

Dostoievski

Opere

Vol. 2

Editura pentru Literatură Universală

Dostoievski

Opere în 11 volume

Editura pentru

Dostoievski

Volumul 2

Aparatul critic de
Tamara Gane

Bucureşti — 1966

Literatură Universală

După ediția :

Ф. М. ДОСТОЕВСКИЙ

Собрание сочинений

Том второй

Гослитиздат

Москва 1956

NOPTI ALBE

Roman sentimental

Din amintirile unui visător

*A fost cumva al sorții har,
Megieș al inimii gingașe
Să-ți fie el o clipă doar ?*

I. Turgheniev ¹

INTIIA NOAPTE

Era o noapte minunată, o noapte cum numai în tinerețe pot fi nopțile, iubite cititorule. Bolta înstelată era atît de luminoasă, în-cît, privind-o, te întrebai fără să vrei : cum e cu putință oare, ca sub firmamentul acesta de vrajă să mai existe și oameni posomorîți ori cu toane ? E foarte tinerească, desigur, și această întrebare, iubite cititorule, deie Domnul ca ea să-ți însenineze cît mai des sufletul ! Alunecînd însă cu gîndul la feluriți oameni îmbufnați și cu toane, mi-am amintit și de starea mea sufletească în tot cursul acelei zile. Un sentiment ciudat de înstrăinare puse pe nesimțite stăpînire pe mine, chiar din zori. Încercam senzația penibilă a omului însingurat care deodată se simte părăsit și uitat de toți. Oricine este în drept, firește, să mă întrebe : dar cine erau acești „toți” ? de vreme ce, în cei opt ani de cînd locuiesc aici, la Petersburg, n-am reușit să leg aproape nici o cunoștință. Și ce rost ar avea, la ce mi-ar folosi de fapt asemenea cunoștințe, cînd, fără să fi cunoscut pe cineva direct, am ajuns să cunosc aproape tot Petersburgul ! De aceea am și avut impresia că mă părăsesc toți, cînd orașul întreg s-a ridicat deodată cu tot calabalicul, pornind într-un exod grăbit spre localitățile de vilegiatură din împrejurimile capitalei. Îngrozit la gîndul că rămîn singur, am hoinărit trei zile la rînd pe străzi, pradă unei tristeți copleșitoare și fără a izbuti să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Fie că mergeam pe Bulevardul Nevski, fie că străbăteam parcul sau rătăceam de-a lungul cheiului — nu mai întîlneam

acum nici un chip cunoscut, nici unul din oamenii aceia cu care mă obișnuisem a da ochii în cutare loc, la cutare oră, ani de-a rîndul. Ei nu mă cunoscuseră, desigur, dar eu îi cunoșteam... Îi cunoșteam de aproape, căci le studiasem atît de bine chipurile, încît am ajuns să le admir cînd sînt voioase și mă simt tare abătut cînd le văd întunecate. Am ajuns chiar să leg un fel de prietenie cu un bătrînel, pe care, nu e zi de la Dumnezeu, să nu-l întîlnesc, la aceeași oră, pe Fontanka. Are o înfățișare atît de gravă și e atît de cufundat în gînduri ! Tot timpul mormăie ceva pe sub nas, gesticulează cu mîna stîngă, iar în dreapta ține un baston lung, noduros, cu măciulia aurită. Chiar și el m-a observat și manifestă față de mine o simpatie sinceră. Sînt convins că, dacă s-ar întîmpla să nu fiu la ora obișnuită și pe locul știut de pe Fontanka, l-ar cuprinde ipohondria. Iată de ce cîteodată aproape că ne și salutăm, mai ales cînd amîndoi sîntem în bună dispoziție. Mai deunăzi, după ce nu ne văzusem două zile la rînd, întîlnindu-ne a treia zi, printr-o pornire spontană, duserăm involuntar mîinile la pălărie ; ne oprirăm totuși la timp, stăpînindu-ne gestul și trecurăm cu simpatie unul pe lîngă celălalt. La fel de bine îmi sînt cunoscute și casele. Cînd trec pe stradă, fiecare parcă m-ar întîmpina cu aerul că vrea să-mi iasă în cale, mă privește cu toate ferestrele și doar că nu-mi spune : „Bună ziua ! Cum vă mai simțiți ? Cît despre mine, mulțumesc lui Dumnezeu, sînt bine sănătoasă, iar pe la începutul lunii am să mai capăt un etaj“ ; sau : „Cum o duceți cu sănătatea ? Eu de mîine intru în reparație“ ; sau : „Eram cît pe aci să pier în flăcări și de-ai ști ce spaimă am tras“ etc. Printre ele — vorbesc de case — am și prietene mai apropiate : una are de gînd să urmeze un tratament în vara aceasta la un arhitect. Voi trece neapărat în fiecare zi pe acolo, ca nu cumva — ferească sfîntul ! — s-o dea gata cu tratamentul lui. Sau, n-am să uit niciodată întîmplarea cu o căsuță foarte drăguță, de culoare roz-pal. Era o căsuță de zid, zveltă și cochetă, și mă privea cu atîta prietenie, iar la vecinele ei grosolane și greoaie se uita atît de semeață, încît inima-mi tresălta de bucurie ori de cîte ori mi se întîmpla să trec pe lîngă ea. Dar săptămîna trecută, avînd drum pe acea stradă și aruncîndu-mi privirea spre prietena mea, o auzii căinîdu-se amarnic : „Privește, mă vopsec în galben !“ Mizerabilii ! Barbarii ! Nu-i cruțaseră nici coloanele, nici cornișele. Prietena mea se îngălbenise ca un canar. De supărare, simții în gură gust de fiere și nici pînă acum nu mi-am găsit puteri destule ca să mai dau ochi cu sărmana mea prietenă, pe care o slătiseră

în chipul cel mai stupid zugrăvind-o în culoarea Imperiului ceresc².

Așadar, cititorule, cred că înțelegi cam în cel fel cunosc eu tot orașul Petersburg.

Spuneam mai adineauri că trei zile la rînd m-a chinuit acea stranie neliniște, pînă cînd să-mi dau seama de pricinile ei. Hai să zicem pe stradă n-aveam cum să mă simt bine ! (lipsește unul, nu mai apare altul, unde o fi cutare ?) — dar nici acasă nu mă simțeam în apele mele. Două seri m-am perpelit ca pe jăratec, să aflu ce nu-mi vine la socoteală în ungherul meu ? de ce acum mă simt atît de stingher acolo ? și cu o privire nedumerită cercetam pereții verzui, afumați, tavanul acoperit de păienjenişul pe care Matriona îl ocrotea cu deosebit succes, întregul mobilier, fiecare scaun în parte, dacă nu cumva aici e buba ? (Căci la mine în casă, chiar dacă un singur scaun nu stă pe locul unde-l știam ieri, îmi pierd îndată tot echilibrul sufletesc și nu mai sînt în stare să-mi aflu locul.) Încearca să mă uit îndelung și fix în lumina ferestrei — zadarnic... nu-mi era cîtuși de puțin mai ușor ! La un moment dat, am chemat-o pe Matriona și am dojenit-o părintește pentru păienjenis și pentru lipsa de curățenie din casă, dar femeia m-a privit foarte nedumerită și a plecat fără să spună un cuvînt, iar pînzele de păianjen au rămas pînă azi în același loc. În sfîrșit, de abia în dimineața aceasta am izbutit să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Asta-i, va să zică ! Pur și simplu ei toți fug de mine ; din cauza mea, deci, o șterg din oraș, se cărăbănesc la vile. Iertați-mi expresia aceasta vulgară, dar acum, drept să spun, chiar că nu-mi arde de finețuri stilistice... nu-mi arde de loc, pentru că e cert că tot ce există în Petersburg fie că a plecat, fie că o să plece cît de curînd în vilegiatură ; pentru că în oricare domn onorabil, cu înfățișarea gravă, ce tocmește un birjar, sînt dispus să văd îndată un venerabil cap de familie, care, după obișnuitele-i îndeletniciri de serviciu, se grăbește, fără să-și ia bagaje cu el, să ajungă în sînul familiei sale instalată în vreo vilă ; pentru că orice trecător părea acum să aibă o înfățișare cu totul aparte, vrînd parcă să spună fiecărui nou întilnit : „Noi, domnilor, nu sîntem aici decît așa, în trecere, iar cel mult peste două ore sîntem plecați în vilegiatură“. De se-ntîmplă să se deschidă o fereastră în geamul căreia mai întîi ciocăniseră niște degețele subțiri și albe ca neaua, și să apară căpșorul unei fete drăgălașe, care strigă după vînzătorul de ghivece cu flori — nu-mi închipui altceva decît că florile nu se cumpără numai așa, ca o încîntare de primăvară sau

pentru primenirea aerului unui apartament sufocant de oraș, ci pentru că, peste foarte puțin timp, cu toții se vor muta la vilă, ducînd cu ei acolo și florile. Mai mult decît atît, în statornica mea năzuință de a descoperi mereu noi particularități și indicii de un anumit gen, obținusem atîtea succese remarcabile, încît constatai cu satisfacție că ajunsesem să ghicesc fără greș, numai după înfățișarea pietonilor, în ce vilă locuiește fiecare. Locuitorii ostroavelor Kamennîi și Aptekarski, sau cei de pe șoseaua Peterhof se deosebeau prin distincția studiată a manierelor, prin eleganța hainelor de vară și prin luxoasele trăsuri cu care veneau în oraș. Cei din Pargolovo și de mai departe „impuneau“ de la prima vedere prin simțul măsurii și prin seriozitate ; vizitatorul ostrovului Krestovski sărea în ochi prin voioșia lui pe care nimic nu o putea tulbura. Și, lucru curios, fie că mi se întîmpla să întîlnesc vreun convoi lung de căruțași, cu hățurile în mîini, pășind agale pe lîngă căruțele încărcate vîrf cu calabalic (mese, scaune, divane turcești ori neturcești și felurite lucruri gospodărești trîntite claie peste grămadă), deasupra cărora trona — uneori chiar în vîrful grămezii de boarfe — cîte o bucătăreasă sfrijită, păzitoare zeloasă a avutului boieresc ; fie că urmăream îndelung cu privirea luntrile greu încărcate cu tot felul de obiecte casnice, lunecînd agale pe Neva sau pe Fontanka, pînă către pîrîul Ciornaia sau către ostroave — în imaginația mea, căruțele și luntrile se înzeceau, se însuteau și mi se părea de fiecare dată că totul s-a urnit din loc și a pornit la drum, mi se părea că totul începe să se mute, în caravane întregi, pe la vile ; că Petersburgul e amenințat să ajungă un imens pustiu, așa încît, pînă la urmă, mi se făcea tare rușine, mă simțeam jignit personal și începea să mă roadă tristețea, pentru că numai eu nu aveam unde și de ce să plec în vilegiatură. Aș fi fost gata să mă urc în oricare din aceste căruțe și să însoțesc bucuros orice domn cu înfățișare respectabilă, care ar fi tocmit o birjă ; dar nimeni, absolut nimeni nu mă invita ; ca și cum m-ar fi uitat cu toții, ca și cum aș fi fost într-adevăr un străin pentru ei !

Am rătăcit astfel mult, pînă cînd — potrivit obiceiului meu — am izbutit să uit cu desăvîrșire unde mă aflu și m-am pomenit la marginea orașului. Recăpătîndu-mi deodată buna dispoziție, am trecut dincolo de barieră și am apucat pe drumul dintre lanuri și finețe, simțind cum dispare oboseala din mădularele-mi ostenite, cum înviorarea îmi umple ființa întreagă și cum o povară apăsătoare mi se ridică de pe suflet. Toți trecătorii mă priveau cu simpatie și doar că nu mă salutau ; toți păreau cuprinși de o rară

înulțumire și toți, pînă la unul, fumau țigări de foi. Eu însumi mă simțeam copleșit de un inexplicabil sentiment de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întimplase niciodată. Ca și cînd m-aș fi pomenit deodată undeva în Italia — atît de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrăștiind forțele inimii mele de orășean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile orașului.

O dată cu sosirea primăverii, natura Petersburgului devine nespuse de înduioșătoare ; cerul își deschide belșugurile de puteri și rîvne, iar de jur împrejur totul dă în verde și se împodobește cu fermecătoare smălțuri de flori... Fără să vreau, natura îmi poartă atunci gîndul, nu știu cum, la cîte o fată ofilită, plăpîndă, dintre cele la care și tu, cititorule, privești uneori cu milă, alteori cu un fel de dragoste și compătimire, sau pur și simplu nici nu o iei în seamă, dar care se întîmplă pentru cîte o clipă, deodată, ca într-o taină, să se facă nespuse de frumoasă, încît tu însuți rămîi mut de încîntare și, fără să vrei, te întrebi : ce putere a știut stîrni atîta strălucire în acești ochi triști și îngîndurați ? Ce mister a putut aprinde bujorii aceștia în obrajii palizi și slăbiți ? Cine a putut să însuflețească gingașele trăsături ale chipului ei cu atîta pasiune ? De ce tresaltă așa de tulburător acest piept ? Ce anume și-a revărsat puterea, viața și frumusețea pe chipul sărmanei fete, silindu-l să strălucească cu un zîmbet atît de luminos, să se înviioreze de atîta voie bună, de scînteietoare seninătate ? Dacă vei privi împrejur, ca și cînd ai căuta pe cineva, vei înțelege... Dar clipa a trecut și e posibil ca mîine chiar să întîlnești din nou aceeași privire cunoscută, adîncită în reverii și absentă ca și mai înainte, aceeași față palidă, aceleași mișcări docile și timide, poate chiar regretul sau pînă și urmele mîhnirii și ale unei ucigătoare tristeți pentru rătăcirea de o clipă... Și cîtă părere de rău în sufletul tău, că s-a stins atît de repede și fără de speranță frumusețea efemeră, atît de amăgitoare, dezvăluită atît de zadarnic și de fulgerător, irosindu-se apoi sub privirea ta uimită, încît nici s-o îndrăgești cu adevărat nu ai avut timp...

Și totuși, noaptea care a urmat a fost pentru mine mai bună decît ziua ! Iată cum s-a întîmplat.

M-am înapoiat în oraș foarte tîrziu și poate că trecuse de ora zece cînd mă apropiasem de casă. Trebuia să trec pe cheiul canalului, unde la ora aceea nu întîlnești de obicei țipenie de om. Ce-i drept, locuiesc în partea cea mai periferică a orașului. Mergeam cîntînd, pentru că atunci cînd sînt fericit, numaidecît încep a fredona cîte ceva, așa, pentru mine, ca oricare om fără prieteni

și fără cunoscuți apropiați, care în momentele lui de bucurie n-are cui să-și deschidă sufletul și de aceea cîntă. Deodată însă o întîmplare cu totul neașteptată m-a scos din făgașul obișnuit.

Rezemată de balustrada cheiului, sta undeva mai la o parte o femeie ; se sprijinea de grilaj și ar fi părut că privește foarte atentă spre apa tulbure a canalului. Purta o pălărioară galbenă nostimă și o pelerină cochetă. „E o fată, nu o femeie, mi-am zis, și trebuie să fie negreșit brunetă.“ Pasămite, nu-mi auzise pașii, fiindcă nu s-a clintit cînd am trecut pe lîngă ea, cu răsufierea oprită și inima bătînd să-mi spargă pieptul. „Ciudat ! m-am gîndit apoi. Desigur că e absorbită de cine știe ce complicație sufletească“, și deodată m-am oprit ca înlemnit. Mi s-a părut că aud un suspin înăbușit. Da ! nu mă înșelam : fata plîngea, plîngea din ce în ce mai tare, pînă cînd izbucni în sughituri. Dumnezeuule ! am simțit cum mi se strînge inima de durere. Și oricîtă sfiiciune am față de femei, în momentul acela am uitat de toate. M-am întors și am pornit spre ea, gata să-i strig : „Doamnă“, dar aducîndu-mi aminte că în toate romanele rusești care zugrăvesc așa-zisa „înalță societate“ banalitatea aceasta e nelipsită, m-am oprit. Singurul lucru, de altfel, care m-a făcut să n-o rostesc. Dar în timp ce căutam un alt cuvînt, mai potrivit, fata își înfrînsese durerea, mă privi și, recăpătîndu-și stăpînirea de sine, se strecură pe lîngă mine cu ochii în pămînt, de-a lungul cheiului. M-am luat numaidecît după ea, însă fata, dîndu-și seama de asta, părăsi cheiul, traversă strada și trecu pe trotuar. Nu m-am încumetat să traversez și eu. Îmi bătea inima în piept ca la o păsărică prinsă în laț. O împrejurare îmi veni atunci în ajutor.

Pe trotuar, nu departe de necunoscuta mea, răsări pe neașteptate un domn vîrstnic, în frac, dar cu un mers șovăitor. Mergea clătînat, proptindu-se din cînd în cînd cu grijă de perete. Fata însă mergea ca săgeata, grăbită și sfielnică, așa cum e umbletul mai tuturor fetelor care nu doresc să accepte a fi conduse noaptea acasă și, fără îndoială, domnul care se clătina pe picioare n-ar fi ajuns-o nici în ruptul capului, dacă destinul meu nu i-ar fi sugerat să recurgă la anumite artificii. Brusc, fără să scoată o vorbă, el se smulse din loc și alergă din răputeri ca s-o ajungă din urmă pe necunoscuta mea. Ea alerga ca vîntul, dar domnul cel amețit de băutură se apropia tot mai mult de dînsa, iată că o și ajunsese, fata țipă — și... binecuvîntez providența pentru admirabilul ceatlău noduros pe care de data aceea se întîmplase să-l am în mîna dreaptă. Cît ai clipi din ochi, m-am pomenit de partea cealaltă a străzii și pînă să

apuce a-l mai spune ceva, nepoftitul domn a și înțeles despre ce este vorba și, luînd în considerație „argumentul” convingător din mîna mea dreaptă, se dădu la o parte, tăcut ; abia după ce ne-am depărtat, hăt ! începu să vocifereze, adresîndu-mi o sumedenie de vorbe tari. Cuvintele lui însă abia dacă mai ajungeau pînă la noi.

— Dați-mi mîna, i-am spus necunoscutei mele, și el nu va mai îndrăzni să se lege de noi.

Fără să scoată o vorbă, ea îmi întinse mîna încă tremurînd de emoție și de spaimă. O, nepoftitul domn ! cum te binecuvîntam în momentul acela ! Am aruncat o privire fugară asupra ei : era foarte drăguță și brunetă — ghicisem ; pe genele ei negre mai străluceau încă lacrimile stîrnite de spaima prin care trecuse sau de amărăciunea de mai înainte, poate — greu de spus. Dar pe buze fi înflorea un zîmbet. Mă privi și ea pe sub gene, roșindu-se ușor și coborîndu-și apoi ochii în pămînt.

— Ei, vezi ? De ce m-ai alungat adineauri ? Dacă aș fi fost lîngă dumneata, nu s-ar fi întîmplat nimic...

— Dar nu te cunoșteam ; credeam că și dumneata... la fel...

— Și nici acum nu mă cunoști ?

— Ba da, am apucat să te cunosc puțin. Iată, de pildă, de ce tremuri ?

— O, dumneata mi-ai ghicit firea chiar din prima clipă ! răspunsei eu, entuziasmat de faptul că fata pe care o țineam de mîină era deșteaptă, ceea ce, pe lîngă frumusețe, nu strică niciodată. Da, ai ghicit de la întîia privire cu cine ai de-a face. Așa este — n-am să ascund — cu femeile sînt un timid, sînt tulburat cel puțin tot atît de mult cît ai fost tulburată și dumneata cu cîteva clipe mai înainte, cînd acest domn te-a speriat... Uite, și acum mai sînt parcă înfricoșat. Mi se pare că e un vis, deși nici în vis nu mi se năzărise cîndva că voi ajunge să stau de vorbă cu o femeie.

— Cum ? Să fie adevărat ce-mi spui ?

— Crede-mă, și dacă mîna îmi tremură acum, așa cum bine ai observat, aceasta se datorește faptului că încă niciodată n-a cuprins-o o mînuță atît de mică și de încîntătoare ca a dumitale. Nu mai știu de loc cum să mă port cu femeile ; adică, de fapt, nici n-am știut vreodată, sînt un însingurat. Atîta tot. Nu știu nici măcar cum trebuie să le vorbesc. Iată, nici în momentul acesta nu știu cum să mă port mai bine. Poate că ți-am spus vreo nerozie ? Da ? Vorbește-mi deschis ; te asigur că nu mă voi simți jignit.

— Dar n-ai spus nimic, nimic rău ; dimpotrivă. Iar dacă îmi și ceri să fiu sinceră, aș putea să-ți spun că femeilor nu le displace

o asemenea timiditate ; și-n cazul că ai dori să știi mai mult, nici mie nu-mi displace și nu intenționez să te alung de lângă mine până nu ajung acasă.

— O, dar felul dumitale de a vorbi cu mine, începui eu, sufocându-mă de fericire, va face să-mi dispară îndată timiditatea, și atunci... adio toate armele mele !...

— Armele... dumitale ? Ce fel de arme, adică ? Uite, asta începe să nu mai fie frumos.

— Iartă-mă, am greșit ; mi-a scăpat fără să vreau această vorbă ; dar cum îți închipui dumneata că în asemenea momente nu se naște dorința de...

— De a plăcea, nu-i așa ?

— Ei da, întocmai ; dar te implor, pentru numele lui Dumnezeu, fii puțin mai îndurătoare. Judecă și dumneata cu cine stai de vorbă. Căci, uite, am douăzeci și șase de ani și... n-am cunoscut niciodată pe nimeni, nici o fată. Cum aș putea, așadar, conversa în cuvinte meșteșugite și absolut nimerite ? Sînt convins că ai prefera ca între noi totul să fie deschis, sincer... Să vezi, eu nu știu să tac atunci cînd inima din mine vorbește... Dar, în sfîrșit, asta n-are nici o importanță... Mă crezi ? N-am cunoscut nici o femeie, niciodată ! Nici una ! Deși visez, în fiecare zi visez că totuși voi întîlni cîndva pe cineva... Ah, dacă ai ști de cîte ori m-am îndrăgostit în felul acesta !...

— Cum așa ? De cine ?

— De nimeni, de un ideal... de făptura care mi se va arăta în vis. În visările mele, plăsmuiesc romane întregi. O, dar nu mă cunoști încă ! Este adevărat — nici nu se putea altfel — că am întîlnit și eu în viață două-trei femei, dar ce fel de femei ? dintre cele obișnuite, gospodine, așa încît... Vei pufni în rîs, poate, dacă îți voi spune că mă gîndeam uneori să intru pur și simplu în vorbă cu vreo aristocrată întîlnită pe stradă, firește, cînd e neînsoțită ; să încep să-i vorbesc, desigur, timid, respectuos, dar cu toată pasiunea ; să-i spun că mă mistui de singurătate, că o rog să nu mă gonească din preajma ei, că nu știu cum să fac pentru a cunoaște o femeie, măcar una ; s-o sugestionez că delicatețea de a nu respinge sfielnică rugămintea a unui om atît de nefericit ca mine intră chiar în obligațiile femeilor. Că, în sfîrșit, tot ceea ce îi cer e să-mi spună doar cîteva cuvinte, oricare ar fi ele, cu înțelegere și simpatie frățească, să nu mă alunge de la primul pas ; că o implor să mă creadă pe cuvînt, să asculte ceea ce am să-i vorbesc, să rîdă de

mine dacă dorește, dar să-mi dea speranțe, să-mi spună câteva vorbe, doar câteva vorbe, iar apoi, chiar nici să nu ne mai întâlnim niciodată, dacă ține la asta !... Dar văd că rîzi... De altfel, pentru asta și vorbesc...

— Te rog să nu te superi ; rîd pentru că văd că ești propriul dumitale dușman și că, dacă ai fi încercat, fie chiar și pe stradă, reușeai fără îndoială. În toate, cu cît alegi calea cea mai simplă, cu atît e mai bine... Nici o femeie cu bun-simț, în afară de cazul cînd e proastă sau tare supărată în acea clipă, nu te-ar îndepărta de lîngă ea fără ofranda celor două vorbe implorate cu atîta sfioasă căldură. Dar ce spun eu ! Te-ar lua, desigur, drept un nebun. Judecasem după mine. De fapt, ce știu eu despre viață și despre felul de-a fi și de-a se comporta al oamenilor !

— O, îți mulțumesc, strigai eu, nici nu știi ce-ai făcut pentru mine în clipa asta !

— Bine, bine ! Dar ajută-mă să pricep, după ce-ai putut cunoaște că eu aș fi o astfel de femeie cu care... mă rog, pe care dumneata ai considera-o demnă... de atenție și prietenie... într-un cuvînt, nu una din acelea „obișnuite“, cum le numești dumneata. Ce te-a îndemnat să te apropii de mine ? De ce ai făcut-o ?

— De ce ? Cum, de ce ? Păi... erai singură, domnul acela prea îndrăzneț, afară era noapte : vei fi de acord, cred, că era de datoria mea...

— Nu. Nu atunci, ci mai înainte, acolo, cînd încă nu trecusem de partea asta ? Doar ai încercat să te apropii de mine !

— Pe partea cealaltă ? Cînd încă... Drept să spun, nu știu cum să răspund ; mi-e teamă... Știi, azi am fost fericit ; mergeam, cîntam ; am ieșit afară din oraș ; nu mi s-a mai întîmplat niciodată să am clipe atît de fericite. Dumneata... mi s-a părut, dar poate că greșesc... Te rog să mă ierți că răscolesc... mi s-a părut că plîngeai, și eu... eu nu puteam să îndur asta... mi se sfîșia inima. O, Doamne ! Dar, văzîndu-te, nu-mi era îngăduit să fiu copleșit de mîhnire ? Să fi săvîrșit oare, într-adevăr, un păcat atît de mare, numai pentru că un sentiment frățesc de compătimire m-a îndemnat să vin lîngă dumneata ? Treci cu vederea că am spus compătimire... ei ! da, într-un cuvînt, te-am jignit oare, lăsîndu-mă pradă dorinței de-a mă apropia de durerea dumitale ?

— Gata... ajunge, nu mai continua... spuse fata, coborîndu-și privirea și strîngîndu-mi mîna. Sînt singură vinovată că am deschis discuția ; dar mă bucură, în ceea ce te privește, că n-ai fost pentru mine o decepție... și acum, iată că am ajuns și acasă ; tre-

buie s-o apuc pe ulicioara asta ; de aici, mai am doi pași... Adio, îți mulțumesc...

— Dar, cum așa ? ! E posibil să... ? Să nu ne mai vedem niciodată ? E cu putință ?

— Vezi, spuse fata cu un zîmbet, la început spuneai că te-ai fi mulțumit numai cu două vorbe, iar acum... De altfel, nu-ți mai spun nimic... Poate că ne vom mai întâlni...

— Mîine voi veni aici, negreșit, am implorat-o eu. Iartă-mă, o ! iartă-mă că îți cer...

— Da, ești nerăbdător... aproape că preținzi...

— Ascultă-mă, rogu-te, ascultă-mă ! am întrerupt-o eu. Poate că îți voi spune iarăși ceva nelalocul lui, deși n-aș dori-o... Dar... nu pot să nu vin mîine aici. Sînt un visător ; trăiesc atît de puțin în realitate și atît de rar clipe ca aceasta de acum, încît nu pot să nu le repet în reveriile mele. Îți voi purta chipul în visările mele toată noaptea, o săptămînă întreagă, tot anul ! De aceea spun că voi veni mîine aici, negreșit, chiar în acest loc și la aceeași oră, fericit de a-mi reaminti măcar de cele ce-au fost azi. Locul acesta a și început să-mi fie drag. Mai am eu vreo două-trei locuri asemănătoare la Petersburg. O dată m-au podidit chiar lacrimile la această aducere-aminte, exact ca pe dumneata, adineauri... Ce știu eu, poate că și dumneata, cu zece minute în urmă, plîngeai tot din pricina unei amintiri... Te rog să nu mi-o iei în nume de rău, dar m-am lăsat în voia gîndurilor ; poate că aici, în acest loc chiar, ai fost cîndva foarte, foarte fericită...

— Bine, murmură fata, se prea poate să vin mîine aici, tot la ora zece. Văd că nu mai am cum să te împiedic... Uite ce este : mîine trebuie neapărat să fiu aici ; să nu crezi însă cumva că îți fixez astfel o întâlnire ; nicidecum, să știi ; trebuie să fiu aici pentru mine. Și, la urma urmei, de ce nu ți-aș spune-o deschis... n-o să se întîmple nimic dacă vii și dumneata ; în primul rînd, ca să nu survină iarăși neplăceri de felul aceleia de astă-seară, dar să lăsăm toate astea la o parte... Pe scurt : aș dori, pur și simplu, să te văd... ca să-ți spun... două vorbe... Numai că... dar nu mă vei condamna auzindu-mă vorbind astfel ? Te rog să nu-ți închipui cumva că dau întâlniri cu atîta ușurință... Nici acum n-aș fi admis-o, dacă... dar asta rămîne un secret al meu ! Cu o singură condiție, însă...

— Primesc ! Spune, spune, te rog, pentru dumneata sînt gata să fac orice... Spune totul, am exclamat în culmea fericirii, poți conta pe mine : voi fi ascultător, respectuos... mă cunoști doar...

— Tocmai de aceea, pentru că te cunosc, te și invit miine, zise fata rîzînd. Te cunosc perfect. Dar, nu uita : vii numai cu o condiție (și să fim înțeleși — vei respecta întocmai rugămintea mea ; după cum vezi, îți vorbesc deschis) să nu te îndrăgostești de mine... Pentru că așa ceva nu se poate, crede-mă. Să fim prieteni — da, cu cea mai mare bucurie, uite mîna mea... Dar să nu te îndrăgostești, te rog ! Asta nu se poate !

— Ți-o jur ! strigai eu, strîngîndu-i cu ardoare mînuța înținsă...

— Lasă jurămintele, știu că ești în stare să te aprinzi ca un explozibil. Nu-mi lua în nume de rău că îți vorbesc astfel. Dacă ai ști... Nici eu n-am pe nimeni cu care să pot schimba cîteva cuvinte sau de la care să cer un sfat. Desigur, nu pe stradă îți cauți sfătuitoarii, dumneata însă ești o excepție. Te cunosc atît de bine, de parcă am fi prieteni de douăzeci de ani... Nu-i așa că n-o să mă trădezi ?...

— Niciodată ! Ai să te convingi... Nu știu însă dacă nu mor pînă miine... de emoția așteptării.

— Încearcă să dormi mai adînc. Noapte bună ! Și ține minte că eu am și dat dovadă de încredere în dumneata. Doar ai exclamat adineauri atît de frumos : „Să fi săvîrșit oare, într-adevăr, un păcat atît de mare, numai pentru că un sentiment frățesc de compătimire m-a îndemnat să vin lîngă dumneata ?” Ai spus-o cu atîta sinceritate, încît mi-ai sugerat ideea că aș putea să mă destăinui dumitale...

— Pentru Dumnezeu, dar cum ? în ce fel ?

— Așadar, pe miine ! Să rămînă deocamdată o taină. E și în avantajul dumitale oarecum ; măcar de departe se va asemana cu un roman. Poate că îți spun chiar miine, deși tot pe atît e posibil și să nu-ți spun... Va trebui să mai stăm de vorbă, să ne cunoaștem și mai bine...

— O, în ce mă privește, o să-ți povestesc chiar miine totul despre mine ! Dar ce minune se petrece cu mine, Dumnezeule ? Visez ? Pe ce lume mă aflu ? Te rog, te implor, mai spune-mi o dată : e chiar adevărat că nu ești nemulțumită, că, spre deosebire de cum ar fi făcut oricare alta, nu te-ai supărat pe mine și că nu m-ai îndepărtat de la bun început ? Numai două clipe, și m-ai făcut fericit pentru totdeauna. Da ! fericit ! Cine știe, poate că m-ai împăcat cu mine însumi, că mi-ai spulberat îndoielile... Căci am uneori niște momente... Ei, bine, în sfîrșit, miine îți povestesc totul, vei cunoaște totul, totul...

— Bine, ne-am înțeles ; așadar, începi dumneata...

— De abia aștept.

— La revedere !

— La revedere !

Ne despărțirăm. Transportat în lumea visurilor mele, am rătăcit prin oraș toată noaptea. Nu mă simțeam în stare să mă întorc în bîrlogul meu. Și am fost atît de fericit... pînă a doua zi !

A DOUA NOAPTE

— Ei, iată că ai ajuns teafăr ! mă întîmpină ea surîzătoare, strîngîndu-mi amîndouă mîinile.

— Sînt aici de două ore. Nici nu-ți închipui ce-a fost cu mine toată ziua !

— Știu, îmi închipui... dar să ne întoarcem la ale noastre. Vrei să-ți spun de ce am venit ? Doar nu pentru a flecări amîndoi, ca ieri. De-acum încolo trebuie să fim mai înțelepți. Aseară m-am gîndit mult la toate acestea.

— Dar în ce fel, în ce fel crezi că am putea fi mai înțelepți ? În ce mă privește, sînt gata să fac tot ce-mi spui ; crede-mă, însă, că în viața mea nu m-am simțit mai înțelept ca acum.

— Adevărat ? Mai întii, te rog să nu-mi strîngi așa de tare mîinile, în al doilea rînd, îți mărturisesc sincer că toată ziua m-am gîndit numai la dumneata.

— Și la ce concluzie ai ajuns ?

— Am ajuns la concluzia că totul trebuie luat de la început, fiindcă, meditănd bine după despărțirea noastră de aseară, mi-am dat seama că nu te cunosc încă, ba nu te cunosc chiar de loc și că m-am purtat ieri ca un copil, ca o fetișcană fără minte, iar singura vinovată de tot ce a urmat este inima mea bună, cu alte cuvinte, mi-am făcut din asta și un titlu de merit, cum se întîmplă mai întotdeauna cînd începem a ne judeca pe noi înșine. Și, de aceea, ca să-mi îndrept oarecum greșeala, am hotărît să cunosc cît mai amănunțit totul despre dumneata. Și cum n-am de la cine culege amănunte, nu-mi rămîne decît să te rog să-mi istorisești singur, dar fără să-ți scape nimic, nimic. Ei, vorbește-mi, dar, ce fel de om ești ? Începe mai repede, hai, spune-mi istoria vieții dumitale.

— Istoria vieții mele ? strigai eu speriat. Istoria vieții ?... Dar cine ți-a spus că viața mea ar avea o istorie... Eu n-am nici o istorie...

— Atunci, cum ai putut să trăiești, dacă n-ai și dumneata o istorie a dumitale ? întrebă ea surîzînd.

— Uite așa, absolut fără nici un fel de istorie ! Am trăit, adică, așa, cum s-ar spune la noi, de unul singur, absolut singur — singur-cuc — înțelegi cum vine asta, să trăiești singur ?

— Cum așa, singur ? Fără să vezi chip de om, absolut pe nimeni, niciodată ?

— Ba da, de văzut, văd eu, cu toate acestea, sînt un însingurat.

— Cum ? Dumneata nu stai de vorbă niciodată cu nimeni ?

— Într-un anumit fel, cu nimeni, aș putea spune.

— Dar ce soi de făptură ești ? Lămurește-mă, te rog ! Dar ia stai, mi se pare că încep să înțeleg ! Cred că ai, ca și mine, o bunică. A mea este oarbă și, de cînd mă știu, nu mă lasă să ies nicăieri, încît aproape că m-am dezobișnuit să vorbesc. Iar cînd cu vreo doi ani în urmă, am făcut o ștrengărie, văzînd că nu mă poate ține în frîu, m-a chemat lîngă ea și mi-a prins cu un bold rochia de-a ei, așa că de atunci stăm astfel agățate una de alta zile întregi ; bunica, deși oarbă, împletește la ciorap ; iar eu, așezată lîngă dînsa, ori cos ceva, ori îi citesc vreo carte cu glas tare ; și se va părea foarte ciudat, poate, dar uite ! așa îmi petrec viața de doi ani de zile, agățată de poala bunicii...

— O, Dumnezeuule, ce nenorocire ! Dar eu, eu n-am o astfel de bunică.

— Păi, dacă nu ai o bunică, atunci cum poți sta tot timpul acasă ?...

— Va să zică, vrei cu tot dinadinsul să știi ce fel de om sînt eu ?

— Exact ! Asta vreau să știu !

— În sensul cel mai strict al cuvîntului ?

— În sensul cel mai strict al cuvîntului !

— Fie, dacă-i așa ! Poftim : eu sînt un tip.

— Tip, tip ! ce fel de tip ? strigă fata, izbucnind apoi într-un hohot de rîs, de parcă un an întreg nu mai avusese prilejul să rîdă. Știi că ai haz, mă amuzi grozav ! Ia să ne așezăm pe banca asta. Pe aici nu prea umblă lumea și n-are cine să ne audă, așa că nu mai sta pe gînduri și începe odată a-mi spune povestea vieții dumitale, pentru că n-ai să mă convingi niciodată că viața dumitale

nu are o istorie ; nu știu de ce vrei să mi-o tănuiești. În primul rînd, ce-i aia tip ?

— Tip ? Tip înseamnă un ins original, un om cam... ridicol ! i-am răspuns izbucnind într-o explozie de hohote, molipsit de risul ei copilăresc. O fire de o anumită structură... Spune-mi, știi ce este un visător ?

— Un visător ? Ei asta-i acum, cum să nu știu, cînd eu însămi sînt o visătoare. Uneori, stînd lingă bunica, cîte și mai cîte nu-ți vin în minte, te și miri de unde ! Și, pe nesimțite, te lași furată de gînduri, începi să visezi și plutești așa, pe aripile închipuirii, ca să ajungi uneori să te măriți cu un prinț chinez... Cîteodată e și bine să visezi ! Deși... poate că greșesc, cine știe ! Mai ales cînd ai și fără asta la ce să te gîndești, adăugă fata, de astă dată cu un aer destul de grav.

— Admirabil ! De vreme ce erai pe punctul de a te mărita cu un prinț chinez, sînt sigur că mă vei înțelege perfect. Așadar, încep... Dar ascultă : nici nu-ți cunosc încă numele, cum te cheamă ?

— În sfîrșit ! Bine că ți-ai adus aminte !

— Dumnezeuule ! nici prin gînd nu mi-a trecut, mă simțeam bine și așa...

— Mă cheamă... Nastenka.

— Nastenka ! Numai atît ?

— Atît ! Ți se pare puțin, om nesățios ce ești !

— Să mi se pară puțin ? Dimpotrivă, mult, mult, foarte mult, Nastenka, suflet fermecător de bun ce ești, dacă de la început ești pentru mine doar Nastenka !

— Cred și eu ! Așadar...

— Ascultă dar, Nastenka, ce poveste nostimă vreau să-ți spun.

M-am așezat lingă ea, am arborat un aer grav, de pedant, și am început ca din carte :

— Există, Nastenka — poate n-ai știut pînă acum — există în Petersburg niște fundături destul de stranii. Pe-acolo parcă nu-și strecoară sulilele de aur același soare care se revarsă luminos peste toți oamenii orașului, ci-și împrăstie privirea un altfel de soare, un soare poruncit parcă anume pentru ungherele de care-ți vorbesc, și învăluie totul într-o altfel de lumină, aparte. Prin ungherele astea, Nastenka dragă, mustește parcă o altă viață, cu totul diferită de cea care clocotește în jurul nostru, o viață cum ar putea fi numai undeva într-o țară neștiută, de peste mări și țări, și nu la noi, nu în vremea noastră atît de cumpănită, mult prea serioasă și cumpănită. Ei bine, viața aceasta e un amestec de ceva pur fantastic,

ceva înflăcărat și ideal, dar totodată (vai, Nastenka!) de ceva foarte-foarte prozaic, plat și banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial.

— Uf, Doamne! ce mai introducere! Îmi închipui ce-mi va fi dat să aud de aci încolo!

— Ai să auzi, dragă Nastenka, (cred că nu voi obosi niciodată să-ți spun Nastenka!) ai să afli că în acele unghere își duc existența niște oameni ciudați — visătorii. Visătorul — dacă e să găsim o definiție mai cuprinzătoare — nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de ființă hibridă. În general, el se aciuiază undeva, într-un ungher izolat, de parcă s-ar ascunde acolo și de lumina zilei, iar o dată instalat astfel, e tot așa de nedezipit de birlogul său ca și un melc, sau semănând cel puțin în această privință cu acel interesant soi de vietate care este și făptură, și casă la un loc, și care se numește broască țestoasă. De ce crezi că se complace atât de mult între cei patru pereți, zugrăviți negreșit în verde, înnegriți de funingine, de fumul de țigară și din care răzbate o dezolantă tristețe? De ce oare acest individ ridicol, atunci când vine să-l viziteze careva dintre rarii lui cunoscuți (și să luăm aminte că, pînă la urmă, toți cunoscuții îl părăsesc), de ce huhurezul acesta își întîmpină musafirul cu atîta jenă, schimbînd fețe-fețe, de ce se zăpăcește de parcă cu cîteva clipe înainte între cei patru pereți ai lui ar fi făptuit vreo crimă, parcă ar fi fabricat bani falși, ori ar fi comis niscăi versulețe, ca să le trimită la o revistă cu o scrisoare anonimă alături, o scrisoare în care să arate că — adevăratul autor fiind mort — el, ca prieten, a socotit de-a sa datorie sacră să încredințeze tiparului stihurile celui dispărut? De ce, spune-mi, dragă Nastenka, între cei doi oameni, gazda și vizitatorul, nu se poate înfiripa nici o conversație? De ce nici rîsul, și nici o vorbă de duh nu-și ia zborul de pe buzele prietenului picat pe neașteptate și nedumerit, căruia, în alte ocazii, nu-i displac nici rîsul, nici vorbele cu haz ori discuțiile despre sexul frumos și despre felurite alte subiecte plăcute? De ce, oare, în fine, chiar și acest musafir, probabil o cunoștință recentă, care vine pentru prima oară în vizită — fiindcă a doua oară cu siguranță n-o să mai calce pe-acolo — de ce el însuși se fisticește în așa hal, își pierde șirul vorbelor și cîteodată înmărmurește — cu toate că altminteri este foarte spiritual (presupunînd că nu este lipsit de asemenea însușiri), de ce i se întîmplă toate acestea numai privind la figura în-toarsă pe dos a gazdei, care la rîndul său, a reușit să se piardă cu totul, să se încurce cu desăvîrșire, după atîtea sfortări uriașe și

zadarnice de a sparge gheața și a încropi o conversație cât de cât mai atractivă, ori de a arăta, la rîndul său, că nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene, pălăvrăgind, bunăoară, despre farmecele sexului frumos, pentru ca măcar printr-un astfel de șiretlic să-i fie pe plac bietului om, nimerit din greșeală în vizită acolo unde nu îi era locul ? De ce, la un moment dat, oaspetele pune brusc mîna pe pălărie și se retrage în mare grabă, prefăcîndu-se că și-a amintit chiar atunci de o chestiune foarte urgentă — cu totul imaginară, inventată pe loc ca pretext — își sloboade, cu chiu, cu vai mîna din stăruitoarea strînsoare a mîinilor gazdei, care, în felul acesta, caută să-și arate regretul, încearcă să remedieze iremediabilul, să recîștige ce a pierdut ? De ce prietenul plecat atît de grăbit și atît de preocupat, depărtîndu-se de ușa închisă în urma lui, izbucnește deodată în hohote de rîs, jurîndu-și în gînd să nu mai calce niciodată pragul acestui om ciudat, deși bietul om ciudat nu-i în fond decît un tînăr foarte cumsecade ; și, totodată, nu-și poate refuza nicicum imaginației un capriciu nevinovat : de a compara, măcar pe departe, mutra recentului său interlocutor cu înfățișarea unui pisoi nepricopsit, care după ce-a fost capturat mișelește de cîțiva copii ștrengari, smucit din mîna în mîna, izbit și tăvălit, se refugiază, speriat și zăpăcit de zarva din jurul său, sub un scaun, unde mult timp după aceea, cu toată liniștea din casă, simte nevoia să se zbîrlească, să mîrîie și să pufnească, spălîndu-și cu amîndouă lăbuțele botșorul lovit, iar apoi să arunce priviri dușmănoase naturii, vieții și chiar bucății gustoase rămase de la prînzul stăpînilor, pe care o menajeră miloasă o păstrează pentru el ?

— Ascultă-mă, întrerupse Nastenka, care mă ascultase pînă atunci cu ochii uimiți și gurița deschisă, te rog să mă crezi că nu pricep de loc de ce s-au întîmplat toate cîte mi le-ai înșirat, și nici nu știu de ce-mi propui avalanșa aceasta de întrebări pe cît de stranii, pe atît de hazlii ; sînt însă convinsă că toate astea te privesc direct și ți s-au întîmplat chiar dumitale.

— Exact, am răspuns eu cu aerul cel mai serios din lume.

— Ei bine, dacă-i așa, te ascult mai departe, îmi spuse Nastenka, fiindcă țin foarte mult să știu cum se va sfîrși povestea.

— Vrei să știi, Nastenka, ce făcea în ungherul său eroul nostru sau, mai bine zis, ce făceam eu, pentru că eroul întregii istorisiri sînt eu, propria și modesta mea persoană ; vrei să știi, bineînțeles, din ce pricină m-a răscolit, de ce nu mi-am mai revenit o zi întreagă în fire, după neașteptata vizită a celui prieten ? Te interesează apoi motivul pentru care am fost atît de surprins, de m-am

făcut roșu ca racul, cînd mi s-a deschis ușa camerei ? Dorești să afli, desigur, de ce anume n-am știut să primesc așa cum se cuvine un musafir și, sub povara obligațiilor mele de ospitalitate, să mă prăbușesc neputincios, acoperit de rușine ?

— Ei da, da ; firește că da ! răspunse Nastenka. Am însă o rugăminte : știi să povestești admirabil, dar nu s-ar putea totuși să folosești un limbaj mai puțin frumos, ca să nu pară că vorbești așa... ca din carte !

— Nastenka ! am rostit eu cu vocea gravă și severă, abia stăpînindu-mi rîsul, dragă Nastenka, știu că povestesc frumos, dar altfel nu pot, iartă-mă. Acum, draga mea Nastenka, mă simt aidoma spiritului regelui Solomon, care a stat o mie de ani într-un ulcior, sub șapte peceti, dar de pe care, în sfîrșit, s-au ridicat, una cîte una, cele șapte peceti. Acum, scumpa mea Nastenka, cînd ne-am reîntîlnit după o despărțire atît de lungă — căci eu te cunosc de mult, fiindcă de mult căutam pe cineva și cel mai bun semn că tocmai pe dumneata te căutam e că ne-a fost sortit să ne întîlnim... în mintea mea s-au deschis o mie de supape și trebuie să mă revărs printr-un șuvoi de cuvinte, căci altfel mă înăbuș. Așadar, te rog să nu mă întrerupi, Nastenka, ci să mă asculți cu răbdare, cuminte, căci altfel nu mai spun nimic.

— Nu, nu, nu ! asta în nici un caz ! te rog să continui. Nu mai scot nici o vorbă.

— Așadar, există o oră din zi, buna mea prietenă Nastenka, o oră care mă încîntă cel mai mult. E ora la care, de obicei, se încheie aproape toate grijile mari, îndatoririle de serviciu și toate obligațiile zilei și cînd toți se grăbesc spre casele lor, pentru a lua prînzul și a se odihni, iar în drum spre casă scornesc tot felul de îndeletniciri vesele pentru seara ori noaptea care urmează, adică pentru restul timpului disponibil. La ora aceea și eroul nostru — pentru că, permite-mi, Nastenka, să povestesc la modul impersonal, întrucît m-aș simți tare stîngenit s-o fac la persoana întîi — la ora aceea și eroul nostru, ziceam, care, și el, ca mulți alții, avea o ocupație, pășește în urma altora. Pe fața lui palidă, puțin obosită, rătăcesc licăririle unei desfătări ciudate. Privește emoționat vîlvora crepusculară care se stinge lent pe cerul rece al Petersburgului. Cînd spun privește, greșesc ; cuvîntul privește este prea puțin potrivit, mai curînd aș zice contemplă, cu un aer puțin absent, cu expresia omului cam obosit sau ale cărui gînduri sînt atrase de altceva, mai interesant, care nu-i îngăduie decît în treacăt și aproape involuntar să cuprindă în disponibilitățile lui de timp lumea încon-

jurătoare. Este mulțumit de a fi scăpat pînă a doua zi de plictiseala *treburilor cotidiene* și se bucură ca un școlar scutit de a mai întîrzia la pupitru, spre a se reîntoarce la jocurile dragi și ștîngăriile care îl așteaptă. Dacă l-ai privi cu oarecare discreție în acest moment, dragă Nastenka, ai observa numai decît că firicelul său de bucurie strecurase prin nervii lui slabi și prin liniștea bolnăvicioasei sale fantezii ceva plăcut și înviorător. Iată-l preocupat de ceva... Crezi că se gîndește la masa ce-l așteaptă ? Sau cum își va petrece seara ? La cine se uită oare ? Nu cumva la domnul acela cu ținută impozantă care a salutat-o atît de ceremonios pe doamna din luxosul cupeu cu cai sprinteni, ce-a trecut adineauri pe lîngă el ? Nu, Nastenka, nu-i pasă lui acum de toate aceste nimicuri ! Acum se simte bogat, pentru că își are viața lui *cu totul aparte* ! E atît de bogat dintr-o dată, încît și ultima rază a asfințitului de soare nu în zadar i-a strălucit cu atîta sprintenă veselie pe față, stîrnind în inima lui înfierbîntată un roi întreg de impresii. Abia dacă mai ia în seamă drumul, de-a lungul căruia altădată cele mai mărunte lucruri puteau să-l uimească. Acum, „zeița fanteziei“ (dacă l-ai citit pe Jukovski, dragă Nastenka) a țesut, cu mîna-i capricioasă, urzeală de aur și a prins a-i desfășura prin fața ochilor horbote măiestrite dintr-o altfel de viață, cu totul bizară, ba poate — cine știe ? — l-a săltat cu miraculoasele-i puteri de pe acest splendid trotuar de granit, pe care merge spre casă, într-al șaptelea cer de cleștar. Încearcă să-l oprești, întrebîndu-l pe neașteptate : unde se află, pe ce străzi a trecut ? și nu-și va aminti nimic — nici pe unde a mers, nici unde se află acum, ci, roșindu-se de ciudă, va bîigui mai mult ca sigur ceva pentru salvarea aparențelor. Vei pricepe, prin urmare, de ce a tresărit atît de tare, încît doar că n-a țipat, privind cu sfială de jur împrejur, cînd o bătrînică foarte venerabilă l-a oprit politicoasă în mijlocul trotuarului, să-l întrebe de-o stradă pe care n-o mai nimerea. Încruntîndu-se supărat, el pornește apoi mai departe, fără să observe zîmbetele cîte unui trecător întîlnit, care se oprește din drum uitîndu-se după el, ori pe fetița aceea care s-a ferit cu teamă dinaintea lui, făcîndu-i loc să treacă, ca imediat după aceea să izbucnească într-un rîs zglobiu, uitîndu-se cu ochi mari de copil în ochii lui visători și urmărindu-i gesticulația. Și tot aceeași zeiță a fanteziei, din zborul ei sprintar, a adunat în același năvod vrăjit și pe bătrînică, și pe trecătorii curioși, și pe fetița numai bucle și zîmbet, și pe barcagiii care cinau în bărcile lor ce împînzesc Fontanka (să presupunem că tocmai pe acolo trece eroul nostru) ; i-a prins șăgalnic pe toți și totul în ghergheful ei, ca

pe niște muște în păienjenis — și, cu întreg tezaurul acesta, visătorul nostru a pătruns în vizuina sa tihnită, s-a așezat la masă, a prânzit și nu s-a trezit din reverie decât după ce îngîndurata și veșnic posaca Matriona, care îl servea, strînsese totul de pe masă și-i întinsese pipa ; abia atunci s-a trezit, dumerindu-se mirat că luase masa, deși habar n-avea cînd și cum se întîmplase asta. De mult se strecurase în odaie întunericul ; de mult sufletul lui vîslea pustiu și trist ; o împărăție întreagă de închipuiri se năruia în jur, dispărea fără urmă, fără zgomot, ca un vis din care el însuși nu-și mai amintea nimic. Dar iată că o senzație vagă face să i se strîngă și să-i palpitate ușor inima ; ceva ispittitor, ca o nouă dorință, îi răvășește și-i tulbură închipuirea, strîngînd acolo un roi întreg de fantome necunoscute încă. În odăița lui domnește liniștea, singurătatea, și o lene dezmiardătoare îi încîntă imaginația ; ea se aprinde ușor, dă puțin cîte puțin în clocot, întocmai ca apa din ceainicul bătrinei Matriona, care deretică nepăsătoare alături, în bucătărie, pregătindu-și, ca de obicei, cafeaua. Iată, pașii închipuirii taie încetul cu încetul drum prin neliniștile lui și cartea luată din raft, la întîmplare și fără scop, alunecă din mîinile visătorului nostru, mai înainte ca el să fi ajuns cu lectura măcar la a treia pagină. Și iarăși fantezia e avidă, căutătoare, și iarăși în gîndurile lui apare o lume nouă, cu o altă viață, încărcată de farmec, îi impresioară inima cu planuri din ce în ce mai strălucitoare. Un nou vis — o nouă fericire ! O nouă doză de rafinată și voluptoasă otravă ! Ce-i pasă lui de viața reală, de viața noastră ! După înșelătoria sa părere, noi — eu și cu dumneata, Nastenka — trăim într-o molatecă lenevie, mult prea lent, cuprinși parcă de inerție ! După credința sa, noi toți sîntem atît de nemulțumiți de soarta noastră, încît ni-e silă de viață ! Și, într-adevăr, privește, privește realitatea din jurul nostru : totul pare la prima vedere rece, mohorît și atît de sumbru... „Sărmanii !“ ne compătimește în gînd visătorul meu. Și nici nu e de mirare că-l încearcă asemenea gînduri. Pe cîtă vreme, mută-ți ochii către aceste fantome vrăjite, care se adună cu atîtea drăgălășenii și capricii, de pretutindeni, puzderie sub fruntea lui, ca într-un tablou răpitor, plin de însuflețire, unde pe primul plan, primul personaj, desigur, este chiar el însuși, visătorul nostru, prețioasa-i persoană. Observă ce varietate de întîmplări, ce roi nesfîrșit de visuri ametoitoare ! Mă vei întreba, poate, la ce visează ? Dar ce rost ar avea o asemenea întrebare ? Visează la toate... la menirea poetului necunoscut, încununat mai tîrziu de lauri ; la prietenia cu Hoff-

înănn³, la noaptea sfîntului Bartolomeu ; la Diana Vernon⁴, la rolul eroic al lui Ivan Vasilievici cel Groaznic în cucerirea hanatului tătarăsc al Kazanului ; la Clara Mowbray ; la Eufia Dens ; la Soborul prelaților care l-au judecat pe Jan Hus ; la răscoala morților din *Robert*⁵ (îți amintești muzica, are un iz de cimitir !) ; la *Minna*⁶ și *Brenda* ; la lupta de la Berezina⁷ ; la lectura aceluia poem din casa contesei V D⁸ ; la Danton ; *Cleopatra e i suoi amanti*⁹, la căsuța din Kolomna¹⁰ ; la un cămin al său, alături de o ființă dragă, care, într-o seară de iarnă, deschizînd gurița și ochișorii, să-l asculte, așa cum mă ascuți dumneata acum pe mine, o ! îngerașul meu... Nu, Nastenka, ce-i pasă lui ? Cufundat într-o mreață de leneșe voluptăți, nu-i pasă de loc de acea viață după care noi tînjim atîta. O astfel de viață i se pare săracă, meschină, neprevăzînd că-i poate veni și lui odată sorocul, ceasul nefast cînd — pentru o singură zi din această viață, jalnică și meschină — să-și dăruiască toți anii săi fantastici, ba chiar să-i dăruiască nu pentru vreo bucurie și nici pentru fericire, ci dintr-o istovitoare sfîrșeală, în ceasul acela de tristețe, de regret și de nemărginită amărăciune, cînd nu va mai sta să aleagă. Dar atîta timp cît n-a sosit încă momentul acela cumplit, el nu dorește nimic, pentru că este mai presus de dorinți, pentru că mustește de toate primăverile, pentru că soarbe mereu din preaplinul propriei sale ființe, pentru că el însuși este meșterul-faur al vieții sale, pe care o creează singur, clipă cu clipă, și mereu în alte forme, după vrerea inimii și bunul său plac. Și doar, atît de lesne, atît de firesc se înfiripă în el această lume de basm, o lume a fanteziei ! Parcă nici n-ar fi vorba de niște năluciri ! Și, zău, uneori este gata să creadă că viața aceasta de fantome nu-i o simplă surescitare a cine știe cărui simț înaripat, că nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginației exaltate, ci că toate există aievea, sînt reale, palpabile, vii ! De ce atunci, spune-mi, Nastenka, de ce totuși atunci, în asemenea clipe, i se taie respirația ? De ce dintr-o dată, ca prin farmec, ca printr-un tainic joc al hazardului, pulsul începe să-i bată mai repede, din ochii visătorului țînesc lacrimi, obrajii lui palizi, umeziți de plîns se aprind, și toată ființa i se umple de o năvalnică bucurie ? De ce oare nopți întregi de nesomn se scurg ca o clipă, scăldate într-o bucurie și o fericire de nesecat, iar cînd zorile trandafirii își trimit primele raze, revărsîndu-se în odaia sumbră și învăluind-o cu draperii fantastice de lumină îndoielnică, cum se întîmplă la noi la Petersburg, visătorul nostru vlăguit, stors de puteri, se aruncă în pat și adoarme în voia spiritului său bol-

nav, zguduit de extaz, cu un fel de durere copleșitor de dulce în inimă. Da, Nastenka, te lași amăgit și tu, bănuind fără să vrei că sufletul îi e tulburat de o pasiune adevărată, reală, că în imaterialele, etericele lui visări există ceva viu, ceva palpabil ! Și de fapt, ce amăgire ! Căci iată, de pildă, în inima lui s-a revărsat, ca un năvalnic torent al fericirii, dragostea, cu dulcile ei chinuri... E de ajuns să-l privești, ca să nu mai ai nici o îndoială. Vei crede, oare, dragă Nastenka, privindu-l, că el n-a cunoscut-o niciodată pe iubita visurilor sale fantastice ? Socoți oare cu puțință ca el să n-o fi văzut decît acolo, în ademenitoarele sale himere, ca o astfel de pasiune să fi avut întruchipare numai în vis ? Oare nu este adevărat că ei au trecut braț la braț, de-a lungul atîtor ani ai primei lor tinereți, prin străzi și anotimpuri — singuri, în doi, nepăsători față de lumea întreagă și împletindu-și fiecare universul său propriu, propria sa viață cu viața celui alt ? Și n-a fost oare ea aceea care, în ceasul tîrziu al despărțirii, stătea la pieptul lui, plîngînd cu hohote și tînguindu-se fără să mai știe nici de vijelia dezlănțuită sub catapeteasma mohorîtă a cerului, nici de vîntul care smulgea, ducînd cu el, lacrimile de pe genele ei negre ? Să fi fost oare toate acelea numai vis ? Și parcul plin de melancolie, în paragină și părăsire, cu aleile năpădite de mușchi, adîncit în singurătate, mohorît, pe unde atît de des se plimbaseră împreună, speraseră și iubiseră atît de mult, „atît de mult și atît de duios“ ! ? Să fi fost oare numai vis și acea stranie casă bătrîneasă, retrasă, în care a trăit ea singuratică, închisă în sine, atîta vreme, alături de un soț bătrîn și ursuz, veșnic tăcut și veninos, care pe ei, îndrăgostiții — sfielnici ca niște copii, ascunzîndu-și cu teamă și tristețe iubirea unul față de celălalt — îi înspăimînta ? Și cît de neprihănită, cît de pură le era dragostea, cît se frămîntau, de cîtă spaimă le erau bîntuite inimile față de (se înțelege de la sine, Nastenka !), față de răutatea oamenilor. Și, Dumnezeule, oare nu era ea ființa aceea pe care a întîlnit-o mai tîrziu, departe de țarmurile patriei, sub cer străin, un cer meridional, fierbinte, în acel minunat oraș etern, sub policandrele strălucitoare ale unui bal, cînd sunetele muzicii se revărsau prin palatul (era, negreșit, un *palazzo* !) incendiat de lumină, în balconul umbrit de mirt și trandafiri, unde dînsa — recunoscîndu-l — și-a scos cu atîta grabă masca, șoptindu-i : „Sînt liberă“ și tremurînd, sfîșiată de hohotele plînsului, i s-a aruncat în brațe, și amîndoi, cuprinși de extaz, îmbrățișîndu-se, au uitat într-o clipită și amărăciunile, și despărțirea, și chinurile, și mohorîta căsuță de odinioară, și pe

bătrînul ei soț, și parcul cel posomorît din îndepărtata lor patrie, și banca de pe care — cu o ultimă sărutare pătimașă — ea se smulsese altădată din brațele lui încremenite într-o disperată chemare?... O, cred, dragă Nastenka, că vei fi de acord și dumneata că e atît de firesc să te tulburi, să-ți pierzi cumpătul și să te roșești pînă-n vîrfurile urechilor, ca un școlar care de abia și-a ascuns în fundul buzunarului un măr furat din grădina vecinului, cînd se ivește deodată un vlăjgan oarecare, unul voinic, înalt, glumeț și flecar — ca prietenul nepoftit de aseară — care cascadează larg ușa și strigă așa, ca din senin: „Frățioare, am sosit în clipa asta din Pavlovsk!“ Doamne, Doamne! Bătrînul conte și-a dat duhul și-ncepe o fericire de nedescris, iar aici, poftim, dumnealui a sosit din Pavlovsk!

După ce am rostit patetica mea perorație, am tăcut la fel de patetic. Nu uit nici azi că în momentul acela doream nespun, biruindu-mă pe mine însumi, să izbucnesc într-un hohot de rîs, răsunător, pentru că simțeam cum undeva, în tainele adînci ale sufletului, începea să mă ispitească acel diavol vrăjmaș, drăcușorul neastîmpărat al închipuirii, simțeam cum mi se pune un nod în gît, îmi tremură bărbia, iar ochii mi se umezesc din ce în ce mai mult... Mă așteptam că Nastenka, rotunjindu-și ochiișorii ei cuminiți, după ce m-a ascultat, va izbucni într-o cascadă veselă de rîsete copilărești și parcă-mi părea rău că am întins prea mult coarda, destăinuindu-i fără rost taina vieții care de mult îmi rodea inima, răscolind-o năprasnic; de aceea și vorbeam ca din carte, pentru că-mi pregătisem de mult propriul meu verdict, iar acum nu m-am putut reține să nu-l rostesc tare în auzul ei, să mă destăinuiesc fără a spera cel puțin că voi fi înțeles; spre mirarea mea, însă, fata nu spunea nimic, iar după un răstimp mi-a strîns încetîșor mîna și, cu un fel de compătimire timidă, m-a întrebat:

— Să fie adevărat că toată viața ți-ai trăit-o așa cum mi-ai povestit?

— Toată viața, Nastenka, toată viața, și mi se pare că așa o voi sfîrși!

— Nu, asta nu se poate! se neliniști ea. Așa ceva nu se va întîmpla! Altminteri, ar însemna ca și eu să-mi petrec restul vieții prinsă de poala bunicii. O, dar știi că nu e de loc bine să trăiești așa?

— Știu, Nastenka, știu! am exclamat, nemaiputîndu-mi reține simțămintele. Ba știu mai mult decît atît — că mi-am pierdut za-

darnic cei mai frumoși ani ai mei ! Acum știu asta și sufăr și mai dureros pentru că însuși Dumnezeu mi te-a scos în cale, îngerul meu bun, ca să mi-o spui și să mi-o dovedești. Acum, cînd stau lîngă dumneata și-ți vorbesc, mă cuprinde și groaza la gîndul viitorului, pentru că în viitor mă așteaptă din nou singurătatea, din nou aceeași viață mucegăită, inutilă. La ce-am să mai pot visa de azi înainte, după ce în realitate, lîngă dumneata, am cunoscut clipe atît de fericite ! Dumnezeu să te binecuvînteze, copiliță scumpă, că nu m-ai alungat de la început și că acum pot spune că am trăit măcar două seri din viața mea așa cum mi le-am închipuit în vis !

— Ah, nu, nu ! strigă Nastenka și o podidiră lacrimile, nu se mai poate repeta ceea ce a fost pînă acum ; nu ne vom despărți chiar așa ! Ce vorbă-i asta : două seri !

— O, Nastenka, Nastenka ! dacă ai ști pentru cîtă vreme m-ai împăcat cu mine însumi ! Îți poți imagina că de aci încolo nu mă voi mai gîndi cu atîta silă la mine, ca-n alte dăți ? Înțelegi că, de azi înainte, mi se pare posibil să nu mă mai tortureze ideea că am făcut din viața mea o crimă și un păcat, căci ce altceva este o astfel de viață decît o crimă și un păcat ? Și să nu crezi că am exagerat, pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ți treacă prin minte așa ceva, Nastenka ! Pentru că mă sînt cuprins cîteodată de o tristețe, de o melancolic atît de sfîșietoare !... Pentru că, în acele momente, încep să cred că niciodată nu voi mai fi în stare să trăiesc o viață adevărată, că am pierdut de mult orice măsură, orice senzație a concretului, că nu mai am simțul realității ; pentru că, în sfîrșit, m-am blestemat de atîtea ori eu însumi, pentru că, după nopțile mele fantastice, îmi revin la momentele de luciditate, care sînt ucigătoare. Auzi cum în jurul tău hăuie și se frămîntă în vârtejul vieții mulțimea uriașă de ființe vii ; o auzi, o vezi ; te uiți cum trăiesc oamenii, cum trăiesc aieva ; vezi că viața pentru ei nu este oprită, nu se va spulbera ca visul tău, ca o nălucă oarecare, că viața lor se reînnoiește mereu, e mereu tînără și nici o singură oră de-a ei nu se aseamănă cu alta ; în timp ce atît de tristă, atît de monotonă, monotonă pînă la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii, sclava primului nor care va acoperi soarele și va strînge dureros inima adevăratului pettersburghez atît de îndrăgostit de soare — iar în durerile acelea, ce fantezie mai poți căuta ? O simți cum obosește, cum într-o veșnică încordare această *nesecată* fantezie se mistuie ; pentru că te

maturizezi, îți depășești idealurile de pînă atunci, supraviețuindu-le; ele se prefac în pulbere și țandări, iar dacă tu n-ai o altă viață, atunci trebuie s-o reclădești pe cea dintîi din aceleași hîrburi. Dar, pe de altă parte, sufletul cere și vrea mereu altceva ! Și în zadar mai scurmă visătorul, ca în cenușă, în visurile lui vechi, căutînd sub maldărele de scrum o cît de mică scînteioară, ca să ațîțe din nou focul la care să-și încălzească inima răcită și acolo, în adîncurile inimii, să învie iarăși tot ce-i fusese atît de drag mai înainte, tot ce înduioșa sufletul, înfierbînta sîngele, smulgea lacrimi din ochi și amăgea, dar amăgea cu atîta plenitudine ! Știi dumneata, oare, Nastenka, pînă unde am ajuns ? Știi că mă aflu în situația de a sărbători aniversarea tuturor trăirilor mele imaginare, a ceea ce mi-a fost cîndva atît de drag, dar n-a existat, de fapt, niciodată — pentru că aici e vorba de sărbătorirea acelorași reverii serbede și sterile, urzite din umbre și păreri — și sînt nevoit s-o fac, pentru că nu mai am nici măcar asemenea visări deșarte, iar pe cele de altădată n-am cu ce să le birui, să le extirpez — pentru că și visurile pot fi biruite ! Înțelegi oare că îmi mai place și acum să trec din cînd în cînd prin locurile pe unde cîndva îmi închipuiam, în felul meu, că-s fericit ; că simt o mare ispită să-mi urzesc viața de azi după amintirile trecutului, care niciodată nu se mai întoarce și că deseori, fără nici un rost, abătut și trist, hoinăresc pe străzile și prin fundăturile Petersburgului ca o umbră, fără nici un țel. Și-n definitiv, ce amintiri ! Iată, de pildă, mă pomenesc amintindu-mi, că acum un an, cam tot pe timpul ăsta, tot la ora asta și tot pe acest trotuar, mă plimbam în sus și în jos, la fel de singuratic și de abătut ca acum ! Și-ți răsare în gînd că și pe atunci visarea aducea cu ea tristețe, că deși nici mai înainte sufletului nu-i era din cale-afară de bine, simți totuși că trăiai parcă mai ușor și mai liniștit, că lipseau gîndurile negre care au pus stăpînire pe tine acum, nu erau aceste muștrări de conștiință, atît de chinuitoare, de tenebroase, și care te urmăresc zi și noapte. Și te întrebi : unde au dispărut visurile ? Și, clătînd din cap, îți răspunzi altceva : vai, cum zboară anii ! Și iar te întrebi : dar cu anii tăi ce-ai făcut ? Unde ți-ai înmormîntat vîrsta cea mai frumoasă ? Ai trăit, nu ai trăit ? Ia seama, îți șoptești singur, observă cum peste lume se lasă frigul. Vor mai trece încă ani și ani, și după ei va veni singurătatea cu chipul ursuz și schimonosit, apoi — în cîrji — se va ivi tremurătoarea bătrînețe și după acestea — amărăciunea, tristețea. Va păli puțin cîte puțin lumea încîn-

tătoarelor tale lantasmе, se vor ofili visurile tale și se vor scutița ca frunzele galbene de pe copaci... O, Nastenka! O... cît de coplеșitoare e durerea de-a rămîne singur, singur-cuc, fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decît un zero stupid și gol, decît un vis!

— Destul, nu-mi mai răscoli sufletul! mă rugă fata, ștergîndu-și o lacrimă prelinsă printre pleoape. De aci înainte vom fi mereu împreună! Orice s-ar întîmpla cu mine de azi încolo, nu ne vom despărți niciodată. Ascultă și ia aminte. Sînt o fată simplă, am învățat puțin, cu toate că bunica îmi luase profesor; dar deși sînt simplă, crede-mă, te înțeleg, înțeleg tot ce mi-ai povestit, pentru că și eu — cînd bunică-mi i-a cășunat să mă agațe cu un bold de poala ei — am trăit cam la fel. Desigur, n-aș fi fost în stare s-o spun în vorbe la fel de alese ca dumneata, că doar n-am cîine știe ce carte, adăugă ea timid, cuprinsă încă de un anume respect față de patetica mea spovedanie, făcută în cuvinte meșteșugit înșăilate, dar sînt foarte bucuroasă că mi-a fost dat să-mi deschizi sufletul fără ascunzișuri. Acuma te cunosc, te cunosc deplin. Și, știi ce? Vreau să-ți istorisesc și eu povestea mea, fără să-ți ascund nimic, fără nici o scăpare, și după aceea îți voi cere un sfat. Ești tare ager la minte; nu-i așa că-mi vei da un sfat? Promite-mi!

— Ah, Nastenka, i-am răspuns, deși n-am fost niciodată sfătuitorul cuiva, și cu atît mai puțin — un povățuitor iscusit, îmi dau seama că, dacă de azi înainte vom rămîne prieteni pentru totdeauna — ceea ce va fi, într-adevăr, ceva foarte înțelept — pe viitor, desigur, ne vom putea da unul altuia nenumărate sfaturi înțelepte. Așadar, încîntătoarea mea Nastenka, spune-mi, de ce fel de povață ai nevoie? Dar deschis, direct, că sînt acum atît de vesel, atît de fericit, de curajos și de ager la minte, încît nu cred să-mi lipsească cuvintele.

— Nu, nu! m-a întrerupt Nastenka rîzînd. Sfatul de care am nevoie trebuie să fie nu numai un sfat ager, ci și cald, frățesc, așa cum mi l-ai fi dat dacă m-ai fi iubit de o viață întreagă.

— De acord, Nastenka, de acord! am exclamat în culmea entuziasmului. Nici dacă te-aș fi iubit de douăzeci de ani, sentimentul meu n-ar fi fost mai puternic decît cel de-acum!

— Dă-mi mîna dumatilе, mi-a cerut Nastenka.

— Iat-o! i-am răspuns, întinzîndu-i-o.

— Așadar, să începem povestea mea.

— Jumătate din viață mi-o și cunoști ; adică, știi că am o bună bătrână.

— Dacă și cealaltă jumătate este tot atît de scurtă... am întrerupt-o eu rîzînd.

— Taci și ascultă. Să ne înțelegem însă chiar de la început asupra unui lucru : să nu mă întrerupi, căci altfel mă încure. Așadar, stai cuminte și fii atent la ce-ți spun.

Am o bună bătrână. M-a crescut de cînd eram micuță de tot, rămînînd orfană : și mama, și tata s-au prăpădit de foarte tineri. Cred că bunică-mea fusese destul de bogată mai înainte, deoarece și astăzi își mai amintește de zilele mai bune de odinioară. M-a învățat mai întîi să conversez franțuzește, după care mi-a angajat un profesor. Pe la cincisprezece ani împliniți (acum am șaptesprezece) am terminat-o cu învățătura. Cam tot pe atunci, izbutisem să fac și o poznă — ce anume însă nu-ți voi spune ; ajunge doar să știi că greșeala mea n-a fost prea mare. Numai că bunica m-a și chemat într-o dimineată la ea și mi-a spus că, deoarece ea e oarbă și nu mă poate supraveghea, a hotărît să-mi prindă rochia de-a ei cu un bold, căutînd să-mi bage bine în cap că, dacă n-am să mă fac mai cuminte, vom sta așa, agățate una de alta, toată viața. Așadar, la început n-am mai avut cum să mă desprind de ea ; lucrează, citește, învață — lîngă poala bunică-ti ! O dată am încercat un șiretlic, convingînd-o pe Fiokla să se așeze în locul meu. Fiokla e femeia noastră de serviciu, cam fudulă de ureche. Ea mi-a luat locul ; bunica adormise în fotoliu, iar eu m-am repezit pînă la o prietenă care stătea prin apropiere. Dar și încercarea aceasta s-a sfîrșit rău. Trezindu-se în lipsa mea și socotind că stau liniștită lîngă ea, bunică-mea a întrebat ceva. Fiokla și-a dat seama că bunica întreabă ceva, dar de auzit, n-a auzit ce anume ; s-a gîndit ce s-a gîndit ce are de făcut, apoi a desprins încetișor boldul și a rupt-o la fugă...

Aici Nastenka s-a oprit, cuprinsă de un rîs molipsitor, la care m-am alăturat îndată și eu. Dar fata s-a oprit numaidecît.

— Ia, te rog, să nu faci haz de bunică-mea ! dacă eu rîd, apoi rîd de ridicolul situației... Cum să mă stăpînesc, dacă bunica-i așa cum este ? Dar să știi că și țin la ea nițeluș. Ei, dar atunci am pățit-o... am fost reîntronată la locul meu, și-acum poștește de mai fă o mișcare !

Aşa-a, am uitat să-ţi spun că bunica avea, mai bine zis are o casă proprie, adică o căsuţă numai cu trei ferestre, toată din lemn şi tot atît de bătrînă ca şi ea ; iar sus, deasupra noastră, avem un mezanin ! Şi iată că se mută la mezanin un chiriaş nou...

— Va să zică aţi avut şi un chiriaş vechi ? am remarcat eu în treacăt.

— Am avut, fireşte, mi-a răspuns Nastenka, însă unul care ştia să tacă, nu ca dumneata. De altfel, omul de abia mai vorbea. Era un bătrînel sfrijit, mut, chior, şchiop, aşa încît, pînă la urmă, n-a mai putut trăi pe lume şi a murit. Deci, după moartea lui, a trebuit să căutăm un nou chiriaş, că ne trebuiau bani : bruma de chirie ce o primeam dimpreună cu pensia bunicii alcătuiau aproape întregul nostru venit. Şi noul chiriaş s-a brodit parcă într-adins să fie un tînăr care nu era de prin părţile acestea, ci aflat la Petersburg doar în trecere. Deoarece omul nu se tocmise, bunica l-a primit, iar apoi m-a întrebat : „Nastenka, mamă, ia spune-mi : e tînăr, e bătrîn ?“ N-am voit s-o mint şi i-am răspuns : „Bunicuţo, nu se poate spune nici că-i prea tînăr, nici că-i bătrîn“. „Ei, dar are o înfăţişare plăcută ?“ mă mai iscodi ea.

Iarăşi n-am vrut s-o mint : „Da, la înfăţişare e plăcut !“ O aud însă pe bunică-mea : „Vai ! ce năpastă, ce năpastă ! Ți-o spun asta, nepoţico, pentru ca să nu te uiţi prea mult după el. Ce timpuri, Doamne, ce timpuri ! Închipuieşte-ţi, un om atît de prăpădit, încît vine să închirieze o chiţimie ca asta şi cînd colo — poftim ! — cu înfăţişare plăcută : eh, nu ca pe vremuri !“

Bunica era totdeauna cu gîndul numai la cele de pe vremuri ! Pe vremuri era şi ea mai tînără, pe vremuri soarele era mai cald, pe vremuri frişca nu se înăcrea atît de repede, pe vremuri toate, toate erau altfel ! Cum stam tăcută, numai ce-mi dă prin gînd : ce i-o fi venit bunicii să mă întrebe despre chiriaş dacă e frumos şi dacă e tînăr ca să-mi bage în cap o anumită idee ? Mi-a trecut, aşa, prin minte, o clipă ; apoi gîndul s-a risipit fără urmă, şi iarăşi am început să număr ochiurile şi să împletesc la ciorap.

Şi iată că într-o zi, de dimineată, a intrat la noi chiriaşul, să vadă ce-i cu făgăduiala de a i se tapeta camera. Din vorbă în vorbă — bunica doar e foarte vorbăreată — îmi spune : „Du-te la mine în dormitor şi adu-mi abacul, Nastenka, am de făcut nişte socoteli“. Am sărit cît ai bate din palme şi, nu ştiu de ce, m-am roşit toată ; uitînd de tot că eram agăţată cu boldul de poala bunicii, în loc să mă fi desprins pe furiş, ca să nu observe chiriaşul, m-am smucit aşa de tare, că am tras după mine fotoliul bunicii.

Iar după ce mi-am dat seama că omul înțelesese cum stau lucrurile, obrajii mi s-au aprins ca focul, am încremenit locului și, fără să mă mai pot stăpîni, am izbucnit în plîns. De ciudă și de rușine, îmi pierise orice gust de viață în acel moment. Bunica îmi strigă : „Ei hai, du-te ! Ce mai aștepti ?“ Dar eu plîngeam și mai tare. Văzînd că mi-e rușine de el, chiriașul a salutat și s-a retras numaidecît.

Din clipa aceea, orice zgomot ce venea din antreu mă înfiora. „Vine chiriașul“, mă gîndeam eu, și, pentru orice eventualitate, desprindeam încetișor boldul ; numai că nu era el, n-a mai venit. Au trecut astfel două săptămîni, pînă cînd, într-o zi, ne trimite vorbă prin Fiokla că are multe cărți franțuzești, numai cărți bune, care pot fi citite, și dacă n-ar vrea cumva bunica să i le citească eu pentru a mai alunga urîtul ? Bunica s-a învoit recunoscătoare, numai că întreba mereu dacă sînt morale cărțile, că dacă-s imorale, spunea bunica, ție, Nastenka, îți e cu desăvîrșire oprit a le citi, căci de acolo poți deprinde cine știe ce năzbîtii.

— Dar ce năzbîtii să deprind, bunicuțo ? Ce poate să scrie acolo ?

— A ! mi-a spus, în unele se descrie cum anumiți tineri ademenesc fete binecrescute, cum, făgăduindu-le că se vor căsători cu ele, le răpesc din casa părintească, apoi le părăsesc — bietele fete !... în voia soartei, iar ele se pierd în chipul cel mai jalnic. Eu, a adăugat bunica, am răsfoit multe asemenea volume, în care totul e descris atît de frumos, încît pierzi nopți întregi citindu-le pe furiș... Așa că tu, Nastenka, bagă de seamă, să nu pui mîna pe așa ceva ! Ce fel de cărți sînt acelea pe care ți le-a trimis ?

— Numai romane de Walter Scott, bunicuțo.

— Romane de Walter Scott, fii atentă ! să nu cumva să-mi unble cu șiretlicuri... Ia uită-te, să nu-ți fi strecurat pe undeva vreun bilețel de dragoste !

— Nu, bunico, am demolit-o eu, nici pomeneală de vreun bilețel.

— Caută și sub scoarță ; potlogarii ăștia le vîră uneori sub scoarță !...

— Nu, bunico, nici sub scoarță nu e nimic.

— E bine, dacă-i așa !

Și astfel, am început să-l citesc pe Walter Scott ; în mai puțin de o lună de zile, citisem aproape jumătate din cărți. Iar chiriașul ne trimitea mereu alte și alte volume ; ni l-a trimis și pe Pușkin ; acum mă obișnuisem într-atît cu cititul, că nu mă mai puteam lipsi

de el, și am încetat de a mai visa pînă și la măritișul cu prințul meu chinez.

Așa stăteau lucrurile, cînd o dată dau nas în nas cu chiriașul nostru pe scară. Din întîmplare. Mă trimisese bunica după ceva. S-a oprit, eu m-am înroșit, s-a înroșit și el ; totuși, a zîmbit, m-a salutat, a întrebat de sănătatea bunicii și după aceea : „Ai citit cărțile pe care vi le-am trimis ?” „Da.” „Ce ți-a plăcut mai mult ?” Am răspuns : „*Ivanhoe* și scrierile lui Pușkin m-au încîntat mai mult decît toate”. Și cu aceasta s-a încheiat prima noastră conversație.

Dar după o săptămînă m-am nimerit iarăși în fața lui pe scară. Nu mă mai trimisese bunica, ci eu însămi ieșisem să caut ceva. Era ora trei, oră pe la care chiriașul se întorcea acasă. „Bună ziua !” îmi spuse. I-am răspuns : „Bună ziua !”

— Spune-mi, mă întrebă, nu te plictisești să stai tot timpul lîngă bunica dumitale ?

De cum mi-a pus întrebarea aceea, nu știu nici azi de ce, m-am aprins la față, m-am fisticit și o jenă teribilă m-a cuprins iarăși, poate unde și alții începuseră să mă întrebe despre acest lucru. Aș fi vrut să nu-i răspund, să-l las și să plec, dar n-am fost în stare s-o fac.

— Ascultă-mă, a continuat el, ești o fată tare bună, iartă-mă că îți vorbesc astfel, dar o fac, crede-mă, numai pentru că îți doresc binele mai mult decît bunica dumitale, cu mai multă chibzuință. Nu ai nici o prietenă pe la care să te duci din cînd în cînd s-o mai vizitezi ?

I-am răspuns că n-am nici o prietenă ; am avut una, pe Mașenka, dar a plecat și ea la Pskov.

— Ascultă, zice : n-ai vrea să mergi cu mine la teatru ?

— La teatru ? Dar ce-o să-i spun bunicuței ?

— Ei ! fă-o așa... pe ascuns...

— Pe ascuns ? Nici vorbă ! Nu vreau s-o mint. La revedere !

— La revedere ! s-a mulțumit el să spună, fără a mai adăuga nimic.

Numai că după prînz s-a și înființat la noi, a luat loc pe un scaun, a vorbit cu bunica îndelung, a tot întrebat-o dacă obișnuiește să facă vizite, dacă primește sau nu cunoscuți — și apoi deodată schimbă vorba :

— Pentru azi am luat o lojă la operă ; se joacă *Bărbierul din Sevilla* ; urma să merg cu cîțiva prieteni de-ai mei, dar aceștia au renunțat și am rămas cu biletele, singur pentru o lojă întregă.

— *Bărbierul din Sevilla* ! a tresărit bunica. O fi oare tot acel bărbier care se juca pe vremuri ?

— Desigur, spuse chiriașul, același bărbier. Și mi-a aruncat o privire pe furiș. Am înțeles totul ; m-am înroșit și inima a început să-mi palpite de emoția așteptării răspunsului bunicii.

— Cunosce bine opera aceasta, spuse bunica. Cum să n-o cunosc ! Chiar eu am interpretat pe vremuri rolul Rosinei într-un spectacol jucat în familie...

— Minunat ! În cazul acesta n-ați vrea să mergem diseară împreună ? întrebă el. Ar fi păcat să rămână locurile goale...

— Păi, dacă-i așa, o să mergem, încuviință bunica, de ce n-am merge ? Mai ales că Nastenka mea n-a fost încă niciodată la teatru.

Dumnezeule, ce bucurie ! Începurăm îndată pregătirile, ne-am îmbrăcat, ne-am mai aranjat... și ne-am dus. Deși oarbă, bunică-mea era dornică să asculte muzică, dar — peste toate astea — să știi că bătrînica are o inimă bună și cred că a vrut mai mult să folosească prilejul pentru a mă distra pe mine, căci, desigur, numai noi amîndouă nu ne-am fi dus cît e veacul la operă. Impresia pe care mi-a produs-o *Bărbierul din Sevilla* nu ți-o mai spun ; dar am observat că în toată seara aceea chiriașul nostru m-a urmărit cu o privire atît de caldă, a vorbit atît de frumos, încît nu mi-a trebuit mult ca să înțeleg că dimineța a vrut doar să mă pună la încercare, propunîndu-mi să merg singură cu el la teatru. Dar, gîndește-te, ce bucurie pe mine ! M-am culcat beată de mîndrie. Eram așa de veselă ! Inima-mi bătea cu un ciudat neastîmpăr, am avut și puțină febră, iar toată noaptea n-am visat decît *Bărbierul din Sevilla*.

Îmi închipuiam că, după seara aceea, el se va abate pe la noi tot mai des ; dar n-a fost de loc așa. Aproape că nu l-am mai văzut. Iar dacă se întîmpla să treacă așa, o dată pe lună, atunci tot cu vreo invitație la teatru. În felul acesta, am mai fost în vreo două rînduri cu toții la spectacole. Și totuși un sentiment de nemulțumire se furișase în inima mea. Am înțeles că toate astea le făcea numai și numai pentru că îi era milă de mine, știindu-mă ținută prea sever de bunica, dar nimic, nimic mai mult. Și lucrurile tot continuînd așa, s-a petrecut în mine o schimbare : nu-mi mai aflam locul, de citit, nu mai citeam, de lucrat — nu mai lucram, cîteodată mă apuca rîsul și-i făceam bunicii în ciudă, alteori — ca din senin — mă podideau lacrimile. Slăbeam pe zi ce trecea și nu rămăsese mult să mă îmbolnăvesc grav. Stagiunea de operă se încheiase și

chiriașul a încetat să ne mai calce pragul. Cînd ne mai întilneam însă tot pe aceeași scară, se înțelege, mă saluta tăcut și atît de grav, de parcă nici n-ar fi dorit să stea de vorbă cu mine, iar după ce el cobora scara și ajungea în pridvor, eu mai rămîneam la jumătatea treptelor, roșie ca o vișină, pentru că tot singele îmi năvălea în obraz cînd mă întilneam cu el.

Numaidecît vine și sfîrșitul. Exact cu un an în urmă, prin luna mai, chiriașul de la mezanin a coborît la noi și i-a spus bunicii că și-a terminat treburile la Petersburg, așa că pleacă iarăși pentru un an la Moscova. La auzul vorbelor sale, prinse din zbor, am pălit și am căzut pe un scaun, străfulgerată. Bunica n-a băgat de seamă nimic, iar el, după ce ne-a adus la cunoștință că pleacă de la noi, și-a luat rămas bun și-a ieșit.

Ce să fac ? M-am frămîntat și mi-am muncit creierul mult, și, pînă la urmă, mi-am luat inima în dinți. El urma să părăsească orașul a doua zi, așa că m-am hotărît ca seara, după ce bunica se va duce la culcare, să lămuresc totul. Zis și făcut. Mi-am adunat într-o legăturică rochiile, rufăria de care aveam nevoie și, cu bocceluța în mîini, mai mult moartă decît vie, m-am urcat la mezanin. Cred că mi-a trebuit o oră ca să ajung pînă la camera lui. Iar cînd am deschis în sfîrșit ușa, el scoase un strigăt și rămase nemîșcat, cu ochii la mine, crezînd că sînt vreo arătare din alte lumi. Apoi s-a grăbit să-mi dea să beau apă, deoarece abia mă mai ținam pe picioare. Inima îmi zvîcnea cu atîta putere, că simțeam dureri pînă-n creștetul capului, iar judecata mi se tulburase. Revenindu-mi după un timp, mi-am așezat în primul rînd bocceluța pe patul lui, mi-am făcut loc alături de ea, și, acoperindu-mi fața cu mîinile, am izbucnit în plîns ; lacrimile îmi curgeau șiroaie. Se pare că din prima clipă el a înțeles tot, fiindcă stătea palid în fața mea și mă privea cu o tristețe care-mi sfîșia inima.

— Ascultă-mă, a început el, ascultă-mă, Nastenka, și încearcă să înțelegi că e ceva care depășește puterile mele ; sînt un om sărac, deocamdată nu am nimic, nici măcar un post ca lumea ; cum ne-am putea descurca amîndoi, dacă te-aș lua acum în căsătorie ?

Ceasuri întregi ne-au prins vorbind, și, în culmea desperării, i-am spus pînă la urmă că nu mai pot trăi lîngă bunica și că am s-o părăsesc, fiindcă nu vreau să stau toată viața agățată cu boldul de poala ei, așa că, indiferent dacă vrea sau nu, am să-l însoțesc la Moscova, deoarece nu mai pot fără el. Și rușinea, și dragostea, și mîndria — toate vorbeau dintr-o dată în mine și aproape zgîl-

țită de spasme, m-am prăbușit pe pat. Mî-era așa teamă să nu mă alunge !

Omul a stat cîtva timp fără a scoate un cuvînt, apoi s-a ridicat, s-a apropiat și m-a luat de mînă.

— Buna și draga mea Nastenka ! a început el printre lacrimi — plîngea și el, ca și mine — ascultă-mă : îți jur că dacă voi fi vreodată în măsură să mă căsătoresc, atunci negreșit la dumneata îmi voi căuta fericirea ; fii încredințată că ești singura făptură care m-ar face astăzi fericit. Uite, plec la Moscova și voi sta acolo un an. Atît. Nici o zi mai mult. Sper să-mi pun la punct treburile. Dacă la reîntoarcerea mea vei mai ține la mine, îți jur că vom fi fericiți. Acum, însă, acum e imposibil, nu pot și n-am dreptul nici măcar să-ți promit ceva. Iar dacă visul acesta, repet, nici peste un an nu se va înfăptui, el va deveni totuși cîndva cu siguranță o realitate ; se înțelege, numai dacă dumneata n-o să preferi între timp pe altcineva în locul meu, căci a te împiedica prin vreun legă-mînt oarecare n-o pot face și nici n-aș îndrăzni.

Iată ce mi-a spus el, și a doua zi a plecat. Ne înțelesesem ca bunicii să nu-i pomenim nimic. Așa voia el. Și cu asta aproape că s-a terminat întreaga poveste a vieții mele. S-a scurs un an. Chiriașul s-a întors, sînt trei zile de cînd se află în oraș, și... și...

— Și ce se întîmplă ? am întrebat, nerăbdător să aud sfîrșitul.

— Și pînă acum n-a venit să dea ochii cu mine ! mi-a răspuns Nastenka, adunîndu-și parcă puterile. Nici un semn de viață...

S-a oprit, a tăcut puțin, și-a plecat căpșorul și, deodată, acoperindu-și fața cu mîinile, a izbucnit în plîns ; mi se sfîșia inima de atîta potop de lacrimi.

Nu mă așteptasem, fără îndoială, nici pe departe la un asemenea deznodămînt.

— Nastenka ! am strigat eu sfios, dar cu multă compasiune. Nastenka, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai plînge ! De unde poți să știi ? Poate că nici nu-i aici încă...

— Ba da, ba da, e aici ! Știu foarte bine, e aici. Ne-am înțeles încă de atunci, din seara aceea, în ajunul plecării lui : după ce ne spuseseăm atîtea și atîtea, adică tot ce ți-am povestit, și după ce ne înțeleseserăm cum o să fie, am ieșit amîndoi să ne plimbăm aici, pe acest chei. Era poate ora zece ; și am stat pe această bancă, eu nu mai plîngeam, îmi făcea atîta plăcere să ascult ceea ce spunea el... M-a încredințat că, de cum va sosi la Petersburg, va veni pe la noi, și dacă nu voi fi renunțat pînă atunci la dînsul, îi vom

spune totul bunicii. Acum e la Petersburg, știu bine asta, și încă n-a venit să mă vadă, încă nu !

Și se porni din nou pe plîns...

— Dumnezeule ! Și să nu te pot ajuta cu nimic într-o astfel de nenorocire ? am izbucnit eu, ridicîndu-mă brusc de pe bancă, într-un gest de supremă deznădejde. Nastenka, nu s-ar putea să caut măcar eu să-l întîlnesc ?

— Crezi că e posibil ? ridică ea capul cu speranța renăscută în ochi.

— Nu, sigur că nu ! retractai eu, dîndu-mi seama de situație. Dar putem face altceva : scrie-i o scrisoare.

— Nu, nici asta nu se poate ! mi-a răspuns hotărîtă, dar cu privirea lăsată în jos, evitînd să se uite la mine.

— Cum, nu se poate ? De ce nu se poate ? am insistat eu. Știi însă, Nastenka, știi cum trebuie să fie scrisoarea, fiindcă există scrisori și scrisori... Ah ! am găsit, am găsit !... Ai încredere în mine, Nastenka, atîta îți cer : să te bizui pe mine. N-am să-ți dau un sfat rău. Totul se poate aranja. Că doar dumneata ai făcut atunci primul pas, de ce acum...

— Nu, nu, nu se poate ! Ar reieși, totuși că... mă țin scai de el...

— Ah, buna mea Nastenka ! am întrerupt-o eu, fără a-mi ascunde zîmbetul, nici vorbă de așa ceva ! De vreme ce ți-a făgăduit, înseamnă că ai tot dreptul la o explicație. De altfel, se vede că e un om delicat și a făcut foarte bine ceea ce a făcut ! m-am înfierbîntat eu, sedus de logica propriilor mele deducții și argumente. Pentru că, în definitiv, nu trebuie să uităm felul cum a procedat el ! În ce-l privește, a făcut un legămînt : că dacă va fi să se căsătorească, apoi nu se va căsători decît cu dumneata, lă-sîndu-ți în schimb (în ceea ce te privește) deplina libertate de alegere sau de renunțare la el... De aceea, poți face fără nici o ezitare acest prim pas, ești în dreptul dumitale, ai față de dînsul privilegiul inițiativei, să zicem, dacă ai vrea, de pildă, să-l dezlegi de cuvîntul dat...

— Dar dacă ar fi să-i scrii dumneata, cum i-ai scrie ?

— Ce anume ?

— Ei, scrisoarea aceea...

— I-aș fi scris așa : „Stimate domn...”

— Trebuie neapărat început așa, cu : stimate domn ?

— Neapărat ! Deși, în cazul acesta, eu cred că s-ar putea...

— Și... și... mai departe !

— Mai departe ?

— „Stimate domn !

Iertați-mă că“... Adică nu, nu e nevoie de nici un fel de scuze ! Faptul în sine justifică totul, trebuie să te adresezi pur și simplu așa :

„Îți scriu. Iartă-mi nerăbdarea ; dar un an întreg m-a încântat speranța ; sînt oare vinovată că nu pot suporta acum nici măcar o zi de îndoială ? De cînd te-ai întors, poate că intențiile dumitale sînt altele. În cazul acesta, scrisoarea mea te va scuti de presupunerea că mă plîng sau că te-aș învinovăți. Nu-ți găsesc nici o vină că n-am nici o putere asupra inimii dumitale ; poate că așa mi-a fost destinul !

Ai un suflet nobil. Și cred că nu vei zîmbi și nu te vei înciuda primind nerăbdătoarele mele rînduri. Nu uita că le scrie o biată fată, care nu are pe nimeni să-i dea o povață ori s-o îndrume și care niciodată n-a știut să-și stăpînească inima.

Dar te rog să mă ierți că am lăsat să mi se strecoare în suflet, chiar și pentru o clipă, asemenea bănuială. Dumneata n-ai fi capabil s-o jignești, nici măcar cu gîndul, pe cea care te-a iubit atît și te mai iubește încă.“

— Da, da, e minunat ! întocmai cum mă gîndisem și eu ! a strigat Nastenka, și ochii ei au început să strălucească de bucurie. Ah ! dumneata mi-ai limpezit îndoielile, parcă Dumnezeu însuși te-a trimis ! Îți mulțumesc, îți mulțumesc mult !

— De ce ? pentru că m-a trimis Dumnezeu ? am întrebat-o, privind cu nesaț cum i se lumina chipul.

— Da, fie și pentru asta.

— Ah, Nastenka ! Vezi, cîteodată le mulțumim unora dintre oameni pentru că-și trăiesc zilele laolaltă cu noi. Eu binecuvîntez împlinirea că te-am întîlnit, pentru că astfel întreaga viață îmi voi aduce aminte de dumneata !

— Ei, gata, gata, destul ! Vreau să-ți mai destăinuiesc ceva : la despărțire, ne-am înțeles ca, de îndată ce se va întoarce, să-mi dea de știre printr-o scrisoare trimisă pe adresa unor cunoscuți ai mei, niște oameni tare cumsecade, buni și simpli, care habar n-au ce și cum ; iar dacă n-o să-mi poată scrie, fiindcă într-o scrisoare nu totdeauna poți cuprinde totul, atunci să vină chiar în ziua sosirii la ora zece seara, aici, unde ne-am propus să ne întîlnim. Despre sosirea lui am aflat, dar iată că au trecut trei zile și nici scrisoarea, nici el nu mai apar. Ca să plec dimineața de lîngă bunica e cu neputință. De aceea, am să te rog pe dumneata să predai

personal scrisoarea mea acelor oameni cumsecade de care ți-am vorbit. Ei o vor transmite, iar eventualul răspuns mi-l vei aduce la ora zece seara.

— Dar scrisoarea, scrisoarea ? Mai întâi trebuie ticluită scrisoarea. Altfel, totul urmează să se amîne abia pentru poimîine.

— Scrisoarea... a răspuns Nastenka, cam încurcată, sigur... dar...

N-a terminat însă fraza. Mai întâi și-a întors privirea în altă parte, s-a înroșit ca un trandafir și deodată am simțit că-mi strecoară în mînă un plic închis, vezi bine, cu scrisoarea pregătită încă de mult. O amintire foarte familiară și nostimă, încîntător de gingașă și grațioasă îmi flutură prin cap.

Fără să vreau, m-am pomenit articulînd :

— Ro-Ro-si-si-na. ¹¹

— Rosina ! am intonat după aceea împreună și eram gata s-o cuprind în brațe de bucurie, iar ea se îmbujorase grozav și i se amestecau zîmbetele cu lacrimile, care, adunate în stropi tremurători pe genele ei negre, păreau niște mici perle.

— Ei, haide, ajunge ! Destul ! Te las cu bine acum, îmi spuse ea grăbită. Poftim scrisoarea, poftim și adresa unde trebuie dusă. La revedere, pe mîine !

Mi-a strîns cu putere amîndouă mîinile, a dat energic din cap în semn de salut și a zbughit-o ca săgeata pe ulicioara ei. Am rămas locului, petrecînd-o cu privirea.

„Pe mîine ! Pe mîine !“ îmi umbla prin minte, după ce făptura dragă s-a mistuit în întuneric.

A TREIA NOAPTE

Astăzi a fost o zi tristă, ploioasă, fără o rază de lumină, așa cum are să fie și bătrînețea mea. Gînduri stranii mă asaltează, senzații atît de sumbre au poposit în mine, mintea mi-e năpădită de un noian de întrebări tulburi — și nu știu cum, parcă puterile și voința m-au părăsit, nimic nu mai mi-ajută să găsesc răspunsuri. Nu mie îmi este dat să le dezleg pe toate !

Astăzi nu ne vom vedea. Ieri, cînd ne luam rămas bun, norii începuseră să acopere cerul și cobora ceața. Am presupus că ziua următoare are să fie o zi urîță ; ea nu mi-a răspuns — ar fi fost poate ca și cum s-ar fi rostit împotriva ei însăși ; căci pentru Nas-

tenka ziua de azi nu-i de loc mohorită, e numai lumină, fărîmă de nor nu umbrește fericirea așteptării sale. Abia într-un târziu a adăugat :

— Dacă o să plouă, nu ne vom vedea ! N-am să pot veni.

Îmi închipuiam că nici nu va lua în seamă că plouă. Cu toate acestea, n-a venit.

Ieri a fost cea de-a treia întîlnire a noastră, a treia noapte albă...

Cît de mult îl înfrumusețează pe om bucuria și fericirea ! Cum clocotește întreaga-i ființă de iubire ! Ai crede că de abia așteaptă inima să-și reverse preaplinul într-altă inimă și ai vrea să vezi în jurul tău numai voioșie, numai suris. Cît de molipsitoare e această bucurie ! Ieri era atîta drăgălășenie în cuvintele ei, atîta bunătate revărsau privirile ei !... De cîtă tandrețe mă înconjura, cum îmi dezmiarda și-mi încuraja inima cu gesturi duioase ! O, cîtă cochetărie naște fericirea ! Iar eu... eu am luat totul în serios ; am crezut că Nastenka...

Dumnezeule, cum de mi-am putut închipui una ca asta ? Cum am reușit să fiu atît de orb, cînd totul aparține altuia, cînd nimic nu era al meu ? Cînd, în sfîrșit, chiar și tandrețea, chiar și dezmierdarea ori iubirea ei... iubirea ei față de mine — repet — n-a fost altceva decît o tresărire de veselie la gîndul că se va întîlni cu celălalt, decît dorința de a împărtăși cuiva o pîrticică dintr-o fericire prea mare... Cînd s-a văzut că el nu venise, iar noi îl așteptam în zadar, n-am văzut-o oare încruntîndu-se, descurajată, n-o cuprinsese oare teama ? Toate mișcările, toate cuvintele își pierduseră naturalețea, sprinteneala și cîntecul plecaseră din ele. Și, ciudățenie, își înteti delicatețea gingașă față de mine, vrînd parcă instinctiv să reverse asupra-mi ceea ce își dorea sieși, tot de ce ea însăși avea nevoie, dar de care nu era sigură c-o să-i facă parte întîmplarea, neprevăzutul. Și atîta sfiiciune a cuprins-o pe Nastenka mea, păru atît de speriată, încît a deslușit, pînă la urmă, cît îmi vine mie de greu, cît o iubesc, și i s-a făcut milă de sărmana mea dragoste. Adesea, cînd sîntem nefericiți, simțim cu mai intensă durere nenorocirea altora ; în loc să se disperseze și să se destrame, dimpotrivă, sentimentul crește și devine mai puternic, mai adînc, mai intens.

Îi ieșisem în întîmpinare cu inima plină de iubire, și am așteptat nerăbdător întîlnirea. N-am prevăzut ce simțăminte îmi vor năpădi vijelios sufletul, că totul va lua o altă întorsătură și se va termina într-altfel. O vedeam strălucind de bucurie, era acolo,

aștepta răspunsul. Răspunsul trebuia să fie el însuși : chiriașul ! Urma să se arate, să vină în fugă la chemarea ei. Nastenka sosise cu o oră înaintea mea. Dintii rîdea fără noimă, neconținut, la fiecare cuvînt al meu. Vorbeam și simțeam cum verva toată îmi pălește și am amuțit, jenat.

— Știi de ce sînt atît de bucuroasă astăzi ? de ce mă uit la dumneata cu atîta plăcere ? de ce te iubesc atîta ?

— De ce ? Inima începuse să-mi palpite.

— Te iubesc mult pentru că nu te-ai îndrăgostit de mine. Căci, fără îndoială, un altul în locul dumitale ar fi început să miorlaie, să-mi facă ochi dulci, să ofteze, să sufere, într-un cuvînt — să mă plictisească, făcîndu-mi curte, cu declarații și suspine, pe cită vreme dumneata ești atît de draguț !

Și, spunîndu-mi aceste cuvinte, mi-a strîns atît de tare mîna, că doar n-am țipat. A pufnit-o rîsul.

— Doamne ! Ce prieten minunat ești ! începu iar peste o clipă, acum însă pe un ton grav. Numai Dumnezeu mi te-a scos în cale ! Ce m-aș fi făcut dacă nu erai acum aici, lîngă mine ? Și cu cît dezinteres m-ai ajutat ! E ceva atît de frumos în dragostea pe care mi-o porți ! Cînd am să mă mărit, vom fi cei mai buni prieteni ; ce prieteni ? vom fi ca frații ! Și am să te iubesc aproape tot atît de mult ca și pe el...

Am simțit în clipa aceea cum o tristețe apăsătoare îmi învăluie sufletul, deși de undeva, din adînc, dădu să răzbească și să prindă glas ceva ce ar fi vrut să fie probabil rîsul.

— Mă tem că faci o criză, i-am spus. Ți-e frică de ceva... crezi, poate, că el nu vine ?

— Doamne ferește ! s-a apărut ea. Dacă n-aș fi atît de fericită, poate că neîncrederea și muștrările dumitale m-ar fi făcut să plîng. Deși trebuie să-ți mărturisesc că mi-ai sugerat o idee care îmi va da serios de gîndit și voi reflecta la asta ceva mai tîrziu. Deocamdată, vreau să-ți spun deschis că n-ai greșit în temerile exprimate adineauri. Într-adevăr, parcă nu-mi mai aparțin. E în mine un fel de așteptare și percep totul, nu știu cum, superficial, din zbor. Dar să lăsăm la o parte sentimentele, să nu mai vorbim de ele...

În momentul acela s-au auzit niște pași și un trecător s-a desprins din întuneric : venea spre noi. Tremuram amîndoi, ea doar că n-a strigat cînd l-a văzut. I-am lăsat mîna liberă și poate că am schițat un gest ca de retragere ; ne înșelasem totuși : nu era el.

— De ce te-ai speriat ? Și de ce ai dat drumul mîinii mele ? îmi reproșă ea, întinzîndu-mi-o din nou. Ei și ? Îl vom întîmpina împreună. Vreau să vadă și el cum ne iubim !

— Cum ne iubim ! am bolborosit eu.

„O, Nastenka, Nastenka ! gîndii eu, cîte ai rostit tu prin acest cuvînt ! De la o astfel de dragoste, Nastenka, în anumite împrejurări, ți se strînge inima de durere și sufletul ți atîrnă mai greu decît plumbul. Mîna ta e rece, a mea dogorește ca focul. Cît de orbită ești, Nastenka !... Și ce nesuferit poate deveni un om fericit în unele momente ! Dar nu puteam să mă supăr pe tine.

În cele din urmă nu m-am putut stăpîni :

— Dacă ai ști, dragă Nastenka, ce-a fost cu mine toată ziua !

— Ei, ce anume ? Hai, povestește-mi repede ! De ce-ai tăcut pînă acum ?

— În primul rînd, Nastenka, după ce am îndeplinit toate comisiunile pe care mi le-ai dat, după ce-am predat scrisoarea, după ce-am fost la bunii dumitale prieteni... m-am întors acasă și m-am culcat.

— Numai atît ? m-a întrerupt ea rîzînd.

— Da, aproape tot... i-am răspuns călcîndu-mi pe inimă, deoarece simțeam că ochii mi se împăienjenesc de lacrimi nedorite. M-am trezit însă cu o oră înainte de întîlnirea noastră, ca și cînd n-aș fi dormit de loc. Nu știu ce-a fost cu mine. Veneam să-ți povestesc totul, de parcă timpul se oprise cu desăvîrșire pentru mine și doar o singură senzație, doar un singur sentiment urma să rămîină în mine din acel timp, pentru totdeauna, de parcă o singură clipă urma să dăinuie o veșnicie, de-ai fi zis că însuși cursul vieții se oprise pentru mine... M-am trezit cu senzația tulbure că o melodie dulce și răscolitoare, auzită cine știe unde și cînd, demult uitată, îmi reînvie în memorie. Era ca și cum melodia aceea ar fi vrut de cînd mă știu să evadeze din sufletul meu, și numai acum...

— Of, Doamne, Dumnezeu ! izbucni Nastenka. Cum vine asta ? Nu pricep nici un cuvînt.

— O, Nastenka ! Doream... să-ți împărtășesc cumva această impresie stranie... Începui cu glas jalnic în care mai licărea încă o speranță, deși foarte îndepărtată, e-adevărat.

— Te rog, nu trebuie, te rog mult ! stăruia ea, uite că într-o clipă ștregărița a și înțeles despre ce este vorba.

Deodată deveni neobișnuit de vorbăreată, veselă și zglobie. Mă luă la braț rîzînd ; voia să mă amuz și eu, iar fiecare cuvînt sfiel-

nic rostit de mine trezea la ea o cascadă de hohote, prelungi, sonore. Cînd simți că sînt gata să mă supăr, a început să cocheteze.

— Dacă vrei să știi, începu ea, mi-e cam necaz pe dumneata că nu te-ai îndrăgostit de mine. Ce ți-e și cu firea pîrdalnică a omului, zău ! Totuși, neînduplecatul meu domn, s-ar cuveni să-mi apreciezi sinceritatea ! Îți spun tot, tot, orice prostie mi-ar trece prin cap.

— I-auzi ! am tresărit eu cînd sunetul grav, ritmic al orologiu-lui a răsunat dintr-un turn îndepărtat al orașului. Se pare că e unsprezece. Ea se opri brusc, încetă să mai ridă și începu să numere bătăile.

— Da, unsprezece, murmură în sfîrșit, dar cu glasul pierit, șovăielnic.

M-am căit îndată pentru intervenția aceasta brutală : o speriasem punînd-o să numere bătăile orologiuului și m-am blestemat în clipa aceea pentru pornirea mea de răutate. O tristețe adîncă m-a învăluit și aș fi dat orice ca să-mi ispășesc păcatul. Am început s-o consolez, să scornesc tot felul de motive care să justifice lipsa lui, să înșir argumente și presupuneri.

Era cum nu se poate mai ușor s-o minți în clipele acelea ; de altfel, oricine, în asemenea clipe, este dispus să asculte orice vorbe de mîngiere și e bucuros la culme dacă poate să găsească fie și o umbră de justificare.

— De altfel, mi se pare chiar ridicolă pretenția noastră, mă tot înflăcăram eu admirînd în același timp claritatea extraordinară și înlănțuirea logică a argumentărilor mele. Nici n-avea cînd să vină ; dumneata, Nastenka, ai un fel de-a fi care m-a derutat pînă și pe mine, făcîndu-mă să pierd cu totul noțiunea timpului. Gîndește-te-te numai : omul abia dacă a putut să primească scrisoarea pînă acum. Să presupunem totuși că nu poate veni din cine știe ce motiv ; va răspunde tot prin scris, iar răspunsul lui va sosi abia mîine, cel mai devreme. Mîine, cu noaptea-n cap, mă duc să iau scrisoarea și numaidecît după aceea îți dau de știre ; dar poți presupune, la urma urmei, alte o mie de eventualități : bunăoară, n-a fost acasă cînd a venit scrisoarea, și poate că nici n-a citit-o pînă acum. Orice se poate întîmpla.

— Da, da ! încuviință Nastenka, nu m-am gîndit la toate acestea. Desigur, orice se poate întîmpla, urmă ea, dar în tonul ei resemnat distingeai ca o disonanță supărătoare ecoul unui alt gînd îndepărtat. Uite ce-am să te rog să faci, zise ea apoi : du-te mîine cît mai devreme acolo și, dacă primești vreun răspuns,

dă-mi de știre. Știi unde locuiesc, nu-i așa ? Și-mi repetă adresa ei.

O vedeam acum atât de duioasă și atât de sfielnică față de mine... Ai fi zis că ascultă foarte atentă tot ce-i spui, însă era numai o aparență ; fiindcă la o întrebare de-a mea, în legătură cu cele ce-i vorbisem, a ezitat, s-a fisticit și a sfârșit prin a-și întoarce capșorul în altă parte. Am privit-o în ochi : da, plîngea.

— Ei, cum se poate ? Cum se poate una ca asta ? Ce copil ești ! N-are nici o noimă. Gata ! Te rog, liniștește-te.

S-a căznit să-mi suridă, se vedea că vrea să se liniștească, dar bărbia îi tremura și pieptul îi trăda un zbucium ascuns. A urmat un moment de tăcere, după care mi-a spus :

— Mă gîndesc la dumneata, cît ești de bun... Aș fi de piatră dacă n-aș simți-o... Știi ce mi-a trecut prin gînd ? V-am asemuit pe amîndoi. De ce nu este el — dumneata ? De ce nu e la fel cu dumneata ? El nu e atât de bun ca dumneata, și totuși îl iubesc mai mult.

N-am răspuns nimic. Era limpede că așteptase să spun ceva.

— Desigur, n-ar fi de mirare ca eu să nu-l înțeleg încă pe deplin. Poate că nici nu-l prea cunosc. Dar știi, întotdeauna parcă m-am temut de el ; era mereu atât de serios și atât de mîndru ! Îmi dau seama că nu era astfel decît în aparență și că avea în suflet, poate, mai multă duioșie decît mine, dar... Nu pot să uit cum m-a privit atunci cînd, îți amintești, am venit cu bocceluța la dînsul în odaie ; și, cu toate acestea, îi port oarecum un respect prea deosebit ; nu vrea să însemne asta că parcă n-am fi egali ?

— Nu, Nastenka, nu, asta înseamnă doar că-l iubești mai mult decît orice pe lume, mult mai mult chiar decît pe dumneata însăși.

— Bine, să zicem că așa este, admise Nastenka naivă, dar uite la ce m-am gîndit acum, și nu e vorba anume de el, ci vorbesc așa, în general ; toate acestea mă frămîntă de multă vreme. Spune-mi doar atât : de ce noi, noi toți, nu ne purtăm unii cu alții cum s-ar purta frații între ei ? Oare de ce pînă și omul cel mai bun are parcă întotdeauna ceva de ascuns față de celălalt și tănuiește ceva, păstrînd tăceri ? De ce să nu spui dintr-o dată deschis, fără ocolișuri, tot ce ai pe suflet, dacă ești sigur că vorbele tale nu sînt aruncate în vînt și nu sînt spuse zadarnic ? Dacă privești în jur, poftim ! fiecare pare mai aspru decît îi este adevărata lui fire, ca și cînd i-ar fi teamă să nu-și jignească sentimentele dacă și le-ar destăinui așa cum sînt ele cu adevărat...

— Ah, Nastenka ! ai pus degetul pe rană ; ceea ce spui dumneata are o șumedenie de pricină, am întrerupt-o, înăbușind eu

Însumi în clipa aceea, mai mult decît oricînd, propriile-mi sentimente.

— O, nu, nu ! mă opri ea, adînc tulburată. Uite, dumneata, de pildă, nu ești la fel ca alții ! Drept să-ți spun, nu știu cum aș putea să-ți arăt tot ce simt, dar mi se pare... da, chiar și acum, mi se pare că jertfești ceva pentru mine, a încheiat ea timid, privindu-mă pe furiș. Te rog să mă ierți dacă îți vorbesc astfel : sînt doar o biată fată simplă ; am văzut încă prea puțin pe lumea asta și, drept să spun, cîteodată nu pot rosti ceea ce gîndesc. Nu găsesc cuvintele necesare. Îi tremura glasul, poate din pricina celui tănuț val de simțăminte care o încerca în momentul acela, deși se silea să-și acopere neliniștea cu un suris palid. Am dorit numai să-ți spun, continuă ea cu o vădită efortare, că îți sînt recunoscătoare, că toate acestea trăiesc și în mine... O, pentru cît mi-ai fost de sprijin, să-ți dea Dumnezeu fericire ! Dar ceea ce mi-ai povestit atunci, despre acel așa-zis visător, nu este cîtuși de puțin adevărat ; adică vreau să spun că nu ți se potrivește de loc, că n-are nici o legătură chipul acela cu dumneata. Eu te văd altfel, te văd cu totul alt om, crede-mă, decît acela pe care mi l-ai descris. Și dacă vreodată vei iubi pe cineva, să-ți ajute Dumnezeu să fii fericit. Iar ființei aceleia nu-i urez nimic, pentru că sînt sigură că va fi fericită cu dumneata. O știu, sînt doar femeie, și dacă îți vorbesc astfel, trebuie să mă crezi...

Nastenka a tăcut strîngîndu-mi mîna cu putere.

Și nici eu n-am fost în stare să îngăim ceva, atît eram de tulburat.

A trecut așa un răstimp. Pe urmă, înălțîndu-și fruntea, a spus :

— Da, se vede că azi nu mai vine ! E tîrziu !...

— Va veni mîine, am încredințat-o cu glasul cel mai convîngător și ferm.

— Da, a adăugat ea înviorîndu-se, îmi dau seama acum că numai mîine va veni. Prin urmare, la revedere ! Pe mîine ! Dacă plouă, voi lipsi poate. Însă poimîine voi fi negreșit aici, orice s-ar întîmpla ; să vii poimîine negreșit ! Vreau să te văd ! Am să-ți istorisesc tot.

Cînd ne-am luat rămas bun, mi-a întins mîna, m-a privit cu seninătate și mi-a șoptit :

— Doar de acum încolo, noi doi — nu-i așa ? rămînem pentru totdeauna împreună.

Ah, Nastenka, Nastenka ! Dacă ai avea și tu de unde ști cît de singur mă simt eu acum !

Cînd am auzit orologiul bătînd de nouă ori, nu-mi mai găseam locul în odăița mea ; am început să mă îmbrac și am ieșit, cu toate că era o vreme posomorită. M-am pomenit acolo, pe banca noastră. Am pătruns apoi pe ulicioara lor, dar mi s-a făcut rușine de mine, m-am întors și nici măcar la ferestre nu m-am uitat, deși eram doar la doi pași de casa ei.

M-am înapoiat acasă atît de trist, cum n-am fost niciodată, niciodată ! Ce vreme umedă și apăsătoare ! Dacă era timp frumos, m-aș fi plimbat pe-acolo toată noaptea...

Așadar — pe mîine ! pe mîine ! Mîine ea îmi va istorisi totul...

Dar scrisoarea n-a venit nici azi. De altminteri, era și firesc să fie așa. Ei s-au și întîlnit și acum sînt împreună...

A PATRA NOAPTE

O ! Doamne... cum au fost să se sfîrșească toate acestea ! cum au fost să se sfîrșească !

Am venit la ora nouă ! Ea era acolo. Am zărit-o încă de departe. Stătea ca și atunci, întîia oară, rezemată de parapetul cheiului și nici nu m-a auzit cînd m-am apropiat.

— Nastenka ! am strigat cînd am fost la cîțiva pași, stăpînindu-mi cu greu tulburarea.

S-a întors repede spre mine :

— Hai ! spuse ea. Hai, mai iute !

Mă uitam nedumerit.

— Unde e scrisoarea ? Mi-ai adus scrisoarea ? m-a întrebat ea, apăsînd cuvintele și rămînînd cu mîna încheștată pe parapet.

— Nu, n-am nici o scrisoare, i-am răspuns în cele din urmă. Cum ? El n-a fost încă pe la voi ?

S-a făcut albă ca varul și s-a uitat lung la mine. Îi spulberasem ultima speranță.

— Să-l lăsăm în plata Domnului ! reuși ea să rostească în cele din urmă cu glasul sugrumat. Să-l lăsăm în plata Domnului, dacă a avut inima să mă lase...

Își pironise ochii în pămînt, pe urmă voi să mă privească, dar nici măcar atît nu izbuti. Cîteva clipe mai luptă să-și biruie tulburarea, apoi deodată se răsuci, se sprijini de balustrada cheiului și lacrimile îi țîșniră șiroaie.

— Nu trebuie să plîngi, liniștește-te, am încercat s-o consolez, dar n-am mai avut putere să stărui ; la urma urmei, ce i-aș fi putut spune ?

— Nu mă consola ! mă imploră ea plîngînd. Nu-mi vorbi, te rog, despre el ; nu-mi mai spune că va veni, că nu m-a părăsit cu atîta cruzime omul acesta fără inimă. Și pentru ce ? Pentru ce a făcut-o ? Ce a găsit de neiertat în scrisoarea mea, în acea nenorocită scrisoare ?

Aici, hohote de plîns i-au curmat vorba ; simțeam cum mi se sfîșie inima, privind-o.

— O, cîtă neomenie și cruzime ! Și nici un rînd măcar, nici un singur rînd nu mi-a trimis ! Să-mi fi răspuns cel puțin că nu-i pasă de mine, că se leapădă de dragostea mea, că nu are nevoie de ea ; dar așa... de trei zile, și să nu vină din partea lui măcar un singur rînd ! Cît de ușor e pentru el să umilească, să azvîrle în fața unei sărmane fete fără apărare, a cărei vină e doar că l-a iubit, asemenea jignire... Cît am suferit în aceste trei zile ! Doamne, Doamne ! Cînd mi-aduc aminte cum am urcat la el prima oară singură și nechemată, și m-am umilit în fața lui, și-am plîns cerșindu-i puțină dragoste... Iar pe urmă, pe urmă !... Ascultă-mă, mi se adresă ea din nou și ochisorii ei negri prinseră a străluci, e de neconceput ! E cu neputință ! Negreșit, lucrurile stau altfel. Sau dumneata, sau eu ne-am înșelat. Poate că nici n-a primit pînă acum scrisoarea ? Poate că pînă la ora asta nu știe nimic ? Cum e posibil, judecă singur, și spune-mi și mie, pentru numele lui Dumnezeu ! Lămurește-mă, fiindcă nu pot înțelege, cum e posibil să te porți așa de barbar și cu atîta brutalitate cum a făcut-o el cu mine ! Să nu-mi scrie nici un cuvînt ! Dar și față de cel mai umil om de pe lume se impune totuși o mai mare înțelegere. Dar dacă a ajuns ceva la urechile lui, i-o fi spus careva cine știe ce baliverne, m-o fi bîrfit ? Ce-ai spune de una ca asta ? mi se adresă ea aproape strigînd.

— Eu zic, Nastenka, să mă duc chiar mîine la el, ca din partea dumitale.

— Așa.

— Și-i povestesc totul, și aflu cum stau lucrurile.

— Și ? și ?...

— Îi vei trimite prin mine o scrisoare. Să nu te împotrivești, Nastenka, să nu spui nu ! Am să-l fac să se pătrundă de respect pentru gestul dumitale, o să afle totul exact și dacă...

— Nu, prietene, nu stăruie zadarnic ! mă întrerupse ea hotărîtă. Nu mai are rost. Nici un cuvînt mai mult, nici un singur cuvînt, nici un rînd de la mine. Ajunge ! Nu-l cunosc, nu-l mai iubesc, tre-bu-ie să-l uit...

Dar nu-și mai isprăvi gîndul.

— Liniștește-te, liniștește-te ! Stai aici, Nastenka, spuneam eu așezînd-o pe bancă.

— Dar n-am nimic, sînt foarte liniștită. Nu te frămînta atîta pentru mine. Îmi trece. Nu sînt decît lacrimi, se vor usca... Crezi că îmi pun capăt zilelor, că mă înec ?...

Inima-mi era plină de clocot. Am vrut să vorbesc, dar nu eram în stare să scot un cuvînt.

— Spune-mi, spune-mi (și din nou îmi luă mîna în mîna ei), nu-i așa că dumneata n-ai fi făcut la fel ? N-ai fi părăsit-o pe cea care ar fi venit să-ți mărturisească singură dragostea ei și nu i-ai fi aruncat în față batjocura nesimțirii, pe seama unei inimi naive și slabe ? Ai fi știut s-o cruți, ferind-o de suferința umilirii, nu-i așa ? Te-ai fi gîndit, desigur, că e singură pe lume, că n-a știut cum să se ferească de acest sentiment al dragostei față de dumneata, și, o dată căzută pradă lui, nu știe cum să-și apere dragostea, că, de fapt, nu are nici o vină, în sfîrșit, că nu e vinovată... că n-a făcut nimic... O, Doamne, Dumnezeuule !...

— Nastenka ! am strigat, neizbutind să-mi înving tulburarea. Nastenka, nu mă chinui ! Îmi sfîșii inima, Nastenka, nu pot să mai tac, orice s-ar întîmpla ! E timpul să las să se reverse tot ce mi s-a adunat aici, în piept...

Și cu aceste vorbe am dat să mă ridic de pe bancă. Ea m-a reținut, luîndu-mă de mînă și uitîndu-se mirată la mine.

— Ce-i cu dumneata ? m-a întrebat într-un tîrziu.

— Ascultă-mă ! i-am spus plin de hotărîre. Ascultă-mă, Nastenka ! Ceea ce vei auzi acum nu-i decît o aberație, ceva irealizabil sau, dacă vrei, o plăsmuire de-a mea prostească. Știu bine că așa ceva nu se poate împlini niciodată, dar tăcerea mă sugrumă, trebuie să-mi descarc sufletul. În numele suferințelor dumitale de acum, te rog dinainte să mă ierți !

— Dar ce este, ce ? mă cercetă ea, încetînd să mai suspine și ațintindu-mă cu ochisorii mirați, strălucind de o stranie curiozitate. Ce se întîmplă cu dumneata ?

— Este irealizabil, dar te iubesc, Nastenka ! Poftim : asta se întîmplă cu mine ! Iar prin mărturisirea aceasta am spus totul ! am încheiat cu un gest scurt, dar hotărît. Abia de aci înainte vei

vedea dacă mai poți vorbi cu mine așa cum ai făcut-o adineauri și dacă, în sfârșit, mai face să ascuți în continuare ceea ce ai mai avea de spus...

— Dar bine, bine, de ce atîta zbucium ? Știam doar de mult că mă iubești, dar mi se părea că mă iubești doar așa... pur și simplu, într-un fel cu totul obișnuit... O, Doamne, Doamne !

— Da, Nastenka dragă, dintîi începuse oarecum simplu, dar pe urmă... pe urmă... uite, acum sînt la fel cum erai dumneata cînd, cu o bocceluță în mîină, ai urcat atunci în camera lui. Ba chiar mult mai rău, Nastenka, pentru că atunci el nu iubea pe nimeni, pe cîtă vreme dumneata iubești pe altcineva.

— Pentru ce-mi spui asta ? La urma urmei, nu te înțeleg de loc. Bine, dar ce rost au toate acestea, adică nu ce rost au, ci pentru ce dumneata... așa... cum așa, deodată... Dumnezeule ! Spun prostii ! Doar, dumneata...

Și Nastenka s-a încurcat de-a binelea. Obrajii îi ardeau, privirea i-a alunecat în jos.

— Ce să fac, Nastenka, ce pot să fac ? Sînt vinovat, am abuzat de... adică mint, nu-mi apasă cugetul nici o vinovăție. O simt, aud ce-mi șoptește inima și inima îmi șoptește că am dreptate, pentru că n-aș putea să te jignesc cu nimic, n-aș putea să-ți fac nici un rău. Ți-am fost prieten. Îți sînt și acum. N-am trădat prin nimic prietenia noastră. Numai că, iată, mă podidesc lacrimile, Nastenka. Lasă-mi-le, nu stîngenesc pe nimeni, lasă-le să curgă, Nastenka. Se vor usca...

— Dar stai odată, stai jos ! Încercă ea să mă convingă să mă așez pe bancă. O, Doamne, Dumnezeule !

— Nu, Nastenka, nu mai stau ; acum nu mai pot rămîne aici ; și nici dumneata nu trebuie să mă mai revezi. Cîteva cuvinte numai și după aceea plec. Atîta vreau să-ți spun : n-ai fi aflat niciodată că te iubesc. Înmormîntam cît mai adînc taina aceasta și n-ar fi aflat-o nimeni, niciodată. Nu te-aș mai fi torturat acum cu egoismul meu. Nu ! Dar acum n-am mai putut îndura, chiar dumneata ai adus vorba despre aceasta — ești singura vinovată ; vina o porți dumneata, eu n-am ce să-mi reproșez. Și n-ai dreptul să mă alungi de lîngă dumneata...

— Dar, nici gînd, nici gînd să te alung, ce ți-a venit ? Îngăimă Nastenka, încercînd, sărmana, să-și ascundă pe cît putea profunda ei tulburare.

— Nu mă alungi, nu ? Și eu care am vrut să mă îndepărtez singur, să fug... Și am să plec, bineînțeles. Am să plec, dar nu mai

înainte de a-ți fi destăinuit totul ; pentru că adineauri, cînd dumneata vorbeai, stăteam ca pe jăratec, iar cînd ai izbucnit în plîns, cînd te-am văzut căinîndu-te din pricină (o spun și asta, Nastenka) că ai fost respinsă, că iubirea dumitale a fost nesocotită — o ! atunci mi-am simțit inima plină de atîta dragoste pentru dumneata, Nastenka ! Atîta dragoste ! Și m-a cuprins o adîncă amărăciune că nu-ți pot fi de nici un sprijin cu dragostea mea ! Biata mea inimă prea plină n-a mai rezistat, a rupt zăgazurile stăpînirii de sine, ale cumințeniei — și am vorbit. Trebuia să vorbesc, Nastenka !...

— Da, da ! vorbește-mi. Simt nevoia să te aud vorbind așa ! zise Nastenka, înfiorată de un imbold lăuntric. O să-ți pară ciudat poate că ți-o cer, dar... te rog, continuă ! Mai tîrziu o să-ți explic totul mai pe-ndelete.

— Îți este milă de mine, Nastenka ; de ce să ne ascundem după degete ? Ți s-a făcut milă de mine, scumpa mea prietenă ! Dar ce-ai pierdut o dată, pierdut rămîne. Cuvîntul rostit nu-l mai poți întoarce. Nu-i așa oare ? Acum știi totul. Aici a fost punctul de plecare, pricepi ? Perfect ! Acum totul e în ordine. Un singur lucru aș mai vrea să-ți spun. Privindu-ți fața înlăcrimată, reflectam în sinea mea (o, lasă-mă să spun și asta !) îmi spuneam (știu că acest lucru e cu neputință, Nastenka), îmi spuneam că, poate... cumva, printr-un miracol, fără să-ți dai seama, vei fi încetat să-l mai iubești. În clipele acelea, Nastenka — pentru că bănuiala asta m-a ros și ieri, și alaltăieri — eram în stare să fac orice, numai să mă îndrăgești și dumneata ; mai ales de cînd te-am auzit că nu lipsea decît puțin ca să mă iubești. Și, mai departe ? E aproape tot ce am vrut să-ți spun ; îmi rămîne să mai adaug (dar asta doar pentru mine) : ce-ar fi fost dacă dumneata m-ai fi îndrăgit cu adevărat și încolo — nimic, atîta tot ! Mai ascultă, dar, și asta, buna mea prietenă, pentru că, oricum, îmi ești prietenă : sînt, desigur, un om simplu, un om sărac, cu totul neînsemnat — deși nu despre asta este vorba (nu știu cum, dar, de emoție, vorbesc parcă fără nici o noimă, spun cu totul altceva decît aș fi vrut să spun) dar să știi, Nastenka, te-aș fi iubit atît, atît de mult, încît chiar dacă ai fi nutrit aceleași sentimente față de el, dacă ai fi continuat să-l iubești pe cel pe care eu nu-l cunosc, n-ai fi simțit nici o clipă că dragostea mea te stingherește în vreun fel. Ai fi auzit numai, ai fi simțit în fiecare clipă că undeva, pe-aproape, bate o inimă recunoscătoare și devotată, o inimă fierbinte, care pentru dumneata ar fi în stare... Ah, Nastenka, Nastenka ! ce-ai făcut din mine !...

— Nu plînge, te rog, nu vreau să plîngi, mă imploră ea, ridicîndu-se brusc de pe bancă. Mai bine să mergem, haide, ridică-te, s-o pornim împreună. Potolește-te, potolește-te, repeta ea, ștergîndu-mi obrazii cu batista ei. Ei, hai să mergem, poate că am să-ți spun ceva... Fiindcă el m-a părăsit, fiindcă a uitat de mine, deși eu (nu vreau să te amăgesc) îl mai iubesc încă... aș vrea să-mi răspunzi : dacă, bunăoară, te-aș îndrăgi pe dumneata, adică dacă aș fi... numai... O, dragul meu prieten ! cît de rău îmi pare că te-am jignit atunci cînd te laudam că nu te-ai îndrăgostit de mine, fără să-mi dau seama că te răneam în sentimentele dumitale !... O, Doamne, cum a fost posibil să fiu atît de oarbă, să nu-mi dau seama de asta ? Cum a fost cu puțință să nu prevăd ? Cum de-am fost atît de naivă ? Dar... fie ! Uite, m-am hotărît — îți spun acum totul, tot ce am pe inimă...

— Știi, Nastenka, cred că e mai bine să plec, să dispar. Acum, îndată ! E limpede că prezența mea te chinuie. Poftim, acum ai muștrări de conștiință că te-ai amuzat pe seama mea. Așa că nu vreau, da, nu vreau ca, pe lîngă durerea pe care o încerci, să mai adaug și eu... mă simt vinovat, desigur... Așadar, Nastenka, adio !

— Nu mă părăsi ! Ascultă-mă : de ce nu vrei să mai aștepți puțin ?

— Să aștept ? Cum, ce să aștept ?

— Îl iubesc, n-am cum să neg, dar îmi va trece ; trebuie să treacă, nu se poate să nu treacă, o simt... Cine știe, poate că nici nu-l mai iubesc, poate că astăzi chiar se va termina cu totul, nu va mai fi decît un nor destrămat ; pentru că simt că-l urăsc acum ; pentru că și-a bătut joc de mine, în timp ce noi doi am plîns aici împreună și, sînt sigură că, în locul lui, nu m-ai fi respins, pentru că dumneata mă iubești, iar el nu m-a iubit niciodată ; și pentru că... da ! pentru că și eu te iubesc pe dumneata... mult, mult ! tot așa de mult cum mă iubești și dumneata... Ți-am mărturisit-o singură încă înainte. Și te iubesc pentru că ești mai bun decît el, mai nobil, mai generos, și pentru că, pentru că el...

Emoția sărmaneii fete era atît de mare, încît n-a mai fost în stare să termine ; cu fruntea rezemată de umărul meu, apoi de piept, și-a dat drumul ultimelor stavile ale amarnicilor ei lacrimi. O consolam, o conjuram, dar nu se putea opri, îmi strîngea într-una mîna, spunîndu-mi printre sughituri : „Așteaptă, așteaptă puțin... o să-mi treacă numaidecît... Vreau să-ți spun... să nu crezi că e din pricina firii mele slabe... doar o clipă, pînă mă liniștesc...” În sfîrșit, s-a mai potolit, și-a șters lacrimile și am continuat să ne

plimbăm. Vroiam să-i vorbesc, dar ea mă ruga într-una să mai am răbdare. Am tăcut... Și, multă vreme am tăcut așa amîndoi, pînă cînd, într-un tîrziu, s-a recules și a vorbit...

— Uite ce e... începu ea cu glas slab și tremurător, în care însă am deslușit accentele unei simțiri care mi-a umplut inima cu o dulce și tulburătoare așteptare... să nu-ți închipui cumva că sînt nestatornică sau ușuratică, înclinată să uit atît de ușor și de repede, ori să trădez. L-am iubit un an întreg și jur în fața lui Dumnezeu că niciodată nu i-am fost necredincioasă, nici măcar cu gîndul. El a desconsiderat toate astea, ba încă și-a bătut joc de mine — să-l lăsăm, deci, în plata Domnului ! Dar el m-a și disprețuit, mi-a rănit inima. De aceea, nu-l mai iubesc. Nu pot iubi decît un suflet mărinimos, plin de generozitate și de înțelegere față de celălalt ; pentru că eu însămi sînt astfel, iar omul acesta nu m-a meritat — rămîna în plata Domnului ! Totuși, e mai bine poate că s-a întîmplat așa de pe acum decît să-mi fi înșelat mai tîrziu încrederea și să-l fi cunoscut abia cine știe cînd așa cum e în realitate... Dar s-a sfîrșit ! Și, cine știe, bunul meu prieten, continuă ea, strîngîndu-mi mîna, cine știe dacă toată dragostea mea n-a fost decît o iluzie a simțurilor, o aprindere a închipuirii mele pornită dintr-o zburdălnicie copilărească, dintr-o glumă, poate din pricina supravegherii prea aspre din partea bunicii... Poate că ar fi trebuit să iubesc pe un altul, nu pe el, nu pe un asemenea om ; pe cineva care ar fi avut milă de mine, și, și... Dar să lăsăm, să lăsăm toate astea, se întrerupse Nastenka sufocîndu-se de emoție, țineam doar să-ți spun... să-ți spun că, trecînd peste faptul că-l iubesc (ba nu : că l-am iubit), trecînd peste asta, dacă vei crede... dacă vei mai simți că dragostea dumitale pentru mine e atît de mare, încît să poată alunga din inima mea, să șteargă din amintire cealaltă iubire, dacă-ți va fi milă de mine și nu vei dori să mă lași singură în voia soartei, fără nici un sprijin și fără nici o speranță, de vei dori să mă iubești totdeauna așa cum mă iubești acum, atunci îți jur că recunoștința mea... că dragostea mea va fi, în cele din urmă, demnă de dragostea dumitale... Mai vrei să iei și acuma mîna pe care ți-o întind ?

— Nastenka ! am strigat eu înecîndu-mă în lacrimi. Nastenka ! O, Nastenka !

— Ajunge, ajunge ! mă ruga ea, acum s-a terminat, nu mai are nici un rost zbuciumul acesta... Și o vedeam cum caută la rîndu-i să se stăpînească. Ceea ce era de spus, s-a spus, nu-i așa ? Nu ?

Și dumneata ești fericit, și eu sînt fericită, să nu mai vorbim nimic despre asta ; așteaptă, cruță-mă... Vorbește-mi acum despre altceva, pentru Dumnezeu, te implor !

— Da, Nastenka, da ! ajunge despre asta, acum sînt fericit, eu... dar, bineînțeles, Nastenka, să vorbim despre altceva. Chiar acum, imediat. Hai, sînt gata... să vorbim...

Dar nu știam cum să începem, ba rîdeam, ba plîngeam și îndrugam tot felul de vorbe, mii de vorbe răzlețe, fără noimă și fără nici o legătură între ele ; mergeam ba pe trotuar, la întîmplare, ba, deodată, ne întorceam de unde o porniserăm, și iar traversam strada, și iar ne opream, pentru ca din nou s-o luăm de-a lungul cheiului, uitînd cu totul de noi și de lume ; eram ca niște copii...

— Acum locuiesc singur, Nastenka, am încercat eu să înnod o conversație, dar mîine... Știi, desigur, Nastenka, eu nu sînt un om înstărit : tot cîștigul meu revine la o mie două sute, dar nu-i nimic...

— Se înțelege că nu-i nimic, are și bunica pensia ei ; așa că nu ne va sta povară. Fiindcă pe bunica trebuie s-o luăm neapărat cu noi.

— Firește, trebuie neapărat s-o luăm pe bunica... Numai, nu știu ce mă fac eu cu Matriona...

— Așa e, și noi o avem pe Fiokla !

— Matriona e o femeie de treabă, are însă un cusur ! îi lipsește imaginația, Nastenka ; nu are absolut nici un pic de imaginație ! Dar nu-i nimic, cred...

— N-are nici o importanță. Se vor descurca ele cumva împreună ; chiar de mîine ai putea să te muți la noi.

— Cum așa ? la voi ? Bine, dacă spui... Eu sînt gata...

— Îți închiriem noi o cameră. Avem sus, ți-am povestit eu, una la mezanin : e liberă, a stat acolo pînă de curînd o chiriașă, o bătrinică, o nobilă scăpătată, dar s-a mutat ; iar bunica, o știu eu, vrea să închirieze mezaninul unui domn tînăr ; am întreat-o : „De ce neapărat unui domn tînăr ?” Și mi-a răspuns : „E mai bine așa, eu sînt bătrînă, dar tu nu cumva să-ți închipui, Nastenka, că mă gîndesc să te mărit cu el”. Am priceput, bineînțeles că tocmai de aceea...

— Ah, Nastenka ! am exclamat eu încîntat.

Și amîndoi am izbucnit în rîs.

— Ei, hai, hai, ce atîta haz ! Unde zici că stai dumneata ? Am și uitat...

— Pe la podul N., în casa lui Barannikov.

— E o casă mare, nu-i așa ?

— Da, e o casă mare.

— O știu, o știu, e foarte impunătoare ! Dar asta n-ar fi o piedică să pleci de acolo și să te muți la noi, cît mai curînd...

— Chiar miine, Nastenka, uite, chiar miine, deși aici unde stau am cam rămas în urmă cu chiria... Dar n-are a face. Voi primi în curînd leafa și...

— Sigur că da, știi, poate că și eu am să încep să dau meditații. Studiez singură ca să pot preda lecții.

— Foarte bine ! Iar eu voi căpăta curînd o gratificație, Nastenka...

— Minunat ! Prin urmare, de miine ești chiriașul meu...

— Da, și vom merge împreună la *Bărbierul din Sevilla*, pentru că în curînd se va juca din nou.

— Sigur, sigur, vom merge, încuviință amuzată Nastenka, dar mai bine să ascultăm altă operă, nu tot *Bărbierul*...

— Fie și alta, cum să nu ! firește, ar fi și mai bine ; cum de nu m-am gîndit...

Și, sporovăind astfel, umblam amîndoi aiuriți, ca într-o ceață amețitoare, de parcă nici nu știam ce se petrece cu noi. Ne opream locului, într-o discuție lungă, aprinsă, și iar porneam, pomenindu-ne Dumnezeu știe unde, și din nou rîsete, din nou lacrimi... Pînă cînd o auzeam la un moment dat pe Nastenka spunînd că vrea să se înapoieze acasă, iar eu, neîndrăznind s-o rețin, ziceam s-o conduc pînă la poartă, ca după un sfert de oră de drum să ne pomenim din nou pe chei, lingă banca noastră. Și iar suspine, și iar o lacrimă stingheră, care mă făcea să-mi pierd curajul, simțind cum mă trec fiori reci. Dar fata îmi strîngea mîna și mă atrăgea iar după dînsa într-o rătăcire neconținută pe străzi, flecărind, hohotind, întristîndu-ne și iar lansîndu-ne în discuții fără de început și fără de sfîrșit...

— E timpul, totuși, e timpul să plec acasă ! zise Nastenka în cele din urmă. Cred că s-a făcut tîrziu de tot și ajunge cît ne-am făcut de cap ca niște copii neastîmpărați !

— Da, Nastenka, numai că eu tot n-am să pot adormi ; acasă nu mă duc.

— Nici eu, cred, n-am să fiu în stare să adorm, dar ai să mă însoțești pînă la poartă...

— Negreșit !

— De data aceasta, trebuie negreșit să ajungem acasă.

— Negreșit, negreșit...
— Pe cuvînt de onoare ?... Căci trebuie odată și odată să mă întorc și acasă, nu-i așa ?
— Pe cuvînt de onoare ! am împăcat-o rîzînd.
— Atunci, să mergem !
— Să mergem !
— Privește, privește cerul, Nastenka ! Uită-te ce senină și adîncă este bolta. Mîine va fi o zi splendidă. Ah, ce coviltir albastru de smalt, ce lună ! Vezi norul acela gălbui de colo ? E gata s-o acopere, vezi ?... Acum !... Tiii... N-a acoperit-o, a trecut, ca atîția alți nori, pe alături. Privește, te rog, privește !...

Dar Nastenka nu mai privea norul, stătea mută și nemișcată ca o statuie ; în clipa următoare, am simțit-o cum prinde să se lipească de mine, întii sfioasă, pe urmă din ce în ce mai strîns. Mîna îi tremura în mîna mea ; am privit-o... Se sprijinise de mine cu toată greutatea trupului.

Tocmai atunci a trecut pe lîngă noi un tînăr. L-am văzut oprindu-se brusc, privindu-ne fix, apoi și-a reluat drumul, și s-a depărtat cu cîțiva pași.

Am avut o tresărire și cu jumătate de glas am întrebat-o temător :

— Nastenka, spune-mi, cine este ?

— El ! mi-a șoptit, ghemuindu-se și mai mult în mine.

O simțeam atît de aproape, încît îi auzeam bătăile năuce ale inimii. Îmi dădeam seama că mi se înmoaie picioarele.

În clipa aceea, din urma noastră se auzi o voce :

— Nastenka ! Nastenka, tu ești ?

Și, în aceeași clipă, tînărul înaintă cîțiva pași spre noi...

Doamne, ce strigăt ! N-am să-l uit toată viața. Și cum a tresărit ea cuprinsă de un tremur profund, cum s-a smuls apoi din mîinile mele și cum a țîșnit ca o rîndunică în zbor către el ! Îi priveam înmărmurit, zdrobit. Totul a ținut cît o străfulgerare : i-a întins mîna, doar atît, s-a aruncat la pieptul lui, apoi s-a întors și, cu iuțeala vîntului, a fost lîngă mine, și mai înainte să pot înțelege bine ce se petrece, m-a îmbrățișat, cuprinzîndu-mi gîtul cu amîndouă brațele și m-a sărutat fierbinte. Apoi, tot așa, fără să-mi spună un cuvînt, a fugit din nou la el, ușoară ca o libelulă, l-a luat de mîini și s-au dus.

Am rămas mult timp nemișcat și priveam în urma lor. Și am stat așa, am stat pînă cînd amîndoi s-au șters din fața ochilor mei.

În dimineța aceea, nopțile mele luară sfârșit. Era o zi urită. Ploua, și stropii îmi izbeau geamurile ca o muzică tristă. În odaia mea era întuneric, afară mohorât. Mă durea capul și aveam amețeli; prin toate mădularele mi se furișa neliniștitoare febra.

— Ți-a venit o scrisoare, maică, prin poștă. A adus-o poștașul, răsună deasupra urechii mele glasul Matrionei.

— O scrisoare, zici ? de la cine ? am sărit eu de pe scaun.

— Nu știu, maică, vezi acolo, poate că scrie de la cine-i.

Am rupt sigiliul. Era de la ea !

„Ah, iartă-mă, iartă-mă ! îmi scria Nastenka : te implor în genunchi, iartă-mă ! Înșelindu-mă pe mine, te-am înșelat și pe dumneata. A fost un vis, o nălucire... Am suferit nespuse astăzi pentru dumneata ; iartă-mă, te conjur, iartă-mă !...

Nu te grăbi să mă condamni, pentru că față de dumneata nu m-am schimbat cu nimic ; am spus că te voi iubi și te iubesc și acum, ba îți port în suflet poate mai mult decît dragoste. O, Doamne ! Dacă v-aș putea iubi pe amîndoi deodată ! O, dacă ai fi dumneata — el !“

„O, dacă el ar fi — dumneata !“ îmi trecu prin minte. Mi-am adus aminte cuvintele dumitale, Nastenka !

„Dumnezeu mi-e martor, numai el știe ce-aș fi în stare să fac acum pentru dumneata ! Simt cît îți este de greu și de amar. Te-am rănit, dar atunci cînd iubești — știi bine ! — chiar și rănilor jignirii se uită repede. Iar dumneata mă iubești !

Îți mulțumesc ! da ! îți mulțumesc nespuse pentru dragostea aceasta. Ea s-a cuibărit în mine, e ca un vis dulce care nu te părăsește multă vreme după ce te-ai trezit ; și-mi voi aminti întotdeauna de cea scumpă clipă în care ți-ai deschis sufletul, frățește, primind cu atîta mărinimie în dar inima mea zdrobită, ca s-o ocrotești, s-o mîngîi și s-o tămăduiești... Dacă mă vei ierta, amintirea ce ți-o port se va înconjura de nimbul înălțător al unei recunoștințe nepieritoare, încît nu se va șterge niciodată din sufletul meu. Rămîn credincioasă acestei amintiri, n-o voi trăda, pentru că nu-mi pot trăda propria inimă : este statornic legată de ceea ce i-a fost odată scump. Nu mai departe decît ieri, inima aceasta s-a întors caldă și fără pic de zăbavă la cel căruia i se făgăduise pe vecie.

Ne vom întîlni, vei veni pe la noi, n-o să ne părăsești, vei rămîne prietenul, fratele meu de totdeauna... Și cînd o să ne reve-

dem, îmi vei întinde mîna... nu-i așa ? Îmi vei întinde mîna, fiindcă m-ai iertat, nu-i așa ? Și mă iubești *ca înainte* ?

O, te implor : iubește-mă, nu mă părăsi, pentru că te iubesc atît de mult în clipa aceasta, pentru că mă simt demnă de dragostea dumitale, pentru că sper s-o merit... dragul meu prieten ! Săptămîna viitoare ne căsătorim ; el s-a întors la mine plin de tandrețe și sînt sigură că nici o clipă nu m-a dat uitării. Să nu te superi că îți scriu despre el în rîndurile acestea. Vreau însă să vin la dumneata împreună cu el ; îl vei îndrăgi și dumneata, nu-i așa ?

Iartă-ne. S-o porți în amintire și s-o iubești întotdeauna pe a dumitale

Nastenka“

Am recitit de nenumărate ori scrisoarea ; din ochii încețoșați doar că nu-mi șiroiau lacrimile. În cele din urmă, mi-a căzut din mînă și mi-am înfundat fața în palme.

— Auzi, maică, începu Matriona.

— Ce s-a întîmplat, mătușico ?

— Să știi că păienjenişul ăla care năpădisese tavanul... nu mai e ! Am deretecat, de-am făcut lună : acum n-ai decît să te și însori, ba să-ți poștești și oaspeți la nuntă...

M-am uitat la Matriona... Bătrînă-bătrînă, dar o știam în putere, ageră în mișcări — și iată, dintr-o dată, nu știu cum mi-a apărut în fața ochilor zbîrcită, cu ochii stinși, cocîrjată și sleită... Am avut deodată impresia că odaia mea a îmbătrînit la fel ca Matriona. Pereții și podeaua se decoloraseră, totul părea lipsit de viață, păienjenişul se lăbărțase din nou, întinzîndu-și plasa în toate părțile. Și iată că, fără să pricep de ce, cînd m-am uitat pe geam, și casa de peste drum îmbătrînise parcă, se pipernicise și-si pierduse culorile : tencuiala stîlpilor de zid i se cojea, curgea din ea mortarul, cornișele înnegrite crăpaseră, iar din galbenul-aprins al pereților mai rămăseseră doar niște pete bălțate...

Sau, poate, o rază de soare, privind o clipă de după nori, se ascunsese din nou după norul acela cenușiu, aducător de ploaie, și în fața ochilor mei totul se întunecase iarăși, sau poate că zărisem pentru o clipă panorama rece și mohorîtă a întregului meu viitor și cu penelul închipuirii m-am surprins așa cum aveam să ajung cincisprezece ani mai tîrziu, adică îmbătrînit, în aceeași odaie mizeră, la fel de singur, cu aceeași Matriona, care în toți acești ani nu a prins nici un dram de minte...

Dar cum te-aş putea tulbura cu rănilile mele, Nastenka ? Cum aş putea îngădui negrului nor al durerii mele să umbrească seninătatea fericirii tale, ori să strecur reproşuri zadarnice şi aducătoare de mîhniri în sufletul tău ? A-ţi încerca inima cu remuşcări ascunse, silind-o să bată îndurerată tocmai în culmile supremelor ei bucurii, ar fi ca şi cum m-aş porni să calc în picioare gingaşele flori pe care le-ai împletit în buclele tale negre, cînd ai mers împreună cu el în faţa altarului...O, asta niciodată, niciodată ! Fie ca bolta înstelată a cerului, pe sub care călătoreşti, să strălucească de-a pururi limpede ; fie ca zîmbetul tău gingaş să fie mereu numai lumină şi împăcare ! Fii binecuvîntată pentru acea clipă de fericire, de încîntare sublimă pe care ai dăruit-o unei alte inimi însingurate şi recunoscătoare !

Doamne ! O clipă doar ! O întreagă clipă de încîntare sublimă... Oare nu e de ajuns chiar şi pentru o viaţă de om ?...

I

Nu-mi mai amintesc de tata. Abia împlinisem doi ani cînd a murit. Mama s-a măritat a doua oară, dar, cu toate că se căsătorise din dragoste, a suferit mult în căsnicie. Tatăl meu vitreg, care era muzicant, a avut o soartă foarte ciudată : a fost cel mai straniu, cel mai uimitor om din cîți am cunoscut. Chipul lui s-a întipărit atît de adînc în mintea mea fragedă de copil, încît impresiile care mi-au rămas s-au răsfrînt asupra întregii mele vieți. Pentru ca povestirea mea să fie înțeleasă mai ușor, voi istorisi mai întîi biografia lui. Tot ceea ce urmează acum, am aflat mai tîrziu de la vestitul violonist B., confrate și bun prieten al tatălui meu vitreg încă din anii tinereții.

Efimov, tatăl meu vitreg, s-a născut în familia unui muzicant nevoiaș de la curtea unui moșier foarte bogat. După peregrinări îndelungate, părintele lui se stabilise la conacul moșierului, angajîndu-se în orchestra acestuia. Stăpînul moșiei ducea o viață luxoasă și era un pasionat iubitor al muzicii. Iubea muzica mai presus de orice. Despre omul acesta, care nu călătorise niciodată, nici măcar pînă la Moscova, se spunea că o dată se hotărîse, așa, din senin, să plece la băi, în străinătate, doar pentru cîteva săptămîni, numai și numai ca să asculte un violonist celebru, care, după cum anunțau ziarele, dădea trei concerte într-o stațiune balneară. Moșierul întreținea la conacul lui o orchestră destul de bunișoară, care-i înghițea aproape toate veniturile. În această orchestră s-a angajat clarinetist tatăl meu vitreg. La vîrsta de douăzeci și doi de ani, el a

cunoscut un om ciudat. Un conte bogat din același județ, care s-a ruinat din pricina cheltuielilor făcute cu un teatru de casă, îl concediasse pe capelmaistrul orchestrei sale, italian de origină, din cauza purtărilor lui urite. Capelmasitrul era într-adevăr un om cu apucături foarte urite. După ce fusese alungat, decăzuse cu totul — colinda cârciumile de prin sate, se îmbăta, ba uneori cerea chiar și de pomană și nimeni din gubernie nu mai vroia să-l angajeze. Și tocmai cu omul acesta se împrietenise tatăl meu vitreg. Prietenia lor li se părea tuturor curioasă și de neînțeles, deoarece în purtările tatălului meu vitreg nu se observa nici cea mai mică schimbare de pe urma înfriurii italianului. Chiar și moșierul, care la început nu-i îngăduise clarinetistului său să intre în cîrdășie cu italianul, chiar și acesta privea de la un timp cu oarecare îngăduință prietenia lor. În cele din urmă, capelmaistrul muri pe neașteptate. Niște țărani l-au găsit într-o dimineață în șanțul din apropierea unui stăvilar. S-a ordonat o anchetă, prin care s-a stabilit că italianul se prăpădise din cauza unui atac de apoplexie. Tatăl meu vitreg avea în păstrare avutul prietenului său. El a prezentat fără întîrziere testamentul olograf al defunctului, prin care acesta îi lăsa moștenire tot ce rămînea de pe urma lui, și anume : un frac negru, de care italianul avusese mare grijă, în nădejdea că odată și odată tot va găsi un loc, și o vioară cu o înfățișare destul de obișnuită. Nimeni altul nu a avut vreo pretenție asupra moștenirii. Abia mai târziu s-a prezentat la moșier primul violonist al orchestrei contelui, cu o scrisoare din partea acestuia prin care-l ruga stăruitor pe Efimov să-i vîndă vioara moștenită de la italian. Dorea foarte mult s-o cumpere pentru orchestra sa și-i oferea pe ea trei mii de ruble. Mai scria că încercase de cîteva ori să-l convingă pe Egor Efimov să vină personal la el să încheie tîrgul, dar că acesta refuzase mereu, cu îndărătnicie. Contele spunea la sfîrșitul scrisorii că prețul oferit de el era un preț mare, că nu-l micșorează nici acum, iar încăpățînarea lui Efimov o consideră ca pe o bănuială jignitoare, că el, contele, ar încerca să tragă foloase cu prilejul acestui tîrg, de pe urma simplității și a nepriceperii muzicantului. Tocmai de aceea îl ruga pe moșier să-i deschidă capul lui Efimov.

Moșierul l-a chemat îndată la el pe tatăl meu vitreg.

— Și de ce, mă rog, nu vrei să vinzi vioara ? l-a întrebat dînsul. Doar n-ai ce face cu ea. Ți se oferă trei mii de ruble ! E un preț bun, și dacă-ți închipui cumva că vei putea să scoți mai mult, te-nșeli. Doar n-o să te păcălească domnul conte pe tine.

Efimov i-a răspuns că n-are de gînd să se ducă la conte, dar că, dacă-i poruncește stăpînul, se va supune voinței acestuia. Oricum, vioara n-o să i-o vîndă, iar dacă-i va fi luată cu sila, asta se va întîmpla tot după voia stăpînului său.

Se înțelege că răspunsul acesta atinsese coarda cea mai sensibilă a moșierului, căruia îi plăcea să spună mereu, cu mîndrie, că știe să se poarte cu muzicanții lui, că aceștia sînt toți, pînă la unul, adevărați artiști și că, datorită lor, orchestra lui nu numai că este mai bună decît aceea a contelui, dar nu e cu nimic mai prejos chiar și decît orchestrele din capitală.

— Bine, a zis moșierul. Îi voi trimite vorbă contelui că nici nu-ți trece prin minte să-ți vinzi vioara și că ai tot dreptul s-o dai sau să n-o dai, înțelegi? Dar acum te întreb, așa, din curiozitate: la ce-ți folosește vioara asta? Instrumentul tău e clarinetul și nici măcar la acesta nu cînți ca lumea. Vinde-mi-o mie pentru trei mii de ruble. (Cine ar fi putut bănuî că era un instrument de mare preț?)

Efimov a zîmbit.

— Nu, cucoane! N-o dau! a răspuns el, dar dacă-i voia dumneavoastră, firește că...

— Ce vorbă-i asta! Oare te-am asuprit, te-am silit eu vreodată la ceva? a strigat moșierul, scos din fire, cu atît mai mult cu cît era de față și muzicantul trimis de conte. — Dacă omul acesta l-ar judeca după ceea ce vedea și auzea acum, ar putea să-și facă o părere foarte puțin măgulitoare despre soarta tuturor muzicanților din orchestra moșierului. — Piei din ochii mei, ești un nerecunoscător! De azi înainte să nu te mai văd! Dacă n-aș fi fost eu, ce s-ar fi ales de tine, cu clarinetul tău, la care nici nu te pricepi să cînți? Pe cînd la mine trăiești îndestulat, ai îmbrăcăminte, leafă, duci o viață onorabilă, ești artist; dar tu nu vrei să înțelegi, să-ți dai seama de toate astea! Și acum, du-te, nu mă mai supăra cu prezența ta!

Moșierul obișnuia să-i dea afară pe cei care-l scoteau din fire, pentru că se știa iute la mînie și se temea să nu facă vreun gest necugetat. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să se poarte prea aspru cu un „artist“ — căci așa le zicea el muzicanților săi.

Tîrgul nu s-a încheiat. Se părea că toate rămăseseră ca mai înainte, cînd, o lună mai tîrziu, violonistul contelui a provocat pe neașteptate un proces îngrozitor. A ticluit un denunț pe proprie răspundere, prin care-l acuza pe tatăl meu vitreg că ar fi vinovat de moartea italianului și că l-ar fi asasinat din lăcomie, ca să

pună mîna pe o moștenire însemnată. Susținea că testamentul fusese stors cu sila, și că e gata să aducă martori în sprijinul acestei învinuiri. Nici rugămintele, nici muștrările contelui și ale moșierului, care sărise și el să-l apere pe tatăl meu vitreg, nu l-au putut clinti pe denunțator din hotărîrea sa. I s-a demonstrat că autopsia defunctului capelmaistru se făcuse cu toată atenția, că afirmațiile din denunț se contrazic vădit cu faptele și par a izvorî din ură personală și din invidie, pentru că violonistul nu izbutise să pună mîna pe prețiosul instrument pe care stăpînul său voise să i-l cumpere. Dar toate au fost în zadar. Muzicantul jura că are dreptate și încerca să dovedească în fel și chip că atacul de apoplexie nu se datora beției, ci otrăvirii. Cerea să se facă o nouă anchetă. Mărturiile lui păreau serioase, așa că s-a deschis acțiune împotriva lui Efimov. Acesta a fost arestat și trimis la închisoarea orașului. Procesul, care a stîrnit vîlvă în întreaga gubernie, a mers foarte repede, și, pînă la urmă, s-a dovedit că violonistul făcuse un denunț mincinos. Denunțatorul a fost condamnat la pedeapsa binemeritată, dar nu a consimțit în ruptul capului să-și retragă acuzațiile, încercînd mereu să argumenteze că are dreptate. În cele din urmă, însă, a recunoscut că nu are nici un fel de dovezi și că acelea pe care le prezentase justiției fuseseră născocite de el. Dar a adăugat că se bizuise pe o presupunere, pe o bănuială, și că nici acum, după a doua anchetă, cînd se dovedise formal nevinovăția lui Efimov, el nu era convins că acesta ar fi străin de moartea nefericitului capelmaistru, cu toate că s-ar putea să nu-l fi ucis cu otravă, ci într-alt fel. Denunțatorul n-a mai apucat să-și ispășească pedeapsa, fiindcă s-a îmbolnăvit pe neașteptate de congestie cerebrală, a înnebunit și a murit curînd în spitalul închisorii.

În tot timpul procesului, moșierul s-a purtat cu o rară mărinimie. A luat parte la necazul tatălui meu vitreg, de parcă ar fi fost vorba de propriul lui copil. A venit de mai multe ori să-l vadă la închisoare, ca să-l consoleze, și i-a dat și bani. Aflînd că Efimov era fumător, i-a adus cele mai fine țigări, iar după achitarea lui a sărbătorit evenimentul împreună cu întreaga orchestră. El socotea că procesul clarinetistului său privește întreaga orchestră, pentru că punea mare preț pe buna purtare a muzicanților săi, cel puțin tot atît cît și pe talentul lor. Se scursese un an, cînd s-a zvonit deodată că în capitala guberniei sosise un celebru violonist francez, care, în trecere pe acolo, va da cîteva concerte. Moșierul, care dorea foarte mult să-l aibă pe violonist ca oaspete la conacul său, i-a trimis o invitație, și

francezul a făgăduit să vină. Dar după terminarea pregătirilor pentru primirea oaspetelui și după ce floarea întregului județ fusese invitată la conac, lucrurile luară deodată o întorsătură neașteptată.

Intr-o dimineață, moșierul a fost înștiințat că Efimov dispăruse fără urmă. L-au căutat peste tot, dar zadarnic. Lipsa clarinetistului punea orchestra într-o situație nespus de grea. După trei zile de la dispariția lui Efimov, iată că moșierul primește o scrisoare din partea francezului. Acesta îi refuza invitația pe un ton foarte arrogant. Ba nu se sfia să-i dea a înțelege că de aci înainte va fi foarte grijuliu în relațiile sale cu anumiți domni care întrețin o orchestră proprie. Mai scria că este imoral să vezi un talent autentic la cheremul unui om care nu știe să-l prețuiască și că, în sfârșit, exemplul lui Efimov, un adevărat artist, cel mai bun violonist din câți cunoscuse în întreaga Rusie, constituie o dovadă convingătoare a celor susținute de el.

Moșierul a citit scrisoarea din ce în ce mai nedumerit. Era profund mîhnit. Cum era cu puțință ca Efimov, de care avusese atîta grijă, omul acesta căruia nu-i făcuse decît bine, tocmai Efimov să-l calomnieze atît de josnic, atît de crunt, și încă față de un artist european, față de un om a cărui părere o prețuia atît de mult ! În sfârșit, scrisoarea îl nedumerea și dintr-un alt motiv : afla că Efimov era un adevărat artist, violonist, și că talentul lui nu fusese descoperit, fiind silit să cînte la un alt instrument. Primind toate acestea ca o cruntă lovitură, s-a pregătit să se ducă fără zăbavă la oraș, ca să aibă o întrevvedere cu francezul. Dar tocmai cînd să plece i s-a adus un bilet din partea contelui, prin care acesta îl ruga să-l viziteze fără întîrziere. Conte mai scria că știe totul, că virtuozul străin, împreună cu Efimov, se află acum în casa lui și că el, personal, uimit de neobrăzarea și de calomniile clarinetistului, a luat măsuri ca acesta să nu poată pleca. În sfârșit, spunea că prezența moșierului era necesară și pentru că el însuși se simțea atins de acuzațiile lui Efimov. Chestiunea era foarte importantă și trebuia lămurită cît mai repede.

Moșierul a pornit îndată la drum și, cînd a ajuns în casa contelui, s-a grăbit să facă cunoștință cu violonistul francez, i-a povestit acestuia tot ce se întîmplase cu tatăl meu vitreg, i-a mai spus că nu bănuise la Efimov un talent atît de strălucit, că, dimpotrivă, acesta se dovedise a fi un foarte prost clarinetist ; auzea acum pentru prima oară că muzicantul care-l părăsise ar fi violonist. A mai adăugat că Efimov era un om liber — nimeni nu-i îngrădise vreodată libertatea, și ar fi putut să plece oricînd, în orice clipă, din

casa lui, dacă ar fi fost într-adevăr asupra. Francezul era uluit. A fost chemat Efimov. Nu-l mai recunoșteai. Era arogant, răspundea ironic și susținea cu îndărătnicie că nu-i destăinuise francezului decât adevărul. Contele, indignat de cele auzite, i-a strigat în față tatălui meu vitreg că e un ticălos, un clevetitor, și că ar merita cea mai rușinoasă pedeapsă.

— Știu, știu, vă cunosc, luminăția-voastră, am avut prilejul să vă cunosc prea bine, i-a răspuns Efimov. Datorită așa-zisei dumneavoastră bunătăți, era cît pe aci să fiu condamnat pentru crimă, căci știu cine l-a îndemnat pe Alexei Nikiforovici, fostul dumneavoastră muzicant, să mă pîrască în fața justiției.

Auzind învinuirea aceasta atît de gravă, indignat peste măsură, contele abia s-a mai putut stăpîni. Din întîmplare, în salonul unde se petreceau cele povestite se afla și o persoană oficială, care sosise tocmai atunci, avînd treabă cu contele. Atacul grosolan și jignitor al lui Efimov, a declarat el, nu poate să rămînă nepedepsit, fiind vorba de o învinuire nedreaptă, calomnioasă, făcută cu rea-credință. A cerut deci respectuos să-i fie îngăduit a-l aresta chiar în casa contelui. Francezul, nespus de indignat, a zis că n-a mai pomenit un om atît de nerecunoscător și de josnic. Tatăl meu vitreg a răspuns că e gata să îndure orice pedeapsă, judecată, sau chiar o nouă urmărire penală, numai să nu mai fie nevoit să ducă traiul de pînă atunci în orchestra moșierului. Fiind sărac lipit pămîntului, nu-i fusese cu putință s-o părăsească mai devreme. După ce a spus aceste cuvinte, a ieșit din salon, însoțit de cei care-l arestaseră. L-au închis într-o cameră dosnică a casei și l-au anunțat că va fi trimis la închisoarea orașului chiar a doua zi.

Pe la miezul nopții, ușa camerei în care se afla arestatul s-a deschis și a intrat moșierul, în halat și papuci, cu un felinar aprins în mînă. Se cunoștea ușor după fața lui că gînduri chinuitoare nu-l lăsaseră să doarmă și-l siliseră să părăsească patul la o oră atît de tîrzie. Efimov nu dormea nici el. Și-a privit oaspetele cu mirare. Acesta a pus felinarul jos și, foarte tulburat, s-a așezat pe un scaun în fața lui.

— Egor, a zis el, de ce m-ai jignit ?

Efimov nu i-a răspuns. Moșierul a repetat întrebarea. Tonul vorbelor lui trăda o adîncă frămîntare și o ciudată indispoziție.

— Numai Dumnezeu știe de ce v-am jignit, domnule ! a răspuns într-un tîrziu tatăl meu vitreg, făcînd un gest cu mîna că e sătul pînă în gît de tot ce se întîmpla. Și-o fi vîrît dracul coada ! Nici eu nu știu ce m-a împins să mă port așa ! Ei, va să zică, nu mi-e dat

să mai rămîn la dumneavoastră, nu mi-e dat... Diavolul mi-a pus gînd rău, asta-i !

— Egor ! a zis moșierul, întoarce-te la mine. Uit totul, îți iert totul. Ascultă-mă, vei fi primul muzicant al orchestrei mele, te voi plăti mult mai bine decît pe ceilalți...

— Nu, domnule, nu mai stăruieți. Nu mi-e dat să mai stau la dumneavoastră ! Așa e cum v-am spus : se ține satana de capul meu. Dacă aș rămîne, s-ar putea întîmpla să vă dau foc casei. Mă apucă așa, cîteodată, mă doboară urîtul, că-mi vine să blestem ceasul în care m-am născut ! Nu sînt stăpîn pe mine, lăsați-mă mai bine să plec. Și toate astea-s așa de cînd s-a înfrățit diavolul ăla cu mine...

— Care diavol ? a întrebat moșierul.

— Păi ăla de-a crăpat ca un cîine, italianul de care s-a lepădat toată lumea.

— El te-a învățat să cînți, Egorușka ?

— Da ! Multe m-a învățat, dar tot el m-a dus și la pierzanie. De nu l-aș fi întîlnit niciodată !

— Cum așa, Egorușka, era și el un maestru al arcușului ?

— Nu, el nu cînta prea grozav, dar se pricepea să învețe pe alții. Studiam singur, el îmi arăta doar — mai bine mi s-ar fi uscat mîna decît să învăț ce-am învățat. Acum nici eu nu mai știu ce vreau. Uite, dacă, de pildă, ați zice : „Egorka, spune ce dorești, vreau să-ți împlinesc orice dorință“, n-aș putea, domnule, să vă răspund nimic, pentru că nici eu nu știu ce vreau. Așa că e mai bine să-mi dați drumul, domnule, cum v-am spus. Că altfel, vă spun, fac o ispravă să-mi meargă vestea, ca să mă trimită forțat undeva, cît mai departe, să se isprăvească odată cu mine !

— Egor ! a zis moșierul după cîteva clipe de tăcere, nu pot să te las în halul în care ești. Dacă nu vrei să mai rămii în serviciul meu, du-te. Doar ești un om liber, n-am nici un drept să te opresc. Dar acum nu mai plec eu de la tine, pînă ce nu-mi cînți ceva la vioara ta ! Cîntă-mi, Egor, pentru Dumnezeu ! Cîntă-mi ! Te rog să mă înțelegi că nu-ți poruncesc, nu te silesc. Te rog cu lacrimi în ochi, să-mi cînți, Egorușka, pentru Dumnezeu, să-mi cînți ce i-ai cîntat și francezului ! Ușurează-mi inima. Tu ești încăpățînat, dar și eu sînt încăpățînat. Vezi tu, am și eu slăbiciunea mea, Egorușka ! Eu te-am înțeles, înțelege-mă și tu pe mine. N-o să mă liniștesc pînă ce n-o să-mi cînți ceea ce i-ai cîntat francezului, din vrerea și plăcerea ta.

— Bine, fie ! a răspuns Efimov. Am jurat, domnule, că n-o să cînt niciodată în fața dumneavoastră, tocmai în fața dumneavoastră,

dar mi-ai înmuiat inima. O să vă cînt, însă pentru prima și ultima oară. N-o să mă mai auziți niciodată, nicăieri, chiar dacă mi-ați da și o mic de ruble.

Și-a luat vioara și a început să cînte o compoziție de-a lui : variațiuni pe motive populare rusești. B. spunea că variațiunile acestea erau cea dintii și cea mai bună bucată pentru vioară din tot ce-a compus Efimov și că nicicînd n-a cîntat altceva mai frumos și mai inspirat. Moșierul, care de obicei nu rămînea nepăsător la auzul muzicii, plîngea acum în hohote. După ce s-a sfîrșit cîntecul, s-a ridicat de pe scaun, a scos trei sute de ruble și le-a dat tatălui meu vitreg, spunîndu-i :

— Acum, du-te, Egor. Uite că-ți dau drumul să ieși de aici și-o să mă înțeleg eu cu contele. Dar te rog să mai ascuți ce-ți spun : ar fi bine să nu ne mai vedem niciodată. În fața ta se deschide un drum larg, și dacă ne vom întîlni vreodată pe acest drum, ne vom simți amîndoi stînjiți. Și acum, adio !... Ba nu, mai stai o clipă ! Vreau să-ți dau un sfat înainte de a ne despărți, numai unul singur : să nu bei și să înveți mereu. Să nu te înfumurezi ! Îți vorbesc ca un tată. Încă o dată îți spun : ai grijă să înveți și să nu pui strop de băutură în gură, pentru că, dacă vei bea o singură dată așa, la un necaz (și necazuri o să ai destule), s-a isprăvit cu tine. Se duc toate dracului și s-ar putea să crăpi și tu ca italianul tău, undeva într-un șanț. Și acum adio... Stai puțin, sărută-mă !

S-au sărutat, apoi tatăl meu vitreg a ieșit afară fără zăbavă. Era liber.

Trezindu-se liber, de îndată ce a ajuns în cea mai apropiată capitală de județ, și-a băut cele trei sute de ruble și s-a mai înhăitat și cu o gașcă de derbedei, cheflii ordinari. În cele din urmă, rămas singur, în cea mai neagră mizerie, fără nici un ajutor de nicăieri, s-a văzut silit să se angajeze în orchestra nenorocită a unui teatru ambulant de provincie. El era vioara întii și, poate, singura vioară a orchestrei. Toate acestea nu se prea potriveau cu ceea ce-și propusese el la început : să ajungă cît mai repede la Petersburg, să învețe, să-și găsească un angajament bun și să devină un adevărat artist. Dar nici în mica orchestră n-a stat mult. Curînd s-a certat cu impresarul teatrului și l-a părăsit. Atunci, pierzîndu-și cu totul curajul, s-a hotărît la un gest desperat, care-i rănea profund mîndria : i-a scris moșierului pe care-l cunoaștem și noi. I-a descris situația în care se afla și i-a cerut bani. Tonul scrisorii era destul de degajat. Dar n-a primit nici un răspuns. Atunci a trimis o a doua scrisoare, în

Care se înjosea peste măsură, nu-l mai scotea pe moșier din „bine-făcătorule” și-l ridica în slăvi ca pe un adevărat protector al artelor. La urmă îi cerea din nou să-l ajute. În sfârșit, a sosit răspunsul. Moșierul îi trimitea o sută de ruble și câteva rînduri scrise de mîna valetului său. Efimov era invitat să-l scutească pe viitor de orice fel de rugăminți. După ce a primit banii, tatăl meu vitreg s-a gîndit să plece numaidecît la Petersburg, însă după ce și-a plătit datoriile, nu i-a mai rămas decît o sumă atît de neînsemnată, încît nu mai putea fi vorba de plecare. A rămas, așadar, pe loc și s-a angajat iarăși într-o orchestră obscură de provincie, însă din pricina unor certuri a fost nevoit s-o părăsească și pe aceasta. Și tot așa mereu, trecînd din orchestră în orchestră, fără să renunțe la gîndul de a ajunge într-un fel sau altul cît mai repede la Petersburg, a colindat provincia șase ani încheiați. În sfârșit, într-o zi l-a cuprins groaza, dîndu-și seama deznădăjduit cît rău pricinuisese talentului său viața dezordonată pe care o dusesese și mizeria în care se zbătuse. Și într-o bună dimineață, și-a părăsit impresarul, și-a luat vioara și a ajuns la Petersburg aproape cerșind. S-a aciuiat într-o mansardă, și aici l-a întîlnit pentru întîia oară pe B. care abia sosise din Germania și care visa, ca și el, să ajungă vestit. În scurt timp, cei doi tineri s-au împrietenit și B. își amintește și astăzi, cu adîncă emoție, de această prietenie. Amîndoi erau tineri, amîndoi nutreau aceleași speranțe și aveau același țel. B., pe atunci încă foarte tînăr, nu cunoscuse decît în foarte mică măsură mizeria și suferința. Afară de aceasta, era, înainte de orice, german și pășea spre țelul său cu îndărătnicie, metodic, cu totul conștient de propriile sale forțe. El stabilise dinainte, aproape fără greș, pînă unde va ajunge cu talentul său, pe cînd prietenul lui, la treizeci de ani împliniți, era obosit, vlăguit, pierduse orice răbdare și nu se mai bucura de prospețimea forțelor tinerești, pentru că le irosise într-un vagabondaj de șapte ani pe la teatrele de provincie și pe la orchestrele moșierilor pentru o bucată de pîine. În anii aceia nu-l susținuse decît un singur gînd, mereu același — gîndul că va scăpa odată și odată din situația deznădăjduită în care se afla, că va strînge destui bani ca să ajungă la Petersburg. Era însă o idee vagă, nedeșlășită, un fel de chemare lăuntrică imperioasă, care, cu trecerea anilor, pierduse mult din limpezimea ei inițială chiar și pentru el însuși. Așa că, după ce a ajuns la Petersburg, acționa aproape inconștient, în virtutea aceleiași vechi obișnuințe, izvorită din aceeași și aceeași dorință și din gîndurile obsedante legate de această călătorie. Pînă la urmă, aproape că nu mai știa nici el ce căuta în capitală. Entuziasmul său era convulsiv, înveninat,

violent, de parcă ar fi vrut să se înşele pe sine însuşi, să se autogestioneze că nu-i secaseră nici puterile, nici înflăcărarea, nici inspiraţia tinereţii. B. era un om rece din fire şi metodic, se lăsa copleşit de această continuă încântare a cărei strălucire îl orbea. Credea că tatăl meu vitreg era un geniu muzical al viitorului. Nici nu şi-ar fi putut închipui că acesta va avea altă soartă. Dar s-a dezmeticit curînd şi a început să-şi cunoască mai bine prietenul. A văzut limpede că impetuoşitatea, febrilitatea şi nerăbdarea acestuia nu erau în realitate decît deznădejdea cumplită a omului copleşit de gîndul că-şi pierduse talentul. Şi-a mai dat seama, pînă la urmă, că poate nici talentul lui Efimov nu era chiar atît de uriaş şi că, mai degrabă, trebuie să fie vorba de multă orbire, înfumurare şi mulţumire de sine, care-l stăpîniseră chiar de la început şi-l făcuseră să se hrănească cu prea multe iluzii şi visuri despre propria sa genialitate. „Dar nu se putea, povestea B., să nu te uimească firea ciudată a prietenului meu. Vedeam aievea lupta înverşunată, înfrigurată dintre voinţa lui încordată pînă la crispare şi neputinţa sa lăuntrică. Nefericitul acesta se mulţumise şapte ani încheiaţi să viseze la viitoarea sa glorie, fără să-şi dea seama că uitase noţiunile cele mai simple ale artei noastre, că pierduse pînă şi tehnica ei cea mai elementară. Şi cu toate acestea, fantezia lui dezordonată zămislea fără încetare planuri uriaşe de viitor. El nu se mulţumea să ajungă un geniu, să intre în rîndul celor mai mari violonişti ai lumii. Gîndul că ar fi un asemenea geniu nu-i era de ajuns. Mai vroia să fie şi compozitor, cu toate că habar n-avea de contrapunct. Dar mai mult decît orice, adăuga B., mă mira la el intuirea foarte adîncă, foarte clară şi, aş putea spune, instinctivă a artei pe care o vădea omul acesta cu totul neputincios, neînchipuit de slab cunoscător al tehnicii ei. El simţea arta şi o trăia atît de intens, încît nu-i de mirare că în conştiinţa lui se putuse furişa o idee greşită despre propriile sale posibilităţi, şi în loc să se socoată un critic de artă, care o simte adînc, din instinct, se credea un sacerdot al ei, un geniu. Uncori izbutea să exprime în limbajul său simplu, rudimentar, lipsit de orice ştiinţă, adevăruri uluitoare prin adîncimea lor. Nu înţelegeam cum de putuse să ghi-cească aceste adevăruri, pentru că nu citise şi nu învăţase niciodată. Recunosc că, în mare măsură, mulţumită lui şi sfaturilor lui, adăuga B., mi-am desăvîrşit propria mea artă. Pe el, viitorul meu nu-l neli-niştea, continua B. Îmi iubeam şi eu arta cu pasiune, cu toate că ştiam chiar de la începutul drumului meu că nu-mi este hărăzit să ajung mai mult decît un salahor al ei. În schimb, mă pot mîndri cu faptul că nu am îngropat, ca un sclav leneş, talantul dăruit de na-

tură, ci, dimpotrivă, l-am însutit. Iar dacă sînt lăudat pentru precizia interpretării mele, dacă tehnica mea sigură uimește lumea, trebuie să spun că toate le datorez muncii mele neobosite, conștiinței clare a forțelor mele, exigenței necruțătoare față de mine însumi și luptei neîncetate împotriva înfumurării, împotriva mulțumirii de sine și împotriva lenei, această consecință firească a suficienței."

B. a încercat și el să-i dea sfaturi prietenului care-l subjugase la început. Dar încercarea sa a fost zadarnică, sfaturile lui îl iritau. Prietenia lor s-a cam răcit. Curînd B. a observat că Efimov cădea din ce în ce mai des în stări de apatie, de tristețe și de plictiseală, că izbucnirile de entuziasm sînt tot mai rare și că, după aceste izbucniri, îl doboră o melancolie neagră, cumplită. În sfîrșit, Efimov a început să-și părăsească vioara. Uneori, săptămîni întregi nu se atingea de ea. Prăbușirea definitivă era aproape. Într-adevăr, în foarte scurt timp, nefericitul a căzut pradă tuturor viciilor. Și s-a întîmplat tocmai ceea ce-i spusese moșierul că n-ar fi trebuit să se întîmple : a început să bea peste măsură. B. îl observa cu groază. Toate sfaturile lui erau zadarnice. De altfel, se și temea să-i mai spună vreo vorbă. Încetul cu încetul, Egor Efimov ajunsese atît de cinic, încît nu se simțea de loc stînjinit că trăia pe spinarea lui B., ba se purta ca și cum ar fi avut tot dreptul s-o facă. O duceau din ce în ce mai greu. B. abia o scotea la capăt cu lecțiile pe care le dădea. Se mai angaja să cînte pe la seratele negustorilor și ale nemților sau în casele slujbașilor săraci, care, de bine, de rău, tot îi plăteau ceva. Lui Efimov nici nu-i trecea prin gînd să se sinchisească de greutățile cu care lupta prietenul său : se purta cu el aspru, și săptămîni întregi nu binevoia să-i adreseze măcar un cuvînt. Într-o zi, B. i-a spus cu o mare blîndețe că n-ar fi rău dacă și-ar neglija mai puțin vioara, ca să nu piardă cu totul obișnuința ei. Dar Efimov s-a făcut foc și a declarat că intervenția lui B. l-a hotărît cu atît mai mult să nu se mai atingă niciodată de vioara sa, închipuindu-și, probabil, că B. îl va ruga în genunchi să nu facă așa ceva. S-a întîmplat o dată ca B. să aibă nevoie de un muzicant care să-l acompanieze la o serată și s-a gîndit să-l invite pe Efimov. Cînd acesta a auzit propunerea, l-a cuprins furia și a declarat cu aprindere că el nu este muzicant ambulant și nici decăzut ca B., ca să înjosească o artă nobilă cîntînd în fața unor meseriași neghiobi, cu totul necunosători în ale muzicii, care nu sînt în stare să-i aprecieze talentul. B. n-a mai zis nimic. În lipsa prietenului său, care plecase la serata aceea, Efimov, cumpănind mai pe îndelete invitația lui B., și-a închipuit că ea nu putea să fie altceva decît o aluzie la faptul că trăia

pe socoteala lui, că acesta i-a dat să înțeleagă că și el trebuie să încerce să câștige bani. Când B. s-a întors acasă, Efimov s-a apucat pe neașteptate să-i reproșeze purtarea lui josnică, declarându-i că nu mai rămîne nici un minut împreună cu el. Și, într-adevăr, a dispărut pentru două zile, însă a treia zi s-a întors iar, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, și și-a continuat viața de mai înainte.

Numai deprinderea traiului comun și vechea lor prietenie, îmbinate cu un simțămînt de compătimire pentru omul acesta pierdut, îl mai opreau pe B. să pună cumva capăt acestui trai execrabil și să se despartă pentru totdeauna de prietenul său. Pînă la urmă, tot s-au despărțit. Lui B. i-a surîs norocul. Ajutat de un protector influent, a izbutit să dea un concert strălucit. Pe vremea aceea B. și ajunsese un mare artist, iar curînd faima lui, care creștea cu o repeziciune uimitoare și se răspîndea tot mai mult, i-a înlesnit angajarea în orchestra teatrului de operă, unde a dobîndit în scurtă vreme un succes pe deplin meritat. La despărțire, B. i-a dat lui Efimov o sumă de bani și l-a implorat, cu lacrimi în ochi, să se întoarcă pe calea cea dreaptă. Chiar și astăzi B. se simte emoționat cînd își amintește de el. Amiciția cu Efimov i-a lăsat impresiile cele mai puternice din tinerețea sa. Pășiseră umăr la umăr pe tărîmul artei, legați printr-o strînsă și înflăcărată prietenie. Pînă și izbucnirile ciudate, pînă și defectele cele mai grosolane și mai izbitoare ale lui Efimov îl legaseră și mai mult de acesta. B. îl înțelegea, aproape că-i ghicea gîndurile și-și dădea seama cum se va sfîrși totul. La despărțire s-au îmbrățișat și au plîns. Atunci, printre lacrimi și hohote de plîns, Efimov i-a mărturisit că e un om pierdut, omul cel mai nenorocit de pe pămînt și că știe de mult lucrul acesta, dar abia acum și-a dat bine seama că-i sortit pierzaniei.

— Nu am talent ! a spus el în încheiere, pîlînd ca un mort.
B. era adînc mișcat.

— Ascultă, Egor Petrovici, a început el. Unde vrei să ajungi ? Deznădejdea te distruge. Nu mai ai nici pic de răbdare și curaj ! Te-a apucat un acces de melancolie, de aceea spui că n-ai talent. Nu-i adevărat ! Te asigur de contrariu. Nu ești lipsit de talent. Îmi dau seama de adevărul acesta din felul cum simți și înțelegi tu arta, și ți-l pot dovedi chiar prin viața ta. Doar tu mi-ai povestit de trecutul tău. Și altădată ai fost copleșit, fără să-ți dai seama, de aceleași clipe de deznădejde. De pe atunci, primul tău profesor, omul acela straniu despre care mi-ai vorbit de atîtea ori, a trezit în tine pentru întîia oară dragostea de artă și ți-a ghicit talentul. Și atunci te-a cuprins un sentiment tot atît de puternic și de dureros ca și acum.

Dar nu te dumireai de ceea ce se întâmpla cu tine. Erai sătul de traiul din casa moșierului, dar nu știai ce-ți lipsește. Profesorul tău a murit prea de timpuriu. Nu ți-a lăsat moștenire decît năzuințe vagi și, mai ales, nu a apucat să-ți dezvăluie propria ta personalitate. Simțeai că trebuie să pășești pe un alt drum, mai larg, că alte țeluri îți sînt hărăzite, dar nu știai cum să ajungi la ele, iar în tristețea ta ai început să urăști tot ce te înconjură. Cei șase ani de mizerie și lipsuri nu sînt ani pierduți ! Ai învățat, ai cugetat, ți-ai dat seama de posibilitățile și de puterile tale, și astăzi îți înțelegi arta și mernirea. Prietene, fii răbdător și curajos ! Te așteaptă o ursită mult mai vrednică de invidie decît a mea. Ești un artist de o sută de ori mai mare decît mine. Mă rog lui Dumnezeu să-ți dea măcar a zecea parte din răbdarea mea. Să înveți și să nu bei, așa cum te-a povățuit moșierul tău cel bun, dar mai ales ia-o de la capăt, de la a.b.c. : Ce te chinuie ? Sărăcia, lipsurile ? Dar sărăcia și lipsurile îl formează pe artist. Ele sînt nedespărțite de orice început. Deocamdată nimeni nu are nevoie de tine, nimeni nu vrea nici măcar să știe de tine — așa-i pe lumea asta. Dar așteaptă puțin și o să vezi cît o să ai de tras de pe urma talentului tău, după ce vei ajunge cunoscut. Invidia, ticăloșia meschină și mai cu seamă negliobia se vor prăvăli peste tine și te vor apăsa mai rău decît mizeria. Talentul are nevoie de înțelegere, de simpatie, dar te vor surprinde mutrele din jurul tău, cînd te vei apropia cît de cît de țel. Ei vor desconsidera și disprețui ceea ce ai obținut tu prin trudă grea, înfruntînd lipsurile de tot felul, după zile de foame și nopți nedormite. Viitorii tăi confrăți nu se vor apropia de tine să te încurajeze, să te mîngîie, nici nu vor lăuda ceea ce e bun și adevărat în tine, ci dimpotrivă, se vor lega cu o bucurie răutăcioasă de orice greșeală de-a ta și-ți vor arunca în față slăbiciunile și lipsurile tale. Sub masca indiferenței, plini de ură, se vor desfăta cu orice greșeală pe care vei săvîrși-o (ca și cum ar exista om care să nu greșească !). Înfumurat cum ești, te porți adesea cu cei din jurul tău cu o trufie cu totul nelalocul ei și poți să jignești cine știe ce nulitate roasă de orgoliu, așa că va fi vai și amar de tine, căci vei fi singur, iar ei vor fi mulți. Și te vor sfîrteca și te vor străpunge cu acele lor înveninate. Chiar și eu încep să le simt ura. Și acun, curaj ! Nu ești chiar atît de sărac, o mai poți scoate la capăt. Nu disprețui nici un fel de muncă, zdrăngăne și tu cum am zdrăngănit și eu la petrecerile meșteșugarilor sărmani. Ție îți lipsește răbdarea ! Nerăbdarea ta a ajuns o adevărată boală. Ți lipsește simplitatea, ești prea complex, prea despici firul în patru și-ți frămînti creierul în zadar. Ești cutezător numai cu vorba, dar te strîngi de

teamă cînd trebuie să pui mîna pe arcuș. Ești ambițios, dar prea puțin îndrăzneț. Curaj deci, mai așteaptă, mai învață și chiar dacă nu te bizui pe propriile-ți puteri, nu strică să încerci așa, într-un noroc. Doar nu ești lipsit nici de înflăcărare, nici de o adîncă simțire. Poate că-ți vei atinge totuși țelul, și dacă nu o să izbutești o dată, mai încearcă-ți totuși norocul. Oricum, n-ai ce pierde, ci, dimpotrivă, ai numai de cîștigat. Norocul, frate, e mare lucru în arta noastră !

Efimov asculta vorbele prietenului său cu adîncă emoție. Treptat, paloarea pieri din obrazul lui, roșeața îi învioră chipul, iar în ochi i se aprinse surprinzătoarea flacără a curajului și a speranței. Curînd însă, nobilul său curaj deveni înfumurare, apoi se transformă în obișnuita lui aroganță. Pe cînd B. se apropia de sfîrșitul poveștelor sale, Efimov îl urmărea distrat și nerăbdător. I-a strîns totuși mîna cu căldură, i-a mulțumit și, ca totdeauna, trecînd ușor de la melancolie și de la cea mai adîncă modestie la cea mai mare semeție și obrăznicie, i-a spus plin de trufie prietenului său că-l roagă să nu se neliniștească de soarta lui, că o să aibă el singur grijă de ea, că nădăjduiește să se bucure și el cît de curînd de protecția cuiva, ca să dea un concert, și atunci va cîștiga din belșug și bani, și glorie. B. a dat din umeri, dar nu l-a contrazis și s-au despărțit, dar se înțelege că nu pentru multă vreme. Efimov a cheltuit repede banii căpătați. A venit să-i mai ceară, apoi a venit a treia, a patra, a zecea oară pînă cînd B., pierzîndu-și răbdarea, nu l-a mai primit. De atunci n-a mai știut nimic de el.

Au trecut cîțiva ani. Într-o zi, întorcîndu-se acasă de la o repetiție, lîngă ușa unui birt murdar dintr-o ulicioară, B. s-a lovit de un om prost îmbrăcat, amețit de băutură, care l-a strigat pe nume. Era Efimov. Se schimbase foarte mult. Avea fața galbenă și buhăită. Pe obrazul lui descopereai din prima clipă pecetea de neșters a vieții destrăbălate pe care o ducea. B. s-a bucurat foarte mult, dar n-a apucat să schimbe cu Efimov decît cîteva cuvinte, căci acesta l-a tîrît după el, în birt. Aci, într-o cămăruță mai retrasă, cu pereții afumați, B. a putut să-l vadă mai bine pe prietenul său. Curgeau zdrențele de pe el, avea cizmele rupte, iar plastronul uzat al cămășii era plin de pete de vin. Părul începuse să-i încărunțească și să se rărească.

— Ce-i cu tine ? Ce faci ? l-a întrebat B.

Efimov s-a încurcat, ba, la început, s-a fisticit chiar și a răspuns cu vorbe fără șir și cu frînturi de fraze care l-au făcut pe B. să creadă că prietenul lui era nebun. În sfîrșit, Efimov i-a mărturisit că

nu poate vorbi pînă nu bea puțină votcă, dar că aici, la birt, nu mai are nici un credit. Spunînd aceasta, s-a înroșit la față și a încercat să-și dea curaj, schițînd un gest de voioșie, dar atitudinea lui era atît de neobrăzată, de forțată și de supărătoare, încît lui B., care și-a dat seama că temerile lui se dovedeau pe deplin întemeiate, i-a făcut o impresie jalnică. Bun la suflet cum era, s-a simțit înduișat de starea prietenului și a comandat totuși votcă. Efimov s-a schimbat la față de mulțumire și s-a zăpăcit în așa hal, că l-au podidit lacrimile și era gata să sărute mîinile binefăcătorului său. În timpul mesei, B. a aflat, spre marea sa mirare, că nefericitul se însurase. Dar și mai mare i-a fost mirarea cînd l-a auzit pe Efimov spunînd că soția sa era cauza tuturor nenorocirilor lui și că însurătoarea i-a ucis talentul.

— Cum așa ? l-a întrebat B.

— Uite, frate, sînt doi ani de cînd n-am pus mîna pe vioară. Muierea mea-i lucătăreasă, o femeie grosolană, incultă. Lua-o-ar dracu !... Ne batem toată ziua, altceva nu facem.

— Dacă e așa, de ce te-ai însurat ?

— Cînd am întîlnit-o pe ea, muream de foame. Avea vreo mie de ruble și m-am însurat așa, nebunește. Dar ea s-a îndrăgostit de mine și mi s-a atîrnat de gît. Cine a pus-o ! Apoi, frățioare, banii s-au dus pe mîncare, pe băutură ! Mai putea fi vorba de talent ? Totul e pierdut !

B. a observat că Efimov încerca, grăbit, să se justifice în fața lui.

— Am părăsit totul, totul ! a adăugat el. Apoi i-a spus că în ultimul timp atinsese aproape perfecțiunea la vioară și, cu toate că B. era unul dintre cei mai buni violoniști din oraș, nici pe departe nu se putea compara cu el, Efimov.

— Atunci, ce mai aștepți ? l-a întrebat B., mirat. N-ar fi bine să-ți cauți un loc ?

— Nu merită ! a zis Efimov, făcînd cu mîna un gest de nespusă plictiseală. Parcă pricepe ceva careva dintre voi, din ăia de acolo ! Ce știți voi ? Pe dracu ! Nu știți nimic, asta e ! Vă pricepeți să zdrăngăniți un joc oarecare pentru cine știe ce balet mizerabil — asta știți ! Dar violoniști buni n-ați văzut, nici n-ați ascultat vreodată. Parcă are vreun rost să vă zgîndărească omul ? N-aveți decît să ră-mîneți așa cum sînteți !

Spunînd acestea, Efimov a dat iar din mînă plictisit, clătînîndu-se pe scaun, amețit de băutură. Apoi a început să stăruie pe lîngă B. să-i facă o vizită acasă, dar acesta a refuzat, i-a cerut adresa și i-a făgăduit că va trece pe la el chiar a doua zi. Efimov, după

ce a mâncat și a băut bine, a început să arunce priviri batjocoritoare fostului său prieten, căutînd să-l înțepe în fel și chip. La plecare, s-a repezit să-i țină șuba scumpă, ca un inferior superiorului său. Trecînd prin fața primei camere, Efimov s-a oprit și l-a recomandat pe B. chelnerilor și publicului ca prima și singura vioară din întreaga capitală. Într-un cuvînt, în clipa aceea era pur și simplu dezgustător.

Cu toate acestea, a doua zi dimineată B. a venit să-l vadă în mansarda unde locuiam pe atunci cu toții în cea mai neagră mizerie, într-o singură odaie. Împlinisem patru ani și trecuseră doi ani de cînd măicuța mea se măritase cu Efimov. Era nefericită. Mai înainte fusese guvernantă și era o femeie foarte instruită și frumoasă. Din pricina sărăciei, se măritase cu un funcționar bătrîn, tatăl meu. Căsnicia lor a fost însă de scurtă durată. Tatăl meu a murit pe neașteptate, și modesta moștenire rămasă de pe urma lui a fost împărțită între moștenitorii săi. Măicuța mea s-a pomenit părăsită, cu mine în brațe și cu o sumă neînsemnată de bani, partea ei de moștenire. Un loc de guvernantă cu un copil mic era greu de găsit. Tocmai atunci l-a întîlnit întîmplător pe Efimov și s-a îndrăgostit într-adevăr de el. Fire visătoare și plină de entuziasm, l-a socotit un geniu și a dat crezare vorbelor lui înfumurate despre viitorul strălucit care îl aștepta. O ademenea nobila misiune de a sprijini și îndruma un om genial și s-a măritat cu el. Dar chiar din prima lună, visurile și speranțele ei s-au spulberat și s-a trezit curînd în fața tristei realități. Efimov, care se pare că se însurase într-adevăr numai pentru că măicuța mea avusese vreo mie de ruble, de îndată ce banii s-au cheltuit, și-a pus mîinile în sîn. Ca și cum s-ar fi bucurat că are un pretext, s-a grăbit să declare tuturor cunoscuților săi că însurătoarea îi distrusese talentul și că el nu poate să lucreze într-o odaie înăbușitoare, de față cu o familie flămîndă. Că într-o asemenea situație nu-ți mai arde de cîntat și de muzică și că, în sfîrșit, așa-i fusese lui scris — să-l lovească o nenorocire ca asta. Cu timpul, a început să creadă și el că acuzațiile sale erau întemeiate și părea bucuros că găsise acest nou pretext pentru justificarea sa. Omul acesta nefericit, cu talentul distrus, parcă era în continuă căutare de pretexte, spre a justifica toate insuccesele și nenorocirile sale. Nu se împăca de loc cu gîndul înfiorător că el era pierdut de mult și pentru totdeauna pentru artă. Lupta într-o încelestare spasmodică împotriva acestui gînd cumplit ca un coșmar și cînd realitatea îl doboră, cînd i se deschideau ochii pentru cîteva clipe, i se părea că-și pierde mințile de groază. Nu-i venea prea ușor să renunțe la credința care de

atîția ani însemnase pentru el însăși viața. Pînă în ultima clipă s-a mîngîiat cu nădejdea că încă nu era totul pierdut. În ceasurile de grea cumpănă, se îmbăta. Beția, cu buimăceala ei hidoasă, îi mai alunga uritul. În sfîrșit, poate că nici nu-și dădea seama cît de necesară îi era soția sa pe vremea aceea : era un pretext viu și, într-adevăr, pe tatăl meu vitreg aproape îl înnebunea ideea că, după ce-și va îngropa soția, *care-l nenorocise*, toate vor reintra pe făgașul lor normal. Biata mea măicuță nu-l putea înțelege. Ca o adevărată visătoare, a fost înfrîntă chiar de la primii ei pași în realitatea vrăjmașă : a devenit supărăcioasă, arțăgoasă și înăcrită. Se certa neîncetat cu bărbatul ei, căruia îi făcea parcă plăcere s-o chinuiască, și-i cerea mereu să se apuce de lucru. Însă orbirea lui, ideea fixă care-l obseda, sminteala lui — toate acestea îi distruseseră aproape orice sensibilitate umană. Rîdea doar, și într-un moment de cumplită sinceritate nu s-a sfiit să-i arunce în față jurămîntul că nu va pune mîna pe vioară pînă în clipa morții ei. Măicuța, deși l-a iubit cu patimă pînă la ultima ei suflare, n-a putut să îndure viața aceasta. Mereu suferindă, mereu îndurerată, traiul ei era un chin fără de sfîrșit și, pe lîngă toate aceste nenorociri, mai trebuia să și muncească pentru întreaga familie. A început să gătească pentru alții, deschizînd o pensiune pentru externi. Dar soțul ei îi fura deseori toți banii, așa că ea era nevoită să-și lase clienții să plece cu vasele goale. Cînd B. a venit la noi, ea se îndeletnicea cu spălatul rufelor și vopsitul hainelor vechi. Așa o duceam de azi pe mîine, ca vai de lume, în mansarda noastră.

B. a rămas uluit de mizeria în care trăiam.

— Ce mi-ai tot îndrugat ! i-a spus el tatălui meu vitreg. Ea ți-a distrus talentul ? Văd că, dimpotrivă, ea te hrănește. Dar tu ce lucrezi ?

— Păi, nimic ! a răspuns tatăl meu vitreg.

Dar B. nu cunoștea încă nici pe departe suferințele măicuței mele. Bărbatul îi aducea de multe ori în casă adevărate bande de pușlamale și scandalagii, și atunci să fi văzut ce era !

B. a rămas multă vreme la noi, încercînd să-l facă pe fostul său prieten să înțeleagă anumite lucruri. Pînă la urmă, l-a amenințat că, dacă nu vrea să se îndrepte, nu-l va ajuta cu nimic și i-a spus fără ocol că bani nu-i dă, pentru că o să-i cheltuiască pe băutură. În sfîrșit, l-a rugat să-i cînte ceva la vioară, ca să vadă ce s-ar putea face pentru el. Cînd tatăl meu vitreg s-a dus să-și ia vioara, B. a încercat pe furiș să-i dea mamei mele niște bani, dar ea a refuzat. I se întîmpla pentru prima dată să i se ofere de pomană ! Atunci B.

mi-a strecurat banii mie, și biata femeie a izbucnit în plîns. Tatăl meu vitreg a venit cu vioara, dar a cerut mai întîi să se aducă votcă, pentru că altfel nu poate cînta. I s-a adus băutura cerută și, după ce a băut, a început să se laude.

— O să-ți cînt o compoziție de-a mea, din prietenie, i-a spus el lui B., și a scos de sub scrin un caiet gros, prăfuit.

— Toate astea sînt scrise de mine, a zis el, arătînd caietul. O să vezi și tu ! Astea, frate, nu-s fleacurile voastre de balet !

B. a răsfoit în tăcere cîteva file, apoi a desfăcut notele pe care le adusese cu el și l-a rugat pe tatăl meu vitreg să lase la o parte compoziția lui și să cînte după notele acelea.

Tatăl meu s-a simțit cam jignit, dar, temîndu-se să nu-l piardă pe noul său protector, s-a supus. Și atunci B. a văzut că într-adevăr fostul său confrate studiasă și progresase mult de cînd se despărțiseră, deși se lăuda că de cînd cu înșurătoarea nu mai pusese mîna pe arcuș. S-o fi văzut atunci pe sărmana mea măicuță cît de fericită era ! Nu-și mai lua ochii de la bărbatul ei și era mîndră de el. Bunul B. s-a bucurat sincer și s-a hotărît să-i găsească de lucru tatălui meu vitreg. Avea încă de pe atunci multe legături cu oameni de seamă, așa că l-a recomandat pe sărmanul său confrate, cerînd să fie sprijinit, după ce mai întîi l-a făcut pe acesta să făgăduiască solemn că se va purta bine. Deocamdată l-a îmbrăcat mai cuviincios pe socoteala sa și l-a prezentat cîtorva persoane sus-puse, de care depindea angajarea lui. Efimov s-a dovedit a fi mîndru numai în vorbe, pentru că a primit propunerea vechiului său prieten cu nespusă bucurie. B. povestea mai tîrziu că-i crăpa obrazul de rușine din cauza lingușirilor și temenelilor înjositoare ale tatălui meu vitreg, prin care acesta se străduia să-l îmbuneze, de teamă să nu-i piardă cumva protecția și bunăvoința. Dîndu-și seama că pășea pe calea cea bună, Efimov se lăsă chiar și de băutură. În sfîrșit, a fost angajat în orchestra unui teatru. A trecut proba cu bine, pentru că într-o singură lună de muncă stăruitoare izbutise să cîștige tot ce pierduse într-un an și jumătate din lipsă de exercițiu și a făgăduit că va studia mereu și-și va îndeplini noile sale îndatoriri conștiincios și cu punctualitate. Dar situația familiei noastre nu s-a îmbunătățit de loc. Tatăl meu vitreg nu-i dădea măicuței nici un ban din leafa lui. O cheltuia toată în chefuri cu o droaie de prieteni noi cu care s-a grăbit să se înconjoare. Cei mai mulți erau servitori din teatru, coriști, figuranți, într-un cuvînt, niște indivizi pe care-i putea domina, pentru că pe oamenii cu adevărat talentați îi ocolea. Izbutise să le

împună un deosebit respect pentru persoana lui, grăbindu-se să le spună că este un talent uriaș, nerecunoscut, că l-a nenorocit nevastă-sa și că, în sfârșit, capelmaistrul lor habar nu are ce-i aia muzică. Își bătea joc de toți muzicanții din orchestră, de piesele puse în scenă și chiar de autorii operelor jucate. Apoi a început să pălăvrăgească despre o nouă teorie a muzicii. Pînă la urmă, întreaga orchestră s-a săturat de el, pentru că se certase cu toți colegii și cu dirijorul, fusese impertinent cu toți șefii săi, dobîndind astfel o reputație de certăreț și neserios — un om de nimic. Nimeni nu-l mai putea suferi.

Într-adevăr, părea foarte ciudat ca un om atît de neînsemnat, cu apucături atît de urîte, un interpret lipsit de valoare, care cînta fără pic de tragere de inimă, să se răstească la toată lumea și să fie atît de lăudăros și de arogant !

În cele din urmă, tatăl meu vitreg s-a certat cu B. Născocise o bîrfeală josnică împotriva lui, o calomnie ticăloasă, pe care o pusese în circulație, susținînd-o ca adevărată. După un serviciu neconștiințios de o jumătate de an, a fost dat afară din cauza beției și a neglijenței în îndeplinirea îndatoririlor sale. Dar Efimov nu a părăsit teatrul cu una, cu două. Și-a îmbrăcat iar zdrențele de mai înainte, pentru că hainele bune le vînduse sau le amanetase pe toate. Venea pe la foștii săi colegi, care-l primeau cu sau fără voia lor. Colporta fel de fel de bîrfeli, pălăvrăgea vrute și nevrute, se plîngea de viața pe care era silit s-o ducă și-i poftea pe toți să vină acasă la dinsul ca s-o vadă pe ticăloasa de nevastă-sa. S-au găsit, firește, cîte unii care-și iroseau vremea ascultîndu-l, oameni care, după ce-l îmbătau pe confratele lor alungat, îl puneau să vorbească tot felul de gogomăanii. De obicei, era foarte spiritual și hazliu și-și presăra pălăvrăgeala cu vorbe veninoase și aprecieri cinice, plăcute unui anumit public. Era privit ca un măscărici trăsnet și hazliu, pe care, cînd nu aveau altă treabă, îl puneau să melițe din gură. Ba unii se amuzau ațîțîndu-l împotriva unui violonist abia sosit în oraș. Cînd îi auzea, Efimov se schimba îndată la față, se zăpăcea și, ros de gelozie, se grăbea să afle despre ce violonist era vorba și dacă avea talent. Se pare că abia în această perioadă a vieții sale a apărut adevărata lui scrînteală, care se accentua treptat — ideea fixă că ar fi cel mai mare violonist, cel puțin la Petersburg, dar că e prigonit de soartă, nedreptățit, și că numai din pricina intrigilor de tot soiul rămăsese neînțeles și necunoscut. Ba gîndul acesta îl și măgulea, fiindcă sînt oameni cărora le face mare plăcere să se creadă nedreptățiti și asu-

prîi, să se tinguie în gura mare, sau să se nîngîie în tăcere, plecîndu-se adînc în fața propriei lor măreții, nerecunoscute de alții. Îi știa pe degete pe toți violoniștii din Petersburg și, după părerea lui, nici unul dintre ei nu se putea măsura cu el. Specialiștii și diletanții, care-l cunoșteau pe bietul smintit, se distrau vorbind de față cu dînsul despre cutare sau cutare violonist talentat, renumit, provocîndu-l, astfel, și pe el să vorbească. Le plăcea să-l întărite, îi desfătau vorbele lui usturătoare, aprecierile pline de tilc și de miez, cînd își critica rivalii închipuiți. Adesea se întîmpla ca cei din jurul lui să nu-l înțeleagă, dar erau convinși că nimeni altul nu se pricepea să înfățișeze cu mai mare iscusință, în caricaturi prinse cu multă istețime, celebritățile muzicale ale timpului. Ba chiar și artiștii de care-și bătea joc atît de crunt îi cam știau de frică, pentru că-i cunoșteau vorba necruțătoare și-și dădeau seama de temeiul atacurilor și de justetea aprecierilor lui, ori de cîte ori meritau într-adevăr să fie criticați. Toți se obișnuiseră să-l vadă în culise și pe culoarele teatrului. Oamenii de serviciu îl lăsau să treacă nestingherit, ca pe un personaj care nu putea să lipsească de acolo. Ajunsese un fel de Thersit al teatrului². Așa a dus-o el vreo doi ani sau trei ani, dar pînă la urmă s-au plictisit toți de el, chiar și în rolul acesta de măscărici. L-au izgonit pentru totdeauna, și în ultimii doi ani ai vieții sale nimeni dintre cei care-l cunoșteau pe tatăl meu vitreg nu l-a mai văzut nicăieri, de parcă ar fi intrat în pămînt. E adevărat că B. l-a mai întîlnit de două ori. Lui i s-a părut atît de decăzut, încît compătimirea a învins din nou dezgustul, și l-a strigat ; dar tatăl meu vitreg s-a simțit jignit, s-a prefăcut că nu-l aude, și-a tras pălăria ponosită peste ochi și a trecut mai departe. În sfîrșit, în dimineața unei mari sărbători, B. a fost anunțat că venise fostul său confrate Efimov, ca să-l felicite. B. i-a ieșit în întîmpinare. Efimov, amețit de băutură, a început să-i facă temenele pînă la pămînt, bolborosind ceva nedeslușit. Nu vroia nici în ruptul capului să intre în casă. Încăpăținarea aceasta a lui își avea și ea tilcul ei, căci spunea el : „De, nu se cuvine ca un biet nenorocit ca mine să stea lingă persoane atît de nobile ca dumneavoastră. Că pentru alde noi, oamenii mici, e bun și antreul pentru a vă face urări de sărbătoare, a ne închina adînc și a pleca“. Pe scurt, s-a purtat prostește, josnic și dezgustător de urît. Din ziua aceea, B. nu l-a mai văzut multă vreme, pînă în clipa catastrofei care a curmat firul acestei vieți în descompunere, al acestei vieți cangrenate și triste. Deznodămîntul a fost cumplit. Catastrofa este strîns legată nu numai de primele impresii ale vieții mele, ci de întreaga mea viață. Iată cum s-au pe-

trecut lucrurile... Dar mai întâi trebuie să spun ce a fost copilăria mea și ce a însemnat pentru mine omul acesta, el, care a lăsat o urmă atât de dureroasă în primele impresii ale copilăriei mele și a fost pricina morții biete mele măicuțe.

II

Amintirile mele încep de foarte târziu, abia după ce am împlinit opt ani. Nu știu cum s-a făcut, dar întâmplările dinainte de această vîrstă nu mi-au lăsat o impresie atât de adîncă, încît să-mi pot aduce aminte de ele. De pe la opt ani și jumătate îmi amintesc însă bine de tot ceea ce s-a petrecut zi de zi, fără întrerupere, ca și cum toate s-ar fi întîmplat abia ieri. Ce-i drept, parcă văd ca prin vis și cite ceva din viața mea de mai înainte : candela veșnic aprinsă într-un colț întunecat al odăii, lîngă o icoană veche, lovitura pe care mi-a dat-o într-o zi, pe stradă, un cal, de pe urma căreia, după cum mi s-a povestit mai târziu, am zăcut trei luni. Îmi mai amintesc cum în timpul acestei boli m-am trezit într-o noapte lîngă mama cu care dormeam în pat, speriată de nălucirile stîrnite de boală, de liniștea nopții și de șoarecii care rodeau dușumeaua într-un colț. M-am ghemuit sub plapumă și am tremurat de frică toată noaptea, fără a îndrăzni s-o trezesc pe măicuța, ceea ce mă face să cred că de ea mi-era teamă mai mult decît de orice. Dar, din clipa cînd am început să-mi dau seama de mine însămi, am început să mă maturizez neașteptat de repede, să înțeleg cu o înspăimîntătoare ușurință unele lucruri care nu erau de loc copilărești. Toate căpătau pentru mine o nespusă claritate, pricepeam totul neînchipuit de repede. Clipa în care firul amintirilor mele a început să se depene mi-a lăsat o impresie puternică și apăsătoare. Impresia aceasta s-a repetat apoi zi de zi, accentuîndu-se mereu. Ea a dat un colorit sumbru și straniu anilor petrecuți în casa părinților mei, precum și întregii mele copilării.

Astăzi îmi e de parcă mă trezisem deodată dintr-un somn adînc (deși atunci, se înțelege, lucrul acesta nu mi se păruse atât de uimitor). Mă văd într-o odaie mare, joasă, neaerisită și murdară. Pereții, spoși cu un cenușiu spălăcit. Într-un colț se află un cuptor mare, rusec. Ferestrele, înguste și lungi ca niște crăpături, dau spre stradă, sau, mai bine zis, spre acoperișul casei de peste drum. Per-

vazul e atît de sus, că trebuie să aduc mai  nt i un scaun, iar pe scaun să așez un scăunel, pentru ca abia de acolo să pot ajunge, cu chiu, cu vai la fereastră, unde îmi plăcea să stau c nd eram singură. De la fereastra odăii noastre se vede jumătate din oraș. Locuiam chiar sub acoperi , într-o casă foarte mare, cu cinci etaje. Un divan vechi, acoperit cu mu ama, desfundat  i prăfuit, o masă simplă, albă, două scaune, patul m icu ei, într-un col  un dulăpior cu nu  tiu ce înăuntru, un scrin încremenit într-o r n   i un paravan de hîrtie, rupt, iată toată mobila noastră...

Mi-amintesc că era pe înserat.  n casă domnea neor nduiala, pe jos zăceau  mpr  tiate perii, c rpe, blidele noastre de lemn, o sticlă spartă  i nu mai  in minte ce alte lucruri.  in minte că mama era foarte tulburată, se zbuciuma  i plîngea. Tatăl meu vitreg  edea într-un col , îmbrăcat în ve nica lui redingotă zdren uit . El i-a spus ceva, z mbind ironic. Atunci,  i mai furioasă, ea a început să arunce iar pe jos perii  i vase. Am izbucnit în pl ns  i m-am repezit  ip nd să-i despart. Îngrozită, l-am cuprins cu putere în bra e pe tata. Voiam să-l apăr, acoperindu-l cu trupul meu. Dumnezeu  tie de ce mi se părea că mama se supăra degeaba pe el, că el n-avea nici o vină. Eram în stare să cer iertare pentru el, să îndur orice pedeapsă în locul lui. M icu a mă  nsp im nta  i-mi închipuiau că  i alții se temeau tot at t de mult de ea.  n prima clipă, mama a rămas uluită, apoi m-a luat de m n   i m-a tras după paravan. M-am lovit la mână de pat  i m-a durut destul de r u, dar teama era mai mare decât durerea,  i nu m-am v it t. Mai  in minte că m icu a i-a spus ceva tatei, cu amărăciune  i aprindere, arătînd spre mine ( n această povestire,  i voi spune  i de aci înainte tată, pentru că am aflat abia mult mai t rziu că nu mi-era tată bun). Cearta a ținut vreo două ore  i, în așteptarea mea înfrigorată, mă străduiam din răspuțeri să ghicesc cum se va termina. Într-un t rziu, s-a potolit,  i mama a plecat nu  tiu unde. Tata m-a chemat la el, m-a sărutat, m-a m ng iat pe cap  i m-a luat în bra e, iar eu, alint ndu-mă, n-am cuibărit la pieptul lui. A fost probabil cea dint i m ng iere părintească pe care am cunoscut-o  i poate că tocmai din pricina ei abia din momentul acela îmi amintesc de toate at t de clar. Am mai băgat de seamă că mi-am c  tigat bun voin a tatei, pentru că i-am luat apărarea,  i atunci mi se pare că m-a străfulgerat pentru întîia oară g ndul că el suferă  i  ndur  mult amar din pricina mamei. Din ziua aceea, g ndul acesta m-a urmărit neîncetat umplindu-mi sufletul de revoltă.

Din clipa aceea a răsărit în mine o dragoste nemăsurată pentru tatăl meu, o dragoste ciudată, de fel copilărească. Aș spune mai curînd că era un simțămînt *matern* de compătimire, dacă o astfel de definire a dragostei mele n-ar părea oarecum ridicolă, din cauză că eram un copil. Pe tatăl meu îl socoteam întotdeauna atît de vrednic de milă, atît de persecutat, de năpăstuit, de chinuit, încît mi s-ar fi părut înspăimîntător și nefiresc să nu încerc a-i alina durerea, să nu-l mîngîi pe cît mi-era cu putință. Dar nici pînă astăzi nu înțeleg pentru ce mi-a intrat în cap ideea că tata este un astfel de martir, un om atît de nefericit ! Cine mi-a insuflat gîndul acesta ? Cum de a fost cu puțință ca un copil ca mine să înțeleagă, oricît de puțin, insuccesele lui personale ? Și le înțelegeam, deși le răstălmăceam, adaptîndu-le felului meu de a gîndi ; dar nici pînă astăzi nu știu cum de am ajuns să am impresia aceasta despre el. Poate că mama s-a purtat prea aspru cu mine și m-am apropiat de tatăl meu ca de o ființă care-mi împărtășea durerea.

Am vorbit despre prima clipă de trezire din somnul prunciei, despre prima mea mișcare în viață. Chiar din clipa aceea, inima mi-a fost rănită și am început să mă maturizez cu o neînchipuită și istovitoare repeziciune. Nu mă mai mulțumeau impresiile dinafară. Am început să gîndesc, să judec, să observ, însă această observare a vieții din jur era nefiresc de timpurie, așa că nu se putea ca închipuirea mea să nu transforme totul după tiparul ei, pomenindu-mă dintr-o dată într-o lume fantastică. În jurul meu toate îmbrăcau veșmîntul basmului fermecat pe care mi-l povestea adesea tatăl meu, și pe care îl socoteam pe vremea aceea cu totul adevărat. În mintea mea s-au zămislit gînduri neobișnuite. Știam foarte bine — fără să-mi dau seama cum de-am ajuns să știu — că trăiesc într-o familie ciudată, că părinții mei nu seamănă de fel cu oamenii pe care-i întilneam întîmplător pe vremea aceea. „De ce oare, mă întrebam eu, de ce toți ceilalți oameni au o cu totul altă înfățișare decît aceea a tatălui și a mamei mele ? De ce alții aveau fețele vesele și de ce eram uimită că în ungherul nostru nimeni nu se bucura, nimeni nu ridea vreodată ?“ Ce forță m-a împins, ce m-a îndemnat pe mine, copil de nouă ani, să încerc cu atîta stăruință să înțeleg, să prind, atentă, orice vorbă aruncată de cei pe care întîmplarea mi-i scotea în cale, fie pe scara noastră, fie pe stradă, cînd, pe înserate, acoperindu-mi zdrențele cu cațaveica cea veche a măicuței mele, mă duceam la băcănie cu cîțiva bănuți de aramă în mînă, ca să cumpăr puțin zahăr, ceai sau pîine ? Am înțeles, dar nu-mi aduc aminte cum, că în ungherul nostru domnea o veșnică

și insuportabilă nenorocire. Mă frământam, încercînd să mă dumi-
resc, de ce anume era așa, și nu știu cine m-a ajutat să dezleg
această taină în felul meu : vinovată era mama. Am socotit că ea
era călăul tatălui meu și — repet — nu înțeleg cum de s-a putut
naște în mintea mea un gînd atît de groaznic. Și cu cît mă sim-
team mai aproape de tatăl meu, cu atît mai aprig o uram pe biata
maică-mea. Chiar și astăzi, după atîta vreme, această amintire mă
chinuiește amar. Dar iată o altă întîmplare, care a contribuit și
mai mult la ciudata mea apropiere de tatăl meu. Într-o seară —
trecuse de ora nouă — mama m-a trimis la băcănie să cumpăr droj-
die. Tata nu era acasă. La întoarcere, mergînd pe stradă, m-am
împiedicat, am căzut și am vărsat toată drojdia din ceașcă. În
prima clipă m-am gîndit la minia maică-mi. Am încercat să mă
ridic în picioare, dar n-am putut, și mîna stîngă mă durea cum-
plit. Trecătorii s-au strîns în jurul meu ; o bătrînică m-a sprijinit,
iar un băiețel, care tocmai trecea în fugă pe acolo, m-a lovit cu
o cheie în cap. În sfîrșit, cei din jur au izbutit să mă ridice. Am
strîns de pe jos cioburile ceștii și am pornit spre casă buimacă,
abia tîrîndu-mi picioarele. Deodată, l-am zărit pe tata. Stătea în
mijlocul mulțimii adunată în fața casei unor oameni bogați de
peste drum de noi. Proprietatea unei familii nobile, casa era scâl-
dată în lumină. Înaintea intrării așteptau o mulțime de trăsuri,
și sunetele muzicii răzbăteau prin ferestre pînă afară în stradă.
L-am apucat de poala redingotei, i-am arătat ceașca spartă și,
izbucnind în plîns, i-am spus că mi-e frică să mă întorc la mama.
Nu știu cum, dar eram sigură că îmi va lua apărarea. Dar pentru
ce eram atît de sigură, cine mi-a insuflat sentimentul acesta, cine
mi-a spus că el mă iubește mai mult decît mama ? De ce oare
m-am apropiat fără teamă de el ? M-a luat de mînă, m-a liniștit,
apoi mi-a spus că vrea să-mi arate ceva și m-a ridicat în brațe. Nu
vedeam nimic, pentru că mă apucase tocmai de mîna lovită și mă
durea îngrozitor, dar nu am scos nici un vaiet, de teamă să nu-l
mihnesc. Mă întreba mereu ce văd. Străduindu-mă din răspu-
teri să-i fac pe plac, i-am răspuns că văd niște draperii roșii. Țînîn-
du-mă în brațe, a vrut să treacă cu mine pe partea cealaltă a
străzii, mai aproape de casa aceea. Atunci am izbucnit deodată
în plîns și, înbrățișîndu-l, l-am rugat să mă ducă mai repede sus,
la măicuța. Îmi amintesc că în seara aceea mîngîierile tatălui meu
mă îndurerau și mă chinuia gîndul că unul dintre oamenii pe
care doream atît de mult să-i iubesc mă mîngîia și-mi răspundea
cu dragostea lui, pe cînd celălalt mă înfricoșa și nu îndrăzneam să

mă apropii de el. Dar mama aproape că nici nu s-a supărat pe mine și m-a trimis la culcare. Mina mă durea tot mai rău și pînă la urmă au început să mă scuture frigurile. Cu toate acestea, eram neînchipuit de fericită că se terminase totul cu bine și toată noaptea am visat casa de peste drum cu draperiile roșii.

A doua zi, m-am deșteptat din somn cu un singur gînd — casa cu draperiile roșii. Abia a ieșit mama pe poartă, că m-am și urcat pe pervazul ferestruicii, ca să mă uit peste drum. Casa aceasta îmi ațîța de multă vreme curiozitatea de copil. Îmi plăcea s-o privesc, mai ales în amurg, cînd pe străzi se aprindeau felinarele, și cînd draperiile, roșii ca purpura, străluceau parcă în ape sîngerii, ciudate, de după ferestrele înalte, cu geamuri mari, dintr-o bucată, ale casei scăldată în lumină. Aproape totdeauna se opreau în fața intrării trăsuri luxoase, trase de cai minunați, superbi. Totul îmi stîrnea curiozitatea : și strigătele, și învălmășeala de la intrare, și felinarele multicolore ale trăsurilor, și femeile elegante care coborau din calești. În închipuirea mea de copil, vedeam desfășurîndu-se un fast împărătesc, ca într-un basm fermecat. Și de atunci, după întîlnirea cu tatăl meu în fața casei celei bogate, aceasta mi se părea de două ori mai minunată și mai atrăgătoare decît înainte. Imaginația mea aprinsă a început să zămislească tot felul de noțiuni și de presupuneri, care mai de care mai bizare. Nu era de mirare că, trăind între oameni atît de ciudați ca tata și mama, ajunseseam să fiu și eu un copil straniu, cu o fantezie exaltată. Mă izbea mai ales deosebirea dintre caracterele lor. Mă uimea, bunăoară, zbulciumul mamei mele, care se trudea fără odihnă, ca să procure cele trebuitoare traiului nostru sărăcăcios, învinuindu-l mereu pe tatăl meu că trebuie să muncească singură pentru toți. Mă întrebam, fără să vreau, oare de ce tata nu-i dă nici un ajutor și se poartă ca un străin în casa noastră ? Cîteva cuvinte ale mamei mi-au lămurit întrucîtva situația, căci am aflat cu oarecare mirare că tata era artist (cuvîntul mi s-a întipărit bine în memorie), că avea talent, și mi-am închipuit numai decît că un artist trebuie să fie cu totul deosebit de ceilalți oameni. Se poate ca însuși felul de a se purta al tatălui meu să mă fi făcut să cred așa, sau poate că mai auzisem ceva în legătură cu asta și nu-mi mai aduc aminte ce anume. Ciudat de limpede mi-au sunat în ureche vorbele pe care tatăl meu le-a rostit într-o zi, în fața mea, cu însuflețire. Spunea că „va veni vremea cînd nici el nu va mai trăi în mizerie, cînd va fi și el un domn, un om bogat și că, în sfîrșit, după moartea mamei, va renaște la o nouă viață“. Mi-amintesc

că atunci cînd am auzit pentru prima dată aceste cuvinte, m-am înspăimîntat. N-am mai putut să rămîn în odaie și am fugit în săliță. Am stat acolo, în frig, sprjiinită de pervazul ferestrei, acoperindu-mi fața cu mîinile, și am plîns amar. Mai tîrziu, însă, după ce frămîntasem multă vreme în minte cele auzite și mă deprinsesem cu această înspăimîntătoare dorință a tatălui meu, fantezia mi-a venit deodată în ajutor. Și, din cauză că nu mai puteam îndura chinul neștiinței, am fost nevoită să presupun neapărat ceva. Cum s-a întîmplat nu mai știu, dar pînă la urmă a început să mă stăpînească gîndul că, după moartea mamei, tata va părăsi locuința noastră tristă și vom pleca împreună undeva, în altă parte. Unde anume? La această întrebare închipuirea mea nu a fost niciodată în stare să răspundă lămurit. Îmi amintesc numai atît : că prin visările mele se perinda tot ceea ce fantezia putea să creeze mai strălucit, mai somptuos și mai măreț, tot ceea ce putea să înfrumusețeze locul acela unde ne vom duce amîndoi, pentru că eram încredințată că vom pleca negreșit împreună. Îmi închipuiam că vom fi bogați chiar din prima clipă și că nu voi mai fi nevoită să alerg la băcănie. Drumurile după cumpărături mi-erău foarte neplăcute, pentru că, ori de cîte ori ieșeam pe stradă, mă chinuiau copiii din vecini, și mi-era tare teamă de ei, mai ales cînd duceam lapte sau ulei. Știam doar ce pedeapsă aspră mă aștepta acasă, dacă se întîmpla să le vărs. În visările mele îmi plăcea să-mi închipui că tata va avea haine bune și vom locui într-o casă plină de strălucire. Și iată că acum casa cea bogată cu draperii roșii de peste drum și întîlnirea mea cu tata în fața ei veneau să-mi aprindă imaginația. Presupunerile mele se precizau dintr-o dată : o să ne mutăm chiar în casa asta și o să trăim acolo în veșnică sărbătoare și fericire. De atunci priveam de la fereastră în fiecare seară, cu o curiozitate nepotolită, casa cea vrăjită. Vedeam trăsuri adunate în fața ei, oaspeți eleganți, cum nu mai întîlnisem nicicînd. Mi se părea că aud sunetele unei muzici minunate revărsîndu-se prin ferestre. Priveam cu nesaț umbrele care se desenau pe perdele și mă străduiam fără răgaz să ghicesc ce se întîmplă acolo înăuntru. Îmi închipuiam că acolo e raiul și o sărbătoare fără de sfîrșit. Am început să urăsc locuința noastră sărăcăcioasă și zdrențele pe care le purtam. Într-o seară, cînd mama m-a certat și mi-a poruncit să mă dau jos de pe pervaz, unde mă cățarasem ca de obicei, în mintea mea a încolțit ideea că dinadins nu mă lasă să mă uit la casa de peste drum, ca să-mi iau gîndul de la ea, pentru că nu se bucura de fericirea

noastră și voia s-o zădărnicească... Toată seara am urmărit-o cu atenția încordată, bănuitoare.

Mă întreb, oare cum de s-a putut strecura în sufletul meu atîta cruzime față de o ființă mereu chinuită ca mama? Abia acum îmi dau seama cîtă suferință a îndurat și nu-mi pot aminti fără adîncă durere de această martiră. Chiar și atunci, în perioada aceea întunecată a copilăriei mele ciudate, în epoca dezvoltării atît de nefirești a acestui început de viață, mi se strîngea adesea inima de durere și de milă — și neliniștea, tulburarea și îndoiala mi se strecurau în suflet. Uneori, chiar de pe atunci, mi se răzvrătea conștiința și, chinuită de grea suferință, simțeam că sînt nedreaptă cu mama. Dar mă înstrăinasem de ea și nu-mi amintesc să fi dorit vreodată să mă alinte. Și astăzi se întîmplă destul de des ca frînturi de amintiri, în aparență neînsemnate, să-mi învineze și să-mi răscolească sufletul. Mi-aduc aminte că într-o seară (ceea ce voi povesti acum este, fără îndoială, meschin, banal și grosolan, dar tocmai astfel de amintiri mă chinuiesc parcă mai mult și mi s-au întipărit mai dureros în memorie), în lipsa tatei, mama voia să mă trimită la băcănie să cumpăr ceai și zahăr. Dar tot chibzuia și șovăia, numărînd cu glas tare bănuții de aramă — jalnica sumă pe care o avea de cheltuială. A stat și a socotit așa vreo jumătate de oră și tot nu s-a hotărît. Cîteodată cădea într-un fel de uitare de sine — desigur din pricina suferințelor pe care le îndura. Parcă o văd numărînd bănuții și șoptind ceva, încet, domol, de parcă vorbele i-ar fi ieșit din gură fără voia ei. Avea buzele supte și obrajii cadaverici, mîinile îi tremurau și, întotdeauna cînd vorbea singură, dădea mereu din cap.

— Nu, nu se poate, a murmurat ea, privindu-mă. Mai bine mă culc. Ce zici? Vrei să te culci și tu, Netoșka?

Nu i-am răspuns. Atunci mi-a ridicat ușor capul și m-a învăluit într-o privire atît de blindă, atît de duioasă, și un zîmbet atît de matern i-a înseninat și i-a luminat chipul, încît inima a prins să-mi zvîcnească dureros. Și-mi mai spusese și Netoșka, ceea ce însemna că în clipa aceea simțea o dragoste adîncă pentru mine. Diminutivul acesta de Netoșka mi-l dăduse chiar ea, de drag, formîndu-l din numele meu Anna. De cîte ori îmi spunea Netoșka, știam că voia să mă alinte. Eram mișcată, aș fi vrut s-o îmbrățișez, să mă ghemuiesc la pieptul ei și să plîng împreună cu ea. Biata măicuța mea m-a mîngîiat îndelung pe cap, cu mișcări mașinale, poate fără să-și mai dea seama că mă mîngîie, rostind mereu: „Fetița mea, Anneta, Netoșka!” Mă podidiseră la-

crimile, dar m-am stăpînit. Mă încapăşinam să nu-mi trădez înduioşarea, deşi sufeream cumplit. Nu, cruzimea mea faţă de ea nu putea să fie firească. Nu era cu putinţă să fiu atît de pornită împotriva mamei mele, numai din cauza asprimii ei. Dragostea mea nemăsurată, plină de fantezie, pentru tatăl meu, îmi pocise sufletul — asta era. Mă deşteptam uneori noaptea, în colţul meu, în patul prea strîmt, sub plapuma friguroasă, şi, nu ştiu de ce, dar de fiecare dată mă cuprindea teama. Buimacă de somn, mi-aminteam că nu demult, cînd eram mai mică, dormeam cu mama şi nu-mi era atît de teamă cînd mă trezeam noaptea. Cum mă alipeam de ea, cum închideam ochii şi o strîngeam mai tare în braţe, adormeam ca prin farmec. Simţeam că în adîncul sufletului meu, nici chiar acum nu puteam să n-o iubesc. Mai tîrziu am descoperit că mulţi copii sînt groaznic de nesimţitori ; în schimb, cînd îndrăgesc pe cineva, atunci îl iubesc neţărmurit. Aşa s-a întîmplat şi cu mine.

Uneori, în cămăruţa noastră, săptămîni întregi se aşternea o linişte de moarte. Tata şi mama obosiseră de atîta ceartă, iar eu trăiam lingă ei, ca întotdeauna, mereu tăcută, cu gîndurile mele, mereu tristă, cu dorurile şi visurile mele. Scrutîndu-i cu luare-aminte pe amîndoi, am înţeles raporturile dintre ei : mi-am dat seama de veşnica lor vrăjmăşie surdă, de întreaga amărăciune şi grozăvie a vieţii dezordonate care se cuibărise în ungherul nostru. Dar am înţeles totul, fără a pătrunde cauzele şi efectele, ci numai atît cît putea să discearnă mintea mea de atunci. Mi-aminţesc că în serile lungi de iarnă mă ghemuiam într-un colţ al odăii, şi de acolo îi urmăream cu priviri lacome ceasuri în şir. Cercetam cu atenţie faţa tatălui meu şi mă străduiam să-i ghicesc gîndurile, să aflu ce-l frămîntă atît de mult. Uneori mă uimea şi mă înspăimînta purtarea mamei. Se plimba neobosită, ore de-a rîndul, de la un capăt la altul al camerei, adesea chiar şi noaptea, cînd o chinuia insomnia. Umbla mereu şi şoptea ceva, ca pentru sine însăşi, de parcă ar fi fost singură în odaie, ba desfăcînd braţele, ba încrucişîndu-le la piept, ba frîngîndu-şi mîinile, apăsată de o tristeţe cumplită, fără leac. Alteori, lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz, poate fără să-şi dea seama de ele, pentru că din cînd în cînd cădea într-un fel de uitare. Suferea de o boală foarte grea şi nu se îngrijea de loc.

Singurătatea şi tăcerea pe care nu îndrăzneam s-o curm mă apăsau din ce în ce mai tare. Trecuse un an de cînd trăiam o viaţă conştientă, frămîntată de gînduri, de visuri fără sfîrşit, chi-

noapte de doruri nedesluite, tainice, care mijeau în mine fără veste. Eram din ce în ce mai sălbatică, de parc-aș fi crescut în pădure. În sfârșit, tata a observat cel dintîi schimbarea prin care treceam; m-a chemat lingă el și m-a întrebat de ce-l privesc atît de stăruitor. Nu mai știu ce i-am răspuns. Îmi amintesc doar că a căzut pe gânduri; apoi, într-un tîrziu, uitîndu-se la mine, mi-a spus că va aduce chiar a doua zi un abecedar, ca să mă învețe carte. Am așteptat abecedarul cu mare nerăbdare și m-am frămîntat toată noaptea, încercînd să mi-l închipui, pentru că nu prea știam ce înseamnă un abecedar. A doua zi, tata s-a apucat într-adevăr să mă învețe carte. Am priceput numaidecît ce mi se cerea și învățam repede și ușor, pentru că știam că-i fac plăcere. Au fost anii cei mai fericiți din viața mea de atunci. Cînd mă lăuda pentru sîrguința mea, cînd mă mîngîia pe cap și mă săruta, izbucneam în plîns de atîta fericire. Încetul cu încetul, m-a îndrăgit. Acum aveam curajul să-i vorbesc, și de multe ori se întîmpla să stăm amîndoi de vorbă ceasuri în șir, fără să obolesc, cu toate că uneori nu înțelegeam nimic din ceea ce spunea. Dar mă temeam să nu-și închipuie cumva că mă plictisesc cu el, și de aceea mă străduiam din răputeri să-l fac să creadă că înțeleg totul. În sfârșit, și-a luat obiceiul să-și petreacă serile cu mine. De cum se lăsa amurgul, tata se întorcea acasă, iar eu veneam lingă el cu abecedarul. Mă așeza pe un scăunel în fața lui, iar după lecție îmi citea dintr-o carte. Nu înțelegeam nimic din ceea ce citea, dar rîdeam într-una, crezînd că-i fac plăcere. Și, într-adevăr, îl distram, căci văzîndu-mă pe mine rîzînd, se înveselea și el. Tot cam pe vremea aceea, într-o seară, după lecție, mi-a spus o poveste. Auzeam pentru întîia dată o poveste. Ședeam ca vrăjită, arzînd de nerăbdare să aflu ce se mai întîmplă. Mă pomeneam pe meleaguri necunoscute și spre sfîrșitul basmului eram nespus de fericită. Asta nu pentru că povestea m-ar fi impresionat atît de mult, ci pentru că eram convinsă că totul era adevărat, și mă grăbeam să dau frîu liber fanteziei mele bogate, împletind realitatea cu născocirea. Curînd, a apărut în închipuirea mea și casa cu draperiile roșii. Tot aici, nu știu prin ce minune, rolul personajului principal îl întruhipa tatăl meu, cu toate că el era povestitorul. Mama era și ea acolo, ne tăia calea și nu ne lăsa să plecăm împreună spre meleaguri necunoscute și, în sfîrșit, sau, mai bine zis, în primul rînd, apăream eu însămi — cu visurile mele stranii, cu capul doldora de fantasmagorii, de năluciri neroade și absurde. Toate acestea se învălmășeau în așa hal în

capul meu, încît foarte curînd a pus stăpînire pe mine un adevărat haos, și am pierdut pentru cîtva timp orice măsură, orice simț al realității. Pluteam, Dumnezeu știe pe ce tărîmuri! Ardeam de nerăbdare să vorbesc cu tatăl meu despre viitor, să-i aflu dorințele, să-mi spună unde avea de gînd să mă ducă cu el după ce vom părăsi, în sfîrșit, mansarda noastră. Eram incredințată că toate acestea se vor întîmpla în scurt timp, dar cum se vor înfăptui — nu știam, așa că mă chinuiam, frămîntîndu-mi mîntea ca să aflu. Uneori — și aceasta se întîmpla de obicei seara — mi se părea că în orice clipă tata putea să-mi facă semn cu ochiul, pe furiș, să ies pe săliță fără să mă vadă mama. În trecere, luam abecedarul și tabloul nostru, o mizerabilă litografie lipsită de valoare care atîrna de cînd lumea pe perete și pe care hotărîsem s-o iau negreșit cu mine. Apoi, tot pe ascuns, fugeam undeva, de unde să nu ne mai întorcem niciodată la mama. Într-o seară, măicuța lipsea de acasă. Am ales o clipă cînd tata era mai bine dispus decît de obicei — ceea ce se întîmpla ori de cîte ori bea puțin vin — m-am apropiat de el și am început să-i vorbesc, hotărîtă să ajung repede la ceea ce mă frămînta. În sfîrșit, am izbutit să-l fac să rîdă. Atunci l-am cuprins în brațe, strîngîndu-l cu putere, și, cu inima fremătînd de teamă, pregătindu-mă pentru o des-tăinuire înfricoșătoare, vorbind fără șir și bilbîindu-mă, am început să-l descos : unde o să mergem, cînd o să plecăm, ce o să luăm cu noi, cum o să trăim, și, în sfîrșit, dacă ne vom duce în casa cu draperiile roșii ?

— Care casă ? Ce draperii roșii ? Ce tot bălmăjești ? Ce-s aiurelile astea, prostuțo ?

Atunci m-am speriat mai rău decît înainte și am început să-i explic că după moartea mamei nu vom mai sta la mansardă, că ne vom duce undeva împreună, vom fi bogați și fericiți, și la urmă îl asiguram că toate acestea mi le făgăduise chiar el. Eram convinsă că tatăl meu îmi vorbise într-adevăr mai înainte de toate acestea — cel puțin așa mi se părea.

— Mama ? Moartă ? Cînd o să moară mama ? repetă el, schim-bîndu-se la față, privindu-mă uluit și încruntîndu-și sprîncenele dese, înspicate. Ce tot pălăvrăgești, sărmană copilă, prostuțo...

Apoi m-a dojenit multă vreme, spunîndu-mi că sînt un copil prost, care nu înțelege nimic... și multe altele pe care le-am uitat. Știu doar atît — că părea foarte mîhnit. Nu am priceput nimic din muștrările lui și nu mi-am dat seama cît de mult suferea din cauză că nu uitasem cuvintele pe care le aruncase mamei la mî-

nie, într-o clipă de adîncă amărăciune, și că le frămîntasem cu atîta stăruință în mintea mea. În orice stare sufletească s-ar fi aflat, oricît de smintit ar fi fost el atunci, nu se putea totuși să nu-l uluiască ceea ce auzea. Deși nu înțelegeam de loc pentru ce se supăraseră, m-am întristat amarnic și am început să plîng. Îmi închipuiam că ceea ce ne aștepta era, probabil, atît de important, încît nu se cuvenea ca un copil prost ca mine nu numai să pomenească de asta, dar nici măcar să se gîndească la așa ceva. De altfel, deși nu înțelegeam nimic din cîte-mi spusese, bănuiam totuși că o jignisem pe mama. Atunci m-a cuprins teama și simțeam, îngrozită, cum îndoiala mi se furișează în suflet. Tata a încercat să-mi potolească plînsul și zbuciumul, m-a liniștit, mi-a șters lacrimile cu mîneca și mi-a poruncit să nu mă mai bocesc. După aceea, a mai rămas cîteva timp tăcut. Stătea încruntat, frămîntat de gînduri. Apoi a început să vorbească iarăși, dar, oricît mă siliam, nu puteam prinde tîlcul vorbelor lui. Judecînd după cuvintele de care-mi mai aduc aminte, cred că a încercat să-mi explice cine este el, că este un mare artist, că nimeni n-a înțeles că e înzestrat cu foarte mult talent. M-a întrebat dacă am priceput, și i-am răspuns, firește, că am priceput. Apoi m-a pus să repet că are talent. I-am spus : „Ai talent“. Auzind aceste vorbe, a zîmbit, pentru că, în cele din urmă, i s-o fi părut și lui caraghios că discută cu mine o chestiune atît de serioasă. Convorbirea noastră a fost curmată de Karl Feodorîci, care tocmai intrase. Am început să rîd și m-am înveselit de-a binelea, cînd tăticu, arătînd spre noul venit, mi-a spus :

— Uite, îl vezi pe Karl Feodorîci ? N-are pic de talent.

Acest Karl Feodorîci era un personaj foarte hazliu. Întîlnisem pînă atunci prea puțini oameni, așa că nu l-am uitat. Parcă-l văd : neamț de origină — se numea Meyer — se născuse în Germania și venise în Rusia mînat de dorința arzătoare de a intra în corpul de balet de la Petersburg. Cum însă era un dansator foarte prost, nu a fost angajat nici măcar pentru figurație. Îl foloseau în teatru numai pentru anumite ieșiri. Juca roluri mute în suita lui Fortinbras³, sau, travestit în cavalier de Verona, apărea pe scenă într-un grup de douăzeci de cavaleri, care-și vînturau săbiile de carton, exclamînd : „Vom muri pentru regele nostru !“ Cred că un alt actor mai devotat rolurilor sale decît acest Karl Feodorîci n-a existat pe lume. Dar cea mai groaznică nenorocire și durere a întregii sale vieți a fost nereușita sa la corpul de balet. Pentru el, coregrafia era mai presus decît orice altă artă, și Karl Feodorîci

se simțea în felul lui tot atît de legat de ea cum era tatăl meu legat de vioară. Se împrieteniseră pe vremea cînd lucrau amîndoi la teatru, și de atunci eșuatul figurant nu l-a mai părăsit pe tata. Se întîlneau foarte des, își deplîngeau împreună soarta vitregă și amîndoi regretau că oamenii nu fuseseră în stare să le recunoască talentul. Neamțul era omul cel mai sentimental, cel mai duios din lume și nutrea pentru tata un sentiment de prietenie înflăcărată și dezinteresată. Mi se părea însă că tata nu se simțea prea apropiat de el și-l îngăduia ca prieten în lipsa altuia. Iar pe lîngă aceasta, în exclusivismul lui, tata nu putea să înțeleagă în ruptul capului că și dansul era o artă, ceea ce-l jignea pînă la lacrimi pe bietul neamț. Cunoscîndu-i slăbiciunea, îl necăjea mereu și-și bătea joc de sărmanul Karl Feodorici, care se aprindea și-și pierde firea, încercînd să-i demonstreze contrarul. Mai tîrziu am aflat de la B. multe despre acest Karl Feodorici. B. îl poreclise fluieră-vînt de Nürnberg. Tot el mi-a povestit foarte multe despre prietenia dintre acesta și tatăl meu. Între altele, mi-a spus că se întîlneau destul de des și, după ce se afumau puțin, începeau să-și jelească soarta și să se tînguie că rămăseseră niște artiști necunoscuți. Mi-amintesc și eu de întîlnirile lor și parcă mă văd cum, tot uitîndu-mă la cei doi oameni ciudați, începeam și eu să mă smiorcăi fără rost. Asta se întîmpla de obicei în lipsa mamei de acasă. Neamțul se temea grozav de ea și totdeauna aștepta pe săliță, pînă cînd ieșea cineva de la noi, și, dacă afla că mama e înăuntru, o zbughea pe scări în jos. Aducea de fiecare dată cu el niște poczii germane și ni le citea cu glas tare, înflăcărat, iar după aceea le declama într-o rusească stilcită, ca să le înțelegem și noi. Asta îl înveselea foarte mult pe tata, iar eu rîdeam uneori cu lacrimi. Într-o zi, le-a căzut în mînă o carte rusească de care au rămas nespuse de încîntați amîndoi, și de atunci citeau din ea aproape de fiecare dată cînd se întîlneau. Era o dramă în versuri, scrisă de un autor rus binecunoscut pe vremea aceea. Primele versuri le-am memorat atît de bine, încît mai tîrziu, după mulți ani, cînd cartea mi-a căzut întîmplător în mînă, am recunoscut-o numaidecît. În drama aceea era vorba despre soarta nefericită a unui mare pictor, un oarecare Ghennaro sau Jacobo⁴, care într-un loc exclamă: „Sînt ignorat!“, iar în altă parte striga: „Am fost recunoscut!“ sau, „Sînt lipsit de har!“, pentru a exclama apoi din nou, cu cîteva rînduri mai jos: „Am talent!“ Sfirșitul era foarte trist. Firește că era vorba de o lucrare cu totul lipsită de valoare, dar — miracol! — îi emoționa pînă la lacrimi pe cei

doi cititori naivi, care găseau că eroul principal seamănă cu ei. Îmi aduc aminte că uneori Karl Feodorici se înflăcăra atît de tare, încît sărea de pe scaun, se repezea în celălalt colț al odăii și ne ruga stăruitor, cu lacrimi în ochi, pe tata și pe mine — mie-mi spunea *mademoiselle* — să apreciem pe loc dacă într-adevăr soarta și oamenii îl nedreptătesc. Apoi începea să danseze, executînd tot felul de figuri, rugîndu-ne în gura mare să-i spunem fără ocol dacă este sau nu artist și dacă se poate susține că este lipsit de talent. Tata se înveselea și îmi făcea pe furis un semn cu ochiul, ca și cum ar fi vrut să mă înștiințeze din vreme că acuși-acuși o să-l ia peste picior pe neamț și o să facem mare haz. Pe mine mă pufnea rîsul, dar tata mă amenința cu degetul, și mă stăpîneam, sufocîndu-mă de rîs. Nici astăzi nu-mi pot aminti fără să zîmbesc de aceste scene. Parcă-l văd pe sărmanul Karl Feodorici: mic de statură, foarte slab, cu părul încărunțit, avea nasul roșu, adus și veșnic murdar de tutun, și niște picioare strîmbe, diforme. Cu toate acestea, mîndru parcă de forma lor, el purta pantalonii strîns lipiți pe pulpă. Cînd se oprea după un ultim salt în poziția finală, cu mîinile avîntate spre noi, zîmbindu-ne întocmai ca dansatorii pe scenă în încheierea unui dans, tata tăcea oîteva clipe, parcă neputîndu-se hotărî să-și spună părerea. Îl lăsa dinadins pe dansatorul nerecunoscut în această poziție, pînă cînd Karl Feodorici începea să se balanseze pe un picior, străduindu-se din răsputeri să-și mențină echilibrul. În sfîrșit, tata se uita la mine cu o mină foarte serioasă, ca și cum m-ar fi poftit să fiu martoră nepărtinitoare la judecată. Atunci, privirile sfioase, rugătoare, ale dansatorului se ațîneau asupra mea.

— Nu, Karl Feodorici, degeaba, nu merge! spunea, în sfîrșit, tata, prefăcîndu-se că nu-i face nici o plăcere să mărturisească amarul adevăr. Atunci, din pieptul lui Karl Feodorici izbucnea un adevărat geamăt de durere. Dar omul se potolea îndată, se înviora și, gesticulînd precipitat, ne cerea din nou să-l privim atent, asigurîndu-ne că nu dansase după sistemul cel mai potrivit și implorîndu-ne să-l mai judecăm o dată. Apoi se repezea iarăși în capătul celălalt al odăii și uneori executa săriturile cu atîta zel, încît ajungea cu capul pînă-n tavan și se lovea rău de tot, dar îndura durerea cu eroism, ca un spartan. În sfîrșit, încremenea iar în poziția finală și din nou întindea spre noi mîinile tremurînde, cu zîmbetul pe buze, cerîndu-ne să-i hotărîm soarta. Dar tata, neînduplecat, tot atît de mohorît ca mai înainte, răspundea:

— Nu, Karl Feodorici, așa ți-o fi ție scris, degeaba, nu merge !

Atunci, nemaiputîndu-mă stăpîni, izbucneam în rîs, iar tata îmi urma exemplul. În sfîrșit, Karl Feodorici își dădea seama că ne băteam joc de el, se înroșea de indignare și, cu ochii plini de lacrimi și cu adîncă amărăciune — care, deși caraghioasă, m-a făcut mai tîrziu să mă gîndesc cu o mare părere de rău la omul acesta nefericit — îi spunea tatei :

— Tu, prieten viclean !

Apoi își înșfăca pălăria și pleca grăbit, jurîndu-se pe toți sfinții că nu va mai pune piciorul în casa noastră. Dar supărarea lui nu ținea prea mult. Peste cîteva zile apărea iar, și iar începea lectura faimoasei drame, și iar curgeau șiroaie de lacrimi, după care naivul Karl Feodorici ne ruga din nou să judecăm dacă într-adevăr soarta și oamenii îl nedreptătesc, implorîndu-ne ca de data aceasta să nu ne batem joc de el și s-o facem cît se poate de serios, ca niște adevărați prieteni.

Într-o zi, mama m-a trimis la băcănie să cumpăr ceva. Mă întorceam acasă, ținînd cu grijă în mînă un bănuț de argint, restul pe care-l promisem de la băcan. Cînd am ajuns pe scara noastră, m-am întîlnit cu tata, care tocmai pleca de acasă. I-am zîmbit ca de obicei, pentru că nu-mi puteam stăpîni bucuria cînd îl vedeam, iar el, aplecîndu-se să mă sărute, a zărit banul din mîna mea. Am uitat să spun că mă obișnuisem atît de mult cu expresia feței lui, că-i ghiceam de la prima privire aproape orice gînd. Cînd îl vedeam trist, simțeam că mi se rupe inima. Și tristețea lui era mai mare mai ales cînd nu avea nici un ban ca să-și facă rost de băutură, care-i intrase în sînge. Cînd l-am întîlnit atunci pe scară, mi s-a părut că i se întîmplase ceva neobișnuit. Avea ochii tulburi și privirea rătăcită ; la început, nici nu mă observase. De cună a zărit însă banul strălucind în mîna mea, s-a înroșit, apoi a pălit, a dat să întindă mîna să mi-l ia, dar și-a retras-o numaidecît. Se cunoștea că se lupta cu sine însuși. În sfîrșit, stăpînîndu-se, mi-a poruncit să urc sus, iar el a coborît cîteva trepte. Dar s-a oprit pe neașteptate și m-a strigat scurt.

Părea foarte tulburat.

— Ascultă, Netoșka, mi-a spus el, dă-mi mie banii, c-o să ți-i dau eu îndărăt. Îi pui tu în palma lui tăticu, nu-i așa ? Tu ești o fetiță bună, Netoșka !

Parcă presimțisem că așa se va întîmpla. Dar nu i-am dat banii imediat, pentru că m-am gîndit la supărarea mamei. Apoi

mă oprea stîlul și mai ales rușinea instinctivă pentru mine însămi și pentru tata. El a băgat de seamă repede ce se petrecea în mine și s-a grăbit să-mi spună :

— Ei, lasă, nu-i nevoie ! Nu mai e nevoie !...

— Ba nu, ba nu, tăticule, ia-i ! O să spun că i-am pierdut, că mi i-au luat copiii din casa de alături.

— Aha ! Ei, bine, bine ! Știam eu că ești o fetiță deșteaptă, a zis el zîbind. Buzele îi tremurau și nu-și mai ascundea încîntarea cînd s-a văzut cu banii în mînă. Ești o fetiță bună ! Ești îngerașul meu ! Dă-mi mînuța să ți-o sărut !

Și mi-a apucat mîna, dînd s-o sărute, dar mi-am retras-o repede. Mă cuprinsese un fel de milă de el, și un sentiment de rușine mă chinuia tot mai tare. Am urcat scara în goană, înfricoșată, lăsîndu-l pe tata jos, fără să-mi iau rămas bun de la el. Cînd am ajuns sus, îmi dogoreau obrazii, și inima îmi zvîcnea cu putere în piept din pricina unui simțămînt apăsător, cum nu mai cunoscusem pînă atunci. Cu toate acestea, i-am spus mamei cu destulă îndrăzneală că scăpasem banul în zăpadă și nu-l mai puteam găsi. Mă așteptam cel puțin la o bătaie, dar nu s-a întîmplat așa. E drept că, la început, din cale afară de necăjită, mama și-a cam ieșit din fire, căci eram îngrozitor de săraci. A țipat la mine, dar s-a răzgîndit numaidecît și nu m-a mai dojenit. Mi-a spus numai că sînt o fetiță neîndemînică, neglijentă, și că, după cum se vede, o iubesc prea puțin, pentru că nu am grijă de banul ei. Mustările ei m-au mîhnit mai tare decît dacă m-ar fi bătut. Mama începuse să mă cunoască bine. Își dădea seama de sensibilitatea mea, care se transforma adesea într-o iritare bolnăvicioasă, și, făcîndu-mi reproșuri amare că nu țin la ea, știa că mă va impresiona mult mai mult și mă va face să fiu în viitor mai grijulie.

Spre seară, cînd se apropia clipa întoarcerii tatălui meu, am ieșit ca de obicei să-l aștept pe sală. De data aceasta eram foarte tulburată. Muștrile de conștiință mă răscoleau cumplit. În sfîrșit, a venit, și m-am bucurat nespus că s-a întors, ca și cum aș fi așteptat să-mi aducă o ușurare. Era cam amețit de băutură, dar îndată ce m-a zărit, și-a luat un aer misterios, emoționat. M-a chemat în taină într-un colț. Acolo, aruncînd priviri sfioase spre ușa noastră, a scos din buzunar o turtă dulce, pe care o cumpărase pentru mine, și a început să mă povățuiască în șoaptă ca nu cumva să mai iau vreodată din banii măicuței și să-i ascund de ea, că e urît, rușinos și foarte condamabil să faci așa ceva ; că

de data asta am făcut-o, lăsește, numai pentru că el, tăticul, avu-
sesse mare nevoie de bani, dar că o să-i dea înapoi și o să pot
spune că i-am găsit ; că e rușinos să iei de la mama, și să nu mă
gîndesc să mai fac una ca asta vreodată, iar dacă-l voi asculta și
pe viitor, o să-mi mai cumpere turtă dulce. Ba a mers atît de de-
parte, încît mi-a spus că trebuie să-mi fie milă de mama, că era
rău bolnavă, sărmana, și că ea singură muncește pentru noi toți.
Îl ascultam îngrozită, cu lacrimi în ochi, tremurînd din tot trupul.
Eram atît de uluită, că încremenisem locului, cu gura încleștată.
În sfîrșit, după ce mi-a poruncit să nu mai plîng și să nu-i spun
măicuței nimic din cele întîmplate, tata a intrat în odaie. Mi-am
dat seama că era și el foarte tulburat. În seara aceea nu m-a mai
părăsit groaza și atunci pentru întîia oară nu am îndrăznit să
să mă uit la tata sau să mă apropiu de el. De altfel, mi se părea că
și dînsul se ferea de privirea mea. Mama se plimba prin odaie
în lung și-n lat, bolborosind ceva, pierdută, ca de obicei. Se sim-
țise rău toată ziua și avusese o criză. Pînă la urmă, din pricina
zbuciumului meu sufletesc, au început să mă scuture frigurile. În
noaptea aceea, torturată de năluciri bolnave, n-am închis ochii.
În sfîrșit, n-am mai putut îndura chinul și am izbucnit într-un
plîns amarnic. Plînsul meu a trezit-o din somn pe mama. Ea m-a
strigat și m-a întrebat ce am. Nu i-am răspuns, dar am început
să plîng și mai tare. Atunci mama a aprins o luminare și a venit
lîngă mine, încercînd să mă liniștească. Credea că m-am speriat
de ceva în vis. „Vai, ce fetiță prostuță ! a zis ea. Și acum mai
plîngi cînd visezi urît ? Hai, liniștește-te !...” Apoi m-a sărutat și
mi-a spus să vin să dorm lîngă dînsa. Dar eu nu vroiam, nu îndrăz-
neam să mă duc la ea și s-o îmbrățișez. Mă chinuiam îngrozitor.
Îmi venea să-i mărturisesc totul. Era cît pe aci s-o și fac, dar m-a
oprit gîndul la tata și faptul că-mi spusese să nu destăinuiesc nimic
din ceea ce se întîmplase. „Sărmana mea Netoșka ! a zis măicuța,
culcîndu-mă în pat și învelindu-mă cu o haină veche de-a ei,
deoarece băgase de seamă că tremuram toată, scuturată de fri-
guri. Mă tem că o să fii și tu bolnavă ca mine !” Spunînd aceste
cuvinte, s-a uitat la mine cu atîta tristețe, că n-am mai putut să-i
îndur privirea, am închis ochii strîngînd pleoapele cu putere, și
m-am întors cu fața la perete. Nu mai știu cînd m-a cuprins
somnul, dar țin minte că i-am mai auzit multă vreme, ca prin
vis, șoapta adormitoare. Nicicînd n-am îndurat chinuri mai cum-

plite. Mi se rupea inima de durere. A doua zi dimineata m-am simțit mai bine. Am început să vorbesc cu tata, fără să pomenesc nimic de întâmplările din ajun, pentru că-mi închipuiam că asta-i va face mare plăcere. Într-adevăr, de unde pînă atunci se încrunta ori de cîte ori se uita la mine, acum s-a înveselit numaidecît. Cînd m-a văzut înviorată, parcă l-a cuprins o bucurie, o mulțumire aproape copilărească. Mama a plecat curînd de acasă, și el nu s-a mai putut stăpîni. A început să mă sărute atît de tare, că m-a apucat un fel de exaltare : rîdeam și plîngeam în același timp. În sfîrșit, mi-a spus că, deoarece sînt o fetiță atît de cuminte și de bună, o să-mi arate ceva foarte frumos, care o să-mi facă mare plăcere. Apoi s-a deschiat la vestă și a scos din sîn o cheie pe care o purta la gît, prinsă de un șiret negru. Aruncîndu-mi din cînd în cînd priviri pline de taină, vrînd parcă să citească în ochii mei marca bucurie pe care își închipuia că trebuie s-o simt, a deschis cufărul și a scos de acolo, cu multă băgare de seamă, o cutie neagră cu o înfățișare ciudată. N-o mai văzusem niciodată pînă atunci. A luat cutia în mînă, cu sfială, și deodată, parcă, s-a transformat cu totul. Zîmbetul i-a pierit de pe față și o expresie solemnă i-a luat locul. În sfîrșit, a deschis cutia cu cheița cea misterioasă și a scos din ea un obiect necunoscut, un obiect de o formă foarte ciudată. L-a luat în mînă plin de grijă, cu evlavie, spunîndu-mi că e vioara lui, instrumentul lui. Mi-a vorbit apoi multă vreme cu glasul scăzut, grav, dar nu am înțeles nimic mai mult decît ceea ce știam înainte : că era artist, că avea talent și că va veni ziua cînd o să cînte la vioară ; că, în sfîrșit, o să fim cu toții bogați și o să trăim foarte fericiți. L-au podidit lacrimile, care-i curgeau șiroaie pe obraji. Eram foarte mișcată. În cele din urmă, a sărutat vioara și mi-a întins-o și mie s-o sărut. Dîndu-și seama că vreau s-o văd mai bine, m-a chemat lîngă patul măicuței și mi-a dat vioara în mînă, cu toate că tremura de teamă ca nu cumva s-o stric. Am luat-o și întâmplător i-am atins coardele. S-a auzit un sunet ușor.

— Asta-i muzică ! am zis eu, uitîndu-mă la tata.

— Da, da, muzică ! a repetat el frecîndu-și mîinile mulțumit. „Ești un copil cuminte, un copil bun !“ Dar în ciuda laudelor și a încîntării lui, mi-am dat seama că-i era frică să nu-i stric vioara și m-a cuprins și pe mine teama. Așa că m-am grăbit să i-o dau îndărăt. Tata a așezat-o cu aceeași grijă ca mai înainte la locul ei, a încheiat cutia și a pus-o în cufăr. După aceea a început să

mă mîngîie iar pe cap, făgăduindu-mi că întotdeauna cînd voi fi cuminte, bună și ascultătoare, îmi va arăta vioara, așa ca acum. Și astfel vioara ne-a mai alinat amîndurora durerea. Abia seara, înainte de a pleca de acasă, tata mi-a șoptit să nu uit cumva ceea ce-mi spusese în ajun.

Așa creșteam eu în ungherul nostru, și, puțin cite puțin, dragostea mea — ba nu, pasiunea mea, deoarece nu cunosc un cuvînt mai potrivit care să exprime sentimentul meu năprasnic, chinuitor, pentru tatăl meu — degenera într-o iritabilitate bolnăvicioasă. Nu mai aveam decît o singură plăcere : să mă gîndesc, să visez la el ; o singură dorință : să fac tot ceea ce i-ar putea aduce o mulțumire cît de mică. Mi-aduc aminte că de multe ori îl așteptam pe scară să se întoarcă din oraș, adesea tremurînd, învinețită de frig, numai și numai ca să aflu o clipă mai devreme că sosise și să-l pot vedea mai repede ! Cînd se întîmpla să mă alinte puțin, aproape că înnebuneam de fericire. Totuși, uneori mă chinuia cumplit gîndul că sînt atît de rece cu biata mea mamă. Cîteodată mi se sfișia inima de tristețe și de milă, privind-o. Nu se putea ca veșnica lor vrajbă să mă lase nepăsătoare, trebuia să aleg între amîndoi, trebuia să mă alătur unuia din ei. Și iată că trecusem de partea acestui om pe jumătate nebun, numai pentru că mi se părea atît de umilit, atît de vrednic de compasiune, și pentru că, de la început, îmi captivase, atît de inexplicabil pentru mine, întreaga fantezie. Dar, cine știe ? Poate că m-am alipit de el tocmai din cauza ciudățeniei lui — chiar și înfățișarea lui era ciudată —, pentru că nu era așa de grav și de posac ca mama, pentru că era aproape nebun și făcea adesea bufonerie și giumbușlucuri copilărești și pentru că, în sfîrșit, de el nu mă temeam ca de mama și-i purtam chiar mai puțin respect decît ei. Parcă era mai de seama mea. Încetul cu încetul, m-am convins că-l dominam, că mi-l supusesem și că ajunseseam să-i fiu necesară. În forul meu interior mă mîndream cu asta, mă simțeam triumfătoare și, dîndu-mi seama cît de mare nevoie avea de mine, îmi îngăduiam uneori chiar să cochetez cu el. Într-adevăr, acest ciudat atașament al meu semăna, poate, mai bine, cu un roman... Dar acestui roman nu i-a fost sortit să dureze prea mult. Foarte curînd, mi-am pierdut părinții. Viața lor s-a sfîrșit printr-o catastrofă îngrozitoare, a cărei amintire mă apasă greu și dureros. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Pe vremea aceea, o veste neobișnuită răscolise Petersburgul. Se zvonise că va sosi celebrul S...ț. Lumea muzicală era în mare fierbere. Cîntăreți, actori, poeți, pictori, melomani, ba chiar și cîte unii care în viața lor nu simțiseră nimic pentru muzică și mărturiseau că nu pricep o iotă din ea, s-au năpustit să ia bilete, cu o nerăbdare plină de neastîmpăr. Sala devenise neîncăpătoare chiar și numai pentru a zecea parte a entuziaștilor cărora le dăduse mîna să plătească douăzeci și cinci de ruble pe un bilet. Însă renumele european al lui S...ț, bătrînețea lui încununată cu lauri, nesecata prospețime a talentului său, faptul că în ultima vreme apărea foarte rar în fața publicului, precum și zvonul că aceasta era ultima lui călătorie prin Europa înainte de retragerea sa definitivă — toate acestea își făcuseră efectul. Într-un cuvînt, emoția era profundă și covârșitoare.

După cum am mai spus, sosirea oricărui violonist nou, a unui talent cît de cît cunoscut, avea asupra tatălui meu vitreg un efect foarte neplăcut. Întotdeauna se grăbea să fie printre primii care să-l asculte pe artistul nou venit, ca să-i aprecieze cît mai repede măiestria. Adesea, laudele aduse străinului de cei din jurul său îl îmbolnăveau, și nu-și găsea astîmpăr pînă nu descoperea vreo greșeală de interpretare, pentru a-și trîmbița apoi părerea pretutindeni, în cuvinte pline de ironie usturătoare. Bietul nebun credea că nu există decît un singur talent pe lume, un singur artist — și acest artist era, firește, el însuși. Vestea despre sosirea genialului muzicant S...ț a avut asupra lui un efect zguduitor. Trebuie să spun că în ultimii zece ani nu trecuse prin Petersburg nici un artist celebru, care să se fi putut compara măcar pe departe cu S...ț. De aceea, tatăl meu nu avea de unde să cunoască măiestria unor violoniști europeni de înaltă virtuozitate.

Mi s-a povestit mai tîrziu că de îndată ce s-a răspîndit primul zvon despre sosirea lui S...ț, tatăl meu vitreg și-a făcut din nou apariția în culisele teatrului. Se spunea că venise acolo foarte emoționat și neliniștit, în căutarea unor amănunte cît mai bogate despre S...ț și despre viitorul concert. Nu mai fusese văzut de multă vreme în culise, așa că apariția sa își produse efectul. Cineva, voind, probabil, să-l întărească puțin, i-a spus provocător: „Ei bine, scumpul meu Egor Petrovici, acum n-o să mai asculți muzică de balet, ci o muzică din pricina căreia o să-ți pierzi

liniștea pentru tot restul zilelor tale !” Se zice că, auzind această glumă, tatăl meu vitreg ar fi pălit. Cu toate acestea, a răspuns cu un zîmbet forțat : „Vom vedea ! Vom vedea ! E lesne să lauzi ceva ce n-ai văzut ! Mi se pare că S...ț n-a cîntat decît la Paris, și numai francezii au stîrnit atîta zarvă în jurul lui ! Ei, dar cine nu știe cîte parale fac francezii ăștia !” și altele de felul acesta. Cei din jurul lui au izbucnit în hohote de rîs. Bietul om s-a simțit jignit, dar, stăpînindu-se, a adăugat că, de altfel, nu merită să mai spună nici un cuvînt, pentru că oricine își va da seama foarte curînd, peste două zile, ce-i cu toate miracolele astea.

B. povestește că în aceeași zi, spre seară, se întîlnise pe stradă cu prințul H., un cunoscut admirator al muzicii, înzestrat cu o profundă înțelegere și dragoste față de artă. Și cum mergeau împreună, vorbind despre artistul care tocmai sosise, la un colț de stradă, B. l-a zărit deodată pe tatăl meu în fața vitrinei unui magazin, privind țintă un afiș care anunța cu litere mari concertul lui S...ț.

— Îl vedeți pe omul acesta ? a zis B., arătîndu-l pe tatăl meu.

— Cine e ? a întrebat prințul.

— Ați mai auzit de el. Este Efimov, despre care v-am vorbit de cîteva ori și căruia i-ați acordat cîndva chiar protecția dumneavoastră.

— Ah, foarte interesant ! a zis prințul. Mi-ai povestit multe despre el. Se spune că are mult haz. Aș vrea să-l ascult.

— Nu merită, și ar fi, de altfel, neplăcut, i-a răspuns B. Nu știu ce impresie v-ar face, dar de cîte ori îl văd, mi se sfîșie inima. Viața lui este o cumplită și oribilă tragedie. Îl cunosc foarte bine și, oricît de păcătos ar fi, în sufletul meu nu s-a stins simpatia pentru el. Spune-ați mai adineauri că trebuie să fie un om interesant. E adevărat, dar îți face o impresie dezolantă. Mai întîi, e nebun. În al doilea rînd, nebunul acesta a comis trei crime, pentru că, în afară de faptul că s-a nenorocit pe sine însuși, a mai nenorocit încă două ființe : pe soția și pe fiica sa. Îl cunosc bine ; dacă ar căpăta certitudinea că a săvîrșit aceste crime, ar muri chiar în aceeași clipă. Iată toată grozăvia dramei sale : de opt ani este *aproape* convins că a săvîrșit aceste crime și de opt ani luptă cu propria lui conștiință și nu ajunge să recunoască faptul că e vorba de un adevăr, și nu de o bănuială.

— Spuneai că e sărac ? a zis prințul.

— Da, însă acum sărăcia este aproape o fericire pentru el, pentru că-i servește de pretext. El poate să susțină oricînd că

numai sărăcia e de vină, fiindcă dacă ar fi fost bogat, lipsa de griji i-ar fi lăsat timp să muncească, și atunci toată lumea s-ar fi convins de valoarea lui artistică. S-a însurat, împins de ciudata nădejde că mia de ruble pe care o avea soția lui îl va ajuta să se pună pe picioare. S-a purtat ca un visător, ca un poet — de altfel, așa a fost toată viața. Știți dumneavoastră ce repetă el într-una, de opt ani de zile ? Că numai soția sa este vinovată de toate nenorocirile lui, că numai ea îl împiedică să ajungă un mare artist. El stă cu brațele încrucișate și nu vrea să muncească. Totuși, de n-ar fi fost soția sa, el ar fi ajuns cel mai nenorocit om de pe pământ. De câțiva ani nu s-a mai atins de vioară, și știți de ce ? Pentru că ori de câte ori ia arcușul în mână, este silit să recunoască în sinea lui că nu reprezintă nimic, că este o nulitate, nu un artist. Pe când atunci când arcușul zace aruncat undeva într-un colț, mai poate să spere vag că aceasta nu-i adevărat. E un visător. Își închipuie că va ajunge o celebritate mondială așa, din senin, prin cine știe ce minune. Deviza lui este : *aut Caesar, aut nihil* *, ca și cum ar fi cu puțință să devii Caesar, așa, dintr-o dată, cât ai bate din palme. E însetat de glorie. Dacă setea de glorie devine imboldul de căpetenie al unui artist, el nu mai poate fi socotit artist, pentru că a pierdut simțul artistic esențial, adică dragostea pentru artă numai pentru că e artă, și nu altceva, nu glorie. S... ț, dimpotrivă, în clipa în care pune mîna pe arcuș, uită totul pe lumea asta, în afară de muzică. Pentru el locul cel dintîi îl ocupă vioara, al doilea — banul și abia în al treilea rînd mi se pare că vine gloria. Aceasta este cea din urmă grijă a sa... Știți ce-l preocupă acum pe acest nenorocit ? a adăugat B. arătînd spre Efimov. Îl frămîntă gîndul cel mai stupid, cel mai meschin, mai jalnic și mai ridicol din lume : este el un artist mai mare decît S... ț ! Asta-l preocupă ! Dovediți-i că nu-i artist și va încredințez că va muri pe loc, ca lovit de trăsnet, pentru că nimic nu e mai îngrozitor decît să te desparți de ideea fixă căreia i-ai jertfit întreaga ta viață, idee zămislită totuși pe un teren profund real, fiindcă la început a avut o adevărată vocație pentru muzică.

— Aș fi curios să aflu ce se va întîmpla cu el, cînd îl va auzi pe S... ț, a zis prințul.

* Sau Caesar, sau nimic (lat.).

— Da, făcu B., gînditor. Dar va reveni îndată la ale lui. Sminteala sa e mai tare decît adevărul, și omul va născoci pe loc un pretext oarecare.

— Crezi? a întrebat prințul.

În clipa aceasta au ajuns în dreptul tatălui meu. Tata ar fi vrut să treacă neobservat, dar B. s-a oprit să-i vorbească. L-a întrebat dacă se va duce la concertul lui S . . ț. Tata i-a răspuns cu o prefăcută nepăsare că nu știe dacă se va duce, pentru că avea treburi mai importante decît concertele și virtuozii străini, dar că va încerca, totuși, să găsească un ceas-două libere, de ce nu? S-ar putea să vină la un concert. Apoi a aruncat lui B. și prințului o privire grăbită și neliniștită, a zîmbit bănuitor, a dus mîna la pălărie, a înclinat capul și a plecat sub cuvînt că e foarte ocupat.

Știam încă din ajun că pe tata îl frămînta ceva. Nu-mi dădeam seama ce anume, dar îl vedeam foarte neliniștit. Chiar și mama observase acest lucru. Ea era atunci foarte grav bolnavă și abia se ținea pe picioare. Tata intra și ieșea mereu pe ușă. De dimineață veniseră să-l vadă trei sau patru musafiri, foștii lui colegi, ceea ce m-a mirat foarte mult, fiindcă în afară de Karl Feodorici nu mai văzusem aproape niciodată oameni străini în casă la noi. De cînd tata își pierduse locul de la teatru, ne părăsiseră toți. În sfîrșit, a sosit într-un suflet și Karl Feodorici, aducînd un afiș. Eu ascultam ce vorbeau și-i urmăream în tot ce făceau. Eram foarte îngrijorată de ceea ce se petrecea, de parcă numai eu aș fi fost vinovată de neliniștea și de zbuciumul pe care le deslușeam pe fața tatălui meu. Aș fi dat orice să pot înțelege ce vorbeau. De S . . ț auzeam pentru întîia oară. Apoi am priceput că trebuia să ai cel puțin cincisprezece ruble ca să-l poți asculta pe acest S . . ț. Mai țin minte că la un moment dat tata și-a ieșit din fire și a dat din mină a lehamite, spunînd că știe el cîte parale fac geniile astea de prin străinătăți, talentele astea nemai-pomenite! Că-l cunoaște și pe S . . ț. Că toți jidovii ăștia umblă să se pricopsească în Rusia, pentru că rușii sînt naivi și lesne încrezători, mai cu seamă cînd e vorba de neghiobiile scornite de francezi. Pe vremea aceea înțelegeam ce înseamnă cuvintele *lipsit de talent*. Oaspeții au rîs cu poftă și au plecat curînd, lăsîndu-l pe tata foarte prost dispus. Am înțeles că se supărase pe S . . ț din cine știe ce pricină și, vrînd să-i fac pe plac și să-i mai risipesc tristețea, m-am apropiat de masă, am luat afișul și am început să-l citesc cu glas tare, rostind numele lui S . . ț.

Apoi, uitându-mă la tata, care ședea îngindurat pe scaun, am spus rîzînd : „O fi vreunul din ăia cum e Karl Feodorici ! N-o fi nimic de capul lui !” Tata a tresărit, parcă speriat, mi-a smuls afișul din mînă, a început să țipe și să bată din picioare, apoi și-a înșfăcat pălăria și s-a năpustit afară din odaie. Dar s-a întors îndată, m-a chemat să ies puțin pe sală, m-a sărutat și, plin de neliniște și de teamă ascunsă, a început să-mi spună că sînt un copil deștept și bun, și că, desigur, n-o să vreau să-l mîlnesc, că aștepta să-i fac un mare serviciu, dar nu mi-a destăinuit ce anume. Îl ascultam încurcată, fiindcă ghicisem că vorbele și mîngîierile lui erau lipsite de sinceritate, ceea ce-mi răvășea sufletul. Starea lui mă neliniștea atît de mult, încît îngrijorarea devenise un adevărat chin.

A doua zi, în timpul mesei — era în ajunul concertului — tata era extrem de abătut. Se schimbase îngrozitor la față și se uita mereu ba la mine, ba la măicuța. În sfîrșit, am rămas uimită cînd l-am auzit întrebînd-o ceva pe mama, pentru că nu vorbea cu ea aproape niciodată. După masă, a început să-mi dea tircoale într-un chip cu totul neobișnuit. Sub fel de fel de pretexte, m-a chemat de mai multe ori să ies pe sală, și acolo, uitîndu-se neliniștit în jur, de parcă s-ar fi tenut să nu-l vadă cineva, mă mîngîia pe cap, mă săruta și-mi spunea într-una că sînt un copil bun, ascultător și că, desigur, îl iubesc pe tăticu și-o să fac tot ce-mi va cere el. Toate acestea m-au adus într-o stare de nespusă tulburare. În sfîrșit, cînd m-a chemat pentru a zecea oară să ies afară în capul scării, m-am lămurit. Cu fața chinuită, trist, privind neliniștit în toate părțile, m-a întrebat dacă nu știu cumva unde a pus mama cele douăzeci și cinci de ruble pe care le adusese ieri dimineața. Cînd l-am auzit, am înlemnit de groază. Speriat de un zgomot pe scară, tata s-a grăbit să plece, lăsîndu-mă singură. S-a întors acasă abia seara. Era trist, tulburat și plin de îngrijorare. S-a așezat pe un scaun, fără să scoată o vorbă, aruncîndu-mi din cînd în cînd cîte o privire sfioasă. Îngrozită, încercam să-i ocolesc privirea. În sfîrșit, măicuța, care zăcuse toată ziua, m-a chemat lîngă ea, mi-a dat niște bani de aramă și m-a trimis la băcănie să-i cumpăr ceai și zahăr. În casă la noi nu se bea ceai decît foarte rar. Pentru sărăcia noastră ceaiul era un lux, și mama nu și-l îngăduia decît cînd se simțea rău și avea febră. Am luat banii, am ieșit pe sală și am pornit în goană, temîndu-mă parcă să nu mă ajungă cineva din urmă. Dar presimțirea mi s-a adeverit : tata m-a ajuns din urmă pe stradă și m-a adus îndărăt, pe scară.

— Notoșka ! a spus el cu glas tremurător. Draga mea ! Ascultă-mă : dă-mi banii ăștia și chiar mâine am să...

— Tăticule ! Tăticule ! am strigat eu, căzînd în genunchi și implorîndu-l. Tăticule ! Nu pot ! Nu se poate ! Mămica trebuie să bea ceai... Nu se poate să-i luăm banii ! Nu se poate ! Altă dată o să iau...

— A ! Va să zică nu vrei ? Nu vrei ? îmi șoptea el ca în delir. Va să zică nu vrei să mă mai iubești ? Prea bine ! Atunci o să te părăsesc. Rămii cu mama, iar eu o să plec și n-o să te iau cu mine. Auzi tu, fată rea ce ești ? Auzi tu ?

— Tăticule ! am strigat eu, îngrozită, ia-ți banii ! Ia-i ! Și ce-o să mă fac acum ? mă zbuciumam eu, frîgîndu-mi mîinile, agățîndu-mă de poala hainei lui. Mămica o să plîngă și o să mă certe iar !

Se pare că nu s-a așteptat la o astfel de împotrivire ; totuși a luat banii. În sfîrșit, n-a mai fost în stare să-mi îndure lacrimile și tînguirile și a coborît scara în fugă, lăsîndu-mă singură. M-am urcat sus, dar în fața ușii noastre m-au părăsit puterile. Nu îndrăzneam, nu puteam să intru. Se răzvrătise totul în mine, mi-era sufletul adînc răscolit. Mi-am acoperit fața cu mîinile și am alergat la fereastră la fel ca atunci cînd auzisem pentru întîia oară din gura tatălui meu dorința lui ca mama să moară. Căzusem într-un fel de uitare ; stăteam amorțită, tresărind ori de cîte ori mi se părea că aud cel mai mic zgomot pe scară. În sfîrșit, cineva urcă grăbit scara. Era el, îl recunoscusem după pași.

— Aici erai ? m-a întrebat el în șoaptă.

M-am repezit să-l îmbrățișez.

— Na ! Ține ! a strigat el, îndesîndu-mi banii în palmă. Ia-ți-i înapoi. Nu-ți mai sînt tată, auzi tu ? Nu mai vreau să fiu tatăl tău ! Dacă o iubești pe maică-ta mai mult decît pe mine, du-te la ea ! Nu mai vreau să știi de tine ! Spunînd acestea, m-a împins departe și a coborît scara în fugă. M-a podidit plînsul și am alergat după el.

— Tăticule ! Tăticul meu scump ! O să fiu ascultătoare ! strigam eu. Pe tine te iubesc mai mult decît pe mama ! Ia-ți banii îndărăt, ia-ți-i !

Dar nu mai putea să mă audă. Era departe. În seara aceea mă doborîse durerea. Tremuram toată, scuturată de friguri. Mi-amintesc că măicuța mi-a spus ceva, m-a chemat lîngă dînsa, dar eu căzusem într-un fel de amorțeală : nu mai auzeam și nu mai vedeam nimic. Totul s-a sfîrșit cu o criză. Am început să

plîng și să țip. Mama, speriată, nu mai știa ce să-mi facă. M-a luat lîngă dînsa în pat și nu mai știu cînd am adormit. Știu doar atît : că am cuprins-o cu brațele de după gît și tresăream într-una, speriată. Așa a trecut noaptea. Dimineața m-am trezit foarte tîrziu. Mama nu mai era acasă. La ora aceea era întotdeauna plecată după treburi. Cineva străin venise să-l vadă pe tata și-i auzeam vorbind foarte tare. Așteptam nerăbdătoare plecarea musafirului, și cînd am rămas singuri, m-am repezit în brațele lui taticu și, plîngînd în hohote, l-am rugat să mă ierte pentru cele întîmplate în ajun.

— O să fii un copil bun, ca înainte ? m-a întrebat el aspru.

— O să fiu, tăticule, o să fiu ! i-am răspuns eu. O să-ți spun unde-și ține mama banii. Ieri erau aici, în sertar, într-o casetă.

— Aici îi ține ? Unde ? a strigat el, tresărind, și s-a ridicat de pe scaun. Unde zici că-i ține ?

— Îi ține încuiată, tată ! i-am răspuns eu. Așteaptă pînă diseară, cînd o să mă trimită să-i schimb. Am văzut că banii de aramă s-au isprăvit.

— Am nevoie de cincisprezece ruble, Netoșka ! Auzi tu ? Numai cincisprezece ruble ! Fă-mi rost chiar astăzi de banii ăștia. O să ți-i aduc mîine pe toți îndărăt. Uite, dau fuga chiar acum să-ți cumpăr acadele și nuci... o să-ți cumpăr și o păpușă... și mîine iar... și în fiecare zi o să-ți aduc bomboane, dacă o să fii fetiță cuminte !

— Nu, tată, nu, nu-mi trebuie bomboane ! N-o să le mănînc, o să ți le dau îndărăt ! i-am strigat eu, plîngînd sfișietor, cu inima frîntă de durere. Îmi dădusem seama că nu-i era milă de mine și nu mă iubea, pentru că nu vedea cît de mult țin la el și-și închipuia că sînt gata să-i fac pe voie numai pentru niște bomboane. Deși copil, în clipa aceea l-am văzut în toată goliciunea lui și mi-am simțit sufletul otrăvit. Mi-am dat seama că nu mai eram în stare să-l iubesc, că pierdusem pentru totdeauna pe taticul meu de altădată. Pe el însă l-a cuprins un fel de încîntare cînd mi-a auzit făgăduielile : vedea că eram gata să mă hotărăsc la orice, să fac totul pentru el, și Dumnezeu mi-e martor cît de mult mă costa atunci pe mine acest „tot“. Îmi dădeam foarte bine seama de ceea ce însemnau banii aceștia pentru biata mea măicuță. Știam că, dacă-i pierdea, putea să se îmbolnăvească de supărare. Glasul conștiinței striga chinuitor în mine, dar tata nu vedea nimic ; el mă trata ca pe un copil de trei ani, pe cînd eu înțelegeam totul. Încîntarea lui era fără margini. Mă săruta, mă

ruga să nu plîng, îmi făgăduia că vom pleca de la mama chiar în ziua aceea — spunînd aceasta, probabil, de hatîrul aceleiaşi dorinţe a fanteziei mele — şi, în sfîrşit, scoţînd afixul din buzunar, a început să mă asigură că omul pe care se ducea să-l asculte în seara aceea era duşmanul lui, un duşman de moarte, dar că, desigur, duşmanii lui nu vor izbindi. Cît de mult semăna el însuşi cu un copil, cînd îmi vorbea de duşmanii săi ! Observînd însă că nu zîmbesc, cum se întîmpla de obicei cînd stătea de vorbă cu mine, şi că-l ascult tăcută, şi-a luat pălăria şi-a ieşit grăbit din odaie. Totuşi, înainte de plecare, m-a mai sărutat o dată, a dat din cap şi a zîmbit, ca şi cum n-ar fi fost sigur de mine, străduindu-se să mă facă să nu mă răzgîndesc.

Am spus mai înainte că făcea impresia unui om care-şi ieşise din minţi. Căzuse în starea aceasta încă din ajun. Avea nevoie de hani ca să-şi facă rost de un bilet la concertul care trebuia să-i hotărască soarta. Parcă presimţea că acest concert însemna pentru el deznodămîntul destinului său, dar se zăpăcise în aşa hal, încît în ajun voise să-mi ia bănuţii de aramă, ca şi cum i-ar fi fost de ajuns să-şi cumpere un bilet cu ei. Purtarea lui ciudată s-a vădit şi mai mult în timpul prînzului. Nu-şi mai găsea locul şi nu s-a atins de mîncare. Se ridica mereu de pe scaun, apoi, ca şi cum s-ar fi răzgîndit, se așeza iar. Peste puţin timp se repezea să-şi ia pălăria, pregătindu-se parcă să plece undeva. Apoi devenea deodată ciudat de absent ; vorbea mereu în şoaptă de unul singur, îşi aţîntea pe neaşteptate privirea asupra mea şi clipea, îmi făcea semne cu ochiul, nerăbdător să capete banii cît mai degrabă, părăind supărat că nu-i luasem încă de la mama. Chiar şi măicuţa observase neliniştea lui ciudată şi-l privea mirată. Iar eu mă simţeam ca un om osîndit la moarte. Cînd s-a sfîrşit masa, m-am furişat într-un colţ şi, tremurînd înfrigurată, număram minutele ce-mi mai rămăseseră pînă în clipa cînd măicuţa mă va trimite, ca de obicei, după cumpărături. Nici cînd în viaţa mea n-am trecut prin ceasuri mai cumplite. Ele nu se vor mai şterge niciodată din mintea mea. Ce chinuri am suferit în clipele acelea ! Sînt în viaţă clipe cînd în sufletul omului se adună zbuciumul unor ani întregi. Îmi dădeam seama că ceea ce făceam era urît. Chiar el trezise în mine instinctele bune, căci, după ce din slăbiciune mă îndemnase înflă oară să săvîrşesc o faptă rea, se îngrozise şi-mi explicase că făcusem ceva foarte urît. Cum era cu putinţă ca tocmai el să nu priceapă cît era de greu să amăgeşti o fiinţă înclinată să mediteze asupra propriilor sale impresii, o fiinţă care,

la vîrsta ei, simțise și înțelesese multe, și bune, și rele ? Îmi dădeam seama că numai greul impas în care se găsea îl hotărîse să mă îndemne a doua oară la rău, sacrificînd astfel nefericita mea copilărie lipsită de apărare, primejduind încă o dată liniștea conștiinței mele care nu apucase încă să se limpezească. Ghemuită în colțul meu, mă întrebam : de ce mi-a făgăduit o răsplată pentru ceea ce eram hotărîtă să fac și fără plată ? Simțăminte și năzuințe noi mă copleșeau fără veste, întrebări noi mă răscoleau chinuitor. Apoi, deodată, mi-a răsărit în minte mama. Îmi închipuiam mîhnirea ei cînd va afla de pierderea ultimilor ei bani atît de greu munciți. Într-un tirziu, măicuța a lăsat lucrul cu care se chinuia peste puterile ei și m-a chemat la ea. M-am apropiat tremurînd ca varga. Ea a scos banii din scrin și mi i-a întins, spunîndu-mi : „Du-te, Netoșka. Dar te rog, pentru numele lui Dumnezeu, fii cu băgare de seamă să nu te înșele cumva la socoteală ca deunăzi, sau să-i pierzi.“ M-am uitat rugătoare la tata, dar el îmi făcea semne din cap, îmi zîmbea ca să mă încurajeze și-și freca mîinile nerăbdător. Pendula a bătut ora șase, iar concertul începea la șapte. Așteptarea aceasta încordată îl puneă și pe el la grea încercare.

M-am oprit pe scară să-l aștept. Era atît de emoționat și de nerăbdător, încît s-a grăbit să mă urmeze fără cea mai mică fereală. I-am dat banii. Pe scară era întuneric și nu puteam să-i văd fața, dar cînd mi-a luat banii din mînă, am simțit cum tremura. Am rămas încremenită și nu m-am dezmeticit decît cînd mi-a spus să mă urc sus să-i aduc pălăria. Nu voia să mai intre în odaie.

— Tată ! cum... nu vii și tu cu mine ? l-am întrebat eu cu vocea sugrumată, căci ocrotirea lui era ultima mea nădejde.

— Nu... mai bine du-te singură... Ba nu, așteaptă, așteaptă puțin ! a strigat el răzgîndindu-se deodată. Așteaptă puțin, o să-ți cumpăr îndată bomboane, sau, mai bine, mai întîi du-te și adu-mi pălăria.

Inima mi s-a strîns dureros, mi se păru că o gheară ascuțită s-a înfipt în ea. Am scos un țipăt, l-am îmbrîncit și m-am năpustit pe scări în sus. Cînd am ajuns în odaie, eram descompusă la față, și dacă aș fi spus atunci că mi se furaseră banii, nu mă îndoiesc că măicuța m-ar fi crezut. Dar în clipa aceea nu eram în stare să scot o vorbă. Frîntă de deznădejde, scuturată de spasme, mi-am acoperit fața cu mîinile și m-am trîntit de-a curmezișul patului

mamei. După un minut, ușa a scârțâit sfios și a intrat tata. Venise să-și ia pălăria.

— Unde-s banii ? strigă mama pe neașteptate, ghicind într-o clipă că se petrecuse ceva neobișnuit. Unde-s banii ? Vorbește ! Vorbește ! repeta ea și, smulgându-mă din pat, mă îmbrânci în mijlocul odăii.

Cu ochii în pământ, nu scoteam o vorbă ; aproape că nici nu-mi dădeam seama ce se petrecea cu mine și ce mi se cerea.

— Unde sînt banii ? a strigat măicuța iar, întorcîndu-se spre tata, care tocmai își luase pălăria. Unde-s banii ? repeta ea mereu. Ți i-a dat ție, ai ? Nelegiuirile ! Călăule ! Răufăcătorule ! Vrei s-o nenorocеști și pe ea ! Pe copilul ăsta ! Ei nu, n-o să pleci tu așa, cu una, cu două.

Cît ai clipi, mama s-a năpustit la ușă, a încuiat-o și a scos cheia din broască.

— Vorbește ! Spune tot adevărul ! mi s-a adresat ea din nou cu glasul stîns din pricina emoției. Mărturisește totul ! Haide, spune, spune ! Sau... nu știu ce-o să-ți fac !

M-a apucat de mîini și a început să mi le frămînte, repetînd mereu aceeași întrebare, ca ieșită din minți. În clipa aceea am jurat în gînd să tac, să nu suflu o vorbă despre tata. Totuși, pentru ultima oară mi-am ridicat ochii plini de sfială spre el... Îl imploram în gînd să-mi dăruie o singură privire, un singur cuvînt. Aș fi fost fericită, cu tot chinul meu, cu toată tortura pe care o înduram... Dar, Dumnezeu mare ! Nesimțitor, cu un gest de amenințare, el îmi porunceă să tac, ca și cum în clipa aceea m-ar mai fi putut speria ceva. Mi s-a pus un nod în gît, mi-a pierit răsufllarea, mi s-au tăiat picioarele și m-am prăbușit în nesimțire... Criza de nervi din ajun se repeta.

Mi-am venit în fire cînd cineva a bătut pe neașteptate în ușă. Mama a deschis-o, și în prag s-a ivit un om în livrea. A intrat în odaie, privind mirat în jurul său și a întrebat de muzicantul Efimov. Tatăl meu vitreg a spus că este chiar el. Atunci lacheul i-a întins o scrisoare, zicînd că vine din partea lui B., care se afla în clipa aceea în casa prințului. În plic era o invitație la concertul lui S... ț.

Apariția lacheului în livrea lui bogată și numele prințului — stăpînul său, care îl trimisese anume la sărmanul muzicant Efimov — au produs pentru o clipă o puternică impresie asupra măicuței. La începutul acestei povestiri am descris firea mamei mele și am spus că biata femeie tot îl mai iubea pe tata. Chiar

și acum, după opt ani de neîntreruptă suferință și amărăciune, inima ei rămăsese aceeași — tot mai era în stare să-l iubească ! Dumnezeu s-o înțeleagă, poate că nădăjduia acum o schimbare neașteptată a soartei lui. Orice licărire de speranță putea să aibă înfrîurire asupra ei. Cine știe, poate că o molipsise într-o oarecare măsură și pe ea îndărătnica încredere în sine a soțului ei smintit ! Și nici n-ar fi fost cu putință ca această încredere în sine să nu aibă o oarecare înfrîurire asupra unei femei slabe ca ea. De aceea, văzînd atenția prințului, era în stare să făurească într-o clipă mii de planuri pentru el. I-a fost de ajuns o singură clipă ca aceasta, ca să se întoarcă iar la el. Era în stare să-i ierte toată viața ei chinuită, chiar și ultima lui fărădelege — sacrificarea singurului ei copil. Era în stare, în înflăcărarea entuziasmului ei renăscut, să privească această crimă ca o simplă greșeală, din pricina slăbiciunii izvorite din mizerie, dintr-o viață ticăloasă, din situația lui deznădăjduită. În pasiunea sa, care o stăpînea, era gata în clipa aceea să-i ierte totul, să-l compătimească fără rezerve pe nefericitul ei soț.

Tata a început și el să se agite. Îl impresionase și pe el atenția prințului și a lui B. S-a adresat de-a dreptul mamei, șoptindu-i ceva la ureche și ea a ieșit din odaie, întorcîndu-se peste două minute cu bani schimbați. Tata s-a grăbit atunci să-i dea curierului o rublă de argint, iar acesta, salutînd politicos, a plecat. Între timp, mama, care ieșise pentru o clipă din odaie, s-a întors cu fierul de călcat și a început să calce plastronul cel mai bun al soțului ei. I-a potrivit la gît, cu mîna ei, cravata albă de batist, păstrată în dulapul lui din timpuri in memorabile pentru asemenea prilejuri, alături de fracul negru, foarte uzat, pe care și-l făcuse pe vremea cînd avusese slujbă la teatru. După ce a isprăvit cu dichisitul, tata și-a luat pălăria, însă înainte de a ieși din odaie a cerut un pahar cu apă. Palid și istovit, se lăsase pe un scaun. Apa i-am adus-o eu, pentru că se pare că sentimentul de dușmănie se strecurase iar în sufletul măicuței și-i luase elanul primelor clipe.

Tata a ieșit și am rămas singure. M-am retras într-un colț, și o priveam pe mama îndelung, fără să scot o vorbă. N-o văzusem niciodată atît de frîmîntată : buzele îi tremurau, obrații ei palizi se îmbujoraseră pe neașteptate, și din cînd în cînd tresărea din tot corpul. În sfîrșit, a izbucnit într-o revărsare de durere, în tînguiri, în plîns înăbușit și suspine.

— Eu, numai eu sînt de vină, nenorocita de mine ! vorbea ea singură. Ce-o să se facă ea ? Ce-o să se întîmple cu ea după moar-

tea mea ? spuse dînsa și se opri în mijlocul camerei, ca lovită de trăsnet la acest gînd. Netoșka ! Biata mea fetiță ! Fetița mea ! Săraca de tine ! zicea ea, apucîndu-mi mîinile și strîngîndu-mă în brațe cu înfrigurare. Cum te părăsesc eu, după ce n-am fost în stare să am grijă de tine, să te cresc, să-ți dau educație ! Ah, dar tu nu mă înțelegi ! Mă poți înțelege oare ? O să-ți aduci aminte de ceea ce-ți spun eu acum, Netoșka ? O să-ți aduci aminte mai tîrziu ?

— O să-mi aduc aminte, mămico, o să-mi aduc aminte, îi răspundeam eu, implorînd-o cu mîinile împreunate.

M-a strîns cu putere în brațe și m-a ținut multă vreme așa, tremurînd de groază la gîndul că se va despărți de mine. Mi se sfișia inima.

— Mămico, mămica mea ! i-am spus eu printre lacrimi. De ce... de ce nu-l iubești tu pe tata ? Dar plînsul meu amar nu mă lăsa să spun totul.

Un geamăt a izbucnit din pieptul ei. Apoi, pradă aceleiași cumplite dureri, a început să măsoare odaia în lung și în lat.

— Sărmana mea fetiță ! Nici nu mi-am dat seama cît a crescut ! Ea știe, știe totul ! Dumnezeuule ! Ce impresie, ce pildă pentru ea ! Și, deznădăjduită, a început să-și frîngă iar mîinile.

Apoi a venit lingă mine, m-a mîngîiat cu nețărmurită dragoste, mi-a acoperit mîinile cu sărutări, scaldîndu-le în lacrimi, implorîndu-mă s-o iert... Nicicînd nu mi-a fost dat să mai văd o asemenea suferință... În sfîrșit, a căzut istovită într-un fel de toropeală. Așa a trecut un ceas. Apoi s-a ridicat, frîntă, zdrobită și mi-a spus să mă duc la culcare. M-am ghemuit în colțul meu și m-am acoperit cu plapuma, dar n-am putut să adorm. Mă chinuia gîndul la ea, mă chinuia și gîndul la el, la tata. Așteptam nerăbdătoare să se întoarcă. Gîndul la el mă umplea de groază. A mai trecut o jumătate de oră. Mama a luat lumînarea și s-a apropiat de mine, să vadă dacă adormisem. Ca s-o liniștesc, am închis ochii, prefăcîndu-mă că dorm. După ce m-a privit atentă, s-a apropiat încetîșor de dulap, l-a deschis și și-a turnat vin într-un pahar. L-a băut, apoi s-a culcat, lăsînd lumînarea aprinsă pe masă. Nu încuiase ușa, cum făcea de obicei cînd se aștepta ca tata să se întoarcă tîrziu.

Somnul nu se lipea de mine. Zăceam într-un fel de toropeală, cu ochii deschiși. Cum închideam ochii și așteptam o clipă, mă trezeam, tresărînd în groaznice năluciri. Urîtul mă prindea tot mai tare. Aș fi vrut să strig, dar vocea mi se sugruma în gîtlej.

În sfîrșit, tîrziu, am auzit prin noapte ușa scîrțîind. Nu țin minte cît timp s-a mai scurs după aceea, dar cînd am deschis deodată ochii mari, l-am văzut pe tata. Mi s-a părut că era înspăimîntător de palid. Dus pe gînduri, se lăsase istovit pe un scaun, chiar lingă ușa. În odaie domnea o liniște de moarte, iar lumînarea de seu, care se topise aproape în întregime, arunca peste toate o lumină tristă.

L-am privit îndelung. Nu se clintea din loc: parcă încremisenise pe scaun, cu capul în piept și cu mîinile încheștate pe genunchi. Am încercat de cîteva ori să-l strig, dar n-am putut. Nu eram în stare să ies din înțepenirea mea. În sfîrșit, s-a dezmeticit deodată, a ridicat capul și s-a sculat de pe scaun. Cîteva minute a rămas în picioare în mijlocul camerei, de parcă ar fi vrut să ia o hotărîre, apoi s-a apropiat pe neașteptate de patul mamei, a ascultat o vreme cu atenție și, încredințîndu-se că doarme, s-a dus la cufărul în care-și ținea vioara. L-a descuiat, a scos cutia neagră și a pus-o pe masă, uitîndu-se pînditor în jurul său. Avea ochi tulburi și o privire rătăcită — nu-l mai văzusem niciodată așa.

A luat în mînă vioara, dar a pus-o numaidecît la loc, s-a întors și s-a dus să încuie ușa. Apoi, observînd că dulapul este deschis, s-a apropiat încetișor de el, s-a uitat la pahar și la sticla de vin, a umplut paharul și l-a băut. A luat vioara pentru a treia oară în mînă, dar pentru a treia oară a lăsat-o jos și s-a apropiat de patul măicuței. Încrămenită de groază, așteptam să văd ce se va întîmpla.

A rămas acolo cîtva timp nemișcat, ascultînd cu atenție. Am tresărit cînd l-am văzut trăgînd deodată plapuma de pe capul măicuței și pipăindu-i obrajii cu mîna. El s-a aplecat iar și aproape că și-a lipit urechea de fața ei, dar de data aceasta, cînd s-a ridicat, mi s-a părut că un zîmbet îi înflori o clipă pe obrajii înspăimîntător de palizi. Încetișor, cu mare grijă, a întins plapuma peste mama care părea că doarme, i-a acoperit fața, picioarele... Nu-mi dădeam seama pentru ce mă cutremura groaza. Mi-era teamă pentru măicuța, mă-nfiora somnul ei adînc și nu-mi dezlipeam privirea atentă, plină de neliniște, de conturul nemișcat, colțuros, pe care trupul ei îl desena pe plapumă... Atunci m-a străfulgerat un gînd înspăimîntător.

După ce și-a isprăvit toate pregătirile, tata s-a dus iar la dulap și a băut vinul care mai rămăsese. Cînd s-a apropiat de masă, tremura din tot corpul. Era atît de palid, că nu-l mai cunoșteai.

A luat vioara în mână. O mai văzusem și știam la ce folosea. Acuin însă mă așteptam să se întâmple ceva groaznic, cumplit, minunat... și m-am cutremurat chiar de la primele ei sunete. Tata începuse să cînte. Dar sunetele nu se armonizau. El se oprea mereu, căznindu-se parcă să-și amintească ceva. În sfîrșit, zdrobit, chinuit, a lăsat arcușul, aruncînd o privire ciudată spre pat. Îl neliniștea ceva acolo. S-a apropiat iar de pat... Nu-mi scăpa nici un gest de-al lui, nu-l slăbeam o clipă din ochi. Mi se strînsese inima de groază.

Deodată a început să scotocească cu mișcări grăbite peste tot — și iarăși m-a străfulgerat același gînd cumplit. M-am întrebat : de ce o fi dormind măicuța așa de greu ? De ce nu s-a deșteptat, cînd îi pipăia fața ? În sfîrșit, l-am văzut adunînd toate hainele noastre, orice-i cădea sub mînă — și haina măicuței, și surtucul lui vechi, și un halat, pînă și rochița pe care o scosesem de pe mine înainte de culcare — apoi a acoperit-o pe mama cu toate aceste haine, ascunzînd-o sub mormanul de boarfe. Dar ea zăcea nemișcată, fără să tresară măcar.

Dormea un somn adînc !

După ce a isprăvit, tata a răsuflat ușurat. Acum nu-l mai stîngherea nimic ; totuși parcă îl mai neliniștea ceva. A mutat lumînarea și s-a așezat cu fața spre ușă, ca să nu mai vadă patul. În cele din urmă, a luat vioara și, cu un gest deznădăjduit, a atins-o cu arcușul... și a început să cînte.

Nu, ceea ce-am auzit atunci n-a fost muzică. De toate mi-aduc bine aminte, de la prima pînă la ultima clipă ; țin minte tot ce mi-a izbit atunci atenția. Nu, nu a fost o muzică asemănătoare cu ceea ce am auzit mai tîrziu ! Nu erau sunete de vioară : părea că în sumbra noastră locuință răsună puternic, pentru înția oară, o înspăimîntătoare voce omenească. Poate că impresiile mele au fost ireale, bolnăvicioase, sau poate că simțirea mea, zdruncinată de ceea ce se petrecuse, era gata să recepteze senzații cumplite, neînchipuit de chinuitoare, dar nimeni nu m-ar putea convinge că n-am auzit atunci hohote de plîns, gemete și suspine omenești. În sunetele acestea se revărsa o deznădejde fără margini, și, în sfîrșit, cînd bubui înspăimîntătorul acord final, care cuprindea tot ce poate fi mai cumplit în plînsul omenesc, mai chinuitor în torturile sufletești și mai apăsător în nesfîrșita tristețe a omului, — toate contopindu-le parcă dintr-o dată... n-am mai putut îndura și, tremurînd ca o frunză bătută de vînt, cu lacrimile curgîndu-mi șiroaie pe față, cu un strigăt înfricoșător și deznădăjduit, m-am

repezit la tata și l-am cuprins în brațe. El a scos un ținț și a lăsat vioara din mână.

A rămas cîteva clipe buimac, apoi a început să-și rotească privirea rătăcită, de parcă ar fi căutat ceva, și, deodată, a apucat vioara și a ridicat-o deasupra capului meu... încă o clipă, și poate că m-ar fi omorît.

— Tăticule! am strigat eu, tăticule!

M-a auzit și a început să tremure ca varga, dîndu-se doi pași îndărăt.

— A! Va să zică tu ai mai rămas! Nu s-a terminat totul! Ai mai rămas tu cu mine! a strigat el, apucîndu-mă de umeri și ridicîndu-mă în aer.

— Tăticule! am strigat eu iar. Tăticule, nu mă speria! Pentru Dumnezeu! Mi-e frică! Aa!...

Lacrimile mele l-au înduioșat. M-a lăsat încetîșor pe podea și m-a privit cîteva clipe tăcut, ca și cum s-ar fi străduit să mă recunoască, să-și aducă aminte de ceva. Apoi, deodată, răscolit parcă de un gînd îngrozitor, dădu frîu liber lacrimilor care au început să curgă șiroaie din ochii săi tulburi. S-a aplecat spre mine privindu-mă țintă.

— Tăticule, am îngăimat eu, chinuită de groază. Tăticule, nu te uita așa la mine! Hai să plecăm de aici! Să plecăm mai repede! Să fugim! Să fugim!

— Da, să fugim! Să fugim! E timpul! Vino, Netoșka! Mai repede, mai repede! Și a început să se frămînte, ca și cum abia atunci și-ar fi dat seama de ceea ce avea de făcut. Aruncînd priviri grăbite în jurul său, a zărit pe jos basmaua mamei, a ridicat-o și a vîrît-o în buzunar; apoi, vîzînd o bonetă, a ridicat-o și a ascuns-o în sîn. Parcă se pregătea de un drum lung și voia să ia cu el tot ce-i trebuia.

Într-o clipă, mi-am pus rochița și am început să adun și eu, grăbită, tot ce credeam că o să ne trebuiască la drum.

— N-am uitat oare nimic, nimic? întreba tata. Gata? Hai mai repede! Mai repede!

Am făcut repede bocceaua, m-am legat cu o basma la cap și cînd am ajuns lingă ușă, mi-am amintit că trebuia să iau cu mine și tabloul din perete. Tata a consimțit numai decît. Se mai liniștise și vorbea în șoaptă, zorindu-mă să plecăm mai repede. Tabloul atîrna foarte sus. Atunci am adus amîndoi un scaun pe care am așezat un scăunel; m-am urcat pe el și, în sfîrșit, am izbutit, după multă trudă, să scoatem tabloul din cui. Totul era gata și puteam

să plecăm în călătoria noastră. Tata m-a luat de mână și am pornit ; deodată, s-a oprit iar. Stătea pe loc și-și freca mereu fruntea, căznindu-se parcă să-și amintească ce trebuia să mai facă. În sfârșit, descoperind ce anume mai avea de făcut, a scos cheile de sub perna măicuței și a început să scotocească grăbit în scrin. S-a întors apoi la mine cu câțiva bănuți pe care-i găsisese într-o cutie.

— Ține, păstrează-i, mi-a șoptit el. Dar ai grijă să nu-i pierzi ! Auzi ? Să nu uiți ce-ți spun, să nu uiți !

Întii mi-a pus banii în palmă, dar mi i-a luat iar și mi i-a vîrît în sîn. Țin minte că atunci cînd piesele de argint mi-au atins pielea, am tresărit și parcă abia în clipa aceea mi-am dat seama ce înseamnă banii. Acum eram iarăși gata de plecare, însă tata m-a oprit din nou.

— Netoska ! a zis el, silindu-se să-și adune gîndurile. Copila mea, anu uitat... dar ce-am uitat ?... Ce mai trebuia ?... Nu-mi amintesc... Ba da ! Acum știu... Vino-ncoace, Netoska !

M-a dus în colțul cu icoana și mi-a spus să îngenunchez.

— Roagă-te, copila mea, roagă-te puțin ! O să te simți mai ușurată !... Da, așa e, o să te simți mai bine ! Îmi șoptea el, arătîndu-mi icoana și învăluindu-mă cu o privire stranie. Roagă-te, roagă-te ! stăruia el aproape implorîndu-mă.

Am căzut în genunchi, mi-am împreunat mîinile și, covîrșită de groază și de deznădejdea care mă sleise cu totul, m-am prăbușit cu fața la pămînt și am rămas așa cîteva minute, ca moartă. Mă chinuiam să-mi adun gîndurile, să-mi revin în simțire, ca să mă pot ruga, dar frica era mai tare decît minc. M-am ridicat de jos, sfîrșită de durere. Acum nu mai doream să plec cu el. Mi-era teamă de tata ; aș fi vrut să rămîn. În sfârșit, mi-a izbucnit din piept întrebarea care mă chinuia :

— Tată, am îngăimat eu, suspinînd amarnic, dar mama ?... Ce-i cu mama ? Unde e ? Unde-i mama mea ?...

Am tăcut, încîndu-mă în hohote de plîns.

Plîngea și el, privindu-mă. În sfârșit, m-a luat de mână, m-a dus la patul măicuței și a dat la o parte mormanul de boarfe și plapuma. Doamne, Dumnezeuule ! Mama zăcea moartă, rece, cu fața învinețită. M-am năpustit înnebunită și am îmbrățișat trupul moartei. Tata m-a luat și m-a așezat iar în genunchi.

— Închină-te, copila mea ! Ia-ți rămas bun de la ea...

M-am închinat. S-a închinat și el... Era galben ca ceara, buzele i se mișcau în șoapte nedeslușite.

— *Nu eu, Netoșka ! Nu eu !* spunea el, arătînd-o pe mama cu mîna. Auzi tu, *nu sînt eu de vină !* Ține minte, Netoșka !

— Tată, să mergem, i-am șoptit eu îngrozită. E timpul !

— Da, a venit timpul ! A venit de mult ! a zis el, m-a luat de mînă, mi-a strîns-o cu putere și s-a grăbit să iasă din odaie. Și acum, la drum ! Slavă Domnului, slavă Domnului că s-a sfîrșit totul !

Am coborît scara. Portarul somnoros, ne-a deschis privindu-ne bănuitor, iar tata, temîndu-se parcă să nu-l întrebe ceva, s-a grăbit să se strecoare el mai întîi pe poartă afară ; mergea atît de repede, că abia l-am ajuns din urmă. Am mers de-a lungul străzii și ne-am apropiat de cheiul canalului. Peste noapte, pavajul se acoperise cu zăpadă ; mai ningeă și acum, cu fulgi mărunți. Era frig. Tremuram ca varga alergînd în urma tatei cu degetele încleștate de poala fracului său. Ținea vioara la subțioară, oprindu-se la tot pasul să-și potrivească cutia, care aluneca mereu de sub braț.

Am mers așa vreun sfert de ceas. În sfîrșit, tata a luat-o pe trotuarul în pantă care ducea spre canal și s-a așezat pe marginea lui. La doi pași de noi era o copcă. De jur împrejur, nici țipenie de om. Doamne ! Cît de bine îmi amintesc simțămîntul de groază care mă cuprinsese în clipa aceea ! Se împlinise, în sfîrșit, visul meu de un an întreg. Plecasem din mansarda noastră săracă... Dar, oare, asta așteptasem ? Asta visasem ? Asta plăsmuise fantezia mea de copil, cu gîndul la fericirea omului pe care-l iubeam cu o pasiune atît de puțin copilărească ? Mai mult decît orice, mă chinuia acum gîndul la mama : „De ce o lăsasem singură ? De ce părăsisem trupul neînsuflețit ca pe un obiect fără preț ?” Și-mi amintesc că gîndul acesta îmi sfîșia inima, mă chinuia mai mult decît orice.

N-am mai fost în stare să ascund grija care mă muncea și am îngăimat :

— Tăticule ! Tăticule !

— Ce vrei ? m-a întrebat el cu glas aspru.

— De ce am lăsat-o pe mama acolo ? De ce am părăsit-o, tăticule ? am întrebat eu, izbucnind în lacrimi. Hai să ne întoarcem acasă ! Să chemăm pe cineva să stea lîngă ea.

— Da, da ! a strigat el deodată, tresărind și ridicîndu-se de pe trotuar, luminat parcă de un gînd care-i spulbera toate îndoiele. Da, Netoșka, așa e, trebuie să te duci la mama ! I-o fi frig ! Hai, du-te la ea, Netoșka. Nu-i întuneric, e o luminare acolo ! Nu

te tene, cheamă pe cineva să stea lângă ea, iar tu vino iar la mine. Du-te singură, o să te aștept aici... N-o să plec nicăieri.

Am pornit îndată la drum, dar n-ajunsesem bine sus pe trotuar, că am simțit fără veste o împunsătură în inimă... Am întors capul și l-am văzut fugind în direcția opusă. Fugea de mine și mă lăsa singură, mă părăsea într-o clipă ca asta! L-am strigat din toate puterile și, străfulgerată de spaimă, am luat-o la fugă să-l ajung din urmă. Mi se tăia răsuflarea, și el alerga din ce în ce mai repede... Aproape îi pierdusem urma. M-am împiedicat de pălăria lui, care-i căzuse din cap, am ridicat-o și mi-am continuat goana. Abia mai răsuflam și mi se tăiau picioarele de oboseală. Simțeam că mi se întimplă ceva înspăimântător. Mi se părea că e un vis urît. Aveam aceeași senzație ca în vis: ciud mă fugărea cineva, mi se muiau picioarele, urmăritorul mă ajungea din urmă și mă prăbușeam în nesimțire. Mă sfișia mila de el, mi se rupea inima la gândul că aleargă fără haină, fără pălărie, că fuge de mine, copilul lui iubit... Voiam să-l ajung numai ca să-l mai pot săruta o dată din toată inima, să-i spun că nu trebuia să se teamă de mine, să-l liniștesc, să-l asigur că n-o să mai fug după el, dacă nu vrea, și că o să mă întorc singură la măicuța. În sfârșit, i-am auzit pașii răsunînd pe altă stradă. Am luat-o într-acolo, și în dreptul acelei străzi am dat după colț și l-am văzut o clipă înaintea mea... Apoi puterile m-au părăsit. Am început să plîng și să țip. Țin minte că în goana mea m-am lovit de doi trecători care se opriseră în mijlocul trotuarului, privind mirați în urma noastră.

— Tăticule! Tăticule! am strigat pentru ultima oară, apoi, deodată, am alunecat și m-am prăbușit în fața unei porți. Mi-am simțit fața plină de sînge și în aceeași clipă mi-am pierdut cunoștința...

M-am trezit într-un pat moale, cald. Am văzut lângă mine chipuri prietenoase, blinde, o bătrînică cu ochelarii pe nas, un domn înalt, care mă privea cu o sinceră compătimire, o tînără și frumoasă doamnă și, în sfârșit, un bătrîn cu părul alb, care-mi ținea mîna și se uita la ceas. Se bucurau că mă deșteptasem din leșin. Mă trezeam la o viață nouă. Unul din cei doi trecători, pe care-i întîlnisem în timpul goanei mele, era prințul H...i. Căzusem fără simțire chiar lângă poarta casei lui. Cînd, după stăruitoare cercetări, s-a aflat cine sînt, prințul, care trimisese tatălui meu biletul la concertul lui S...ț, impresionat de această ciudată coincidență, a hotărît să mă ia în casa lui și să mă crească împreună cu copiii săi. Căutîndu-se urma tatălui meu, s-a aflat că fusese

imobilizat undeva afară din oraș, pe unde colinda într-un acces de nebunie furioasă. Transportat la spital, murise după două zile.

A murit, pentru că o asemenea moarte era o necesitate, o urmare firească a întregii sale vieți. Așa trebuia să moară, după ce tot ceea ce-l legase de viață se prăbușise dintr-o dată, pierise ca o nălucire, ca o visare deșartă. Când i s-a spulberat ultima speranță, când într-o singură clipă în conștiința lui s-a limpezit adevărul că temelia propriei lui vieți nu fusese decît o amăgire, a murit. Adevărul l-a orbit cu strălucirea lui de neîndurat, și ceea ce era minciună, minciună a devenit și pentru el. În ultimul ceas al vieții sale, i-a fost dat să asculte cîntînd un geniu minunat, care-l făcuse să-și dea seama de propria sa lipsă de talent, osîndindu-l pentru totdeauna. O dată cu cel din urmă sunet care vibra pe coarda viorii genialului S...ț, el descoperise întreaga taină a artei, și adevăratul geniu, veșnic tînăr, puternic, îl strivise cu măreția sa. Părea că tot ceea ce-l frămîntase de-a lungul anilor, chinurile lui tainice și nedeslușite, tot ce pînă în clipa aceea nu fusese pentru el decît un vis și o nălucire chinuitoare, pierdută ca-ntr-o pîclă cu neputință de atins — deși uneori i se dezvăluia, făcîndu-l să fugă și să se ascundă îngrozit în dosul amăgirii întregii sale vieți — tot ce presimțise, dar se temuse să privească în față pînă atunci, totul apăruse dintr-o dată plin de strălucire în fața ochilor săi, care pînă atunci refuzaseră cu încăpăținare să recunoască lumina ca lumină, iar bezna ca beznă. Dar ochii lui, care abia atunci vedeau pentru întîia oară, nu putuseră îndura lumina adevărului proiectată asupra a tot ceea ce fusese, ceea ce era și ceea ce putea fi în viitor. Ea îl orbise, și rațiunea lui se mistuise la flacăra ei. Adevărul îl lovise năprasnic, fără scăpare, ca un trăsnet. Se săvîrșise ceea ce așteptase ani de-a rîndul, înfiorat, cu inima strînsă. Părea că de-a lungul întregii sale vieți atîrnase o sabie deasupra capului său, că așteptase clipă de clipă, chinuindu-se cumplit, să fie străpuns de ea, și iată că, în sfîrșit, sabia îl lovise! Lovitura fusese mortală. Voise să fugă de propria lui judecată, dar nu mai avea încotro. Dispăruse ultima lui speranță, pierise ultimul său pretext. Aceea care prin viața ei îl stînjea atîția ani, care nu-l lăsase să trăiască, prin a cărei moarte — după cum credea orbește — el trebuia să renască dintr-o dată, nu mai era. În sfîrșit, rămăsese singur, nimic nu-l mai stingherea. În sfîrșit, era liber! Pentru cea din urmă oară, într-o cumplită înțelețare cu propria lui deznădejde, voise să-și facă singur judecata, fără îndurare, aspru, ca un judecător nepărtinitor,

cinstit. Și arcușul său nu putuse decît să repete neîndemînatul ultima frază muzicală a geniului pe care tocmai îl ascultase... În clipa aceea, nebunia de neînălăturat, care-l pîndea de zece ani, îl lovise năprasnic.

IV

Mă întremam greu. Chiar și după ce nu mai eram nevoită să stau în pat, mintea mea continua să fie cuprinsă de toropeală, și multă vreme n-am putut înțelege ce se întîmplase cu mine. Erau clipe cînd mi se părea că visez, și-mi aduc aminte că doream într-adevăr ca totul să fi fost un vis! Seara, la culcare, speram că poate o să mă trezesc iarăși în odaia noastră sărăcăcioasă și o să-mi văd iar părinții... În cele din urmă, mi-am dat seama de situația mea, și, încetul cu încetul, am înțeles că rămăsesem singură pe lume și că mă adăpostiseră niște oameni străini. Atunci pentru întîia oară m-am simțit orfană.

Am început să cercetez cu ochi lacomi tot ce mă înconjura — totul era nou și surprinzător pentru mine. În primele zile toate îmi păreau ciudate, minunate, și toate mă înspăimîntau: și oamenii necunoscuți, și obiceiurile, și încăperile bătrînei case boierești — parcă le văd și acum, spațioase, înalte, somptuoase, dar atît de triste și de mohorite, încît mi-era groază să trec prin cîte un salon nesfîrșit de lung, de teamă să nu mă rătăcesc. Nu mă întremasem încă de-a binelea, mă stăpîneau gînduri întunecate și apăsătoare, potrivite, de altfel, cu locuința, pe cît de solemnă, pe atît de mohorîtă. Pe lîngă aceasta, o nostalgie vagă, de care nu-mi dădeam prea bine seama, mă cuprindea din ce în ce mai tare. Stăteam nedumerită în fața cîte unui tablou, a unei oglinzi, a unui șemineu cu ornamentație complicată, sau în fața unei statui, care se ascunsese parcă anume într-o firidă adîncă, pentru ca să mă pîndească mai bine și să mă sperie. Rămîneam pe neașteptate ținută locului, uitînd pentru ce mă oprisem, ce voisem, la ce mă gîndisem, și mă dezmeticeam abia cînd mă înfiorau teama și tulburarea, iar inima îmi zvîcnea puternic în piept.

Dintre toți cei care veneau din cînd în cînd să mă vadă în timpul bolii, în afară de bătrînul doctor, mă impresionase un bărbat mai în vîrstă, grav și blind, care mă privea cu o adîncă com-

pătimire. L-am îndrăgit mai mult decît pe toți ceilalți, și tare aş fi vrut să-i vorbesc, dar mi-era teamă. Părea întotdeauna foarte trist, vorbea puțin, în fraze scurte, și niciodată nu am văzut un zîmbet înflorindu-i pe buze. Era chiar prințul H...i, care mă găsise și mă adăpostise în casa lui. Pe măsură ce mă întremam, venea tot mai rar la mine. În sfîrșit, cînd m-a vizitat ultima oară, mi-a adus bomboane și o carte cu poze pentru copii. M-a sărutat, m-a binecuvîntat și m-a rugat să fiu mai veselă, iar ca să-mi facă o bucurie, m-a anunțat că o să am în curînd o prietenă, o fetiță ca mine : pe Katia, fiica lui, care atunci se afla la Moscova. A mai schimbat apoi cîteva vorbe cu franțuzaica — o femeie în vîrstă, guvernanta copiilor săi — și cu fata care mă îngrijea, le-a făcut un semn spre mine și a ieșit. Nu l-am mai văzut decît peste trei săptămîni. Prințul trăia foarte retras. Prințesa ocupa cea mai mare parte a casei. Se întîmpla să nu-și vadă soțul săptămîni întregi. Mai tîrziu am băgat de seamă că cei din casă nu vorbeau decît foarte puțin de dînsul, ca și cum n-ar fi trăit acolo, împreună cu ei. Toți îl respectau și se vedea bine că țineau la el. Totuși, îl socoteau un om ciudat, altfel decît ceilalți. Se pare că și el știa că e foarte ciudat, că nu e la fel ca alții, și, de aceea, se străduia să-i supere cît mai puțin cu prezența lui... La timpul potrivit, voi avea prilejul să vorbesc despre el mai mult și mai amănunțit.

Într-o dimineață, mi-au dat rufe noi, fine, și m-au îmbrăcat cu o rochie de doliu, neagră, de lînă, cu manșete albe, la care mă uitam cu un fel de nedumerire plină de neliniște. M-au pieptănat cu grijă și m-au condus la etajul de jos, în apartamentul prințesei. Cînd am ajuns acolo, m-am oprit încremenită — nu văzusem niciodată pînă atunci atîta splendoare și atîta lux. Dar uimirea mea nu a durat decît o clipă, risipindu-se îndată ce am auzit vocea poruncitoare a prințesei, care cerea să fiu condusă mai aproape de dînsa. Chiar în timpul ceremoniei îmbrăcatului, mă gîndisem că mă aștepta, probabil, o grea încercare, și numai Dumnezeu știe de ce-mi venise acest gînd. Trebuie să spun că pășeam în noua mea viață cu un fel de neîncredere ciudată față de tot ce mă înconjura. Însă prințesa a fost foarte prietenoasă și m-a sărutat. Atunci am prins mai mult curaj și m-am uitat la ea. Am recunoscut-o pe doamna cea frumoasă, pe care o văzusem cînd mă trezisem din leșin. Dar în timp ce-i sărutam mîna, tremuram toată și nu am izbutit să-mi adun puterile, ca să răspund măcar o vorbă la întrebările ei. Mi-a poruncit să stau jos pe un taburet de lîngă ea, care credea că fusese pregătit anume pentru mine. Se cunoștea

bine că prințesa nu dorea altceva decît să mă îndrăgească, să-mi aducă mîngîiere și să-mi țină loc de mamă. Eu însă nu mi-am dat seama de norocul care-mi ieșise în cale și nu m-am străduit de loc să-i fac o bună impresie. Mi-au dat o carte minunată și mi-au spus să mă uit la poze. Prințesa tocmai scria o scrisoare. Din cînd în cînd, lăsa pana jos și-mi vorbea, dar eu mă fisticeam, mă bîlbîiam și nu puteam să-i dau nici un răspuns ca lumea. Într-un cuvînt, deși povestea mea era cu totul neobișnuită, și rolul cel mai important îl juca în ea fatalitatea cu nenumăratele ei căi, s-ar putea spune misterioase — poveste cu foarte multe momente interesante, inexplicabile și chiar fantastice — în ciuda acestor împrejurări melodramatice, apăream totuși ca un copil cît se poate de obișnuit, sperios și oarecum îndobitocit, ba chiar prostuț. Mai ales impresia aceasta de fetiță proastă, pe care o făceam, nu i-a plăcut prințesei. Ea s-a plictisit de mine destul de repede, ceea ce, firește, s-a întîmplat numai din vina mea. Către ora trei au început vizitele, și prințesa a devenit deodată mai atentă și mai drăguță cu mine. La întrebările musafirilor, ea răspundea că povestea mea este foarte interesantă, apoi începea să vorbească franțuzește. În timp ce ea povestea, oaspeții mă priveau clătînînd din cap și scoțînd din cînd în cînd exclamații de mirare. Un tînăr și-a îndreptat lornionul spre mine, iar un bătrînel cărunț și parfumat a vrut neapărat să mă sărute. Eu făceam fețe-fețe și sedeam cu ochii în pămînt, de teamă să nu fac cea mai mică mișcare. Tremuram din tot corpul și inima mi se strîngea dureros. Cîndul îmi zbura la mansarda noastră: îl vedeam iar pe tata, vedeam serile noastre lungi, tăcerile nesfîrșite; mă gîndeam la mama, și ori de cîte ori îmi aminteam de ea, ochii mi se umpleau de lacrimi, mi se punea un nod în gît și simțeam o dorință nebună să fug de acolo, să dispar, să rămîn singură... Apoi, după ce vizitele au luat sfîrșit, fața prințesei a devenit mai aspră. Acum, mă privea mai încruntată și-mi vorbea în frînturi de frază. Mai mult decît orice mă înfricoșau ochii ei negri, pătrunzători, ațîntiți uneori cîte un sfert de ceas asupra mea, și buzele ei subțiri, strînse cu putere. Seara, m-au condus sus. Cînd m-am suit în pat, mă scuturau frigurile. În noaptea aceea m-am trezit de mai multe ori plîngînd, chinuită de coșmaruri. A doua zi dimineata m-au dus din nou la prințesă. În cele din urmă, prințesa s-a plictisit să le tot povestească musafirilor pătaniile mele, iar musafirii se plictisiseră și ei să mă compătimească într-una. De altfel — după cum spusese chiar prințesa într-o convorbire între patru ochi cu o doamnă mai în vîrstă care

o întrebare dacă nu se plictisește cu mine — eram un copil obișnuit... „lipsit de orice naivitate“. Într-o seară m-au condus sus și nu m-am mai întors niciodată în salonul ei. Așa s-a terminat cu această favoare. Aveam însă voie să umblu prin toată casa cît pofteam. Nici n-aș fi putut să stau liniștită într-un loc din pricina tristeții mele adânci, bolnăvicioase, și eram foarte mulțumită că mi-era îngăduit să cobor, să mă izolez în odăile de jos. Țin minte că doream să vorbesc cu cei din casă, dar mă temeam atît de mult să nu-i supăr, că preferam să rămîn singură. Mai mult decît orice îmi plăcea să stau ghemuită undeva într-un colț, după vreo mobilă, neobservată de nimeni. Acolo începeam să-mi depăn amintirile, reflectînd la toate întîmplările prin care trecusem. Dar, ciudat lucru, parcă uitasem sfîrșitul celor petrecute în casa părinților mei și toată povestea aceea îngrozitoare. Prin fața ochilor mei se perindau numai imagini, întîmplări. N-aș putea spune că nu-mi aminteam totul : și noaptea aceea, și vioara, și pe tata, și cum i-am făcut rost de bani, dar nu eram în stare să pătrund, să-mi lămuresc ceea ce se petrecuse... Atunci simțeam o apăsare și mai grea pe suflet și cînd, în depănarea amintirilor, ajungeam să mă văd rugîndu-mă în genunchi la picioarele patului măicuței mele lipsită de viață, mă cutremura un fior rece, scoteam un țipăt înăbușit, mi se tăia răsuflarea, inima începea să-mi zvîcnească cu putere în piept și, îngrozită, ieșeam din ascunzătoarea mea și o luam la fugă. De altfel, am greșit cînd am spus că mă lăsau singură ; de fapt, eram supravegheată necontenit, cu mare grijă. Toți îndeplineau întocmai porunca prințului, care ordonase să mi se dea toată libertatea, să nu mă stingherească nimeni, dar să nu mă piardă din ochi. Băgasem de seamă că oineva de-ai casei sau dintre servitori venea din cînd în cînd să arunce o privire în camera unde mă aflam, pentru ca să plece apoi îndată, fără să-mi spună o vorbă. Eram foarte mirată și întrucîtva neliniștită de această atenție. Nu înțelegeam de fel rostul ei. Bănuiam că mă țineau pentru cine știe ce scop care va ieși la iveală într-o bună zi. După cîte mi-amintesc, căutam întotdeauna să descopăr locurile cele mai ferite, ca să știu unde să mă ascund mai bine la nevoie. Într-o zi, am ajuns la scara principală. Era de marmură, largă, acoperită cu covoare, împodobită pe margini cu flori și cu vase minunate. Pe fiecare palier stăteau cîte doi oameni înalți, tăcuți, îmbrăcați cu haine în mai multe culori, înmănușați, la gît cu niște cravate albe ca neaua. Îi priveam nedumerită, fiindcă nu pricepeam pentru ce

ședeau acolo, uitându-se unul la altul, în tăcere, așa, fără nici o treabă.

Plimbările acestea singuraticе îmi plăceau din ce în ce mai mult. Mai era și altceva, care mă făcea să fug mereu de la etajul de sus. Acolo locuia o mătușă bătrînă a prințului, care nu ieșea aproape niciodată din camera ei și nu pleca nicăieri. Bătrînica aceasta mi s-a întipărit adînc în memorie. Era, poate, personajul cel mai important din casă. În raporturile cu ea, toată lumea respecta o anumită etichetă rigidă. Pînă și prințesa, atît de mîndră și de autoritară, trebuia să se urce la mătușă ei de două ori pe săptămînă, în zilele fixate cu strictețe. De obicei, prințesa venea dimineața. Conversația lor era rece, întreruptă adesea de tăceri solemne, în timpul cărora bătrînica șoptea rugăciuni sau își număra mătăniile. Vizita nu se termina decît atunci cînd bătrîna se ridica de pe scaun și o săruta pe prințesă pe buze, ceea ce însemna că întrevederea luase sfîrșit. Pe vremuri, prințesa era datoare să vină s-o vadă în fiecare zi, dar cu trecerea timpului, la dorința bătrînei, a intervenit o ușurare a acestei îndatoriri, rămînînd statornicit ca în celelalte cinci zile ale săptămînii prințesa să trimită pe cineva de dimineață la mătușă ei, ca s-o întrebe de sănătate. În general, bătrîna ducea un trai aproape monahal. Rămăsese domnișoară. La vîrsta de treizeci și cinci de ani, plecase la o mînăstire, unde petrecuse vreo șaptesprezece ani din viață, fără să se călugărească. Apoi părăsise mînăstirea și venise la Moscova să locuiască la sora ei, contesa văduvă L., a cărei sănătate se subrezea din an în an, și ca să se împace cu cea de a doua soră a ei, prințesa H...i și ea, cu care se certase de mai bine de douăzeci de ani. Se spunea însă că bătrînele nu trăiseră în bună înțelegere nici măcar o singură zi, că de o mie de ori erau cît pe aci să se despartă iar ; n-o făcuseră însă, pentru că observaseră, în sfîrșit, că fiecare din ele avea nevoie de celelalte două, ca să mai scape de plictiseală și de neplăcerile bătrîneții. Dar cu toată lipsa de farmec a traiului lor și în ciuda solemnei plictiseli care domnea în casa lor boierească de la Moscova, lumea bună din oraș se socotea datoare să continue să facă vizite celor trei schimnice. Erau socotite ca vrednice păstrătoare ale tuturor rînduielilor aristocratice, ca un letopis_e viu al boierimii de viță veche. Contesa lăsase după moartea ei multe amintiri frumoase — fusese o femeie minunată. Cei care veneau de la Petersburg, lor le făceau prima vizită. Cine era primit în casa lor, era primit pretutindeni. Dar după moartea contesei, cele două surori se despărțiseră totuși. Cea

mai mare, prințesa H...i, rămăsese mai departe la Moscova, primindu-și partea de moștenire de pe urma contesei decedate, care n-avea copii, iar cea mai mică, schimnica, se mutase la Petersburg, la nepotul ei, prințul H...i. În schimb, cei doi copii ai prințului, Katia și Alexandru, rămăseseră mai departe la Moscova ca oaspeți ai bunicii lor, ca s-o mai mîngîie și să-i mai îndulcească singurătatea. Prințesa, care-și iubea copiii cu pasiune, nu îndrăz-nise să se împotrivească și se despărțise de ei pentru tot timpul doliului. Am uitat să spun că la venirea mea toată casa prințului mai era în doliu, dar doliul trebuia să se termine curînd.

Bătrîna prințesă se înbrăca numai în rochii negre, făcute dintr-o țesătură simplă de lînă. La gît purta gulerase albe, scrobite, cu cute mărunte, care-i dădeau aerul unei pensionare de azil. Nu-și părăsea niciodată mătăniile, mergea cu trăsura, ceremonios, la liturghie, ținea toate posturile, primea vizita unor fețe bisericești și a altor persoane venerabile, citea cărți sfinte și în general ducea o viață de călugăriță. Sus, toți respectau liniștea cu strășnicie. Nu era îngăduit să scîrțîie o ușă. Bătrînica era sensibilă ca o domnișoară de cincisprezece ani și trimitea numaidecît să se cerceteze care fusese cauza zgomotului sau chiar a unui simplu scîrțîit. Toți vorbeau în șoaptă, călcau în vîrfurile degetelor, și biata franțuzoaică, bătrînă și ea, fusese silită pînă la urmă să renunțe la încălțămîntea ei preferată — ghetuțele cu tocuri înalte. Tocurile fuseseră proscrise. După două săptămîni de la sosirea mea, bătrîna prințesă a cerut relații despre mine : cine eram, de unde veneam, cum de ajunsesem în casă și multe altele de felul acesta. I s-au dat îndată toate relațiile, cu toată deferința cuvenită. După aceea a trimis un al doilea sol la franțuzoaică, s-o întrebe cum de nu-i fusesem încă prezentată. Atunci s-a stîrnit mare zarvă — m-au pieptănat, m-au spălat pe față și pe mîini, care și așa erau foarte curate — apoi m-au învățat cum să mă apropiu de bătrîna prințesă, cum s-o salut, cum să par mai veselă și mai prietenoasă, într-un cuvînt, m-au dăscălit cu mare grijă. În sfîrșit, a plecat un curier special, de data aceasta din partea noastră, ca s-o întrebe pe prințesă dacă e dispusă s-o vadă pe orfană. Răspunsul a fost negativ ; totuși, prințesa a fixat termenul înfățișării pentru a doua zi, după liturghie. În noaptea aceea, n-am închis ochii. Mi s-a povestit mai tîrziu că aiurasem tot timpul. Mi se părea mereu că mă apropiam de prințesă și-i ceream iertare pentru ceva. În sfîrșit, a sosit și clipa așteptată. M-am pomenit în fața unei bătrîne puțintică la trup, pierdută în fotoliul ei uriaș. Mi-a răspuns la

salut, dînd de mai multe ori din cap, apoi și-a pus ochelarii, ca să mă vadă mai bine. Mi-aduc aminte că nu i-am plăcut de fel. A binevoit să spună că arăt ca o sălbatică și că nu știu nici măcar să fac o reverență ca lumea, nici să sărut mîna. A început un adevărat interogatoriu, la care eu abia răspundeam. Dar cînd a pomenit de părinții mei, m-au podidit lacrimile. Bătrînei prințese nu i-a plăcut că începusem să plîng; totuși, a încercat să mă consoleze, sfătuiindu-mă să-mi pun nădejdea în Dumnezeu. Apoi m-a întrebat cînd am fost ultima oară la biserică, și cum nu prea i-am înțeles întrebarea, pentru că educația mea fusese cu totul neglijată, bătrîna s-a îngrozit. A trimis îndată după tînăra prințesă, cu care s-a sfătuit fără întîrziere, și au hotărît ca duminica următoare să mă ducă neapărat la biserică. Bătrîna a făgăduit să se roage dînsa pentru mine pînă atunci, dar a poruncit să mă ia de acolo, pentru că-i făcusem o impresie penibilă. Și nici nu era de mirare, în starea în care mă aflam. Se vedea bine că nu-i plăcusem de fel. În aceeași zi, a trimis vorbă să mă potolesc, că eram prea zburdalnică și că asta se simțea în toată casa. În realitate, în ziua aceea nici nu mă clintisem din loc — nu mai încăpea în-doială că bătrînei i se păruse doar. Cu toate acestea, aceeași observație s-a repetat și a doua zi. Din întîmplare, în ziua aceea am scăpat o ceașcă din mînă și s-a făcut țandări. Franțuzaica și fetele din casă s-au îngrozit, și chiar atunci am fost mutată în camera cea mai îndepărtată, urmată de un întreg alai de oameni cuprinși de spaimă.

Nu mai știu cum s-a terminat această poveste. Iată de ce eram încîntată că mi se îngăduia să cobor la etajul de jos, să cutreier singură prin odăile mari de acolo — eram sigură că nu supăr pe nimeni.

Țin minte că într-o zi ședeam într-un salon de la parter. Cu capul în piept, cu fața îngropată în mîini, încremenisem locului de nu știu cîte ore. Mă gîndeam, mă gîndeam într-una. Cu mintea mea necoaptă nu puteam să înțeleg de ce durerea îmi apasă sufletul tot mai tare și mă înăbușă. Deodată, o voce blîndă a răsunat deasupra capului meu :

— Ce-i cu tine, sărmana mea fetiță ?

Am ridicat ochii. Era prințul. Fața lui exprima o adîncă compătimire, dar în privirea mea era atîta tristețe, atîta suferință răscolitoare, încît ochii săi mari, albaștri, se umplură de lacrimi.

— Biată orfană ! a zis el, mîngîindu-mă pe cap.

— Nu, nu sînt orfană ! Nu ! am strigat eu într-un geamăt. Eram zguduită, toate se învolburaseră în mine. Am sărit de la locul meu, i-am apucat mîna și am început s-o sărut, scaldînd-o în lacrimi și repetînd cu glas rugător : Nu, nu sînt orfană ! Nu !

— Ce-i cu tine, copila mea ? Draga mea, sărmana mea Netoska, ce-i cu tine ?

— Unde e mama mea ? Unde e mama mea ? strigam eu printre lacrimi. Nu mai eram în stare să-mi ascund durerea. Istovită de atîta zbucium, am căzut în genunchi în fața lui, repetînd mereu : Unde-i mama ? Spune-mi, dragă domnule, unde-i mama mea ?

— Iartă-mă, copila mea !... Vai, sărmana de ea, i-am adus aminte... Ce-am făcut ! Vîno cu mine, Netoska, vino repede !

M-a luat de mîină și m-a tras după el. Mergea grăbit. Era foarte tulburat. În sfîrșit, am ajuns într-o încăpere pe care n-o mai văzusem niciodată.

Era camera de rugăciune. Se însera. Podoabele de aur și de pietre scumpe ale icoanelor străluceau viu în lumina candelor. Chipurile palide ale sfinților mă priveau din cadrul lor aurit. Odaia aceasta semăna atît de puțin cu celelalte încăperi ! Totul era aici atît de tainic și de posomorît, încît a făcut asupra mea o puternică impresie. Am simțit un fior de groază, ceea ce nu era de mirare în starea sufletească în care mă găseam. Prințul mi-a spus în șoaptă, repede, să mă așez în genunchi în fața icoanei Maicii Domnului, și a îngenuncheat și el lîngă mine...

— Roagă-te, copila mea, roagă-te ! Să ne rugăm amîndoi ! a zis el cu glasul stins, întretăiat.

Dar n-am izbutit să mă rog. Eram prea tulburată și înfricoșată. Mi-am amintit de vorbele tatălui meu din ultima noapte, lîngă trupul neînsuflețit al mamei mele, și pînă la urmă am avut iar o criză de nervi. M-am îmbolnăvit și, în această a doua perioadă a bolii mele, am fost la un pas de moarte. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Într-o dimineată, am auzit rostindu-se numele lui S...ț. Cineva dintre ai casei vorbea de el la căpătiul meu. Am tresărit și, răscolită de amintiri, chinuită de visuri urîte, m-am zbatut în delir mai multe ore de-a rîndul. M-am deșteptat foarte tîrziu. În jurul meu era întuneric beznă. Lampa de noapte se stinsese, iar fata care veghea de obicei la căpătiul meu ieșise din odaie. Deodată, am auzit de departe sunetele unei muzici. Sunetele acestea ba

amuțeau, ba răsunau apoi mai puternic și parcă tot mai aproape. Nu-mi mai aduc aminte ce-am simțit atunci, ce gând mi-a răscolit mintea bolnavă. M-am dat jos din pat — nu știu de unde am avut atîta putere — mi-am pus în grabă rochița de doliu și, bîjbîind prin întuneric, am ieșit din odaie. N-am întîlnit țipenie de om, nici în a doua, nici în a treia încăpere. În sfîrșit, am ajuns în coridor. Acum sunetele se auzeau tot mai aproape. O scară cobora din mijlocul coridorului la etajul de jos, pe unde o luam de obicei spre odăile cele mari. La picioarele scării viu luminate am zărit o mulțime de oameni. M-am furișat într-un colț, ca să nu fiu văzută și, pîndind prilejul potrivit, am coborît și am ajuns în coridorul de jos. Muzica venea din salonul de alături, unde se auzea larmă și murmur de voci. Parcă mii de oameni s-ar fi adunat acolo. O ușă a acestui salon, care dădea pe coridor, era mascată cu două rînduri de draperii uriașe de catifea roșie. Am ridicat prima draperie și m-am strecurat între ele. Inima îmi zvîcnea chinuitor. Abia mă țineam pe picioare. Am stat cîteva minute, ca să-mi potolesc emoția, apoi am cutezat să ridic puțin un colț al celeilalte draperii... Dumnezeuule mare! Salonul uriaș și mohorît, în care mi-era atît de teamă să intru singură, era scaldat în mii de lumini. În ochii mei, deprinși cu întunericul, s-a revărsat o mare de lumină, care m-a orbit pentru cîteva clipe. M-am simțit învăluită de o adiere fierbinte de aer parfumat. O mulțime de oameni, cu fețe vesele și fericite, se plimbau prin salon. Femeile purtau rochii de culori deschise, neînchipuit de luxoase. Pretutindeni vedeam priviri pline de mulțumire. Stăteam ca vrăjită. Mi se părea că toate acestea le mai văzusem cîndva, undeva în vis... Mi-au răsărit în minte amurgurile din mansarda noastră, fereștriuca prea înaltă, iar jos, jos de tot, strada cu felinarele strălucitoare și ferestrele casei cu draperiile roșii, trăsurile aliniate în fața intrării, tropotul și fornăitul cailor falnici, larma vocilor, strigătele, umbrele din dosul ferestrelor și muzica îndepărtată, pierdută. „Ah, așadar, aici! Aici era raiul acela unde visam să ajung cu sărmanul meu tată... Așadar, n-a fost numai un vis!... Da, întocmai așa îmi închipuisem totul în visurile mele!“ Incitată de boală, fantezia mi s-a aprins și mai tare, și lacrimile unei fericiri negrăite mi-au împînzit ochii. Cu privirile îl căutam pe tata. Trebuie să fie aici! Este aici! repetam în gând și inima-mi zvîcnea într-o așteptare înfrigurată... Mi se tăiase răsufarea. Dar muzica s-a potolit, și freamătul șoptelor a înfiorat sala. Mă uitam lacomă la fețele celor care se perindau pe dinaintea mea, străduindu-mă

să recunosc pe cineva. Deodată, o emoție neașteptată a cuprins întreaga sală. Un bătrîn înalt, slab, se urcă pe estradă ; un zîmbet îi lumina fața palidă. S-a închinat stîngaci în toate părțile — în mînă ținea o vioară. Apoi s-a lăsat o liniște atît de adîncă, de parcă nimeni nici nu mai respira. Privirile tuturor se ațintiseră asupra bătrînului, în așteptare încordată. El a luat vioara și a atins coardele cu arcușul... Concertul începuse. Fără veste, mi-am simțit inima strînsă ca într-un clește. Chinuită, cu răsufierea tăiată, sorbeam cu nesaț sunetele acelea care-mi păreau cunoscute. Le mai auzisem undeva ! Se desprindea din ele presimțirea a ceva înspăimîntător, cumplit, care se zbătea în propria-mi inimă. Și, iată, vioara porni să răsune mai puternic, tot mai puternic. Sunetele ei erau acum năvalnice, copleșitoare. Apoi țîșni un strigăt sfîșietor, ca o tînguire omenească, de parcă peste mulțimea aceea de oameni se înălța o rugă zadarnică, înfiorînd-o, ca să se stingă apoi în gemete deznădăjduite. Deslușeam în sunetele acestea ceva apropiat, tot mai apropiat de inima mea. Dar inimii nu-i venea să creadă. Îmi încheștasem dinții, ca să nu gem de durere, iar cu degetele crispate apucasem draperia, ca să nu mă prăbușesc... Din cînd în cînd, închideam ochii, apoi îi deschideam iarăși, crezînd că visez, că mă voi deștepta în ceasul acela nemilos, atît de cunoscut ! Retrăiam ca în vis acea ultimă noapte, cînd auzisem aceleași sunete. Deschideam ochii, voind să mă încredințez că noaptea de atunci era realitatea de acum, și scrutam mulțimea cu priviri lacome. Dar nu, aici erau alți oameni, alte fețe... Mi se părea că toți cei adunați aici așteptau ceva, ca și mine, că toți, ca și mine, erau chinuiți de o durere sfredelitoare, și că ar fi vrut și ei să curme vaietele și tînguirile care le sfîșiau inimile. Dar vaietele și tînguirile se învolburau tot mai pline de durere, mai jalnice, mai prelungi. Apoi, deodată, a izbucnit ultimul țipăt, un țipăt înspăimîntător, parcă fără de sfîrșit, care mi-a răscolit simțirea. Nu mai încăpea nici o îndoială ! Era același țipăt, chiar acela ! Il recunoscusem ! Doar îl mai auzisem o dată ! Și acum, îmi sfredelea iarăși inima, ca și atunci, în noaptea aceea ! „Tata, tata ! mi-a străfulgerat prin minte, e acolo, mă cheamă ! El e, cu vioara lui !” Și parcă un vaier s-a smuls din pieptul oamenilor din sală, și încăperea s-a cutremurat de aplauze frenetice. Atunci am izbucnit într-un plîns deznădăjduit și, nemaiputîndu-mă stăpîni, am dat draperia la o parte și m-am năpustit în sală.

— Tată ! Tată ! Tu ești ! Unde ești ? strigam eu în neștire.

Nu știu cum am ajuns lângă bătrînul cel înalt ! Toți se dădeau în lături, făcîndu-mi loc să trec. Cu un țipăt chinuit, m-am repezit la el ca să-l îmbrățișez. Credeam că-l îmbrățișez pe tata... Două mîini uscățive, lungi, m-au cuprins fără veste și m-au ridicat în aer. Doi ochi negri m-au ațintit parcă ar fi vrut să mă mistuie la flacăra lor. M-am uitat la bătrîn : „Nu ! Nu e tata, ci... asasinul lui !” mi-a fulgerat prin minte. Cuprinsă de o înspăimîntătoare exaltare, mi se părea că-i aud hohotul de rîs, căruia mulțimea din sală îi răspundea cu un urlat clocotitor, și mi-am pierdut cunoștința.

V

Așa am intrat în cea de-a doua și ultima perioadă a bolii mele.

Cînd am deschis din nou ochii, am zărit fața unui copil, care stătea aplecat asupra-mi. Era o fetiță de vîrsta mea. Am întins mîinile spre ea — aceasta a fost întîia mea mișcare. Din prima clipă cînd am văzut-o, sufletul mi s-a umplut de fericire, de o dulce presimțire. Închipuți-vă un copil de o frumusețe desăvîrșită, strălucitoare, nimitoare, o frumusețe în fața căreia rămiîi înmărmurit, în culmea desfătării, vibrînd de emoție — o frumusețe, căreia îi ești recunoscător numai pentru că există, pentru că privirea ta a avut norocul s-o înlînească, pentru că a trecut pe lângă tine. Era fiica prințului, Katia. Tocmai sosise de la Moscova. Mi-a întîmpinat gestul cu un zîmbet, și nervii mei slăbiți au tresărit de atîta incîntare.

Mica prințesă și-a chemat tatăl, care stătea la doi pași de noi și vorbea cu doctorul.

— Ei, slavă Domnului ! Slavă Domnului ! a zis el, luîndu-mă de mînă. Fața îi era luminată de o bucurie sinceră. Sînt bucuros, sînt foarte, foarte bucuros ! a urinat el, vorbind repede, ca de obicei. Iat-o pe Katia, fetița mea, faceți cunoștință ! Vezi, acum ai o prietenă. Grăbește-te să te întremezi, Netoșka. Fetița rea ce ești ! De-ai ști ce spaimă am tras din pricina ta !

Mă însănătoșeam văzînd cu ochii. Peste cîteva zile am început să umblu. Katia venea în fiecare dimineată lângă patul meu, mereu veselă, mereu zîmbitoare. O așteptam cu nerăbdare. Eram fericită cînd o vedeam. Cît de mult doream s-o sărut ! Dar zbur-

dalnica fetiță rămînea doar cîteva clipe lingă mine, pentru că nu avea astîmpăr să stea locului. Simțea nevoia să se miște mereu, să alerge, să zburde, să facă să răsune toată casa. De aceea, chiar de la prima ei vizită, mi-a spus că se plictisește îngrozitor să stea cu mine și că, din pricina asta, are să vină foarte rar, și numai pentru că-i e milă de mine. Că de, ce să facă, nu se poate să nu vină de loc. Dar după ce mă voi însănătoși, va fi cu totul altceva, o să ne putem înțelege mai bine. Și, în fiecare dimineață, prima ei întrebare era :

— Ei, te-ai făcut sănătoasă ?

Cum eram încă foarte palidă și slabă, iar pe fața mea tristă abia de se putea desluși un surîs sfios, mica prințesă se încrunta îndată, clătina din cap și bătea înciudată din picior.

— Și doar ți-am spus ieri să te faci bine pînă astăzi ! Ce-i cu tine ? Poate că nu ți se dă de mîncare ?

— Da, mi se dă cam puțin, răspundeam eu cu sfială, pentru că începusem să mă fisticesc în fața ei. Doream din tot sufletul să-i fiu pe plac, ceea ce mă făcea să-mi fie teamă de fiecăre cuvînt pe care-l rosteam, de orice gest al meu. Vizitele ei mă încîntau din ce în ce mai mult. Nu mă mai săturam privind-o și țin minte că după ce pleca, rămîneam ca vrăjită, cu ochii ținți la locul pe care-l părăsise. Am început s-o văd în vis. Iar cînd eram trează, în lipsa ei, născoceam lungi conversații cu ea, mă împrieteneam cu ea, mă jucam cu ea, făceam împreună fel de fel de năzbîtii, iar dacă ne dojenea cineva, plîngeam împreună cu ea — într-un cuvînt, eram mereu alături de ea, ca o îndrăgostită. Doream nespuse de mult să mă fac bine și să mă îngraș mai repede, așa cum mă sfătuia Katia.

Țin minte că dimineața, cînd Katia dădea buzna în odaia mea, strigînd : „Nu te-ai întremat ? ! Ești tot atît de slabă ca și ieri !“, mi se făcea teamă de ea, ca și cum aș fi fost vinovată că nu mă îngraș. Iar Katia nu mai putea de mirare că nu eram în stare să mă îngraș de la o zi la alta, așa că, de la o vreme, a început să se supere de-a binelea pe mine.

— Ei, ce zici, să-ți aduc astăzi plăcintă ? m-a întrebat ea într-o zi. Mănîncă ! Așa o să te îngrași mai repede.

— Să-mi aduci, i-am răspuns eu, încîntată că voi avea astfel prilejul s-o mai văd o dată în ziua aceea.

După ce se interesa de sănătatea mea, mica prințesă se așeza de obicei pe un scaun lingă mine și mă privea cercetător cu ochii ei negri. Chiar de la început, cînd încă nu mă cunoștea bine,

băgasem de seamă că se uita așa la mine, examinându-mă din cap până în picioare cu ochii plini de mirare naivă. Dar conversația noastră nu se închea. Izbucnirile ei neașteptate mă fisticau; doream totuși nespuse de mult să stau de vorbă cu ea.

— Ei, de ce taci mereu? a început Katia după ce tăcusem îndelung.

— Ce fata tata? am întrebat-o eu, fericită că găsisem o frază cu care puteam să încep conversația de fiecare dată.

— Ce să facă? Tata e bine. Astăzi am băut două cești de ceai, nu una, ca de obicei. Tu câte ai băut?

— Una.

Din nou tăcere.

— Astăzi, Falstaff a vrut să mă muște.

— Ciinele?

— Da, ciinele. Nu l-ai văzut încă?

— Ba da, l-am văzut.

— Atunci, de ce mă-ntrebi?

Și, cum nu știam ce să-i răspund, nica prințesă m-a privit iarăși mirată.

— Spune-mi, îți face plăcere când stau de vorbă cu tine?

— Da, îmi face foarte mare plăcere. Vino mai des.

— Așa mi s-a spus c-o să te bucuri când o să vin la tine, dar dă-te și tu mai repede jos din pat! Astăzi o să-ți aduc plăcintă... Dar de ce taci mereu?

— Așa...

— Te gîndești într-una, nu-i așa?

— Da, mă gîndesc la multe.

— Iar mie mi se spune că vorbesc mult și gîndesc puțin. Oare e rău când vorbești?

— Nu. Sînt bucuroasă când vorbești tu.

— Hm, am s-o întreb pe *madame Léotard* — ea știe toate. Și la ce te gîndești?

— La tine, i-am răspuns eu, după o pauză scurtă.

— Asta îți face plăcere?

— Da.

— Va să zică mă iubești?

— Da.

— Dar eu nu te iubesc încă. Ești atît de slabă! Las' c-o să-ți aduc plăcintă. Și acum, la revedere!

Și Katia, după ce m-a sărutat aproape din zbor, s-a făcut nevăzută.

După dejun, a apărut într-adevăr cu plăcinta. A venit în goană nebună, rîzînd în hohote de bucurie că izbutise să-mi aducă un fel de mîncare care-mi fusese oprit.

— Să mănînci mai mult, să mănînci bine, asta-i porția mea, eu n-am mîncat ! Și acum, la revedere ! Și a dispărut.

Altă dată, tot într-o după-amiază, a năvălit deodată în odaia mea la o oră neobișnuită, cu buclele ei negre parcă răvășite de vifor, cu obraji roșii ca purpura și ochii scînteietori — dovadă că alergase și se zbenguise vreun ceas sau două.

— Știi să te joci de-a volanul ? mi-a strigat ea pe nerăsuflăte, nerăbdătoare să se întoarcă la jocurile ei.

— Nu, i-am răspuns eu, regretînd din suflet că nu puteam spune „da“ !

— Vezi, așa ești tu ! Ei, lasă, nu-i nimic, cînd o să te faci bine, o să te-nvăț eu să te joci de-a volanul. Am venit numai să te întreb. Acum mă joc cu *madame* Léotard. La revedere, mă așteaptă !

În sfîrșit, cu toate că eram încă foarte slăbită, m-am dat jos din pat, cu gîndul să nu mă mai despart niciodată de Katia. Mă atrăgea irezistibil. Nu mă mai săturam privind-o, și asta o mira mult. Mă simțeam atît de atrasă de ea și mă dăruiam acestui nou sentiment cu atîta ardoare, încît nu s-a putut să nu observe acest lucru, socotindu-l la început ca pe o ciudățenie nemaipomenită. Mi-aduc aminte că, într-o zi, pe cînd ne jucam, nu m-am mai putut stăpîni, i-am sărit de gît și am început s-o sărut. Desprinzîndu-se din îmbrățișarea mea, Katia m-a apucat de mîini și, încruntîndu-se ca și cum aș fi jignit-o, m-a întrebat :

— Ce-i cu tine ? De ce mă săruți ?

La întrebarea ei neașteptată, am tresărit și m-am fîstîcit, simțindu-mă parcă vinovată. N-am răspuns o vorbă. Ea a ridicat atunci din umeri, nedumerită (gest care i-a intrat în obicei), apoi, gravă, și-a mușcat buzele cărnose, s-a lăsat de joacă și s-a așezat într-un colț al divanului. A rămas acolo multă vreme, privindu-mă cu atenție, îngîndurată, de parcă ar fi căutat răspuns la o nouă întrebare răsărită deodată în mintea ei. Și acesta era un obicei al ei, în clipele grele. M-am obișnuit destul de greu cu izbucnirile neașteptate, violente, care făceau parte din firea ei.

La început, gîndindu-mă că aveam într-adevăr o comportare foarte stranie, mă simțeam vinovată. Totuși, mă frămînta nedumerirea : de ce nu mă pot împrieteni cu Katia, de ce nu-i plac, o

dată pentru totdeauna? Insuccesele mele mă chinuiau și eram gata să pling la orice vorbă pe care o arunca în treacăt, la orice privire bănuitoare a ei. Dar durerea mea sporea mereu, fiindcă la Katia toate se petreceau foarte repede. Peste câteva zile, mi-am dat seama că nu mă iubea de fel, ba mai mult — că prezența mea îi era chiar neplăcută. Ea trecea prin stări sufletești cu totul diferite una de alta, repede și pe neașteptate. Dacă transformările fulgerătoare ale acestui caracter drept, de o sinceritate naivă, n-ar fi fost însoțite de o nobilă și autentică grație, s-ar fi putut spune despre ea că e brutală. La început, m-a privit cu oarecare îndoială, iar mai târziu s-a văzut că mă disprețuiește, în primul rînd, pare-se, din cauză că nu știam nici un joc. Ea avea o fire zburdalnică, îi plăcea să alerge, era voinică, vioaie și îndemnatică, iar eu, dimpotrivă, eram încă slăbită de boală, potolită, îngîndurată, și jocul nu mă înveselea. Într-un cuvînt, nu găsea la mine absolut nimic care s-o atragă. Apoi, nu mă împăcam cu gîndul că cineva este nemulțumit de mine, mă întristam numai-decît și mă descurajam atît de tare, că nu mai puteam să-mi repar greșeala și să schimb în favoarea mea impresia proastă pe care o produseseam. Pe scurt, eram pierdută. Katia nu putea să priceapă de fel stările mele sufletești. La început, parcă o și speriam: după ce se necăjea zadarnic o oră încheiată să-mi arate jocul de-a volanul, începea să mă cerceteze nedumerită, după obiceiul ei. Văzînd că mă întristez îndată și mă podidesc lacrimile, după ce în vreo trei rînduri a stat și a cugetat îndelung asupra mea, fără să ajungă la vreun rezultat, nici cu mine, nici cu gîndurile ei, m-a părăsit cu totul. A început să se joace singură, fără să mă cheme și pe mine, și chiar fără să-mi vorbească mai multe zile în șir, ceea ce m-a mîhnit nespus de mult. Această desconsiderare din partea ei mi se părea de nesuportat. Singurătatea de acum mă apăsă aproape și mai greu decît singurătatea de mai-nainte. Și iarăși m-au cuprins tristețea și gîndurile negre.

Madame Léotard, care ne supraveghea, a observat, în sfîrșit, și ea că se petrecuse între noi ceva neobișnuit. Eu, cea dintîi, i-am atras atenția prin singurătatea mea silită care a impresionat-o, și de aceea a certat-o pe tînăra prințesă că nu se purta cu mine cum se cuvine. Katia s-a încruntat, a ridicat din umeri și a declarat că nu avea ce să-mi facă, pentru că nu știam să mă joc, și eram mereu dusă pe gînduri, că mai bine o să-l aștepte pe fratele

ei, Saşa, care trebuia să sosească de la Moscova. Atunci au să se distreze mult mai bine împreună.

Dar *madame* Léotard, nemulţumită de acest răspuns, a mustrat-o că mă lasă singură, acum cînd nici nu apucasem să mă întrezesc cum trebuie. Că eu nu pot să fiu tot atît de zburdalnică şi de veselă ca ea şi că e de altfel şi mai bine aşa, pentru că prinţesa e prea zvăpăiată şi făcuse cutare şi cutare ispravă, că alaltăieri era cît pe-aci s-o sfîşie bulldogul — în sfîrşit, a dojenit-o fără milă, iar la urmă i-a poruncit să se împace cu mine.

Katia a ascultat-o cu mare atenţie, ca şi cum ar fi descoperit ceva nou şi drept în spusele ei. A aruncat cercul cu care alergase prin salon, s-a apropiat de mine şi, privindu-mă grav, m-a întrebat mirată :

— Dumneata vrei să te joci ?

— Nu, i-am răspuns eu, speriată de mustrările pe care i le făcuse *madame* Léotard şi de ceea ce spusese despre mine.

— Atunci, ce vrei ?

— Vreau să stau jos. Mi-e greu să alerg, dar aş vrea să nu fii supărată pe mine, Katia, pentru că te iubesc foarte mult.

— Bine, atunci o să mă joc singură, a răspuns Katia înceţitor, rar, descoperind, oarecum mirată, că parcă tot nu era ea de vină. Şi acum, la revedere ! N-o să fiu supărată pe dumneata.

— La revedere, i-am răspuns eu, ridicîndu-mă de la locul meu şi întinzîndu-i mîna.

— Vrei, poate, să ne sărutăm ? a întrebat ea după o clipă de gîndire, amintindu-şi, probabil, scena care se petrecuse de curînd între noi. Dorea să-mi facă pe voie, ca să poată scăpa de mine cît mai repede şi în bună înţelegere.

— Cum vrei dumneata, i-am răspuns eu, înviorată de o timidă speranţă.

Ea s-a apropiat de mine foarte serioasă şi m-a sărutat fără să zîmbească. Socotind că făcuse tot ce i se ceruse, ba chiar şi mai mult decît trebuia, ca s-o mulţumească pe deplin pe sărmana fetiţă la care fusese trimisă, a fugit din odaie, veselă, împăcată cu sine însăşi, şi în curînd toată casa răsuna de rîsul şi de strigătele ei. Apoi, cînd a doborît-o oboseala, s-a trîntit pe divan abia răsuflînd, ca să se mai odihnească, să-şi adune puterile şi s-o ia de la capăt cu joaca. Toată seara aceea mi-a aruncat priviri bănuitoare. I se părea, probabil, că sînt o fiinţă foarte stranie. Se vedea bine că ar fi vrut să intre în vorbă cu mine, să se dămirească într-o chesti-

une care mă privea, dar de data aceasta, nu știu de ce, s-a stăpînit. De obicei, dimineața, Katia învăța. *Madame* Léotard îi predă limba franceză. Toată învățătura se reducea la recapitularea gramaticii și la lecturi din *La Fontaine*. Nu i se predă mai mult, pentru că mica prințesă se învoise și așa destul de greu să stea două ore pe zi aplecată deasupra cărții. Se hotărîse numai în urma rugămintelor tatălui ei și a poruncii mamei sale și-și îndeplinea această îndatorire cu multă conștiinciozitate, pentru că-și dăduse cuvîntul. Era înzestrată cu rare aptitudini, înțelegea orice repede și ușor ; dar și aici ieșeau la iveală unele ciudățenii. Cînd nu pricepea ceva, își frămînta singură mintea, pentru că nu-i plăcea să ceară explicații altcuiva, de parcă i-ar fi fost rușine. Am auzit odată spunîndu-se despre ea că uneori stătea zile întregi, străduindu-se să-și lămurească singură cîte o chestiune pe care n-o putea pricepe. Se necăjea cînd nu izbutea să se descurce singură, fără ajutor străin, și numai cînd nu mai avea încotro, venea s-o roage pe *madame* Léotard s-o ajute. Așa era ea în toate. Gîndise mult pentru vîrsta ei, deși la prima vedere nimeni n-ar fi spus asta despre dînsa. În același timp, însă, era încă prea naivă pentru anii ei. Uneori, puneă și cîte o întrebare prostească ; alteori, răspunsurile ei nu erau lipsite de ingeniozitate și finețe.

În sfîrșit, sănătatea mi-a îngăduit să învăț și eu ceva. *Madame* Léotard m-a supus unui examen, ca să-și dea seama de cunoștințele mele, și a găsit că citesc foarte bine, că scriu foarte prost, și a fost de părere că trebuie să încep neapărat, fără întîrziere, să învăț limba franceză.

Nu m-am împotrivit și, într-o dimineață, m-am așezat alături de Katia la masa de studiu. Tocmai în ziua aceea s-a întîmplat ca mica prințesă să fie foarte distrată și atît de neînțelegătoare, încît chiar și *madame* Léotard a spus că n-o mai recunoaște. În schimb, eu am izbutit să învăț la lecția aceea tot alfabetul francez. Mă sileam din răspuțeri s-o mulțumesc pe *madame* Léotard. Spre sfîrșitul lecției, ea s-a supărat foarte rău pe Katia.

— Iată, a zis ea, arătînd spre mine. Uite un copil bolnav, care e la prima lecție și a învățat de zece ori mai mult decît dumneata. Nu ți-e rușine ?

— Știe ea mai mult decît mine ? a întrebă Katia, uluită. Bine, dar ea abia învață alfabetul !

— Dumneata în cîte lecții ai învățat alfabetul ?

— În trei lecții.

— Iar ea l-a învățat într-o singură lecție. Asta înseamnă că înțelege de trei ori mai repede și că te va întrece foarte curînd. Nu-i așa ?

Katia s-a gîndit puțin, apoi s-a făcut roșie ca para focului, pentru că descoperise că *madame* Léotard avea dreptate. Așa era firea ei, se înroșea, se prăpădea de rușine, fie de necaz, fie din pricina mîndriei, aproape totdeauna cînd nu-i reușea ceva sau era muștrată pentru năzbîtiile ei — într-un cuvînt, cam în toate împrejurările. De data aceasta, era cît pe-aci să izbucnească în plîns, dar s-a stăpînit, mulțumindu-se să-mi arunce o privire ucișătoare. Am ghicit numaidecît că biata prințesă era foarte mîndră și orgolioasă. După ce ne-am despărțit de *madame* Léotard, am încercat să-i vorbesc eu întii, ca să-i mai treacă supărarea și să-i arăt că nu sînt de loc vinovată pentru muștrarea pe care o primise, dar Katia nu mi-a răspuns, de parcă nu m-ar fi auzit.

După o oră, a venit în odaia în care stăteam cu cartea în mînă, dar cu gîndul mereu la ea. Eram mîhnită și speriată că iarăși n-o să mă mai ia în seamă. S-a uitat la mine încruntată și, după obiceiul ei, s-a așezat pe divan. Cam o jumătate de oră nu și-a luat ochii de la mine. În sfîrșit, n-am mai putut îndura și i-am aruncat o privire întrebătoare.

— Știi să dansezi ? m-a întrebat ea.

— Nu, nu știu.

— Eu știu.

Tăcere.

— Dar la pian știi să cînti ?

— Nu, nici asta nu știu.

— Eu cînt. E foarte greu să înveți asta.

N-am zis nimic.

— *Madame* Léotard spune că ești mai deșteaptă decît mine.

— *Madame* Léotard era supărată pe dumneata.

— Oare și tata o să fie supărat ?

— Nu știu, am răspuns eu.

Din nou tăcere. Mica prințesă a bătut atunci nerăbdătoare din picior.

— Și-o să mă iei în rîs pentru că pricepi mai ușor decît mine ? m-a întrebat ea în sfîrșit, fără să-și mai ascundă necazul.

— O, nu, nu ! am strigat eu și m-am repezit s-o îmbrățișez.

— Și dumitale nu ți-e rușine să gîndești astfel și să întrebî astfel de lucruri, prințesă ? am auzit deodată vocea doamnei Léotard, care intrase de cinci minute și ascultase conversația noastră. Să-ți fie rușine ! Ai început s-o invidiezi pe biata copilă și să te lauzi în fața ei că știi să dansezi și să cînti la pian ! Rușine ! O să spun prințului totul.

Obrajii prințesei erau roșii ca para focului.

— E un sentiment urît ! Ai jignit-o cu întrebările dumitale. Părinții ei erau oameni săraci și nu puteau să-i țină profesori. A învățat singură, pentru că e inimoasă și simțitoare. În loc s-o iubești, dumneata vrei să te cerți cu ea ! Rușine ! Să-ți fie rușine ! Doar știi că e orfană, că nu mai are pe nimeni. Atîta mai lipsea, să te lauzi în fața ei că dumneata ești prințesă, iar ea nu este. Te las singură. Gîndește-te la ce ți-am spus și caută să te îndrepti.

Katia s-a gîndit două zile încheiate. Două zile nu i s-au auzit rîsul și nici exploziile de veselie. Odată, m-am trezit în toiul nopții din somn și am auzit-o vorbind în vis cu *madame* Léotard. Se trăsesese la față și-i mai păliseră bujorii din obrazul luminos. În sfîrșit, a treia zi ne-am întîlnit într-una din odăile cele mari de jos. Prințesa venea de la mama ei. Cînd m-a zărit, s-a oprit și s-a așezat în fața mea, aproape de mine. Așteptam plină de teamă, tremurînd din tot corpul, să văd ce se va întîmpla.

— Netoșka, pentru ce m-au certat din pricina dumitale ? m-a întrebat ea într-un tîrziu.

— N-a fost din pricina mea, Katenka, i-am răspuns eu, grăbindu-mă să-i arăt că n-am nici o vină.

— Dar *madame* Léotard spune că te-am jignit.

— Nu, Katenka, nu m-ai jignit.

Apoi tînăra prințesă a ridicat mirată din umeri.

— Atunci, de ce plîngi într-una ? a întrebat ea după o tăcere scurtă.

— N-am să mai plîng, dacă vrei dumneata, i-am răspuns eu pîntre lacrimi.

Ea a ridicat iarăși din umeri.

— Și înainte plîngeai mereu ?

— Nu, i-am răspuns eu.

— De ce stai la noi ? a întrebat deodată prințesa, după o pauză.

Am privit-o uimită, și inima mi s-a strîns dureros.

— Pentru că sînt orfană, i-am răspuns într-un tîrziu, după ce mi-am luat inima-n în dinți.

— Dumneata ai avut părinți ?

— Am avut.
— Și nu te-au iubit ?
— Ba da... m-au iubit, i-am răspuns eu, făcînd o mare
sforțare.

- Erau săraci ?
- Da.
- Foarte săraci ?
- Da.
- Nu ți-au dat nici un fel de învățătură ?
- M-au învățat să citesc.
- Ai avut jucării ?
- Nu.
- Ai mîncat prăjituri ?
- Nu.
- Cîte camere ați avut ?
- Una singură.
- O singură cameră ?
- Una singură.
- Dar servitori ați avut ?
- Nu, n-am avut servitori.
- Bine, dar cine vă servea ?
- Mă duceam singură după tîrguieli.

Întrebările prințesei mă îndurerau din ce în ce mai tare. Și
amintirile, și singurătatea mea, și mirarea prințesei, toate mă jig-
neau, îmi răneau inima, o făceau să singereze. Tremuram. M-au
podidit lacrimile.

— Atunci trebuie să fii bucuroasă că stai la noi !

N-am răspuns.

— Ai avut haine frumoase ?

— Nu.

— Urîte ?

— Da.

— Ți-am văzut rochia, mi-au arătat-o.

— Dacă-i așa, atunci de ce mă mai întrebi ? i-am spus eu, tre-
murînd și ridicîndu-mă de la locul meu, cuprinsă de un simță-
mînt nou, necunoscut. Dacă-i așa, atunci de ce mă întrebi ? am
repetat, roșindu-mă de indignare. De ce-ți bați joc de mine ?

Prințesa s-a aprins la față și s-a ridicat și ea în picioare, dar
s-a stăpînit îndată.

— Nu... nu-mi bat joc, a răspuns ea. Am vrut doar să știu dacă
părinții dumitale au fost într-adevăr săraci.

— De ce mă întrebi de părinții mei ? i-am spus plângînd amar-nic. De ce mă întrebi astfel de lucruri despre ei ? Ce ți-au făcut ei, Katia ?

Katia era atît de tulburată, că nu mai știa ce să răspundă. Tocmai atunci a intrat prințul.

— Ce-i cu tine, Netoșka ? a întrebat el, văzîndu-mi lacrimile. Ce-i cu tine ? a continuat, întorcîndu-se spre Katia, care era roșie ca focul. Despre ce vorbești ? De ce v-ați certat ? Netoșka, de ce v-ați certat ?

Dar nu puteam să-i răspund. M-am repezit la mîna lui și am început s-o sărut plîngînd.

— Katia, să nu mă minți ! Ce s-a petrecut aici ?

Katia nu știa să mintă.

— I-am spus că am văzut ce rochie proastă avea cînd stătea la părinții ei.

— Cine ți-a arătat-o ? Cine a îndrăznit să ți-o arate ?

— Am văzut-o eu singură, a răspuns Katia fără să șovăie.

— Fie și așa ! Tu nu ești în stare să pîrăști pe nimeni, te cunosc bine. Și ce-a fost mai departe ?

— Ea a început să plîngă și mi-a spus că-mi bat joc de părinții ei.

— Va să zică, ți-ai bătut joc de ei ?

Deși Katia nu-și bătuse joc de ei, era totuși limpede că avu-sese această intenție, deoarece îi ghicisem îndată gîndul. N-a răspuns nimic ; așadar, recunoștea și ea că greșise.

— Îi vei cere iertare chiar acum ! a zis prințul, arătînd spre mine.

Tînăra prințesă, albă ca varul, nu se clintea din loc.

— Aștept ! a spus prințul.

— Nu vreau, a răspuns în sfîrșit Katia cu jumătate de glas, dar foarte hotărîtă.

— Katia !

— Nu, nu vreau, nu vreau ! a strigat ea deodată, cu ochi scă-părători, bătînd din picior. Nu vreau să-i cer iertare, tată. Nu-mi place fata asta. Nu vreau să stau împreună cu ea... Nu sînt eu de vină că plînge toată ziua. Nu vreau, nu vreau !

— Vino cu mine, i-a zis prințul, apucînd-o de mînă și trăgînd-o după el în cabinetul său. Netoșka, du-te sus.

Voiam să mă reped, să-l rog pe prinț pentru Katia, dar el și-a repetat porunca atît de aspru, încît m-am urcat numai decît sus,

mai mult moartă decât vie de teamă. Când am ajuns în odaia noastră, m-am prăbușit pe divan, cu capul între mâini. O așteptam pe Katia, număram minutele, plină de nerăbdare, vroiam să vină ca să mă arunc la picioarele ei. În sfârșit, a venit. A trecut pe lângă mine fără să-mi spună o vorbă și s-a așezat într-un colț. Avea ochii roșii, iar obrazul i se umflase de plîns. O priveam plină de teamă, fără să fiu în stare să fac o mișcare măcar.

Mă învinuiam pe mine însămi, mă căzneau din rășputeri să mă conving că numai eu eram vinovată de toate. Mereu vroiam să mă apropiu de Katia, dar mereu mă opream, neștiind cum o să mă întâmpine. Așa a trecut o zi, apoi încă una. A doua zi, spre seară, Katia s-a mai înveselit puțin și a început să alerge cu cercul prin odăi, dar curînd a părăsit jocul și s-a așezat singură într-un colț. Înainte de culcare, s-a întors deodată și a făcut chiar doi pași spre mine, a deschis gura ca să-mi spună ceva, dar s-a oprit, s-a îndreptat spre patul ei și s-a culcat. A mai trecut o zi, și *madame Léotard*, foarte mirată, a întrebat-o, în sfârșit, ce se întîmplă cu ea? Nu cumva era bolnavă, căci prea se liniștise deodată? Katia a îngăimat ceva, apoi a vrut să se joace de-a volanul, însă în clipa în care *madame Léotard* s-a întors cu spatele la ea, s-a înroșit la față și a izbucnit în lacrimi. A fugit din odaie, ca să n-o văd eu. Pînă la urmă, iată cum s-a terminat totul: în după-amiaza celei de a treia zile de la cearta noastră, Katia a intrat deodată în odaia mea și s-a apropiat sfioasă de mine.

— Tata a poruncit să-ți cer iertare, a zis ea. O să mă ierți? I-am apucat repede amîndouă mîinile și, sufocîndu-mă de emoție, i-am spus:

— Da! da!

— Tata a poruncit să te sărut. O să mă săruți?

Drept răspuns, am început să-i sărut mîinile, scaldîndu-le în lacrimi. Ridicîndu-mi privirea spre dînsa, am văzut ceva neobișnuit pe fața ei. Buzele și bărbia îi tremurau ușor, ochii i se umeziseră. Dar și-a învins repede emoția, și un zîmbet i-a înflorit o clipă pe buze.

— Mă duc să-i spun tatei că te-am sărutat și ți-am cerut iertare, a zis ea încetișor, ca pentru sine. Nu l-am mai văzut de trei zile. Mi-a poruncit să nu intru la el, fără asta, a adăugat ea după o pauză.

Apoi a coborît la etajul de jos, îngîndurată și sfioasă, oarecum nesigură de primirea care o aștepta la tatăl său.

Țar n-a trecut mai mult de o oră, și etajul de sus a început să răsună de țipete, risete, larmă și de lătratul lui Falstaff. Apoi am auzind căzînd și spărgîndu-se ceva, niște cărți au fost trîntite pe jos, cercul Katiei a pornit de-a rostogolul, sărînd prin toate odăile — într-un cuvînt, în felul acesta am aflat că prințesa se împăcase cu tatăl ei, și inima mi-a tresărit de bucurie.

De mine însă nu se apropia și se vedea cît de colo că se ferea să-mi vorbească. În schimb, am avut marea cinste să-i trezesc curiozitatea în cel mai înalt grad. Se așeza mereu în fața mea, ca să mă poată vedea cît mai bine. Observațiile ei asupra mea erau acum mai naive. Fetița aceasta răsfățată, autoritară, pe care toți ai casei o alintau și o păzeau ca pe o comoară, nu putea pricepe cum se întîmplase că se împiedicase de mine de atîtea ori, cînd ea nu dorea cîtuși de puțin să aibă de-a face cu mine. Avea însă o inimioară minunată, bună, care o împingea din instinct să găsească drumul cel adevărat. Tatăl ei, pe care-l adora, avea cea mai mare înrîurire asupra-i. Mama ei o iubea nebunește, dar era foarte severă cu ea. De la maică-sa moștenise Katia încăpățînarea, mîndria și tăria de caracter. Ea suporta, totuși, toate capriciile mamei sale, care ajungeau uneori pînă la tiranie morală. Prințesa avea o părere cam stranie despre educație; de aceea, în purtarea ei cu Katia, răsfățul fără margini se îmbina ciudat cu o neîndurătoare severitate. Ceea ce era îngăduit ieri, nu mai era astăzi, fără nici un motiv, așa că deseori, simțul dreptății din sufletul copilului era adînc jignit... Dar voi povesti toate acestea cu alt prilej... Acum voi spune numai atît, că fetița își hotărîse atitudinea și față de mama cît și față de tatăl ei. Cu acesta din urmă se purta firesc, deschis, fără ascunzișuri. Cu mama, dimpotrivă, era închisă, neîncrezătoare și i se supunea întotdeauna orbește... Dar supunerea aceasta nu era sinceră, nu izvora din convingere, ci din necesitate, și ajunsese un sistem. Dar despre asta voi vorbi mai tîrziu. De altfel, spre marea cinste a Katiei mele, trebuie să spun că, în cele din urmă, o înțelesese pe maică-sa. Își dăduse seama pe deplin de nemărginita dragoste a mamei sale, care ajungea uneori pînă la exaltare bolnăvicioasă, și mica prințesă i se supunea cu mărînimie, luînd în considerare acest sentiment matern. Dar vai, mai tîrziu, această reținere a folosit prea puțin căpșorului ei înfierbîntat !

Eu însă nu înțelegeam aproape de loc ce se petrecea cu mine. Un sentiment nou, nelămurit, îmi răscolea întreaga ființă și nu exagerez dacă spun că acest sentiment mă tortura, mă făcea să

sufăr nespus de mult. Ca să mărturisesc adevărul — și cer iertare că folosesc acest cuvînt — eram îndrăgostită de Katia mea. Da, era dragoste, dragoste adevărată, dragoste cu lacrimi și bucurii — o dragoste pătimașă. Ce m-a atras spre ea? De ce s-a născut în mine această dragoste? A apărut fulgerător. Chiar în clipa în care am văzut-o întîia oară, copila aceasta frumoasă ca un înger m-a impresionat. Totul era la ea minunat de frumos; nu avea vicii în-născute, ci numai deprinderi rele, dar lupta neconținut, din rășputeri, împotriva lor. Întotdeauna se vădea pînă la urmă fondul sănătos al caracterului ei, care în prima clipă te înșela. Dar totul la ea, începînd cu această luptă, inspira cele mai luminoase speranțe, totul prevestea un viitor strălucit. Toți o admirau și o iubeau, nu numai eu. Mi-aduc aminte că în timpul plimbărilor noastre de pe la ora trei după-amiază, trecătorii pe care-i întîlneam se opreau înmărmuriți, și auzeam adesea exclamații pline de admirație în urma acestui copil fericit. Era născută pentru fericire, trebuie să se fi născut pentru fericire — iată prima impresie a celor care o întîlneau. La mine vibrase, poate, pentru prima oară simțul estetic, trezit de frumusețea ei, și aici trebuie căutată originea dragostei mele pentru Katia.

Defectul ei principal, sau mai bine zis trăsătura dominantă a caracterului său, care tindea năvalnic să se întruchipeze în forma sa firească, dar care continuu înăbușit se lupta să iasă la suprafață, era mîndria. Această mîndrie se manifesta uneori chiar și în fleacurile cele mai copilărești și se confunda cu amorul propriu pînă într-atît, încît dacă, de pildă, o contrazicea cineva, în orice chip, nu se simțea jignită și nici nu se supăra, ci se mira doar. Nu putea concepe ca un lucru să fie altfel decît așa cum ar fi vrut ea. Totuși, ideea de dreptate învingea întotdeauna în inima ei. Ori de cîte ori își dădea seama că nu avea dreptate, se supunea îndată oricărei sentințe, fără murmur și fără șovăire. Și dacă față de mine se abătuse pînă atunci de la felul ei obișnuit de a se purta, nu pot să-mi explic această purtare decît prin antipatia ei de neînțeles, care a tulburat cîtva timp grația și armonia întregii ei făpturi. De altfel, era și firesc să se întîmple așa, pentru că punea prea multă pasiune în elanurile ei, și numai exemplul, experiența, o aducea mereu pe drumul cel drept. Rezultatele tuturor inițiativelor ei erau admirabile, dar le obținea cu prețul unor neconținute abateri și greșeli.

Curînd, Katia s-a săturat să mă tot țină sub observație și s-a hotărît să mă lase în pace. Se purta ca și cînd nici n-aș fi fost

în casă. Nu-mi spunea o vorbă mai mult decît trebuia, ba uneori nici chiar strictul necesar. Mă înlătura de la jocurile ei, nu cu forța, ci cu atîta pricepere, de-ai fi crezut că eu însămi aș fi dorit-o. Ne continuam lecțiile ca mai înainte, și dacă se mai întîmpla să-i fiu dată ca exemplu pentru sîrguință și cuminenție, acum nu mă mai bucuram nici măcar de cîntea de a-i jigni amorul propriu, ceea ce se întîmpla de obicei foarte ușor ; amorul ei propriu putea fi atins pînă și de bulldogul nostru, *Sir John Falstaff*. Falstaff avea un temperament rece și flegmatic, dar cînd îl întăritai, era rău ca un tigru. Răutatea lui ajungea atît de departe, că nu-și mai respecta nici stăpînul. O altă trăsătură a caracterului său : nu iubea pe nimeni. Dușmanul lui cel mai de temut, dușmanul lui firesc era, fără îndoială, bătrîna prințesă... Dar despre asta voi povesti mai tîrziu. Orgolioasă, Katia lupta din răspuțeri să înfrîngă vrăjmășia lui Falstaff. Nu putea îndura gîndul că în casă exista o ființă care nu-i recunoștea puterea și autoritatea, care nu i se supunea și n-o iubea. Și hotărîse să-l atace chiar ea pe Falstaff. Vroia să poruncească tuturor, să-i domine pe toți. Cum îndrăznește Falstaff să-i reziste ? Dar nesupusul bulldog nu se lăsa înfrînt.

Intr-o după-amiază, pe cînd stăteam amîndouă în salonul cel mare de jos, cîinele se întinsese alene în mijlocul camerei, pentru o siestă plăcută. Tocmai atunci i-a venit în gînd prințesei să dea atacul hotărîtor. Și-a lăsat joaca și s-a apropiat încetîșor, în vîrfurile picioarelor, de Falstaff, alintîndu-l cu numele cele mai gingașe și ademenindu-l cu gesturi îmbietoare. Dar Falstaff a rînjit de departe la ea, arătîndu-și colții înfricoșători. Katia s-a oprit. Ea nu dorea decît să se apropie de el, să-l mîngîie — ceea ce cîinele nu îngăduia decît prințesei mame, al cărei favorit era — și să-l silească s-o urmeze. Era un act îndrăzneț și foarte primejdios, deoarece Falstaff n-ar fi pregetat să-i muște mîna sau s-o sfîșie, dacă ar fi găsit de cuviință. Era puternic ca un urs. Urmăream de departe, plină de neliniște și de teamă, șiretlicurile Katiei. Dar nu era ușor s-o convingi să renunțe la ceea ce-și pusese în gînd, și nici chiar colții lui Falstaff, pe care acesta îi arăta cît se poate de necuviincios, nu puteau să fie un mijloc destul de convingător pentru ea. Încredințîndu-se că nu era chip să se apropie dintr-o dată de cîine, Katia a descris nedumerită un cerc în jurul inamicului său. Falstaff nu s-a clintit. Atunci ea a descris un al doilea cerc, cu un diametru mult mai mic, apoi un al treilea, dar cînd a ajuns la hotarul pe care Falstaff îl socotea probabil sfînt, acesta și-a

arătat iarăși colții. Mica prințesă a bătut din picior, s-a îndepărtat înciudată și s-a așezat pe divan. A căzut pe gânduri.

Peste vreo zece minute, a născocit un alt mijloc să-l ademe-nească pe Falstaff. A ieșit grăbită din cameră și s-a întors numai-decît cu o provizie de covrigi și plăcinte — într-un cuvînt, schim-base armele. Falstaff a rămas însă indiferent față de această ispită, fiind probabil prea sătul. Nu a binevoit nici măcar să se uite la bucata de covrig pe care i-o aruncase prințesa, iar cînd aceasta a ajuns iar în dreptul locului pe care Falstaff îl socotea hotarul său, cîinele și-a arătat nemulțumirea și mai hotărît decît înainte. A ridicat capul, a rinjit, a mîrîit încet și a făcut o ușoară mișcare, ca și cum s-ar fi pregătit să sară de la locul lui. Atunci, Katia, roșie de mînie, a aruncat plăcintele jos, s-a întors la locul ei și s-a așezat din nou.

Era foarte tulburată. Bătea din picior, obrăjorii îi erau roșii ca focul, și au podidit-o lacrimile de necaz. Cînd mi-a întîlnit în-tîmplător privirea, i-a năvălit tot sîngele în obraz. Cu o mișcare energică s-a ridicat de la locul ei și a pornit cu pași hotărîți drept spre înfricoșătorul animal.

Poate că de astă dată uimirea îl zăpăcise cu totul pe Falstaff, căci și-a lăsat dușmanul să treacă peste hotarul statornicit, și abia cînd Katia a ajuns la doi pași de el, a întîmpinat-o pe necugetata fetiță cu un mîrîit care nu prevestea nimic bun. Fata s-a oprit o clipă, doar o singură clipă, și apoi și-a continuat drumul cu pasul cel mai dîrz. Încremenisem de groază. Mica prințesă era mai însuflețită decît oricînd. N-o văzusem niciodată așa. Ochii îi străluceau victorioși, triumfători. În clipa aceea ar fi putut să pozeze pentru un minunat tablou. Înfrunta fără șovăire privirea furioasă a cîinelui și nici nu tresărea măcar în fața colților lui amenințători. Falstaff s-a ridicat, gata să se repeadă la dînsa. Din pieptul păros al animalului a izbucnit un urlet înfricoșător. Încă o clipă, și ar fi sfișiat-o. Dar Katia și-a pus cu un gest mîndru mîna ei micuță pe spinarea lui și l-a mîngîiat de trei ori la rînd cu un aer triumfător. O clipă, cîinele a rămas nehotărît. A fost clipa cea mai cumplită. Deodată, însă, Falstaff s-a ridicat greoi de la locul său, s-a întins somnoros, apoi, socotind probabil că nu merită să-și pună mintea cu un copil, a ieșit din odaie cu înfățișarea cea mai liniștită din lume. Prințesa, triumfătoare, mi-a aruncat o privire de nedescris, îmbătată de victorie. Ea a băgat de seamă că sînt albă ca varul la față și a zîmbit. Dar o paloare cadaverică se în-

tinsese și pe obraji ei. Abia a mai putut să ajungă la divan și s-a prăbușit aproape leșinată.

Pasiunea mea pentru Katia nu mai cunoștea margini. De când trecusem în ziua aceea printr-o spaimă atât de mare din pricina ei, nu mă mai puteam stăpîni. Mă topeam de dorul ei. De multe ori eram gata, gata să-i sar de gît, dar teama mă oprea, mă țintuia locului. Țin minte că mă feream de ea, ca să nu-mi vadă emoția, iar cînd se întîmpla să intre pe neașteptate în camera în care mă ascundeam, tresăream, și inima începea să-mi bată atât de tare, că mă cuprindea amețeala. Mi se pare că mica poznașă observase starea aceasta a mea și vreo două zile a fost și ea tulburată. Dar foarte curînd s-a obișnuit și cu asta. Așa a trecut o lună încheiată, în care timp am suferit în tăcere. Sentimentele mele au probabil un fel de inexplicabilă elasticitate dacă se poate să mă exprim astfel: sînt foarte răbdătoare din fire și nu ajung la explozie, la o izbucnire neașteptată a sentimentelor decît numai în cazuri extreme. Trebuie să spun că în tot acest timp n-am schimbat cu Katia mai mult de cinci cuvînte. Treptat, am observat însă, după unele semne abia simțite, că purtarea ei față de mine nu se datora uitării sau indiferenței, ci, mai curînd, unei hotărîri anume luate de ea, ca și cum și-ar fi jurat să nu mă lase să trec dincolo de anumite limite. Noaptea mă frămîntam în lungi ore de nesomn, iar ziua nu puteam să-mi ascund tulburarea nici măcar față de *madame* Léotard. Dragostea mea pentru Katia mă împingea la tot felul de acțiuni ciudate. O dată i-am luat pe furiș batista, iar altă dată, o panglicuță pe care o purtase în păr. Le sărutam nopți de-a rîndul, în timp ce lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraz. La început, indiferența Katiei mă chinuia și mă jignează, dar cu vremea, în sufletul meu se făcuse un adevărat haos și nici eu nu mai eram în stare să-mi dau seama de sentimentele mele. Încetul cu încetul, impresiile noi luau locul celor vechi și amintirile tristului meu trecut pierdeau din forța lor morbidă, lăsînd loc vieții celei noi.

Uneori mă deșteptam în toiul nopții, mă dădeam jos din pat și mă apropiam tiptil de Katia. La lumina slabă a lămpii de noapte, ceasuri în șir nu mă săturam s-o privesc dormind. Alteori, mă așezam pe marginea patului ei și mă aplecam să-i văd fața mai de aproape și să-i simt răsuflarea fierbinte. Ușor, tremurînd de frică, îi sărutam mînuțele, umerii, părul sau un picioruș, dacă ieșea cumva de sub plapumă. Încetul cu încetul, am început să observ — fiindcă de o lună n-o mai slăbeam din ochi — că era din zi în zi mai îngîndurată. Trecea brusc de la o stare sufletească la alta. Cîte o zi întreagă

era atît de liniștită, că nu i se auzea glasul, pentru ca în ziua următoare să fie gălăgioasă ca niciodată înainte. Devenise irascibilă, pretențioasă, i se întîmpla foarte des să se înfurie și să roșească. Pînă și în purtarea ei față de mine vădea o oarecare cruzime. Ba refuza să stea lîngă mine la masă, ca și cum prezența mea ar fi scîrbit-o, ba se ducea pe neașteptate la maică-sa și rămînea acolo cîte o zi întreagă, știind poate că mă prăpădeam de dorul ei, ba mă privea țintă ceasuri întregi, iar eu, nespus de tulburată, schimbam fețe-fețe, îmi venea să mă ascund în gaură de șarpe, dar nu cutezam să ies din cameră. De două ori Katia s-a văitat de friguri — ea care nu fusese niciodată bolnavă. În sfîrșit, într-o bună dimineată, s-a luat o dispoziție specială : Katia își exprimase dorința să se mute negreșit jos, la mămica ei, iar prințesa, cînd o auzise vătîndu-se, era cît pe-aci să moară de spaimă. Trebuie să spun că prințesa era foarte nemulțumită de mine, și întreaga schimbare în felul de a fi al Katiei, pe care o observase și dînsa, o punea pe seama mea și a influenței firii mele mohorîte — cum se exprima ea — asupra caracterului fiicei sale. Ea ne-ar fi despărțit demult, dar deocamdată amînase această măsură, în așteptarea unei discuții serioase cu prințul, care, deși îi ceda de obicei în toate, știa să fie uneori de o încăpăținare și de o tenacitate de neînchipuit. Și ea era înțelegătoare.

Mutarea Katiei, absența ei o săptămînă încheiată, a însemnat pentru mine o adevărată lovitură. În timpul acesta nervii mei erau într-o tensiune bolnăvicioasă. Nu mai puteam de dorul ei, și-mi frămîntam mintea întrebîndu-mă care să fie pricina dezgustului Katiei față de mine. Chinuită de o sfișietoare tristețe, în inima mea jignită a răsărit sentimentul răzvrătirii împotriva nedreptății. Un fel de mîndrie s-a născut deodată în mine, și cînd o întilneam pe Katia în timpul plimbărilor noastre, mă uitam la ea cu un aer atît de independent și de grav — cu totul altfel decît înainte — încît, de fiecare dată, rămînea surprinsă. Firește că atitudinile de felul acesta erau trecătoare, iar după aceea sufeream și mai mult. Eram din ce în ce mai slabă, mai descurajată. În sfîrșit, într-o dimineată, spre nespusa mea uimire și spre bucuria mea fără margini, Katia s-a întors iarăși la noi. Mai întîi s-a repezit, rîzînd nebunește, s-o îmbrățișeze pe *madame* Lëotard, anunțîndu-ne că se mută din nou sus, apoi m-a salutat și pe mine, cu o ușoară înclinare a capului. În sfîrșit, a rugat-o pe educatoare să nu facem nici un fel de lecții în dimineata aceea, pe care a petrecut-o alergînd și zbenguindu-se. Niciodată înainte n-o văzusem mai vioaie

și mai veselă. Dar în amurg s-a liniștit, a căzut pe gânduri și o umbră de tristețe s-a așternut pe chipul ei minunat. Seara, când a venit prințesa s-o vadă, am observat cum Katia făcea eforturi ne-firești să pară veselă. Însă îndată după plecarea mamei sale, a izbucnit în plîns. Eram adînc emoționată, și ea, observînd impresia pe care o făcuse asupra mea, a ieșit din cameră. Katia era în pragul unei crize. Prințesa a cerut sfatul medicilor, și în fiecare zi o chema la ea pe *madame* Léotard să-i dea un raport amănunțit despre fetiță. I se poruncise să o supravegheze îndeaproape. Singurul om care bănuia adevărul eram eu, și inima îmi tresărea plină de nădejde.

Într-un cuvînt, se apropia deznodămîntul micului nostru roman. A treia zi după ce se întorsese la noi, am observat că toată dimineața m-a privit atît de lung, cu ochii ei atît de frumoși... I-am întîlnit de cîteva ori privirea, și de fiecare dată am roșit amîndouă și am lăsat ochii în jos, ca și cum ne-am fi rușinat una de alta. În sfîrșit, pe Katia a pufnit-o rîsul și a plecat de lingă mine. Cînd orologiul a bătut ora trei și tocmai ne pregăteam să ieșim la plimbare, Katia s-a apropiat pe neașteptate de mine.

— Ți s-a dezlegat șiretul de la pantof, mi-a spus ea. Hai să ți-l leg !

Roșie ca racul de emoție că, în sfîrșit, îmi vorbise, am vrut să mă aplec singură să-l leg.

— Lasă-mă pe mine ! a zis ea nerăbdătoare și a rîs. Apoi s-a aplecat, mi-a luat piciorul cu forța, l-a pus pe genunchii ei și mi-a legat șiretul. Cuprinsă de o teamă plăcută, mi s-a tăiat răsufarea și nu mai știam ce să fac. După ce a isprăvit, Katia s-a ridicat și m-a cercetat din cap pînă-n picioare.

— Uite, te-ai dezvelit și la gît, a zis ea, atingînd cu degetul pielea gîtului meu. Lasă-mă să te leg.

N-am mai încercat să mă împotrivesc. Mi-a desfăcut băsmăluța și a legat-o cum știa ea.

— Că altfel te mai trezești cu o tuse, a zis ea, zîmbind șiret și fulgerîndu-mă cu privirea ochișorilor ei negri, umezi.

Mă zăpăcisem de tot. Nu mai știam ce-i cu mine și ce se petrece cu Katia. Mulțumesc lui Dumnezeu că plimbarea noastră n-a ținut mult, altfel nu m-aș fi putut stăpîni și aș fi sărit s-o sărut pe stradă. Cînd urcam scara, am izbutit totuși s-o sărut pe furiș pe umăr. Katia a tresărit, dar n-a spus nimic. Seara, după ce au gătit-o frumos, au trimis-o jos la mama ei, care avea musafiri. În aceeași seară însă, s-a iscat în casă o mare neliniște,

Katia a avut o criză de nervi. Prințesa s-a speriat grozav și a chemat medicul, dar nici el n-a știut să spună ce anume avea. S-a dat vina pe bolile obișnuite ale copiilor, pe vârsta Katiei, dar eu m-am gândit la cu totul altceva. A doua zi, Katia a apărut la noi ca totdeauna, rumenă la față, veselă, plină de sănătate, dar mai capricioasă și mai ciudată decât oricând.

În primul rînd, toată dimineața n-a vrut să asculte de *madame* Léotard. Apoi i-a venit pofta, așa, din senin, să se ducă la bătrîna prințesă. Bătrîna, care nu putea s-o suferă pe nepoata sa, era în continuă ceartă cu ea și nu dorea s-o vadă. De data aceasta, însă, împotriva obiceiului ei, s-a învoit s-o primească. La început, totul a mers cum nu se poate mai bine, și primul ceas s-a scurs într-o armonie desăvîrșită. Mica strengărită și-a cerut iertare pentru toate greșelile ei, pentru zburdălnicia ei și pentru tulburarea liniștii bătrînei prințese, cerîndu-și scuze în modul cel mai solemn, cu lacrimi în ochi. Micuța poznașă a mers și mai departe. Nu știu ce i-a venit, dar s-a apucat să-i mărturisească bătrînei niște pozne care deocamdată nu existau decît în închipuirea ei, în stare de proiect. S-a prefăcut smerită și spășită, dornică de cîință. Ce să mai spun, bătrîna bigotă era încîntată și măgulită în amorul ei propriu de apropiata victorie asupra Katiei — comoara, idolul întregii case, care știa s-o silească pînă și pe mama ei să-i îndeplinească toate capriciile.

Mica poznașă a început prin a mărturisi că avusese de gînd să lipească de rochia prințesei o carte de vizită ; că voise să-l ascundă pe Falstaff sub patul bătrînei ; că-și pusese în gînd să-i spargă ochelarii, să-i ia toate cărțile și să aducă în locul lor romane franțuzești de-ale mamei ei, după care să vină cu plesnitori și să le împrăstie pe jos ; să-i vîre în buzunar cărți de joc și cîte și mai cîte. Așa i-a înșirat o mulțime de pozne, care mai de care mai grave. Bătrîna și-a pierdut cumpătul — făcea fețe-fețe de minie. În sfîrșit, Katia nu s-a mai putut stăpîni, a izbucnit în ris și a fugit din odaie. Bătrîna a trimis îndată s-o cheme pe prințesă și timp de două ore a judecat-o în toată legea. Prințesa și-a implorat ruda cu lacrimi în ochi s-o ierte pe Katia și să îngăduie ca fetița să nu fie pedepsită, pentru că era bolnavă. La început, bătrîna nici n-a vrut să audă de așa ceva ; a anunțat că va pleca chiar a doua zi din casă și s-a mai înduplecat abia după ce prințesa i-a făgăduit solemn că va amîna pedepsirea fiicei sale pînă după însănătoșirea acesteia, cînd va da deplină satisfacție îndreptă-

țitei minii a bătrinei. Totuși, Katia a fost muștrată foarte aspru și dusă să stea jos, la prințesă.

După-aimază, însă, ștregărița a reușit să scape de acolo. Tocmai coboram la etajul de jos, când am întâlnit-o pe scară. Crăpase puțin ușa și-l striga pe Falstaff. Mi-am dat seama într-o clipă că punea la cale o răzbunare cumplită. Iată despre ce era vorba.

Bătrîna prințesă n-avea dușman mai neîmpăcat decît Falstaff. Ciinele nu se lăsa mîngîiat de nimeni, și, fiind foarte înfumurat, mîndru și ambițios, nu iubea pe nimeni și pretindea, pare-se, ca toată lumea să-i arate respectul cuvenit. Într-adevăr, toți se purtau cu el cu respectul născut din teama pe care le-o inspira. Dar o dată cu venirea bătrinei prințese, se petrecuse ceva neașteptat : Falstaff fusese grav jignit, interzicîndu-i-se formal etajul de sus.

La început, înfuriat de jignirea adusă, ciinele a rîciit o săptămînă încheiată cu ghearele la ușa dinspre scara care lega cele două etaje. A înțeles însă curînd cauza izgonirii sale și chiar în prima duminică, în clipa în care bătrînica se pregătea să iasă din casă, ca să se ducă la biserică, Falstaff s-a repezit la ea, lătrînd și mîriînd. Biata bătrîna, care declarase că nu-l poate suferi, abia a fost salvată de crîncena răzbunare a ciinelui jignit, izgonit din ordinul ei. Din ziua aceea, lui Falstaff i s-a interzis cu strășnicie etajul de sus, și cînd se întîmpla ca bătrîna să coboare, servitorii îl închideau într-o odaie dosnică. O gravă răspundere apăsă asupra servitorilor. Răzbunătorul animal găsise, totuși, prilejul să pătrundă de vreo trei ori sus. De îndată ce ajunsese la scară, străbătuse în goană nebună tot șirul de odăi, pînă la dormitorul bătrînei. Nimic nu-l mai putuse opri. Din fericire, ușa bătrînei era totdeauna bine închisă și Falstaff se mulțumise doar să urle îngrozitor în fața ușii ei, pînă cînd veniseră servitorii să-l ia de acolo. În tot timpul vizitei fiorosului animal, bătrîna prințesă țipase ca din gură de șarpe, și, de fiecare dată, se îmbolnăvise grav din pricina spaimei. De cîteva ori îi dăduse un ultimatum prințesei, ba ajunsese chiar pînă acolo, încît să-i declare într-o zi, cînd își pierduse cumpătul, că ori ea, ori Falstaff trebuia să plece din casă. Dar prințesa nu vroise să se despartă de Falstaff.

Se întîmpla rar ca prințesa să arate cuiva afecțiune, dar, după copiii ei, la Falstaff ținea mai mult decît la oricine, și iată pentru ce. Cu vreo șase ani în urmă, prințul se întorsese într-o zi de la plimbare aducînd cu el un cățeluș murdar, bolnav și cu o înfățișare neînchipuit de jalnică. Totuși, era un bulldog de rasa cea

mai pură. Prințul îl salvase de la moarte. Cum însă noul locatar al casei se purta foarte necuviincios și grosolan, la cererea prințesei, câinele a fost îndepărtat din apartamente și trimis în curtea de serviciu, unde a fost pus în lanț. Prințul nu s-a împotrivit. Doi ani mai târziu, pe cînd întreaga familie se afla în vilegiatură, Sașa, frățiorul mai mic al Katiei, a căzut în Neva. Prințesa, scoțînd un strigăt sfișietor, a vrut să sară în apă după fiul ei și n-a fost oprită decît cu mare greutate și salvată astfel de la o moarte sigură. Între timp copilul fusese luat de curentul repede al apei și numai hainele i se mai vedeau la suprafață. O barcă a pornit în grabă după el, dar numai printr-o minune l-ar fi putut salva. Cînd, deodată, uriașul și puternicul bulldog a sărit în apă, a tăiat drumul băiețasuului, l-a apucat cu dinții și, cu un aer triumfător, l-a adus la mal. Prințesa a sărit să îmbrățișeze câinele murdar și ud, dar Falstaff — care pe vremea aceea mai purta încă prozaicul și extrem de plebeul nume de Friksa — nu suporta mîngîierile nimănui și, drept răspuns la îmbrățișările și sărutările prințesei, și-a înfipt colții cît a putut de adînc în umărul ei. Prințesa a avut de suferit toată viața de pe urma acestei răni, dar recunoștința ei nu mai avea margini. Falstaff a fost adus din nou în casă, periat și spălat și i s-a dat o zgardă de argint executată cu mare artă. S-a instalat în cabinetul stăpînei sale, pe o splendidă blană de urs, și în cîrînd prințesa a izbutit să-l poată mîngîia fără teamă că va fi pedepsită cu asprime și fără întîrziere. Aflînd că numele favoritului ei era Friksa, prințesa s-a îngrozit și s-a străduit să-i găsească un alt nume, pe cît posibil, din lumea antică. Dar Hector, Cerber și alte nume de felul acesta îi păreau prea banale. Trebuia ales ceva pe măsura favoritului casei. În sfîrșit, prințul, ținînd seama de lăcomia fenomenală a Frikseii, a propus să i se spună Falstaff. Toți au primit cu entuziasm, și bulldogul a rămas pentru totdeauna cu numele acesta. Acum, Falstaff se purta frumos, ca un adevărat englez. Era tăcut, posac și nu sărea la nimeni așa, din senin, însă pretindea ca toată lumea să ocolească respectuos locul lui de pe blana de urs și, în general, să i se arate considerația cuvenită. Uneori îl apucau năbădăile, de parcă l-ar fi doborît *spleen*-ul, și atunci își aducea aminte, plin de amărăciune, că dușmanul lui, dușmanul neîmpăcat care atentase la drepturile sale, rămăsese nepedepsit. În astfel de clipe, se furișa tiptil spre scara care ducea sus, însă, găsind de obicei ușa închisă bine, se culca undeva prin apropiere, ascuns într-un colț, așteptînd cu viclenie ca cineva s-o uite deschisă. Uneori, răzbunătorul animal aștepta așa cîte trei

zile în șir. Dar datorită poruncilor severe ca ușa să fie supravegheată cu mare strășnicie, Falstaff nu mai pătrunsese sus de două luni.

— Falstaff ! Falstaff ! îl strigă mica prințesă, deschizînd ușa și ademenindu-l prietenoasă pe scara noastră.

Simțind că se deschide ușa, cîinele se și pregătea să sară peste Rubiconul său. Totuși, chemarea prințesei i s-a părut atît de nefirească, încît cîteva clipe nu și-a crezut urechilor. Cum era șiret ca o pisică, s-a prefăcut că nu observă greșeala celui care deschisese ușa, s-a dus la fereastră, și-a pus labelle puternice pe pervaz și a început să se uite cu mare atenție la clădirea de peste drum. Într-un cuvînt, se purta ca o persoană străină, care se opriese o clipă, în timpul unei plimbări, să admire minunata arhitectură a unei clădiri vecine. În realitate, însă, stătea într-o dulce așteptare, cu inima înfiorată. Ce surpriză, ce bucurie, ce fericire nebună trebuie să fi simțit el, văzînd ușa larg deschisă în fața lui și mai auzindu-se și chemat, poftit, implorat să urce sus, ca să-și potolească fără întîrziere setea îndreptățitei sale răzbunări ! Cu un răcnet de bucurie, arătîndu-și colții, cu un aer înfricoșător și victorios, s-a năpustit ca o săgeată sus pe scări.

Și-a luat vînt cu atîta forță, încît un scaun, pe care l-a atins în zbor, a sărit la vreo doi metri și s-a învîrtit pe loc ca un titirez. Falstaff zbura cu iuțeala unei ghiulele de tun. *Madame Léotard* a scos un țipăt de groază, însă Falstaff a ajuns între timp la ușa mult visată și s-a năpustit cu labelle pe ea. Dar n-a izbutit s-o deschidă și a început să urle înfiorător. Urletelor lui i-a răspuns țipătul înspăimîntător al bătrînei domnișoare. În aceeași clipă, legiuni întregi de vrăjmași au alergat să-l împresoare ; parcă toată casa se mutase la etajul de sus, și Falstaff, teribilul Falstaff, cu botnița trecută cu multă îndemînare peste fâlci, cu picioarele prinse în opritoare, cu arcanul pe după gît, a fost nevoit să părăsească fără glorie cîmpul de luptă.

Un sol, trimis anume, a poftit-o pe prințesă sus, la bătrînă.

De data asta, însă, prințesa nu mai era dispusă să ierte și să treacă cu vederea. Dar cine trebuia pedepsit ? De la prima privire aruncată asupra Katiei, prințesa a înțeles... Nu mai încăpea nici o îndoială : Katia stătea acolo, palidă, tremurînd de frică. Biata fetiță își dăduse seama abia atunci de urmările poznei sale. Bănuiala putea să cadă asupra servitorilor, asupra unor oameni nevinoși, și ea era gata să mărturisească tot adevărul.

— Tu ești de vină ? a întrebat-o prințesa cu asprime.

Văzînd paloarea cadaverică a Katiei, am făcut un pas înainte și am spus cu hotărîre :

— Eu i-am dat drumul lui Falstaff... din greșeală, am mai adăugat, căci sub privirea amenințătoare a prințesei, îmi pierise tot curajul.

— *Madame Léotard*, să-i aplici o pedeapsă exemplară ! a zis prințesa și a ieșit din odaie.

M-am uitat la Katia. Stătea încremenită, palidă, cu privirea în pămînt, dar brațele îi atîrnau neputincioase de-a lungul trupului.

Singura pedeapsă care se dădea copiilor prințului era arestul într-o cameră goală. Nu-i mare lucru să stai două ore într-o cameră goală. Însă cînd un copil e închis cu forța, împotriva voinței lui, spunîndu-i-se că nu e liber, pedeapsa apare destul de gravă. De obicei, Katia sau fratele ei erau ținuți închiși cîte două ore, dar pe mine, luîndu-se în considerare gravitatea greșelii mele, m-au pedepsit cu patru ore de arest. Cînd am trecut pragul temniței mele, nu mai puteam de bucurie. Mă gîndeam la Katia. Știam că învinsesem. Însă în loc de patru ore, am stat închisă pînă la patru dimineața. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

După două ore de la întemnițarea mea, *madame Léotard* a fost înștiințată că sosise fiica ei de la Moscova care se îmbolnăvisese pe neașteptate și dorea s-o vadă. *Madame Léotard* a plecat, uitîndu-mă cu desăvîrșire. Fata în casă care ne servea și-a închipuit probabil că mi se dăduse drumul. Katia fusese poftită jos și nevoită să stea la maică-sa pînă la unsprezece seara. Cînd s-a întors în odaia noastră, a rămas foarte mirată văzînd patul meu gol. Camerista a ajutat-o să se dezbrace și a culcat-o. Mica prințesă, care avea motivele ei să se poarte astfel, n-a întrebat-o un cuvînt despre mine și s-a culcat cu gîndul să mă aștepte. Ea știa că arestul meu trebuia să dureze patru ore și-și închipuia că bona noastră o să-mi dea drumul. Dar și Nastia uitase cu totul de mine, mai ales că eu mă dezbrăcam întotdeauna singură. Și așa am rămas peste noapte la arest.

La patru dimineața m-au deșteptat bătaii puternice în ușa. Ci neva încerca s-o deschidă cu forța. Adornisem pe podeaua goală, și, trezindu-mă din somn, am început să țip îngrozită, dar am recunoscut numaidecît vocea Katiei, care le acoperea pe toate celelalte, apoi, *madame Léotard* a spus și dînsa ceva, s-a mai auzit vocea speriată a Nastiei și, în sfîrșit, a chelăresei. Pînă la urmă, au deschis ușa, și *madame Léotard* m-a îmbrățișat cu lacrimi în ochi, rugîndu-mă s-o iert că mă uitase. M-am aruncat de gîtul ei, plîn-

gînd amar. Tremuram ca varga, frigul mă pătrunsese pînă la oase și mă durea tot corpul, pentru că stătusem atîtea ore culcată pe podeaua tare. O căutam cu privirile pe Katia, dar ea fugise în dormitorul nostru și se vîrise repede în pat. Cînd am intrat în cameră, dormea sau se prefăcea că doarme. Seara, tot așteptîndu-mă, o furase somnul. Dimineața, la ora patru, cînd s-a deșteptat, a stîrnit o gălăgie infernală. A sculat-o din somn pe *madame* Léotard care între timp se întorsese, a trezit-o pe bună, a chemat toate fetele din casă și mi-a dat drumul de la arest.

În aceeași dimineață, toată casa a aflat de pățania mea. Chiar și prințesa a fost de părere că mi s-a aplicat o pedeapsă prea aspră. În ceea ce-l privește pe prinț, în ziua aceea l-am văzut pentru înția oară mînios. A urcat la noi pe la ora zece, foarte tulburat.

— Spune-mi, te rog, s-a întors el spre *madame* Léotard, ce-ai făcut? Ce-ai făcut cu biata copilă? Asta-i barbarie, curată barbarie, cruzime! Cum se poate să lași peste noapte într-o cameră întunecoasă un copil bolnav, slăbuț, o fetiță visătoare, sperioasă, cu închipuirea atît de aprinsă! Asta înseamnă s-o distrugi! Oare nu-i cunoști povestea? E barbar, e inuman ce-ai făcut, trebuie să ți-o spun, doamnă! Și cum e cu putință să aplici o pedeapsă ca asta? Cine a născocit, cine a putut să născocească o asemenea pedeapsă?

Biata *madame* Léotard a început să-i explice tulburată, cu lacrimi în ochi, cum se petrecuseră lucrurile. A mărturisit că uitase de mine pentru că sosise fiica ei, încercînd în același timp să-i demonstreze că pedeapsa în sine era bună cînd nu dura prea mult și că însuși Jean-Jacques Rousseau preconizează ceva asemănător.

— Jean-Jacques Rousseau, *madame*! Dar Jean-Jacques Rousseau nu avea căderea să spună așa ceva. Jean-Jacques nu este o autoritate! Jean-Jacques nu trebuia să vorbească despre educație, el n-avea nici un drept s-o facă. Jean-Jacques și-a părăsit copiii, pe propriii lui copii, doamnă! Jean-Jacques a fost un om rău, doamnă!

— Jean-Jacques Rousseau! Jean-Jacques, un om rău! Principe! Principe! Cum puteți vorbi așa?

Și *madame* Léotard s-a aprins toată.

Era o femeie admirabilă și de loc supărăcioasă — nu-i plăceau oamenii supărăcioși — dar dacă cineva cuteza să se atingă de vreunul dintre favoriții ei sau să tulbure umbra clasică a unui Corneille sau Racine, să-l jignească pe Voltaire, să spună că Jean-Jacques Rousseau fuscă un om rău, să-l numească barbar —

Dumnezeule, asta era prea de tot ! Ochii doamnei Léotard s-au umplut de lacrimi. Biata bătrână se cutremura de emoție.

— Nu vă dați seama ce spuneți, principe ! a exclamat ea, în sfârșit, în culmea indignării.

Prințul s-a stăpînit îndată, și-a cerut scuze, apoi s-a apropiat de mine, m-a sărutat cu multă afecțiune, m-a binecuvîntat cu semnul crucii și a ieșit din cameră.

— *Pauvre prince !* * a șoptit *madame* Léotard, adînc mișcată și ea. Apoi ne-am așezat la masa de studiu.

Dar mica prințesă era foarte distrată în timpul lecției. Tocmai cînd ne pregăteam să ne ducem la masă, s-a apropiat de mine, cu obrajii aprinși, cu zîmbetul pe buze, s-a oprit în fața mea, m-a apucat de umeri și a spus repede, ca și cum s-ar fi rușinat de ceva :

— Ei, ai stat ieri la arest pentru mine ? După-masă o să mergem să ne jucăm în salon.

S-au auzit pași în apropiere, și Katia s-a îndepărtat în grabă.

După-masă, în amurg, am coborît împreună în salonul cel mare, ținîndu-ne de mîină. Katia era atît de tulburată, că i se tăiasе răsuflarea. Eu eram bucuroasă, fericită cum nu mai fusesem niciodată.

— Vrei să ne jucăm cu mingea ? m-a întrebat ea. Stai aici !

M-a așezat într-un colț al salonului, însă, în loc să se îndepărteze, ca să-mi arunce mingea, s-a oprit la trei pași de mine, m-a privit, s-a înroșit, apoi s-a prăbușit pe divan, acoperindu-și fața cu mîinile. Am vrut să mă apropii de ea, dar a crezut că mă pregăteam să plec.

— Nu pleca, Netoska ! Stai puțin cu mine, o să-mi treacă îndată, și, în aceeași clipă, a sărit în picioare, roșie la față, cu ochii umezi, și m-a îmbrățișat. Avea obrajii uzi de lacrimi, buzele umflate ca niște vișine, și buclele răvășite. Mă săruta nebunește, pe față, pe ochi, pe gură, pe gît, pe mîini. Plîngea ca într-o criză de isterie. Am cuprins-o cu putere în brațe și ne-am îmbrățișat fericite, cu drag, ca niște prietene, ca niște amanți care se revăd după o lungă despărțire. Inima Katiei zvîcnea cu atîta putere, că-i deslușeam fiecare bătaie.

O voce din camera de alături a poftit-o pe Katia la prințesă.

— Ah, Netoska ! La revedere, pe diseară, la noapte ! Du-te sus și așteaptă-mă.

M-a mai sărutat o dată, încetîșor, din inimă și a pornit în goană la chemarea Nastiei. Am urcat în grabă în odaia mea. Mă simțeam ca reînviată. M-am trîntit pe divan și mi-am ascuns capul în perne, plîngînd de fericire. Inima îmi bătea nebunește, să-mi spargă pieptul. Nu mai țin minte cum am putut să aștept venirea nopții. În sfîrșit, orologiul a bătut de unsprezece ori. M-am culcat. Katia s-a întors abia la douăsprezece, mi-a zîmbit de departe, dar nu mi-a spus un cuvînt. Nastia a început s-o dezbrace și parcă anume nu se grăbea.

— Hai, Nastia, mai repede, mai repede ! o îndemna fetița.

— Ce s-a întîmplat, prințesă ? Poate ați urcat scările prea iute, de vă bate inima atît de tare ?... a întreat-o Nastia.

— Ah ! Dumnezeu ! Nastia ! Mă plictisești ! Haide, mai repede, mai repede ! și Katia, înciudată, a bătut din picior.

— Of, ce inimioară ! a zis Nastia, și a sărutat piciorușul prințesei, pe care tocmai îl descălța.

În sfîrșit, Nastia a culcat-o pe mica prințesă și a ieșit din odaie. Cît ai clipi, Katia a sărit din pat și a venit lîngă mine. Am întîmpinat-o cu un țipăt ușor.

— Vino la mine, culcă-te lîngă mine ! mi-a spus Katia, trăgîndu-mă din așternut. În clipa următoare, eram în patul ei. Ne-am strîns în brațe cu putere, cu dor. Katia mă săruta cu în-suflețire.

— Știi, mi-aduc aminte cum mă sărutai noaptea ! mi-a spus ea, roșie ca para focului.

Am izbucnit în hohote de plîns.

— Netoska ! a șoptit ea printre lacrimi, îngerul meu, tu nici nu știi că te iubesc de multă vreme, de foarte multă vreme ! Știi tu de cînd ?

— De cînd ?

— De cînd *papa* mi-a poruncit să-ți cer iertare, din ziua aceea, cînd ai vrut să iei apărarea tatălui tău, Netoska... Mititica mea orfa-ană ! îngăimă ea tărăgănat, acoperindu-mă iar de sărutări. Plîngea și rîdea în același timp.

— Ah, Katia !

— Ce-i ? Ce este, draga mea ?

— De ce am așteptat noi atîta... atîta timp... dar n-am mai fost în stare să continuu. Ne-am îmbrățișat, și vreo trei minute n-am scos o vorbă.

— Spune-mi, ce-ai gîndit tu despre mine ? a întrecat prințesă.

— Ah, m-am gîndit atît de mult, Katia ! M-am gîndit mereu. Zi și noapte mi-a fost gîndul la tine.

— Și noaptea vorbeai de mine, te-am auzit.

— Adevărat ?

— Ai plîns de atîtea ori !

— Ei, vezi ? Și de ce erai mereu atît de mîndră ?

— Pentru că am fost o proastă, Netoșka. Așa mă apucă pe mine cîteodată, și pace ! Mi-era mereu necaz pe tine.

— Pentru ce ?

— De rea ce eram. Mai întii, pentru că ești mai bună decît mine. Apoi, pentru că pe tine *papa* te iubește mai mult decît pe mine. Și *papa* e om bun, Netoșka, nu-i așa ?

— O, da ! i-am răspuns eu, și ochii mi s-au umplut de lacrimi, gîndindu-mă la prinț.

— E un om bun, spuse Katia, grav. Ce să mă fac cu el ? E mereu așa... Ei, și pe urmă, cînd ți-am cerut iertare, îmi venea să plîng, și de aceea mi-a fost iar necaz pe tine.

— Am văzut eu, am văzut bine că-ți venea să plîngi.

— Taci, prostuțo, că plîngăreață ești tu, nu eu ! s-a răstit ea în glumă la mine și mi-a acoperit gura cu mîna ei. Ascultă, do-ream mult să te iubesc, apoi, dintr-o dată, îmi venea să te urăsc, și te uram, și te uram !...

— Bine, dar pentru ce ?

— Uite, așa, mi-era necaz pe tine. Nu știi nici eu de ce ! Apoi am văzut că nu poți trăi fără mine și mi-am zis : las' c-o s-o chinuiesc eu pe fata asta rea !

— Ah, Katia !

— Suflețelule ! a zis ea și mi-a sărutat mîna. Ei, și după aceea n-am vrut să mai vorbesc cu tine, n-am mai vrut de fel. Ții minte cum l-am mîngîiat pe Falstaff ?

— O, ai fost neînfricată !

— Și ce fri-i-că mi-a fost ! tărăgănă Katia. Știi tu de ce m-am apropiat de el ?

— De ce ?

— Pentru că erai tu de față. Cînd am văzut că te uiți... „Ah, fie ce-o fi !“ mi-am zis, și am pornit. Te-am speriat ; așa-i că ți-a fost teamă pentru mine ?

— Grozav !

— Am văzut. Dacă ai ști cât de bucurasă am fost că a plecat Falstaff ! Doamne, cât am mai tremurat după ce a plecat mo-o-n-strul ăsta !

Și mica prințesă a ris nervos. Apoi și-a ridicat deodată capul înfierbîntat și a început să mă privească atent. Pe genele ei lungi tremurau lacrimile, ca niște mărgăritare.

— La urma urmei, ce ai tu de te-am îndrăgit atît de tare ? Ia te uită, ești palidă, ai părul bălai, spălăcit, ești o prostuță, o plîngăreată, și ai niște ochișori albaștri, miti-ti-i-ca mea orfană !!!

Și s-a aplecat iar ca să mă sărute a nu știu cîta oară. Cîteva lacrimi din ochii ei au picurat pe obrajii mei. Era tare înduioșată.

— Și cu cît te iubeam mai mult, cu atît mai des îmi ziceam în sinea mea : nu și nu ! N-o să-i spun ! Și cum m-am încăpățînat ! De ce mi-a fost oare frică, de ce mi-a fost rușine de tine ! Doar vezi și tu cît de bine ne simțim acum amîndouă !

— Katia ! Mă doare atîta fericire ! i-am spus eu, nebună de bucurie. Mi-e inima prea plină !

— Da, Netoșka ! Ascultă mai departe... da, ascultă. Cine ți-a dat numele de Netoșka ?

— Mama !

— Ai să-mi povestești totul despre mama ta ?

— Tot, tot, i-am răspuns eu cu entuziasm.

— Și ce-ai făcut cu cele două batiste ale mele, cu danteluță ? Dar panglica, de ce-ai luat-o ? Nu ți-e rușine ? Vezi că știu și asta ! Am ris și m-am înroșit, emoționată pînă la lacrimi.

— „Nu, mi-am zis eu, am s-o chinuiesc puțin, să mă aștepte.“ Uneori îmi ziceam : „N-o iubesc de fel, nu pot s-o sufăr“. Iar tu erai mereu atît de blîndă, mielușica mea ! Dacă-ai ști tu ce frică mi-era să nu-ți închipui că sînt o proastă ! Tu ești deșteaptă, Netoșka, foarte deșteaptă, nu-i așa ?

— De ce vorbești așa, Katia ? m-am împotrivit eu, aproape jignită.

— Ba nu, tu ești deșteaptă, a zis ea serioasă și hotărîtă. Asta o știu bine. Numai că într-o dimineață, cînd m-am trezit din somn, mi-am dat seama cît de tare te iubesc, grozav de tare ! Te visasem toată noaptea. Mi-am zis : „O să cer să mă mut la mama și o să rămîn acolo. Nu vreau s-o iubesc, nu vreau !“ Iar în seara următoare, înainte de a adormi, m-am gîndit : „Numai de-ar mai veni, ca și în noaptea trecută !“ Și ai venit. Ah, cum mă prefăceam că dorm... Ce nerușinate sîntem noi, Netoșka !

— Și de ce nu voiai de loc să mă iubești ?

— Așa... dar ce tot spun ! Doar te-am iubit mereu, mereu ! Abia mai târziu n-am mai putut răbda. Mi-am zis : „O s-o înăbuș în sărutări sau o s-o ciupestc pîn-o omor !” Uite-așa, prostuțo !

Și m-a ciupit.

— Mai ții minte cum ți-am legat șiretul de la pantof ?

— Țin minte.

— Țin și eu minte. Erai mulțumită ? Mă uitam la tine și mă gîndeam : „Ce drăguță e ! Hai să-i leg șiretul de la pantof, să văd ce-o să facă !” Și mă simțeam atît de bine ! Și, zău așa, aș fi vrut să te sărut... dar nu te-am sărutat. Iar după aceea, toată întîmplarea mi s-a părut atît de hazlie, atît de hazlie ! Și în tot timpul drumului, cît a ținut plimbarea noastră, îmi venea să rîd. Mă stăpîneam și nu puteam să mă uit la tine, pentru că mă pufnea rîsul. Și ce bucuroasă am fost că te-ai lăsat închisă în temniță în locul meu.

Odaia goală se numea „temniță”.

— Ți-a fost frică ?

— Grozav de frică.

— Nu m-am bucurat pentru că ai luat vina asupra ta, ci pentru că stăteai acolo în locul meu ! Mă gîndeam : „Ea plînge acum, și cît de mult o iubesc ! Și cum o s-o mai sărut, cum o s-o mai sărut mîine !” Nu mi-era milă de tine, zău că nu-mi era milă, cu toate că am plîns puțin.

— Eu n-am plîns, mă bucuram că eram acolo în locul tău.

— N-ai plîns ? Ah, răutăcioaso ! a exclamat ea și m-a sărutat cu nesaț.

— Katia, Katia ! Doamne, ce drăguță ești tu !

— Nu-i așa ? Ei, și acum poți să faci cu mine ce vrei ! Ti-ranizează-mă, ciupește-mă ! Te rog, ciupește-mă ! Draga mea, ciu-pește-mă !

— Zvăpăiato !

— Și mai ce ?

— Prostuțo...

— Și mai ce ?

— Și mai sărută-mă.

Și ne sărutam, și plîngeam, și rîdeam. Ni se umflaseră și buzele de sărutări.

— Netoșka ! Întîi și-ntîi, să vii totdeauna să te culci lingă mine. Îți place să te săruți ? O să ne sărutăm. Pe urmă, aș vrea

să nu mai fii atît de tristă. De ce-ai fost tristă ? O să-mi povesteşti, nu-i așa ?

— O să-ţi povestesc totul, dar acum nu mai sînt tristă, sînt veselă !

— Şi o să fii rumenă la faţă, ca mine ! Ah, de s-ar face mai repede mîine ! Ți-e somn, Netoşka ?

— Nu.

— Atunci, hai să mai vorbim.

Şi am mai vorbit așa, vreo două ore, cîte şi mai cîte, numai Dumnezeu ştie ce. În primul rînd, mi-a destăinuit gîndurile ei prezente şi toate planurile de viitor. Aşa am aflat că pe tatăl ei îl iubeşte mai mult decît pe oricine, aproape chiar mai mult decît pe mine. Apoi am hotărît amîndouă că *madame Léotard* este o femeie admirabilă şi că nici prea severă nu-i. Mai departe, am stabilit chiar atunci, pe loc, ce-o să facem mîine, poimîine, şi, în general, am întocmit un program pe o durată de aproape douăzeci de ani. Katia a orînduit viaţa noastră în comun în felul următor : o zi o să-mi poruncească ea mie, iar eu o să execut totul ; a doua zi, vom schimba rolurile — eu o să poruncesc, iar ea o să mi se supună orbeşte. După aceea, ne vom porunci amîndouă una alteia, fără deosebire. Din cînd în cînd, una din noi o să se împotrivescă, prefăcîndu-se că nu dă ascultare celeilalte şi o să ne facem că ne certăm, iar după aceea o să ne grăbim să ne împăcăm. Ce mai încolo-înceace, ne aştepta o fericire fără margini. În sfîrşit, obosită de atîta sporovăială, mi se închideau ochii. Katia rîdea de mine, făcîndu-mă somnoroasă, dar tot ea a adormit cea dintîi. Dimineaţa, ne-am deşteptat amîndouă deodată, şi după ce ne-am sărutat în grabă, pentru că se auzeau paşi apropiindu-se de uşa noastră, abia am avut timp să ajung în patul meu.

Toată ziua n-am mai ştiut ce să facem de bucurie. Ne ascundeam, fugeam de lume, temîndu-ne mai mult decît de orice de pri-viri străine. În sfîrşit, am început să-i spun povestea mea. Katia a fost zguduită pînă la lacrimi.

— Eşti o răutăcioasă, o fată rea ! De ce nu mi-ai povestit toate astea mai curînd ? Te-aş fi iubit atît de mult, atît de mult ! Şi te durea cînd te băteau băieţii de pe stradă ?

— Mă durea şi mi-era atît de frică de ei !

— Ah, urîcioşii ! Ştii tu, Netoşka, am văzut cu ochii mei cum un băiat îl bătea pe stradă pe un altul. Mîine o să iau pe

furis biciuşca lui Falstaff, şi dacă mi-o ieşi în cale vreunul dintr-ăştia, să vezi tu ce-o să-l mai biciuiesc, ce-o să-l mai biciuiesc !

Îi scăpărau ochisorii de indignare.

Ori de câte ori intra cineva în odaie, tresăream speriate. Ne era teamă să nu ne vadă careva sărutându-ne. Şi ne-am sărutat cel puţin de o sută de ori în ziua aceea. Aşa a trecut o zi, apoi încă una. Mi-era teamă să nu mor pe loc de atita fericire, mi se tăia răsuflarea... Dar fericirea noastră n-a durat mult.

Madame Léotard avea îndatorirea să-i raporteze prinţesei despre orice mişcare a Katiei. După o supraveghere de trei zile, avea multe de spus despre noi. În sfârşit, s-a dus la prinţesă şi i-a povestit tot ce observase : că ne-a apucat pe amîndouă un fel de exaltare, că de trei zile încoace eram nedespărţite, că ne sărutam mereu, plîngeam şi rideam ca nişte apucate, că sporovăiam fără încetare — ceea ce nu se întîmplase mai înainte, că ea nu ştia care să fie cauza acestei schimbări, dar credea că mica prinţesă trece printr-o criză bolnăvicioasă şi, în sfârşit, îşi exprimă părerea că ar fi bine să ne vedem mai rar.

— M-am gîndit mai de mult la asta, a răspuns prinţesa. Ştim eu că orfana aceasta ciudată o să ne dea de furcă. Ceea ce am auzit despre ea, despre viaţa pe care a dus-o mai înainte e îngrozitor, pur şi simplu îngrozitor ! Nu mai încape îndoială că ea are o proastă înrîurire asupra Katiei. Şi zici că fata mea ţine foarte mult la ea ?

— Grozav de mult.

Prinţesa s-a înroşit de necaz. Era geloasă de afecţiunea fiicei sale pentru mine.

— Se-ntîmplă ceva nefiresc ! a zis ea. Înainte se purtau ca două străine una faţă de alta şi, mărturisesc, îmi părea bine. Cu toate că e destul de tînără, orfana asta nu-mi inspiră nici un fel de încredere. Dumneata mă înţelege, aşa e ? Ea a supt o dată cu laptele mamei ei o anumită educaţie, anumite apucături şi, poate, anumite reguli de conduită, şi nu pricep ce a găsit prinţul la ea ? De o mie de ori i-am propus s-o dăm la pension.

Madame Léotard ar fi vrut să-mi ia apărarea, dar prinţesa părea neclintită în hotărîrea de a ne despărţi. A trimis numaidecît după fiica ei, care a fost anunţată chiar atunci că nu mă va mai vedea pînă duminica viitoare, adică o săptămînă încheiată.

Eu am aflat totul abia seara tîrziu şi m-am îngrozit. Mă gîndeam la Katia şi mi-era teamă că nu va putea îndura despărţirea

noastră. Chinuită, înnebunită de durere, am fost bolnavă toată noaptea. Dimineața, prințul a venit să mă vadă și mi-a șoptit la ureche să nu-mi pierd speranța. Prințul a făcut tot ce-a putut, dar zadarnic — prințesa n-a vrut în ruptul capului să-și schimbe hotărîrea. Treptat, am căzut pradă deznădejzii, și abia mai respiram de atîta durere.

A treia zi dimineața, Nastia mi-a adus un bilețel de la Katia. Din mîzgălelile îngrozitoare, făcute cu creionul, am înțeles că-mi scria următoarele :

„Te iubesc mult. Stau cu *maman* și mă gîndesc cum să fug la tine. Și o să fug, îți făgăduiesc, de aceea te rog să nu plîngi. Scrie-mi cît de mult mă iubești. Eu te-am îmbrățișat toată noaptea în vis și am suferit îngrozitor, Netoska. Îți trimit bomboane. La revedere.“

I-am răspuns pe același ton. Toată ziua am vărsat lacrimi amare peste bilețelul Katiei. *Madame* Léotard m-a copleșit cu mîngieri. Seara am aflat că s-a dus la prinț și i-a spus că, fără îndoială, o să mă îmbolnăvesc pentru a treia oară, dacă n-am s-o văd pe Katia și că-i pare rău de ceea ce-i raportase prințesei. Eu am întrebat-o pe Nastia ce face Katia și bona mi-a răspuns că mica prințesă nu mai plînge, dar că e foarte palidă.

Dimineața, Nastia mi-a șoptit :

— Pofțiți în cabinetul luminăției-sale. Coboriți pe scara din dreapta.

Înviorată de o presimțire fericită, cu răsufierea tăiată de nerăbdare, am coborît scara în fugă și am deschis ușa cabinetului. Ea nu era acolo. Deodată, Katia m-a cuprins în brațe pe la spate și a început să mă sărute cu foc. Rîsete, lacrimi... Apoi, într-o clipă, Katia s-a smuls din îmbrățișarea mea și s-a cățarat ca o veveriță pe umerii tatălui ei, însă nu și-a putut ține echilibrul și s-a prăbușit pe divan, trăgîndu-l și pe prinț după dînsa. Mica prințesă plîngea de fericire.

— *Papa*, cît ești tu de bun, *papa* !

— Zvăpăiatelor ! Ce v-a apucat ? Ce-i cu prietenia asta ? Ce fel de dragoste-i asta ?

— Taci, *papa*, ce știi tu de treburile noastre !

Apoi am luat-o iar de la capăt cu îmbrățișările.

Am început să mă uit cu atenție la ea. Slăbise în cele trei zile. Obrajii rumeni i se decoloraseră și se făcuseră palizi. Am izbucnit în plîns, de amărăciune.

În sfârșit, Nastia a bătut la ușă, ceea ce însemna că se observase lipsa fetei și că era căutată. Katia s-a făcut galbenă ca ceara.

— Fiți cuminți, copii ! O să ne întâlnim în fiecare zi. La revedere, și Dumnezeu să vă binecuvânteze ! a zis prințul, privindu-ne foarte emoționat.

Dar el n-a putut să prevadă totul. În aceeași seară, a venit vestea de la Moscova că micuțul Sașa se îmbolnăvise pe neașteptate și că era pe moarte. Prințesa a hotărât să plece chiar a doua zi. Totul s-a petrecut atât de repede, încât n-am aflat nimic pînă în clipa cînd Katia și-a luat rămas bun de la mine. Prințesa încuviințase cu greu să fiu chemată jos numai după ce prințul stăruise mult. Katia era zdrobită. Am coborît în goană nebună și i-am sărit de gît. O trăsură pregătită de drum lung aștepta în fața porții. Katia s-a uitat o vreme la mine, a scos un țipăt și a leșinat. M-am repezit la ea și am început s-o sărut. Prințesa a trezit-o cu greu din leșin. După ce și-a venit în fire, Katia m-a îmbrățișat iar.

— La revedere, Netoșka ! mi-a spus ea, izbucnind într-un rîs neașteptat, pe față cu o expresie de nedescris. Nu te uita așa la mine ! Nu e nimic, nu sînt bolnavă. O să mă întorc peste o lună, și atunci n-o să ne mai despărțim niciodată.

— Ajunge, a zis prințesa cu glas potolit. Să plecăm !

Dar Katia s-a mai întors o dată și m-a strîns pătimaș în brațe.

— Tu ești viața mea ! a mai apucat ea să-mi șoptească la ureche în timp ce mă îmbrățișa. La revedere !

Ne-am sărutat pentru ultima oară, și mica prințesă a dispărut — pentru mult timp, pentru foarte mult timp. Ne-am revăzut abia după opt ani.

Am povestit anume atât de amănunțit această perioadă a copilăriei, în care am întâlnit-o pe Katia pentru prima oară, pentru că povestea vieții mele nu se poate despărți de aceea a Katiei. Romanul ei este și romanul meu. Parcă mi-a fost scris s-o întîlnesc, iar ei — să mă întîlnească pe mine. Și apoi, n-am vrut să renunț la plăcerea de a zăbovi puțin, încă o dată, asupra amintirilor din copilărie... Acum, povestirea se va desfășura mai repede. Viața mea a intrat deodată într-un fel de acalmie, și abia după ce am împlinit șaisprezece ani m-am trezit parcă din nou...

Dar mai întâi voi spune în câteva cuvinte ce s-a întâmplat cu mine după plecarea familiei princiare la Moscova.

Am rămas singură cu *madame* Léotard.

Peste două săptămîni, un trimis al prințului ne-a anunțat că înapoierea la Petersburg se amîna pentru un timp nehotărît; și cum, din pricina unor împrejurări familiale, *madame* Léotard nu putea să se mute la Moscova, a ieșit din serviciul prințului, dar a rămas în aceeași familie, fiindcă s-a angajat la fiica cea mai mare a prințesei, Alexandra Mihailovna.

N-am vorbit pînă acum de loc despre Alexandra Mihailovna. De altfel, nu o văzusem decît o singură dată. Era fiica prințesei, din prima ei căsătorie. Prințesa se trăgea dintr-o familie obscură. Primul ei soț fusese oțcupciu. Cînd s-a măritat a doua oară, prințesa n-a știut pur și simplu ce să facă cu fiica ei. Zestrea fetei fiind destul de modestă, nu putea spera să-i găsească o partidă strălucită. În sfîrșit, cu patru ani în urmă, izbutise s-o mărite cu un om bogat, care ocupa un post important. Prin această căsătorie, Alexandra Mihailovna ajunsese într-o altă societate decît aceea în care crescuse, și se pomenise în jurul ei cu altfel de oameni. Prințesa venea s-o vadă de două ori pe an, dar prințul, tatăl ei vitreg, o vizita în fiecare săptămîină, însoțit de Katia. În ultimul timp, însă, prințesei nu-i mai plăcea s-o lase pe Katia la sora ei, și prințul o lua cu el pe ascuns. Katia își adora sora. Însă deosebirea dintre caracterele lor era izbitoare. Pe chipul minunat al Alexandrei Mihailovna — o femeie de vreo douăzeci și doi de ani, blîndă, duioasă și iubitoare — o tristețe ascunsă, o durere sufletească adînc tăinuită așternuse o umbră întunecată. Gravitatea și asprimea nu se potriveau parcă de fel cu trăsăturile ei îngerești, luminoase, cum nu i se potrivește unui copil doliul. Nu puteai s-o privești, fără să simți o mare simpatie pentru ea. Era palidă, și pe vremea cînd am văzut-o întîia oară se spunea despre ea că ar fi predispusă la ftizie. Trăia foarte retrasă, ca o pustnică, și nu-i plăcea nici să primească, nici să facă vizite. Nu avea copii. Țin minte că atunci cînd a venit la *madame* Léotard, s-a apropiat de mine și m-a sărutat cu multă dragoste. Era însoțită de un bărbat slab, mai în vîrstă, căruia i s-au umplut ochii de lacrimi cînd m-a văzut. Era violonistul B. Alexandra Mihailovna m-a îmbrățișat și m-a întrebat dacă vreau să vin la ea, să fiu fetița ei. M-am uitat bine la ea și am recunoscut-o pe sora Katiei mele. Atunci am îmbrățișat-o cuprinsă de o durere zgu-

duitoare... ca și cum cineva mi-ar fi șoptit iar : „Mititica orfană !” Alexandra Mihailovna mi-a arătat scrisoarea trimisă de prinț, în care erau și câteva rînduri pentru mine. Le-am citit printre sus-pine. Prințul mă binecuvînta și-mi ura o viață lungă și fericită, rugîndu-mă s-o iubesc pe fiica sa mai mare. Și Katia adăugase câteva rînduri pentru mine. Îmi scria că acum nu se mai desparte de mama ei !

Și astfel, m-am pomenit în aceeași seară, în sînul unei alte familii, într-o altă casă, între oameni noi. Pentru a doua oară mi se smulgea din inimă tot ce-mi devenise atît de drag, atît de apropiat. Am ajuns sfîrșită, zdrobită de atîta chin sufletesc... Și acum începe o nouă poveste.

VI

Noua mea viață curgea lin, netulburată, ca într-o minăstire. Am trăit la protectorii mei mai bine de opt ani, dar nu-mi amintesc să fi văzut în casa lor decît foarte rar o serată, sau o masă cu invitați, sau o reuniune de familie, prieteni și cunoscuți. În afară de două, trei persoane, care veneau din cînd în cînd în vizită, nu mai apăreau la noi decît muzicantul B., prieten al casei, și câteva persoane care veneau la soțul Alexandrei Mihailovna, aproape totdeauna numai în chestuni de afaceri. Soțul Alexandrei Mihailovna era mereu ocupat cu afacerile și cu serviciul său și numai rar de tot avea puțin timp liber, pe care îl împărțea fără părtinire între familie și cunoscuții lui din înalta societate. Relațiile sale importante, pe care nu le putea neglija, îl obligau să facă destul de des vizite. I se dusesese vestea că e stăpînit de o nemăsurată ambiție de a parveni. Însă, cum se bucura în același timp și de o reputație de om serios, capabil, și cum deținea și un post foarte important, cum pe de altă parte norocul și succesul îi surideau, toți îl priveau cu bunăvoință. Mai mult chiar, îl întîmpinau întotdeauna cu o deosebită simpatie, ceea ce nu se întîmpla de loc și cu soția lui. Alexandra Mihailovna trăia într-o singurătate deplină, în care se complăcea. Firea ei liniștită părea făcută anume pentru o viață retrasă.

Ea m-a îndrăgit din toată inima, ca pe copilul ei. Cît despre mine, durerea pe care mi-a pricinuit-o recenta despărțire de Katia, m-a făcut să mă arunc cu ardoare în brațele materne ale binefăcătoarei mele, și dragostea mea adîncă pentru ea nu s-a mai stins niciodată. Îmi ținea loc de mamă, soră și prietenă, era pentru mine tot ce putea să-mi fie mai drag pe lumea aceasta — ea mi-a încălzit și mi-a luminat adolescența. Pe lîngă toate acestea, foarte curînd, am simțit parcă, instinctiv, că soarta nu-i era nici pe departe atît de fericită cum s-ar fi putut crede la prima vedere, judecînd după viața ei liniștită, netulburată de nimic, după libertatea ei aparentă, ori după surîsul senin și împăcat care-i lumina adesea chipul. Pe zi ce trecea, o dată cu maturizarea mea, pătrundeam mai adînc în cunoașterea adevăratei vieți a binefăcătoarei mele. Dragostea mea mă făcea să ghicesc, cu tresăriri chinuitoare, mereu altceva în viața ei, și, o dată cu aceste triste descoperiri, creștea și se întărea tot mai mult atașamentul meu față de ea.

Era o fire timidă și șovăitoare. Cînd vedeai pentru prima dată trăsăturile calme, senine ale obrazului ei, nu bănuiai că neliniștea ar fi putut să-i tulbure vreodată inima curată. Nici prin gînd nu-ți trecea că ar fi fost în stare să nu iubească pe cineva. În sufletul ei, mila învingea pînă și dezgustul : totuși, nu avea decît puțini prieteni și trăia într-o singurătate deplină... Pasionată și sensibilă, parcă se temea mereu de propriile ei sentimente și parcă-și păzea inima să nu-și dea frîu liber nici măcar în visurile sale. Uneori, din senin, în clipele cele mai liniștite, ochii i se umpleau de lacrimi ca și cum o amintire neașteptată, apăsătoare, i-ar fi chinuit conștiința, i-ar fi tulburat fără veste sufletul. Parcă o veșnică amenințare i-ar fi pîndit fericirea, încercînd, cu dușmănie, să i-o întunece cu totul. Și cu cît părea mai mulțumită, cu cît clipa vieții ei părea mai senină și mai liniștită, cu atît mai neîndoielnic se apropiau chinul, tristețea neașteptată, lacrimile — și izbucnea o adevărată criză sufletească. În cei opt ani nu-mi amintesc să fi trecut o singură lună liniștită. În aparență, soțul o iubea foarte mult, iar ea îl adora. Totuși, cînd îi cunoșteai mai bine, aveai impresia că între ei rămăsese ceva nelămurit. Soarta acestei femei era stăpînită de o taină ; cel puțin asta am bănuît eu din prima clipă...

Bărbatul Alexandrei Mihailovna mi-a făcut chiar de la început o impresie apăsătoare, și această impresie din copilărie nu s-a mai schimbat niciodată. Era înalt, slab și părea să-și ascundă anume privirea sub niște ochelari verzi, mari. Fire închisă, rece,

nu găsea un subiect de conversație nici chiar cînd era singur cu soția sa. Se vedea bine că nu era o fire sociabilă. Mie nu-mi acorda nici cea mai mică atenție; cu toate acestea, ori de cîte ori se întîmpla să luăm ceaiul tustrei, seara, în salonul Alexandrei Mihailovna, nu mă simțeam în apele mele în prezența lui. Mă uitam cu coada ochiului la Alexandra Mihailovna și observam, nihnită, că parcă tremura ca varga în fața lui. Parcă-și supraveghea orice gest și pălea ori de cîte ori vedea că soțul ei devine mai aspru și mai posac decît de obicei, sau se înroșea pînă în vîrfurile urechilor cînd i se părea că se ascunde o aluzie într-un cuvînt rostit de el. Simțeam cît de greu o ducea alături de omul acesta, dar se vedea bine că nu putea să trăiască o clipă fără el. Mă uimea atenția ei extraordinară față de dînsul, față de fiecare cuvînt și fiecare gest al lui. Se silea din răspuseri să-i facă pe plac, ca și cum s-ar fi socotit incapabilă să-i poată îndeplini dorințele. Părea să-i împlină aprobarea pentru orice. Cel mai vag zîmbet pe fața lui, un cuvînt de mîngîiere, o făceau fericită. Dădea impresia unei reîntoarceri la primele clipe ale unei iubiri încă sfioase, încă fără nădejde. Îl îngrijea ca pe un om grav bolnav. Iar cînd el se retrăgea în cabinetul său și strîngea mîna soției — pe care o privea totdeauna, după cum mi se părea, cu un fel de compătimire, apăsătoare pentru dînsa, Alexandra Mihailovna se transfigura. Și gesturile, și vorba îi deveneau mai vesele, mai degajate. Dar după fiecare întîlnire cu soțul ei, rămînea încă multă vreme tulburată. Numai decît începea să-și amintească orice cuvînt rostit de el, căutînd să descopere dacă nu are vreun tîlc ascuns. De multe ori mă întreba dacă auzise bine cutare lucru pe care-l spusese Piotr Alexandrovici, și dacă se exprimase într-adevăr așa. Se străduia parcă să găsească un alt înțeles în vorbele lui și se liniștea abia după vreo oră de frămîntare, ca și cum ar fi ajuns la convingerea că el era cu totul mulțumit de dînsa și că neliniștea ei nu avea nici un motiv. Atunci devenea deodată bună, veselă, fericită, mă săruta și rîdea împreună cu mine, sau se așeza la pian și improviza vreo două ore în șir. Adeseori, însă, bucuria i se curma brusc; o podidea plînsul, și cînd mă uitam la ea neliniștită, tulburată și plină de teamă, încerca numai decît să mă convingă, în șoaptă, ca să nu audă nimeni, că lacrimile ei nu înseamnă nimic, că i-a venit să plîngă doar așa, din senin, și că, în realitate, e veselă și mă roagă să nu fiu îngrijorată din pricina ei. Cînd Piotr Alexandrovici nu era acasă, se întîmpla s-o cuprindă dintr-o

dată nelineiștea și să întrebe de el, să trimită servitorii să afle ce face, s-o întrebe pe cameristă de ce poruncise să fie înhămați caii și unde avea de gând să plece, dacă nu e cumva bolnav, dacă e bine dispus sau trist, ce spusese, și multe altele de acest fel. Despre afacerile și preocupările lui nu îndrăznea nici măcar să aducă vorba. Când el îi dădea un sfat sau o ruga ceva, ea îl asculta cu atita supunere și sfială, de parcă ar fi fost roaba lui. Îi plăcea foarte mult să-l audă laudînd-o pe ea, sau vreo carte pe care o citea, sau un lucru de mînă de-al ei. O laudă a lui o făcea mîndră și fericită. Dar fericirea ei nu cunoștea margini cînd el îi mîngîia în treacăt (ceea ce se întîmpla, de altfel, foarte rar), pe cei doi copii ai lor. Transfigurată, strălucea de mulțumire, și în astfel de clipe i se întîmpla să se lase furată de fericire față de el, *mai mult decît trebuia*. Mergea, bunăoară, atît de departe cu îndrăzneala, încît, fără ca el să-i fi cerut, îi propunea — firește, cu sfială și cu vocea tremurătoare — să asculte o bucată muzicală nouă, pe care tocmai o primise, sau să-i spună părerea lui despre o carte sau chiar să-i îngăduie a citi cîteva pagini dintr-un autor care o impresionase mai mult în ziua aceea. Uneori, soțul îi îndeplinea binevoitor toate aceste dorințe, ba chiar îi zîmbea cu îngăduință, cum zîmbești unui copil răsfățat, căruia ți-e greu să-i refuzi un capriciu ciudat, de teamă să nu-i tulburi naivitatea înainte de vreme — lucru care ar putea dăuna caracterului său. Nu știi de ce, dar pe mine mă revolta profund acest zîmbet, această condescendență trufașă, această inegalitate dintre ei. Dar tăceam, mă stăpîneam și mă mulțumeam să-i urmăresc cu atenție, împinsă de curiozitatea mea copilărească împletită cu gânduri prea mature pentru vîrsta mea. Alteori îl vedeam cum se dezmeticea deodată, parcă izbit de o amintire. Parcă-l străfulgera năprasnic un gând apăsător, cumplit, care îl urmărea fără putință de scăpare. În clipa aceea, zîmbetul îngăduitor pierea de pe fața lui, și ochii i se aținteau deodată asupra soției sale încremenite, cu o expresie de compătimire atît de adîncă, încît mă făcea să mă cutremur. Îmi dau seama acum că dacă cineva m-ar fi privit în felul acesta, m-aș fi chinuit îngrozitor. În aceeași clipă, bucuria pierea de pe fața Alexandrei Mihailovna. Muzica sau lectura încetau. Ea pălea deodată, dar se stăpînea și nu spunea nimic. Se lăsa o tăcere grea, tristă, care se prelungea uneori foarte mult. În sfîrșit, soțul o curma, ridicîndu-se în picioare. Parcă făcea o efortare ca să-și învingă supărarea și emoția, apoi, după ce se

plimba de cîteva ori prin cameră, într-o tăcere mohorită, strîngea mîna soţiei, ofta adînc şi, vădit tulburat, după ce spunea cîteva fraze scurte în care se desluşea dorinţa de a o consola, ieşea din odaie. Alexandra Mihailovna izbucnea atunci în plîns sau se lăsa pradă unei cumplite şi nemărginite tristeţi. Adesea, el o binecuvînta cu semnul crucii, ca pe un copil înainte de culcare, şi ea primea binecuvîntarea lui cu lacrimi de recunoştinţă şi de veneraţie. Dar nu voi uita niciodată cîteva seri din casa noastră (numai două-trei în tot timpul celor opt ani) cînd Alexandra Mihailovna devenea cu totul alta. Atunci mînia şi indignarea i se întipăreau pe chipul de obicei atît de blînd, luînd locul veşnicei umilînţe şi al veneraţiei faţă de soţul ei. Uneori, furtuna se pregătea cîte o oră întregă. Piotr Alexandrovici devenea mai tăcut, mai aspru, mai morocănos decît de obicei. În sfîrşit, biata femeie nu mai putea să îndure chinul. Cu vocea sugrumată de emoţie, începea să vorbească, mai întii în frînturi de fraze, în cuvinte fără nici o legătură între ele, în aluzii şi subînţelesuri amare. Apoi nu mai putea să-şi înfrîngă durerea şi izbucnea în lacrimi şi hohote de plîns, după care urma o explozie de indignare, reproşuri şi tînguiri, o revărsare de desperare — ca într-o criză bolnăvicioasă. Atunci să fi văzut cu cîtă răbdare o asculta Piotr Alexandrovici, cu cîtă compasiune căuta s-o liniştească, şi cum îi săruta mîinile, ba pînă la urmă, începea chiar să plîngă împreună cu ea. Atunci, ea se dezmeticea dintr-o dată, ca şi cum ar fi trezit-o glasul conştiinţei, care o învinuia de crimă. Lacrimile soţului ei o cutremurau şi o înspăimîntau, şi, frîngîndu-şi mîinile deznădăjduită, plîngînd şi zbuciumîndu-se, se arunca la picioarele lui pentru a-i cere iertare, pe care el i-o acorda îndată. Dar după aceste scene, remuşcările o chinuiau încă multă vreme. Luni în şir plîngea într-una şi-l implora s-o ierte, mai timidă şi mai speriată decît înainte. Nu înţelegeam nimic din aceste scene pline de reproş. De altfel, cînd izbucneau, eram de obicei poftită afară din cameră, şi totdeauna cît se poate de stîngaci, dar nu era cu putinţă să mi se ascundă totul. Urmăream, observam, ghiceam şi chiar de la început mă cuprinsese o vagă bănuială : că era vorba de o mare taină, şi că izbucnirile acestea neaşteptate ale inimii ei îndurerate nu se datorau unei simple crize nervoase. Mi se părea că o cauză mai adîncă îl făcea pe soţul ei să fie mereu încruntat, să-şi arate compasiunea aceea ambiguă faţă de sărmana lui soţie bolnavă. Şi mai aveam impresia că timiditatea Alexandrei Mihai-

lovna, neliniștea plină de teamă în fața soțului ei, precum și dragostea ei ciudată, smerită, pe care nici nu îndrăzneă să i-o arate, nu se putea să nu aibă și ele o cauză. Fără îndoială că nici singurătatea acestei femei, nici viața ei ca de călugăriță, nici puternica emoție care o stăpînea în prezența soțului ei, făcînd-o să treacă pe neașteptate de la paloarea cadaverică la roșeața cea mai aprinsă, nu se datorau întîmplării.

Cum însă scenele acestea dintre ei erau foarte rare, cum viața noastră se scurgea cît se poate de monoton și-i cunoșteam aproape toate amănuntele, cum, în sfîrșit, mă dezvoltam și creșteam foarte repede și mereu alte lucruri noi îmi atrăgeau fără voie curiozitatea, m-am deprins pînă la urmă cu acest fel de viață, cu obiceiurile casei și cu caracterele celor din jurul meu. Firește că, în anumite clipe, Alexandra Mihailovna îmi dădea de gîndit, dar gîndurile mele nu mă duceau deocamdată la nici o concluzie. O iubeam nespus de mult, și-i respectam durerea, temîndu-mă să nu-i răscolesc inima rănită printr-o curiozitate nelalocul ei. De altfel, ea-și dădea seama de gîndurile și sentimentele mele, și, de multe ori, era gata să-mi mulțumească pentru dragostea mea. Uneori, văzîndu-mă îngrijorată, îmi zîmbea printre lacrimi, făcînd chiar glume pe socoteala crizelor ei de plîns. Alteori, se străduia să mă convingă că era foarte mulțumită, foarte fericită, că toată lumea îi arăta o nesfîrșită bunătate, că toți cunoscuții ei o iubeau din inimă, dar că singura sa durere ar fi pricinuită de mîhnirea lui Piotr Alexandrovici, care se frămînta crezînd că e bolnavă sau prost dispusă, pe cînd ea, dimpotrivă, era atît de fericită, atît de fericită !... Apoi mă îmbrățișa cu atîta duioșie, obrații i se luminau de o dragoste atît de mare, că, dacă mi-e îngăduit să mă exprim astfel, mi se rupea inima de mila ei.

Chipul ei va rămîne neșters în amintirea mea. Avea trăsături frumoase, iar paloarea și slăbiciunea nu făceau decît să sporească farmecul acestei frumuseți sobre. Părul negru, des, pieptănat lins și prins jos pe ceafă, îi scotea și mai bine în relief ovalul obrazului, învăluindu-l cu o umbră severă. Contrastul dintre această linie severă și privirea duioasă a ochilor săi albaștri ca de copil te impresiona cu atît mai plăcut. Zîmbetul sfios și trăsăturile blinde ale feței ei palide, care exprimau uneori multă naivitate și sinceritate, te făceau să ți se pară cu totul lipsită de apărare ; parcă se temea de orice emoție, de orice avînt sufletesc dătător de bucurii trecătoare, sau, mai adesea, de melancolii liniștite.

Dar în ceasurile de fericită împăcare, privirea ei, care-ți pătrundea pînă în adîncul inimii, devenea atît de senină și de luminoasă, atît de curată și de calmă ! Ochii ei albaștri ca azurul străluceau de atîta dragoste și duioșie, exprimau atîta simpatie pentru tot ce era nobil, pentru tot ce avea nevoie de dragoste și compătimire, încît te atrăgea fără voie, subjugîndu-ți sufletul, gata să soarbă cît de puțin și din această seninătate, și din această pace și împăcare cu sine însăși, și din această dragoste. Așa se întîmplă uneori să rămii cu ochii ațintiți la cer, să stai ceasuri în șir într-o dulce contemplare, simțindu-ți în clipele acelea sufletul mai liber, mai împăcat, întocmai ca o apă liniștită în care se oglindește măreția infinitului. Iar atunci cînd însuflețirea îi colora obrazul, și o făcea să vibreze toată de emoție — ceea ce se întîmpla atît de des — ochii îi scînteiau, scăpărau fulgere, învăluindu-te în căldura inimii ei în care se păstrase flacăra pură a frumosului. În asemenea clipe, părea transfigurată. Elanurile ei neașteptate, trecerile de la stările sufletești calme, potolite, la o emoție înălțătoare, iluminată, la entuziasmul cel mai auster, vedeau atîta naivitate, atîta grabă copilărească, atîta credință juvenilă ! Fără îndoială că un pictor ar fi dat jumătate din viața sa, ca să poată eterniza pe pînză această clipă de extaz luminos al unui chip inspirat ca al ei !

Chiar din primele zile petrecute în această casă, mi-am dat seama că Alexandra Mihailovna, în singurătatea ei, era mulțumită să mă aibă lîngă dînsa. Pe vremea aceea nu avea decît un copil, și nu era mamă decît abia de un an. M-a iubit ca pe o fiică bună, pentru că nu era în stare să facă vreo deosebire între mine și copiii ei. Cu cîtă rîvnă a pornit la educarea mea ! Și cu atîta grabă, încît, fără să vrea, *madame Léotard* zîmbea văzînd-o cum se pripește. Într-adevăr, ne-am apucat de toate dintr-o dată, așa că n-a trecut mult, și nici una dintre noi nu mai știa ce voia cealaltă. Alexandra Mihailovna îmi preda singură foarte multe materii, și atît de mult, încît, în ciuda înfrigurării, ardoarei și nerăbdării ei pline de iubire, nu m-am ales cu nici un rezultat practic. În primele zile, nepriceperea ei a mîhnit-o foarte mult, dar pînă la urmă am rîs amîndouă și am luat-o de la capăt. Alexandra Mihailovna, cu tot insuccesul său de la început, s-a declarat totuși categoric împotriva sistemului preconizat de *madame Léotard*. Ele discutau cu aprindere, apoi rîdeau ; dar noua mea educatoare nu dădea în ruptul capului înțietate

vreunui sistem, susținând că vom găsi împreună, pe dibuite, ade-văratul drum și că n-avea nici un rost să-mi împuie capul cu fel de fel de cunoștințe sterpe. Era de părere că tot succesul depin-dea de dezvoltarea aptitudinilor mele naturale și de priceperea de a-mi câștiga bunăvoința — și a avut dreptate, pentru că a reputat o victorie deplină. Mai întâi de toate, au fost desființate rolurile de elevă și profesoară. Învățam ca două prietene. Uneori nu-mi dădeam seama de șiretlicul Alexandrei Mihailovna și aveam impresia că eu eram aceea care o învățam pe ea. Între noi se iscau adesea discuții, în timpul cărora mă inflăcăram, încercînd cu tot dinadinsul s-o conving că un anumit lucru era așa cum îl înțele-geam eu. Alexandra Mihailovna mă aducea pe nesimțite pe calea cea bună, și, pînă la urmă, cînd stabileam adevărul, ghiceam dintr-o dată șiretlicul ei și, dîndu-mi seama că se străduise cu mine, răbdătoare, uneori ceasuri în șir, îi săream de gît și o strîn-geam în brațe cu putere. Aceasta se întîmpla după fiecare lecție. Sensibilitatea mea o uimea și chiar o neliniștea. Mă întreba, curioasă de trecutul meu, dornică să-l afle chiar de la mine, și după ce-i povesteam cîte un crîmpei din viața mea, era mai duioasă și mai serioasă cu mine — mai serioasă, pentru că nefericita mea copilărie îi trezea compătimirea și o făcea în același timp să se uite la mine cu un fel de respect. După mărturisirile mele, ne lansam de obicei în discuții lungi, în timpul cărora ea îmi explica trecutul meu în așa fel, încît aveam impresia că-l retră-iesc aievea și trăgeam din el multe învățăminte noi. *Madame Léotard* privea aceste discuții ca mult prea serioase pentru vîrsta mea și, văzîndu-mi lacrimile care-mi împînzeau ochii fără voie, socotea că sînt chiar nepotrivite. Eu însă aveam o cu totul altă părere despre ele, pentru că, după aceste *lecții*, mă simțeam atît de ușurată și de liniștită, încît soarta mea nu mi se mai părea de loc tristă. Pe lîngă toate acestea, îi eram foarte recunoscătoare Alexan-drei Mihailovna că mă făcea s-o iubesc din zi în zi mai mult. *Madame Léotard* nu pricepea că în felul acesta se mai atenua ceea ce stîrnise în sufletul meu înainte de vreme și pe nedrept cumplite furtuni, făcînd loc unei adevărate armonii. Ea nu-și dădea seama cît de rănită fusese inima mea de copil, cît de mult îndurase din pricina loviturilor soartei crude și nedrepte, și cît de amar mă zbuciumasem și mă chinuisem, fără să înțeleg de unde-mi veneau toate aceste lovituri.

Ziua noastră se desfășura astfel : ne duceam în odaia copilului ei, îl sculam, îl îmbrăcam, îl spălam, îi dădeam de mîncare, apoi

ne jucam cu el și-l învățam să vorbească. În sfârșit, îl lăsam și ne apucam de lucru. Învățam de toate, dar numai Dumnezeu știe ce fel de învățătură era aceea. Era alcătuită din tot ce vrei, dar din nimic precis. Citeam, ne povesteam impresiile, apoi aruncam cartea, ca să facem muzică, și așa treceau ceasurile în zbor, pe nesimțite. Seara, venea adeseori B., prietenul Alexandrei Mihailovna, venea și *madame* Léotard. Uneori se încingeau discuții aprinse despre artă, despre viață (pe care noi, cei din cercul nostru, nu o cunoșteam decât din auzite), despre realitate și idealuri, despre trecut și viitor, și astfel ne apuca miezul nopții. Ascultam discuțiile cu foarte mare atenție, mă înflăcăram o dată cu ceilalți, râdeam sau mă emoționam. Din aceste discuții am aflat în amănunțime trecutul tatălui meu și mi-am dat seama de primii ani ai copilăriei mele. Între timp creșteam. Mi-au angajat profesori, de la care, fără Alexandra Mihailovna, n-aș fi învățat nimic. Cu profesorul de geografie aș fi orbit pur și simplu tot căutînd pe hărți orașe și riuri. Cu Alexandra Mihailovna însă porneam în călătorii nespuse de interesante. Cutreieram nenumărate țări. Întîlneam mereu alte minunății, trecînd prin ceasuri de vrajă și încîntare. Zelul nostru era atît de mare, încît, pînă la urmă, cărțile citite de ea nu mai ajungeau, așa că am fost nevoite să căutăm și alte cărți. Peste puțină vreme eram în stare să-l învăț eu cîte ceva pe profesorul meu de geografie, cu toate că trebuie să fiu dreaptă și să recunosc că și-a păstrat pînă la sfârșit superioritatea față de mine în cunoașterea desăvîrșită a gradelor de latitudine și longitudine la care se afla cutare sau cutare localitate, precum și a miilor, sutelor și chiar a zecilor de locuitori din aceste localități. Și profesorul de istorie era plătit cu cea mai mare grijă, dar după plecarea lui, ne apucam să învățăm istoria cum ne plăcea nouă. Uneori citeam pînă tîrziu noaptea. Mai bine zis Alexandra Mihailovna citea, pentru că tot ea făcea și cenzura cărților. Nicicînd n-am fost mai entuziasmată ca după aceste lecturi. Ne înflăcăram amîndouă ca și cum noi am fi fost eroii din carte. Firește că, printre rînduri, citeam și mai mult. Pe lîngă toate acestea, Alexandra Mihailovna mai avea și un dar minunat de a povesti, ca și cum ar fi trecut ea însăși prin întîmplările descrise în cărți. Admit că eram caraghioase cu entuziasmul nostru, care ne ținea treze pînă după miezul nopții — pe mine, un copil, iar pe ea, o inimă rănită care îndura atît de greu viața! Știam însă prea bine că ea se odihnea în compania mea. Îmi amintesc că, uneori,

privind-o, mă cuprindeau gânduri ciudate : încercam să înțeleg multe lucruri din viață, pe care le ghiceam înainte de a începe să trăiesc conștient.

În sfârșit, am împlinit treisprezece ani. Între timp, sănătatea Alexandrei Mihailovna se înrăutățea mereu. Devenea mai irascibilă, crizele ei de tristețe deznădăjduită erau tot mai puternice, vizitele soțului ei, tot mai dese. Ca întotdeauna, stătea lângă ea aproape fără să scoată o vorbă, aspru și posomorît, dar din ce în ce mai mult timp. Soarta Alexandrei Mihailovna a început să mă preocupe mai mult decît înainte. Copilăria mea se apropia de sfârșit, apăreau impresii noi. Observam, făceam presupuneri, iar ceea ce nu înțelegeam bine, căutam să ghicesc. Nu mai încapea îndoială că misterul pe care-l simțeam în această familie mă chinuia din ce în ce mai mult. Cîteodată mi se părea că încep să-l pătrund. Altă dată, după ce vedeam că nu aflu răspuns la nici una din întrebările pe care mi le puneam, mă plictiseam și uitam de curiozitatea mea. Uneori — și aceasta se întîmpla din ce în ce mai des — simțeam o ciudată nevoie să rămîn singură și să mă gîndesc, să mă gîndesc mereu. Mi se părea că mă întorsesem cu ani în urmă, la vremea cînd stăteam împreună cu părinții mei și cînd, înainte de a mă alipi de tatăl meu, mă frămîntasem un an întreg, ca să mă dumiresc asupra unor lucruri neînțelese, tot scrutînd lumea din colțișorul meu, pînă mă sălbătisem de atîtea năluciri fantastice, create de mine însămî. Deosebirea dintre aceste două epoci ale vieții mele consta în aceea că acum aveam mai multă răbdare, cunoșteam mai multă durere, mai multe elanuri noi, inconștiente și simțeam o sete mai mare de mișcare, de acțiune, astfel încît nu mai eram în stare să mă concentrez, ca înainte, asupra unui singur subiect. Și Alexandra Mihailovna începuse parcă să se depărteze de mine. La vîrsta mea, aproape că nu mai puteam să-i fiu prietenă. Nu mai eram copil, întrebam prea multe și uneori mă uitam în așa fel la ea, că era silită să coboare privirea. Treceam cîteodată amîndouă prin clipe ciudate. Nu puteam să-i îndur lacrimile, și, adesea, privind-o, mă podidea și pe mine plînsul. Atunci îi săream de gît și o îmbrățișam cu putere. Ce să-mi răspundă ? Simțeam că prezența mea îi era o povară. Alteori, însă, pradă unor stări sufletești triste, apăsătoare, cuprinsă parcă de deznădejde, mă îmbrățișa tremurînd, ca și cum ar fi căutat să-mi cîștige compasiunea, ca și cum nu ar fi fost în stare să îndure singură-

tatea și alii nădăruindu-se că eu aș putea să o înțeleg și să stau alături de ea. Și totuși, simțeam că între noi rămânea mereu o taină nemărturisită, și în aceste clipe eu eram aceea care începeam să mă îndepărtez de dînsa. Mă simțeam stînjenită în prezența ei. Afară de muzică, puține lucruri ne mai legau. Dar medicii îi interzisese să facă muzică. Atunci, cărțile? Nici cu ele nu mergea mai ușor. Nu mai știa ce trebuia să citească cu mine. Ne-am fi oprit, desigur, chiar de la prima pagină, pentru că ni s-ar fi părut că în fiecare cuvînt se ascunde o aluzie, și în fiecare frază, cît de neînsemnată, o taină. Amîndouă ne feream cît puteam de convorbiri intime, între patru ochi.

Soarta a vrut ca tocmai atunci viața mea să ia pe neașteptate o întorsătură foarte ciudată. Atenția, sentimentele și inima mea, mintea mea, întreaga mea ființă s-au îndreptat deodată, într-o încordare plină de entuziasm, spre o activitate cu totul neașteptată. M-am pomenit pe nesimțite într-o lume nouă. Nu mai aveam timp nici măcar să întorc capul ca să văd ce se petrece în jurul meu și să chibzuiesc la ceea ce vedeam. Simțeam că pot ajunge la pierzanie, îmi dădeam seama că posibilitatea aceasta exista într-adevăr, însă ispita era mai puternică decît frica și am mers înainte, într-un noroc, cu ochii închiși. Așa am ajuns să mă îndepărtez pentru multă vreme de realitatea din jurul meu, care începuse să mă apese greu și de care mă străduiam zadarnic să scap. Iată despre ce este vorba și iată ce s-a întîmplat.

Sufrageria noastră avea trei uși: una dădea în odaile mari, a doua, în odaia mea și în camera copiilor, iar a treia, în bibliotecă. Biblioteca mai avea și o altă ușă despărțită de odaia mea printr-un cabinet de lucru în care stătea de obicei secretarul lui Piotr Alexandrovici, care era totodată și copistul și factotumul său. Cheia de la bibliotecă o păstra el. Într-o după-amiază, cînd secretarul nu era acasă, am găsit cheia pe jos. Din curiozitate, am ridicat-o și am intrat în bibliotecă. Era o cameră destul de spațioasă, foarte luminoasă. În jurul pereților erau așezate opt dulapuri mari, pline cu cărți. Acolo se aflau foarte multe volume. Cele mai multe proveneau dintr-o moștenire căpătată de Piotr Alexandrovici, iar altele fuseseră adunate de Alexandra Mihailovna, care cumpăra mereu cărți noi. Ceea ce mi se dăduse să citesc fusese ales cu mare grijă, așa că mi-a fost ușor să-mi închipui că multe îmi rămăseseră interzise și că o mulțime de lucrări erau încă o taină pentru mine. Iată de ce, împinsă de o curiozitate nestă-

pînită și de un sentiment ciudat, de o ispită irezistibilă, imbinată cu teamă și bucurie, am deschis primul dulap și am pus mîna pe prima carte. Dulapul era plin cu romane. Am scos unul din ele, am închis dulapul la loc și am dus cartea în odaia mea, cu un sentiment foarte ciudat, cu inima bătîndu-mi în piept să se spargă și cu răsufierea tăiată, parcă aș fi presimțit că viața mea se afla la o mare răspîntie. Cînd am ajuns în camera mea, am încuiat ușa și am deschis romanul. Dar nu eram în stare să citesc. Deocamdată aveam altă grijă — să-mi asigur pentru totdeauna intrarea în bibliotecă, să-mi pot lua oricînd orice carte, fără să știe nimeni. De aceea mi-am amînat desfătarea cititului pentru o clipă mai potrivită, am dus cartea îndărăt și am pus-o la locul ei, iar cheia am ascuns-o la mine. Aceasta a fost cea dintîi faptă urîță din viața mea. Am așteptat răsplata faptei mele, dar toate s-au aranjat cum nu se poate mai bine. Secretarul și ajutorul lui Piotr Alexandrovici, după ce a pierdut o seară întreagă și o parte din noapte în căutarea cheii, bîjbîind pe jos, cu o luminare în mînă, s-a hotărît ca a doua zi de dimineața să cheme un lăcătuș să-i facă o altă cheie. Așa s-au liniștit lucrurile și nimeni nu a mai auzit nimic despre dispariția cheii. Eu, pe de altă parte, m-am purtat cu multă precauție și viclenie. N-am pătruns în bibliotecă decît peste o săptămînă, după ce m-am convins că nu mai există nici o bănuială și că pericolul trecuse. La început, intram în bibliotecă numai cînd secretarul nu era acasă, dar mai tîrziu am început să pătrund în ea prin sufragerie, pentru că secretarul se mulțumea doar să țină cheia în buzunar — cărțile nu-l interesau și nu avea ce să caute acolo.

Am început să citesc cu sete nepotolită, și curînd m-am adîncit cu totul în lectură. Toate năzuințele mele, abia născute, toate dorințele mele din ultima vreme, elanurile nedeslușite ale adolescenței, care-mi răscoleau sufletul, stîrnite fără veste de dezvoltarea mea prea timpurie — totul găsise pe neașteptate un nou făgaș. Era ca și cum, sătulă de noua mea hrană, mi-aș fi urmat acum adevărata cale. Foarte curînd, încîntarea mi-a cuprins inima și mintea cu atîta putere, iar fantezia și-a luat zborul cu atîta avînt, încît am uitat aproape tot ce mă înconjura. Parcă soarta însăși m-ar fi oprit în pragul noii mele vieți spre care năzuiam cu atîta nerăbdare, încercînd să mi-o închipui zi și noapte. Înainte de a mă împinge pe calea cea nouă și necunoscută, soarta mă suise pe o culme, de unde-mi arăta priveliștea

plină de farmec a viitorului meu, într-o perspectivă strălucită și ademenitoare. Mi-a fost dat să trăiesc dinainte acest viitor, să-l aflu din cărți, să-l simt în visările mele, în nădejtile și în elanurile mele pasionate, în frământările dulci ale sufletului meu de adolescență. Citeam tot ce-mi cădea în mână, fără alegere; dar soarta mi-a fost binevoitoare, căci tot ceea ce cunoscusem și simțisem pînă atunci era atît de nobil și de sobru, încît nu mi-a îngăduit să mă las ademenită de pagini prea libere, impure. Mă păzeau instinctul meu de copil, vîrsta fragedă și tot trecutul meu. Acum, parcă întreaga mea viață de mai-nainte se lămurea dintr-o dată. Aveam impresia că aproape fiecare pagină pe care o citeam îmi era cunoscută, de parcă aș fi trăit eu însămi, demult, ceea ce scria acolo. Parcă trecusem prin toate pasiunile, prin toată viața aceasta care-mi răsărea dinaintea ochilor minții în forme atît de neașteptate, în tablouri atît de pline de vrajă. Și cum era să nu mă pierd, uitînd de clipa prezentă, aproape înstrăinîndu-mă de realitate, cînd în fiecare carte pe care o citeam regăseam același spirit de aventură, mereu aceleași legi ale destinului, stăpîne peste om, izvorîte însă din aceeași lege principală a vieții umane, — cheazășie a salvării, ocrotirii și a fericirii! Tocmai această lege pe care o presupuneam, mă străduiam din răspuțeri s-o ghicesc cu ajutorul tuturor instinctelor mele, trezite, aș putea spune, de un simț al autoapărării, ca și cum o forță m-ar fi prevenit de acest destin, ca și cum cineva ar fi vrut să mă ocrotească. Eram frămîntată ca de o presimțire profetică, deși zi de zi speranța îmi înaripa sufletul, și năzuința spre acest viitor, spre această viață descoperită în cărți — viață zugrăvită cu toată puterea artei și farmecul poeziei — era tot mai imperioasă, mai de neînvins. Dar, după cum am mai spus, fantezia îmi domolea nerăbdarea, și mărturisesc că eram îndrăzneată doar în visurile mele, pe cînd în realitate eram stăpînită de o teamă instinctivă de viitor. De aceea, ca și cum m-aș fi înțeles cu mine însămi, m-am mulțumit, deocamdată inconștient, cu lumea fanteziei, cu lumea visurilor, unde eram singură stăpînită, unde nu găseam decît ispite și bucurii, unde nenorocirea, chiar dacă era îngăduită, nu juca decît un rol pasiv, trecător, necesar contrastelor plăcute și neașteptatei cotituri a soartei spre deznodămîntul fericit al romanelor pline de exaltare zămislite în capul meu. Așa înțeleg eu astăzi starea mea de spirit de atunci.

Și viața aceasta în lumea fanteziei, care însemna înstrăinarea mea de lumea înconjurătoare, a putut să dureze trei ani încheiați !

Ea era taina mea, și după trei ani încheiați, tot nu știam dacă trebuia să mă tem sau nu de surprinzătoarea mea descoperire. Tot ceea ce am gândit și am simțit în această perioadă a vieții mele mi-era familiar, apropiat. În toate fanteziile mele mă vedeam mereu numai pe mine însămi, atât de insistent, încît ajunsesem să mă simt încurcată și speriată de orice privire străină, care încerca să-mi pătrundă în suflet. De altfel, toți din casă trăiam atât de retrași, de răzlețiți de societate, într-o liniște ca de mînăstire, încît, fără voia noastră, ne concentrăm atenția asupra propriei noastre persoane, simțind o adevărată necesitate de a ne închide în noi înșine. Și ceea ce s-a întîmplat cu toți ceilalți, s-a întîmplat și cu mine. În cei trei ani nu s-a schimbat nimic în jurul meu, totul a rămas neclintit. Între noi domnea, ca totdeauna, o monotonie deprimantă, care, după cum îmi dau seama astăzi, dacă n-aș fi fost ocupată cu tainica mea activitate, m-ar fi distrus sufletește și m-ar fi împins la cine știe ce deznodămînt, poate chiar la răzvrătire, ca să ies din acest mediu trist și apăsător, și acest deznodămînt ar fi fost, poate, pieirea mea. *Madame Léo-*tard îmbătrînise și nu mai ieșea decît rar din odaia ei. Copiii erau încă prea mici, iar B., nespunzător, de plicticos. Soțul Alexandrei Mihailovna rămăsese tot atât de aspru, de nepătruns și de închis în sine însuși ca înainte. Peste legăturile sale cu soția plutea același mister. Taina aceasta a lor lua forme tot mai grave, mai amenințătoare, și eram din ce în ce mai neliniștită pentru soarta Alexandrei Mihailovna. Viața ei monotonă, lipsită de bucurii, se stingea văzînd cu ochii. Sănătatea ei se subrezea din zi în zi mai mult. Pînă la urmă o cuprinsese un fel de desperare. Îți dădeai seama că trăiește sub apăsarea unei amenințări necunoscute, de neînțeles, de care nici ea nu era conștientă — sub apăsarea unei primejdii cumplite și nelămurite, pe care o primea ca pe un martiriu de neînălțurat al vieții ei sacrificate. Din pricina acestei torturi surde, inima ei se înăsprise ; pînă și mintea ei cunoștea acum alte frămîntări, mai sumbre, mai triste. M-a uimit mai ales descoperirea că, pe măsură ce înaintam în vîrstă, ea se îndepărta de mine, ca pînă la urmă tainele pe care și le păstra cu grijă să aștearnă între noi o plictiseală de nesuportat. Cîteodată mi se părea că nu ține de loc la mine, ba chiar că o stingheresc. După cum am spus mai înainte, începusem să mă

depărtez conștient de ea, dar parcă mă molipsise, totuși, trăsătura misterioasă a caracterului ei. Iată de ce, tot ceea ce am simțit și am gândit în acești trei ani, tot ceea ce s-a născut în sufletul meu, în visurile mele, în nădejtile și în entuziasmul meu pasionat, toată bogăția de cunoștințe noi — pe toate le-am păstrat ca pe o taină a mea și numai a mea. O dată ce am început să ne ascundem una de alta, nu ne-am mai putut apropia, cu toate că mi se părea că o iubesc din zi în zi mai mult. Nu pot să-mi amintesc fără lacrimi în ochi de iubirea ei pentru mine, de îndatorirea pe care și-o luase în inima ei să-mi dăruiască întreaga comoară a dragostei sale și să-și împlinească legământul de a-mi fi mamă bună. E drept că propria ei nenorocire o făcea uneori să mă părăsească parcă, să mă uite, iar eu căutam să nu-i amintesc cu nimic de existența mea, așa că m-am apropiat de cei șaisprezece ani ai mei fără ca ea să-și dea seama de ceea ce se petrecea cu mine. Dar în clipele ei conștiente, când învăluia toate cu o privire mai senină, începea deodată să se neliștească pentru viitorul meu. Mă chema, nerăbdătoare, din odaia mea, de la lecțiile și studiile mele, și mă copleșea cu întrebări, mă descosea ca și cum ar fi vrut să mă cunoască mai bine. Nu se mai dezlipea de lângă mine zile întregi, silindu-se să-mi ghicească toate dorințele, toate năzuințele, îngrijorată probabil de vârsta mea, de prezentul și de viitorul meu, oferindu-mi ajutorul ei cu o dragoste nemărginită — aș putea spune cu venerație. Dar se dezobișnuise să stea prea multă vreme despărțită de mine ; de aceea, uneori era atît de stîngace, încît îi observam și înțelegeam foarte ușor intențiile. Așa, bunăoară — și aceasta s-a întîmplat după ce împlinisem șaisprezece ani — căutînd prin cărțile mele, a început să se intereseze de ceea ce citeam. Descoperind că lecturile mele erau acelea ale unui copil de doisprezece ani, s-a speriat. Am ghicit cauza tulburării ei și am început s-o observ cu atenție. Două săptămîni încheiate m-a pregătît, m-a descusut, ca să se convingă de dezvoltarea mea intelectuală și de cerințele mele. În sfîrșit, s-a hotărît să înceapă, și pe masa noastră a apărut *Ivanhoe* de Walter Scott, pe care-l citisem demult, cel puțin de trei ori. La început, plină de sfială, mi-a urmărit impresiile, vrînd parcă să le cîntărească, temîndu-se parcă de ele. Pînă la urmă, încordarea dintre noi, de care-mi dădeam prea bine seama, a dispărut ; ne-am înflăcărat amîndouă și eram neînchipuit de bucuroasă că puteam, în sfîrșit, să nu mă mai ascund de ea ! Cînd am terminat de citit romanul,

a rămas încântată de mine. Găsea că toate observațiile mele din timpul lecturii erau juste, toate impresiile — adevărate. După părerea ei, dezvoltarea mea intelectuală era foarte avansată. Uimită de această descoperire, entuziasmată de mine, s-a apucat din nou să-mi supravegheze educația. Acum se gîdea să nu se mai despartă de mine — ceea ce nu depindea de ea. Curînd, soarta a vrut să ne despărțim iarăși. A fost de ajuns o nouă criză a bolii ei, o nouă izbucnire a eternei ei dureri, și au urmat din nou înstrăinarea, secretele, neîncrederea și poate chiar ura.

Dar și în astfel de clipe se întîmpla să ne întoarcem iar la vechiul nostru fel de a fi. Lectura în comun, cîteva cuvinte de simpatie, rostite de una sau alta dintre noi, sau muzica ne făceau să uităm totul, să vorbim, să vorbim peste măsură chiar, ca apoi să rămînem oarecum rușinate una față de alta. După ce ne dezmeticeam în cîteva clipe, ne priveam speriate, cu neîncredere și cu o curiozitate bănuitoare. Fiecare dintre noi simțea în sine însăși o barieră peste care cealaltă nu trebuia să treacă. Nu îndrăzneam să trecem dincolo de această barieră, chiar dacă am fi vrut s-o facem.

Într-un amurg, mă aflu în cabinetul de lucru al Alexandrei Mihailovna și citeam o carte. Ea improviza la pian pe tema unui cîntec preferat, italian. Cînd a trecut, în final, la melodia pură a ariei, fermecată de ea, cu sufletul înfiorat, am început să cînt încetîșor, cu sfială, același motiv. Curînd, absorbită cu totul de cîntec, m-am ridicat de la locul meu și m-am apropiat de pian. Alexandra Mihailovna, ghicindu-mi gîndul, a început să mă acompanieze, urmărind cu mare dragoste fiecare notă a vocii mele. Părea uimită de bogăția ei. Pînă atunci nu mă auzise niciodată cîntînd. De altfel, nici eu însămi nu-mi dădeam bine seama că aș fi în stare să cînt. Acum ne însuflețisem amîndouă. Vocea mea devenea din ce în ce mai puternică, energia și pasiunea cîntecului meu erau stimulate de uimirea plină de bucurie a Alexandrei Mihailovna, pe care o ghiceam în fiecare măsură a acompaniamentului ei. Cîntecul s-a sfîrșit atît de bine, cu atîta însuflețire, cu atîta forță, încît ea mi-a luat amîndouă mîinile într-ale ei, adînc emoționată, privindu-mă fericită.

— Anneta, dar ai o voce minunată! a izbucnit ea. Doamne, cum nu mi-am dat seama de asta pînă acum!

— Nici eu n-am știut pînă acum că am voce, i-am răspuns eu, în culmea fericirii.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, fetița mea dragă, odorul meu ! Să-i mulțumești lui că ți-a dat acest har ! Cine știe... Ah Doamne, Dumnezeule !

Era atît de emoționată de această descoperire neașteptată, atît de fericită, că nu știa ce să-mi mai spună, cum să mă mai dezmiere. Era una din acele clipe pline de sinceritate, de simpatie reciprocă, de intimitate, cum nu mai avusesem de mult. După un ceas, toată casa părea în sărbătoare. Alexandra Mihailovna a trimis îndată să-l cheme pe B. ; în așteptarea lui, am deschis un alt caiet de muzică, cu bucăți pe care le cunoșteam și am încercat o nouă arie. De data aceasta, cuprinsă de timiditate, am început să tremur. Mă temeam să nu spulber prima impresie bună. Dar foarte curînd, propria mea voce mi-a dat siguranță și curaj. Amploarea ei mă mira din ce în ce mai mult. Această a doua încercare mi-a risipit ultimele îndoieli. Alexandra Mihailovna, într-o izbucnire de bucurie nestăvilită, a trimis după copii, ba chiar și după dădaca copiilor și, în sfîrșit, în entuziasmul ei fără margini, s-a dus să-și cheme soțul din cabinetul lui, ceea ce n-ar fi îndrăznit să facă în nici o altă împrejurare. Piotr Alexandrovici a ascultat binevoitor noutatea, m-a felicitat și a spus cel dintîi că trebuie să iau lecții de canto. Alexandra Mihailovna, fericită și recunoscătoare, ca și cum soțul ei ar fi făcut cine știe ce pentru ea însăși, s-a repezit să-i sărute mîinile. În sfîrșit, a sosit și B. S-a bucurat, pentru că ținea mult la mine. Și-a amintit de tatăl meu, de trecut, și după ce am cîntat în fața lui de două-trei ori, a declarat cu un aer grav, cu îngrijorare și cu oarecare teamă că fără îndoială aveam posibilități, poate chiar și talent, și în orice caz trebuia neapărat să iau lecții. Îndată după aceea, ca și cum și-ar fi dat seama amîndoi că au mers prea departe cu laudele și că era prea curînd și primejdios să mă ridice în slăvi, Alexandra Mihailovna și B., ferindu-se de mine, au început să se înțeleagă prin semne, pe care le-am observat, așa încît complotul în privința mea mi s-a părut foarte naiv și stîngaci. Am rîs în sinea mea toată seara, vîzîndu-i cum după fiecare bucată nouă pe care o cîntam se sileau să-și înăbușe bucuria, ba făceau chiar anume observații critice cu glas tare, atrăgîndu-mi atenția asupra lipsurilor mele. Dar n-au putut să se stăpînească prea multă vreme. B., extrem de emoționat, copleșit de bucurie, s-a trădat cel dintîi. Nu bănuisem niciodată că ținea atît de mult la mine. Toată seara, conversația noastră a fost foarte prietenoasă și plină de căldură. B. ne-a povestit din

viața cîtorva cîntăreți și actori cunoscuți. Vorbea de ei cu entuziasmul unui adevărat artist, cu venerație, pătruns de adîncă emoție. Apoi s-a vorbit de tatăl meu, de copilăria mea, de prinț și de familia lui, despre care nu mai auzisem decît foarte puțin din ziua despărțirii noastre. De altfel, nici Alexandra Mihailovna nu știa prea multe despre ei. B. cunoștea mai multe amănunte, pentru că fusese de cîteva ori la Moscova. Dar cînd s-a ajuns la acest subiect, convorbirea a luat deodată o întorsătură oarecum misterioasă, neînțeleasă pentru mine, și mai ales două-trei observații în legătură cu prințul nu le-am putut pricepe de loc. Alexandra Mihailovna a amintit de Katia, însă B. n-a spus nimic precis și mi s-a părut chiar că prefera să nu vorbească despre ea, ceea ce m-a uimit. Eu n-o uitasem pe Katia, iar dragostea mea pentru ea nu numai că nu se stinsese, ci, dimpotrivă, nu-mi închipuiam o singură clipă că legăturile noastre de prietenie s-ar fi putut schimba vreodată. Pînă în seara aceea nu mă gîndisem nici la despărțirea noastră, nici la anii îndelungați pe care-i petrecusem departe una de alta, fără să ne scriem, nici la deosebirea dintre educația noastră și caracterele noastre. Eram mereu cu gîndul la ea, ca și cum nu ne-am fi despărțit. Katia continua să trăiască alături de mine. În reveriile, în romanele și în aventurile mele fantastice, pășeam întotdeauna alături, mină în mină. Închipuindu-mă eroină a cărții pe care o citeam, îi făceam loc numaidecît alături de mine și prietenei mele și împărțeam romanul în două părți, personajul principal al uneia din ele fiind, firește, creat de mine, cu toate că-mi furam fără milă autorii preferați. În sfîrșit, consiliul nostru de familie a hotărît să invite un profesor de canto să-mi dea lecții. B. l-a recomandat pe profesorul cel mai bun, cel mai cunoscut. Chiar a doua zi, s-a prezentat italianul D., care, după ce m-a ascultat cîntînd, a fost de aceeași părere cu B., prietenul său. A adăugat apoi că ar fi mult mai folositor pentru mine să urmez la clasa lui, împreună cu alte eleve. În felul acesta mi-ar crește rîvna, mi-aș dezvolta vocea, stimulată de spiritul de competiție cu celelalte colege ale mele, de emulație, precum și de multiplele mijloace pe care le-aș avea acolo la îndemînă. Alexandra Mihailovna a consimțit numaidecît, și din ziua aceea mă duceam de trei ori pe săptămînă, dimineața la ora opt, la conservator, însoțită de o cameristă.

Voi povesti acum o întîmplare ciudată, care a avut o puternică înrîurire asupra mea și a însemnat începutul unei noi perioade

din viața mea. Împlinisem șaisprezece ani, și, o dată cu această aniversare, o apatie de neînțeles mi-a ferecat sufletul. O acalmie de neîndurat, o tristețe adâncă, pe care nici eu nu mi le puteam explica, puseseră stăpînire pe mine. Toate visurile mele pieriseră, toate elanurile și chiar reveriile mele dispăruseră, ca și cum mi-aș fi pierdut imaginația. O nepăsare lipsită de căldură luase locul înflăcărării de altădată din sufletul meu lipsit de experiență. Nu mă mai bucura nici măcar talentul meu, pe care toți cei apropiați îl întîmpinaseră cu atîta entuziasm! Nu mă mai atrăgea de loc și-l neglijam fără părere de rău. Nimic nu mă mai distra. Pînă și pe Alexandra Mihailovna o priveam cu o indiferență rece, la care se adăuga un simțămînt de vinovăție, pentru că nu puteam să nu-mi dau seama de această indiferență a mea. Apatia mea era întreruptă fără motiv doar de stări de melancolie sau de crize neașteptate de plîns. Căutam singurătatea. Și tocmai în această perioadă ciudată a vieții mele o întîmplare neobișnuită m-a zguduit pînă în adîncul sufletului și mi-a transformat toropeala într-o adevărată furtună. Inima mea a primit o lovitură năprasnică... Iată ce s-a întîmplat.

VII

Am intrat în bibliotecă (clipa aceasta va rămîne neștearsă în amintirea mea) și am luat *Apele de la Saint-Ronan*, singurul roman al lui Walter Scott pe care nu-l citisem încă. Îmi amintesc că o neliniște inexplicabilă, stîrnită de presimțiri chinuitoare, îmi răvășea inima. Îmi venea să plîng. Razele piezișe ale soarelui în asfințit pătrundeau din plin prin ferestrele înalte, răsfrîngîndu-se pe parchetul lucios al încăperii și învăluind odaia într-o lumină neobișnuit de puternică. Domnea liniștea. În încăperile de alături nu era țipenie de om. Piotr Alexandrovici plecase de acasă, iar Alexandra Mihailovna zăcea bolnavă la pat. Plîngeam. Am deschis cartea la partea a doua și am început s-o răsfoiesc la întîmplare, căutînd să prind înțelesul unor frînturi de frază care-mi cădeau sub ochi. Încercam să ghicesc, cum se ghicește cînd deschizi o carte la întîmplare. Sînt clipe cînd toată energia minții și a sufletului, încordată pînă la durere, aprinde în noi flacăra vie

a conștiinței, și atunci sufletul, zguduît, are viziuni profetice și freamătă de presimțirea viitorului. Și întreaga noastră ființă, însetată de viață, este pătrunsă de o nădejde oarbă, arzătoare, chemînd parcă viitorul, oricare ar fi el, cu toate tainele, cu tot necunoscutul lui, cu toate furtunile și viscoalele lui, cu orice preț, numai viață să fie. O asemenea clipă am cunoscut atunci.

Mi-aduc aminte că am închis cartea anume ca s-o deschid apoi la împlinire, ca să-mi aflu viitorul la pagina care-mi va cădea sub ochi. Dar, deschizînd din nou, am văzut o foaie de hîrtie împăturită în patru și atît de bine presată, de parcă ar fi stat cîțiva ani uitată acolo. Am început să examinez cu mare curiozitate hîrtia găsită. Era o scrisoare, fără adresă, semnată cu inițialele : S.O. Atunci am privit-o cu și mai mare atenție, am despăturit hîrtia aproape lipită din pricina presiunii îndelungate între filele cărții, pe care lăsase, de altfel, o urmă de formă dreptunghiulară. Cutele scrisorii erau roase, uzate. Se cunoștea că fusese citită de nenumărate ori și păstrată ca o comoară. Cerneala se decolorase, se spălăcise — trecuse prea multă vreme de cînd fusese scrisă ! Cîteva cuvinte, pe care mi-a căzut privirea, mi-au făcut inima să tresară de nerăbdare. Încurcată, suceam și învîrteam scrisoarea în mînă, îndepărtînd parcă anume clipa citirii ei. Întîmplător, am ridicat-o în dreptul luminii. Da, lacrimi picuraseră pe rîndurile scrise și se uscaseră. Petele se mai deslușeau încă pe hîrtie. Ici-colo, litere întregi erau șterse de lacrimi. Ale cui erau lacrimile ? În sfîrșit, cu răsufierea tăiată de emoție, am citit prima pagină pînă la jumătate și un strigăt de uimire mi-a izbucnit din piept. Am ascuns scrisoarea sub băsmăluță, am pus cartea la loc, am închis dulapul și am dat fuga în odaia mea, unde m-am încuiat și am început să citesc scrisoarea de la capăt. Dar inima îmi bătea atît de tare, încît cuvintele și literele îmi jucau pe dinaintea ochilor. Multă vreme n-am înțeles nimic din ceea ce citeam. Îmi dădeam numai seama că încep să descopăr taina. Și descoperirea aceasta m-a lovit ca un trăsnet, pentru că știam cui fusese adresată scrisoarea. Știam că săvîrșesc aproape o crimă citind-o, dar clipa a fost mai tare decît mine ! Ea era adresată Alexandrei Mihailovna.

Voi transcrie aici această scrisoare. Înțelesesem vag despre ce era vorba și, după ce am citit-o și am recitit-o de nenumărate ori, multă vreme nu m-au părăsit gîndurile apăsătoare, izvorîte din dezlegarea tainei. Din clipa aceea, viața parcă mi se frînsese.

Furtuna și răzvrătirea din inima mea au fost atât de puternice, încît aproape că nu m-au mai părăsit niciodată, pentru că această scrisoare a fost izvorul a nenumărate întâmplări. Ghicisem bine viitorul.

Era o scrisoare de adio, ultima scrisoare, sfîșietoare. Cînd am citit-o, am simțit o strîngere de inimă atât de dureroasă, ca și cum eu însămi aș fi pierdut totul, ca și cum totul mi-ar fi fost smuls pentru totdeauna, chiar și visurile și nădejtile mele, ca și cum nu mi-ar mai fi rămas nimic în afară de viața care-mi apărea acum fără rost. Cine era el, autorul acestor rînduri ? Cum a fost viața ei, după această scrisoare ? Am găsit acolo nenumărate aluzii și atât de multe date, încît mi-era cu neputință să greșesc ; pe de altă parte, se aflau în ea atîtea enigme, încît nu se putea să nu te pierzi în presupuneri. Dar ghicisem aproape totul. Pe lingă aceasta, însuși stilul ei te făcea să te gîndești la multe și-ți dezvăluia caracterul acestei legături, care zdrobise două inimi. Gîndurile și simțămintele autorului te izbeau prin claritatea lor. Erau cu totul aparte și, după cum am mai spus, de ajuns ca să-mi dezvăluie taina. Dar iată scrisoarea, pe care o redau cuvînt cu cuvînt :

„Ai spus că n-o să mă uiți niciodată. Te cred, și de azi înainte gîndul acesta va fi viața mea. A venit ceasul despărțirii ! Trebuie să ne despărțim. O știam de mult, frumoasa mea, bună și tristă, însă abia astăzi am înțeles ceea ce știam. În tot timpul *nostru*, în tot timpul cît m-ai iubit, inima mea a suferit mereu, nespus, pentru dragostea noastră și — mă vei crede oare ? — acum mă simt mai ușurat ! Știam de mult că așa se va sfîrșit totul, că așa ne-a fost sortit ! Așa a vrut fatalitatea ! Ascultă-mă, Alexandra : noi doi *nu eram de-o seamă*. Am simțit mereu, întotdeauna acest lucru ! Nu eram vrednic de tine, și numai eu, eu singur trebuie să îndur pedeapsa pentru fericirea pierdută ! Spune-mi ce eram eu înainte de a te cunoaște pe tine ? Doamne ! Au trecut doi ani și nu mi-am venit încă în fire, n-am putut să înțeleg încă de ce m-ai îndrăgit tu *pe mine* ! Nu înțeleg cum am ajuns să mă îndrăgești, de unde a început totul ? Îți aduci aminte ce eram eu în comparație cu tine ? Eram oare vrednic de tine ? Și de ce m-ai ales ? Ce m-a deosebit de ceilalți ? Înainte de a te cunoaște, eram un om grosolan, necioplit, stîngaci și mohorît. Nici nu doream și nici nu mă gîndeam la altă viață ; nu o cunoșteam și nici n-o cheamam să vină. Totul era înăbușit în mine și nu știam nimic mai im-

portant pe lume decît zorul muncii mele de toate zilele. O singură grijă aveam : aceea a zilei de mîine, dar şi pe aceasta o priveam cu nepăsare. Mai înainte, tare demult, întrezărisem şi visasem ceva, ca un neghiob. Dar de atunci s-a scurs multă vreme, foarte multă vreme, şi m-am deprins cu un trai singuratic, aspru, liniştit, şi nu mai simţeam frigul, sloiurile de gheaţă care-mi fereau inima. Şi inima mea a adormit. Ştiam şi hotărisem că pentru mine nu va mai răsări niciodată soarele, credeam că aşa va fi totdeauna şi nu crîcneam, pentru că socoteam că aşa *trebuie să fie*. Cînd ai trecut pe lângă mine, nici n-am înţeles că aş putea îndrăzni să-mi ridic privirea asupra ta. Eram ca un sclav în faţa ta. Inima nu-mi fremăta, nu zvîcnea, nu mi te vestea — era liniştită. Sufletul meu nu-l recunoştea pe al tău, cu toate că simţea lumina minunatei lui surori. Era un simţămînt nedesluşit, ca şi al firicelului de iarbă cînd se revarsă asupra lui lumina divină care-l încălzeşte şi-l mîngîie la fel ca şi pe splendida floare lîngă care se adăposteşte, modest. Iar după ce am aflat totul — îţi aminteşti, după seara aceea, după cuvintele acelea care m-au zguduit pînă în adîncul sufletului — am fost uluit, orbit, tulburat, şi — ştii tu oare ? — eram atît de uluit, încît nu-mi venea să cred, nu te înţelegeam ! Nu ţi-am spus-o niciodată. Tu nu ştiai nimic. Înainte de a te cunoaşte pe tine, nu eram acelaşi om pe care l-ai cunoscut tu. Dacă aş fi putut, dacă aş fi îndrăznit să vorbesc, ţi-aş fi mărturisit totul, demult. Dar am tăcut ; acum însă îţi voi spune totul, pentru ca să ştii pe cine părăseşti, de ce fel de om te desparţi ! Ştii tu în ce fel te-am înţeles la început ? Pasiunea m-a cuprins ca o flacăară, apoi a pătruns ca veninul în sîngele meu. Ea mi-a tulburat mintea şi sufletul. Eram beat, buimac, şi răspundeam dragostei tale curate, *pline de compasiune*, nu ca de la egal la egal, nu ca un om vrednic de sentimentul tău curat, ci inconştient, fără inimă. Nu te cunoşteam. Îţi răspundeam ca aceleia care, în ochii mei, *coborîse pînă la mine*, şi nu ca femeii care voia să mă ridice pînă la ea. Ştii tu oare de ce te bănuiam, ce însemna pentru mine acest : *a coborî pînă la mine* ? Dar nu vreau să te jignesc cu mărturisirea mea ; îţi voi spune doar atît : te-ai înşelat amarnic în părerea ta despre mine ! Niciodată, nicicînd n-am fost în stare să mă ridic pînă la tine ! După ce te-am înţeles, n-am putut să fac altceva decît să rămîn în contemplare, să stau să te privesc de departe, nefiind în stare să ajung pînă la tine, dar iubindu-te fără margini. Însă prin aceasta nu mi-am răscumpărat vina. Pasiu-

nea mea, înnobilită prin tine, nu era dragoste — de dragoste mi-era teamă și nu îndrăzneam să mă îndrăgostesc de tine — dragostea cere reciprocitate, egalitate, dar eu nu eram vrednic de toate astea... Și nu știu ce-a fost cu mine ! O ! Cum aş putea să-ți povestesc totul, cum aş putea să te fac să înțelegi !... La început, nu mi-a venit să cred... Îți amintești tu oare, după ce s-a potolit prima mea emoție, când mi s-a limpezit privirea, când a rămas doar sentimentul neprihănit, înălțător, cât am fost de uimit, de tulburat, de îngrozit și — ții minte — cum m-am aruncat hohotind de plins la picioarele tale ? Ții minte cum te-ai speriat și m-ai întrebat cu lacrimi în ochi, ce-i cu mine ? Am tăcut, n-am putut să-ți dau un răspuns. Dar inima îmi tresălta de durere, fericirea mă strivea ca o povară de nesuportat și plînsul meu îmi spunea : „Pentru ce mi-a fost dată această fericire ? Cum de am meritat-o ?“ Soră dragă, soră iubită ! De câte ori — tu n-ai știut — de câte ori ți-am sărutat poala rochiei, pe ascuns, pentru că mă socoteam nevrednic de tine — și atunci mi se tăia răsuflarea, și inima începea să bată rar și puternic, de parcă ar fi vrut să se oprească, să amorțească pentru totdeauna. Când îți luam mîna, păleam și începeam să tremur, căci puritatea sufletului tău mă intimidă ! O, nu mă simt în stare să exprim tot ce s-a adunat în sufletul meu și ceea ce aş fi vrut nespus să-ți destăinuiesc. Știi tu oare că uneori îmi făcea rău veșnica ta duioșie plină de compasiune ? Când m-ai sărutat (aceasta s-a întimplat o singură dată, și nicicînd nu voi uita clipa aceea), privirea mi s-a încețoșat, și inima a încremenit în mine. De ce nu am murit atunci, la picioarele tale ? Vezi, îți spun *tu* pentru *întîia oară*, cu toate că mi-ai poruncit demult s-o fac. Ai să înțelegi tu oare tot ce vreau să-ți spun ? Vreau să-ți spun totul, și-ți voi spune totul. Da, tu mă iubești mult, tu m-ai iubit ca pe un frate, m-ai iubit ca pe o creație a ta, pentru că tu ai dat viață inimii mele, mi-ai deșteptat inima din toropeală și mi-ai revărsat în piept dulci speranțe. Iar eu nu puteam, nu îndrăzneam să te numesc niciodată soră, pentru că nu mă simțeam în stare să-ți fiu frate, pentru că nu eram egali, pentru că tu te-ai înșelat în părerea ta despre mine !

Vezi tu, nu vorbesc decît de mine, chiar și acum, în această clipă de groaznică nenorocire ; nu mă gîndesc decît la mine, cu toate că știu că tu te chinuiești din pricina mea. O, nu trebuie

să suferi din pricina mea, prietenă scumpă ! Știi tu oare cît mă simt de înjosit în propriii mei ochi ? Totul s-a aflat, și ce zarvă s-a iscat ! Din pricina mea vei fi împroșcată cu disprețul tuturor, vei fi repudiată, batjocorită, pentru că valorez atît de puțin în ochii lor ! O, cît sînt de vinovat că n-am fost vrednic de tine ! Dacă aș fi fost măcar un om cu vază, dacă m-aș fi bucurat de mai mult respect, dacă aș fi însemnat ceva în ochii lor, ei te-ar fi iertat ! Dar sînt un om neînsemnat, un om de nimic, sînt ridicol, și nu există nimic mai rău decît ridicolul. Și *cine* sînt aceia care ridică glasul ? Tocmai pentru că *aceștia* au început să ridice glasul, mi-am pierdut curajul. Întotdeauna am fost un om slab. Știi tu în ce situație sînt eu acum ? Rîd singur de mine însumi și mi se pare că ei spun adevărul, pentru că și în ochii mei sînt ridicol și demn de dispreț. O simt ; îmi urăsc pînă și chipul, și statura, și toate obiceiurile, toate apucăturile mele lipsite de distincție ; le-am urît întotdeauna ! O, iartă-mi desperarea grosolană ! Chiar tu m-ai învățat să-ți spun totul. Eu ți-am adus pierzania, eu am atras asupra ta mînia și batjocura, pentru că n-am fost vrednic de tine.

Tocmai gîndul acesta mă chinuiește, îmi sfredelește creierul neconținut, mă roade și mă înveninează. Și mereu mi se pare că te-ai înșelat, că iubirea ta pentru omul pe care ai crezut că-l vei găsi în mine n-a fost decît amăgire. Iată ce mă doare, iată ce mă face să sufăr cumplit acum și-mi va aduce moartea sau mă va scoate din minți !

Și acum, adio, adio ! Acum, cînd totul s-a aflat, cînd se aud strigătele tuturor, trîncănelile lor (le-am auzit și eu !) cînd mă simt umilit, micșorat în propriii mei ochi, cînd mi-e rușine pentru mine, ba chiar și pentru tine, pentru alegerea pe care ai făcut-o, cînd m-am blestemat pe mine însumi — acum trebuie să fug undeva, să dispar pentru liniștea ta. Așa mi se cere, și niciodată, niciodată n-o să mă mai vezi ! Așa trebuie să fie, așa ne-a fost scris ! Mi s-a dat prea mult pînă acum ; dar soarta a greșit, și acum își repară greșeala și-mi ia totul îndărăt. Ne-am apropiat unul de altul, ne-am cunoscut, și iată că ne despărțim pînă la viitoarea noastră întîlnire ! Unde și cînd va fi această întîlnire ? O, spune-mi, draga mea, unde ne vom întîlni, unde să te găsesc, cum să te recunosc ? Oare mă vei recunoaște atunci ? Mi-e sufletul plin de tine. Și de ce, de ce oare am fost astfel pedepsiți ?

Învată-mă, căci nu înțeleg, nu pot să înțeleg nicidecum, învață-mă cum să rup viața în două, cum să-mi smulg inima din piept și să trăiesc fără ea ? O, când mă gândesc că n-am să te mai văd niciodată, niciodată !...

Doamne, și ce zarvă s-a stîrnit ! Cît de tare mi-e teamă pentru tine ! Adineauri l-am văzut pe soțul tău — noi nu sîntem vrednici de el, cu toate că sîntem fără păcat față de el. Știe totul, ne-a văzut ! Înțelege totul și mai de mult îi era totul limpede ca lumina zilei. El ți-a luat parte, eroic. Te va salva, te va apăra împotriva oricăror trăncăneli, împotriva hulei. Te iubește și te respectă fără margini — el este salvatorul tău, în timp ce eu fug, te părăsesc !... M-am năpustit să-i sărut mîna... Mi-a spus să plec imediat. Așa s-a hotărît. Se spune că din pricina ta s-a certat cu toată lumea ; acolo, toți sînt împotriva ta ! A fost învinuit de prea mare îngăduință și de slăbiciune. Dumnezeu ! Și cîte nu se spun acolo pe socoteala ta ! Ei nu știu, ei nu pot, nu sînt în stare să înțeleagă ! Iartă-i, iartă-i, sărmana mea, draga mea, așa cum îi iert și eu, căci mie mi-au răpit mai mult decît ție !

Nu mai știu ce-i cu mine, nu mai știu ce-ți scriu. Despre ce ți-am vorbit ieri, la despărțire ? Am uitat. Îmi pierdusem capul, iar tu plîngeai... Iartă-mi lacrimile astea ! Sînt atît de slab, atît de laș !

Aș mai vrea să-ți spun ceva... O ! de-aș putea numai o singură dată să-mi las lacrimile să curgă în voie pe mîinile tale, așa cum curg acum pe scrisoarea mea ! De-aș mai putea să stau o singură dată la picioarele tale ! De-ar ști ei întreaga frumusețe a sentimentului tău ! Dar ei sînt orbi și au inimile pline de orgoliu și trufie ; ei nu văd și în veci nu vor putea să vadă această frumusețe. Ei nu au cum s-o vadă ! Ei nu vor crede că ești nevinovată, chiar dacă în fața judecății lor ar veni să depună mărturie pentru tine tot ce există pe pămînt. Lor nu le este dat să înțeleagă ! Și cu ce piatră vor mai arunca în tine ? Mîna cui o va ridica întîi ? O, ei nu se vor rușina, vor ridica mii de pietre ! Vor cuteza să le ridice, pentru că se pricep s-o facă. Vor ridica piatra toți deodată și vor spune că ei sînt fără de păcat și-și vor lua un păcat pe suflet ! O, dacă ar ști ce fac ! Dacă li s-ar putea povesti totul, fără ascunzișuri, pentru ca ei să vadă, să audă, să înțeleagă și să se convingă ! Dar nu, ei nu sînt atît de răi... În disperarea mea, poate că-i calomniez fără temei ! Poate că te sperii cu temerile mele !

Nu te teme, nu te teme de ei, scumpa ea ! Ei te vor înțelege, în sfârșit, căci unul te-a și înțeles : nu-ți pierde speranța --- e soțul tău !

Adio, adio ! *Nu-ți mulțumesc !* Adio pentru totdeauna !

S.O.“

De tulburare, vreme îndelungată nu am putut să înțeleg ce se petcuse. Eram zguduită, înfricoșată. Realitatea pătrunsese pe neașteptate în viața de ușoară reverie în care trăisem de trei ani. Îngrozită, simțeam că descoperisem o mare taină, și că această taină îmi încătușa întreaga existență... Cum ? Nici eu nu știam încă. Simțeam că abia din clipa aceea începea pentru mine un nou viitor. Fără să vreau, luam parte acum mai intens la viața și legăturile acelor care pînă atunci însemnaseră pentru mine întreaga lume, și mă temeam pentru mine. Cum să pătrund în viața lor, eu, o străină nepoftită ? Ce-o să le aduc eu ? Cum se vor dezlega firele care mă legaseră dintr-o dată de taina altora ? Cine știe ? Poate că noul meu rol va fi chinuitor, și pentru mine, și pentru ei. Dar nu puteam să mai tac, să nu primesc acest rol, să închid pentru totdeauna în inima mea tot ceea ce aflasem. Și ce se va întîmpla cu mine ? Ce voi face ? Și, în sfârșit, ce însemna această descoperire a mea ? Îmi răsăreau în minte mii de întrebări, încă vagi, tulburi, și-mi apăsau inima ca o povară de nesuportat. Eram buimacă.

Îmi amintesc că au urmat apoi alte clipe, care mi-au adus alte impresii, nespuse de ciudate, cum nu mai cunoscusem pînă atunci. Simțeam că mi se frînsese ceva în inimă, că vechea mea durere dispăruse într-o clipă, ca să facă loc unui simțămînt nou care se revărsa în ea, și nu-mi dădeam încă seama dacă trebuia să mă bucur sau să mă întristez. Clipa aceea amintea simțămîntul omului care-și părăsește pentru totdeauna casa, viața de pînă atunci, liniștită și lipsită de griji, ca să pornească la drum lung, în necunoscut, și întoarce capul pentru ultima oară, luîndu-și în gînd rămas bun de la trecutul său cu inima strînsă de presimțirea amară a viitorului ce-l așteaptă de aci înainte, poate aspru și vitreg. În sfârșit, am izbucnit într-un plîns cu suspine, și o mare durere mi-a sfîșiat inima. Simțeam nevoia să văd, să aud, să îmbrățîșez pe cineva, să mă lipesc de pieptul cuiva. Nu mai puteam, nu mai vroiam să rămîn singură. M-am năpustit în odaia Alexandrei Mihailovna și am rămas toată seara la ea. Eram singure. Am rugat-o să nu cînte la pian, iar eu am refuzat să cînt din gură, cu toate rugămințile ei. Totul mă apăsa și nu eram în stare să mă

concentrez nici chiar asupra celui mai neînsemnat gând. Mi se pare că am plîns amîndouă. Țin minte doar atît : că am speriat-o foarte rău. Ea mă ruga să mă liniștesc, să nu mă mai zbucium. Mă privea plină de teamă, îmi spunea că sînt bolnavă și mă mustră că nu-mi îngrijesc sănătatea. În sfîrșit, am plecat de la ea, chinuită, cu inima zdrobită — eram ca în delir, și, cînd m-am culcat, mă scuturau frigurile.

Abia după cîteva zile mi-am venit puțin în fire și mi-am dat seama de noua situație. În timpul acesta, și Alexandra Mihailovna, și eu am trăit restrase, în singurătate deplină. Piotr Alexandrovici lipsea din Petersburg. Plecase cu niște treburi la Moscova, unde a rămas trei săptămîni. Cu toată durata scurtă a acestei despărțiri, Alexandra Mihailovna tînjea îngrozitor. În clipele ei de liniște se închidea singură în odaie, pentru că și eu o stingheream. De altfel, căutam și eu singurătatea. Mă frămîntam într-o încordare bolnăvicioasă. Parcă-mi ieșisem din minți. Uneori treceam prin ceasuri cumplite, mă urmăreau gânduri dureroase. Mi se părea că aud vorbe batjocoritoare abia șoptite, mi se părea că cineva se furișează în sufletul meu, tulburîndu-mă și otrăvind-mi fiecare gând. Nu puteam să scap de imaginile chinuitoare, care mi se perindau mereu pe dinaintea ochilor și nu-mi dădeau pace. Îmi închipuiam suferința aceea fără de sfîrșit, fără de scăpare, martiriul, jertfa adusă cu smerenie, fără crîcnire — o jertfă zadarnică. Mi se părea că acela căruia îi fusese adusă această jertfă o disprețuiește pe Alexandra Mihailovna și-și bate joc de ea. Mi se părea că văd un criminal care acordă iertare unui om neprihănit, și-mi simțeam inima sfișiată de durere ! În același timp, mă sileam din răspuțeri să scap de bănuiala mea — o blestemam, mă uram pe mine însămi din cauza convingerilor mele care nu erau convingeri, ci doar presimțiri, din cauză că nu eram în stare să-mi justific impresiile în fața propriei mele conștiințe.

Apoi mă pomeneam analizînd în gând diferite fraze din scrisoare, acest ultim strigăt al unei cumplite despărțiri. Încercam să mi-l închipui pe omul acesta *care n-a fost de-o seamă cu ea*. Mă străduiam să pătrund înțelesul chinuitor al cuvintelor : „de-o seamă“. Despățirea aceasta plină de deznădejde îmi sfișia inima : „Sînt ridicol și nu există nimic mai rău decît ridicolul“. Ce s-a întîmplat ? Ce erau aceste două ființe ? De ce sufereau, pentru ce se chinuiau, ce pierduseră oare ? Mă stăpîneam și citeam iar și iar, cu atenție încordată, scrisoarea plină de deznădejde, al

cărei înțeles era atît de straniu, atît de nepătruns pentru mine. Dar scrisoarea îmi cădea din mînă, și un zbucium plin de revoltă îmi răvășea din ce în ce mai tare sufletul... Pînă la urmă, toate acestea trebuiau să aibă un deznodămînt, dar eu nu-l înțelegeam încă și mă temeam de el!

Cînd în curtea noastră s-a auzit huruitul trăsurii lui Piotr Alexandrovici, care se întorcea de la Moscova, mă simțeam atît de rău, de parcă m-aș fi îmbolnăvit. Alexandra Mihailovna s-a năpustit cu un strigăt de bucurie în întîmpinarea soțului ei, dar eu am încremenit. Mi-amintesc cît de tare m-a speriat propria mea emoție atît de neașteptată. Nu m-am mai putut stăpîni și am fugit în odaia mea. Nu pricepeam de ce m-am speriat așa, din senin, dar mi-era frică de emoția mea. Peste un sfert de oră m-au chemat și mi-au transmis o scrisoare din partea prințului. În salon, am văzut un necunoscut, care sosise de la Moscova împreună cu Piotr Alexandrovici. Din cîteva cuvinte ale celor prezenți am înțeles că necunoscutul avea de gînd să rămînă în casa noastră mai mult timp. Era împuternicitul prințului și sosise la Petersburg cu treburi importante ale familiei princiare, chestiuni de care se ocupa de multă vreme Piotr Alexandrovici. Noul sosit mi-a înmînat scrisoarea din partea prințului. El mi-a spus că și tînăra prințesă ar fi vrut să-mi scrie, dar că l-a lăsat să plece fără să-i fi dat nimic, cu toate că-i promisese că scrisoarea va fi gata negreșit. Pînă la urmă l-a rugat să-mi comunice că nu avea ce să-mi scrie, că într-o scrisoare nu poți să spui mare lucru, că, încercînd s-o facă, rupsese cinci foi de hîrtie și că, în sfîrșit, trebuie să te împrietenești din nou, ca să fii în stare să întreții o corespondență. L-a rugat de asemenea să mă asigure că nu va mai trece mult și ne vom revedea. Domnul cel necunoscut a răspuns la întrebarea mea plină de nerăbdare că vestea despre revederea noastră apropiată era întemeiată și că întreaga familie se pregătea să vină în cel mai scurt timp la Petersburg. Auzind aceasta, nu mai știam ce să fac de bucurie, și m-am grăbit să urc în camera mea. Am încuiat ușa, și, plîngînd, am desfăcut plicul. Prințul îmi făgăduia că foarte curînd îi voi revedea, pe el și pe Katia, și mă felicita cu multă căldură pentru talentul meu. În sfîrșit, mă binecuvînta pentru viitorul meu și mă asigura de sprijinul său. Citind scrisoarea, lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraz. Dar lacrimilor de bucurie li se adăuga și o durere sfîșietoare și țîn mînte că mă temeam chiar și pentru mine însămi : nu mai știam ce se petrece cu mine.

Au trecut câteva zile. În camera de lângă odaia mea, pe care o folosise mai înainte secretarul lui Piotr Alexandrovici, lucra acum noul venit în fiecare dimineață, iar câteodată și seara pînă tîrziu după miezul nopții. El trecea adesea în cabinetul lui Piotr Alexandrovici și lucrau acolo amîndoi, cu ușa încuiată. Într-o după-amiază, Alexandra Mihailovna m-a rugat să mă duc pînă în cabinetul soțului ei să-l întreb dacă vrea să ia ceaiul cu noi. N-am găsit pe nimeni în cabinet, și, bănuind că Piotr Alexandrovici se va întoarce curînd, am rămas acolo să-l aștept. Pe un perete atîrna portretul lui. Cînd am dat cu privirea de chipul lui, am tresărit și, cuprinsă de o emoție neînțeleasă, am început să mă uit la el cu cea mai mare atenție. Portretul era agățat destul de sus, și, cum în odaie era cam întuneric, am tras un scaun și m-am urcat pe el, ca să-l pot vedea mai de aproape. Nădărduiam parcă să găsesc în trăsăturile feței lui rezolvarea îndoielilor mele, dar ceea ce m-a uimit din prima clipă, au fost ochii. Și uimirea mea a crescut la gîndul că niciodată pînă atunci nu văzusem ochii acestui om, pe care și-i ascundea întotdeauna în dosul ochelarilor.

Din pricina unei antipatii ciudate, preconcepute și de neînțeles, nu-mi plăcuse privirea aceasta încă din copilărie; acum însă aveam convingerea că ideea mea preconcepută era întemeiată. Imaginația mea lucra din plin. Deodată am avut impresia că ochii portretului s-au tulburat și se feresc de privirea mea pătrunzătoare, ocolind-o, ca să nu descopăr falsitatea și prefăcătoria din ei. În aceeași clipă, am crezut că pătrunsesem, înțelesesem taina ascunsă cu grijă și m-a cuprins o bucurie neașteptată. Un țipăt ușor mi-a izbucnit din piept și aproape în același timp am auzit un foșnet în spatele meu. Am întors capul și l-am văzut pe Piotr Alexandrovici, care mă urmărea cu atenție. Mi s-a părut că l-am văzut deodată roșind. Tot sîngele mi-a năvălit în obraz și am sărit de pe scaun.

— Ce faci aici? m-a întrebat el cu asprime. Ce cauți aici?

Nu știam ce să-i răspund. Dar m-am dezmeticit repede și i-am transmis cu chiu, cu vai invitația Alexandrei Mihailovna. Nu-mi mai amintesc ce mi-a răspuns, nici cum am ieșit din cabinetul lui, dar cînd am ajuns la Alexandra Mihailovna, uitasem cu desăvîrșire ce-mi spusese și am hîlbîit ceva nedeslușit.

— Ce-i cu tine, Netoska? a întrebat ea. Uită-te în oglindă să vezi ce roșie ești la față! Ce-i cu tine?

— Nu știu... am venit repede... i-am răspuns eu.

— Ce ți-a spus Piotr Alexandrovici ? m-a întrerupt ea, neliniștită.

Am tăcut. În clipa aceea s-au auzit pașii lui Piotr Alexandrovici și m-am grăbit să ies din odaie. Am petrecut două ceasuri încheiate într-o așteptare plină de zbucium. În sfârșit, Alexandra Mihailovna a trimis după mine. Am găsit-o tăcută și îngrijorată. Când am intrat, mi-a aruncat o căutătură grăbită și cercetătoare, apoi a lăsat ochii în pământ. Mi s-a părut că e stinjenită. Am observat apoi că era prost dispusă. Vorbea puțin, la mine nu se uita de loc și, la întrebările pline de îngrijorare ale lui B., s-a plîns că o doare capul. Piotr Alexandrovici era mai vorbăreț decît de obicei, dar nu i se adresa decît lui B.

Alexandra Mihailovna s-a apropiat, distrată, de pian.

— Cîntă-ne ceva ! mi-a zis B.

— Da, Anneta, cîntă aria ta cea nouă, a adăugat Alexandra Mihailovna, bucuroasă parcă de pretext.

Am privit-o — se uita la mine într-o așteptare plină de neliniște.

Dar n-am izbutit să mă stăpînesc. În loc să mă apropii de pian și să cînt oricum, m-am tulburat, m-am zăpăcit și n-am mai știut cum să ies din încurcătură. În sfârșit, cuprinsă de ciudă, am refuzat categoric să cînt.

— De ce nu vrei să cînți ? m-a întrebat Alexandra Mihailovna, uitîndu-se la mine cu subînțeleș și aruncînd în același timp o privire fugară spre soțul ei.

Această dublă privire m-a scos din sărite. M-am ridicat de la masă, neînchipuit de tulburată. Nu mai eram în stare să-mi stăpînesc emoția. Mă scutura o nerăbare sîcîitoare ; am repetat cu înfrigurare că nu vreau, că nu pot, că nu mă simt bine, privindu-i pe toți drept în ochi, dar numai Dumnezeu știe cît de mult aș fi vrut în clipa aceea să fiu singură în odaia mea, să nu mai văd pe nimeni.

B. era mirat, iar Alexandra Mihailovna, vădit neliniștită, nu scotea o vorbă. Piotr Alexandrovici s-a sculat deodată de pe scaun, spunînd că uitase de niște treburi importante. Părea în-ciudat că pierduse un timp prețios și a ieșit grăbit din încăpere, adăugînd că s-ar putea să se întoarcă mai tîrziu. Totuși, pentru orice eventualitate, a strîns mîna lui B., luîndu-și rămas bun de la el.

— La urina urmelor, ce-i cu dumneata ? m-a întrebat B. Judecînd după faţă, s-ar putea crede că eşti într-adevăr bolnavă.

— Da, nu mă simt bine, nu mă simt bine de loc, am răspuns eu, enervată.

— Într-adevăr, eşti palidă, dar adineauri erai atît de aprinsă la faţă ! a zis Alexandra Mihailovna ; apoi a tăcut brusc.

— Oh, destul ! am spus eu şi m-am îndreptat spre ea, privind-o drept în ochi. Sărmana nu a putut să-mi îndure privirea şi şi-a plecat capul, ca şi cum s-ar fi simţit vinovată de ceva. O roşeată uşoară i-a acoperit obrajii palizi. I-am luat mîna şi am sărutat-o. Alexandra Mihailovna m-a privit cu o bucurie naivă, neprefăcută.

— Iartă-mă că am fost astăzi o fată atît de rea, i-am spus eu cu căldură, dar crede-mă, nu mă simt bine. Nu te supăra, te rog, şi lasă-mă să plec...

-- Sîntem toţi nişte copii, a zis ea cu un zîmbet blind. Şi eu sînt un copil, un copil mai rău, mult mai rău decît tine, a adăugat ea, aplecîndu-se spre urechea mea. La revedere, vezi să te faci bine cît mai repede. Numai, pentru Dumnezeu, să nu fii supărată pe mine.

— Să fiu supărată pe dumneata ? De ce ? am întrebat-o eu, uluită de naivitatea purtării ei.

— De ce ? a repetat ea foarte încurcată, parcă speriată deodată de ceea ce spusese. De ce ? Ei, vezi, Netoşka mea, cum sînt eu ? Ce am fost în stare să-ţi spun ! La revedere ! Tu ai mai multă minte decît mine... Iar eu mă port mai rău decît un copil.

— Lasă, lasă ! i-am răspuns eu mişcată, fără să ştiu ce să mai zic. După ce am sărutat-o o dată, m-am grăbit să ies din odaie.

Eram foarte tristă şi necăjită. Mă înciudasem pe mine însămi, pentru că nu fusesem destul de înțeleaptă şi nu ştiam să mă port. Mi-era ruşine, ruşine pînă la lacrimi. Am adormit adînc mîhnită. A doua zi, primul meu gînd a fost că seara din ajun nu fusese decît o nălucire, un coşmar în care ne păcălisem unii pe alţii, şi dădusem prea mare importanţă unor fleacuri, că toate acestea se întîmplaseră numai din pricina lipsei noastre de experienţă, a neobişnuinţei noastre de a primi impresiile din afară. Simţeam că numai scrisoarea aceea era de vină pentru tot ceea ce se întîmplase, că ea mă preocupă prea din cale afară, că imaginaţia mea o luase razna, şi m-am hotărît să nu mă mai gîndesc la ea. După ce am rezolvat neobişnuit de repede întreaga mea

frământare, fiind incredințată că tot atît de ușor voi putea să trec de la hotărîre la faptă, m-am mai liniștit și am plecat la lecția de canto, înveselită de-a binelea. Aerul proaspăt al dimineții mi-a limpezit cu totul capul. Drumurile acestea de dimineață, cînd mă duceam la profesorul meu, îmi plăceau foarte mult. Era atît de interesant să străbați orașul, care către ora nouă își relua însuflețirea lui obișnuită și-și începea viața de toate zilele! Treceam de obicei prin străzile cele mai animate, ticsite de lume. Era cadrul în care începea activitatea mea artistică, și de fiecare dată mă izbea contrastul dintre micile detalii ale vieții de toate zilele cu preocupările ei atît de vii, și arta care mă aștepta la doi pași de această viață nouă, la etajul doi al unei case mari, plină de sus pînă jos de locatari, căroră, după cum mi se părea, prea puțin le păsa de arta mea și de orice fel de artă. Mergeam la lecție cu caietul de note subsuoară, printre trecătorii aceștia preocupați și posomorîți. Uitîndu-mă la bătrîna Natalia, însoțitoarea mea, mă întrebam, de fiecare dată, oare la ce s-o fi gîndind? Probabil că ea nu-și punea întrebări de felul acesta. În sfîrșit, mă amuza și profesorul meu, pe jumătate italian, pe jumătate francez, o fire curioasă, uneori înflăcărat, mai adeseori pedant, dar înainte de orice — zgîrcit. Toate mi se păreau interesante și mă făceau să rîd sau îmi dădeau de gîndit. De altfel, deși cu sfială, îmi iubeam arta cu o pasiune fără margini. Făceam planuri mărețe, întrezărind un viitor minunat, și de multe ori mă întorceam acasă entuziasmată de propria mea fantezie. Într-un cuvînt, în ceasurile acelea eram aproape fericită.

Într-o astfel de dispoziție sufletească eram și de data aceasta, cînd m-am întors acasă de la lecție la ora zece. Uitasem totul, lăsîndu-mă furată de visuri pline de bucurie. Deodată, însă, urcînd scara, am tresărit speriată. Auzisem vocea lui Piotr Alexandrovici, care cobora. Impresia neplăcută, pricinuită de sunetul vocii sale, a fost atît de puternică, amintirea celor întîmplate în ajun m-a izbit atît de tare, încît n-am izbutit să-mi ascund tulburarea. L-am salutat cu o ușoară înclinare a capului, dar pe fața mea se citeau probabil atît de limpede sentimentele care mă stăpîneau în clipa aceea, încît el s-a oprit, mirat. Observîndu-i mișcarea, m-am roșit și am continuat să urc, grăbită. El a bolborosit ceva în urma mea, apoi și-a văzut de drum.

Îmi venea să plîng de necaz și nu înțelegeam ce se petrece cu mine. Toată dimineața aceea am fost ca năucă, nu știam ce să fac, ca să termin cu povestea asta cît mai repede. Îmi juram

mereu să-mi păstrez calmul, și de fiecare dată simțeam că mă cuprinde groaza. Îmi dădeam seama că-l uram pe soțul Alexandrei Mihailovna și, în același timp, eram deznădăjduită din pricina asta. De data aceasta m-am îmbolnăvit de atîta frămîntare și nu mă mai puteam stăpîni de fel. Mă supărasem pe toată lumea. În tot timpul dimineții am rămas în odaia mea — nu m-am dus nici măcar la Alexandra Mihailovna. Dar a venit ea la mine. Cînd m-a văzut, era cît pe-aci să scoată un țipăt. Eram atît de palidă, încît, privindu-mă în oglindă, m-am speriat și eu. Alexandra Mihailovna a rămas lîngă mine o oră încheiată, îngrijindu-mă ca pe un copil.

Dar atenția ei plină de grijă m-a întristat nespus — mîngîierile ei mă stînjeneau, și-mi era atît de rușine să mă uit la ea, încît, pînă la urmă, am rugat-o să mă lase singură. M-a părăsit plină de neliniște. Zbuciumul meu s-a sfîrșit cu o criză de plîns. Spre seară, mă simțeam ceva mai bine...

Mai bine, pentru că mă hotărisem să mă duc la Alexandra Mihailovna, să cad în genunchi, să-i înapoiez scrisoarea pe care o pierduse și să-i destăinuiesc totul. Voiam să-i mărturisesc tot chinul meu sufletesc, toate îndoielile mele, s-o îmbrățișez cu toată dragostea mea fără margini, mistuitoare, pe care o simțeam pentru ea, martira mea. Să-i spun că sînt copilul ei, prietena ei, că mi-am deschis inima, să se poată uita înăuntrul ei și să descopere acolo sentimentele mele arzătoare, neclintite, pentru ea. Dumnezeu! Știam, simțeam că eu eram ultima ființă în fața căreia ea ar fi putut să-și deschidă sufletul, dar mi se părea că salvarea va fi cu atît mai sigură, că spusele mele vor avea cu atît mai mare greutate... Îi înțelegeam suferința, deși vag, nedeslușit, și clocoțeam de revoltă la gîndul că ea ar putea să roșească în fața mea, din cauza judecății mele... Sărmana mea, draga mea sărmană, oare tu ești cea păcătoasă? Iată ce voiam să-i spun, plîngînd la picioarele ei. Se răzvrătise în mine simțul dreptății și mă scotea din minți. Eram în stare să fac orice. Mai tîrziu mi-am dat seama de ceea ce ar fi putut să fie, dacă o întîmplare neașteptată nu m-ar fi oprit în ultima clipă, salvîndu-ne astfel pe amîndouă de la pierzanie. M-am îngrozit. Oare în inima chinuită a Alexandrei Mihailovna mai putea renaște speranța? Dintr-o singură lovitură, aș fi omorît-o!

Iată ce s-a întîmplat. Nu mai aveam de străbătut decît două încăperi, ca să ajung în cabinetul ei, cînd, printr-o ușă laterală,

a ieșit Piotr Alexandrovici, care a trecut mai departe fără să mă observe. Și el se îndrepta spre odaia ei. M-am oprit, încremenită. Era tocmai omul pe care nu doream să-l întâlnesc într-o clipă ca aceea. Voiam să mă retrag, dar curiozitatea m-a ținut locului.

L-am văzut oprindu-se pentru câteva clipe în fața oglinzii. Și-a aranjat părul, și, spre marea mea mirare, l-am auzit deodată fredonând un cântec. În aceeași clipă, o amintire vagă, îndepărtată, din copilărie, mi-a răsărit în memorie. Pentru ca sentimentul acesta ciudat să poată fi înțeles, voi povesti întâmplarea din trecut. Chiar în primul an petrecut de mine în casa Alexandrei Mihailovna, m-a impresionat o întâmplare, pe care abia acum o înțelegeam, pentru că abia acum, în clipa aceasta, mi-am dat seama de cauza inexplicabilei mele antipatii față de acest om! După cum am mai spus, încă de pe atunci mă simțeam mereu stinjenită în prezența lui. Aerul lui preocupat, posomorît, expresia feței lui, de cele mai multe ori abătută, tristă, mă impresionau foarte neplăcut. Am mai spus de asemenea că după ceasurile petrecute împreună la Alexandra Mihailovna, la ceai, în jurul mesei, simțeam în mine o greutate apăsătoare. Amintesc, în sfârșit, și de tristețea sfîșietoare care m-a doborât de cele două sau trei ori, cînd întâmplarea m-a lăsat să fiu martoră, aproape pînă la sfârșit, a scenelor triste, grele, despre care am mai vorbit la început. S-a întîmplat să-l întâlnesc atunci, la fel ca și acum, în aceeași încăpere, la aceeași oră, cînd el, ca și mine, se ducea la Alexandra Mihailovna. Pe vremea aceea, ori de cîte ori îl întâlneam, simțeam o sfială copilărească și mă piteam într-un colț, ca și cum m-aș fi făcut vinovată de ceva, implorînd soarta ca el să nu mă observe. Atunci, ca și acum, el s-a oprit în fața oglinzii, iar eu am tresărit din pricina unui sentiment nedeslușit, de loc copilăresc. Mi s-a părut că-și potrivea expresia feței. Cel puțin îi zărisem limpede zîmbetul pe față, înainte de a se apropia de oglindă. L-am văzut rîzînd pentru prima oară, pentru că (îmi amintesc că aceasta m-a uimit mai mult decît orice) el nu rîdea niciodată de față cu Alexandra Mihailovna. Deodată, în clipa în care s-a uitat în oglindă, trăsăturile obrazului i s-au transformat cu totul. Zîmbetul a dispărut ca prin farmec, și în locul lui i s-a întipărit pe față un sentiment de amărăciune, care părea să răzbată fără voie dintr-o inimă atît de îndurerată, încît era peste puterile omenești să-l ascunzi, orice sforțare ai fi făcut. Gura i s-a strîmbat, o durere cumplită i-a încrețit fruntea și i-a încruntat sprîncenele, privirea i s-a posomorît sub ochelari — pe

seurt, cît ai clipi, ca la comandă, a devenit parcă un alt om. În minte cum am început să tremur de groază, cum eu, copil, mă temeam să înțeleg ceea ce vedeam, și de atunci o impresie neplăcută, apăsătoare, rămăsese pentru totdeauna în sufletul meu. După ce s-a privit timp de un minut în oglindă, a lăsat capul în piept, s-a girbovit, așa cum apărea de obicei în fața Alexandrei Mihailovna, și a pornit în vîrfurile picioarelor spre cabinetul ei. Această amintire m-a uluit.

Și atunci, la fel ca și acum, el își închipuia că era singur și se opri în fața aceleiași oglinzi. La fel ca și atunci, mă pomeneam în aceeași încăpere cu el, stăpînită de o pornire neplăcută, dușmănoasă. Însă cînd l-am auzit cîntînd (pe el, de la care era cu neputință să te aștepti la așa ceva!), am fost atît de uimită, încît am rămas ținută locului, cu atît mai mult, cu cît mi-a reînviat în amintire o clipă asemănătoare din copilărie. Și inima mi s-a strîns atît de puternic, încît nu sînt cuvinte în care să pot cuprinde senzația care m-a zguduit. Toți nervii mei au tresărit, și am răspuns acestui cîntec nefast cu o izbucnire de rîs nervos, care l-a făcut pe bietul cîntăreț să scoată un țipăt și să sară doi pași îndărăt de la oglindă. Era palid ca un mort, și, ca și cum ar fi fost prins în mod rușinos asupra unei fapte urîte, mă privea uluit, furios, înnebunit de groază. Privirea lui mi-a încordat nervii și mai mult. I-am răspuns cu un rîs nervos, isteric, și, uitîndu-mă drept în ochii lui, rîzîndu-i în nas, am trecut prin fața lui fără să-mi opresc rîsul, spre odaia Alexandrei Mihailovna. Știam că el se opri în dosul draperiei, că șovăia, gîndindu-se, poate, dacă să mai intre ori ba, că furia și lășitatea îl încremeniseră, și, cuprinsă de un fel de nerăbdare provocatoare, nervoasă, așteptam să văd ce va face. Aș fi pus rămășag că nu va intra și am avut dreptate. Nu a apărut decît peste o jumătate de oră. Alexandra Mihailovna s-a uitat lung la mine, foarte mirată. Dar întrebările i-au fost zadarnice. Nu-i puteam spune ce se petrecuse cu mine, mă înăbușeam. În sfîrșit, și-a dat seama că era o criză de nervi și mi s-a părut că e foarte neliniștită. După ce m-am odihnit puțin, i-am luat mîinile într-ale mele și am început să le acopăr cu sărutări. Abia acum îmi dădeam seama de ceea ce era să fac, și de n-ar fi fost întîlnirea neașteptată cu soțul ei, aș fi ucis-o. Mă uitam la ea, ca la o înviată din morți.

Și a intrat Piotr Alexandrovici.

I-am aruncat o privire fugară. După fața lui nu se cunoștea că s-ar fi întîmplat ceva între noi. Cu alte cuvinte, era posomorît și

sever ca de obicei. Dar după obrazul lui palid și tremurul ușor din colțul gurii, mi-am dat seama că face un greu efort să-și ascundă emoția. A salutat-o cu răceală pe Alexandra Mihailovna și s-a așezat tăcut la locul lui obișnuit. Când și-a luat ceașca de ceai, mâna îi tremura. Mă așteptam la o dezlănțuire nervoasă din partea lui și m-a cuprins o frică grozavă. Aș fi ieșit din odaie, dar nu mă puteam hotărî s-o părăsesc pe Alexandra Mihailovna, care se schimbase la față, privindu-și soțul. Era și ea roasă de o presimțire rea. În sfârșit, s-a întâmplat ceea ce așteptam cu atîta teamă.

În mijlocul tăcerii adînci, mi-am ridicat privirea și am întîlnit ochelarii lui Piotr Alexandrovici îndreptați asupra mea. Era ceva atît de neașteptat, încît am tresărit, gata, gata să scot un țipăt, și mi-am plecat capul. Alexandra Mihailovna mi-a observat mișcarea.

— Ce-i cu dumneata ? De ce ai roșit ? a răsunat vocea tăioasă, brutală a lui Piotr Alexandrovici.

N-am răspuns. Inima îmi zvîcnea cu atîta putere, încît nu eram în stare să scot o vorbă.

— De ce a roșit ? De ce roșește mereu ? a întrebat el, adresîndu-se Alexandrei Mihailovna și arătînd spre mine cu un gest insolent.

Indignarea mi-a tăiat respirația. Am aruncat o privire rugătoare spre Alexandra Mihailovna. Ea m-a înțeles. Obrajii ei palizi s-au aprins.

— Anneta, mi-a spus ea pe un ton hotărît, la care nu m-aș fi așteptat din partea ei, du-te în camera ta. O să vin și eu numai-decît. Vom rămîne toată seara împreună...

— Te întreb, m-ai auzit, ori ba ? i-a curmat vorba Piotr Alexandrovici, ridicînd și mai mult tonul, ca și cum n-ar fi înțeles vorbele soției sale. De ce roșești cînd te întîlnești cu mine ? Răspunde !

— Pentru că dumneata o faci să roșească, întocmai ca pe mine, de altfel, i-a răspuns Alexandra Mihailovna, cu vocea întretăiată de emoție.

M-am uitat mirată la ea. Violența răspunsului ei mi s-a părut la început neașteptată.

— *Eu* te fac să roșești, *eu* ? întrebă Piotr Alexandrovici, uimit și indignat, accentuînd cu putere cuvîntul *eu*. *Dumneata* ai roșit din pricina *mea* ? Dar pot oare *eu* să te fac pe *dumneata* să roșești, pentru *mine* ? *Dumneata*, nu *eu*, ai avea de ce să roșești, ce zici ?

Fraza aceasta era atît de clară pentru mine și fusese spusă cu atîta cruzime și ironie batjocoritoare, încît am scos un țipăt de

groază și m-am năpustit spre Alexandra Mihailovna. Pe fața ei de o paloare cadaverică se oglindeau uimirea, suferința, reproșul și groaza. M-am uitat la Piotr Alexandrovici și mi-am împreunat mâinile, rugătoare. Parcă-și dădea și el seama de ceea ce făcuse, dar furia ce-l împinsese să spună cuvintele acestea nu-i trecuse încă. Totuși, observându-mi implorarea mută, s-a tulburat. Gestul meu arăta, fără putință de îndoială, că știam multe din ceea ce pînă atunci fusese o taină numai a lor și că înțelesesem foarte bine tîlcul vorbelor lui.

— Annetă, du-te în camera ta ! a repetat Alexandra Mihailovna cu voce slabă, dar hotărîtă, ridicîndu-se de pe scaun. Trebuie să stai neapărat de vorbă cu Piotr Alexandrovici...

Părea liniștită, dar de liniștea aceasta mă temeam mai mult decît de orice emoție a ei. Stăteam încremenită, ca și cum nu i-aș fi auzit vorbele. M-am străduit din răsputeri să-i citesc pe față ce se petrecea în clipa aceea în sufletul ei. Mi s-a părut că nu-mi înțelesese nici gestul, nici țipătul.

— Uite ce-ai făcut, domnișoară ! mi-a spus Piotr Alexandrovici, apucîndu-mi mîinile și arătînd spre soția sa.

Dumnezeule ! Niciodată nu mai văzusem o deznădejde ca aceea pe care o citeam acum pe fața ei crispată, cadaverică. El m-a luat de mînă și m-a scos afară din odaie. Am aruncat o ultimă privire îndărăt. Alexandra Mihailovna stătea sprijinită de șemineu, cu capul strîns între mîini. Toată atitudinea ei vădea un chin sfîșietor. L-am apucat pe Piotr Alexandrovici de mînă și am strîns-o cu înfrigurare.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! Pentru numele lui Dumnezeu ! i-am spus eu cu voce întretăiată, fie-ți milă !

— Nu te teme, nu te teme, a zis el, aruncîndu-mi o privire stranie. Nu-i nimic, e o criză. Hai, du-te, du-te odată !

Am intrat în odaia mea, m-am prăbușit pe divan și mi-am acoperit fața cu mîinile. Am rămas trei ore încheiate, așa nemișcată, și în tot acest răstimp am trecut printr-un adevărat infern. În sfîrșit, n-am mai putut îndura și am trimis să întrebe dacă pot veni la Alexandra Mihailovna. Răspunsul l-a adus *madame Léotard*. Piotr Alexandrovici o trimisese să-mi spună că criza trecuse, că nu mai era nici un pericol, dar că Alexandra Mihailovna are nevoie de liniște. Nu m-am culcat pînă la trei dimineața. Îmi frămîntam mîntea, mergînd prin cameră. Situația mea mi se părea mai întunecată decît oricînd, dar mă simțeam parcă mai liniștită,

poate pentru că mă socoteam mai vinovată decît toţi. M-am culcat, aşteptînd cu nerăbdare ziua următoare.

Însă a doua zi, spre mirarea şi durerea mea, am observat la Alexandra Mihailovna o răceală inexplicabilă. La început, am crezut că femeia aceasta cu sufletul nobil şi curat suferă, văzîndu-mă după scena a cărei martoră fusesem fără să vreau în ajun. O ştiam în stare să roşescă întocmai ca un copil în faţa mea şi să-mi ceară iertare pentru nefericita scenă de aseară, care poate mă jignise adînc. Am observat însă curînd că o preocupa altceva, o altă supărare, pe care şi-o ascundea cu stîngăcie. Ba îmi răspundea scurt şi rece, ba spunea vorbe cu subînţelesuri, ba, în sfîrşit, devenea foarte duioasă cu mine, căindu-se de asprimea pe care mi-o arăta, dar care nu putea prinde rădăcini în inima ei, iar în vorbele ei blinde, mîngîietoare, se desluşea parcă o muştrare blajină. În sfîrşit, am întrebato fără ocol ce se întîmplase cu ea şi dacă avea ceva să-mi spună. Întrebarea mea neaşteptată a pus-o oarecum în încurcătură ; apoi şi-a ridicat deodată ochii mari spre mine şi, privindu-mă cu bunătate, cu un zîmbet duios în colţul gurii, mi-a spus :

— N-am nimic, Netoska, numai că, ştii, întrebarea ta a fost atît de neaşteptată, că m-am cam zăpăcit. Asta numai pentru că ai întrebato atît de repede... Te rog să mă crezi. Dar ascultă-mă şi spune-mi adevărul, fetiţa mea : ai ceva pe suflet, care te-ar tulbura cum m-am tulburat eu, dacă ai fi întrebato tot atît de repede, pe neaşteptate ?

— Nu, i-am răspuns eu, privind-o drept în ochi.

— Ei vezi, asta-i foarte bine ! De-ai şti, draga mea, cît de recunoscătoare îţi sînt pentru admirabilul tău răspuns ! Nu că aş fi fost în stare să te bănuiesc de ceva rău, asta niciodată ! Nici măcar gîndul că tu ai putea face ceva rău nu mi l-aş ierta. Dar ascultă-mă : cînd te-am luat la mine, erai un copil, iar acum ai şaptesprezece ani. Ai văzut şi tu : sînt bolnavă, sînt şi eu ca un copil, am şi eu nevoie de îngrijire. N-am putut să-ţi fiu ca o mamă adevărată, deşi dragoste pentru tine a fost de ajuns în inima mea. Şi dacă acum mă frămîntă grija, fireşte că nu eşti tu vinovată, ci eu. Iartă-mi, te rog, întrebarea şi iartă-mă că nu mi-am îndeplinit, poate, fără să vreau, toate promisiunile pe care ţi le-am făcut ţie şi lui tăicuţu, cînd te-am luat din casa lui. Aceasta mă îngrijorează foarte mult şi m-a îngrijorat adeseori, draga mea.

Am îmbrăţişat-o cu lacrimi în ochi.

— O, mulțumesc, mulțumesc pentru toate ! am spus eu, udându-i miinile cu lacrimi. Nu vorbi așa, nu-mi sfîșia inima. Dumneata ai fost mai mult decît o mamă pentru mine. Dumnezeu să vă binecuvînteze pentru tot ce-ați făcut amîndoi, dumneata și printrul, pentru mine, o sărmană orfană părăsită ! Draga mea, scumpa mea prietenă !

— Ajunge, Netoșka, ajunge ! Îmbrățișează-mă tare, așa, mai tare, mai tare ! Știi ce-aș vrea să-ți spun ? Dumnezeu știe de ce, dar mi se pare că mă îmbrățișezi pentru ultima oară.

— Nu, nu, i-am răspuns eu, plîngînd în hohote, ca un copil. Nu-i adevărat ! Vei fi fericită ! Mai ai încă atîtea zile de trăit ! Crede-mă, vom fi fericite !

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc că mă iubești atît de mult ! N-au mai rămas lîngă mine decît prea puțini oameni. Toți m-au părăsit !

— Cine te-a părăsit ? Cine ?

— Înainte erau și alții în jurul meu. Tu n-ai de unde să știi, Netoșka. M-au părăsit toți, au plecat toți, de parcă ar fi fost doar năluciri. Iar eu i-am așteptat atît de mult, i-am așteptat toată viața. Dumnezeu să-i aibă în pază ! Privește, Netoșka ! Vezi, afară e toamnă, tîrziu. În curînd o să ningă, și, o dată cu primii fulgi de zăpadă, o să mor. Da, dar nu sînt tristă din pricina asta. Adio !

Avea fața palidă, trasă. Pe obraji îi ardea cîte o pată sîngerie, prevestitoare de nenorocire. Buzele îi tremurau și i se uscaseră din pricina febrei.

S-a apropiat de pian și a încercat cîteva acorduri. În aceeași clipă o coardă a plesnit cu un sunet puternic, prelungit ca un geamăt greu, tremurat.

— Auzi, Netoșka, auzi ? a zis ea deodată cu emoție în glas, arătînd pianul. Coarda a fost întinsă prea tare, mult prea tare. Ea nu a putut să mai reziste și a murit. Ai auzit cum se stinge sunetul, în tînguiri ?

Vorbea greu. O durere sufletească surdă i se oglindea pe față. Ochii i se umpluseră de lacrimi.

— Ei, acum ajunge, Netoșka, draga mea, ajunge ! Du-te și adu-mi copiii.

I-am adus. Prezența lor a mai liniștit-o. Peste o oră i-a trimis în odaia lor.

— După ce voi muri, n-o să-i părăsești, Annetta, nu-i așa ? mi-a spus ea în șoaptă, temîndu-se parcă să nu audă cineva.

— Nu vorbi așa, că mă omori ! Doar alît am putut să-i răspund.

— Și tu ai crezut ? Uneori spun Dumnezeu știe ce, a fost numai o glumă, a adăugat ea zîmbind, după o scurtă tăcere. Sînt acum ca un copil, trebuie să mi se ierte orice.

Mi-a aruncat o privire plină de sfială, de parcă i-ar fi fost teamă să spună ce gîndea. Așteptam.

— Ai grijă să nu-l sperii, a zis ea într-un tîrziu, cu ochii în pămînt, cu obrazul deodată ușor colorat, și atît de încet, că abia am putut-o auzi.

— Pe cine ? am întrebat-o eu, mirată.

— Pe soțul meu. O să-i povestești, desigur, totul, încetul cu încetul.

— Dar de ce să-i povestesc ? De ce ? repetam eu, din ce în ce mai mirată.

— Bine, poate că n-o să-i povestești, cine știe ! a răspuns ea, sfredelindu-mă cu privirea, cu toate că același zîmbet sincer îi înflorea pe buze. Era din ce în ce mai îmbujorată la față. Și acum, destul ! Am glumit numai !

Inima mi se strîngea tot mai dureros.

— Ascultă-mă, o să-i iubești după ce voi muri, nu-i așa ? a adăugat ea grav, și iarăși cu un aer tainic. Așa cum ți-ai iubi propriii tăi copii, da ? Ține minte : te-am socotit întotdeauna copilul meu și nu am făcut nici o deosebire între tine și ai mei.

— Da, da, i-am răspuns eu, fără să mai știu ce vorbesc, pentru că mă sufocau lacrimile și tulburarea.

O sărutare fierbinte mi-a ars mîna înainte de a o fi putut re-trage. Uimirea mi-a ferecat limba.

„Ce-i cu ea ? La ce se gîndește ? Ce-a fost ieri între ei ?“ mi-a fulgerat prin minte.

Un minut mai tîrziu, s-a plîns că e obosită.

— Sînt bolnavă de multă vreme, dar n-am vrut să vă sperii, pe amîndoi, a zis ea. Căci amîndoi mă iubiți, nu-i așa ?... La revedere, Netoska ! Lasă-mă singură și vino diseară la mine, negreșit. O să vii ?

I-am făgăduit, dar acum eram bucuroasă că plec. Nu mai puteam îndura.

Sărmana, sărmana de tine ! Cu ce bănuială o să cobori tu în mormînt ? mă gîndeam eu, plîngînd amarnic. Ce nouă suferință îți otrăvește sufletul și te macină fără să îndrăznești măcar să scoți o vorbă despre ea ? Doamne ! Ce suferință fără de sfîrșit, pe care

o cunosc acum în întregime, ce viață lipsită de o rază de lumină, ce dragoste sfioasă, care nu cere nimic! Chiar și acum, acum, aproape de patul de moarte, când inima i se sfîșie de durere, această femeie se teme, ca o criminală, să cîrtească, să se tînguie, închipuindu-și, născocind o nouă durere! S-a și resemnat, s-a și împăcat cu ea!...

Seara, în amurg, profitînd de absența lui Ovrov (noul venit de la Moscova), am intrat în bibliotecă, am deschis dulapul și am început să caut printre cărți, ca să aleg ceva, să-i pot citi cu glas tare Alexandrei Mihailovna. Vroiam să-i alung gîndurile negre și căutam ceva vesel, ușor!... Am ales mult, distrată. Tristețea mea se adîncea o dată cu întunericul. M-am trezit cu cartea aceea în mînă, deschisă la aceeași pagină unde se mai cunoșteau și acum urmele scrisorii pe care de atunci o păstram mereu la piept, acea taină din pricina căreia viața mea luase o altă întorsătură, taină care simțeam cum mă amenință de departe, cu suflul ei rece, aspru, necunoscut și misterios... „Ce va fi cu noi? mă întrebam eu. În curînd, colțișorul în care m-am simțit atît de bine, în care mi-a fost atît de cald, va fi pustiu! Spiritul curat, luminos, care mi-a ocrotit adolescența, mă părăsește. Ce mă așteaptă de aci înainte?“ Uitînd de clipa prezentă, mă aplecam asupra trecutului meu, care acum îmi apărea atît de drag, mă străduiam să întrezăresc viitorul, să scrutez necunoscutul, care mă aștepta amenințător... Îmi amintesc de clipa aceea, ca și cum aş retrăi-o iarăși acum, atît de adînc mi s-a întipărit în memorie.

Țineam în mînă scrisoarea și cartea deschisă. Lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraz. Deodată, am tresărit speriată — am auzit lîngă mine o voce cunoscută. În aceeași clipă, scrisoarea mi-a fost smulsă din mînă. Am scos un țipăt, am întors capul, și m-am pomenit față în față cu Piotr Alexandrovici. M-a apucat de mînă, încercînd să mă imobilizeze, în timp ce cu dreapta apropia scrisoarea de lumină, silindu-se să descifreze primele rînduri... Am început să strig. Preferam să mor decît să las scrisoarea în mîna lui. După zîmbetul lui triumfător, mi-am dat seama că izbutise să descifreze primele rînduri. Îmi pierdeam capul...

În clipa următoare, m-am năpustit asupra lui, și, pierzîndu-mi cumpătul, i-am smuls scrisoarea din mînă. Totul s-a petrecut atît de repede, că nici eu nu mi-am dat seama cum a ajuns scrisoarea din nou la mine. Dar văzînd că vroia să mi-o smulgă iar din mînă, m-am grăbit s-o ascund la piept și m-am dat cu trei pași înapoi.

Cam o jumătate de minut ne-am privit în tăcere. Eu tot mai tremuram de groază. El, palid, cu buzele învinețite, crispate, a curmat cel dintîi tăcerea.

— Ajunge ! a zis el cu vocea stinsă din pricina emoției. Cred că nu vrei să folosesc forța. De aceea dă-mi scrisoarea de bunăvoie.

Abia atunci m-am dezmeticit. Jignirea, rușinea, indignarea împotriva constrîngerii brutale mă sufocau. Lacrimi fierbinți se prelungeau pe obrajii mei aprinși. Tremuram ca varga de emoție, și cîțva timp n-am fost în stare să scot o vorbă.

— Ai auzit ? mi-a spus el, apropiindu-se la doi pași de mine.

— Lasă-mă, lasă-mă ! am strigat eu, ferindu-mă de el. Te-ai purtat josnic, urît ! Dumneata nu-ți dai seama ce faci ! Lasă-mă să trec !...

— Cum ? Ce înseamnă asta ? Tot dumneata mai îndrăznești să vorbești pe un asemenea ton... după ce dumneata... Dă-mi scrisoarea, îți spun !

A mai făcut un pas spre mine, dar, privindu-mă o clipă în față, a văzut atîta dîrzenie în ochii mei, că s-a oprit, gîndindu-se parcă la ceva.

— Bine ! a zis el în sfîrșit, sec, ca și cum ar fi luat o hotărîre, dar făcînd efortări să se stăpînească. Toate la timpul lor, dar mai întîi...

S-a uitat în jurul nostru.

— Dumneata... cine ți-a dat voie să intri în bibliotecă ? De ce ai deschis acest dulap ? De unde ai luat cheia ?

— N-am să-ți spun, i-am răspuns eu. Cu dumneata nu vorbesc. Lasă-mă, lasă-mă !

M-am îndreptat spre ușă.

— Dă-mi voie, a zis el, apucîndu-mă de mînă. Așa n-o să pleci.

Fără să-i răspund, mi-am smuls mîna dintr-a lui și am făcut o nouă mișcare spre ușă.

— Foarte bine, dar nu pot să-ți permit să primești scrisori de la amanții dumitale în casa mea...

Am scos un țipăt de groază și l-am privit buimacă.

— Și de aceea...

— Oprește-te ! i-am strigat eu. Cum poți ? Cum ai putut să-mi spui una ca asta ?... Doamne ! Doamne !

— Cum ? Ce zici ? Mă și ameninți ?

Dar eu îl priveam, palidă, deznădăjduită. Scena dintre noi atinsese culmea înverșunării și nu mai înțelegeam nimic. Îl im-

ploram cu privirea să nu mai continue. Eram gata să-i iert jignirea, numai să se oprească. Se uita țintă la mine și părea că șovăie.

— Nu mă face să întrec orice măsură, i-am șoptit eu, îngrozită.

— Ba nu, trebuie să pun odată capăt acestei situații! a zis el, în sfârșit, parcă renunțând la hotărîrea luată mai înainte. Îți mărturisesc că privirea dumitale m-a făcut să șovăi o clipă, a adăugat el cu un zîmbet ciudat. Dar, din nefericire, lucrurile vorbesc de la sine. Am apucat să citesc începutul scrisorii. E o scrisoare de dragoste. Doar n-o să mă faci să cred că-i altceva! Asta să ți-o scoți din cap! Și dacă m-am îndoit o clipă, asta nu dovedește decît că la celelalte calități admirabile pe care le ai, trebuie să mai adaug și talentul de a minți de minune, și, de aceea, repet...

În timp ce vorbea, fața i se schimonosea tot mai mult de mînie. Era din ce în ce mai palid. Buzele i se strîmbaseră și-i tremurau atît de tare, că abia a putut articula ultimele cuvinte. Afară se întunecase de tot. Stăteam acolo, singură, lipsită de apărare, în fața unui om în stare să insulte o femeie.

În sfârșit, toate aparențele pledau împotriva mea. Mă chinuia rușinea, mă pierdeam, nu puteam să înțeleg ura acestui om. Fără să-i mai răspund, înnebunită de groază, m-am năpustit spre ușă și m-am dezmeticit abia lîngă cabinetul Alexandrei Mihailovna. În aceeași clipă i-am auzit pașii. Voiam să intru la ea, dar m-am oprit deodată, ca lovită de trăsnet.

„Ce va fi cu ea?” mi-a fulgerat prin minte. Scrisoarea asta!... Nu, mai bine să mi se întîmple orice, decît să dau inimii ei această ultimă lovitură! Și m-am năpustit înapoi. Dar era prea tîrziu, el stătea lîngă mine.

— Vino unde vrei, numai nu aici, nu aici! i-am șoptit eu, apucîndu-i mîna. Fie-ți milă de ea! O să mă întorc iar în bibliotecă sau... unde vrei! Ai s-o omori!

— Dumneata ai s-o omori, nu eu! mi-a răspuns el, dîndu-mă la o parte.

Ultima mea speranță dispăruse. Simțeam că dorea cu tot dinadinsul să continue scena aceasta în fața Alexandrei Mihailovna.

— Pentru numele lui Dumnezeu! i-am spus eu, căutînd să-l opresc din toate puterile mele. În aceeași clipă, draperia ușii s-a dat la o parte și Alexandra Mihailovna a apărut în fața noastră. Ne privea mirată. Era mai palidă decît de obicei. Abia se ținea pe picioare. Se cunoștea că ne auzise și trebuie să fi făcut un efort deosebit ca să poată ajunge pînă la noi.

— Cine e ? Despre ce vorbești aici ? a întrebat ea, privindu-ne nedumerită.

Cîteva clipe s-au scurs în tăcere. O paloare cadaverică s-a așternut pe fața ei. M-am repezit la ea, am îmbrățișat-o cu putere și am condus-o înapoi, în cabinetul ei. Piotr Alexandrovici ne-a urmat. Mi-am ascuns fața la pieptul ei, strîngînd-o în brațe din ce în ce mai tare, așteptînd cu răsufierea tăiată.

— Ce-i cu tine, ce-i cu voi ? a întrebat din nou Alexandra Mihailovna.

— Să-ți răspundă ea ! Nu mai departe decît ieri îi luai apărarea, a zis Piotr Alexandrovici, lăsîndu-se greoi pe un fotoliu.

O îmbrățișam din ce în ce mai tare pe Alexandra Mihailovna.

— Dumnezeuule, ce s-a întîmplat ? a îngăimat ea, îngrozită. Dumneata ești foarte enervat, ea e speriată, plinge ! Anneta, spune-mi ce s-a petrecut între voi ?

— Ba nu, dă-mi voie să vorbesc eu mai întîi, a zis Piotr Alexandrovici, apropiindu-se, luîndu-mi mîna și dîndu-mă la o parte de lîngă Alexandra Mihailovna. Stai aici, mi-a poruncit el, arătîndu-mi mijlocul camerei. Vreau să te judec în fața aceleia care ți-a fost ca și o mamă bună. Iar dumneata liniștește-te, stai jos, a adăugat el, ajutînd-o pe Alexandra Mihailovna să se așeze în fotoliu. Sînt mîhnit că nu te-am putut scuti de această explicație neplăcută, dar o găsesc necesară.

— Doamne, ce înseamnă toate astea ! a exclamat Alexandra Mihailovna adînc tulburată, uitîndu-se cînd la el, cînd la mine. Îmi frîngeam mîinile, presimțînd că se apropie clipa fatală. De la el nu mă puteam aștepta la îndurare.

— Într-un cuvînt, a continuat Piotr Alexandrovici, am vrut să judecăm împreună situația. Întotdeauna, dumneata (și nu înțeleg de ce, o fi vreuna din fanteziile dumitale), chiar și aseară, de pildă, credeai, spuneai... dar nu știu cum să mă exprim, pentru că roșesc din pricina presupunerilor... Într-un cuvînt, dumneata îi luai apărarea și-mi reproșai asprimea *deplasată*. Ai făcut aluzie la *un alt sentiment* pe care l-aș nutri și care ar provoca această asprime *deplasată*. Dumneata... dar nu înțeleg de ce nu-mi pot învinge tulburarea, roșeața din obraz, la gîndul că dumneata ai avut asemenea bănuieli ! De ce nu pot vorbi despre ele cu glas tare, deschis, în fața ei... Într-un cuvînt, dumneata...

— O, n-ai să faci una ca asta ! Nu, n-ai să spui asta ! a exclamat Alexandra Mihailovna, cuprinsă de emoție, mistuită de rușine. Nu, trebuie s-o cruți ! Numai eu, eu singură le-am născocit pe

toate ! Acum nu mai am nici un fel de bănuieți. Iartă-mă pentru ele, iartă-mă ! Sînt bolnavă, trebuie să mă ierți, numai să nu-i spui ei, să nu-i spui... Anneta, mi-a zis ea, apropiindu-se de mine, Anneta, pleacă ! Repede ! Mai repede ! Piotr Alexandrovici a glumit doar. Numai eu sînt de vină, a fost o glumă proastă...

— Într-un cuvînt, ai fost geloasă din pricina ei, a zis Piotr Alexandrovici, aruncînd fără milă aceste cuvinte, drept răspuns la implorările ei. Ea a scos un țipăt, a pălit și s-a sprijinit de fotoliu, abia mai ținîndu-se pe picioare.

— Dumnezeu să-ți ierte păcatul ! a șoptit ea, în sfîrșit, cu vocea stinsă. Eu îți cer iertare pentru păcatul lui. Netoska, iartă-mă ! Numai eu sînt de vină. Am fost bolnavă, am fost...

— Dar asta-i tiranie, nerușinare, josnicie ! am strigat eu înnebunită, înțelegînd, în sfîrșit, de ce dorise el să mă osîndească în fața soției sale. E ceva demn de dispreț ! Dumneata...

— Anneta ! a strigat Alexandra Mihailovna îngrozită, apucîndu-îni mîinile.

— E o comedie ! O comedie și nimic mai mult ! a zis Piotr Alexandrovici, apropiindu-se de noi, foarte tulburat. O comedie, vă spun, a urmat el, cu un zîmbet plin de ură, cu privirea ațintită asupra soției sale. Iar cea păcălită în toată această comedie ești numai dumneata. Crede-mă că noi, a continuat el cu răsufierea tăiată, arătînd spre mine, nu ne temem de astfel de explicații. Crede-mă că nu sîntem chiar atît de neprihănită, ca să ne simțim jignită, să roșim și să ne astupăm urechile cînd ni se spun asemenea lucruri. Iartă-mă că mă exprim simplu, direct, brutal poate, dar așa trebuie. Sînteți sigură, doamnă, de purtarea cinstită a acestei... domnișoare ?

— Dumnezeu ! Ce-i cu dumneata ? Nu-ți dai seama de ceea ce vorbești ! a strigat Alexandra Mihailovna, îngrozită, sfîrșită.

— Te rog, fără vorbe mari ! a întrerupt-o el disprețuitor. Nu-mi plac vorbele mari. E o chestiune cît se poate de simplă, fără complicații, foarte vulgară. Te întreb de purtarea ei. Știi dumneata că...

Dar nu l-am lăsat să continue și, apucîndu-i mîinile, l-am tras cu forța la o parte. Încă o clipă, și totul ar fi fost pierdut.

— Nu pomeni de scrisoare ! i-am spus repede, în șoaptă. Ai s-o omori pe loc. Reproșul adus mie va fi în același timp un reproș la adresa ei. Ea nu poate să mă judece, pentru că eu știu totul... Înțelegi ? Știu *totul* !

M-a privit țintă, cu o curiozitate sălbatică, și s-a intimidat. Tot sîngele i-a năvălit în obraz.

— Știu *tot, tot!* am repetat eu.

El tot mai șovăia. Pe buzele lui era o întrebare. L-am prevenit :

— Iată ce a fost, am spus eu cu glas tare, întorcîndu-mă grăbită spre Alexandra Mihailovna, care ne privea, cuprinsă de o mirare plină de sfială și tristețe. Eu sînt de vină pentru tot ce s-a întîmplat. Sînt patru ani de cînd vă mint. Am luat cheia de la bibliotecă, și de patru ani citesc pe ascuns cărți. Piotr Alexandrovici m-a văzut citind o carte, care... nu putea, nu trebuia să fie în mîna mea. Fiindu-i teamă pentru mine, el a exagerat primejdia în ochii dumitale... Dar nu caut să mă dezvinovățesc (m-am grăbit să adaug, observînd un zîmbet batjocoritor pe buzele lui) : eu sînt de vină pentru tot ce s-a întîmplat. Ispita a fost mai tare decît mine și, după ce am păcătuit o dată, mi-a fost rușine să-mi mărturisesc fapta... asta-i tot, aproape tot ce-a fost între noi...

— O ! Ce abilă ești ! a șoptit lîngă mine Piotr Alexandrovici.

Alexandra Mihailovna mă ascultase cu cea mai mare atenție, dar pe chipul ei se întipărise neîncrederea. Se uita mereu, ba la mine, ba la soțul ei. Apoi s-a așternut tăcerea. Așteptam cu respirația tăiată. Ea a lăsat capul în piept și și-a acoperit ochii cu mîna, gîndindu-se și cîntărind, probabil, fiecare cuvînt rostit de mine. În sfîrșit, m-a privit țintă.

— Netoșka, copilul meu, știu că tu nu minți. Asta-i tot ce s-a întîmplat, absolut tot ?

— Tot.

— Tot ? l-a întrebat ea pe soțul ei.

— Da, tot, a răspuns el, făcînd un efort, tot !

Am răsuflat ușurată.

— Îmi dai cuvîntul tău de onoare, Netoșka ?

— Da, i-am răspuns eu fără șovăire.

Dar n-am putut să mă stăpînesc și m-am uitat la Piotr Alexandrovici, care, auzind că mi-am dat cuvîntul de onoare, a izbucnit în ris. M-am aprins la față și biata Alexandra Mihailovna mi-a observat tulburarea. O durere apăsătoare, chinuitoare i s-a întipărit pe față.

— Destul, a spus ea tristă. Vă cred. Nu pot să nu vă cred.

— Mărturisirea mi se pare suficientă, a zis Piotr Alexandrovici. Ai auzit-o ? Și ce părere ai despre ea ?

Alexandra Mihailovna nu a răspuns. Scena devenea din ce în ce mai penibilă.

— Chiar mine o să verific toate cărțile, a continuat Piotr Alexandrovici. Nu știi ce-a mai fost acolo, dar...

— Ce carte citea ? a întrebat Alexandra Mihailovna.

— Carte ? Răspunde dumneata, mi-a zis el, întorcându-se spre mine. Dumneata știi să *descurci lucrurile* mai bine decât mine, a adăugat apoi cu ironie ascunsă.

M-am speriat. Nu eram în stare să scot o vorbă. Alexandra Mihailovna s-a înroșit și a lăsat privirea în jos. A urmat o pauză lungă. Piotr Alexandrovici măsura în ciudat odaia în lung și în lat.

— Nu știi ce s-a petrecut între voi, a început într-un târziu Alexandra Mihailovna, rostind cu sfială fiecare cuvânt, dar dacă a fost *numai asta*, a continuat ea, silindu-se să dea un înțeles deosebit spuselor ei, gata să-și piardă stăpânirea de sine sub privirea fixă a soțului ei, cu toate că se ferea să-l privească, dacă a fost *numai asta*, nu înțeleg de ce trebuie să ne supărăm și să fim atît de desperați. Mai vinovată decât voi sînt eu, numai eu, și gîndul acesta mă doare nespus de mult. Am neglijat educația ei și numai eu sînt răspunzătoare de tot ce s-a întîmplat. Ea trebuie să mă ierte, iar eu nu pot și nu îndrăznesc s-o condamn. Repet : de ce să deznădăjduim ? Primejdia a trecut. Privește-o, a continuat ea din ce în ce mai însuflețită, aruncînd o privire cercetătoare asupra soțului ei, privește-o ! Oare fapta ei nesocotită a avut vreo urmare ? Crezi că n-o cunosc eu pe copila mea, pe fetița mea dragă ? Nu știi eu că are inima curată și nobilă și că în căpșorul ei frumos — a continuat ea, mîngîindu-mă și atrăgîndu-mă spre ea — mîntea e limpede și curată ca raza de lumină, iar conștiința ei se teme de minciună... Ajunge, dragii mei ! Să ne oprim ! Fără îndoială că altceva se ascunde în durerea noastră a tuturor. Poate că o umbră vrăjmașă s-a furișat între noi, dar o vom risipi prin dragostea noastră, prin bună înțelegere și vom spulbera toate îndoielile. Și dacă au mai rămas, poate, multe lucruri nelămurite între noi, eu sînt prima vinovată. Eu, cea dintîi, am avut ascunzișuri față de voi, eu, cea dintîi, am avut Dumnezeu știe ce bănuieli, a căror vină o poartă capul meu bolnav. Dar... acum, dacă ne-am explicat cît de cît, trebuie să mă iertați amîndoi, pentru că... pentru că, în sfîrșit, nu e mare păcat că am bănuیت...

Spunînd acestea, s-a îmbujorat la față, apoi a aruncat din nou o privire plină de sfială spre soțul ei, așteptînd cu înfrigurare răspunsul lui. Pe măsură ce o asculta, un zîmbet ironic se schița pe buzele acestuia. Acum nu se mai plimba prin odaie. Se oprise în fața ei, cu mîinile la spate. Părea că-i face plăcere să-i observe

tulburarea. Simțind privirea lui ațintită asupra sa, era din ce în ce mai tulburată. El a așteptat câteva clipe, prefăcându-se că se pregătește s-o asculte cu atenție. În sfârșit, a cumnat această scenă stînjenitoare cu risul lui veninos, reținut și prelungit :

— Mi-e milă de dumneata, sărmană femeie ! a zis el după cîtva timp, cu un ton grav și amar, fără să mai ridă. Ți-ai luat un rol peste puterile dumitale. Ce-ai fi vrut ? Ai fi vrut să mă faci să răspund, să-mi arunci în față noi bănuieli scornite de dumneata, sau, mai bine zis, vechea bănuială pe care vorbele dumitale au ascuns-o destul de stîngaci ? Tilcul acestor vorbe este că n-ar avea rost să se supere cineva pe ea, că ea este curată chiar și după citirea unor cărți imorale, lectură care, pare-se — și o spun fără șovăire — și-a și dat roadele. Că dumneata singură răspunzi de faptele ei, nu-i așa ? Ei, dar în această lămurire este o aluzie la altceva. Ți se pare că neîncrederea și severitatea mea față de ea au izvorit dintr-un alt sentiment. Ieri, mi-ai și dat să înțeleg asta. Te rog să nu mă întrerupi, îmi place să vorbesc deschis. Dumneata mi-ai dat să înțeleg ieri că unii oameni (mi-amintesc că, după părerea dumitale, oamenii aceștia sînt de cele mai multe ori tacticoși, severi, fără ocolișuri, inteligenți, puternici și Dumnezeu mai știe cîte definiții din acestea ai mai dat în accesul dumitale de mărinimie !), că la unii oameni, repet, dragostea (și Dumnezeu știe de ce ai născocit una ca asta !) nici nu se poate manifesta altfel decît cu asprime, cu înflăcărare, cu brutalitate, însoțită adesea de suspiciuni și de persecuții. Nu-mi amintesc prea bine dacă toate acestea le-ai spus într-o singură zi, ieri... Te rog, nu mă întrerupe. O cunosc bine pe pupila dumitale. Ea poate să audă totul, îți repet pentru a nu știu cîta oară, totul. Ai fost înșelată. Nu știu însă de ce îți place să stăruiești în gîndul că sînt un om de soiul acelora pe care i-ai descris ! Numai Dumnezeu știe de ce vrei să faci cu tot dinadinsul din mine un măscărici. Nu e cu putință, la vîrsta mea, să mă îndrăgostesc de această domnișoară, în sfârșit, doamnă, crede-mă, eu *îmi cunosc îndatoririle*, și oricît de mărinimoasă te-ai arăta, acordîndu-mi iertarea, eu voi susține ceea ce am susținut întotdeauna, că *crima rămîne întotdeauna crimă, că păcatul rămîne întotdeauna păcat, rușinos, josnic, dezgustător, oricît ai vrea să ridici în slăvi un simțămînt vicios !* Dar ajunge ! Destul ! Nu vreau să mai aud vorbindu-se de ticăloșiile acestea !

Alexandra Mihailovna plîngea.

— Bine, fie, sînt de acord să îndur singură totul ! a spus ea, în sfârșit, îmbrățișîndu-mă în hohote de plîns. Sînt de acord că

bănuielile mele au fost rușinoase, iar dumneata ți-ai bătut joc atât de aspru de ele ! Dar tu, sărmăna mea fetiță, de ce ești tu osîndită să ascuți asemenea jigniri ? Și nu pot să-ți iau apărarea ! Nu am dreptul, Dumnezeuule ! Dar nu pot să tac, domnule ! Nu voi suporta... Este o nebunie ceea ce faci !...

— Ajunge, ajunge ! am șoptit eu, căutînd s-o liniștesc, temîndu-mă ca reproșurile ei pline de revoltă să nu-l facă să-și iasă din fire. Tremuram îngrozitor de teamă pentru ea.

— Dar, femeie orbită ! a strigat el, dumneata nu știi, nu vezi... S-a oprit o clipă.

— Pleacă de lîngă ea ! s-a răstit el la mine și mi-a smuls mîna din mîinile Alexandrei Mihailovna. Nu-ți dau voie să te atingi de soția mea ! O pîngărești ! O insuți prin prezența dumitale ! Dar... dar ce mă face să tac ? Atunci cînd trebuie, trebuie neapărat să vorbesc, a strigat el, bătînd din picior. Și voi spune, voi spune totul. Ce tot biigui că știi, domnișoară ? Cu ce-ai vrut să mă ameninți ? Nu știu și nici nu vreau să știu. Ascultă ! a continuat el, uitîndu-se la Alexandra Mihailovna. Așadar, ascultă.

— Taci ! am strigat eu, repezindu-mă spre el. Taci, nici un cuvînt !

— Ascultă !...

— Taci, în numele...

— În numele cui, domnișoară ? m-a întrerupt el, aruncîndu-mi o căutătură pătrunzătoare, violentă, drept în ochi. În numele cui ? Află că i-am smuls din mînă o scrisoare de la amantul ei ! Iată ce se întîmplă în casa noastră ! Iată ce se întîmplă în preajma dumitale ! Iată ce n-ai văzut, ce n-ai observat !

Abia mă țineam pe picioare. Alexandra Mihailovna s-a făcut înspăimîntător de palidă.

— E cu neputință, a șoptit ea cu vocea stinsă.

— Am văzut scrisoarea asta, doamnă. Am ținut-o în mînă. Am citit primele rînduri și nu m-am înșelat. Scrisoarea era de la un amant. Ea mi-a smuls-o din mînă. Acum se află la ea. E limpede, e întocmai cum ți-am spus, nu încapă nici o îndoială. Iar dacă dumneata te mai îndoiești, uită-te la ea și încearcă după aceea să mai ai măcar o umbră de îndoială.

— Netoșka ! a strigat Alexandra Mihailovna, năpustindu-se spre mine. Ba nu, nu-mi spune, nu-mi spune nimic ! Nu știu ce a fost, cum a fost... Doamne, Dumnezeuule !

Și a început să plîngă în hohote, acoperindu-și fața cu mîinile.

— Nu! E cu neputință! a strigat ea din nou. Te-ai înșelat. Asta... asta știi eu ce înseamnă! a rostit ea, privindu-și țintă soțul. Voi... eu... n-am putut, tu n-ai să mă minți, tu nu știi să minți! Povestește-mi totul, nu-mi ascunde nimic! S-a înșelat, nu-i așa că s-a înșelat? El a văzut altceva și a fost orbit? Nu-i așa? Ascultă, Annetă, de ce nu-mi spui totul, copila mea, copila mea dragă!

— Răspunde, răspunde mai repede! am auzit deasupra capului meu glasul lui Piotr Alexandrovici. Răspunde! Am văzut sau nu am văzut scrisoarea în mîinile dumitale?

— Da! i-am răspuns eu, sufocîndu-mă de emoție.

— Scrisoarea era de la amantul dumitale?

— Da!

— Cu care întreții și acum relații?

— Da, da, da! repetam eu, fără să știu ce vorbesc, răspunzînd afirmativ la toate întrebările pe care mi le punea, ca să isprăvesc odată cu tortura.

— Ai auzit-o. Ei, acum ce mai ai de spus? Crede-mă, inimă prea bună și încrezătoare, a adăugat el luînd mîna soției sale, crede-mă pe mine și nu mai crede nimic din ceea ce a zămislit închipuirea dumitale bolnavă. Acum vezi cine este această domnișoară? Am vrut doar să-ți dovedesc totala netemeinicie a bănuielilor dumitale. Toate astea le-am observat de mult și-mi pare bine că, în sfîrșit, am demascat-o în fața dumitale. Mi-era greu s-o văd lîngă dumneata, în brațele dumitale, la aceeași masă, împreună cu noi, și, în sfîrșit, în casa mea. Orbirea dumitale mă revolta. Iată de ce, și anume din această cauză, o urmăream cu atenție. Și tocmai această atenție ți-a sărit în ochi. Plecînd de la Dumnezeu știe ce bănuială, ai brodat pe această canava mai știu și eu ce. Acum însă situația e limpede, s-a isprăvit cu toate bănuielile, și chiar mîine, domnișoară, chiar mîine, nu vei mai fi în casa mea! a încheiat el, întorcîndu-se spre mine.

— Oprește-te! a zis Alexandra Mihailovna, ridicîndu-se de la locul ei. Nu cred nimic din ceea ce am auzit aici. Nu-mi arunca priviri atît de înfricoșătoare și nu-ți bate joc de mine. Chiar pe dumneata am să te chem în fața judecății mele. Annetă, copila mea, apropie-te, dă-mi mîna, așa. Toți sîntem păcătoși! a continuat ea cu vocea tremurătoare, privindu-și soțul cu umilință. Care dintre noi poate să respingă o mîină, a oricui ar fi ea? Dă-mi mîna ta, Annetă, copila mea dragă! Nu sînt mai vrednică, mai bună decît tine! Tu nu poți să mă jignești cu prezența ta, pentru că și eu, și eu sînt o păcătoasă!

— Doamnă ! a strigat Piotr Alexandrovici, surprins. Doamnă, stăpînește-te ! Nu uita !...

— Nu uit nimic. Dar te rog să nu mă întrerupi și să mă lași să vorbesc pînă la capăt. Ai văzut o scrisoare în mîna ei, ai citit-o chiar. Dumneata spui, și ea... a mărturisit că scrisoarea e de la cel pe care-l iubește. Oare înseamnă asta că e o criminală ? Oare asta trebuie să-ți permită să te porți cu ea așa cum te porți, s-o jignești astfel în fața soției dumitale ? Da, domnule, în fața soției dumitale ! Oare dumneata te-ai gîndit bine înainte de a vorbi așa ? Oare dumneata cunoști toate amănuntele ?

— Nu-mi mai rămîne decît să mă grăbesc să-i cer iertare ! Asta ai vrea dumneata, nu-i așa ? a strigat Piotr Alexandrovici. Mi-am pierdut răbdarea, ascultîndu-te ! O să-ți aduci aminte de vorbele dumitale ! Îți dai seama ce spui ? Știi dumneata ce anume și *pe cine* aperi dumneata ? Eu văd prea limpede...

— Dar nu vezi ceea ce-i mai important, pentru că te împiedică mînia și trufia. Nu vezi ceea ce apăr eu, și despre ceea ce apăr eu vreau să vorbesc. Nu apăr un viciu. Dar dumneata nu te-ai gîndit, căci dacă te-ai fi gîndit, ai fi descoperit, poate, nevinovăția acestui copil ! Da, nu încerc să apăr un viciu ! Mă grăbesc să fac o rezervă, dacă asta-ți face plăcere. Da, dacă ea ar fi fost soție, mamă, și ar fi uitat care-i sînt îndatoririle, o, atunci aș fi fost de aceeași părere cu dumneata... Vezi, am făcut o rezervă. Ține seama de acest lucru și nu mi-o lua în nume de rău ! Dar dacă ea a primit această scrisoare fără nici un gînd rău ? Dacă s-a lăsat împinsă de un sentiment, lipsită cum era de experiență, și n-a avut pe nimeni care s-o oprească ? Dacă eu, cea dintîi, sînt vinovată pentru că nu am avut grijă să-i observ îndemnurile inimii ? Dacă e prima scrisoare ? Dacă dumneata ai jignit prin bănuielile dumitale grosolane sentimentele ei feciorelnice, neprihănite ? Dacă i-ai profanat inaginația prin vorbăria dumitale plină de cinism în legătură cu această scrisoare ? Dacă dumneata n-ai observat pudoarea aceasta feciorelnică și castă, care strălucește pe fața ei, curată ca nevinovăția, pe care eu o văd însă acum și pe care am văzut-o atunci cînd, chinuită, zdrobită, nemaștiind ce să spună, sfîșiată de durere, răspundea afirmativ la toate întrebările dumitale inumane ! Da, da ! E inuman, e crud ceea ce ai făcut. Nu te recunosc ! N-am să ți-o iert niciodată, niciodată !

— Da, fie-ți milă, fie-ți milă de mine ! am strigat eu strîngînd-o în brațe. Fie-ți milă, ai încredere în mine, nu mă respinge...

Am căzut în genunchi în fața ei.

— Dacă, în sfârșit, a continuat ea cu vocea sugrumată, dacă, în sfârșit, n-aș fi fost eu lângă dînsa, și dumneata ai fi înfricoșat-o cu vorbele dumitale, și dacă sărmana ar fi căutat să se convingă singură că e vinovată, dacă dumneata i-ai fi tulburat conștiința, sufletul, și i-ai fi frînt inima... Doamne ! Dumneata ai vrut s-o gonești din casă ! Știi cu cine se procedează astfel ? Știi dumneata că, dacă o alungi pe dînsa, ne alungi împreună, pe amîndouă, mă alungi și pe mine ? Ai auzit ce-am spus, domnule ?

Ochii îi străluceau, pieptul i se zbuciuma. Încordarea ei bolnă-vicioasă atinsese culmea.

— Ajunge, te-am ascultat destul, doamnă ! a strigat, în sfârșit, Piotr Alexandrovici. Ajunge ! Știu că există pasiuni platonice — și o știu spre nenorocirea mea. Dar nu mă poți împăca, doamnă, cu un viciu aurit ! Nu înțeleg așa ceva. Nu îngădui să mi se arunce praf în ochi ! Și dacă dumneata te simți vinovată, dacă ai ceva pe conștiință (nu e cazul ca eu să-ți amintesc, doamnă), dacă-ți surîde, în sfârșit, gîndul de a părăsi această casă... nu-mi rămîne altceva decît să-ți reamintesc că acum e prea tîrziu. Ai uitat să-ți înfăptuiești intenția atunci cînd era momentul, cînd era într-adevăr momentul potrivit, acum nu mai știu cîți ani... Dacă ai uitat, o să-ți reamintesc acum...

M-am uitat la Alexandra Mihailovna. Se sprijinise, tremurînd, de mine, zdrobită de durere, cu ochii pe jumătate închiși, nespus de chinuită. Încă o clipă, și s-ar fi prăbușit.

— O, pentru numele lui Dumnezeu, fie-ți milă de ea, măcar acum ! Nu pronunța ultimul cuvînt, am strigat eu, căzînd în genunchi în fața lui Piotr Alexandrovici. Uitasem că mă trădez, dar era prea tîrziu. Drept răspuns la vorbele mele, s-a auzit un țipăt stins, și sărmana s-a prăbușit leșinată.

— S-a isprăvit ! Dumneata ai ucis-o ! am spus eu. Cheamă pe cineva, salveaz-o ! Te aștept în cabinetul dumitale. Trebuie să-ți vorbesc ; o să-ți spun totul...

— Bine, dar ce anume, ce ?

— Mai tîrziu !

Leșinul și crizele au durat două ore. Toată casa era cuprinsă de teamă. Doctorul clătina din cap cu un aer grav. Două ore mai tîrziu, am intrat în cabinetul lui Piotr Alexandrovici. Abia se întorsese de la soția sa și măsura odaia în lung și în lat, mușcîndu-și unghiile pînă la sînge, palid, întunecat. Nu-l văzusem nici odată în starea aceasta.

— Și ce-ai dori să-mi spui ? m-a întâmpinat el aspru, brutal. Vrei să-mi spui ceva ?

— Iată scrisoarea pe care mi-ai smuls-o. O recunoști ?

— Da.

— Ia-o.

A luat scrisoarea și a apropiat-o de lumină. Îl urmăream cu atenție. Peste câteva minute, a întors repede foaia să vadă semnătura de pe ultima pagină. Singele i-a năvălit în obraz.

— Ce-i asta ? m-a întrebat el, încremenit.

— Acum trei ani am găsit această scrisoare într-o carte. Mi-am dat seama că fusese uitată acolo, am citit-o și — am aflat totul. De atunci, scrisoarea a rămas la mine, pentru că n-am avut cui s-o dau. Ei nu puteam să i-o dau. Dumitale ? Dar era cu neputință ca dumneata să nu cunoști conținutul acestei scrisori, în care era cuprinsă trista poveste... Pentru ce a fost nevoie de toată prefăcătoria dumitale — nu știu. Deocamdată nu sînt lămurită. Nu pot pătrunde în sufletul dumitale întunecat. Ai vrut să pari că-i ești superior și ai izbutit. Însă pentru ce ? Pentru a triumfa asupra unei fantome, asupra imaginației ei bolnave, pentru a-i dovedi că ea a greșit, iar dumneata ești mai *fără de păcat* decît ea ! Și ți-ai atins țelul, pentru că această bănuială a ei — ideea fixă a unei minți care se stinge, a fost, poate, ultima plîngere a unei inimi zdrobite împotriva nedreptei osîndiri a oamenilor, la care și dumneata ai luat parte. „Și ce-i dacă m-ai îndrăgit ?“ Iată ce-ți spunea ea parcă, iată ce a vrut ea să-ți dovedească. Orgoliul dumitale nemăsurat, gelozia dumitale plină de egoism au fost necruțătoare. Adio ! Nu mai e nevoie de explicații ! Dar ia seama, te cunosc pînă în adîncul sufletului, îți citesc gîndurile. Nu uita acest lucru !

M-am îndreptat spre camera mea, fără să știu ce fac. Lîngă ușă m-a oprit Ovrov, ajutorul lui Piotr Alexandrovici.

— Aș vrea să stau de vorbă cu dumneata, mi-a spus el, salutîndu-mă respectuos.

Mă uitam la el și nu înțelegeam ce spune.

— Mai tîrziu, iartă-mă, te rog, nu mă simt bine, i-am răspuns, în sfîrșit, trecînd pe lîngă el.

— Așadar, pe mîine, a zis el, înclinîndu-se, cu un zîmbet ciudat, cu subînțeles.

Dar poate că mi s-a părut doar. Totul a trecut ca un fulger prin fața ochilor mei.

Aveam pe atunci vreo unsprezece ani. Prin iulie, părinții mi-au dat voie să petrec o bucată de vreme într-un sat din împrejurimile Moscovei, la o rudă de-a noastră, domnul T., în casa căruia se adunaseră pe atunci vreo cincizeci de invitați, poate și mai mulți... Nu mai țin minte anume cîți erau, că nu i-am numărat. Domnea o atmosferă de voie bună și larma nu mai contenea. Aveai impresia că petrecerea aceea n-o să se mai sfîrșească niciodată. Gazda parc-ar fi jurat să-și irosească în cel mai scurt timp toată averea ei uriașă, ceea ce, de altfel, a și izbutit acum de curînd, cheltuind tot ce avusese pînă la ultima lețcaie, de-a ajuns în sapă de lemn. În fiecare moment soseau oaspeți noi — Moscova era doar la doi pași de acolo, la o aruncătură de băț, așa încît cei ce plecau nu făceau decît să lase loc noilor veniți, fără să tulbure veselia generală. Petrecerile se țineau lanț, distracțiile parcă nu mai aveau sfîrșit. Cînd porneau călări pîlcuri-pîlcuri prin împrejurimi, cînd se plimbau prin pădure ori cu barca pe rîu ; picnicuri, dejunuri la iarbă verde, supeuri pe terasa cea mare a casei, împodobită cu trei rînduri de flori rare, care îmbălsămau aerul proaspăt al nopții, iluminată atît de viu, încît doamnele noastre, aproape toate drăgălașe, păreau și mai fermecătoare, cu fețele însuflețite de impresiile din timpul zilei, cu ochii strălucitori, cu vorba plină de voioșie presărată cu risete sonore ca niște clopoței. Se dansa, se făcea muzică, se cînta ; iar dacă era înnorat, se organizau tablouri

vivante, șarade și proverbe, se jucau piese. Se iviseră ca din senin talente oratorice, povestitori iscusiți și meșteri în vorbe de duh.

Pe primul plan se și situaseră câteva personaje mai marcante. Firește că erau nelipsite bîrfeli și pălăvrăgeli fără de care nu-i chip de trăit pe lumea asta și milioane de oameni ar muri de plictiseală, ca muștele. Cum însă eu nu aveam decît unsprezece ani, ocupat fiind de cu totul alte lucruri, n-am băgat în seamă personajele acelea, și chiar dacă am observat cîte ceva, era departe de a fi totul. Abia mai tîrziu mi-am mai adus aminte de unele lucruri. Ochii mei de copil nu puteau prinde decît înfățișarea sculptoare a spectacolului și însuflețirea generală ; strălucirea, zgomotul, toate lucrurile acestea, pînă atunci nemaivăzute și nemai-auzite de mine, care m-au impresionat într-atît, încît în primele zile mai că-mi pierdusem capul.

Vorbesc mereu de cei unsprezece ani ai mei ; firește, eram un copil, nimic mai mult. Multe din frumoasele doamne de față nu se gîndeau, mîngîindu-mă, la anii mei. Dar, ciudat lucru : mă stăpînea de pe atunci o senzație neînțeleasă, ceva necunoscut, străin inimii mele trecea în ea un freamăt, o făcea uneori să se aprindă și să bată speriată, și o roșeață neașteptată îmi îmbujora adesea obrajii. Uneori mă simțeam rușinat și chiar jignit de anumite privilegii care mi se acordau ca unui copil. Alteori mă coplesea un fel de uimire și atunci mă retrăgeam departe de lume, ca și cum aș fi vrut să mă reculeg, să-mi amintesc parcă de ceva ce mi s-ar fi întipărit foarte bine în minte pînă atunci, dar deodată aș fi uitat — ceva fără de care nu puteam nici în ruptul capului să mă arăt în ochii lumii, nu puteam trăi.

Alteori, în sfîrșit, mi se părea că ascund ceva de toți ceilalți, ceva ce n-aș fi povestit nimănui, pentru nimic în lume, fiindcă, pui de om cum eram, mi-era rușine pînă la lacrimi de acest secret al meu. Curînd, m-am simțit oarecum izolat în mijlocul iureșului de petreceri din jurul meu. Mai erau acolo și alți copii, însă fie cu mult mai mici, fie cu mult mai în vîrstă decît mine. De altfel, nici nu-mi păsa de ei. Firește, nici nu mi s-ar fi întîmplat nimic, dacă nu m-aș fi aflat într-o situație deosebită. În ochii tuturor acestor frumoase doamne rămîneau mereu aceeași ființă mică, nedefinită, pe care le plăcea uneori s-o mîngîie și cu care puteau să se joace, de parcă aș fi fost o păpușică. Mai cu seamă una din ele, o blondă fermecătoare, cu un păr bogat și vaporos cum n-am mai văzut nicicînd după aceea și, probabil, nici nu voi mai vedea vreodată în viață, părea c-ar fi jurat să nu mă lase în

pace. Rîsul ce răsuna mereu în jurul nostru, stîrnit clipă de clipă de neașteptatele, nebunaticile ei ieșiri față de mine, mă făcea să intru în pămînt, dar pe ea o înveselea ; era vădit că-i face o imensă plăcere. Într-un pension, între prietene, s-ar fi convenit, desigur, să i se spuie ștregăriță. Minunat de frumoasă, avea ceva care te făcea să nu-ți mai iei ochii de la dînsa. De bună seamă, nu aducea cîtuși de puțin cu domnișoarele acelea sfioase, bălăioare, albe ca puful și gingașe ca șoriceii albi sau ca niște fete de preot protestant. Nu prea înaltă și cam durdulie, avea totuși trăsături gingașe și fine, minunat desenate. Un fel de fulgere îi străluminau mereu obrazul și întreaga ei făptură era ca o flacăară, ușoară, vie, sprintenă. Ochii ei mari, larg deschiși parcă aruncau scînteii ; strălucirea lor amintea diamantele. N-aș da în viața mea asemenea ochi albaștri, strălucitori, pentru toți ochii negri din lume, fie ei și mai negri decît cele mai negre priviri andaluze. De altfel, și blonda mea făcea, pe drept cuvînt, cît faimoasa brună slăvită de acel mare și ilustru poet care jurase, în minunatele sale versuri, pe întreaga Castilie¹, că e gata să-și frîngă toate oasele, numai de i-ar fi îngăduit să atingă, măcar cu vîrfurile unui deget, mantia adoratei. La toate acestea mai trebuie adăugat că frumoasa *mea* era cea mai veselă dintre toate frumoasele lumii, cea mai nebunatică ștregăriță, veșnic rîzînd, zglobie ca un copil, cu toate că era femeie măritată de cinci ani. Rîsul nu-i părăsea o clipă buzele proaspete ca trandafirul care abia apucă să-și deschidă dimineața, cu cea dintîi rază a soarelui, bobocul roșu, înmiresmat, pe care încă nu s-au zvîntat picăturile mari și reci de rouă.

Îmi amintesc că a doua zi după sosirea mea se organizase un spectacol de amatori. Sala era, cum se spune, plină ochi, nu găseai un locșor liber. Nu mai țin minte de ce anume întîrzasem, așa că a trebuit să rămîn tot timpul în picioare. Cum însă jocul plin de voioșie mă atrăgea tot mai mult, m-am strecurat încetul cu încetul pînă în rîndurile din față, unde m-am și sprijinit, în cele din urmă, în coate, pe speteaza fotoliului în care sta o doamnă. Era chiar blonda mea, dar pe atunci nu ne cunoșteam. Și iată că, nu știu cum, privirea mi-a zăbovit pe umerii ei minunat de rotunzi, ispititori, plinuți și albi ca spuma laptelui, cu toate că îmi era absolut indiferent la ce să mă uit : la umerii frumoși de femeie ori la boneta cu panglici de foc ce acoperea părul cărunț al respectabilei doamne din rîndul întîi. Alături de blondă se afla o domnișoară trecută, una din acele fete bătrîne care, cum mi s-a mai întîmplat să observ mai tîrziu, se tot învîrtea mereu prin apro-

pierea femeilor tinere și frumoase, alegându-le pe acelea care nu alungă din preajma lor tineretul. Dar nu despre asta e vorba. De îndată ce domnișoara aceea bătrână și-a dat seama de atenția cu care mă uitasem, s-a aplecat spre vecina ei și i-a șoptit ceva, chicotind, la ureche. Vecina s-a întors imediat și-mi amintesc cum ochii ei de foc mi-au aruncat în penumbră o privire atât de arzătoare, încît am tresărit ca ars. Frumoasa femeie îmi zîmbi.

— Îți place spectacolul ? mă întrebă ea, privindu-mă țintă, șăgalnic și malițios.

— Da, i-am răspuns, continuînd s-o privesc cu o uimire care, vădit, o măgulea.

— Și de ce stai în picioare ? Ai să obosești. N-ai găsit loc ?

— Tocmai că n-am găsit, i-am răspuns, de astă dată preocupat mai mult de grija ce mi-o arăta decît de ochii ei scînteietori și bucurîndu-mă din suflet că s-a găsit în sfîrșit o inimă caritabilă căreia să-i împărtășesc neozaurile mele. Am căutat un loc, dar toate sînt ocupate, adăugai, plîngîndu-mă parcă de faptul că nu era nici unul liber.

— Vino încoace, îmi răspunse îndată, gata să ia orice hotărîre și să facă orice năzbitie i-ar fi trecut prin capul ei ușuratic. Vino-ncoace și stai pe genunchii mei.

— Pe genunchi ?... repetai oarecum încurcat.

Cum am mai spus, privilegiile ce mi se acordau începuseră să mă jignească și să mă intimideze de-a binelea. Doamna de lîngă mine mersese mai departe decît toate, parcă anume ca să-și bată joc de mine. De altfel, sfios și rușinos cum eram, de la un timp mă simțeam intimidat în special în fața femeilor, ceea ce acum m-a făcut să mă fisticesc rău de tot.

— Ei da, pe genunchii mei ! De ce nu vrei să te așezi pe genunchii mei ? stăruia vecina mea, rîzînd din ce în ce mai tare, izbucnind chiar în cele din urmă, nu știu de ce, în hohote de rîs, încîntată, poate, de ideea ei ori de fisticeala mea. Atîta îi trebuia.

M-am înroșit și am început să mă uit sfios jur împrejur, căutînd cum aș putea să mă retrag. Mi-o luă însă înainte, apucîndu-mă de mîină, tocmai ca să nu mai pot pleca și, atrăgînd-o spre ea, începu deodată, spre marea mea uimire, s-o frămînte cu degetele ei mici, jucăușe și fierbinți care mi le strîngeau pe ale mele atît de tare, încît trebuia să mă stăpînesc ca să nu țip de durere, și să nu mă strîmb în același timp oum nu se poate mai caraghios. Eram din cale-afară de uimit, de nedumerit, și chiar speriat, văzînd că există pe lumea asta doamne atît de nostime și atît de

rele, care să vorbească cu băieți de seama mea asemenea fleacuri, și să-i ciupească în același timp atît de dureros, nu știu de ce, și încă în văzul tuturor. Se vede că pe mutra mea nenorocită se citeau totodată nedumeririle mele, pentru că ștregărița îmi rîdea în față ca o nebună, continuînd să-mi ciupească și să-mi frîngă din ce în ce mai tare bieteile mele degete. Nu mai putea de bucurie că reușise să nascocoască o năzbitie, făcînd de rîs un biet băiețaș, zăpăcindu-l de-a binelea. Eram într-o situație desperată. Mai întîi de toate, muream de rușine, pentru că aproape toți cei din jurul nostru se întorseseră spre noi, unii mirați, alții rîzînd, căci înțeleseseră imediat că frumoasa doamnă se apucase de ștregării. Afară de asta, mă stăpîneam cu greu să nu țip, fiindcă îmi frîngea degetele cu un fel de înverșunare, tocmai pentru că nu țipam ; mă hotărîsem să rabd durerea ca un spartan, de teamă să nu stîrnesc vîlvă prin țipătul meu, după care nici nu știu ce m-aș fi făcut. În culmea desperării, începui în cele din urmă să mă lupt, să-mi smulg mîna ; dar tirana mea era cu mult mai puternică. În sfîrșit, n-am mai putut răbda și am țipat. Atîta așteptase și ea ! Într-o clipă m-a și lăsat în pace, întorcîndu-se, de parcă nici n-ar fi fost nimic, nici o ștregărie, întocmai ca un școlar, care, de îndată ce profesorul s-a întors cu spatele, a și făcut o poznă, undeva, pe-alături, a ciupit vreun băiețaș mai mic și mai firav, și i-a dat un bobîrnac, un cot sau un picior, pentru ca în clipa următoare să se instaleze iarăși frumos, cu nasul în carte, și să înceapă a-și toci lecția, în așa fel, încît domnul profesor care, auzind gălăgia, se și repezise la el ca un vultur, să rămînă cu buzele umflate.

Spre norocul meu, însă, în momentul acela atenția tuturor fusese atrasă de jocul de mare artă al gazdei noastre care deținea rolul principal în distribuția piesei, o comedie de a lui *Scribe*. Pe cînd toată lumea aplauda, eu m-am strecurat pe furiș din rîndul meu și m-am pitit în colțul opus al sălii, în dosul unei coloane, de unde priveam cu groază spre locul unde sta perfida și frumoasa doamnă. Mai rîdea încă, acoperindu-și gurița cu o batistă. Și s-a tot uitat mult timp înapoi, căutîndu-mă cu privirea prin toate ungherele sălii, regretînd pesemne mult că încăierarea noastră poznașă se terminase atît de repede și gîndindu-se, poate, ce altă ștregărie să mai facă.

Așa am făcut cunoștință cu ea ; și din seara aceea s-a ținut scai de mine. Mă urmărea fără măsură și fără rușine ; mă persecuta, mă tiraniza. Comicul felului ei de a fi cu mine ieșea din

faptul că se pretindea îndrăgostită la nebunie de mine și mă făcea de ris în văzul tuturor. Firește că, sfios și sălbatic cum eram, ajungeam pînă la lacrimi, iar uneori, exasperat peste măsură de această situație penibilă, în momente critice și deosebit de grele, eram gata-gata să mă iau la bătaie cu vicleana mea adoratoare. Candoarea și deznădejdea mea păreau să-i insufle o nețărmită dorință de a mă urmări pînă în pinzele albe. Era neîndurătoare, iar eu nu mai știam unde să mă ascund de ea. Risul ce răsuna în jurul nostru, provocat de ea, cu pricepere, nu făcea decît s-o îndemne la noi și noi ștregării. În cele din urmă, ajunsese cam prea departe cu glumele ei. Cînd mă gîndesc acum, îmi dau seama că-și îngăduia, într-adevăr, mult prea mult cu mine, copilul de atunci.

Așa era însă firea ei — de ștregărită în toată legea. Am auzit mai tîrziu că cel mai mult o răsfăța propriul ei soț, un om foarte dolofan, foarte mic de statură și foarte roșu la față, foarte bogat și foarte ocupat, cel puțin în aparență. Mobil și agitat, nu putea sta două ore în șir în același loc. Se repezea în fiecare zi, uneori și de două ori pe zi, pînă la Moscova, asigurîndu-ne mereu că are treabă. Cu greu ai fi putut găsi un om mai vesel și mai bun decît bărbatul acesta comic și totuși foarte cumsecade. Își iubea soția pînă la slăbiciune, de-ți era chiar milă de el ; o adora cum adori o zeitate.

Îi acordase deplină libertate. Soția lui avea o mulțime de prieteni și prietene. În primul rînd, puțini erau cei care să n-o îndrăgească, și apoi, flusturatica femeie nu se arăta prea pretențioasă în alegerea prietenilor, cu toate că, în fond, prin firea ei, era mult mai serioasă decît ar reieși din cele relatate pînă aici. Dintre toate prietenele sale, cel mai mult se atașase însă de o tî-nără doamnă, o rudă depărtată care se afla acum, și ea, printre invitați. Între ele se înfiripase un fel de legătură delicată, plină de rafinament, din cele ce se nasc uneori din întîlnirea a două caractere cu totul diferite : unul mai grav, mai profund și mai curat decît celălalt ; al doilea, care i se supune cu dragoste, cu profundă modestie și cu nobilul sentiment al propriei sale valori, simțind întreaga superioritate a celui dintîi și închizînd în inima sa această prietenie ca o fericire. În cazurile acestea se naște tocmai acel gingaș și nobil rafinament în relațiile dintre cele două ființe : de o parte, dragoste și infinită condescendență, de cealaltă parte, dragoste și stimă, o stimă care merge pînă la un fel de teamă de a se vedea diminuat în ochii celui pe care-l iubești atît de mult,

pînă la dorința aprigă, ferventă, de a se apropia cu fiecare pas din viață, din ce în ce mai mult, de inima lui. Cele două prietene erau de aceeași vîrstă ; dar între ele exista o deosebire nemăsurată în toate, începînd cu genul de frumusețe. *M-me* M. era și ea foarte frumoasă, dar frumusețea ei avea ceva aparte, care o făcea să se distingă printre toate aceste femei drăguțe ; chipul ei avea ceva care atrăgea irezistibil toate simpatiile, sau, mai bine zis, trezea un sentiment de afecțiune nobilă, sublimă, în sufletul oricărui om ce-i ieșea în cale. Există în lumea asta asemenea ființe fericit înzestrate. Alături de ea, orice om se simțea mai bine, mai în voie, înconjurat de căldură ; și totuși ochii ei mari și triști, plini de foc și vrajă, aveau o privire plină de neliniște și sfială, stăpîniți parcă de o permanentă teamă de ceva cumplit și dușmănos. Și sfiala aceasta ciudată așternea uneori o asemenea melancolie pe trăsăturile ei dulci și blînde, ca pe chipurile luminoase ale madoanelor italiene, încît, privind-o, te simțezi curînd tot atît de trist, ca și cum ai fi purtat în suflet propria ta durere. În chipul acesta palid și supt, prin frumusețea desăvîrșită a trăsăturilor pure și regulate și prin severitatea melancolică a unei dureri ascunse, înăbușite, se mai întrevedea încă adesea chipul ei de mai înainte, copilărește luminos, imaginea anilor încă atît de apropiați, plini de încredere și, poate, de fericire naivă, zîmbetul blînd, dar șovăielnic și sfios. Toate acestea te impresionau puternic, născînd involuntare simpatii pentru această femeie, așa fel, încît în inima oricui se înfiripa fără voie o grijă fierbinte și dulce care de îndată te făcea s-o simpatizezi cu căldură și te apropia de ea. Părea rezervată, tăcută, deși, de bună seamă, nu există ființă mai atentă și mai iubitoare cînd cineva avea nevoie de compătimire. Există femei care par destinate să fie pururea surori de caritate. În fața lor poți să nu ascunzi nimic, cel puțin nimic din durerile și suferințele ce le porți în suflet. Dacă suferi, te poți apropia de ele cu îndrăzneală și nădejde, fără teamă să le plictisești, fiindcă puțini sînt cei care știu cîtă dragoste și nețărmurită răbdare, cîtă compasiune și generoasă iertare cuprinde cîte o inimă de femeie. Adevărate comori de simpatie, de mîngîiere și nădejde zac în aceste inimi curate, atît de des rănite la rîndul lor, deoarece inima care iubește mult — suferă mult ; dar rana este ascunsă cu grijă de privirile curioase, căci de cele mai multe ori durerea adîncă tace și se ascunde. Pe ele, în schimb, nu le înspăimîntă nici gravitatea unei răni străine, nici puroiul ori mirosul greu pe care-l exală. Cel care se apropie de asemenea ființe devine numai prin aceasta

denm de ele ; de altfel, ele par a fi născute pentru fapte eroice... Doamna M. era înaltă, mlădioasă, zveltă, poate chiar prea subțire. Mișcările ei erau inegale : cînd încete, line și chiar pătrunse de oarecare gravitate, cînd copilărește impetuoase ; în gesturile ei se ghicea în același timp și un fel de supunere sfioasă, ceva ca un freamăt ; părea expusă oricărei primejdii, fără a cere nimănui nimic, fără a cere ocrotire.

Spuneam mai înainte că îndrăzelile regretabile ale viclenei blonde mă umpleau de rușine și durere, mă răneau adînc. Mai aveam pentru aceasta încă un motiv secret, ciudat, prostesc, pe care-l ascundeam ; din cauza lui tremuram ca un nenorocit, chiar și gîndindu-mă numai la ea, singur, cu mintea răvășită, undeva, în vreun ungher întunecat și tainic, unde nu pătrundeau privirile inchizitoriale, batjocoritoare ale ștregăritei cu ochi albaștri. Numai la gîndul acesta muream de rușine, de sfială și de teamă. Într-un cuvînt, eram îndrăgostit ; adică, nu ! Spun prostii : asta era cu neputință. Dar atunci de ce dintre toate chipurile din jurul meu numai unul singur îmi captiva atenția ? De ce numai pe ea îmi plăcea s-o urmăresc din ochi, cu toate că nu-mi ardea de loc pe vremea aceea să umblu după doamne și să caut să le cunosc. Aceasta se întîmpla mai ales seara, pe vreme rea, cînd ne adunam toți în casă și cînd eu, pitit singur-singurel undeva într-un ungher, mă uitam fără rost peste tot, negăsindu-mi absolut nici un fel de altă ocupație, deoarece, în afară de persecutoarele mele, nimeni nu prea vorbea cu mine ; în asemenea seri mă plictiseam de moarte. În ceasurile acelea cercetam atent chipurile din jurul meu, căutam să prind cîte ceva din conversațiile pe care de multe ori nu le înțelegeam de loc ; și tocmai atunci privirea dulce, zîmbetul blînd și frumosul chip al doamnei M. (pentru că ea era femeia aceea) nu știi de ce rețineau atenția mea fermecată și această impresie stranie, nedeslușită, dar nespus de dulce nu se mai ștergea din mintea mea. Uneori, ore în șir nu mă puteam smulge din contemplarea ei ; învățasem pe de rost orice gest, orice mișcare a ei, studiasem fiecare inflexiune a glasului ei plin, argintiu și totuși puțin voalat. Și, lucru ciudat, din tot ce observasem, m-am ales, pe lîngă o sfioasă și dulce impresie, cu un fel de curiozitate de neînțeles. Parcă mă zbăteam să pătrund o taină...

Cel mai chinuitor pentru mine era să fiu ținta ironiilor în prezența doamnei M. Aceste ironii și aluzii comice mi se păreau chiar înjositoare. Și cînd toată lumea izbucnea în rîs, distrîndu-se pe socoteala mea, uneori chiar cu involuntara participare a doamnei

M., fugeam de persecutoarele mele, plin de deznădejde, buimăc de durere, și mă refugiam la etajul de sus, unde stam toată ziua singur, neîndrăznind să mă mai arăt în salon. De altfel, nu înțelegeam încă nici eu pricina rușinii mele, nici a emoțiilor prin care treceam — nu eram conștient de întregul proces. Cu doamna M. aproape că nu schimbam încă nici două vorbe, și firește, nici n-aș fi îndrăznit s-o fac. Dar iată că, într-o seară, după o zi cât se poate de nesuferită pentru mine, mort de oboseală, am rămas în urma celorlalți la plimbare ; căutam să mă strecor spre casă traversînd grădina. Într-o alee mai retrasă, am zărit-o pe doamna M. Era singură, de parcă și-ar fi ales cu tot dinadinsul un loc atît de izolat, și ședea cu capul plecat, dusă pe gînduri, frămîntîndu-și batista. Cufundată în meditație, nici nu m-a auzit apropiindu-mă de ea.

Cînd m-a zărit, s-a ridicat repede de pe bancă, s-a întors cu spatele și am observat că-și șterge pe furîș ochii cu batista. Plîngea. După ce și-a șters lacrimile, mi-a zîmbit și a pornit alături de mine spre casă. Nu mai țin minte despre ce anume am vorbit ; dar mereu căuta să mă depărteze de ea, sub fel de fel de pretexte : ba cerea să-i rup o floare, ba să văd cine vine călare pe aleea de alături. Și cum mă depărtam de ea, ducea iarăși batista la ochi și-și ștergea neascultătoarele lacrimi care, nevrînd nicicum să se potolească, se adunau mereu în inima ei și se revărsau din sărmanii ei ochi. Îmi dădeam seama că prezența mea o stingherește, căci mereu căuta să mă îndepărteze ; vedea și ea că înțeleg totul, dar nu se putea stăpîni și aceasta îmi sfîșia și mai mult inima. Eram furios pe mine în momentul acela, ajunsese aproape la desperare ; mă blestemam pentru stîngăcia și neinventivitatea mea ; și totuși nu-mi venea în minte cum să mă despart de ea mai potrivit, fără să se bage de seamă că i-am observat durerea. Mergeam însă alături de ea, cuprins de o tristă uimire, chiar de teamă, cu desăvîrșire pierdut, negăsind, hotărît, nici un cuvînt pentru a continua convorbirea noastră care și așa nu se închea de loc.

Întîlnirea aceasta mă surprinsese în așa măsură, încît toată seara am urmărit-o pe furîș pe doamna M. cu o avidă curiozitate, fără să-mi pot lua ochii de la ea. Mi s-a întîmplat însă de două ori ca ea să surprindă pe neașteptate privirile mele insistente. Cînd îmi prinse a doua oară privirea, îmi zîmbi. A fost singura dată cînd a zîmbit în seara aceea. Tristețea mai flutura pe fața ei, foarte palidă acum. Vorbea tot timpul încet cu o doamnă în

vîrstă, o bătrînă rea și cîrcotașă, pe care nimeni n-o putea suferi din cauza obiceiului ei de a spiona și a bîrfi; se temeau însă toți de ea și de aceea, vrînd-nevrînd, se sileau s-o îmbuneze în fel și chip...

Pe la zece seara, a sosit soțul doamnei M. Pînă atunci o urmărisem cu cea mai mare atenție, fără să-mi iau ochii de la chipul ei trist; cînd a intrat pe neașteptate soțul ei, am văzut-o tresărind, iar chipul ei, din palid cum era, se făcu alb ca varul. Reacția era atît de vădită, încît au observat-o și ceilalți: am prins un crîmpei de convorbire din care am reușit să înțeleg că biata doamnă M. nu o ducea prea bine. Se spunea că bărbatul ei era gelos ca un maur, dar nu din dragoste, ci din vanitate. Înainte de toate era un european, un om ce mergea în pas cu vremea, făcînd caz și fălîndu-se cu ideile sale noi. Ca înfățișare, era un bărbat cu părul negru, înalt și deosebit de voinic, cu favoriți după moda europeană, cu fața rumenă de om satisfăcut de el însuși, cu dinții albi ca zahărul și o ireproșabilă ținută de gentleman. Trecea drept *om deștept*. Așa este apreciată în unele cercuri o specie deosebită de oameni, îmbruibați pe seama altora, care nu fac absolut nimic, nu vor să facă absolut nimic și au, din cauza eternei lor trîndăvii, un boț de grăsime în loc de inimă. Îi auzi mereu spunînd că nu pot face nimic din cauza unor împrejurări foarte încurcate, vitrege, care „le istovesc geniul“, și din pricina asta „ți-e mai mare jalea să te uiți la ei“. Fraza asta solemnă este „*un mot d'ordre*“* al lor, parola și deviza lor, pe care ghiftuiții o repetă pretutindeni, în orice moment, plictisind toată lumea cu aceste *tartuffe*-isme și vorbe goale. De altfel, unii dintre caraghioșii aceștia care nu izbutesc să-și găsească nici o ocupație — și, la drept vorbind, nici n-au căutat-o vreodată — vor cu tot dinadinsul să convingă pe toți că în loc de inimă nu au un boț de grăsime, ci, dimpotrivă, *ceva foarte profund* — ce anume, n-ar putea să spună nici cel mai grozav chirurg, chiar dacă ar vorbi, desigur din politețe. Domnii de această teapă își petrec viața concentrîndu-și toate instinctele asupra unor bîrfeli ordinare, condamnînd orice cu cea mai mare miopie și nemăsurată mîndrie. Neavînd altceva de făcut decît să surprindă și să comenteze la infinit greșelile și slăbiciunile altora, și nici mai multă bunătate decît aceea hărăzită unei stridii, nu le vine greu, date fiind asemenea mijloace de apărare, să trăiască

* Cuvînt de ordine (fr.).

destul de prudent printre ceilalți oameni. Și de asta se grozăvesc peste măsură. Așa, de pildă, sînt aproape convinși că mai toată lumea trebuie să le plătească tributul ; că lumea întreagă este pentru ei un fel de stridie luată în chip de provizii ; că toți afară de ei sînt niște proști ; că oricine seamănă cu o portocală sau cu un burete, bun de stors cînd și cînd, dacă au nevoie de zeamă ; că sînt stăpîni peste toate și întreaga ordine lăudabilă a lucrurilor decurge tocmai din faptul că ei sînt atît de deștepți și oameni de caracter. În îngîmfarea lor nemărginită, nu-și recunosc nici un fel de lipsuri. Seamănă cu specia aceea de indivizi șmecheri, niște Tartuffi și Falstaffi înnăscuți care au făcut atîtea șmecherii, încît s-au convins chiar ei că așa trebuie să fie, că le este dat să trăiască și să meargă dintr-o învîrteală într-alta ; de atîtea ori au căutat să-i convingă pe alții că sînt oameni cinstiți, încît, în cele din urmă, s-au convins ei înșiși cum că ar fi, într-adevăr, cinstiți și că potlogăriile lor sînt tocmai tot ce poate fi mai cinstit. N-ar fi în stare niciodată să-și facă un examen de conștiință cinstit, să se judece singuri după criterii nobile ; pentru unele treburi au obrazul mult prea gros. Pentru ei, în primul plan se află pururea și întru toate prețioasa lor persoană, Molohul și Baalul lor, magnificul lor *eu*. Întreaga fire, întregul univers reprezintă pentru ei doar o oglindă fermecată creată anume pentru ca idolul nostru să-și admire neconținut imaginea răsfrîntă de ea, nemaivăzînd din cauza ei pe nimeni altul și nimic mai mult ; nu este deci de mirare că orice lucru din lume i se arată sub o înfățișare atît de urîță. Un astfel de om are o vorbuliță gata pregătită pentru orice ocazie, iar culmea dibăciei din parte-i e faptul că această expresie este totodată și cea mai la modă. Chiar ei singuri contribuie la răspîndirea acestei mode, trîmbițînd la toate răscurile exact ideea care, după cum bănuiesc ei, va avea succes. Tocmai ei au destulă intuiție ca să dibuie o asemenea expresie la modă și să și-o însușească înaintea altora, în așa fel, încît să pară că ei sînt cei care au lansat-o. Își fac mai cu seamă o rezervă de expresii cu care să-și manifeste cea mai profundă simpatie față de umanitate, să definească ce înseamnă adevărata filantropie, cea mai deplin justificată de rațiune și, în sfîrșit, expresii cu care să înfierceze neîncetat romantismul, cu alte cuvinte, de cele mai multe ori, tot ce este mai frumos și mai adevărat și din care un singur atom e cu mult mai prețios decît tot neamul lor de viermi tîrîtori. Nu recunosc însă în mod grosolan adevărul în forma lui indirectă, nefinită, de prefacere și resping tot ce nu este încă copt, tot ce suferă încă

un proces de frământare, de transformare. Ghiftuitul a trăit toată viața plin de voioșie, avînd toate de-a gata, fără să facă nimic, el nu știe, așadar, cît de greu se face orice lucru. De aceea, vai și amar de el, dacă vreo asperitate îi atinge sentimentele înecate în grăsime : asta n-o iartă niciodată și e gata oricînd să-și amintească și să se răzbune cu sete. În concluzie, eroul meu nu este nici mai mult, nici mai puțin decît un sac uriaș, plin pînă la gură de maxime, de fraze la modă și de etichete de tot soiul.

Trebuie să spun totuși că domnul M. se deosebea prin ceva remarcabil : era un flecar spiritual și bun de gură, așa că în saloane se forma întotdeauna în jurul lui un cerc întreg. În seara aceea, reușise să producă o impresie deosebită. Conducea conversația plin de vervă și de voie bună, bucuros nu știu de ce, și-i făcuse pe toți să se uite la el. Doamna M., în schimb, arăta tot timpul ca bolnavă ; părea atît de tristă, încît aveam mereu impresia că încă o clipă și pe genele ei lungi au să tremure iar lacrimile de adineauri. Toate acestea, după cum am mai spus, m-au emoționat profund și m-au uimit peste măsură. Am plecat cu un sentiment de ciudată curiozitate și toată noaptea l-am visat pe domnul M., eu care pînă atunci visasem foarte rar ceva urît.

A doua zi dis-de-diminează m-au chemat, împreună cu alții, la o repetiție cu niște tablouri vivante în care-mi dăduseră și mie un rol. Tablourile vivante, piesa de teatru și apoi dansurile trebuiau să aibă loc într-o seară, cam peste cinci zile, cu prilejul unei sărbători de familie : ziua de naștere a celei mai tinere fiice a gazdei noastre. La această sărbătorire, aproape improvizată, fuseseră invitați din Moscova și de la vilele din împrejurimi încă vreo sută de oaspeți, astfel încît era treabă multă, griji, zăpăceală și forfotă. Repetițiile — sau mai bine zis, parada costumelor — fuseseră fixate nepotrivit, dimineața, deoarece regizorul nostru, cunoscutul pictor R., prieten și invitat al gazdei noastre, care din prietenie pentru aceasta primise să compună și să monteze tablourile, și apoi să se ocupe și cu pregătirea noastră, se grăbea acum să plece în oraș ca să cumpere recuzita și să facă aprovizionarea în vederea serbării ; n-avea, așadar, timp de pierdut. Jucam într-unul din tablouri, împreună cu doamna M. Era o scenă din viața medievală, intitulată : „Castelana și pajul ei“.

Întîlnindu-mă cu doamna M. la repetiție, am fost cuprins de un inexplicabil sentiment de jenă. Mi se părea că va citi pe dată în ochii mei toate gîndurile, îndoielile și presupunerile născute în ajun în capul meu. Mi se mai părea apoi mereu că m-am făcut

vinovat de ceva față de ea, pentru că în ajun o văzusem plângînd și o împiedicaseam să-și manifeste nestingherit durerea ; vrînd-nevrînd, avea să mă vadă ca pe un martor neplăcut, ca pe un părtaș nepoftit la tainele ei. Din fericire, lucrurile s-au aranjat de la sine : pur și simplu n-am fost luat în seamă. Avea aerul că nu-i pasă nici de mine, nici de repetiție : era distrată, tristă, îngîndurată și mohorită ; se vedea că e frămîntată de o mare neliniște. Terminîndu-mi rolul, am fugit să mă schimb și peste zece minute am ieșit pe terasa dinspre grădină. Aproape în aceeași clipă, a ieșit pe-o altă ușa și doamna M., iar drept în față a apărut deodată soțul ei cel plin de sine, care se întorcea din grădină, unde condusesese tocmai un grup întreg de doamne, lăsîndu-le acolo în grija unui oarecare *cavalier servant* * disponibil. După toate aparențele, întîlnirea dintre cei doi soți fusese neașteptată. Nu știu de ce, doamna M. se fistîci deodată, și mișcarea ei nervoasă mărturisi o ușoară ciudă. Soțul, care, venind spre casă, fluierase pe drum nepăsător o arie, netezindu-și favoriții, cu un aer de profundă meditație, dînd de nevastă-sa, se încruntă și o măsură din cap pînă în picioare, după cum îmi amintesc, cu o privire hotărît inchizitorială.

— Te duci în grădină ? o întrebă el, zărind în mîinile soției o umbreluță și o carte.

— Nu, în luncă, răspunse ea, roșind ușor.

— Singură ?

— Cu el... rosti doamna M. arătînd spre mine. Dimineața mă plimb singură, adăugă ea cu o voce șovăitoare, vagă, așa cum vorbești cînd minți pentru prima oară în viață.

— Hm... Am condus chiar acum într-acolo o societate întreagă. Se adună cu toții lingă chioșc ca să-l conducă pe N. Știi, pleacă... I s-a întîmplat nu știu ce bucluc, acolo, la Odesa... Verișoara dumitale (vorbea despre doamna cea blondă) rîde și e gata să plîngă în același timp, fără să pricep de ce. Mi-a spus, de altfel, că ești supărată, pentru nu știu ce motiv, pe N. și că de aceea n-ai venit să-l petreci. Niște fleacuri, firește ?

— A spus-o așa, ca să rîdă, răspunse doamna M., coborînd treptele terasei.

* Cavalier îndatoritor (fr.).

— Va să zică, acesta este nelipsitul dumatăle *cavalier servant* ? adăugă domnul M., schimonosindu-și gura și fixându-mă prin lornionul său.

— Sînt paj ! am strigat, supărat pentru gestul cu lornionul și pentru ironia lui, apoi, rîzîndu-i drept în față, am sărit deodată peste trei trepte ale terasei.

— Drum bun, mormăi domnul M. și-și văzu de treabă.

Firește că, din clipa în care mă prezentase bărbatului ei, m-am și apropiat îndată de doamna M., ca și cum m-ar fi invitat de-o oră și m-aș fi plimbat cu ea de o lună de zile, în fiecare dimineață. Nu mă puteam dumiri însă, de ce s-a pierdut, de ce s-a fisticit în halul acesta și la ce anume se gîndea, hotărîndu-se să recurgă la neînsemnata ei minciună ? De ce să nu-i fi spus pur și simplu că se duce să se plimbe singură ? Nu mai știam nici cum să mă uit la ea ; cuprins de uimire, am început totuși, în modul cel mai naiv cu putință, să mai arunc pe furîș cîte-o privire spre chipul ei. Dar și de data asta, ca și cu o oră înainte, la repetiție, nu băga în seamă nici faptul că o supravegheam, nici mutele mele întrebări. Aceeași frămîntare chinuitoare, dar și mai vădită, mai profundă decît atunci, i se citea pe față, în emoția și în umbletul ei. Se îndrepta undeva zorită, cu pasul din ce în ce mai grăbit și cătînd neliniștită în fiecare alee, în fiecare drum din luncă, tot întorcîndu-se mereu spre grădină. Așteptam și eu ceva. Deodată, în spatele nostru se auziră tropote de cai. Era un grup de călăreți și călărețe care-l conduceau pe acel N. ce părăsea atît de brusc societatea noastră.

Printre doamne era și blonda mea, despre care vorbise domnul M., amintind de lacrimile ei. Acum rîdea cu hohote, ca un copil, așa cum îi era obiceiul, mergînd la trap. Avea un murg minunat. Cînd ajunse în dreptul nostru, domnul N. salută ridicînd pălăria, dar nu se opri, nici nu-i spuse doamnei M. vreo vorbă. În curînd, tot grupul nu se mai văzu. Am aruncat o privire spre doamna M. și era gata să scot un țipăt de mirare : stătea în fața mea, albă ca varul, cu ochii plini de lacrimi grele. Întîmplător, privirile noastre se încrucișară : doamna M. roși, întorcîndu-și o clipă fața, pe care se ogîndiră neliniștea și ciuda. Prezența mea era de prisos, mai rău ca în ajun ; asta apărea cît se poate de limpede. Dar cum puteam să dispar ?

Deodată, doamna M. păru să găsească o soluție. Deschise cartea pe care o ținea în mînă și, înroșindu-se toată la față, silindu-se

vădit să nu se uite la mine, spuse ca și cum și-ar fi dat seama abia acum :

— Vai, am luat din greșeală volumul doi ! Du-te, te rog, și adu-mi-l pe întâiul.

Nu era greu de priceput ! Rolul meu se terminase și nici că se putea o alungare mai fățișă.

Am fugit să-i aduc cartea, dar nu m-am mai întors. În dimineața aceea, volumul întâi a zăcut liniștit pe masă...

Îmi pierdusem însă cu desăvîrșire capul. Inima îmi bătea cu putere, de parcă m-ar fi speriat mereu cineva. Mă căzneau din răspuțeri să nu dau ochii cu doamna M. În schimb, urmăream cu o aprigă curiozitate persoana plină de mulțumire a domnului M., de parcă acum trebuia să descopăr negreșit în el ceva deosebit. Nu înțeleg de loc ce rost avea această ridicolă curiozitate a mea ; îmi amintesc doar atît — că eram stăpînit de un sentiment ciudat de mirare în urma celor ce-mi fusese dat să văd în dimineața aceea. Dar ziua abia începuse și pentru mine era să fie bogată în evenimente.

De data aceasta, am dejunat foarte devreme. În seara aceea, toată lumea urma să plece într-o excursie în satul vecin, unde tocmai avea loc o serbare cîmpenească ; aveam deci nevoie de timp să mă pregătesc. Trei zile am visat la această excursie, cu gîndul că o să petrec de minune. Eram adunați aproape toți la cafea pe terasă. Strecurîndu-mă binîșor pe la spatele celorlalți, m-am ascuns în dosul celor trei rînduri de fotolii. Eram împins de curiozitate, dar în același timp nu țineam de loc să mă vadă doamna M. Întîmplarea a vrut însă să nimeresc lîngă doamna cea blondă care mă persecuta. Acum se întîmplase însă cu ea ceva absolut cu neputință, o adevărată minune : se făcuse de două ori mai frumoasă ca înainte. Nu știu cum și de ce se întîmpla asta, dar astfel de minuni se petrec destul de des cu femeile. În clipa aceea se afla printre noi un oaspete nou, un tînăr înalt, palid la față, un nelipsit admirator al blondinei noastre ; tocmai sosise de la Moscova, parcă anume ca să ia locul lui N. abia plecat, despre care se spunea că ar fi fost îndrăgostit la culme de această femeie frumoasă. În ceea ce-l privește pe noul venit, el era de mult cu ea exact în relațiile care existau între Benedict și Beatrice în *Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare.² Într-un cuvînt, în ziua aceea frumoasa noastră avea un succes cu totul deosebit. Glumele și sporovăiala ei erau atît de gingașe, atît de

pline de candoare și de scuzabilă imprudență ! Cu grațioasa ei încredere în sine, era atît de convinsă de entuziasmul general, încît, într-adevăr, stîrnea tot timpul un fel de adorație cu totul deosebită. Cercul musafirilor uimiți, care o admirau din plin, nu se mai împrăștia din jurul ei ; niciodată încă nu fusese atît de fermecătoare. Orice cuvînt al ei ispitea și uimea, era prins din zbor, repetat din om în om și nici o glumă, nici o pozna de-a ei nu se pierdea neobservată de ceilalți. Se pare că nimeni nici nu s-ar fi așteptat din partea ei la atîta bun-gust, inteligență și strălucire. Insușirile ei cele mai minunate fuseseră în fiecare zi mascate, ascunse de firea ei voluntară și fantastică, de ștregăriile ei de școlăriță îndărătnică, frizînd bufoneria. Puțini erau cei care îi întrezăriseră aceste calități ; chiar cei care-și dăduseră seama de existența lor, nu le luaseră în serios ; astfel încît, de rîndul acesta, extraordinarul ei succes fusese întîmpinat cu un mormur general de uimire.

Trebuie spus că la succesul ei contribuise și o împrejurare destul de delicată, cel puțin dacă ar fi să judecăm după rolul pe care-l juca în acel timp soțul doamnei M. Ștregărița își pusese în gînd — și, trebuie să adaug, aproape spre satisfacția generală sau cel puțin satisfacția tineretului — să-l supună unor îndîrjite atacuri, din mai multe motive, probabil foarte importante după părerea ei. Începu deci cu el un adevărat duel de glume, ironii, sarcasme din cele mai irezistibile și mai ambigue, cele mai viclene, perfect ticluite, din cele care nimeresc drept la țintă, dar de care nu te poți agăța în nici un fel ca să te păzești ; ele nu fac decît să epuizeze victima aleasă, supusă unor sforțări zadarnice, care o aduc într-o stare de furie sau de comică desperare.

Nu știu exact, dar mi se pare că purtarea aceasta a doamnei celei blonde fusese premeditată, nu spontană. Duelul atît de îndîrjit se dezlănțuise încă la masă. Îl numesc „îndîrjit“, întrucît domnul M. nu și-a depus prea ușor armele. A trebuit să recurgă la toată prezența lui de spirit, la simțul umorului și la întreaga sa ingeniozitate ca să nu fie făcut praf, zdrobit cu desăvîrșire și acoperit de rușine. Totul se petrecea în risetele neîntrerupte și nestăpînite ale tuturor celor de față și ale părtaşilor la această luptă. În orice caz, ziua de azi nu mai semăna pentru el cu cea de ieri. Se vedea clar că doamna M. a încercat, și nu o dată, să-și oprească prietena imprudentă, care, la rîndul ei, urmărea cu tot dinadinsul să-l arate pe soțul cel gelos sub un aspect ridicol și bufon, probabil în postura unui barbă-albastră, judecînd după

toate aparențele și după cele ce mi-au rămas în minte, ca și, în sfârșit, după rolul pe care a trebuit să-l joc chiar eu în această încăierare.

Totul s-a petrecut pe neașteptate și în chipul cel mai ridicol. Ca un făcut, în clipa aceea ședeam în văzul tuturor, fără să mă gândesc la nimic rău, uitînd chiar de precauțiile mele de mai înainte. Deodată am apărut în prim plan ca dușman de moarte și rival firesc al domnului M., în calitate de tînăr îndrăgostit nebunește de soția lui, iar persecutoarea mea a jurat pe loc, și-a dat cuvîntul că poate să aducă dovezi în sprijinul celor afirmate : astfel, bunăoară, nu mai departe decît astăzi, a văzut în pădure...

Nu a apucat însă să-și termine fraza — eu am întrerupt-o în clipa cea mai critică pentru mine. Clipa aceea fusese calculată cu atîta precizie diabolică, rezervată cu atîta perfidie tocmai pentru sfârșit, pentru deznodămîntul caraghios și prezentată atît de comic, încît o explozie generală de rîsete nestăpînite a salutat această invenție finală a ei. Și cu toate că mi-am dat pe loc seama că rolul cel mai neplăcut nu-mi fusese rezervat mie, am fost totuși atît de stînjinit, enervat și speriat, încît, cu ochii plini de lacrimi, copleșit de durere, deznădejde și rușine, m-am năpustit să-mi fac loc printre rîndurile de fotolii, am ieșit înainte și, adresîndu-mă persecutoarei mele, am strigat cu glasul vibrînd de indignare și lacrimi :

— Nu vă e rușine... să spuneți tare... de față cu toate doamnele... asemenea neadevăruri... urîte?!... Parcă ați fi o fetiță mică... În fața tuturor bărbaților... Ce au să zică ei ? Dumnea-voastră... atît de mare... Femeie măritată!...

N-am apucat să sfîrșesc, fiind întrerupt de aplauze asurzitoare. Izbucnirea mea produsese adevărate furori. Gestul meu naiv, lacrimile mele, dar mai cu seamă faptul că am sărit parcă în apărarea domnului M. — toate acestea stîrniseră rîsete atît de infernale, că și astăzi, cînd îmi aduc aminte numai, îmi vine și mie să mă tăvălesc de rîs... Am înmărmurit, aproape nebun de groază și rușine. Dezmeticindu-mă deodată, mi-am acoperit obrazul cu mîinile, m-am repezit afară, răsturnînd tava cu care feciorul de casă tocmai intra pe ușă, și am urcat în fugă sus pe scară, în odaia mea. Simucind din ușă cheia pusă pe dinafară, m-am încuiat pe dinăuntru. Și bine am făcut, întrucît după mine venea o adevărată poteră. Într-o clipă, ușa mea a fost asaltată de o mulțime de doamne din cele mai drăgălașe. Auzeam rîsul lor sonor, vorba repezită, glasurile însuflețite ; ciripeau toate deodată ca niște rîndunele. Toate, fără excepție, se rugau de mine, mă implorau să le

deschid, fie și numai pentru o singură clipă, se jurau că nu-mi vor face nici cel mai mic rău, că nu vor decît să mă copleșească cu sărutările lor. Dar... ce putea să fie mai cumplit decît această nouă amenințare ? Muream de rușine în dosul ușii, cu fața îngropată în perne. Nu le-am deschis ; nici măcar nu le-am răspuns. Au mai bătut multă vreme în ușă, implorîndu-mă să le deschid ; dar am rămas nesimțitor și surd cum poate fi numai un copil de unsprezece ani.

Ce era de făcut ? Totul fusese dat în vileag, toate secretele mele, pe care le tănuisem cu atîta strășnicie, apăruseră la lumina zilei. De acum încolo aveam să fiu pe veci acoperit de rușine ! La drept vorbind, nici eu însumi nu mă pricepeam cum să-i spun lucrului de care mă temeam atît și pe care aș fi vrut să-l ascund de ceilalți ; și totuși mă temeam de ceva, tremuram ca varga la gîndul că acest *ceva* ar fi putut să fie aflat de toată lumea. Un singur lucru nu știuseseam pînă în clipa aceasta : ce anume este acel lucru, dacă e ceva care se cade sau nu se cade, dacă e frumos sau de rușine, lăudabil sau de condamnat ? Acuma însă, chinuit și cuprins de durere, am aflat că lucrul acesta este *de ris și rușinos* ! Simțeam în același timp instinctiv că un asemenea verdict este greșit, inuman, brutal ; eram însă distrus, nimicît. Procesul de conștiință părea să se fi întepenit în loc, încîlcit în capul meu ; nu eram în stare nici să mă opun acelui verdict, nici măcar să-l apreciez la justa lui valoare. Umblam ca prin ceață. Simțeam doar că inima mea fusese rănită într-un chip inuman, nerușinat și vărsam lacrimi de neputință. Eram iritat la culme ; în inima mea clocoteau indignarea și ura, cu toate că pînă atunci nu cunoscusem acest sentiment. Abia acum, pentru prima oară în viață, am aflat ce înseamnă adevărata suferință, jignire, durere ; toate acestea erau o realitate, fără nici un fel de exagerare. Copil cum eram, fusesem jignit cu brutalitate în dragostea mea dintîi, încă lipsită de experiență, nerealizată ; pudoarea mea, feciorelnică și înmiresmată, fusese prematur dezvăluită și batjocorită, iar prima mea emoție estetică, poate chiar foarte adîncă — luată în derîdere. Desigur, cei care rîdeau de mine nici nu bănuiau multe lucruri și nu-și puteau da seama de chinurile mele. La aceasta contribuia în bună parte o împrejurare ascunsă, pe care nu o lămurisem nici eu pînă atunci, de teamă parcă să o lămuresc. Rămăsesem culcat în pat, nenorocit și desperat, cu obrazul îngropat în perne ; simțeam, rînd pe rînd, valuri de căldură și fiori reci. Mă frămîntau

două întrebări : ce anume a văzut și ce a putut să vadă nesuferita blondă petrecându-se astăzi în pădure între mine și doamna M. ? Iar în al doilea rînd, cu ce ochi, cum o voi mai putea privi în față pe doamna M., și să nu intru în pămînt de rușine și deznadejde ?

O zarvă neobișnuită în curte m-a făcut să ies, în cele din urmă, din starea de semiconștiență în care mă aflam. M-am sculat din pat și m-am apropiat de fereastră. Curtea era plină de trăsuri, de cai de călărie și de servitori grăbiți. S-ar fi părut că toată lumea pleacă ; unii dintre oaspeți încălecaseră, alții se urcau în trăsuri... Mi-am adus îndată aminte de plimbarea plănuită și, încetul cu încetul, în inima mea a început să se strecoare un sentiment de neliniște. Căutam stăruitor din ochi în curte calul meu eston ; nu era însă nicăieri. Așadar, uitaseră de mine. N-am mai putut rezista și m-am repezit într-un suflet jos, fără să mă mai gîndesc nici la întâlniri neplăcute, nici la rușinea mea de adineauri...

Mă aștepta o veste cumplită. De rîndul acesta, nu aveau pentru mine nici cal de călărie, nici loc în vreo trăsură : totul fusese ocupat, eram nevoit să las locul altora.

Zguduit de această nouă lovitură, am rămas în cerdac, uitîndu-mă îndurerat la șirul lung de cupeuri, cabriolete și trăsuri în care pentru mine nu se găsea nici măcar un colțisor, la elegantele amazoane călare pe cai focosi, care jucau în loc de nerăbdare.

Nu se știe de ce unul din călăreți zăbovise. Ceilalți nu-l așteptau decît pe el ca să pornească. Calul lui stătea la scară mușcîndu-și zăbala, bătînd din copită, tresărind mereu și ridicîndu-se speriat în două picioare. Doi grăjdari îl țineau temători de frîu, pe cînd toată lumea păstra o distanță respectabilă.

Intr-adevăr, se întîmplase ceva cît se poate de supărător și asta era cauza pentru care nu puteam veni și eu. Pe lîngă faptul că mai sosiseră alți oaspeți noi, care ocupaseră toate locurile și toți caii, se mai și îmbolnăviseră doi cai de călărie, printre care și al meu. Nu eram însă singurul care suferea din pricina acestei întîmplări. Nici pentru musafirul nostru cel nou, tînărul cu fața palidă de care am vorbit înainte, nu se mai găsea un cal de călărie. Ca să scape de o situație neplăcută, amfitrionul nostru fusese nevoit să recurgă la o măsură extremă : să propuie un armăsar turbat, neînvățat încă la călărie, adăugînd însă, ca să-și împace conștiința, că nu e chip să-l călărești și că hotărîse demult să-l vîndă din cauza firii lui sălbatice, numai bineînțeles să gă-

sească un amator. Prevenit astfel, oaspetele se declarase călăreț destul de bun, gata să încalece pe orice cal, numai și numai să meargă și el în excursie. Amfitrionul nu spuse nimic ; dar acum aveam impresia că pe buzele lui flutura un zîmbet malițios, cam în doi peri. În așteptarea călărețului care se lăudase cu măiestria lui, nu încălecase nici el ; își freca cu nerăbdare minile și furișa mereu cîte o privire spre ușă. Cei doi grăjdari stăpîneau cu greu armăsarul și ceva din dispoziția lui îi cuprinsese și pe ei și nu mai puteau de mîndrie la gîndul că atîta lume îi vede lîngă un astfel de cal care ar fi în stare să omoare un om tam-nisam. Un fel de reflex al zîmbetului viclean de pe buzele stăpînului scînteia și în ochii lor, holbați de încordare și ațintiți și ei spre ușa în pragul căreia trebuia să apară îndrăznețul invitat. Pînă și calul se comporta așa fel, de parcă ar fi fost înțeles cu stăpînul său și cu grăjdarii : se ținea fudul, arrogant, ca și cum ar fi simțit că-l urmăresc zeci de ochi curioși, mîndrindu-se parcă în fața tuturor cu proasta lui faimă, întocmai cum se fălesc cu poznele lor condamnabile cîte unii ștregari incorigibili. Părea să-i arunce o provocare îndrăznețului care a cutezat să atenteze la independența lui.

În cele din urmă, se arată și îndrăznețul. Stingherit de faptul că s-a făcut așteptat și punîndu-și grăbit mînușile, înainte, fără să se uite împrejur, coborî treptele și nu-și ridică ochii decît în clipa cînd încercă să puie mîna pe grumazul calului ce-l aștepta ; surprins de zvîcnetul turbat al calului care se ridică în două picioare și de strigătul de alarmă al spectatorilor speriați, tînărul făcu un pas înapoi, privind cu nedumerire calul sălbatic care tremura ca varga, sforăia de furie și-și rotea cumplit în orbite ochii injectați de sînge, lăsîndu-se mereu pe picioarele dinapoi și ridicîndu-le pe cele dinainte, gata parcă să se avînte în văzduh, tîrîndu-i după el pe cei doi grăjdari. Călărețul rămase o clipă în loc, neștiind ce să facă ; apoi, roșind ușor din pricina tulburării care-l cuprinsese, își ridică privirile, se uită în jur și-și opri ochii asupra doamnelor înspăimîntate.

— E un cal admirabil ! spuse el, ca pentru sine. Și pe cît se pare — foarte plăcut de călărit ; însă... știți ceva ? Eu unul n-am să-l încalec, încheie adresîndu-se gazdei noastre cu un zîmbet larg și deschis care se potrivea atît de bine cu figura lui de om inteligent și bun.

— Și totuși eu cred că sînteți un călăreț excelent, pe cîntea mea, răspunse bucuros proprietarul calului rebel, strîngînd mîna musafirului cu căldură și chiar cu recunoștință. Și aceasta tocmai

datorită faptului că de la prima vedere v-ați dat seama cu ce fiară aveți de-a face, adăugă el cu demnitate. Credeți-mă că eu însumi, care timp de douăzeci și trei de ani am fost husar, am avut de trei ori pînă acum plăcerea să stau întins la pămînt din cauza domniei-sale, adică exact de cîte ori am încălecat acest... trîntor. Tancred, prietene, lumea de aici nu-i de tine ; se vede că ți-a fost sortit să fii încălecat de vreun viteaz de felul lui Ilia Murometș care mai lîncezește și acum pe cuptor în satul Karaciarovo și așteaptă să-ți cadă dinții. Hai, luați-l de-aici ! Să nu mai sperie oamenii ! Degeaba l-am mai scos din grajd, încheie el, frecîndu-și mîinile satisfăcut.

Trebuie să spunem că Tancred nu-i aducea nici cel mai mic folos, și își mînca de pomană tainul ; mai mult : bătrînul husar și-a mai și compromis binecunoscuta lui reputație de geambaș de cai pentru armată, plătind un preț fabulos pe acest trîntor care nu era bun de nimic și nu se putea mîndri decît cu frumusețea lui... Cu toate acestea, acum era încîntat că Tancred al lui nu s-a făcut de rîs : trîntise încă un călăreț, cîștigînd prin aceasta alți lauri absurzi.

— Cum, nu mai mergeți ? strigă doamna cea blondă care voia acum cu tot dinadinsul să fie însoțită de cavalerul ei servant. Vi-i frică ?

— Exact ! Pe cuvînt ! îi răspunse tînărul.

— Și o spuneți serios ?

— Dar bine, doamnă, vreți oare cu tot dinadinsul să-mi rup gîtul ?

— Atunci încălecați repede pe calul meu : că nu-i nici o teamă ; e liniștit cum nu se mai poate. N-o să întîrziem prea mult ; într-o clipă ne schimbă șeile ! Am să încerc să iau calul dumneavoastră... Nu se poate ca Tancred să fie chiar întotdeauna atît de prost crescut.

Zis și făcut ! Nebunatica doamnă descălecă și își termină fraza stînd în picioare, în fața noastră.

— Nu-l cunoașteți pe Tancred dacă vă închipuiți că va admite să pună pe el șaua asta păcătoasă ! Și apoi nici pe dumneavoastră nu vă las să vă rupeți gîtul. Zău că ar fi păcat ! rosti gazda noastră, exagerînd și mai mult, în clipa aceasta de tăinuită satisfacție, obișnuita bruschete, studiată și afectată, brutală chiar, a felului său de a vorbi, ceea ce, după părerea lui, îi crea o reputație de om de treabă, de ostaș bătrîn, menită să-i atragă mai cu seamă sim-

patiile doamnelor. Era una din ciudăţeniile lui, o slăbiciune pe care o cunoşteam cu toţii.

— Dar tu, plîngăciosule, nu vrei să încerci ? Țineai doar morţiș să vii cu noi, spuse călăreața cea curajoasă, zărindu-mă pe mine și, ca să mă întărite și mai mult, făcu un semn cu capul înspre Tancred, de fapt, numai și numai ca să-și asigure o retragere onorabilă, de vreme ce tot descălecaseră fără rost și nici să mă lase pe mine să scap fără o înțepătură, din moment ce făcusem și eu greșeala să-i ies în cale.

— Pesemne, nu ești și tu ca... Ei, ce să mai vorbim, ești doar un erou binecunoscut și o să-ți fie rușine să te arăți fricos, mai cu seamă știind că o să te vadă, frumosule paj, adăugă ea, aruncînd o privire doamnei M., a cărei trăsură aștepta trasă mai aproape de scară ca celelalte.

În clipa cînd frumoasa amazoană se apropiase de noi cu gîndul de a încăleca pe Tancred, îmi simții inima copleșită de ură și dor de răzbunare... Nu pot spune însă ce am simțit auzind provocarea neașteptată a ștregăriței. Am prins din zbor privirea ce o aruncase doamnei M., și mi-am pierdut cu desăvîrșire capul. Un gînd îmi străfulgeră mintea... A fost doar o clipită, poate chiar mai puțin, ca un fel de explozie ; sau poate că se umpluse paharul răbdării mele și m-am răzvrătit deodată cu tot sufletul meu trezit la viață, în așa fel, încît m-am simțit cuprins de dorința să-i dărîm pe toți dușmanii mei, să mă răzbun pe ei pentru toate, de față cu toată lumea, și să le arăt ce fel de om sînt. Sau, în sfîrșit, poate că, printr-o minune, cineva mi-a sugerat în clipa aceea ceva din istoria evului mediu, din care pînă atunci nu cunoscusem nici o buche, și în capul meu amezit s-au învălmășit într-un iureș întreceri de cavaleri, paladini, eroi, frumoase doamne, învingători și glorii ; am auzit parcă trîmbițele crainicilor, zăngănitul săbiilor, strigătele și aplauzele mulțimii și, prin tot vacarmul acesta, strigătul sfios al unei inimi speriate, un strigăt ce desfată un suflet mîndru mai presus decît izbînda și gloria. Nu știu dacă într-adevăr toate aceste absurdități mi-au trecut atunci prin cap sau n-a fost decît o presimțire a inevitabilelor prostii ce aveau să urmeze ; am simțit însă că mi-a sunat ceasul. Inima mea a zvîcnit o dată, a tresărit și, nu știu cum, dintr-o săritură, am coborît treptele și m-am pomenit lîngă Tancred.

— Credeți poate că mi-e frică ? am strigat semeț și mîndru, nebun de înfrigurare, gîfîind de emoție și roșind într-atît, încît lacrimile îmi ardeau obrazii, O să vedeți acuși ! Și, apucîndu-mă

de grumazul lui Tancred, mai înainte ca cineva să facă cea mai mică mișcare ca să mă rețină, am pus piciorul în scară. Chiar în aceeași clipă, Tancred se ridică în două picioare cu capul sus, dintr-o săritură puternică se smuci din mâinile grăjdarilor înmărmuriți și porni ca vîntul, în strigătele de uimire și de spaimă ale celor de față.

Nu știu nici eu cum de am reușit în goana calului să-mi pun în scări și celălalt picior ; nu pot pricepe nici cum de n-am scăpat din mînă friul. Tancred mă scoase afară pe poarta de grilaj, coti brusc la dreapta și o luă la galop de-a lungul gardului, orbește, fără să știe încotro aleargă. Abia în clipa aceea am auzit în urma mea strigătul izbucnit din cincizeci de piepturi ; și acest strigăt răsună în inima mea care se strîngea de spaimă, trezind în ea un sentiment năvalnic de satisfacție și mîndrie, atît de puternic, încît nu voi uita niciodată clipa aceea nebunească din viața mea de copil. Tot sîngele mi se suise la cap, asurzindu-mă, înecînd și înăbușindu-mi spaima. Îmi pierdusem cu desăvîrșire orice judecată. Într-adevăr, cînd mă gîndesc acum la cele petrecute, văd că în tot ce făcusem era ceva cavaleresc.

De altfel, tot cavalerismul meu a început și s-a isprăvit în mai puțin de o clipă ; altminteri, cavalerul ar fi pățit-o cam urît. Nici așa nu știu cum am scăpat cu viață. De fapt, învățasem și știam să călăresc. Dar calul meu eston semăna mai curînd a oaie decît a cal de călărie. De bună seamă, dacă Tancred ar fi avut timp să mă azvîrle, aș fi zburat cît colo. După ce galopase încă vreo cincizeci de pași, s-a speriat deodată de un bolovan mai mare de lîngă drum și a pornit îndărăt. Se întorsese din mers, dar atît de brusc, încît nu pot pricepe nici pînă acum cum de n-am fost aruncat din șa ca o minge, și nu m-am făcut praf, iar Tancred nu s-a soldit răsucindu-se atît de brusc în loc. Porni înapoi spre poartă, scuturînd furios din cap, sărind dintr-o parte într-alta, nebun de furie, zvîrlindu-și picioarele în vînt la voia întîmplării, și căutînd cu fiecare săritură să mă arunce din spinare, de parcă i-ar fi sărit în spate un tigru, care-i înfigea în carne colții și ghearele. Încă o clipă și, neapărat, aș fi zburat. De fapt, cădeam, dar cîțiva călăreți s-au și repezit să mă salveze. Doi din ei mi-au tăiat drumul direct peste cîmp, alți doi m-au ajuns în galop și m-au încadrat atît de strîns, încît mai-mai să-mi strivească picioarele, înghesuindu-l pe Tancred dintr-o parte și dintr-alta. Amîndoi îl apucază de friu. Peste cîteva secunde, eram la scara casei.

M-au dat jos de pe cal, palid, gîfîind. Tremuram tot, ca un fir de iarbă în bătaia vîntului, ca și Tancred, de altfel, care se opintea cu tot trupul, pironit locului, de parcă și-ar fi împlîntat copitele în pămînt, slobozind cu greu răsufllarea-i fierbinte pe nările roșii, fumegînde, tremurînd ca varga, năucit parcă de jîgnire și mînie pentru obrăznicia aceasta de copil rămasă nepedepsită. În jurul meu se auzeau strigăte de nelinîște, de mirare și de spaimă.

În clipa aceasta privirea mea rătăcită se întîlni cu a doamnei M., alarmată, palidă. Și — nu voi uita clipa aceasta ! — deodată o roșeață vie mi-a învăpăiat obrazul. Nu știu ce s-a petrecut în mine ; dar, rușinat și speriat de propriile mele senzații, mi-am lăsat sfios ochii în jos. Privirea mea fusese însă observată, surprinsă, furată. Toți ochii se îndreptară spre doamna M. care, văzîndu-se în centrul atenției generale, roși deodată și ea, ca o copilă, copleșită de un sentiment involuntar, naiv, și acum căuta din răspuseri, zadarnic însă, să-și ascundă stînjeneala, rîzînd...

Privite dinafară, toate acestea ar fi putut să pară, desigur, cît se poate de ridicole. Dar în momentul acela o manifestare cît se poate de naivă și de neașteptată m-a salvat de rîsul tuturor, dînd întîmplării o întorsătură aparte. Cea care provocase toată încurcătura aceasta, frumoasa mea persecutoare, care pînă atunci fusese dușmanul meu neîmpăcat, s-a repezit deodată să mă îmbrățișeze și să mă sărute. Fără să-și creadă ochilor, din clipa cînd am cutezat să-i primesc provocarea și am ridicat mînușă ce mi-o aruncase privind-o pe doamna M., mă urmărise mai mult moartă decît vie de frică pentru mine și chinuită de remușcări, tot timpul cît am zburat călare pe Tancred. Acum, cînd totul se isprăvisc cu bine și, mai cu seamă, cînd, ca și ceilalți, îmi prinsese privirea aruncată doamnei M., îmi văzuse tulburarea și roșeața subită, cînd, în sfîrșit, reușise să găsească pentru acea clipă — potrivit dispozițiilor romanțioase ale căpșorului ei flusturatic — o interpretare nouă, tainică, nerostită, acum, după toate acestea, era atît de încîntată de „cavalerismul“ meu, încît, înduioșată, mîndră de mine, bucuroasă, s-a repezit la mine și m-a strîns la piept. În clipa următoare, ridică spre cei adunați în jurul nostru o fețișoară naivă și gravă, pe care tremurau, luminoase, două lacrimi mici de cleștar și spuse cu un glas grav, serios, cum nu a mai auzit-o nimeni, arătîndu-mă pe mine : „*Mais c'est très sérieux, messieurs, ne riez pas !*“ *, fără să-și dea seama că toată lumea stă ca vrăjită în fața

* Dar e foarte serios, domnilor, nu rideți ! (Fr.)

ei, admirîndu-i luminosul entuziasm. Iată mișcarea aceasta a ei, neașteptată și vijelioasă, chipul ei serios, naivitatea sinceră, lacrimile calde de care n-ar fi bănuț-o nimeni în stare, umplîndu-i ochii veșnic rîzători, păreau un miracol atît de neașteptat, încît stăteau cu toții în fața ei ca electrizați de privirile ei, de vorba repezită, înflăcărată ca și gestul. Parcă nimeni nu-și putea lua ochii de la ea, de teamă să nu scape această clipă rară, oglindită pe chipul ei însuflețit. Pînă și amfitrionul nostru roșise la față ca un bujor și unii afirmău chiar că l-ar fi auzit apoi recunoscînd „spre rușinea sa“, că, timp de o clipă, fusese îndrăgostit de frumoasa lui musafiră. De bună seamă, după toate acestea eu apărusem în fața tuturor în ipostază de cavalier medieval, de erou.

— Delorges ! Togenburg ³ ! se auzea în jurul nostru.

Și începură să aplaude.

— Bravo, tinăra generație ! adăugă gazda noastră.

— Să vină, să vină negreșit cu noi ! strigă frumoasa doamnă. Îi găsim noi, trebuie să-i găsim un loc. Să stea alături de mine, pe genunchii mei... Adică nu, nu ! Am greșit !... se corectă îndată izbucnind în hohote, incapabilă să-și stăvilească rîsul la amintirea primei noastre cunoștințe. Continuînd să rîdă însă, îmi mîngîia cu duioșie mîna, căutînd din răspuțeri să mă îmbuneze ca să nu mă supăr.

— Negreșit ! Negreșit ! îi răspunseră cîteva glasuri. Trebuie să vină cu noi, și-a cîștigat locul.

Intr-o clipă, totul s-a aranjat. Chiar domnișoara cea bătrînă, care-mi făcuse cunoștință cu blonda mea, fu copleșită de insistențele tineretului care cerea să rămînă acasă cedîndu-mi locul, astfel încît a fost nevoită să-și dea consimțămîntul, spre marea ei necaz, zîmbind în aparență, dar șuierînd de răutate, pe ascuns. Protecția ei, pe lîngă care se învîrtea mereu, fosta mea dușmancă, acum prietenă cîștigată de curînd, îi și striga, galopînd pe calul său zburdalnic și rîzînd în hohote, ca un copil, că o invidiază și că ar rămîne bucuroasă cu ea acasă căci se ridică nori de ploaie și riscăm să ne întoarcem toți uzi learcă.

Și, într-adevăr, parcă ar și fi chemat ploaia. Peste un ceas s-a pornit un adevărat potop, care ne-a stricat toată plimbarea. Am fost nevoiți să ne adăpostim cîteva ceasuri prin case țărănești și să ne întoarcem acasă după orele nouă, pe o vreme umedă, ca după ploaie. Pe mine începuseră să mă scuture frigurile. Chiar în clipa în care trebuia să ne urcăm în trăsuri și să pornim,

doamna M. s-a apropiat de mine și s-a mirat că n-am pe mine decît o jachetă și sînt descheiat la gît. I-am răspuns că n-am mai avut timp să-mi iau o pelerină. A luat atunci o agrafă și, prinzîndu-mi cu ea ceva mai sus gulerașul încrețit al cămășii, și-a scos fularul de voal roșu și m-a legat cu el la gît, să nu răcesc. O făcuse atît de repede, încît nici n-am mai apucat să-i mulțumesc.

După ce ne-am întors acasă, am găsit-o într-un salonaș, împreună cu doamna cea blondă și cu tînărul cel palid care-și asigura-se în aceeași zi reputația de bun călăreț numai și numai datorită faptului că n-a îndrăznit să încalce pe Tancred. M-am apropiat de ei ca să mulțumesc și să înapoiez fularul. Dar acum, după toate cele petrecute cu mine, parcă mi-era rușine de ceva; doream să mă retrag cît mai repede sus, și acolo, în liniște, să judec și să pun la cale ceva. Eram plin de impresii. Înapoind fularul, am roșit pînă la urechi.

— Fac prinsoare că ar fi vrut să-l păstreze, spuse rîzînd tînărul. Se vede după ochi că-i pare rău că se desparte de fularul dumneavoastră.

— Da, da, chiar așa! sări și doamna cea blondă. Uite-l cum e! Ah!... rosti ea cu vădită supărare în glas, clătînd din cap; se opri însă la timp, prinzînd privirea gravă a doamnei M. care n-ar fi vrut ca gluma să meargă prea departe.

Am căutat să mă depărtez cît mai repede.

— Vezi cum ești! începu ștregărița, ajungîndu-mă din urmă în odaia de alături și apucîndu-mă prieteneste de amîndouă mîinile. Dacă țineai atît de mult să-i păstrezi fularul, nici nu trebuia să i-l dai. Puteai să spui că l-ai uitat pe undeva, și gata. Vezi cum ești! Nici atîta nu te-ai priceput! Caraghiosule!

Imi dădu ușurel cu degetul peste bărbie, rîzînd pentru că mă făcusem roșu ca racul.

— Acum sîntem prieteni, nu-i așa? S-a terminat cu dușmănia dintre noi, ce zici? Da ori ba?

Am zîmbit și i-am strîns în tăcere degetele subțiri.

— Ei vezi, așa mai merge! Dar de ce ești acum atît de palid și tremuri tot? Ai frisoane?

— Da, nu mă simt bine.

— Vai, sărăcuțul de el! Asta-i din cauza emoțiilor prea tari! Știi ceva? Du-te mai bine la culcare, fără să mai aștepti ora mesei. La noapte o să-ți treacă. Hai, vino!

Mă conduse sus. Mi-a dat tot felul de îngrijiri. Lăsîndu-mă să mă dezbrac, a coborît în grabă scara, a făcut rost de ceai și mi

l-a adus singură, după ce m-am culcat. A adus și o pătură groasă. Cred că toate aceste servicii și grija ei pentru mine m-au surprins și m-au înduioșat foarte mult, sau poate dispoziția aceasta fusese provocată de evenimentele zilei, de plimbarea și febra mea. Fapt e că, spunându-i noapte bună, am îmbrățișat-o cu căldură și putere ca pe prietenul meu cel mai drag, cel mai duios și în aceeași clipă emoțiile trăite mi-au copleșit inima, dintr-o dată neputincioasă ; ghemuindu-mă la pieptul ei, plingeam aproape. Dându-și seama de emoția mea, strengărița părea, la rîndul ei, ușor emoționată...

— Ești un băiețăș foarte bun, șopti ea, privindu-mă cu blîndețe în ochi, și te rog să nu mai fii supărat pe mine. Nu-i așa că n-ai să mai fii ?

Într-un cuvînt, eram acum prietenii cei mai buni, plini de iubire unul pentru altul.

Deși m-am deșteptat destul de devreme, soarele îmi și inunda odaia cu lumina lui vie. Am sărit din pat cu desăvîrșire sănătos și împrăpat, de parcă în ajun nici n-aș fi avut febră ; simțeam acum în locul ei o inexplicabilă bucurie. Aducîndu-mi aminte de împlinirile din ajun, mi-am zis că aș da toată fericirea vieții mele pentru ca în clipa aceea s-o pot îmbrățișa ca în ajun pe noua mea prietenă, pe frumoasa blondă. Era însă prea devreme, toată lumea dormea. M-am îmbrăcat în grabă și am coborît în grădină, iar de acolo am trecut în pădurice. Căutam să ajung unde verdeța era mai deasă, unde copacii miroseau mai puternic a rășină, iar razele soarelui străbăteau cu și mai multă vioiesie, parcă bucurîndu-se că au reușit ici-colo să străpungă cețoasa învăl-mășeală a frunzelor. Era o dimineață minunată.

Tot înaintînd, am ieșit în cele din urmă în capătul celălalt al păduricii, spre rîul Moscova. Curgea la vreo două sute de pași, la poalele unei coline. Pe malul celălalt se cosea iarbă. Am rămas în loc uitîndu-mă cum șiruri întregi de coase ascuțite scînteiază deodată în soare, la fiecare mișcare a cosașilor, cum dispar apoi din nou ca niște șerpi de foc, de parcă s-ar fi ascuns undeva ; cum iarba retezată de la rădăcină cade pe-o parte, în brazde destul de groase, așternute în rînduri drepte și lungi. Nu știu cît timp am stat așa contemplînd, dar deodată am tresărit auzind în pădurice, la vreo douăzeci de pași de mine, pe drumeagul care lega drumul cel mare de conac, fornăitul și bătăile nerăbdătoare de copită ale unui cal care scurma pămîntul. Nu știu dacă l-am auzit chiar din clipa cînd călărețul a ajuns acolo și s-a oprit în loc, sau dacă auzeam de mai multă vreme zgomotele acestea în

ureche, fără să mă fi putut trezi din visarea mea. Împins de curiozitate, am pătruns în pădurice și, străbătînd cîțiva pași, am auzit voci ; se vorbea în șoaptă, repede. M-am apropiat mai mult, dînd binișor în lături cele din urmă crengi ale ultimelor tufișuri din marginea drumeagului. Și deodată m-am dat înapoi, cuprins de uimire : în fața mea apăru rochia albă binecunoscută și un glas domol de femeie răsună în inima mea ca o muzică. Era doamna M. Stătea în picioare lingă un călăreț care-i spunea ceva în grabă, de pe cal. Spre uimirea mea, l-am recunoscut pe N., chiar tînărul acela care ne părăsise încă de ieri dimineată și de persoana căruia părea atît de preocupat domnul M. Dar se spunea atunci că pleacă undeva foarte departe, în sudul Rusiei ; de aceea am și fost atît de mirat, văzîndu-l din nou aici, atît de dimineată și singur cu doamna M.

Ea era însuflețită și tulburată cum n-o mai văzusem niciodată ; pe obrajii ei scliffeau lacrimi luminoase. Tînărul o ținea de mîină, pe care o săruta aplecat din șa. Prinsesem tocmai clipa despărțirii lor. Păreau grăbiți. În cele din urmă, tînărul scoase din buzunar un plic închis pe care-l întinse doamnei M., o îmbrățișă cu un singur braț, ca și înainte, fără să se dea jos de pe cal, și o sărută lung și fierbinte. Apoi dădu pînteni calului și trecu prin fața mea ca o săgeată. Doamna M. îl petrecu cîteva clipe din ochi, apoi, îngîndurată și tristă, se îndreptă spre casă. După ce făcu însă cîțiva pași pe drumeag, păru să se fi trezit dintr-un vis, își făcu în grabă loc prin tufiș și porni spre pădurice.

Am mers în urma ei, tulburat și uimit de cele văzute. Inima-mi bătea puternic în piept, ca de o sperietură. Mă simțeam amorțit, mă mișcam ca într-o ceață. Gîndurile-mi erau împrăstiate, învîlmășite ; țin minte că mă simțeam cuprins de o mare și inexplicabilă tristețe. Din cînd în cînd, în fața mea se arăta o clipă prin verdeată rochia ei albă. Mergeam în urma ei, fără să vreau, fără s-o scap din vedere, tremurînd însă de frică să nu mă observe. În cele din urmă, ieși în poteca ce ducea spre grădină. Am așteptat cîteva secunde și am ieșit și eu acolo. Dar mare mi-a fost mirarea cînd am zărit deodată pe nisipul roșietic al potecii plicul închis pe care l-am recunoscut de la prima privire, chiar plicul acela care fusese înmînat cu zece minute înainte doamnei M.

L-am ridicat de jos : nu era nimic scris pe el — nici pe o parte, nici pe alta. Nu era prea mare, dar plin și greu, de parcă ar fi avut înăuntru vreo trei foi, poate și mai multe.

Ce era în plicul acela ? Conținea fără îndoială dezlegarea întregului mister. Poate că se spuneau în el lucruri pe care N. nici n-a sperat să le poată rosti în graba scurtei lor întâlniri. Nici nu descălecaseră măcar... Poate că se grăbea ori se mai temea că nu se va putea stăpîni în ceasul despărțirii ; cine știe...

M-am oprit, fără să ies în potecă, am aruncat plicul într-un loc foarte vizibil și nu l-am slăbit din ochi, cu gîndul că doamna M. va observa că l-a pierdut și se va întoarce să-l caute. Dar după ce am așteptat vreo patru minute, n-am mai putut să rabd, am ridicat de jos plicul găsit, l-am vîrît în buzunar și am pornit în goană s-o ajung din urmă pe doamna M. Am ajuns-o tocmai în grădină, pe aleea cea mare ; se îndrepta direct spre casă cu pași repezi, grăbită, îngîndurată încă, și cu ochii lăsați în pămînt. Nu știam ce să fac. Să mă apropii și să-i dau plicul ? Aceasta ar fi însemnat să recunosc că știu tot, că am văzut totul. M-aș fi trădat din primul moment. Și cum aș mai fi putut să mă uit la ea după aceea ? Cum s-ar fi uitat ea în ochii mei ? Am tot așteptat să-și dea seama, să constate pierderea și să se întoarcă. Atunci aș fi putut să arunc pe ascuns plicul în calea ei, ca să-l găsească. Asta nu se mai putea însă ! Eram prea aproape de casă ; o și zăriseră ceilalți...

Ca un făcut, în dimineața aceea aproape toată lumea se sculase foarte devreme, pentru că, încă din ajun, în urma excursiei nereușite, hotărîseră să facă o altă plimbare de care eu încă nu aflasem. Se pregăteau de plecare și-și luau cafeaua pe terasă. Am așteptat vreo zece minute ca să nu fiu văzut împreună cu doamna M., apoi, făcînd un ocol prin grădină, am pornit înspre casă prin cealaltă parte, cu mult în urma ei. Ea se plimba încolo și înapoi pe terasă, palidă și îngrijorată, cu mîinile încrucișate pe piept ; se vedea că se căznește să se stăpînească, să-și înfrîngă zbuciumul, deznădejdea ce se citeau în ochii, în mersul, în toate mișcărilor ei. Uneori cobora treptele și făcea cîțiva pași printre răzoarele de flori înspre grădină ; ochii ei căutau atunci cu nerăbdare și aviditate, cu imprudență chiar ceva pe nisipul cărărilor și jos, pe terasă. Nu mai exista nici o îndoială : constatase pierderea și părea să-și închipuie că și-a pierdut plicul undeva pe aici, prin apropierea casei. Da, așa era ; era convinsă că așa s-a întîmplat.

Mai întîi unii, apoi alții și-au dat seama cît de palidă și de tulburată era. O copleșiră cu întrebări asupra sănătății, cu sfaturi plictisitoare ; iar ea era nevoită să răspundă cu glume, să rîdă și

să pară veselă. Uneori arunca o privire spre soțul ei, care stătea în picioare, într-un colț al terasei, de vorbă cu două doamne ; și atunci biata femeie era cuprinsă deodată de același tremur nervos, de aceeași tulburare ca și în prima seară când venise el. Cu mîna în buzunar, strîngeam cu strășnicie plicul și mă țineam de parte de tot, rugîndu-mă la toți zeii ca doamna M. să mă observe. Voiam s-o îmbărbătez, s-o liniștesc, măcar din privire ; să-i spun ceva, în treacăt, pe furiș. Dar cînd, din întîmplare, și-a oprit ochii asupra mea, am tresărit și mi-am lăsat privirile în jos.

Îi vedeam zbuciumul și nu mă înșelam. Nu știu nici pînă acum care era taina ei, nu știu nimic în afară de cele ce am văzut cu ochii mei și ce am povestit acum. Legătura dintre ei doi era poate de altă natură decît cea pe care puteai s-o bănuiești la prima vedere. Poate că sărutul acela fusese un sărut de despărțire sau încă o ultimă și neînsemnată răsplată pentru jertfa adusă în numele liniștii și onoarei ei. N. plecase ; poate că o părăsise pentru totdeauna. În sfîrșit, pînă și scrisoarea pe care o țineam strîns în mînă, cine știe ce putea să conțină ? Cine să-i judece, și cum ? Și totuși, nu exista nici o îndoială că o dezvăluire subită a acestei taine ar fi fost în viața ei ceva îngrozitor, o lovitură de trăsnet. Țin minte și acum expresia ei din clipa aceea ; nici că putea să existe suferință mai mare. Să simți, să știi, să fii sigur și să aștepți așa cum se așteaptă o execuție capitală, ca peste un sfert de oră, poate chiar peste un minut, totul să fie dat în vileag ; plicul putea să fie găsit, ridicat de cineva, deschis de oricine, căci nu purta pe el nici o adresă. Și atunci... ce ar fi urmat ? Ce pedeapsă putea să fie mai groaznică decît cea pe care o așteaptă ? Umbla printre viitorii ei judecători. Încă o clipă, și chipurile lor lingușitoare, zîmbitoare, urmau să devină neînduplecate, amenințătoare. Avea să citească, scrise pe ele, batjocura, răutatea și disprețul glacial, după care, peste viața ei avea să se aștearnă o noapte veșnică, fără speranța unei lumini... Pe vremea aceea, nu înțelegeam totul așa cum înțeleg acum. Nu puteam decît să bănuiesc, să presimt, cu strîngere de inimă, primejdia pe care nici nu o realizam în întregime. Oricare ar fi fost taina ei, clipele de durere, al căror martor am fost și pe care nu le voi uita niciodată, au putut să-i ispășească multe, dacă avea ceva de ispășit.

Dar iată că răsunară chemări voioase și invitații de plecare ; o veselă însuflețire se stîrni printre oaspeți, din toate părțile începură rîsete și vorbe. În două minute, terasa s-a golit. Doamna M.

renunță la plimbare, mărturisind, în sfârșit, că nu se simte bine. Slavă Domnului, toată lumea pleca, toată lumea era grăbită, nu mai aveau cînd s-o plictisească cu regrete, întrebări și sfaturi. Acasă rămăseseră doar cîțiva invitați. Bărbatul ei îi spuse cîteva cuvinte. Ea îl asigură că o să-i treacă chiar în ziua aceea, îl rugă să fie liniștit, că nu e cazul să stea întinsă, și că ar prefera să se ducă în grădină, singură... cu mine... Îmi aruncă o privire. Nici nu se putea un noroc mai mare ! Am roșit de bucurie și în clipa următoare eram amîndoi pe drum.

Porni pe aceleași alei, cărări și drumuri pe care se întorsese curînd din pădurice, refăcînd instinctiv drumul parcurs, cu privirea fixă în fața ei, fără să-și ridice ochii, căutînd pe pămînt fără să-mi răspundă, uitînd poate cu desăvîrșire că merg și eu alături de ea.

Cînd am ajuns însă aproape de locul unde ridicasem scrisoarea și unde se termina cărarea, doamna M. se opri deodată și, cu glasul slab, frînt de durere, îmi spuse că se simte mai prost și că mai bine s-ar întoarce acasă. Cînd a ajuns la grilajul grădinii, s-a oprit iar și a rămas o clipă pe gînduri ; pe buzele ei a fluturat un zîmbet amar și, sleită de puteri, chinuită, hotărîtă să înfrunte orice, să se supună oricărui destin, se întoarse din nou în tăcere pe primul ei drum, uitînd de data asta chiar să mi-o mai spună.

Mi se rupea inima de mila ei, dar nu știam ce să fac.

Am pornit deci, sau, mai bine zis, am condus-o la locul de unde cu un ceas înainte am auzit tropotul calului și convorbirea lor. Aici, lîngă un ulm umbros, se afla o bancă tăiată dintr-un bloc imens de piatră ; în jurul ei se încolăcise iedera și creșteau iasomie sălbatică și măcieși (păduricea era plină de punți, de chioșcuri, de grote și de alte surprize de felul acesta). Doamna M. se așeză pe bancă, privind în neștire minunatul tablou ce se dezvăluia în fața noastră. După o clipă, deschise cartea și se cufundă în ea, fără să întoarcă vreo filă, fără să citească, aproape neștiind ce face. Între timp se făcuse ora nouă și jumătate. Soarele se suise sus pe cer și plutea acum măreț prin azurul adînc, mistuindu-se parcă în propriul lui foc. Cosașii se depărtaseră mult ; aproape că nu-i mai vedeam de pe malul nostru. În urma lor se întindeau la nesfîrșit brazde de iarbă cosită și rarele adieri de vînt aduceau pînă la noi înmiresmata ei suflare. În jur răsuna neobositul concert al păsărilor, care „nici nu seceră, nici nu seamănă“, ci sînt libere ca văzduhul pe care îl spintecă cu aripile lor agere. În această clipă, orice floare, parcă pînă și cel mai mic firicel de

iarbă, înălțînd miresme de jertfă, spun creatorului lor : „Părinte, sînt fericită !“...

Am aruncat o privire sărmanei femei care, numai ea, era ca o moartă în mijlocul acestei bucurii : două lacrimi mari, izvorîte din durerea sfîșietoare a inimii, încremeniseră pe genele ei. În puterea mea stătea să înviorez și să fac fericită biata inimă sfîșiată de durere ; nu știam însă cum să procedez, cum să fac primul pas. Eram chinuit. Am vrut de o sută de ori să mă apropii de ea și de fiecare dată un sentiment mai puternic ca mine mă țintuia locului, de fiecare dată obrajii mei se îmbujorau ca focul.

Deodată îmi trece prin cap un gînd luminos. Găsisem mijlocul căutat ; mă simțeam renăscînd la viață.

— Nu vrei să vă culeg un buchet de flori ? i-am spus cu un glas atît de voios, încît doamna M. a ridicat deodată capul și s-a uitat la mine cu atenție.

— Culege, rosti ea, în sfîrșit, cu glasul slab, zîmbînd ușor, apoi își coborî iarăși ochii pe carte.

— S-ar putea să cosească și aici toată iarba și atunci nu mai găsim flori, i-am strigat, pornind voios la treabă.

Mi-am înjghebat îndată un buchet, simplu și sărac. Nu merita nici măcar să-l ții într-o odaie ; dar cu cîtă voioșie îmi bătea inima în timp ce-l adunam și-l legam ! Măcieși și iasomie sălbatică culesesem dinainte. Știam însă că în apropiere este și un lan de secară ce dădea în pîrg. M-am repezit pînă acolo după cicoare. Le-am amestecat cu niște spice lungi de secară, alegîndu-le pe cele mai aurii și cele mai pline. Tot acolo, pe aproape, am nimerit și un pîlc întreg de „nu mă uita“, și așa buchetul meu a început să se întregească. Mai departe, pe cîmp, am găsit clopoței albaștri și niște garofițe, am adus și nuferi galbeni tocmai de pe malul rîului. În sfîrșit, întorcîndu-mă și trecînd o clipă prin pădurea ca să-mi fac rost de acolo de cîteva frunze de arțar palmate, de un verde-aprins, și să le pun împrejurul buchetului meu, am dat întîmplător peste o familie întreagă de panseluțe, alături de care norocul a vrut ca aroma puternică de violete să dea în vileag însăși floarea, pitulată în iarba deasă și stropită cu strălucitoare picături de rouă. Buchetul meu era gata. L-am legat cu un firicel lung și subțire de iarbă, răsucit ca o ață, iar în el am introdus binîșor scrisoarea, acoperind-o cu flori, în așa fel, încît să poată fi observată, în cazul cînd buchetul meu s-ar bucura de cea mai mică atenție.

I l-am adus doamnei M.

În drum, mi s-a părut că scrisoarea iese prea mult în evidență și am acoperit-o ceva mai bine. Apropiindu-mă și mai mult, am virit-o mai adânc între flori și, în sfârșit, când am ajuns aproape lângă ea, am ascuns-o atât de bine în mijlocul buchetului, încît de afară nu se mai vedea nimic. Obrajii mei ardeau ca para focului. Aș fi vrut să-mi îngrop fața în căușul palmelor și să fug de acolo ; ea mi-a luat însă florile, distrată, ca și cum ar fi uitat cu totul că mă dusesem să le culeg. Întinse mîna aproape fără să privească și luă darul meu ca să-l pună îndată pe bancă, de parcă i l-aș fi oferit în acest scop, apoi își coborî iarăși, absentă, privirile pe carte. Îmi venea să plîng de necaz la gîndul că am dat greș. „Nu-mai de ar rămîne buchetul lângă ea, îmi ziceam în gînd, de nu l-ar uita aici !“ M-am culcat pe-aproape, în iarbă, punîndu-mi capul pe brațul drept, cu ochii închiși de parcă m-ar fi biruit somnul. Nu-mi luam însă ochii de pe ea și așteptam...

Așa au trecut vreo zece minute ; mi se părea că doamna M. devine tot mai palidă... Și deodată o întîmplare binecuvîntată mi-a venit în ajutor.

O albină mare și aurie, pe care vîntulețul cel bun o adusese spre norocul meu, a zumzăit dintîi deasupra capului meu, apoi a zburat spre doamna M. care s-a apărut de ea dînd o dată, de două ori din mîină, dar albina parcă înadins devenea din ce în ce mai insistentă. În cele din urmă, doamna M. a apucat buchetul meu și l-a agitat în fața ei. În aceeași clipă, plicul scăpă din mijlocul florilor și căzu pe cartea deschisă. Am tresărit. Doamna M. a privit cîteva clipe, mută de uimire, cînd plicul, cînd florile pe care le ținea în mîină ; nu-i venea să-și creadă ochilor... Deodată, s-a îmbujorat, s-a aprins tare la față și s-a uitat la mine. Dar eu îi și prinsesem privirea. Am închis ochii, prefăcîndu-mă că dorm ; pentru nimic în lume n-aș mai fi îndrăznit s-o privesc drept în față. Inima mi se strîngea și se zbătea în piept, ca o păsărică căzută în mîinile unui băiețaș cîrlionțat de la țară. Nu mai țin minte cît timp am rămas așa, cu ochii închiși : cred că vreo două-trei minute ; în cele din urmă, m-am încumetat să-i deschid. Doamna M. sorbea cu nesaț scrisoarea și, judecînd după obraji ei îmbujorați, după ochii înlăcrămați și plini de strălucire, după fața ei luminată în care fiecă trăsătură părea că freamătă de bucurie, mi-am putut da seama că scrisoarea i-a adus fericire și că tot dorul și durerea

ei se împrăștiaseră ca fumul. Și inima mea fu cuprinsă de un sentiment chinuitor de dulce, pe care-mi era foarte greu să-l ascund.

Niciodată nu voi uita această clipă.

Deodată, de departe, se auziră chemări :

— *Madame M. ! Nathalie, Nathalie !*

Nu le-a răspuns, s-a sculat însă repede de pe bancă, s-a apropiat de mine și s-a aplecat deasupra mea. Simțeam că mă privește drept în față. Genele începură să-mi tremure ; m-am stăpînit însă și nu am deschis ochii. Căutam să respir cît mai egal și mai liniștit, dar bătaile nebunești ale inimii mă înăbușeau. Răsuflarea ei caldă îmi ardea obraji ; se aplecă jos de tot, mai-mai să-mi atingă fața, vrînd parcă să mă pună la încercare. În cele din urmă, o sărutare și picături de lacrimi căzură pe mîna mea pe care o țineam pe piept. O sărută de două ori.

— *Nathalie ! Nathalie*, unde ești ? se auzi din nou, de rîndul acesta aproape de tot.

— Vin îndată ! rosti doamna M. cu glasul ei plin, argintiu, dar asurzit și tremurînd de plîns, atît de încet, încît numai eu puteam s-o aud. Vin îndată !

Dar în aceeași clipă, în sfîrșit, inima m-a trădat, trimițîndu-mi parcă dintr-o dată tot sîngele ei în obraji. În aceeași clipă, o sărutare fugară, dar fierbinte îmi arse buzele. Am scos un țipăt ușor, am deschis ochii, dar peste ei a căzut pe dată micul fular de voal ce-mi dăduse în ajun ; parcă ar fi vrut să mă ferească de soare. În clipa următoare nu mai era lîngă mine. N-am mai auzit decît foșnetul pașilor ei care se depărtau grăbit. Eram singur.

Am apucat fularul și l-am acoperit cu sărutări, nebun de fericire ; timp de cîteva clipe am fost ca ieșit din minți !... Venindu-mi cu greu în fire, sprijinit în coate pe iarbă, priveam înaintea mea, pierdut și nemișcat, la dealurile din jur cu ogoarele lor pestrițe, la rîul ce le ocolea șerpuint și, hăt-depart, cît puteam urmări cu ochii, printre alte dealuri și sate împrăștiat ca niște puncte în depărtări scîldate de soare, la pădurea viorie ce abia se zărea în depărtare, fumegînd în marginea cerului încins, dogoritor ; încetul cu încetul, un fel de împăcare dulce, născută parcă din liniștea solemnă a priveliștii, îmi domoli inima răscolită. M-am simțit ușurat și am răsuflat mai în voie... Dar sufletul meu era plin de un ascuns și dulce zbucium, de un fel de revelație și, în același timp, de o presimțire. Inima mea, care tresălta ușor de aștep-

tare, părea să ghicească ceva, cu sfială, spaimă și bucurie... Și deodată tot pieptul meu a fost zguduit dureros de ceva ce părea să-l fi străpuns, iar din ochi mi-au izvorât lacrimi, niște lacrimi dulci. Mi-am acoperit fața cu mâinile și, tremurînd tot, ca un fir de iarbă, m-am lăsat pradă celei dintîi dezvăluiri a inimii, celei dintîi treziri, încă neclare, a firii din mine... Din clipa aceea, a luat sfîrșit copilăria mea.

.
.

Întorcîndu-mă după două ore acasă, n-am mai găsit-o pe doamna M. : plecase împreună cu soțul ei la Moscova, pentru nu știu ce motiv neașteptat. Și nu mi-a mai fost dat să mă întîlnesc cu ea niciodată.

VISUL UNCHIULUI

*Din cronica oraşului Mordasov*¹

CAPITOLUL I

Maria Alexandrovna Moskaleva este, fără doar şi poate, prima printre cucoanele din Mordasov : în asta nu încapе nici o îndoială. Se poartă аша, parcă n-ar avea nevoie de nimeni, ci, dimpotrivă, toată lumea ar avea nevoie de dînsa. Ce-i drept, n-o iubeşte aproape nimeni, ba chiar foarte mulţi o urăsc din fundul sufletului. În schimb, toţi o privesc cu teamă — tocmai ceea ce doreşte şi ea. Asemenea cerinţă sufletească este o dovadă de înaltă politică. De ce, de pildă, Maria Alexandrovna, căreia straşnic îi plac clevetirile şi care e în stare să nu închidă ochii toată noaptea dacă în аjun n-a аflat vreo ştire proaspătă, — de ce ea, cu toate acestea, ştie să se poarte astfel, încît, uitîndu-te la dînsa, nici prin cap nu-ţi trece că o cucoană аша de distinsă ar putea fi cea mai mare bîrfitoare din lume sau cel puţin din Mordasov ? Dimpotrivă, ai impresia că clevetirile ar trebui să se risipească în prezenţa ei, iar calomniatorii să roşescă şi să tremure ca nişte şcolari în faţa domnului profesor, convorbirea urmînd să se desfăşoare numai într-o înaltă atmosferă spirituală. Ea cunoaşte, de pildă, nişte lucruri atît de grave şi de scandaloase pe seama unor persoane din Mordasov, încît, dacă le-ar povesti cu un prilej potrivit şi le-ar dovedi аша cum ştie numai ea să dovedească, în Mordasov s-ar dezlănţui un cutremur asemenea aceluia de la Lisboa. Totuşi Maria Alexandrovna e foarte discretă în privinţa acestor secrete şi nu le povesteşte, să zicem, la o adică, decît prietenelor celor mai apropiate. Se mulţumeşte numai să sperie, să

facă o aluzie precum că ar fi în cunoștință de cauză, dar preferă să-l țină pe domnul sau doamna cutare într-o spaimă permanentă decît să le dea lovitura de grație. Asta înseamnă într-adevăr să ai minte, să posezi tactică ! Maria Alexandrovna se distingea totdeauna în mijlocul nostru prin ireproșabilul ei *comme il faut**, pe care toți îl iau drept exemplu. În privința acestui *comme il faut*, ea n-are rival în Mordasov. Știe, de pildă, să ucidă, să sfișie și să nimicească numai printr-un cuvînt pe o rivală — fapt pentru care sîntem gata să depunem mărturie. Își ia în același timp o înfățișare ca și cum nici n-ar fi băgat de seamă cum i-a scăpat cuvîntul cu pricina. De altfel, se știe că asemenea trăsătură este apanajul celei mai înalte societăți. În figuri de soiul acesta ea îl întrece pînă și pe faimosul Pinetti². Are relații înalte. Mulți dintre vizitatorii Mordasovului au plecat încîntați de felul cum au fost primiți de dînsa, cu care au purtat ulterior chiar corespondență. Cineva îi dedicase și niște versuri, iar Maria Alexandrovna le arăta cu mîndrie tuturor. Un literat, în trecere prin Mordasov, i-a închinat o povestire pe care a citit-o la serata ei — ceea ce a produs un efect extrem de plăcut. Un învățat neamț, sosit anume din Karlsruhe ca să studieze o specie deosebită de viermișori cu cornițe prășiți în gubernia noastră și care a scris despre viermișorii acestia patru volume *in quarto***, a rămas așa de fermecat de primirea și de amabilitatea Mariei Alexandrovna, că pînă astăzi poartă cu dînsa o corespondență respectuoasă și de o înaltă ținută morală tocmai din Karlsruhe. Maria Alexandrovna a fost comparată chiar, într-o anumită privință, cu Napoleon ; se înțelege că o cam luau la vale dușmanii săi, mai mult de dragul caricaturii decît al adevărului. Deși recunosc întru totul ciudățenia unei asemenea comparații, îndrăznesc să pun o întrebare nevinovată : spuneți-mi, vă rog, de ce lui Napoleon începuse să i se învîrtească în cele din urmă capul, cînd se cocoțase prea sus ? Apărătorii vechii dinastii³ puneau acest lucru pe seama faptului că Napoleon nu numai că nu se trăgea dintr-o familie domnitoare, dar nici măcar nu era *gentilhomme**** de viță. De aceea se speriasse mai apoi de propria-i înălțime și-și adusese aminte de adevăratul său loc. În pofida umorului vădit, stîrnit de această presupunere, care ne

* Expresie franțuzească folosită aici în sensul de comportare onorabilă în societate.

** De dimensiunile unui sfert de coală (lat.).

*** Nobil (fr.).

face să ne gândim la cele mai strălucite timpuri ale curții franceze de altădată, îndrăznesc să adaug, la rîndul meu : de ce Mariei Alexandrovna, niciodată și nici într-un caz, nu i se va învălîti capul și va rămîne totdeauna prima printre cucoanele din Mordasov ? Au fost, de pildă, împrejurări cînd toată lumea spunea : „Ei, ce atitudine are să ia acum Maria Alexandrovna, în condiții atît de grele ?“ Dar împrejurările acestea dificile veneau, treceau și — basta ! Toate rămîneau bune, ca mai înainte, ba chiar aproape mai bune decît mai înainte. Așa, toți își amintesc cum soțul său, Afanasi Matveici, își pierduse postul datorită incompetenței și inteligenței sale reduse, stîrnind mînia unui revizor care sosise în inspecție. Toți credeau că Maria Alexandrovna se va pierde cu firea, că va începe să se umilească, să se roage, să implore ; într-un cuvînt, să-și plece grumazul. Nimic din toate acestea : Maria Alexandrovna înțelese că nu putea căpăta nimic prin rugăminți și își potrivea treburile în așa fel, că nu-și pierdu cîtuși de puțin trecerea în societate și casa ei a continuat să-și păstreze primul rang în Mordasov. Anna Nikolaevna Antipova, nevasta procurorului, dușmanca înverșunată a Mariei Alexandrovna, deși prietenă în aparență, începuse chiar să-și trîmbițeze izbînda. Dar cînd își dădură seama cu toții că Maria Alexandrovna cu greu își poate pierde cumpătul, pricepură că poziția ei în societate era înrădăcinată mult mai adînc decît crezuseră ei înșiși la început.

Și fiindcă veni vorba, pomenind și de dînsul, hai să spunem cîteva cuvinte și despre Afanasi Matveici, soțul Mariei Alexandrovna. Mai întîi el este un om cît se poate de prezentabil ca înfățișare și chiar foarte cumsecade. Dar în momentele critice se pierde, nu știu cum, și se uită ca un vițel la poarta nouă. Este nespus de distins, mai cu seamă la mesele festive, cu cravata lui albă. Dar toată distincția asta și înfățișarea-i impunătoare durează numai pînă în clipa cînd deschide gura. Din momentul acela, rog să mă iertați, îți vine să-ți astupi urechile, nu alta. Hotărît — nu-i de Maria Alexandrovna, asta-i părerea unanimă. În postul lui se menținea numai prin genialitatea soției sale. Eu cred că încă mai demult trebuia trimis ca momîie într-o grădină de zarzavat ca să sperie ciorile. Acolo și numai acolo ar fi putut aduce un adevărat și incontestabil serviciu compatrioților săi. De aceea Maria Alexandrovna a procedat înțelepțește trimițîndu-l pe Afanasi Matveici la moșia ei din apropierea orașului, la trei verste de Mordasov, într-un sat de o sută douăzeci de suflete — în treacăt fie zis, aceasta alcătuiind întreaga ei avere, toate mijloacele prin care

sustine cu atita demnitate bunul renume al casei sale. Toți își dădeau seama că ea îl ținea pe Afanasi Matveici în preajmă-i numai fiindcă avea slujbă, leafă și... alte chicușuri. Când însă el a încetat să mai capete leafă și venituri, a fost de îndată înlăturat, ca fiind incapabil și cu totul nefolositor. Și toți au lăudat-o pe Maria Alexandrovna pentru judecata ei limpede și pentru firea-i hotărâtă. Afanasi Matveici trăiește la țară ca în sinul lui Avraam. L-am vizitat acolo și am petrecut cu el un ceas întreg destul de agreabil. Își încearcă mereu cravatele albe, își lustruiește cizmele cu mîna lui și nu de nevoie, ci numai de amorul artei, fiindcă îi place să-i lucească cizmele. Bea ceai de trei ori pe zi, îi face o deosebită plăcere să meargă la baie și se simte întru totul mulțumit. Vă amintiți ce poveste dezgustătoare s-a iscat la noi, acum un an și jumătate, cu privire la Zinaida Afanasievna, unica fiică a Mariei Alexandrovna și a lui Afanasi Matveici ? Zinaida e fără îndoială o frumusețe. Se bucură de o creștere aleasă ; dar arc douăzeci și trei de ani și pînă acum nu s-a măritat. Una dintre cele mai importante pricini prin care lumea își explică de ce a rămas Zina nemăritată sînt zvonuri tenebroase cu privire la niște relații ciudate ale ei, acum un an și jumătate, cu un profesoraș din județ, zvonuri care nu s-au risipit nici pînă astăzi. Se mai vorbește și acum despre un bilețel de dragoste, scris de Zina, care cică ar fi circulat din mînă în mînă prin Mordasov ; dar spuneți-mi, vă rog : cine a văzut bilețelul acela ? Dacă a circulat din mînă în mînă, ce s-a făcut cu el ? Toată lumea a auzit de existența lui, dar nimeni nu l-a văzut. Eu, cel puțin, n-am întîlnit pe nimeni care să fi văzut cu ochii săi bilețelul acesta. Dacă i-ați da a înțelege despre asta Mariei Alexandrovna, ea nici nu v-ar pricepe ce spuneți. Să presupunem chiar că a fost cu adevărat ceva la mijloc și că Zina a scris de fapt bilețelul (ba eu unul cred că așa s-a și întîmplat, fără doar și poate). Cîtă abilitate și cîtă istețime i-a trebuit însă Mariei Alexandrovna ca să mușamalizeze și să stingă o afacere regretabilă, scandaloasă ! Nici o urmă, nici o aluzie măcar ! Maria Alexandrovna nici nu dă acum atenție acestei josnice cleветiri. Și poate numai Dumnezeu știe cît s-a străduit mama ca să salveze neatinsă cîntea unicei sale odrasle. Cît despre împrejurarea că Zina încă nu-i măritată, lucrul e ușor de înțeles : ce pretendenți se pot găsi pe-aici ? Pentru Zina nu-i potrivit decît un prinț latifundiar. Ați mai văzut oare pe undeva asemenea zînă ? Ce-i drept, e mîndră, chiar prea fudulă. Se vorbește că o cere Mozglia-

kov⁴, dar e îndoielnic să se facă nuntă. Căci ce-i de capul lui Mozgljakov, la urma urmei ? Într-adevăr, e tânăr, nu-i urît, e elegant, are un sat cu o sută cincizeci de suflete neamancetate, și-i sosit din Petersburg. Dar mai întâi și mai întâi, e cam sucit la cap. Flușturistic, flecar, cu nu știu ce idei noi ! Și-apoi, ce înseamnă o sută cincizeci de suflete, mai ales cînd ai idei noi ? Nu se face nunta asta !

Rîndurile de mai sus, care au trecut pe sub ochii cititorului îngăduitor, le-am scris acum cinci luni, numai și numai dintr-un sentiment de afecțiune. Trebuie să recunosc de la început că am o oarecare slăbiciune pentru Maria Alexandrovna. Intenționez chiar să scriu un fel de panegiric al acestei minunate doamne și să înfățișez toate întîmplările sub forma unei scrisori șăgalnice, adresate unui amic, după modelul scrisorilor ce se tipăreau cîndva în *Severnaia pcela* și în alte publicații periodice în vremurile de aur de altădată⁵, dar care, slavă Domnului, nu se mai pot întoarce. Întrucît nu am nici un amic și, afară de asta, sufăr de o timiditate literară înăscută, opera mea a rămas în sertarul mesei, sub forma unei încercări beletristice și ca amintire a unei distracții pașnice din ceasurile de răgaz și desfătare.

Au trecut cinci luni și deodată în Mordasov s-a petrecut o întîmplare uimitoare : în zorii zilei, și-a făcut apariția în oraș prințul K. și a poposit în casa Mariei Alexandrovna. Urmările acestei vizite au fost incalculabile. Prințul n-a rămas în Mordasov decît trei zile, dar tustrele zilele au lăsat în urma lor amintiri fatale și de neșters. Am să spun chiar mai mult : prințul a produs, într-o oarecare măsură, o revoluție în orașul nostru. Povestirea acestei revoluții formează, firește, una din cele mai de seamă pagini ale cronicii din Mordasov. Tocmai această pagină m-am hotărît, în cele din urmă, după unele șovăiri, s-o prelucrez în mod literar și s-o prezint judecății onoratului public. Povestirea mea cuprinde minunata istorie despre înălțarea, slava și triumfala cădere a Mariei Alexandrovna⁶ și a întregii sale case în Mordasov : subiect vrednic de luare-aminte și ispititor pentru un scriitor. Se înțelege că, înainte de toate, trebuie lămurit ce anume e uimitor în faptul că în oraș a sosit prințul K. și a tras la Maria Alexandrovna — iar pentru asta trebuie spuse, firește, cîteva cuvinte și despre însuși prințul K. Așa am să și fac. Pe deasupra, biografia acestui personaj este absolut necesară și pentru desfășurarea ulterioară a povestirii noastre. Deci încep.

Voi începe prin a spune că prințul K. nu era încă cine știe ce bătrîn ; cu toate acestea, cînd te uitai la dînsul, fără să vrei, te gîndeai că acuși-acuși are să se dărîme : într-atît era de vîlăguit, sau, mai bine zis, consumat. În Mordasov se povesteau mereu despre prințul acesta lucruri extrem de ciudate, cu sensul cel mai fantastic. Se vorbea chiar că bătrînul și-ar fi pierdut mințile. Toturor le părea deosebit de straniu faptul că un moșier, stăpîn pe patru mii de suflete, un om dintr-un neam de vază, care, dacă ar fi vrut, ar fi putut avea o mare influență în gubernie, trăia pe minunata lui moșie absolut singur, ca un sihastru. Mulți îl cunoscuseră acum șase ori șapte ani, în timpul șederii sale în Mordasov și susțineau cu tărie că pe atunci prințul nu putea suferi singurătatea și nu semăna de loc cu un schimnic.

Totuși, iată ce am putut afla despre dînsul, dintr-o sursă demnă de încredere. Cîndva, în tinerețea lui, ceea ce, de altfel, a fost tare demult, prințul intrase în chip strălucit în viață, petrecînd, făcînd curte, stabilindu-se de cîteva ori în străinătate. Cînta romănțe, făcea calambururi și niciodată nu se distingea printr-o inteligență strălucită. Se înțelege că și-a tocat toată averea și la bătrînețe s-a văzut deodată aproape fără o lețcaie. Cineva îl sfătui să plece în satul lui, pe care creditorii se și apucaseră să-l vîndă la mezat. Prințul plecă și ajunse la Mordasov, unde rămase șase luni în cap. Viața de provincie îi plăcu nespus și în aceste șase luni dădu pe gîrlă tot ce-i mai rămăsese, pînă la ultimele firimituri, continuînd să petreacă și legînd tot soiul de relații intime cu cucoanele din gubernie. Cu toate acestea, era un om foarte bun la suflet, nelipsindu-i, firește, unele apucături de prinț, care, de altfel, erau socotite în Mordasov ca un apanaj al celei mai înalte societăți și de aceea, în loc să stîrnească dezaprobare, erau chiar privite cu oarecare admirație. Mai cu seamă doamnele se aflau într-un permanent extaz în fața musafirului lor atît de drăguț. S-au păstrat multe amintiri interesante. Se povestea, printre altele, că prințul își petrecea mai bine de-o jumătate de zi punîndu-și la punct toaleta. El însuși părea alcătuit tot numai din bucățele. Nimeni nu știa unde anume și cînd apucase să se deschiotozeze în halul acesta. Purta perucă, mustăți, favoriți, barbișon — totul însă, pînă la ultimul firicel de păr, era fals și de o minunată culoare neagră. Se pudra și se dădea cu roșu pe obraji, zilnic. Unii

susțineau cu certitudine că își întindea nu știu cum ridurile cu ajutorul unor arcuri, ascunse într-un mod special în perucă. Se mai afirma că poartă corset, fiindcă își pierduse o coastă pe undeva prin Italia, în urma unei sărituri stângace pe fereastră în timpul unei aventuri galante. Șchiopăta de piciorul stâng. Se susținea că piciorul e fals și că cel adevărat îi fusese rupt tot cu prilejul unei aventuri galante, la Paris, și că fusese înlocuit cu altul, special, din plută. Dar poți opri gura lumii să vorbească vrute și nevrute ? Totuși, ochiul drept îl avea într-adevăr de sticlă, deși imitat cu o remarcabilă iscusință. Dinții erau și ei făcuți dintr-o substanță vâreacă. Zile întregi se spăla cu tot felul de ape patentate, se parfuma, se pomăda... Unii își aminteau că încă de pe atunci prințul începuse vădit să se ramolească și că ajunsese nesuferit de vorbăreț. Cariera lui părea să se apropie de sfârșit. Toți știau că nu mai avea para chioară. Și, deodată, în perioada aceea, cu totul pe neașteptate, una dintre rudele sale cele mai apropiate, o bătrână foarte înaintată în vîrstă, care locuia în permanență la Paris și de la care prințul nu sperase vreodată să capete o moștenire, muri după ce îngropase exact cu o lună mai înainte pe moștenitorul ei legal. Și, cu totul pe neașteptate, prințul se trezi moștenitorul legal. O minunată moșie cu patru mii de suflete, la șaizeci verste de Mordasov, îi reveni exclusiv lui, fără părtaș. Neîntîrziat, prințul se pregăti să plece la Petersburg, pentru a-și lichida treburile. La despărțire, doamnele noastre au dat în cinstea musafirului lor o masă bogată, cu contribuții. Lumea își amintește că prințul a fost fermecător de vesel la prînzul acela din urmă, a născocit calambururi, i-a făcut pe oaspeți să rîdă, a istorisit cele mai năstrușnice anecdote și a făgăduit să sosească cît mai curînd la Duhanovo (moșia pe care o căpătase), dîndu-și cuvîntul de onoare că la întoarcere în casa lui au să se țină lanț petrecerile, picnicurile, balurile și focurile de artificii... Un an întreg după plecarea lui cucoanele au tot vorbit despre petrecerile făgăduite, așteptînd pe drăguțul lor bătrînel cu strașnică nerăbdare. În timpul acestei așteptări, s-au pus la cale chiar vizite la Duhanovo, unde se afla o casă veche boierească, o grădină cu salcîmi tunși în chip de lei, cu movile artificiale, eleșteie pe care se plimbau bărci cu turci de lemn cîntînd din fluier, cu chioșcuri, pavilioane, monpleziruri și alte amuzamente.

În sfîrșit, prințul se întoarce ; dar, spre mirarea și deziluzia generală, nici nu trecu prin Mordasov, ci se instalează în Duhanovul

său, într-o schimmicie desăvîrșită. Se răspîndiră tot soiul de zvonuri ciudate și, îndeobște, începînd cu această perioadă, povestea prințului ajunse nebuloasă și fantastică. În primul rînd, se spunea că la Petersburg nu-i mersese chiar din plin, că unele dintre rudele sale, viitorii moștenitori, încercaseră, pe temeiul că prințul e slab de minte, să instituie un soi de tutelă asupra lui, de teamă, pesemne, să nu risipească iarăși totul. Mai mult : unii adăugau că se încercase a-l interna într-un ospiciu de nebuni ; dar că una dintre rudele sale, un boier de seamă, i-ar fi luat apărarea, demonstrînd pe șleau celorlalți că bietul prinț, pe jumătate mort, pe jumătate falsificat, va muri, probabil, curînd în întregime și că atunci moșia le va reveni lor de la sine, fără casa de nebuni. Repet din nou : poți opri gura lumii să vorbească vrute și nevrute, mai ales la noi, la Mordasov ? Toate aceste lucruri, după cum se spunea, l-au speriat grozav pe prinț, pînă într-atît, încît s-a schimbat cu desăvîrșire și a devenit sihastru. Cîteva persoane din Mordasov care s-au dus la conacul lui din curiozitate, ca să-i prezinte felicitări, fie că n-au fost primite de loc, fie că au fost primite într-un chip nemaipomenit de curios. Prințul nici nu-și mai amintea de cunoscuții de altădată. Se afirma chiar că nici nu vroia să-i recunoască. Veni la el în vizită și guvernatorul.

Acesta se înapoie cu știrea că, după părerea lui, prințul e într-adevăr puțin cam sărit și după aceea își alcătuia în mod regulat o mină acră ori de cîte ori își aducea aminte de vizita lui la Duhanovo. Cucoanele își arătau zgomotos indignarea. În cele din urmă, s-a aflat un lucru capital, și anume : că prințul se afla în stăpînirea unei oarecare Stepanida Matveevna — o necunoscută, care sosise o dată cu dînsul de la Petersburg, Dumnezeu știe ce soi de femeie, una grasă și în vîrstă, care purta rochii de stambă și umbla veșnic cu cheile în mînă ; că prințul asculta de dînsa în toate cele, ca un copil, și nu îndrăznea să facă un pas fără voia ei ; că ea îl și spăla cu propriile sale mîini, îl răsfața, îl purta în brațe și-l mîngîia ca pe un copil ; că, în sfîrșit, Stepanida Matveevna era aceea ce-l îndepărta de toți vizitatorii și, în special, de rude, care începuseră pe nesimțite să facă pelerinaj la Duhanovo pentru edificare. În Mordasov, și mai cu seamă printre cucoane, se vorbea mult despre această legătură de neînțeles. Se adăuga pe deasupra că Stepanida Matveevna conducea întreaga moșie a prințului cu depline puteri, despotice : dădea afară administratorii, vechilii, slujitorii ; strîngea veniturile ; dar gospodărea

bine, așa încît țăranii își binecuvîntează soarta. Cît despre prinț, s-a aflat că el își petrecea zilele aproape numai cu toaleta, cu încercarea perucilor și a fracurilor ; că restul timpului și-l petrecea împreună cu Stepanida Matveevna, făcea cu ea jocurile lui preferate, ghicea în cărți, ieșea rar la plimbare, călărind o iapă liniștită de rasă englezească, pe cînd Stepanida Matveevna îl însoțea neapărat într-o trăsură acoperită — pentru orice eventualitate, fiindcă prințul umbla călare mai mult din cochetărie, deși abia se ținea în șa. A fost văzut uneori și pe jos, în palton, purtînd o pălărie de pai cu borul lat, cu un fular de damă roz la gît, cu monoclu și cu un coșuleț de pai pe brațul stîng, ca să culeagă ciuperci, flori de cîmp, albăstrele... Stepanida Matveevna îl însoțea totdeauna, iar în urma lor pășeau doi lachei înalți de un stîngen și venea o trăsură, pentru orice întîmplare. Cînd îl întîlnea în cale un țăran, se dădea la o parte, se descoperea și, închinîndu-i-se pînă la pămînt, rostea : „Bună ziua, tătucule cneaz, luminăția-ta ești soarele nostru strălucit“ ; iar prințul se uita numai-decît la el prin lornion, clătina prietenos din cap și-i spunea blînd : *Bonjour, mon ami, bonjour**.

Și multe alte zvonuri de soiul acesta umblau prin Mordasov. Lumea nu-l putea uita pe prinț, cu nici un chip : locuia doar într-o vecinătate atît de apropiată ! Cu atît mai mare a fost uimirea tuturor cînd, într-o bună dimineată, s-a răspîndit zvonul că prințul, sihastrul acela cam sucit, a binevoit a pleca în persoană la Mordasov și a tras la Maria Alexandrovna ! Toți erau zăpăciți și tulburați. Așteptau lămuriri și se întrebau unul pe altul : ce înseamnă asta ? Unii se și pregăteau să se ducă la Maria Alexandrovna. Tuturor sosirea prințului le părea o ciudățenie. Cucoanele își expediau bilețele, se pregăteau să-i facă vizită, își trimiteau servitoarele și soții în cercetare. Deosebit de straniu părea faptul că prințul poposi anume la Maria Alexandrovna. De ce nu la altcineva ? Mai înciudată decît toți era Anna Nikolaevna Antipova, fiindcă prințul îi era oarecum rudă, foarte de departe. Pentru a lămuri însă aceste probleme e nevoie neapărat să trecem chiar pe la Maria Alexandrovna, la care rugăm să poftescă și binevoitorul cititor. E drept că nu-i decît ora zece dimineată, dar sînt sigur că ea nu va refuza să-și primească cunoștințele apropiate. Pe noi, în orice caz, ne va primi neapărat.

* Bună ziua, prietene, bună ziua (fr.).

Ora zece dimineața. Ne aflăm în casa Mariei Alexandrovna, pe Strada Mare, chiar în odaia pe care gazda, în ocazii solemne, o numește salonul său. Maria Alexandrovna are și un budoar. Dușumeaua din salon este vopsită acceptabil, și tapetele sînt mai acătării, comandate din străinătate. Mobila, destul de greoaie, este aproape toată de culoare roșie. Există un cămin, deasupra lui o oglindă, iar în fața oglinzii — un ornec de bronz, cu un soi de amoraș de un înspăimîntător prost-gust. Între ferestre atîrnă pe pereți două oglinzi, de pe care gazda nu apucase încă să scoată husele. În fața oglinzilor, pe niște mesute — iarăși ceasuri... La peretele din fund se află un admirabil pian cu coadă, adus din străinătate pentru Zina, care e muziciană. Lîngă căminul în care arde focul, sînt așezate fotolii, într-o neorînduială cît se poate de pitorească; între ele — o mesută. Într-un alt capăt al odăii — o altă masă, acoperită cu o față de o albeață orbitoare. Pe masă fierbe un samovar de argint și e așezat un serviciu de ceai destul de elegant. De samovar și ceai are grijă Nastasia Petrovna Zeablova, o doamnă care locuiește la Maria Alexandrovna în calitate de rudă îndepărtată. Cîteva cuvinte despre această persoană: e văduvă, în vîrstă de peste treizeci de ani, brunetă, cu tenul fraged și cu ochi căprui-închis, plini de vioiciune. În genere, nu-i urîtă. Înzestrată cu o fire veselă, îi place mult să rîdă, e destul de șireată, se înțelege de la sine că-i și bîrfitoare, dar se pricepe să-și pună la cale și treburile sale. Are doi copii care învață pe undeva. Tare ar vrea să se mai mărite o dată. Își păstrează o atitudine destul de independentă. Soțul ei fusese ofițer.

Maria Alexandrovna șade lîngă cămin într-o excelentă stare sufletească. Poartă o rochie verde-deschis care o prinde bine. Este strașnic de bucuroasă de sosirea prințului, care în clipa aceasta se află sus, îngrijindu-se de toaleta sa. E atît de bucuroasă, încît nici nu caută să-și ascundă buna dispoziție. În fața ei, în picioare, un tînăr își dă aere, povestind ceva cu însuflețire. După ochii săi se vede că vrea să fie pe plac ascultătoarelor. Are douăzeci și cinci de ani. Manierele lui n-ar fi rele, dacă n-ar cădea așa de des în extaz și, afară de asta, dacă n-ar avea atît de mari pretenții la umor și la spirit. E îmbrăcat fără greș, și e blond, de loc urît. Dar am mai pomenit de dînsul: este vorba de domnul Mozgliakov, care îndreptățește mari speranțe. Maria Alexandrovna îl socoate,

în sinea ei, cam sec, dar îl primește cu brațele deschise. E pre-tendentul la mîna fiicei sale Zina de care, după spusele lui, e îndrăgostit la nebunie. În fiecă clipă i se adresează Zinei, stră-duindu-se să-i smulgă un zîmbet prin spiritul și veselia lui. Dar ea, în mod vădit, rămîne rece și nepăsătoare față de dînsul. În momentul de față, ea stă mai deoparte, lîngă pian, și frunzărește cu degetele-i delicate filele unui calendar. Este una din acele femei care stîrnesc uimirea și încîntarea tuturor cînd se ivesc în societate. E neînchipuit de frumoasă : înaltă, brunetă, cu niște ochi minunați, aproape negri, zveltă, cu un bust plin, superb. Umerii și brațele sale sînt de o frumusețe antică, piciorușul ispititor, mer-sul de regină... Astăzi e puțin cam palidă ; în schimb, buzele ei roșii, plinuțe, cu un contur uimitor, printre care lucesc, ca un șirag de mărgăritare, dinții regulați și mărunți, au să vă urmărească în vis trei nopți în șir, dacă-i priviți măcar o dată. Chipul său are o expresie serioasă și severă. Musiu Mozgliakov pare că se teme de privirea-i stăruitoare. În orice caz, nu prea se simte la înde-mînă ori de cîte ori îndrăznește să se uite la dînsa. În mișcările ei se vădese nepăsarea și mîndria. Poartă o rochie simplă de muselină albă. Culoarea albă o prinde de minune ; de altfel, i se potrivește orice. Are în deget un inel împletit din părul cuiva — judecînd după culoare, nu al mămichii. Mozgliakov n-a îndrăznit niciodată s-o întrebe : al cui e părul ? În dimineața aceasta, Zina pare de-osebit de tăcută, chiar tristă și îngrijorată de ceva. În schimb, Maria Alexandrovna e gata să vorbească fără întrerupere — deși, din cînd în cînd, se uită la fiică-sa cu o anumită privire, cam bănuitoare, dar numai pe furiș, ca și cum și ea s-ar teme de dînsa.

— Sînt așa de bucuroasă, așa de bucuroasă, Pavel Alexandro-vici, ciripește gazda, încît sînt gata să strig din fereastră, ca să audă cu toții. Nu mai vorbesc de surpriza amabilă pe care ne-ai făcut-o, mie și Zinei, sosind cu două săptămîni mai devreme decît ai făgăduit, asta se înțelege de la sine ! Îmi pare nespuse de bine că l-ați adus aici pe prințul acesta așa de drăguț. Dumnezeu știi cît țin la bătrînelul nostru fermecător ! Dar nu, nu ! N-ai să mă pricepi ! Voi, tinerii, nu-mi puteți înțelege încîntarea, oricît v-aș asigura ! Știi dumneata ce-a însemnat prințul pentru mine în tre-cut, acum vreo șase ani, ții minte, Zina ? De altfel, am uitat : pe vremea aceea erai în vizită la mătușa ta... N-ai să mă crezi, Pavel Alexandrovici : am fost pentru dînsul o îndrumătoare, o soră, o mamă ! Asculta de mine ca un copil ! Era ceva naiv, de-

licat și nobil în legătura noastră, ceva, s-ar zice, pastoral... Nici eu nu știu cum s-o numesc ! Iată de ce acum îți amintește cu recunoștință numai de casa mea, *ce pauvre prince !* ★ Știi dumneata, Pavel Alexandrovici, poate l-ai salvat aducându-l la mine ! În acești șase ani m-am gândit tot timpul la dînsul cu inima adînc întristată. N-ai să mă crezi : îl și visam. Se spune că femeia aceea monstruoasă l-a vrăjit, l-a nenorocit. Dar dumneata l-ai smuls, în sfîrșit, din ghearele ei ! Nu, trebuie să folosim acest prilej și să-l salvăm definitiv ! Dar mai povestește-mi o dată cum ai izbutit să potrivești așa de bine lucrurile ? Descrie-mi cît mai amănunțit întîlnirea voastră. Deunăzi, în grabă, am dat atenție numai chestiei principale, cînd tocmai amănuntele, toate amănuntele alcătuiesc, ca să zic așa, adevăratul miez al lucrurilor. Ador amănuntele ; chiar în împrejurările cele mai importante dau atenție în primul rînd amănuntelor... și... pînă ce el își face toaleta...

— Toate s-au petrecut așa cum vi le-am mai povestit, Maria Alexandrovna ! reluă cu plăcere vorba Mozgliakov, gata să le istorisească și a zecea oară, aceasta fiind pentru dînsul o desfătare. Am călătorit toată noaptea, se înțelege că n-am închis ochii nici un pic. Vă puteți închipui cum mă grăbeam ! adăugă el, adresîndu-se Zinei ; cu un cuvînt, m-am certat, am țipat, am cerut cai, ba chiar am făcut scandal în stații din pricina cailor. Dacă ar fi să se tipărească, ar ieși un adevărat poem, după gusturile de ultimă modă ! Dar să lăsăm asta ! La orele șase fix sosesc în ultima stație, Ighișevo. Înfrigorat tot, nu mai vreau nici să mă încălzesc și strig : aduceți cai ! Am speriat-o pe nevasta căpitanului de poștă care avea un copil mic. Mi se pare chiar că i-a pierit laptele... Un răsărit de soare încîntător. Știți, pulberea de zăpadă se împurpurează și lucește ca argintul ! Nu mă uit la nimic. Cu un cuvînt, mă grăbesc ca un nebun ! Caii i-am luat cu asalt ; i-am smuls unui consilier de colegiu. Era cît pe ce să-l provoc la duel. Mi se spune că acum un sfert de ceas a plecat din stație un prinț, călătorește cu caii săi proprii și că măsese acolo. Aproape nu mai ascult ce mi se spune, urc în trăsură și o întind la drum pușcă. Are Fet ceva în genul acesta, într-o elegie⁷. Taman la nouă verste de oraș, chiar la cotitura spre pustiul Svetoziorski, îmi dau seama că se întîmplase o pătăranie uimitoare. O uriașă caleașcă zace răsturnată într-o rînă. Vizitiul și doi lachei stau în fața ei nedumeriți, iar din

★ Acest sărman prinț ! (Fr.).

trăsura prăvălită pe-o parte ies niște țipete și plinsete sfișietoare. Mă gîndeam să trec mai departe : n-ai decît să stai într-o rîină, doar nu-mi ești consătean ! Dar a biruit omenia din mine care, după cum se exprimă Heine, își viră nasul peste tot. Mă opresc. Eu, împreună cu Semion al meu și cu vizitiul, și el suflet de rus, îi venim repede într-ajutor și în felul acesta, tussase laolaltă, ridicăm în sfîrșit caleașca, o punem pe roate — adică, drept vorbind, pe tălpici. Ne-au mai ajutat și niște țărani ce cărau lemne la oraș, și le-am dat un bacșiș. Mă gîndesc : trebuie să fie chiar prințul acela ! Mă uit : Dumnezeuule, chiar el e, prințul Gavrilă ! Ce înțîlnire ! Îi strig : „Prințe ! Unchiule !“ El, se înțelege, aproape nici nu m-a recunoscut de la prima vedere ; numai decît parcă aproape m-a recunoscut... la această a doua vedere. Vă mărturisesc însă că chiar acum abia dacă își dă seama : cine sînt... și-mi închipui că mă ia drept altul și nu ca ruda lui. L-am văzut acum șapte ani la Petersburg ; și, se înțelege, pe atunci eram un băiețandru. Mi-a rămas însă în minte ; prințul mă impresionase ; dar el pe mine cum să mă mai țină minte ! Mă recomand ; e încîntat, mă îmbrățișează și între timp tremură tot de spaimă și plînge, zău că plînge : am văzut asta cu ochii mei ! Pînă una-alta, l-am convins la urmă să treacă în trăsurica mea și măcar pentru o zi să poposească la Mordasov, pentru a-și mai veni în fire și a se mai odihni. Primește fără murmur... Mi se destăinuiește că se duce în pustiul Svetoziorski, la ieromonahul Misail, pe care-l cinstește și-l respectă ; că Stepanida Matveevna (toate rudele noastre au auzit de dînsa, care pe mine, anul trecut, m-a gonit cu mătura din Duhanovo) va să zică Stepanida Matveevna asta a primit o scrisoare din cuprinsul căreia reiese că are la Moscova pe cineva pe patul de moarte : Tatăl sau fiica, nu știu bine care anume, și nici nu mă interesează, poate că tatăl și fiica împreună, ori vreun nepot pe deasupra, ocupat în domeniul băuturilor spirtoase... Într-un cuvînt, într-atît s-a zăpăcit ea, că a hotărît să-și ia rămas bun pentru vreo zece zile de la prințul ei și a zburat în capitală ca s-o împodobească cu prezența sa. Prințul stătu o zi-două, își încercă perucile, se pomădă, își căni părul, ba se apucă să-și dea în cărți (poate chiar și în bobi) ; dar nu mai putu îndura lipsa Stepanidei Matveevna și porunci să se înhame caii și o luă spre pustiul Svetoziorski. Careva dintre ai casei, de teama absentei Stepanida Matveevna, îndrăzni să se împotrivească ; dar prințul stăruie. Plecă ieri după-amiază, mase la Ighișevo, plecă din stație în zori și, chiar la cotitura spre ieromonahul Misail, era cît pe ce să se răs-

toarne cu trăsura drept în rîpă. Îl salvez, caut să-l conving a trece pe la prietena noastră comună, preastimata Maria Alexandrovna. El spune despre dumneata că ești cea mai fermecătoare dintre toate doamnele pe care le-a cunoscut vreodată, și iată-ne aici; iar prințul își reface acum, sus, toaleta, cu ajutorul cameristului său pe care n-a uitat să-l ia cu dînsul și pe care nu-l va uita niciodată și în nici un caz, fiindcă ar prefera mai curînd să moară decît să se înfățișeze înaintea unor doamne fără anumite pregătiri sau, mai bine zis — retușări... Asta-i toată pătărania! *Eine allerliebste Geschichte!*★

— Ce spiritual e, Zina! exclamă Maria Alexandrovna după ce-l ascultă, ce nostim povestește! Dar ascultă, Paul, o întrebare: ia lămurește-mă cum îți vine rudă prințul? Doar îi spui „unchiule“, nu-i așa?

— Zău că nu știu, Maria Alexandrovna, cum și în ce fel îi sînt cîmotie: mi se pare că-s a șaptea spiță sau poate chiar una mai mult. N-am nici o vină în asta, vinovată de toate e numai mătușica Aglaia Mihailovna. De altfel, mătușica Aglaia Mihailovna nici n-are altceva de făcut decît să numere pe degete neamurile. Ea m-a și mînat să mă duc la dînsul vara trecută, la Duhanovo. Mai bine se ducea singură! Îi spun „unchiule“ numai așa, într-o doară; iar el îmi răspunde. Asta-i toată rudenia noastră, pe ziua de azi, în orice caz...

— Dar eu adevăresc că numai unul Dumnezeu a putut să-ți dea gîndul a-l aduce drept la mine! Tremur cînd mă gîndesc ce s-ar fi ales de bietul om, dacă ar fi nimerit la altcineva și nu la mine. Păi, aici, în oraș, ar fi fost tras în toate părțile, rupt în bucăți, devorat! S-ar fi azvîrlit cu toții pe el ca asupra unei mine de aur, ca asupra unui teren aurifer, ba te pomenești că l-ar fi și jefuit! Nici nu-ți închipui, Pavel Alexandrovici, ce oameni lacomi, meschini, josnici și perfizi sînt aici...

— Ah, Doamne, dar la cine putea să-l aducă, dacă nu la dumneata? Ce om ești dumneata, Maria Alexandrovna! se amestecă Nastasia Petrovna, văduva, care tocmai turna ceaiul în cești. Doar nu era să-l ducă la Anna Nikolaevna! Ce zici?

— Dar de ce-o fi zăbovind atît? E chiar ciudat, spuse Maria Alexandrovna, sculîndu-se nerăbdătoare.

★ O poveste dintre cele mai draguțe! (Germ.).

— Unchiul ? Păi cred că are să se îmbrace acolo încă vreo cinci ceasuri ! Afară de asta, cum îi lipsește cu desăvîrșire memoria, se prea poate să fi uitat că a sosit în vizită la dumneata. E un om uimitor, Maria Alexandrovna.

— Dar isprăvește odată, te rog, ce tot îndrugi ?

— Ba de loc, Maria Alexandrovna, nu spun decît adevărul gol-goluț ! Nici măcar nu e om ca toți oamenii, ci-i pe jumătate plăsmuit ! Dumneata nu l-ai văzut de șase ani, iar eu — de o oră. E pe jumătate cadavru ! Nu e decît amintirea unui om ; au uitat să-l înmormînteze ! Are ochii puși, picioare de plută, tot trupul i-i pe arcuri și vorbește tot cu ajutorul arcurilor.

— Doamne, ce ușuratic ești, cum poți să vorbești așa ? izbucnește Maria Alexandrovna, luîndu-și o înfățișare severă. Și cum de nu ți-e rușine, om tînăr, rudă, să te pronunți astfel despre bătrînelul acesta stimabil ! Ce să zic de bunătatea lui neasemuită ? Și glasul ei căpătă o intonație impresionantă. Amintește-ți numai că el e o rămășiță, ca să zic așa, o pîrticică din aristocrația noastră. Prietene, *mon ami* ! Înțeleg că ești flusturatic din pricina nu știu căror idei noi, despre care trîncănești fără încetare. Dar, Dumnezeule ! Nu sînt nici eu străină de ideile astea noi ! Pricep că temelia tuturor acestor tendințe este nobilă și cinstită. Simt că în ideile acestea noi există chiar ceva înălțător ; dar toate acestea nu mă împiedică să văd și aspectul direct, practic, ca să zic așa, al problemei. Am trăit pe lumea asta, am văzut mai multe decît dumneata și, în sfîrșit, sînt mamă, în timp ce dumneata ești încă tînăr ! El e un bătrînel și de aceea pare caraghios în ochii noștri ! Mai mult : data trecută spuneai chiar că ai de gînd să dai libertate țăranilor dumitale, pentru că trebuie, cică, totuși, să se facă ceva și pentru veacul nostru. Dar toate astea se datorează faptului că prea ți-ai îmbîcsit capul tot citindu-l pe Shakespeare al dumitale !⁸ Crede-mă, Pavel Alexandrovici, Shakespeare al vostru și-a trăit de mult traiul și, dacă ar învia, cu toată deșteptăciunea lui, n-ar pricepe nici o iotă din viața noastră ! Dacă mai avem ceva într-adevăr cavaleresc și măreț în societatea contemporană, apoi numai în păturile înalte. Un prinț rămîne prinț chiar dacă-l îmbraci într-un sac ; chiar și într-o cocioabă, va arăta ca într-un palat ! În schimb, bărbatul Nataliei Dmitrievna, chit că și-a ridicat ditai palatul, oricum, nu-i decît soțul Nataliei Dmitrievna, și nimic mai mult ! Chiar și Natalia Dmitrievna, dacă s-ar împodobi cu cincizeci de crinoline, rămîne tot vechea Natalia Dmitrievna, și nu va crește în ochii nimănui ! Și dumneata ești într-o măsură un

reprezentant al păturilor de sus, fiindcă te tragi din ele. Eu de asemenea mă socot înrudită cu ele și netrebnic e puiul care-și mînjește cuibul ! Odată și odată ai să ajungi a înțelege toate astea mai bine decît mine, *mon cher Paul* *, și atunci o să-l dai uitării pe Shakespeare al dumitale. Ți-o prezic eu. Sînt convinsă că nici acum nu ești sincer, și cochetezi numai cu moda. Dar m-am luat cu vorba. Rămii aici, *mon cher Paul* ; iar eu mă duc pînă sus să aflu ce-i cu prințul. Poate că are nevoie de ceva, și cu slugile astea ale mele...

Și Maria Alexandrovna ieși grabnic din odaie, amintindu-și de slugile sale.

— Am impresia că Maria Alexandrovna e foarte bucuroasă că prințul n-a încăput pe mîna filfizoanei aceleia de Anna Nikolaevna. Și doar susținea mereu că-i e rudă ! Ce-o mai fi plesnind acum de necaz ! remarcă Nastasia Petrovna. Văzînd însă că nu-i răspunde nimeni, doamna Zeablova se uită la Zina și la Pavel Alexandrovici, își dădu numaidecît seama și ieși din odaie, ca și cum ar fi avut treabă. De altfel, se revanșă pe loc, oprindu-se lîngă ușă ca să tragă cu urechea.

În aceeași clipă, Pavel Alexandrovici se întoarce spre Zina. Era grozav de tulburat ; vocea îi tremura.

— Zinaida Afanasievna, nu ești supărată pe mine ? rosti el cu un aer sfios și rugător.

— Pe dumneata ? De ce ? spuse Zina, ridicînd spre dînsul ochii săi minunați, și roșînd ușor.

— Pentru că am sosit prea devreme, Zinaida Afanasievna ? N-am mai putut răbda, n-am fost în stare să aștept încă două săptămîni... Mi-ai apărut chiar și în vis. Am venit în zbor, ca să-mi aflu soarta... Dar ești încruntată, te-am supărat ! Oare nici acum n-o să aflu ceva hotărîtor ?

Intr-adevăr, Zinaida se încruntase.

— Mă așteptam să-mi vorbești despre asta, îi răspunse ea, lăsînd din nou ochii în pămînt, cu glas ferm și sever, în care însă se ghicea ciuda. Dar fiindcă așteptarea asta a fost pentru mine un chin, cu cît s-a isprăvit mai repede, cu atît mai bine. Iarăși pretinzi, adică îmi ceri un răspuns. Dă-mi voie să ți-l repet, fiindcă răspunsul meu e același ca și cel de mai înainte : așteaptă ! Îți repet, nu m-am hotărît încă și nu-ți pot făgădui ceva cu anasîna,

* Dragul meu Paul (fr.).

Pavel Alexandrovici. Dar ca să te liniștesc, adaug că refuzul nu e încă definitiv. Dar bagă de seamă : dîndu-ți acum unele nădejdi în vederea unei hotărîri favorabile, o fac numai fiindcă sînt îngăduitoare față de neliniștea și de nerăbdarea dumitale. Îți repet, vreau să rămîn cu desăvîrșire liberă pe decizia mea ; și dacă pînă la urmă am să-ți spun că nu-s de acord, să nu mă învinuiești de a-ți fi dat speranțe. Deci ține minte asta !

— Dar ce-i asta, ce-i asta ! exclamă Mozgliakov cu glas jalnic. Asta înseamnă oare speranță ? Pot trage vreo nădejde cît de mică după cuvintele dumitale, Zinaida Afanasievna ?

— Nu uita tot ce ți-am spus și înțelege ce dorești. Treaba dumitale ! Eu însă nu mai adaug nimic. Nu te refuz încă, îți spun numai : așteaptă ! Dar, îți repet, îmi rezerv în întregime dreptul de a te refuza, dacă o să-mi vină chef. Îți mai atrag atenția asupra unui lucru, Pavel Alexandrovici : dacă ai sosit înainte de termenul stabilit pentru răspuns ca să acționezi pe căi ocolite, bi-zuindu-te pe un sprijin dinafară, de pildă, chiar și pe influența mămăicăi, ți-ai greșit foarte tare socotelile. În cazul acesta, am să te refuz de-a dreptul, m-auzi ? Dar deocamdată, destul ! Și te rog să nu-mi mai pomeniești nici o vorbă pînă la termenul hotărît.

Tot discursul acesta fu rostit sec, ferm, fără șovăială : parcă fusese învățat dinainte. Musiu Paul își dădu seama că pierduse partida. În clipa aceea se întoarse Maria Alexandrovna ; iar după ea, aproape numaidecît, și doamna Zeablova.

— Mi se pare că acuși coboară și el, Zina ! Nastasia Petrovna, opărește repede ceai proaspăt ! Maria Alexandrovna era ușor tulburată.

— Anna Nikolaevna a și trimis să afle vești. Aniutka ei a alergat pînă aici, la bucătărie, și a întrebat : ce și cum ? Ce furi-oasă o fi acum ! anunță Nastasia Petrovna repezindu-se la samovar.

— Ce mă privește pe mine ! îi răspunse peste umăr Maria Alexandrovna. Parcă mă interesează să aflu ce gîndește Anna Nikolaevna ! Crede-mă că n-am să trimit pe nimeni la dînsa la bucătărie. Mă mir, zău că mă și mir de ce mă socoți dușmanca bie-tei Anna Nikolaevna, și nu numai dumneata, ci toți ceilalți din oraș ? Am să te iau martor pe dumneata, Pavel Alexandrovici ! Ne cunoști pe amîndouă, de ce să-i fiu eu dușmancă ? Pentru înțîietate ? Dar mă lasă rece înțîietatea asta. Las' să fie ea în frunte ! Sînt gata să mă duc cea dintîi la dînsa, ca s-o felicit pentru înțîietatea ei. Și, la urma urmei, toate acestea-s nedrepte. Eu

îi iau apărarea, sînt datoare să-i iau apărarea ! Lumea o bîrfește ! De ce tăbăriți toți asupra ei ? E tinăra, îi plac găteliile — oare pentru asta ? Dar după mine, e mai bine să-ți placă găteliile decît altceva, ca Nataliei Dmitrievna, căreia îi plac niște lucruri pe care nici nu le poți numi. Oare pentru că Anna Nikolaevna umblă mereu în vizite și nu poate sta acasă ? Dar, Dumnezeu ! Ea n-are nici un fel de cultură și, desigur, îi vine greu să deschidă, de pildă, o carte, sau să se ocupe de altceva două minute în șir. Cochetază și aruncă ochade de la fereastră tuturor trecătorilor de pe stradă. Dar de ce o asigură toată lumea că-i drăguță, cînd — afară de culoarea albă a feței — n-are nimic altceva ? Te face să rîzi cînd dansează — sînt de acord ! Dar de ce i se dau asigurări că dansează minunat polca ? Poartă niște pălării și găteli imposibile ; dar ce vină are ea că Dumnezeu n-a înzestrat-o cu gust, ci, dimpotrivă, a făcut-o atît de credulă ? E de ajuns s-o asiguri că-i frumos a-ți prinde în păr o hirtie de bomboane, ca ea să și-o pună. E bîrfitoare, dar așa-s obiceiurile pe la noi ; cine nu clevețește aici ? O vizitează Sușilov, cel cu favoriți, și dimineața, și seara, aproape și noaptea. Ah, Dumnezeu ! Ba bine că nu, dacă bărbatu-său a jucat cărți pînă la cinci dimineața ! Și apoi, găsești aici atîtea exemple proaste ! Dar, la urma urmei, asta *poate* fi și o calomnie. Într-un cuvînt, totdeauna, chiar totdeauna, sînt gata să-i iau apărarea !... Dar, Doamne ! Iată-l pe prinț ! El e, el ! Îl recunosc ! Îl recunosc dintr-o mie ! În sfîrșit, vă văd, *mon prince* ! exclamă Maria Alexandrovna și se repezi în întîmpinarea prințului care *intra*.

CAPITOLUL IV

De la cea dintîi privire fugară n-ați spune de loc că prințul acesta e bătrîn și numai după ce vă uitați la dînsul de aproape, și mai cu atenție, vă dați seama că-i un soi de cadavru pe arcuiri. S-au folosit toate mijloacele artistice ca să se travestească această mumie într-un tînăr. Peruca, favoriții, mustața și bărbuța — toate uimitoare și de cea mai minunată culoare neagră — îi acoperă jumătate din obraz. Fața i-i dată cu alb și cu roșu, cu o deosebită iscusință, și aproape n-are zbîrcituri. Unde au dispărut ? Nu se știe. E îmbrăcat după ultima modă : parcă ar fi ieșit dintr-un jur-

nal de mode. Poartă un soi de veston sau ceva asemănător, zău că nu știu bine ce anume, dar ceva extrem de modern și la zi, lansat pentru vizitele de dimineață. Mănușile, cravata, vesta, cămașa și toate celelalte sînt de o prospețime scilpitoare și de un gust ales. Prințul șchioapătă nițeluș, dar o face cu atîta abilitate, ca și cum asta ar intra în cerințele modei. Poartă monoclu, exact la ochiul care și așa e de sticlă. Prințul e îmbibat tot de parfum. În timp ce vorbește, trăgănează într-un anumit fel unele cuvinte — poate din slăbiciune bătrînească sau fiindcă are dantura falsă, ori ca să-și dea mai multă importanță. Unele silabe le pronunță deosebit de dulceag, accentuînd mai mult litera *e*. *Da* iese la dînsul ca un *dde*, însă ceva mai lînced. În manierele lui are un aer de nepăsare, însușit în decursul întregii sale vieți ca om de lume. Dar îndeobște, dacă s-a și păstrat ceva în el din viața de odinioară a omului de lume, a rămas sub o formă inconștientă, ca un fel de vagă amintire, sub înfățișarea unui trecut trăit și apus, pe care, vai ! nu-l mai pot învia nici un fel de produse cosmetice, nici corsetele, nici parfumurile și nici coaforii. De aceea, am face mai bine dacă am recunoaște din capul locului că bătrînelul, chiar dacă nu s-a ramolit de tot, și-a pierdut însă demult memoria și mereu se poticnește, se repetă, ba chiar deraiază. Îți trebuie chiar o anumită îndemînare ca să poți sta de vorbă cu dînsul. Dar Maria Alexandrovna se bizuie pe sine și, la vederea prințului, cade într-un desăvîrșit extaz.

— Dar nu te-ai schimbat de loc, absolut de loc ! exclamă ea și, apucînd musafirul de amîndouă mîinile, îl așeză într-un fotoliu comod. Ia loc, ia loc, prințe ! Șase ani, șase ani în șir nu ne-am văzut și în tot răstimpul acesta nu mi-ai trimis o scrisoare, nici un rînd măcar ! O, cît de vinovat ești față de mine, prințe ! Cît de supărată eram pe dumneata, *mon cher prince* ! Dar să se aducă ceaiul ! Ceaiul ! Doamne ! Nastasia Petrovna, adă ceaiul !

— Mulțumesc, mul-țu-mesc, scu-za-ți-mă, rosti peltic prințul (am uitat să spun că prințul e puțin peltic ; dar ai zice că și asta o face conform modei). Scuzați-mă și, închipuți-vă, încă de anul trecut vroiam ne-a-pă-rat să trec pe aici, adăugă el, cercetînd cu lornionul odaia. Dar m-au speriat unii ; se spunea că pe-aici a fost ho-le-ră...

— Nu, prințe, n-a fost holeră pe la noi, spuse Maria Alexandrovna.

— Aici a bîntuit o epizootie, unchiule ! adăugă Mozgliakov,

vrînd să iasă în evidență. Maria Alexandrovna îl măsură cu o privire severă.

— Ei da, epizootie sau ceva în felul acesta... De aceea am și rămas acasă. Ei, dar ce mai face soțul dumitale, draga mea Anna Nikolaevna ? Tot cu procu-ratura lui ?

— N-nu, prințe, răspunse Maria Alexandrovna, bîlbîindu-se nițeluș. Soțul meu nu-i pro-cu-ror...

— Pariez că unchiul s-a încurcat și vă ia drept Anna Nikolaevna ! exclamă abil Mozgliakov, dar se opri numaidecît, băgînd de seamă că și fără aceste lămuriri Maria Alexandrovna era destul de enervată.

— Ei da, da, Anna Nikolaevna și... și... (uit mereu !). Ei da, Antipovna, exact, Antipovna, adevveri prințul.

— N-nu prințe, ești foarte greșit, spuse Maria Alexandrovna cu un zîmbet amar. Nu-s de loc Anna Nikolaevna și, mărturisesc, nu mă așteptam de fel că n-o să mă recunoști ! Mă faci să mă mir, prințe ! Sînt fosta dumitale amică, Maria Alexandrovna Moskaleva. Îți amintești, prințe, de Maria Alexandrovna...

— Maria A-le-xan-drovna ! Închipuiește-ți ! Și eu credeam că dumneata ești (cum îi zice) — ei da ! Anna Vasilievna... *C'est délicieux !* * Înseamnă că am nimerit în altă parte. Iar eu credeam, prietene, că mă duci chiar la Anna Matveevna de care spuneam. *C'est charmant !* ** De altfel, mi se întîmplă des... Nimeresc adesea în altă parte. În genere, sînt mulțumit, sînt totdeauna mulțumit, orice s-ar întîmpla. Va să zică dumneata nu ești Nastasia Vasilievna ? Interessant...

— Maria Alexandrovna, prințe, Maria Alexandrovna ! O, cît ești de vinovat față de mine ! Să uiți prietena cea mai bună, cea mai bună !

— Ei, da, cea mai bună prietenă... pardon, pardon ! rosti pel-tic prințul, cu ochii la Zina.

— Iar asta e fiica mea, Zina. Nu vă cunoașteți încă, prințe. Nu era aici pe vremea cînd ai fost la noi, îți amintești în ce an ?

— E fiica dumitale ! *Charmante, charmante !* *** bolborosi prințul, uitîndu-se avid prin lornion la Zina. *Mais quelle beauté !* **** șopti el, vădit uluit.

* E *delicios !* (Fr.)

** E *fermecător !* (Fr.)

*** *Fermecătoare, fermecătoare !* (Fr.)

**** Dar ce *frumusețe !* (Fr.)

— Servește ceaiul, prințe, îl îndemnă Maria Alexandrovna, atrăgînd atenția prințului asupra feciorului în casă, un băiat care stătea în fața lui cu tava în mîini. Prințul luă o ceașcă și rămase cu ochii țintă la băiat, care avea obrăjori bucălați și rumeni.

— A-a-a, e băiatul dumitale ? spuse el. Ce băiețaș dră-guț !... Și-i-i, probabil, se poar-tă... frumos ?

— Dar, prințe, se grăbi să-l întrerupă Maria Alexandrovna, am auzit de groaznica întîmplare ! Mărturisesc, nu-mi puteam veni în fire de spaimă... Nu te-ai lovit ? Ai grijă ! Nu se pot neglija asemenea lucruri...

— M-a răsturnat ! m-a răsturnat ! vizitiul ! izbucni prințul cu deosebită însuflețire. Credeam că a sosit sfîrșitul lumii sau ceva în genul acesta și, recunosc, m-am speriat atît de tare, încît, Doamne iartă-mă, m-am pierdut de tot cu firea ! Nu mă așteptam, nu mă aș-teptam ! De loc nu mă aș-teptam ! Și de toate e vinovat numai Te-o-fil, vizitiul meu ! Mă bizui în totul pe tine, prietene : dă poruncă și cercetează bine. Sînt con-vins că a încercat să a-ten-teze la viața mea.

— Bine, bine, unchiule ! răspunse Pavel Alexandrovici, am să cercetez totul ! Numai ascultă, unchiule ! Iartă-l de data asta ! Ce zici ?

— Pentru nimic în lume nu-l iert ! Sînt sigur că a atentat la viața mea ! El și Lavrenti, pe care l-am lăsat acasă. Închipuiește-ți : a prins, vezi dumneata, nu știu ce idei noi ! S-a iscat la dînsul un soi de împotrivire... Cu un cuvînt : comunist în toată regula ! Mie-și frică să mai dau ochii cu el !

— Ah, ce adevăr ai rostit, prințe ! exclamă Maria Alexandrovna. Nu m-ai crede dacă ți-aș spune cît sufăr eu în_sămi din pricina slugilor ăstora josnice și netrebnice ! Imaginează-ți, am schimbat doi dintre servitorii mei și, mărturisesc, sînt atît de proști, încît nici mai mult, nici mai puțin, mă lupt cu dînșii de dimineață pînă seara. Nici nu-ți închipui cît sînt de proști, prințe !

— Ei da, ei da ! Dar, vă mărturisesc, îmi place chiar cînd un lacheu este oarecum prost, observă prințul, care, ca toți bătrînii, e bucuros cînd flecăreala lui e ascultată cu oarecare umilință ; unui lacheu asta îi stă oarecum bine și se socotește chiar ca o calitate a lui — să fie sincer și prost. Se înțelege, numai în anumite ca-zuri. Asta îi dă parcă mai multă ți-nută, obrazul îi capătă o anumită so-lemnitate ; cu un cuvînt, e mai cuviincios, iar eu pretind înainte de toate unui *servitor* să fie cu-vi-in-cios. Iată, îl am pe Te-

renti. Îl ții minte, prietene, pe Te-renti ? Cum m-am uitat la el, i-am și prezis de la început : ți-e dat să fii lacheu ! E fe-no-me-nal de prost ! Se uită ca vițelul la poarta nouă ! Dar câtă ți-nu-tă, câtă solem-nitate ! Are mărul lui Adam, așa, roz-deschis ! Ei, dar cravata albă și uniforma de gală fac efect. M-am legat de el din tot sufletul. Uneori mă uit la dînsul și nu-mi pot lua ochii : are un aer important, de parcă ar scrie o disertație ! Într-un cuvînt, juri că-i filozoful german Kant sau, mai precis, un curcan gras, bine hrănit. Cu adevărat *comme il faut* pentru un slujitor !

Maria Alexandrovna hohoti de ris încîntată la culme, ba chiar bătu din palme. Pavel Alexandrovici îi ținu isonul, din toată inima : unchiul îl amuza nespus. Nastasia Petrovna izbucni și ea în ris. Pîna și Zina zîmbi.

— Dar ce umor, câtă voioșie, cît spirit ai, prințe ! exclamă Maria Alexandrovna. Ce însușire prețioasă, să observi trăsătura cea mai fină, cea mai amuzantă !... Și să dispari din societate, să te închizi cinci ani în șir ! Cu asemenea talent ! Dar ai fi putut să scrii, prințe ! Ai fi putut fi un al doilea Fonvizin, Griboedov, Gogol...

— Ei da, ei da ! spuse prințul foarte mulțumit, aș putea fi... și, știți, înainte vreme eram deosebit de spiritual. Am scris chiar un vo-de-vil pentru scenă... Erau acolo cîteva cuplete încîn-tătoare ! De altfel, n-a fost jucat niciodată...

— Ah, cît ar fi de drăguț să-l putem citi ! Și știi, Zina, tocmai acum ar fi cît se poate de nimerit ! La noi se pregătește o piesă pentru o donație patriotică, prințe, în folosul răniților... ce bun ar fi vodevilul dumitale !

— Sigur ! Sînt gata să-l scriu din nou... de altfel, l-am ui-tat cu desăvîrșire. Dar, îmi amintesc, erau acolo două-trei calambururi așa de bune, că... (și prințul își sărută vîrfurile degetelor). Și, în general, pe vremea cînd eram în străinătate, produceam o a-de-vă-rată fu-roa-re. Îl țin minte pe lordul Byron. Eram prieteni. Dansa încîntător cracoveacul la congresul de la Viena.

— Lordul Byron, unchiule ! Iartă-mă, unchiule, ce spui ?

— Ei da, lordul Byron. Sau poate că nu era lordul Byron, ci altcineva. Chiar așa, nu lordul Byron, ci un polonez ! Acum îmi amintesc perfect. Și era strașnic de o-ri-gi-nal polonezul ăsta ; s-a dat drept conte și pe urmă s-a dovedit că era un birtaș. Dar dansa

în-cîn-tă-tor cracoveacul și pînă la urmă și-a rupt un picior. Cu prilejul acela am compus și niște versuri :

*Cracoveacul a dansat
Polonezul avîntat...*

Însă mai departe... mai departe uite că nu-mi mai amintesc...

*Dar cînd i-a făcut piciorul pac,
S-a lăsat de cracoveac.*

— Așa o fi, unchiule ? izbucni Mozgliakov, din ce în ce mai însuflețit.

— Mi se pare că-i așa, prietene, răspunse prințul, sau ceva a-se-mănător. De altfel, poate nici nu-i așa, știu doar că au fost niște versuri foarte reușite... În general, am mai uitat unele întîmplări. Asta fiindcă sînt foarte ocupat.

— Dar spune, prințe, cu ce te-ai ocupat în tot timpul izolării dumitale ? se interesă Maria Alexandrovna. M-am gîndit atît de des la dumneata, *mon cher prince*, încît, mărturisesc, de data asta ard de nerăbdare să aflu toate acestea mai în amănunt...

— Cu ce m-am ocupat ? Ei, în general, știți, am multe preocupări. Uneori, mă odihnesc, alteori, știți, mă plimb, îmi imaginez tot soiul de lucruri...

— Dumneata, unchiule, ai pesemne o imaginație bogată ?

— Extrem de bogată, dragul meu ! Uneori îmi închipui asemenea lucruri, că pe urmă mă mir eu însumi de mine. Cînd eram la Kaduev... Apropo ! Mi se pare că tu ai fost viceguvernator la Kaduev ?

— Eu, unchiule ? Iartă-mă, ce tot spui ! exclamă Pavel Alexandrovici.

— Închipuiește-ți, prietene ! Eu te-am luat tot timpul drept viceguvernator și mă tot gîndesc : de ce oare s-o fi schimbat parcă la fa-a-ță, așa, deodată ?... Acela, știi, era chi-peș, inteligent. De-o-sebit de inteligent era și com-pu-ne-a mereu versuri pentru diverse ocazii. Semăna puțin, așa dintr-o parte cu un rigă de caro...

— Nu, prințe, îl întrerupse Maria Alexandrovna, îți jur, te distrugi cu asemenea viață ! Să te izolezi cinci ani de zile în singurătate, să nu vezi pe nimeni, să nu auzi nimic ! Ești un om pierdut, prințe ! Întreabă pe oricine dintre devotați și fiecare arc să-ți spună că ești un om pierdut !

— Oare ? se miră părintul.

— Te asigur ; ți-o spun ca prietenă, ca soră ! Ți-o spun fiindcă-mi ești drag, fiindcă amintirea trecutului e sfântă pentru mine ! Ce-aș câștiga să fiu fățarnică ? Nu, dumneata trebuie să-ți schimbi viața cu totul, altminteri o să cazi la pat, o să te secătuiești, o să mori...

— Ah, Doamne ! Oare am să mor așa de curînd ? izbucni prințul speriat, și, imaginează-ți, ai ghicit : amarnic mă mai chinuiesc hemoroizii, mai ales în ultima vreme... Și, îndeobște, crizele sînt însoțite de niște simptome ui-mi-toare... (o să vi le descriu foarte amănunțit). În primul rînd...

— Unchiule, ai să povestești altă dată, se amestecă Pavel Alexandrovici, iar deocamdată... oare nu-i timpul să plecăm ?

— Ei da ! poate altă dată. Poate nu-i atît de interesant să ascuți. Înțeleg acum... Totuși, e o boală extrem de curioasă. Există diverse episoade... Să-mi amintești, prietene, am să-ți povestesc diseară un caz în a-mă-nunt...

— Dar ascultă, prințe, ar trebui să încerci a te trata în străinătate, îl întrerupse a doua oară Maria Alexandrovna.

— În străinătate ! Ei da, ei da ! Am să plec neapărat în străinătate. Îmi amintesc, cînd am fost peste graniță prin anii douăzeci, era acolo te-ri-bil de vesel. Cît pe ce să mă însor cu o vicontesă, o franțuzoaică. Eram pe atunci îndrăgostit lulea și vroiam să-i închin ei întreaga mea viață. Dar nu m-am însurat eu, ci altul. Și ce întîmplare curioasă ! Am lipsit numai două ceasuri și a triumfat altul, un baron neamț ; mai tîrziu, el a stat cîtăva vreme la casa de nebuni.

— Dar, *cher prince*, tocmai spuneam că trebuie să te gîndești serios la sănătatea dumitale. În străinătate sînt niște medici grozavi... afară de asta, contează mult însăși schimbarea felului de viață ! Hotărît, trebuie să părăsești, măcar pentru o bucată de vreme, Duhanovo-ul dumitale.

— Ne-a-părat ! M-am hotărît de mult și, știți, am de gînd să mă tratez cu hi-dro-patie.

— Hidropatie ?

— Hidropatie. M-am mai tratat odată cu hi-dro-patie. Eram într-o stațiune balneară. Se afla acolo și o cucoană din Moscova, i-am uitat numele, o femeie extrem de poetică, de vreo șaptezeci de ani. Cu ea se mai găsea și fiică-sa, de vreo cincizeci de ani, văduvă, cu albeață pe un ochi. Și ea mai că nu vorbea în versuri.

Apoi s-a mai petrecut cu dînsa și o întîmplare ne-fe-ri-ci-tă, s-a înfuriat pe o slujnică și a ucis-o : pentru asta a fost judecată. Ei, s-au gîndit ele să mă vindece cu apă. Mărturisesc că nu sufeream de nimic, dar ele s-au legat de mine : „Tratează-te și tratează-te !” Eu, din delicatețe, am început să beau apă ; îmi zic : poate are să-mi fie într-adevăr mai bine. Beau-beau, beau-beau... am băut o cascadă întregă și, știți, hidropatia asta e un lucru folositor și mi-a făcut grozav de bine, așa că, dacă pînă la urmă nu m-aș fi îmbolnăvit, vă asigur că aș fi fost perfect sănătos...

— Iată o concluzie perfect justă, unchiule ! Spune, unchiule, ai studiat logica ?

— Doamne ! Ce întrebări pui ! îi tăie vorba cu severitate Maria Alexandrovna, scandalizată foc.

— Am studiat, prietene, dar foarte demult. Am studiat și filozofia în Germania, am urmat cursul complet, numai că am uitat totul cu desăvîrșire, chiar atunci, pe loc ⁹. Dar... vă mărturisesc... m-ați speriat așa de rău cu bolile astea, că... tare m-am indispus. Ei, mă întorc îndată...

— Unde te duci, prințe ? izbucni mirată Maria Alexandrovna.

— Îndată, îndată... Numai să-mi notez un gînd nou... *au revoir* *...

— Ce ziceți de el ? exclamă Pavel Alexandrovici și rîse în hohote.

Maria Alexandrovna își ieși din sărite.

— Nu înțeleg, zău că nu înțeleg de ce rîzi ! începu ea cu aprindere. Să rîzi de un bătrînel onorabil, și încă rudă, să-ți bați joc de fiecare cuvînt al lui, profitînd de bunătatea sa îngerească. Am roșit pentru dumneata, Pavel Alexandrovici ! Dar spune, de ce-i caraghios, după părerea dumitale ? Eu n-am găsit nimic caraghios într-însul.

— Că nu recunoaște oamenii, că vorbește uneori vrute și nevrute !

— Dar acestea-s consecințele vieții sale îngrozitoare, ale înfiorătoarei întemnițări timp de cinci ani, sub supravegherea femeii aceleia infernale. Trebuie să-l compătimești, nu să-ți rîzi de dînsul. Nu m-a recunoscut nici pe mine ; singur ai fost martor. Asta, ca să zic așa, e strigător la cer ! Hotărît, trebuie salvat ! I-am propus

* La revedere (fr.).

să plecăm în străinătate, numai în nădejdea că poate o va părăsi pe... precupeața aceea !

— Știi ceva, Maria Alexandrovna ? Trebuie însurat ! exclamă Pavel Alexandrovici.

— Iar ! Pe deasupra ești și incorigibil, musiu Mozgliakov.

— Nu, Maria Alexandrovna, nu ! De data asta vorbesc absolut serios ! De ce să nu-l însurăm ? E și asta o idee ! *C'est une idée comme une autre !* * Cu ce-i poate dăuna, spune, mă rog ? Dimpotrivă, se află în asemenea situație, încît o măsură ca asta nu-l poate decît salva ! După lege, se mai poate însura. În primul rînd, va fi scăpat de pezevenchea ceea (scuză-mi expresia). În al doilea rînd, și cel mai important, închipuiește-ți că are să-și aleagă o fată sau, și mai bine, o văduvă, drăguță, bună, deșteaptă, delicată și mai ales săracă, care o să-l îngrijească ca o fiică și are să înțeleagă că bătrînul a săvîrșit un act de binefacere, numînd-o soția sa. Și ce-i trebuie lui mai mult decît o ființă apropiată, sinceră, un suflet nobil care să fie în permanență pe lîngă dînsul în locul acestei... muieri ? Se înțelege că trebuie să fie frumușică, fiindcă unchiului îi plac femeile frumușele. Ați băgat de seamă cum o fixa pe Zinaida Afanasievna ?

— Și unde să-și găsească asemenea mireasă ? întrebă Nastasia Petrovna, care asculta toată numai ochi și urechi.

— Ai spus-o chiar dumneata ! Păi și dumneata ai fi bună, dacă ai dori ! Dă-mi voie să te întreb : de ce n-ai fi potrivită ca mireasă pentru prinț ? În primul rînd, ești frumușică ; în al doilea — văduvă ; în al treilea — ai suflet nobil ; în al patrulea — ești săracă (pentru că într-adevăr nu ești avută) ; și, în al cincilea rînd, ești o doamnă foarte înțeleaptă, prin urmare ai să-l iubești, îl vei ține în puf, ai s-o dai afară în pumni pe cucoana ceea, ai să-l duci în străinătate, ai să-l hrănești cu griș cu lapte și bomboane — și toate acestea pînă în clipa cînd va părăsi lumea noastră trecătoare, ceea ce se poate întîmpla exact peste un an sau peste două luni și jumătate. Și atunci dumneata rămîi prințesă, văduvă, bogătașă și, drept recompensă pentru curajul dumitale, te măriți cu un marchiz sau cu un general intendent ! *C'est joli* **, nu-i așa ?

— Tii, Doamne ! Dar eu cred că chiar m-aș fi îndrăgostit de dînsul, drăguțul, dacă mi-ar cere mîna ! izbucni doamna Zeablova

* Ideea asta nu e mai rea decît altele ! (Fr.)

** E frumos (fr).

și îi scăpărare ochii negri, expresivi... Numai că toate astea-s prostii !

— Prostii ? Vrei să nu fie prostii ? Roagă-mă frumos și după aceea să-mi tai capul dacă n-ai să ajungi chiar azi logodnica lui ! Păi nu-i nimic mai ușor decât să-l îndupleci ori să-l ademenești pe unchiul să facă ceva ! La toate răspunde : „Ei da, ei da !” Ai auzit și dumneata. O să-l însurăm așa, că nici n-are să-și dea seama. S-ar putea să-l păcălim și să-l însurăm ; dar, mă rog, o facem doar pentru binele lui !... Dumneata, Nastasia Petrovna, mai bine te-ai găti nițel, pentru orice eventualitate.

Entuziasmul lui musiu Mozgliakov se prefăcu în frenezie. Doamnei Zeablova, oricât ar fi de cumpănită, îi lăsa totuși gura apă.

— Știu și fără dumneata că azi arăt ca o cenușăreasă, răspunse ea. M-am delăsat cu totul ; de mult nu-mi mai fac iluzii. De aceea am și ajuns ca *madame* Gribousier... Dar ce, arăt într-adevăr ca o bucătăreasă ?

Între timp, Maria Alexandrovna stătea cu o expresie stranie pe figură. Nu greșesc afirmând că ea ascultase ciudata propunere a lui Pavel Alexandrovici cu un soi de spaimă, perplexă parcă... În cele din urmă își veni în fire.

— Toate acestea, să zicem, ar fi foarte bune ; dar în fond sînt absurde și ridicole și, mai ales, cu totul nelalocul lor, îl întrerupse ea tăios pe Mozgliakov.

— Dar de ce, buna mea Maria Alexandrovna, de ce toate acestea sînt absurde și nelalocul lor ?

— Din mai multe motive, și mai ales pentru că vă aflați în casa mea, pentru că prințul e oaspetele meu și n-am să permit nimănui să uite respectul ce-l datorează casei mele. Iau vorbele dumitale drept o glumă, nu altfel, Pavel Alexandrovici. Dar, slavă Domnului ! Uite și prințul !

— Iată-mă-s ! făcu prințul intrînd în odaie. E uimitor, *cher ami*, cîte idei de tot felul am azi. În alte dăți, poate n-ai să mă crezi, parcă n-aș avea nici una. Stau așa cîte o zi întreagă, degeaba.

— Asta, unchiule, pesemne-i din pricina căzăturii de azi. Ți-a zdruncinat nervii și iată...

— Și eu, prietene, o atribui aceleiași pricini și găsesc că întîmplarea asta e chiar fo-lo-sitoare... așa că am hotărît să-l iert pe Te-o-fil al meu. Știi ceva ? Am impresia că nici n-a atentat la viața mea. Nu crezi ? Și apoi, el a mai fost și fără asta pedepsit de curînd, cînd i-au ras barba.

— I-au ras barba, unchiule ? Dar are o barbă de-un pogon !

— Ei da, de-un pogon. Îndeobște, prietene, ai absolută dreptate în toate de-duc-țiile dumitale. Dar este vorba de o barbă falsă. Imaginează-ți, ce întâmplare ! Mi se trimite o dată o listă de prețuri. S-au primit din nou din străinătate superbe bărbii pentru vizitii și domni, la fel și favoriți, ciocuri, mustăți și altele — toate acestea de ca-li-tate superioară și la prețurile cele mai moderate. Hai, îmi zic eu, să comand o bar-bă, să văd măcar cum arată. Și comand o barbă de vizitiu, într-adevăr, o minunăție de barbă ! Dar ne-am trezit că Teofil o avea pe a lui proprie, aproape de două ori mai mare. Se înțelege că am rămas în cumpănă : s-o radem pe a lui sau s-o trimitem înapoi pe cea comandată și s-o poarte pe cea naturală ? M-am gândit eu cît m-am gândit, și am hotărît că e mai bine s-o poarte pe cea falsă.

— Probabil fiindcă arta e mai presus de natură, unchiule !

— Tocmai de aceea. Și cît a mai suferit cînd i-au ras barba ! Parcă se despărțea de întreaga lui carieră o dată cu barba... Dar nu e timpul să plecăm, dragul meu ?

— Sînt gata, unchiule !

— Dar nădăjduiesc, prințe, că nu te duci decît la guvernator, exclamă tulburată Maria Alexandrovna. Acum ești prințul meu și aparții familiei mele pentru întreaga zi. Eu, firește, n-am să-ți spun nimic despre societatea de aici. Poate că ai să dorești a trece pe la Anna Nikolaevna și n-am dreptul să te dezamăgesc. De altfel, sînt absolut sigură că adevărul are să iasă la suprafață. Dar ține minte un lucru : că eu sînt stăpîna, sora și dădaca dumitale pentru toată ziua de azi ; dar, recunosc, tremur pentru dumneata, prințe ! Căci dumneata nu cunoști, nu, nu-i cunoști pînă-n măduva oaselor pe oamenii aceștia, cel puțin deocamdată !...

— Biziue-te pe mine, Maria Alexandrovna. Toate vor fi așa cum ți-am făgăduit, spuse Mozgliakov.

— Dumneata ești un flusturatic ! Să mă bizui pe dumneata ! Te aștept la masă, prințe ! Luăm masa devreme. Cît de mult regret că tocmai acum soțul meu se află la țară ! Ce bucurios ar fi să te vadă ! El te respectă așa de mult. Ține atît de sincer la dumneata !

— Soțul dumitale ? Ai și un soț ? întrebă prințul.

— Ah, Doamne ! Ce memorie slabă ai, prințe ! Dar ai uitat cu desăvîrșire, absolut cu desăvîrșire tot ce-a fost în trecut ! Soțul meu, Afanasi Matveici, oare nu-ți amintești de el ? Acum e la

țară. Pe vremuri l-ai văzut de o mie de ori. Ții mințe, prințe : Afanasi Matveici ?...

— Afanasi Matveici ! La țară, închipuiți-vă, *mais c'est délicieux !* Va să zică ai și un soț ? Ce întâmplare curioasă, totuși ! Exact ca într-un vodevil : soțul e-n trăsura asta, iar ea... i-i nevasta... mă rog, am uitat unde ! Că și nevasta pleca undeva, mi se pare la Tula sau la Iaroslavl, într-un cuvânt — iese de aici ceva foarte hazliu.

— Soțul e-n trăsura asta, iar la Tula i-i nevasta, așa-i, unchiule ! îi suflă Mozgliakov.

— Ei, ei ! da — da ! îți mulțumesc, prietene, chiar așa, la Tula, *charmant, charmant !* așa se și potrivește. Întotdeauna nimeresti rimele, dragul meu ! Chiar așa, îmi amintesc : la Iaroslavl sau la Kostroma, numai că și nevasta a plecat undeva ! *Charmant, charmant !* Dar am cam uitat ce vorbeam la început... Da ! Și așa, plecăm, prietene ! *Au revoir, madame, adieu, ma charmante demoiselle **, adăugă prințul, adresându-se Zinei și sărutându-și vârful degetelor.

— La prînz, la prînz, prințe ! Nu uita să te întorci mai repede ! îi strigă din urmă Maria Alexandrovna.

CAPITOLUL V

— Nastasia Petrovna, ar fi bine să arunci o privire prin bucătărie, spuse ea, după ce-l conduse pe prinț. Am o presimțire că monstrul acela de Nikita are să strice neapărat mîncarea ! Sînt sigură că s-a și îmbătat...

Nastasia Petrovna se supuse. Ieșind din cameră, se uită bănuitoare la Maria Alexandrovna și observă la ea o tulburare neobișnuită. În loc de a se duce să-l controleze pe monstrul de Nikita, Nastasia Petrovna trecu în salon, de acolo, printr-un coridor — în odaia ei, apoi într-o odăiță întunecoasă, ca un fel de cămară, unde se aflau lăzi, niște haine atîrnate și boccele cu rufele murdare din toată casa. Se apropie în vârful degetelor de o ușă încuiată, își tinu răsufarea, se aplecă, se uită pe gaura cheii și trase cu urechea.

* La revedere, doamnă, adio, fermecătoare domnișoară (fr.)

Aceasta-i una dintre cele trei uși ale odăii, unde rămăsese Zina cu mămăica ei, și care era totdeauna ferecată și zăvorâtă.

Maria Alexandrovna o socotește pe Nastasia Petrovna cam și-reată, dar negrăit de ușuratică. Îi trecu, firește, prin minte și gîndul că Nastasia Petrovna nu s-ar da în lături de a trage cu urechea. Dar în clipa de față doamna Moskaleva era așa de preocupată și tulburată, că uită cu desăvîrșire să-și ia unele măsuri de prevedere. Se așează în fotoliu și se uită semnificativ la Zina. Zina simți privirea asta ațintită asupra-i și o presimțire neplăcută îi strînse inima.

— Zina !

Zina își îndreptă încet către ea obrazul palid și-și ridică ochii negri, îngîndurați.

— Zina, am de gînd să stau de vorbă cu tine într-o chestiune extrem de importantă.

Zina se întoarse cu totul spre mămăica ei, își încrucișă miinile și rămase în așteptare. Chipul său exprima ciudă și batjocură pe care, de altfel, încercă să le ascundă.

— Vreau să te întreb, Zina, cum ți s-a părut astăzi *acest* Mozgliakov ?

— Cunoști de mult ce gîndesc despre dînsul, răspunse în silă Zina.

— Da, *mon enfant* *, dar am impresia că a ajuns cam prea inoportun cu... insistențele sale.

— El spune că-i îndrăgostit de mine, așa că insistențele lui sînt scuzabile.

— Ciudat ! Înainte nu-l scuzai atît de... ușor. Dimpotrivă, totdeauna îl acuzai, ori de cîte ori aduceam vorba despre el.

— E ciudat că și dumneata îl apărăi totdeauna și vroiai neapărat să mă mărit cu dînsul ; iar acum ești cea dintîi care taberi asupra lui.

— Cam așa-i. Nu neg, Zina : vroiam să te văd măritată cu Mozgliakov. Mi-era greu să fiu martora tristeții tale nesfîrșite și a suferințelor pe care sînt în stare să ți le pricep (orice ai crede despre mine !) și care-mi otrăvesc somnul. M-am încredințat însă că numai o schimbare importantă în viața ta te-ar putea salva ! Și schimbarea asta trebuie să fie căsătoria. Nu sîntem bogate și nu ne putem îngădui, de pildă, să plecăm în străinătate. Măgarii

* Copila mea (fr.).

de aici se miră că ai douăzeci și trei de ani și nu ești încă măritată ; de aceea, nascocesc tot soiul de povești pe seama asta. Dar te-aș mărita eu oare cu consilierul de aici sau cu Ivan Ivanovici, avocatul nostru ? Există pe la noi un soț pentru tine ? Mozglikov, firește, e un ușuratic, totuși e mai bun decât toți ceilalți. E de familie bună, are rude sus-puse, stăpînește o sută cincizeci de suflete. Oricum, mai bine-i decât să trăiești din mită, din procese sau Dumnezeu știe din ce alte mijloace aventuroase. Iată de ce mi-am și aruncat ochii asupra lui. Dar, îți jur, n-am nutrit niciodată o simpatie adevărată pentru dînsul. Sînt sigură că Cel de sus mă prevenea împotriva lui. Și dacă Dumnezeu mi-ar trimite măcar acum ceva mai bun — o ! ce bine ar fi dacă nu ți-ai fi dat încă consimțămîntul ! Sper că azi nu i-ai spus nimic precis, Zina ?

— De ce atîta sclifoseală, mămăică ? Toată istoria se rezumă doar la două cuvinte ! rosti iritată Zina.

— Sclifoseală, Zina, sclifoseală ? Cum ai fost în stare să rostești asemenea vorbă mamei tale ? Dar ce însemn eu ! Tu de mult nu mai ai încredere în maică-ta ! De mult mă socoți ca o dușmancă, nu ca o mamă.

— Ei, ajunge, mămăică ! Face să ne certăm pentru o vorbă ! Parcă nu ne cunoaștem una pe alta ? Mi se pare că am avut destul timp ca să ne cunoaștem !

— Dar tu mă jignești, copila mea ! Tu nu mă crezi capabilă de orice, absolut de orice, numai ca să-ți rostuiesc viața !

Zina o privi pe maică-sa cu ironie și cu ciudă.

— Sper că n-ai de gînd să mă măriți cu prințul acesta, ca să-mi *rostuiști* soarta ? o întrebă ea cu un zîmbet straniu.

— N-am spus nici un cuvînt despre așa ceva ; dar fiindcă veni vorba, dacă s-ar întîmpla să-l iei pe prinț, ar fi o fericire pentru tine și nu o nebulie...

— Iar eu găsesc că e pur și simplu absurd ! exclamă cu aprindere Zina. Absurd ! Absurd ! Și mai cred, mămăică, că ai prea multe elanuri poetice, ești o femeie-poetă în întreg înțelesul cuvîntului, aici toți te și poreclesc așa. Mereu faci proiecte. Imposibilitatea și absurditatea lor nu te pot opri. Am și simțit, cînd se afla încă la noi prințul, că ți-a trecut așa ceva prin minte. Cînd Mozglikov glumea, asigurîndu-ne că bătrînul trebuie însurat, ți-am citit toate gîndurile pe față. Sînt gata să pun rămășag că la asta te gîndești și acum ; cu intenția asta ai și venit la mine. Dar cum neîncetatele dumitale proiecte în ceea ce mă privește au început să mă plictisească de moarte, să mă și chinuiască, te rog să nu-mi

pomenești de asta nici un cuvînt, auzi, mămăică, nici un cuvînt ! Aș dori să nu uiți asta ! Zina se înăbușea de mînie.

— Ești un copil, Zina, un copil nervos și bolnav ! răspunse Maria Alexandrovna mișcată, cu lacrimi în glas. Vorbești necuviincios cu mine, mă jignești. Nici o mamă n-ar suporta cele ce îndur eu zilnic din partea ta ! Dar tu ești nervoasă, bolnavă, suferi ; iar eu sînt mamă, și, înainte de toate, creștină. Trebuie să rabd și să iert. Dar numai un cuvînt, Zina : dacă într-adevăr aș visa asemenea unire, de ce aș socoti-o ca o absurditate ? După mine, Mozgliakov n-a vorbit niciodată mai inteligent decît adineauri, cînd a arătat că prințul are nevoie să se însoare ; dar, firește, nu cu ciurma ceea de Nastasia. Aici l-a luat gura pe dinainte.

— Ascultă, mămăică ! spune-mi deschis : întrebi numai așa, din curiozitate, sau cu vreo intenție ?

— Te întreb numai atît : de ce ți se pare o absurditate ?

— Ah, ce pacoste-i să ai parte de asemenea soartă ! exclamă Zina, bătînd din picior cu nerăbdare. Iată de ce, dacă n-ai știut pînă acum : fără să mai vorbim de toate celelalte absurdități, să profiți de faptul că bătrînelul s-a ramolit, să-l înșeli, să te măriți cu el, un schilod, ca să-i smulgi banii și apoi, zi de zi, ceas de ceas, să-i dorești moartea — după mine, asta nu-i numai o prostie, ci este, pe deasupra, ceva atît de josnic, atît de mîrșav, încît nu te felicit pentru asemenea gînduri, mămăică !

Tăcerea dură cam un minut.

— Zina ! Îți mai amintești ce-a fost acum doi ani ? o întrebă deodată Maria Alexandrovna.

Zina tresări.

— Mămăică ! rosti ea cu glas sever, mi-ai făgăduit solemn să nu-mi mai amintești niciodată despre asta.

— Iar acum te rog tot așa de solemn, copila mea, să-mi îngădui a călca numai o singură dată făgăduiala asta, pe care n-am călcat-o niciodată pînă acum. Zina ! a sosit timpul să avem o explicație deplină între patru ochi. Acești doi ani de tăcere au fost îngrozitori ! Așa nu mai poate dura ! Sînt gata să te rog în genunchi : lasă-mă să-ți vorbesc ! Auzi, Zina : te imploră mama ta, în genunchi ! Totodată îți dau solemn cuvîntul — cuvîntul unei mame nefericite, care-și adoră copilul — că niciodată, sub nici un motiv, în nici o împrejurare, chiar dacă ar fi vorba de salvarea vieții mele, n-am să mai pomenesc despre așa ceva. Va fi pentru ultima oară, dar acum e necesar !

Maria Alexandrovna se aștepta la un efect deplin.

— Vorbește, spuse Zina, pälind.

— Îți mulțumesc, Zina. Acum doi ani, la răposatul Mitea, fratele tău mai mic, venea un preparator...

— Dar la ce bun introducerea asta pompoasă, mămăică ? De ce-i nevoie de elocința matală și de niște amănunte inutile, care-s atât de dureroase și pe care amîndouă le cunoaștem prea bine ? o întrerupse Zina cu dezgust și mînie.

— De aceea, fata mea, fiindcă eu, mama ta, sînt nevoită acum să mă justific față de tine ! Fiindcă vreau să-ți prezint aceeași istorie din cu totul alt punct de vedere, și nu prin prisma aceea greșită, prin care te-ai obișnuit s-o privești. În sfîrșit, fiindcă aș vrea să înțelegi mai bine concluzia pe care am de gînd s-o trag din toate acestea. Nu crede, copila mea, că vreau să mă joc cu inima ta ! Nu, Zina, ai să găsești în mine o mamă adevărată și poate că, vărsînd lacrimi amare, ai să te arunci la picioarele mele, la picioarele unei *femei josnice*, cum m-ai numit adineauri, și să-ni ceri tu însăși împăcarea pe care atîta timp și cu atîta trufie ai respins-o pînă acum. Iată de ce vreau să spun tot, Zina, tot de la început ; altminteri tac !

— Vorbește, repetă Zina, blestemînd din toată inima nevoia de elocință a măicuței sale.

— Urmez, Zina : învățătorul acesta de la școala complementară, aproape un băiețandru, face asupra-ți o impresie cu totul neînțeleasă pentru mine. M-am bizuit prea mult pe chibzuința ta, pe nobila ta mîndrie, și, mai ales, pe faptul că el nu reprezenta nimic (fiindcă trebuie să spunem tot) ca să bănuiesc măcar că ar fi putut să existe ceva între voi. Și deodată vii la mine și-mi declari hotărît că ai de gînd să te măriți cu dînsul ! Zina ! Am simțit ca un pumnal în inimă ! Am scos un țipăt și mi-am pierdut cunoștința. Dar... tu ții minte toate acestea ! Se înțelege că am găsit cu cale să folosesc întreaga-mi autoritate pe care tu ai numit-o tiranie. Gîndește-te numai : un băiețandru, fiu de dascăl, cu douăsprezece ruble leafă pe lună, mîzgălit de versuri proaste pe care, din milă, i le tipăresc în *Biblioteka dlia citenia*¹⁰ și care nu știe decît să trăncănească despre blestematul de Shakespeare... băiețandru acesta să fie soțul tău, soțul Zinaidei Moskaleva ! Dar așa ceva se potrivește cu Florian și cu păstorașii lui !¹¹ Iartă-mă, Zina, dar numai amintirea acestor lucruri mă scoate din sărute ! L-am refuzat, dar nici o putere nu te poate opri pe tine. Tatăl tău, se înțelege, nu făcea decît să holbeze ochii și nici n-a înțeles ce eram

pe cale să-i explic. Tu continui să ai relații cu acest băiețandru, ba chiar te întâlnești cu el ; dar, ceea ce-i mai îngrozitor, ai curajul să porți corespondență cu dînsul. Prin oraș prind să umble zvonuri. Pe mine, unii încep să mă înțepe cu tot soiul de aluzii, se și bucură, trimbîțează pretutindeni și, deodată, toate prezicerile mele se adevăresc în modul cel mai solemn. Amîndoi vă certați nu știu de la ce ; el se dovedește un... băiețandru cu totul nevrednic de tine (nu pot de loc să-l numesc om !) și te amenință că are să umple orașul cu scrisorile tale. La amenințarea asta, plină de indignare, îți pierzi cumpătul și-i tragi o palmă. Da, Zina, cunosc și amănuntul acesta. Eu știu tot, tot ! Nefericitul arată, în aceeași zi, o scrisoare de-a ta și nemernicului de Zaușin și peste o oră documentul ăsta se și află la Natalia Dmitrievna, dușmanca mea de moarte. În aceeași seară, descreieratul tău, ros de remușcări, face o încercare prostească de a se otrăvi cu ceva. Cu un cuvînt, iese un scandal înfiorător ! Ciuma asta de Nastasia aleargă la mine speriată, aducîndu-mi îngrozitoarea veste : de o oră întreagă scrisoarea se găsește în mîinile Nataliei Dmitrievna ; peste două ore tot orașul va afla rușinea ta ! Am făcut o sforțare să mă stăpînesc, să nu leșin ; dar ce lovituri ai dat inimii mele, Zina ! Nerușinata asta, monstrul de Nastasia îmi pretinde două sute de ruble în argint, făgăduindu-mi cu jurămintă să capete în schimb scrisoarea. Eu însămi, numai în pantofi, alerg prin zăpadă la evreul Bumstein și-mi amanetez colierul — o amintire de la cuvioasa mea mamă ! Peste două ceasuri scrisoarea era în mîinile mele. Nastasia a furat-o. A forțat încuietorea besactelei și — cîntea ta a fost salvată : nu mai erau dovezi împotriva ta ! Dar în ce neliniște m-ai făcut să trăiesc ziua aceea îngrozitoare ! Chiar a doua zi am zărit, pentru întîia oară în viață, cîteva fire albe în părul meu. Zina ! După aceea tu însăți ai judecat cum trebuie fapta băiețandrului aceluia. Tu însăți recunoști acum, poate cu un zîmbet amar, că ar fi fost culmea nechibzuinței a-i încredința soarta ta. Dar de atunci te chinuiești, suferi, copila mea ; nu-l poți uita sau, mai bine zis, nu pe dînsul — el n-a fost niciodată vrednic de tine — ci umbra fericirii tale trecute. Nenorocitul acesta se află acum pe patul de moarte ; se spune că are oftică, iar tu — înger al bunătății ! — nu vrei să te măriți atîta timp cît trăiește el, ca să nu-i sfîșii inima, fiind pînă azi chinuit de gelozie, deși sînt sigură că nu te-a iubit niciodată cu o adevărată dragoste superioară. Știu că, auzind de insistențele lui Mozgliakov, el a spionat, a trimis iscoade, a descusut pe unul și pe

altul. Tu îl cruți, copila mea, ți-am ghicit gândurile și numai unul Dumnezeu vede cu câte lacrimi amare mi-am udat perna !...

— Lasă toate acestea, mămăică ! o întrerupse Zina, doborâtă de o adîncă tristețe. N-are nici un rost aici perna dumitale, adăugă ea ironic. Nu poți fără declamații și înflorituri.

— Nu mă crezi, Zina ! Nu te uita dușmănos la mine, copila mea. Ochii mei nu s-au uscat în acești doi ani, dar m-am schimbat mult eu însămi în acest răstimp ! Ți-am înțeles de mult sentimentele și mă căiesc că abia acum am aflat toată profunzimea durerii tale. Pot fi oare învinuită, draga mea, că am privit această înclinare ca o pornire romantică, pe care ți-a insuflat-o blestematul acela de Shakespeare... cel ce, parcă dinadins, își viră nasul pretutindeni, unde nu-i fierbe oala ? Care mamă m-ar putea învinovăți pentru spaima de atunci, pentru măsurile luate de mine, pentru severitatea judecății mele ? Astăzi, însă, acum, văzîndu-ți suferințele de doi ani încoace, îți înțeleg sentimentele și ți le prețuiesc. Crede-mă că te-am priceput, poate, mult mai bine decît te lămuirești tu însăși. Sînt sigură că nu-l iubești pe dinsul, băiețandru acela prefăcut, ci visurile tale de aur, fericirea-ți pierdută, idealurile avîntate... Și eu am iubit și, poate, mai puternic decît tine. Și eu am suferit ; și eu am avut idealuri avîntate. De aceea, cine mă poate învinui azi, și, înainte de toate, mă poți oare învinui tu, că socot unirea cu prințul drept mijlocul salvator și mai trebuitor pentru tine în actuala situație ?

Zina ascultă cu mirare tirada asta lungă, știind prea bine că mămăica ei nu cădea în asemenea exaltare fără o anumită pricină. Dar ultima concluzie, atît de neașteptată, o ului cu desăvîrșire.

— Te-ai gândit serios să mă măriți cu prințul ? explodă ea cu mirare, privindu-și aproape înspăimîntată mama. Va să zică-i vorba nu de visuri, proiecte, ci de hotărîrea dumitale fermă ? Va să zică am ghicit ? Și... și... în ce fel, mă rog, căsătoria asta mă va salva și-i necesară în situația mea actuală ? Și... și... în ce fel se leagă asta de toate cîte mi-ai spus pînă acum, de toată istoria aceea ?... Hotărît, nu te înțeleg, mămăică !

— Iar eu mă mir, *mon ange* *, cum se poate să nu înțelegi toate acestea ? izbucni Maria Alexandrovna, însuflețindu-se la rîndul său. Mai întîi, ține măcar socoteală de faptul că treci în altă societate, în altă lume ! Părăsești pentru totdeauna orașelul nostru

* Îngerul meu (fr.).

dezgustător, plin de amintiri îngrozitoare pentru tine, unde n-ai avut parte de o vorbă bună, de un prieten, în care ai fost calomniată, unde toate gaițele te urăsc pentru frumusețea ta. Poți pleca chiar în primăvara asta în străinătate, în Italia, în Elveția, în Spania. Zina — în Spania, unde se află Alhambra, Guadalquivirul și nu râulețul netrebnic de aici, cu nume indecent...

— Dar dă-mi voie, mămăică, vorbești așa, de parcă aș fi gata măritată sau prințul mi-ar fi cerut măcar mîna !

— Nu te neliniști din partea asta, îngerașul meu, știu eu ce spun. Dar dă-mi voie să urmez. Ți-am spus *primul lucru* ; acum vine *al doilea* : îmi dau seama, fata mea, cu cît dezgust ți-ai fi dat mîna acestui Mozgliakov...

— Și fără să mi-o spui, știu că nu voi fi niciodată soția lui ! răspunse cu aprindere Zina și ochii îi scînteiară.

— Dacă ai ști cum îți înțeleg dezgustul, draga mea ! E îngrozitor ca, în fața sfintului altar, să juri dragoste unui om pe care nu-l poți iubi ! E îngrozitor să aparții cuiva pe care nici măcar nu-l respecti. Iar el îți va cere insistent dragoste : de aceea se și însoară... o știu după privirile pe care ți le aruncă, de cîte ori te întorci cu spatele spre dînsul. E atît de greu să te prefaci ! Eu îndur asta de douăzeci și cinci de ani. Tatăl tău m-a nenorocit, mi-a stors toată tinerețea ; și de cîte ori mi-ai văzut lacrimile !...

— Tăticul e la țară, te rog, nu te atinge de dînsul, răspunse Zina.

— Știu că totdeauna l-ai apărat. Ah, Zina ! Îmi îngheța inima cînd, din calcul, doream căsătoria ta cu Mozgliakov. Dar cu prințul n-ai nevoie să te prefaci. Se înțelege de la sine că nu-l poți iubi... cu amor adevărat și apoi nici el *nu-i capabil* să pretindă asemenea amor...

— Doamne, ce prostie ! Dar te asigur că ai greșit, chiar de la început, în primul lucru, care-i și cel mai important ! Află că nu vreau să mă jertfesc cine știe pentru ce ! Află că îndeobște nu vreau să mă mărit cu nimeni ! O să rămîn fată bătrînă ! Doi ani mi-ai mîncat sufletul că nu mă mărit. Ce să-i faci ? Vei fi nevoită să te împaci cu gîndul ăsta. Nu vreau — și gata ! Așa va fi !

— Dar, Zinocika, sufletelele, nu te aprinde, pentru numele lui Dumnezeu, fără să ascuți ! Ce fire repezită ai, zău așa ! Dă-mi voie să-ți arăt lucrurile din punctul meu de vedere și numaidecît ai să fii de aceeași părere cu mine. Prințul are să mai trăiască un an, cel mult doi și, după mine, e mai bine să fii văduvă tînără, decît fecioară coaptă, fără să mai vorbim de faptul că, după moar-

tea lui, tu rămii prințesă, liberă, bogată, independentă ! Draga mea, poate că privești cu dispreț aceste calcule — bazate pe moartea lui ! Dar eu sînt mamă și ce mamă m-ar judeca pentru istețimea mea ? În sfîrșit, dacă ție, un înger al bunătății, ți-i milă pînă azi de băiețelul acela, ți-i milă pînă acolo, că nici nu vrei măcar să te măriți atîta timp cît va trăi el (din cîte am priceput eu), gîndește-te atunci că, măritîndu-te cu prințul, îl vei face să renască sufletește, îl vei ferici ! Dacă are într-însul măcar un dram de bun-simț, are să înțeleagă, firește, că gelozia lui față de prinț ar fi caraghioasă, nelalocul ei ; o să priceapă că te-ai măritat din interes, de nevoie. În sfîrșit, are să înțeleagă... adică vroiam să spun numai că după moartea prințului te poți mărita din nou, cu cine vrei...

— Drept vorbind, reiese cam așa : să mă căsătoresc cu prințul, să-l jefuiesc, și pe urmă să aștept moartea lui, ca să mă pot mărita cu amantul. Cît de isteț ți-ai făcut socotelile ! Vrei să mă ispitești, făcîndu-mi propunerea asta... Te-am înțeles, mămăică, te-am înțeles pe deplin ! Nu te poți stăpîni cu nici un chip de-a face paradă de sentimente nobile, chiar și într-o afacere murdară. Mai bine mi-ai fi spus direct și limpede : „Zina, e o mîrșăvie, însă e rentabilă, și, de aceea, consimte s-o faci !“ Ar fi fost, în orice caz, mai sincer.

— Dar de ce, copila mea, să privești neapărat lucrurile din acest punct de vedere, prin prisma înșelătoriei, a perfidiei și a cupidității ? Consideri socotelile mele drept o mîrșăvie, o înșelătorie ? Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce înșelătorie vezi în asta ? Ce mîrșăvie e aici ? Uită-te în oglindă. Ești așa de frumoasă, că meriți un regat ! Și deodată tu, o mîndrețe de fată, îți jertfești unui bătrîn cei mai frumoși ani ai tăi ! Întocmai ca o stea minunată îi vei lumina amurgul vieții. Aidoma unei iedere verzi, te vei încolăci în jurul bătrîneții sale, tu, și nu urzica asta, femeia dezgustătoare și lacomă care l-a vrăjit și-i suge toată vлага ! Oare banii lui, blazonul lui sînt mai presus decît tine ? Unde vezi aici minciună și josnicie ? Nu știi ce vorbești, Zina !

— Pesemne că sînt mai presus decît mine, dacă trebuie să iau un schilod pentru ele ! Minciuna rămîne totdeauna minciună, mămăică, oricare ar fi scopurile sale.

— Dimpotrivă, dragă, dimpotrivă ! Acestea pot fi privite chiar de pe un plan superior, din punct de vedere creștinesc, fata mea ! Tu însăși mi-ai spus o dată, într-un fel de extaz, că vrei să te faci

soră de caritate. Inima ta era îndârjită, frîntă de suferință. Spuneai (știu asta), că nu mai poți iubi. Dacă nu mai crezi în dragoste, îndreaptă-ți sentimentele asupra unui alt obiect, mai nobil, îndreaptă-ți-le cu sinceritate, ca un copil, cu toată credința și cu gînd pios, iar Domnul te va blagoslovi. Bătrînul acesta a suferit și el. E nefericit, alungat de pretutindeni ; îl cunosc de oîțiva ani și totdeauna i-am nutrit o neînțeleasă simpatie, un soi de dragoste, parcă presimțeam ceva. Fii deci pentru dînsul o prietenă, o fiică, o jucărie chiar — dacă trebuie să spunem totul ! Dar încălzește-i inima și vei face asta pentru Dumnezeu, de dragul binefacerii ! E caraghios — nu băga asta de seamă ! E un om numai pe jumătate — milostivește-te de el ! Doar ești creștină ! Impune-ți această atitudine ! Asemenea acte eroice se fac prin constrîngere. Nouă ni se pare insuportabil să pansezi răni într-un spital. E dezgustător să respiri aerul infectat dintr-un lazaret de campanie. Dar se află îngeri ai lui Dumnezeu care fac asemenea treburi și care binecuvîntează numele Domnului pentru menirea lor. Iată un leac pentru inima ta sîngerată, o ocupație, un act eroic, și-ți vei vindeca rănile. Unde vezi egoism și mîrșăvie în toate acestea ? Dar tu, pesemne, n-ai încredere în mine ! Îți închipui, poate, că mă prefac, cînd îți vorbesc de datorie și de fapte eroice. Nu poți pricepe că eu, o femeie de lume, o femeie plină de ambiții deșarte pot avea inimă, sentimente, norme de conduită ? Ce să-i faci ? Nu mă crede, jignește-ți mama, dar recunoaște că vorbele mele sînt înțelepte, salvatoare. N-ai decît să-ți închipui că nu vorbesc eu, ci altcineva. Închide ochii, întoarce-te cu fața într-un colț și zi că-ți vorbește un glas nevăzut... Ceea ce te supără, mai ales, este faptul că toate acestea se vor face pentru bani — parcă ar fi o vînzare sau o cumpărare. La urma urmei, poți renunța la bani, dacă îi urăști atîta ! Oprește-ți strictul necesar și împarte restul săracilor. Ajută-l, de pildă, chiar și pe nefericitul acela, care se află pe patul de moarte.

— N-are să primească nici un fel de ajutor, rosti Zina încet, ca pentru sine.

— El nu, dar mama lui are să primească, răspunse triumfătoare Maria Alexandrovna. Va primi pe ascuns de dînsul. Doar ți-ai vîndut cerceii, darul mătușii tale, și ai ajutat-o acum șase luni, știi și asta. Am aflat că bătrîna spală rufe cu ziua, ca să-și hrănească fiul nenorocit.

— În curînd nu va mai avea nevoie de nici un ajutor !

— Știu și asta, știu la ce te gîndești, prinse ideea din zbor Maria Alexandrovna ; și o inspirație, o adevărată inspirație îi lumina mintea : știu ce vrei să spui. Se zice că are oftică și că peste puțin timp o să moară. Dar cine spune una ca asta ? Deunăzi, am întrebat într-adins de el pe Kallist Stanislavici. M-am interesat de dînsul, fiindcă am inimă, Zina. Kallist Stanislavici mi-a răspuns că boala lui e periculoasă, firește ; dar că pînă azi e încredințat că sărmanul n-are oftică, ci numai așa, o boală de piept, destul de gravă. Poți să-l întrebi și tu. El mi-a spus precis că în alte împrejurări, mai cu seamă prin schimbarea climei și a stării de spirit, bolnavul s-ar putea vindeca. Mi-a spus că în Spania — asta am auzit-o și eu mai demult, ba chiar am și citit undeva — în Spania se află o insulă minunată, Malaga pare-mi-se — într-un cuvînt, parcă-i vorba și despre un soi de vin. Acolo nu numai cei bolnavi de piept, dar și adevărații ofticoși se vindecă de tot, datorită doar climei și lumea se duce anume în părțile acelea ca să se trateze, bineînțeles numai oamenii de vază sau, poate, chiar și negustorii, însă numai cei foarte bogați. Dar îi de-ajuns să vezi numai Alhambra cea plină de vrajă, mirții, lămîii, spaniolii aceia cu catirii lor ! — numai acestea pot face o deosebită impresie asupra unei firi poetice. Crezi că el n-ar primi ajutorul tău, banii tăi pentru această călătorie ? Minte-l atunci, dacă ți-e milă de dînsul ! O minciună e scuzabilă dacă o spui pentru salvarea unei vieți omenești. Dă-i speranțe, făgăduiește-i, în sfîrșit, și dragostea ta. Spune-i că o să-l iei de soț după ce vei rămînea văduvă. Orice pe lumea asta se poate spune în chip nobil. Mama ta nu te poate învăța să săvîrșești o faptă nedemnă, Zina. Fă asta, ca să-i salvezi viața ! De aceea, totu-i îngăduit ! Ai să-l reînvii, dîndu-i speranțe. El însuși va începe să aibă grijă de sănătatea lui, să se trateze, să asculte de medici... Se va strădui să reînvie pentru fericirea lui. Dacă se va vindeca, chiar dacă n-ai să te măriți cu dînsul — el se va fi vindecat, înseamnă că tu l-ai salvat, tu l-ai înviat ! La urma urmei, îl putem privi cu mai multă înțelegere ! Poate că soarta l-a învățat și l-a schimbat în bine și, dacă va fi vrednic de tine, te-ai putea mărita cu dînsul, după ce vei rămînea văduvă. Vei fi bogată, independentă... Vei avea posibilitatea, după ce l-ai vindecat, să-i dai o situație în societate, o carieră... Atunci căsătoria ta cu el va fi mai scuzabilă decît acum, cînd e imposibilă. Ce v-ar aștepta pe amîndoi, dacă v-ați hotărî să faceți acum nebunia asta ? Dispreț general, mizerie, școlari ca să-i tra-

geți de urechi (trebușoară legată de funcția sa), lectura în doi din Shakespeare, înfundarea pe veci în Mordasov și, la urma urmei, moartea lui apropiată, inevitabilă... Pe cînd dacă l-ai salva, l-ai reînvia pentru o viață folositoare, pentru facere de bine. Iertîndu-l, îl vei sili să te adore. El e chinuit de fapta-i mîrșavă ; iar tu, deschizîndu-i o cale nouă, prin iertare, îi dai speranță și-l împaci cu sine însuși. El poate intra în slujbă, poate înainta. În sfîrșit, chiar dacă nu se va mai vindeca, va muri fericit, împăcat, în brațele tale, fiindcă ai putea fi lîngă dînsul în clipele acelea, încredințat de dragostea ta, iertat de tine, la umbra mirtilor și a lămîilor, sub cerul azuriu, exotic ! O, Zina ! Totul este în mîinile tale ! Toate foloasele sînt de partea ta — și asta prin căsătoria ta cu prințul.

Maria Alexandrovna isprăvi ce avea de spus. Se lăsă o tăcere destul de lungă. Zina rămase într-o adîncă tulburare.

Nu ne vom apuca să zugrăvim simțămîntele Zinei ; nici nu le-am putea ghici. Dar Maria Alexandrovna parcă găsise adevăratul drum spre inima ei. Neștiind starea în care se afla în clipa aceea inima fiicei sale, mama enumeră toate cazurile în care s-ar fi putut găsi și, pînă la urmă, pricepu că nimerise calea cea justă. Atinsese grosolan cele mai dureroase puncte din inima Zinei și, firește, după obicei, nu putu renunța să facă paradă de sentimente înalte — lucru care, bineînțeles, n-o orbise pe Zina. „Și ce-mi pasă că nu mă crede ? se gîndea Maria Alexandrovna ; e de ajuns c-o silesc să chibzuiască ! E destul că-i fac aluzie la lucruri pe care nu le pot numi deschis !“ Așa gîndea ea, și, într-adevăr, își atinse scopul. Izbuti pe deplin. Zina asculta cu aviditate. Obrajii îi ardeau ; pieptul îi tresălta.

— Ascultă, mămăică, rosti hotărît în cele din urmă, deși paloarea ivită brusc pe obrazul său arăta limpede cît de mult o costase hotărîrea asta. Ascultă, mămăică...

Dar în aceeași clipă un zgomot neașteptat se auzi din antreu și răsună un glas tăios, țipător, care întreba de Maria Alexandrovna, făcînd-o pe Zina să-și întrerupă deodată vorba. Maria Alexandrovna sări de la locul ei.

— Ah, Doamne ! strigă ea, dracul a trimis-o aici pe gaița asta de coloneleasă ! Mai-mai am dat-o afară acum două săptămîni ! adăugă ea aproape desperată. Dar... e peste putință să n-o primesc ! Imposibil ! Probabil că aduce vești, altminteri n-ar fi îndrăznit să se înfățișeze. Se petrece ceva important, Zina ! Trebuie să aflu... Acum nu trebuie să scap din vedere nimic ! Vai, cît

îți sînt de recunoscătoare pentru vizita asta ! izbucni ea, repezindu-se în întîmpinarea oaspetei care intra. Cum de ți-ai amintit de mine, neprețuită Sofia Petrovna ? Ce surpriză în-cîn-tă-toare ! Zina ieși în fugă din odaie.

CAPITOLUL VI

Sofia Petrovna Farpuhina, coloneleasa, semăna cu o gaiță numai din punct de vedere psihic. Fizicește, aducea mai curînd cu o vrabie. Era o cucoană mărunțică, de cincizeci de ani, cu niște ochi mici, sfredelitori, cu fața pistruiată și plină de pete gălbui. Trupul ei firav, uscat, plantat pe două piciorușe subțiri și puternice ca de vrabie, era îmbrăcat într-o rochie de mătase, de culoare închisă, care foșnea într-una, fiindcă coloneleasa nu stătea nici o clipă locului. Era o bîrfitoare sinistră, răzbunătoare. O înnebunea faptul că era coloneleasă. Cu soțul său, colonel în rezervă, se bătea des și-l zgîria pe față. Pe deasupra, bea cîte patru păhăruțe de votcă dimineața și tot atîtea seara și o ura la nebunie pe Anna Nikolaevna Antipova, care o alungase săptămîna trecută din casa ei, ca și pe Natalia Dmitrievna Poskudina, pentru colaborarea ei la aceeași operație.

— Am trecut numai pentru o clipă, *mon ange*, ciripi ea. Degeaba m-am așezat. Am venit numai să-ți povestesc ce minuni se petrec pe la noi. Nici mai mult, nici mai puțin, s-a scrîntit tot orașul din pricina acestui prinț ! Escroacele noastre, *vous comprenez* *, îl prind, îl caută, trag de dînsul, îl îmbată cu șampanie, n-ai să mă crezi ! N-ai să mă crezi ! Dar cum ai avut curajul să-l lași să plece de la dumneata ? Știi că acum se află la Natalia Dmitrievna ?

— La Natalia Dmitrievna ! strigă Maria Alexandrovna sărînd în sus. Dar s-a dus numai la guvernator, iar de acolo, poate, la Anna Nikolaevna, pentru puțin timp !

— Ei da, pentru puțin timp ; dar prinde-l acum, dacă poți ! Nu l-a găsit acasă pe guvernator și s-a dus la Anna Nikolaevna, căreia i-a făgăduit să ia masa la dînsa ; iar Natașka — acum își

* Înțelegi (fr.).

face veacul în casa Annei Nikolaevna — l-a tîrît și ea la dînsa, pînă la prînz, pentru prînzișor. Halal prinț !

— Dar ce face... Mozgliakov ? Doar a făgăduit...

— Mare lucru ai mai găsit și la Mozgliakov ăsta ! Îl tot lauzi... Păi, s-a dus și el cu toți ceilalți ! Ai să vezi dacă n-au să-l așeze acolo la cărți, de-o să piardă tot, cum a pierdut și anul trecut ! Și pe prinț au să-l atragă ; au să-i stoarcă pînă și ultimul ban. Și ce zvonuri împrăstie Natașka ! Strigă cît o ține gura că vreți să-l ademeniți pe prinț, ei... pentru anumite scopuri — *vous comprenez* ? Îi spune și lui toate astea. El, firește, nu pricepe nimic, șade ca o curcă plouată și, la fiecare vorbă de-a ei, face : „hm, da... hm, da...” Dar ce să mai vorbim de dînsa ! A scos-o în lume pe Sonka ei. Inchipuiește-ți, fata are cincisprezece ani și o poartă încă cu rochie scurtă ! Numai pînă la genunchi, dacă-ți place... Au trimis după orfana aceea, Mașka, și ea cu rochie scurtă, dar mai sus de genunchi — m-am uitat prin lornion... Le-au pus pe cap niște tichiute roșii cu pene — nu știu ce vrea să însemne asta ! Și le-a silit pe amîndouă muieruștile să joace cazacioc, în sunetele pianului ! Ei, dumneata nu cunoști slăbiciunea prințului ? S-a muiat de tot : „Ce forme !” zice, „ce forme !” Se uită la ele prin lornion, iar gaițele — și una, și alta — nu mai știau cum să-i sară în ochi. Cu obrajii îmbujorați ele își răsuceau picioarele în fel și chip ; și s-a pornit un monplezir de-a mai mare dragul ! Ptui ! ăsta-i dans ! Am jucat și eu cu șalul pe umăr, la absolvirea pensionului de domnișoare din aristocrație, ținut de *madame* Gerny ; dar am produs un efect strașnic ! M-au aplaudat senatorii ! Acolo erau educate fiice de prinți și de conți ! Pe cînd ăsta e un adevărat cancan ! Muream de rușine, muream, și mai multe nu ! Zău că nici n-am fost în stare să le privesc !...

— Bine, dar... ai fost și dumneata la Natalia Dmitrievna ? Doar...

— Da, m-a jignit săptămîna trecută. Asta o spun deschis tuturor. *Mais, ma chère**, ardeam de dorința să-l zăresc măcar printr-o crăpătură a ușii pe prințul acesta și m-am dus. Unde aș mai fi avut prilejul să-l văd ? Parcă i-aș fi călcat în casă dacă nu era la mijloc prințul ăsta nesuferit ! Imaginează-ți : tuturor li s-a servit ciocolată, dar mie nu, și tot timpul gazda nu mi-a adresat nici o vorbuliță. A făcut-o dinadins... Grăsana ceea ! Las'

* Dar, draga mea (fr.).

că-i arăt eu ! Dar rămii cu bine, *mon ange*, mă grăbesc, mă grăbesc... Trebuie neapărat s-o prind și pe Akulina Panfilovna, ca să-i povestesc... Numai că acum poți să-ți iei rămas bun de la prinț ! N-o să mai vină la dumneata. Știi că n-are de loc tinere de minte și Anna Nikolaevna o să-l tragă neapărat la dînsa ! Ele se tem, cu toatele, că dumneata... mă-nțelegi ? În privința Zinei...

— *Quelle horreur ! **

— Poți să mă crezi dacă-ți spun. Tot orașul vuieste. Anna Nikolaevna vrea neapărat să-l oprească la masă, iar pe urmă — de tot ! Asta ți-o face în ciudă, *mon ange*. M-am uitat printr-o crăpătură în curtea ei. E acolo o vînzoleală strașnică : se prepară masa, zăngănesc cuțitele. Grăbește-te, grăbește-te și smulge-i-l pe drum, cînd are să pornească spre dînsa. Doar dumitale ți-a făgăduit întîi că o să vină la masă ! E musafirul dumitale, nu al ei ! Să-și ridă de dumneata șarlatanca ceea, o intrigantă, o mucoasă ! Dar nu merită nici să stea sluj înaintea mea, deși-i nevastă de procuror ! Eu sînt coloneleasă ! Am fost crescută la pensionul de domnișoare din aristocrație, condus de *madame* Gerny... Ptui ! *Mais adieu, mon ange ! *** Mă așteaptă sania mea, altminteri plecam împreună cu dumneata...

Gazeta volantă se făcu nevăzută. Maria Alexandrovna fremăta, tulburată, din cap pînă în picioare ; dar sfatul colonelesei era cît se poate de limpede și de practic. N-avea de ce să mai zăbovească, și nici n-avea cînd. Dar îi mai rămînea de înlăturat piedica cea mai importantă. Maria Alexandrovna se repezi în odaia fetei.

Zina umbla prin cameră încoace și încolo, cu mîinile încrucișate pe piept, cu capul plecat, palidă, abătută... Avea lacrimi în ochi. Dar privirea-i, ațintită asupra mamei sale, sclipea plină de hotărîre. Se grăbi să-și ascundă lacrimile și un zîmbet sarcastic i se ivi pe buze.

— Mămăică, rosti ea, luînd-o înaintea Mariei Alexandrovna, adineauri ți-ai cheltuit cu mine multă elocință, cam prea multă. Dar nu m-ai sedus cu asta. Doar nu-s copil. Să mă conving pe mine însămi că aș face un act eroic ca soră de caritate, cînd de fapt nu am nici o chemare pentru așa ceva și să-mi justific prin scopuri nobile mîrșăviile, săvîrșite numai și numai de dragul egoismului — toate acestea înseamnă cel mai ordinar iezuitism...

* Ce oroare ! (Fr.)

** Ei, rămii cu bine, îngerul meu ! (Fr.)

aşa că nu m-am putut înşela. Auzi : nu m-am putut înşela şi vreau s-o înţelegi neapărat !

— Dar, *mon ange* !... făcu intimidată Maria Alexandrovna.

— Taci, mămăică ! Ai răbdare să mă ascuţi pînă la capăt. Deşi sînt pe deplin conştientă că toate aceste manevre sînt iezuitism curat, deşi-s ferm convinsă că asemenea faptă este cu totul şi cu totul josnică — primesc propunerea dumitale în întregime ! Auzi : în întregime ! Şi-ţi declar că sînt gata să mă căsătoresc cu prinţul... ba, mai mult, sînt dispusă să contribui la eforturile dumitale pentru a-l sili pe prinţ să se căsătorească cu mine. De ce o fac ? N-ai nevoie să ştii. E de ajuns faptul că m-am hotărît. Sînt gata de orice : am să-i aduc cizmele la pat, o să-i fiu slugă, voi juca pentru plăcerea sa, ca să-mi răscumpăr în faţa lui josnicia. Am să folosesc totul pe lume ca el să nu regrete că s-a înşurat cu mine ! Dar în schimbul hotărîrii mele, îţi cer să-mi spui, dar să-mi spui sincer, cum ai să pui la cale toate lucrurile. Dacă ai început să vorbeşti cu atîta stăruinţă despre istoria asta, înseamnă — doar te cunosc prea bine — că nu puteai porni la lucru fără a avea în cap un plan anumit. Fii sinceră măcar o dată în viaţă. Sinceritatea e o condiţie obligatorie ! Nu mă pot hotări fără a şti precis cum ai să faci totul, de-a fir a păr.

Maria Alexandrovna era atît de buimăcită de neaşteptata hotărîre a Zinei, încît rămase o vreme nemişcată şi mută de uimire înaintea ei, privind-o cu ochi holbaţi. Pregătită să lupte cu romanticismul încăpăţînat al Zinei, la cărei nobleţe severă îi inspira totdeauna teamă, mama află deodată că fiică-sa era întru totul de aceeaşi părere cu ea, gata de orice, chiar împotriva convingerilor sale ! Prin urmare, chestiunea căpăta o trăinicie deosebită — şi ochii îi luciră de bucurie.

— Zinocika ! exclamă ea în extaz ! Zinocika ! Tu, carne din carnea mea, sînge din sîngele meu !

Mai mult nu fu în stare să rostească şi se repezi să-şi îmbrăţişeze fiica.

— Ah, Doamne ! nu ţi-am cerut îmbrăţişări, mămăică, izbucni Zina cu nerăbdare şi cu dezgust. Să lăsăm entuziasmele dumitale ! Îţi cer răspuns la întrebarea mea, şi nimic mai mult.

— Dar, Zina, eu te iubesc ! Te ador, şi tu mă respingi... doar pentru fericirea ta mă zbat...

Şi lacrimi neprefăcute luciră în ochii ei. Maria Alexandrovna o iubea într-adevăr pe Zina în *felul său* şi de astă dată emoţia şi succesul combinaţiei sale o zguduiră profund. Cu tot felul ei

oarecum mărginit de a vedea lucrurile, Zina își dădea seama că maică-sa o iubește și dragostea asta o stingherea. S-ar fi simțit mai la largul ei dacă Maria Alexandrovna ar fi urît-o...

— Ei, nu te supăra, mămăică, mi-i sufletul așa de frământat, spuse Zina ca s-o liniștească.

— Nu mă supăr, nu mă supăr, îngerașul meu ! ciripi Maria Alexandrovna însuflețindu-se într-o clipită. Îmi dau seama și singură că ți-i sufletul frământat. Vezi, draga mea, îmi ceri să fiu sinceră... Poftim, voi fi sinceră, pînă-n fundul inimii, te asigur ! Numai să ai încredere în mine ! Și, în primul rînd, țin să-ți spun că un plan absolut precis, adică în toate amănuntele, încă n-am, Zinocika, și nici nu pot avea ; tu, ca un copil înțelept ce ești, ai să pricepi de ce. Ba chiar prevăd unele dificultăți... Iată, chiar acum gaița asta mi-a trîncănit tot soiul de chestii... (Ah, Doamne ! ar trebui să mă grăbesc !) Vezi, sînt absolut sinceră ! Dar, îți jur, îmi voi atinge scopul ! adăugă ea în extaz ; siguranța mea nu-i de fel poezie, cum spuneai adineauri, îngerașul meu ; e întemeiată pe un fapt real. E bazată pe totala slăbiciune de minte a prințului și asta-i o canava pe care poți să brodezi tot ce poțtești. Numai să nu mi se pună piedici ! Dar n-au să izbutească proastele astea care caută să mă păcălească ! răcni Maria Alexandrovna, plesnind cu palma în masă și scăpărînd din ochi scînteii. Trebușoara asta mă privește pe mine ! Dar pentru așa ceva trebuie mai mult decît orice să începem cît se poate de repede, în așa fel, ca chiar astăzi să isprăvim tot ce-i mai important, dacă-i posibil.

— Bine, mămăică, dar ascultă încă o... *sinceră destăinuire*. Știi de ce mă interesez atît de mult de planul dumitale și n-am încredere în el ? Fiindcă nu mă bizui pe mine. Ți-am mai spus că m-am hotărît să fac mîrșăvia asta, dar dacă amănuntele planului dumitale vor fi prea dezgustătoare, prea murdare, îți declar că n-am să pot rezista și o să părăsesc totul. Știu că asta înseamnă o nouă mîrșăvie : să primești a face o ticăloșie și să te temi de mocirla în care trebuie să te bălăcești — dar ce să-i faci ? Așa se va întimpla, fără doar și poate...

— Dar, Zinocika, ce ticăloșie deosebită vezi tu aici, *mon ange* ? se împotrivi Maria Alexandrovna. E vorba doar de o căsnicie convenabilă, cum face toată lumea ! E destul să privești lucrurile din punctul acesta de vedere, și totul ți se va părea cît se poate de onorabil...

— Ah, mămăică, pentru numele lui Dumnezeu, nu încerca să mă duci cu vorba ! Vezi și dumneata, am primit totul, totul ! Ce

mai vrei ? Te rog, nu te speria dacă spun lucrurilor pe adevăratul lor nume. Poate acum asta-i unica mea consolare !

Și un zîmbet amar i se ivi pe buze.

— Bine, bine, lasă, îngerașul mamei, putem să nu fim de acord în gândire și totuși să ne stimăm reciproc. Dacă te neliniștește însă chestia amănuntelor și ți-e teamă că ele au să fie murdare — lasă grija asta pe seama mea. Ți jur că n-are să te atingă nici o stropitură de noroi. Oare aș putea eu dori să te compromis în ochii tuturor ? Numai să te bizui pe mine și toate se vor pune minunat la cale și cît se poate de onorabil — mai ales cît se poate de onorabil ! N-o să fie nici un scandal și chiar dacă va izbucni vreunul mititel, însă necesar — așa... cine știe cum ! — dar pînă la izbucnirea lui noi o să fim departe ! Doar n-o să rămî-nem aici ! N-au decît să strige gaițele pînă au să răgușească, nu-mi pasă de ele ! Chiar acestea au să ne invidieze. Și-apoi, merită să-ți faci inimă rea din pricina lor ? Chiar mă mir de tine, Zinocika, numai nu te supăra pe mine — cum se face că tu, cu toată mîndria ta, te temi de ele ?

— Ah, mămăică, nu de ele mă tem ! Nu nuă înțelegi de loc ! răspunse nervos Zina.

— Bine, bine, suflețelule, nu te supăra ! Am spus-o numai fiindcă nu-i zi lăsată de Dumnezeu, ca ele însele să nu facă vreo mîrșăvie ; iar tu o singură dată în viață... oare ce vorbesc, proasta de mine ! Nu-i de loc mîrșăvie ! Ce este mîrșav aici ? Dimpotrivă, totul este cît se poate de onorabil. Am să ți-o dovedesc cu toată fermitatea, Zinocika. În primul rînd, repet, totul depinde din ce punct de vedere privești lucrurile...

— Mai scutește-ne, mămăică, cu dovezile dumitale ! izbucni mînios Zina și bătu din picior nerăbdătoare.

— Bine, suflețelule, nu mai fac, nu mai fac ! Iar m-a luat gura pe dinainte...

Se lăsă o scurtă tăcere. Maria Alexandrovna umbla smerită în urma Zinei și se uita cu neliniște în ochii săi, cum se uită un cățeluș în ochii stăpînei, după ce-a făcut o șotie.

— Nici nu-mi dau seama cum ai să începi trebușoara asta, urmă Zina cu dezgust. Sînt sigură că o să dai cînstea pe rușine. Disprețuiesc părerea țătelor, dar pentru noi istoria asta va fi o rușine.

— O, dacă asta-i tot ce te neliniștește, îngerașul meu, te rog să nu-ți faci griji ! Te rog, te implor ! Să ne înțelegem amîndouă, să nu te gîndești la mine ! O, dacă ai ști din cîte istorii neplăcute

am ieșit basma curată ! Am învățat eu afaceri mai încurcate decît asta ! Dar dă-mi voie măcar să încerc ! În orice caz, înainte de toate trebuie să ajungem, cît mai curînd cu putință, între patru ochi cu prințul. Asta — în primul rînd ! Iar toate urmările au să depîndă de asta ! Dar eu presimt și restul evenimentelor. Toate gaițele se vor răscula, dar... nu-i nimic ! Le pun eu la punct singură ! Mă mai sperie Mozgliakov...

— Mozgliakov ? rosti cu dispreț Zina.

— Ei da, Mozgliakov ; numai nu te teme, Zinocika ! Îți jur că am să-l duc cu vorba pînă acolo, încît chiar el are să ne ajute ! Încă nu mă cunoști, Zinocika ! Nu mă știi pînă azi cum sînt eu cînd intru în acțiune ! Ah, Zinocika, suflețelule ! Adineauri, cînd am auzit de prințul acesta, mi-a și izbucnit o idee în minte ! Parcă m-ar fi străfulgerat o lumină. Și cine, cine se putea aștepta că prințul are să vină la noi ? Păi, într-o mie de ani nu mai întîlnim un prilej ca ăsta ! Zinocika ! Îngerașule ! Nu-i o necinste să-ți iei drept soț un bătrîn și un olog, ci să te măriți cu un bărbat pe care nu-l poți suferi, urmînd să fii, în același timp, nevasta lui *cu adevărat* ! Căci prințului n-ai să-i fii nevastă adevărată. Asta nici nu e o căsătorie ! E numai un contract casnic ! Doar tot el, prostul, are să iasă în cîștig — căci tot lui, netotului, i se dăruiește asemenea fericire neprețuită ! Vai, ce frumoasă ești azi, Zinocika ! Și nu oricum, ci crăiasă între frumoase ! Păi eu, dac-aș fi fost bărbat, aș fi dat pentru tine și un regat, dacă mi-ai fi cerut ! Sînt dobitoci cu toții ! Ei, cum să nu săruți mînuța asta ? Și Maria Alexandrovna sărută cu foc mîna fiicei sale. Doar ăsta e trup din trupul meu, carne din carnea mea, sînge din sîngele meu ! Să-l însurăm pe neghiob chiar cu de-a sila ! Și ce trai o să ducem după aceea amîndouă, Zinocika ! Fiindcă tu n-ai să te desparți de mine, Zinocika, nu-i așa ? N-ai s-o alungi pe mama ta după ce vei da de noroc ! Chiar dacă ne certăm, îngerașul meu, totuși n-ai avut un prieten mai bun decît mine, totuși...

— Mămăică ! Dacă te-ai hotărît, poate că ar fi timpul... să treci la fapte. Aici nu faci decît să-ți pierzi vremea — spuse cu nerăbdare Zina.

— E timpul, Zinocika, într-adevăr ! Ah ! m-am luat cu vorba ! își aminti Maria Alexandrovna. Gaițele vor să-l ademenească de-a binelea pe prinț. Îndată mă urc în trăsură și plec ! Ajung acolo, îl chem pe Mozgliakov și pe urmă... Ba îl iau chiar cu forța, dacă o fi nevoie. Rămii cu bine, Zinocika, rămii cu bine, porumbițo, nu tînji, nu te îndoii, nu fi tristă, lucrul de căpetenie este să nu

hii tristă ! Toate se vor pune la cale de minune, cit se poate de onorabil ! Totu-i din ce punct de vedere privești lucrurile... ei, rămii cu bine, rămii cu bine !...

Maria Alexandrovna o binecuvîntă pe Zina cu semnul crucii, se repezi afară din odaie, se învîrte cam un minut în camera ei înaintea oglinzii, iar după două minute gonea pe străzile Mordasovului, în trăsură ei, la care zilnic se înhămau caii în jurul acestei ore, pentru orice eventualitate. Maria Alexandrovna ducea un trai *en grand**.

„Nu, n-o să fiți voi mai șirete decît mine ! gîndea ea, șezînd în trăsură. Zina primește : înseamnă că jumătate din treabă e ca și făcută. Tocmai acum să dau greș ? Prostii ! Bravo, Zina ! Ai consimțit, în cele din urmă ! Se vede că și asupra căpșorului tău au trecut anumite interese ! I-am trecut pe dinainte o perspectivă ispititoare ! Am mișcat-o ! Dar e strașnic de frumoasă azi ! Cu frumusețea ei, eu una aș fi întors pe dos jumătate din Europa, după placul meu ! Ei, dar să mai așteptăm... Shakespeare o să-i zboare din cap cînd va ajunge prințesă și va gusta din unele bunătăți. Căci ce-a cunoscut ea pînă acum ? Mordasovul și pe învățătorul acela al ei ! Hm... Și ce prințesă are să mai fie ! Îmi place mîndria asta a ei, curajul, ce inaccesibilă e ! Cînd se uită la tine, zici că s-a uitat o regină. Ei, atunci, cum să nu-și înțeleagă interesul ? Totuși, l-a priceput, în cele din urmă ! Are să înțeleagă și restul... Apoi, am să fiu și eu în preajma ei ! Are să cadă pînă în cele din urmă la înțelegere cu mine, în toate privințele ! De mine n-o să se poată lipsi ! Eu însămi voi fi prințesă ; am să ajung cunoscută în tot Petersburgul. Adio, orașel amărît ! O să moară prințul, are să moară și băiețandru' acela și atunci am s-o mărit cu un prinț influent ! De un lucru mă tem : oare nu mi-am deschis prea mult sufletul față de dînsa ? Nu cumva am fost prea sinceră, nu m-am lăsat prea mult tîrîtă de emoție ? Mă sperie fata asta, ah, mă sperie !“

Și Maria Alexandrovna se cufundă în cugetările sale, pline însă, ce-i drept, de îngrijorare. Nu degeaba se spune că elanul te pune mai mult pe gînduri decît silnicia.

Rămasă singură, Zina se plimbă îndelung, încolo și înapoi, prin odaie, îngîndurată, cu brațele încrucișate pe piept. Se gîndea la multe. Repeta des, aproape în neștire : „Era și timpul, de mult

* Pe picior mare (fr.).

era timpul !” Ce însemna exclamația asta trunchiată ? Nu o dată luciră lacrimi în genele sale lungi, mătăsoase. Nici prin gând nu-i trecea să le șteargă, să le oprească. Mămăica ei se neliniștea fără temeii, căutînd să-i pătrundă gîndurile : Zina era foarte hotărîtă și se pregătea să înfrunte toate consecințele...

„Lasă, lasă ! se gîndea Nastasia Petrovna, ieșind din cămăruță, după plecarea colonelesei ; și eu care mă pregăteam să mă gătesc cu o fundiță roz pentru prințul ăsta netrebnic. Am și crezut, proasta de mine, că are să mă ia de nevastă ! Poftim funduliță ! Va să zică așa, Maria Alexandrovna ! Pentru dumneata sînt o ciumă, o cerșetoare ; iau mită două sute de ruble. Asta ar mai lipsi, să scap prilejul să nu iau de la dumneata, filfizoană ce ești ! Le-am luat în chipul cel mai corect, mi le-am însușit pentru cheltuielile prilejuite de afacerea respectivă... Poate că eu însămi ar fi trebuit să dau mită ! Ce te privește dacă nu m-am dat în lături să forțez broasca cu propriile mele mîini ? Pentru tine am făcut-o, cuconiță ! Tu ai vrea să stai numai la brodat pe canava ! Ei bine, las' că-ți arăt eu canava. Am să vă arăt la amîndouă dacă sînt ori nu ciumă. O să aflați voi cine-i Nastasia Petrovna și o să gustați din moarea ei !”

CAPITOLUL VII

Dar Maria Alexandrovna era mînată înainte de geniul ei. Alcătuiuse un plan măreț și curajos. Să-ți măriți fata cu un bogătaș, un prinț, un olog, s-o măriți pe ascuns de toți, profitînd de mintea slabă și lipsa de apărare a oaspetelui tău... s-o măriți hoștește, cum ar fi spus dușmanii Mariei Alexandrovna — era nu numai un act îndrăzneț, ci chiar temerar. Planul era, firește, convenabil ; dar, în caz de nereușită, autoarea lui se vedea în primejdie de a fi acoperită de o foarte mare rușine. Maria Alexandrovna știa acest lucru, dar nu s-a descurajat : „Am ieșit eu basma curată din afaceri mai neplăcute !” îi spusese ea Zinei și grăise numai adevărul. Altminteri, ce fel de eroină ar mai fi fost ?

Fără îndoială, aceste manevre semănau oarecum cu o tilhărie la drumul mare, dar Maria Alexandrovna nu prea lua în seamă nici faptul acesta. În privința asta, ea avea o părere uimitor de justă : „Căsătoria, o dată încheiată, n-o mai poți desface” — o idee

simplă, dar care-ți putea ispiti imaginația cu profituri atât de extraordinare, încît Maria Alexandrovna, numai închipuindu-și aceste profituri, se simțea scuturată de frisoane care o furnicau prin tot corpul. În genere, era strașnic de emoționată și ședea în trăsură ca pe ace. Ca femeie inspirată, dăruită cu o incontestabilă forță creatoare, apucase chiar să-și facă un plan de acțiune. Dar planul acesta era schițat în mare, în ciornă, și nu se întrezărea încă deslușit înaintea ochilor săi. O aștepta un noian de amănunte și tot soiul de întîmplări neprevăzute. Dar Maria Alexandrovna avea încredere în sine : era frămîntată nu de teama unei neizbînzi — nu ! ar fi vrut numai să înceapă cît mai repede, să intre cît mai repede în luptă. Nerăbdarea, o nerăbdare nobilă, o mistuia la gîndul piedicilor și al opozițiilor. Vorbind însă de piedici, cerem îngăduința de a da unele lămuriri. Maria Alexandrovna presimțea că răul cel mai mare la care se putea aștepta nu-i putea veni decît din partea stimabililor săi concetățeni, locuitori ai Mordasovului și, în special, de la nobila societate a doamnelor din Mordasov. Cunoștea din experiență ura lor neîmpăcată față de dînsa. Știa, de pildă, foarte bine că, în clipa aceea, poate, se cunoșteau în oraș toate intențiile sale, deși nimeni nu spusese încă nimănui nimic despre ele. Știa din nenumăratele sale experiențe, atât de triste, că nu avusese loc nici o întîmplare, cît de secretă, din cauza ei, care — petrecîndu-se dimineața — să nu ajungă pînă seara la cunoștința celei din urmă precupețe din tîrg și a ultimului vînzător de prăvălie. Se înțelege că deocamdată Maria Alexandrovna presimțea numai năpasta, dar asemenea presimțiri n-o înșelaseră niciodată. Nu se înșela nici de data asta. Într-adevăr, iată ce se întîmplase, de fapt, și anume un lucru pe care ea încă nu-l aflase cu siguranță. În jurul prînzului, adică tocmai la trei ceasuri după sosirea prințului în Mordasov, se răspîndiră prin oraș niște zvonuri ciudate. De unde porniseră, nu se știe, dar se împrăstiaseră aproape într-o clipă. Fiecare începu să-l asigure pe celălalt că Maria Alexandrovna o și pețise prințului pe Zina, Zina ei cea de douăzeci și trei ani, fără zestre ; că Mozgliakov se retrăsese și că totul era hotărît și parafat. Cum se stîrniseră zvonurile acestea ? Oare toți o cunoșteau atât de bine pe Maria Alexandrovna, încît nimeriseră dintr-o dată drept în miezul celor mai secrete gînduri și idealuri ale sale ? Nici nepotrivirea absurdă a unui asemenea zvon cu ordinea obișnuită a lucrurilor, fiindcă foarte rar astfel de lucruri pot fi ticluite într-o oră... nici vădita netemeinicie a acestei vești, deoa-

rece nimeni nu putuse afla de unde pornise, n-au fost în stare să-i facă pe cei din Mordasov a-și schimba părerea. Zvonul creștea și prindea rădăcini cu o nemaipomenită stăruință. Cel mai uimitor e faptul că zvonul prinsese să se răspîndească chiar în timpul cînd Maria Alexandrovna începuse discuția de adineauri cu Zina, în legătură cu aceeași problemă. Ce fler au provincialii ! Instinctul mesagerilor provinciali ajunge uneori pînă în domeniul fantasticului și, bineînțeles, asta își are pricinile sale. E întemeiat pe cea mai apropiată, interesată și îndelungată studiere reciprocă. Fiecare provincial trăiește ca sub un clopot de sticlă. Nu există absolut nici o posibilitate să ascunzi un lucru cît de mic față de onorabili tăi concetățeni. Ești cunoscut ca un cal breaz. Oamenii știu chiar tainele, pe care n-ai ajuns să le cunoști tu însuși despre propria-ți persoană. Provincialul, parcă prin însăși natura lui, trebuie să fie un psiholog și un cunoscător de inimi. Iată de ce, uneori, mă miram sincer, întîlnind adesea în provincie, în loc de psihologi și cunoscători de inimi, nenumărați dobitoci. Dar să lăsăm asta, e o idee de prisos. Vestea avu proporțiile unui trăsnet. Căsătoria cu prințul părea fiecăruia atît de profitabilă, atît de strălucită, încît nici măcar latura stranie a acestei afaceri nu sărea nimănui în ochi. Să mai notăm un fapt : Zina era detestată aproape mai mult decît Maria Alexandrovna — de ce ? Nu se știe. Poate frumusețea ei să fi fost, în parte, de vină. Poate că și din pricină că Maria Alexandrovna era, totuși, mai apropiată de cei din Mordasov, ca una de-a lor. Dacă ar fi dispărut din oraș — cine știe ? — poate ar fi fost regretată. Ea însuflețea societatea localnică cu veșnicele sale povești. Fără ea, ar fi domnit în tîrg plictiseala. Zina însă, dimpotrivă, se ținea așa, de parcă ar fi trăit în nori și nu în tîrgul Mordasov. Era oarecum nepotrivită cu oamenii aceștia, mai presus decît ei și, poate, fără să-și dea seama nici ea, se purta cu ei neînchipuit de trufaș. Și deodată, acum, aceeași Zina, pe seama căreia circulau istorii scandaloase, semeața, mîndra Zina va deveni milionară, prințesă și va intra în rîndurile oamenilor cu vază. Peste vreo doi ani, după ce va rămîne văduvă, are să se mărite cu vreun duce sau chiar cu un general... mai știi, poate chiar cu guvernatorul (iar guvernatorul din Mordasov, parcă dinadins, era văduv și cît se poate de sensibil față de sexul slab). Atunci ea urma să fie prima cucoană din gubernie și, bineînțeles, numai gîndul acesta era insuportabil și niciodată vreo veste nu trezise atîta indignare în Mordasov, ca vestea căsătoriei Zinei cu prințul. Într-o clipită, strigăte mînioase se ridicară din toate păr-

țile. Unii țipau că e un păcat, ba chiar o ticăloșie, întrucît bătrînul nu-i în toate mințile ; îl înșelaseră, îl păcăliseră, îl jefuiseră, profitînd de mintea lui slabă ; că bătrînul trebuia salvat din ghearele lor setoase de sînge ; că, în sfîrșit, asta era o tilhărie și o imoralitate ; că, la urma urmei, cu ce sînt altele mai prejos de Zina ? Și altele ar fi putut, la fel, să se mărite cu prințul. Aceste vorbe și strigăte Maria Alexandrovna deocamdată le presupunea numai, dar pentru ea era de ajuns și atît. Știa bine că toți, dar absolut toți, vor fi dispuși să-i zădărnicească intențiile. Chiar acum alții vroiau să-l confîște pe prinț, încît ea era nevoită să-l readucă aproape prin luptă. La urma urmei, chiar dacă are să izbutească a-l prinde pe prinț și a-l ademeni să vină înapoi, nu-l va putea ține mereu priponit. Și, în sfîrșit, cine îi garantează că chiar azi, peste două ceasuri, întregul cor solemn al cucoanelor din Mordasov nu se va afla în salonul ei, și încă sub un astfel de pretext, încît va fi cu neputință să nu le primești ? Refuză să le primești pe ușă și ele au să intre pe fereastră : caz aproape imposibil, dar petrecut în Mordasov. Cu un cuvînt, nu puteai pierde nici un ceas, nici o clipă, iar între timp treaba încă nici nu era pusă pe roate. Deodată, o idee genială străfulgeră în capul Mariei Alexandrovna și pe loc se coapse. Despre această nouă idee nu vom uita să vorbim la vremea sa. Ne vom mulțumi doar să spunem că, în momentul acela, eroina noastră zbura pe străzile Mordasovului, amenințătoare și exaltată, hotărîtă să dea chiar o luptă adevărată, dacă va fi nevoie, ca să-l recucerească pe prinț. Nu știa încă în ce fel își va înfăptui hotărîrea, și nici unde anume îl va întîlni ; în schimb, știa una și bună : că mai degrabă se va răsturna cu capul în jos tot Mordasovul decît să nu se îndeplinească, iotă cu iotă, planurile sale de acum.

Primul pas îi ieși cum nu se poate mai bine. Avu norocul să-l surprindă pe prinț în stradă și-l aduse acasă la masă. Dacă ar întreba cineva : prin ce mijloc, în ciuda tuturor uneltirilor dușmane, a izbutit ea ca lucrurile să rămînă pe-a ei, lăsînd-o pe Anna Nikolaevna cu buzele umflate ? mă simt dator să declar că asemenea întrebare poate fi socotită chiar jignitoare pentru Maria Alexandrovna. Să nu fie ea în stare a repurta o victorie asupra unei oarecare Anna Nikolaevna Antipova ? L-a arestat, nici mai mult, nici mai puțin pe prinț, care tocmai se apropia de casa rivalei sale și, fără să țină seamă de nimic, ba chiar în pofida argumentelor lui Mozgliakov însuși speriat de perspectiva unui

scandal, Maria Alexandrovna l-a trecut pe bătrîn în trăsura ei. Tocmai prin asta se deosebea ea de rivalele sale : că nu şovăia în cazuri hotărîtoare nici în faţa unui scandal iminent, luînd drept axiomă ideea că succesul scuză totul. Se înţelege că prinţul nu opuse o rezistenţă vădită şi, după obiceiul său, uită totul foarte repede şi rămase foarte mulţumit. La masă, trîncăni fără încetare, în culmea veseliei, făcu spirite, calambururi ; povestea anecdote pe care nu le isprăvea, ori sărea de la una la alta, fără să bage de seamă. Băuse la Natalia Dmitrievna trei cupe de şampanie. Mai bău la masă şi se ametea de-a binelea. Aici însă îi tuna intenţionat băutura însăşi Maria Alexandrovna. Mîncarea era foarte acceptabilă. Bestia de Nikita nu le făcuse figura. Gazda însufleţea societatea printr-o amabilitate mai mult decît fermecătoare. Dar ceilalţi meseni, parcă dinadins, erau cît se poate de trişti. Zina şedea tăcută în chip solemn. Mozgliakov nu se simţea, parcă, în apele lui, şi mîncă puţin. Se gîndea la ceva şi cum asta i se întîmpla destul de rar, Maria Alexandrovna era foarte neliniştită. Nastasia Petrovna, posomorită, îi făcea chiar pe furiş lui Mozgliakov nişte semne ciudate, pe care acesta nici nu le băga în seamă. Dacă n-ar fi fost gazda, fermecător de amabilă, prinţul ar fi semănat cu o înmormintare.

Între timp, însă, Maria Alexandrovna căzuse pradă neliniştii. Însăşi Zina o băga în toţi sperieţii cu înfăţişarea-i tristă şi cu ochii săi plînsi. Iar pe deasupra mai era o piedică : trebuia să se grăbească, să dea zor. „Blestematul de Mozgliakov“, însă, şedea ca un nătîng fără griji şi nu făcea decît s-o încurce ! Că doar nu putea începe, într-adevăr, acţiunea în prezenţa lui ! Maria Alexandrovna se sculă de la masă nespus de agitată. Nu mică îi fu mirarea, chiar spaima plăcută — dacă ne putem exprima astfel — cînd Mozgliakov, de îndată ce musafirii se sculară de la masă, se apropie de gazdă şi, cu totul pe neaşteptate, anunţă că, spre marelui regret, este nevoit să plece de îndată.

— Unde ? întrebă, chipurile, cu profundă compătimire Maria Alexandrovna.

— Să vedeţi, Maria Alexandrovna, începu neliniştit Mozgliakov încurcîndu-se chiar niţeluş, mi s-a întîmplat o istorie tare ciudată. Nu ştiu nici eu cum să spun... pentru numele lui Dumnezeu, daţi-mi un sfat !

— Ce-i ? Ce anume ?

— Nașul meu, Boroduev, știți dumneavoastră, negustorul acela... s-a întâlnit azi cu mine. E tare supărat bătrînul, îmi face reproșuri, zice că umblu cu nasul pe sus. E a treia oară că vin la Mordasov și încă nu m-am arătat pe la dînsul. „Vino, zice, azi, la ceai.“ Acum e patru fix ; iar el bea ceai, ca în vremurile vechi, cum se scoală, în jurul orei cinci. Ce să fac ? Sigur, Maria Alexandrovna, că mi-i nu știu cum ; dar gîndiți-vă și dumneavoastră ! El l-a scăpat pe răposatul taică-meu de ștreang, cînd a pierdut la joc banii statului. Dacă va avea loc căsătoria mea cu Zinaida Afanasievna, gîndiți-vă : eu nu am decît o sută cincizeci de suflete, pe cînd nașul are o avere de un milion, zice lumea că și mai mult. Fără copii. Dacă-i intru în voie, îmi lasă o sută de mii prin testament. Șaptezeci de ani, gîndiți-vă.

— Ah, Doamne ! Atunci, ce faci ! De ce mai zăbovești ? strigă Maria Alexandrovna, abia ascunzîndu-și bucuria. Du-te, du-te ! Cu asta nu se poate să glumești. Vedeam eu că erai abătut la masă ! Pleacă, *mon ami*, pleacă ! Ar fi trebuit să te duci încă de dimineață în vizită la dînsul, ca să arăți că-l prețuiești și că ții la mîngîierea lui ! Ah, tineretul ăsta, tineretul ăsta !

— Chiar dumneavoastră, Maria Alexandrovna, izbucni uimit Mozgliakov, chiar dumneavoastră mă țineți de rău pentru legătura asta ! Spuneți că-i un bătăran, că poartă barbă, că se trage în degete cu toți bețivanii, cu derbedeii de prin subsoluri și cu avocații ?

— Ah, *mon ami* ! Parcă puține lucruri necugetate spunem cu toții ! Și eu pot greși, nu-s sfîntă. De altfel, nici nu-mi amintesc, dar poate că eram în cine știe ce dispoziție... Și apoi, pe atunci încă nu ceruseși mîna Zinocikăi... Sigur că e egoism din partea mea, dar acum sînt silită să privesc lucrurile și din alt punct de vedere și ce mamă m-ar putea învinui în cazul acesta ? Du-te, nu zăbovi nici un minut ! Stai la el și diseară... ascultă ! Adă într-un fel vorba și despre mine. Spune-i că-l respect, că țin la dînsul, că-l admir. Vorbește-i așa, cît mai iscusit, cît mai frumos ! Ah, Doamne ! Și-mi ieșise cu totul din cap lucrul ăsta ! Cum nu mi-a venit mie însămi gîndul să te sfătuiesc !

— Îmi redați viața, Maria Alexandrovna ! exclamă încîntat Mozgliakov. Acum, vă jur, am să vă ascult în toate cele ! Și cînd stai și te gîndești, drept să spun... mi-era și frică să vă spun !... Ei, rămîneți cu bine, iar eu am și plecat ! Scuzați-mă față de Zinaida Afanasievna. De altfel, neapărat...

— Te binecuvîntez, *mon ami* ! Vezi, nu uita să-i vorbești de mine. E într-adevăr un bătrînel foarte drăguț. De mult mi-am schimbat părerea despre el... De altfel, totdeauna mi-a plăcut la dînsul aerul acesta vechi rusesc, neaoș... *Au revoir, mon ami, au revoir* !*

„Vai, bine că se duce dracului ! Nu, aici mă ajută chiar bunul Dumnezeu !“ se gîndi ea, înăbușindu-se de bucurie.

Pavel Alexandrovici ieși în antreu și tocmai își punea șuba, cînd se ivi pe neașteptate Nastasia Petrovna. Îl pîndise pînă atunci.

— Unde pleci ? îi spuse ea, apucîndu-l de mînă.

— La Boroduev, Nastasia Petrovna ! La nașul meu : a binevoit să mă boteze... Un bătrîn bogat, are să-mi lase ceva, așa că trebuie să-l linguesc nițel !...

Pavel Alexandrovici se afla într-o excelentă dispoziție sufletească.

— La Boroduev ! Atunci ia-ți rămas bun de la logodnică ! rosti tăios Nastasia Petrovna.

— Cum așa „ia-ți rămas bun“ ?

— Uite-așa ! Credeai că-i a dumitale ? Dar uite că vor s-o mărite cu prințul. Am auzit cu urechile mele !

— Cu prințul ? Fie-ți milă de mine, Nastasia Petrovna !

— De ce milă ? Uite, n-ai dori să privești și să asculți dumneata însuși ? Lasă șuba și vino încoace !

Uluit, Pavel Alexandrovici aruncă șuba și o luă în vîrfurile degetelor după Nastasia Petrovna. Ea îl duse în aceeași cămăruță de unde ascultase și privise dimineața.

— Iartă-mă, Nastasia Petrovna, zău că nu înțeleg nimic !...

— Ai să înțelegi, de îndată ce ai să te apleci și ai să asculți. Comedia, probabil, are să înceapă acuși.

— Care comedie ?

— Pst ! nu vorbi tare ! Comedia care te reprezintă nici mai mult, nici mai puțin decît ca un păcălit. Adineauri, cînd ai plecat cu prințul, Maria Alexandrovna a căutat un ceas întreg s-o înduplece pe Zina să se mărite cu prințul ăsta. Cică nu-i nimic mai ușor decît să-l tragă pe sfoară și a ticluit niște surubării, încît pînă și mie mi s-a făcut greață. Am ascultat totul, de aici. Zina a consimțit. Cum te-au mai ocărit amîndouă ! Te fac de-a dreptul

* La revedere, prietene, la revedere ! (Fr)

prost ; iar Zina a spus deschis că pentru nimic în lume nu se mărită cu dumneata. Și eu, proasta de mine ! Voiam să mă gătesc cu o funduliță roșie ! Ia, ascultă, ascultă !

— Păi asta-i cea mai mîrșavă perfidie, dacă așa stau lucrurile ! șopti Pavel Alexandrovici, uitîndu-se prosteste în ochii Nastasiei Petrovna.

— Ascultă numai și ai să auzi lucruri și mai și.

— Păi, unde să ascult ?

— Uite, apleacă-te pînă la crăpătura aceea...

— Dar, Nastasia Petrovna, eu... eu nu-s capabil s-ascult pe la uși.

— Ei, acum ți-ai adus aminte ! Aici, frate, trebuie să lași onoarea la o parte ; dacă ai venit, ascultă !

— Totuși...

— Iar dacă nu ești capabil, rămîi cu buzele umflate ! Mie-mi pare rău de dînsul, iar el face pe grozavul ! Eu ce hram port ! Doar n-o fac pentru mine. Eu una nu mai rămîn aici nici pînă diseară !

Călcîndu-și pe inimă, Pavel Alexandrovici se aplecă spre crăpătură. Inima îi bătea cu putere și-i zvîcneau tîmplele. Aproape nu înțelegea ce se petrecea cu el.

CAPITOLUL VIII

— Va să zică, te-ai distrat foarte bine, prințe, la Natalia Dmi-trievna ? îl întrebă Maria Alexandrovna, cercetînd cu o privire avidă cîmpul viitoareii bătălii și dorind ca discuția să înceapă în chipul cel mai nevinovat. Inima îi bătea de emoție și de așteptare.

După-masă, gazda îl mutase de îndată pe prinț în „salonul” în care acesta fusese primit de dimineață. Toate evenimentele solemne ca și primirile aveau loc în același salon din casa Mariei Alexandrovna. Ea se mîndrea cu odaia asta. După șase cupe, bătrînelul se muiase parcă de tot și nu se ținea solid pe picioare. În schimb, trîncănea fără oprire. Limbuția parcă îi sporise, Maria Alexandrovna își dădea seama că avea de-a face cu o izbucnire

de scurtă durată și că, în curînd, oaspetele, îngreuiat de băutură, are să cadă de somn. Trebuia să prindă momentul favorabil. Îmbrățișînd cu privirea cîmpul de bătaie, Maria Alexandrovna băgă de seamă cu satisfacție că libidinosul bătrînel se uita cu o deosebită plăcere la Zina și inima ei de mamă tresăltă de bucurie.

— Extra-or-dinar de bine, răspunse prințul, și, știți, e o femeie mi-nu-nată, Natalia Dmitrievna, o femeie mi-nu-nată !

Oricît de preocupată era de mărețele sale planuri, dar o laudă atît de fățișă adusă rivalei sale o înțepă pe Maria Alexandrovna drept în inimă.

— Dă-mi voie, prințe ! se bosumflă ea, scăpărînd din ochi ; dacă Natalia Dmitrievna a duminale e o femeie minunată, atunci nici nu mai știu ce să spun ! Dar zic că dumneata nu cunoști de loc societatea de aici, absolut de loc ! Păi asta-i numai o mască cu calități nemaipomenite, cu sentimente nobile, o spoială de aur, o adevărată comedie. Dă puțin la o parte spoiala asta și vei vedea sub flori mustind veninul, un întreg viespar unde vei fi devorat de n-au să-ți rămînă nici oscioarele !

— Oare ? exclamă prințul. Mă mir !

— Îți jur că-i așa. Ah, *mon prince* ! Ascultă, Zina, trebuie, sînt obligată să-i povestesc prințului întîmplarea ridicolă și josnică cu Natalia asta, din săptămîna trecută, îți mai amintești ? Da, prințe, despre aceeași Natalia Dmitrievna pe care o lauzi atît, de care ești așa de încîntat. O, preabunul meu prinț ! Îți jur că nu-s o bîrfitoare ! Dar îți voi istorisi neapărat, numai ca să te distrez, pentru a-ți arăta printr-un exemplu viu, ca să zic așa, sub lupă, ce fel de oameni sînt aici ! Acum două săptămîni vine la mine Natalia Dmitrievna asta. S-a servit cafeaua, iar eu am ieșit cu niște treburi. Țin foarte bine minte cît zahăr rămăsese în zaharnița de argint : era plină cu vîrf. Mă întorc, mă uit : pe fund numai trei bucățele. În afară de Natalia Dmitrievna, nu mai fusese nimeni în odaie. Ce zici de ea ! Are casă proprie, de zid, și bani cu nemiluita ! E un caz ridicol, comic, dar judecă după toate acestea distincția societății de la noi !

— Oa-re ! făcu prințul, sincer mirat. Totuși, ce lăcomie nefirească ! Oare a mîncat ea singură tot zahărul ?

— Iată deci ce femeie *minunată* este ea, prințe ! Cum îți place întîmplarea asta rușinoasă ? Păi, eu cred că aș fi murit în clipa în care m-aș fi dat la o faptă atît de dezgustătoare !

— Ei da, da... Numai că, știți, totuși ea e atît de *belle femme*...*

— Cine, Natalia Dmitrievna ?! Iartă-mă, prințe, dar e pur și simplu o grăsană ! Ah, prințe, prințe ! Ce-ai spus ! Mă așteptam să ai mai mult bun-gust...

— Ei da, o grăsană... numai că, știți, e așa de bine făcută... Ei, iar fetița aceea care a dan-sat, și ea e... bine făcută...

— Sonecika ? Păi, e încă un copil, prințe ! Are numai paisprezece ani.

— Ei da... numai că, știți, e așa de sprintenă și i se formează și ei... așa... niște forme. E atît de dră-gă-lașă ! Și celeilalte fete, care a dan-sat cu dînsa, și ei i se... formează...

— Ah, asta-i o orfană nenorocită, prințe ! O iau deseori la ei.

— Or-fa-nă. De altfel, e așa de murdară. Măcar de și-ar fi spălat miinile. Dar e și ea a-tră-gă-toare...

Vorbind acestea, prințul o cerceta prin lornion pe Zina, cu un soi de lăcomie crescîndă.

— *Mais quelle charmante personne !*** bolborosea el cu jumătate de gură, topindu-se de încîntare.

— Zina, cîntă-ne ceva la pian, sau nu, mai bine din gură ! Cum cîntă, prințe ! S-ar putea spune despre dînsa că-i un virtuoz în muzică, un adevărat virtuoz ! Și dacă ai ști, prințe, urmă Maria Alexandrovna coborînd glasul, după ce Zina se duse la pian, căl-cînd cu pasul ei domol și lin care-l făcu pe sărmanul bătrînel aproape să se zgribulească, dacă ai ști ce ființă bună este ! Cum știe să iubească, cît de delicată e cu mine ! Ce simțăminte ! Ce inimă !

— Ei da... simțăminte... și, știți, în toată viața mea am cunoscut o singură femeie cu care s-ar putea compara ca fru-mu-sețe, o întrerupse prințul, înghițind în sec. Este răposata contesă Nainskaia ; a murit acum vreo treizeci de ani. Era o femeie în-cîn-tă-toare, de o frumusețe ne-mai-vă-zu-tă, care pe urmă s-a măritat cu bucătarul ei...

— Cu bucătarul, prințe !

— Ei da, cu bucătarul francez... în străinătate. Ea i-a acordat în stră-i-nă-tate titlul de conte. Era un om prezentabil și foarte cultivat, cu o mus-tă-cioară mică.

* Femeie frumoasă (fr.).

** Ce făptură fermecătoare ! (Fr.)

— Și... și... cum au trăit, prințe ?

— Ei da, au trăit cît se poate de bine. De altfel, s-au despărțit curînd după aceea. El a jefuit-o și a plecat. S-au certat din pricina nu știu cărui sos...

— Mămăică, ce bucată să cînt ? întrebă Zina.

— Mai bine ne-ai cînta ceva din gură, Zina. Dacă ai ști cum cîntă, prințe ! Îți place muzica ?

— O, da ! *Charmant, charmant !* îmi place neîncipuit de mult muzica. În străinătate l-am cunoscut pe Beethoven.

— Pe Beethoven ! Închipuie-ți, Zina, prințul l-a cunoscut pe Beethoven ! exclamă încîntată Maria Alexandrovna. Ah, prințe ! Oare într-adevăr l-ai cunoscut pe Beethoven ?

— Ei da... eram pri-e-teni. Și veșnic avea nasul plin de tabac. Ce caraghios !

— Beethoven ?

— Ei da, Beethoven. De altfel, poate că nici nu era Beethoven, ci alt neamț. Acolo sînt foarte mulți nemți... Dar, mi se pare că le cam în-curc.

— Ce să cînt, mămăică ? o întrebă Zina.

— Ah, Zina ! Cîntă romanța aceea, știi care, despre multele isprăvi cavaleresti, unde se mai află și castelana aceea cu trubadurul ei... Ah, prințe ! Cît de mult îmi plac isprăvile cavalerilor ! Castelele acelea, castelele acelea !... Viața asta medievală ! Trubadurii, heralzii, turnirele... Am să te acompaniez, Zina. Treci dincoace, prințe, mai aproape ! Ah, castelele acelea, castelele acelea !

— Ei da... castelele. Și mie-mi plac cas-te-lele, bolborosi prințul plin de încîntare, ațintind asupra Zinei unicul său ochi. Dar... Dumnezeu ! exclamă el, e o romanță... Dar... eu o cunosc ! Am ascultat demult romanța asta... Ea îmi a-min-tește atît de viu... Ah, Doamne !

Nu mă voi apuca să descriu ce s-a întîmplat cu prințul în clipa cînd a început să cînte Zina. Cînta o veche romanță franțuzească, care pe vremuri făcuse mare vîlvă. Zina o zicea minunat. Glasul său curat și sonor de contralto te pătrundea pînă-n fundul inimii. Obrazu-i frumos, ochii minunați, degetele superbe, ca sculptate, cu care întorcea filele notelor, părul ei des, negru, lucios, pieptul ce tresălta, întreaga sa siluetă mîndră, încîntătoare, plină de distincție — toate acestea îl fermecară definitiv pe bietul bă-

trînel. Nu-și mai lua ochii de la dînsa ; în timp ce o asculta, se sufoca de emoție. Inima lui bătrînă, încălzită de șampanie, de muzică și de amintiri reînviată (și care din noi nu are amintirile sale preferate ?) bătea des, tot mai repede, cum nu mai bătuse de mult... Era gata să cadă în genunchi în fața Zinei și aproape plîngea cînd ea isprăvi de cîntat.

— O, *ma charmante enfant* ! izbucni el, sărutîndu-i degetele. *Vous me ravissez* ! Acum, abia acum mi-am amintit... Dar... dar... o, *ma charmante enfant*...

Prințul nu fu în stare să sfîrșească.

Maria Alexandrovna simți că sosise clipa cuvenită.

— De ce te nenorocești, prințe ? declamă ea triumfător. Atîta sentiment, atîta forță vitală, atîta bogăție sufletească, și să te îngropi pentru toată viața în singurătate ! Să fugi de oameni, de prieteni ! Dar e un lucru de neiertat ! Schimbă-ți hotărîrea, prințe ! Privește viața, ca să zic așa, cu un ochi limpede ! Invocă în inima dumitale souvenirurile trecutului — amintirea tinereții de aur, a zilelor frumoase, lipsite de griji... învie-le, învie-te pe dumneata însuși ! Incepe să trăiești iar în societatea oamenilor, în mijlocul lor ! Pleacă în străinătate, în Italia, în Spania — în Spania, prințe !... Ai nevoie de un om care să te ocrotească, de o inimă care să te iubească, să te stimeze, să te înțeleagă ! Dar ai prieteni ! Cheamă-i, fă-le semn și au să vină o mulțime ! Eu prima am să las totul și am să alerg la chemarea dumitale. N-am uitat prietenia noastră, prințe... am să-mi părăsesc soțul și am să vin cu dumneata... ba chiar, dacă aș fi fost mai tînără, dacă aș fi fost la fel de frumoasă și de încîntătoare ca fiică-mea, ți-aș fi devenit tovarășă de drum, prietenă, soție, dacă ai fi vrut !

— Și eu sînt convins că ai fost o *charmante personne* la timpul său, rosti prințul, suflîndu-și nasul în batistă. Avea ochii scăldați în lacrimi.

— Trăim prin copiii noștri, prințe, răspunse cu profundă emoție Maria Alexandrovna. Și eu am îngerul meu păzitor ! E ea, fiică-mea, prietena gîndurilor mele, a inimii mele, prințe ! A respins pînă acum șapte propuneri, nevrînd să se despartă de mine.

— Înseamnă că are să vină și ea cu dumneata cînd ai să mă în-so-țești în stră-i-nă-tate ? În cazul acesta, am să plec neapărat în străinătate, exclamă prințul, însuflețindu-se. Ne-a-pă-rat am să

plec ! Și dacă aş putea să mă mîngîi cu spe-ran-ța... Dar ea e un copil încoîntător, în-cîn-tă-tor ! O, *ma charmante enfant* !... *

Și prințul se porni din nou să-i sărute mîinile. Sărmanul, ar fi vrut să se pună în genunchi înaintea ei.

— Dar... dar, prințe, dumneata spui : dacă ai putea să te mîngîi cu speranța ? prinse din zbor vorba Maria Alexandrovna, simțind un nou avînt de elocință. Dar ești ciudat, prințe ! Oare ai început să te socoți nedemn de atenția femeilor ? Nu tinerețea înseamnă frumusețe. Amintește-ți că dumneata, ca să zic așa, ești un vlăstar al aristocrației ! Ești reprezentantul sentimentelor celor mai fine, mai cavalierești și... al manierelor ! Oare Maria nu s-a îndrăgostit de bătrînul Mazepa ? ¹² Îmi amintesc, am citit undeva, că Lauzun ¹³, acel fermecător marchiz de la curtea lui Ludovic... am uitat care anume — la o vîrstă înaintată, bătrîn fiind, a cucerit inima uneia dintre cele mai mari frumuseți de la curte !... Și cine ți-a spus dumitale că ești bătrîn ? Cine te-a învățat să gîndești așa ! Oare oameni ca dumneata pot îmbătrîni ? Dumneata, cu asemenea bogăție de sentimente, idei, voieșie, spirit, vitalitate, maniere strălucite ! Dar dacă ai apărea acum undeva în străinătate, la o stațiune balneară, cu o nevastă tînără, cu o frumusețe, de pildă, ca Zina mea — am adus vorba despre ea numai așa, de dragul comparației, ai vedea ce succes colosal ai avea ! Dumneata — vlăstar al aristocrației ; iar ea — o crăiasă a frumuseților ! Prințe, o duci solemn la braț, ea cîntă într-o societate strălucită ; iar dumneata, pe de altă parte, reversi în juru-ți numai spirit — atunci toți vizitatorii stațiunii ar alerga să vă privească ! Întreaga Europă ar începe să vă aclame, fiindcă toate ziarele și toate foiletoanele stațiunii s-ar exprima într-un singur glas... Prințe, prințe ! Și te mai îndoiești dacă ți-ar putea surîde speranța ?

— Foiletoane... ei da, ei da !... Asta-i în ziare !... bolborosi prințul, neînțelegînd decît pe jumătate sporovăiala Mariei Alexandrovna și înduioșîndu-se din ce în ce mai mult. Dar... copi-lul meu, dacă n-ai o-bo-sit, repetă încă o dată romanța pe care ai cîntat-o adineauri !

— Ah, prințe ! Dar Zina mai are și alte romanțe, mai frumoase !... Îți amintești, prințe, *L'hirondelle* ** ? Ai auzit-o, probabil ?

* Copila mea fermecătoare ! (Fr.)

** Rîndunica ? (Fr.)

— Da, îmi amintesc... sau, mai bine zis, am uitat. Nu, nu, ro-man-ța de adineauri, aceeași pe care ai mai cîn-tat-o ! Nu vreau *L'hirondelle* ! Vreau romanța aceea... o imploră prințul ca un copil.

Zina mai cîntă o dată. Prințul nu se putu stăpîni și căzu în genunchi înaintea ei. Plîngea.

— *O, ma belle châtelaine* ! * exclamă el cu un glas tremurat din pricina bătrîneții și a emoției. *O, ma charmante châtelaine* ! ** O, copilul meu dragălaș ! mi-ai a-min-tit atîtea... din cele petrecute demult... Pe atunci credeam că totul are să iasă mai bine decît a ieșit mai tîrziu. Pe atunci cîntam în duet... cu vicon-tesa... aceeași romanță... iar acum... Nu știu ce mai e a-cum...

Prințul rosti cu voce întretăiată, înecată în lacrimi, întreg discursul acesta. Limba i se înțepeni vădit. Unele cuvinte aproape nu se mai deslușeau. Dar era limpede că prințul se emoționase în cel mai înalt grad. Maria Alexandrovna se grăbi să-i dea paiele.

— Prințe ! Te pomenești că te-ai îndrăgostit de Zina mea ! exclamă ea, simțind că sosise clipa solemnă.

Răspunsul prințului întrecu cele mai bune așteptări.

— Ba chiar sînt îndrăgostit de ea peste cap ! izbucni bătrînelul, însuflețit dintr-o dată, stînd în genunchi mai departe și tremurînd de emoție din talpă pînă-n creștet. Sînt gata să-mi dau viața pentru ea ! Și dacă aș putea spe-ra... Dar ridică-mă, sînt ni-țe-luș slă-bit... Dacă... dacă aș putea să-mi fac speranțe oferindu-i inima mea... atunci... eu... ea mi-ar cînta în fiecare zi ro-manțe, iar eu m-aș uita mereu la dînsa... m-aș uita mereu... Ah, Doamne !

— Prințe, prințe ! îi oferi mîna dumată ! Vrei să mi-o răpești pe Zina mea, pe draguța mea, pe îngerul meu, Zina ! Dar n-am să te las, Zina ! Să mi-o smulgă din mîini, din mîinile mele de mamă ! Maria Alexandrovna se repezi la fiică-sa și o strînse tare în brațe, deși se simțea ghiontită destul de puternic... Mămăica sărea un pic peste cal. Zina își dădea prea bine seama de comedia asta, pe care o privea cu un dezgust indescritibil. Tăcea însă, iar Mariei Alexandrovna nu-i trebuia mai mult.

— De nouă ori a respins cereri în căsătorie, ca să nu se despartă de maică-sa ! izbucni ea. Dar de data asta inima mea presimte despărțirea. Încă mai înainte am surprins-o cum se uita la

* Frumoasa mea castelană ! (Fr.)

** Fermecătoarea mea castelană ! (Fr.)

dumneata... Ai impresionat-o nespus cu aristocratismul dumitale, prințe, cu finețea dumitale !... O ! ai să ne desparți, presimt asta !...

— O a-dor ! bolborosi prințul, care tremura înainte ca o frunză de plop.

— Va să zică, îți părăsești mama ! exclamă Maria Alexandrovna, aninându-se a doua oară de gîtul fiicei sale.

Zina se grăbi să pună capăt acestei scene penibile. Întinse în tăcere prințului mîna ei minunată, ba chiar se sili să zîmbească. Prințul îi primi cu venerație mînuța, acoperind-o de sărutări.

— Abia acum în-cep să trăiesc, murmură el, înecîndu-se de încîntare.

— Zina ! rosti solemn Maria Alexandrovna, privește-l pe bărbatul acesta ! Este omul cel mai cinstit, cel mai nobil din cîți cunosc ! E un cavaler medieval ! Dar ea știe toate acestea, prințe, le cunoaște, spre durerea inimii mele... O ! de ce-ai venit aici ! Îți dau comoara mea, îngerul meu. Ai grijă de ea, prințe ! Te imploră o mamă, și ce mamă m-ar judeca pentru durerea mea !

— Mămăică, ajunge ! șopti Zina.

— Ai s-o aperi de jigniri, prințe ? Sabia dumitale va sclipi în fața clevetitorului sau a nesăbuitului care va cuteza s-o jignească pe Zina mea ?

— Destul, mămăică, sau...

— Ei da, va sclipi... bolborosi prințul. Abia acum încep să trăiesc... Vreau ca îndată, chiar în clipa asta, să se facă nunta... eu... Vreau să trimit imediat pe cineva la Du-ha-no-vo. Am acolo bri-li-ante. Vreau să le depun la picioarele ei...

— Cîtă ardoare ! Cîtă încîntare ! Ce sentimente nobile ! izbucni Maria Alexandrovna. Și ai putut, prințe, ai fost în stare să te nenorocești, depărtîndu-te de societate ? Am s-o spun de o mie de ori ! Îmi ies din fire de cîte ori îmi amintesc de infernala...

— Ce era să fac, nu mai puteam de tea-mă ! bîigui prințul, scîncind, adînc mișcat. Vro-iau să mă interneze într-o ca-să de ne-buni... Și m-am speriat.

— Într-o casă de nebuni ? ! O, bestiile ! Oameni lipsiți de inimă ! O, josnică perfidie ! Prințe, am auzit toate acestea. Dar e o nebunie din partea acestor oameni ! Adică de ce, de ce ?

— Nici eu nu știu de ce ! răspunse bătrînelul, așezîndu-se de slăbiciune în fotoliu. Eu, știți, am fost la un bal și am po-ves-tit o anecdotă, care nu le-a plă-cut. Ei, și a ieșit o istorie întreagă !

— Oare numai pentru asta, prințe ?

— Nu. Pe ur-mă am ju-cat cărți cu prințul Piotr De-mentici și am rămas fără șesar. Aveam două rigi și trei dame... sau, mai bine zis, trei dame și două rigi... Nu ! Un ri-gă ! Și abia pe urmă au fost da-me...

— Și pentru asta ! pentru asta ! o, infernală inumanitate ! Plîngi, prințe ? Dar de-acum încolo nu se va mai întîmpla așa ceva ! Acum am să fiu alături de dumneata, prințe, n-am să mă despart de Zina și vom vedea dacă au să mai îndrăznească a spune vreun cuvînt !... Și, știi, prințe, chiar căsătoria dumitale o să-i uluiască. Are să-i facă să se rușineze ! Au să vadă că ești mai capabil... adică au să înțeleagă că o frumusețe ca asta nu s-ar fi măritat cu un nebun ! De-acum înainte poți să ții capul sus cu mîndrie. Ai să-i privești drept în față...

— Ei da, am să-i privesc dre-ept în fa-ță, bîigui prințul, închizînd ochii.

„Dar s-a zaharisit rău de tot, se gîndi Maria Alexandrovna. De nu mi-aș bate gura de pomană !“

— Prințe, ești emoționat, vād bine, trebuie neapărat să te liniștești, ai nevoie de odihnă ca să-ți treacă tulburarea, spuse ea, aplecîndu-se matern spre dînsul.

— Ei da, aș vrea să stau puțin în-tins, răspunse el.

— Da, da ! Liniștește-te, prințe ! Emoțiile acestea... Așteaptă puțin, am să te conduc chiar eu... Am să te culc cu mîna mea, dacă e nevoie. De ce te uiți așa la portretul acesta, prințe ? E portretul mamei mele, un înger, nu femeie ! O, de ce nu-i acum printre noi ! A fost o sfință ! o sfință, prințe ! altfel nu-i pot spune !

— Sfin-tă ? *c'est joli*... Și eu am avut o mamă... o *princesse*... și, imaginează-ți, era o fe-me-ie prea grasă... De altfel, nu asta am vrut să spun... Mă simt pu-țin slăbit. *Adieu, ma charmante enfant* !... Ce des-fă-ta-re... astăzi... mîine... Ei, dar totuna ! *au revoir, au revoir* ! vru să-i facă un semn cu mîna, dar lunecă și era cît pe ce să se prăbușească în prag.

— Fii mai atent, prințe ! Sprijină-te de brațul meu ! răcni Maria Alexandrovna.

— *Charmant ! charmant !* bolborosi el, ieșind. Abia acum în-cep să trăiesc...

Zina rămase singură. O povară nespusă îi apăsă sufletul. Se simțea dezgustată pînă la greață. Era gata să se disprețuiască pe

sine însăși. Obrajii îi ardeau. Stătea cu pumnii strînși, cu dinții încleștați, cu capul plecat, fără să se miște din loc. Lacrimi de rușine i se rostogoliră din ochi... În clipa aceea ușa se deschise și Mozgliakov se năpusti în odaie.

CAPITOLUL IX

El auzise totul, totul ! Și, bineînțeles, nu intră, ci dădu năvală în odaie, palid de tulburare și de furie. Zina îl privea, uimită.

— Va să zică, asta îmi erai ! strigă el înăbușindu-se. În sfârșit, am aflat cine ești !

— Cine sînt ! repetă Zina, ținîndu-l cu privirea ca pe un nebun, și, deodată, ochii îi luciră de mînie. Cum de ai îndrăzneala să-mi vorbești așa ? ! strigă ea înaintînd spre dînsul.

— Am auzit tot ! repetă triumfător Mozgliakov, dar, parcă fără voia lui, făcu un pas înapoi.

— Ai auzit ? Ai ascultat la ușă ? ! rosti Zina, scrutîndu-l cu dispreț.

— Da ! Am ascultat la ușă ! Da, am fost în stare să fac ticăloșia asta ! În schimb, am aflat că ești cea mai... Nici nu știu cum să mă exprim ca să-ți arăt... în ce lumină îmi apari acum ! răspunse el, din ce în ce mai intimidat sub privirea Zinei.

— Și chiar dacă ai auzit, cu ce mă poți învinui ? Ce drept ai să mă învinovățești ? Cu ce drept îmi vorbești așa de obraznic ?

— Eu ? Cu ce drept ? Mai întrebi ? Te măriți cu prințul, și eu n-am nici un drept !... Dar mi-ai dat cuvîntul dumitale, asta-i !

— Cînd ?

— Cum, cînd ?

— Chiar azi-dimineață, cînd mă sîcîiai, ți-am răspuns hotărît că nu-ți pot spune nimic precis.

— Totuși, nu m-ai alungat, nu m-ai refuzat definitiv, înseamnă că mă țineai ca o rezervă ! Înseamnă că vroiai să mă prinzi în mreje.

Fața enervată a Zinei se crispă, parcă ar fi săgetat-o o durere lăuntrică tăioasă, sfîșietoare ; dar își învinse senzația asta.

— Dacă nu te-am alungat, răspunse Zina, limpede și răspicat, deși glasul îi tremura ușor, am făcut-o numai din milă. Dumneata

însuți mă implorai să mai aștept, să nu-ți spun „nu“, ci să te cunosc mai îndeaproape „și atunci, ai spus dumneata, cînd ai să te încredințezi că sînt un om onorabil, poate că n-ai să mă refuzi“. Acestea au fost propriile dumitale cuvinte, chiar la începutul existențelor dumitale. Nu te poți dezice de ele ! Și acum, îndrăznești să-mi spui că am încercat să te prind în mreje. Dar dumneata însuți ai băgat de seamă dezgustul meu cînd te-am văzut azi, cu două săptămîni mai devreme decît făgăduiseși, și dezgustul acesta nu l-am ascuns, ci, dimpotrivă, ți l-am arătat. Iar dumneata ai observat singur acest lucru, fiindcă m-ai întrebat dacă nu mă supăr că ai sosit prea devreme. Să știi că nu prinzi în mreje pe cineva, față de care nu poți și *nu vrei* să-ți ascunzi dezgustul. Ai îndrăznit să spui că te țineam ca o rezervă. La asta îți răspund că gîndeam despre dumneata așa : „Chiar dacă nu-i înzestrat cu prea multă inteligență, dar poate fi un om bun ; de aceea, ar fi posibil ca să mă mărit cu dînsul“. Acum, însă, încredințîndu-mă, spre fericirea mea, că ești un nătărău și, pe deasupra, un om rău, nu-mi rămîne decît să-ți urez fericire deplină și drum bun ! Adio !

După ce rosti aceste cuvinte, Zina îi întoarse spatele și porni cu pași rari spre ușă. Dîndu-și seama că totul e pierdut, Mozgliakov turbă de furie.

— A ! va să zică sînt un nătărău ! răcni el. Acuma sînt un prost ! Bine ! Adio ! Dar înainte de a pleca din Mordasov, am să povestesc în tot orașul cum dumneata și cu mămica dumitale l-ați tras pe sfoară pe prinț, după ce l-ați îmbătat criță ! Am să istorisesc tuturor ! O să aflați cine-i Mozgliakov !

Zina tresări și vru să răspundă ; dar, după o clipă de gîndire, se mulțumi să strîngă disprețuitoare din umeri și trînti ușa în urma ei.

În clipa aceea se ivi în prag Maria Alexandrovna. Auzise exclamația lui Mozgliakov, își dădu seama îndată ce se întîmplase și se cutremură de spaimă. Mozgliakov încă nu plecase ; Mozgliakov se află în preajma prințului ; Mozgliakov are să trîmbițeze totul prin oraș. Secretul însă, măcar pentru scurt timp, era absolut necesar. Maria Alexandrovna își avea socotelile sale. Într-o clipă, ghici toate împrejurările întîmplării și alcătui pe loc planul de îmblînzire a lui Mozgliakov.

— Ce-i cu dumneata, *mon ami* ? întrebă ea, apropiindu-se de dînsul și întinzîndu-i prietenos mîna.

— Cum, *mon ami* ! urlă el, turbat, după toate cîte ai făcut mai zici : *mon ami. Morgen früh* *, preastimată doamnă ! Crezi că ai să mă păcălești a doua oară ?

— Îmi pare rău, îmi pare foarte rău că te văd într-o stare de spirit atît de *ciudată*, Pavel Alexandrovici. Ce expresii ! Nici nu cauți să te stăpînești în fața unei doamne.

— În fața unei doamne ! Dumneata... dumneata ești tot ce vrei, numai o doamnă nu ! zbieră Mozgliakov.

Nu știu ce anume voia să arate prin exclamația asta, dar pe-semne ceva foarte tare.

Maria Alexandrovna îl privi blînd drept în față.

— Șezi jos, rosti ea cu tristețe, arătîndu-i fotoliul în care, cu un sfert de oră mai înainte, se odihnise prințul.

— Dar ascultă, în definitiv, Maria Alexandrovna ! izbucni nedumerit Mozgliakov. După cum privești, parcă nu dumneata, ci tot eu aș fi vinovatul. Asta nu mai poate dura !... asemenea ton... așa ceva, în definitiv, întrece orice măsură a răbdării omenești... știi asta ?

— Prietene ! răspunse Maria Alexandrovna, îngăduie-mi să te mai numesc astfel, fiindcă n-ai un amic mai bun decît pe mine, dragă prietene ! Suferi, te chinui, ești rănit drept în inimă ; de aceea nu-i de mirare că vorbești cu mine pe asemenea ton. Dar am curajul să-ți dezvălui totul, întreg sufletul meu, cu atît mai repede, cu cît eu însămi mă simt oarecum vinovată față de dumneata. Ia loc, deci, să stăm de vorbă.

Glasul Mariei Alexandrovna avea o notă de blîndețe suferindă. Fața ei exprima durere. Uimit, Mozgliakov se așeză lîngă dînsa în fotoliu.

— Ai ascultat la ușă ? urmă ea, privindu-l cu reproș, drept în ochi.

— Da, am ascultat ! Cum să nu ascuți, altminteri mare imbecil aș fi fost ! Așa, măcar am aflat tot ce pui la cale împotriva mea, răspunse grosolan Mozgliakov, încurajat și ațîțat de propria-i mînie.

— Și dumneata, dumneata, cu educația dumitale, cu principiile dumitale ai putut săvîrși asemenea faptă ? O, Doamne ! Mozgliakov sări în sus.

* Mîine dimineată (germ.).

— Dar, Maria Alexandrovna ! exclamă el, asta, la urma urmei, nu sînt în stare s-o mai suport. Amintește-ți ce-ai făcut dumneata, cu propriile-ți principii, și după aceea judecă pe alții !

— Încă ceva, urmă ea, fără să răspundă la întrebările lui, cine ți-a dat ideea să ascuți, cine ți-a povestit, cine a spionat aici ? iată ce doresc să aflu.

— Ei, te rog să mă ierți, dar nu-ți spun.

— Bine ! O să aflu singură. Am spus, Paul, că sînt vinovată față de dumneata. Dar dacă ai să cercetezi cu de-amănuntul împrejurările, dar absolut toate, o să vezi că, chiar dacă am vreo vină, apoi numai prin faptul că ți-am dorit, cît mai mult, binele.

— Mie ? Bine ? Asta-i din cale-afară ! Te asigur că n-ai să mă mai tragi pe sfoară ! Nu ți-ai găsit prostul !

Și se răsuci în fotoliu atît de brusc, că-l făcu să trosnească.

— Te rog, prietene, să-ți păstrezi sîngele rece, dacă poți. Ascultă-mă cu luare-aminte și ai să cazi singur la înțelegere în toate cele. În primul rînd, aveam de gînd să-ți explic neîntîrziat totul, totul... Și ai fi auzit de la mine întreaga istorie, pînă la cel mai mic amănunt, fără să te mai umilești ascultînd pe la uși. Dacă nu am avut dinainte o explicație cu dumneata, asta-i numai fiindcă toată chestiunea era în stare de proiect. S-ar fi putut să nu iasă așa lucrurile. Vezi, sînt absolut sinceră cu dumneata. În al doilea rînd, n-o învinovăți pe fiică-mea. Te iubește la nebunie și a trebuit să depun eforturi extraordinare ca s-o rup de dumneata și s-o fac să consimtă a primi propunerea prințului.

— Chiar acum am avut plăcerea să ascult cea mai deplină dovadă a acestei iubiri *la nebunie* — rosti ironic Mozgliakov.

— Bine ! Dar dumneata cum ai vorbit cu ea ? Oare așa trebuie să vorbească un îndrăgostit ? Oare așa vorbește, în sfîrșit, un om de bună condiție ? Ai jignit-o și ai iritat-o.

— Dar nu-mi arde mie acum de bună condiție, Maria Alexandrovna ! Iar mai înainte, după ce amîndouă vă uitaserăți atît de galeș la mine, de îndată ce am plecat cu prințul, v-ați și apucat să mă scărmanați. M-ați ponegrit, iată ce am să vă spun. Știu tot, tot !

— Pesemne din aceeași sursă murdară ? observă Maria Alexandrovna, zîmbind cu dispreț. Da, Pavel Alexandrovici, te-am ponegrit, te-am vorbit de rău, mărturisesc, m-am zbatut mult. Dar însuși faptul acesta dovedește cît de greu mi-a fost să-i smulg consimțămîntul de a te părăsi ! Ce om lipsit de pătrundere ! Dacă

nu te-ar fi iubit, ar mai fi fost nevoie să te ponegresc, să te prezint într-o lumină ridicolă, să apelez la mijloace atât de extreme ? Dar dumneata încă nu cunoști totul ! Am fost nevoită să fac uz de autoritatea mea maternă, ca să te smulg din inima ei și, după eforturi neînchipuite, am căpătat doar un consimțământ formal. Dacă ai ascultat adineauri la ușă, trebuia să fi observat că Zina nu m-a susținut, nici cu o vorbă, nici cu un gest față de prinț. În toată scena aceasta, ea aproape n-a rostit nici un cuvânt. A cîntat ca un automat. Inima ei plîngea de tristețe și, din milă pentru dînsa, l-am scos pînă în cele din urmă de aici pe prinț. Sînt sigură că a plîns după ce a rămas singură. Cînd ai intrat aici, i-ai văzut, fără doar și poate, lacrimile...

Mozgliakov își aminti că, într-adevăr, atunci cînd se năpustise în odaie, băgase de seamă că Zina era înlăcrămată.

— Dar dumneata, dumneata de ce ai fost împotriva mea, Maria Alexandrovna ? strigă el. De ce m-ai ponegrit, m-ai bîrfit, fapte pe care le mărturisești singură ?

— A, asta-i altă chestiune ! Uite, dacă m-ai fi întrebat cuminte de la început, ai fi primit de mult răspunsul. Da, ai dreptate ! Toate acestea le-am făcut eu, singură eu. Pe Zina să n-o amesteci. De ce am făcut-o ? Îți răspund : în primul rînd, pentru Zina. Prințul e bogat, e om cu vază, are relații și, măritîndu-se cu dînsul, Zina va face o partidă strălucită. În sfîrșit, chiar dacă el o să moară, poate chiar în curînd — fiindcă toți sîntem mai mult sau mai puțin muritori — Zina va rămîne văduvă tînără, prințesă, în înalta societate și, poate, foarte înstărită. Atunci ea se va putea mărita cu cine va dori, va putea face o partidă din cele mai bogate. Dar, se înțelege, Zina se va recăsători cu acela pe care-l iubește, cu cel iubit mai înainte, căruia îi sfîșiase inima, căsătorindu-se cu prințul. E de ajuns numai căința, ca s-o silească să repare greșeala față de cel iubit.

— Hm ! mormăi Mozgliakov, îngîndurat, privindu-și cizmele.

— În al doilea rînd, și despre asta amintesc numai în treacăt, urmă Maria Alexandrovna, fiindcă asta poate nici n-ai s-o înțelegi. Îl citești pe Shakespeare al dumitale, îți extragi din el toate sentimentele înalte, dar, de fapt, deși fiind un om *foarte bun*, ești încă prea tînăr, iar eu sînt mamă, Pavel Alexandrovici ! Ascultă, așadar : o mărit pe Zina cu prințul, în parte și pentru el însuși, fiindcă vreau să-l salvez prin această căsătorie. Țineam și mai înainte la bătrînul acesta nobil, bun ca pîinea caldă, de o cinste cavalerească. Am fost prieteni. El e nefericit în ghearele

femeii aceleia infernale. Ea o să-l bage în mormînt. Unul Dumnezeu ştie că numai eu am făcut-o pe Zina să primească a se căsători cu dînsul numai şi numai ca un act pios, ca o jertfire de sine. Zina s-a lăsat atrasă de nobleţea acestor sentimente, de farmecul unei fapte eroice. Ea însăşi are ceva cavaleresc într-însa. I-am înfăţişat ca o faptă înaltă, creştinească, gestul său de a fi sprijinul, mîngîierea, prietenul, copilul, crăiasa, idolul aceleia, căruia îi mai rămîne, poate, doar un an de trăit. Să fie înconjurat în ultimele zile ale vieţii sale nu de o femeie dezgustătoare, de spaimă şi de tristeţe, ci de lumină, prietenie, dragoste. Să-i apară ca un rai aceste ultime zile din amurgul vieţii sale ! Unde vezi aici egoism, spune-mi, te rog ? E mai degrabă eroismul unei surori de caritate, nu egoism.

— Va să zică... va să zică dumneata ai făcut asta numai pentru prinţ şi de dragul eroismului unei surori de caritate ? mîrîi Mozgliakov batjocoritor.

— Înţeleg şi această întrebare, Pavel Alexandrovici, e destul de limpede. Te gîndeşti, poate, că în asta s-au împletit iezuitic avantajele prinţului cu propriile mele interese ? Ce să-i faci ? Poate că în capul meu şi-au făcut loc şi asemenea socoteli, dar nu iezuitice, ci involuntare. Ştiu că te miră o mărturisire atît de deschisă, dar te rog un singur lucru, Pavel Alexandrovici : n-o amesteca în istoria asta pe Zina ! Ea e curată ca o porumbiţă : nu-şi face socoteli, nu ştie decît să iubească, copilul meu drag ! Dacă cineva şi-a făcut socoteli, apoi numai eu, eu singură ! Dar, mai întîi, întreabă-ţi sever conştiinţa şi spune-mi : cine, în locul meu, nu şi-ar fi făcut unele chibzuieli într-un caz asemănător ? Avem în vedere interesul personal pînă şi în treburile noastre cele mai mărinimoase, cele mai dezinteresate. Facem asta fără să băgăm de seamă, chiar fără voia noastră ! Aproape toţi oamenii, fireşte, se mint pe sine, căutînd să se încredinţeze că toate faptele lor izvorăsc numai din nobleţe sufletească. Eu nu vreau să mă mint : recunosc că, în ciuda ţelurilor mele nobile, mi-am făcut şi unele socoteli. Dar întreabă-mă : le-am făcut pentru mine ? Eu nu mai am nevoie de nimic, Pavel Alexandrovici ! Eu mi-am trăit traiul. M-am gîndit la ea, la îngerul meu, la copilul meu, şi care mamă mă poate învinui pentru aşa ceva ?

Lacrimi luciră în ochii Mariei Alexandrovna. Pavel Alexandrovici asculta uimit spovedania aceasta sinceră şi clipea din ochi, nedumerit.

— Ei da, care mamă... rosti el, în sfârșit. Știi s-o întorci bine, Maria Alexandrovna, dar... dar mi-ai dat cuvîntul dumitale ! M-ai încurajat și pe mine... Cum îmi vine mie acum ? Gîndește-te ! Îți dai seama că eu am rămas de căruță ?

— Cum îți poți închipui că nu m-am gîndit la dumneata, *mon cher Paul* ! Dimpotrivă : în toate calculele mele aveam în vedere un profit atît de uriaș pentru dumneata, încît tocmai acesta m-a îndemnat îndeosebi să înfăptuiesc toată întreprinderea.

— Profitul meu ! izbucni Mozgliakov, de astă dată uluit cu desăvîrșire. Cum așa ?

— Doamne ! Oare se poate să fii pînă într-atîta de naiv și fără ascuțime de judecată ! exclamă Maria Alexandrovna, înălțînd ochii spre cer. O, tinerețe ! tinerețe ! Iată ce înseamnă să te confunzi în Shakespeare ăsta, să visezi, să-ți închipui că trăiești prin mintea altuia și cu gîndurile altuia ! Mă întrebi, *bunul* meu Pavel Alexandrovici, care-i aici profitul dumitale ? Dă-mi voie, pentru mai multă limpezime, să fac o digresiune. Zina te iubește, asta-i incontestabil ! Dar am băgat de seamă că, în pofida dragostei evidente, într-însa se ascunde un soi de neîncredere în dumneata, în bunele dumitale sentimente, în înclinațiile dumitale. Am văzut că uneori ea parcă s-ar reține și se poartă dinadins rece cu dumneata — este efectul îndoielii și al neîncrederii. N-ai observat și dumneata, Pavel Alexandrovici ?

— Am ob-ser-vat ; și chiar azi... Dar ce vrei să spui cu asta, Maria Alexandrovna ?

— Vezi, chiar dumneata însuși ai observat. Înseamnă că nu m-am înșelat. Ea nutrește o ciudată neîncredere în trăinicia bunelor dumitale intenții. Sînt mamă, și cum aș putea să nu ghicesc tocmai eu ce se petrece în inima copilului meu ? Închipuie-ți acum că, în loc să te fi repezit în odaia ei cu reproșuri, ba chiar cu ocări, în loc de-a o fi iritat, lovit, de-a o fi jignit pe dînsa care-i curată, frumoasă, mîndră și, prin aceasta, să întărești, fără să vrei, bănuielile sale în privința proastelor dumitale înclinații — închipuie-ți ce-ar fi fost dacă ai fi primit vestea asta cu blîndețe, cu lacrimi de regret, sau, poate, chiar cu desperare în ochi, dar cu superioară noblețe sufletească...

— Hm !...

— Nu, nu mă întrerupe, Pavel Alexandrovici. Vreau să-ți înfățișez întreg tabloul, care o să-ți subjuge închipuirea. Imaginează-ți că ai fi venit la ea și i-ai fi spus : „Zinaida ! Te iubesc mai

mult decît propria-mi viață, dar văd că motive de familie ne despart. Înțeleg aceste motive. E vorba de fericirea ta și nu mai cutez să mă răzvrătesc împotriva lor, Zinaida ! Te iert. Fii fericită, dacă poți !” Și ți-ai fi ațintit privirea asupra-i, privirea unui miel sacrificat, ca să zic așa — închipuie-ți toate acestea și gîndește-te ce efect ți-ar fi produs cuvintele asupra inimii sale.

— Da, Maria Alexandrovna, să presupunem că toate-s așa ; înțeleg totul... dar chiar dacă aș fi vorbit așa, tot plecam cu mîinile goale...

— Nu, nu, nu, prietene ! Nu mă întrerupe ! Vreau neapărat să-ți înfățișez întreg tabloul, cu toate consecințele, ca să te subjuge noblețea lui. Imaginează-ți că te-ai fi întîlnit cu ea mai tîrziu, după cîtăva vreme, în înalta societate. V-ați fi întîlnit undeva, la un bal, într-o revărsare de lumini strălucitoare, în sunetele unei muzici încîntătoare, printre femei splendide și, în mijlocul acestei petreceri, dumneata, singur, trist, îngîndurat, palid, te-ai fi reze-mat undeva de o coloană (dar în așa fel, încît ai fi fost văzut) și ai fi urmărit-o în vîrtejul balului. Ea dansează. În jurul dumitale se revarsă muzica fermecătoare a lui Strauss, plutește spiritul înaltei societăți, iar dumneata stai singur, cu fața de o paloare cadaverică, zdrobit de pasiunea dumitale ! Ce se va petrece atunci cu Zinaida, gîndește-te ? Cu ce ochi se va uita la dumneata ? „Iar eu, își va zice ea, m-am îndoit de omul acesta, care mi-a jertfit tot, tot și care și-a sfîșiat inima pentru mine !” Se înțelege că vechea dragoste ar reînvia într-însa într-o răbufnire năvalnică.

Maria Alexandrovna se opri ca să-și tragă răsuflarea. Mozglikov se răsuci în fotoliu cu atîta putere, încît acesta trosni din nou. Maria Alexandrovna urmă :

— Pentru a îngriji sănătatea prințului, Zina va pleca în străinătate, în Italia, în Spania — Spania unde-s mirți, lămîi, cer albastru, unde se află Guadalquivirul, unde-i țara dragostei, unde nu se trăiește fără a iubi, unde trandafirii și sărutările, ca să zic așa, plutesc în văzduh. Dumneata pleci tot acolo după dînsa, îți jertfești slujba, relațiile, totul ! Acolo începe dragostea voastră cu un elan nezăgăzuit — dragoste, tinerețe, Spania — Doamne ! Se înțelege că dragostea voastră e castă, sfîntă ; dar, la urma urmei, voi *vă chinuiți* privindu-vă unul pe altul. Mă pricepi, *mon ami* ! Au să se găsească, bineînțeles, și oameni josnici, perfizi, monștri, care vor susține că nu sentimentul de rudenie față de un bătrîn suferind te-a mînat în străinătate. Am spus dinadins că dragostea voastră e castă,

fiindcă oamenii aceştia au să-i atribuie, probabil, cu totul altă semnificaţie. Dar sînt mamă, Pavel Alexandrovici, şi nu eu te voi învăţa să faci un lucru rău !... Prinţul nu va fi în stare, fireşte, să vă urmărească pe amîndoi. Dar ce importanţă are asta ! Oare se poate întemeia numai pe atît o clevetire atît de josnică ? În cele din urmă, el moare, binecuvîntîndu-şi soarta. Spune-mi : cu cine se va mărita atunci Zina, dacă nu cu dumneata ? Eşti rudă atît de îndepărtată cu prinţul, încît nu poate exista nici un obstacol în faţa căsătoriei voastre. O iei de soţie, tînără, bogată, nobilă — şi în ce perioadă ? — în perioada cînd cei mai puternici demnitari s-ar putea mîndri cu o asemenea partidă ! Prin ea ajungi cunoscut în cele mai înalte cercuri ale societăţii, prin ea capeţi deodată un post important, obţii ranguri înalte. Acum ai o sută cincizeci de suflete, dar atunci o să fii bogat, prinţul va rîndui totul în testamentul său. Am să mă ocup eu de asta. În sfîrşit, lucrul principal este că ea-i pe deplin sigură de dumneata, de inima dumitale, de sentimentele dumitale ; şi ajungi deodată pentru dînsa un erou al virtuţii şi al jertfirii de sine !... Şi tot dumneata mai întrebi, după toate acestea, care-i profitul dumitale ? Dar, la urma urmei, trebuie să fii orb, ca să nu vezi, să nu înţelegi şi să nu şi calculezi profitul cînd acesta se află la doi paşi de dumneata, te priveşte în ochi, îţi zîmbeşte şi-ţi spune : „Eu sînt, profitul tău !“ Să avem iertare, Pavel Alexandrovici !

— Maria Alexandrovna ! exclamă Mozgliakov nespus de tulburat, acum am înţeles totul ! Am procedat grosolan, josnic, ticălos !

Sări din fotoliu şi se apucă cu mîinile de păr.

— Şi nechibzuit, adăugă Maria Alexandrovna, mai ales nechibzuit !

— Sînt un măgar, Maria Alexandrovna ! mugi el aproape desperat. Acum totul s-a năruit, fiindcă o iubesc la nebunie !

— Poate că nu s-a năruit chiar totul, rosti încet doamna Moskaleva, cumpănind parcă ceva.

— O, dacă ar fi cu putinţă ! Ajută-mă ! Învaţă-mă ! Salvează-mă !

Şi Mozgliakov izbucni în plîns.

— Prietene ! rosti cu compătimire Maria Alexandrovna, întinzîndu-i mîna. Ai făcut-o din prea mare aprindere, în clocotul pasiunii, prin urmare, tot din dragoste faţă de dînsa. Erai deznădăjduit, nu-ţi dădeai seama ce faci ! Ea trebuie să înţeleagă toate acestea.

— O iubesc ca un nebun și sînt gata să jertfesc totul pentru ea ! strigă Mozgliakov.

— Ascultă, am să te justific față de ea...

— Maria Alexandrovna !

— Da, mă simt datoră s-o fac ! Voi pune la cale să vă vedeți. Să-i spui totul, totul — așa cum ți-am vorbit adineauri !

— O, Doamne ! Cît sînteți de bună, Maria Alexandrovna !... Dar... nu se poate face asta chiar acum ?

— Ferească sfîntul ! O, ce lipsit de experiență mai ești, prietene ! Ea-i așa de mîndră ! Are să-ți ia purtarea drept o nouă grosolanie, o obrăznicie curată ! Chiar mîine potrivesc eu totul ; iar acumă pleacă de aici, du-te undeva, chiar la negustorul acela... Vino, poate, diseară, deși nu te-aș sfătui !

— Mă duc, mă duc ! Doamne ! M-ați reînviat ! Încă o întrebare : dar dacă prințul n-o să moară așa de curînd ?

— Ah, Doamne, ce naiv ești, *mon cher Paul*. Dimpotrivă, trebuie să te rogi lui Dumnezeu pentru sănătatea lui. Se cuvine să dorim din toată inima mulți ani acestui bătrînel drăguț, bun, de o cinste cavaleriească ! Eu cea dintîi am să mă rog, zi și noapte, cu lacrimi în ochi, pentru fericirea fiicei mele. Dar vai ! se pare că starea sănătății prințului nu e de loc sigură ! Afară de asta, va fi nevoit acum să mai stea și în capitală, s-o scoată pe Zina în lume. Mă tem, ah, tare mă tem că asta îl va doborî definitiv ! Dar să ne rugăm, *mon cher Paul*, iar restul e în mîinile lui Dumnezeu ! Ai plecat ! Te binecuvîntez, *mon ami* ! Nădăduiește, rabdă, fă-ți curaj, mai ales fă-ți curaj ! Nu m-am îndoit niciodată de noblețea sentimentelor dumitale...

Îi strînse puternic mîna și Mozgliakov părăsi odaia în vîrfurile degetelor.

— Ei, am scăpat de un prost ! rosti ea triumfător. Au mai rămas ceilalți.

Ușa se deschise și intră Zina. Era mai palidă decît de obicei. Ochii îi scăpărau.

— Mămăică ! spuse ea, isprăvește odată, că nu mai pot îndura. Totul e atît de murdar și de josnic, încît îmi vine să-mi iau lumea în cap. Nu mă mai chinui, nu mă scoate din răbdări ! Mi-e greață, auzi : mi-e greață de toată murdăria asta !

— Zina ! Ce-i cu tine, îngeraşul meu ? Tu... tu ai ascultat la uşă ! exclamă Maria Alexandrovna, aţintind-o pe Zina cu o privire neliniştită.

— Da, am ascultat. Nu cumva vrei să-mi faci morală ca nă-tărăului aceluia ? Ascultă, îţi jur că dacă continui să mă chinuieşti astfel şi să-mi atribui tot soiul de roluri josnice în comedia asta mîrşavă, am să părăsesc totul şi am să pun capăt la toate dintr-o dată. Mi-ajunge că m-am hotărît pentru ticăloşia principală ! Dar... nu mă cunoşteam ! O să mă înăbuş în infecţia asta !... Şi ieşi trîntind uşa.

Maria Alexandrovna se uită stăruitor în urma ei şi căzu pe gânduri.

— Să mă grăbesc, să mă grăbesc ! izbucni ea tresărind. Nenorocirea de căpetenie, primejdia cea mare se află în ea şi, dacă ticăloşii ăştia n-au să ne lase singuri, dacă au să trîmbiţeze prin întreg oraşul — ceea ce, probabil, au şi făcut — atunci totul e pierdut. Ea n-o să poată îndura toată harababura asta şi are să renunţe. Trebuie cu orice preţ şi neîntîrziat să-l ducem pe prinţ la ţară ! Întîi dau o fugă singură să-l scot din bîrlog pe nătîngul meu şi să-l aduc aici. Doar trebuie, în sfîrşit, să fie şi el folositor la ceva ! Între timp, celălalt are să-şi isprăvească somnul şi o să plecăm ! Sună.

Caii fuseseră comandaţi în clipa cînd Maria Alexandrovna îl conducea sus pe prinţ.

Ea se îmbracă, dar mai întîi trecu pe la Zina, ca să-i comunice, în linii mari, hotărîrea sa şi să-i dea unele instrucţiuni. Dar Zina nu era în stare s-o asculte. Zăcea pe pat, cu faţa îngropată în perne, plîngea cu hohote şi-şi smulgea părul lung, minunat, cu mîinile sale albe, dezgolite pînă la cot. Din cînd în cînd se cutremura, parcă un fior rece i-ar fi străbătut toate măduarele. Maria Alexandrovna începu să-i vorbească, dar Zina nici nu încercă să-şi ridice capul.

După ce stătu cîtăva vreme aplecată asupra-i, Maria Alexandrovna ieşi descumpănită şi, ca să intre iarăşi în apele sale în alt domeniu, se urcă în trăsură şi porunci vizitiului să mîne caii din răşputeri.

„Păcat că Zina a ascultat ! se gîndea ea, în trăsură. L-am înduplecat pe Mozgliakov aproape cu aceleaşi argumente ca şi pe dînsa. E mîndră şi poate că s-a simţit jignită... Hm ! Dar lucrul

de căpetenie este să apuc a îndeplini totul, pînă nu miros ceilalți cum stau lucrurile. Altfel e nenorocire ! Dar dacă, colac peste pupază, prostul meu n-o fi acasă !...”

Și numai la gîndul acesta Maria Alexandrovna fu cuprinsă de o turbare ce nu prevestea nimic bun lui Afanasi Matveici. Se răsucea pe pernă, nerăbdătoare. Căi o duceau cu iuțea fulgerului.

CAPITOLUL X

Trăsura zbura. Am mai spus că, încă în aceeași dimineată, pe cînd gonea prin oraș în căutarea prințului, o idee genială străfulgerase prin capul Mariei Alexandrovna. Despre această idee am făgăduit să pomenim la timpul cuvenit. Dar cititorul o cunoaște. Plănuise să-l sechestreze pe prinț și, cît mai repede cu putință, să-l ducă în satul din preajma orașului, unde prospera fără griji fericitul Afanasi Matveici. Nu vom ascunde faptul că Maria Alexandrovna era cuprinsă tot mai mult de un soi de neliniște fără noimă. Asta se întîmplă îndeobște chiar adevăraților eroi tocmai în momentul cînd își ating țelul. Un anume instinct îi șoptea și ei că-i primejdios să rămînă la Mordasov. „O dată ajunși la țară, chibzuia ea, n-avea decît să se întoarcă întreg orașul pe dos !” Se înțelege de la sine că nici în sat nu trebuia să piardă vremea. Se putea întîmpla orice, chiar orice, deși noi, desigur, nu luăm în seamă zvonurile în legătură cu eroina mea, răspîndite în urmă de răuvoitori, cum că în clipa aceea Maria Alexandrovna se temea pînă și de poliție. Într-un cuvînt, ea își dădea seama că trebuie s-o cunune pe Zina cu prințul cît mai repede cu putință. Toate mijloacele îi erau la îndemînă. Putea să-i cunune acasă preotul din sat, chiar a doua zi. Doar au mai fost nunți puse la cale în două ceasuri ! Prințului trebuia să-i lămurească graba asta, lipsa oricăror sărbătoriri, ca logodna și petrecerea fetelor, drept un *comme il faut* necesar. Urma să fie convins prințul că sistemul acesta era mai decent și mai grandios. În sfîrșit, totul putea fi prezentat drept o aventură romantică, atingîndu-se astfel coarda cea mai sensibilă din inima prințului. În cel mai rău caz, putea fi îmbătut, sau, și mai bine, ținut într-una beat. Iar după aceea, orice s-ar fi întîmplat, Zina rămînea prințesă ! Chiar dacă nu vor scăpa mai tîrziu de scandal, de pildă, la Petersburg sau la Mos-

cova, unde prințul avea rude — exista și aici o consolare. În primul rînd, toate acestea abia urmau să se întîmple ; iar în al doilea rînd, Maria Alexandrovna era încredințată că în înalta societate treburile nu ies niciodată fără scandal, mai ales cele legate de căsătorii... că așa se și cade, deși scandalurile din înalta societate, după concepția ei, trebuiau să fie totdeauna deosebite, grandioase ¹⁴, ceva în genul lui *Monte-Cristo* sau *Mémoires du Diable* ¹⁵. Că, în sfîrșit, era de ajuns ca Zina să apară numai în înalta societate, iar mămăica ei s-o susțină, pentru ca toți să fie învinși în aceeași clipă și nici una dintre aceste contese și prințese să nu poată rezista la săpuneala, obișnuită în Mordasov, pe care era în stare să le-o tragă Maria Alexandrovna tuturor la un loc sau fiecăruia în parte. Ca urmare a acestor considerente, Maria Alexandrovna zbură acum ca vîntul la moșia ei, după Afanasi Matveici, de care, după socotelile sale, avea să aibă absolută nevoie. Într-adevăr, a-l duce pe prinț în sat însemna să-l prezinți lui Afanasi Matveici, cu care prințul poate nici n-ar fi dorit să facă cunoștință. Dacă însă Afanasi Matveici va rosti invitația, problema va căpăta cu totul altă înfățișare. Pe lângă asta, prezența unui tată de familie, în vîrstă, distinct, cu cravată albă, în frac și cu pălăria într-o mîină, sosit anume din țări îndepărtate de îndată ce auzise de prinț, ar fi produs un efect nemaipomenit de plăcut, măgulind chiar orgoliul prințului. Asemenea invitație, insistentă și fastuoasă, e greu s-o refuzi, își spuse Maria Alexandrovna. În sfîrșit, trăsura străbătu în goană trei verste și vizitiul Sofron opri caii la peronul unei construcții de lemn, lungă, cu un singur cat, înnegrită de vreme, o adevărată paragină, cu un șir lung de ferestre, înconjurată din toate părțile de tei bătrîni. Era casa de la țară și în același timp reședința de vară a Mariei Alexandrovna. În casă se aprinseseră luminile.

— Unde-i nătîngul ? strigă Maria Alexandrovna, repezindu-se ca un uragan în odăi. De ce se tăvălește aici prosopul ăsta ? A ! s-a șters el ! Iar a fost la baie ? Și veșnic se umflă de ceai ! Ei, ce-ai holbat așa ochii la mine, nătărăule ? Grișka ! Grișka ! Grișka ! De ce are părul netuns ? De ce nu l-ai tuns pe conașul, cum ți-am poruncit săptămîina trecută ?

Cînd intră în casă, Maria Alexandrovna se pregătea să-l salute mult mai blînd pe Afanasi Matveici ; dar, văzîndu-l proaspăt sosit de la baie, bîndu-și cu desfătare ceaiul, nu-și putu stăpîni amara-i indignare. Într-adevăr : atîta activitate și atîtea griji din partea ei și atîta nepăsare fericită la Afanasi Matveici, om nefoliosior și netrebnic ! Acest contrast o săgetă drept în inimă. Între timp, nă-

tingul, sau, ca să ne exprimăm mai curtenitor, cel ce fusese numit nătingul — ședea în fața samovarului uitându-se, plin de spaimă și de mare uimire, cu gura căscată și cu ochii zgâiți la soția sa, care, când se ivi, aproape îl încremeni pe loc. Din antreu se iți mutra adormită și şuie a lui Grișka ; rămăsese și el cu ochii holbați la scena asta.

— Păi, nu se lasă, d-aia nu l-am tuns, rosti el cu glas arțăgos și răgușit. De zece ori m-am apropiat cu foarfeca de dumnealui — uite, zic, acuși are să vină cucoana și-o s-o pățim amîndoi. Atunci, pe unde o să scoatem cămașa ? Nu vreau, zice, mai așteaptă, o să-mi fac părul pentru duminică. Am nevoie de păr lung.

— Cum ? Își face părul ? Ți s-a năzărit să-ți faci părul fără să-mi spui ? Ce-s fasoanele astea ? Și crezi că se potrivește pentru capul tău zălud ? Doamne, ce neorînduială văd aici ! A ce miroase ? Te întreb, a ce miroase aici ? strigă Maria Alexandrovna năpustindu-se de zor asupra nevinovatului Afanasi Matveici, care se zăpăcise cu desăvîrșire.

— Mă-măicuță ! bolborosi soțul speriat, fără a se scula din loc, uitîndu-se cu ochi rugători la stăpîna lui. Mă-măicuță !...

— De cîte ori am încercat să-ți vîr în capul tău de dobitoc că nu-s de loc măicuță pentru tine ? Ce măicuță îți sînt eu ție, pigmeule ! Cum îndrăznești să numești astfel o stimabilă doamnă, al cărei loc e în înalta societate, și nu alături de un dobitoc ca tine !

— Păi... păi tu, Maria Alexandrovna, totuși ești nevasta mea legiuită și de aceea îți vorbesc... ca între soți... încercă să-i răspundă Afanasi Matveici și în aceeași clipă își duse amîndouă mîinile la cap, ca să-și păzească părul.

— Ah, mutră mîrșavă ce ești ! Cap de dovleac ! Cine a mai auzit pînă acum un răspuns mai prostesc ? Nevastă legiuită ! Dar ce fel de neveste legiuite mai există azi ? Mai folosește cineva, în înalta societate, cuvîntul acesta stupid, de seminarist, vorba asta meschină și dezgustătoare — *legiuită* ? Și cum de îndrăznești să-mi aduci aminte că-ți sînt soție, cînd eu mă străduiesc din răspuțeri, prin toate resursele mele sufletești, să uit împrejurarea asta ? De ce-ți acoperi capul cu palmele ? Priviți ce păr are ! e ud, ud de tot ! În trei ore nu i se usucă ! Cum să-l mai iau cu mine ? Cum să-l arăt oamenilor ? Ce-i de făcut ?

Și Maria Alexandrovna își frîngea mîinile de furie, alergînd încolo și încoace prin odaie. Nenorocirea, se înțelege, nu era mare și se putea înlătura lesne. Dar fapt e că Maria Alexandrovna nu-și putea stăpîni spiritul atotbiruitor și tiranic. Simțea trebuința să-și

verse neconținut minia asupra lui Afanasi Matveici, fiindcă tirania e un obicei care se preface în necesitate. De altfel, cunoaștem cu toții contrastele de care sînt capabile unele doamne delicate dintr-o societate anume între culise, acasă la ele; tocmai asemenea contrast am vrut să-l înfățișez aici. Afanasi Matveici urmărirea cu emoție evoluțiile soției sale, ba chiar îl treceau nădușelile privind-o.

— Grișka, răzni ea în cele din urmă, boierul să se îmbrace numaidecît! Frac, pantaloni, cravată albă, vestă — mai repede! Dar unde i-i peria de cap, unde-i peria?

— Măicuță! Abia am ieșit din baie: pot răci, dacă plec în oraș...

— Nu răcești!

— Păi uite și părul mi-e ud...

— Îl uscăm noi numaidecît. Grișka, ia peria de cap și freacă-l pînă s-o usca. Mai tare! Mai tare! Mai tare! Uite-așa! Uite-așa!

La porunca asta, conștiinciosul și devotatul Grișka se puse să frece din răspuțeri părul conașului său și, ca să-i vină mai la îndemînă, îl apucă de umăr și-l aplecă puțin spre divan. Afanasi Matveici se strîmba gata să plîngă.

— Acum vino încoace! Ridică-l, Grișka. Unde-i pomada? Apleacă-te, apleacă-te, ticălosule! Apleacă-te, trîntorule!

Și Maria Alexandrovna se apucă, cu propriile sale mîini, să-și pomădeze soțul, trăgîndu-i fără milă pletele dese, înspicate de cărunțe, pe care el, spre nenorocirea lui, nu le tunsese. Afanasi Matveici icnea, ofta, dar nu scotea nici un țipăt și suporta docil întreaga operație.

— Mi-ai stors vlaga din mine, scîrnăvule! rosti Maria Alexandrovna. Apleacă-te mai mult, apleacă-te!

— Dar de ce, măicuță, ți-am stors eu vlaga? băigui soțul, aplecîndu-și capul cît mai mult cu putință.

— Nătărăul! nu înțelege o alegorie. Acum piaptănă-te; și tu, îmbracă-l mai repede!

Eroina noastră se așeză în fotoliu, urmărind cu un aer inchi-zitorial întreg ceremonialul înveșmîntării lui Afanasi Matveici. Între timp, acesta apucă să se mai odihnească și să-și vină în fire; iar cînd ajunseră slujitorii la înnodatul cravatei albe, bărbatul îndrăzni chiar să emită o părere personală în privința formei și a frumuseții nodului. În sfîrșit, îmbrăcîndu-și fracul, respectabilul soț își recăpătă pe deplin curajul și începu să se privească în oglindă cu oarecare stimă.

— Și unde mă duci, Maria Alexandrovna ? rosti el în timp ce se ferchezuia.

Mariei Alexandrovna nu-i veni să-și creadă urechilor.

— Auziți, mă rog ! Momîie de speriat păsările ce ești ! Cum îndrăznești să mă întrebi : unde te duc ?

— Măicuță, dar trebuie să știi...

— Zît ! O dată numai să-mi spui măicuță, mai ales acolo unde mergem acum ! O lună întreagă ai să rămîi fără ceai.

Speriat, soțul tăcu.

— Ian te uită la el ! N-ai fost în stare să capeti nici măcar o decorație, ciumă ce ești ! urmă ea, privind cu dispreț fracul negru al lui Afanasi Matveici.

Acesta se supără în cele din urmă.

— Decorațiile, măicuță, le dau șefii, iar eu sînt consilier și nicidecum ciumă, rosti el cu nobilă indignare.

— Cum, cum, cum ? Păi văd că ai învățat să și judeci aici ! Țăran prost ce ești ! Neisprăvitule ! Îmi pare rău că n-am timp acum să mă ocup de tine, că te-aș fi... Dar nu-i nimic, îmi amintesc eu mai tîrziu ! Dă-i pălăria, Grișka ! Dă-i șuba ! Aici, în lipsa mea, să se facă curățenie în tustrele odăile. Să se deretice și odaia verde, cea din colț ! Puneți mîna pe perii ! Scoateți husele de pe oglinzi, de pe ornice și peste un ceas totul să fie gata. Iar tu pune-ți fracul ; celorlalți să le dai mănuși, auzi, Grișka, auzi ?

Urcară în trăsură. Afanasi Matveici era cît se poate de nedumerit. Între timp, Maria Alexandrovna se gîndea în sine cum să-i vîre în cap soțului său, așa fel ca să înțeleagă mai bine, unele precepte necesare în situația lui actuală. Dar soțul i-o luă înainte.

— Știi, Maria Alexandrovna, am avut azi un vis grozav de original ! anunță el cu totul pe neașteptate, în mijlocul tăcerii reciproce.

— Ptiu, sperietoare blestemată ! Credeam că-i cine știe ce ! Un vis ! Cum îndrăznești să mi te vîri în suflet cu visurile tale de mujic ! Original ! Parcă pricepi tu ce-i aceea original ! Ascultă, îți spun pentru cea din urmă oară : dacă mai cutezi să-mi pome-nești măcar o dată despre un vis ori altceva, apoi nici nu știu ce-am să-ți fac ! Destupă-ți urechile ! A sosit la mine prințul K. Îl ții minte pe prinț ?

— Îl țiiu, măicuță, îl țiiu minte. Da de ce a binevoit să poștească pe la noi ?

— Taci, asta nu-i treaba ta ! Tu trebuie să-l poștești, de îndată și cu mare cinstire, ca o gazdă, la noi la țară. De aceea te-am și

luat. Chiar azi ne urcăm în trăsură și plecăm. Dar dacă ai să îndrăznești a scoate numai o vorbuliță toată seara, mâine, poimâine sau oricând, am să te pun un an întreg să paști găște ! Nici să nu ericnești, să nu scoți nici un cuvânt ! Asta-i toată datoria ta, ai înțeles ?

— Bine, dar dacă am să fiu întrebat ?

— Tu să taci mai departe chitic.

— Bine, dar nu poți să taci într-una, Maria Alexandrovna.

— Atunci fă și tu scurt, de pildă, cam așa : hm ! sau altfel cumva, ca să arăți că ești om deștept și judeci înainte de a deschide gura.

— Hm.

— Dar înțelege-mă odată ! Te duci acolo pentru că tu, auzind de prinț, ești încântat de vizita lui și îndată ai sosit în zbor ca să i te închini și să-l poștești la tine la țară, pricepi ?

— Hm.

— Păi nu acuma să faci : hm ! nătărăule ! mie să-mi răspunzi acătării.

— Bine, măicuță, toate am să le fac precum dorești. Numai că : de ce să-l poftesc eu pe prinț ?

— Cum ? Cum ? Iar te-ai apucat să judeci ? Dar ce te privește pe tine : de ce ? Cum îndrăznești să întrebi ?

— Păi eu tocmai de-aia întreb, Maria Alexandrovna : cum am să-l poftesc, dacă mi-ai poruncit să tac ?

— Las-că vorbesc eu pentru tine, iar tu numai să te înclini, să te închini și să ții pălăria în mână. Pricepi ?

— Pricep ; măi... Maria Alexandrovna...

— Prințul este foarte glumeț. Dacă o să spună ceva, chiar dacă nu ți se adresează ție, tu să răspunzi la toate cu un zîmbet vesel și blînd, auzi ?

— Hm.

— Iar : hm ! Cu mine să nu faci : hm ! Răspunde de-a dreptul : ai auzit, ori ba ?

— Am auzit, Maria Alexandrovna, am auzit, cum să nu aud, dar fac și eu hm, hm ! ca să mă obișnuiesc, după cum ai poruncit. Numai că, iar întreb, măicuță. Adică, cum vine vorba : dacă prințul o să spună ceva, poruncești să mă uit la dînsul și să zîmbesc. Dar dacă totuși mă întreabă ceva pe mine ?

— Ce nătărău lipsit de glagorie mai ești ! Ți-am mai spus : tu să taci. Răspund eu pentru tine. Tu numai să te uiți și să zîmbești.

— Păi, are să creadă că-s mut, bombăni Afanasi Matveici.

— Mare scofală ! Las'să creadă ; în schimb, n-o să vadă că ești prost.

— Hm... Bine, dar dacă ceilalți au să mă întrebe ceva ?

— Nimeni n-are să te întrebe, n-o să fie nimeni. Iar dacă se întâmplă — ferească Dumnezeu ! — să vină careva și te întreabă sau îți spune ceva, tu să răspunzi pe loc cu un zîmbet sarcastic. Știi ce-i aia zîmbet sarcastic ?

— Adică șugubăț, nu-i așa, măicuță ?

— Îți arăt eu ție șugubăț, nătărăule ! Dar cine să pretindă sarcasm de la un prostălău ca tine ? Înseamnă zîmbet batjocoritor, pricepi tu ? Un zîmbet zeflemist și plin de dispreț.

— Hm !

„Of, tare mă tem pentru nătărăul ăsta, șopti în sine Maria Alexandrovna. A jurat, de bună seamă, să-mi stoarcă toată vloga din mine ! Zău că ar fi fost mai bine dacă nu-l luam de loc !”

În timp ce-i treceau prin cap asemenea gânduri, neliniștită, văicărindu-se, Maria Alexandrovna scotea mereu capul pe fereastra trăsurii și-și zorea vizitiul. Caii zburau, nu alta ; dar stăpinei tot i se părea că merg prea încet. Afanasi Matveici ședea tăcut în colțul său și-și repeta în minte lecția. În cele din urmă, trăsura intră în oraș și se opri în fața casei Mariei Alexandrovna. Dar abia apucă eroina noastră să se repeadă în cerdac, că văzu deodată apropiindu-se de casă o sanie cu două locuri, cu poclit, trasă de o pereche de cai, aceeași în care se plimba de obicei Anna Nikolaevna Antipova. În sanie se aflau două cucoane. Una din ele era, se înțelege, însăși Anna Nikolaevna, iar cealaltă — Natalia Dmitrievna, proaspăta-i partizanală și prietenă sinceră. Mariei Alexandrovna îi îngheță inima. Dar n-apucă să scoată o exclamație, că se apropie un alt echipaj, o trăsurică pesemne cu încă o musafiră. Se auzi o larmă de bucurie.

— Maria Alexandrovna ! Împreună cu Afanasi Matveici ! Ați sosit ! De unde veniți ? Ce bine s-a potrivit, tocmai am venit să ne petrecem toată seara la dumneavoastră ! Ce surpriză !

Musafirele dădură buzna în cerdac, ciripind ca niște rîndunele. Maria Alexandrovna nu-și credea ochilor și urechilor.

„Înghiți-v-ar pămîntul ! își zise. Asta miroase a complot. Trebuie să cercetez ! Dar... n-o să ajungeți, gaițelor, să mă păcăliți pe mine ! Așteptați numai !”

Mozgliakov ieși de la Maria Alexandrovna, după toate aparențele, deplin liniștit. Convorbirea îl înflăcărase cu desăvîrșire. Nu se mai duse la Boroduev, simțind nevoia să rămînă singur. Năvala extraordinară de visuri eroice și romantice nu-i dădea liniște. Visa o explicație solemnă cu Zina, urmată de lacrimile nobile ale inimii lui atotiertătoare. Vedeă parcă paloarea și deznădejdea sa la strălucitul bal petersburghez, vedeă Spania, Guadalquivirul, dragostea și pe muribundul prinț care le unea miinile în ultimele sale momente... apoi frumoasa soție, devotată, admirîndu-i mereu eroismul și sentimentele înalte... Iar printre altele, în surdina — atențiile vreunei contese din „înalta societate“, în care va intra neapărat datorită căsătoriei sale cu Zina, văduva prințului K... ; în sfîrșit, un post de viceguvernator, bani — într-un cuvînt, toate bucuriile zugrăvite cu atîta elocință de Maria Alexandrovna se perindau din nou în spiritul său satisfăcut, mîngîindu-l, atrăgîndu-l și, mai cu seamă, măgulindu-i orgoliul. Dar nu știu nici eu ce explicație să dau unei împrejurări, și anume : după ce aceste încîntări începură să-l obosească, i se ivi deodată un gînd cît se poate de sîcîitor : precum că, în orice caz, toate perspectivele aparțineau viitorului, deocamdată însă rămăsese, totuși, cu buzele umflate. În clipa cînd îi veni gîndul acesta, băgă de seamă că rătăcea undeva foarte departe, într-o suburbie a Mordasovului, izolată și necunoscută. Se întuneca. Pe străzile încadrate de căsuțe cu curți părăginite, cu ziduri într-o rîină, lătrau înverșunat cîinii, care în tîrgușoarele de provincie se înmulțeau în număr înspăimîntător de mare și tocmai în mahalalele unde nu este nimic de păzit și nimic de furat. Se porni o ninsoare cu fulgi umezi. Din cînd în cînd, întilnea cîte un tîrgoveț întîrziat sau o femeie în cojoc și cu cizme. Toate acestea, nu știu cum, începură să-l indispună pe Pavel Alexandrovici — semn cît se poate de rău, deoarece totdeauna cînd evenimentele iau o întorsătură bună, totul ne apare, dimpotrivă, într-o înfățișare plăcută și luminoasă. Pavel Alexandrovici își aminti, fără să vrea, că pînă atunci el fusese acela care dădea mereu tonul la Mordasov. Era încîntat cînd pretutindeni se făcea aluzie că-i logodnic și era feliicitat în calitatea asta. Se mîndrea chiar că era logodnic și, deodată, are să apară în fața tuturor ca un logodnic în retragere ! Se va stîrni risul ! Doar nu se va apuca să-i convingă de contrariu, povestin-

du-le de balurile petersburgheze, în săli cu coloane, și de Guadalquivir ! Chibzuind astfel, întristându-se, ajunse în cele din urmă la ideea care mai de mult îi dădea o ușoară strângere de inimă : „Oare-i adevărat totul ? Oare lucrurile se vor împlini așa cum le-a zugrăvit Maria Alexandrovna ?” Cu acest prilej, își aminti că Maria Alexandrovna era o cucoană nemaipomenit de și-reată și, orioit de demnă ar fi de respectul general, totuși bîrfește și minte de dimineată pînă seara. Că avusese, pesemne, acum, anumite motive ca să-l îndepărteze pe dînsul și că, la o adică, oricine-i meșter să zugrăvească realitatea în fel și chip. Se gîndi și la Zina, își aminti privirea ei la despărțire, care nu exprima nici pe departe o tăinuită și pătimașă dragoste ; și, cu același prilej, își aduse aminte că acum o oră căpătase în față, din partea ei, epitetul de nătărău. Amintindu-și toate acestea, Pavel Alexandrovici se opri deodată ca înlemnit și roși pînă la lacrimi de rușine. Ca dinadins, în clipa următoare, i se întîmplă un lucru neplăcut : călcă greșit și căzu de pe trotuarul de lemn într-un troian de zăpadă. În timp ce se zbătea în troian, o haită de ciîni, care-l urmăreau de mult cu lătrături, se repezi asupra-i din toate părțile. Unul din ciîni, cel mai mic și mai îndrăzneț, se agăță chiar de dînsul, apucîndu-se cu dinții de poalele șubei. Apărîndu-se de ciîni, înjurînd în gura mare, ba chiar blestemîndu-și soarta, Pavel Alexandrovici, cu poalele șubei sfișiate și cu o tristețe fără margini în inimă, ajunse, în sfîrșit, pînă la capătul străzii și abia aici băgă de seamă că se rătăcise. Se știe că un om rătăcit într-un cartier al orașului, mai cu seamă noaptea, nu-i de loc în stare să meargă pe stradă drept înainte ; în orice clipă, împins parcă de o stihie necunoscută, cotește pe străzile și ulicioarele întîlnite în cale. Urmînd sistemul acesta, Pavel Alexandrovici se rătăci de-a binelea. „Dracu să ia ideile astea înalte ! spunea el în sinea lui, scuipînd cu furie. Să vă ia necuratul pe toți cu sentimentele înalte și cu Guadalquivirurile voastre !” N-aș spune că Mozgliakov era atrăgător în clipele acelea. În sfîrșit, frînt de oboseală, chinuit, după două ore de rătăcire, ajunse la intrarea casei Mariei Alexandrovna. Se miră, văzînd acolo multe trăsuri. „Oare au musafiri, poate dau o serată ? se gîndi el. Dar cu ce scop ?” Întrebă un servitor pe care-l întîlni și, aflînd că Maria Alexandrovna fusese la țară și-l adusese pe Afanasi Matveici cu cravată albă și că prințul se trezise, dar încă nu coborise la oaspeți,

Pavel Alexandrovici, fără să spună un cuvînt, urcă sus la unchiul său. În clipa aceea, se afla într-o stare de spirit, în care un om slab este capabil să săvîrșească mirșăvia cea mai groaznică, numai și numai din răzbunare, fără a se gîndi că, poate, va fi nevoit pe urmă să se căiască toată viața.

Intră în odaia de sus și-l văzu pe prinț în fotoliu, în fața serviciului său de toaletă pentru călătorie ! Capul îi era chel chilug. Apucase însă să-și pună bărbuța și favoriții. Peruca lui se afla în mîinile unui camerist cărunț, încărcat de ani, preferatul prințului, cu numele de Ivan Pahomîci, care o pieptăna cu un aer deosebit de atent și respectuos. Iar prințul, ca atare, avea un aspect cît se poate de jalnic, fiindcă nu se trezise încă din beția de mai înainte. Ședea parcă dărîmat, clipind din ochi, boțit tot, flească și se uita la Mozgliakov ca și cum nu l-ar fi recunoscut.

— Cum te simți, unchiule ? îl întreabă Mozgliakov.

— Cum... tu ești ? rosti, în sfîrșit, unchiul. Eu, frate, am ațipit nițeluș. Ah, Doamne ! rosti el, însuflețindu-se, dar sînt... fără pe-ru-că !

— Nu te nelinești, unchiule ! am... am să te ajut, dacă dorești.

— Vezi, acum ai aflat secretul meu ! Am spus eu că ușa trebuie în-cu-ia-tă ! Ei, prietene, trebuie ne-întîr-ziat să-mi dai cuvîntul de onoare că n-ai să te folosești de secretul meu și n-o să spui nimănui că am păr fals.

— O, dă-mi voie, unchiule ! Se poate să mă socoți în stare de asemenea josnicie ! izbucni Mozgliakov, vrînd să-i între în voie bătrînului pentru... scopurile sale următoare.

— Ei da, ei da ! Și fiindcă văd că ești un suflet nobil, fie, am să te ui-mesc... și am să-ți dezvălui secretele mele. Cum îți place, dragul meu, mustața asta ?

— Splendidă, unchiule ! uimitoare ! cum de ai izbutit să ți-o păstrezi atîta timp ?

— Schimbă-ți părerea, prietene, e fal-să ! rosti prințul, privind triumfător la Pavel Alexandrovici.

— Oare ? Greu de crezut. Ei, dar favoriții ? Recunoaște, unchiule, pesemne îi cănești.

— Îi cănesc ? Nu numai că nu-i cănesc, dar și ei sînt absolut falsi.

— Falsi ? Vai, unchiule, ce spui ! Eu unul, pentru nimic în lume, nu cred. Îți rîzi de mine !

— *Parole d'honneur, mon ami !* * făcu prințul cu un aer solemn. Și, în-chi-pu-ie-ți, toți, absolut toți se în-șa-lă ca și tine ! Nici Stepanida Matveevna nu crede, deși uneori mi-i pu-ne chiar ea. Dar sînt convins, prietene, că ai să-mi păstrezi secretul. Dă-ți cuvîntul de onoare...

— Pe cuvînt de onoare, unchiule, că-l păstrez. Îți repet : se poate să mă crezi capabil de asemenea josnicie ?

— Ah, prietene, cum am căzut eu azi fără tine ! Feofil m-a răs-tur-nat iar cu trăsura.

— Te-a răsturnat iar ! Dar cînd ?

— Păi, tocmai cînd ne apropiam de mî-năs-ti-re...

— Știu, unchiule, mai înainte.

— Nu, nu, acum două ceasuri, nu mai mult, am plecat spre mî-năstire, iar el s-a apucat să mă răstoarne. Așa de tare m-am spe-riat, că și acum parcă mi-e sărită inima din loc.

— Dar, unchiule, ai dormit doar ! spuse uimit Mozgliakov.

— Ei da, am dormit... și pe urmă am ple-cat, de altfel... de altfel, poate că... ah, cît e de ciudat !

— Te asigur, unchiule, că ai visat ! Ai dormit cît se poate de liniștit după prînz și pînă acum.

— Oare ? Și prințul căzu pe gînduri.

— Ei da, într-adevăr, poate că s-a întîmplat în vis. De altfel, îmi amintesc tot ce am visat. Mai întîi, am văzut un taur fioros, cu coarne ; pe urmă, am visat un pro-cu-ror, și parcă și el avea coarne...

— Acesta-i, pesemne, Nikolai Vasilievici Antipov, unchiule.

— Ei da, poate că era el. După aceea, l-am văzut pe Napoleon Bo-na-parte. Știi, prietene, toată lumea spune că semăn cu Napoleon Bo-na-parte... iar din profil cîcă semăn izbitor cu un papă din vremurile străvechi. Cum găsești, dragul meu, semăn cu un pa-pă ?

— Cred că semeni întru totul cu Napoleon, unchiule.

— Ei da, *en face* **. De altfel, și eu cred la fel, dragul meu. Și l-am visat cînd se afla pe insulă și, știi, era așa de vorbăreț, plin de îndrăzneală și vesel, că m-a amuzat nes-pus.

* Pe cuvînt de onoare, prietene ! (Fr.)

** Din față (fr.).

— Vorbești de Napoleon, unchiule ? zise Pavel Alexandrovici, privindu-l gânditor. Și o idee stranie i se înfiripă în minte — o idee de care nici el însuși încă nu-și putea da bine seama.

— Ei da, de Na-po-le-on. Amîndoi am tot discutat filozofie. Și știi, prietene, îmi pare chiar rău că s-au purtat atît de aspru cu dînsul... en-gle-jii. Sigur că da, dacă nu-l țineau în lanț, se dădea iar la oameni. Era ca turbat ! Dar tot îmi pare rău ! Eu nu m-aș fi purtat așa. Eu l-aș fi pus să stea pe o insulă ne-lo-cuită.

— De ce pe una nelocuită ? îl întrebă Mozgliakov distrat.

— Ei, măcar și pe una lo-cu-i-tă, dar numai de oameni înțelepți. Ei, și i-aș fi organizat tot soiul de dis-trac-ții : teatru, muzică, balet — totul pe socoteala statului. I-aș fi dat drumul să se plimbe, bineînțeles sub supraveghere, altfel ar fi șters-o numaidecît. Strașnic îi plăceau nu știu ce piroști. Ei, și piroști aș fi pus să i se coacă. L-aș fi ținut, ca să zic așa, pă-rin-tește. Cu mine s-ar fi căit...

Mozgliakov asculta distrat sporovăiala bătrînului pe jumătate încă adormit și-și rodea unghiile de nerăbdare. Ar fi vrut să aducă vorba de înșurătoare, nu știa nici el de ce anume. Dar inima îi clocotea cu o furie nemărginită. Deodată, bătrînelul scoase un strigăt de mirare.

— Ah, *mon ami* ! Dar am uitat să-ți spun. Închipuiește-ți, am făcut azi o cerere în că-să-to-rie.

— O cerere în căsătorie, unchiule ? exclamă Mozgliakov, în-suflețindu-se.

— Ei, da, o cerere în că-să-to-rie. Pahomici, pleci ? Bine. *C'est une charmante personne...* Dar... îți mărturisesc, dragul meu, am procedat ne-chib-zuit. Abia a-cum văd. Ah, Doamne !

— Dar dă-mi voie, unchiule, cînd ai făcut-o ?

— Îți mărturisesc, prietene, nici nu știu precis cînd anume. Nu cumva am visat și asta ? Ah, totuși ce ciudat e !

Mozgliakov tresări de încîntare. O nouă idee îi fulgeră prin minte.

— Dar cui și cînd ai făcut cererea în căsătorie, unchiule ? repetă el nerăbdător.

— Fiicei gazdei, *mon ami... cette, belle personne* *... de altfel, am uitat cum o chea-mă. Numai că, vezi, *mon ami*, nu pot cu nici un chip să mă în-sor. Ce să mă știu eu face acum ?

* Această frumoasă făptură (fr.).

— Da, se înțelege că te distrugi dacă te însori ! Dar dă-mi voie să-ți mai fac o întrebare, unchiule ! Dumneata ești absolut sigur că ai făcut într-adevăr o cerere în căsătorie ?

— Ei da... sînt sigur.

— Dar dacă ai văzut totul în vis, la fel cum ai visat că te-ai răsturnat a doua oară cu trăsura ?

— Ah, Doamne ! Într-adevăr, poate că am visat și asta ! Așa că, acum nici nu știu cum să mai apar acolo. Cum s-ar putea, prietene, să aflu pre-cis, pe-o cale o-co-li-tă : am făcut cererea, ori nu ? Fiindcă, îți dai seama în ce situație mă aflu acum ?

— Știi ceva, unchiule ? Eu cred că nici n-avem nevoie să aflăm nimic.

— Păi cum ?

— Eu cred cu siguranță că ai visat.

— Și eu cred la fel, dragul meu, mai ales că am adeseori a-se-me-nea visuri.

— Ei, vezi, unchiule ? Imaginează-ți, ai băut puțin la gustarea de dimineață, pe urmă la prînz și, în sfîrșit...

— Ei da, prietene ; poate că tocmai din pricina asta-i.

— Cu atît mai mult, unchiule, cu cît, chiar dacă ai fi fost înflăcărat la culme, totuși nu puteai cu nici un chip să faci aievela o asemenea cerere nechibzuită. Din cîte te cunosc, unchiule, ești un om prin excelență rațional și...

— Ei da, ei da.

— Închipuie-ți numai un lucru : dacă ar afla despre asta ru-dele dumitale, care și așa nu te simpatizează, ce s-ar întîmpla atunci ?

— Ah, Doamne ! strigă prințul speriat, ce s-ar întîmpla ?

— Dă-mi voie ! apoi ar striga cu toții într-un glas că ai făcut-o nefiind în depline facultăți mintale, că ești nebun, că trebuie să fii pus sub tutelă, că ai fost înșelat și te pomenești închis undeva sub supraveghere.

Mozgliakov știa cu ce poate fi speriat bătrînul.

— Ah, Doamne ! exclamă prințul, tremurînd ca varga. Oare într-adevăr m-ar închide ?

— Și de aceea judecă și dumneata, unchiule : puteai să faci aievela o asemenea cerere nechibzuită ? Dumneata îți cunoști singur interesele. Te asigur solemn că ai văzut toate acestea în vis.

— Neapărat în vis, ne-a-pă-rat în vis ! repetă prințul speriat. Ah, cît de înțelept le-ai judecat, dra-gul meu ! Îți mulțumesc din suflet că m-ai lă-mu-rit.

— Iar eu, unchiule, sînt cît se poate de fericiit cã m-am întîlnit azi cu dumneata. Închipuiește-ți : fãrã mine, te-ai fi putut într-adevãr încurca, crezînd cã ești mire și coborînd acolo în calitate de mire. Îți dai seama cît de periculos ar fi fost ?

— Ei da... da, periculos !

— Amintește-ți numai cã fata asta are douãzeci și trei de ani. Nimeni n-o ia de nevastă, și, deodată, dumneata, un om cu vază, bogat, te înfățișezi ca mire ! Au sã se agațe numai decît de ideea asta, au sã te asigure cã ești cu adevãrat mire și te pomenești cã te însoarã cu forța. O sã-și facã socoteala cã poate ai sã mori curînd.

— Oare ?

— Și, la urma urnei, amintește-ți, unchiule : un om cu calitãțile dumitale...

— Ei da, cu calitãțile mele...

— Cu inteligența dumitale, cu amabilitatea dumitale...

— Ei da, cu inteligența mea, da !...

— Și, la urma urmei, ești prinț. Oare numai o partidã ca asta ai putea gãsi dacã ar trebui, într-adevãr, dintr-un motiv oarecare, sã te însori ? Gîndește-te numai ce vor spune rudele dumitale ?

— Ah, prietene, m-ar mîncã de viu ! Am și îndurat din partea lor atîta perfidie și rãutate... Imagineazã-ți, bãnuiesc cã au vrut sã mã închidã într-o casã de ne-buni. Ei, spune și tu, prietene, este acesta un lucru potrivit ? Ce-aș fi fãcut eu acolo... într-o casã de ne-buni ?

— Se înțelege, unchiule, și, de aceea, n-am sã mã depãrtez nici un pas de dumneata, dupã ce ai sã cobori. Acolo-s musafiri acum.

— Musafiri ? Ah, Doamne !

— Nu te neliniști, unchiule, am sã fiu lîngã dumneata.

— Vai, cît îți sînt de re-cu-nos-cã-tor, dragul meu, ești pur și simplu salvatorul meu. Dar, știi ceva ? Mai bine plec.

— Mîine, unchiule, mîine dimineatã la ora șapte. Iar astãzi îți iei rãmas bun de la toți și le spui cã pleci.

— Plec neapãrat... la pãrintele Misail... Dar, prietene, dacã au sã mã pe-țeas-cã aici, jos ?

— Nu te teme, unchiule, am sã fiu lîngã dumneata. Și, la urma urmei, orice ar spune, orice aluzie ar face, spune-le direct cã ai vãzut totul în vis... așã cum s-a și întîmplat de fapt.

— Ei da, ne-a-pã-rat în vis ! Numai cã, știi, prietene, a fost totuși un vis nespus de în-cîn-tã-tor ! Ea e uimitor de frumoasã și, știi, are niște forme...

— Ei, rămii cu bine, unchiule, eu mă duc jos, iar dumneata...
— Cum ? mă lași, va să zică, singur ! izbucni prințul înspăimântat.

— Nu, unchiule, coborîm numai separat ; întii eu, apoi dumneata. O să fie mai bine așa.

— Ei, bi-ne ! Apropo, trebuie să-mi notez un gînd.

— Tocmai, unchiule, notează-ți gîndul și după aceea vino, nu zăbovi. Iar mîine dimineată...

— Mîine dimineata — la ieromonah, neapărat la ie-ro-mo-nah ! *Charmant, charmant !* Dar știi, prietene, ea e ui-mi-tor de frumoasă... niște forme... și dacă ar fi trebuit neapărat să mă însor, atunci...

— Să te ferească Dumnezeu, unchiule !

— Ei da, să mă ferească Dumnezeu... Ei, la revedere, dragul meu, vin îndată... numai să-mi notez. Apropo, de mult voiam să te întreb : ai citit memoriile lui Casanova ?

— Am citit, unchiule, dar de ce ?

— Ei da... Uite, acum am ui-tat ce vroiam să spun...

— Ai să-ți amintești mai tîrziu, unchiule ! La revedere !

— La revedere, prietene, la revedere ! Totuși, a fost un vis în-cîntător, un vis în-cîn-tă-tor !...

CAPITOLUL XII

— Venim toate la dumneata, toate ! Are să vină și Praskovia Ilinișna, vroia să vină și Luiza Karlovna, gînguri Anna Nikolaevna, intrînd în salon și privind cu aviditate în jur. Era o cuconiță mărunță, destul de drăguță, îmbrăcată pestriț, dar bogat — și pe deasupra știind foarte bine că-i drăguță. I se părea mereu că prințul, împreună cu Zina, sînt ascunși undeva într-un colț.

— Și Katerina Petrovna are să vină, și Felisata Mihailovna vroia să vină, adăugă Natalia Dmitrievna, o cucoană de dimensiuni uriașe, ale cărei forme îi plăcuseră așa de mult prințului și care grozav aducea cu un grenadier. Purta o pălărie roz, mică de tot, care-i stătea pe ceafă. Se împliniseră trei săptămîni de cînd era cea mai sinceră prietenă a Annei Nikolaevna, căreia îi dădea de mult tîrcoale, îi făcea curte și pe care, judecînd după aspect, ar fi putut s-o înghită dintr-o îmbrăcătură, cu oase cu tot.

— Nu mai vorbesc de încântarea, aş putea spune, pe care o simt, văzîndu-vă pe amîndoi la minc, şi încă seara, îşi începu cîntecul Maria Alexandrovna, după ce-şi reveni din buimăceala surprizei ; dar, spuneţi-mi, vă rog, ce minune v-a adunat azi la mine, după ce îmi pierdusem cu totul nădejdea de a avea onoarea asta ?

— O, Doamne, Maria Alexandrovna, cum eşti şi dumneata, zău aşa ! rosti dulceag Natalia Dmitrievna, fandosindu-se ruşinoasă şi cu glas piţigăiat, ceea ce făcea un contrast cît se poate de curios cu înfăţişarea ei.

— *Mais, ma charmante*, ciripi Anna Nikolaevna, dar trebuie, trebuie neapărat să isprăvim într-o bună zi pregătirile noastre pentru teatrul acesta. Încă azi Piotr Mihailovici i-a arătat lui Kallist Stanislavici nespusa-i mîhnire că activitatea asta nu merge bine şi că nu facem decît să ne certăm. De aceea ne-am şi adunat în seara asta, şi ce ne-am zis : hai să mergem la Maria Alexandrovna şi să hotărîm totul, dintr-o dată ! Natalia Dmitrievna le-a dat de ştire şi celorlalte. Au să vină toate. Aşa o să ne înţelegem şi o să iasă lucrurile bine. Să nu se mai spună că nu facem decît să ne certăm, nu-i aşa, *mon ange* ? adăugă ea şăgalnic, sărutînd-o pe Maria Alexandrovna. Ah, Doamne ! Zinaida Afanasievna ! Pe zi ce trece te faci mai frumoasă ! Anna Nikolaevna se repezi s-o sărute pe Zina.

— Nici nu are altceva de făcut, decît să înflorească ! adăugă dulceag Natalia Dmitrievna, frecîndu-şi mîinile uriaşe.

„Uf, dracu să le ia ! nu m-am gîndit la teatrul ăsta ! Au şi găsit un pretext, gaiţele !“ şopti Maria Alexandrovna, fierbînd de turbare.

— Cu atît mai bine, îngerul meu, adăugă Anna Nikolaevna, cu cît la dumneata se află acum drăguţul de prinţ. Dumneata ştii doar că foştii proprietari ai Duhanovului aveau un teatru. Ne-am interesat şi ştim că acolo sînt depozitate toate decorurile vechi, cortina şi chiar costumele. Prinţul a fost azi la mine ; iar eu am fost atît de mirată de sosirea lui, încît am uitat să-i spun. Acum o să aducem dinadins vorba de teatru ; dumneata ai să ne ajuţi şi prinţul are să poruncească a ni se trimite vechiturile acelea. Altminteri, pe cine poţi pune aici să facă ceva care să semene a decor ? Şi mai ales că noi vrem să-l atragem şi pe prinţ la teatrul nostru. Trebuie neapărat să facă şi el o subscripţie, doar e în folosul săracilor. Poate că o să ia chiar şi un rol — e aşa de drăguţ şi de înţelegător. Şi atunci, lucrurile au să meargă de minune.

— Sigur că are să primească un rol. Poate fi pus să joace orice rol, adăugă cu subînțeles Natalia Dmitrievna.

Anna Nikolaevna n-o mințise pe Maria Alexandrovna : cucoanele soseau una după alta. Maria Alexandrovna abia apuca să le întâmpine și să scoată exclamațiile cerute în asemenea cazuri de buna-cuviință și de normele comportării *comme il faut*.

Nu-mi iau sarcina să descriu pe toate vizitatoarele. Voi spune numai că fiecare din ele avea în priviri o deosebită perfidie. Pe fețele tuturor era întipărită așteptarea și un soi de nerăbdare sălbatică. Unele dintre cucoane sosiseră cu gândul hotărît de a fi martorele unui scandal nemaipomenit și s-ar fi supărat foarte rău dacă ar fi trebuit să plece fără să asiste la el. Maria Alexandrovna se pregăti de atac cu toată tăria. Începu să plouă cu întrebări în legătură cu prințul, în aparență cele mai firești, dar fiecare dintre ele ascundea o aluzie, o insinuare ocolită. Sosi ceaiul ; toți luară loc. Un grup puse stăpînire pe pian. La invitația de a cînta la pian sau din gură, Zina răspunse sec că nu se simte prea bine. Paloarea obrazului ei dovedea acest lucru. Pe loc se revărsară întrebări compătimitoare și pînă și aici cucoanele găsiră prilej să se intereseze de cîte ceva și să facă aluzii. Întrebară și de Mozgliakov, adresîndu-se Zinei. Între timp, Maria Alexandrovna se împărțea în zece, vedea tot ce se petrece în fiecare colț al odăii, auzea ce spune fiecare musafiră, deși erau aproape zece și răspundea neîntîrziat la toate întrebările, bineînțeles cu multă agerime. Tremura pentru Zina și se mira că nu se retrage, cum făcea întotdeauna la asemenea reuniuni. Cucoanele îl zăriră și pe Afanasi Matveici. De obicei, toate îl luau peste picior, ca s-o înțepe pe Maria Alexandrovna, legîndu-se de năîngia soțului său. De astă dată însă, de la mîrginitul și naivul Afanasi Matveici se putea afla cîte ceva. Maria Alexandrovna urmărea cu neliniște starea de asediu în care-l vedea pe soțul ei. Pe deasupra, el răspundea la toate întrebările cu : *hm*, avînd un aer atît de nenorocit și de nefiresc, încît avea de ce s-o apuce pe gazdă turbarea.

— Maria Alexandrovna ! Afanasi Matveici nu vrea de loc să stea de vorbă cu noi ! strigă o cuconiță îndrăzneată, cu ochi de viezure, care nu se temea absolut de nimeni și niciodată nu se intimidă. Poruncește-i să fie mai amabil cu doamnele.

— Zău că nu știu nici eu ce-a pățit astăzi, răspunse cu un zîmbet vesel Maria Alexandrovna, întrerupîndu-și discuția cu Anna Nikolaevna și Natalia Dmitrievna, e-atît de tăcut ! Nici cu mine

n-a schimbat aproape nici un cuvînt. De ce nu-i răspunzi Felisatei Mihailovna, *Athanasie* ? Ce l-ați întrebat ?

— Dar... dar... măicuță, păi chiar tu... încercă să biiguie Afanasi Matveici, mirat și pierdut tot. Stătea lîngă căminul încins, cu mîinile la spatele vestei, într-o atitudine pitorească, pe care și-o alesese singur și sorbea din ceai. Întrebările cucoanelor îl făceau să se fisticească atît de tare, încît roșea ca o fetiță. Cînd începu să se dezvinovățească, întilni căutătura atît de înspăimîntătoare a soției furioase, încît fu cît pe ce să leșine de spaimă. Neștiind ce să mai facă și dorind să repare într-un fel lucrurile, ca să recapete respectul soției, sorbi din ceai, dar ceaiul era prea fierbinte. Fiindcă nu-și potrivise înghițitura, se opări groaznic, scăpă ceașca, se înecă și începu să tușească atît de rău, încît fu nevoit să părăsească vremelnic odaia, stîrnind nedumerirea celor de față. Într-un cuvînt, totul părea limpede. Maria Alexandrovna își dădu seama că musafirele ei știau totul și că se adunaseră cu intențiile cele mai rele. Situația era primejdioasă. Puteau să-l ia cu vorba, să-l încurce pe bătrînul slab de minte chiar în prezența ei. Puteau chiar să i-l ia pe prinț, făcîndu-l să se certe cu dînsa în aceeași seară și atrăgîndu-l după ele. Se putea aștepta la orice. Dar soarta îi mai pregătea o încercare : ușa se deschise și apărură Mozgliakov, pe care ea îl credea la Boroduev și nu se aștepta de loc să vină în seara aceea. Tresări, de parcă ar fi înțepat-o ceva.

Mozgliakov se opri în ușă, cuprinzîndu-i pe toți cu privirea, un pic zăpăcit. Nu-și putea înfrînge tulburarea ce-l stăpînea și care i se răsfrîngea limpede pe figură.

— Ah, Doamne ! Pavel Alexandrovici ! exclamă cîteva glasuri.

— Ah, Doamne ! Dar e Pavel Alexandrovici ! Maria Alexandrovna, de ce ai spus că s-a dus la Boroduev ? Pavel Alexandrovici, nouă ni s-a spus că te-ai ascuns la Boroduev, roști pițigăiat Natalia Dmitrievna.

— M-am ascuns ? repetă Mozgliakov cu un zîmbet strîmb. Curioasă exprimare ! Să-mi fie cu iertare, Natalia Dmitrievna ! Nu mă ascund de nimeni și nu doresc să ascund pe nimeni, adăugă el, uitîndu-se cu subînțeleas la Maria Alexandrovna.

Maria Alexandrovna se cutremură de teamă.

„Cum, oare și nătărăul ăsta s-a răzvrătit ? se gîndi ea, scrutîndu-l cu privirea pe Mozgliakov. Nu, asta ar fi mai rău decît toate...”

— E adevărat, Pavel Alexandrovici, că ți-ai dat demisia... de la slujbă, bineînțeles ? sări îndrăzneț Felisata Mihailovna, ținându-l batjocoritor drept în ochi.

— Demisia ? Ce demisie ? Pur și simplu îmi schimb slujba. Mi se dă un post la Petersburg, răspunse sec Mozgliakov.

— Ei, în cazul acesta te felicit, urmă Felisata Mihailovna, fiindcă noi ne speriasem chiar, când am auzit că alergai după un post la noi, la Mordasov. Posturile de aici, Pavel Alexandrovici, nu-s sigure, zbori îndată.

— Poate doar cele de învățător, la școala complementară ; acolo mai poți găsi un post vacant, observă Natalia Dmitrievna. Aluzia era atît de limpede și de grosolană, încît Anna Nikolaevna, penibil impresionată, își atinse încetișor veninoasa prietenă cu piciorul.

— Oare crezi că Pavel Alexandrovici ar primi un loc de învățător oarecare ? interveni Felisata Mihailovna.

Dar Pavel Alexandrovici nu găsi ce să răspundă. Se întoarse și se ciocni cu Afanasi Matveici, care-i întindea mîna. Mozgliakov, în chipul cel mai prostesc, nu i-o primi și, batjocoritor, se înclină adînc în fața lui. Iritat la culme, se duse drept la Zina și, uitîndu-i-se furios în ochi, îi șopti :

— Toate acestea-s din mila dumitale. Așteaptă, încă în seara asta am să-ți arăt dacă-s nătărău sau nu.

— De ce să mai amîni ? Se vede de pe acum, răspunse cu glas tare Zina, măsurîndu-l din ochi cu dezgust pe fostul ei pretendent.

Mozgliakov se grăbi să-i întoarcă spatele, speriat de glasul ei tare.

— Vii de la Boroduev ? se hotărî, în sfîrșit, să-l întrebe Maria Alexandrovna.

— Nu, de la unchiul.

— De la unchiul ? Va să zică ai fost acum la prinț ?

— Ah, Doamne ! Înseamnă că prințul s-a și trezit ; iar nouă ni s-a spus că doarme încă, adăugă Natalia Dmitrievna, uitîndu-se veninos la Maria Alexandrovna.

— Nu te neliniști în privința prințului, Natalia Dmitrievna, răspunse Mozgliakov, s-a trezit și, slavă Domnului, acum e în deplinătatea facultăților mintale. Mai adineauri a fost îmbătat, mai întîi la dumneata, iar apoi de-a binelea aici, așa încît își pierduse de tot capul, care și așa îi e cam slab. Dar acum, slavă Domnului, am stat împreună de vorbă și a început să judece sănătos.

Va fi îndată aici, ca să-ți prezinte plecăciuni, Maria Alexandrovna, și să-ți mulțumească pentru ospitalitatea dumitale. Mîine în zori vom pleca împreună în pustie, iar pe urmă am să-l conduc neapărat eu însumi pînă la Duhanovo, pentru a nu i se mai întîmpla o nouă căzătură, ca, de pildă, cea de azi, iar acolo va încăpea pe mîna sigură a Stepanidei Matveevna, care pînă atunci se va întoarce neapărat din Moscova și nu-l va mai lăsa altă dată să călătorească, pentru nimic în lume — de asta garantez.

Vorbind astfel, Mozgliakov se uita cu răutate la Maria Alexandrovna, care ședea ca și cum ar fi amuțit de mirare. Trebuie să recunosc cu durere că eroina mea, poate înția oară în viața ei, s-a speriat.

— Va să zică, pleacă mîine în zori ? rosti Natalia Dmitrievna, adresîndu-se Mariei Alexandrovna.

— Cum așa ? se auziră exclamații naive printre musafiri, iar noi credeam că... foarte curios, zău așa !

Dar gazda nu mai știa ce să răspundă. Deodată, atenția tuturor fu atrasă în modul cel mai neobișnuit și mai bizar. În odaia vecină se auzi un zgomot ciudat și niște exclamații puternice, după care pe nepusă masă, Sofia Petrovna Karpunina năvăli în salonul Mariei Alexandrovna. Sofia Petrovna era, fără doar și poate, cea mai ciudată cucoană din Mordasov, într-atît de ciudată, încît chiar și în Mordasov se luase de curînd hotărîrea să nu mai fie primită în societate. Trebuie să mai notăm că Sofia Petrovna lua cu regularitate, în fiecare seară la ora șapte fix, o gustare — pentru stomac, cum se exprima ea — și că după aperitiv se afla de obicei în cea mai dezghețată stare de spirit, ca să nu spunem mai mult. Acum, cînd se năpustise atît de neașteptat la Maria Alexandrovna, se afla tocmai în această stare de spirit.

— A, va să zică din astea-mi ești, Maria Alexandrovna ! răcni ea de răsună odaia. Va să zică așa te porți cu mine ! Nu te teme, am venit pentru o clipită ; nici nu stau la dumneata. Am venit dinadins, ca să aflu : e adevărat ce mi s-a spus ? A ! Va să zică la dumneata se dau baluri, banchete, se fac logodne, iar Sofia Petrovna să stea acasă, să îndeplinească la ciorap ! Tot orașul l-ai chemat, numai pe mine nu ! Mai adineauri eram pentru dumneata și prietenă, și *mon ange*, cînd am venit să te anunț ce se petrece cu prințul la Natalia Dmitrievna. Iar acum iat-o și pe Natalia Dmitrievna — pe care adineauri ai ocărit-o de mama focului și care te-a ocărit pe dumneata — că se găsește la dumneata în

ospetie. Nu te speria, Natalia Dmitrievna ! N-am nevoie de ciocolata dumitale *à la santé*, zece copeici batonul. Beau mai des decât dumneata la mine acasă ! Ptiu !

— Se și vede, făcu Natalia Dmitrievna.

— Iartă-mă, Sofia Petrovna, izbucni Maria Alexandrovna, roșie de necaz, ce-i cu dumneata ? Vino-ți cel puțin în fire.

— Nu te neliniști pentru mine, Maria Alexandrovna, știu tot, am aflat tot, tot ! exclamă Sofia Petrovna cu glasul său strident, pițigăiat, înconjurată de toți musafirii care păreau să se desfete cu scena aceasta neașteptată. Am aflat totul ! Chiar Nastasia dumitale a alergat pînă la mine și mi-a povestit tot. L-ai agățat pe prințul ăsta, l-ai îmbătat criță, l-ai silit să-i ceară mîna fiicei dumitale, pe care nimeni nu mai vrea s-o ia de nevastă, ba mai crezi că și dumneata ai ajuns persoană simandicoasă — ducese cu danțele — ptiu ! Nu te teme, și eu sînt coloneleasă ! Nu m-ai poftit la logodnă, mă doare-n călcîi. Am văzut eu oameni mai ceva decât dumneata. Am luat masa la contesa Zalihvatskaia ; am fost petită de comisarul-șef Kurocikin ! Mare nevoie am de invitația dumitale, ptiu !

— Vezi dumneata, Sofia Petrovna, răspunse Maria Alexandrovna, ieșindu-și din fire, te încredințez că nu se poate da așa năvală într-o casă onorabilă și încă în *asemenea stare* și, dacă n-ai să mă scutești numaidecît de prezența și de elocința dumitale, am să-mi iau neîntîrziat toate măsurile.

— Știu, ai să poruncești slugilor dumitale să mă scoată afară ! Nu-ți fie teamă, găsesc eu și singură drumul. Rămîi cu bine, mărită pe cine vrei, iar dumneata, Natalia Dmitrievna, binevoiește să nu rîzi de mine ; n-am nevoie de ciocolata dumitale ! Ducă-se dracului. Ptiu ! Deși n-am fost invitată aici, totuși n-am jucat cazacioc în fața nici unui prinț. Iar dumneata, Anna Nikolaevna, de ce rîzi ? Sușilov și-a rupt piciorul ; acum l-au adus acasă, ptiu ! Iar dacă dumneata, Felisata Mihailovna, n-ai să-i poruncești desculței de Matrioșka să mîne la vreme vaca dumitale în grajd, ca să nu-mi mugească în fiecare zi pe sub ferestre, am să-i rup picioarele Matrioșkăi dumitale. Adio, Maria Alexandrovna, rămîi cu bine, ptiu ! Sofia Petrovna se mistui. Oaspeții rîdeau, Maria Alexandrovna se simțea cît se poate de descumpănită.

— Cred că a băut, rosti lînced Natalia Dmitrievna.

— Da, dar cîtă obraznicie !

— *Quelle abominable femme !* *

— Ce ne-a mai făcut să rîdem !

— Ah, ce necuviințe a spus !

— Dar de ce a vorbit de logodnă ? Ce logodnă ? întrebă cu subînțeles Felisata Mihailovna.

— Dar ce îngrozitor e ! izbucni în sfîrșit Maria Alexandrovna. Uite, tocmai asemenea monștri răspîndesc cu duiumul fel de fel de zvonuri neroade ! Curios nu-i faptul că se găsesc astfel de cucoane în sînul societății noastre, nu, Felisata Mihailovna, mai curios decît orice este faptul că unii au nevoie de asemenea persoane, ascultă ce spun, le sprijină, le cred, le...

— Prințul ! prințul ! izbucniră deodată toți oaspeții.

— Ah, Doamne ! *Ce cher prince !*

— Ei, slavă Domnului ! Acum o să aflăm toate dedesubturile, șopti vecinei sale Felisata Mihailovna.

CAPITOLUL XIII

Prințul apăru cu un zîmbet dulceag pe buze. Toată neliniștea pe care o trezise cu un sfert de ceas mai înainte Mozgliakov în inima lui de iepure se risipi la vederea cucoanelor. Se topi pe loc, ca o bomboană. Doamnele îl întîmpinară cu strigăte ascuțite de bucurie. Îndeobște vorbind, ele îl alintau totdeauna pe bătrînelul nostru și erau cu dînsul cît se poate de familiare. Prințul avea însușirea de a le distra enorm prin persoana lui. Felisata Mihailovna susținu chiar în cursul dimineții (glumind, firește) că-i gata să i se așeze pe genunchi, dacă asta i-ar face plăcere, „fiindcă e un bătrînel drăgut-drăguț, nemaipomenit de drăguț !” Maria Alexandrovna își aținti ochii asupra prințului, vrînd să surprindă măcar ceva pe chipul său, ca să prevadă cum va ieși din situația critică în care se afla. Era limpede că Mozgliakov stricase îngrozitor lucrurile și că întreaga ei întreprindere se clătina de-a binelea. Dar pe fața prințului nu se putea citi nimic. Era la fel ca adineauri, ca totdeauna.

— Ah, Doamne ! iată-l și pe prinț ! iar noi te așteptam, te așteptam ! izbucniră câteva cucoane.

— Cu nerăbdare, prințe, cu nerăbdare ! se țivliră altele.

— Mă mă-gu-liți nespun, sîsîi prințul, așezîndu-se la masa pe care fierbea samovarul. Cucoanele îl înconjurară numaidecît. Lîngă Maria Alexandrovna nu rămaseră decît Anna Nikolaevna și Natalia Dmitrievna. Afanasi Matveici zîmbea respectuos. Mozgliakov surîdea și el, și se uita provocator la Zina, care, fără a-i da nici cea mai mică atenție, se apropie de taică-său și se așează în fotoliu lîngă dînsul, în apropierea căminului.

— Ah, prințe, e adevărat ce se spune, că pleci de la noi ? rosti pițigăiat Felisata Mihailovna.

— Ei da, *mesdames*, plec. Vreau să plec ne-în-tîr-ziat în stră-i-nă-tate.

— În străinătate, prințe, în străinătate ! strigară toate în cor, dar cum de ți-a venit în minte așa ceva ?

— În stră-i-nă-tate, adevări prințul cochetînd, și, știți, vreau să plec acolo mai cu seamă pentru ideile noi.

— Cum așa, pentru ideile noi ? Despre ce anume e vorba ? întrebă doamnele, schimbînd priviri între ele.

— Ei da, pentru ideile noi, repetă prințul cu un aer de adîncă convingere. Toți pleacă acum pentru ideile noi. Și eu vreau să capăt i-dei noi.

— Sper că nu vrei să intri într-o lojă masonică, dragă unchiule ? interveni Mozgliakov, vrînd pesemne să se arate în fața cucoanelor spiritual și dezghețat.

— Ei da, prietene, n-ai greșit, răspunse unchiul în chip neașteptat. Eu am fă-cut parte, într-a-de-văr, pe vremuri, dintr-o lojă masonică în străinătate și chiar am avut, la rîndul meu, multe idei generoase. Mă pregăteam chiar să contribui pe atunci cu mult la ins-truc-ția con-tem-porănă și eram gata să-l instalez definitiv la Frankfurt pe Sidor al meu, pe care-l luam cu mine peste graniță ca să-i dau li-ber-tate. Dar el, spre mirarea mea, a fugit de la mine. Era un om neînchipuit de ciu-dat. Pe urmă îl întîlnesc deodată la Pa-ris, fercheș, cu favoriți ; se plimba pe bulevard cu o mamzelă. S-a uitat la mine și a dat din cap. Și mamzela, agă-țată de brațul lui, era așa de vioaie, cu ochi de viezure și așa de a-tră-gă-toare...

— Ei, unchiule ! Dacă pleci de astă dată în străinătate, ai să-i eliberezi după aceea pe toți țăranii ! exclamă Mozgliakov, râzînd cu hohote.

— Mi-ai ghi-cit perfect intențiile, dragul meu, răspunse prințul fără șovăială. Tocmai vreau să-i pun pe toți în li-ber-tate.

— Dar, dă-mi voie, prințe, au să fugă îndată, toți, pînă la unul, de la dumneata și atunci cine are să-ți mai plătească dările ? izbucni Felisata Mihailovna.

— Sigur că au să fugă, o susținu neliniștită Anna Nikolaevna.

— Ah, Doamne ! Oa-re au să fugă cu adevărat ? făcu prințul cu mirare.

— Au să fugă, au să fugă cu toții, numaidecît, și au să te lase singur, încuviință Natalia Dmitrievna.

— Ah, Doamne ! Ei, atunci, nu-i mai e-li-be-rez. De altfel, am spus-o numai așa.

— Așa-i mai bine, unchiule, întări Mozgliakov.

Maria Alexandrovna ascultase pînă atunci tăcută și urmărise discuția. I se păru că prințul o uitase cu desăvîrșire — ceea ce nu era de loc firesc.

— Dă-mi voie, prințe, începu ea cu glas tare, plină de demnitate, să-ți recomand pe soțul meu, Afanasi Matveici. A venit anume de la țară, de îndată ce a auzit că ai poposit în casa mea.

Afanasi Matveici zîmbi, luîndu-și un aer demn. I se părea că fusese lăudat.

— Ah, îmi pare foarte bine, spuse prințul. A-fa-na-si Matveici ! Ei da, acela care e la țară. *Charmant, charmant*, îmi pare foarte bine. Prietene ! rosti prințul, adresîndu-se lui Mozgliakov, dar e același, îți amintești, de mai adineauri, cînd ieșea chiar un vers cu o rimă. Oare cum o fi ? „Soțul în trăsura asta, iar nevasta“... ei da, nevasta parcă ple-ca într-un oraș oarecare...

— Ah, prințe, da, așa-i : „Soțul în trăsura asta, iar la Tula i-i nevasta“ e un vodevil pe care l-au jucat la noi niște actori, acum un an, interveni Felisata Mihailovna.

— Ei da, chiar la Tula ; me-reu uit. *Charmant, charmant* ! Va să zică, e chiar persoana aceea ? Sînt tare bucuros de cu-noș-tin-ță, zise prințul fără a se scula din fotoliu și întinse mîna lui Afanasi Matveici, care zîmbea. Ei, cum te lauzi cu sănătatea ?

— Hm...

— E sănătos, prințe, sănătos, se grăbi să răspundă Maria Alexandrovna.

— Ei da, se și vede că-i să-nă-tos. Și stai meru la ța-ră ? Ei, îmi pare foarte bine. Ce obraji ru-meni are și rîde mereu...

Afanasi Matveici surîdea într-una, se înclina, ba chiar făcea și reverențe. Dar la ultima observație a prințului nu se putu stăpîni și pufni deodată în rîs, fără nici o pricină și în chipul cel mai prostesc. Toți izbucniră în hohote de ris. Cucoanele chițcăiau de plăcere. Zina se aprinse la față și se uita cu ochi scăpărători la Maria Alexandrovna, care, la rîndul său, plesnea de furie. Era momentul să schimbe vorba.

— Cum ai dormit, prințe ? îl întrebă ea cu glas mîeros, dîndu-i în același timp de știre lui Afanasi Matveici, printr-o căutătură amenințătoare, să treacă numai decît la locul său.

— Ah, am dormit foarte bine, răspunse prințul, și, știți, am avut un vis în-cîn-tă-tor, în-cîn-tă-tor !

— Un vis ! Grozav îmi place cînd se vorbește de vise, strigă Felisata Mihailovna.

— Și mie îmi place foarte mult ! adăugă Natalia Dmitrievna.

— Un vis în-cîn-tă-tor, repetă prințul cu un zîmbet dulceag, dar, în schimb, visul acesta e o ma-re taină !

— Cum, prințe, chiar nu se poate povesti ? Înseamnă că-i un vis neobișnuit, observă Anna Nikolaevna.

— O ma-re taină, repetă prințul, ațîțind cu satisfacție curiozitatea cucoanelor.

— Atunci trebuie să fie colosal de interesant ! izbucniră doamnele.

— Pun rămășag că prințul a îngenuncheat în vis în fața unei frumuseți și i-a făcut declarație de dragoste ! strigă Felisata Mihailovna. Hai, recunoaște, prințe, că-i adevărat ! Drăguțele prinț, recunoaște !

— Recunoaște, prințe, recunoaște ! se auzi din toate părțile.

Prințul asculta triumfător și încîntat aceste exclamații. Propunerea cucoanelor îi măgulea la culme orgoliul, încît mai-mai să-și lingă buzele.

— Deși am spus că visul meu e o taină foarte mare, răspunse el în sfîrșit, sînt silit să recunosc că dumneata, doamnă, spre mirarea mea, aproape că l-ai ghicit cu totul.

— Am ghicit ! izbucni încîntată Felisata Mihailovna. Ei, prințe ! Acum, vrei, nu vrei, trebuie să ne destăinuiești cine e frumoasa dumitale.

— Neapărat să ne destăinuiești !

— E de aici, ori nu ?

— Drăguțule prinț, destăinuiește-ne !

— Prințe, sufletele, destăinuiește-ne ! Măcar de-ai muri și tot să ne spui ! se striga din toate părțile.

— *Mesdames, mesdames !*... dacă vrei să știți, cu atîta stăruință, nu vă pot destăinui decît că e cea mai în-cîn-tătoare, și, s-ar putea spune, cea mai vir-tu-oasă fată dintre toate cîte am cunoscut, bolborosi prințul care se zaharisise de tot.

— Cea mai încîntătoare ! și... de aici ! cine poate fi ? întrebau doamnele, schimbînd priviri pline de subînțeles și făcîndu-și semn cu ochiul.

— Se înțelege că-i dintre acelea care trec la noi printre cele mai frumoase, rosti Natalia Dmitrievna, frecîndu-și mîinile mari, roșii, și uitîndu-se, cu ochii săi de pisică, la Zina. O dată cu ea, toate privirile se întoarseră spre Zina.

— Păi cum, prințe, dacă ai asemenea visuri, de ce nu te-ai însura aievea ? întrebă Felisata Mihailovna, uitîndu-se la ceilalți cu subînțeles.

— Și ce bine te-am însura ! reluă o altă cucoană.

— Drăguțule prinț, însoară-te ! chițcăi a treia.

— Însoară-te, însoară-te ! răcneau din toate părțile. De ce să nu te însori ?

— Ei da... de ce să nu mă însor ? le ținea isonul prințul, zăpăcit de strigătele acestea.

— Unchiule ! îl apostrofă Mozgliakov.

— Ei da, prietene, te în-țe-leg ! Tocmai vroiam să vă spun, *mesdames*, că nu mai sînt în stare să mă însor, și după ce am petrecut o seară în-cîn-tătoare la minunata noastră gazdă, chiar miine pornesc în pustie, la ieromonahul Misail ; iar pe urmă, drept peste graniță, ca să-mi fie mai la îndemînă a urmări ins-truc-țiunea europeană.

Zina păli și se uită cu nespusă tristețe la maică-sa. Dar Maria Alexandrovna se hotărîse. Pînă atunci nu făcuse decît să aștepte, ca să vadă ce va fi, deși își dădea seama că întreprinderea ei se prăbușise și că dușmanii săi o lăsaseră prea mult în urmă. În sfîrșit, înțelegea totul și se hotărî ca numaidecît, dintr-o singură lovitură, să răpună hidra cea cu o sută de capete. Se sculă cu măreție din fotoliu și, cu pași fermi, se apropie de masă, măsurîndu-și cu o privire semeată vrăjmașii pigmei. În privirea asta pilpiia flacăra extazului. Se hotărî să le uluiască, să le zăpăcească pe aceste bîr-

fitoare veninoase, să-l strivească ca pe un gândac pe nemernicul de Mozgliakov și, cu o singură lovitură, curajoasă și hotărîtă, să recîștige întreaga-i influență, pierdută deocamdată, asupra idiotului de prinț. Se înțelege că avea nevoie de o îndrăzneală nemai-pomenită ; dar nu îndrăzneala îi lipsea Mariei Alexandrovna !

— *Mesdames*, începu ea solemn, cu demnitate (Mariei Alexandrovna îi plăcea, îndeobște, nespus de mult, solemnitatea), *mesdames*, am ascultat îndelung discuția dumneavoastră, glumele voastre vesele și spirituale și găsesc că a sosit vremea să-mi spun și eu cuvîntul. După cum știți, ne-am adunat cu toții aici absolut în-tîmplător (și-mi pare atît de bine, atît de bine)... Niciodată nu m-aș fi hotărît să dezvălui eu cea dintîi un important secret de familie și să-l fac cunoscut mai devreme decît o cere cel mai elementar simț al bunei-cuviințe. Cer în special scuze dragului meu oaspete, dar mi s-a părut că el însuși, prin aluzii vagi asupra faptului respectiv, îmi dă de înțeles că nu numai nu i-ar fi neplăcută anunțarea formală și solemnă a secretului nostru de familie, dar dorește el însuși divulgarea lui... Nu-i așa, prințe, că nu greșesc ?

— Ei da, nu greșești... și sînt foarte, foarte bucuros... rosti prințul, fără a înțelege nici o iotă despre ce anume era vorba.

Pentru a spori efectul, Maria Alexandrovna făcu o pauză ca să-și tragă răsufllarea și cuprinse cu privirea întreaga societate. Musafirii îi sorbeau fiecare cuvînt cu o curiozitate avidă și plină de neliniște. Mozgliakov tresări. Zina, roșie la față, dădu să se ridice din fotoliu ; Afanasi Matveici, așteptîndu-se la ceva neobișnuit, își suflă nasul pentru orice eventualitate.

— Da, *mesdames*, sînt gata cu bucurie să vă încredințez taina mea familială. Astăzi după-amiază, prințul, atras de frumusețea și... de calitățile fiicei mele, i-a făcut cinstea să-i ceară mîna. Prințe ! încheie ea cu glasul tremurînd de tulburare și de suspine, dragă prințe, nu trebuie, nu poți să te superi pe mine pentru lipsa mea de modestie ! Numai o bucurie familială extraordinară a putut să smulgă prematur din inima mea această scumpă taină și... ce mamă mă poate învinui în acest caz ?

Nu găsesc destule cuvinte pentru a zugrăvi efectul produs de ieșirea neașteptată a Mariei Alexandrovna. Toți încremeniră parcă de uimire. Oaspeții perfizi, care se gîndiseră s-o sperie pe Maria Alexandrovna prin faptul că i-au și aflat taina, care se gîndiseră s-o ucidă prin dezvăluirea prematură a acestei taine, care se gîndiseră s-o sfîșie deocamdată numai prin aluzii, rămaseră uluiți de curajul

unei asemenea sincerități. O sinceritate atât de neînfricăată însemna forță. „Înseamnă că, într-adevăr, prințul se însoară cu Zina din propria lui vreare ? Înseamnă că nu l-au ademenit, nu l-au îmbătat, nu l-au înșelat ? Înseamnă că nu-l silesc pe ascuns, hoțește, să se însoare ? Înseamnă că Maria Alexandrovna nu se teme de nimeni ? Înseamnă că nu se mai poate strica nunta asta, dacă prințul nu se însoară în mod silit ?” Se auzi o rumoare de o clipă, care se prefăcu brusc în strigăte pătrunzătoare de bucurie. Cea dintâi care se repezi s-o îmbrățișeze pe Maria Alexandrovna fu Natalia Dmitrievna ; apoi — Anna Nikolaevna, iar după ea — Felisata Mihailovna. Toți săriră de la locurile lor, se produse o învălmășeală. Multe dintre cucoane erau palide de furie. Se apucară s-o felicite pe Zina, intimidată ; se agătară chiar și de Afanasi Matveici. Maria Alexandrovna își desfăcu teatral brațele și, aproape cu forța, o strinse la piept pe fiică-sa. Singur prințul privea această scenă cu un soi de mirare ciudată, deși zâmbea mai departe. De altfel, scena îi și plăcu întrucitva. La îmbrățișarea mamei cu fiica, își scoase batista și-și șterse ochiul, în care apăru o lacrimă. Se înțelege că oaspeții se repeziră și spre dînsul cu felicitările.

— Felicitări, prințe ! felicitări ! strigau din toate părțile.

— Va să zică te însori ?

— Te însori într-adevăr ?

— Drăguțule prinț, te însori ?

— Ei da, ei da, răspundea prințul, extrem de mulțumit de felicitări și de entuziasmul general, și, mărturisesc, îmi place cel mai mult plăcuta voastră simpatie față de mine, pe care n-am s-o uit nici-o dată ; nici-o dată n-am s-o uit. *Charmant ! charmant !* m-ai făcut chiar să lă-cră-mez...

— Sărută-mă, prințe ! striga mai tare decît toți Felisata Mihailovna.

— Și, vă mărturisesc, urmă prințul, întrerupt din toate părțile, mă mir cel mai mult de faptul că Maria Ivanovna, sti-ma-ta noastră gazdă mi-a ghicit cu o pătrundere atât de extra-or-di-nară visul. Exact parcă l-a vă-zut ea însăși în locul meu. Extra-or-di-nară pătrundere ! Ex-tra-or-di-nară pătrundere !

— Ah, prințe, iar vorbești de vis ?

— Mărturisește odată, prințe, mărturisește ! exclamă cu toții, înconjurîndu-l.

— Da, prințe, n-ai de ce să te ascunzi, e timpul să dezvălui secretul nostru, spuse Maria Alexandrovna, pe un ton hotărît și

sever. Am înțeles subtila dumitale alegorie, delicatețea fermecătoare cu care ai căutat să-mi arăți printr-o aluzie dorința de a anunța cererea dumitale în căsătorie. Da, *mesdames*, e adevărat : astăzi prințul a stat în genunchi înaintea fiicei mele și aieva, nu în vis, i-a cerut solemn mîna.

— Absolut ca în realitate, ba chiar și în aceleași îm-pre-ju-rări, confirmă prințul. *Mademoiselle*, urmă el, adresîndu-se cu nespusă politețe Zinei, care nu-și revenise încă din uluire, *mademoiselle* ! Îți jur că niciodată n-aș fi îndrăznit să-ți rostesc numele, dacă nu l-ar fi ros-tit alții înaintea mea. A fost un vis încîn-tă-tor, în-cîn-tă-tor și sînt de două ori fericit că mi-e permis să ți-o spun acum du-mi-tale. *Charmant ! charmant !...*

— Dar, dați-mi voie, cum așa ? Vorbește într-una de vis, șopti Anna Nikolaevna către Maria Alexandrovna, care pălise ușor, neliniștită. Dar vai ! Și fără acest avertisment, Mariei Alexandrovna i se strîngea și-i tremura de mult inima.

— Adică cum vine asta ? șușoteau cucoanele, schimbînd priviri între ele.

— Dă-mi voie, prințe, încep Maria Alexandrovna cu o crispă dureroasă a zîmbetului, te asigur că mă uimești. Ce idee ciudată ți-a venit cu visul ăsta ? Îți mărturisesc că am crezut pînă acum că glumești, dar... Dacă e o glumă, e destul de nepotrivită... Vreau, doresc să atribui aceasta faptului că ești distrat, dar...

— Într-adevăr, s-ar putea să fie din pricină că-i distrat, rosti în șoaptă Natalia Dmitrievna.

— Ei da... poate fiindcă sînt dis-trat, adevărați prințul, fără a înțelege însă cum trebuie ce anume vor de la dînsul. Și, închipuiți-vă, am să vă spun îndată o a-nec-dotă. Sînt chemat, în Petersburg, la o în-mormîntare, așa, la niște oameni, *maison bourgeoise, mais honnête* * ; iar eu am confundat-o cu o aniversare. Dar aniversarea se săr-bătorește cu o săptămînă mai înainte. Am pregătît un buchet de camelii pentru săr-bă-to-rită. Intru și ce văd ? Un domn stimabil, serios, zace pe masă — așa că am rămas mi-rat. Zău că nu mai știam unde să mă ascund cu buchetul meu.

— Dar, prințe, nu-i vorba de anecdote ! îl întrerupse cu năduf Maria Alexandrovna. Se înțelege că fiica mea n-are motive să alerge după logodnici ; dar adineauri dumneata însuși, lîngă pianul acesta, i-ai cerut mîna. Nu eu te-am provocat să faci asta...

* O familie burgheză, dar cinstită (fr.).

Am fost, s-ar putea spune, uimită... A fost, firește, numai un gând care mi-a trecut prin minte și am amînat totul pentru clipa cînd ai să te trezești din somnul de după-amiază. Dar sînt mamă ; iar ea e fiica mea... Dumneata însuși ai pomenit de un vis și am crezut că vrei să povestești, într-o formă alegorică, de logodna dumitale. Știu foarte bine că cineva a încercat să te abată de la gândul acesta ; bănuiesc chiar cine anume... dar... explică-te, prințe ! Explică-te mai repede și mai mulțumitor. Nu-i îngăduit să glumești așa cu o casă onorabilă...

— Ei da, nu-i îngăduit să glumești așa cu o casă onorabilă, îi ținu isonul prințul, inconștient, începînd totuși să se neliniștească cîte puțin.

— Dar, prințe, acesta nu-i un răspuns la întrebarea mea. Te rog să răspunzi pozitiv ; confirmă îndată, aici, de față cu toți, că ai cerut adineauri mîna fiicei mele.

— Ei da, sînt gata să confirm. De altfel, am mai povestit toate astea și Felisata Iakovlevna mi-a ghicit perfect visul.

— Nu în vis ! Nu în vis ! izbucni Maria Alexandrovna, turbată de furie. Nu în vis, toate acestea s-au petrecut aieva, prințe, auzi, aieva !

— Aieva ! exclamă prințul, sculîndu-se uimit din fotoliu. Ei, prietene ! Cum mi-ai proorocit adineauri, așa s-a și întîmplat ! adăugă el, adresîndu-se lui Mozgliakov. Dar te asigur, stimată Maria Stepanovna, că greșești ! Sînt absolut sigur că am văzut aceasta numai în vis !

— Doamne, păzește-mă ! răcni Maria Alexandrovna.

— Nu te omorî cu firea, Maria Alexandrovna, interveni Natalia Dmitrievna. Prințul poate că a uitat numai. Are să-și amintească.

— Mă mir de dumneata, Natalia Dmitrievna, replică indignată Maria Alexandrovna, parcă asemenea lucruri se uită ? Parcă se poate uita așa ceva ? Dă-mi voie, prințe ! Îți rîzi de noi, ori nu ? Sau poate că-ți imaginezi că ești vreunul din șematonii de pe timpul regenței¹⁶, pe care-i descrie Dumas ? Vreun Fairelacour¹⁷ sau Lauzun ? Dar pe lingă faptul că asta nu se potrivește cu vîrsta dumitale, te asigur că nici n-ai să izbutești cu așa ceva. Fiica mea nu-i o vicontesă franceză. Adineauri, aici, uite aici, ți-a cîntat o romanță ; iar dumneata, fermecat de glasul ei, ai îngenunchat și i-ai cerut mîna. Crezi că visez ? Crezi că dorm ? Spune, prințe, dorm, ori nu dorm ?

— Ei da... de altfel, poate că nu... răspunse prințul fisticit din cale-afară. Vreau să spun că, acum, pare-se că nu visez. Vedeți dumneavoastră, mai înainte eram în vis și de aceea am visat... că în vis...

— Ptiu, Doamne, ce mai e și asta : nu visez-visez, visez-nu visez ! Dracu mai știe ce-i asta ! Aiurezi, prințe, ori nu ?

— Ei da... dracu știe... de altfel, mi se pare că acum m-am încurcat de tot... rosti prințul, rotind în jurul său niște priviri nelineștite.

— Dar cum puteai să visezi ? făcu desperată Maria Alexandrovna, când eu îți povestesc cu atâtea amănunte propriul dumitale vis, de vreme ce nu l-ai istorisit încă nici unuia dintre noi ?

— Dar poate că prințul l-a povestit totuși cuiva, zise Natalia Dmitrievna.

— Ei da, poate că l-am povestit totuși cuiva, întări prințul, fisticit cu desăvîrșire.

— Ce comedie ! șopti Felisata Mihailovna vecinei sale.

— Doamne, Dumnezeule ! Dar în felul ăsta îți pierzi orice răbdare, exclamă Maria Alexandrovna, frîngîndu-și mîinile de furie. Ți-a cîntat o romanță, o romanță ! Oare ai visat și asta ?

— Ei da, într-adevăr parcă a cîntat o romanță, bolborosi prințul pe gînduri și, deodată, o amintire îi însufleți chipul.

— Prietene ! strigă el, adresîndu-se lui Mozgliakov, am uitat să-ți spun mai adineauri că, într-adevăr, a fost o romanță și în romanța aceea erau mereu niște castele, mereu castele, așa că erau castele foarte multe și pe urmă era un tru-ba-dur ! Ei, da, toate astea mi le amintesc... așa încît am izbucnit în plîns... Iar acum, uite, nu mă descurc, parcă a fost într-adevăr aieva și nu în vis...

— Îți mărturisesc, unchiule, răspunse Mozgliakov cît se poate de liniștit, deși un soi de nelinește îl făcea să-i tremure vocea, îți mărturisesc că, după impresia mea, toate acestea pot fi foarte ușor potrivite și puse de acord. Cred că dumneata ai ascultat într-adevăr o romanță. Zinaida Afanasievna cîntă minunat. După-amiază, ai fost condus aici și Zinaida Afanasievna a cîntat. Eu n-am fost de față, dar dumneata, pesemne, te-ai emoționat, ți-ai amintit de vremurile trecute ; poate că ți-ai adus aminte și de vicontesa împreună cu care însuși ai cîntat cîndva romane și despre care ne-ai povestit chiar dumneata azi-dimineață. Ei și pe urmă, cînd te-ai culcat, în urma impresiilor plăcute, ai visat că ești îndrăgostit și faci o cerere în căsătorie...

Maria Alexandrovna era pur și simplu uluită de asemenea obrăznicie.

— Ah, prietene, chiar așa a fost ! strigă prințul încântat. Întocmai, în urma impresiilor plăcute ! Îmi amintesc într-adevăr că mi s-a cîntat o romanță și din pricina asta am vrut să mă însor în vis. Era și vicontesa... Ah, cît de inteligent le-ai descurcat, dragul meu ! Ei ! Acum sînt absolut sigur că le-am văzut pe toate în vis ! Maria Vasilievna ! Te asigur că greșești ! A fost în vis. Altminteri, nu m-aș fi jucat cu sentimentele dumitale nobile...

— A ! Acum văd limpede cine și-a vîrît coada aici ! răcni Maria Alexandrovna, scoasă din fire de turbare, adresîndu-se lui Mozgliakov. Dumneata, domnule, dumneata, om lipsit de onoare, dumneata ai făcut toate acestea ! L-ai stîrnit pe idiotul ăsta nefericit, din pricină că ai fost refuzat ! Dar ai să-mi plătești jignirea asta, om josnic ce ești ! Ai să mi-o plătești, ai să mi-o plătești, ai să mi-o plătești !

— Maria Alexandrovna ! zbieră la rîndul său Mozgliakov, roșu ca racul, vorbele dumitale sînt atît de... Nu mai știu nici eu cum să calific vorbele dumitale... Nici o femeie de lume nu și-ar îngădui... Eu, cel puțin, îmi apăr ruda. Recunoaște și dumneata că a ademeni în felul acesta...

— Ei da, a ademeni în felul acesta... îi ținu isonul prințul, căutînd să se ascundă la spatele lui Mozgliakov.

— Afanasi Matveici ! țipă Maria Alexandrovna cu un glas nefiresc. Oare nu auzi în ce hal sîntem terfeliți și făcuți de rușine ? Ori te-ai eliberat cu totul de orice îndatoriri ? Ori într-adevăr nu ești tată de familie, ci un buștean dezgustător ? De ce stai și te holbezi ? Un alt soț ar fi spălat demult cu sînge jignirea adusă familiei sale !

— Nevastă ! începu Afanasi Matveici, plin de importanță, mîndrindu-se de faptul că sosise momentul a fi nevoie și de dînsul, nevastă ! Oare n-ai văzut tu toate acestea numai în vis, și, pe urmă, după ce te-ai trezit, le-ai încurcat, după obiceiul dumitale...

Dar nu-i fu dat lui Afanasi Matveici să-și încheie spirituala presupunere. Pînă atunci, oaspeții se mai stăpîniseră, luîndu-și, în mod perfid, un aer de seriozitate ceremonioasă. De astă dată însă, o explozie puternică de rîs nestăpînit răsună în toată odaia. Uitînd regulile de bună-cuviință, Maria Alexandrovna dădu să se repeadă la soțul său, pesemne ca să-i scoată pe loc ochii. Dar fu stăpînită cu forța. Natalia Dmitrievna profită de împrejurare și mai turnă puțin gaz pe foc.

— Ah, Maria Alexandrovna, poate că într-adevăr așa a fost ; iar dumneata te omori cu firea, roști ea cît se poate de micos.

— Cum, așa a fost ? Ce anume a fost ? urlă Maria Alexandrovna neînțelegînd bine.

— Ah, Maria Alexandrovna, doar se întîmplă uneori...

— Dar ce anume se întîmplă ? Vrei să scoți sufletul din mine ?

— Poate că, într-adevăr, le-ai văzut pe toate numai în vis.

— În vis ? Eu ? În vis ? Și îndrăznești să mi-o spui în față ?

— Ce să-i faci, poate că într-adevăr așa a fost, adăugă Felisata Mihailovna.

— Ei da, poate că într-adevăr așa a fost, bolborosi și prințul.

— Și el, și el îi bate în strună ! Doamne, Dumnezeule ! zbieră Maria Alexandrovna, plesnindu-și palmele.

— Ce te mai amărăști, Maria Alexandrovna ? Amintește-ți că visele ne sînt trimise de Domnul. Dacă vrea Dumnezeu, nimeni nu poate face nimic, căci peste toate se pogoară voința lui sfîntă. N-ai de ce să te superi.

— Ei da, n-ai de ce să te superi, îi ținu isonul prințul.

— Dumneata mă iei drept nebună, sau ce ? roști cu greutate Maria Alexandrovna, înăbușindu-se de furie. Asta întrece orice putere omenească ! Apoi, grăbindu-se să caute un scaun, leșină pe loc. Se iscă zarvă.

— A leșinat din decență, șopti Natalia Dmitrievna către Anna Nikolaevna.

Dar tocmai în momentul acela, în clipa de supremă nedumire a publicului și de maximă încordare din întreaga scenă, ieși în arenă un personaj care tăcuse pînă atunci și acțiunea își schimbă pe loc caracterul.

CAPITOLUL XIV

Drept vorbind, Zinaida Afanasievna avea o fire foarte romantică. Nu știm, poate din pricină că, împreună cu „profesorașul ei“, îl citise prea mult pe „infectul acela“ de Shakespeare, după cum susținea însăși Maria Alexandrovna — fapt e că niciodată, de cînd locuia în Mordasov, Zina nu-și îngăduise o ieșire atît de romantică sau, mai bine zis, eroică, ca aceea pe care o vom descrie mai jos.

Palidă, cu privirea hotărâtă, dar aproape tremurînd de emoție, minunat de frumoasă în indignarea ei, Zina păși în față. Îi cuprinse pe toți cu o privire lungă, provocătoare și, în mijlocul tăcerii care se lăsă brusc, se adresă mamei sale, care la prima ei mișcare se trezi pe loc din leșin și deschise ochii.

— Mămăică ! rosti ea, de ce să mai mințim ? De ce să ne mai murdărim mințind ? Toate sînt atît de tăvălite în mocirlă, încît, zău, nu merită să ne umilim, ostenindu-ne să ascundem noroiul acesta !

— Zina ! Zina ! Ce-i cu tine ? vino-ți în fire ! izbucni speriată Maria Alexandrovna, țișnind din fotoliu...

— Ți-am spus, ți-am spus de la început, mămăică, că n-am să pot îndura rușinea asta, urmă Zina. Oare trebuie neapărat să ne înjosim și mai mult, să ne murdărim și mai tare ? Dar să știi, mămăică, iau totul asupra mea, fiindcă sînt cea mai vinovată dintre toți. Eu, eu, prin consimțămîntul meu, am dat curs acestei... intrigi josnice ! Dumneata ești mamă, mă iubești ; te-ai gîndit, în felul dumitale, după concepțiile dumitale, să-mi asiguri fericirea. Dumneata mai poți fi iertată ; dar eu, eu — niciodată !

— Zina, nu cumva vrei să povestești totul ? O, Doamne ! Am presimțit că pumnalul acesta nu-mi va cruța inima !

— Da, mămăică, am să povestesc totul ! Sînt terfelită, dumneata... noi toți sîntem dezono-rați !

— Exagerezi, Zina ! Ți-ai ieșit din fire și nu-ți mai dai seama ce spui ! De ce neapărat să povestești ? N-are nici un rost... Rușinea nu cade asupra noastră... Am să dovedesc îndată că nu cade asupra noastră...

— Nu, mămăică, exclamă Zina cu un tremur de ură în glas, nu mai vreau să tac în fața acestor persoane, a căror părere o disprețuiesc și care au venit aici numai ca să-și ridă de noi ! Nu vreau să îndur jigniri din partea lor ; nici una dintre ele n-are dreptul să mă împrăște cu noroi. Toate sînt gata, chiar în clipa asta, să procedeze de treizeci de ori mai rău decît mine, decît dumneata ! Cum ar îndrăzni ele să ne judece ?... Ar putea oare ?...

— Grozav ! Frumos mai vorbește ! Ce-i asta ? Pe noi ne jignește ! se auzi din toate părțile.

— Da, într-adevăr, nu-și dă seama ce spune ! rosti Natalia Dmitrievna.

Trebuie să observăm, în paranteze, că Natalia Dmitrievna avea dreptate. Dacă Zina nu le socotea pe cucoancele acestea vrednice

de a o judeca pe dînsa, ce nevoie avea să iasă în fața lor, în mod public, cu asemenea mărturisiri ? În genere, Zinaida Afanasievna s-a pripit prea tare. Aceasta a fost pe urmă părerea celor mai luminate capete din Mordasov. Totul s-ar fi putut îndrepta ! Totul s-ar fi putut pune la cale ! Chiar Maria Alexandrovna, într-adevăr, și-a dăunat sie însăși în seara aceea prin pripeala și prin aroganța ei. Ar fi fost de ajuns dacă și-ar fi rîs de bătrînelul cel idiot și l-ar fi azvîrlit pe ușă afară ! Dar Zina, parcă dinadins, împotriva bunului-simț, împotriva înțelepciunii celor din Mordasov, se adresă prințului.

— Prințe, îi spuse ea bătrînului, care, din respect, se ridică chiar de pe scaun, atît de tare îl ului Zina în clipa aceea. Prințe ! Iartă-mă, iartă-ne ! Te-am înșelat, te-am ademenit...

— Ai să taci odată, nefericito ! zbieră isteric Maria Alexandrovna.

— Doamne ! Doamne ! *Ma charmante enfant*... îngînă prințul uimit.

Dar firea mîndră, repezită și foarte visătoare a Zinei o tîra în clipa aceea afară din sfera oricărei bune-cuviințe, cerută de împrejurări. Uită pînă și de maică-sa, care se crispa spasmodic la auzul mărturisirilor sale.

— Da, te-am înșelat amîndouă, prințe : mămăica, prin faptul că s-a gîndit a te sili să te însori cu mine, iar eu — fiindcă am acceptat lucrul acesta. Ți s-a dat să bei, iar eu am primit să cînt și să mă fandosesc în fața dumitale care — ca om slab și lipsit de apărare, ai fost *tras pe sfoară*, cum s-a exprimat Pavel Alexandrovici. Ai fost tras pe sfoară din pricina averii dumitale, din pricina titlului de prinț. Toate acestea au fost îngrozitor de josnice și mă căiesc de ele. Dar îți jur, prințe, că am acceptat această ticăloșie nu din porniri josnice. Vroiam... Dar ce spun ! Ar fi o dublă josnicie să mă justific într-o chestiune ca asta ! Dar îți declar, prințe, chiar dacă aș fi luat ceva de la dumneata, aș fi fost în schimb jucăria, sluga, dansatoarea, sclava dumitale... Am jurat și mi-aș fi respectat cu sfințenie jurămîntul !...

Un spasm puternic îi sugrumă gîtlejul, silind-o să se oprească în clipa aceea. Toți oaspeții încremeniseră parcă și ascultau cu ochii holbați. Ieșirea Zinei, neașteptată și cu totul de neînțeles, îi zăpăcise. Singur prințul era tulburat pînă la lacrimi, deși nu înțelegea nici jumătate din spuselor Zinei.

— Dar am să mă însor cu dumneata, *ma belle enfant* *, dacă ții a-tît de mult, biîgui el, asta va fi pentru mine o ma-re cinste. Numai că, te asigur, cred că a fost într-a-de-văr un vis... Dar cîte nu visez eu ? De ce să te ne-li-niș-tești atît ? Am impresia că n-am priceput nimic, *mon ami*, urmă el, adresîndu-se lui Mozgliakov, te rog lămurește-mă măcar tu...

— Iar dumneata, Pavel Alexandrovici, se adresă Zina lui Mozgliakov, pe care într-un timp hotărisem să te privesc ca pe viitorul meu soț, și care te-ai răzbunat acum atît de crîncen pe mine, cum te-ai putut asocia oamenilor acestora, ca să mă sfîșii și să mă acoperi de rușine ? Și mai spuneai că mă iubești ! Dar nu am eu cădere să-ți țiiu predici ! Sînt mai vinovată decît dumneata. Te-am jignit, fiindcă într-adevăr te-am ademenit cu făgăduieli și argumentele mele de mai înainte erau minciună și manevre viclene ! Nu te-am iubit niciodată și dacă m-am hotărit să mă mărit cu dumneata, am făcut-o numai ca să pot pleca undeva de aici, din orașul ăsta blestemat, și să scap de toată infecția de aici... Dar îți jur că, măritîndu-mă cu dumneata, ți-aș fi fost soție bună și credincioasă... Te-ai răzbunat crunt și dacă asta îți măgulește orgoliul...

— Zinaida Afanasievna ! exclamă Mozgliakov.

— Dacă-mi mai porți ură...

— Zinaida Afanasievna ! !

— Dacă vreodată, urmă Zina înăbușindu-și lacrimile, dacă vreodată m-ai iubit...

— Zinaida Afanasievna ! ! !

— Zina, Zina, fata mea ! urla Maria Alexandrovna.

— Sînt un ticălos, Zinaida Afanasievna, sînt un ticălos ! recunosc Mozgliakov. În jur se stîrni o groaznică tulburare. Se iscară strigăte de mirare, de indignare, dar Mozgliakov stătea ținut locului, cu capul golit de gînduri, fără glas.

Firile slabe și ușuratece, obișnuite cu o supunere veșnică și care se hotărâsc în cele din urmă să se răzvrătescă și să protesteze, într-un cuvînt — să ajungă ferme și consecvente, au de obicei o trăsătură comună, și anume : durată limitată a fermității și a consecvenței lor. De obicei, protestul lor are la început o intensitate maximă. Energia lor ajunge pînă la frenezie. Se aruncă asupra obstacolelor, cu ochii parcă închiși și, mai totdeauna, își iau pe umeri o povară peste puterile lor. Dar ajungînd la un punct anumit,

* Frumoasa mea copilă (fr.).

omul cuprins de turbare — ca și cum s-ar fi speriat dintr-o dată de sine însuși, se oprește înmărmurit, cu o groaznică întrebare în minte : „Ce-am făcut ?“ Pe urmă, se domolește numaidecît, scîncește, cere explicații, cade în genunchi, cerșește iertare, imploră ca situația să se întoarcă, lucrurile ajungînd iarăși ca mai înainte, dar mai repede, cît se poate de repede !...

Aproape același lucru se întîmplă acum și cu Mozgliakov. După ce-și ieșise din fire, turbat, stîrnind nenorocirea atribuită după aceea în întregime sieși, după ce-și potolise indignarea și orgoliul — fapt pentru care se ura apoi el însuși, se opri dintr-o dată, chinuit de remușcări, față de ieșirea neașteptată a Zinei. Ultimele sale cuvinte îl răpuseră definitiv. A sări de la o extremitate la alta era chestie de un minut.

— Sînt un măgar, Zinaida Afanasievna ! izbucni el, într-o criză frenetică de căință. Nu ! Ce măgar ? Măgar încă-i prea puțin. Sînt incomparabil mai rău decît un măgar ! Dar am să-ți dovedesc, Zinaida Afanasievna, am să-ți dovedesc că și măgarul poate avea suflet nobil !... Unchiule ! Te-am mințit ! Eu, eu, eu te-am mințit ! N-ai visat ; dumneata ai făcut într-adevăr, aievea, cererea în căsătorie, dar eu, eu, ticălosul, din răzbunare, fiindcă am fost refuzat, te-am asigurat că ai văzut totul în vis.

— Ies la iveală niște lucruri uimitor de interesante, șuieră Natalia Dmitrievna la urechea Annei Nikolaevna.

— Prietene, răspunse prințul, te rog, liniș-teș-te-te ; m-ai speriat, zău așa, cu strigătele tale. Te asigur că te înșeli... Eu, mă rog, sînt gata să mă însor, dacă așa tre-buie ; dar tu însuți m-ai asigurat că toate s-au petrecut numai în vis...

— O, cum să te conving ? Învățați-mă cum să-l conving acum ! Unchiule, unchiule ! E o chestie importantă, o chestie familială de cea mai mare importanță ! Înțelege, gîndește-te !

— Prietene, dă-mi voie, am să mă gîn-desc. Stai puțin. La-să-mă să-mi amintesc toate, pe rînd. Mai întîi, l-am visat pe vizitiul Fe-o-fil...

— Ei ! Nu de Feofil ne arde acum, unchiule !

— Ei, da, să zicem că acum nu ne arde de el. Pe urmă, a fost Na-po-le-on, apoi parcă am băut ceai și a venit o doamnă care ne-a mîncat tot zahărul...

— Dar, unchiule, o buclarisi Mozgliakov cu mintea absentă, chiar Maria Alexandrovna ți-a povestit adineauri despre Natalia

Dmitrievna ! Am fost chiar eu aici și am auzit cu urechile mele ! Eram ascuns și mă uitam la voi printr-o crăpătură...

— Cum, Maria Alexandrovna, prinse din zbor vorba Natalia Dmitrievna, va să zică dumneata i-ai povestit și prințului că ți-am furat zahăr din zaharniță ! Va să zică eu vin la dumneata ca să-ți fur zahăr !

— Pleacă de aici ! zbieră la dînsa Maria Alexandrovna, ajunsă în culmea deznădejdi.

— Nu, nu plec, Maria Alexandrovna, să nu mai îndrăznești a vorbi așa ; eu, va să zică, îți fur zahăr ? De mult am auzit că povestești asemenea mîrșăvii despre mine. Mi-a spus Sofia Petrovna în amănunt... Va să zică, îți fur zahăr ?

— Dar, *mesdames*, exclamă prințul, doar asta s-a întîmplat numai în vis ! Ei, cîte nu visez și eu !...

— Putinică afurisită ! murmură cu jumătate de gură Maria Alexandrovna.

— Cum, mă faci și putinică ! țipă ascutit Natalia Dmitrievna. Dar dumneata ce ești ? De mult știu că-mi zici putinică ! Eu, cel puțin, eu am un soț, iar dumneata ai un prostălău...

— Ei da, îmi amintesc că a fost și o putinică, bolbosori inconștient prințul, amintindu-și convorbirea recentă cu Maria Alexandrovna.

— Cum, și dumneata te apuci să jignești o doamnă nobilă ? Cum îndrăznești, prințe, să ofensezi o nobilă ? Dacă eu sînt o putinică, dumneata ești un olog...

— Cine ? Eu, olog ?

— Ei da, olog, și pe deasupra știrb, iată ce ești !

— Ba mai e și chior ! răcni Maria Alexandrovna.

— În loc de coaste ai corset ! adăugă Natalia Dmitrievna.

— Obrazul i-i pe arcuri !

— N-are de loc păr !

— Iar mustățile prostănacului sînt false, întări Maria Alexandrovna.

— Maria Stepanovna, lasă-mi măcar nasul să fie veritabil ! izbucni prințul, uimit de asemenea sincerități neașteptate. Prietene ! Tu m-ai trădat ! Tu ai povestit că am păr fals...

— Unchiule !...

— Nu, prietene, nu mai pot rămîne aici. Du-mă undeva... *Quelle société !* * Unde m-ai adus, Dumnezeule !

— Idiotule ! Ticălosule ! strigă Maria Alexandrovna.

— Dumnezeule, rosti bietul prinț, am cam ui-tat de ce am venit aici, dar o să-mi amin-tesc numaidecît. Du-mă, frățioare, undeva ; altminteri, au să mă sfîșie ! Și apoi... trebuie neîntîrziat să-mi notez o idee nouă...

— Haidem, unchiule, cît nu-i prea tîrziu, am să te mut îndată la un hotel și mă instalez și eu cu dumneata...

— Ei, da, la ho-tel. *Adieu, ma charmante enfant...* singură dumneata... numai dumneata... ești bună. Ești o fată cu suflet nobil ! Hai, așadar, dragul meu. O, Doamne !

Nu voi mai descrie sfîrșitul neplăcutei scene care urmă după ieșirea prințului. Oaspeții se împrăștiară cu țipete și ocări. Maria Alexandrovna rămase, în sfîrșit, singură, în mijlocul ruinelor și al rămășițelor fostei sale glorii. Căci, vai ! puterea, gloria, poziția — toate dispărură, în acea singură seară ! Maria Alexandrovna își dădu seama că nu se va mai putea ridica la locul de mai înainte. Despotismul ei îndelungat, de ani de zile, asupra întregii societăți, se dărimase definitiv. Ce-i mai rămînea acum de făcut ? Să filozofeze. Dar nu s-a apucat să filozofeze. S-a frămîntat, turbată, toată noaptea. Zina dezonorată... birfelile vor curge pîrîu. Vai, ce grozăvie !

Ca un cronicar fidel ce mă aflu, trebuie să amintesc că, în toată mahnureala asta, cel mai rău o păți Afanasi Matveici, care se vîrî, la urma urmelor, într-o căruță, unde rămase de îngheță pînă în zori. Veni, în sfîrșit, și dimineța ; dar nici ea nu aduse nimic bun. O nenorocire nu vine niciodată singură...

CAPITOLUL XV

Cînd soarta abate asupra cuiva o nenorocire, loviturile ei nu se mai sfîrșesc. E un lucru știut de mult. Nu i-au fost de ajuns Mariei Alexandrovna dezonoarea și rușinea din seara trecută ! Nu ! Soarta i-a pregătit alte necazuri, mai mari și mai rele.

* Ce societate ! (Fr.)

Încă înainte de ora zece dimineața, se răspîndi brusc prin tot orașul un zvon straniu și aproape de necrezut, întîmpinat de toți cu o satisfacție plină de răutate și de îndîrjire — așa cum întîmpinăm de obicei orice scandal neobișnuit, care se întîmplă cuiva dintre apropiați. „Să-ți pierzi pînă într-atît rușinea, cîntea ! strigau oamenii pretutindeni ; să te înjosești pînă într-atît, să nesocotești orice decență, să scapi frînele pînă într-atît !” etc. etc. Iată ce s-a întîmplat. Dis-de-dimineață, să fi fost ora șapte, în casa Mariei Alexandrovna veni într-un suflet o bătrînă săracă și jalnică, deznădăjduită, cu obrazul șiroind de lacrimi, care o imploră pe slujnică s-o trezească cît mai repede pe domnișoara, numai pe domnișoara, pe furiș, ca nu cumva să afle Maria Alexandrovna. Zina, palidă și zdrobită, ieși numaidecît. Bătrîna îi căzu la picioare, sărutîndu-le și udîndu-le cu lacrimi, și o rugă fierbinte să vină neîntîrziat pînă la dînsa, la Vasea, bolnavul său, căruia toată noaptea îi fusese așa de rău, că poate nu apucă să trăiască pînă a doua zi. Plîngînd cu hohote, bătrîna îi spuse că însuși Vasea o cheamă la dînsul ca să-și ia rămas bun în clipele de pe urmă, că o imploră pe toți sfinții, în numele a tot ce a fost înainte și că, dacă nu va veni, are să moară cu disperarea în suflet. Zina se hotărî pe loc să se ducă, deși îndeplinirea acestei rugămînti ar fi adevărit fătîș toate zvonurile pline de răutate din trecut în legătură cu biletul interceptat, cu purtarea ei scandaloașă și altele. Fără să-i spună nimic mamei sale, își aruncă pe umeri șalul și alergă numaidecît cu bătrîna, străbătînd tot orașul, pînă într-una din cele mai sărace mahalale ale Mordasovului, pe cea mai pierdută uliță, într-o curte părăginită, unde se afla o căsuță strîmbă, cu zidurile intrate în pămînt, cu un soi de crăpături în loc de ferestre, troienită din toate părțile.

În căsuța asta, într-o odăiță mititică, scundă și înăbușitoare, a cărei sobă uriașă ocupa nu mai puțin de jumătate din întreg spațiul, pe un pat de lemn nevopsit, cu o saltea subțire ca o clătită, zăcea un tînăr învelit cu o manta veche. Avea obrazul palid și supt, cu ochii lucind febril, brațele subțiri și uscate ca niște bețe ; respira hîrîit, anevoie... Se vedea că fusese cîndva frumos ; dar boala schimonosise trăsăturile fine ale feței sale, pe care ți-era milă și groază s-o privești, ca figura oricărui ofticos sau, mai bine zis, muribund. Bătrîna lui mamă care un an întreg, aproape pînă în ultima clipă, așteptase reînvierea lui Vasenka al ei, văzu, în sfîrșit, că nu mai avea mult de trăit. Stătea acum în fața lui, co-

pleșită de durere, cu mâinile împreunate, fără o lacrimă, și nu se mai sătura să-l privească, neputînd înțelege, deși știa prea bine că peste cîteva zile scumpul său Vasea va fi acoperit cu pămînt înghețat, acolo, sub troienele de zăpadă, în cimitirul sărăcăcios. Dar nu la dînsa se uita Vasea în clipa aceea. Întreaga lui făptură, slăbită și suferindă, respira fericire. O vedea, în sfîrșit, în fața lui pe aceea pe care o zărise mereu, un an și jumătate în șir, parcă aievea și în vis, în timpul nopților de boală, lungi și grele. Își dădu seama că l-a iertat, apărîndu-i, aidoma unui înger, în clipele din urmă ale vieții. Ea îi strîngea mâinile, plîngea aplecată asupra-i, îi zîmbea, se mai uita încă o dată la dînsul cu ochii ei minunați, și tot ce fusese înainte, tot ceea ce pierduse, reînvia din nou în sufletul muribundului. Viața licări iarăși în inima lui — de parcă, părăsindu-l, ar fi vrut să-l facă pe suferind a simți cît de greu este să te despați de dînsa.

— Zina, rosti el, Zinocika ! Nu mă plînge, nu tînji, nu te întrista, nu-mi aminti că o să mor curînd. Am să mă uit la tine, așa cum te privesc acum, și am să simt că inimile noastre sînt din nou împreună, că m-ai iertat ; o să-ți sărut din nou mâinile ca altădată și o să mor, poate fără să bag de seamă ! Ai slăbit, Zinocika ! Îngerul meu, cu cîtă bunătate te uiți acum la mine ! Dar îți mai aduci aminte cum rîdeai pe vremuri ? Îți amintești... Ah, Zina, nu-ți cer iertare, nu vreau nici să mai pomenesc de cele întîmplate, fiindcă, Zinocika, fiindcă... deși tu poate că m-ai iertat... eu n-am să-mi iert niciodată fapta. Au fost nopți lungi, Zina, nopți fără somn, îngrozitoare ; și în nopțile acelea, uite, chiar pe patul ăsta, zăceam și mă gîndeam îndelung. M-am gîndit mult și am hotărît de mult că-i mai bine pentru mine să mor, zău că-i mai bine !... Nu eram bun pentru viață, Zinocika !

Zina plîngea, strîngîndu-i mâinile în tăcere : parcă ar fi vrut să-l oprească în chipul acesta.

— De ce plîngi, îngerul meu ? urmă bolnavul. Pentru că mor, numai pentru asta ? Toate celelalte au murit demult, demult au fost îngropate ! Tu ești mai deșteaptă decît mine, ai sufletul mai curat și de aceea știi de mult că sînt un om rău. Oare mă mai poți iubi ? Cît de mult m-a costat puțința de a îndura gîndul acesta, gîndul că tu mă cunoști ca un om rău, netrebnic ! Cît orgoliu era în asta, poate un orgoliu nobil... mai știi ! Ah, draga mea, întreaga mea viață a trecut numai în visuri. Visam într-una, visam mereu, însă nu trăiam, eram trufaș, disprețuiam mulțimea, dar cu ce mă

mîndream în fața oamenilor ? Nu știu nici eu. Cu puritatea sufletească, cu noblețea sentimentelor ? Toate acestea erau în visuri, Zina, cînd îl citeam pe Shakespeare ; dar cînd am fost pus în fața faptelor, mi-am arătat eu și puritatea, și noblețea sentimentelor...

— Ajunge, spuse Zina, destul !... Toate acestea s-au petrecut altfel, degeaba... te omori !

— De ce mă oprești, Zina ? Știi, m-ai iertat și poate m-ai iertat de mult ; dar tu m-ai judecat și ți-ai dat seama cine sînt eu ; tocmai asta mă chinuie. Nu-s vrednic de iubirea ta, Zina ! Tu și în fapte te-ai dovedit cinstită și generoasă : te-ai dus la mama ta, i-ai spus că ai să te măriți cu mine și cu nimeni altul. Te-ai fi ținut de cuvînt, fiindcă la tine cuvîntul merge mîna-n mîna cu fapta. Pe cînd eu, eu ! Cînd am ajuns la fapte... Știi tu, Zinocika, nici nu-mi dădeam seama pe atunci ce sacrificiu făceai, cununîndu-te cu mine ! Mă gîndeam numai că te măriți cu mine, marele poet (adică viitor) ; refuzam să înțeleg pricinile pe care mi le arătai, cînd îmi cereai să mai așteptăm cu nunta ; te chinuiam, te tiranizam, te disprețuiam și am ajuns pînă la urmă să te ameninț cu biletul acela. Nu eram nici măcar un ticălos în clipa aceea. Eram nici mai mult, nici mai puțin decît o lepădătură ! O, cît trebuie să mă fi disprețuit ! Nu, e mai bine că mor ! E mai bine că nu te-ai măritat cu mine. N-aș fi înțeles nimic din jertfa ta ; te-aș fi chinuit, te-aș fi făcut să suferi cumplit din pricina sărăciei noastre. Ar fi trecut ani și poate că te-aș fi urît ca pe-o piedică în viață. Pe cînd acum e mai bine ! Acum, cel puțin, lacrimile mele amare mi-au purificat inima. Ah ! Zinocika ! Iubește-mă măcar un pic, așa cum m-ai iubit pe vremuri ! Măcar în aceste ultime clipe... Știi că nu-s vrednic de iubirea ta, dar... dar... o, îngerul meu !

În tot timpul cît vorbise, Zina, hohotind și ea de plîns, încercase de cîteva ori să-l oprească. Dar el n-o asculta ; era chinuit de dorința să spună tot ce avea pe suflet și vorbea mai departe, deși cu mare greutate, sufocîndu-se, cu glas răgușit și înăbușit.

— Dacă nu m-ai fi întîlnit, dacă nu m-ai fi iubit, ai fi rămas în viață ! spuse Zina. Ah, de ce, de ce ne-am legat unul de altul !

— Nu, draga mea, nu, nu-ți face imputări fiindcă mor, urmă bolnavul. Vinovat în toate sînt numai eu ! Cît orgoliu a fost la mijloc ! Cît romantism ! Ți s-a povestit în amănunt, Zina, prostesca mea istorie ? Vezi tu, acum doi ani a fost aici un ocnaș, un deținut, un răufăcător și un ucigaș ; și cînd a trebuit să-și ispășească pedeapsa, s-a dovedit a fi omul cel mai laș. Știind că un

bolnav nu poate fi pedepsit, și-a procurat niște vin, a făcut în el o infuzie de tutun și a băut-o. Asta i-a provocat niște vărsături cu sînge, care au durat atît de mult, încît i-au vătămat plămîinii. A fost transportat la spital și după cîteva luni a murit de oftică crîncenă. Uite, îngerul meu, mi-am amintit de ocnașul ăsta în ziua aceea... știi tu, după povestea cu biletul... m-am hotărît să mă omor și eu. Dar ce crezi, de ce am ales oftica ? De ce nu m-am spînzurat sau nu m-am înecat ? M-am temut de o moarte năprasnică ? Poate că și din pricina asta, Zinocika. Dar am impresia că și aici a fost la mijloc romantismul searbăd și prostesc ! Totuși aveam pe atunci în minte : cît de frumos are să fie, cînd eu am să zac în pat, murind de oftică, iar tu o să te chinui și o să suferi din pricină că m-ai adus la oftică ; vei veni singură la mine să-mi ceri iertare, vei cădea în genunchi în fața mea... Iar eu urma să te iert, murind în brațele tale... E prostesc, Zinocika, prostesc, nu-i așa ?

— Nu mai pomeni de asta ! grăi Zina, nu spune asta ! Tu nu ești așa... mai bine să ne amintim de altceva, de ce-a fost frumos, fericit între noi !

— Mi-e amară inima, draga mea, de aceea spun. Un an și jumătate nu te-am văzut ! Mi-aș deschide acum tot sufletul înaintea ta ! Fiindcă în tot timpul acesta, de atunci, am fost singur-singurel și mi se pare că n-a fost un minut să nu mă gîndesc la tine, îngerul meu scump ! Și știi, Zinocika ? Cît de mult aș fi vrut să fac ceva, să mi se recunoască meritele, ca să te fac a-ți schimba părerea despre mine. Pînă în ultima vreme nu credeam că o să mor ; fiindcă nu m-a doborît oftica dintr-o dată, am umblat mult cu pieptul bolnav. Și cîte presupuneri caraghioase îmi făceam ! Visam, de pildă, să ajung deodată un mare poet, să tipăresc *Otecestvenîie zapiski* un poem cum n-a mai fost pe lume. Mă gîndeam să-mi revărs în el toate sentimentele, întreg sufletul, așa fel ca, oriunde te-ai fi aflat, eu să fiu mereu alături de tine, să-ți amintesc veșnic de mine prin versurile mele și cel mai frumos vis al meu era ca tu să cazi pe gînduri pînă la urmă și să spui : „Nu, nu-i un om atît de rău cum am crezut !“ E prostesc, Zinocika, prostesc, nu-i așa ?

— Nu, nu, Vasea, nu ! spuse Zina.

Se lipi de pieptul lui, sărutîndu-i mîinile.

— Și cît de gelos am fost pe tine în tot acest răstimp ! Am impresia că aș fi murit, dacă aș fi auzit de nunta ta ! Trimiteam

iscoade la tine, te pîndeam, te spionam... uite, ea se ducea într-una (făcu semn cu capul spre maică-sa). Tu nu l-ai iubit pe Mozgliakov, nu-i așa, Zinocika ? O, îngerul meu ! Ai să-ți amintești de mine, după ce o să mor ? Știu că o să-ți amintești ; dar au să treacă anii, inima are să ți se răcească, o să ți se lase în suflet frigul, iarna și ai să mă uiți, Zinocika !...

— Nu, nu, niciodată ! Nici n-am să mă mărit !... ești cel dinții pentru mine... pe veci...

— Totul moare, Zinocika, totul, pînă și amintirea !... Și sentimentele noastre nobile mor și ele. În locul lor vine înțelepciunea. De ce să mai cîrțești ! Bucură-te de viață, Zina, trăiește ani îndelungați, fii fericită. Iubește și pe altul, dacă o să-ți fie drag, doar n-ai să iubești un mort ! Numai adu-ți aminte, măcar din cînd în cînd ; ce-a fost rău nu-ți aminti, iartă răul : au fost doar și în dragostea noastră lucruri frumoase, Zinocika ! O, zile de aur, care nu se vor mai întoarce... Ascultă, îngerul meu, totdeauna mi-au plăcut clipele înserării, ale asfințitului. Adu-ți aminte de mine cîndva în aceste clipe ! O, nu, nu ! De ce să mor ? O, cît aș fi vrut acum să renasc ! Amintește-ți, draga mea, adu-ți aminte, amintește-ți vremurile acelea ! Atunci era primăvară, soarele strălucea atît de viu, florile înfloreau, era parcă sărbătoare în jurul nostru... Și acum ! Privește ! Privește !

Și nefericitul arată cu mîna uscată spre geamul turbure, înghețat. Apoi apucă mîinile Zinei, le lipi de ochi și izbucni într-un plîns amar. Hohotele aproape că-i sfîșiau pieptul istovit de boală.

Și ziua întregă el suferi cumplit, se întristă și plînsese. Zina îl mîngîia cum putea, dar sufletul îi era chinuit de moarte. Îi spusese că n-o să-l uite și că niciodată n-are să iubească pe nimeni așa cum l-a iubit pe dînsul. El o credea, zîmbea, îi săruta mîinile ; dar amintirile trecutului nu făceau decît să-i ardă și să-i tortureze inima. Așa trecu toată ziua. Între timp, Maria Alexandrovna, îngrozită, trimise de vreo zece ori după Zina, implorînd-o să se întoarcă acasă, să nu se nenorocească de-a binelea în ochii opiniei publice. În sfîrșit, după ce se întunecă, pierzîndu-și capul de groază, maică-sa se hotărî să meargă singură la Zina. O chemă în odaia vecină și aproape în genunchi o imploră „să nu îndrepte acest ultim și ucigător pumnal asupra inimii sale“. Zina o întîmpină bolnavă : îi ardea capul. Asculta și n-o înțelegea pe mămăica ei. Maria Alexandrovna plecă în cele din urmă, plină de deznădejde, fiindcă Zina hotărîse să-și petreacă noaptea în casa muri-

bundului. Toată noaptea nu se dezlipi de căpățiul lui. Dar bolnavului îi era din ce în ce mai rău. Se făcu din nou zi, dar nu mai era nici o speranță că bolnavul va apuca să trăiască. Bătrîna mamă, ca ieșită din minți, umbla de colo-colo, neînțelegînd parcă nimic, îi dădea fiului său doctorii pe care acesta nu mai vroia să le ia. Agonia dură mult. Nu mai putea vorbi și din pieptul lui izbucneau doar niște sunete răgușite, incoherente. Pînă la ultima lui clipă se uită mereu la Zina, căutînd-o din ochi, și cînd licărul de lumină începu să se stingă în privirea lui, tot îi mai căuta mîna, rătăcind cu mîna-i nesigură, ca să i-o strîngă. Între timp, ziua scurtă de iarnă se apropia de sfîrșit. Și cînd cea din urmă rază de soare polei, ca un rămas bun, singura ferestruică înghețată a odăiței, sufletul chinuit al bolnavului zbură în urma acestei raze, părăsind trupul vlăguit. Bătrîna mamă, văzînd în fața ei cadavrul scumpului ei Vasea, își plesni palmele, scoase un răcnet și se aruncă la pieptul mortului.

— Numai tu, viperă, l-ai scos din minți! îi strigă ea, deznădăduită, Zinei. Tu, blestemat, l-ai lăsat, tu, ucigașo, l-ai nenorocit!

Dar Zina nu mai auzea nimic. Stătea la căpățiul mortului ca scoasă din minți. În cele din urmă, se aplecă asupra lui, îl închină, îl sărută, și ieși automat din odaie. Ochii îi ardeau, capul i se învîrtea. Impresiile chinuitoare, cele două nopți petrecute aproape fără somn fură cît pe ce s-o facă a-și pierde mințile. Simțea tulbure că tot trecutul ei parcă i se smulsese din inimă și că începea pentru dînsa o viață nouă, mohorîtă și amenințătoare. Dar nu făcu nici zece pași și Mozgliakov răsări ca din pămînt în fața ei; se părea că o așteptase dinadins în locul acela.

— Zinaida Afanasievna, începu el cu o șoaptă timidă, uitîndu-se parcă febril în juru-i, fiindcă nu se întunecase încă de tot, Zinaida Afanasievna, bineînțeles, sînt un măgar! Adică, dacă vrei, acum nu mai sînt măgar, fiindcă, vezi dumneata, am procedat, oricum, în mod onorabil. Totuși, mă căiesc că am fost măgar... Am impresia că mă încurc, Zinaida Afanasievna, dar... iartă-mă, asta s-a petrecut din felurite pricini...

Zina se uita la dînsul aproape inconstientă și-și urma, în tăcere, drumul. Fiindcă trotuarul înalt de lemn era prea îngust pentru ca doi inși să meargă alături și Zina nu-i făcea loc, Pavel Alexandrovici sări de pe trotuar, alergînd lîngă ea pe caldarîm și uitîndu-i-se neconținut în față.

— Zinaida Afanasievna, adăugă el, am chibzuit și, dacă vrei dumneata, sînt gata să-mi reînnoiesc propunerea. Sînt dispus chiar să uit totul, Zinaida Afanasievna, toată rușinea, și-s gata să iert, dar numai cu o condiție : cît timp sîntem aici, totul să rămînă în secret. Dumneata să pleci de aici cît se poate de repede ; eu, pe furiș — după dumneata. Ne cununăm undeva într-un colț pierdut de țară, așa că nimeni n-o să ne știe ; iar de acolo plecăm îndată le Petersburg, fie și cu diligența poștei, așa că dumneata să nu-ți iei decît o valiză mică... Ce zici ? Primești, Zinaida Afanasievna ? Răspunde mai repede ! Nu pot aștepta prea mult ; am putea fi văzuți împreună.

Zina nu răspunse și se uită doar la Mozgliakov, dar cu asemenea privire, încît el pricepu pe loc totul, își scoase pălăria, făcu o plecăciune și se mistui la cea dintîi cotitură într-o ulicioară.

„Oare cum vine asta ? se gîndi el ; alaltăieri, seara, era așa de emoționată și luase toată vina asupra ei. Pesemne că se schimbă de la o zi la alta !“

Iar între timp în Mordasov evenimentele se perindau unul după altul. Se petrecu o întîmplare tragică. Prințul, mutat de Mozgliakov la hotel, căzu la pat în aceeași noapte, îmbolnăvinduse grav. Cei din Mordasov aflară asta a doua zi dimineța. Kallist Stanislavici aproape nu se dezlipi de lîngă bolnav. Spre seară se făcu un consult cu toți medicii din Mordasov. Invitațiile fură trimise în limba latină. Dar în ciuda limbii latine, prințul își pierdu de tot memoria, aiura, îl ruga pe Kallist Stanislavici să-i cînte o romanță, vorbea de niște femei ; uneori părea că se sperie de ceva și țipa. Doctorii hotărîră că, din pricina ospitalității celor din Mordasov, prințul căpătase o inflamație la stomac, care trecuse, nu se știe cum (pesemne pe drum), la cap. Nu era exclus și un oarecare șoc moral. Concluzia fu că prințul era de mult predispus să moară și de aceea va deceda neapărat. Aici nu greșiră, fiindcă bietul bătrînel muri a treia zi, spre seară, la hotel. Aceasta îi ului pe cei din Mordasov. Nimeni nu se așteptase la o atît de serioasă întorsătură a lucrurilor. Se repeziră cu gloata la hotel, unde zăcea trupul neînsuflăit, negătit încă. Judecară și răsjudecară, dădură din cap și încheiară, acuzînd cu asprime pe „ucigașele nefericitului prinț“, subînțelegînd prin asta, firește, pe Maria Alexandrovna și pe fiică-sa. Toți simțiră că istoria asta, numai prin caracterul ei scandalos, putea căpăta o publicitate neplăcută, te pomenești că putea

ajunge chiar și în țările cele mai îndepărtate — și cite și mai cite nu fură spuse și dezbătute. În tot timpul acesta, Mozgliakov se frământă, dînd din colț în colț, pînă cînd, în cele din urmă, ameți. În această stare de spirit se văzuse cu Zina. Într-adevăr, situația lui era dificilă. El îl adusese pe prinț în oraș ; el îl mutase la hotel ; iar acum, nu știa ce să facă cu decedatul, cum și unde să-l înmormîneze, pe cine să anunțe ? Să ducă trupul la Duhanovo ? Afară de asta, trecea drept nepot. Tremura de teamă să nu fie învinuit de moartea venerabilului bătrîn. „Te pomenești că afacearea are ecou la Petersburg, în înalta societate !“ se gîndea el, cutremurîndu-se. De la cei din Mordasov nu putea să capete nici un sfat. Toți se speriară, nu se știe de ce ; se retraseră deodată din fața trupului neînsuflit și-l lăsară pe Mozgliakov într-un soi de izolare mohorîtă.

Pe neașteptate, situația se schimbă ca prin farmec. A doua zi dis-de-diminează, în oraș sosi un vizitator. Despre vizitatorul acesta începu să vorbească într-o clipită întreg Mordasovul, dar în taină parcă, în șoaptă, privindu-l prin toate crăpăturile și ferestrele, cînd trecu cu trăsura pe Strada Mare, îndreptîndu-se spre guvernator. Însuși Piotr Mihailovici parcă se sperie nițeluș, neștiind cum să se descurce cu oaspetele, care era prințul Șcepetilov, destul de cunoscut, rudă cu răposatul, un om încă aproape tînăr, de vreo treizeci și cinci de ani, cu epoleți de colonel și eghileți. Toți funcționarii fură pătrunși de o spaimă nemaipomenită din pricina acestor eghileți. Șeful poliției, de pildă, se pierdu de tot ; se înțelege — numai moralmente ; fizic, se prezintă în persoană, deși i se cam lungise obrazul. Se află numaidecît că prințul Șcepetilov venise din Petersburg și că pe drum trecuse prin Duhanovo. Negăsind pe nimeni la Duhanovo, plecă pe urmele unchiului la Mordasov, unde primi, ca o lovitură de trăsnet, știrea morții bătrînului și află cele mai amănunțite zvonuri în legătură cu împrejurările acestei morți. Piotr Mihailovici se cam fistici chiar, în timp ce dădea lămuririle necesare ; ba toți cei din Mordasov se purtau cu un aer oarecum vinovat. În plus, oaspetele avea o față nespus de severă și nemulțumită, deși s-ar părea că nu poți fi nemulțumit de o moștenire. Trecu de îndată la acțiune, personal. Mozgliakov imediat și în mod rușinos se făcu nevăzut în fața veritabilului nepot, nu un impostor, și se mistui nu se știe unde. Se hotări ca trupul răposatului să fie transportat de îndată la minăstire, unde trebuia să se facă și slujba. Oaspetele dădea dispozițiile scurt, sec,

cu severitate, dar cu tact și decență. A doua zi, tot orașul se adună la minăstire, ca să ia parte la slujbă. Printre cucoane se răspîndi zvonul absurd că Maria Alexandrovna are să se înfățișeze personal la biserică și că, în genunchi înaintea sicriului, are să-și ceară iertare și că așa ceva se cuvine, de altfel, după lege. Se înțelege că toate acestea se dovediră prostii și că Maria Alexandrovna nu se ivi la biserică.

Am și uitat să spunem că îndată după întoarcerea fiicei acasă, mămăica ei hotărî să se mute în aceeași seară la țară, socotind că e cu neputință să mai rămînă în oraș. Acolo asculta atentă, din colțul său, toate zvonurile din oraș, trimitea iscoade să afle știri despre persoana nou sosită și tot timpul era agitată. Drumul de la minăstire spre Duhanovo trecea la o depărtare mai mică de o verstă de ferestrele casei sale de la țară. De aceea, Maria Alexandrovna putu să cerceteze ușor lunga procesiune care porni de la minăstire spre Duhanovo, după slujbă. Sicriul era dus pe un dric înalt. În urma lui se întindea șirul lung de trăsuri, care-l petrecură pe răposat pînă la cotitura spre oraș. Și mult timp se mai zări ca o pată neagră pe cîmpul alb ca neaua dricul acesta posomorît, condus la pas, cu măreția cuvenită. Dar Maria Alexandrovna nu putu să privească mult timp și se depărtă de la fereastră.

Peste o săptămînă ea se mută la Moscova, împreună cu fiică-sa și cu Afanasi Matveici ; iar peste o lună în Mordasov se află că satul din preajma orașului, aparținînd Mariei Alexandrovna, ca și casa din tîrg erau de vînzare. Și iată cum Mordasovul pierdea pentru vecie o doamnă așa *comme il faut* ! Se înțelege că nici cu acest prilej nu lipsiră comentariile veninoase. Se susținea, de pildă, că satul se vindea împreună cu Afanasi Matveici... Trecu un an-doi și lumea uită aproape cu desăvîrșire de Maria Alexandrovna. Căci, vai ! Așa se întîmplă întotdeauna ! De altfel, se spunea că ea își cumpărase un alt sat și se mutase în alt oraș gubernial, unde, bineînțeles, îi ținea pe toți sub papuc, că Zina nu se măritase, că Afanasi Matveici... Dar n-are rost să repetăm aceste zvonuri ; ele erau cît se poate de neadevărate.

Au trecut trei ani de cînd am isprăvit de scris cel din urmă rînd din prima parte a cronicii despre Mordasov, și cine și-ar fi putut închipui că am să fiu nevoit a redeschide manuscrisul și a mai

adăuga o știre la povestirea mea. Dar să trecem la subiect! Voi începe cu Pavel Alexandrovici Mozgliakov. După ce dispăru din Mordasov, el plecă la Petersburg, unde căpătă fără complicații postul care-i fusese făgăduit mai demult. În curînd, el uită toate evenimentele din Mordasov, se aruncă în vîltoarea vieții mondene, pe Vasilievski ostrov și în rada Galernaia¹⁸, petrecu, făcu curte și, fiind mereu în pas cu vremurile, se îndrăgosti, prezentă o cerere în căsătorie, mai înghiți un refuz și, neputîndu-l suporta, din pricina firii sale ușuratic și neavînd nici o treabă, ceru să i se acorde o funcție într-o expediție în unul din cele mai îndepărtate ținuturi ale nemărginitei noastre patrii, în vederea unei inspecții sau cu alt scop, nu știu precis. Expediția străbătu cu bine toate pădurile și pustiurile și, în sfîrșit, după o lungă călătorie, se înfățișă în orașul principal al unui „foarte îndepărtat ținut“, la guvernatorul general. Era un general înalt, uscățiv și sever, vechi ostaș, rănit în lupte, cu două stele și cu o cruce albă la gît. Primi expediția cu un aer important și ceremonios, și invită pe toți funcționarii care o alcătuiau la un bal care se dădea la dînsul în aceeași seară, cu prilejul onomasticii doamnei guvernator general. Pavel Alexandrovici fu foarte mulțumit de această invitație. Se găti cu costumul lui confecționat la Petersburg, cu care avea să facă efect, și intră dezghețat în salonul cel mare, deși își pierdu puțin din siguranță la vederea mulțimii de epoलेți compacți din fir răsucit și de tunici civile cu stea. Trebuia să prezinte omagii doamnei guvernator general, despre care auzise că-i tînără și foarte frumoasă. Se apropie dîndu-și aere și încremeni dintr-o dată de uimire. În fața lui stătea Zina, într-o superbă rochie de bal, cu briliante, mîndră și inaccesibilă. Nu-l recunoscuse de loc pe Pavel Alexandrovici. Privirea ei lunecă nepăsătoare peste figura lui și se îndreptă numaidecît spre altcineva. Uluit, Mozgliakov se retrase mai la o parte și se ciocni în mulțime de un funcționar tînăr și sfios, care părea speriat de sine însuși, trezindu-se la balul guvernatorului general. Pavel Alexandrovici se apucă numaidecît să-l descoasă și descoperi lucruri foarte interesante. Află că guvernatorul general se însurase acum doi ani, cînd plecase din „ținutul îndepărtat“ la Moscova și luase o fată putred de bogată, dintr-o familie cu vază. Că generăleasa „e strașnic de bine, ba s-ar putea spune că-i cea mai frumoasă femeie din ținut, dar se ține neînchipuit de mîndră și dansează numai cu ge-

nerali" ; că la balul de față sînt în total nouă generali, cu ai lor și cu cei sosiți, cuprinzînd în numărul lor și pe consilierii de stat activi ; că, în sfîrșit, „generăleasa are o mămică, care locuiește împreună cu dînsa și mămica se trage din cea mai înaltă societate și-i foarte deșteaptă“, dar că și mămica însăși se supune orbește voinței fiicei sale, iar guvernatorul general o pierde din ochi pe soția lui. Mozgliakov încercă să pomenească de Afanasi Matveici, dar „în ținutul îndepărtat“ nimeni n-avea idee despre dînsul. Îmbărbătindu-se nițeluș, Mozgliakov se plimbă prin odăi și o găsi curînd pe Maria Alexandrovna gătită superb, făcîndu-și vînt cu un evantai scump și discutînd însuflețit cu o persoană din starea a patra. În juru-i se înghesuiau cîteva cucoane care alergau după protecții și Maria Alexandrovna era, după toate aparențele, extrem de amabilă cu ele. Mozgliakov riscă și i se prezintă. Maria Alexandrovna tresări parcă un pic, dar își reveni pe loc, aproape într-o clipită. Binevoi cu amabilitate să-l recunoască pe Pavel Alexandrovici ; îl întrebă despre cunoștințele sale din Petersburg, și cum de nu-i în străinătate ? De Mordasov nu pomeni nici un cuvînt : parcă nici n-ar fi existat pe lume. La urmă, pronunță numele unui prinț important din Petersburg și se interesă de sănătatea lui, deși Mozgliakov n-avea idee de prințul acesta ; apoi se întoarse pe ne-simțite spre un demnitar cu părul cărunț și pomădat, care se apropiase de dînsa și peste o clipă îl uită cu desăvîrșire pe Pavel Alexandrovici care stătea în fața ei. Cu un zîmbet sarcastic pe buze și cu pălăria în mînă, Mozgliakov se întoarse în salonul cel mare. Nu se știe de ce, simțindu-se atins, ba chiar jignit, hotărî să nu danseze. Înfățișarea lui distrată și posomorîtă totodată și zîmbetul caustic, mefistofelic de pe buze nu-l părăsiră toată seara. Se sprijini, în chip pitoresc, de o coloană (salonul parcă dinadins avea coloane) și tot timpul balului, cîteva ceasuri la rînd, rămase în același loc, urmărind-o din priviri pe Zina. Dar vai ! toate ifosele sale, toate pozele extraordinare pe care și le lua — înfățișare dezamăgită etc., etc. — toate se pierdură în zadar. Zina nu-l observă de fel. În sfîrșit, turbat, durîndu-l picioarele de atîta stat, flămînd, fiindcă nu putea să rămînă la cină în calitate de îndrăgostit copleșit de suferință, se întoarse la locuința lui, cu desăvîrșire istovit și parcă bătut. Nu se culcă multă vreme, amintindu-și lucruri de-

mult uitate. Chiar a doua zi dimineață, se prezentă prilejul unei plecări în delegație și Mozgliakov ceru bucuros să plece în această misiune. În clipa cînd părăsi orașul, se simți din nou înprospătat sufletește. Întinderea pustie, nemărginită, era acoperită de zăpadă, ca de o mantie orbitoare. În zare, unde se îngemăna cerul cu pămîntul, se înșiruiau negre pădurile.

Caii năvălași goneau, stîrnind cu copitele pulbere de zăpadă. Clopoțelul saniei zăgănea. Pavel Alexandrovici căzu pe gînduri, apoi se lăsă furat de visuri și la urmă adormi cît se poate de liniștit. Se trezi tocmai la a treia stație, odihnit și sănătos, și dispoziția sa sufletească era acum cu totul alta.

PARTEA I

I

INTRODUCERE

Demisionînd din armată, unchiul meu, colonelul Egor Ilici Rostanev, s-a stabilit definitiv la conacul său din satul Stepancikovo, căpătat prin moștenire, și s-a apucat de gospodărie ca un moșier sadea, care nu-și părăsește niciodată domeniile. Sînt oameni care știu să rămînă mulțumiți în orice situație s-ar afla, adaptîndu-se la orice condiții; o asemenea fire avea și colonelul în retragere, un om de o rară bunătate și dispus oricînd să accepte orice sugestie dinafară. Dacă i-ar fi trăsnet cuiva prin cap să-l roage mai stăruitor de a fi purtat în cîrcă vreo două verste, l-ar fi dus, probabil, fără să crîcnească; în bunătatea lui nemărginită, era gata uneori să dea primului venit orice, la cea dintîi rugămintă, pînă și ultima lui cămașă. Era un om voinic, înalt și bine făcut, cu obrajii rumeni, cu dinții ca fildeșul, mustața lungă, blondă, cu glasul tunător și rîsul zgomotos, izvorît din inimă; vorbea în fraze scurte, sacadat și pripindu-se. Se apropia de patruzeci de ani; pînă atunci, aproape de la vîrsta de șaisprezece ani, fusese husar. Căsătorit de foarte tînăr, își iubea soția la nebunie, dar aceasta a murit curînd, lăsînd în inima lui o amintire neștearsă, plină de recunoștință duioasă. În sfîrșit, căpătînd această moștenire, după cum am spus, s-a mutat la conacul Stepancikovo, împreună cu cei doi copii ai săi: băiatul Iliușa, în vîrstă de opt ani (venirea sa pe lume costase viața mamei) și fiica, Sașenka, o fetiță de cincisprezece ani, care, după moartea mamei sale, fusese dată internă

la un pension din Moscova. Curînd, însă, casa unchiului meu ajunse o adevărată arcă a lui Noe. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Cam tot pe vremea cînd căpătase moștenirea și demisionase din armată, rămăsese văduvă și maică-sa, generăleasa Krahotkina, care, cu vreo șaisprezece ani în urmă, se măritase pentru a doua oară cu un general; pe atunci unchiul meu era încă sublocotenent și tocmai se pregătea și el să se însoare. Mult timp maică-sa n-a binevoit să-i dea binecuvîntarea cuvenită pentru această căsătorie, vărînd lacrimi amare și învinuindu-l de egoism, de ingraturitudine și lipsă de respect. Căuta să-i demonstreze cu orice preț că averea lui din acea vreme, de două sute cincizeci de suflete, este și așa neîndestulătoare pentru întreținerea familiei (adică pentru întreținerea mamei sale cu numeroasa ei suită de bătrîne pripășite, și liota de jivine: pudeli, mopși, spiți, pisici siameze etc.), și, în toiul furtunii dezlănțuite, în avalanșa de reproșuri, imputări și strigăte isterice, deodată și spre surprinderea tuturor, se recăsătorii ea la respectabila vîrstă de patruzeci și doi de ani, înainte ca fiul ei să fi apucat să se însoare. De altfel, și în cazul acesta ea găsi un pretext de a-l învinui pe sărmanul meu unchi, susținînd sus și tare că se mărită numai și numai ca să aibă un adăpost la bătrînețe, lucru pe care nu speră să i-l poată asigura fiul ei, acest egoist nerespectuos, care își luase îndrăzneala de neiertat să-și înjghebe un cămin propriu.

Nu mi-a fost dat niciodată să aflu adevărata cauză care l-a făcut pe un om atît de chibzuit cum era decedatul Krahotkin să contracteze această căsătorie cu o văduvă în vîrstă de patruzeci și doi de ani. E de presupus că el conta pe o oarecare avere în numerar a văduvei. Alții au socotit că avea nevoie pur și simplu de o îngrijitoare, întrucît presimțea apropierea nenumăratelor boli care-l loviră apoi la bătrînețe. Se știe doar că generalul nu avea nici un respect față de nevastă-sa și în tot timpul conviețuirii lor a zeflemisit-o veninos cu orice ocazie. Era un om ciudat. Incult, dar destul de inteligent, disprețuia categoric pe toți și totul, nu avea nici un fel de norme de conduită, își bătea joc absolut de orice, iar spre bătrînețe, din cauza boleşnițelor rezultate dintr-un fel de viață nu tocmai cumpătată și morală, deveni rău, irascibil și dur. Făcuse o carieră destul de frumoasă; la un moment dat, însă, în urma unui „incident regretabil“, a fost nevoit să demisioneze în condiții foarte puțin onorabile, reușind cu greu să scape de boxa acuzațiilor, dar pierzîndu-și drepturile la pensie.

Faptul îl înrăi și mai mult. Lipsit de orice resurse de existență, nestăpînind decît vreo sută de suflute într-un sat ruinat, el își încrucișă brațele, și, tot restul vieții, timp de doisprezece ani încheiați, nu-și mai bătu capul să se intereseze din ce mijloace trăiește, cine îl întreține ; nu înceta, cu toate acestea, să pretindă o viață de confort, nu-și limita cheltuielile și ținea un atelaj frumos de cupeu. Curînd fu paralizat la picioare și ultimii zece ani și-i petrecu într-un fotoliu balansoar comod, legănat și purtat cînd era nevoie de doi lachei voinici, care nu auziseră în tot timpul acesta din partea lui decît cele mai variate ocări și înjurături. Cupeul, lacheii și fotoliul erau întreținute pe cheltuiala fiului nerespectuos, care îi trimitea maică-si ultimii bănuți, ipotecînd și supraipotecînd moșia, refuzîndu-și satisfacerea nevoilor celor mai imperioase, contractînd datorii aproape imposibil de acoperit în situația lui de atunci ; și totuși, învinuirea de egoism și de nerecunoștință a continuat să planeze asupra-i cu o persistență neatenuată. Dar din pricina firii sale, unchiul meu sfîrși prin a se crede el însuși un egoist îngrozitor, și, ca să se pedepsească, să nu mai fie egoist, își mări sacrificiile, trimițînd sume și mai mari. Generăleasa își adora soțul. De altfel, o încînta cel mai mult faptul că el este general, ceea ce îi oferea posibilitatea de a se bucura de avantajele și onorurile poziției de generăleasă.

Avea rezervat în casă un apartament separat în care, în tot timpul vieții generalului, huzurise în societatea unor bătrîne pri-pășite, colportoare de la oraș și confidente. Se bucura în orașelul acela de mare respect, ca o doamnă de rang. Bîrfelile, invitațiile de a fi nașă și nună, preferansul de o copeică miza și considerația față de poziția ei de generăleasă o compensau deplin pentru neplăcerile de acasă. Primea vizita gaițelor de la oraș care o țineau la curent cu tot ce se întîmplă ; oriunde se ducea, i se rezerva locul de cinste ; într-un cuvînt, trăgea din situația sa de generăleasă toate avantajele posibile. Generalul nu se amesteca în treburile ei ; în schimb, în prezența altora, îi făcea o deosebită plăcere să-și bată joc de nevastă-sa în modul cel mai scandalos, punîndu-și, de pildă, asemenea întrebări : de ce s-o fi căsătorit el cu o „asemenea prescurăreasă“ ? — și nimeni nu îndrăznea să-l contrazică. Treptat, însă, îl părăsiră toți cunoscuții, în timp ce el era atît de dornic de societate : îi plăcea să pălăvrăgească, să discute, să fie ascultat. Era un liberal și ateist de modă veche, și se lansa mereu în discuții pe probleme înalte.

Totuși ascultătorii lui din orașul X. nu se arătară prea ahtiați după discuții pe probleme înalte și vizitele lor deveneau din ce în ce mai rare. Încercară și jocul de familie vist-preferans ; dar partizile se isprăveau de obicei prin adevărate accese de furie din partea generalului, încît generăleasa și companioanele ei îngrozite aprindeau luminări, bolboroseau rugăciuni, dădeau în bobi și în cărți, împărțeau colaci deținuților din temnița locală și așteptau cu frica în sîn sosirea orei de după-masă, cînd urma să înceapă iarăși partida de cărți și deci să înghită pentru orice greșală invective, înjurături, ba așteptîndu-se oricînd să fie luate și la bătaie. Generalul, dacă nu-i plăcea ceva, nu cunoștea nici un fel de opreliști : țipa ca o precupeață, înjura ca un vizitiu, ba uneori, sfîșiind cărțile ferfeniță și trîntindu-le pe podea, era în stare să-și ia la goană partenerii, sau să plîngă de necaz și răutate, pentru simplul fapt că s-a jucat un valet în loc de un nouă. Dar iată că, slăbindu-i vederea de tot, simți nevoia ca cineva să-i citească. Și atunci apăru Foma Fomici Opiskin. ¹

Mărturisesc că anunț cu oarecare solemnitate apariția acestei fețe noi, căci este, fără îndoială, unul din personajele principale ale povestirii mele. În ce măsură ar avea dreptul să se bucure de atenția cititorului rămîne de văzut ; prefer să las în seama cititorului însuși rezolvarea acestei chestiuni mai delicate.

Foma Fomici apăru în casa generalului Krahotkin în chip de pripășit fără căpătii, tolerat să se înfrupte la masa stăpînului. De unde a venit nu știa nimeni. De altfel, am făcut și unele investigații obținînd cîteva date despre această figură notabilă. Se spunea, în primul rînd, că slujise cîndva pe undeva și că fusese prigonit, bineînțeles, „pentru dreptate“. Se mai spunea că s-ar fi ocupat o vreme la Moscova și cu literatura. Tot ce se poate, căci ignoranța crasă a lui Foma Fomici, desigur, nu putea constitui un impediment pentru o carieră literară. Cert este însă că nu i-a reușit niciodată nimic, fiind nevoit, în cele din urmă, să se aciuienze la general în situația de lector personal și martir. Nu exista umilință pe care să n-o fi suportat pentru o bucată de pîine la masa generalului. E adevărat că, ulterior, după moartea generalului, cînd la rîndu-i și cu totul neașteptat Foma deveni brusc un personaj extrem de important, el a căutat de repetate ori să ne convingă că a consimțit să-l facă pe bufonul numai și numai dintr-un generos sentiment de prietenie ; că generalul a fost protectorul și binefăcătorul lui ; că a fost un om mare și neînțeles și că numai lui Foma își

destăinuia tainele sufletești cele mai intime ; că, în sfârșit, dacă el, Foma, făcea de multe ori, la cererea generalului, pe caraghiosul, imitînd diferite fiare și maimuțărindu-se, toate astea le accepta numai de dragul generalului ; numai pentru a-l distra și înveseli pe sărmanul său prieten copleșit de suferințe. Dar afirmațiile și explicațiile lui Foma Fomici în cazul acesta sînt îndoielnice și discutabile, căci același Foma Fomici, bufonul și toleratul batjocorit, juca cu totul alt rol în apartamentul doamnei general. Cum a izbutit el să ajungă la aceasta, ar fi greu de lămurit pentru un nespecialist în asemenea probleme. Generăleasa nutrea față de el un respect aproape mistic. Pentru ce ? Nu se știe. Treptat, ajunsese să exercite asupra tuturor obișnuinților apartamentului generălesei o influență ciudată, în parte asemănătoare cu aceea a tot felul de Ivani Iakovlevici² și a altor înțelepți și prezicători, vizitați asiduu prin ospiciile de nebuni de către anumite cucoane amatoare de scrînteli mistice. Le citea cu glas tare cărți religioase și moralizatoare, tălmăcea cu multă vervă și cu lacrimi în ochi treptele virtuților creștinești ; își povestea viața plină de fapte cucernice ; se ducea regulat la liturghie, ba și la utrenie uneori ; se lansa în prezicerea viitorului ; cel mai iscusit însă era în tilcuirea viselor și cu totul neîntrecut în judecarea aproapelui. Generalul cam bănuia ce se petrece în cealaltă aripă a casei și de aceea își tiraniza și mai abitir măscăriciul. Dar martirajul lui Foma înălța și mai mult prestigiul său în ochii generălesei și ai celor din anturajul ei.

Și iată că se produce o schimbare radicală în această rînduială a casei, în urma morții generalului. Generalul avu un sfârșit destul de original. Fostul liber-cugetător și ateist fu cuprins pe neașteptate de o spaimă teribilă. Plîngea, se căia, se agăța cu desperare de icoane, chema mereu preotul să-l spovedească. Se oficiau sfeștanii, rugăciuni de împărtășanie. Nenorocitul țipa că nu vrea să moară, ba cu lacrimi în ochi îi cerea iertare chiar și lui Foma Fomici. Acest din urmă fapt avu darul să-i inspire ulterior lui Foma Fomici o nemaipomenită cutezanță. Cu puțin înainte ca sufletul generalului să se fi despărțit de trupul său, interveni următoarea întîmplare : fiica generălesei din prima căsătorie, mătușa mea Praskovia Ilinișna, rămasă fată bătrînă și care a locuit tot timpul lîngă maică-sa — una din victimele preferate ale generalului, care îi devenise necesară ca hrana zilnică în toți cei zece ani de paralizie prin nesfîrșitele servicii, pe care i le aducea, întrucît era singura care reușea să-i intre în voie prin blîndețea ei

umilă și supusă — se apropie de patul lui, vărsînd lacrimi amare, ca să îndrepte perna de sub capul nenorocitului ; dar bolnavul izbuti, nu se știe cum, s-o înșface de păr și să-l smucească de trei ori cu cele din urmă puteri aproape spumegînd de răutate. Zece minute după aceea își dădu sufletul. Fu înștiințat colonelul, deși generăleasa ținuse să declare ritos că nu vrea să-l vadă și că preferă să moară decît să-l vadă în casa ei într-un asemenea moment. Generalul fu înmormîntat cu mare pompă, bineînțeles, pe cheltualia fiului ingrât, pe care maică-sa nu voia să-l vadă în ochi.

În satul ruinat Kneazevka, aparținînd mai multor proprietari și în care generalul avea partea lui de o sută de suflete, fu ridicat un mausoleu de marmură albă, împestrițat cu inscripții elogiînd inteligența, talentul, noblețea sufletească și, bineînțeles, decorațiile și gradul defunctului general. Partea substanțială a acestei opere epigrafice este rodul efortului creator al lui Foma Fomici. Mult timp rămase neînduplecată generăleasa, refuzînd să-l ierte pe fiul său nesupus. Înconjurată de prietene, confidente și liota de cățelușe, plîngea cu sughițuri și spunea că mai curînd va mîncea pîine goală, bineînțeles, „stropită cu lacrimi amare“ ; că mai curînd va porni cu un toiag în mînă să cerșească pe la ușile oamenilor decît să consimtă la rugămintea „nesupusului“ de a se muta la el, la Stepancikovo ; și că *piciorul* ei nu va călca niciodată în casa acestuia ! În general, cuvîntul *picior*, folosit în acest sens, este pronunțat cu mult efect de unele cucoane. Generăleasa însă îl pronunța cu o măiestrie de modulații în glas pur și simplu artistică... Într-un cuvînt, s-a irosit cu acest prilej un efort apreciabil de vorbărie patetică. E de remarcat însă că în toiul tuturor acestor țipete și imprecățiuni se făceau discret și unele pregătiri febrile pentru mutarea la Stepancikovo. Colonelul își spetise toate schimburile de cai, parcurgînd aproape zilnic drumul de patruzeci de verste de la Stepancikovo la oraș, dar abia peste două săptămîni după înmormîntarea generalului obținu permisiunea să se prezinte în fața măicuței sale jignite. Împăcarea între mamă și fiu o mijloci Foma Fomici. Zi de zi, în decursul celor două săptămîni încheiate, el l-a dăscălit și l-a dojenit fără încetare pe nesupusul fiu pentru atitudinea lui „inumană“, pînă l-a făcut să verse lacrimi sincere, aducîndu-l aproape la desperare. Ei bine, n-aș greși susținînd că tocmai momentul acesta însemnase de fapt începutul acelei influențe de neînțeles, inumane și despotice a lui Foma Fomici asupra bietului meu unchi. Foma și-a dat prea bine seama cu

ce fel de om are de-a face, simțind îndată că rolul lui de bufon s-a terminat și că i-a venit și lui vremea să-și scoată pîrleala pentru cele îndurate. Și, într-adevăr, Foma al nostru s-a compensat din plin, după cum vom vedea mai departe.

— Ei, spune și dumneata, cum te vei simți, îl dăscălea Foma, dacă propria dumitale mamă, ca să zicem așa, autoarea zilelor dumitale, va porni cu toiagul în mînă să cerșească cu adevărat, întinzîndu-și mîinile tremurătoare și uscate de foame pe la ferestrele oamenilor ? Nu-ți va părea monstruos, dat fiind mai întîi rangul ei de generăleasă, iar în al doilea rînd, ținînd seama de toate virtuțile ei ? Și cum te vei simți dacă într-o zi se va ivi, din greșeală, bineînțeles, — dar se poate întîmpla — cu mîna întinsă chiar în fața ferestrelor dumitale, cerînd de pomană în timp ce dumneata, fiul ei, carne din carnea ei, înoți undeva între plăpumi de puf și... mă rog, în general, te lăfăi în bogăție ! Ar fi îngrozitor, îngrozitor ! Dar și mai îngrozitor mi se pare, colonelule, îmi dai voie să ți-o spun deschis, și mai îngrozitor mi se pare faptul că dumneata stai acum în fața mea ca o buturugă fără de simțire, cu gura căscată, clipind prostește din ochi, lucru cu totul necuviincios, cînd, la o simplă supoziție a unei atare eventualități, ar fi trebuit să-ți smulgi din rădăcini părul de pe cap și să verși pîraie... dar ce spun eu ! rîuri, lacuri, mări, oceane de lacrimi !...

Într-un cuvînt, Foma, lansîndu-se în această perorație, depășise orice măsură. Dar cam așa se încheiau totdeauna accesele lui de elocință. Bineînțeles, toate sfîrșiră prin aceea că generăleasa împreună cu bătrînele ei oploșite, cu jivinele, cu Foma Fomici și cu domnișoara Perepelițîna, principala ei confidentă, îl ferici, în sfîrșit, pe unchiul meu cu prezența ei, strămutîndu-se în satul Stepancikovo. Lăsase să se înțeleagă că va face numai o *încercare* de a sta la fiul său, pentru a se convinge dacă acesta se va comporta cu adevărat cu tot respectul. Vă închipuiți situația colonelului, în perioada aceasta de încercare a comportării sale ! La început, în calitatea ei de văduvă neconsolată, generăleasa considera de datoria ei să cadă de două-trei ori pe săptămînă într-o desperare cumplită la amintirea generalului său pierdut pe vecie ; e de notat că, printr-o logică de nepătruns, în asemenea cazuri efectele acestei desperări se abăteau cu regularitate pe capul colonelului. Uneori, mai ales în prezența vizitatorilor ce se întîmplau de față, ea își chema nepoții : pe micul Iliușa și pe Sașenka, de cincisprezece ani, îi așeza lîngă dînsa, îi privea îndelung cu ochii

trîști, plini de suferință, și lăsa să se înțeleagă că sînt niște copii definitiv pierduți, pentru că au *un asemenea tată* ; apoi ofta adînc și greu, și vărsa în tăcere lacrimi misterioase, care țineau cel puțin o oră. Vai de capul colonelului, dacă nu se pricepea *să înțeleagă* aceste lacrimi ! Iar el, sărmanul, aproape niciodată nu se dumirea de sensul lor și aproape întotdeauna, în naivitatea lui, apărea parcă dinadins în asemenea momente lăcrămoase și, vrînd-nevrînd, intra la caznă. Dar respectul lui rămînea neștirbit și, pînă la urmă, depășea orice limită imaginabilă. Într-un cuvînt, amîndoi, și generăleasa, și Foma Fomici înțeleseseră pe deplin că se risipise furtuna ce bîntuise atîția ani de zile deasupra capetelor lor din partea generalului Krahotkin : se risipise definitiv și pentru totdeauna. Se întîmpla și așa : deodată, generăleasa, fără o cauză cît de cît justificată, se prăbușea pe divan într-un leșin subit. Se stîrnea o larmă și o agitație nemaipomenită. Colonelul, zdrobit, începea să tremure ca o frunză de plop.

— Fiu nerecunoscător și crud ! striga generăleasa, revenindu-și, mi-ai sfîșiat rărunchii... *mes entrailles, mes entrailles* !

— Dar cum ți-am sfîșiat rărunchii, mămico ? întreba sfios colonelul.

— Mi i-ai sfîșiat ! Sfîșiat ! Poftim, mai are obraz să se dezvinovățească ! Ești un nesimțit ! Fiu nerecunoscător și crud ! Mo-or !...

Colonelul, bineînțeles, era zdrobit.

Dar nu se știe cum se întîmpla totdeauna, că generăleasa învia la loc. Iar peste o jumătate de oră, îl vedea pe colonel explicînd cuiva, ținîndu-l de nasturele hainei :

— Bineînțeles, ea e o *grande dame**, frățioare, o generăleasă ! O bătrînică foarte bună la suflet ; dar, mă înțelegi, e deprinsă ca totul în jurul ei să fie select, rafinat... Nu ca mine, bădăranul ! Acum e supărată pe mine. Sînt vinovat, firește. Eu, frățioare, nu știu încă, ce-i drept, ce vină am, dar sînt vinovat, desigur...

Alteori, se pomenea pe capul lui cu domnișoara Perepelițina — o ființă cam mult înaintată în vîrstă și care își vărsa fierea adunată pe toată lumea, purta o meșă de păr fals și avea niște ochișori mici și onctuoși fără sprîncene, buze subțirele ca sfo-ricica, mîinile spălate în zeamă de castraveți — care, la rîndul ei, se simțea datoră să-l povățuiască pe colonel :

* Doamnă din înalta societate (fr.).

— Din cauză că ești nerespectuos, colonele. Din cauză că ești egoist și o jignești pe mămica ; ea nu-i obișnuită cu așa ceva. Dumneaei e generăleasă, pe cînd dumneata nu ești decît colonel, așa să știi.

— Domnișoara asta Perepelițina, frățioare, îl lămurea apoi colonelul pe interlocutorul său ocazional, este o făptură extraordinară și o apără pe mămițica din toată inima ! E o făptură extraordinară ! Să nu-ți închipui că stă aici la noi ca o tolerată oarecare, nu ; e, de fapt, și ea fiică de colonel. Așa să știi !

Toate astea, bineînțeles, nu erau decît niște floricele, ca să spunem așa. Aceeași generăleasă, care trîntea asemenea figuri nemaipomenite, la rîndul ei, tremura ca un șoricel în fața fostului măscărici al casei. Foma Fomici o vrăjise definitiv. Îl privea și-l asculta cu nesaț. Unul din verii mei de-al treilea, husar în retragere și el, un om tînăr încă, dar ruinat complet și care se aciuiase pentru un timp pe lîngă unchiul meu, mi-a spus verde în ochi că, după părerea lui nestrămutată, generăleasa întreținea pur și simplu legături nepermise cu Foma Fomici. Bineînțeles, m-am grăbit să resping cu indignare această presupunere, socotind-o prea grosolană și din cale afară de naivă. Altceva era la mijloc și acest altceva nu pot să mi-l explic decît dînd cititorului cîteva lămuriri în privința caracterului acestui Foma Fomici, așa cum mi-a fost dat să le înțeleg mai tîrziu.

Închipuiți-vă, dar, un omuleț cu totul insignifiant, un laș de cea mai josnică speță, un avorton al societății, un individ absolut incapabil și nefolositor, meschin și murdar, dar nemaipomenit de ambițios, deși nu era înzestrat absolut cu nimic ce ar fi putut justifica cît de cît veleitățile și pretențiile lui nemăsurate, alimentate de un amor propriu bolnăvicios. Țin să previn din capul locului : Foma Fomici este întruchiparea celui mai hipertrofiat amor propriu de o nuanță cu totul specială și anume : un amor propriu care nu poate exista decît la niște nulități crase, și, după cum se întîmplă în asemenea cazuri, un amor propriu lezat, vindicativ, inhibat de pe urma unor grele jigniri, eșecuri și prăbușiri anterioare, un amor propriu purulent de multă vreme și care de ani de zile varsă venin și invidie la orice contact cu alții, la orice reușită a altora. Bineînțeles toate acestea mai sînt condimentate și de o susceptibilitate monstruoasă, de ipohondrie împinsă pînă la demență. Voi fi întrebat poate : care poate fi cauza unei atare forme de amor propriu ? Cum este posibil să apară el la asemenea nu-

lități crase, la aceste stîrpituri umane, care, prin însăși situația lor în societate, sînt nevoite să-și cunoască locul în ierarhia socială ? Cum s-ar putea răspunde la această întrebare ? Cine știe, poate că există și excepții, și că eroul meu face parte tocmai din categoria acestor excepții. Într-adevăr, el este o excepție de la regulă, lucru care se va vedea mai departe. Vă întreb, totuși : sînteți convinși, oare, că toți aceia care s-au resemnat definitiv și se consideră onorați și fericiți de faptul că li s-a îngăduit să fie bufoni și linge-blide — sînteți convinși, oare, că ei au renunțat pentru totdeauna la orice amor propriu ? Dar invidia, bîrfelile, pîrile, clevetirile, dar ascunsele șoaapte pe la colțuri chiar în casa voastră, sau chiar la masa voastră ?... Cine știe, poate că la unii din acești rătăcitori obijduiți de soartă, pripășiți ca bufoni sau măscărici, amorul propriu nu se atrofiază în urma nesfîrșitelor înjosiri la care sînt supuși, ci, dimpotrivă, se întetește și mai mult tocmai din cauza situației lor de bufoni, prostănaci sau caraghioși, din cauza nevoii de a mînca pîinea altuia și deci de a renunța complet la propria lor personalitate, fiind siliți să se afle în veșnică supunere și umilință. Cine știe, dacă aceste forme hidoase de amor propriu nu sînt cumva manifestări ale unui sentiment denaturat chiar la originea lui — ale sentimentului demnității personale, lezat pentru prima oară încă în vîrsta copilăriei de asuprire, sărăcie, mîrșăvie și batjocură, și terfelit de părinții viitorului rătăcitor chiar sub ochii lui ? Spuneam însă că Foma Fomici constituie și o excepție de la regula generală. Așa este. A încercat omul într-o vreme să devină literat, dar n-a fost acceptat și recunoscut ca atare ; iar literatura este în stare să ducă la pierzanie nu numai pe un Foma Fomici — bineînțeles o literatură nerecunoscută. Nu știu precis, dar îmi vine să cred că Foma Fomici a fost un ratat încă înainte de a-și fi încercat norocul în literatură ; probabil că și în alte domenii suferise amărăciuni și dezamăgiri, alegîndu-se doar cu bobîrnace, în loc de mulțumiri și retribuție onorabilă, sau și cu altceva mai rău. Dar nu mă încumet s-o afirm ; ulterior însă, am întreprins unele investigații în această privință și am aflat precis că Foma într-adevăr a comis cîndva la Moscova o încercare de roman în maniera opusculelor ce se confecționau acolo prin anii treizeci cu zecile și sutele, ca *Eliberarea Moscovei*, *Hatmanul Vișelie*, *Fiii dragostei*, sau *Rușii în anul 1104* etc. etc., romane care pe vremea lor furnizaseră o hrană copioasă spiritului zeflemist al baronului Brambeus³. E mult de atunci, firește ; dar șarpele vanității literare mușcă uneori adînc și fără leac, mai ales

pe cei din tagma nulităților și indivizilor mărginiți. Repudiat și dezamăgit chiar la primul pas pe cărîmul literar, Foma Fomici se adăugă definitiv la marea falangă a dezamăgiților din care se alege apoi toți scrîntiții, vizionarii semidemenți și liota de paraziți vîntură-lume. Tot din acea vreme, cred, s-a dezvoltat la el și acea lăudăroșenie monstruoasă, acea sete de a culege laude și distincții, admirație și uimire. Căci reușise chiar și în postura lui de bufon să adune în jurul său un cerc de admiratori imbecili. A juca rolul prim oriunde și cu orice preț, a prooroci, a se izmeni și a se lăuda era înțîia lui trebuință. Dacă elogiile și ditirambii întîrziiau — se însărcina el singur să se laude. Mi-a fost dat să-l aud personal în conacul unchiului din Stepancikovo, unde ajunsese să-l facă pe stăpînul deplin și pe înțeleptul casei, rostind grav și cu înțelesuri ascunse : „Nu mai rămîn mult timp printre voi, mă așteaptă și alte rosturi ! Mai văd cum merg lucrurile aici, îndrept totul pe făgașul cel bun, vă așez pe fiecare la locul lui, vă învăț ce și cum, vă povățuiesc cum să trăiți și, după aceea, adio ! Plec la Moscova să-mi scot revista ! Treizeci de mii de auditori pe lună vor asculta prelegerile mele. Va răsuna, în sfîrșit, și numele meu, și atunci — vai și amar de dușmanii mei !” Dar acest geniu, care de abia se pregătea să urce treptele celebrității și să culeagă laurii gloriei, cerea o răsplată imediată. În general, e foarte plăcut să-ți primești plata anticipat, darmite în asemenea cazuri ! Știu precis că a reușit să-l convingă pe unchiul meu cum că pe el, pe Foma, îl așteaptă în viitor o faptă măreață, o faptă pentru care soarta însăși l-a chemat pe lume și la săvîrșirea căreia este tot timpul îndemnat de o ființă înaripată care i se arată aproape în fiecare noapte în vis, sau cam așa ceva. Și anume : trebuie să scrie un tratat de înaltă și adîncă înțelepciune și moralitate care va produce o zguduire generală și de pe urma căruia va pîrîi din încheieturi și se va clătina din temelii întreaga Rusie. Iar cînd Rusia va pîrîi și se va clătina, atunci Foma, renunțînd la orice glorie, se va retrage într-o mînăstire și se va ruga zi și noapte în catacombele Kievului, implorînd cerul să reverse fericirea asupra patriei. Toate astea, bineînțeles, avură darul de a-l fascina pe unchiul meu.

Vă închipuți, deci, ce poate deveni acest Foma după o viață de persecuții și umiliri sau chiar și palme primite ; un Foma senzual și vanitos (deși ascundea cu multă grijă acest lucru) ; un Foma cu veleități literare nerecunoscute ; un Foma care îl face pe bufonul pentru îngăduința de a se înfrupta la masa altuia ; un Foma cu un suflet de despot, în ciuda incapacității și a be-

cisniciei sale ; un Foma lăudăros, iar în cazurile de reușită — insolent ; vi-l închipuiți, deci, pe acest Foma, care dintr-o dată ajunge în situația de a fi onorat și glorificat, admirat și răsfățat sub ocrotirea unei protectoare tîmpe și cu îngăduința unui binefăcător orbit, blajin și moale, în casa căruia nimerise, în sfîrșit, după atîtea peregrinări ? Despre firea unchiului meu, desigur, sînt dator să dau explicații mai amănunțite, fără de care succesul lui Foma Fomici ar rămîne pur și simplu de neînțeles. Deocamdată, însă, voi spune doar atît — că în cazul lui Foma s-a adeverit zicătoarea : pe cine nu lași să moară, nu te lasă să trăiești. Și, într-adevăr, Foma s-a compensat din plin pentru tot trecutul lui ticălos ! Un suflet meschin, scăpînd de prigoană și asupra, se grăbește să devină el însuși un prigonitor și asupritor. Foma a fost asuprit ; iată-l deci, la rîndul său, stăpînit de dorința să înjosească și să umilească ; și-au bătut joc de el — de ce să nu-și bată joc, la rîndu-i, de alții ? L-a făcut pe bufonul și iată-l doritor să aibă în jurul său bufoni. Ifosele și lăudăroșenia lui nu mai aveau margini, ajungînd pînă la absurd, la nerușinare. Se izmenea peste măsură ; țifnos și năzuros, născocea mofturi năstrușnice, pretinzînd să i se aducă luna de pe cer sau alte lucruri imposibile ; pisălogia și tiraniza pe toată lumea ; ajunsese pînă acolo, încît orice om cu bun-simț, fără să fi fost măcar martor la toate nemerniciile lui, oi doar ascultînd ceea ce se povestea despre el, credea că are de-a face cu un monstru, cu o forță necurată, își făcea cruce și scuipa de scîrbă.

Dar să revenim la unchiul meu. Fără anumite explicații despre caracterul acestui om admirabil (repet acest lucru), ar fi fost, desigur, cu totul de neînțeles întronarea aceasta neobrăzată a lui Foma Fomici într-o casă străină ; ar fi fost de neînțeles metamorfozarea aceasta uluitoare, dintr-o lichea tîritoare în personaj de seamă. Căci unchiul meu, pe lîngă faptul că era de o bunătate nemărginită, mai era și un om de o delicatețe extraordinară, cu toată înfățișarea lui aparent cam grosolană ; avea o inimă plină de noblețe și generozitate, de bărbăție încercată și de curaj. Nu mă sfiesc a rosti cuvîntul „curaj“, căci știu că nimic nu l-ar fi oprit cînd era vorba să-și îndeplinească o datorie, înfruntînd orice piedici sau primejdii. Era de o puritate sufletească, la cei patruzeci de ani ai săi, care îngăduia, pe bună dreptate, să fie socotit drept un copil ; era extrem de expansiv, întotdeauna vesel, vedea în orice om un înger și era oricînd dispus să se considere vinovat de de-

fectele altora, să exagereze calitățile altora, ba să le și bănuiască acolo, unde ele nici nu puteau exista. Făcea parte din acea categorie de oameni cu inima generoasă și austeră, care nu pot măcar bănuî răul la altcineva fără să roșească, se grăbesc să-i considere pe toți semenii lor plini de virtuți, se bucură sincer de succesele altora, trăind veșnic într-o lume idealizată și la orice neizbîndă învinuindu-se în primul rînd pe ei înșiși. Menirea lor este de a se jertfi în interesul altora. Unii ar putea să-l considere un om fără voință, slab și lipsit de caracter. Avea, fără îndoială, firea cam slabă, prea moale, dar nu din cauza lipsei de fermitate, ci numai de teamă să nu jignească, să nu procedeze cu asprime, dintr-un respect excesiv față de alții, față de om' în general. De altfel, lipsit de energie și de fermitate nu se arăta decît atunci cînd era vorba despre propriile lui interese, pe care le neglija uneori în cel mai mare grad, fapt ce-i atrăsese toată viața numai ironii și glume, ba uneori chiar și din partea acelor în beneficiul cărora își sacrifică avantajele. Cert este că în ruptul capului n-ar fi crezut vreodată că are dușmani ; și cu toate că îi avea, era singurul care nu observa acest lucru. Se temea ca de foc de tot ce ar putea stîrni scandal sau neînțelegeri în casa lui încît, dacă era vorba despre el, ceda imediat în toate și se supunea oricui. Ceda dintr-o nețîrmurită bunătate și delicatețe, dintr-o jenă penibilă, „ca să fie, explica el cu vorbirea-i pripită, pentru a înlătura eventualele învinuiri și reproșuri dinafară că ar da dovadă de slăbiciune încurajatoare pentru asemenea gîlcevi — ca să fie toată lumea mulțumită și fericită !“ Ar fi de prisos să mai adaug că era gata să accepte orice influență binefăcătoare. Mai mult, sub aparența unor intenții curate și nobile, orice nemernic putea să-l tîrască în cine știe ce acțiune murdară sau compromițătoare. Unchiul avea o încredere deplină în oameni și o acorda cu prea multă ușurință oricui, greșind de multe ori. Cînd, însă, după multe decepții și îndelungi frămîntări și ezitări, se încredința, în sfîrșit, că omul care l-a indus în eroare este într-adevăr necinstit, se învinuia în primul rînd pe el însuși, dacă nu cumva exclusiv pe el însuși. Închipuîți-vă, așadar, casa liniștită a unchiului, lăsată la cheremul unei imbecile trăsnete și prăpăstioase, instaurată cu dreptul de stăpînă absolută, și a unui alt imbecil — idolul și povățuitorul ei ; la cheremul acestei smintite, care pînă atunci nu se temuse decît de generalul ei, iar acum nu se mai temea de nimeni și de nimic, simțind chiar nevoia de a se recompensa pentru tot trecutul ; o smintită în fața căreia unchiul meu considera că trebuie să se

plece smerit și respectuos, fie chiar și pentru faptul că-i era mamă. O dată instalați la conac, începură prin a-i demonstra unchiului meu că este grosolan, lipsit de tact, ignorant și, mai ales, un egoist de o cruzime nemaipomenită. Interesant este că bătrâna aceasta semidementă credea ea însăși tot ce debita în acest sens. De altfel, bănuiesc că și Foma Fomici, la rîndu-i, era în bună parte convins de acest lucru. Astfel ajunseră a-l face pe unchiul meu să creadă că Foma i-a fost trimis de Dumnezeu însuși pentru mîntuirea sufletului său rătăcit și pentru înfrînarea patimilor sale nemăsurate; a-l face să creadă că este încrezut, orgolios, că are tendința de a se lăuda cu bogăția sa, fiind capabil să-i scoată ochii lui Foma Fomici pentru bucățica de pîine pe care o mănîncă la masa lui. Foarte curînd, sărmanul meu unchi sfîrși prin a crede că a ajuns într-o nemaipomenită decădere morală: îi venea să-și smulgă părul, să ceară iertare...

— Numai eu sînt de vină, dragul meu, mărturisea el celor cu care se întîmpla să stea de vorbă în asemenea momente. Vina este a mea, desigur! Trebuie să fii mult mai delicat cu omul căruia îi faci un bine...⁴ Adică... ce spun eu! Despre ce fel de bine poate fi vorba!... Iar m-a luat gura pe dinainte! Nu-mi datorează nici un bine, căci, de fapt, eu sînt acela care îi rămîn îndatorat pentru faptul că stă la mine, și nu el mie! Și uite că m-am apucat să-i scot ochii pentru că mănîncă pîinea mea!... De fapt, nu i-am spus nimic, dar, se vede treaba, am scăpat vreo vorbă fără nici un gînd — mi se întîmplă uneori... În sfîrșit, omul acesta a suferit, s-a purtat ca un adevărat martir: timp de zece ani, cu toate jignirile la care s-a expus, a îngrijit un prieten bolnav; ei bine, toate astea se cer răsplătite! Și apoi, este cazul să ne gîndim, să ținem seama că aici e vorba și de știință... E scriitor! Un erudit! Într-un cuvînt, o persoană de o structură spirituală superioară...

Imaginea unui Foma — un om cu multă carte și nefericit, nevoit să-l facă pe bufonul la un boier sucit și despotic, umplea de milă și de indignare inima generoasă a unchiului meu. Oricare ciudățenie de-a lui Foma, toate purtările lui meschine, unchiul meu era dispus imediat să le pună pe seama suferințelor și pătîmirilor acestuia în trecut, pe seama umilirilor la care fusese supus, a înrăirii... De aceea, în nemărginita lui delicatețe sufletească, hotărî îndată că de la un om care a suferit atîta n-ai dreptul să preținzi ca de la oricare altul; că trebuie nu numai să-i ierți orice manifestări de acest fel, dar să-i și oblojești rănile cu blîndețe și înțelegere, să-l ajuți să-și recapete echilibrul și demnitatea, să-l

impaci cu omenirea. Propunându-și acest scop înălțător, unchiul se inflăcăra la culme, pierzându-și de tot capacitatea de a vedea că noul său prieten este o bestie încarnată, un individ senzual, capricios, egoist, leneș, puturos și atîta tot. Credea fără nici o rezervă și cu toată convingerea în erudiția și genialitatea lui Foma. Am uitat să mai adaug că unchiul meu avea un fel de cult pentru tot ce ar fi însemnat „știință” sau „literatură”, manifestînd cea mai naivă și neprecupețită admirație la auzul acestor cuvinte, deși el personal nu studiasе niciodată nimic.

Era una din ciudățeniile sale pe cît de nevinovate, pe atît de caracteristice.

— Își scrie opera ! spunea el cîteodată, umblînd în vîrfurile degetelor, deși biroul lui Foma Fomici era tocmai în a treia cameră. Nu știu ce anune, adăuga el cu un aer misterios și mîndru totodată, dar trebuie să fie ceva foarte încilcit... Adică în sensul cel mai bun al cuvîntului. Unii, probabil, vor înțelege ce scrie, dar pentru alde noi, frățioare, e o halima întregă, încît... mi se pare că scrie despre forțele productive, sau așa ceva, după cum am înțeles de la dînsul. Trebuie să fie ceva din domeniul politicii. Ei da, da, numele lui, să știi, va răsună odată și odată ! Atunci o să ajungem și noi celebri datorită lui. Chiar el mi-a spus-o...

Știu precis că unchiul meu, la porunca lui Foma, a trebuit să-și radă superbii favoriți castanii⁵. I se năzărise lui Foma că favoriții ăștia îi dau unchiului un aer de franțuz, vădînd o lipsă totală de patriotism. Treptat, Foma începu să se amestece și în administrarea moșiei, intervenind cu sfaturi înțelepte. Aceste sfaturi înțelepte erau îngrozitoare. În curînd, țăraniile pricepură cum stau lucrurile și cine este adevăratul stăpîn și începură să se scarpine la ceafă. Am avut ocazia să asist într-o zi la o discuție a lui Foma Fomici cu țăraniile : mărturisesc că am tras cu urechea înadins. Foma declarase la un moment dat că-i place să stea de vorbă cu mujicul rus ager la minte. Și iată că, într-o zi, apărură la arie ; după ce discută cu oamenii despre diferite treburi gospodărești, deși nu știa să deosebească grîul de ovăz ; după ce le vorbi mîeros despre îndatoririle sfinte ale țaranului față de boier, atingînd în treacăt și problema electricității, și aceea a diviziunii muncii, lucruri despre care habar n-avea de fapt ; după ce explică apoi ascultătorilor săi cum se învîrte pămîntul în jurul soarelui, și, în sfîrșit, înduioșat de propria-i elocință, aduse vorba și despre miniștri, am înțeles totul. Căci mi-a venit în minte cum Pușkin povestește despre un tată, care îi băgă în cap băiețașu-

lui său de patru anișori că el, tăticul lui, „este atît de viteaz și neînfricat, încît îl îndrăgise însuși țarul...”⁶ Avea nevoie omul de un ascultător, fie chiar și în vîrstă de patru ani. Unde mai pui că țărani îl ascultau pe Foma Fomici întotdeauna cu o atenție slugarnică.

— Și ce leafă primești de la țar, boierule ? îl întrebă deodată pe Foma un bătrîn cărunț, poreclit Arhip Scurtu, din mulțimea de țărani adunați în jur, cu gîndul să-l lingusească ; dar Foma Fomici socoti această întrebare prea familiară, și el nu suferea familiaritatea.

— Și ce te privește pe tine, mocofane ? răspunse el cu dispreț bietului țaran. Ce-ți băgași rîtul, ca să-l scuip ?

De altfel, pe acest ton obișnuia să stea de vorbă Foma Fomici cu „mujicul rus ager la minte”⁷.

— Tăicuțule... zise atunci un alt țaran, păi noi sîntem oameni fără carte. Tu poate că ești maior, ori colonel, ori poate chiar și luminăția-voastră — nici nu știm cum să-ți spunem.

— Mocofane ! repetă Foma Fomici, împlînzit oarecum. Păi și lefurile la țar nu-s toate la fel, prostăvane ! Îl vezi pe cîte unul cu cinul de general și nu capătă nimic, înseamnă că n-are pentru ce : nu aduce nici un folos țarului. Iar eu aveam o leafă de douăzeci de mii cînd eram în serviciul unui ministru, dar nici nu-i luam, pentru că îmi făceam slujba dintr-un simțămînt de onoare, aveam cu ce trăi. Toată leafa mea o dăruiam statului pentru școli și celor rămași fără adăpost de pe urma focului de la Kazan.

— Ca să vezi ! Tu, va să zică, ai zidit din nou orașul Kazan, tăicuțule ? continuă mirat țaranul.

În general, țărani se minunau grozav de Foma Fomici.

— Am și eu partea mea acolo, zise Foma cu un aer oarecum plictisit, necăjit parcă de faptul că se coborîse pînă la un *asemenea* om cu *asemenea* discuții.

Altfel decurgeau discuțiile cu unchiul meu.

— Ce erai dumneata înainte ? întreba, de pildă, Foma, trîntindu-se greoi, după o masă copioasă, într-un fotoliu confortabil, în timp ce un fecior, în spatele fotoliului, îl apăra de muște cu o ramură verde de tei. Cum erai dumneata înainte de venirea mea aici ? Eu ți-am aruncat în suflet scînteia focului ceresc, ce arde și acum în dumneata. Este adevărat sau nu că ți-am aprins în suflet focul sacru ? Răspunde : ți-am aprins, ori nu ?

La drept vorbind, nici Foma Fomici însuși nu știa de ce pu-

sese această întrebare. Dar tăcerea și jena unchiului avură darul să-l ațîțe pe loc. Răbdător și umil înainte vreme, el se aprindea acum ca praful de pușcă de scînteie la cea mai mică contrazicere. Tăcerea unchiului i se păru jignitoare și acum stăruia să obțină un răspuns.

— Ei, haide, răspunde : arde, ori nu arde flacăra în sufletul dumitale ?

Încurcat, neștiind ce ar fi mai nimerit să răspundă, unchiul meu tăcea.

— Dă-mi voie să-ți atrag atenția că aștept răspunsul dumitale, stăruii Foma pe un ton ofensat.

— *Mais répondez donc* *, Egorușka ! interveni generăleasa dînd din umeri.

— Te întreb : arde în sufletul dumitale această flăcără, sau nu arde ? repetă îngăduitor Foma, luînd o acadea din bomboniera care i se punea totdeauna în față din porunca generălesei.

— Zău nu știu, crede-mă, Foma, răspundea în cele din urmă unchiul, cu o mutră desperată. O fi existînd, probabil, ceva în felul acesta... Dar mai bine nici să nu mă întreb, căci te pome-nești că trîntesc ceva anapoda...

— Așa ! Va să zică, după părerea dumitale eu sînt un nimic, un ins atît de nevrednic a fi luat în seamă, încît nici nu merit un răspuns. Asta ai vrut să spui, nu-i așa ? Am înțeles ! Va să zică, sînt un nimic, o nulitate !

— Ei, asta-i acum, Foma, de ce vorbești așa ! De unde ai luat că am vrut să spun asta ?

— Ba tocmai asta ai vrut să spui.

— Dar, ți-o jur, nici gînd !

— Așa ! Iată-mă, va să zică, și mincinos ! Bine ! Las' să fiu un mincinos ; las' să fiu, după cum binevoiești să afirmi, un cîrcotaș care caută înadins pretext de ceartă ; fie și așa, las' să se adauge la toate jignirile ce mi se aduc și asta — voi suporta totul...

— *Mais, mon fils* **... ți-pă îngrozită generăleasa.

— Foma Fomici ! Mămițico ! strigă unchiul desperat. Credeți-mă, n-am nici o vină ! Poate că m-a luat gura pe dinainte, fără să-mi dau seama !... Nu mi-o lua în nume de rău, Foma : sînt un prost — îmi dau seama și eu că sînt un prost ; simt că

* Dar răspunde odată (fr.).

** Dar bine, fiule (fr.).

hu vorbesc ceea ce trebuie... Știu, Foma, știu tot ! Nici nu e nevoie să-mi spui ! continuă el, dînd din mină. Uite, sînt un om de patruzeci de ani și pînă să te cunosc pe tine, mă tot gîndeam că sînt un om ca toți oamenii... și că, mă rog, totul e așa cum se cuvine. Nu-mi dădeam seama pînă acum că sînt păcătos ca un țap, că sînt un egoist de mîna întîi și că am făcut atîta rău, încît mă mir cum de mă mai rabdă pămîntul !

— Ei da, ce să mai vorbim, ești într-adevăr un mare egoist ! zise Foma Fomici satisfăcut.

— Acum văd și eu că sînt un egoist ! De azi înainte, însă, am isprăvit cu asta. Gata ! Mă îndrept și mă fac mai bun.

— Deie Domnul să fie așa ! încheie Foma Fomici, cu un suspin cucernic, ridicîndu-se ca să se retragă în odaia sa pentru siesta de după-masă. Foma Fomici obișnuia să doarmă puțin după prînz.

Ca să închei acest capitol, îngăduiți-mi să adaug cîteva cuvinte despre raporturile mele personale cu unchiul și să explic în ce împrejurări mi-a fost dat să-l cunosc pe Foma Fomici, nimerind cu totul neașteptat în vîltoarea unor întîmplări nemaipomenite pînă atunci în viața molcomă a binecuvîntatului Stepan-cikovo. În felul acesta, aș încheia introducerea mea și aș trece de-a dreptul la miezul istorisirii.

De mic copil, am rămas orfan și singur pe lume, cînd unchiul a luat asupra-și grija întreținerii și a creșterii mele ca un adevărat tată ; într-un cuvînt, a făcut pentru mine ceea ce de multe ori nici unii părinți adevărați nu fac pentru propriile lor odrasle. Chiar din prima zi a sosirii mele în casa lui, m-am atașat de el din tot sufletul. Aveam pe atunci vreo zece ani și îmi aduc aminte că ne-am împrietenit repede și de atunci m-am simțit legat de el din toată inima. Mînam împreună sfîrleaza ; o dată am furat boneta unei zgripturoaice bătrîne, o rudă mai îndepărtată, am legat boneta imediat de coada zmeului de hîrtie pe care l-am înălțat pînă-n nori. Trecură ani de zile după aceea și l-am revăzut pe unchiul meu scurt timp la Petersburg, la terminarea studiilor mele, făcute tot pe cheltuiala sa. De data aceasta, atașamentul meu față de dînsul îmbracă coloritul ardoarei tinerrești : m-au uimit și m-au mișcat îndeosebi nemărginita lui generozitate, blîndețe, sinceritate și voioșia naivă care mi-au cîștigat fără nici o rezervă dragostea și admirația. Absolvind universitatea, am stat un timp la Petersburg fără nici o ocupație, deplin convins, după cum se întîmplă cu toți cei de vîrsta mea, că, în

durind, voi fi chemat să întâptuiesc niște lucruri extraordinare și poate chiar mărețe. Nu-mi venea de loc să părăsesc capitala. Întrețineam cu unchiul o corespondență destul de sporadică, schimbînd scrisori rare, mai ales cînd aveam nevoie de bani — cereri pe care nu mi le refuza niciodată. Într-o zi, însă, primind vizita unui om de încredere al unchiului, trimis cu diferite treburi la Petersburg, am aflat că la ei acolo, la Stepancikovo, se petrec niște lucruri ciudate. Aceste vești venite neașteptat m-au surprins și m-au tulburat. Am început să-i scriu unchiului mai des. Îmi răspundea de fiecare dată foarte încîlcit și cam ciudat, atingînd numai chestiuni privitoare la studiile mele din care reieșea că pune mari speranțe în viitoarea mea activitate științifică și că se mîndrește de succesele ce mă așteaptă. Apoi, deodată, după o tăcere destul de lungă, am primit o scrisoare cu totul deosebită de cele de pînă atunci, plină de subînțelesuri, aluzii ciudate, contra-ziceri inexplicabile, și care mi-a provocat o mare nedumerire. Se cunoștea că o scrisese într-o stare de tulburare nemărturisită. Un singur lucru reieșea însă absolut limpede : unchiul stăruia cu toată seriozitatea și aproape implorîndu-mă să mă căsătoresc oît mai degrabă cu fosta lui pupilă, fiica unui funcționar sărac din provincie cu numele de Ejevikin ; fata promise o educație aleasă într-o școală din Moscova, pe cheltuiala unchiului, după care venise în casa lui ca guvernanta la cei doi copii. Mai scria că ființa aceasta este foarte nenorocită, că aș putea să-i fac fericirea și că ar fi din parte-mi o faptă plină de mărinimie ; de aceea, apela la noblețea și generozitatea mea sufletească, făgăduind totodată că va avea grijă s-o și înzestreze. De altfel, fraza privitoare la înzestrarea fetei suna foarte misterios, părea formulată cu multă prudență și fereală, iar scrisoarea se încheia prin rugămîntea lui ca toată chestiunea aceasta să rămînă o mare taină între noi doi. Scrisoarea m-a uluit, silindu-mă să fac tot felul de presupuneri, din care cauză, în cele din urmă, mă apucară durerile de cap. Căci, pe bună dreptate, care tînră, ca mine, abia ieșit de pe băncile școlii, n-ar fi fost zguduit de o asemenea propunere, fie chiar și prin latura ei romantică, bunăoară ? Auzisem, de altfel, că guvernanta aceasta tînră este o fată foarte frumoasă. Neștiind ce să fac și cum să procedez, i-am răspuns îndată unchiului că plec neîntîrziat spre Stepancikovo. O dată cu scrisoarea unchiul îmi trimisese și bani de drum. Cu toate acestea, ros de îndoieli și neli-niște, am mai întîrziat la Petersburg vreo trei săptămîni. Cînd, într-o zi, m-am întîlnit întîmplător cu unul din foștii camarazi ai

unchiului care în drum din Căucaz la Petersburg trecuse pe la Stepancikovo. Era un om în vîrstă, așezat și chibzuit, holtei convins. Cu profundă indignare îmi povesti el despre Foma Fomici, comunicîndu-mi totodată și un fapt despre care n-aveam idee pînă atunci, și anume, că Foma Fomici și generăleasa hotărîseră să-l însoare pe unchiul meu cu o ființă foarte ciudată, o fată bătrînă și aproape scrîntită, avînd și o biografie tot atît de ciudată, dar și o avere de aproape o jumătate de milion ruble; că generăleasa reușise s-o convingă pe această domnișoară c-ar fi rude și astfel o aduseseră în casa unchiului; că unchiul e complet desperat, dar că se va căsători, probabil, în cele din urmă, cu jumătatea de milion zestre; că, în sfîrșit, cele două capete deștepte, generăleasa și Foma Fomici au inițiat niște persecuții groaznice împotriva sărmanei guvernante, lipsite de apărare, și caută din răspuțeri s-o alunge din casă, de teamă, probabil, ca nu cumva colonelul să se îndrăgostească de dînsa, dacă nu cumva și pentru motivul că el se și îndrăgostise. Cuvintele acestea din urmă mă uluiră. De altfel, toate încercările mele de a afla dacă unchiul meu e îndrăgostit cu adevărat rămaseră fără un răspuns precis, fie pentru motivul că fostul camarad al unchiului nu era în cunoștință de cauză, fie pentru că ezita să-mi spună tot ce știe; în general, relatările lui erau destul de zgîrcite și evazive în privința amănuntelor cerute de mine. Am rămas pe gînduri; ciudat, știrile obținute veneau în contrazicere cu scrisoarea și propunerea unchiului!... Dar nu era timp de pierdut. Am hotărît să plec imediat la Stepancikovo, însuflețit de dorința nu numai de a-l ajuta și a-l consola pe unchiul, ci chiar de a-l salva, dacă va fi posibil, adică de a face ca Foma să fie alungat, căsătoria proiectată cu fata aceea bătrînă să fie zădărnicită și, în sfîrșit, întrucît după părărerea mea definitivă, pretinsa dragoste a unchiului nu era decît o născocire răutăcioasă a lui Foma Fomici — s-o fac fericită pe sărmana guvernantă, desigur foarte frumoasă, cerîndu-i mîna, oferîndu-i ocrotirea mea etc. etc. Treptat, m-am însuflețit într-atîta, încît, tînăr cum eram și lipsit de orice ocupație, am trecut din stadiul îndoielilor în cealaltă extremă: ardeam de dorința să fac cît mai repede tot felul de isprăvi eroice și extraordinare. Începu să mi se pară chiar că eu însumi dau dovadă de o mare generozitate sacrificîndu-mă în chipul cel mai nobil, ca să fericesc o făptură nevinovată și încîntătoare — într-un cuvînt, țin minte că

tot drumul eram tare mulțumit de mine însumi. Vara era în toi ; soarele de iulie strălucea dogoritor ; în fața mea se desfășura întinsul de necuprins al lanurilor de grâu în pîrg... Stătusem atîta timp zăvorît în Petersburg, încît mi se părea că abia acum văd lumea așa cum este ea cu adevărat !

II

DOMNUL BAHCEEV

Mă apropiam de ținta călătoriei mele. Străbătînd orașelul B., de la care nu-mi mai rămîneau de parcurs decît zece verste pînă la Stepancikovo, a trebuit să mă opresc la un fierar de lingă barieră ca să lipească șina crăpată de la una din roțile tarantasului meu. Reparația era simplă și n-ar fi cerut mult timp și de aceea am hotărît să nu mai intru în vreun local, ci să aștept în fața fierăriei. Coborînd din trăsură, am văzut un domn gras care fusese nevoit, ca și mine, să se oprească pentru niște reparații la trăsură. Stătea de o oră sub arșița cumplită, striga, înjura și-i zorea nerăbdător pe meșterii care se agitau în jurul unei trăsuri superbe. Chiar de la prima ochire, domnul acesta supărat mi-a făcut impresia unui om tare morocănos. Avea vreo patruzeci și cinci de ani, era de statură mijlocie, burduhănos și cu obrajii ciupiți de vărsat. Obezitatea, nodul gîtului proeminent și obrajii bucălați mărturiseau o viață îmbelșugată de moșier de la țară. Avea în chipul său ceva femeiesc, care sărea în ochi de la prima vedere. Purta niște haine largi, comode, îngrijite, dar nu după ultima modă.

N-am putut înțelege de ce s-a arătat pornit și împotriva mea, cu toate că mă vedea pentru întîia oară și nu schimbasesm încă nici o vorbă. Am observat acest lucru după privirile lui furioase pe care mi le arunca din clipa cînd mă văzuse coborînd din trăsură. Și totuși, tare aș fi vrut să-i fac cunoștință, deoarece, din pălăvrăgeala servitorilor săi, am înțeles că vine de la Stepancikovo, dintr-o vizită la unchiul meu, și ar fi fost un prilej de a mai afla cîte ceva de la dînsul. Am schițat un salut, ridicîndu-mi șapca și am încercat cu toată amabilitatea să remarc cît de neplăcute sînt uneori întîrzierile de acest fel pentru un drumeț ; dar dom-

nul cel gras mă măsură oarecum în silă, din cap pînă în picioare, cu o privire plictisită și nemulțumită, mormăi ceva sub nas și îmi întoarse greoi spatele. Această parte a persoanei sale, deși oferea un material abundent pentru niște reflecții foarte interesante, nu era totuși cît de cît propice pentru o conversație plăcută.

— Grișka ! Ce tot bombăni acolo ! Acuși pun biciul pe tine !... zbieră el deodată la servitorul său, ca și cum nici n-ar fi auzit ceea ce îi spuseseam despre neplăcerile unor asemenea întîrzieri în drum.

Acest „Grișka“ era un servitor bătrîn, cu părul cărunț și cu favoriți stufoși, albi, îmbrăcat într-un surtuc cu poale lungi. Se vedea că și el era foarte supărat și bodogănea ceva sub nas. Între boier și slugă avu loc îndată o explicație plină de năduf.

— Cum de nu ! Zbieră mai tare ! mormăi Grișka, însă destul de tare ca să audă toată lumea și se întoarse bosumflat să rînduiască ceva în trăsură.

— Cum ? Ce-ai spus ? „Zbieră mai tare“ ?... Ai căpiat, de-mi răspunzi așa ? zbieră la rîndu-i boierul cel gras, învinețindu-se la față.

— Dar ce tot îmi căutați nod în papură ? O vorbă nu poate spune omul !

— Nod în papură, zici ? Auziți ? Bodogănește împotriva mea și eu să n-am dreptul nici să crîcnesc măcar !

— Ce nevoie am să bodogănesc ?

— Ce nevoie, ce nevoie... Parcă nu știu eu pentru ce bodogănești : c-am plecat supărat de la masă — asta-i.

— Ce-mi pasă mie ! Dacă ar fi după mine, puteați să nu mîncați de loc. Nici o bodogăneală : vorbeam ceva cu fierarii.

— Fierarii... Dar cu ei ce ai ?

— N-am cu ei nimic, dar mi-e necaz pe trăsura asta.

— Dar cu ce te-a necăjit, mă rog, trăsura ?

— De ce s-a stricat ! N-are voie să se strice, să stea teafără cum îi șade bine.

— Pe trăsură, auzi... Las-că te cunosc eu ; cu mine ai tu ce ai, nu ou trăsura. El e vinovatul și tot el sare cu gura !

— Dar ce aveți, boierule, de v-ați legat de mine ? Lăsați-mă în pace !

— Atunci, de ce tot drumul ai stat ca o bufniță, o vorbă n-ai schimbat cu mine, ai ? Doar în alte dăți nu-ți tace gura !

— Mi se băga o muscă în gură, de-aia am tot tăcut și am stat ca o bufniță. Ați vrea, poate, să vă spun la povești ? Luați-o atunci la drum pe Melania, că aia vă ține numai în povești.

Burduhănosul deschisese gura să mai spună ceva, dar tăcu, negăsind, probabil, un răspuns. Iar servitorul, mulțumit de dialectica sa și de influența asupra stăpînului, demonstrată față de martori, se întoarse către lucrători și, cu un aer și mai important, se apucă să le explice ceva.

Încercarea mea de a face cunoștință rămăsese zadarnică, mai ales din pricina neîndemînării mele, dar o împrejurare neașteptată îmi veni în ajutor. O mutră somnoroasă, nespălată și cu părul vîlvoi apărui deodată în fereștriuca unui coș de cupeu, lăsat cine știe din ce vremuri uitate fără roți lingă fierărie, așteptîndu-și zadarnic rîndul să intre în reparație. Apariția acestei figuri caraghioase stîrni printre meșteri un hohot de rîs general. Omul din cupeu fusese încuiat înăuntru și n-avea cum să iasă. Trezindu-se după o betie cruntă, se ruga acum zadarnic să fie lăsat să iasă ; în cele din urmă, imploră pe careva să-i aducă dalta. Toate astea avură darul să provoace hazul celor de față.

Există firi care se încîntă și se distrează grozav la vederea unor lucruri destul de ciudate. Mimica unui țăran beat, un om poticnindu-se și căzînd în stradă, cearta între două cumetre etc. etc. le provoacă acestor oameni, nu se știe de ce, o veselie nestăpînită. Moșierul cel gras făcea parte din această categorie de oameni. Treptat, chipul lui se transformă, devenind din morocănos și încruntat potolit și blînd, pentru ca, la urmă, să se însenineze de tot.

— Ei, pe cine văd, parcă-i Vasiliev, întrebă el cu simpatie. Cum naiba a nimerit acolo ?

— E Vasiliev, cucoane, chiar el este ! confirmară voci din toate părțile.

— E după chef, boierule, a făcut-o lată, adăugă un lucrător mai în vîrstă, înalt și uscățiv, cu o expresie severă în ochi și avînd aerul de a se considera mai-marele celorlalți lucrători ; a făcut-o lată rău, boierule ; de trei zile nu s-a mai dus la stăpîn și se ascunde la noi ! Cere acum o daltă. Și ce-ai să faci cu dalta, prostule ? Vrea să-și pună amanet și cea din urmă sculă care i-a mai rămas !

— Lasă, Arhipușka ! Banii sînt ca porumbeii : vin în zbor și pleacă în zbor. Dă-mi drumul, pentru numele lui Dumnezeu, se

rugă Vasiliev cu un glas subțire, răgușit, scoțându-și iar capul prin fereastră.

— Stai acolo liniștit, și nu mai face pe grozavul ! răspunse sever Arhip. De trei zile nu mai sementi a om ; l-au adunat de pe uliță azi-dimineață ; fii mulțumit că te-am ascuns de privirile lui Matvei Ilici ; i-am spus că ești bolnav, că te-au apucat, adică, niște junghiuri vechi.

O explozie de râsete izbucni la aceste cuvinte.

— Da unde mi-i dăta ?

— La Zui al nostru ! Altă vorbă nu știi ! E un bețiv fără leac, boierule !

— He-he-he ! Văd și eu acum ce poamnă-mi ești ! Așa lucrezi tu în oraș, va să zică ! Îți amănatezi sculele, hai ? zise rîzînd burduhănosul, înveselit la culme, și recăpătîndu-și buna dispoziție.

— Și ce meșter priceput, nici la Moscova nu găsești unul ca el ! Și uite-l în ce hal e, ticălosul, adăugă el cu totul neașteptat, adresîndu-mi-se mie. Dă-i drumul, Arhip : poate că are nevoie să se mai plimbe.

Porunca boierului fu ascultată. Cuiul, pe care-l băgaseră în ușa cupeului ca să-și bată joc de Vasiliev cînd s-o trezi, fu scos și acesta se înfățișă plin de noroi și cu hainele ferfeniță. Clipind la soare și punînd palma streășină la ochi, privi în jurul său.

— Ce de-a lume adunată, nene, nene ! zise Vasiliev, mirat, clătînînd din cap, te pomenesci că toți sînt tre...ji pînă la unul, adăugă el tărăgănat, cu un aer gînditor, melancolic și pocăit. Hai noroc, fraților ! Da ce atîta hărnicie pe voi dis-de-dimineață ?

O nouă explozie de rîs fu răspunsul la acest salut neașteptat.

— Care dimineață, nenorocitul, nu vezi ce sus e soarele ? E ziua-namiaza mare !

— Treanca-fleanca, mere acre !

— Vorba aia, ce-am avut și ce-am pierdut !

— He-he-he ! E bun de gură, pișicherul ! se entuziasmă boierul cel gras, zguduit de rîs, și privindu-mă iar cu bunăvoință. Și nu ți-e rușine, Vasiliev ?

— Beau de necaz, boierule, Stepan Alexandrovici, de necaz și de amărăciune, răspunse grav Vasiliev, dînd din mîină cu năduf, dar și vizibil încîntat că poate să-și mai spună o dată păsul.

— Ce necaz, secătură ?

— Un necaz, cum nu s-a mai pomenit, cucoane : am ajuns cu toții la cheremul lui Foma Fomici.

— Cum ? Cine ? strigă moșierul tresărînd.

Am făcut și eu un pas înainte : pe neașteptate, lucrurile începură să mă intereseze direct.

— Noi, toți cei din Kapitonovka. Stăpînul nostru, colonelul — Dumnezeu să-l aibă în pază — își trece moșia, Kapitonovka noastră, cu zapis, pe numele lui Foma Fomici ; un dar de șaptezeci de suflete. „Ți-o dau în stăpînire veșnică, Foma ! Acum, zice, ești sărac lipit pămîntului ; nici o para chioară nu ți-a rămas de la răposatul taică-tău. Pentru că tatăl tău, își urmă Vasiliev povestirea, presărînd-o cu răutăți veninoase pe seama lui Foma Fomici, pentru că tatăl tău, zice, a fost un nobil de viță veche, da nu se știe de unde și cum ; se oploșea, ca și tine, pe la curțile boierești, mîncînd de pomană pe la bucătării. Să-ți fac, zice, danie Kapitonovka, ca să fii și tu moșier adevărat, proprietar de iobagi, în toată regula, să poți sta și tu pe cuptor, lipsit de griji, și să huzurești ca nobilii“, zice...

Dar Stepan Alexeevici nu mai asculta. Efectul celor auzite din gura bețivanului Vasiliev fu extraordinar. Din stacojie, fața i se făcuse aproape vînată, ochii înecați în grăsime se injectară de sînge, bărbia îi tremura. Mi se făcu teamă să nu-l lovească damblaua.

— Asta-i culmea ! zise el, în sfîrșit, aproape sufocîndu-se. Ne-maipomenit ! Foma să ajungă moșier ! Un parazit, un linge-blide... Ptiu ! Să-i ia dracu pe toți ! Ia, mai isprăviți odată, voi de acolo ! Dă-i drumul acasă !

— Îngăduiți-mi să vă întreb, cutezai eu, făcînd nehotărît un pas înainte, ați binevoit să pomeniți de Foma Fomici, al cărui nume de familie mi se pare că este, dacă nu greșesc, Opiskin. Vedeți, aș fi vrut..., într-un cuvînt, am anumite motive să mă interesez de această persoană, și tare aș vrea să știu în ce măsură putem da crezare acestui om simplu, cum că stăpînul său, Egor Ilici Rostanov, vrea să-i doneze lui Foma Fomici unul din satele sale. Mă interesează mult, și eu...

— Dă-mi voie atunci să te întreb și eu, mă întrerupse domnul cel gras, în ce anume privință te interesează această persoană, după cum ai binevoit să te exprimi ; căci eu unul i-aș spune mai degrabă canalie, nu persoană ! Nici n-are mutră de om, pocitania dracului, e o rușine a omenirii !

I-am explicat că deocamdată nu-l cunosc și nici nu știu nimic despre Opiskin, dar că Egor Ilici Rostanov îmi este unchi, iar eu mă numesc Serghei Alexandrovici cutare,

— Aha ! Nepotul, va să zică, învățatul ? Dar bine, tătuță, de ce nu spui așa ! Nici nu știi cu câtă nerăbdare ești așteptat acolo ! strigă domnul cel gras, bucurându-se sincer. Tocmai vin de la Stepancikovo ; a trebuit să plec de la masă cînd s-a servit budinca : n-am mai putut sta cu afurisitul acela de Foma la aceeași masă ! M-am certat cu toți din pricina lui... Ce surpriză ! Dar, iartă-mă, scumpule, nici nu mă cunoști încă : eu sînt Stepan Alexeevici Bahceev și te țin minte de pe cînd erai încă de-o șchioapă... Cine și-ar fi închipuit ?... Dă-mi voie...

Și domnul cel gras veni să mă îmbrățișeze și să mă sărute.

După aceste prime efuziuni sentimentale, am căutat să folosesc excelenta ocazie ce mi se oferea și am început să-l întreb fără zăbavă.

— Dar cine e, mă rog, acest Foma ? Cum de a pus stăpînire pe toată casa ? De ce nu l-au luat la goană ca pe un cîine ! Mărturisesc...

— Să-l dea afară pe Foma ? Nu-ți dai seama ce vorbești, tinere ! Păi, Egor Ilici în prezența lui umblă în vîrfurile picioarelor ! Dacă ți-aș spune că, într-o zi, îi trăsnește lui Foma să dea ordin ca ziua de joi, cum era după calendar, să fie socotită miercuri și că toată lumea, pînă la unul, crede-mă, a socotit joia drept miercuri. „Nu vreau să fie astăzi joi, zice, vreau să fie miercuri.“ În felul acesta, conacul a avut două zile de miercuri într-o săptămînă. Și să nu-ți închipui, cumva, că o spun numai așa, de florile mărilor, ca să te impresionez ! Nici gînd. Ci ca să vezi cu ce pramatie avem de-a face. Mare-i grădina lui Dumnezeu !

— Am auzit despre asta, dar, mărturisesc...

— Mărturisesc, mărturisesc ! Altă vorbă nu știi ? Ce ai de mărturisit, mă rog ? Ascultă mai bine ce ți-o spune eu, că aș avea ce să povestesc. Mama colonelului Egor Ilici, după cum știi, este o doamnă venerabilă și, pe deasupra, și generăleasă, dar eu cred că s-a scrîntit de tot : nu știe, nu aude decît ce spune Fomka. Ea este capul răutăților, ea l-a adus în casa colonelului. A vrăjit-o, se vede, căci nu iese nici atîtica din cuvîntul lui Foma, deși poartă titlul de excelență pentru că s-a măritat la vîrsta de cincizeci de ani cu generalul Krahotkin. Cît despre Praskovia Ilinișna, sora lui Egor Ilici, fata asta bătrînă de patruzeci de ani, ce să-ți spun : nu știe decît să zică ah ! și oh ! și să cotcodăcească toată ziua bună ziua, de ți-e și lehamite ! Atîta doar că e de sex feminin ; dar nu sînt de loc dispus s-o respect numai pentru că e de sex feminin ! Ptiu ! Mi-e și silă să vorbesc, de aceea prefer să tac ;

oricum, ți-e mătușă. Singură Alexandra Egorovna, fiica colone-lului, cu toate că e o codană încă — n-are decît șaisprezece ani — s-a dovedit a fi mai deșteaptă decît toți : nu recunoaște nici un Foma, îi refuză orice respect și-l înfruntă cu atîta curaj, de ți-e mai mare dragul s-o privești. E pur și simplu adorabilă ! Și are perfectă dreptate. Cum ar putea să-l respecte, și pentru ce merite, cînd pînă mai deunăzi acest Fomka îl făcea pe măscăriciul genera-lului și se maimuțărea în fel și chip și umbla în patru labe, imi-tînd diferite animale. Da se vede treaba că s-a întors lumea pe dos, căci de unde omul nostru era înainte fruntea cozii la nerozi, a ajuns deodată bulibașa peste toți. Și să-l vezi acum pe unchiul dumitale, cită considerație îi arată acestui măscărici în retragere, cu ce respect îl ascultă, ca pe un părinte, cum îl ține în ramă po-leită și cum se închină pînă la pămînt în fața acestui ticălos care-i mănîncă pîinea de pomană... ptiu !

— Mă rog, sărăcia nu-i un viciu... Și... mărturisesc... dar, da-ți-mi voie să vă întreb, cum arată... e chipeș, e inteligent ?...

— Cine, Foma ? Cum să nu, o mîndrețe de om ! răspunse Bahceev cu glasul tremurînd de necaz. (Simțeam că întrebările mele îl cam enervează și că începe să mă privească chiorîș.) O mîndrețe de om, firește, ce mai ! Auzirăți, oameni buni : ce probă de frumusețe a descoperit dumnealui ! Ei bine, domnul meu, află că e hîd, hîd și seamănă cu toate lighioanele laolaltă, o adevărată pocitanie dacă vrei să știi cu tot dinadinsul. Să fi fost barem un om deștept, ticălosul, de la care să auzi vreo vorbă de duh, să prinzi o sclipire de haz — atunci, mă rog, treacă-meargă, i-aș mai ierta, poate, scîrboșeniile, de dragul spiritelor lui. Dar nici măcar atîta ! Le-o fi turnat el acolo la toți vreo băutură din alea cu far-mece, vrăjitorul dracului ! Ptui ! Mi se năclăiește limba cînd vor-besc de el. Mai bine scuipe și tac. M-ai scos din răbdări cu pre-supunerile astea ale dumitale, domnule ! Ei hai, ce faceți voi acolo ? Tot nu sînteți gata ?

— A mai rămas să-l potcovim pe Voronok, răspunse moro-cănos Grigori.

— Pe Voronok ! O să-ți arăt eu ție Voronok !... Da, domnule, aș putea să-ți povestesc niște lucruri, să rămii cu gura căscată pînă la a doua venire a lui Hristos. Și cînd te gîndești că era o vreme cînd îl respectam și eu pe Foma, mă crezi ? Uite, mărturi-sesc sincer halul de prostie în care am fost în stare să ajung ! M-a dus și pe mine. Atotștiutorul ! Toate le știe, a studiat toate știin-tele ! Și picături de ale lui mi-a dat să înghit, căci, cu toată înfă-

țigăria mea, stau cam prost cu sănătatea, flăcăule. O să te mire, poate, dar sînt un om bolnav, să știi. Ei bine, cît pe-aci era să dau ortul popii de pe urma picăturilor lui. Dar să nu zici nimic, taci și ascultă. Cînd ai să ajungi acolo, ai să le vezi singur pe toate. O să-l aducă pe colonel pînă la lacrimi de sînge ; lacrimi de sînge o să verse colonelul, așa să știi, dar va fi prea tîrziu. Nici unul din vecinii săi de prin împrejurimi nu mai vine pe la colonel din cauza lui Fomka afurisitul. N-a rămas om care, trecînd pe la colonel, să nu fi plecat jignit de canalia asta. Ce să mai zic de mine, cînd nici pe oamenii cu cinuri nu-i cruță ! Pe toți îi dăscălește : l-a apucat un fel de boală a moralizării... Numai el este un om înțelept și mai deștept decît toți, și toți ceilalți numai pe el trebuie să-l asculte. Numai el are cap de savant. Și ce-i dacă e savant ! Numai fiindcă ești un savant trebuie numaidecît să-l sfîșii pe cel neînvățat ?... Și cînd se apucă să trîncănească cu limba lui savantă, ta-ta-ta ! ta-ta-ta ! Și dă-i, și dă-i fără oprire... Are o limbă, de-ți vine s-o tai pe loc și s-o arunci la gunoi, dar cred că și acolo n-ar mai tăcea pînă cînd n-ar mînca-o ciorile. Și ce s-a mai îngîmfat, ce se mai umflă în pene ca un curcan, ce se mai grozăvește ca șoarecele la grămada de păsat. A început să se vîre chiar și acolo pe unde nici capul nu i-ar încăpea. Ce să mai vorbim ! I-a mai trăsmit prin cap dumnealui să-i învețe franțuzește pe servitorii de la conac ! Voia dumitale, n-ai decît să nu mă crezi, dar așa este cum îți spun. O să le fie de mare folos, zice, în serviciul lor, slugilor, adică netoților, țopîrlanilor ! Ptiu ! Mare nerușinat, trăsni-l-ar să-l trăsnească ! Ce nevoie are, mă rog, o slugă să vorbească franțuzește, te întreb eu ? De altfel, la ce ne-ar folosi chiar și nouă să știm franțuzește ? Ca să ne sclifosim prin saloane, ciripind cu domnișoarele la mazurcă sau miorlăind complimenturi nevestelor altora ? Stricăciune și dezmaț, asta este ! Eu știu una și bună : ai dat pe gît o carafă de votcă, și vorbești toate limbile de pe lume ! Iată ce părere am eu despre limba voastră franțuzească ! Sînt convinși că și dumneata te prăpădești după conversația franțuzească ; „ta-ta-ta ! ta-ta-ta ! dă-i cu pliscul, nu te lăsa !“ adăugă Bahceev, privindu-mă cu revoltă și dispreț. Și așa, va să zică, faci parte și dumneata din tagma cîrturarilor ; ești un om învățat, nu-i așa ? Ți-ai ales drumul acesta ?

— Da... mă interesează mai ales...

— Cunoști, desigur, rosturile tuturor științelor ?

— Cam așa ceva, adică nu... Mărturisesc că în prezent mă preocupă mai mult observarea faptelor... Am tot stat la Petersburg, și acum mă grăbesc să ajung la unchiul...

— Și cine te-a pus să te urnești din loc ? Mai bine rămîneai acolo, dacă aveai unde sta ! N-avea nici un rost să te grăbești la unchiu-tău. Te asigur, flăcăule, că aici nu faci nici o ispravă cu în-vățătura ta, oricît de multă ai avea ; iar unchiul, în loc să te ajute, mai mult o să te încurce ; te bagi singur în laț ! Eu unul am pierdut la ei acolo cîteva kilograme în greutate, într-o singură zi. Mă crezi ori nu c-am slăbit acolo într-o singură zi ? Văd eu că nu-ți vine să-mi dai crezare. Cum vrei, n-ai decît să nu mă crezi.

— Ba vă cred, cum să nu vă cred ? Numai că nu înțeleg... am răspuns eu din ce în ce mai încurcat.

— Mă crezi dumneata, dar eu nu te cred ! Voi, cărturarii, vă tot vînzoliți mereu și vă credeți buricul pămîntului ; și tare vă mai lăudați ! Drept să-ți spun, nu-mi place, flăcăule, tagma asta a voastră cărturărească ; uite aici îmi șade, pe ceață ! Am avut prilejul să am de-a face cu alde voi, la Petersburg. Ce să-ți spun : erau toți niște deșucheți ; niște *farmazoni*. Se ridică împotriva credinței ; un păhărel de rachiu se tem să bea, de parcă i-ar mușca — ptui ! M-ai supărat rău, flăcăule, nici nu-ți povestesc mai mult ! Doar nu m-am tocmit să-ți spun la snoave ; de altfel, mi-a obosit și limba. Doar n-o să iau toată lumea în răspăr ; aș cădea și în păcat... Atîta doar îți mai spun despre isprăvile cărturarului dumitale : că pe Vidopleasov, lacheul unchiului dumitale⁸, l-a scos din minți de-a binelea ; s-a scrîntit omul din pricina lui Foma Fomici...

— Știu eu ce i-ar trebui acestui Vidopleasov, se amestecă în vorbă și Grigori, care pînă atunci ascultase respectuos și grav toată convorbirea noastră. Să fiu în locul lor, aș pune să-i tragă cîteva rînduri de nuiete, vreo două sute de lovituri, nu mai mult, și să vezi cum se lecuiește el de toate prostiile astea nemțești ! I-aș scoate repede gărgăunii din cap !...

— Gura ! strigă boierul. Unde crezi că te afli ? Nu vorbi neîntrebat !

— Vidopleasov, am biiguit eu, nemaîștiind ce să spun. Vidopleasov... ce nume ciudat !...

— De ce ți se pare așa de ciudat, adică ? Văd că vă potrivești de minune cu Foma trăsnitul ! Aoleo, cărturarule, cărturarule !... Răbdarea mea ajunsese la capăt.

— Iertați-mă, dar ce aveți împotriva mea de vă năpustiți cu atîta pornire ? Ce vină am eu de toate astea ? Sincer vorbind, vă

ascult aproape de o jumătate de oră și tot n-am înțeles despre ce este vorba...

— N-ai de ce să te superi, flăcăule ! răspunse Stepan Alexeici, nu trebuie să te superi, neică ! Doar îți vorbesc cu mult drag. Nu te uita că sînt așa de pornit și chiar acum, în fața ta, am zbierat la omul meu. Ce-i drept, e o canalie din născare, Grișka ăsta al meu, dar tocmai d-aia țin la el atît de mult și mi-e drag, ticălosul. Sînt victima firii mele prea sensibile, ca să spun drept, și numai din pricina lui Fomka, el e vinovat de toate astea ! Omul ăsta o să mă bage în mormînt, jur că mă bagă în mormînt ! Și acum, uite, dacă stau de două ore în soare, e tot din cauza lui. M-aș fi dus, poate, pe la protopop, pînă cînd gugumanii ăștia vor izbuti cumva să-mi dreagă trăsura. E un om tare de treabă protopopul de aici, dar afurisitul de Fomka într-atîta m-a enervat, încît nici de protopop nu-mi mai arde ! Naiba să-i ia pe toți ! Țștia de aici nici măcar un tractir mai curățel n-au fost în stare să deschidă. Toți sînt niște ticăloși și nemernici, toți pînă la unu ! Hai să zicem să fi avut, acolo, un cin mai simandicos, aferim ! Își reluu Bahceev gîndul la Foma Fomici, care-l urmărea, se vede, tot timpul și de care nu reușea să scape nici o clipă ; atunci, mă rog, poate că l-aș ierta cel puțin pentru gradul pe care îl are ; dar așa, nici măcar atîta ; știu foarte bine că n-are nici un cin. A suferit, cică, pentru adevăr și dreptate undeva, cîndva, dar cînd și unde — nu știe nimeni și pentru meritele astea nemaipomenite, și numai de la el auzite, toată lumea trebuie să se tîrască la picioarele lui ! E un diavol, nu altceva ! Cum nu i-a convenit ceva — sare în sus și țipă ca din gură de șarpe ! „Sînt ofensat, zice, toată lumea mă jignește aici, îmi scoate ochii cu sărăcia mea, nu mi se dă nici cel mai mic respect !“ Fără Foma n-are nimeni voie să se așeze la masă, în timp ce el nu se urnește din odaia lui, țipînd că a fost jignit profund ; și se tînguie și se jelește că este un biet pribeag, și poate să trăiască și cu un codru de piine neagră. Cum simte însă că, în cele din urmă, toată lumea s-a așezat la masă, apare și el, și dă-i, și dă-i cu pisălogeala : „Așa, va să zică, v-ați așezat la masă fără mine ? Ce dovadă mai grăitoare vreți că sînt socotit aici drept un nimic, o zdreanță de aruncat ?“ Într-un cuvînt, își bate joc de toată lumea ! Am tăcut eu cît am tăcut, de a crezut, probabil, că voi sta și eu sluj în fața lui, țopăind și dănțuind pe lăbuțele dinapoi ; ho, ho !... Ușurel-ușurel, amice, căci cu mine așa ceva nu ți-o merge, nenisorule ; cu mine așa ceva nu se prinde, drăguțele ; mai pune-ți

pofta-n cui, scumpule ! Îi fi tu un șmecher mare, dar pe mine nu mă duci ! Egor Ilici mi-a fost camarad de regiment. Eu am demisionat cu gradul de sublocotenent, iar el a ieșit anul trecut în retragere cu gradul de colonel. Îi spun : „Ascultă-mă, bădie, îți faci păcatul cu tine, ai să te nenorocеști, nu te lăsa călărit de Foma ăsta ! Ai să verși lacrimi amare !“ „Să nu spui asta, e un om admirabil, zice (auzi ? Fomka — un om admirabil !) ; mi-e prieten, zice ; mă învață să fiu modest și să duc o viață plină de virtuți.“ „Deh, mi-am zis, împotriva virtuții n-ai ce spune ! Dacă a ajuns treaba să te învețe Foma cum să trăiești în modestie și în virtute, înseamnă că ai ajuns rău de tot.“ Să luăm chiar și cazul de astăzi : pentru ce crezi că a stîrnit el un tărăboi întreg, de i-a înnebunit pe toți ? Să-ți spun eu pentru ce și ai să rămii cu gura căscată. Mîine e sfîntul Ilie (domnul Bahceev își făcu semnul crucii) ; e ziua onomastică a lui Iliușa, băiatul unchiului dumitale. Îmi propusesem să petrec ziua asta la ei, rămînînd și la masă ; adusesem și o jucărie comandată special din capitală : un neamț pe arcuri sărută mîna logodnicei sale, care în timpul acesta își șterge lacrimile cu batista — o jucărie superbă ! (Acum n-o mai dăruiesc, *Morgen früh !* Uite-o colea, zace în trăsură, de altfel și nasul neamțului a fost cam ciuntit ; o duc înapoi.) Egor Ilici ar fi vrut, bineînțeles, ca ziua aceasta, s-o petreacă într-un cadru sărbătoreasc, cu veselie și cu voie bună. Dar și aici s-a amestecat Fomka : „Ce rost are să faceți atîta caz de ziua lui Iliușa, zice ? Mie, va să zică, n-o să-mi dați acum nici un fel de atenție, va să zică ?“ Ca să vezi, ce pramatie ! E gelos și invidios pe un băiețel de opt ani, că de ce, adică, e sărbătorit numai el ! Ai mai pomenit așa ceva !... „Și eu sînt onomastic, zice !“ „Păi, e sfîntul Ilie, ziua dumitale e de sfîntul Toma !“ „Ba nu, zice, și de sfîntul Ilie sînt onomastic !“ Ascult, tac și rabd. Și ce crezi, flăcăule ? Umblă cu toții în vîrfurile picioarelor și se sfătuiesc în șoaptă ce să facă : să-l sărbătorească de sfîntul Ilie, sau nu, să-l felicite, sau nu ? Căci dacă nu-l felicită — s-ar putea să se supere ; dacă îl felicită — s-ar putea, fe-rească Dumnezeu, s-o ia drept batjocură. Ca să vezi, ce trăsniți ! În sfîrșit, ne așezarăm la masă... Dar tu, flăcăule, mă ascuți, ori ba ?

— Vă ascult, firește ; vă ascult cu cea mai mare atenție, pentru că, datorită dumneavoastră, aflu, în sfîrșit, ce și cum... mărțurisesc...

— Aș, cu cea mai mare atenție ! Văd eu cu ce atenție... Nu cumva îmi spui înapoi că să mă necăjești, că mă ascuți cu atenție ?

— Vai de mine, de ce aş spune-o înadins ? Dimpotrivă. Şi, afară de asta, povesteşti... cu atita haz, încît mă simt ispitit chiar să notez istorisirea dumneavoastră.

— Cum ? Să notezi ? întrebă domnul Bahceev, cu oarecare teamă, privindu-mă cu bănuială.

— Bine, să zicem că n-am să notez... Aşa, mi-a venit un gînd.

— Nu cumva vrei să mă duci cu zăhărelul ?

— Adică cum vine asta ? întrebai eu cu mirare.

— Uite aşa. Mă încînţi, îţi povestesc totul, ca un prost, şi mă pomenesc mai tîrziu încondeiat într-o poveste de a ta.

M-am grăbit să-l asigur pe domnul Bahceev că nu sînt dintr-ăia, dar vedeam că nu izbutesc să-i alung bănuiala.

— Zici tu că nu eşti dintr-ăia ! Dar cine te ştie ? Poate că eşti unul şi mai al dracului. Uite, m-a ameninţat şi Foma că va scrie despre mine ca să mă dea la gazetă.

— Permiteţi-mi să vă întreb, l-am întrerupt eu, căutînd să schimb subiectul, spuneţi-mi, e adevărat că unchiul meu vrea să se însoare ?

— Ei şi ce dacă vrea ? Mare lucru ! Însoare-se, dacă-i arde de înşurătoare ; nu văd nimic rău în asta ; alta-i buba... adăugă domnul Bahceev îngîndurat. De, cum să-ţi spun, flăcăule, la asta chiar că n-aş putea să-ţi dau un răspuns precis. O mulţime de muieri s-au adunat acolo ca muştele la miere ; nu-i chip să înţelegi care din ele vrea să se mărite. Îţi mărturisesc prieteneşte : tare-s nesuferite muierile astea ! Ți se pare numai că ai de-a face tot cu nişte oameni — de fapt sînt o adevărată pacoste şi te bagă în păcate. Că unchiul dumitale e îndrăgostit lulea, Ți-o spun sigur. Dar să lăsăm asta acum : ai să te convingi personal ; nenorocirea e că prea o lungeşte. Dacă ai hotărît o dată să te însori, ce mai aştepţi — însoară-te ! Da Ți-ai găsit omul ! Se teme să nu afle Fomka ; chiar şi bătrînei nu îndrăzneşte să-i spună, căci aia, cînd s-o porni să Țipe, o aude tot satul, ba mai şi zvîrle din copite ca o măgăriţă năraşa. Ți se face lehamite de toate... De dragul lui Fomka, zice, că adică, bietul Foma Fomici o să se necăjească dacă vine în casă o nouă stăpîină ; pentru că atunci, zic eu, nici două ore n-ar mai putea rămîne licheaua în casa aceea. Stăpîina cea nouă îl dă afară cît ai olipi ; ori, dacă nu e proastă, întoarce lucrurile în așa fel, încît dumnealui nu-și mai găsește loc în tot județul ! Ei, și uite de aceea își face acum de cap Foma, ajutat de cucoana mare și caută să-i bage pe gît o soțioară de... de... dar de ce mă întrerupi, flăcăule ? Voiam să intru tocmai în miezul chestiunii, și tu mă în-

trerupi ! Nici atîta respect n-ai față de un om mai în vîrstă ! Nu se cade, flăcăule, să întrerupi pe un om bătrîn...

M-am grăbit să-i cer scuze și el continuă.

— Nu te mai scuza ! Îți vorbesc, frate, ca unui om învățat, ca să vezi și dumneata cum stau lucrurile și cum m-a jignit, nîtam-nisam, astăzi, ticălosul acela. Judecă și dumneata, dacă ești un om drept. Ne așezăm cu toții la masă ; ei bine, aproape să mă sfișie, nu altceva, în timpul prînzului ! Sa văzut chiar de la început : șade bosumflat și plesnește de ciudă ; părea că-i scrișnește tot sufletul ; să mă înece într-un pahar cu apă, canalia ! E atîta vanitate în omul ăsta, încît nu-și mai încape în piele de ambiție ! Și mă pomenesc deodată că începe omul să se lege de mine : îmi caută nod în papură ca să-mi facă și mie morală, să mă învețe ce înseamnă bunul-simț. Să-i spui musai de ce sînt așa de gras, adică. S-a legat ca scaiul : de ce adică sînt gras și nu sînt subțirel ? Ca să vezi, flăcăule, ce întrebare ! Are vreun haz, spune și dumneata ? Îi răspund liniștit că, adică, „așa a vrut și așa m-a făcut Dumnezeu, Foma Fomici : unul e gras, altul e slab ; împotriva voinței Domnului n-are ce face nici un muritor“. E un răspuns cît se poate de chibzuit, nu-i așa ? Ce părere ai ? „Ba nu, zice, ești proprietar de cinci sute de suflete, ai totul de-a gata, huzurești, te îndopi, zice, iar țării nu-i aduci nici un folos ; trebuie să ai o funcție, zice, și să nu-mi stai acasă numai cîntînd la armonică.“ Ce-i drept, cînd mă prinde cîteodată tristețea, îmi place să cînt la armonică. Răspund iarăși cu destulă înțelepciune : „Dar ce funcție aș putea să am eu, Foma Fomici ? Că nici o uniformă nu m-ar încăpea, cu pîntecele ăsta. Dacă o îmbrac și mă închei la toți nasturii, și, deodată, se întîmplă să strănut — zboară toți nasturii care încotro, iar dacă se mai întîmplă asta și în fața superiorilor, ferească Dumnezeu, ar socoti-o drept o necuviință — atunci ce te faci ?“ Ei bine, spune și dumneata, flăcăule, ce era de rîs în răspunsul meu ? Și, cu toate astea, să-l fi văzut cu ce poftă rîdea de mine : ha-ha-ha și hi-hi-hi... Adică, ce mai, fără pic de rușine, ca să vorbim drept, și pe urmă dă-i cu tot felul de ocări pe seama mea în dialectul franțuzesc : ești un *coșon* *, zice. Oricum, atîta pricep și eu, am înțeles unde bate el cu vorba asta *coșon*. „Fir-ai al dracului să fii de vrăjitor blestemat, îmi zic eu : mă crezi și pe mine un imbecil, ca să-ți bați joc și de mine ?“ Am răbdat cît am

* Porc (scris fonetic). Corect : *cochon* (fr.).

răbdat, dar la urmă, nemaiputîndu-mă stăpîni, m-am ridicat de la masă și, în fața întregii asistențe, i-am zis-o : „Am greșit, zic, în fața ta, preamărinimosule Foma Fomici ; am greșit crezîndu-te un om binecrescut, dar acum văd că nu ești decît un porc, ca și noi toți !” și am plecat de la masă, tocmai cînd se servea budinca. „Lua-v-ar naiba să vă ia, cu budinca voastră cu tot !...”

— Iertați-mă, am zis eu, după ce am ascultat relatarea domnului Bahceev, sînt gata să fiu de acord cu dumneavoastră în tot ce ați spus. Mai ales că n-am știut nimic din toate astea pînă acum... Să vedeți, însă, că în această privință mi-a venit chiar acum o idee.

— Și ce idee, mă rog, ți-a venit așa, dintr-o dată, nenîșorule ? Întrebă neîncrezător domnul Bahceev.

— Să vedeți, am început eu, încurcîndu-mă fără să vreau, poate că nu e locul să vă vorbesc despre asta acum, dar mi-am zis să v-o împărtășesc. Uitați-vă ce cred eu : se prea poate că ne înșelăm amîndoi în privința acestui Foma Fomici ; e cu putință ca toate ciudățeniile acestea ale lui să ascundă un caracter deosebit, poate că este chiar înzestrat de la natură — cine știe ? Sau poate că e un suflet dezamăgit, înrăit din pricina suferințelor îndurate, ca să zic așa, pornit să se răzbune pe toată omenirea. Am auzit că, într-o vreme, a fost un fel de măscărici. Poate că asta l-a umilit, l-a jignit, l-a revoltat ?... Mă înțelegeți : un om cu năzuințe nobile... conștient de posibilitățile sale... dar care se vede redus la rolul de măscărici !... Și iată-l, deci, plin de neîncredere și dispreț față de toată omenirea... Și poate că... dacă l-am împăca cu omenirea... cu oamenii adică, ar ieși la iveală o fire deosebită... chiar foarte, foarte remarcabilă și... și... este exclus să nu existe ceva neobișnuit în omul acesta ! Cum se poate explica altfel faptul că toată lumea se pleacă în fața lui ?

Într-un cuvînt, mi-am dat seama și eu însumi c-am îndrugat ceva foarte confuz. Lucru oarecum scuizabil la un tînăr ca mine. Dar domnul Bahceev nu era de loc dispus să mă scuze. Fixîndu-mă cu o privire gravă și severă în tot timpul tiradei mele, el se înroși deodată ca un curcan.

— Vrei să spui că Fomka acesta e un om deosebit ? întrebă el răstit.

— Știți, nici mie aproape că nu-mi vine să cred tot ce am spus acum. Așa, niște presupuneri de-ale mele...

— Îngăduie-mi, nenicule, să te întreb un lucru : ai studiat filozofia, sau nu ?

— Adică, în ce sens ? am întrebat eu nedumerit.

— Fără nici un sens, nenicule, fără nici un sens ; să-mi spui drept și fără nici un sens : dacă ai studiat filozofia, ori ba ?

— Mărturisesc că am avut de gînd s-o studiez mai serios, dar...

— Asta este ! strigă domnul Bahceev, dîndu-și frîu liber indignării. Eu, nenicule, înainte chiar de a fi deschis dumneata gura, mi-am dat seama că ai studiat filozofia ! Pe mine nu mă duci ! *Morgen früh !* Cale de-o poștă simt cînd e vorba de filozofie ! Pupă-te atunci cu Foma Fomici al dumitale ! Auzi, Fomka — un om deosebit ! Ptui ! Mi se face scîrbă de toate ! Te-am crezut un om cu scaun la cap, cînd colo... Trăsura ! strigă el vizitiului care tocmai se cățara pe capra trăsorii reparate. Acasă !

Cu greu am izbutit să-l mai potolesc și să-l îmbunez în cele din urmă, deși i-au trebuit eforturi vizibile ca să mă ierte. Între timp, se și urcase în trăsură, ajutat de Grigori și de Arhip — omul care îl dăscălise pe Vasiliev.

— Dați-mi voie să vă întreb, zisei eu, apropiindu-mă de trăsura, n-o să mai veniți niciodată la unchiul meu ?

— La unchiul dumitale ? Să-l scuipi în ochi pe acela care ți-a spus așa ceva ! Îți închipui cumva că sînt un om atît de statornic în hotărîrile mele, încît să mă țin tare pînă la capăt ? Păi, asta-i toată nenorocirea mea, că sînt o cîrpă, nu om ! Nu trece nici o săptămînă și iar pornesc într-acolo. Pentru ce ? Deh ! Nici eu nu știu pentru ce, dar de mers, am să merg, am să merg ; ca să mă războiesc iar cu Fomka. Asta-i marea mea nenorocire, flăcăule ! Dumnezeu mi l-a trimis pe acest Fomka, drept pedeapsă pentru păcatele mele. Am o fire de muiere, ce mai ; nici un pic de statornicie ! Sînt un laș, flăcăule, de prima clasă...

Ne-am despărțit totuși ca prieteni ; m-a poftit chiar și la masă.

— Vino, flăcăule, vino, să luăm o dată masa împreună. Am un rachiuș, tocmai de la Kiev mi-a venit pe jos, iar bucătarul meu a umblat și pe la Paris. Îți servește niște pateuri și specialități de mîncăruri de-ți lingi degetele și te închini ticălosului pînă la pămînt. Om cu carte, domnule ! Numai că n-am pus cam de mulțisor să-l bată cu nuiaua, își cam face de cap... Bine că-mi amintii de asta acum... Să vii neapărat ! Te-aș lua chiar acum cu mine, dar, nu știu cum, nu prea mă simt în apele mele astăzi, am ostenit și abia mă țin pe picioare. Ce să-i faci, sînt un om bolnav, obosesc repede. Poate că nici n-ai să mă crezi... Ei, rămii cu bine, flăcăule ! E timpul să-mi văd de drum. Uite, și tarantasul dumitale e gata.

Iar lui Fomka să-i spui nici să nu mai dea ochi cu mine, căci îi fac o primire atît de caldă, cum nici n-a visat...

Ultimele cuvinte nu le-am mai deslușit. Smucită de cei patru trăpași iuți, trăsura lui dispăru într-un nor de praf. Traseră și docarul meu ; m-am urcat și, în scurt timp, și ultimele case periferice ale orașelului rămaseră în urmă. „Domnul acesta cam exagerează, desigur, mi-am zis eu în gînd, e prea supărat ca să poată fi nepărtinitor. Și totuși, cele ce mi-a spus el despre unchiul par cam ciudate. Din două surse aflu pînă acum că unchiul meu o iubește pe tînăra aceea... Hm ! O să mă însor, ori ba ?” Și de data aceasta am căzut serios pe gînduri.

III

UNCHIUL

Mărturisesc că-mi pierise tot curajul de pînă atunci. De cum am intrat în satul Stepancikovo, visurile mele romantice mi-au apărut deodată foarte bizare, ba chiar stupide. Era pe la orele cinci după-amiază. Drumul trecea pe lîngă parcul conacului. După atîția ani de absență, regăseam parcul acela imens în care trecuseră ca o clipă zilele cele mai fericite ale copilăriei mele și pe care le văzusem de atîtea ori în vis, în dormitoarele școlilor unde mi-am primit educația. Am sărit din tarantas și am luat-o de-a dreptul prin parc, spre conac. Țineam mult să apar discret, să aflu ce și cum, să mai întreb pe cîte cineva, și, înainte de toate, să stau de vorbă în tihnă cu unchiul. S-a întîmplat întocmai cum dorisem. Străbătînd aleea teilor seculari, am urcat pe terasa a cărei ușă cu geamuri ducea în interiorul conacului. Terasa era înconjurată de straturi de flori și împodobită cu glastre cu plante decorative. Am dat aici de unul din băștinași, de bătrînul Gavrila, care mi-a ținut pe vremuri loc de dădacă, iar acum ajunsese camerdinerul cel mai apropiat al unchiului. Cu ochelarii pe nas, bătrînul silabisea ceva adîncit într-un caiet pe care-l ținea în mînă. Ne mai văzusem cu vreo doi ani în urmă, la Petersburg, cu prilejul vizitei pe care o făcuse unchiul în capitală și de aceea mă recunoscu îndată. Cu lacrimi de bucurie în ochi, se repezi să-mi sărute mîna, lăsînd, de emoție, să-i cadă ochelarii pe jos. Această

manifestare de dragoste a bătrînului m-a mișcat nespus. Îngrijorat însă de recenta conversație cu domnul Bahceev, l-am întrebat în primul rînd despre caietul suspect pe care îl avea în mînă.

— Ce-i asta Gavrila, te pomenești că te-au pus și pe tine să înveți franțuzește ?

— Învăț, conașule, m-au pus să învăț păsărește la bătrînețe, ca pe un graur, răspunse trist Gavrila.

— Foma te învață ?

— El, conașule. Trebuie să fie un om tare deștept.

— Mare deștept, n-am ce zice ! Și cum te învață ? Limba vorbită ?

— Ba nu, conașule, așa cum scrie în *carnitul* ăsta.

— Ia să-l văd ! Aha ! cuvinte franțuzești scrise cu litere rușești — l-a dus totuși capul, cît îi de dobitoc ! Și nu ți-e rușine, Gavrila, să te lași prostit în halul ăsta de un neisprăvit, de un nătărău ? am strigat eu, uitînd dintr-o dată toate presupunerile mele generoase în legătură cu Foma Fomici, pentru care mă luase adineaori în răspăr domnul Bahceev.

— Păi, cum să fie nătărău, conașule, răspunse bătrînul, dacă stăpînii mei nu ies din cuvîntul lui ?

— De, poate că ai dreptate, Gavrila, murmurai eu, surprins de această observație. Hai, du-mă la unchiul meu.

— Vulturașul meu ! Păi eu n-am voie, nu îndrăznesc să apar în ochii lui. Am început să mă tem și de dînsul. Uite, stau aici și mă chinuiesc, iar cînd trece el, mă ascund prin tufișuri.

— Dar de ce te temi atîta ?

— Deunăzi n-am știut lecția și Foma Fomici mi-a poruncit să stau în genunchi, iar eu nu m-am supus. Am îmbătrînit, conașule, Serghei Alexandrici, sînt prea bătrîn ca să fiu batjocorit în halul ăsta ! Boierul s-a supărat, că de ce, adică, nu l-am ascultat pe Foma Fomici. „Nu vezi, zice, guguman bătrîn ce ești, că omul îți dorește binele și vrea să te învețe să vorbești frumos !“ Și uite-mă, stau tot timpul și tocesc buchile. Foma Fomici m-a prevenit că diseară iar mă pune la *iczamen*.

Toate astea mi s-au părut însă cam neclare. Povestea cu limba franceză ascundea, probabil, ceva ce nu poate să-mi explice bătrînul.

— O întrebare, Gavrila : cum arată el ? E înalt, chipeș ?

— Cine, Foma Fomici ? Da de unde, conașule ! Ai să-l vezi, un omuleț pipiriu și slăbănog.

— Hm ! Lasă, Gavrilă, cred că în curînd lucrurile astea se vor aranja cît se poate de bine ; îţi făgăduiesc eu că se vor aranja ! Dar... unde să-l găsec pe unchiul ?

— Păi, îl găseşti acum în dosul grajdurilor ; stă de vorbă cu ţăranii. Bătrînii din Kapitonovka au venit cu o jalbă la el. Au auzit oamenii că stăpînul vrea să-i treacă în dar cu zapis lui Foma Fomici. Vor să-l roage să aibă milă de ei şi să nu facă una ca asta.

— Dar de ce-i primeşte acolo, în spatele grajdurilor ?

— Păi, se fereşte omul, se teme să nu fie văzut.

Într-adevăr, l-am găsit pe unchiul în dosul grajdurilor. Pe un loc bătătorit stătea în faţa unui grup de ţărani care se ploconeau mereu şi-i spuneau ceva, la care unchiul meu răspundea cu multă însufleţire. Apropiindu-mă, îl strigai. El se întoarse şi ne aruncară unul în braţele celuilalt.

S-a bucurat nespus de sosirea mea ; părea atît de fericit că mă vede, încît m-a îmbrăţişat de cîteva ori, şi mi-a strîns mîinile cu căldură... Era ca şi cum l-ar fi văzut pe propriul său copil, întors pe neaşteptate acasă, scăpînd din cine ştie ce primejdie de moarte, ca şi cum, prin sosirea mea, l-aş fi scăpat pe el însuşi de o primejdie de moarte, aducînd totodată dezlegarea tuturor încurcăturilor în care se zbătea el, fericirea şi bucuria pentru toată viaţa, lui şi tuturor celor care-i sînt dragi, căci unchiul meu n-ar fi consimţit niciodată să se ştie numai el singur fericit. După primele efuziuni de bucurie, începu să se agite groaznic, încît la urmă se zăpăci cu totul. Mă asaltă cu o sumedenie de întrebări şi voi îndată să mă ducă la ai săi. Dar după ce am pornit, i-a venit în gînd să mă prezinte ţăranilor din Kapitonovka şi ne-am întors iar după grajduri. Apoi, îmi aduc aminte, aduse vorba, nu mai ştiu de ce, despre un oarecare domn Korovkin⁹, un om extarordinar, pe care-l întîlnise cu vreo trei zile în urmă undeva pe drum şi a cărui vizită o aştepta acum cu multă nerăbdare, ca imediat după aceea să uite cu totul de acest Korovkin şi să sară la altceva. Îl sorbeam din ochi, fericit. Răspunzînd la întrebările lui grăbite, i-am spus că n-aş fi vrut să-mi iau un serviciu, pentru că prefer să mă ocup de ştiinţă. Cum veni vorba despre ştiinţă, unchiul îşi încruntă sprîncenele şi arboră deodată un aer grav. Aflînd că în ultimul timp m-am ocupat de mineralogie, înălţă capul şi se uită mîndru în jurul său, ca şi cum el ar fi fost acela care a descoperit fără ajutorul nimănui şi a scris singur tot ce se

știe despre mineralogie. Spuneam mai înainte că, în fața cuvîntului „știință“, el încerca un sentiment de profundă și dezinteresată venerație, cu atît mai dezinteresată cu cît de fapt era complet străin de acest domeniu de cunoștințe.

— Cînd te gîndești, măi frate, că există pe lumea asta oameni care știu totul, pînă în cele mai mici amănunte ! îmi spusese el într-o zi cu ochii strălucind de admirație. Stai între ei, îi ascuți, și, chiar dacă nu pricepi nimic, simți o mare plăcere. Și de ce, adică ? Pentru că știi cît de mare este folosul pe care îl aduc, pentru că știi că aici lucrează inteligența, că e spre binele general ! Atîta pricep și eu. Uite, astăzi pot călători cu trenul, iar Iliușka al meu poate că va zbura prin aer... Și, bineînțeles, comerțul, industria — aceste, ca să zic așa, suvoaie... adică, vreau să spun, oricum ai suci-o, dar e de mare folos... E de mare folos, nu-i așa ?

Dar să revenim la întîlnirea noastră.

— Ei bine, așteaptă puțin, dragul meu, așteaptă puțin, începu el, vorbind pripit și frecîndu-și mîinile, ai să vezi un om ! Un om cum rar întîlnești, crede-mă, un om învățat, un om de știință ; numele lui va fi pomenit în veacuri. E bine spus, nu : „va fi pomenit în veacuri“ ? Asta mi-a explicat-o Foma... Ai răbdare, o să-ți fac cunoștință cu el.

— Despre cine vorbești, unchiule, despre Foma Fomici ?

— Nu, dragul meu ! Vorbeam de Korovkin. E drept că și Foma... Dar acum îți vorbesc despre Korovkin, adăugă el roșindu-se nu se știe de ce și cam încurcat cînd rosti numele lui Foma.

— Și ce anume științe îl preocupă, unchiule ?

— Știința în general, flăcăule, tot felul de științe ! N-aș putea să-ți spun exact care anume, dar știu că se ocupă de științe. Să-l auzi cum vorbește despre drumul de fier ! Și trebuie să-ți spun, adăugă unchiul aproape în șoaptă și clipind semnificativ din ochiul drept, are idei cam prea îndrăznețe ! Am băgat de seamă mai ales cînd vorbea despre fericirea familiei... Păcat numai că nu prea am înțeles mare lucru (puțin de tot am stat de vorbă), altfel ți-aș fi povestit totul de-a fir a păr. Și unde mai pui că e un om dotat cu cele mai nobile însușiri ! L-am poftit să vină să stea și pe la mine un timp. Îl aștept să pice din clipă în clipă.

În timpul acesta țărani mă priveau cu gurile căscate și cu ochii holbați, ca la o minune.

— Ascultă, unchiule, mi se pare că ți-am întrerupt discuția cu țăranii. Cred c-au venit cu vreo treabă la dumneata. Ce vor ? Ca să spun drept, eu cam bănuiesc ce necaz au și aș fi vrut să-i aud și eu...

Unchiul meu începu iar să se agite și mă lămurii în grabă.

— Așa e, bine că mi-ai amintit ! Uitasem de tot ! Vezi... Nici nu știu ce să mă fac cu ei ! Li s-a năzărit — și tare aș vrea să știu care a scornit-o dintii — le-a intrat în cap cum că am de gând să donez toată Kapitonovka — ți-aduci aminte de Kapitonovka ? Cu răposata Katia tot ne duceam pe acolo să facem câte o plimbare — să dăruiesc toată Kapitonovka cu cele șaizeci și opt de suflete, s-o dăruiesc, adică, lui Foma Fomici ! „Nu vrem să plecăm de la tine, și pace !“

— Așadar, nu-i nimic adevărat, unchiule ? N-ai de gând să cedezi Kapitonovka lui Foma, nu-i așa ? am strigat eu aproape entuziasmat.

— Da de unde ! Nici gând ! Cine ți-a spus ? Ca să vezi ! Scap într-o zi, nu știu cum, la întâmplare, o vorbă și de atunci circulă din gură în gură, de parcă ar fi înnebunit toată lumea. Ce au oamenii aceștia de nu-l suferă pe Foma ? Așteaptă puțin, Serghei, îți fac cunoștință cu el, adăugă unchiul meu, privindu-mă cu sfială, ca și cum ar fi presimțit în mine un dușman al lui Foma Fomici. Ai să vezi ce om grozav !...

— Nu vrem pe nimeni, afară de tine, vrem să ne fii tu stăpîn, și nimeni altul ! izbucniră deodată țăranii în cor. Tu ești părințele nostru, iar noi copiii tăi !

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu, nu l-am văzut și nu-l cunosc încă pe Foma Fomici, dar trebuie să-ți spun că... am auzit despre el niște lucruri... L-am întâlnit astăzi pe domnul Bahceev. E drept că în această privință am deocamdată o părere a mea personală. În orice caz, ar fi mai bine să-i lași acum pe oamenii ăștia să plece la treburile lor, iar noi să mai stăm de vorbă, unchiule ; noi doi, între patru ochi. Drept să-ți spun, pentru asta am și venit...

— Foarte bine, foarte bine, se bucură unchiul, așa vom face, negreșit ! Le dau drumul oamenilor și apoi stăm de vorbă, știi, așa, de la inimă la inimă, ca doi prieteni buni ; cumpănim totul temeinic și cu multă judecată. Ei, continuă el cu vorba pripită, adresîndu-se țăranilor, acum duceți-vă, dragii mei. Și oricînd

aveți nevoie, să veniți la mine ; așa, de-a dreptul la mine și ori-cînd veți avea nevoie.

— Tăicuțule, boierule ! Ești părintele nostru, iar noi copiii tăi ! Nu ne lăsa de batjocură și caznă în mîinile lui Foma Fomici ! Obștea întreagă cu toată sărăcia ei te roagă ! strigară încă o dată țaranii.

— Ti-i, da proști mai sînteți ! V-am spus o dată că nu vă dau nimănui și așa o să fie, ce mai vreți !

— O să ne omoare cu buchile, tăicuțule ! Așa cum se aude că le-a scos sufletul celor de la conac cu învățătura lui.

— Cum ? Și pe voi vă învață franțuzește ? strigai eu, aproape îngrozit.

— Nu, conașule, deocamdată ne-a ferit Dumnezeu ! răspunse un țăran mai limbut pesemne, un roșcovan aproape chel, cu o bărbuță lungă și subțire, care tresălta neconținut, ca și cum ar fi avut o viețuire proprie. Deocamdată ne-a ferit Dumnezeu, conașule.

— Și ce vă învață dumnealui ?

— Păi, ne învață, conașule, niște lucruri despre care alde noi am zice : cumpără-ți ladă de aur ca să pui în ea un pitac de aramă.

— Adică, cum vine asta : un pitac de aramă ?

— Nu-i asculta, Serioja. E o scornire de-a lor ! strigă unchiul, roșindu-se, și pîrînd tare încurcat. Nici n-au înțeles, gugumanii, ce le-a spus el ! Cu totul altceva... care pitac de aramă ?... Ce vorbă-i asta ! Iar tu n-ai ce te băga atîta și să zbieri fără rost, continuă unchiul, dojenindu-l pe țăran, omul îți vrea binele, iar tu dă-i cu gura, fără să fi înțeles măcar despre ce este vorba !

— Dă-mi voie, unchiule, dar cu franțuzeasca cum vine ?

— Asta-i altceva. Vrea să le mai șlefuiască vorba ; e pentru pronunție, Serioja, numai pentru pronunție, îngăimă unchiul meu cu glas aproape implorator. Chiar el mi-a spus-o că numai pentru pronunție... S-a întîmplat aici un caz, o istorie cam nostimă... nu ești la curent și de aceea n-ai cum să-ți dai seama. Trebuie mai întîi să vezi cum stau lucrurile și pe urmă să învinuiești... E ușor de învinuit !

— Păi, cum așa, oameni buni ! am strigat eu înfierbîntat, adresîndu-mă țăranilor. Voi de ce tăceți ? Să-i spuneți verde în ochi : că, adică, nu se poate așa, Foma Fomici, ci uite așa și așa ! Că doar aveți și voi gură !

— Arată-mi șoarecele care să pună clopoțelul la gîtul pisicii, conașule ! Eu, zice, țăran jegos ce ești, zice, vreau să te învăț rînduială și curățenie ; să te scot din nesimțire. De ce vă sînt cămășile murdare ? Păi, nu prididesc bieteile să scape de sudoare, d-aia ne sînt cămășile murdare ! N-avem cum ne primeni în fiecare zi. Ș-apăi, nici curățenia nu te face popă, nici jegul nu te bagă în groapă.

— Deunăzi ne pomenim cu el la arie, se amestecă în vorbă și un alt țăran, înalt și uscățiv, cu hainele peticite, cu opincile ferfeniță, unul din aceia, probabil, buni de gură, care veșnic găesc prilej de nemulțumire și totdeauna au a spune cîte o vorbuliță usturătoare, plină de venin. Stătuse pînă atunci, ferit de priviri, în spatele celorlalți țărani, ascultînd tăcut și cu fața întunecată, pe care însă mijea tot timpul un suris viclean și totodată plin de amărăciune. Vine, se proțăpește în mijlocul nostru și zice : „Știți voi cîte verste sînt pînă la soare ?“ De unde vrei să știm noi ! E o știință boierească, nu-i de-a noastră, țărănească. „Apoi vezi, zice, ce năting și prost îmi ești ; nu-ți cunoști folosul, zice ; eu sînt *astrolom*, zice. Cunosc toate *planidele* Domnului !“

— Ei, și ți-a spus cîte verste sînt pînă la soare ? interveni unchiul, însuflețindu-se brusc, și făcîndu-mi cu ochiul, voind a spune parcă : „Fii atent la ceea ce urmează !“

— A spus dumnealui, cum să nu spună : multe de tot, răspunse fără chef țăranul, care nu se așteptase la această întrebare.

— Bine, bine, dar cîte anume ?

— Păi, luminăția-voastră știți mai bine, noi sîntem oameni fără carte.

— Știu, firește, dar vreau să văd dacă ai ținut minte și tu, omule.

— Păi, zicea că sînt pînă acolo nu știu cîte sute sau mii de verste. Multe, multe de tot. N-ar încăpea nici în trei care încărcate cu vîrf cîte a spus el.

— Așa, vezi ! Trebuie să ții minte ! Îi fi crezut, poate, că nu-i decît la o azvîrlitură de băț ? Nu-i așa, frățioare. Pămîntul e rotund ca un glob, ca o bășică, pricepi ? continuă unchiul meu, descriind cu amîndouă mîinile în aer un fel de glob.

Țăranul surîse amar.

— Ca un glob, să știi ! Și se ține așa în văzduh de la sine, și se rotește în jurul soarelui. Iar soarele stă pe loc ; ți se pare numai că soarele se mișcă. Înțelege cum vine treaba ? Și cîne crezi

că le-a aflat toate astea ? Le-a aflat căpitanul Cook, un navigator... Dracu știe cine-i descoperitorul, adăugă unchiul în șoaptă, întorcându-se către mine. Eu, unul, drept să-ți spun, habar n-am de toate astea... Tu știi cumva cât e pînă la soare ?

— Știu, unchiule, i-am răspuns, mirat de toată scena la care asistasem ; numai că, uite ce cred eu : oamenii sînt incuți, bineînțeles, dar și incultura este, desigur, tot un fel de nesimțire ; pe de altă parte, e prea de tot să te apuci dintr-o dată să-i înveți pe țărani astronomia...

— Exact, bine ai spus, e nesimțire ! se entuziasmă unchiul de această comparație, care i se păru, probabil, foarte nimerită. O idee extraordinară ! E bine spus : nesimțire ! Am spus-o totdeauna... Adică n-am spus-o niciodată, dar am simțit că așa este. Ați auzit ? se întoarce el către țărani, neștiința de carte e tot un fel de nesimțire, e ca și cum ai sta cu jegul pe tine ! De aceea, Foma vrea să vă învețe. Vă vrea binele, ce rău vedeți în asta ? E ca și cum ar duce o slujbă în folosul obștei, vrednică de oricare cin. Iată ce este știința ! Dar să lăsăm asta, dragii mei ! Duceți-vă cu Dumnezeu, sînt foarte mulțumit de voi, foarte mulțumit și mă bucur... Fiți pe pace, nu vă las eu !

— Apără-ne, stăpîne și părinte bun ce ne ești !

— Nu ne lăsa de izbeliște, tăicuțele !

Și țărani se aruncară la picioarele lui.

— Lăsați, lăsați asta ; n-am nevoie de așa ceva ! Ingenuncheați în fața lui Dumnezeu și a țarului, nu în fața mea... Hai, duceți-vă, vedeți-vă de treabă liniștiți și purtați-vă așa ca să meritați bunăvoință... și celelalte... Știi, se întoarce el către mine cu fața luminată de fericire, de îndată ce plecară țărani, îi place țaranului nostru să audă o vorbă bună și la daruri se bucură grozav. Ar fi cazul acum să le dăruiesc ceva. Tu ce zici ? În cinstea sosirii tale... n-ar fi rău, nu-i așa ?

— Cum te văd, unchiule, ești un fel de Frol Silin, binefăcătorul.

— Păi nu se poate altfel, flăcăule, nu se poate. Îmi propusesem chiar mai demult să le fac un dar, adăugă el ca o scuză. Iar dacă ți s-a părut caraghios că m-am apucat să le vorbesc țăranilor despre știință, să știi că am făcut-o din plinătatea inimii, de fericire că te văd, Serioja. Am vrut pur și simplu să afle și țaranul nostru ce distanță e pînă la soare și să rămînă cu gura căscată. E nostim să-l vezi cum stă cu gura căscată... Ți-e mai

mare dragul să-l privești. Am să te rog însă un lucru, dragul meu, să nu le spui celorlalți, acolo, în salon, că am stat de vorbă aici cu țărani. De aceea, i-am primit în dosul grajdurilor, ca să nu știe ceilalți. Nu-mi venea la îndemână s-o fac acolo : e o chestiune delicată, flăcăule ; de altfel, și ei au venit cam tot într-ascuns. Am făcut-o mai mult pentru ei...

— Ei bine, dragă unchiule, iată-mă sosit ! am schimbat cu vorba, ca să ajung la ceea ce mă interesa în primul rînd. Mărturisesc că scrisoarea matală m-a uimit, că eu...

— Dragul meu, nici un cuvînt despre asta ! mă întrerupse unchiul, aproape speriat și coborînd glasul, mai tîrziu se va lămurii totul. Poate că sînt vinovat față de tine și, desigur, sînt foarte vinovat, dar...

— Vinovat față de mine, unchiule ?

— Mai tîrziu, mai tîrziu, dragul meu ! Totul se va lămurii. Dar ce chipeș te-ai făcut ! Scumpul meu ! Te-am așteptat cu atîta nerăbdare ! Voiam să-mi descarc sufletul, cum să spun... ești un om învățat, numai pe tine te am... Pe tine și pe Korovkin. Trebuie să-ți spun că aici toată lumea e împotriva ta. Ia seama, așadar ; fii prudent, să nu dai greș.

— Împotriva mea ? întrebai eu mirat, neînțelegînd cu ce-am putut să-i supăr pe acești oameni pe care nici nu-i cunosc încă. Ce-au cu mine ?

— De, n-ai ce să-i faci, dragul meu ! Foma Fomici e cam dispus să nu te vadă cu ochi buni... Și mămițica, bineînțeles, se ia după el. În general, te sfătuiesc să fii prudent, respectuos, să nu-i contrazici, dar mai ales să fii respectuos...

— Respectuos față de Foma Fomici, nu-i așa, unchiule ?

— Ce să-i faci, dragul meu ! Să nu crezi că vreau să-l apăr. Într-adevăr, este un om cu multe defecte, poate și chiar acum, în clipa aceasta... Ah, dragă Serioja, dacă ai ști ce neliniștit și îngrijorat sînt... și cînd mă gîndesc că totul ar putea să meargă atît de bine și frumos, să fim cu toții mulțumiți și fericiți !... De altfel, care om n-are defecte ? Doar nu sîntem nici noi fără cusur !

— Dar, gîndește-te, unchiule ! Uită-te în jurul dumitale ca să vezi mai bine ce face el...

— Să nu exagerăm, flăcăule ! Toate astea nu sînt decît niște rîcieli și mîncătorii mărunte și atîta tot ! Uite, acum, de pildă : e supărat foc pe mine ; și pentru ce, nici n-ai să mă crezi... Deși

poate că tot eu sînt de vină... Dar lasă, că îți povestesc eu mai tîrziu...

— Să știi, unchiule, că în această privință mi-am făcut o anumită teorie, l-am întrerupt eu, grăbindu-mă să-i împărtășesc ideea mea. De altfel, nu știu de ce ne grăbeam amîndoi să ne spunem gîndurile. Să vezi, în primul rînd, omul acesta s-a aflat mult timp în situația înjositoare de măscărici : a fost chinuit, umilit ; lovit în amorul său propriu, personalitatea lui era mereu strivită, călcată în picioare ; idealurile pîngărite, batjocorite ; și, drept urmare, i s-a deformat și pervertit caracterul. Pe urmă a devenit susceptibil, bănuitor și arțăgos și, astfel înrăit și pornit la culme, a ajuns să-l mistuie o sete nepotolită de răzbunare împotriva întregii omeniri... Dar dacă l-am împăca cu omul, dacă i-am reda încrederea în el însuși...

— Exact, exact ! strigă unchiul entuziasmat, să știi că așa este ! O idee cît se poate de nobilă ! Ar fi și urit, și nedemn de noi să-l condamnăm pentru asta ! Exact !... Ah, dragul meu, cît de bine mă înțelegi ; nici nu știi ce bucurie îmi faci ! Numai de s-ar aranja lucrurile acolo ! Mă și tem să mă duc la ei acum. Ai sosit tu, și pot să mă aștept de aci încolo la cine știe ce din partea lor !

— Dragă unchiule, dacă așa stau lucrurile... începui eu jenat de mărturisirea lui.

— Nu — nu — nu ! Pentru nimic în lume ! strigă el strîngîndu-mi cu putere mîinile. Ești și vei rămîne musafirul meu, fiindcă așa vreau eu !

Toate astea mă uimiră nespus.

— Unchiule, spune-mi chiar acum, aci, îndată, îl somai eu hotărît, de ce m-ai chemat, cu ce aş putea să-ți fiu de folos sau de ajutor, și, mai ales, cu ce te simți vinovat față de mine ?

— Dragul meu, te rog, nu mă întreba ! Mai tîrziu, mai tîrziu ! Totul se va lămuri la timp ! Poate că am și eu partea mea de vină, dar am vrut să procedez ca un om cinstit și... și... și tu o vei lua de soție ! O vei lua de soție, dacă ai un suflet cu adevărat nobil și generos ! adăugă el roșindu-se brusc de năvala unei emoții puternice și strîngîndu-mi mîinile extaziat. Destul însă despre asta, nici un cuvînt mai mult ! Curînd vei afla tu singur totul. De fapt, de tine va depinde... principalul este să le placi lor acolo, tuturor, să faci o impresie bună ; mai ales să nu te fisticești.

— Dar bine, unchiule, cine sînt ei toți ? Despre cine este vorba ? Trebuie să-ți spun că eu nu prea am avut prilejul să apar în societate, și...

— Și ți-e cam frică, adăugă unchiul meu zîmbind. Nici o grijă ! Toți sînt de-ai casei. Curaj ! Principalul e să nu-ți pierzi curajul. Ca să fiu sincer, sînt puțin îngrijorat de felul cum ai să reușești să te prezinți. Mă întrebi pe cine avem acolo ? Păi, cine să fie... În primul rînd mămițica, începu el grăbit. O mai ții minte pe mama, sau nu prea ? O bătrînică tare bună la inimă și cu foarte multă noblețe de caracter ; nu-și dă aere — o spun fără nici o exagerare ; e cam de modă veche, dar poate că e mai bine că este așa. Îi vin cîteodată niște fantezii, ca să zic așa, mai spune cîte o vorbă anapoda ; de pildă, acum e supărată pe mine, dar tot eu sînt de vină... știu că numai eu sînt de vină ! Și, în sfîrșit, ce să mai vorbim, ea e, cum s-ar spune, o *grande dame*, o generăleasă... Soțul ei a fost un om admirabil : mai întii, era general, om cult ; e drept că nu i-a lăsat nici o avere, dar fusese rănit de nenumărate ori ; într-un cuvînt, își cîștigase stima tuturor ! Apoi domnișoara Perepelițina. Bine, asta... nici nu știu cum să spun... În ultima vreme pare întrucîtva... dar așa e firea ei... Nu poți să-i condamni pe toți... Dar s-o lăsăm în plata Domnului... Să nu-ți închipui că e o pripășită oarecare. E fiică de locotenent-colonel și confidenta mămițicăi. Pe urmă e soră-mea, Praskovia Ilinișna. Despre ea n-am a spune multe : o ființă modestă, bună ; se agită cam mult, dar, după cum ți-am spus, are o inimă de aur ; de altfel, să te uiți totdeauna ce inimă are omul ; uite, o fată cam îmbătrînită, rămasă nemăritată, dar am impresia că caraghiosul acesta de Bahceev îi cam face curte, vrea s-o ceară de nevastă. Tu să taci, însă ; e mare secret ! Ei, și cine mai e dintre ai noștri ? Despre copii, ce să-ți spun : ai să-i vezi. Mîine e ziua onomastică a lui Iliușa... Ti-i, cît pe-aci era să uit ! Cam de o lună încoace mai stă în ospetie la noi Ivan Ivanfci Mizincikov, o rudă, ți-ar veni un fel de văr de-al doilea ; ei da, așa este ! A fost locotenent de husari și nu demult și-a dat demisia din armată ; e un om încă tînăr. Sufler nobil și generos ! Dar s-a înglodat în datorii pînă peste urechi, încît mă întreb cum de a putut să-și risipească atît de repede toată averea. De altfel, nici nu prea avusese cine știe ce ; o nimica toată, se poate spune, însă, că s-a ruinat ; a făcut o mulțime de datorii... Acum stă la mine în ospetie. Nici nu l-am cunoscut pînă acum ; a sosit, s-a prezentat. Un om sim-

patic, bun, liniștit, respectuos. Nimeni nu-i aude glasul ; nu scoate aproape nici un cuvînt, tace tot timpul. Foma îi spune în derîdere *necunoscutul taciturn*, dar el nu se supără, și Foma e mulțumit ; îl consideră cam redus. În tot cazul, Ivan nu-l contrazice nici-odată și totdeauna e de părerea lui Foma. Hm ! Pare să fie cam lovit cu leuca... Dar să-l lăsăm în plata Domnului ! Ai să-l vezi. Avem și oaspeți din oraș : Pavel Semionîci Obnoskin, cu maică-sa ¹⁰ ; un om tînăr, dar foarte inteligent ; se observă la el o capacitate de gîndire matură, temeinică... nu știu cum să mă exprim ca să-ți dai seama ; unde mai pui că și în viață se conduce după niște principii etice severe, e un om de o înaltă moralitate ! Și, în sfîrșit, o avem ca musafiră pe o oarecare Tatiana Ivanovna : se pare că tot o rudă de a noastră, mai îndepărtată — n-o cunoști — o domnișoară nu tocmai tînără, trebuie s-o recunoaștem, dar... nu e lipsită de unele fărmece ; în orice caz, e atît de bogată, flăcăule, că ar putea să cumpere și două moșii ca Stepancikovo ; a moștenit de curînd o avere imensă ; înainte o ducea într-o mizerie neagră. Te-aș sfătui să fii cît mai circumspect cu ea... e o fire cam bolnăvicioasă... un temperament cam năstrușnic... De altfel, ai un suflet generos și-ți vei da seama numaidecît, ai s-o înțelegi, a avut atîtea de suferit. Față de un om care a trebuit să sufere mult, se cade să fim și mai grijulii ! Dar să nu-ți închipui cine știe ce. Are, bineînțeles, o mulțime de defecte și slăbiciuni : o ia uneori gura pe dinainte și lasă să-i scape cîte o vorbă cu totul nepotrivită, dar să nu crezi că minte... E foarte sinceră în tot ce spune... Are o inimă curată și generoasă, iar dacă spune și cîte o minciună, o face numai și numai dintr-o sensibilitate excesivă — mă înțelegi ?

Mi s-a părut că unchiul se simte cam jenat.

— Ascultă-mă, unchiule, te iubesc atît de mult... Iată-mi înțelegerea pe care ți-o pun sincer și deschis : ești pe cale să te căsătorești cu cineva de aici, sau nu ?

— De la cine ai auzit ? răspunse el roșindu-se ca un copil. Bine, dragul meu, să-ți spun totul : mai întîi, că nu mă însor. Mămica, întrucîtva și soră-mea, dar mai ales Foma Fomici, pe care mama îl adoră — și pe bună dreptate, pe bună dreptate, căci a făcut multe pentru ea — vor neapărat să mă căsătoresc cu această Tatiana Ivanovna, din considerații cît se poate de rezonabile, bineînțeles, adică în interesul și spre binele întregii familii. Îmi dau seama perfect că nu-mi vor decît binele ; și totuși, n-am

să mă căsătoresc — mi-am și dat cuvîntul de onoare în acest sens. Dar uite că n-am știut să spun categoric da sau ba. Cam așa mi se întîmplă totdeauna. Și iată-i, deci, încredințați că voi fi de acord și vor neapărat ca mîine, cu prilejul sărbătorii noastre de familie, să-i fac declarația... Îți închipui ce bătaie de cap voi avea și ce mă așteaptă mîine ; încît nici nu știu ce să mă fac ! Și cînd mă gîndesc că Foma Fomici și așa e supărat pe mine, nu știu de ce ; la fel și mămica... Îți mărturisesc că abia te-am așteptat pe tine, dragul meu, și pe Korovkin... ca să-mi descarc inima...

— Dar cu ce te poate ajuta Korovkin în chestia asta, unchiule ?

— Mă va ajuta, dragul meu, mă va ajuta — e un om, nu-l cunoști, ce mai : un om de știință ! Mi-am pus nădejdea și mă bazez pe el ca pe o stîncă : e capabil să învingă orice piedici. Să-l auzi numai cum vorbește despre fericirea familiei ! Și în tine mi-am pus nădejdea, sperînd că poate reușești să-i convingi. Gîndește-te : să zicem că sînt vinovat, că am într-adevăr o mare vină — îmi dau seama de aceasta, doar nu sînt o brută nesimțită. Înseamnă oare să rămîn stigmatizat pe vecie ? Chiar așa, nu e chip să fiu și eu iertat odată ? Ce viață frumoasă am fi dus atunci !... Să vezi ce mare s-a făcut Sașurka mea, e fată de măritat ! Și Iliușa cît a crescut ! Mîine e ziua lui onomastică. Tare mă tem însă pentru Sașurka, să nu izbucnească cumva...

— Unchiule, spune-mi unde mi-au dus geamantanul ? Mă schimb îndată și vin, iar mai departe...

— La mezanin, dragul meu, la mezanin. Am dat poruncă dinainte să te conducă îndată ce sosești de-a dreptul la mezanin, să nu te vadă nimeni. Foarte bine faci că te duci să-ți schimbi hainele. O idee admirabilă. Iar eu între timp îi pregătesc pe toți, cu binișorul. Pe curînd, așadar ! Ce vrei, dragul meu, trebuie să fii șiret. Fără să vrei, devii un Talleyrand. N-ai încotro ! S-or fi așezat acum la ceai. La noi ceaiul se servește devreme. Foma Fomici preferă să ia ceaiul de cum se scoală ; de altfel, e și mai bine așa... Ei, gata, am plecat, iar tu caută să vii după mine cît mai repede, nu mă lăsa prea mult singur : nu mă simt în largul meu acolo... Da ! O clipă ! Te-aș mai ruga ceva : să nu țipi acolo la mine cum ai țipat adineauri aici — ce zici ? Dacă vei avea să-mi faci vreo observație, să mi-o spui cînd vom fi singuri ; acolo însă caută să te stăpînești ; lași pentru mai tîrziu ! În mo-

mentul de față, am un cont prea încărcat acolo ; porniți și supărați cum sînt...

— Ascultă, unchiule, din tot ce am auzit și am văzut pînă acum, sînt nevoit să cred că matală...

— Că sînt un molău, un motolog, asta vrei să spui ? Zi, nu te jena ! mă întrerupse el cu totul neașteptat. De, ce pot să fac, dragul meu ! Știu asta. Așadar, vii ? Cît mai repede, să nu întirzii, te rog !

Urcînd în camera mea, mi-am deschis în grabă geamantanul, ținînd minte îndeemnul unchiului să cobor cît mai repede. În timp ce mă îmbrăcam, mi-am dat seama că n-am aflat încă nimic din ceea ce aș fi vrut să știu, deși stătusem de vorbă cu unchiul aproape o oră. Constatarea aceasta m-a uimit. Un singur lucru apărea oarecum clar : unchiul meu ținea cu tot dinadinsul să mă însoare, iar zvonurile, potrivit cărora unchiul ar fi îndrăgostit de persoana respectivă, se dovedeau a fi absolut neîntemeiate. Îmi amintesc că m-am simțit foarte îngrijorat. Între altele, îmi dădeam seama că prin sosirea mea și prin tăcerea mea în fața unchiului am și consimțit la această căsătorie. „E ușor, mă gîndeam eu, e ușor să rostești cuvîntul care te-ar lega apoi de mîini și de picioare pentru totdeauna. Și de fapt nici n-o văzusem măcar la față pe viitoarea mea logodnică !” Pe de altă parte, nu înțelegeam de unde provine această ostilitate împotriva mea din partea întregii familii ? De ce, adică, ei toți trebuiau să considere neapărat sosirea mea, așa cum susține unchiul, cu totul nedorită ? Și ce rol ciudat joacă în toate astea unchiul meu în propria lui casă ! De ce atîta fereală și taină din partea lui ? De ce-i atît de speriat și necăjit ? Mărturisesc că toate acestea mi s-au părut deodată lipsite de sens ; iar visurile mele romantice și elanurile eroice se risipiră la cel dintîi contact cu realitatea. Abia acum, după convorbirea cu unchiul, mi-a apărut toată absurditatea propunerii sale excentrice și am înțeles că numai un om ca unchiul meu era în stare să facă o asemenea propunere, în aceste împrejurări. Am mai înțeles că și eu însumi, pornind entuziasmat și cu atîta grabă la prima lui chemare, apar într-o postură destul de ridicolă. Cufundat în aceste gînduri supărătoare și ros de îndoieli, mă îmbrăcam grăbit, fără să observ măcar prezența feciorului care mă servea.

— Ce cravată dorește să pună cuconașul : aceea de culoare *Adelaide*, sau cealaltă, cadrilată ? întrebă deodată acesta cu o politețe fandosită și mieroasă.

L-am privit mai atent și am constatat că și individul acesta părea a fi un tip straniu. Era un om încă tânăr, prea bine îmbrăcat pentru un valet, avînd aerul unui fante provincial. Jacheta cafenie, pantalonii albi, vesta de culoarea paiului, ghetele de lac și cravata roz păreau anume asortate ca să atragă numai decît atenția asupra gustului delicat al tînărului filfizon. Lanțul de la ceas era scos în evidență, desigur, în același scop. Avea fața palidă cu reflexe verzui, nasul mare, puțin coroiat, subțire și neobișnuit de alb, de ai fi zis că e de porțelan. Zîmbetul pe buzele lui subțiri exprima o tristețe delicată. Ochii mari, puțin bulbucați, ca de sticlă, erau de o inexpressivitate dobitocească și totuși pînă și privirea lui timpă părea învăluită de o melancolie afectată; urechiușele subțiri și moi erau astupate cu vată, probabil tot din delicatețe; părul lui blond-spălăcit, lung și rar era ondulat și pomădat. Mînuțele-i erau albe, curate, spălate fără îndoială într-o esență sau apă de trandafiri, iar unghiile le avea lungi, rozalii și bine îngrijite. Era evident că aveam de-a face cu un terchea-berchea înfumat și răsfățat. Vorbea voit cepeleag și după moda cea mai nouă nu-l pronunța pe *r*, își dădea ochii peste cap și-i lăsa brusc în jos, suspinînd și fandosindu-se într-un chip uluitor, și mirosea de la distanță a parfum. Mic de statură, slăbuț și firav, își făcuse, tot din fandoseală, și un mers cu totul nefiresc, socotind, probabil, că mișcarea de îndoire a genunchiului urmată de o săltare ușoară a trunchiului constituie ultimul cuvînt al grației. Pe scurt, omul era îmbibat de o nemaipomenită delicatețe, de finețe și de un sentiment extraordinar al propriei sale demnități. Această din urmă trăsătură, nu știu de ce, mi-a dispăcut îndeosebi.

— Așadar, cravata aceasta e de nuanță *Adelaide*? am întrebat eu, privindu-l sever pe tînărul valet.

— Exact, *Adelaide*, răspunse el delicat și impasibil.

— Dar nuanța Frusina nu există?

— Nu. O nuanță ca asta nu poate să existe.

— Și de ce, mă rog?

— Numele de Frusina e necuviincios.

— Dar de ce-l socoți necuviincios?

— Păi, se știe: *Adelaide* e cel puțin un nume străin, plin de distincție, pe cînd Frusina poate s-o cheme pe orice țarancă.

— Ce-i cu tine? Ești nebun?

— Nicidecum. Sînt teafăr, sănătos. Vă este permis, desigur, să-mi ziceți cum doriți ; dar mulți generali, ba și conți din capitală, erau mulțumiți de felul cum știu să vorbesc.

— Și cum te cheamă ?

— Vidopleasov.

— Aha ! Tu ești, va să zică, Vidopleasov ?

— Exact, să trăiți.

— Bine, vedem noi ; nădăjduiesc să te cunosc și pe tine mai de aproape. „E un fel de Bedlam aici¹¹, după cum văd“, îmi trecu prin minte, în timp ce coboram scările.

IV

LA CEAI

Ceaiul se servea în încăperea a cărei ușă largă dădea spre terasa unde-l întîlnisem pe Gavrilă. Misterioasele preziceri ale unchiului în ce privește felul cum voi fi primit mă nelinișteau. Tine-rețea este uneori excesiv de susceptibilă, iar susceptibilitatea tinerească e aproape totdeauna cam lașă. Iată de ce m-am simțit extrem de neplăcut cînd, intrînd în încăperea unde era adunată întreaga societate în jurul mesei, m-am împiedicat pe neașteptate de covor și, ca să-mi păstrez echilibrul, m-am pomenit sărind de la ușă tocmai pînă în mijlocul camerei. Rușinat, ca și cum mi-aș fi compromis dintr-o dată cariera, onoarea și bunul renume, am rămas țintuit locului, roșu ca racul, privindu-i prostește pe cei de față. Amintesc de această împrejurare, cu totul neînsemnată în fond, numai și numai pentru că ea a avut o influență extraordinară asupra dispoziției mele sufletești din ziua aceea, și, în consecință, și asupra raporturilor mele ulterioare cu unele personaje din această istorisire. Am vrut să fac o plecăciune de salut general, dar m-am oprit înainte de a fi încheiat gestul abia schițat ; roșind apoi și mai tare, am alergat spre unchiul meu și l-am prins de mîină.

— Bună ziua, unchiule ! am articulat gîfîind, deși avusesem intenția să spun cu totul altceva, mult mai inteligent, dar spre consternarea mea și mai mare, n-am rostit decît acest „bună ziua“.

— Bună ziua, dragul meu, bună ziua, răspunse unchiul, care în clipele acelea suferea cumplit din pricina mea, doar ne-am mai salutat o dată. Nu-ți pierde cumpătul, flăcăule, adăugă el în șoaptă, cui nu i s-a întâmplat și încă în ce împrejurări ! Uneori îi vine omului să intre în pământ !... Iar acum... mămico, dă-mi voie să ți-l prezint pe acest tânăr ; s-a cam fisticit, dar sînt sigur că o să-l îndrăgești. Nepotul meu, Serghei Alexandrovici, adăugă el, adresîndu-se tuturor.

Înainte de a-mi continua însă relatarea, cer voie cititorului să-i prezint nominal pe toți membrii societății în mijlocul căreia nimerisem. Este necesar chiar și pentru ordinea în care se va desfășura mai departe istorisirea mea.

Societatea era formată din mai multe doamne și numai doi bărbați, afară de mine și de unchiul. Foma Fomici, pe care doream atît de mult să-l văd, în sfîrșit, și care, după cum mi-am dat seama îndată, era stăpînul absolut al casei, strălucea prin absență, văduvind oarecum de lumină toată încăperea. Toți erau posomorîți și îngrijorați. Acest lucru părea evident de la prima ochire, și, oricît de zăpăcit și indispus eram eu în clipele acelea, nu se putea să nu observ numaidecît că și unchiul meu, de pildă, este aproape tot atît de indispus ca și mine, cu toate efortările lui de a-și ascunde îngrijorarea sub masca unei volubilități degajate. Vedeam limpede că îl apasă ceva pe inimă. Unul din domnii aflați acolo, un bărbat încă foarte tânăr, de vreo douăzeci și cinci de ani, nu era altul decît acel Obnoskin, despre care pomenise mai înainte unchiul meu, lăudîndu-i inteligența și ținuta morală. Domnul acesta nu mi-a plăcut de loc : totul vădea la el o pretențiozitate de prost-gust : hainele, deși scumpe, erau cam roase și de croială proastă ; chiar și chipul lui părea uzat ; mustățile blonde, subțiri, ca de gîndac, și bărbuța rară, crescută mai mult în smocuri, erau menite, probabil, să-i dea un aer de om independent, poate chiar și de liber-cugetător. Își mijeia neconținut ochii, zîmbind cu un aer studiat de o răutăcioasă ironie, se lăfăia pe scaun și mă fixa mereu prin lornionul său, pe care însă îl lăsa jos, ferindu-și privirea, de îndată ce mă întorceam spre dînsul. Celălalt domn, la fel de tânăr, de vreo douăzeci și opt de ani, era vărul meu de-al doilea — Mizincikov. Părea într-adevăr foarte tăcut. În tot timpul cît s-a servit ceaiul, n-a rostit nici un cuvînt, n-a schițat măcar un zîmbet cînd ceilalți rîdeau ; în schimb, n-am observat la el semnele omului „lovit cu leuca“ despre care vorbea unchiul ; dimpotrivă, privirea

ochilor săi, de o nuanță căprui-deschisă, exprima voință și o oarecare fermitate de caracter. Era un tânăr destul de frumos, cu fața oacheșă, cu părul negru lucios și îmbrăcat foarte corect (pe socoteala unchiului, după cum am aflat mai târziu). Dintre doamne, mi-a atras privirea numaidecît domnișoara Perepelițina prin chipul ei extraordinar de palid și răutăcios. Ședea lângă generăleasă — despre care vom vorbi ceva mai târziu — dar nu chiar alături, ci puțin mai în spatele ei, în semn de respect, probabil, și se apleca mereu șoptind cîte ceva la urechea ocrotitoarei sale. Două sau trei femei în vîrstă, din tagma dezmoșteniților care se oploșesc pe la casele celor avuți, ședeau mute lângă fereastră, cu ochii ațintiți asupra măicuței-generălese, așteptînd ceaiul. Mi-a reținut atenția și o cucoană nemaipomenit de grasă, de vreo cincizeci de ani, îmbrăcată fără nici un gust, extrem de țipător, probabil sulemenită și cu dantura aproape inexistentă, deoarece cînd vorbea nu se vedeau în gura ei decît niște cioturi înnegrite, ceea ce n-o împiedica să vorbească și să rîdă în gura mare, să facă mutre grațioase, să cocheteze, ba chiar să facă și ochi dulci. Era gătită cu tot felul de zorzoane și mă examina mereu prin lornion, ca și musiu Obnoskin. Era mămica lui. Blajina mea mătușică, Praskovia Ilinișna, turna ceaiul. Ar fi vrut, probabil, să mă îmbrățișeze după ce nu ne văzuserăm atîta vreme și, bineînțeles, să verse cîteva lacrimi de bucurie, dar nu îndrăznea s-o facă. Totul părea lovit aici de niște opreliști drastice. Lângă mătușă-mea ședea o adolescentă foarte drăguță, de vreo cincisprezece ani, cu ochi negri, frumoși, care mă fixau cu o curiozitate copilărească; era verișoara mea, Sașa. În sfîrșit, și poate că mai mult decît toate celelalte, se distingea ca înfățișare o doamnă stranie de tot, într-o toaletă vaporeasă de jună, deși nu era de loc potrivită la vîrsta ei de cel puțin treizeci și cinci de ani. Avea fața foarte slabă, palidă și uscată, dar extrem de mobilă. Obrajii palizi se împurpurau la cea mai mică emoție, aproape la orice mișcare. Se emoționa neconținut, se foia pe scaun fără astîmpăr și părea că i-ar fi fost peste putință să rămînă liniștită măcar o clipă. Mă examina cu o curiozitate avidă, se apleca ba spre Sașenka, ba spre altă vecină, le șoptea ceva la ureche, apoi izbucnea în hohote de rîs copilăresc, zglobiu și sincer. Dar toate excentricitățile ei, spre uimirea mea, păreau să nu surprindă pe nimeni din anturajul ei, ca și cum ar fi fost cu toții înțeleși în privința aceasta. Mi-am dat seama numaidecît că era Tatiana Ivanovna, care, după expresia unchiului meu, avea

ceva fantasmagoric și pe care i-o hărăzeau ca logodnică toți cei ai casei, răsfățînd-o și adulînd-o pentru bogăția ei. De altfel, mi-au plăcut ochii ei, albaștri și blînzi, a căror privire, în pofida săgeților de riduri trădătoare ce se încuibaseră pe la colțuri, era atît de senină, veselă și blindă, încît simțeai o deosebită plăcere s-o întilnești. Despre această Tatiana, care este una din adevăratele „eroine“ ale povestirii mele, voi da mai multe amănunte ceva mai departe, căci biografia ei mi se pare interesantă. Peste cîteva minute după instalarea mea la masa de ceai, intră în fugă, venind dinspre parc, un băiețaș adorabil, verișorul meu, Iliușa, onomasticul de mîine, cu amîndouă buzunarele pline de arșice și cu o sfirlează în mînă. În urma lui venea o tină ră zveltă, puțin cam palidă și obosită la față, dar foarte drăguță. Cuprinse pe cei adunați în jurul mesei într-o privire scrutătoare, bănuitoare, chiar sfioasă, și-o opri pentru o clipă asupra mea și se așeză lîngă Tatiana Ivanovna. Am simțit cum mi-a tresărit pe neașteptate inima : ghicisem că era guvernanta lui Iliușa. Îmi aduc aminte că la apariția ei unchiul îmi aruncă o privire fugară, se roși, apoi, aplecîndu-se, îl prinse pe Iliușa în brațe și veni cu el lîngă mine, îndemnîndu-l să mă sărute. Am mai observat de asemenea că *madame* Obnoskina îl privi mai întii țintă pe unchiul, după care, cu un zîmbet batjocoritor, își îndreptă lornionul asupra guvernantei. Unchiul se zăpăci de tot și, neștiind ce să facă, o îndemnă pe Sașenka să facă cunoștință cu mine ; dar fata se mulțumi să se ridice de pe scaun și, în tăcere, cu o seriozitate gravă, făcu o reverență. Acest lucru îmi plăcu la ea, pentru că îi stătea bine așa. În aceeași clipă, buna mea mătușă Praskovia Ilinișna, nemaiputînd să se stăpînească, își părăsi pentru un moment îndeletnicirea cu ceaiul și se repezi să mă îmbrățișeze ; dar nici nu apucaî să-i spun cîteva vorbe, cînd se auzi glasul ascuțit al domnișoarei Perepelițina, care scîrțîi cum că „Praskovia Ilinișna a uitat se vede de tot că mămițica (generăleasa) ceruse ceai, iar dumneata nu i-ai turnat încă, făcînd-o să aștepte“ ; Praskovia Ilinișna a trebuit să mă părăsească îndată și să se întoarcă în grabă la îndatoririle ei.

Generăleasa, persoana cea mai importantă din întreaga societate, în fața căreia toți stăteau smirună și umblau cu respirația oprită, era o bătrînă uscățivă și rea, îmbrăcată în negru ; de altfel, și răutatea ei venea mai mult din cauza bătrîneții și pierderii totale a capacității mintale (și așa destul de sărace) ; înainte vreme, nu fusese decît trăsniță. Situația de generăleasă, zdruncinîndu-i

mîntea de tot, a făcut-o și mai proastă, și mai îngîmfată. Cînd o apucau pandaliile, toată casa se transforma într-un infern. Supărarea și-o manifesta în două feluri : ori se încuia într-o muțenie îndărătnică, cînd zile în șir nu-și descleșta gura, tăcea cu încăpăținare, respingînd, iar uneori și trîntind pe dușumea tot ce i se aducea în față ; ori, dimpotrivă, dădea într-o limbuție interminabilă, exasperantă. În această a doua ipostază a felului de a-și exterioriza supărarea, bunica — îmi era doar bunică — cădea mai întii într-o stare de profundă tristețe, vedea apropiindu-se sfîrșitul lumii, prezicea ruina sa propriei sale gospodării, presimțea în viitor o viață de mizerie și tot felul de nenorociri ; inspirîndu-se apoi din aceste presentimente, se apuca să enumere pe degete viitoarele calamități, ajungînd, în înverșunarea ei, să înșiruie cele mai cumplite nenorociri, la un fel de paroxism delirant. Se afla, bineînțeles, cu acest prilej, că ea prevăzuse de mult toate acestea și tăcuse numai și numai pentru că era mereu silită să tacă „în această casă”. „Ah, dacă mi s-ar fi arătat măcar un pic de respect, dacă aș fi fost ascultată atunci” etc. etc. ; toate acestea se debitau în exclamațiile aprobative ale corului de protejate oploșite pe lîngă ea, ale domnișoarei Perepelițina și, în sfîrșit, căpătau valoare de adevăr incontestabil prin glasul sentențios al infailibilului Foma Fomici. În momentul cînd m-am prezentat eu, generăleasa se afla într-o criză de mînie cumplită pe care și-o consuma, pare-se, după prima metodă și cea mai teribilă, a muțeniei. Toată lumea o privea cu teamă. Singură Tatiana Ivanovna, căreia i se ierta absolut orice, se simțea într-o dispoziție excelentă. Cu un aer grav, aproape solemn, unchiul mă conduse la bunica, dar ea schiță o strîmbătură acră și împinse cu răutate ceașca de ceai din fața ei.

— A, *voltijorul* * acela, strecură ea printre dinți către domnișoara Perepelițina.

Această remarcă neroadă mă zăpăci definitiv. Nu pricepeam de ce mă numește *voltijor*. Dar se vede că asemenea ieșiri țineau de firea ei. Perepelițina se aplecă și-i șopti ceva la ureche, dar bătrîna dădu furioasă din mînă. Stăteam năuc, uitîndu-mă întrebător la unchiul meu. Toată lumea schimba priviri, iar Obnoskin se crezu dator să schițeze și un rînjet, ceea ce mă necăji mult.

* Cuvînt franțuzesc scris fonetic. Corect este *voltigeur* — dansator pe sîrmă, sau în accepțiunea dată aici : vîntură-lume.

— Uneori vorbește cam aiurea, dragul meu, îmi șopti unchiul, pierzându-și iar cumpătul, dar nu lua în seamă, n-o face din răutate. Important este că are o inimă bună.

— Da, inima ! Inima !... răsună deodată glasul cîntat al Tatiane Ivanovna, care tot timpul nu-și luase ochii de la mine și nu se știe de ce nu-și afla astîmpăr ; nu era în stare să stea liniștită locului ; cuvîntul „inimă“, spus în șoaptă, ajunsese, probabil, și la urechea ei.

Dar nu sfîrși vorba, deși era evident că ar fi vrut să mai spună ceva. Fie că s-a simțit deodată stîmjenită, fie din altă cauză, tăcu brusc, se roși groaznic, se aplecă apoi repede la urechea guvernantei și-i șopti ceva ; apoi, deodată, acoperindu-și gura cu batista, se lăsă pe speteaza scaunului și începu să rîdă ca într-o criză de isterie. Mă uitam la toți cu nedumerire ; dar spre surprinderea mea, ceilalți rămaseră imperturbabili și priveau ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit. Momentul era îndeajuns de grăitor pentru a mă lămuri pe deplin în ceea ce o privește pe Tatiana Ivanovna. În sfîrșit, mi s-a servit o ceașcă de ceai și mi-am recăpătat puțin calmul. Nu știu de ce, mi s-a părut că ar fi cazul să încep o conversație amabilă cu doamnele.

— Ai avut perfectă dreptate, unchiule, prevenindu-mă adineauri de primejdia unei stîngăcii, începui eu. Mărturisesc sincer — de ce aș ascunde ? urmai eu, adresînd un zîmbet curtenitor doamnei Obnoskina, că pînă acum n-am cunoscut aproape de loc societatea doamnelor și adineauri, cînd mi s-a întîmplat să am o intrare atît de stîngace, avui impresia că poza mea în mijlocul încăperii era tare caraghioasă și mă înfățișa oarecum într-o postură de motolog. Ați citit, desigur, *Motologul*¹² ? mi-am încheiat perorația stîngace, pierzîndu-mi iarăși cumpătul, roșind pentru sinceritatea mea lingușitoare și aruncînd o privire nimicitoare domnului Obnoskin, care, cu același rînjit, continua să mă examineze din cap pînă în picioare.

— Întocmai, întocmai ! strigă unchiul meu cu cea mai mare însuflețire, bucurîndu-se sincer că discuția se închea, în sfîrșit, și că eu îmi recapăt echilibrul. Ceea ce spui tu, dragul meu, că omul poate apărea caraghios, n-ar fi încă nimic. Mă rog, s-a poticnit, s-a fistîcit, și gata, n-ai ce face ! Dar mie mi s-a întîmplat, dragul meu, cu prilejul debutului meu, să trîntesc și o minciună — mă crezi ? Vă asigur, Anfisa Petrovna, că a fost un caz foarte interesant. Mă înscriisesem la școala militară și, sosind la Moscova,

m-am dus la o doamnă foarte influentă cu o scrisoare de recomandare. Era o femeie tare trufașă, ce-i drept, dar în fond, credeți-mă, era inimoasă și săritoare, orice s-ar spune. Mă anunț — sînt poftit înăuntru. Salonul era plin de lume, tot oameni cu greutate. Salut și mă așez pe un fotoliu. Deodată o aud întrebîndu-mă : „Ai vreo avere la țară, domnule ?” Ce să-i răspund ? Căci de fapt n-aveam nici măcar un pui de găină. Mă zăpăcii groaznic. Toată lumea mă privea țintă (deh, un iuncheraș !) Și ce era dacă spuneam că n-am nici un fel de proprietăți ? Ar fi fost cinstit și nobil, fiindcă aș fi spus adevărul. Ți-ai găsit ! „Am, zic, o sută șaptesprezece suflete.” Ce nevoie era să mai adaug și cele șaptesprezece suflete, nici eu nu știu. Dacă tot mă hotărisem să mint, trebuia cel puțin să spun o cifră rotundă, nu-i așa ? Ca peste un minut să reiasă din scrisoarea mea de recomandare că sînt gol pușcă și că deci scornisem o minciună ! Ce era de făcut ? Am luat-o repede din loc, neobservat, și de atunci n-am mai călcat pe la dînsa. Căci, într-adevăr, pe atunci n-aveam nimic, nici o proprietate. Astăzi, de bine, de rău, am peste cinci sute de suflete : cele trei sute de suflete de la unchiul Afanasi Matveici și alte două sute plus Kapitonovka care mi-au rămas moștenire de la bunica Akulina Panfilovna, toate laolaltă fac o avere frumușică. Dar de atunci m-am jurat să nu spun minciuni.

— Eu, în locul dumitale, nu m-aș fi jurat, nu se știe ce se poate întîmpla, zise Obnoskin cu un surîs ironic.

— Într-adevăr, niciodată nu se știe ce i se poate întîmpla omului, confirmă cu naivitate unchiul.

Obnoskin rîse zgometos, lăsîndu-se pe speteaza fotoliului ; mămica lui zîmbi ; chicoti tare neplăcut și domnișoara Perepelițina ; nu se știe de ce, Tatiana Ivanovna izbucni iar în hohote, și chiar bătu din palme — într-un cuvînt, era limpede că unchiul meu, chiar și în casa lui, nu se bucura de nici un fel de considerație. Cu ochii scînteind de mînie, Sașenka îl privea țintă pe Obnoskin. Guvernanta roși, rămînînd cu privirea plecată. Unchiul meu părea surprins.

— Dar ce este ? Ce s-a întîmplat ? repetă el uitîndu-se nedumerit la cei din jur.

În acest timp, vărul meu, Mizincikov, ședea tăcut mai deoparte și nici nu zîmbi măcar cînd toată lumea se porni pe rîs. Își bea ceaiul tacticos, contemplînd filozofic întreaga societate și, de cîteva ori, cuprins parcă de o plictiseală extraordinară, se apuca să

fluire, dintr-o veche deprindere, probabil, dar se oprea la timp. Obnoskin, care îl hărțuia pe unchiul și încerca să se lege și de mine, părea că nici nu îndrăznește să întoarcă ochii spre Mizincikov. Am observat de asemenea că taciturnul meu verișor mă privi de câteva ori cu vădită curiozitate, dorind parcă să se dumirească ce fel de om sînt eu.

— Sînt sigură, *monsieur Serge* — așa te cheamă, mi se pare ? — ciripi deodată doamna Obnoskina, sînt absolut sigură că dumneata acolo la Petersburg nu prea erai un admirator al femeilor. Știu foarte bine că numeroși tineri de acolo evită societatea doamnelor. Dar toți aceștia, după părerea mea, sînt niște *liberpansiști*. Nu accept să văd în asta decît un *liber-pansism* de neiertat. Și, drept să-ți spun, mă miră mult, da, tinere domn, mă miră !...

— N-am frecventat niciodată societatea, am răspuns eu cu o însuflețire neașteptată. Dar eu așa cred, că de fapt n-are nici o importanță... Am trăit, adică, în general, am stat cu chirie... Dar n-are nici o importanță, vă asigur. De aci încolo voi căuta să fac cunoștințe ; pînă în prezent, însă, am dus o viață retrasă...

— S-a dedicat științei, interveni unchiul cu aer plin de importanță.

— Ah, unchiule, veșnic cu științele dumitale !... Închipuți-vă, am continuat eu pe un ton foarte degajat de data aceasta și cu același zîmbet amabil către doamna Obnoskina, neprețuitul meu unchi e atît de pasionat de știință, încît a descoperit undeva pe drum un miraculos practician al științei filozoficești, pe domnul Korovkin ; și primul cuvînt cu care m-a întîmpinat după atîția ani de despărțire a fost că îl așteaptă pe acest fenomenal făcător de minuni cu o nerăbdare aproape înfrigurată... din dragoste pentru știință, bineînțeles...

Și am început să rîd chicotit, crezînd că voi provoca hazul general prin arguția mea spirituală.

— Ce spune ? Despre cine e vorba ? o întrebă generăleasa cu asprime pe domnișoara Perepelițina.

— Egor Ilici a invitat niște oaspeți, niște savanți ; umblă pe drumuri și-i adună, raportă cu voluptate Perepelițina. Unchiul se simți extrem de încurcat.

— Ah, da ! Uitasem de tot ! strigă el aruncîndu-mi o privire plină de reproș, îl aștept pe Korovkin. Un savant, un om care va intra în istorie.,

Aci vorba-i pieri de pe buze. Generăleasa dădu din mîină și de data aceasta cu atîta îndemînare, încît atinse ceașca care se rostogoli de pe masă și se sparse. Se iscă o tulburare generală.

— Așa face totdeauna, cînd se supără, numaidecît trîntește ceva jos, îmi șopti unchiul jenat. Și numai cînd e tare supărată... Fă-te că nu vezi, dragul meu, întoarce-ți privirea în altă parte. Ce rost avea să aduci vorba despre Korovkin ?...

Dar și fără indemnul lui mă uitam în altă parte, căci în clipa aceea am întîlnit privirea guvernantei în care mi se păru că citesc o dojană mută sau, poate, și dispreț ; în orice caz, obrajii ei palizi se împurpurară de indignare. Nu mi-a fost greu să ghicesc că prin dorința mea meschină și lașă de a-l face pe unchiul caraghios, numai cu scopul de a părea eu însumi mai puțin ridicol, am pierdut mult în ochii acestei tinere. N-am cuvinte să spun ce rușine m-a cuprins !

— Să revenim la discuția noastră despre Petersburg, reîncepu cu însuflețire Anfisa Petrovna, cînd emoția provocată de ceașca spartă se mai potoli. Îmi aduc aminte cu atîta plăcere, aș putea spune cu vo-lup-tate, de viața pe care am dus-o în această capitală încîntătoare... Eram în relații de bună prietenie cu o familie distinsă — ții minte, *Paul* ? Cu familia generalului Polovițin... Vai, ce ființă adorabilă, a-do-ra-bilă și superbă era generăleasa ! Mă rog, aristocrație, *beau monde* !... și celelalte... Poate că i-ai și cunoscut... Mărturisesc, te așteptam cu nerăbdare, sperînd să aflui cît mai multe despre prietenii noștri din Petersburg...

— Regret mult, doamnă, că nu sînt în măsură... Îmi pare rău... V-am spus doar că rareori am avut prilejul să frecventez saloanele din Petersburg. Nu cunosc de loc pe generalul Polovițin ; nici n-am auzit de acest nume, am răspuns eu cu nerăbdare, trecînd brusc de la tonul meu prevenitor și amabil de pînă atunci la plictiseală și enervare.

— Studiază mineralogia ! reluă cu mîndrie incorigibilul meu unchi. Cu ce se ocupă mineralogia, cu studiul pietricelelor, mi-se pare ?

— Da, unchiule, cu studiul pietrelor...

— Hm... cînd te gîndești cîte științe există, și toate sînt foarte folositoare ! Trebuie să spun că eu, de fapt, nu știam ce înseamnă mineralogia ! Aud cuvîntul, dar ce vrea să zică — asta nu mai știu. În alte domenii, mă rog, mă pricep și eu la cîte ceva, dar în ce privește științele, sînt tufă, recunosc sincer !

— Recunoști sincer ? interveni iarăși, surîzînd ironic, Obnoskin.

— Tăticule ! strigă Sașa, privindu-și cu reproș tatăl.

— Ce-i, sufletele ? Ah, da, te întrerup mereu, Anfisa Petrovna, se dumiri unchiul, neînțelegînd reproșul Sașei. Iartă-mă, pentru numele lui Dumnezeu !

— O, nu face nimic ! răspunse cu un zîmbet cam acru Anfisa Petrovna. De altfel, am și spus tot ce aveam de spus nepotului dumitale și ca să închei, *monsieur Serge* — așa mi se pare ? — dumneata trebuie neapărat să te corijezi. Eu înțeleg că științele, artele... sculptura, de pildă... în sfîrșit, toate aceste preocupări superioare își au, ca să zic așa, farmecul lor, dar nu pot înlocui societatea doamnelor !... Femeile, femeile, tinere domn, vă formează, și, de aceea, nu te poți lipsi de ele ; fără ele este imposibil să trăiești, im-po-si-bil, domnul meu, im-po-si-bil !

— Imposibil, imposibil ! răsună iar glasul cam strident al Tatiane Ivanovna. Ascultă, încep eu, grăbindu-se oarecum copilărește, și, bineînțeles, roșind totodată ; ascultă, aș vrea să te întreb...

— Mă rog, am răspuns eu, privind-o atent.

— Am vrut să te întreb : cît timp rămîi aici ?

— Zău nu știu ; depinde de treburi...

— Treburi ! Ce treburi poate avea el ?... Oh, ce nebun !...

Și Tatiana Ivanovna, roșindu-se ca racul și acoperindu-și fața cu evantaiul, se aplecă spre guvernantă și se apucă să-i șoptească ceva grăbit. Apoi izbucni iar în rîs și bătu din palme.

— Un moment ! Un moment ! strigă ea, desprinzîndu-se de confidenta ei și adresîndu-mi-se cu mare grabă, ca și cum s-ar fi temut să nu plec. Ascultă, știi ce vreau să spun ? Dumneata semeni grozav, dar grozav cu un tînăr, un tînăr fer-me-că-tor !... Sașenka, Nastenka, vă aduceți aminte ? Seamănă grozav cu nebunul acela — ții minte, Sașenka ? cînd ne plimbam în trăsura și l-am întîlnit... călare și într-o vestă albă... Își îndreptase lornionul asupra-mi, nerușinatul ! Vă aduceți aminte, mi-am lăsat voalul pe față, dar neputîndu-mă stăpîni, i-am strigat din trăsura : „Neruşinatule !“ Apoi i-am aruncat în drum buchetul ce-l aveam în mînă... Ții minte, Nastenka ?

Și ființa aceasta bizară, victima unei obsesii amoroase, își acoperi fața cu mîinile, cuprinsă de emoții ; apoi sări de la locul ei, se repezi la fereastră, rupse un trandafir dintr-un arbust crescut în cadă și-l aruncă spre mine, pe dușumea, după care fugi din cameră. De data aceasta se stîrni printre comeseni oarecare emoție și zăpăceală, cu toate că generăleasa continua să rămînă calmă

ca și cu prilejul precedentelor izbucniri exuberante ale Tatianeî. Anfisa Petrovna, de pildă, departe de a fi surprinsă, părea mai mult îngrijorată și își privi fiul cu adîncă tristețe; domnișoarele roșiră, iar *Paul Obnoskin*, cu un fel de ciudă pe care n-o înțelegeam de loc, se ridică de pe scaun și se apropie de fereastră. Unchiul începuse să-mi facă semne, dar în clipa aceea un nou personaj intră în cameră, atrăgînd atenția tuturor.

— A! Iată-l și pe *Evgraf Larionici*! Fii binevenit! strigă unchiul cu sinceră bucurie. De unde, direct din oraș?

„Ce caraghioși! A tunat și s-au adunat!“ m-am gîndit eu, neînțelegînd încă prea bine ce se petrece înaintea ochilor mei și nebănuind că și eu, prin prezența mea, n-am făcut se pare altceva decît să contribui la îmbogățirea acestei colecții de caraghioși.

V

EJEVIKIN

În încăpere a pătruns, sau, mai bine zis, s-a strecurat (deși canaturile ușii erau deschise), un omuleț care din prag încă începu să facă plecăciuni de salut în toate părțile cu surîsuri largi, arătîndu-și dinții, și-i examina pe toți cei de față, pe rînd, cu multă curiozitate. Era un bătrînel mic de statură, ciupit de vărsat, cu ochii vioi și cu priviri fugare, cărunț și aproape chel, cu un surîs fin, nedefinit pe buzele-i destul de groase. Era îmbrăcat cu un frac foarte uzat și croit, se pare, pe altă statură. Un nasture se desprinsese, atîrnînd de un fir de ață; alți cîțiva lipseau cu desăvîrșire. Încălțămîntea crăpată și șapca soioasă armonizau deplin cu ținuta-i jalnică. Ținea în mînă o batistă de stambă cadrilată, murdară, cu care își ștergea fruntea și tîmplele. Am băgat de seamă că guvernanta roși puțin și-mi aruncă o privire scurtă în care am surprins ceva mîndru și provocător.

— Direct din oraș, binefăcătorule! Direct de acolo, tătută! Las-că-ți povestesc totul, dar îngăduie-mi mai întîi să-mi prezint omagiile, zise bătrînelul și se îndreptă spre generăleasă; dar la jumătatea drumului se opri, adresîndu-se iar unchiului:

— Cunoști prea bine principala mea trăsătură, binefăcătorule: sînt un mizerabil, un ticălos incorigibil! De cum intru într-o casă,

caut să salut mai întâi persoana cea mai importantă, spre dînsa îmi îndrept mai întâi pașii, ca să cîștig, în felul acesta, protecție și bunăvoință. Sînt un ticălos, tătuță, un ticălos, binefăcătorule ! Dați-mi voie, onorată doamnă, stăpînă, mamă și excelența-voastră, să vă sărut marginea rochiei, căci cu buzele mele aş putea să pîngăresc nobila matală minuța de generăleasă.

Spre mirarea mea, generăleasa îi întinse mîna cu destulă bunăvoință.

— Și pe dumneata, frumoasă duduia, te salut cu plecăciune, continuă el, adresîndu-se domnișoarei Perepelițina. Ce să-i faci, scumpă doamnă : sînt un ticălos ! Încă în anul o mie opt sute patruzeci și unu s-a hotărît să fiu un ticălos, cînd m-au dat afară din slujbă, exact în ziua cînd onorabilul Valentin Ignatici Tihonțov a ajuns în rîndul mărimilor : dumnealui a fost învestit, iar eu mazilit ; pe el l-au făcut asesor, iar pe mine ticălos. Așa-i firea mea păcătoasă, mărturisesc totul, deschis. Ce să-i faci ! Am încercat să trăiesc cinstit, da, am încercat ; acum însă, trebuie să încerc și într-alt fel. Alexandra Egorovna, încîntarea moșului, continuă el, făcînd ocolul mesei și îndreptîndu-se spre Sașenka, dă-mi voie să-ți sărut rochița ; răspîndești în juru-ți toată mireasma livezilor, toate deliciile. Onomasticului, respectele mele ; ți-am adus un arc și o săgeată, taică, toată dimineața am meșterit la ele ; m-au ajutat și băieții ; ce-o să mai tragem noi la țintă ! Iar cînd te faci mare, te faci ofițer și tai capul turcului. Tatiana Ivanovna... așa-i că lipsește, binefăcătoarea ! I-aș fi sărutat și ei rochița. Praskovia Ilinișna, suflet bun și milos, n-am cum să trec pînă la dumneata, dar ți-aș săruta nu numai mînuța, dar și piciorușul, așa să știi ! Anfisa Petrovna, toate omagiile mele. Chiar astăzi m-am rugat lui Dumnezeu pentru dumneata, binefăcătoarea mea, m-am rugat în genunchi, cu lacrimi în ochi ; m-am rugat și pentru feciorul dumitale, să-i dea Dumnezeu multe cinuri și talente, mai ales talente ! De asemeni salut cu respect și pe Ivan Ivanovici Mizințikov ; să-ți dea Dumnezeu tot ce dorești. Pentru că n-are cum să te înțeleagă omul, domnul meu, ce anume îți dorești : tare mai ești tăcut... Bună ziua, Nastia ! Toată gloata mea de o șchioapă te salută ; nu e zi de la Dumnezeu să nu te pomenească. Și, în sfîrșit, salut cu plecăciune și pe stăpînul casei acesteia. Din oraș vin, nobile domn, direct din oraș. Iar dumnealui, probabil, este nepoțelul dumitale, acela care a învățat pe la facultăți savante ? Cu tot respectul, domnule ; mînuța dumitale.

Se auziră risete. Era limpede că bătrînul îl făcea aici de bună-voie pe bufonul. Apariția lui înveseli societatea. Mulți nici nu înțeleseră sarcasmul ghidușilor sale, din care nu omisese pe nimeni. Numai guvernanta, pe care el, spre mirarea mea, o numise pur și simplu Nastia, se înroșea și se încrunta. Fără să-mi dau seama, am făcut o mișcare să-mi retrag mîna, dar bătrînul părea că numai atîta așteptase.

— Păi, nu vreau decît să ți-o strîng, taică, dacă binevoiești să-mi îngădui, n-am vrut să ți-o sărut. Ți-ai închipuit cumva că vreau să ți-o sărut? Nu, taică, deocamdată numai ți-o strîng. Dumneata, binefăcătorule, mă iei probabil drept un măscărici? zise el privindu-mă cu un zîmbet batjocoritor.

— Vai... cum se poate, eu...

— Așa, tăicuțule! Dacă eu sînt măscărici, apoi și alteineva de aici este și el măscărici! Trebuie să mă respecti totuși: nu sînt chiar atît de ticălos cum mă crezi. Deși, poate eă sînt chiar măscărici. Sînt un sclav, nevastă-mea, o sclavă, deci e bună și măgulitoare. Tot îți mai aduce și un folos, cel puțin capeți ceva pentru laptele copiilor. Cît mai mult zăhărel nu strică, taică, e mai cu folos. Ți-o spun în secret, taică: poate că îți va folosi cîndva și dumitale. Afurisită soartă, flăcăule, ea m-a adus în halul ăsta.

— Hi-hi-hi! Mare mucalit mai e bătrînelul! Totdeauna găsește o vorbă de duh! ciripi Anfisa Petrovna.

— Cuconița mea, binefăcătoarea mea, păi mult mai bine o scoți la capăt în zilele noastre cînd îl faci pe prostul! Dacă știam, încă din fragedă tinerețe mă însciam la netoți, poate că acum, la bătrînețe, ajungeam să fiu mai deștept. Dar așa, tot rîvnind de tînăr să ajung deștept, iată că la bătrînețe am ajuns un nătărău.

— Spune-mi, te rog, interveni Obnoskin (căruiua nu-i plăcuse, mi se pare, observația despre *talente*), tolănindu-se insolent în fotoliu și privindu-l pe bătrîn prin lornion, ca pe o gîză oarecare, spune-mi, te rog... tot îți uit numele... uit mereu cum te cheamă...

— Deh, taică! mă cheamă, mi se pare, tot Ejevikin, dar ce folos? Uite, de nouă ani stau fără serviciu și o duc așa, cum s-ar zice, după legile naturii. Și am la copii — o droaie, nici mai mult, nici mai puțin — familia Holniski! ¹³ Vorba ceea: „Bogatului — viței, săracului — băieței...”

— Ei da... viței!... Dar să lăsăm asta. Ascultă ce voiam să te întreb de mult : de ce cînd intri, tot te uiți mereu înapoi ? Mi se pare cam ridicol.

— De ce mă uit înapoi ? Păi, fiindcă mi se pare mereu că cineva din spate tot vrea să mă strivească cu palma, ca pe o muscă, d-aia mă uit înapoi. Am devenit monoman, taică.

Se stîrniră iar rîsete. Guvernanta se ridică, intenționînd, probabil, să plece, se răzgîndi și se așeză la loc. Cu toată roșeața care-i năvălise în obraji, chipul ei trăda durere și suferință.

— Știi cine-i omul acesta, dragul meu ? îmi șopti unchiul, e tatăl ei !

M-am uitat la unchiul meu, nedumerit. Numele de Ejevikin îmi scăpase cu totul din memorie. Îl făcusem pe eroul tot drumul, visînd la viitoarea mea logodnică, îmi croisem planuri generoase în privința ei, dar uitasem cu totul de numele ei, sau, mai bine zis, nu-i acordasem nici o atenție chiar de la început.

— Cum adică ? am răspuns eu tot în șoaptă. O credeam orfană.

— Da, e tatăl ei, dragul meu. Un om de o cinste nemai-pomenită, un suflet nobil ; nici să nu vadă băutura, dar uite, i s-a năzărit nu știu de ce să-l facă pe bufonul. În casa lui e sărăcie lucie, dragul meu, opt copii mici ! Trăiesc din leafa Nastenkăi. L-au dat afară din serviciu pentru limba-i ascuțită. Vine în fiecare săptămînă aici, dar e mîndru — nu vrea să primească nimic. I-am oferit de atîtea ori, și nu primește ! Un suflet revoltat și înrăit !

— Ei, frate Evgraf Larionîci, ce mai e nou pe la voi ? întrebă unchiul lovindu-l pe umăr, întrucît băgase de seamă că bătrînul ciulise urechea, bănuitor, la conversația noastră.

— Păi, ce să fie nou, binefăcătorule ? Valentin Ignatici a prezentat ieri un memoriu în afacerea Trișin. La un control în depozitul de făină, s-a constatat că are lipsă mare la sacii cu făină. E același Trișin, doamnă, care se uită la tine cu o mutră, de parcă s-a umflat cu aer ca să ațîțe jăratecul din samovar. Poate că vă aduceți aminte ? Și să vedeți cum îl încondeiază Valentin Ignatici pe acest Trișin. „Căci dacă, scrie el, sus-numitul și ades menționatul Trișin n-a fost în stare să vegheze asupra onoarei nepoatei sale, care, sub nasul lui, a fugit anul trecut cu un ofițer, cum ar putea el să păzească bunurile intendentei statului ?” Exact așa a așternut pe hîrtie, negru pe alb, cuvînt cu cuvînt — nu mint, credeți-mă.

— Vai, ce istorii ne povestești ! strigă Anfisa Petrovnă.

— Apoi chiar așa, ai luat-o cam razna, Evgrafe, o secundă și unchiul. Limba ta te va pierde ! Ești un om drept, cinstit, virtuos — o spun sus și tare, numai că ai o limbă prea veninoasă. Mă mir, zău, cum de nu reușești să te împaci acolo cu ei ! Par niște oameni de treabă, simpli...

— Părinte și binefăcătorule ! Păi tocmai de omul simplu mă tem ! strigă bătrînul cu o deosebită însuflețire.

Răspunsul acesta mi-a plăcut grozav. M-am apropiat repede de Ejevikin ca să-i strîng mîna. De fapt, voiam să-mi exprim cumva protestul împotriva părerii celorlalți, să-i arăt bătrînului de față simpatia mea. Sau, poate, cine știe ! Poate voiam să-mi cîștig o apreciere bună din partea Nastasiei Evgrafovna. Dar pornirea mea se dovedi cu totul nereușită.

— Dă-mi voie să te întreb, am rostit eu roșindu-mă și grăbindu-mă ca de obicei, ai auzit cumva de iezuïți ?

— Nu, taică, n-am auzit ; poate că, ceva, pe departe... nu-i de nasul nostru, taică ! Dar de ce întrebi ?

— Păi... am vrut tocmai să povestesc... de altfel, să-mi amintesc cumva. Acum însă, vreau să-ți spun că te înțeleg și... te apreciez...

Și, încercîndu-mă de tot, l-am prins încă o dată de mînă.

— Negreșit, taică, îți voi aminti negreșit ! Cu litere de aur îmi voi nota. Uite, dă-mi voie să-mi fac și un nod la batistă, ca să-mi aduc aminte.

Și într-adevăr făcu un noduleț, găsimd un colțișor uscat în batista sa murdară și plină de tabac.

— Evgraf Larionici, poftim, servește-ți ceaiul, zise Praskovia Ilinișna.

— Îndată, frumoasă cuconiță, îndată, adică vreau să spun, prințesă, nu cuconiță ! Asta pentru ceai. L-am întîlnit pe drum pe Stepan Alexeici Bahceev. Ce om vesel, ți-e mai mare dragul să-l privești ! M-am și gîndit, nu cumva și-a pus în gînd să se însoare ? Măguliri, măguliri... îmi zise el în șoaptă, trecînd pe lîngă mine cu ceașca de ceai și făcîndu-mi cu ochiul. Dar cum se face că nu-l văd aici pe principalul binefăcător, pe Foma Fomici ? Nu vine la ceai ?

Unchiul meu tresări ca de o înțepătură și se uită sfios la generăleasă.

— Nu știu, zău, răspunse el nehotărît și cu o ciudată stînjeneală. A fost anunțat, dar... nu știu de ce, poate că nu e prea

bine dispus... L-am trimis pe Vidopleasov, sau... ce-ar fi să mă duc chiar eu ?

— Am trecut eu pe la dînsul venind înapoi, zise Ejevikin cu un aer misterios.

— Cum așa ? strigă unchiul speriat. Și ?...

— Chiar înainte de a veni aici am trecut pe la el, ca să-i prezint respectele mele. Mi-a spus că dorește să-și ia ceaiul singur, adăugînd apoi că dumnealui se satură și cu o coajă de piine uscată. Da, mă rog !

Aceste cuvinte îl umplură, pare-se, pe unchiul meu de o adevărată spaimă.

— Dar poate că ar fi fost mai bine să-i fi explicat, Evgraf Larionici, să-i fi spus... zise, în sfîrșit, unchiul meu uitîndu-se la bătrîn cu amărăciune și reproș.

— I-am spus, i-am spus.

— Ei și ?

— Un timp n-a binevoit să-mi răspundă nimic. Își frămînta creierul cu o problemă de matematică, o problemă foarte complicată, se vede. Tot desena figura din teorema lui Pitagora, în fața mea a desenat-o, am văzut bine. De trei ori a repetat-o ; și abia la al patrulea desen a binevoit să-și ridice căpșorul, de parcă abia atunci mă văzuse. „Nu mă duc, zice, a apărut acolo la ei un *savant*, zice, n-am eu loc lingă un asemenea astru.“ Exact așa a spus, lingă un asemenea astru.

Și bătrînul îmi aruncă o privire piezișă, plină de ironie.

— Am bănuț eu ! strigă unchiul plesnind din palme, mă așteptam la așa ceva ! Despre tine este vorba, Serghei, tu ești acel „savant“. Ce-i de făcut acum ?

— Mărturisesc, unchiule, am răspuns eu cu demnitate, ridicînd din umeri, că un asemenea răspuns pare atît de ridicol, încît nu face să-i acorzi nici o atenție și mă mir, zău, de ce te simți atît de încurcat...

— Ah, dragul meu, tu nu cunoști încă nimic ! strigă el și făcu un gest energic cu mîna.

— Ce rost mai are să te văicărești acum, sări cu gura domnișoara Perepelițina, cînd de fapt chiar dumneata, Egor Ilici, ești capul răutăților ; de la dumneata a pornit toată nenorocirea, Egor Ilici ! Acum, că ai făcut-o, degeaba te tîngui. Dacă o ascultai pe mămițica, acum nu te mai durea capul.

— Dar ce vină am eu, Anna Nilovna, spune și dumneata ! zise unchiul cu glas implorător, solicitînd parcă o explicație.

— Păi, să-ți spun, Egor Ilici ; toate vin de acolo că ești un mare egoist și nu ții de loc la mămițica dumitale, răspunse cu demnitate domnișoara Perepelițina. De ce, adică, n-ai vrut chiar de la început să-i respecti voința ? Doar îți este mamă. Nu-ți spun decît adevărul adevărat. Sînt fată de locotenent-colonel și nu una oarecare.

Am avut impresia că Perepelițina intervenise numai și numai cu scopul de a declara în fața tuturor și mai ales de a-mi face cunoscut și mie că ea este fiică de locotenent-colonel și nu una oarecare.

— Pentru că își jignește mama, zise în sfîrșit, pe un ton amenințător, generăleasa.

— Mămițico, dar ai milă ! Prin ce te-am jignit ?

— Prin aceea că ești un egoist sinistru, Egorușka, continuă generăleasa, îndîrjindu-se tot mai mult.

— Dar spune, mămițico, prin ce sînt eu un egoist sinistru, strigă unchiul aproape desperat. De cinci zile încoace, de cinci zile ești mereu supărată pe mine și nu vrei să-mi adresezi nici o vorbă ! Dar pentru ce ? Pentru ce ? Să mă judece aici toată lumea, să mă judece ! Să audă, la urma urmei, și justificarea mea. Am tăcut mult timp, mămițico ; n-ai vrut să mă ascuți : atunci, să mă audă toți cei de față. Anfisa Petrovna ! Pavel Semionovici, nobile Pavel Semionici ! Serghei, dragul meu ! tu ești un om nou aici, un spectator, ca să zic așa, poți să judeci fără părtinire...

— Liniștește-te, Egor Ilici, liniștește-te, strigă Anfisa Petrovna, n-o omori pe mămica dumitale !

— Fii pe pace ! nu o voi omori pe mămica, Anfisa Petrovna. Dar iată pieptul meu — loviți, străpungeți-l ! continuă unchiul meu, înfierbîntat pînă în ultimul grad, ceea ce se întîmplă cu oamenii slabi de caracter, cînd sînt scoși din răbdări, deși toată indignarea lor seamănă mai mult cu un foc de paie. Vreau să spun, Anfisa Petrovna, că eu n-am jignit și n-aș fi putut să jignesc pe nimeni. Încep prin aceea că Foma Fomici este un om cu suflet nobil, un om absolut cinstit și cu cele mai alese însușiri, dar... dar în cazul de față, a fost nedrept cu mine.

— Hm ! făcu Obnoskin, voind parcă înadins să-l întărite și mai mult pe unchiul meu.

— Pavel Semionici, nobile Pavel Semionici ! Se poate oare ca și dumneata să crezi cu adevărat că eu sînt o buturugă nesimțită ? Că doar văd, înțeleg, cu inima înlăcrămată aș putea spune, înțeleg că toate aceste încurcături se petrec din cauza dragostei lui

excesive față de mine. Dar, voia dumneavoastră, în cazul de față, el n-are dreptate, zău că n-are dreptate. Să spun totul. Vreau să povestesc acum întreaga tărășenie, Anfisa Petrovna, pînă la cel mai mic amănunt, ca să fie lămurită toată lumea cum s-au petrecut lucrurile și dacă mămica are motiv să se supere pe mine că n-aș fi făcut hatîrul lui Foma Fomici. Ascultă-mă și tu, Serioja, adăugă el, adresîndu-mi-se mie — așa cum a procedat în tot timpul istorisirii — ca și cum s-ar fi temut de ceilalți și s-ar fi îndoit că poate găsi înțelegere din partea lor, ascultă-mă și tu pe mine și hotărăște dacă am sau nu am dreptate. Să vezi de unde a început toată istoria asta : acum o săptămînă — nici mai mult, nici mai puțin, exact o săptămînă — fiind în trecere prin orașul nostru, fostul meu comandant, generalul Rusapetov, cu soția și cumnata, se oprește să facă un scurt popas în orașelul nostru. Plăcut surprins, profit de această ocazie și, prezentîndu-i respectele mele, îl poftesc la masă. Mi-a promis să vină dacă va avea timp. Un om de o noblete sufletească nemaipomenită, ce să-ți spun ! E plin de virtuți și unde mai pui că are și rangul de mare demnitar ! A fericit-o pe cumnata-sa, orfană, măritînd-o cu un tînăr strălucit (astăzi e secretar la Malinov ; e încă foarte tînăr, dar să-l vedeți ce instruit și cult este !) într-un cuvînt, un general între generali ! Bineînțeles, la noi toată casa s-a pus în mișcare : hărmălaie, bucătari, fricaseuri ; am chemat și o orchestră. Eram fericit și arătam ca un onomastic ! Dar uite că nu i-a plăcut lui Foma Fomici că sînt fericit și că arăt ca un onomastic ! A stat la masă cît a stat și — îmi aduc aminte foarte bine că era chiar în momentul cînd se servea jeleul lui favorit — îl văd deodată sărînd de la locul lui : „Sînt jignit, zice, sînt jignit !“ „Dar cine și cum te-a jignit, Foma Fomici ?“ „Dumneata, zice, mă ignorezi ; toată atenția o dai acum acestui general ; generalii îți sînt mai apropiați decît mine !“ Bineînțeles, ți le povestesc toate astea acum foarte pe scurt, ca să afli, ca să zic așa, esențialul ; nici nu-ți închipui ce a fost în stare să-mi mai spună omul acesta... Într-un cuvînt, mi-a răscolit tot sufletul ! Ce era de făcut ? Îmi pierd, bineînțeles, tot curajul ; m-a lovit îngrozitor, ce să-ți spun ; umblu ca o curcă plouată. Sosește și ziua cea solemnă. Generalul mă vestește printr-un curier că nu poate veni și se scuză, va să zică. Alerg la Foma : „Hai, liniștește-te, Foma ! Nu mai vine !“ Și ce să crezi ? Nu vrea să mi-o ierte, și pace ! „Am fost jignit, zice, și asta-i tot !“ Eu așa și pe dincolo caut să-l împac. „Nu, zice, du-te la generalii dumitale ; ții mai mult la generali decît la mine ; ai rupt, zice, legăturile de prietenie

dintre noi". Vezi, dragul meu ! eu înțeleg pentru ce se supără. Nu sînt o buturugă nesimțită, un dobitoc sau un neisprăvit oarecare ! A făcut-o din prea multă dragoste față de mine, din gelozie, ca să zic așa, o spune chiar el ; e gelos pe general, de teamă să nu piardă simpatia mea și de aceea mă pune la încercare, vrea să vadă de ce sacrificii sînt în stare pentru el. „Nu, zice, eu trebuie să fiu pentru dumneata ca și un general, trebuie să fiu pentru dumneata ca și o excelență ! Nu mă împac cu dumneata decît dacă dai dovadă că îmi porți stimă și respect.“ „Dar cum să-ți dovedesc stima și respectul, Foma Fomici ?“ „Păi, să-mi spui toată ziua excelență, și atunci voi avea dovada considerației tale.“ Rămîn trăsniți ! Îți închipui, cred, uluirea mea ! „Să-ți servească drept lecție, zice, ca să nu cazi în admirația a tot felul de generali, cînd există chiar alături de dumneata oameni cu mult superiori tuturor generalilor dumitale !“ Ei bine, aici n-am mai fost în stare să mă stăpînesc și, o spun deschis, mărturisesc, i-am trîntit-o : „Foma Fomici, zic, cum se poate una ca asta ? Cum se poate și ce drept am eu să te înalț în gradul de general ? Gîndește-te : cine acordă gradele de general ? Cum să-ți spun eu așa, nitam-nisam, Excelența-voastră ? Ar însemna să comit un sacrilegiu, o încălcare a rînduielilor ierarhiei, atingerea destinului măririlor ! Un general este onoarea și podoaba patriei : generalul a luptat, și-a vărsat sîngele pe cîmpul de bătălie ! Cum să-ți spun : «Excelența-voastră, domnule general» ?“ Nu se astîmpără, și pace ! „Fac pentru tine orice vrei, Foma ; uite, mi-ai spus să-mi rad favoriții pentru motivul că ar vădi o lipsă de patriotism — i-am ras ; cu inima îndoită, dar i-am ras. Mai mult, fac pentru tine orice dorești, numai să renunți la rangul de general !“ „Ba nu, zice, nu mă împac pînă cînd nu mi se va spune : excelența-voastră, domnule general ! Va fi de mare folos pentru moralitatea dumitale ; îți va înfrîna puțin spiritul !“ Și uite, drept urmare, de o săptămînă, de o săptămînă încheiată, nu vrea să-mi adreseze nici un cuvînt ; e supărat pe oricine ar veni la mine. Auzind despre tine că ești un om învățat — mărturisesc că aici sînt eu de vină : m-a luat gura pe dinainte și am pălăvrăgit ! — a declarat ritos că nu va rămîne o clipă în casa asta, dacă intri tu în conac. „Va să zică, acum eu nu mai sînt pentru dumneata un om învățat.“ Să vezi ce nenorocire va fi, cînd va afla acum și despre Korovkin ! Ei bine, judecă și tu care este vina mea aici ? Cu ce am greșit ? Chiar așa să mă apuc să-i spun : „Excelența-voastră, domnule general“ ? Cum se poate trăi în asemenea situație ?

Spune și dumneata, pentru ce l-a făcut pe bietul Bahceev să plece astăzi de la masă ? Să zicem că Bahceev n-a inventat astro-nomia ; dar nici eu n-am inventat-o, nici tu n-ai inventat astro-nomia... Pentru ce, pentru ce toate astea ?

— Pentru că ești invidios, Egorușka, mormăi iar generăleasa.

— Mămițico ! strigă unchiul în culmea disperării, mă faci să înnebunesc !... Sînt convins că nu spui ceea ce gîndești, ci vor-bești din spusa altora, mămico ! Nu-mi rămîne decît să cred că nu vezi în mine un fiu, ci o momîie, un pop, un butuc !

— Am auzit, unchiule, l-am întrerupt eu surprins la culme de această poveste, am auzit de la Bahceev — de altfel nu știu dacă este adevărat sau nu — că Foma Fomici s-a simțit invidios pe Iliușa pentru ziua lui onomastică și susține că și el, Foma Fomici, are mîine ziua onomastică. Trebuie să spun că această tendință a firii lui m-a uimit atît de mult, încît...

— E aniversarea nașterii lui, dragul meu, aniversarea nașterii și nicidecum patronul ! mă întrerupse grăbit unchiul. Nu s-a ex-primat bine, dar are dreptate : mîine ar fi aniversarea nașterii sale. E drept că, înainte de toate...

— Nici un fel de aniversare ! strigă Sașenka.

— Cum, nu-i aniversarea lui ? întrebă unchiul meu, zăpăcit.

— Ce aniversare, tăticule ? o spui numai ca să te înșeli pe dumneata și să-i faci pe plac lui Foma Fomici. Aniversarea lui am serbat-o în martie — nu ții minte, am mers cu toții cu trăsura la mîinăstire și pe drum nu ne-a lăsat de loc în pace : striga mereu că perna i-a *turtit* coastele și ne ciupea pe toți ; pe mătușica de două ori a ciupit-o, din răutate ! Și cînd ne-am dus cu toții să-l felicităm, s-a supărat foc de ce buchetul pe care i l-am oferit n-avea și cameliile. „Îmi plac cameliile, a zis, fiindcă am gusturi alese, de înaltă societate, iar voi, zice, v-ați zgîrcit să rupeți din seră cîteva cameli pentru mine.“ Și toată ziua a stat bosumflat și n-a voit să vorbească cu nimeni dintre noi...

Cred că dacă ar fi căzut o bombă în mijlocul încăperii, n-ar fi uluit și speriat atît de mult întreaga societate, ca această răz-vrătire fătîșă ; și din partea cui ? Din partea unei fete care n-avea voie nici să vorbească cu glas tare în prezența bunicii. Mută de uimire și de furie, generăleasa s-a ridicat dreaptă în pi-cioare și a rămas cu privirea ațintită pe nepoțica cea obraznică, nevoind să-și creadă ochilor. Unchiul a înțepenit de groază.

— Cum i se permite așa ceva ? Vor s-o omoare pe bunicuța ! tipă domnișoara Perepelițina.

— Saşa, Saşa, vino-ţi în fire! Ce-i cu tine, Saşa? striga unchiul alergînd de la una la cealaltă, ba la generăleasă ca s-o liniştească, ba la Saşenka — s-o oprească.

— Nu vreau să mai tac, tăticule! strigă Saşa sărînd cu ochii scînteietori de la locul ei şi bătînd cu picioruşele în podea, nu vreau să tac! Prea mult am răbdat şi prea multe am suferit cu toţii din cauza lui Foma Fomici, din cauza răutăciosului de Foma Fomici, din cauza nesuferitului de Foma Fomici al matală! Pentru că Foma Fomici ne va pierde pe toţi, pentru că mereu i se spune că el este inteligent, mărinimos, generos, cu sufletul cel mai nobil, savantul savanţilor, o întruchipare a tuturor virtuţilor, un potpuriu de virtuţi; iar Foma Fomici, ca un prost, a crezut că aşa este! Atîtea feluri de mîncare, dintre cele mai alese şi atîtea dulciuri i se cară mereu, încît altul s-ar simţi ruşinat, dar Foma Fomici înfulecă tot ce i se aduce în faţă, ba mai şi cere încă. O să vedeţi voi, ne înghite pe toţi, pînă la unul, iar de vină este numai tăticu, el e vinovat de toate! Nesuferitul, uriciosul de Foma Fomici, o spun pe faţă, nu mi-e frică de nimeni! Este prost, mofturos, neglijent, murdar, bătăran, josnic, meschin, nemilos, tiran, bîrfitor, mincinos... Ah, de-ar fi în puterea mea, l-aş da afară din casă imediat, iar tăticu îl adoră, tăticu nu mai poate de dragul lui...

— Ah!... ţipă generăleasa şi se prăbuşi, sfîrşită, pe divan.

— Draga mea, Agafia Timofeevna, îngerul meu! strigă Anfisa Petrovna, ia flaconaşul meu! Apă, apă mai repede!

— Apă, apă! striga şi unchiul meu. Mămiţico, mămiţico, linişteşte-te! În genunchi te implor...

— Pe pîine uscată şi apă ar trebui să vă închidă într-o cameră întunecată... ucigaşi ce sînteţi! şuiară printre dinţi Perepe-liţîna, tremurînd de furie şi străpungînd-o cu privirea pe Saşenka.

— Şi am să stau închisă numai cu pîine şi apă, nu mă tem de nimic! strigă la rîndu-i Saşenka, ieşîndu-şi cu totul din fire. Îl apăr pe tăticul meu, fiindcă el nu ştie să se apere singur. Cine este el, cine este Foma Fomici al vostru în faţa tăticultui meu? Mănîncă pîinea lui tăticu şi tot el îl umileşte, nerecunoscătorul! L-aş sfişia în bucăţele pe Foma Fomici al vostru! L-aş provoca la duel şi l-aş omorî pe loc din două pistoale...

— Saşa, Saşa! striga disperat unchiul meu. Încă un cuvînt, şi sînt pierdut, iremediabil pierdut!

— Tăticule! exclamă Saşa aruncîndu-se în braţele tatălui său, plîngînd amarnic şi îmbrăţişîndu-l cu putere, tăticule! Cum se poate ca matală, un om minunat, bun, vesel şi inteligent, cum se

poate să te lași umilit în felul acesta, călcat în picioare de acest om rău și nerecunoscător ; să fii jucăria lui, spre hazul și ocara lumii ? Tăticule, scumpul meu tătic !...

Încercându-se în hohote de plîns, Sașenka își acoperi fața cu mânuțele și fugi din cameră.

Se stîrni o larmă de nedescris. Generăleasa zăcea leșinată. Unchiul sta în genunchi în fața ei și-i săruta mîinile. Domnișoara Perepelițina se foia în jurul lor, aruncîndu-ne priviri sălbatice, dar triumfătoare. Anfisa Petrovna uda mereu cu apă tîmplele generălesei și-și agita flaconul. Praskovia Ilinișna tremura zguduită de plîns și vărsa șiroaie de lacrimi. Ejevikin își căuta un colțșor mai ferit ca să se ascundă, iar guvernanta stătea palidă, înmărmurită de frică. Singur Mizincikov rămăsese în poza lui dinainte. La un moment dat, se sculă și, ducîndu-se la fereastră, rămase nemișcat privind țintă afară, fără a da vreo atenție scenei ce se petrecea.

Deodată, generăleasa se ridică de pe divan, dreaptă și rigidă și, măsurîndu-mă cu o privire nimicitoare, îmi strigă bătînd din picior :

— Afară !

Drept să spun, la așa ceva chiar că nu mă așteptasem.

— Afară ! Afară din casa asta ! Afară ! Ce caută aici ? Să nu-l mai văd ! Să plece îndată ! Afară !

— Mămițico ! Mămițico, ce-i cu matale ? E Serioja, bîiguia unchiul meu tremurînd de frică. E doar oaspetele nostru, mamă !

— Care Serioja ? Prostii ! Nu vreau să aud nimic ! Afară ! E Korovkin. Sînt sigură că e Korovkin. Presimțirile nu mă înșală. A venit să-l alunge pe Foma Fomici ; a fost chemat anume. Inima nu mă înșală... Afară, nemernicule !

— Unchiule, dacă e așa, am zis eu, sufocîndu-mă de o nobilă indignare, dacă lucrurile stau așa, apoi... iartă-mă... Și m-am repezit să-mi iau pălăria.

— Serghei, Serghei, ce faci ?... Poftim, și ăsta acum... Mămico ! Dar e Serioja... Serghei, cum se poate ! striga el alergînd după mine și încercînd să-mi ia pălăria din mînă ; tu ești musafirul meu, vei rămîne aici, așa vreau eu ! Nu da nici o atenție, nici nu știe ce spune, adăugă el în șoaptă, numai cînd se supără face d-astea... Deocamdată, pînă una, alta, ascunde-te undeva... ca să dispari din ochii lor și să vezi că-i trece. Te va ierta, te asigur ! Are o inimă bună, dar uneori o ia razna... N-ai auzit, nici nu știe ce spune, te ia drept Korovkin ; pe urmă te iartă, crede-mă...

Ce vrei ? strigă el lui Gavrilă, care tocmai intrase tremurînd de frică.

Gavrilă nu era singur ; îl însoțea și un flăcăuș de vreo șaisprezece ani, foarte drăguț, luat în serviciul curții pentru frumusețea lui, după cum am aflat mai tîrziu. Îl chema Falalei. Era îmbrăcat într-un costum cu totul neobișnuit : cămașă de mătase roșie, brodată la guler cu fir, și cu cingătoare de fireturi ; șalvari negri de catifea și cizmulite din piele de capră, cu revere roșii. Costumul era invenția generăleseii. Băiatul plîngea amarnic și lacrimile se prelingeau una după alta din ochii lui mari, albaștri.

— Ce o mai fi și asta ? strigă unchiul meu. Ce s-a întîmplat ? Dar vorbește, nenorocitul !

— Foma Fomici ne-a poruncit să venim aici ; vine și dumnea-lui din urnă, răspunse amărît Gavrilă ; eu pentru iczamen, iar el...

— Iar el ?

— A jucat, răspunse Gavrilă cu glas plîngăreț.

— A jucat ? strigă unchiul îngrozit.

— Am jucat ! zbieră Falalei plîgînd și mai tare.

— Komarinskaia ?

— Komarinskaia !

— Și te-a prins Foma Fomici ?

— M-a prins !

— M-ați omorît de tot ! Vai de biata mea căpățînă ! și unchiul se apucă cu amîndouă mîinile de cap.

— Foma Fomici ! anunță deodată Vidopliasov, intrînd în încăpere.

Prin ușa deschisă apărură în fața asistenței surprinse Foma Fomici în persoană.

VI

DESPRE TAURUL CEL ALB ȘI MUJICUL DIN KOMARINSK ¹⁴

Dar înainte de a avea onoarea să-l prezint cititorului pe Foma Fomici personal, care tocmai apăruse în salon, consider absolut necesar să spun cîteva cuvinte despre Falalei și să explic care era grozăvia faptului că jucase komarinskaia și că Foma Fomici îl

surprinsese în această veselă îndeletnicire. Falalei era un băiat crescut la curtea moșierului, rămas orfan din leagăn și finul răposatei soții a unchiului meu. Unchiul ținea mult la el. Acest singur fapt era cu totul de ajuns ca Foma Fomici, venind la Stepancikovo și supunându-l voinței sale pe unchiul meu, să-l ia la ochi și să-l urască pe favoritul acestuia, pe Falalei. Dar băiatul îi plăcuse în mod deosebit generăleseii și, cu toată ura lui Foma Fomici, a rămas pe lângă casa stăpînilor : generăleasa stăruise mult pentru aceasta și Foma trebui să cedeze, păstrînd în inimă o mare jignire — totul la el lua formă de jignire — și răzbunîndu-se pentru aceasta, cu fiecare ocazie prielnică, împotriva unchiului meu cu nimic vinovat de cele ce se întîmplau. Falalei era un băiat foarte drăguț. Avea un chip de fată, de fată frumoasă de la țară. Generăleasa îl îngrijea și îl răsfăța ; ținea la el ca la o jucărie frumoasă și rară ; de altfel, e greu de spus pe cine iubea dînsa mai mult : pe cățelușa ei buclată cu numele de Ami, sau pe Falalei ? Am descris mai înainte costumul pe care îl născocise pentru băiat. Domnișoarele îl fereceau cu felurite dresuri, iar frizerul Kuzma avea datoria să-i facă părul în zilele de sărbătoare. Băiatul acesta era o ființă cam ciudată. Nu se putea spune că este complet idiot sau, în tot cazul, un tîmpit ; era însă atît de naiv, atît de sincer, simplu și spontan, încît de multe ori îți făcea într-adevăr impresia că este un prostălău. De se întîmpla să vadă ceva în vis, fuga îndată la stăpîni ca să-și povestească visul. Se amesteca în vorba lor, fără să țină seama că-i întrerupe, și le povestea niște lucruri care nu se cade de loc să fie povestite boierilor. Izbucnea în lacrimi sincere ori de cîte ori leșina stăpînă-sa, sau cînd alții îi certau prea tare stăpînul. Își punea la inimă orice nenorocire întîmplată altora. Uneori îl vedeai că se duce la generăleasă și-i sărută mîinile, rugînd-o să nu mai fie supărată și generăleasa îi ierta cu mărînimie aceste îndrăzneli. Era simțitor din cale afară, bun și blînd ca un mieluşel, vesel ca un copil fericit. Căpăta tot felul de bunătăți de la masa stăpînilor.

Stătea nelipsit în spatele scaunului generăleseii și-i plăcea grozav zahărul. Cum i se dădea o bucată de zahăr, o și ducea la gură și o mîncă cu mare poftă ronțăind cu dinții lui superbi, sănătoși și albi ca laptele, iar ochii lui albaștri și veseli, ca și tot chipul său drăgălaș, străluceau de plăcere.

Minia lui Foma Fomici a ținut mult timp, dar în cele din urmă, văzînd că aici nu obține absolut nimic mîniindu-se, hotărî

brusc să schimbe tactica și să-l ia pe Falalei sub oblăduirea sa. Certându-l mai întâi pe unchiul meu pentru faptul că puțin îi pasă de educația slugilor din conac, el se hotărî să înceapă imediat educația bietului băiat, sădindu-i în suflet principii de morală, învățându-l maniere frumoase și limba franceză. „Cum așa! spunea el, apărîndu-și ideea absurdă (idee care își făcea loc nu numai în capul lui Foma Fomici, martor la aceasta fiind însuși autorul acestor rînduri), cum așa! Un băiat care stă tot timpul lingă stăpîna sa! Dar dacă se întîmplă ca dînsa, uitînd că el nu înțelege franțuzește, să-i spună: *donnez-moi mon mouchoir**, el nu trebuie să priceapă, ca s-o servească imediat?” S-a dovedit însă că Falalei nu numai că este incapabil să învețe franțuzește, dar și că bucătarul Andron, unchiul său, care se străduise cu toată dragostea să-l învețe a serie și a citi rusește, se lăsase de mult păgubaș și ascunsese abecedarul în raft! Mîntea lui Falalei era atît de opacă pentru știința de carte, încît nu pricepea absolut nimic. Mai mult: se iscă din asta și o istorie întregă. Servitorimea de la conac începu să rîdă de Falalei, spunîndu-i „franțuzu“, iar bătrînul Gavrila, camerdinerul unchiului meu de mulți ani, foarte priceput și devotat, îndrăzni chiar să nege pe față foloasele însușirii limbii franceze. Cînd Foma Fomici află despre aceasta, se făcu foc, și, drept pedeapsă, îl puse și pe Gavrila, pe acest adversar declarat și înverșunat al graiului galilor, să învețe și el franțuzește. Iată de unde porni istoria aceasta cu franțuzeasca, de care fusese atît de revoltat domnul Bahceev. Și mai prost stăteau lucrurile cu însușirea bunelor maniere: Foma nu izbuti de loc să-l educe în această privință pe Falalei, care, cu toate interzicerile, venea regulat, în fiecare dimineață, să-i povestească lui Foma Fomici ce visase peste noapte, ceea ce Foma Fomici considera drept un semn de familiaritate și o necuviință inadmisibilă. Dar Falalei rămînea tot Falalei. Bineînțeles, și pentru aceasta avea de suferit în primul rînd unchiul meu, în capul căruia se spărgeau de obicei toate urmările trăsnelor lui Foma.

— Știi dumneata, știi ce a făcut el astăzi? îl auzeai deodată zbierînd pe Foma, care pentru mai mult efect alegea în asemenea scopuri un moment cînd toți ai casei erau adunați. Știi dumneata, colonele, pînă unde duce răsfațul pe care-l practici sistematic? Azi la prînz i-ai dat, se pare, o felie zdravănă de plăcintă, nu-i așa? Ei

* Dă-mi batista (fr.).

bine, știi ce a spus dumnealui după ce a devorat-o ? Vino încoa, ființă neroadă ; vino, vino încoa, idiotule, mutră rumenă ce ești !...

Falalei se apropie plîngînd și ștergîndu-și ochii cu amîndouă mîinile.

— Ce-ai spus după ce ți-ai înghițit plăcinta ? Repetă de față cu toată lumea !

Falalei nu scoate nici o vorbă și se lasă înecat de un nou potop de lacrimi.

— Atunci să spun eu pentru tine. Ai zis, lovindu-te cu palma peste pîntecele îndopat și nerușinat : „Mi-am umplut burtoiul tun, ca badea Martin cu săpun !” Acum te întreb, colonele, dacă e admisibil să se vorbească astfel, folosind asemenea limbaj, într-o societate cultă, darămite într-o societate aleasă ? Ai spus așa, ori n-ai spus ? Vorbește !

— Am... Am spu-us !... confirmă Falalei scîncind.

— Acum spune-mi : știi tu că Martin mănîncă săpun ? Unde ai văzut un asemenea Martin care să mănînce săpun ? Vorbește, lămurește-mă ce fel de Martin fenomenal este acesta !

Falalei tace.

— Nu auzi ce te întreb, stăruie Foma, cine este acest Martin ? Vreau să-l văd, vreau să-l cunosc. Ei, cine este el ? Împiecat, astronom, poet, magazioner, servitor — trebuie să fie el ceva. Răspunde !

— Ser-vi-tor, răspunde, în sfîrșit, Falalei printre sughituri.

— De unde este ? Cine sînt stăpînii lui ?

Dar Falalei nu știe să spună cine sînt stăpînii lui Martin. Bineînțeles că totul se isprăvește ca de obicei : înfuriat, Foma părăsește încăperea țipînd că a fost jignit ; generăleasa trece printr-o criză de nervi cu leșinuri ; iar unchiul își blestemă clipa cînd s-a născut, cere iertare de la toată lumea și tot restul zilei umblă în vîrfurile picioarelor chiar și în propriile sale încăperi.

Ca un făcut, chiar a doua zi după istoria cu săpunul lui Martin, Falalei, aducînd dimineța lui Foma Fomici ceaiul și uitînd cu totul și de Martin, și de necazurile din ajun, se apucă să-i povestească că a visat în noaptea aceea un taur alb. Atîta mai lipsea ! Indignat la culme, Foma Fomici îl cheamă imediat pe unchiul meu și-i trage o săpuneală groaznică pentru visul necuviincios, pe care-l văzuse Falalei *al lui*. De data aceasta, fură luate măsuri drastice : Falalei fu pedepsit și pus în genunchi într-un colț. I se interzise o dată pentru totdeauna să mai aibă asemenea visuri grosolane, țărănești. „Ceea ce mă supără pe mine, îl lămurea

Foma pe unchiul meu, pe lingă faptul că el, la drept vorbind, nici n-ar trebui să aibă îndrăzneala de a veni la mine cu visurile sale și cu atît mai mult cu taurul cel alb, pe lingă acest fapt, zic, mă supără și cred că vei fi de acord și dumneata, colonele, mai ales natura, caracterul acestor visuri ; căci ce altceva poate să însemne un taur alb decît o dovadă de grosolănie, de ignoranță și de bătărănie din partea necioplitului Falalei *al dumitale* ? Omul cum gîndește, așa visează. N-am spus eu de atîtea ori că nu-i nimic de capul lui și că nu trebuie lăsat în apartamentele stăpînilor ? Niciodată, niciodată nu vei izbuti să transformi acest suflet rudimentar de țaran ridicîndu-l la o înțelegere superioară, poetică. Ce, nu ești în stare, continua el adresîndu-se lui Falalei, nu ești în stare să visezi ceva frumos, delicat, gingaș, nobil, să zicem o scenă din societatea bună, să visezi, de pildă, niște boieri jucînd cărți sau niște doamne care se plimbă într-un parc frumos ? Falalei făgădui ca la noapte să aibă numai visuri cu boieri și cu doamne plimbîndu-se într-un parc frumos.

Seara, la culcare, Falalei se rugă lui Dumnezeu, cu lacrimi în ochi, să-i trimită un asemenea vis și se gîndi îndelung cum ar putea face ca să nu mai viseze pe afurisitul acela de taur alb. Dar speranțele omului sînt înșelătoare. Deșteptîndu-se a doua zi, își aduse aminte cu groază că toată noaptea nu visase decît taurul alb și nu visase nici o doamnă plimbîndu-se într-un parc frumos. De data aceasta, consecințele fură cu totul neașteptate. Foma Fomici declară convins că nu crede în posibilitatea unui asemenea caz, în posibilitatea repetării aceluiași vis, și că Falalei a fost anume pus de cineva dintre cei ai casei, sau chiar și de colonel, să-i facă în ciudă lui Foma Fomici. Urmară iarăși strigăte, reproșuri, învinuiri și lacrimi. Către seară, generăleasa se îmbolnăvi ; o atmosferă de tristețe apăsătoare se instaură în întreaga casă și toți umblau cu ochii în pămînt. Mai rămînea o slabă nădejde că în noaptea ce urmează, adică a treia noapte, Falalei va avea poate norocul să viseze ceva delicat și poetic. Dar spre necazul și deseperarea tuturor, timp de o săptămînă încheiată, noapte de noapte, Falalei nu visă altceva decît taurul alb și numai pe acest taur alb ! Nici pomeneală de lume bună.

Ceea ce era mai curios, și aici apărea partea cea mai nostimă a pășaniei lui Falalei, că nici prin cap nu i-a trecut vreodată să scape cu o minciună oarecare, și, în loc de taur alb, să spună, de pildă, că a visat, hai să zicem, o trăsură plină de doamne și în care era și Foma Fomici ; cu atît mai mult, că o minciună într-un ase-

menea caz nici n-ar fi fost cine știe ce mare păcat. Dar Falalei era atît de cinstit și curat la suflet, încît n-ar fi fost în stare să spună o minciună, chiar dacă ar fi voit s-o facă cu tot dinadinsul. Nici nu încerca nimeni să-l învețe, fiindcă toată lumea știa că el se va trăda din prima clipă și că Foma Fomici îl va prinde pe loc cu minciuna. Ce era de făcut? Situația unchiului meu devenise insuportabilă. Falalei era incorigibil. Bietul băiat începu chiar să slăbească de supărare. Chelăreasa Malania susținea că băiatul a fost deocheat și îl stropi cu apă în care stinsese cărbuni. La această operație salvatoare participase și inimoasa Praskovia Ili-nișna. Zadarnic însă, nimic nu ajută!

— Lua-l-ar naiba de taur afurisit! se plîngea Falalei. Îl văd în ficcare noapte! Seara, înainte de culcare, mă închin și zic așa: „Visule, nu mi te arăta cu taur alb; visule, nu mi te arăta cu taur alb!” De unde! Cum închid ochii, îl și văd că răsare blestematul și se proțăpește înainte-mi, o dihanie mare, cu coarne, cu botul gros... U-u-u!

Unchiul meu era disperat. Din fericire, însă, Foma Fomici părea să fi uitat de taurul alb. Nimeni, firește, n-a crezut că Foma Fomici ar putea să uite un fapt atît de important. Toți își ziceau cu teamă că taurul alb este deocamdată ținut în rezervă pentru orice eventualitate și va fi readus în scenă la prima ocazie favorabilă. Ulterior s-a constatat că în acel timp Foma Fomici era absorbit de alte treburi, alte griji importante; în capul lui prolific și plin de idei folositoare dospeau alte plămuiuri. Așa că bietul Falalei avu răgaz să respire mai în voie. Iar împreună cu Falalei răsufără ușurați și toți ceilalți. Băiatul se înveseli, uitînd de cele întîmplate; pînă și taurul alb începu să i se arate tot mai rar, deși ținea din cînd în cînd să-i reamintească de existența sa fantastică. Într-un cuvînt, totul ar fi decurs cum nu se poate mai bine, dacă n-ar fi existat în lumea aceasta jocul komarinskaia.

Trebuie spus că la joc Falalei era neîntrecut; jocul era darul lui de căpetenie, aproape un fel de menire a vieții sale; dansa cu pasiune, cu o veselie și energie inepuizabile; dar cel mai mult îi plăcea jocul komarinskaia. Nu s-ar putea spune că-i plăcea atît de mult purtarea ușuratică și în orice caz inexplicabilă a acestui țăran nepăsător și chefliu. Nu. Pur și simplu îi plăcea dansul komarinskaia ca atare, numai și numai pentru faptul că era pentru el absolut imposibil să audă cîntecul komarinskaia și să nu joace komarinskaia. Uneori, pe înserat, cîțiva rîndași, viștii, feciori de casă, grădinarul care cînta la scripcă și chiar unele femei și slujnice de

la conac se adunau în cerc undeva mai în dos, pe la arie, ca să nu audă Foma Fomici, și se înjgheba o petrecere cu muzică și joc, la sfîrșitul căreia intra triumfal în drepturile sale și komarinskaia. Orchestra era alcătuită din două balalaici, o chitară, o vioară și o dăirea pe care o mînuia cu multă iscusință foraiterul Mitiușka. Să-l fi văzut atunci pe Falalei : încurajat de strigătele și hazul publicului, juca pînă la amețală, ca un apucat, chiuia, țipa, rîdea, bătea din palme ; juca, de parcă îl purta o forță necunoscută căreia nu era în stare să i se împotrivească și care îl îndemna să se țină după ritmul tot mai iute al melodiei brave, lovind în tact cu tocurile pe bătătură. Erau clipele lui de adevărată voluptate ; și n-ar fi fost nimic, totul ar fi mers bine, dacă la urechea lui Foma Fomici n-ar fi ajuns în sfîrșit și zvonul despre aceste petreceri.

Foma Fomici își pierdu respirația ; apoi deodată, venindu-și în fire, trimise după colonel.

— Aș vrea să-mi spui un singur lucru, colonele, începu Foma, ți-ai pus în gînd și te-ai jurat să-l pierzi definitiv pe acest nenorocit idiot, sau mai ai încă un pic de înțelepciune ? În primul caz, mă spăl pe mîini și nu mă amestec ; dacă nu este însă o hotărîre definitivă din partea dumitale, eu...

— Dar ce este ? Ce s-a întîmplat, strigă speriat unchiul.

— Cum, ce s-a întîmplat ? Știi dumneata că el joacă komarinskaia ?

— Ei și... Ce-i cu asta ?

— Cum așa, ce-i cu asta ? țipa Foma. Și o spui chiar dumneata — dumneata, stăpînul lor și oarecum părintele lor ! Dar îți dai seama dumneata ce înseamnă acest dans komarinskaia ? Știi dumneata că acest cîntec prezintă un țaran dezgustător, care a încercat cea mai imorală faptă fiind în stare de ebrietate ? Știi dumneata ce a încercat acest șerb desfrînat ? A călcat în picioare cele mai sacre legături și, ca să spun așa, le-a călcat cu ciubotele lui oribile de țărănoi, deprinse să calce numai dușumelele cîrciumilor ! Îți dai seama dumneata că prin răspunsul dumitale m-ai jignit în sentimentele mele cele mai nobile ? Îți dai dumneata seama că prin răspunsul dumitale îmi aduci o jignire personală ? Îți dai dumneata seama de toate astea ?

— Dar ascultă, Foma... E doar un cîntec și nimic altceva...

— Cum ? Un cîntec și nimic altceva ? Și nu ți-a fost rușine să recunoști că știi acest cîntec — dumneata, care te pretinzi a face parte din crema societății, din nobilime ; dumneata, tatăl unor copii cu sufletul neprihănit și educați în spiritul moralei celei mai

alese, dumneata, coșcogea colonelul ! Auzi ! Numai un cîntec ! Dar eu sînt convins că acest cîntec s-a născut pe temeiul unui fapt real ! Numai un cîntec ! Dar care om de bună condiție ar putea să mărturisească, fără să intre în pămînt de rușine, că știe acest cîntec, că l-a auzit vreodată ? Care, care ?

— Păi bine, Foma, uite chiar și tu îl cunoști, ca să-ți răspund la întrebare, zise cu candoare sărmanul meu unchi.

— Cum ! Eu îl cunosc ? Eu... Eu... adică eu !... M-au jignit ! țipă ca din gură de șarpe Foma, smulgîndu-se de pe scaun și înecîndu-se de furie. Nu se așteptase de loc la un asemenea răspuns zdrobitor.

Nu voi mai descrie toată minia lui Foma Fomici. Colonelul fu alungat cu rușine din fața acestui sacerdot și apărător al moralității, pentru un răspuns necuviincios și lipsit de orice noimă. Fapt e că de atunci Foma Fomici își jură să-l prindă pe Falalei asupra faptului, adică dansînd komarinskaia. Seara, cînd toată lumea îl credea ocupat în camera sa, el cobora pe furiș în parc, de acolo în livadă, ocolea grădinile și se ascundea în lanul de cînepă de la capătul căruia se vedea bătătura pe care se făcea jocul. Îl pîndea pe bietul Falalei cum pîndește vînătorul o pasăre, închipuindu-și cu voluptate scena scandalului pe care îl va stîrni în întreaga casă, dar mai ales muzica pe care o va face colonelului în caz de reușită a acestei expediții. În sfîrșit, acțiunea lui fu încununată de succes ; osteneala lui neadormită aduse roadele dorite : îl surprinsese pe Falalei dansînd komarinskaia ! Se înțelege, dar, de ce unchiul meu își smulgea părul din cap după ce se pomenise mai întîi cu Falalei plîngînd ; iar acum îl auzi pe Vido-pleasov anunțînd venirea lui Foma Fomici, care, peste toate cele întîmplate pînă atunci, apărea în persoană într-un moment atît de greu și de penibil.

VII

FOMA FOMICI

Plin de curiozitate, mi-am îndreptat privirile spre ușă, concentrîndu-mi toată atenția asupra acestui domn. Avusese perfectă dreptate Gavriila, spunîndu-mi adineauri că e un omuleț tare pi-

pernicit la înfățișare. Foma era mic de statură, cu părul blond spălăcit, încărunțit, cu nasul coroiat, fața zbîrcită și cu un neg mare pe bărbie. Părea de vreo cincizeci de ani. Intră încet, tacticos, cu privirea în pământ. Dar mersul, poza lui pedantă și întreaga înfățișare trădau cea mai arogantă și îngîmfată încredere în valoarea și superioritatea propriei sale persoane. Spre surprinderea mea, venise în halat, ce-i drept, de croială străină, dar totuși în halat și în papuci de casă. Gulerul de la cămașă, fără cravată, era răsfrînt *à l'enfant**; toate astea îi dădeau un aer foarte caraghios. Se duse direct la un fotoliu neocupat, îl trase lîngă masă și se așeză, fără a spune nimănui nici un cuvînt. Brusc, toată zarva, toată frămîntarea și agitația de pînă atunci se potoliră. Se așternu o liniște impresionantă, încît se putea auzi și zborul unei muște. Generăleasa se îmblînzi ca o mioară. Toată adorația supusă a acestei sărmane idioate pentru Foma Fomici se arătă nedeghizată în văzul tuturor. Nu-și lua ochii de la odorul ei, literalmente sorbindu-l din ochi. Domnișoara Percpelițina se hli-zea frecîndu-și mînuțele, iar biata Praskovia Ilinișna nu-și putea stăpîni tremurul de frică. Unchiul porni îndată să se agite.

— Servește ceaiul, surioară! Dar vezi să fie mai dulce, surioară; Foma Fomici preferă după somn un ceai cît mai dulce; vrei să fie dulce, nu-i așa, Foma?

— Nu-mi arde mie acum de ceai! zise Foma tărăgănat și grav, dînd din mină cu un aer preocupat. Vă gîndiți numai cum să vă îndulciți mai mult huzurul!

Cuvintele acestea ale lui Foma și intrarea lui cu totul caraghioasă prin aerul său grav și pedant mi-au stîrnit cel mai mare interes. Eram curios să văd pînă unde va ajunge în cele din urmă nesimțirea acestui individ îngîmfat; i se urcase la cap rolul de mentor-povățuitor în care tot prin obrăznicie se erijase.

— Foma! strigă unchiul, ți-l prezint pe nepotul meu, Serghei Alexandrîci! Chiar adineauri a sosit.

Foma Fomici îl măsură din cap pînă în picioare.

— După cum văd, colonele, ți-ai cam luat obiceiul să mă întrerupi sistematic din vorbă, rosti el după o lungă tăcere și fără să-mi acorde nici cea mai mică atenție. Eu vorbesc despre lucruri serioase și importante, iar dumneata găsești cu cale să... tratezi... Dumnezeu știe despre ce... L-ai văzut pe Falalei?

* Ca la copii (fr.).

— Î-am văzut, Foma...

— Aha, l-ai văzut, va să zică ! Apoi, dacă l-ai văzut, să ți-l mai arăt o dată ca să-ți admiri opera, colonele... din punct de vedere moral. Vino încoa, idiotule ! Vino-ncoa, mutră olandeză ce ești ! Ei, haide, mișcă, mișcă ! nu te teme !

Falalei se apropie, cu gura deschisă, suspinînd și înghițindu-și lacrimile. Foma Fomici îl contempla cu voluptate.

— Intenționat i-am spus mutră olandeză, Pavel Semionîci, declară el așezîndu-se mai comod în fotoliu și întorcînd ușor capul spre Obnoskin, care ședea alături. Și, în general, trebuie să vă spun că nu găsesc necesar să-mi îndulcesc expresiile — asta în nici un caz. Adevărul trebuie să rămînă adevăr. Oricît ai căuta să acoperi noroiul, tot noroi rămîne. Așadar, ce rost ar mai avea să îndulcești lucrurile ? Ca să te înșeli pe tine însuți, să înșeli și pe alții ? Numai în capul unei secături mondene putea încolți ideea necesității unor asemenea conveniențe absurde. Spune-mi, te rog — te iau drept judecător — găsești ceva frumos în mutra asta ? Mă gîndesc la expresia delicată, înălțătoare, sublimă a frumuseții, și nu la un rît trandafiriu !

Foma Fomici vorbea încet, tărăgănat și cu o ponderație gravă, impunătoare.

— Ceva frumos în mutra lui ? răspunse Obnoskin cu o desconsiderare impertinentă. Mie îmi face pur și simplu impresia unui rosbif și nimic mai mult...

— M-am oprit astăzi în fața oglinzii și m-am privit mai atent, continuă Foma, evitînd solemn să pronunțe direct pronumele preferat *eu*. Nu m-am considerat niciodată o frumusețe de bărbat, dar fără să vreau, am ajuns la concluzia că există totuși în acești ochi cenușii ceva care mă deosebește de un Falalei oarecare. Acest ceva este cugetarea, este viața, este inteligența ! N-aș vrea să se creadă că mă etalez pe mine ca să mă laud. Vorbesc în general despre clasa noastră, despre cei din mediul nostru. Și acum, ce crezi : ar putea să existe măcar o fărîmă, o fărîmiță oarecare de suflet în acest biftec ambulant ? Da, da, observă, te rog, Pavel Semionîci, cum toți *slugoii* aceștia, total lipsiți de cugetare și de idealuri și care nu mănîncă decît carne de vită, cum toate slugile astea au un ten de o prospețime dezgustătoare, de o prospețime stupidă, grosolană ! Ai vrea poate să afli nivelul lui de gîndire ? Ascultă tu, căpățînă ! Vino mai aproape, lasă-ne să te admirăm ! Ce stai cu gura căscată ? Parcă ai vrea să înghiți o balenă ? Tu ești frumos ? Răspunde : ești frumos ?

— Fru-mos ! raspunse Falalei cu lacrimi stăpinite.

Obnoskin nu mai putea de râs. Simțeam că încep să tremur de mînie.

— L-ai auzit ? continuă Foma, întorcîndu-și triumfător capul spre Obnoskin. Lasă că îți spune el și altele ! Ascultă mai de parte ! Am venit aici să-i fac examen. S-au găsit, Pavel Semionîci, persoane care vor cu orice preț să-l pervertească și să-l piardă pe acest idiot nenorocit. Se poate întîmpla ca judecata mea să fie prea aspră, să mă înșel ; dar o spun din dragoste pentru omenire. Acest individ a jucat adineauri cel mai necuviincios dans din cîte există. Și nimănui nu-i pasă. Ei bine, ascultă. Răspunde : ce ai făcut chiar adineauri ? Răspunde ! Răspunde îndată — auzi ?

— Am ju-cat... îngăimă Falalei, întețindu-și plînsul.

— Și ce-ai jucat, mă rog ? Ce joc ? Hai, spune !

— Komarinskaia...

— Komarinskaia !! Dar cine este Komarinski ? Ce-i aia Komarinski ? Crezi că pot înțelege ceva din acest răspuns al tău ? Ei, lămurește-ne : cine-i acest Komarinski al tău ?

— Un ță-ran...

— Un țăran ! Numai țăran, și atîta tot ? Mă mir ! Înseamnă că e un țăran de ispravă ! Înseamnă că e un țăran vestit, dacă se scriu despre el poeme și se joacă dansuri ? Ei haide, răspunde !

A chinui pe cineva era o necesitate pentru Foma. El se juca cu victima sa, ca pisica cu șoarecele ; dar Falalei tăcea și suspina, neînțelegînd întrebarea.

— Ei, hai, răspunde odată ! stăruie Foma, te-am întrebat : ce fel de țăran era el ? Al cui era ? Boieresc, al statului, liber, dijmaș, domenial — există multe feluri de țărani...

— Do-me-nial...

— Aha ! Domenial ! Ai auzit, Pavel Semionîci ? Un fapt istoric nou : țăranul Komarinski este un țăran domenial. Hm !... Ei, și ce-a făcut acest țăran ? Pentru ce grozave isprăvi este cîntat și... jucat ?

Întrebarea era cam delicată și, întrucît se adresa lui Falalei, chiar primejdioasă.

— Aici cred că... dumneata... încercă să obiecteze Obnoskin, aruncînd o privire spre mămîțica lui, care începuse să se cam foiască pe divan. Dar ce puteai face ? Mofturile lui Foma Fomici aveau putere de lege.

— Ascultă, unchiule, dacă nu-l oprești pe gugumanul acesta, e în stare... ai auzit ce vrea, unde vrea să ajungă el ? Falalei poate să trîntească ceva de... te asigur... i-am șoptit eu unchiului, care se zăpăcise de tot și nu mai știa ce să facă.

— Ar fi cazul, totuși, Foma... începu el, uite, dă-mi voie să ți-l prezint pe nepotul meu, un tânăr care studiază mineralogia...

— Te rog, colonele, să nu mă întrerupi cu mineralogia dumitale, la care, pe cît știu eu, nu te pricepi de loc, ba chiar și alții nu se pricep de loc. Nu sînt copil. El îmi va răspunde că acest țaran, în loc să muncească pentru binele familiei lui, s-a îmbătat ca un porc, și-a dat pe băutură scurta și a fugit așa beat în stradă. Acesta este subiectul atît de cunoscut al acestui poem care face elogiul beției. N-ai nici o grijă, acum el știe ce să răspundă. Așadar, răspunde : ce-a făcut acest țaran ? Ți-am suflat doar, ți-am dat mură în gură. Dar vreau să aud de la tine : ce-a făcut, prin ce s-a făcut vestit, ce merite l-au făcut vrednic de glorie nemuritoare, încît îl proslăvesc toți trubadurii ? Ei ?

Bietul Falalei se uita deznădăjduit în jurul său, neștiind ce să spună, deschizînd și închizînd gura ca un pește scos pe uscat.

— Mi-e rușine să spun ! biigui el, în sfîrșit, cuprins de desperare.

— Aha ! Ți-e rușine să spui ! mormăi Foma triumfător. Acesta este răspunsul pe care am vrut să-l aud, colonele ! Îi este rușine s-o spună, dar nu-i este de loc rușine s-o facă ? Iată morala pe care ai sădit-o dumneata, care a încolțit, a dat lăstare și pe care dumneata acum... o stropești. Dar să ne oprim aici deocamdată ! Pleacă acum la bucătărie, Falalei. Nu-ți voi spune acum nimic, din respect pentru persoanele aici de față ; dar să știi că astăzi, chiar astăzi vei fi pedepsit, vei fi pedepsit cu toată asprimea. Iar de nu, dacă și de data aceasta vei fi preferat mie, rămii aici să-ți distrezi stăpîinii cu jocul komarinskaia, iar eu voi pleca numaidecît din această casă ! Ajunge ! Am zis. Du-te !

— Dar nu crezi că ești prea aspru... biigui Obnoskin.

— Firește, firește, firește ! strigă unchiul, dar se întrerupse brusc și tăcu. Foma îl privea încruntat cu coada ochiului.

— Mă întreb însă, Pavel Semionîci, continuă el, ce fac astăzi toți acești, mă rog, literați, poeți, savanți, cugetători contemporani ? Cum se face că ei nu acordă nici o atenție, nici nu observă ce fel de cîntece cîntă poporul rus și cu ce fel de cîntece se însuflește la joc poporul rus ? În definitiv, ce-au făcut pînă acum toți cei de teapa lui Pușkin, Lermontov sau Borozdna¹⁵ ? E pur și

simplicu surprinzător. Poporul joacă komarinskaia, această apoteoză a beției, iar ei scriu versuri despre niște floricele nu-mă-uita ! De ce să nu scrie niște cîntece moralizatoare pentru uz popular, lă-sînd deoparte mizotismul ? Este o problemă socială ! Mă rog, să-l înfățișeze și pe țăran, nu zic ba, dar să-mi arate un țăran înnobilit, un sătean, ca să zicem așa, dar nu un mujic. Să-l înfățișeze pe acest înțelept al satului în toată simplitatea lui, mă rog, chiar și în opinci — sînt de acord și cu asta — dar să fie un țăran plin de virtuți, vrednic de invidia — o spun cu tot curajul — chiar și a unui prea-prea-preaslăvit Alexandru Machedon. Eu cunosc Rusia și Rusia mă cunoaște pe mine ¹⁶ : și tocmai de aceea o spun. Să-l zugrăvească pe acest țăran împovărat de o familie grea, poate și de apăsarea părului alb, să-l zugrăvească într-o izbă cu aer înăbușitor și încă flămînzit, să zicem, dar să mi-l zugrăvească mulțumit, supus, binecuvîntîndu-și sărăcia, necum cîrtind împotriva ei și cu totul nepăsător față de aurul celui bogat. Lasă bogătașul înduișat și cuprins de milostenie sufletească să-i aducă singur, în sfîrșit, la picioare aurul său ; iar virtuțile țăranului să se unească cu acest prilej cu virtuțile boierului care mai e, pe deasupra, și mare demnitar. Săteanul și înaltul demnitar, atît de separați pe treptele sociale, se unesc, în sfîrșit, în și prin virtute — iată o idee măreață ! Dar așa, ce vedem noi ? Pe de o parte petale de nu-mă-uita, iar pe de altă parte — un țăran beat țîșnind din cîrciumă și alergînd dezmațat pe uliță ! Unde e poezia, mă rog ? Unde este plăcerea estetică ? Unde-i inteligența ? Unde-i grația ? Unde-i morala ? Iertați-mă, dar așa ceva nu înțeleg și n-am să înțeleg niciodată !

— O sută de ruble îți rămîn dator, Foma Fomici, pentru aceste vorbe ! strigă entuziasmat Ejevikin.

— O să capete el pe dracu de la mine, îmi șopti bătrînul discret la ureche. Zăhărelul, zăhărelul !

— Ei da, așa mai zic și eu... Ai fost grozav, încuviință Obnoskin.

— Firește, firește, firește ! exclamă unchiul, care ascultase cu cea mai mare atenție și se uita acum la mine triumfător.

— Ce temă grozavă de conversație ! șopti el frecîndu-și mîinile, o discuție multilaterală, dracu să mă ia ! Foma Fomici, dă-mi voie să ți-l prezint pe nepotul meu, adăugă el cu efuziune. Și el se ocupă cu literatura — ți-l recomand.

Nici de data aceasta Foma Fomici nu luă în seamă recomandarea reînnoită a unchiului meu.

— Pentru Dumnezeu, unchiule, nu mă recomanda ! i-am șoptit eu unchiului stăruitor.

— Ivan Ivanici ! se întoarse deodată Foma către Mizincikov, privindu-l țință. Aș vrea să aud și părerea dumitale cu privire la cele discutate de noi.

— Părerea mea ? Pe mine mă întrebi ? răspunse mirat Mizincikov, cu aerul omului trezit din somn.

— Da, părerea dumitale. Te întreb, pentru că țin la părerea unor oameni cu adevărat inteligenți, și nu la părerea unor deștepți problematici, care sînt deștepți numai pentru că cineva îi *recomandă neîncetat* ca atare, drept *savanți*, ba se întîmplă uneori să-i invite în mod special ca să-i arate ca la panoramele din bilci, sau așa ceva.

Aluzia mă viza direct, fără îndoială. Și totuși era limpede că Foma Fomici, care nu-mi acordase absolut nici o atenție, inițiasse toată discuția aceasta despre literatură numai și numai pentru a orbi, a distruge, a strivi chiar de la primul pas, din primul moment pe deșteptul, pe savantul sosit de la Petersburg. Eram absolut convins de aceasta.

— Dacă vrei să știi părerea mea, apoi află... că sînt... de acord cu dumneata, răspunse Mizincikov oarecum în silă.

— Toți sînteți de acord cu mine ! Mi-e și lehamite, observă Foma. Să-ți spun sincer, Pavel Semionici, urmă el după o scurtă pauză, adresîndu-se iar lui Obnoskin, dacă îi păstrez respect nemuritorului Karamzin ¹⁷, nu e nici pentru lucrările lui de istorie, nici pentru *Marfa starostița*, *nici pentru Vechea și noua Rusie*, ci tocmai pentru că a scris *Frol Silin* : o epopee măreață ! Este o operă pur națională și va dăinui în veacuri ! O epopee sublimă !

— Firește, firește, firește ! O *epocă* măreață ! Frol Silin, un om plin de virtuți ! Îmi aduc aminte că l-am citit ; ba am și răscumpărat încă două fete iobage ; îi priveam apoi poza și plîngeam. Nobilă trăsătură, îi cînta în strună lui Foma unchiul meu, radiînd de bucurie.

Bietul unchiu-meu ! Nu s-a putut abține să nu se amestece în această discuție *savantă*. Foma zîmbi cu răutate, dar nu-i ripostă.

— Dar și acum se scriu lucruri interesante, interveni prudent Anfisa Petrovna. De pildă, *Misterele Bruxellesului*.

— N-aș fi de această părere, observă Foma, regretînd parcă faptul. Nu demult am citit una din aceste poeme... Ce să spun ! „Floricele de nu-mă-uita !“ Iar dacă e vorba să avem totuși o pre-

ferință, aș zice că din scriitorii mai noi îmi place cel mai mult „Perepiscik”¹⁸ : ce condei !

— „Perepiscik” ! se însufleți Anfisa Petrovna, acela care trimite scrisori la revistă ? Ah, e superb ! Ce joc de cuvinte !

— Bine spus : joc de cuvinte. El, ca să zicem așa, jonglează cu pana. O extraordinară ușurință la scris !

— Și totuși, e cam pedant, strecură neglijent Obnoskin.

— Să zicem că-i pedant, nu zic ba ; dar e un pedant simpatic, un pedant suplu, elegant ! Desigur, nici una din ideile lui n-ar rezista unei critici serioase ; dar te câștigă prin suplețea frazei ! Un flecar — de acord, dar un flecar simpatic, un flecar elegant ! Vă aduceți aminte, de pildă, într-un articol literar al său, el menționează undeva că are niște moșii ?

— Moșii ? se aprinse unchiul meu — admirabil ! În ce gubernie ?

Foma se opri, îl fixă un moment pe unchiul meu și continuă pe același ton :

— Ei bine, spuneți-mi, vă rog, care este rațiunea, ce nevoie am eu, cititor, să știu că dumnealui are proprietăți ? Ai niște moșii — să fii sănătos ! Și totuși, cu câtă grație, cu cât umor descrie totul ! E scriitor de spiritual, un torent, o cascadă de vorbe de spirit ! E un fel de Narzan al vorbelor de duh ! Da, da, așa trebuie scris ! Și cred că tocmai așa aș fi scris și eu, dacă acceptam să mă public în reviste...

— Poate că ai fi scris și mai bine, strecură cu respect Ejevikin.

— Ai și ceva melodic în frază ! adăugă unchiul meu.

Foma Fomici își ieși, în sfârșit, din răbdări.

— Colonele, n-aș putea să te rog, bineînțeles, în modul cel mai delicat, să ne scutești de observațiile dumitale, lăsându-ne să ducem la bun sfârșit discuția noastră interesantă ? Dumneata nu ești competent să-ți dai părerea în această discuție, nu ești avizat ! Așadar, te rog să nu ne tulburi această plăcută discuție literară. Vezi-ți de gospodăria dumitale, bea-ți ceaiul, dar... lasă în pace literatura. Ea nu va avea nimic de pierdut din cauza aceasta, te asigur !

Obrăznicia acestui om întrecea orice măsură. Nici nu știam ce să mai cred.

— Păi, n-ai spus chiar tu, Foma, de ceva melodic, îngăimă pierdut și jalnic unchiul meu.

— Exact. Dar eu am spus-o în cunoștință de cauză, am spus-o când trebuia ; iar dumneata ?

— Ei da ! Noi am spus-o cu cap, bizii Ejevikin, agitându-se în jurul lui Foma Fomici. Cît despre cap, așa singurel cum sîntem, de-abia ne ajută să ducem cu mintea noastră nevolnică, co-lea, vreo două ministere, iar la nevoie îl învîrtim cumva și pe al treilea — așa sîntem noi !

— Iar am scrîntit-o, va să zică ! conchise unchiul meu, zîmbind cu blîndețea ce-l caracteriza.

— Bine că recunoști cel puțin, îl aprobă Foma.

— Nu-i nimic, Foma, nu mă supăr. Știu că mă oprești, fiindcă îmi ești prieten, îmi ești ca un frate. Chiar eu te rugasem în privința asta și foarte bine că o faci ! E spre binele meu ! Îți mulțumesc și mă voi strădui să-mi fie de învățătură.

Răbdarea mea se apropia de sfîrșit. Tot ce auzisem înainte despre Foma Fomici mi se păruse atunci cam exagerat. Dar acum, după ce am asistat la toată scena aceasta, mi-am dat seama că realitatea întrecea orice închipuire. Nu-mi venea să-mi cred urechilor ; nu puteam înțelege, nu eram în stare să leg laolaltă atîta îndrăzneală neobrăzată, atîta pornire tiranică, un asemenea despotism — de o parte și atîta credulitate naivă, o asemenea robie acceptată de bunăvoie — de cealaltă parte ! De altfel, am avut impresia că și unchiul meu se simțea contrariat de atîta insolență. Se vedea limpede după fața lui. Ardeam de dorința să mă încaier cumva cu Foma, să-i dau o ripostă, fie chiar și trîntindu-i cu toată furia vreo grosolănie mai usturătoare, iar încolo — fie ce o fi ! Gîndul acesta mă întărita. Pîndeam cu nerăbdare momentul prielnic, fără să-mi dau seama că în ardoarea frămîntării îmi turtisem complet borurile pălăriei. Dar ocazia nu se ivera : Foma era hotărît să-mi ignoreze total prezența.

— E adevărat, e adevărat ce spui tu, Foma, continuă unchiul meu, străduindu-se să-i fie pe plac și să împrăstie cumva impresia neplăcută lăsată de apostrofările lui Foma. Ai o mare calitate că spui adevărul drept în față, Foma, și-ți mulțumesc. Omul trebuie să cunoască mai întîi despre ce este vorba și apoi să-și dea cu părerea. Recunosc, am greșit ! Am mai pățit eu o dată așa ceva. Închipuiește-ți, Serghei, a trebuit o dată să examinez pe cineva... Vă apucă risul, nu-i așa ? Ei bine, vă rog să mă credeți că m-am pomenit în situația de examinator ! Am fost invitat la o instituție școlară să asist la examene și m-am așezat alături de examinatori, în semn de onoare, ca să zic așa, și fiindcă aveau acolo un scaun liber. Nici nu vă închipuiți ce sperietură am tras : habar n-aveam de nici o știință ! Ce mă fac ! Aveam sentimentul

că din clipă în clipă au să mă scoată și pe mine la tablă ! Pe urmă mi-a trecut panica și, la un moment dat, am început să pun și eu întrebări. Țin minte că am întrebat : cine a fost Noe ? În general, trebuie să spun că elevii dădeau niște răspunsuri excelente. După aceea m-au invitat la o gustare și am băut șampanie pentru prosperarea învățămîntului. O instituție admirabilă !

Foma Fomici și Obnoskin se prăpădeau de rîs.

— Am rîs și eu după aceea ! strigă unchiul, rîzînd foarte fericit că a izbutit să mai înveselească lumea. Ascultă, Foma, fie ce-o fi ! Ca să vă mai distrez puțin, vreau să vă povestesc cum m-am făcut de rîs o dată... Închipuiește-ți, Serghei, eram cu garnizoana la Krasnogorsk...

— Dă-mi voie să te întreb, colonele : va dura mult istorisirea dumitale ? îl întrerupse Foma.

— Ah, Foma ! De-ai ști ce întîmplare nostimă ; o să vă prăpădiți de rîs. Ascultă numai, e nostimă de tot. Să vă spun cum m-am făcut de rîs.

— Eu totdeauna ascult cu plăcere istorioarele dumitale de acest gen, declară Obnoskin căscînd.

— N-avem încotro, trebuie să-l ascultăm, decise Foma.

— E ceva drăguț de tot, crede-mă, zău, Foma. Vreau să vă povestesc cum m-am făcut o dată de rîs, Anfisa Petrovna. Ascultă și tu, Serghei : e și instructiv întrucîtva. Ne aflam cu garnizoana la Krasnogorsk (începu unchiul meu, radiind de bucurie, cu vorbirea-i pripită, făcînd numeroase digresiuni și presărînd-o cu o mulțime de fraze incidente, cum obișnuia totdeauna cînd se apuca să povestească ceva pentru plăcerea ascultătorilor). Chiar în seara sosirii în oraș, mă duc la teatru. Era acolo o artistă admirabilă, Kuropatkina, care mai tîrziu a fugit cu căpitanul de husari Zverkov, chiar de la teatru, fără să-și fi terminat rolul : au trebuit să întrerupă spectacolul și să lase cortina înainte de sfîrșitul piesei... Ce bestie mai era și acest Zverkov ; juca cărți, bea, nu fiindcă era un bețiv, ci de dragul prieteniei, îi plăcea să petreacă cu camarazii. Dar și cînd scăpa frîul și o lua razna — uita totul : unde stă, în ce țară trăiește, cum îl cheamă... Într-un cuvînt, absolut totul ; încolo, era un băiat excelent... Și așa, mă duc eu la teatru. În pauză dau să ies pe culoar și-l întîlnesc pe fostul meu camarad Kornouhov... Un băiat admirabil și un element excepțional, ce mai !... E drept că nu ne văzusem de vreo șase ani. Mă rog, a făcut toată campania, un șir de ordine și decorații pe piept ; acum nu demult am auzit că s-a lăsat de militărie și a îmbrățișat ca-

riera civilă și a ajuns consilier de stat titular plin ; grade serioase, nu glumă ! Și așa, amîndoi bucuroși la culme, ne-am așezat în loja mea și ne-am angajat într-o discuție însuflețită. În loja de alături ședeau trei doamne ; cea din stînga era o urîtenie cum nu mai văzuse lumea... Mai tîrziu am aflat că era o femeie admirabilă, mamă de copii, își fericise bărbatul etc. ...Ei bine, dracu mă pune și-i spun lui Kornouhov : „Ascultă, dragă, nu știi cine-i slujtenia asta ?“ „Care ?“ „Doamna de colo.“ „Păi e o vară de a mea.“ Haiti ! am făcut-o de oai ! Închipuți-vă mutra mea ! Ca s-o dreg, îi șoptesc repede : „Dar nu aceea ; unde te uiți ? aialaltă“. „E soră-mea“, zice. Ptui, diavole ! Și era soră-sa frumușică foc, un bujor de față, s-o sorbi din ochi ; îmbrăcată lux : broșe, mănuși, brățări — într-un cuvînt, ca un heruvim ; s-a măritat după aceea cu un om foarte de treabă, unul Pihtin ; cică s-au cununat fără consimțămîntul părinților ; acum însă, totul merge minunat : sînt bogați ; părinții nu mai pot de bucurie !... Ei bine, să intru în pămînt, nu altceva. Și tot nu mă astîmpăr. „Nu, frate, zic, nu aia de la margine, cea din mijloc.“ „Cea din mijloc ? Păi asta e nevastă-mea“... Între noi fie vorba, era o femeie durdulie și apetisantă, de-ți venea s-o mănînci toată, de plăcere... „Ascultă, zic, dacă n-ai văzut încă niciodată un imbecil, iată-l în fața ta, ai ocazia să-l contempli în carne și oase, poartă și o căpățînă : reteaz-o fără milă !“ Rîde. După spectacol m-a prezentat acestor doamne și trebuie să le fi povestit, pișicherul, pățania mea, căci le vedeam rîzînd între ele cu mult haz ! Și, drept să vă spun, niciodată n-am petrecut așa de bine ca în seara aceea. Ca să vezi, frate Foma, cum poate cineva să se facă de ris uneori ! Ha-ha-ha-ha !

În zadar rîdea însă bietul unchiu-meu ; în zadar își trecea privirea veselă și blajină de la un chip la altul : o liniște mormîntală a fost singurul răspuns la istorisirea lui hazlie. Foma Fomici se închise într-o muțenie sumbră, care îi contamină parcă pe toți ceilalți ; numai Obnoskin zîmbi ușor, gîndind anticipat la săpu-neala strașnică ce era să se abată asupra unchiului. Acesta se fistică deodată, făcîndu-se roșu ca racul. Atîta i-a trebuit lui Foma.

— Ei, ai terminat ? întrebă el, în cele din urmă, adresîndu-se cu un aer grav povestitorului nedumerit.

— Am terminat, Foma.

— Și ești mulțumit ?

— Cum adică să fiu mulțumit, Foma ? zise cu amărăciune bietul unchi,

— Te simți în apele tale acum ? Ești mulțumit că ai zădărnicit o discuție literară atît de plăcută într-un cerc de prieteni, întrerupîndu-i pentru a-ți satisface amorul propriu meschin ?

— Ei lasă, Foma, am vrut doar să vă distrez pe toți, cînd colo tu...

— Să ne distrezi ? strigă Foma înflăcărîndu-se subit, păi dumneata nu ești în stare decît să-i indispui pe toți și nicidecum să ne distrezi. Să ne distrezi ! Dar îți dai seama că istorisirea dumitale e aproape imorală ? Nu mai spun : necuviincioasă — asta se înțelege de la sine... Ne-ai declarat acum, cu o nemaipomenită brutalitate și nesimțire, că ți-ai bătut joc de inocența întruchipată, de o femeie din lumea bună numai pentru faptul că n-avusese onoarea să-ți placă dumitale. Și ai vrut ca noi, noi toți să rîdem împreună cu dumneata, adică să te aprobăm, să-ți aprobăm o faptă necuviincioasă și grosolană : și numai pentru că ești stăpînul acestei case ! Voia dumitale, colonele, poți să-ți cauți în acest scop un cerc de lingușitori, de adulatori, admiratori și parteneri, poți să ți-i comanzi chiar de peste graniță, mărindu-ți suita, în detrimentul și cu desconsiderarea totală a unei sincere și nobile porniri sufletești ; dar Foma Opiskin nu va deveni niciodată un lingușitor, o periură, un linge-blide, o licheluță a dumitale ! De acest lucru, te asigur, să n-ai nici o îndoială !...

— Vai, Foma ! Nu m-ai înțeles de loc !

— Ba nu, colonele, te-am dibuit eu de mult, te cunosc și te înțeleg prea bine ! Te roade cel mai deșănțat orgoliu ; ai pretenția de a fi extrem de spiritual și inteligent, dar uiți că aptitudinea de a fi spiritual se tocește din pricina veleităților exagerate. Dumneata...

— Dar isprăvește, te rog, Foma ! Ține seamă măcar de faptul că nu sîntem singuri...

— E atît de trist să vezi toate astea, colonele, iar văzîndu-le — e cu neputință să taci. Sînt un om sărac și *stau* la mama dumitale. Oricine și-ar putea închipui că te lingușesc prin tăcerea mea ; ori, eu nu accept ca *un imberb* oarecare să mă ia drept lingăul și întreținutul dumitale ! Poate că, intrînd aici adineauri, anume mi-am forțat nota de sinceritate, anume a trebuit să recurg și la niște expresii prea dure ; și am procedat așa, fiindcă dumneata însuși mă pui într-o asemenea situație. Mă tratezi cu atîta superioritate și trufie, încît cei de față ar putea să mă consi-

dere drept un sclav, un întreținut al dumatile. Se vede că îți face plăcere să mă înjosești în fața unor *necunoscuți*, deși îți sînt egal, m-ai auzit ? egal în toate privințele. Ba s-ar putea ca tocmai *eu* să fiu acela care te îndatorez, *eu* îți fac cinste și un bine prin faptul că stau la dumneata, și nu *dumneala* mie. Mă simt mereu umilit ; iată de ce sînt nevoit să-mi scot singur în evidență poziția și locul, să mă laud singur — nu ți se pare firesc ? Eu nu pot să tac, trebuie să vorbesc, trebuie să protestez cu promptitudine, și ca atare îți declar verde în ochi că dumneata ești un invidios fenomenal ! Văzînd, de pildă, că cineva, într-o discuție sinceră, anicală, își dovedește fără să vrea cunoștințele, erudiția, gustul, te-ai și simțit nemulțumit, ros de invidie, mînat de ambiția de a te etala : „Ia să-mi arăt, adicătelea, și eu cunoștințele și gustul !“ Dar ce gust poți avea dumneata, iertată să-mi fie întrebarea ! În domeniul frumosului înțelegi cam tot atîta — scuză-mă, colonele — cît pricepe, să zicem, boul în carnea de vită ! E cam brutal spus, cam grosolan — recunosc ; dar cel puțin, am vorbit deschis, cu sinceritate și cu temei. Așa ceva nu vei auzi din partea unor lichele cum sînt lingăii dumatile, colonele.

— Vai, Foma...

— Aha ! „Vai, Foma !“ Se vede că adevărul ustură ochii. Dar să lăsăm asta ; vom mai sta noi de vorbă cu alt prilej, iar acumă dă-mi voie și mie să distrez puțin publicul. Ajunge cît ai strălucit dumneata pînă acum. Pavel Semionici ! Te-ai uitat la acest monstru marin cu chip de om ? De mult îl observ ce face. Uită-te bine la el : parcă ar vrea să mă înghită de viu, așa, pe de-a-ntregul.

Era vorba de Gavrila. Bătrînul servitor stătea în picioare lingă ușa și într-adevăr privea cu multă amărăciune cum este admonestată stăpînul său.

— Am și eu chef să vă ofer un spectacol, Pavel Semionici. Auzi, cioară, fă-te-ncoa ! Da, da, binevoiți să vă apropiați, veniți cît mai aproape, Gavrila Ignatici ! Acesta este, după cum îl vedeți, Gavrila ; pentru purtare necuviincioasă și drept pedeapsă învață acum dialectul francez. Eu, asemenea lui Orfeu, împlînzesc moravurile de pe aceste meleaguri, dar nu prin cîntece, ci cu ajutorul graiului francez. Ei bine, franțuzule, musiu *șematon* — nu poate suferi cînd i se spune : musiu *șematon* — știi lecția ?

— Am învățat-o, răspunse Gavrila, lăsînd capul în jos.

— Și acum : *Parle-vu franse ?*

— *Vui, music, je le parl en pe...**

Nu știu, ori figura jalnică a lui Gavrilă cînd pronunța aceste fraze franțuzești a fost cu pricina, ori dorința lui Foma de a stîrni risul tuturor fu ghicită de ceilalți, fapt este că toți cei prezenți izbucniră în hohote de rîs, de îndată ce Gavrilă începu să bolborosească. Pînă și generăleasa binevoi să schițeze un zîmbet. Anfisa Petrovna, răsturnîndu-și capul pe speteaza divanului și acoperindu-și fața cu evantaiul, scotea niște țipete ascuțite. Dar hazul deveni delirant mai ales cînd Gavrilă, văzînd ce întorsătură ia această probă de examen, nu mai putu să rabde, scui-pă cu năduf și zise : „Iată în ce hal de rușine mi-a fost dat să ajung la bătrînețe !“

Foma Fomici se formaliză pe loc.

— Cum ? Ce-ai spus ? Îndrăznești să fii obraznic ?

— Ba nu, Foma Fomici, răspunse cu demnitate Gavrilă, cuvintele mele nu sînt obraznicie și n-are dreptul un șerb ca mine să fie obraznic față de un boier căftănit de rînduiala nașterii ca tine. Știut este că orice om poartă în el chipul lui Dumnezeu, e făcut după chipul și asemănarea sa. Am șaizeci și doi de ani împliniți. Taică-meu îl ținea minte pe Pugaciiov-tîlharul, iar bunicu-meu a fost spînzurat împreună cu boierul Matvei Nikitici — Dumnezeu să-i ierte pe amîndoi — pe aceeași creangă de copac, drept care răposatul stăpîn Afanasi Matveici l-a luat pe tata sub oblăduirea sa și mare cinste i-a arătat alegîndu-l pe el dintre toți să-i fie *camardin*, iar apoi, pînă la sfîrșitul zilelor sale, a fost intendent la conac. Cît despre mine, înălțimea-ta, Foma Fomici, cu toate că sînt un biet șerb boieresc, așa rușine nu mi-a fost dat să pălesc de cînd sînt !

Spunînd acestea, Gavrilă își desfăcu brațele în lături și-și lăsă capul în jos. Unchiu-meu îl urmărea cu neliniște.

— Ei lasă, lasă Gavrilă ! interveni el. Ce rost are atîta vorbă, ajunge !

— Nu-i nimic, nu-i nimic, bîigui Foma pîlînd ușor la față, cu un zîmbet silit. Lasă-l să vorbească ; de altfel, sînt roadele educației dumitale...

— Și am să spun totul, continuă Gavrilă cu o îndîrjire la care nimeni nu s-ar fi așteptat de la el, n-am să ascund nimic ! Chiar

* În text scris fonetic. Corect în limba franceză : *Parlez-vous français ? Oui, monsieur, je le parle un peu* — Vorbiți franțuzește ? Da, domnule, puțin.

de mi-ar lega mâinile, limba n-au cum să mi-o lege ! Ca să vezi, Foma Fomici, pînă și pe mine, un om de izbeliște, un păcătos, un vierme, cum sînt în ochii tăi, într-un cuvînt un rob, pînă și pe mine nu mă rabdă inima cînd sînt înjosit. Am datoria să te slujesc și să te respect cu umilință oricînd, fiindcă m-am născut rob și orice îndatorire se cuvine să mi-o fac cu teamă și supunere. De te așezi să scrii carte, sînt dator să nu îngădui ca cineva să intre la tine, pentru ca să nu te tulbure de la treabă — asta-i slujba mea adevărată. Să-ți aduc ce ai nevoie, să te servesc cu cele trebuitoare — o fac ; o fac cu toată dragostea și străduința. Dar ca să fiu pus la bătrînețe să-mi stilcesc vorba într-o limbă păsărească de peste mări și țări, și-apoi să mă fac de rîsul lumii, asta nu pot s-o rabd ! Păi, crezi că mai pot intra eu acum în odăile slujitorilor ? „Franțuzu, mi se strigă, a venit franțuzu !“ Nu, cucoane Foma Fomici, nu sînt numai eu, sărmanul de mine, care gîndesc așa, dar și toți oamenii cu scaun la cap au început să vorbească într-un glas, că te-ai făcut hain la inimă, și că stăpînul nostru în fața dumitale se poartă ca un copilăș neputincios ; îi fi dumneata fecior de ghinărar, și puțin o fi rămas să ajungi chiar și ghinărar, dar ești așa de hain, cum poate fi numai un adevărat *tartor* !

Gavrila isprăvi. Eu nu mai puteam de bucurie. Foma Fomici sedea palid de minie în mijlocul consternării generale și părea că nu-și poate veni în fire din buimăceala în care-l azvîrlise lovitura de trăsnet a revoltei lui Gavrila ; aveai impresia că în clipa aceea el stă să cumpănească cum anume să-și manifeste supărarea. În sfîrșit, explozia se declanșă.

— Cum ? A cutezat să mă insulte pe mine ! Pe mine ! Dar aceasta este răzvrătire ! urlă Foma, sărind de pe scaun.

După el sări și generăleasa și începu să plesnească din palme. Se iscă un tărăboi nemaipomenit. Unchiu-meu se năpusti asupra lui Gavrila, îmbrîncindu-l pe ușă afară.

— În lanțuri, să fie pus în lanțuri ! țipa generăleasa. Să-l trimiți îndată la oraș, să fie dat la ostășie, Egorușka ! De nu, să știi că niciodată nu vei avea binecuvîntarea mea. Chiar acum să mi-l pui în obezi și să-l trimiți la oaste.

— Cum ! striga mereu Foma, un rob ! un haldeu ! un hamlet ! A cutezat să mă insulte pe mine ! El, el, otreapă cu care îmi șterg cizma ! El să îndrăznească să-mi spună *tartor* !

Luîndu-mi inima în dinți, am făcut cu hotărîre cîțiva pași înainte.

— Mărturisesc că în cazul de față sînt întru totul de acord cu părerea lui Gavriila, am spus eu uitîndu-mă drept în ochii lui Foma Fomici și tremurînd de emoție.

A fost atît de surprins de intervenția mea, încît în primul moment părea că nici nu-i vine să-și creadă urechilor.

— Dar asta ce-o mai fi ? izbucni el în sfîrșit năpustindu-se furios împotriva-mi și străpungîndu-mă cu ochii lui mici și injecțați de sînge. Cine ești tu, mă rog, și de unde ai picat ?

— Foma Fomici... încercă să-l potolească unchiul meu fîstîcit cum era, este Serioja, nepotul meu...

— Savantul ! zbieră Foma, ca din gură de șarpe, ăsta e savantul ? *Liberté — égalité — fraternité ! Journal des Débats !* Tra-la-la și hop așa ! Cu mine n-o să-ți meargă, nene ! Aici nu e Petersburg, nu mă duci tu pe mine ! Scuipe de zece ori pe *de-de-baurile* tale ! O fi pentru tine *de-debă*, dar după mine, nu face nici o pară ! „Savantul !“ Păi cît știi tu acum — eu de șapte ori pe atîta am lepădat pe drum. Așa savant ești tu !

Dacă nu l-ar fi reținut cei de alături, ar fi sărit, probabil, și cu pumnii la mine.

— Dar nu vedeți că e beat ? am zis eu, rotindu-mi împrejur privirea plină de uimire.

— Cine ? Eu ? strigă Foma ca ieșit din minți.

— Da, dumneata !

— Beat, zici ?

— Da, beat.

La aceasta, Foma nu mai putu rezista. Scoase un țipăt, de parcă l-ar fi înjunghiat cineva și se năpusti afară din sufragerie. Generăleasa intenționase, parcă, să leșine, dar răzgîndindu-se, alergă înnebunită în urma lui Foma Fomici. După ea se repeziră și toți ceilalți, iar la urmă dispăru și unchiu-meu. Cînd mi-am venit în fire și m-am uitat împrejur, în încăpere nu rămăsese decît Ejevikin care zîmbea frecîndu-și mîinile.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi povestești ceva despre un iezuit, mi-a spus el insinuant.

— Poftim ? l-am privit eu cu nedumerire, fără să înțeleg despre ce este vorba.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi spui o anecdotă despre un iezuit...

Am pornit în fugă spre terasă și de acolo am coborît în parc. Mi se învîrtea capul și nu mai știam pe ce lume mă aflu.

Cam un sfert de oră am rătăcit prin parc pînă să-mi revin, enervat la culme și foarte nemulțumit de mine însumi, reflectînd la ceea ce urma să fac de aci încolo. Soarele scăpăta. Deodată, la cotitura unei alei întunecoase, mă pomenesc față în față cu Nastenka. Avea ochii plini de lacrimi pe care le ștergea cu batista.

— Te căutam, îmi zise ea.

— Și eu te căutam pe dumneata. Spune-mi, te rog, nu cumva mă aflu într-o casă de nebuni ?

— De ce, adică, într-o casă de nebuni ? zise ea pe un ton puțin ofensat, privindu-mă țintă în ochi.

— Păi dacă nu este o casă de nebuni, ce înseamnă tot ce se petrece aici ? Pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi un sfat, ajută-mă ! Unde o fi unchiul meu acum ? Pot să mă duc să-l caut ? Sînt foarte fericit că te-am întîlnit : poate că mă povățuiești ce am de făcut.

— Mai bine să nu te duci la ei. Crede-mă, nici eu n-am mai putut rămîne acolo.

— Dar unde sînt ei acum ?

— Cine să-i mai știe ? S-or fi dus iar în grădină, zise ea enervată.

— Care grădină ?

— Săptămîna trecută Foma Fomici începu într-o zi să zbiere că nu mai rămîne în casa asta și la un moment dat o luă la fugă, se opri în grădina de zarzavat, apucă din bordei o cazma și începu să sape la straturi. Nu știam ce să credem : o fi înnebunit cumva ? „Iată, zice, ca să nu-mi spună nimeni mai tîrziu că am mîncat pîinea altuia degeaba, voi săpa la grădină și astfel voi plăti prin muncă pîinea pe care am mîncat-o și apoi plec. Iată unde m-au adus !” Iar toți ceilalți plîngeau cu lacrimi amare și aproape să cadă în genunchi în fața lui ; îi smulgeau cazmaua din mîini, dar el nu se lăsa și-i da înainte ; a săpat tot stratul de ridichi. După ce i s-a dat nas o dată, nu este exclus să mai încerce și acum, repetînd figura. De la el te poți aștepta la orice.

— Și dumneata... dumneata o spui cu atîta calm ! strigai eu, indignat peste măsură.

Nastenka mă străfulgeră cu privirea.

— Iartă-mă, dar nici nu mai știu ce vorbesc ! Ascultă, dumneata știi pentru ce am venit eu aici ?

— N... nu, răspunse ea îmbujorându-se și un sentiment de jenă penibilă se oglindî pe chipul ei frumos.

— Te rog să mă ierți, am continuat eu, acum sînt cam enervat și simt că altfel ar fi trebuit să încep această discuție cu dumneata... Mai ales că... Dar fie ! Sînt convins că în asemenea chestiuni sinceritatea este calea cea mai bună. Mărturisesc... adică voiam să spun... dumneata cunoști intențiile unchiului meu ? Mi-a poruncit să-ți cer mîna...

— Vai, ce absurditate ! Nici să nu-mi vorbești despre asta, te rog ! zise ea întrerupîndu-mă brusc și sîngele îi năvăli iar în obraji. Am rămas contrariat.

— De ce : absurditate ? Doar mi-a scris chiar el...

— Va să zică, ți-a scris totuși ? întrebă ea cu vioiciune. Vai, ce om ! Mi-a promis doar să nu-ți scrie ! Ce prostie ! Doamne, Doamne, ce prostie !

— Iartă-mă, am murmurat eu neștiind ce să mai spun, poate că am procedat imprudent, brutal... Dar împrejurările... Gîndește-te la ceea ce se petrece în jurul nostru...

— Dar te rog, nu te scuza ! Crede-mă că și așa îmi vine greu să aud ceea ce-mi spui ; să știi totuși că așa fi deschis chiar eu vorba ca să aflu ceva mai precis... Vai, ce rău îmi pare ! Și zici că ți-a scris ! De asta mă temeam cel mai mult ! Doamne, ce om ! Iar dumneata ai crezut și ai sosit în mare grabă ! Dar nu era nevoie de loc !

Nici nu căuta să-și ascundă supărarea. Situația mea în acel moment nu era de loc de invidiat.

— Mărturisesc, nu mă așteptam, am bîguit eu încurcat, o asemenea întorsătură... am crezut... dimpotrivă...

— Așadar, ai crezut ? rosti ea cu ușoară ironie, mușcîndu-și buza. Știi... te-aș ruga să-mi arăți scrisoarea pe care ți-a trimis-o.

— Bine.

— Te rog numai să nu te superi pe mine, să nu te simți jignit ; și așa avem destule necazuri ! zise ea cu glas rugător, în timp ce pe buzele ei frumoase înflorea un suris ironic.

— O, te rog să nu mă consideri drept un prost ! strigai eu cu însuflețire. Dar poate că ești pornită împotriva mea ? Poate că ți s-a vorbit cine știe ce despre mine ? Poate că ți-ai făcut o idee proastă despre mine pentru că m-am prezentat acolo atît de caraghios ? Dar, te asigur, n-au nici o importanță toate astea. Crezi

că nu-mi dau seama de ridicolul situației mele în acest moment ? Să nu rîzi, te rog, de mine ! Nici nu mai știu ce vorbesc... Și toate ponoasele se trag din cauza celor douăzeci și doi de ani ai mei afurisiți !

— Dumnezeu ! Dar ce are a face ?...

— Cum ce are a face ? Păi, cine n-are decît douăzeci și doi de ani își poartă vîrsta scrisă pe frunte, ca mine, de pildă, cînd am năvălit adineauri în mijlocul sufrageriei sau cînd stau ca acum în fața dumitale... Afurisită vîrstă !

— O nu, nu ! răspunse Nastenka abia stăpînindu-și rîsul. Sînt convinsă că ai un suflet bun, că ești și drăguț, și deștept, crede-mă, ți-o spun sincer ! Atîta numai... că ești prea orgolios. Dar defectul acesta e remediabil.

— Am impresia că orgoliul meu nu întrece măsura.

— Ba da. Adu-ți aminte ce desperat erai adineauri, cînd te-ai fistîcit, și de ce, mă rog ? Pentru că ai avut ghinionul să te poticnești la intrare !... Dar ce drept ai avut dumneata să-l faci de rîs pe bunul și mărinimosul dumitale unchi, care ți-a făcut atîta bine ? De ce ai vrut să arunci asupra lui ridicolul în care te-ai pomenit dumneata ? A fost un gest urît și ar fi trebuit să-ți fie rușine ! Nu-ți face de loc cinste și, mărturisesc, în clipa aceea mi-ai fost tare antipatic, așa să știi !

— Este adevărat ! M-am purtat ca un neghiob ! Mai mult : ca un nemernic ! Ai observat asta, și pentru mine este cea mai mare pedeapsă ! Ceartă-mă, rîzi de mine, dar ai și bunătatea să mă ascuți : poate că, în cele din urmă, îți vei schimba părerea despre mine, am adăugat eu îndemnat de un sentiment straniu, mă cunoști încă prea puțin, dar cînd ai să mă cunoști mai bine, atunci... poate că...

— Pentru numele lui Dumnezeu, să lăsăm asta ! exclamă Nastenka cu vădită nerăbdare.

— Bine, bine, să lăsăm ! Dar... cînd aș putea să te mai văd ?

— Cum, adică, să mă vezi ?

— Dar nici nu pot să-mi închipui ca aceasta să fie ultima noastră discuție ! Nastasia Evgrafovna, te implor, acordă-mi o înînlînire, chiar astăzi, dacă se poate. Deși, acum se înserează. Atunci, mîine dimineață, dacă se poate, cît mai devreme ; las vorbă să fiu trezit în zori. Știi, acolo, lîngă eleșteu, este un boschet. Eu cunosc bine locul și toate potecile. Doar am crescut aici de mic.

— O înînlînire ? Dar pentru ce ? Nu stăm de vorbă chiar și în clipa asta ?

— Deocamdată, însă, nu știu nimic, Nastasia Evgrafovna. Vreau să aflu mai întâi totul de la unchiul meu. Ar fi cazul să-mi spună, în sfârșit, totul, să mă lămurească, și atunci poate că voi avea și eu să-ți spun ceva foarte important...

— Nu, nu ! Nu trebuie, nu trebuie ! strigă Nastenka, să terminăm totul acum, dintr-o dată, ca pe urmă să nu mai fie nevoie să pomenim despre asta. Iar în boschetul acela nu are nici un rost să te duci : te asigur că eu nu voi veni și să-ți iasă din cap toate prostiile astea — te rog foarte serios...

— Va să zică, unchiul meu a procedat cu mine ca un smintit ! am strigat eu într-un acces de ciudă nemăsurată. De ce m-a chemat atunci ?... Dar stai, un moment, ce larmă se aude ?

Ne aflam aproape de conac. Prin ferestrele deschise se auzea larmă de glasuri și țipete cu totul ciudate.

— Dumnezeuule ! strigă ea, pălind. Au început iarăși ! Am presimțit eu !

— Ai presimțit, zici ? Nastasia Evgrafovna, încă o întrebare. N-am, desigur, nici un drept, dar îmi permit să-ți pun această ultimă întrebare spre binele tuturor. Spune-mi — și secretul va rămîne în mine ca într-un mormînt — spune-mi sincer : unchiul e îndrăgostit de dumneata, sau nu ?

— Ah ! să-ți iasă din cap o dată pentru totdeauna prostia asta ! strigă ea mîniată la culme — și dumneata ! Dacă era îndrăgostit, n-ar fi căutat să mă mărite cu dumneata, adăugă apoi cu un zîmbet amar. Dar de unde și pînă unde ți-a venit un asemenea gînd ? Cum de nu-ți dai seama despre ce este vorba ? Auzi strigătele acelea ?

— Păi... e vocea lui Foma Fomici...

— Foma Fomici, firește ; dar din cauza mea s-au iscat toate astea, pentru că și ei toți susțin același lucru, aceeași absurditate pe care ai spus-o și dumneata ; și dumnealor cred că el este îndrăgostit de mine. Și pentru că sînt o fată săracă, neajutorată, de ce nu m-ar împroșca cu noroi ? Parcă ce-i costă ? Ei vor să-l însoare cu alta, și-l îndeamnă să mă alunge din casă, să mă trimită la tatăl meu, pentru mai multă siguranță. Dar cum încearcă numai să deschidă vorba despre asta, el se face foc ; e gata să-l sfîșie chiar și pe Foma Fomici. Iată de ce țipă ei acum ; inima îmi spune că despre asta-i vorba.

— Așadar, e adevărat ce-am auzit ! Va să zică, se va însura negreșit cu Tatiana !

— Care Tatiana ?

— Tîmpita aia.

— Nu-i de loc tîmpită ! Are suflet bun. N-ai dreptul să vorbești așa ! Are o inimă nobilă, mult mai nobilă decît atîția alții. Nu-i vina ei că este nefericită.

— Iartă-mă. Să zicem că în privința asta ai perfectă dreptate ; dar nu cumva greșești în chestiunea esențială ? Cum se face că ei, după cum am putut observa, au o atitudine binevoitoare față de tatăl dumitale ? Păi, dacă ar fi fost atît de porniți împotriva dumitale, după cum susții, încît ar vrea să te alunge de aici, atunci și împotriva lui ar fi fost porniți și nu i-ar fi arătat atîta bună-voință.

— Dar dumneata nu vezi ce e în stare să facă pentru mine tatăl meu ? Face pe bufonul ca să-i amuze. Ei îl acceptă tocmai pentru că a știut să intre pe sub pielea lui Foma Fomici. Întrucît, însă, Foma Fomici a fost și el atîta vreme bufon, acum se simte măgulit să aibă și el bufoni. Și cum crezi : pentru cine face tatăl meu toate astea ? Pentru mine, numai și numai de dragul meu. Dacă ar fi după firea lui, pentru el personal n-ar scoate pălăria în fața nimănui. Poate că în ochii unora el apare caraghios. Dar în realitate este un om minunat, un suflet generos și nobil ! Își închipuie nu știu de ce — și nu pentru că primesc aici o leafă bunicică, crede-mă — el își închipuie că pentru binele meu e preferabil să rămîn aici, în casa aceasta. Dar, pînă la urmă, am izbutit să-l conving. I-am scris categoric. A venit să mă ia de aici și, de va fi nevoie, plecăm chiar mîine, pentru că lucrurile au ajuns pînă acolo, încît aștia sînt gata să mă sfîșie și sînt sigură că toate țipetele astea de acum s-au stîrnit din pricina mea. Ei *îl* vor sfîșia din cauza mea, *îl* vor distruge ! Iar *el* e pentru mine ca un adevărat tată, auzi, mai mult decît propriul meu tată ! Nu vreau să mai aștept. Știu mai mult decît ceilalți. Plec mîine, plec chiar mîine ! Cine știe : poate că atunci vor mai amîna pentru un timp și nunta lui cu Tatiana Ivanovna... Uite că ți-am spus acum totul. Transmite-i și lui, pentru că n-aș mai vrea acum să stau de vorbă cu el : sîntem supravegheați și mai ales Perepelițina aceasta ne urmărește pas cu pas. Spune-i *lui* să nu se neliniștească pentru mine, spune-i că prefer să mănînc pîine neagră și să stau în izba tatălui meu decît să fiu cauza chinurilor la care *el* este supus aici zilnic. Sînt o fată săracă și soarta mea e să trăiesc în sărăcie. Dar, Dumnezeuule mare, ce zarvă ! Ce țipete ! Oare ce s-o fi petrecînd acolo ? Ei bine, cu orice risc trebuie să mă duc la ei ! Am să le-o

spun ; am să le-o spun verde în ochi ; le-o spun chiar eu, orice s-ar întâmpla ! Trebuie s-o fac ! Rămii cu bine !

Nastenka dispăru în fugă. Am rămas nemișcat, ținut locului, fiind pe deplin conștient de rolul ridicol pe care a trebuit să-l execut și cu totul nedumerit la gândul cum se vor sfârși toate acestea. Mi-era milă de biata fată și mă temeam și pentru unchiu-meu. Deodată, răsări lângă mine Gavrilă. Tot mai ținea în mână faimosul său caietel.

— Vă poștește unchiul ! zise el cu voce tristă.

Mi-am revenit deodată.

— Unchiul ? Unde e ? Ce-i cu el ?

— E în sufragerie. Acolo unde ați binevoit să luați adineauri ceaiul.

— Cine mai este acolo ?

— E singur. Vă așteaptă.

— Pe cine ? Pe mine ?

— A trimis și după Foma Fomici. S-au dus zilișoarele noastre frumoase ! adăugă el suspinînd adînc.

— A trimis să-l cheme pe Foma Fomici ? Hm ! Dar ceilalți, unde sînt ? Cucoana mare unde este ?

— În iatacul dumnealor. Au leșinat și acum zac în nesimțire, iar lacrimile le curg șuvoi.

Discutînd astfel, ajunserăm la terasă. Se întunecase de-a binelea. Într-adevăr, unchiul meu era singur în aceeași încăpere unde se produsese ciocnirea mea cu Foma Fomici, și se plimba în lung și în lat cu pași mari. Pe masă fuseseră așezate sfeșnice cu luminări aprinse. Văzîndu-mă, unchiu-meu se repezi la mine și-mi strînse mîinile cu căldură. Era palid și respira greu ; mîinile îi tremurau și un fior nervos îi zguduia din cînd în cînd tot corpul.

IX

EXCELENȚA-VOASTRĂ

— Dragul meu ! Totul s-a sfîrșit, am luat o hotărîre irevocabilă ! rosti el aproape în șoaptă cu un fel de accente tragice.

— Unchiule ! Am auzit niște țipete și eram îngrijorat !

— Da, dragul meu ; și țipete, și zarvă ; se întâmplă să auzi tot felul de țipete ! Măicuța a leșinat și acum toate s-au întors pe dos.

Dar eu sînt hotărît și n-am de gînd să cedez. Acum nu mă mai tem de nimeni, Serioja. Vreau să le dovedesc că am și eu caracter — și le-o voi dovedi ! De aceea am trimis să te cheme, ca să mă ajuți să le-o dovedesc... Mi se frînge inima, Serioja... Dar trebuie, sînt dator să procedez cu cea mai mare fermitate. Dreptatea e neînduplecată !

— Dar ce s-a întîmplat, unchiule ?

— Mă despart de Foma, rosti unchiul cu glas hotărît.

— Unchiule ! strigai eu entuziasmat, ar fi soluția cea mai bună ! Și dacă stă în puterile mele să te ajut cît de cît la îndeplinirea acestei hotărîri excelente, te rog... să dispui de mine oricînd. Îți sînt devotat pe veci.

— Îți mulțumesc, flăcăule, îți mulțumesc ! Dar acum totul este definitiv hotărît. Îl aștept pe Foma ; am trimis să-l cheme. Ori el, ori eu ! Trebuie să ne despărțim. Ori pleacă Foma chiar mîine din casa asta, ori, ți-o jur, las totul baltă și mă întorc din nou husar în armată ! Știu că o să mă primească ; îmi vor da un divizion. Să se sfîrșească odată cu tot sistemul acesta ! Va începe o viață nouă ! De ce ții în mînă caietul acela franțuzesc ? strigă el furios către Gavrila. La naiba cu el ! Pune-l pe foc, rupe-l, calcă-l în picioare ! *Eu* sînt stăpînul tău și *eu* îți poruncesc să nu mai înveți franțuzește. Ești dator să-mi dai ascultare și n-ai să îndrăznești să nu-mi execuți ordinul, pentru că *eu* sînt stăpînul tău și nu Foma Fomici !...

— Slavă ție, Doamne ! murmură ca pentru sine Gavrila. Era evident că lucrurile luaseră o întorsătură serioasă.

— Dragul meu ! continuă unchiul profund emoționat. Ei pretind de la mine ceva imposibil ! Să-mi fii sfetnic și judecător ; tu să-ți spui sentința fără părtinire între noi doi. Nici nu știi, nici nu știi ce-mi pretindeau ei, și iată, în sfîrșit, mi-au cerut-o formal, și-au dat arama pe față ! Dar e împotriva oricărui sentiment de omenie, de noblețe, de onoare... Îți voi povesti totul, dar mai întîi...

— Am aflat, unchiule ! am strigat eu, întrerupîndu-l, îmi dau seama... Chiar acum am stat de vorbă cu Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, acum nici un cuvînt, nici un cuvînt despre asta ! mă întrerupse el grăbit, ca și cum l-ar fi speriat ceva deodată. Pe urmă îți povestesc totul, deocamdată însă... Ei ? strigă el lui Vidopleasov care intrase tocmai atunci, unde-i Foma Fomici ?

Vidopleasov aduse știrea că „dumnealor nu binevoiesc să vină și socot porunca de a se prezenta cu totul brutală și de neîngăduit, întrucît Foma Fomici a binevoit să fie foarte jignit“.

— Adu-l! Adu-l încoa! Repede! Cu forța să mi-l aduci! strigă unchiul, bătînd din picior.

Vidopleasov, care nu-și mai văzuse niciodată stăpînul atît de furios, dispăru cuprins de frică. Am rămas uluit.

„Trebuie să se fi întîmplat ceva foarte grav, mi-am zis în gînd, dacă un om cu firea lui a fost capabil să ajungă într-o asemenea stare de furie și să ia asemenea hotărîri.“

Cîteva clipe unchiu-meu se plimbă tăcut prin încăpere, de parcă ar fi dus o luptă cu el însuși.

— Eu zic să nu rupi deocamdată caietul, se întoarce el iar către Gavrilă. Mai așteaptă puțin și rămîi aici: poate că voi avea nevoie de tine. Dragul meu! adăugă el adresîndu-mi-se mie, cred că mi-am ieșit din fire și am zbierat cam prea tare acum. Orice lucru trebuie făcut cu demnitate, cu bărbăție, dar fără țipete, fără istericale și ofense. Firește, că-i așa. Știi ce, Serioja: n-ar fi mai bine să nu asîști la această răfuială? Pentru tine e totuna. Îți voi povesti pe urmă totul. Cum crezi? Fă-o pentru mine, te rog.

— Ți-e frică, unchiule? Îți pare rău? am zis eu, privindu-l tîntă.

— Nu, nu, dragul meu, n-am nici un regret, strigă el din ce în ce mai înflăcărat, acum nu mă mai tem de nimic. Sînt hotărît să iau măsurile cele mai categorice, cele mai categorice! Tu nu știi, nici nu-ți închipui ce mi-au pretins ei! Cum puteam să fiu de acord? Ei bine, am să le-o dovedesc! M-am răzvrătit și am s-o dovedesc! Odată și odată trebuia s-o dovedesc! Dar știi, dragul meu, regret că te-am chemat: Foma poate că o să se simtă prost, o să-i vină foarte greu dacă ai să fii și tu de față, ca să zic așa, martor la umilirea lui. Știi, vreau să-l îndepărtiez din casă într-un mod delicat, fără să-l umilesc. De fapt, însă, vorba vine că ar fi fără umilire. Situația e de așa natură, dragul meu, încît pot să-i spun cuvinte oricît de mieroase, și tot umilitor va fi. Grosolan și prost crescut cum sînt, te pomenești că scap vreo vorbă, că mă ia gura pe dinainte în așa hal, încît nici n-am să știu pe urmă cum să ies cu obrazul curat. Oricum, a făcut mult pentru mine... Îi sînt îndatorat... Du-te, dragul meu... Uite că l-au și adus! Serioja, te rog, pleacă de aici! Îți povestesc eu totul pe urmă. Du-te, pentru numele lui Dumnezeu!

Și unchiul m-a condus pînă la terasă exact în clipa în care Foma intra în sufragerie. Trebuie să recunosc însă că n-am plecat ; am hotărît să rămîn pe terasă, în întuneric, fără să fiu văzut dinăuntru. Eram decis să ascult ce se va petrece !

Nu caut nicidecum să-mi justific fapta, dar spun sincer că, rămînînd o jumătate de oră pe terasă, fără să-mi pierd răbdarea, consider că am săvîrșit un act de martiraj. Din locul în care mă aflam, puteam nu numai să aud bine, dar să și văd totul ; ușile aveau geamuri. Și acum, vă rog să vi-l închipuiți pe Foma Fomici, care a trebuit să se prezinte *la poruncă*, sub amenințarea de a fi adus cu forța în caz de refuz.

— Să cred oare că urechilor mele le-a fost dat să audă asemenea amenințare, colonele ? zbieră Foma intrînd în sufragerie. Mi s-a transmis oare întocmai o asemenea poruncă ?

— Într-adevăr, urechilor tale le-a fost dat să audă, Foma, și ți s-a transmis exact porunca mea ! răspunse curajos unchiul meu. Ia loc, Foma, să vorbim cu toată seriozitatea, prietenește, frățește. Așadar, ia loc.

Foma Fomici se așează solemn în fotoliu. Unchiu-meu măsura încăperea, cu pași grăbiți și nervoși, neștiind, probabil, cum să înceapă.

— Da, frățește ! repetă el. Tu ai să mă înțelegi, Foma, nu ești copil ; nici eu nu sînt copil, într-un cuvînt, amîndoi sîntem oameni în toată firea... Hm ! Știi, Foma, nu ne înțelegem în anumite puncte... Da, exact, în anumite puncte, și de aceea, Foma, n-ar fi mai bine, frățioare, să ne despărțim ? Am încredere în noblețea ta sufletească. Știu că îmi vrei numai binele, și de aceea... ce s-o mai lungim ! Eu, Foma, îți sînt prieten pentru totdeauna și ți-o jur pe toți sfinții ! Poftim cincisprezece mii de ruble convertibile în monezi de argint : e tot ce am, tot ce am putut aduna pînă la ultimul bănuț ; i-am jefuit și pe ai mei. Ia-i fără grijă ! Sînt dator, sînt obligat să-ți asigur existența ! Sînt aici hîrtii de valoare și ceva bani lichizi. Poți să-i iei fără grijă ! Iar tu nu-mi vei datora nimic, întrucît niciodată nu voi fi în măsură să mă achit pentru tot ce ai făcut pentru mine. Da, da, exact așa este ; îmi dau seama, deși în momentul de față, într-un punct esențial, sîntem în divergență, nu ne înțelegem. Mîine sau poimîine... sau cînd vei dori... ne despărțim. Pleacă în orașelul nostru, Foma, nu sînt decît zece kilometri de aici ; ai să găsești acolo o căsuță în dosul bisericii, într-o străduță liniștită, cu obloane verzi ; o căsuță foarte

drăguță a unei preotese văduve ; ca și cum ar fi fost construită anume pentru tine. E de vânzare. Ți-o cumpăr, peste suma pe care ți-o dau acum. Instalează-te acolo, aproape de noi. Ocupă-te de literatură, de știință, ai să-ți câștigi glorie... Funcționarii din oraș, toți pînă la unul, sînt niște oameni de treabă, ospitalieri, dezinteresați ; protopopul e un om cult. Ai să ne vizitezi de săr-bători și vom trăi astfel ca în rai ! Ești de acord, sau nu ?

„Iată, deci, în ce condițiuni era izgonit Foma ! gîndii eu. Unchiu-meu îmi ascunsese latura financiară a demersului său.“

Mult timp domni o tăcere profundă. Foma părea uluit în fotoliul său și-l privea țintă pe unchiu-meu, pe care această tăcere și această privire îl contrariau vizibil.

— Bani ! rosti în sfîrșit Foma cu glasul pierit, nefiresc. Și unde sînt, mă rog, unde sînt banii aceștia ? Dă-mi-i, dă-mi-i mai repede !

— Iată banii, Foma ; poftim tot ce am putut încropi ; exact cincisprezece mii ; mai mult n-aș fi putut scoate nici din pămînt. Ai aici suma întregă în bilete de bancă și obligații — ai să vezi... Pofitm !

— Gavrilă ! Ia-ți banii ăștia, zise cu blîndețe Foma, ție, bă-trîne, îți vor fi de folos. Ba nu ! țipă el deodată, cu un fel de nuanță nemaipomenit de stridentă în glasul-i și așa destul de piți-găiat și sări brusc din fotoliu — nu ! Adu-i încoa, Gavrilă, adu-i încoa mai întîi ! Dă-mi-i mie în mînă banii ăștia, Gavrilă ! Dă-mi ! Dă-mi ! Dă-mi milioanele astea, să le calc în picioare, să le fac ferfeniță, să le scui, să le împrăști, să le umplu de noroi, să le dezonzor !... Mi se oferă bani, mie, mie, sînt mituit ca să plec din casa asta ! Mie mi-a fost dat să aud așa ceva ! Tocmai eu să ajung pe ultima treaptă a dezonoarei ? Iată, iată banii dumitale, milioanele dumitale ! Privește ; na, na, na și na ! Așa procedează Foma Opiskin, dacă nici pînă astăzi nu l-ai cunoscut, colonele !

Și Foma împrăstie pachetul de bani pe dușumea. Interesant că el n-a sfîșiat și nici n-a scuipat o singură bancnotă măcar, cum se lăuda să facă ; i-a mototolit ușurel, dar și asta a făcut-o cu multă prudență. Gavrilă se repezi să adune banii de pe jos, pen-tru ca, pe urmă, după plecarea lui Foma, să predea grijuliu banc-notele stăpînului său.

Gestul lui Foma avu darul să-l aducă pe unchiu-meu într-o stare de încremenire totală. La rîndul său, el stătea acum în fața lui Foma, aiurit, nemișcat și cu gura căscată ca un netot. Între timp Foma își relua locul în fotoliu, respirînd greu ca după o tul-burare copleșitoare.

— Ești sublim, Foma ! strigă în sfârșit unchiu-meu, venindu-și în fire. Ești cel mai nobil dintre toți oamenii !

— Știu asta, răspunse Foma cu glas scăzut, dar plin de demnitate.

— Iartă-mă, Foma ! M-am purtat ca un ticălos față de tine, Foma !

— Da, față de mine, încuviință Foma.

— Foma ! Nu mă surprinde nobila ta mărinimie, continuă unchiu-meu entuziasmat, ci faptul că am fost în stare să ajung într-un asemenea hal de orbire, de brutalitate și nesimțire ticăloasă, încât să-ți ofer acești bani în asemenea condiții ! Dar într-un singur punct te-ai înșelat tu, Foma : nici prin gând nu mi-a trecut să te mituiesc, să te plătesc ca să pleci din casă ; ci pur și simplu am vrut să ai și tu niște bani, să nu duci lipsă în momentul când pleci de la mine. Ți-o jur ! Sint gata să-ți cer iertare în genunchi, în genunchi, Foma, și dacă vrei, uite, cad chiar acum în fața ta în genunchi... Dacă vrei numai... voi îngenunchea...

— N-am nevoie de îngenuncherea dumitale, colonele !...

— Dumnezeuule ! Dar gîndește-te, Foma : eram enervat, iritat, îmi ieșisem din fire... Atunci, spune-mi, spune-mi prin ce și cum aş putea să-mi răscumpăr această greșală, să șterg această jignire ? Povățuiește-mă, învață-mă...

— Cu nimic, cu nimic, colonele, și te asigur că mîine chiar îmi voi scutura praful de pe cizme în pragul acestei case.

Și Foma dădu să se ridice din fotoliu. Îngrozit, unchiu-meu se repezi să-l rețină.

— Ba nu, Foma, n-ai să pleci, te conjur ! striga el cu desperare. Nici vorbă nu poate fi despre praf și cizme, Foma ! N-ai să pleci, sau plec și eu după tine pînă la capătul pămîntului, și tot am să merg așa după tine pînă cînd mă vei ierta... Îți jur, Foma, că așa am să fac !

— Să te iert ? Te simți vinovat ? rosti Foma. Dar îți dai oare seama de toată vina dumitale față de mine ? Îți dai oare seama că acum ești vinovat față de mine chiar și prin faptul că mi-ai oferit în casa asta o bucată de pîine ? Îți dai dumneata seama că prin acest singur moment ai otrăvit cu venin toate bucățile de pîine pe care le-am mîncat în casa dumitale ? Ai izbutit să-mi reproșezi în acest moment toate bucățile, toate îmbucăturile de pîine pe care le-am consumat ; mi-ai dovedit acum că am trăit ca un rob în casa dumitale, ca o slugă, ca o zdreanță folosită

drept cîrpă pentru cizmele dumitale de lac ! Iar eu, bietul de mine, în puritatea inimii mele, am crezut pînă acum că stau în casa dumitale ca un prieten, ca un frate ! N-ai fost chiar dumneata acela care prin cuvintele dumitale de vicleană ispitire m-ai asigurat de o mie de ori de această frăție ? De ce atunci mi-ai țesut în taină aceste mreje în care m-am lăsat prins ca un nă-tărău ? De ce ai săpat sub vâlul întunericului această groapă de lup în care m-ai îmbrîncit acum ? De ce nu m-ai răpus încă înainte dintr-o dată, printr-o lovitură de ciomag ? De ce, zău, nu mi-ai răsucit capul precum unui cocoș, numai pentru că, să zicem, pentru că... nu se ouă, de pildă ? Exact ! Acesta-i cuvîntul și eu țin la această comparație, colonele, deși este luată din ambianță provincială și amintește limbajul trivial al literaturii contemporane ; și eu stărui asupra acestei comparații, pentru că oglin-dește toată absurditatea acuzațiilor dumitale ; căci eu sînt tot atît de vinovat în fața dumitale, ca și acest cocoș ipotetic care nu și-a satisfăcut stăpînul nesăbuit prin aceea că nu se ouă ! Dar, e de necrezut, colonele ! Așa se răsplătește un prieten, un frate ? Cu bani ? Și pentru ce anume ? Mai ales, pentru ce ? „Poftim, adică-tea, scumpul meu frate, îți sînt dator cu atîta, pentru că, pe lingă binele pe care mi l-ai făcut de atîtea ori, mi-ai salvat chiar și viața. Ține arginții aceștia ai lui Iuda, dar ia-ți tălpășița și cară-te de aici, să nu te mai văd !“ Cît de naiv, cît de brutal ai procedat cu mine ! Ai crezut că rîvnesc la aurul dumitale, în timp ce eu nutream cele mai edenice simțăminte față de dumneata, și aveam o singură dorință : de a contribui la fericirea dumitale. O, cum mi-ai zdrobit inima ! Te-ai jucat cu sentimentele mele cele mai no-bile, ca un puști oarecare ce joacă poarca ! De mult — de mult, colonele, am prevăzut toate astea și iată de ce de mult mă sufocă ospitalitatea dumitale, îmi stă în gît pîinea dumitale ! Iată de ce mă apăsau atît de greu pilotele dumitale de puf, mă apăsau și nu mă încălzeau ! Iată de ce zahărul dumitale, bomboanele dumitale erau pentru mine aidoma piperului negru din Cayena, și nu le simțeam dulceața ! Nu, colonele, rămîi singur, prosperează singur și lasă-l pe Foma să-și urmeze calea tristă a suferinței, cu traista în spinare. Și așa va fi, colonele !

— Nu, Foma, nu ! Nu va fi așa, nu se poate să fie așa ! gemu unchiu-meu, zdrobit cu desăvîrșire.

— Ba da, colonele, da ! Întocmai așa va fi, pentru că așa tre-buie să fie. Chiar mîine plec de la dumneata. Împrăstie milioanele

dumitale, așterne-le de-a lungul drumului meu, acoperă calea mea lungă pînă la Moscova cu bancnote — și totuși eu voi păși mîndru și disprețuitor, călcînd peste bancnotele dumitale ; uite, cu acest picior, colonele, voi călca, voi umple de noroi, voi strivi aceste bancnote, și Foma Opiskin se va simți sătul numai cu noblețea sufletului său ! Am spus și am dovedit-o ! Adio, colonele ! A-di-o, colonele !...

Și Foma dădu iar să se ridice din fotoliu.

— Iartă-mă, iartă-mă, Foma ! Uită !... repeta unchiu-meu cu glas implorător.

— „Iartă-mă !“ Dar la ce îți va folosi iertarea mea ? Mă rog, să zicem că te voi ierta : sînt creștin ; nu pot să nu iert ; aproape că te-am și iertat. Dar judecă și dumneata, și hotărăște singur : nu va fi contrar bunului-simț și se va împăca oare cu sentimentul meu de legitimă demnitate faptul că aș mai rămîne măcar o clipă în casa dumitale din care m-ai alungat, căci voiai să mă alungi, nu-i așa ?

— Nu, nu va fi contrar și se împacă. Te asigur, Foma, că se împacă !

— Se împacă ? Dar mai sîntem noi oare egali acum ? Și nu înțelegi, omule, că eu, ca să zic așa, te-am strivit cu mărinimia mea, iar dumneata singur te-ai strivit prin atitudinea și fapta dumitale înjositoare ? Dumneata ești cel strivit, iar eu sînt înălțat. Unde-i, deci, egalitatea ? Și cum ar mai putea fi prieteni doi oameni între care s-a frînt egalitatea ? Mai poate exista prietenie acolo unde nu există egalitate ? O spun asta cu un strigăt profund de durere izvorît din inima mea rănită, și nu triumfînd, înălțîndu-mă deasupra dumitale, cum îți închipui poate.

— Dar și inima mea sîngerează și geme de durere, Foma, te asigur...

— Și acesta este omul, continuă Foma, schimbînd tonul aspru de pînă atunci într-un ton blînd, potolit ; și acesta este omul pentru care n-am dormit atîtea nopți de-a rîndul ! De cîte ori nu mi s-a întîmplat, în nopțile mele de nesomn, să mă scol din pat, să aprind lumînarea și să-mi spun în gînd : „Acuma, el doarme liniștit cu nădejdea în tine. Veghează dar, tu, Foma, veghează asupra lui, poate că vei născoci încă ceva pentru prosperitatea și fericirea acestui om.“ Uite, așa se gîndea Foma în nopțile lui de nesomn, colonele ! Și uite cum a fost răsplătit de acest colonel ! Dar să nu mai vorbim despre asta !...

— Am să caut să merit și să-mi câștig, să-mi câștig iarăși prietenia ta, Foma, ți-o jur !

— S-o meriți ? Dar care este garanția ? Ca bun creștin ce sînt, te voi ierta și chiar te voi iubi ; dar ca om, ca un om nobil, împotriva voinței mele te voi disprețui. Sînt dator, sînt obligat să mă port așa în numele moralei, pentru că — repet — ți-ai pierdut onoarea, iar eu am săvîrșit cea mai nobilă dintre fapte. Ei bine, cine *din anturajul dumitale* este capabil de o atare faptă ? Care din ei va fi capabil să refuze o sumă de bani atît de mare, la care totuși a renunțat cerșetorul, mizerabilul de Foma, omul disprețuit de toți, numai pentru păcatul că are un suflet prea generos ? Nu, colonel, ca să redevii vreodată egal cu mine, va trebui de aci încolo să săvîrșești, la rîndul dumitale, un șir întreg de fapte mărinimoase. Și ce faptă mărinimoasă ai fi capabil să săvîrșești dumneata, cînd nu ești în stare să-mi spui măcar *dumneata*, ca unui egal, ci îmi spui *tu*, ca unei slugi ?

— Dar bine, Foma, eu te tutuiam din prietenie, îți spuneam *tu* ca unui prieten ! strigă unchiu-meu. Nu știam că te îndispune... Dumnezeule, dacă știam...

— Dumneata, continuă Foma, dumneata, care n-ai fost în stare sau, mai bine zis, n-ai vrut să-mi îndeplinești cea mai ncînsemnătă dorință, cînd te-am rugat să-mi zici, ca unui general, „exelența-voastră“...

— Dar, gîndește-te, Foma, ar fi fost, ca să spun așa, o adevărată știrbire adusă ordinii ierarhice, Foma !

— Știrbire, știrbire ! Ți-ai vîrît în cap și repeți ca un papagal o expresie scoasă din cărți ! Dar îți dai seama dumneata, că m-ai făcut de rîs, m-ai dezonorat, m-ai umilit refuzînd să-mi spui „exelența-voastră“, m-ai dezonorat prin faptul că, neînțelegînd motivele mele, m-ai făcut să apar drept un zezec mofturos, un țicnit pe care-l pîndește balamucul ! Ce, parcă eu nu înțeleg cît de ridicol aș fi fost, dacă aș fi pretins cu adevărat să mi se spună „exelență“ — eu, care detest toate aceste titluri, ranguri și măririi pămîntești, mizere prin ele înseși, atunci cînd nu sînt consfințite prin virtute ? Nici pentru un milion n-aș accepta gradul de general, dacă ar trebui să renunț pentru asta la virtute ! Iar dumneata m-ai luat drept un nebun ! Și totuși, numai și numai pentru binele dumitale mi-am sacrificat amorul propriu și am admis ca dumneata, *dumneata* să-ți permiți a mă privi ca pe un nebun, dumneata și *savanții* dumitale ! Numai ca să-ți luminez mintea,

să-ți întărească morala și să-ți împărtășească lumina noilor idei, nu mai pentru asta m-am decis să-ți pretind acest titlu de general. Voiam tocmai să te conving că generalii nu sînt chiar cei mai străluciți aștri ai omenirii de pe glob ; voiam să-ți demonstrez că titlul nu prețuiește nimic cînd e lipsit de generozitate și că n-aveai de ce să te bucuri de sosirea generalului dumitale, cînd poate chiar alături de dumneata se află niște oameni străluminînd de virtuți ! Dumneata, însă, te-ai fălit atîta în fața mea cu gradul dumitale de colonel, încît ți-a fost greu să-mi spui : „excele_nța-voastră“. Iată care este cauza ! Iată unde trebuie căutat motivul refuzului dumitale și nicidecum într-o știrbire imaginară a nu știu căror rînduieli ! Adevărata cauză este că dumneata ești colonel, iar eu pur și simplu un Foma oarecare...

— Ba nu, Foma, nu ! Te asigur că nu este așa. Tu ești un om cult, nu ești pur și simplu un Foma oarecare... Eu te stimez...

— Mă stimezi ! Foarte bine ! Spune-mi, atunci, dacă mă stimezi cu adevărat, care este părerea dumitale : merit sau nu merit eu rangul de general ? Răspunde-mi precis, categoric și imediat : merit sau nu merit ? Vreau să văd gradul dumitale de inteligență și de cultură.

— Pentru onestitatea, pentru neprecupețirea, pentru inteligența, pentru noblețea nemăsurată a sufletului dumitale — meriți ! proclamă unchiu-meu cu mîndrie.

— Păi, dacă merit, de ce nu mi-ai spune : „excele_nța-voastră“ ?

— Bine Foma, sînt gata să-ți spun...

— Iar eu îți pretind ! Îți pretind s-o spui chiar acum, colonel, insist și pretind ! Văd cît de greu îți vine, și tocmai de aceea pretind. Acest sacrificiu din partea dumitale va fi începutul faptelor mărețe ce te vor face egal cu mine ; pentru că, nu uita, trebuie să săvîrșești un șir întreg de fapte mărețe, ca să ajungi egal mie ; va trebui să te autobiruiiești, și abia atunci voi putea crede în sinceritatea dumitale...

— Chiar de mîine îți voi spune, Foma, „excele_nța-voastră“ !

— Nu, colonel, nu mîine ; că o vei spune mîine — se înțelege de la sine. Eu cer să-mi spui chiar acum, îndată : „excele_nța-voastră“.

— Bine, Foma, sînt gata... Numai că, de ce chiar așa, îndată, Foma ?...

— Dar de ce să n-o spui chiar acum ? Ți-e rușine, poate ? În cazul acesta, mă simt jignit, dacă zici că ți-e rușine.

— Bine, bine, Foma. Sînt gata, firește... ba sînt și mîndru... Numai, să vezi, Foma, voi putea eu să-ți spun așa, deodată, fără nici o noimă : „Bună ziua, excelența-voastră” ? Nu prea merge...

— Nu, n-ai să spui : „Bună ziua, excelența-voastră”, ar fi un ton jignitor ; ai avea aerul că o spui în glumă, în bătaie de joc. Eu nu admit asemenea glume. Vino-ți în fire, colonele, vino-ți în fire și schimbă imediat tonul !

— Foma, tu nu glumești ?

— În primul rînd, n-ai să-mi mai spui *tu*, Egor Ilici, ci *dumneata*, — să nu uiți asta ; în al doilea — nu sînt Foma, ci Foma Fomici, nici asta nu trebuie s-o uiți.

— Crede-mă, zău, Foma Fomici, sînt tare bucuros ! Sînt tare, tare bucuros... Numai să știu cum trebuie să spun !

— Nu știi cum anume să întrebuințezi : „excelența-voastră” ? E de înțeles. De ce n-ai spus pînă acum ce te doare ? De altfel, e și scuizabil, mai ales cînd omul *nu are darul de a compune*, ca să mă exprim mai delicat. Și fiindcă n-ai darul de a compune, să te ajut eu atunci. Așadar, spune după mine : „Excelența-voastră !...”

— Mă rog, „Excelența-voastră”.

— Nu, nu „*mă rog*, Excelența-voastră”, ci pur și simplu : „Excelența-voastră” ! Îți spun doar, colonele, schimbă-ți tonul ! Sper de asemenea că nu te vei ofensa dacă îți voi propune să faci o ușoară plecăciune, înclinîndu-ți corpul înainte. Cînd vorbești cu un general, trebuie să-ți înclini puțin corpul înainte, în semn de respect și că ești gata să zbori, ca să zic așa, în executarea poruncilor sale. Am avut prilejul să frecventez cercurile de generali și cunosc bine toate regulile... Așadar : „Excelența-voastră”.

— Excelența-voastră...

— „Sînt nespus de fericit, că am, în sfîrșit, prilejul să vă cer scuze că n-am cunoscut dintr-o dată sufletul excelenței-voastre. Îmi permit să vă asigur că pe viitor nu voi cruța mizerile mele forțe pentru binele obștesc...” Ei, atîta ajunge !

Sărmanul meu unchi ! A trebuit să repete toată ineptia aceasta, frază cu frază, cuvînt cu cuvînt, în timp ce chiar eu roșeam ca un vinovat, ascultînd în dosul ușii. Simțeam că mă sufoc de furie.

— Ei, nu simți acum, zise călăul, o ușurare în suflet, ca și cum ar fi pogorît în el un înger ? Simți prezența acestui înger ? Răspunde-mi !

— Da, Foma, într-adevăr parcă mă simt mai ușurat, răspunse unchiu-meu.

— Ca și cum inima dumitale, după ce ți-ai înfrînt firea, ca să zic așa, se scaldă într-un fel de balsam tămăduitor ?

— Da, Foma, parcă a mers totul ca uns cu untdelemn.

— Ca uns cu untdelemn ? Hm ! Deși eu, mi se pare, nu ți-am vorbit despre untdelemn... Dar acum n-are nici o importanță ! Iată ce înseamnă, colonele, o datorie împlinită ! Așadar, caută să te biruiești, să te biruiești pe dumneata însuși. Ești prea orgolios, orgolios peste măsură !

— Sînt orgolios, Foma, îmi dau seama, răspunse unchiu-meu oftînd.

— Ești un egoist, un egoist sinistru...

— Da, Foma, ai dreptate, sînt un egoist și mi-am dat seama de asta cînd te-am cunoscut pe tine, cunoscîndu-te pe tine am aflat-o și pe asta.

— Îți vorbesc acum ca un părinte, ca o mamă bună... Prin felul dumitale îi faci pe toți să se depărteze de dumneata, uitînd că mielul blind suga la două oi.

— Așa este, Foma !

— Ești brutal. Dai buzna cu atîta brutalitate în inima omului, cu atîta orgoliu pretinzi atenție față de dumneata, încît un om cumsecade este gata să fugă de dumneata peste nouă mări și nouă țări !

Unchiul oftă și mai adînc.

— Fii dar mai delicat, mai atent, mai drăguț față de alții ; uită de persoana dumitale în folosul altora și atunci se vor gîndi și alții la dumneata. Trăiește, dar lasă și pe alții să trăiască — iată regula mea de conduită în viață ! Rabdă, muncește, roagă-te și nădăjduiește — iată niște adevăruri pe care aș fi vrut să le insuflu dintr-o dată întregii omeniri ! Urmează, dar, această cale și atunci voi fi cel dintîi care să-mi deschid inima în fața dumitale, voi plînge la pieptul dumitale... de va trebui... Căci dacă o dai mereu cu „eu“ și „eu“, și numai cu persoana mea, nu merge ! I se urăște omului, în cele din urmă, dacă tot îi dai zor cu persoana dumitale, fie-mi îngăduit să spun așa.

— Ce gură de aur ! zise cu nemărginită devoțiune bătrînul Gavrilă.

— Este adevărat, Foma ; îmi dau seama de toate astea, întări înduioșat unchiu-meu. Dar nu e întru totul vina mea, Foma ; așa

am fost crescut, educat ; am trăit într-un mediu soldătesc. Dar ți-o jur, Foma, eram și eu un om plin de simțire. Când mi-am luat rămas bun de la regiment, plîngeau toți husarii, tot divizionul meu ; spuneau cu toții că un comandant ca mine nu vor mai avea. Și atunci mi-am zis că nu sînt un om chiar atît de rău, un om definitiv pierdut.

— O nouă dovadă de egoism ! O nouă manifestare a orgoliului dumitale nemăsurat ! Te fălești, dar îmi și scoți ochii totodată cu lacrimile husarilor dumitale. Ce să fac, eu nu obișnuiesc să mă laud cu lacrimile altora. Deși nu mi-ar fi de loc greu, căci aș avea și eu cu ce să mă laud, aș avea, poate...

— Nu lua în seamă, Foma, mi-a scăpat vorba aceasta fără să vreau, aducîndu-mi aminte de vremurile frumoase de altădată.

— Vremurile frumoase nu pică din cer, ci noi le făurim ; ele sălășluiesc în inima noastră, Egor Ilici. Eu de ce mă simt totdeauna fericit, mulțumit, cu sufletul senin, în ciuda tuturor suferințelor, și nu pisălogesc pe nimeni, doar pe toți proștii, zevzecii, *savanții*, pe care nu-i cruț și nici nu vreau să-i cruț. Nu-i pot suferi pe imbecili ! Și ce sînt acești *savanți*, mă rog ? „Om de știință !“ Păi, toată știința lui nu este decît o gogoriță, o păcăleală, și nu știință. Ce mare lucru a spus *individul acela* adinea-uri ? Chemați-l aici ! Chemați pe toți *savanții* ! Pot să contest totul ; pot să combat toate tezele lor ! Cît despre noblețea sentimentelor, nici nu mai vorbesc...

— Desigur, Foma, desigur. Nimeni nu se îndoiește !

— Adinea-uri, de pildă, am dat o probă de inteligență, de talent, de erudiție literară colosală, de cunoaștere a inimii omenești, de cunoaștere a literaturilor contemporane ; am arătat și în modul cel mai strălucit am demonstrat cum un joc popular oarecare — *komarinskaia*, de pildă — poate prilejui o temă înaltă de discuție pentru un om talentat. Dar ce folos ? ! A știut careva din ei să mă aprecieze după merit ? Aș ! Întorceau spatele ! Ți-a și spus, fără îndoială, că eu nu știu nimic, nu cunosc nimic. Și, cînd te gîndești, poate că în fața lui se afla un Machiavelli în persoană sau un Mercadante¹⁰ și toată vina mea n-a fost alta decît că sînt un om sărac și necunoscut... Dar n-am să las toate astea să treacă așa !... N-am să le-o iert !... Mi s-a mai spus de unul Korovkin. Ce pramatie o mai fi și acela ?

— E un om, Foma, foarte deștept, un om de știință... Îl aștept. Acesta cred că va fi la înălțime, Foma.

— Hm ! Mă îndoiesc. O fi vreun măgar din aceia moderni, cu samarul încărcat de cărți. N-au suflet, colonele, n-au inimă oamenii ăștia ! Și ce valoare poate să aibă știința, erudiția fără virtute ?

— Să nu spui una ca asta, Foma ! De-ai ști ce frumos vorbea despre fericirea familială ! Parcă simțeam cum vorbele lui îmi merg drept la inimă, Foma !

— Hm ! Vom vedea ; îl vom supune la un examen și pe Koroekin. Dar să ne oprim aici, încheie Foma, ridicându-se de pe fotoliu. Încă nu pot să-ți dau întreaga iertare, colonele ; jignirea a fost prea gravă ; dar mă voi ruga și să nădăjduim că bunul Dumnezeu va pogori pacea în sufletul meu rănit. Mai vorbim noi și mâine despre aceasta. Iar acum, dă-mi voie să mă retrag. Mă simt foarte obosit.

— Ah, Foma ! se neliniști unchiul, trebuie să fii foarte obosit, într-adevăr ! Știi ce propun eu ? Să iei o gustărică, să te mai întărești puțin, ce zici ? Dau ordin imediat.

— O gustărică ! Ha-ha-ha ! O gustărică ! răspunse Foma cu un hohot disprețuitor. Mai întâi te pune să bei un pahar plin de venin, și pe urmă te întreabă dacă nu vrei o gustare ? O inimă rănită vor s-o lecuiască cu niscai merișoare murate sau ciupercuțe marinate ! Ce materialist jalnic îmi ești, colonele !

— Vai, Foma, ți-am propus dintr-un imbold atât de curat și cu dragă inimă, zău !...

— Bine, bine, să lăsăm asta. Eu plec, iar dumneata aleargă acum la mămița dumitale, aruncă-te la picioarele ei și cu lacrimi fierbinți roag-o să te ierte — este datoria dumitale, obligația dumitale !

— Ah, Foma, tocmai la asta m-am gândit tot timpul ; chiar și acum, stînd de vorbă cu tine, mă gîndeam la asta. Sînt gata să stau în fața ei în genunchi pînă-n zori. Dar gîndește-te, Foma, ce-mi pretind ei mie ? Ar fi nedrept, Foma, ar fi o cruzime ! Fii mărinimos pînă la capăt și fericеște-mă deplin ; mai chibzuiește, hotărăște tu și atunci... atunci... ți-o jur !...

— Nu, Egor Ilici, în chestiunea aceasta nu mă amestec, nu e treaba mea, răspunse Foma. Știi prea bine că aici eu n-am nici un amestec ; deși poate că mă crezi cauza celor ce se-ntîmplă ; dar te asigur că m-am dat în lături chiar de la început de la toată treaba aceasta. Aici hotărăște numai și numai voința mamei du-

mitale, care, firește, îți vrea numai binele... Du-te, dar, grăbește-te, zboară și îndreaptă lucrurile prin supunere și ascultare. Fie ca necazurile și supărările dumitale să se risipească încă sub razele acestui apus de soare ! Iar eu... eu mă voi ruga toată noaptea pentru dumneata. De mult nu mai știu ce-i somnul, Egor Ilici. Așadar, rămii cu bine ! Te iert și pe tine, bătrîne, adăugă el întorcîndu-se spre Gavrila. Știu că n-ai făcut-o de capul tău. Iartă-mă și tu pe mine, dacă te-am jignit cu ceva... Rămîneți cu bine, rămîneți cu bine cu toții și Dumnezeu să vă binecuvînteze !

Foma plecă. Mă năpustii imediat înăuntru.

— Ai ascultat la ușă ? ! strigă unchiul.

— Da, unchiule, am ascultat și am auzit tot ce ați vorbit ! Și dumneata ai acceptat să-i spui „exceleța-voastră !“...

— Ce puteam face, dragul meu ? Mă și mîndresc cu asta... Ce preț mai poate avea lucrul acesta, cînd am în față datoria unor făptuiri de înaltă abnegație. Ce om mărinimos, ce om de interesat, ce om extraordinar ! Tu ai auzit doar, Serghei... Cum de am putut eu să fiu atît de nesimțit și să-i ofer bani într-o asemenea situație, nu pot pricepe ! Dragul meu ! Eram orbit de mînie ; eram furios și nu-l înțelegeam ; îl bănuiam, îl acuzam... Dar nu ! El nu mi-a fost dușman, îmi dau seama abia acum... Ai observat ce expresie nobilă avea întipărită pe față, cînd a refuzat banii ?

— Bine, unchiule, mîndrește-te cît vrei, dacă e așa, dar eu plec : nu mai pot suporta ! Te întreb pentru cea din urmă oară : ce voiai de la mine ? De ce m-ai chemat și la ce te aștepti din partea mea ? Dar dacă totul este în regulă și eu sînt inutil aici — plec. Mi-e cu neputință să mai asist la asemenea reprezentații ! Chiar astăzi plec.

— Dragul meu... se agită, ca de obicei, unchiul. Așteaptă-mă numai două minute : trebuie să mă duc la mămițica... să termin și acolo... o chestiune foarte, foarte importantă, extrem de importantă !... Pînă atunci, du-te în camera ta. Uite, Gavrila te conduce în pavilionul de vară. Cunoști pavilionul de vară ? E chiar în parc. Am și dat dispoziții ca valiza ta să fie dusă acolo. Iar eu mă duc sus să implor iertare, sînt hotărît să rezolv definitiv o chestiune ; acum știu cum să procedez... De acolo vin direct la tine și atunci îți povestesc totul pînă în cele mai mici amănunte, dar absolut totul ; îți voi deschide inima mea. Și... și... și va veni,

în sfârșit, și pentru noi ziua cea mare a fericirii ! Două minute, numai două minute, Serghei !

Unchiul îmi strânse mîna și plecă grăbit. Nu-mi rămînea decît să-l urmez iar pe Gavrilă.

X

MIZINCIKOV

Pavilionul în care m-a condus Gavrilă se numea „Pavilionul cel nou“ numai în virtutea obișnuinței, căci fusese construit mai demult, încă de fostul proprietar. Era o clădire de lemn foarte grațioasă, așezată în apropierea vechiului conac, chiar în parc. Din trei părți era înconjurat de tei bătrîni și înalți, ale căror ramuri ajungeau pînă la acoperiș. Toate cele patru încăperi ale pavilionului erau mobilate cu oarecare gust și rezervate pentru oaspeți. Intrînd în camera destinată mie, unde îmi fusese dusă și valiza, am zărit pe măsuta de lîngă pat o foaie de hîrtie de corespondență, umplută cu un scris superb ce îmbina diferite caractere și era înfrumusețat cu ghirlande, parafe și înflorituri. Literele majuscule și înfloriturile erau colorate în diverse nuanțe. În ansamblu, întreaga scrisoare reprezenta o lucrare caligrafică destul de drăguță. Chiar de la primele cuvinte am înțeles că era o cerere adresată mie și în care eram intitulat... „luminate binefăcătorule“. Avea și titlu : „Vaielele lui Vidopleasov“. Deși am citit-o cu atenție încordată, căutînd să înțeleg măcar ceva din conținutul scrisorii, toate eforturile mele au rămas zadarnice. Era o ineptie pompoasă, scrisă într-un stil pretențios de lacheu. Am izbutit, totuși, să ghicesc că Vidopleasov se află într-o situație disperată, îmi solicită ajutorul, în care și-a pus toate speranțele „dat fiind că sînt un om cult“, iar în încheiere eram rugat să intervin pentru el pe lîngă unchiul meu și să-l influențez „cu mașina mea“, figură de stil ilustrată concret prin obiectul respectiv la sfîrșitul epistolei. Eram cufundat încă în lectura scrisorii, cînd se deschise ușa și intră Mizincikov.

— Sper că îmi vei îngădui să-ți fac cunoștința, zise el cu un aer degajat, dar extrem de politic și-mi întinse mîna. Adineauri

n-am avut posibilitatea să-ți adresez nici un cuvînt, deși chiar de la cea dintîi privire am simțit dorința de a te cunoaște mai de aproape.

I-am răspuns că și eu sînt încîntat etc., cu toate că mă aflam într-o dispoziție execrabilă. Ne așezară.

— Ce-i asta ? zise el aruncîndu-și ochii asupra scrisorii pe care o țineam încă în mînă. N-or fi cumva bocetele lui Vidopleasov ? Exact ! Eram sigur că Vidopleasov te va ataca și pe dumneata. Și mie mi-a adresat o foaie exact ca aceasta cu aceleași vaiete ; iar pe dumneata te așteaptă de mult și se vede că o pregătise din timp. Să nu te miri : aci se petrec lucruri tare curioase și, crede-mă, vei avea destule motive de rîs.

— Numai de rîs ?

— Nu cumva ai de gînd și să plîngi ? Dacă vrei, își povestesc biografia lui Vidopleasov, și sînt convins că vei rîde.

— Drept să-ți spun, nu-mi arde acum de Vidopleasov, am răspuns eu necăjit.

Era limpede că dorința domnului Mizincikov de a mă cunoaște și conversația lui amabilă urmăreau un scop și că domnul Mizincikov avea nevoie de mine. Adineaouri, la ceai, ședea posomorît și grav ; iar acum îl vedeam vesel, zîmbitor și dispus să-mi povestească o întreagă istorie. Se vedea dintr-o dată că omul acesta era stăpîn pe sine și, probabil, cunoștea firea omului.

— Afurisitul de Foma ! am lăsat eu să răbufnească mînia din mine, izbind cu pumnul în masă. Sînt sigur că el este capul tuturor relelor de aici și că este amestecat în toate ! Afurisită creatură !

— Am impresia că ești tare pornit împotriva lui, observă Mizincikov.

— Tare pornit ! m-am aprins eu îndată. Recunosc că adineaouri am cam depășit măsura, dînd oricui dreptul să mă judece. Înțeleg foarte bine că am intervenit cu totul anapoda și am suferit un eșec lamentabil, cred că nu-i nevoie de prea multe explicații în această privință !... Înțeleg de asemenea că așa nu se procedează într-o societate de oameni binecrescuți ; dar gîndește dacă mai era chip să rămîn calm ? Pentru că aici e o adevărată casă de nebuni, dacă vrei să știi ! Și... și... în sfîrșit... plec de aici, și asta-i tot !

— Fumezi ? mă întrebă calm Mizincikov.

— Da.

— Atunci, probabil că îmi vei da voie să aprind o țigară Dincolo e interzis, și am o dorință grozavă de a fuma. Sînt de acord, continuă el aprinzîndu-și țigara, că tot ce se petrece aici seamănă cu o casă de nebuni ; dar te asigur că nu-mi voi îngădui să te judec, mai ales pentru motivul că, în locul dumitale, poate că m-aș fi aprins întreit mai tare, ieșindu-mi cu totul din fire.

— Atunci, de ce nu ți-ai ieșit din fire, dacă erai și dumneata atît de revoltat ? Dimpotrivă, am băgat de seamă că ai stat tot timpul foarte calm și, mărturisesc, mi s-a părut cam ciudat că n-ai luat apărarea sărmanului meu unchi, care este totdeauna gata să facă bine... tuturor și oricui !

— Ai dreptate : a făcut mult bine și la foarte multă lume ; consider însă absolut inutil de a-i lua apărarea : în primul rînd, pentru că ar fi cu totul inutil chiar pentru el, ba și unilitor oarecum ; în al doilea rînd, pentru că m-ar da afară chiar a doua zi. Și trebuie să-ți spun sincer : situația mea este de așa natură, încît sînt obligat să țin mult la ospitalitatea casei acesteia.

— Dar n-am nici o pretenție la sinceritatea dumitale în privința situației... De altfel, aș vrea să te întreb, de vreme ce ești aici de o lună...

— Fă-mi plăcerea și întreabă-mă : sînt la dispoziția dumitale, răspunse în grabă Mizincikov, apropiindu-și scaunul.

— Explică-mi, de pildă, următorul fapt : chiar acum Foma Fomici a refuzat să primească cincisprezece mii de ruble care i se înmînaseră — am văzut cu ochii mei.

— Cum așa ? E cu puțință ? strigă Mizincikov, povestește-mi, te rog !

I-am relatat cele petrecute, omițînd doar momentul cu „ex-celența-voastră“. Mizincikov mă asculta cu o curiozitate avidă ; iar cînd am ajuns la scena cu cele cincisprezece mii, fața lui parcă se transfigurase într-un chip cu totul ciudat.

— E grozav, individul ! se minună el după ce am terminat de povestit. Drept să-ți spun, nu m-aș fi așteptat la o ispravă ca asta din partea lui Foma.

— Și totuși, a refuzat banii ! Cum se explică ? Din pură generozitate ?

— A refuzat cele cincisprezece mii, ca să capete mai tirziu treizeci. De altfel, știi ce-aș înclina să cred ? adăugă el, reflectînd un timp. Mă îndoiesc ca Foma să fi avut un calcul precis. E un om lipsit de simț practic ; într-un anumit fel este și el un poet.

Cincisprezece mii... Hm ! Asta este : ar fi luat el banii, negreșit, dar n-a rezistat ispitei de a face puțină paradă ce-i oferea un prilej grozav de fandoseală și poză. De fapt, este un neisprăvit anost, un zezec miorlăit, care e stăpînit însă de un orgoliu nemăsurat.

Mizincikov părea supărat. Era limpede că faptul îl necăjea, umplîndu-l de un oarecare regret sau chiar de invidie.

— Hm ! Trebuie să ne așteptăm la mari schimbări, adăugă el îngîndurat. Acum, Egor Ilici îl va idolatriza pe Foma. Te pomenești că se și însoară de înduioșare, adăugă el printre dinți.

— Așadar, dumneata crezi că această căsătorie absurdă și mîrșavă cu toanta aia smintită poate avea loc ?

Mizincikov mă privi scrutător.

— Ce ticăloși ! am strigat eu înfierbîntat.

— Deși pretenția lor pare destul de întemeiată : ei susțin că Egor Ilici trebuie să încheie această căsătorie în interesul întregii familii.

— Da, sigur ! Puțin a făcut pînă acum pentru ei ! m-am indignat eu. Și dumneata, dumneata poți să afirmi că pretenția lor de a-l însura cu această femeie proastă și vulgară este întemeiată ? !

— Sînt de acord cu ceea ce spui dumneata, că ea este o cretină... Hm ! E frumos din partea dumitale să ții atît de mult la unchiul dumitale ; și eu îl compătimesc... Deși cu banii ei s-ar fi putut rotunji considerabil moșia ! Dar mi se pare că au și alte motive : se tem ca Egor Ilici să nu se însoare cu această guvernantă... Știi, fata aceea drăguță ?

— Și dumneata crezi... că este posibil ? am întrebat eu, cuprins de tulburare. Credeam că e o calomnie. Lămurește-mă, te rog, mă interesează mult...

— Dar e îndrăgostit lulea ! Caută să ascundă, bineînțeles.

— Ascunde ? Așa crezi că ascunde ? Dar fata ? Îl iubește ?

— Tot ce se poate. De altfel, i-ar conveni mult, căci e foarte săracă.

— Și pe ce anume îți întemeiezi presupunerea că ei se iubesc ?

— Așa ceva nu se poate ascunde ; de altfel, pe cît se pare, se și întîlnesc în taină. Unii susțin chiar că între ei ar exista și legături nepermise. Dar te rog să nu mă trădezi. Ți-o spun în secret.

— E posibil oare ca cineva să creadă asemenea lucruri ? Și dumneata, dumneata poți crede așa ceva ?

— Bineînțeles, n-aș putea fi sigur, doar n-am fost de față. Dar nu este exclus să fie și adevărat.

— Cum așa, nu este exclus ! Gîndește-te ce om nobil și de onoare este unchiu-meu !

— De acord ; dar poate interveni și pasiunea, mai ales că totul se poate încheia printr-o căsătorie legitimă. Se întîmplă ca omul să-și piardă capul, au fost cazuri. De altfel, repet încă o dată, n-am nici o certitudine asupra temeiniciei acestor afirmații, cu atît mai mult, cu cît între timp a fost dezlănțuită împotriva ei o adevărată campanie de ponegrire ; s-a spus chiar că a întreținut legături cu Vidopleasov.

— Ei vezi ! chiar și cu Vidopleasov ! E cu puțință ? ! Ți-e și scîrbă să asculți așa ceva ! Nu se poate ca dumneata să fi crezut născocirile astea revoltătoare !

— Păi tocmai asta îți spuneam și eu, că nu prea cred, răs-punse calm Mizincikov, deși s-ar putea să fie și adevărat. Cîte nu se întîmplă pe lume ! Doar n-am fost de față, și apoi consider că nu e treaba mea. Întrucît însă, după cum observ eu, vădești un mare interes pentru toate astea, cred de a mea datorie să adaug că socot puțin probabilă legătura aceasta cu Vidopleasov. Nu sînt decît născociri și intrigi urzite de Anna Nilovna Perepelițina ; ea a scornit toate astea și le-a scornit din invidie, pentru că nutrea speranța să se mărite cu Egor Ilici — zău ! — pe motivul că este fiică de locotenent-colonel. Văzîndu-și speranțele prăbușite, ea nu mai poate de furie. De altfel, ți-am și spus, mi se pare, totul în privința aceasta și vreau doar să-ți mai mărturisesc că grozav nu-mi plac cancanurile ; cu atît mai mult că pierdem un timp prețios. Venisem la dumneata să-ți cer un mic serviciu.

— Un serviciu ? Mă rog, sînt la dispoziția dumatăle...

— Vreau și sper să-ți provoc interesul, întrucît văd că ții foarte mult la unchiul dumatăle și te preocupă în mod deosebit proiectata lui căsătorie. Dar înainte de a-mi expune cererea propriu-zisă, aș mai avea să-ți fac și o rugăminte prealabilă.

— Care anume ?

— Iată care : nu știu dacă vei accepta sau nu să-mi îndeplinești rugămîntea principală, în tot cazul însă, înainte de a o expune, te-aș ruga mult să-mi faci o deosebită onoare dîndu-mi cuvîntul dumatăle de nobil și om onest, că tot ce vei auzi acum

de la mine va rămîne între noi în cea mai mare taină și că nici într-un caz și față de nimeni nu vei trăda acest secret și nu vei folosi în favoarea dumitale ideea pe care găsesc acum necesar să ți-o împărtășesc. Primești, sau nu ?

Introducerea suna solemn. I-am promis toată discreția.

— Așadar ?... zisei eu.

— Chestiunea-i de fapt foarte simplă, începu Mizincikov. Trebuie să-ți spun că mi-am pus în gînd s-o răpesc pe Tatiana Ivanovna și să mă însor cu ea ; într-un cuvînt, va fi ceva în genul practicii de la Gretna-Green²⁰, mă înțelegi ?

Îl privii pe domnul Mizincikov țintă în ochi fără a putea scoate un timp nici o vorbă.

— Mărturisesc, n-am înțeles nimic, am bîiguit eu în sfîrșit, și afară de aceasta, așteptîndu-mă să am de-a face cu un om rezonabil, de loc nu m-am așteptat...

— Așteptîndu-te, nu te-ai așteptat, mă întrerupse Mizincikov. Altfel spus, aceasta înseamnă că dumneata mă consideri și pe mine un nesăbuit, iar planul meu îl găsești absurd, așa este ?

— Ba de loc... Însă...

— O, te rog, nu te jena în alegerea expresiilor ! Nici o grijă ; îmi vei procura chiar o mare satisfacție, pentru că în felul acesta se scurtează drumul ce duce la atingerea țelului. De altfel, sînt cu totul de acord că toate astea par la prima vedere puțin cam ciudate. Dar îndrăznesc să te asigur că intenția mea, departe de a fi absurdă, este, dimpotrivă, foarte rezonabilă ; și dacă vei avea bunătatea să mă ascuți...

— Mă rog, mă rog ! Te ascult cu cel mai mare interes.

— De fapt, nici n-ar fi cine știe ce mult de povestit. Uite ce este : în momentul de față, sînt plin de datorii și fără nici o lețcaie. Mai am și o soră, o fată de vreo nouăsprezece ani, orfană de ambii părinți, stă la niște oameni străini și e complet lipsită de mijloace de trai. În bună parte vina este a mea că a ajuns în această situație. Moștenisem vreo patruzeci de suflete. Întîmplarea a făcut ca tocmai atunci să fiu înaintat locotenent. Bineînțeles, mai întîi am ipotecat mica noastră avere, iar pe urmă am irosit-o în petreceri. Am dus o viață timpită ; făceam pe grozavul, imitîndu-l pe Burțov²¹, jucam cărți, chefuiam — într-un cuvînt — o viață atît de timpită, încît mi-e și rușine să-mi aduc aminte. Acum mi-am venit în fire și vreau să-mi schimb radical felul de viață. Pentru asta am însă absolută nevoie de bani. Cel puțin de

o sută de mii de ruble. Intrucît însă o slujbă nu mi-ar aduce nimic în plus, iar eu personal nu sînt capabil de nimic și n-am nici un fel de studii, nu-mi rămîne, bineînțeles, decît : ori să mă apuc de furat, ori să mă însor cu una bogată. Cînd am ajuns aici, eram aproape distrus, am venit pe jos, nu cu un mijloc de transport oarecare. Mi-a dat soră-mea ultimele trei ruble ce-i mai rămăseseră, ca să pot pleca din Moscova. Aici am văzut-o pe această Tatiana Ivanovna și mi-a încolțit ideea pe care ți-am expus-o. M-am decis imediat să mă sacrific și să mă căsătoresc cu ea. Ești de acord, cred, că dau dovadă de înțelepciune. De altfel, o fac mai mult pentru soră-mea... Bineînțeles, și pentru mine...

— Da, dă-mi voie, vrei să faci o cerere formală de căsătorie Tatianeî Ivanovna ?

— Ferească sfîntul ! M-aș pomeni alungat imediat de aici. Și nici ea n-ar consimți așa ; altceva ar fi dacă i-aș propune s-o răpesc : atunci se învoiește. Aicea-i tot secretul : să fie ceva romantic și de efect. Bineînțeles, totul va lua apoi forma unei căsătorii legitime. Numai s-o pot scoate de aici !

— Dar de ce ești atît de convins că ea va fugi negreșît cu dumneata ?

— O, în privința asta — nici o grijă ! Sînt absolut sigur. Tocmai aici e miezul ideii mele — convingerea că Tatiana Ivanovna este capabilă să întreprindă o aventură amoroasă absolut cu oricine, cu primul întîlnit, căruia i-ar trăsni să se angajeze. De aceea am apelat în prealabil la cuvîntul dumitale de onoare, ca să nu profiți de ideea mea. Îți dai seama că, în ceea ce mă privește, ar fi păcat să nu folosesc un asemenea prilej favorabil, mai ales în situația în care mă aflu.

— Asta înseamnă că ea e nebună de-a binelea... O, te rog, scuză-mă, m-am grăbit să adaug. Atunci, dat fiind planurile dumitale, înseamnă...

— Te rog încă o dată, nu te sfii în alegerea expresiilor. Vrei să mă întrebi dacă e într-adevăr o scrîntită ? Cum să-ți spun ? Nu este nebună, desigur, pentru că deocamdată nu se află într-un ospiciu ; de altfel, în această înclinație spre aventuri amoroase eu personal, mărturisesc, nu văd nici un semn de nebunie. Cu toate aparențele, ea este de fapt o fată cinstită. Trebuie să ținem seama că pînă acum un an a trăit într-o sărăcie cumplită ; chiar din momentul nașterii n-a stat decît sub oblăduirea asupritoare a diverselor binefăcătoare. Are o inimă extrem de sensibilă ;

nimeni nu s-a gîndit vreodată s-o ceară în căsătorie — ei și, mă înțelegi : visuri, dorinți, speranțe, înflăcărarea inimii, pe care tot timpul trebuia s-o stăpînească, suferințe neconținute din partea ocrotitoarelor — toate astea, bineînțeles, erau de ajuns ca să zdruncine echilibrul unei firi sensibile. Și, deodată, moștenește o avere considerabilă. Ești de acord, cred, că oricine în locul ei și-ar pierde capul. Acum, firește, este adulată, curtată, — deci, speranțele nutrite atîta timp au reînviat cu o și mai mare intensitate. Adineauri ai auzit-o povestind despre o întîmplare cu un filfizon cu vestă albă : a fost exact așa cum a descris-o. Faptul acesta îți dă posibilitatea să-ți dai seama și de rest. Cu suspine, bilețele, versuri ai toate șansele s-o ademenești ; iar dacă mai strecuri și o aluzie la scara de mătase, la serenade spaniolești sau la cine știe ce alte prostii din cîte sînt în genul acesta, poți să faci cu ea ce dorești. Am și făcut o încercare obținînd imediat o întîlnire secretă. Deși, deocamdată m-am oprit aici, în așteptarea unor împrejurări mai favorabile. În orice caz, însă, peste vreo patru zile, o răpesc, orice ar fi. În ajun voi începe preludiul sentimental cu bilețele și suspine ; cînt destul de bine la chitară ca să-mi acompaniez serenadele. Noaptea — o întîlnire în boschet, iar în zori caleașca va fi gata ; o duc pînă la locul unde mă așteaptă trăsura, o așez și dispărem. Înțelegi, cred, că nu risc nimic : este absolut majoră și, pe deasupra, totul se va face la propria ei dorință. Iar o dată fugită cu mine, va fi obligată, desigur, să meargă pînă la capăt... O duc într-o casă săracă, dar de oameni cumsecade — cam la vreo patruzeci de verste de aici, unde va fi adăpostită cu grijă pînă la cununie și păzită de orice vizite nedorite ; între timp, fără a mai pierde o clipă, aranjez ca nunta să aibă loc cel mult în trei zile — se poate. Bineînțeles, voi avea nevoie de niște bani ; am făcut socoteala că mă voi descurca cu vreo cinci sute de ruble pentru a duce la capăt tot interludiul acesta, dar în această privință mi-am pus nădejdea în Egor Ilici : îmi va avansa suma, fără să știe, firește, în ce scop. Ai înțeles acum ?

— Am înțeles. Sînt complet lămurit. Dar spune-mi, te rog, în ce privință speri să-ți fiu de folos ?

— O, în multe, foarte multe privințe, crede-mă ! Altfel nici nu te-aș fi solicitat. Ți-am spus, doar, că mă bazez pe concursul unei familii respectabile, dar sărace. Dumneata ai să mă ajuți să mă descurc și aici, și acolo, și, în sfîrșit, ca martor. Mărturisesc că,

fără ajutorul dumitale, voi fi legat pur și simplu la mâini și la picioare.

— Încă o întrebare : de ce alegerea dumitale pentru acest ajutor a căzut tocmai asupra mea — un confident pe care nici nu-l cunoști, de fapt, întrucît am sosit aici abia de cîteva ore ?

— Întrebarea dumitale, mă lămuri Mizincikov cu zîmbetul cel mai amabil, întrebarea dumitale, mărturisesc sincer, îmi face o deosebită plăcere, pentru că îmi oferă prilejul să-mi exprim toată stima pe care ți-o port.

— Mă simt prea onorat !

— Iată de ce : te-am observat și te-am studiat oarecum cu prilejul întîlnirii de adineauri. Deși, mă rog, ești cam prea înflăcărat și... și... tînar încă ; dar m-am convins de un lucru : că dacă mi-ai dat cuvîntul o dată, pot fi sigur că n-ai să povestești nimănu-i, și am convingerea fermă că ai să-l respecti — dumneata nu ești un Obnoskin — una la mîna. În al doilea rînd : ești un om cinstit și nu vei profita de ideea mea în interesul dumitale personal ; bineînțeles, afară de cazul cînd vei voi să cazi la învoială cu mine, tranșînd afacerea amiabil. În acest din urmă caz, aș fi dispus poate să-ți cedez ideea mea, adică pe Tatiana Ivanovna, și să te ajut cu tot zelul la răpirea ei, dar cu condiția ca, la o lună după cununie, să capăt de la dumneata cincizeci de mii de ruble, în asigurate, pentru care dumneata îmi vei da, bineînțeles, o scrisoare de garanție sub formă de împrumut fără dobîndă.

— Cum, strigai eu, mi-o și propui ?

— Firește, pot să ți-o cedez, dacă dorești, dacă ai anumite planuri. Eu pierd, bineînțeles, în acest caz ; dar... ideea îmi aparține, căci sînt atîtea cazuri cînd se iau bani pentru o idee. Și, în sfîrșit, în al treilea rînd : te-am invitat pe dumneata și pentru simplul fapt că n-aș avea de unde alege. Iar orice amîinare, dat fiind împrejurările de aici, este de neconceput. De altfel, se apropie și postul Uspeniei, cînd nu se mai oficiază cununii. Sper că acum ești pe deplin lămurit ?

— Absolut, și încă o dată mă angajez să-ți păstrez taina cu toată discreția ; dar refuz cu desăvîrșire să-ți fiu asociat în această chestiune, lucru pe care ți-l fac cunoscut de pe acum.

— Dar de ce ?

— Cum, de ce ? am izbucnit eu, dînd frîu liber valului de indignare stăpînită în timpul acestei discuții. Dar cum de nu înțelegi că o asemenea faptă ar fi cu totul necinstită ? Să zicem că

dumneata ți-ai făcut o socoteală absolut întemeiată, contînd pe debilitatea mintală și pe mania nefericită a acestei domnișoare ; dar singur acest fapt ar fi de ajuns ca să te oprească pe dumneata, un om de condiție onestă ! Chiar dumneata spuneai că ea merită toată considerația, cu tot ridicolul situațiilor în care se pune singură. Și, cînd colo, vrei să profiți de nenorocirea ei ca să-i smulgi o sută de mii de ruble ! N-ai să-i fii, desigur, un soț în adevăratul sens al cuvîntului, îndeplinindu-ți toate îndatoririle ; ai s-o părăsești, bineînțeles... E ceva atît de neonest în toată treaba asta, încît, iartă-mă, dar nici nu înțeleg, cum de te-ai hotărît să-mi soliciți concursul !

— Uliuliu, ce romantism ! strigă Mizincikov, privindu-mă cu o mirare nedisimulată. De altfel, nici romantism n-ar fi, ci pur și simplu o incapacitate de a înțelege natura acestei afaceri și de a sesiza consecințele care decurg din ea. Dumneata susții că e o faptă necinstită, în timp ce toate avantajile ar fi de partea ei, și nu în favoarea mea... Judecă și dumneata !

— Bineînțeles, din punctul dumatile de vedere ar putea să reiasă că faci un act de generozitate, căsătorindu-te cu Tatiana Ivanovna, am răspuns eu zîbind sarcastic.

— Cum să nu ! Un act de cea mai mare generozitate, bineînțeles ! se aprinse la rîndul lui Mizincikov. Gîndește-te : în primul rînd, eu mă sacrific consimțind să-i fiu soț — este ceva, nu ? În al doilea rînd, deși ea dispune sigur de o sută de mii de ruble de argint, cu toate astea nu iau decît o sută de mii în bancnote, dîndu-mi totodată cuvîntul să nu mai pretind de la ea nici un ban în plus, cît voi trăi, deși aș fi putut să procedez și altfel — ceea ce înseamnă ceva, nu-i așa ? Și, în sfîrșit, să ne gîndim și la altceva : o vezi dumneata ducînd de aci încolo o viață așezată ? Ca să poată trăi liniștit, trebuie depozitată de banii pe care îi are și instalată într-un ospiciu de nebuni, pentru că, în orice clipă, te poți aștepta să apară vreun pierde-vară, vreun fluieră-vînt, pescuitor în ape tulburi sau escroc cu mustăcioară, chitară și serenade, de felul lui Obnoskin, care să-i sucească capul, seducînd-o, căsătorindu-se cu ea, jecmănind-o pînă la ultimul ban, ca s-o părăsească apoi, la voia întîmplării. Chiar aici, de exemplu, într-o casă onorabilă, s-ar părea, nu-i așa ? Ei bine, chiar și în casa aceasta este găzduită și adulată numai pentru că cei de aici scontează anumite avantagii de pe urma banilor ei. Ființa aceasta trebuie ferită, salvată de asemenea primejdii. Or, mă înțelegi, o dată

căsătorită cu mine, toate primejdiile de acest fel vor dispărea. În această privință, îmi iau obligația ca nici un fel de nenorocire să n-o mai lovească. În primul rînd, o plasez îndată la Moscova, într-o familie onorabilă, dar săracă — alta decît aceea la care m-am referit ; pe lângă ea va sta tot timpul soră-mea ; va fi mereu supravegheată și păzită. Îi vor rămîne vreo două sute cincizeci de mii de ruble, sau, dacă socotim în asiguate — trei sute de mii, ceea ce va fi prea de ajuns ca să trăiască fără grijă ! Se va bucura de toate plăcerile, distracțiile, va fi dusă la baluri, mascarade, concerte. Va putea să viseze și amoruri, bineînțeles că în această privință eu îmi voi lua toate măsurile de siguranță : visează cît vrei, dar numai atît, mai departe nimic ! Pe cînd acum, ce se-ntîmplă ? Oricine poate s-o jignească, s-o nedreptățească ! Măritată cu mine, însă, nimeni nu va îndrăzni s-o facă : este nevasta mea, poartă numele de Mizincikov, care n-ar îngădui să-i fie pătât numele ! Toate astea nu contează ? Ce zici ? Firește, n-am să stau cu ea împreună : ea va sta la Moscova, iar eu undeva la Petersburg. Mărturisesc acest lucru pentru că discut cu dumneata absolut deschis și sincer. Dar ce-are a face că nu vom sta împreună ? Fii mai atent și observă-i firea : este capabilă o ființă ca ea să fie soție și să stea împreună cu soțul ? Este capabilă ea să rămînă credincioasă ? Dar e ființa cea mai zănatică din lume ! Are nevoie de schimbări neconținute ; este capabilă a doua zi chiar să uite că s-a măritat și a devenit soție legitimă. Păi, aș face-o complet nefericită, dacă aș rămîne împreună cu ea și i-aș pretinde îndeplinirea strictă a tuturor obligațiilor conjugale. Bineînțeles, o voi vizita o dată sau de mai multe ori pe an ; și nu ca să-i cer bani — te asigur. Am precizat doar că peste suta de mii în asiguate nu voi lua de la dînsa nici un ban, și mă voi ține de cuvînt ! În privința banilor, voi proceda cu ea în chipul cel mai onest. Venind s-o vizitez pentru două sau trei zile, îi voi procura chiar o reală plăcere, și nu plictiseală : voi rîde cu ea în hohote, îi voi povesti anecdote, o voi duce la bal, mă voi drăgosti cu ea, îi voi face cadouri, îi voi cînta romanțe, îi voi dărui o cățelușă ; apoi ne vom despărți în chipul cel mai romantic și vom continua să întreținem o corespondență de amor. În felul acesta, ea va fi entuziasmată de un asemenea soț romantic, mereu îndrăgostit și bine dispus ! După părerea mea, e cît se poate de înțelept și rațional ; și bine ar fi dacă toți soții ar proceda la fel. Femeile țin la soții lor numai atunci cînd aceștia lipsesc, și ur-

mîndu-mi sistemul, voi captiva inima Tatianeî Ivanovna în modul cel mai antrenant și pentru toată viața. Ce-ar putea să-și do-rească mai mult ? Spune și dumneata ! Păi ar fi un rai pentru dînsa, un adevărat paradis !

Ascultam în tăcere, uimit de cuvintele lui. Mi-am dat seama că n-are nici un rost să-l contrazic pe domnul Mizincikov. Era convins ca un fanatic că are dreptate, că proiectul său este chiar măreț, plin de generozitate, și vorbea despre el cu entuziasmul primului descoperitor. Rămînea însă neclară o împrejurare delicată ; se impunea s-o lămurim.

— Dar dumneata nu te-ai gîndit de loc, am zis eu, că e aproape logodită cu unchiul meu ? Răpînd-o, ai să-i aduci acestui om o mare ofensă ; vrei să fugi cu ea chiar în ajunul nunții lor, ba, colac peste pupăză, intenționezi să te împrumuți chiar de la el pentru această ispravă !

— Uite că te-am și prins ! se înflăcăra Mizincikov. Nici o grijă, prevăzusem obiecțiunea dumitale. Dar în primul rînd, și acesta este lucrul esențial : unchiul dumitale nu a cerut-o încă oficial în căsătorie ; prin urmare, am tot dreptul să ignorez faptul că cineva intenționează să i-o dea de nevastă ; pe de altă parte, notează, te rog, că am conceput această afacere cu trei săptămîni în urmă, cînd nu știam absolut nimic despre intențiile celor de aici ; și, de aceea, mă simt absolut loial în fața lui din punct de vedere moral, ba chiar, dacă stăm să judecăm bine, nu sînt eu acela care îi răpesc logodnica, cu care — notează și acest lucru — am și avut o întîlnire secretă noaptea în boschetul din parc. Și, în sfîrșit, dă-mi voie, n-ai fost chiar dumneata revoltat acum cîteva clipe pe motivul că unchiul dumitale este silit să se însoare cu Tatiana Ivanovna, iar acum, deodată, mă pomenesc că tot dumneata ai devenit apărătorul acestei căsătorii și vorbești despre o ofensă, o jignire pe care aș aduce-o onoarei de familie ! Păi eu, dimpotrivă, îi fac unchiului dumitale cel mai mare serviciu : îl salvez — dumneata trebuie să înțelegi acest lucru ! El privește cu dezgust această eventuală căsătorie, unde mai pui că iubește o altă persoană ! Ce fel de soție i-ar putea fi Tatiana Ivanovna ? De altfel, și ea ar fi nefericită cu dînsul, pentru că, orice ai spune, va trebui să fie stăpînită și ținută în frîu, ca să nu mai cocheteze cu orice tînăr. Dar dacă o răpesc, și încă în timpul nopții, nici o generăleasă, nici un Foma Fomici nu mai au nimic de făcut. Ar fi prea de tot să aduci înapoi o logodnică fugită cu altul în aju-

nul cununiei. Nu fac eu în felul acesta un bun serviciu, un ade-vărat bine lui Egor Ilici ?

Recunosc, aceste din urmă considerații și argumente au avut asupra mea un efect hotărâtor.

— Dar ce se întâmplă dacă el o va cere în căsătorie chiar mâine ? obiectai eu — atunci va fi prea târziu : ea va deveni formal logodnica lui.

— Bineînțeles că va fi prea târziu ! Dar tocmai în acest sens trebuie să acționăm ca să nu se întâmple așa ceva. De ce crezi că am recurs la concursul dumitale ? Singur n-aș putea să mă des-cure, iar împreună, cu forțe unite, aranjăm în așa fel, încît Egor Ilici să nu facă această cerere în căsătorie. Lucrul acesta trebuie împiedicat cu orice preț, chiar dacă va fi nevoie să recurgem la o soluție drastică, aplicînd, de pildă, o bătaie zdravănă lui Foma Fomici, pentru a sustrage atenția tuturor, încît să nu le mai ardă de nuntă. Bineînțeles, vom folosi acest mijloc numai în caz ex-trem ; am dat doar un exemplu. Iată sub ce raport contez eu pe dumneata.

— Încă o singură și ultimă întrebare : în afară de mine, n-ai mai împărtășit nimănui planul dumitale ?

Mizincikov se scărpină la ceafă și schiță o strîmbătură acră.

— Recunosc, mărturisi el, că întrebarea aceasta e ca o pilulă amară pentru mine. Tocmai aici e buba, că mi-am dezvăluit și altcuiva ideea... Într-un cuvînt, am dat în gropi, am făcut o pros-tie gogonată ! Și cui crezi c-am împărtășit-o ? Lui Obnoskin ! Nici pînă azi nu pot pricepe cum de am putut să fac o asemenea tîmpenie. Crede-mă, nu-mi dau seama de loc cum s-a întîmplat ! Îmi tot dădea tîrcoale ; nu-l cunoșteam încă bine, și cînd m-a străfulgerat această inspirație, înfierbîntat cum eram, într-o stare de nemaipomenită febrilitate și totuși conștient că voi avea nevoie de un ajutor, m-am adresat lui Obnoskin... O greșeală de neiertat, de neiertat, ce să spun !

— Ei, și cum a reacționat Obnoskin ?

— A acceptat cu entuziasm din capul locului, apoi, chiar a doua zi, dis-de-dimineată, a dispărut. Cam peste vreo trei zile a apărut din nou, împreună cu mămițică-sa. Cu mine n-a schimbat nici o vorbă, ba chiar mă evită de atunci, de parcă s-ar teme de ceva. Mi-am dat seama imediat cum stă chestia. Iar maică-sa e o pramatie care a trecut, vorba ceea, prin ciur și sită. O cunoșteam mai de demult. El a pus-o, desigur, la curent cu planul meu.

Acum, tac și aștept ; ei mă tot spionează și situația e cam încordată... Tocmai de aceea mă și grăbesc.

— Și la ce anume te aștepti din partea lor ?

— Mare lucru, desigur, nu vor fi în stare să facă, dar că o să-mi joace o festă — de asta nu mă îndoiesc. Îmi vor pretinde, bineînțeles, bani pentru discreție și pentru ajutor : aștept din clipă în clipă... Dar prea mult nu pot să dau și nici nu mă gândesc să le dau — sînt hotărît ; mai mult de trei mii în asignate mi-ar fi cu neputință. Păi, judecă și dumneata : trei mii rezervați pentru ei, cinci sute în monedă pentru cununie, întrucît, orice ar fi, unchiului trebuie să-i restituie toată suma ; unde mai pui că am și niște datorii vechi ; pe urmă și surorii mele trebuie să-i avansez o sumă, cît de cît. Ce mai rămîne din suta de mii ? Mă ruinez !... De altfel, uitasem să-ți spun că Obnoskinii au spălat putina.

— Au plecat ? întrebai eu intrigat la culme.

— Adineauri, după ceai ; dracu să-i ia ! Mîine, parcă îi văd, o să-și facă din nou apariția. Ei, ce zici, accepți propunerea mea ?

— Mărturisesc, am răspuns eu stînjenit, că nici nu știu ce să-ți spun. E o chestiune prea delicată... Am să păstrez, firește, secretul ; eu nu sînt Obnoskin ; dar... aș spune să nu contezi pe mine.

— Văd, se îmbufnă Mizincikov, ridicîndu-se de pe scaun, că nu te-ai săturat încă de Foma Fomici și de bunica și că, deși ții mult la bunul și nobilul dumitale unchi, n-ai înțeles îndeajuns la ce chinuri e supus în casa aceasta. Ești încă nou venit aici... Dar, să avem răbdare ! Mai stai și mîine, vezi ce se mai petrece și sînt convins că spre seară ai să primești propunerea mea. Altminteri, unchiul dumitale e pierdut — îți dai seama ? Îl vor sili cu orice preț să se însoare. Nu uita că poate chiar mîine el va face cererea în căsătorie. Și atunci va fi prea tîrziu ; ar trebui să te hotărăști chiar astăzi !

— Crede-mă, îți doresc reușită deplină, dar ca să-ți dau concursul... nu știu... Mi se pare cam...

— Cunoaștem cîntecul ! Dar să așteptăm pînă mîine — hotărîm Mizincikov, zîmbind ironic. *La nuit porte conseil.*★ La revedere. Vin la dumneata mîine dis-de-dimineață, iar între timp mai reflectează...

★ Noaptea e un bun sfătuitoare (fr.).

Mizincikov părăsi camera mea, fredonînd o melodie.

Am ieșit și eu îndată după el ca să iau puțin aer. Luna nu răsarise încă ; noaptea era întunecoasă, aerul cald și înăbușitor. Frunzele copacilor păreau amorțite și nu le clintea nici cea mai mică adiere de vînt. Cu toată oboseala pe care o simțeam în corp, voiam să mă plimb puțin, să mă mai destind, să-mi adun gîndurile ; dar nu am apucat să fac nici zece pași, și am auzit glasul unchiului. Tocmai urca treptele pridvorului, însoțit de cineva căruia îi vorbea cu multă însuflețire. M-am întors îndată și l-am strigat. Era însoțit de Vidopleasov.

XI

MAREA NEDUMERIRE

— Unchiule ! În sfîrșit, ce bine îmi pare că am dat de tine !

— Dragul meu, eram și eu nerăbdător să te văd. Uite, isprăvesc cu Vidopleasov și vom sta de vorbă după pofta inimii. Am multe să-ți povestesc.

— Cum, mai zăbovești și cu Vidopleasov ? Dă-l încolo, unchiule !

— Încă vreo cinci, cel mult zece minute, Serghei, și sînt al tău cu desăvîrșire. E ceva important, se pare.

— Or fi niște prostii de ale lui, am ripostat cu indignare.

— Ce să-ți spun, dragul meu ? Uite, la ora asta se ține scai de mine cu cine știe ce fleacuri și nerozii. N-ai găsit și tu un alt moment, frate Grigori, pentru jalbele tale ? Cu ce aș putea să te ajut ? Măcar ție să-ți fie milă de mine, frățioare. M-ați adus în asemenea hal, încît n-a mai rămas decît să mă mîncăți de viu ! Nu mai pot, Serghei, crede-mă, am ajuns la capătul puterilor și nu știu ce să mă fac cu ei !

Și unchiul dădu din mîini cu adîncă desperare.

— Nu înțeleg ce chestiune atît de importantă are el, încît nu se poate amîna ? Iar eu aș avea nevoie, unchiule...

— Lasă, frate, că și așa mi-au împuiat capul acolo cu țipele lor că n-am grijă de moralul oamenilor mei ! Te pomenești că se plînge mîine cum că nu l-am ascultat, și atunci ține-te...

Și unchiul făcu din nou un gest desperat.

— Atunci isprăvește cu el cît mai repede ! Eventual, aş putea să-ţi fiu de folos. Să urcăm sus. Ce vrea el ? Ce-l doare ? îl asaltai cu întrebări îndată ce intrasem în cameră.

— Păi, să vezi, dragul meu, nu-i place, nu-i mulţumit de propriul lui nume, cere să i-l schimbăm. Cum ţi se pare ?

— Nu-i place numele ? Cum adică ?... Ei bine, unchiule, înainte de a asculta ce va spune el, dă-mi voie să-ţi spun că numai în casa dumitale se pot întîmpla asemenea minunăţii, am răbufnit eu, desfăcîndu-mi braţele în lături de uimire.

— De, frate ! Să dau aşa din mîini ştiu şi eu, dar ce folos ! zise cu necaz unchiul. Ia, mai bine, încearcă tu să vorbeşti cu el, încearcă. De două luni se ţine scai de mine...

— Am un nume necuviincios ! dădu glas Vidopleasov.

— Şi de ce îl socoţi necuviincios ? îl întrebai eu mirat.

— Păi aşa. Duce gîndul la tot felul de scîrnăvii.

— De ce, adică, scîrnăvii ? Şi cum poate fi schimbat ? Cine-şi schimbă numele ?

— Dar, gîndiţi-vă, s-a mai pomenit undeva un nume ca ăsta ?

— Sînt de acord că numele tău e cam ciudat, am continuat eu din ce în ce mai nedumerit, dar ce se poate face ? Doar şi tatăl tău avea acelaşi nume.

— Este adevărat că din pricina părintelui meu trebuie să mă chinuiesc de-a pururi, căci sortit mi-a fost ca prin acest nume să înfrunt tot felul de batjocuri şi să îndur nenumărate amărăciuni, răspunse Vidopleasov.

— Pun rămăşag, unchiule, că şi aici şi-a vîrit nasul Foma Fomici, exclamai eu înciudat.

— Nu, frate, nu, greşeşti. Într-adevăr, Foma l-a luat sub oblăduirea sa. L-a făcut secretar, şi în asta constă propriu-zis serviciul lui. Bineînţeles, l-a educat, i-a insuflat porniri nobile, încît s-ar putea spune că în anumite privinţe i s-a luminat mintea... Vezi, aşadar, că-ţi relatez...

— Exact aşa, îl întrerupse Vidopleasov, Foma Fomici e binefăcătorul meu şi, ca un adevărat binefăcător, m-a făcut să înţeleg toată nimicicia mea, că nu sînt decît un vierme pe pămînt şi astfel, datorită dumnealui, mi-am aflat soarta pentru prima oară.

— Să vezi, Serioja, să vezi cum stă chestia, continuă unchiul, precipitîndu-se după obiceiul lui. Aproape din copilărie, Vidopleasov a stat la Moscova, în serviciul unui profesor de caligrafie. Dacă ai vedea ce frumos l-a învăţat să scrie : şi în culori, şi

cu litere aurii, iar jur împrejur, știi, desenează niște cupidonii — într-un cuvînt, e un artist ! Iliușa învață de la el să scrie ; pentru fiecare lecție îi plătesc o rublă și jumătate. Însuși Foma a stabilit acest preț. Se duce și pe la moșierii din vecinătate, în trei case ; capătă și de acolo bani pentru lecții. Îl vezi cum se îmbracă ! Ba mai scrie și versuri.

— Versuri ? Atîta mai lipsea !

— Versuri, frățioare, versuri ; și să nu crezi că glumesc — stihuri veritabile, ca să zic așa, versificare în toată regula ; și le scrie, le potrivește foarte bine la orice temă, într-o clipă îți descrie obiectul. Un adevărat talent ! Pentru măicuța, de ziua ei onomastică, a ticluit o dedicație în stihuri atît de grozavă, încît am rămas toți cu gurile căscate : a pus și din mitologie, și cum zboară muzele, încît, știi, se vedea pînă și asta... cum naiba îi zice ? rotunjimea formei — într-un cuvînt, totul era potrivit în rimă. Foma a corectat-o. Eu, bineînțeles, n-am nimic împotrivă, ba chiar mă declar mulțumit. Lasă-l să compună, numai să nu facă vreo pozna. Eu, frate Grigori, îți spun ca un părinte. A aflat despre treaba asta Foma, i-a citit versurile, a spus cuvinte de laudă, iar de-atunci l-a luat ca să-i citească din cărți și să-i copieze hîrtii — într-un cuvînt, l-a instruit. E drept ce spune el că Foma s-a purtat ca un adevărat binefăcător. În felul acesta, știi, s-a născut în capul lui și un romantism înălțător, și sentimentul independenței — toate astea mi le-a explicat Foma, dar eu, ce-i drept, am cam uitat ; deși, mărturisesc, am vrut și fără amestecul lui Foma să-l eliberez. E cam jenant, oarecum ! Însă Foma se împotrivește : zice că are nevoie de el, l-a îndrăgit grozav ; ba îmi spune că, pentru mine, ca boier, e o cinste să am printre iobagii mei oameni care compun versuri ; cică „au existat undeva niște baroni cu asemenea obiceiuri și că ar fi un semn de viață *en grand*“. Mi-am zis, dacă e *en grand*, *en grand* să fie ! Am început și eu, frate, să-l respect, înțelegi ?... Numai că, de la o vreme, are niște purtări, Dumnezeu știe... Ce-i mai rău, de cînd cu versurile, și-a cam luat nasul la purtare, încît nici nu catadicsește să stea de vorbă cu slugile de la conac. Nu te supăra, Grigori, îți vorbesc ca un părinte. A făgăduit să se însoare încă iarna trecută : avem aici o fetișcană la curte, Matriona îi zice, o fată foarte drăguță, știi, cînstită, muncitoare, plină de viață. Și uite că acum nu mai vrea s-o ia, n-o vrea, și pace ; refuză categoric. I s-o fi urcat la cap, ori s-a gîndit, poate, să se facă mai întii celebru și după aceea să caute o altă partidă, nu știu nici eu...

— Mai mult după sflatul lui Foma Fomici, strecură Vidopleasov, fiindcă dumnealui îmi este binefăcătorul cel adevărat...

— Bineînțeles, se putea fără amestecul lui Foma Fomici ? am izbucnit fără voie.

— Lasă, dragul meu, nu despre asta e vorba acum ! mă întrepruse numaidecît unchiul, numai ce să vezi ? Cei din curte nu-l mai lasă de loc în pace. Fata aceea, bună de gură și isteată foc, i-a ațîțat pe toți împotriva lui : îl zădăresc, îl huiduie, pînă și băieții din curte îl socot un măscărici...

— Mai mult din pricina Matrionei, zise Vidopleasov, pentru că e o muiere proastă fără pereche și așa a fost de cînd o știu, ba are și o fire nestăpînită, din pricina ei am ajuns într-un asemenea *manier* să trăiesc zile amare.

— De, frate Grigori, eu te-am prevenit doar, continuă unchiul privindu-l cu dojană pe Vidopleasov. Să vezi, Serghei, i-au ticluit o scîrnăvie în rimă cu numele lui. De atunci vine mereu să mi se plîngă, se milogește să-i schimbăm cumva numele, pentru care a avut și înainte destule necazuri, cică din cauză că nu sună bine...

— E un nume fără noblețe, strecură Vidopleasov.

— Tu să taci, Grigori ! Foma a aprobat și el... Adică nu că a aprobat, dar să vezi ce argumente are : în caz dacă va avea prilej să-și publice versurile, după cum proiectează Foma, un asemenea nume ar putea să-i strice, nu-i așa ?

— Va să zică, intenționează să le publice chiar, unchiule ?

— Da, frate. E un lucru hotărît. Se va tipări în contul meu, și pe copertă va sta scris : iobag al cutăruia, iar în predoslovie va fi exprimată recunoștința autorului față de Foma pentru toată învățătura cu care l-a luminat. Cartea va fi dedicată lui Foma, care s-a și apucat să scrie un Cuvînt înainte. Ei bine, închipuiește-ți ce impresie o să facă, dacă pe copertă va sta scris : „Compuneri de Vidopleasov“...

— „Bocetele lui Vidopleasov“, îl corectă acesta.

— Ei vezi, cu atît mai rău, dacă e vorba de bocete ! Gîndește-te ce nume : Vidopleasov ! Lezează orice sentiment delicat, asta o spune și Foma. Iar toți acești critici se zice că sînt tare zurlii și una-două te iau în zeflema ; Brambeus, de pildă... Lor nu le pasă de nimic ! Ar fi în stare să-și bată joc de el numai pentru nume ; o să-l frece în așa hal, încît praful se va alege de el, nu-i așa ? De aceea, îl povățuiam : dinspre mine, pune și tu

orice nume vrei pe versurile tale, nu știu cum se cheamă, pseudonim sau altcumva, în orice caz, se termină cu *nim*. Dar nu-i vine la socoteală nici așa, cică să dau poruncă tuturor slugilor de la conac să-i spună „de-a pururi pe numele cel nou, așa încît, potrivit cu talentul meu, zice, să port și eu un nume mai nobil...”

— Mă prind că te-ai învoit, unchiule.

— De, frate Serioja, numai ca să scap de gura lor, să nu ne mai ciondănim, mi-am zis : fie cum vrea el ! Știi, am avut din cauza asta o mică neînțelegere cu Foma. Și de atunci nu se mai isprăvește : în fiecare săptămînă alege un alt nume și tot niște nume gingașe, delicate : Oleandrov, Tiulpanov *... Adă-ți aminte, Grigori, mai întîi ai cerut să te botezăm „Credinciosul” — „Grigori Credinciosul” ; pe urmă nu ți-a fost nici ție pe plac, pentru că s-a găsit un guguman care i-a potrivit rima „Ticălosul”. Ai venit cu jalba, drept care gugumanul a fost pedepsit. Două săptămîni după aceea, ai căutat un alt nume — cîte n-ai mai născocit pînă acum ! — și, în cele din urmă, ți-a dat prin minte să te numim „Ulanov”. Spune și tu, frate, dacă poate fi ceva mai timpit decît Ulanov ? Am consimțit și la asta, dînd a doua poruncă să ți se schimbe numele în Ulanov. Numai așa, dragul meu, adăugă unchiul către mine, ca să scap de belea. Trei zile ai umblat ca „Ulanov”. Toți pereții, toate pervazurile din boschet le-ai împestrițat semnînd cu creionul : „Ulanov”. A trebuit după aceea să-l dăm din nou cu vopsea. Un top de hîrtie olandeză ai stricat cu semnături : „Ulanov, probă de condei ; Ulanov, probă de condei”. Dar nici așa nu ți-a mers : au găsit ei rimă potrivită : „Gugumanov”. Nu vreau să mi se zică Gugumanov — și iar schimbarea numelui ! Ei, ce nume ți-ai mai ales, spune, că eu am și uitat !

— Tanțev **, răspunse Vidopleasov, dacă e vorba că așa mi-e sortit, ca prin numele meu să dănuiesc la voia altora, să fie cel puțin înnobilat după moda străină : Tanțev.

— Exact, Tanțev ; am fost de acord, frate Serghei, fie și așa. Numai că de data asta i-au născocit o asemenea rimă, încît nici nu-ți vine s-o rostești ! Astăzi îl văd că vine iar să-mi comunice vreo nouă născocire, pesemne. Pun rămășag că a și pregătit un nume nou. Așa-i sau nu, Grigori ? Recunoaște !

* De la *tiulpan* (în lb. rusă) — lalea.

** De la *taneț* (în lb. rusă) — dans.

— E adevărat că de mult am vrut să supun înălțimii-voastre noul meu nume, înobilat.

— Zi, care-i acela ?

— Essbuketov.

— Și nu ți-e rușine, nu ți-e rușine, Grigori ? Un nume luat după articole de parfumerie ! Și te mai pretinzi om deștept ! Îmi închipui cît ți-ai bătut capul ca să-l născocești ! Și doar e scris pe sticlute de parfum.

— Să-mi fie cu iertare, unchiule, îngînai în șoaptă, nu vezi că ai de-a face cu un prost, un timpit fără pereche ?

— Ce să fac, frate dragă ? ripostă și unchiul în șoaptă. Toți într-un glas mă asigură că e deștept și că e plin de însușiri alese...

— Dar trimite-l odată la plimbare, pentru Dumnezeu !

— Ascultă, Grigori ! N-am timp acum să mai stau de vorbă cu tine, crede-mă ! se rugă unchiul cu glas umil, de parcă se temea pînă și de Vidopleasov. Gîndește-te și tu, am eu timp să mă ocup de reclamațiile tale acum ? Zici că iar te-au jignit cu ceva ? Bine : îți dau cuvîntul meu de onoare că mîine voi lămurii totul, dar acum du-te sănătos... Ia stai puțin ! Ce face Foma Fomici ?

— Se pregătea de culcare pentru odihnă. Mi-a poruncit că dacă întreabă cineva de dumnealui, să răspund că în noaptea asta are de gînd să-și facă mai îndelung rugăciunea.

— Hm ! Ei bine, poți să pleci acum, poți să te duci ! Să vezi, Serioja, el e mereu prin preajma lui Foma, încît mă cam tem și de el. De altfel, și slugile de la conac tot din cauza asta nu-l prea au la inimă, că umblă cu pîra și zîzania, șoptind vrute și nevrute la urechea lui Foma. Acum a plecat cu binișorul, iar mîine parcă-l văd că mă pîrăște cu cine știe ce ! Or, tocmai izbutisem să aranjez cum e mai bine lucrurile, încît sînt aproape liniștit... Mă grăbeam să vin la tine. În sfîrșit, sînt din nou cu tine ! rosti el cu emoție, strîngîndu-mi mîna. Mărturisesc, dragul meu, că la un moment dat credeam că te-ai supărat de-a binelea și vrei s-o ștergi. Am pus chiar să te păzească. În sfîrșit, slavă Domnului că totul s-a terminat cu bine ! Dar ce zici de Gavrilă, cum s-a comportat adineauri ? Chiar și Falalei, ba și tu — toți deopotrivă ! Ei acum, slavă Domnului, slavă Domnului ! În sfîrșit, vom sta de vorbă după pofta inimii. Față de tine pot să-mi descarc sufletul. Tu, Serioja, să nu pleci. Numai pe tine te am, pe tine și pe Korovkin...

— Dă-mi voie, unchiule, aş vrea să ştiu şi eu ce anume ai aranjat, şi la ce mă pot aştepta după cele întâmplate ? Mărturisesc că mă simt complet aiurit, pur şi simplu îmi plesneşte capul de durere.

— Dar al meu crezi că e teafăr ? De vreo jumătate de an încoace, frăţioare, mi se învîrte ca o morişcă, sărmanul meu cap ! Dar acum, slavă Domnului, totul e în ordine ! Întii şi întii, am fost iertat, m-au iertat de tot, cu fel de fel de condiţii, bineînţeles ; în schimb, aproape că nu mă mai tem de nimic. Şi pe Saşenka au iertat-o. Ce zici de Saşa, bravo ei !... Ce fetiţă, Saşa asta ! O inimă înflăcărată ! A cam întrecut măsura, dar are un suflet de aur ! Sînt mîndru de copila asta, Serioja ! Fie ca harul Domnului s-o ocrotească pururea. Şi pe tine te-au iertat şi încă ştii cum ? Poţi să faci tot ce poţeste, să umbli prin toate încăperile şi prin parc, chiar de faţă cu oaspeţi — într-un cuvînt, tot ce poţeste ; numai cu o singură condiţie : să nu scoţi o vorbă mîine în prezenţa măicuţei şi a lui Foma Fomici ; e o condiţie obligatorie, adică absolut nici un cuvînt — m-am jurat eu pentru tine — ci doar să asculţi ce vorbesc cei mari... Am vrut adică să spun : să asculţi ce vorbesc ceilalţi. Spuneau că eşti încă prea tînăr. Nu te supăra, Serghei, dar eşti într-adevăr încă tînăr... Acelaşi lucru susţine şi Anna Nilovna...

Desigur, eram încă foarte tînăr şi am dovedit-o numaidecît, izbucnind de indignare la auzul acestor condiţii umilitoare.

— Ascultă, unchiule, strigai eu aproape sufocîndu-mă, să-mi spui un singur lucru ca să mă liniştesc : nu cumva mă aflu într-o adevărată casă de nebuni ?

— Ei vezi, dragul meu, ai şi apucat-o pe panta criticii ! Nu eşti în stare să te stăpîneşti, se întristă unchiul. De unde ţi s-a năzărit cu casa de nebuni ? Fireşte, a fost o mică enervare de ambele părţi, şi asta-i tot. Dar n-ai să negi, dragul meu, că şi tu te-ai purtat cam prea de tot ! Ți-aduci aminte ce i-ai trîntit — şi asta unui om, ca să zic așa, de vîrstă respectabilă !

— Asemenea oameni n-au vîrstă respectabilă, unchiule.

— Aici, ai cam sărit peste cal, dragul meu ! Asta aduce a liberalism ! Nici eu nu mă dau în lături de la un liberalism rațional, ba chiar îmi place să fiu liber cugetător, dar ceea ce spui tu acum întrece orice măsură. Pur şi simplu mă uimeşti, Serghei.

— Nu te supăra, unchiule, îmi recunosc vina, dar sînt vinovat faţă de dumneata. În ce-l priveşte însă pe Foma Fomici al dumitale...

— Poftim, chiar așa — *al dumatle!* Nu trebuie să-l judeci prea aspru, dragul meu : e mizantrop din fire și are o sensibilitate bolnăvicioasă, atîta tot ! N-ai ce să prezinzi de la el. În schimb, e un suflet nobil, cel mai nobil dintre toți oamenii cîți am cunoscut ! N-ai fost chiar tu martor adineauri ? Pur și simplu radia lumină. Că mai face din cînd în cînd tot felul de marafeturi și bazaconii, nu merită să dai atenție. Cui nu i se întîmplă așa ceva ?

— Ba dimpotrivă, unchiule, aș vrea să știu cui i se întîmplă așa ceva ?

— Ei, și tu, acum, o ții una și bună ! Îți lipsește puțină bunătațe și mărinimie. Nu știi să ierți, Serioja !...

— Bine, bine, unchiule ! Să lăsăm asta. Spune-mi, ai văzut-o pe Nastasia Evgrafovna ?

— De, frate, tocmai din cauza ei s-a stîrnit toată tărașenia asta. Uite ce-i, Serioja, și în primul rînd lucrul cel mai important : am hotărît cu toții ca mîine să-l felicităm pe Foma de ziua nașterii, pentru că mîine e într-adevăr ziua lui de naștere. Sașurka e o copilă bună și inimoasă, dar ea greșește ; o să mergem cu toții în grup, încă înainte de liturghie, cît mai devreme. Iliușa îi va spune o poezie, să-i meargă drept la inimă — într-un cuvînt, să-l măgulească. Bine ar fi ca și tu, Serioja, să vii să-l feliciți împreună cu noi ! Poate că în felul acesta te va ierta de tot. Căci tare bine ar fi să vă știu împăcați ! Uită, frate, jignirea, că doar și tu l-ai jignit... E un om foarte de treabă, și merită tot respectul !

— Unchiule ! unchiule ! strigai desperat, pierzînd orice răbdare, aveam de vorbit despre o chestiune cît se poate de importantă, iar dumneata... Știi dumneata, ce se petrece acum cu Nastasia Evgrafovna ?

— Cum să nu știu, dragul meu ! Dar ce te-a apucat ? De ce zbieri așa ? Tocmai din pricina ei s-a și stîrnit adineauri toată povestea. Deși, la drept vorbind, nu chiar adineauri, ci mai de demult se stîrnise. N-am vrut să-ți spun despre asta pînă acum, ca să nu te sperii, pentru că ei voiau pur și simplu s-o dea afară și mi-au pîrînt s-o trimit acasă. Îți închipui în ce situație eram... Dar acum, slavă Domnului ! Acum totul e în ordine. Dumnealor, ca să vezi numai — ție n-am să-ți ascund nimic — și-au închipuit că sînt îndrăgostit de Nastenka și vreau să mă căsătoresc cu ea ; într-un cuvînt, că am apucat drumul pierzaniei, pentru că într-adevăr ar fi însemnat să merg la pierzanie : așa mi-au explicat ei toți... Și uite, ca să mă salveze, adică, hotărîseră s-o alunge din

casă. Toate astea le-a pus la cale mămițița, dar mai cu seamă Anna Nilovna. Foma deocamdată tace. Acum însă i-am convins și — trebuie să-ți mărturisesc — am și declarat că tu ești de fapt logodnicul formal al Nastenkăi, în care scop ai și sosit. Bineînțeles, aceasta i-a mai potolit oarecum și deci ea va rămîne cel puțin deocamdată ca pentru un fel de încercare ; principalul e că rămîne totuși. Chiar și tu ai crescut în ochii lor cînd am anunțat că ai venit s-o ceri în căsătorie. Mama cel puțin pare să se fi liniștit. Numai Anna Nilovna continuă să mîrie ! Nici nu mai știu ce să născocesc ca să-i intru în voie. Și ce vrea, ce urmărește această Anna Nilovna, zău nu știu !

— Unchiule, nici nu-ți închipui în ce confuzie te afli ! Păi știi dumneata că Nastasia Evgrafovna pleacă mîine de aici, definitiv, dacă n-a și plecat cumva pînă acum ? Știi dumneata că tatăl ei a venit anume ca s-o ia acasă ? Că e un lucru hotărît definitiv, așa cum mi-a spus ea astăzi personal și în încheiere m-a rugat să-ți transmit salutări — știi dumneata asta, ori nu știi ?

Unchiul a rămas în fața mea încremenit, cu gura căscată. Mi s-a părut că un fior îi cutremură tot corpul și un geamăt îi scăpă din piept.

Fără a mai pierde o clipă, m-am grăbit să-i relatez toată convorbirea mea cu Nastenka, cererea mea în căsătorie, refuzul ei categoric, mînia ei împotriva unchiului pentru faptul de a mă fi chemat prin scrisoare ; i-am explicat că ea speră ca prin plecarea ei să-l scape de această căsătorie cu Tatiana Ivanovna — într-un cuvînt, nu i-am ascuns nimic ; ba chiar am îngroșat înadins culorile în tot ce era mai neplăcut în aceste știri. Am vrut să-l uluiesc pe unchiul meu, ca să-l determin odată la măsuri hotărîte și, într-adevăr, l-am impresionat : el scoase un țipăt și-și duse mîinile la cap.

— Unde-i, nu știi ? Unde este ea acum ? rosti el, în sfîrșit, pîlînd de frică. Iar eu, gugumanul, veneam încoace liniștit, convins că lucrurile s-au potolit și totul s-a aranjat, adăugă el deznădăduit.

— Nu știu unde o fi acum, dar adineauri, cînd s-a iscat gîlceava aceea, a fugit să te caute pe matală ; voia să-ți spună totul personal, în auzul tuturor. N-or fi lăsat-o să intre.

— Dar, bineînțeles, cum s-o lase ! S-ar fi iscat un scandal ! Ah, ce căpșor înfierbîntat și mîndru ! Și unde vrea să plece, unde, unde ? Dar și tu ești deștept, n-am ce zice ! Și de ce, adică, te-a refuzat ? Prostii ! Trebuia să faci în așa fel, ca să te fi plăcut. De

ce nu i-ai plăcut ? Dar răspunde, pentru numele lui Dumnezeu, ce stai așa, ca o buturugă ?

— Ai milă, unchiule ! Ce aş putea să răspund la asemenea întrebări ?

— Dar nu se poate altfel ! Tu trebuie, trebuie să te căsătoreşti cu ea. De ce te-am deranjat, punîndu-te să vii tocmai de la Petersburg ? Tu trebuie s-o faci fericită ! Ei vor s-o alunge de aici, dar cînd va fi soția ta, nepoata mea bună — n-au cum s-o facă. Unde se va duce ea ? Ce se va întîmpla cu dînsa ? Să meargă guvernantă ? Dar e o prostie să se angajeze guvernantă ! Cu ce se va ține acasă pînă cînd își găsește un loc ? Bătrînul are pe brațele lui nouă copii care mor de foame. Căci ea n-o să vrea să primească de la mine nici un ban, dacă pleacă din cauza acestor bîrfeli murdare. Și apoi cum s-o las să plece în asemenea condiții — e groaznic ! Se va stîrni aici un scandal monstru — știu eu. Leafa ei a fost luată înainte pentru nevoile familiei, căci ea îi întreținea. Să zicem că o recomand ca guvernantă la cineva, găsesc eu o familie de oameni cumsecade... Ba, pe dracu ! Unde găsești acum asemenea oameni cu adevărat cinstiți și onorabili ? Bine, să zicem că s-ar găsi totuși, că asemenea oameni există, la ce bun să încercăm mînia Domnului ! Dar e și primejdios, dragul meu : poți avea încredere în oameni ? Unde mai pui că un om sărac este totdeauna bănuitor ; mereu i se pare că e nevoit să-și plătească pîinea și atenția prin umilințe ! O vor jigni ; ea este foarte mîndră, și atunci... Ei, da, ce se va întîmpla atunci ? Dar dacă, peste toate astea, se mai leagă de ea vreun ticălos-seducător care s-o ademenească ?... Ea îl va respinge, știu că-l va scuipa cu dispreț, dar el tot o va jigni, nemernicul ! Și atunci, asupra ei se vor abate bănuieli, cîntea ei va fi umbrită... Simt că mă apucă amețeala ! O, Doamne, Dumnezeu !

— Unchiule ! Iartă-mă, dar vreau să-ți pun o întrebare, am zis eu cu un aer solemn, și te rog să nu te superi, să nu mă înțelegi greșit, căci răspunsul la această întrebare poate rezolva multe ; de altfel, aş avea chiar dreptul să-ți cer acest răspuns, unchiule !

— Ce anume ? Ce întrebare ?

— Spune-mi, ca în fața lui Dumnezeu, sincer și deschis, cîstit : nu simți cumva că ești un pic îndrăgostit de Nastasia Evgrafovna și ai dori să te căsătorești cu ea ? Gîndește-te că tocmai din cauza aceasta o alungă ei de aici.

Unchiul făcu un gest energic, vădind o stare încordată de maximă nerăbdare.

— Eu ? Îndrăgostit de dînsa ? Ce-i cu voi, ați înnebunit cu toții, sau ce ? Ori e o urzeală împotriva mea ? Pentru ce atunci te-am chemat să vii, dacă nu pentru ca să le-o dovedesc că au căpiat cu toții ? De ce vreau să te însori cu ea ? Eu ? Îndrăgostit ? De dînsa ? Sînt niște nebuni de legat !

— Dacă este așa, unchiule, dă-mi voie să-ți spun totul. Ți declar solemn că nu găsesc nimic reprobabil în această presupunere. Dimpotrivă, ai face-o fericită, dacă o iubești cu adevărat, și să dea Dumnezeu să fie așa ! Domnul să vă aibă în paza lui, să trăiți în dragoste și bună pace.

— Tu nu-ți dai seama ce tot spui ! exclamă unchiul aproape îngrozit. Mă mir că poți vorbi despre asemenea lucruri cu atîta sînge rece... Și, în general, dragul meu, observ că ești cam grăbit în toate — constat la tine această trăsătură ! Nu ți se pare că e absurd ceea ce susții tu ? Cum să mă însor cu ea cînd o privesc ca pe o fiică ? Mi-ar fi rușine chiar s-o privesc altfel, ar fi un mare păcat ! Eu sînt un om bătrîn, pe cînd ea — e un boboc ! Chiar și Foma mi-a explicat asta în asemenea cuvinte. Inima mea este plină de iubire părintească, iar tu îi dai mereu zor cu căsătoria ! Poate că din recunoștință ea nu m-ar refuza, după aceea, însă, toată viața m-ar disprețui pentru că am profitat de acest sentiment de recunoștință. Aș duce-o la dezastru, aș pierde orice atașament din partea ei ! Păi eu sînt gata să-mi dăruiesc tot sufletul acestei copile scumpe ! O iubesc ca și pe Sașa, ba mai mult chiar, ți-o mărturisesc. Sașa îmi este fiică de drept, după lege, iar Nastenka mi-a devenit fiică prin puterea dragostei mele. Am scos-o din mizerie. Am crescut-o. Katia, îngerul meu răposat, o iubea mult ; mi-a lăsat-o cu limbă de moarte drept fiică. Am dat-o la învățătură : știe franțuzește, cîntă la pian, citește cărți și cite și mai cite... Ce zîmbet are ! Ai observat, Serioja ? Parcă ar rîde de tine și totuși nu rîde, ci, dimpotrivă, te iubește... Și uite așa, m-am gîndit să vii la noi, s-o ceri în căsătorie ; și atunci ei se vor convinge că n-am nici un fel de planuri în privința ei și vor înceta s-o mai bîrfească, s-o ponegrească. Și ar fi rămas atunci și ea împreună cu noi în liniște, în tihnă, și ce fericiți am fi fost împreună ! Amîndoi parcă ați fi propriii mei copii, amîndoi aproape orfani, amîndoi ați crescut sub ocrotirea mea... V-aș fi iubit, ce mult v-aș fi iubit ! V-aș fi închinat întreaga-mi viață și nu m-aș fi despărțit niciodată de voi ; v-aș fi urmat oriunde ! Ah, ce feri-

ciți am fi fost ! Și de ce oare oamenii sînt atît de răi, se hîrjonesc între ei, se urăsc unii pe alții ? Îmi vine uneori să le explic toate astea, să le deslușesc totul ! Le-aș spune adevărul, curat, sincer, din adîncul inimii ! O, Doamne, Dumnezeu !

— Da, unchiule, da, așa este, exact cum spui dumneata, dar numai că ea m-a refuzat...

— Te-a refuzat ! Hm !... Știi, parcă presimțeam că o să te refuze, zise el îngîndurat, dar nu ! strigă din nou, nu-mi vine a crede ! E cu neputință ! Înseamnă că totul se duce de rîpă ! Poate că i-ai vorbit cumva stîngaci sau imprudent, ai jignit-o poate ; te pomenești că te-ai apucat să-i îndrugi complimente... Povestește-mi încă o dată cum s-au petrecut lucrurile, Serghei !

I-am repetat încă o dată, relatînd totul în amănunt. Cînd am ajuns la momentul în care Nastenka exprima speranța că prin plecarea ei l-ar salva pe unchiul de Tatiana Ivanovna, el surîse amar.

— Să mă salveze ! să mă salveze pînă a doua zi !

— Nu cumva vrei să spui, unchiule, că te vei căsători cu Tatiana Ivanovna ? strigai eu desperat.

— Dar cum altfel i-aș fi înduplecat ca Nastia să nu fie dată afară mîine ? Chiar mîine fac cererea în căsătorie ; mi-am dat cuvîntul.

— Așadar, te-ai decis, unchiule ?

— Ce puteam să fac, ce altceva aș fi putut face, dragul meu ? Mi se sfișie inima, dar a trebuit s-o fac. Mîine prezint cererea în căsătorie ; nunta va avea loc, așa s-a hotărît, într-un cadru de familie, discret ; de altfel, e și mai bine într-un cerc de familie. Am să te rog să-mi fii cavaler de onoare. Ți-am spus, mi se pare, că un timp nu vor întreprinde nimic împotriva ta. Ce să fac, dragul meu ? M-au tot bătut la cap, cică : „Pentru copii va veni în casă toată averea ei !” Firește, ce nu face omul pentru copiii lui ? Vorba ceea, umbli și cu capul în jos și cred că, în această privință, ei judecă bine. Doar trebuie să fac măcar ceva și pentru familie. N-o să rămîn toată viața ca un trîntor !

— Bine, unchiule, dar cum să te însori cu o nebună ? m-am indignat eu, pierzîndu-mi cumpătul și cu inima strînsă de durere.

— Ei, chiar așa : nebună ! Nu-i de loc nebună, ci, uite așa, a trecut prin tot felul de nenorociri... Ce să fac, dragul meu, aș fi bucuros să fie una cu mintea întregă... Dar lasă că și dintr-astea ce pramatii se mai nimeresc ! Să știi însă că e tare bună la inimă, e foarte generoasă !

— Dumnezeule ! Văd că te-ai și împăcat cu acest gând ! am izbucnit cu desperare.

— Spune-mi și tu, ce altă soluție puteam găsi ? Că doar, pentru binele meu se străduiesc ei, și apoi presimțeam mai de mult că, mai curînd sau mai tîrziu, tot nu scap : mă vor sili să mă însor. Mai bine s-o fac acuma decît să mai am gîlceavă în casă. Am să-ți spun, frate Serioja, cu toată sinceritatea : pe de o parte, sînt și bucuros. M-am hotărît, și gata, cel puțin am scăpat de o povară — îmi voi recăpăta liniștea. Chiar și acum veneam aici aproape împăcat cu desăvîrșire. Așa mi-e soarta, se vede ! Principalul e că Nastia rămîne cu noi. Doar cu această condiție am consimțit. Și, cînd colo, aflu că ea din proprie inițiativă vrea să fugă ! Dar asta nu se va întîmpla niciodată ! strigă unchiul izbind cu piciorul în podea. Ascultă, Serghei, adăugă el cu un aer hotărît, așteaptă-mă aici, nu pleca nicăieri ; mă întorc îndată.

— Dar unde te duci, unchiule ?

— Poate că reușesc s-o văd, Serghei ; lucrurile se vor lămuri, crede-mă, se va lămuri totul și... și... te vei căsători cu ea — îți dau cuvîntul meu de onoare !

Unchiul ieși repede din încăpere și o luă spre parc, dar nu spre clădirea principală a conacului. L-am urmărit de la fereastră.

XII

CATASTROFA

Am rămas singur. Eram într-o situație insuportabilă : fusesem refuzat și totuși unchiul voia să mă însoare aproape cu forța. Gîndurile mi-erău încîlcite. Mizincikov, cu propunerea lui, nu-mi ieșea din cap. Unchiul trebuia salvat cu orice preț ! M-am gîndit chiar să-l caut pe Mizincikov și să-i relatez totul. Dar unde s-o fi dus unchiul, totuși ? Mi-a spus chiar el că vrea să stea de vorbă cu Nastenka, dar a luat-o prin parc. Îmi trecu prin minte că au întîlniri secrete, și un sentiment neplăcut îmi strînse inima. Mi-am amintit de cuvintele lui Mizincikov despre legătura lor tăinuită... Dar după ce am mai reflectat o clipă, am respins cu indignare bănuielele mele. Unchiul nu era capabil de minciună : lucru evident. Nelinıştea mea creștea cu fiecare clipă. Am ieșit, fără să-mi

dau seama, în pridvor, apucînd spre fundul parcului, pe aceeași alee pe care dispăruse unchiul. Luna răsărise. Cunoșteam parcul de-a lungul și de-a latul și nu-mi era teamă că mă voi rătăci. Apropiîndu-mă de vechiul boschet, situat pe malul eleșteului părăsit și năpădit de mătasea-broaștei, mă oprii brusc locului, întrucît mi se păru că aud niște voci venind din boschet. Nu sînt în stare să-mi exprim sentimentul ciudat de necaz care pusese stăpînire pe mine ! Eram convins că sînt ei doi, unchiul și Nastenka, și continuam să mă apropii, încercînd să-mi liniștesc conștiința că merg cu pași obișnuîți și nu mă furîșez. Deodată, auzii clar un zgomot de sărut, urmat de niște cuvinte înflăcărâte și imediat după aceea — un țipăt ascuțit de femeie. În aceeași clipă, ieși alergînd din boschet o femeie în rochie albă și trecu vertiginos pe lângă mine ca o rîndunică. Mi s-a părut chiar că-și acoperea fața cu mîinile, ca să nu fie recunoscută : mă zăriseră probabil din boschet. Mare mi-a fost însă mirarea, cînd în persoana cavalerului care apăru din boschet în urma doamnei speriate — îl recunoscu pe Obnoskin, pe Obnoskin care, după spusa lui Mizinikov, plecase demult din Stepancikovo ! La rîndul său, și Obnoskin, văzîndu-mă, se fistici groaznic : toată insolența lui dispăruse.

— Scuză-mă, dar... nu m-am așteptat de loc să te întîlnesc, se bîlbîi el, zîmbind silit.

— Nici eu pe dumneata, i-am răspuns ironic, cu atît mai mult că te știam plecat.

— Ba nu... eu numai așa... am condus-o puțin pe mămița. Îmi dai voie să mă adresez dumatăle ca celui mai nobil om din lume ?

— Cu ce anume ?

— Există cazuri — și cred că ești de acord cu asta — cînd un om cu inimă nobilă este nevoit să se adreseze și să apeleze la noblețea sufletească a unui alt om, cu adevărat nobil... Sper că mă-nțelegi...

— Nu spera, pentru că nu înțeleg absolut nimic.

— Ai văzut-o, desigur, pe doamna, care se afla împreună cu mine în boschet ?

— Am văzut-o, dar n-am recunoscut cine este.

— A, n-ai recunoscut-o !... Această doamnă va deveni curînd soția mea.

— Te felicit. Și cu ce aș putea să-ți fiu de folos ?

— Îți cer un singur lucru : să nu divulgi taina că m-ai văzut aici cu această doamnă.

„Cine o fi fost, oare ? reflectai intrigat, nu cumva...”

— Zău nu știu, i-am răspuns lui Obnoskin. Sper că nu-mi vei lua în nume de rău, dar nu pot să-ți dau cuvîntul...

— Ba nu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog, implora Obnoskin, înțelege situația mea : este un secret. Și dumneata poate că vei fi logodnic, atunci și eu, din partea mea...

— St ! vine cineva !

— Unde ?

Într-adevăr, la vreo treizeci de pași de noi, abia observată, se profila umbra unui om în mers.

— E... E, probabil, Foma Fomici ! șopti Obnoskin, tremurînd din tot corpul. L-am recunoscut după mers. Dumnezeule ! Auzi, și alți pași de cealaltă parte ! Ai auzit ?... Adio ! Mulțumesc și... te implor...

Obnoskin dispăru. Peste un minut, răsări în fața mea, ca din pămînt, unchiul.

— Tu ești, Serioja ? mă strigă el. Totul e pierdut ! Totul e pierdut !

Am observat că și el tremura din tot corpul.

— Ce anume e pierdut, unchiule ?

— Să mergem ! zise el cu respirația întretăiată și, prinzîndu-mă de mîină, mă tîrî după el. Dar tot drumul pînă la pavilion n-a scos o vorbă, și nici pe mine nu m-a lăsat să deschid gura. Mă așteptam la ceva cu totul neobișnuit și aproape că nu greșisem. Cînd am intrat în odaia mea, i s-a făcut rău ; era palid ca un cadavru. L-am stropit cu apă ; „s-o fi întîmplat ceva groaznic, gîndeam eu, de vreme ce un om ca dînsul a putut să leșine”.

— Unchiule, ce-i cu dumneata ? l-am întrebat eu în sfîrșit.

— Totul e pierdut, Serioja ! Foma m-a surprins în parc împreună cu Nastenka și chiar în clipa cînd o sărutam.

— O sărutai ! În parc ! am strigat, privindu-l uluit.

— În parc, dragul meu. M-a împins păcatul ! Trebuia neapărat s-o întîlnesc. Voiam să-i spun, s-o conving în privința ta, adică. Ea mă aștepta de o oră pe banca aceea dărîmată, dincolo de eleșteu... Venea deseori acolo, cînd aveam ceva de vorbit.

— Deseori, unchiule ?

— Deseori, dragul meu ! În ultimul timp, ne întîlneam aproape în fiecare noapte. Se pare însă că ne urmăreau — de data asta sînt sigur, și mai sînt sigur că Anna Nilovna pusese totul la cale. De la o vreme, am încetat să ne mai întîlnim ; de vreo patru zile, nu ne-am văzut de loc acolo : și uite că astăzi trebuia neapărat să

stăm de vorbă. Vezi doar și tu singur că trebuia neapărat : cum puteam să-i spun, altminteri ? Mă duc în speranța s-o găsesc acolo și, de fapt, mă aștepta de o oră : avea și dînsa să-mi comunice ceva...

— Dumnezeuule, ce imprudență ! Știați doar că sînteți urmăriți !

— Era un moment critic, Serioja ; trebuia să ne spunem multe. Ziua nu îndrăznesc nici măcar să mă uit la ea : stă cu ochii ațintiți într-un colț, iar eu mă uit dinadins în alt colț, ca și cum nici n-aș observa că există pe lume. Iar noaptea, ne întîlnim și discutăm în voie...

— Ei, și ce s-a întîmplat, unchiule ?

— Nici n-am apucat să spun două vorbe, știi, inima-mi bătea să-mi sară din piept, ochii mi se umpluseră de lacrimi ; mă apuc s-o conving să se mărite cu tine, la care ea îmi spune : „Se vede că nu mă iubești, se vede că nu observi nimic“, și deodată sare la pieptul meu, mă îmbrățișează și izbucnește în plîns ! „Eu, zice, numai pe dumneata te iubesc și nu mă mărit cu nimeni. Te iubesc de mult, dar nici cu dumneata n-am să mă mărit, mîine plec la mîinastire.“

— Dumnezeuule ! chiar așa a spus ? Ei, și după aceea, după aceea, unchiule ?

— Deodată mă uit, și ce-mi văd ochii, în fața noastră — Foma ! De unde naiba a răsărit ? Să fi stat ascuns după vreo tufă, așteptînd să ne surprindă ?

— Ticălosul !

— Am rămas încremenit ! Nastenka o luă la fugă, iar Foma Fomici trecu pe lîngă noi fără să scoată o vorbă, ba îmi făcu și cu degetul în semn de amenințare — îți dai seama, Serghei, ce tărăboi va fi mîine ?

— Bineînțeles, îmi închipui !

— Îți dai seama, strigă el desperat, sărind de pe scaun, îți dai seama că ei vor s-o piardă, s-o facă de rușine, s-o dezonoreze ; caută un pretext ca s-o împrăste cu noroi și pentru asta s-o dea afară ; și iată că l-au și găsit ! Spuneau doar, că între noi ar exista legături nepermise ! Tot ei, nemernicii, susțineau că și cu Vido-pleasov întreține asemenea relații ! Toate erau scorneli de ale Annei Nilova. Ce va fi acum ? Ce se va întîmpla mîine ? Crezi că Foma va povesti ?

— Va povesti negreșit, unchiule.

— Dacă va povesti cumva, dacă va îndrăzni să povestească... zise el, mușcîndu-și buza și strîngînd din pumni, dar nu, nu cred !

Nu va povesti, își va da seama.... E un om cu inimă nobilă ! O va cruța...

— O va cruța sau nu, am zis cu hotărîre, în orice caz e de datoria dumitale, unchiule, chiar mîine s-o ceri în căsătorie pe Nastasia Evgrafovna.

Unchiul rămase nemișcat, privindu-mă țintă.

— Îți dai seama, unchiule, că vei dezonora fata, dacă vor afla povestea asta ? Îți dai seama că trebuie să preîntîmpini nenorocirea, și cît mai repede posibil ; că ești dator să-i privești drept în ochi cu tot curajul și cu toată mîndria, s-o ceri în căsătorie de față cu toți, trecînd peste toate socotelile lor și făcîndu-l pe Foma praf și pulbere, dacă rostește un singur cuvînt împotriva ei ?

— Dragul meu ! strigă unchiul, tocmai la asta mă gîndeam, venind încoace !

— Și ce ai hotărît ?

— Exact așa, și irevocabil ! Mă hotărîsem chiar înainte de a începe să-ți povestesc !

— Bravo, unchiule !

Și l-am strîns în brațe de bucurie.

Am stat mult de vorbă. I-am expus toate argumentele, demonstrînd absoluta necesitate a căsătoriei lui cu Nastenka, fapt de care de altfel el însuși își dădea seama mai bine decît mine. Dar pledoaria mea era cam agitată. Mă bucuram sincer pentru unchiul. Pe de altă parte, și sentimentul datoriei îl îndemna să acționeze, altminteri nu s-ar fi hotărît niciodată. Era un om care avea cultul datoriei și-și respecta cu sfințenie obligațiile. Și totuși nu-mi închipuiam de loc cum vor decurge lucrurile. Știam și credeam orbește că unchiul nu va da înapoi de la ceea ce a recunoscut o dată ca fiind o îndatorire a lui ; dar nu-mi venea a crede că va găsi destule puteri ca să se împotrivească celor din casă. Și, de aceea, căutam să-l ațîț cît mai mult, să-l determin să acționeze, îndemnîndu-l cu toată înflăcărarea mea tinerească.

— Cu atît mai mult, continuam eu, cu cît acum totul e clarificat și ultimele dumitale îndoieli s-au risipit ! S-a întîmplat exact ceea ce n-ai prevăzut dumneata, deși toată lumea observase și își dăduse seama mai de mult : Nastasia Evgrafovna te iubește ! E posibil oare să admiți, strigam din ce în ce mai înflăcărat, ca dragostea ei curată să se întoarcă împotriva ei, acoperind-o de rușine și dezonoare ?

— Niciodată ! Dar mă întreb, dragul meu, voi fi și eu, în sfîrșit, un om fericit ? E cu putință oare ? se bucura unchiul, îmbrățiș-

șindu-mă. Și cum de s-o fi îndrăgostit de mine, și pentru ce ? Pentru ce ? S-ar părea că nu am nimic deosebit... În comparație cu ea, sînt un om bătrîn și nu puteam să-mi închipui, zău nu mă așteptam ! Îngerul meu, îngerășul... Ascultă, Serioja, adineauri m-ai întrebat dacă nu cumva sînt îndrăgostit de ea : cu ce gînd ?

— Am văzut doar atîta, unchiule, că o iubești așa cum nu se poate mai mult : o iubeai, și totuși nu erai conștient de acest lucru. Cîndește-te ! Mă chemi de la Petersburg ca să mă însori cu dînsa, și numai pentru ca să-ți devină nepoată și astfel s-o ai mereu în preajma dumitale...

— Și... mă ierți pentru asta, Serghei ?

— Mai încape vorbă, unchiule !...

Și unchiul mă îmbrățișă din nou.

— Ai grijă deci, unchiule, toți sînt împotriva dumitale : trebuie să te răzvrătești și să acționezi hotărît împotriva tuturor, și fără cea mai mică amîinare, chiar mîine.

— Da... da, mîine ! repetă el, oarecum îngîndurat, și trebuie acționat, știi, cu bărbăție, cu tot curajul, în chipul cel mai nobil, cu toată tăria sufletească... Exact, cu toată tăria sufletească !

— Să nu te lași intimidat, unchiule !

— Nu mă las, Serioja ! Un singur lucru : nu știu cum să încep !

— Nu te mai gîndi la asta, unchiule. Ziua de mîine va hotărî totul. Astăzi caută să te calmezi, să te reculegi. Cu cît ai să te frămînti mai mult, cu atît e mai rău. Iar dacă Foma deschide gura, îl dai imediat afară din casă și-l strivești ca pe un vierme.

— Dar nu s-ar putea cumva fără să-l dau afară ? Eu, dragă Serioja, am hotărît să procedez așa : chiar mîine mă duc la el, disde-diminează, îi povestesc totul, uite, cum ți-am povestit ție ; nu se poate ca el să nu mă înțeleagă ; el este generos, cel mai nobil și mai generos dintre oameni ! Dar mă neliniștește un lucru : nu cumva mămițica a și prevenit-o pe Tatiana Ivanovna despre cererea mea în căsătorie pe care trebuia s-o fac mîine ? Atunci ar fi mai complicat.

— Nu-ți face griji cu Tatiana Ivanovna, unchiule.

Și atunci i-am povestit scena din boschet cu Obnoskin. Unchiul a rămas foarte mirat. Nu i-am spus nici un cuvînt despre Mizincikov.

— Dar e fantasmagorică ! O ființă fantasmagorică ! strigă el. Sărmana de ea ! Ei îi dau tîrcoale, vor să profite de naivitatea ei !

Și zici că Obnoskin era ? Păi, îl știam plecat... Ciudat, tare ciudat ! Sînt uluit, Serioja... Chiar mîine trebuie să cercetăm cum stau lucrurile și să luăm măsuri... Dar ești convins, ești absolut convins că era Tatiana Ivanovna ?

I-am răspuns că, deși n-am văzut-o la față, am motive serioase să fiu încredințat că era Tatiana Ivanovna.

— Hm ! N-o fi fost vreo aventură cu una din slujnicele din curte, iar ție ți s-a părut că-i Tatiana Ivanovna ? N-a fost cumva Dașa, fiica grădinarului ? E o fetișcană șireată și îndrăzneță ! S-a observat că se pricepe la alde astea, de aceea o și spun. Anna Nilovna a urmărit-o și s-a convins... Dar nu se poate ! Nu spunea chiar el că intenționează să se însoare ? Ciudat ! Ciudat !

În cele din urmă, ne despărțirăm. L-am îmbrățișat și l-am binecuvîntat pe unchiul. „Mîine, mîine, repeta el, se va hotărî totul, chiar înainte de a te fi trezit din somn ; da, se va hotărî totul. Mă duc la Foma și procedez cavalereste : îi dezvălui ca unui frate bun toate ascunzișurile inimii mele, tot ce simt. Rămii cu bine, Serioja. Du-te și te culcă, ai obosit ; în ce mă privește, cred că toată noaptea n-am să închid ochii.“

Unchiul plecă. M-am culcat îndată, frînt de oboseală, istovit de atîta zburcium. Fusesse o zi grea. Nervii îmi erau zdruncinați și înainte de a adormi am tresărit de cîteva ori frămîntîndu-mă. Dar oricît de ciudate au fost impresiile mele la culcare, totuși ciudățenia lor trebuie să pălească complet în fața felului original în care m-am trezit în dimineața următoare.

PARTEA A DOUA ȘI ULTIMA

I

URMĂRIREA

Dormeam adînc, fără visuri. Deodată am simțit că pe picioarele mele se lasă o greutate insuportabilă. Am scos un țipăt și m-am trezit. Se făcuse ziuă ; soarele îmi inunda odaia cu săgeți sclipi-

toare de lumină. Pe patul meu, sau, mai bine zis, pe picioarele mele, şedea domnul Bahceev.

Nu încăpea nici o îndoială că era el. Trăgîndu-mi încetişor picioarele de sub el, m-am ridicat în capul oaselor şi l-am privit cu nedumerirea buimacă a omului trezit brusc din somn.

— Uite-l cum mă priveşte ! strigă grăsanul. Ce te-ai holbat aşa ? Scoală-te, flăcăule, scoală-te ! De o jumătate de oră mă zbat să te trezesc ; cască ochii mari !

— Dar ce s-a întîmplat ? Cît e ora ?

— Ora e cam matinală, e drept, dar Fevronia ²² noastră n-a mai aşteptat să se facă ziuă şi a luat-o din loc. Scoală, plecăm în urmărire !

— Care Fevronia ?

— A noastră, cea neroadă ! A şters-o ! Cu noaptea în cap ! Am trecut pe la dumneata numai ca să te trezesc din somn, şi uite că mă căznesc de două ore ! Scoală, nene, te aşteaptă şi unchiul. Ne-a făcut figura ! Uite c-am ajuns la sărbătoarea cea mare, adăugă el cu enervare răutăcioasă în glas.

— Dar despre cine, despre ce este vorba ? am întrebat eu nerăbdător, deşi cam începusem să mă dumiresc. Vorbeşti cumva despre Tatiana Ivanovna ?

— Păi, cine altul ? Am tot spus, i-am prevenit — n-au vrut să mă asculte ! Ca să ne pomenim acum cu această felicitare de sărbătoarea cea aşteptată ! E nebună după amoruri, numai la asta se gîndeşte ! Ptui ! Dar şi ăla, ăla, ce pramatie ! Ăla cu barbişonul !...

— Mizincikov ?

— Piei, drace ! Dar vino-ţi în fire, omule ; trezeşte-te odată, măcar întru cinstirea sfintei sărbători de astăzi ! Se vede treaba că ai cam scăpat la băutură aseară, dacă ţi-e capul tulbure şi acum ! Ce tot îndrugi despre Mizincikov ? Cu Obnoskin a fugit, nu cu Mizincikov. Ivan Ivanîci Mizincikov e un om binecrescut şi cu scaun la cap ; merge şi el cu noi în urmărire.

— Ce spui ? am strigat eu săltîndu-mă în pat. A fugit cu Obnoskin ?

-- Măi, ce om sicîitor ! s-a necăjit burduhănosul, sărind din loc. Îi spui ca unui om cu învăţătură înaltă ce se întîmplă aievea, iar el se pierde în tot felul de îndoieli ! Ei bine, flăcăule, dacă vrei să mergi cu noi, scoală-te, trage-ţi pantalonaşii, căci eu n-am timp de pălăvrăgeală ; şi aşa am pierdut destul timp preţios cu tine !

Şi părăsi camera supărat foc.

Surprins de vestea uluitoare, ani sărit din pat, m-am îmbrăcat în grabă și am alergat afară. Crezînd că-l găsesc pe unchiul în aripa principală a conacului, unde părea că toată lumea doarme și nu știe ce se petrece afară, am urcat încetîșor treptele pridvorului și, dînd să intru în vestibul, m-am pomenit față în față cu Nas-tenka. Era îmbrăcată la repezeală, într-un capot de dimineată sau, poate, rochie de casă. Avea părul încă nepieptănat : se vedea că tocmai sărise din pat și aștepta pe cineva în vestibul.

— Spune-mi, este adevărat că Tatiana Ivanovna a plecat cu Obnoskin ? mă întrebă ea cu glas întretăiat, palidă și speriată.

— Așa se pare. Îl caut pe unchiul ; pornim în urmărirea lor.

— O ! aduceți-o mai repede înapoi ! E pierdută dacă n-o aduceți !

— Dar unde e unchiul ?

— S-o fi dus la grajduri ; i se pregătește trăsura. Eu îl așteptam aici. Ascultă, spune-i din partea mea că vreau negreșit să plec chiar astăzi ; sînt hotărîtă. Plec cu tatăl meu ; de va fi posibil, plec chiar peste cîteva ore. Acum, totul e pierdut ! Totul e pierdut !

Spunîndu-mi asta, mă privea cu ochii pierduți, rătăciți, și deodată izbucni în lacrimi. O amenința, se pare, o criză de isterie.

— Liniștește-te ! am încercat eu s-o calmez. Eu aș zice, dimpotrivă, că totul merge spre mai bine — ai să vezi... Ce-i cu dumneata, Nastasia Evgrafovna ?

— Nu știu... nu știu ce-i cu mine, murmură ea sufocîndu-se și strîngîndu-mi mîinile fără să-și dea seama. Spune-i...

În clipa aceea se auzi îndărătul ușii din dreapta un foșnet.

Speriată, ea îmi lăsă mîinile și, fără să-și fi isprăvit vorba, fugi pe scară sus.

Am găsit grupul întreg — adică pe unchiu-meu, pe Bahceev și pe Mizincikov — în curtea din fund, lîngă grajduri. O pereche de cai odihniți erau înhămați la caleașca lui Bahceev. Totul era gata pentru plecare și mă așteptau numai pe mine.

— Iată-l că vine ! strigă unchiu-meu zărindu-mă. Ai auzit, dragul meu ? adăugă el cu o expresie ciudată pe față.

Glasul, ochii și toate mișcările lui trădau un amestec de teamă, de zăpăceală, dar și o licărire de speranță totodată. Își dădea seama că în viața sa intervine o schimbare radicală.

Mă puseră la curent imediat cu toate amănuntele. Domnul Bahceev, după o noapte de insomnie, porni de acasă dis-de-dimineată ca să apuce slujba utreniei la biserica minăstirii aflate numai la cinci verste de moșia lui. Cînd să cotească de pe șosea spre mî-

năstire, întâlnești un docar care trecu în goana mare ; în docar îi zări pe Tatiana Ivanovna și pe Obnoskin. Tatiana Ivanovna părea plînsă și cam speriată ; văzîndu-l pe Bahceev, scoase un țipăt, întinzîndu-și mîinile spre el și implorîndu-i parcă apărare — cel puțin astfel reieșea din relatarea acestuia : „...iar el, ticălosul cu barbișon, adăugă Bahceev, stă zgribulit, nici viu, nici mort ; dar degeaba, drăguțele, nu te poți ascunde !“ Fără a sta mult pe gînduri, Stepan Alexeici întoarse iar pe șosea, zorind în goana mare la Stepancikovo ; îi trezi pe unchiul meu, pe Mizincikov și, la urmă, și pe mine. Hotărîră imediat să pornească în urmărirea fugarilor.

— Dar ce zici de Obnoskin, de Obnoskin... spunea unchiul, privindu-mă țintă, ca și cum ar fi vrut să-mi spună și altceva, cine s-ar fi așteptat !

— De la un mizerabil ca el te poți aștepta oricînd la cine știe ce ticăloșie ! strigă Mizincikov, revoltat la culme, și se întoarse pe loc, ferindu-și ochii de privirea mea.

— Ei, ce facem, pornim, sau nu pornim ? Ori aveți de gînd să stăm aici la taclale pînă ne apucă noaptea ? ne somă domnul Bahceev, urcîndu-se în trăsură.

— Pornim, pornim ! se grăbi să-l liniștească unchiul meu.

— Nu e rău că s-a întîmplat asta, unchiule, i-am șoptit eu. Să vezi ce bine se aranjează totul acum !

— Să nu zici o vorbă mare, băiatule... Ah, dragul meu ! cînd mă gîndesc că acum pur și simplu au s-o dea afară drept pedeapsă pentru că nu le-a reușit combinația, înțelegi ? E groaznic, pe cît pot să-mi dau seama !

— Dar bine, Egor Ilici, ne-am hotărît să stăm aici la sușoteală, sau ce naiba ? ! strigă iar domnul Bahceev. Să deshamăm, poate, căluții și să cerem mai bine o gustărică, pînă una alta, ce ziceți : n-ar fi cazul să luăm cîte un păhăruț de votcă, ai ? !

Cuvintele acestea răsunară cu atîta minie sarcastică, încît nu mai era chip să nu urmăim imediat îndemnul furios al domnului Bahceev. Repede ne urcarăm cu toții în trăsură și caii porniră în goana mare.

Un timp, nimeni n-a scos o vorbă. Unchiul, din cînd în cînd, mă privea cu mult înțeles, evitînd totuși să vorbească cu mine de față cu ceilalți. Uneori cădea într-o îngîndurare adîncă, pentru ca deodată să tresară, trezindu-se parcă din ațipeală și să se uite neliniștit în jurul său. Mizincikov părea foarte calm, trăgea tacticos din trabuc și se uita plin de demnitate, cu aerul omului jignit

pe nedrept. În schimb, Bahceev se vînzolea pentru toți. Mormăia sub nas, arunca indignat în jur niște priviri nimicitoare ; roșea, pufnea cu năduf, scuipa mereu într-o parte și nu izbutea nicicum să se liniștească.

— Ești sigur, Stepan Alexeici, că au luat-o spre Mișino ? Întrebă deodată unchiu-meu. Ar fi cam douăzeci de kilometri pînă acolo, adăugă el, adresîndu-mi-se mie ; un sătuc prăpădit de vreo treizeci de suflute, de curînd cumpărat de la foștii proprietari de un funcționar din administrația gubernială. Un cîrcotaș fără pereche ! Cel puțin așa spune lumea ; poate că greșesc. Stepan Alexeici susține că Obnoskin nu putea să plece decît acolo și că acest funcționar îl ajută.

— Dacă vă spun că acolo s-au dus ! răbufni Bahceev aprinzîndu-se iar. Unde naiba în altă parte, decît la Mișino ! Decît că acolo, la Mișino, cinevașilea i-o fi spunînd acum Mitka, nu Obnoskin ! Trei ore încheiate am pierdut pălăvrăgînd în curte !

— N-avea grijă, interveni Mizincikov, îi prindem.

— Da, îi prindem, sigur ! Crezi că stau să te aștepte pe tine ! Caseta o ținea doar în mînă ; s-a dus, să nu mai vorbim de ea !

— Liniștește-te, Stepan Alexeici, liniștește-te ; îi ajungem din urmă, fii pe pace, zise unchiu-meu, n-au avut timp să pună la cale nimic — ai să vezi că așa este.

— N-au avut timp să pună la cale ! îl îngîină furios domnul Bahceev. Ce nu apucă ea să facă, nu te uita că arată așa de blîndă ! „E așa de blîndă, îi auzi înduioșîndu-se pe unii, e așa de blîndă și cuminte !“ adăugă el cu glas subțiat, imitînd, desigur, pe cineva. „A suferit atîta !“ Poftim ce blîndă și cuminte este ! De cuminte ce este, pesemne, a luat-o razna nenorocita asta, arătîndu-ne călcîiele ! Iar tu aleargă pe urmele ei cu limba scoasă de un cot, pornind cu noaptea în cap pe drumuri ! Nu-i chip măcar să se roage în tihnă omul de ziua sfintei sărbători. Ptui !

— Și totuși, nu-i o minoră, am zis eu, nu se află sub tutelă și n-ai cum s-o readuci cu sila, dacă nu vrea să vină. Ce ne facem atunci ?

— Așa este, nici vorbă, încuviință unchiul. Dar sînt convins că o să vrea. Se întoarce, te asigur. I-a cășunat ei acum, așa, aiurea... Cum ne vede însă că apărem, chiar ea va cere s-o ducem înapoi, garantez. Nu se poate, dragul meu, s-o lăsăm chiar așa, la voia întîmplării, să cadă pradă unui nemernic ; e de datoria noastră, ca să zic așa...

— Nu se află sub tutelă ! Auzi ! se oțărî Bahceev, gata să mă sugrume. E proastă, nenisorule, dă în gropi de proastă ce este — nu că n-ai cum s-o întorci fiindcă nu se află sub tutelă. N-am vrut ieri să-ți vorbesc despre ea, dar am intrat dăunăzi din greșeală în camera ei, și ce să văd : juca singură ecoseza, cu pumnii pe șolduri și admirîndu-se în oglindă ! Și gătită — ca în jurnalele de reclame ! Ptui ! și am plecat. Încă de atunci am prevăzut totul, de parcă i-aș fi citit pe frunte.

— De ce s-o judecăm cu atîta asprime ? am încercat eu să atenuez cu oarecare sfială. Se știe doar că Tatiana Ivanovna... nu-i complet sănătoasă.. Sau, mai bine zis, că suferă de o manie... Singurul și adevăratul vinovat este de fapt Obnoskin.

— Nu-i complet sănătoasă ! Poftim de stai de vorbă cu el ! se aprinse iar burduhănosul, roșu de minie. Omul acesta parcă s-a jurat să mă înfurie cu orice preț ! Încă de ieri și-a pus în gînd și s-a jurat ! E proastă, nene, și-o repet, e o proastă sadea, și nu e cum vrei să spui dumneata, că, adică, nu e prea sănătoasă ; din copilărie s-a scrîntit visînd la aventuri amoroase ! Și uite că acum calcă în străchini ; amorul acesta a dus-o pînă la ultima limită. Cît despre ăla cu barbișonul, nici numele nu vreau să i-l aud ! Îmi închipui că a și tulit-o cu bănișorii în buzunar, din-din-din și-și rîde pe sub mustață.

— Crezi într-adevăr că o părăsește imediat ?

— Păi sigur ! Ce nevoie are să care cu dînsul o asemenea comoară ? Ce să facă cu ea ? Îi ia părăluțele, o lasă undeva în drum sub o tufă, urcă în trăsură, și pe-aici ți-e calea ! Iară dumneaei să mai stea nițeluș sub tufă și să miroasă floricele !

— Ei lasă, că prea exagerezi, Stepan, n-o fi chiar așa ! strigă unchiul. De altfel, nu înțeleg de ce te superi atîta ? Mă și mir chiar, uitîndu-mă la tine, Stepan. În definitiv, ce-ți pasă ?

— Dar eu ce sînt, om sau buturugă ? N-am și eu inimă, simțire ? Te înfurii, fără să vrei. Și o spun, poate, de mila ei, din dragoste pentru om... Dracu să mă ia ! Ce nevoie era să mă abat din drumul meu ? Ce caut eu aici ? Ce-mi pasă mie ? Mie, mie, ce-mi pasă ?

Așa se frămînta și se căina domnul Bahceev ; dar eu nu-l mai ascultam, căci gîndul mi-a fugit la aceea pe care o urmăream acum — la Tatiana Ivanovna. Iată pe scurt biografia ei, așa cum am aflat-o ulterior din surse absolut sigure și pe care este bine s-o cunoaștem pentru explicarea acestei aventuri. Rămasă din copilărie orfană, crescută într-o casă străină, neospitalieră, apoi fată

săracă, pe urmă fată trecută de vîrstă, tot săracă, și, în sfîrșit, fată săracă îmbătrînită, Tatiana Ivanovna, de-a lungul vieții sale de mizerie, a băut o cupă plină pînă la refuz de necazuri, de amărăciuni și umilințe, de reproșuri pentru pîinea amară de la masă străină. Fire veselă de felul ei, receptivă și impresionabilă în gradul cel mai înalt, dar și ușuratică, ea a răzbit, la început, cu chiu, cu vai, prin vicisitudinile soartei, ba și rîzînd uneori, zglobie și veselă, cu o copilărească nepăsare; cu timpul, însă, viața a reușit s-o frîngă. Încetul cu încetul, Tatiana Ivanovna deveni palidă și slabă; se făcu irascibilă și supărăcioasă; sensibilitatea ei căpătă tot mai des accente bolnăvicioase și, în cele din urmă, căzu într-o stare de nesfîrșită reverie, întreruptă numai de repetatele crize cu hohote de plîns isteric. Cu cît realitatea o lipsea mai mult de binefacerile vieții, cu atît mai mult se refugia și se consola în lumea închipuirilor sale. Cu cît mai evident și fără putință de întoarcere piereau, ca în cele din urmă să dispară de tot, ultimele sale speranțe de căpetenie, cu atît mai îmbietoare și mai îmbătătoare deveneau visurile ei niciodată realizabile. Bogății nemaiauzite, frumusețe neofilită, logodnici eleganți, bogați, cu titluri nobile, tot prinți și fii de generali, care își păstraseră pentru ea inimile într-o puritate austeră și care mureau la picioarele ei de dragoste nemărginită, și, în sfîrșit, apăsarea *el — el*, întruchipînd idealul ei de frumusețe, toate perfecțiunile posibile, îndrăgostit și pasionat, pictor, poet, fiu de general — toate laolaltă sau pe rînd, toate acestea începură să i se năzare nu numai în visuri, ci aproape aieva. Rațiunea începu să-i slăbească, neputînd rezista asaltului stupefiant al acestor visări tainice și necontenite... Cînd, deodată, soarta îi mai jucă o festă, bătîndu-și joc de ea definitiv. Într-un moment cînd se afla redusă la cea din urmă treaptă a umilirii, în cea mai apăsătoare și tristă ambianță, ca domnișoară de companie a unei doamne bătrîne, morocănoase și arțăgoase, care o găsea vinovată de orice și la fiecare pas, reproșîndu-i orice îmbucătură de pîine, orice zdreanță purtată; ofensată de oricine ar fi vrut s-o facă, fără să aibă pe lume un suflet de om care s-o apere; strivită de apăsarea acestei vieți de chin, dar în același timp transportată în lumea celor mai năstrușnice și înflăcărâte fantezii — iată că primește deodată vestea morții unei rude depărtate, ale cărei rubedenii mai apropiate muriseră de multă vreme (lucru despre care, datorită ușurinței sale, nu se arătase niciodată curioasă să afle); această rudă era un om ciu-

dat, care trăise ca un schimnic undeva foarte departe, într-un colț de țară singuratic și se ocupa discret de frenologie și cămătărie. Și iată că o avere imensă, ca prin minune, îi cade din cer și se așterne în sclipiri de aur la picioarele ei : Tatiana Ivanovna se dovedise a fi singura moștenitoare legală a acestei rude decedate. O sută de mii de ruble în argint i-au venit dintr-o dată. Această ironie a soartei i-a dat ultima lovitură. Cum să nu creadă, așadar, această minte zdruncinată în visurile ei, când ele începeau să se adeverească ? Nici nu-i trebuia mai mult sărmaneii ca să-și piardă și ultima picătură de bun-simț. Copleșită de fericire, ea se transportă cu totul în lumea ei fermecată de fantezii imposibile și năluciri îmbietoare. S-au dus și scrupule, și îndoieli, și stavile pe care le ridică realitatea cu legile ei riguroase și precise ca doi ori doi ! Cei treizeci și cinci de ani ai săi și visurile de o frumusețe orbitoare, răceala tristă a toamnei sale și toate splendorile neasemuite ale unei iubiri nemărginite, departe de a se exclude, sălășluiau în făptura ei într-o bizară îmbinare. De vreme ce visurile i s-au împlinit o dată, de ce nu s-ar realiza și altceva ? De ce să nu apară și *el* ? Tatiana Ivanovna nu mai judeca, ci pur și simplu credea. Dar în așteptarea *lui* — a idealului, cavaleri și logodnici de toate stările și cinurile, cavaleri simpli, militari și civili, grade de infanterie și din garda imperială, demnitari și poeți, voiajați pe la Paris sau trăiți numai la Moscova, cu sau fără barbă, cu sau fără barbișon, spanioli și nespanioli (dar mai ales spanioli) începură să i se năzărească, defilînd zi și noapte într-un convoi impresionant, stîrnind la cei din jurul ei temeri grave ; nu rămăsese decît un pas pînă la ospiciul de nebuni. Toate nălucirile acestea se îmbulzeau în jurul ei, într-un alai strălucit, plin de freamăt tulburător și îmbătat de dragoste. Și aieva, în existența ei cea adevărată, lucrurile se petreceau în același chip fantastic : toți acei asupra cărora își arunca privirea, se îndrăgosteau de ea ; oricine ar trece pe lângă dînsa — era, firește, un cavaler spaniol ; oricare ar fi murit — negreșit, din dragoste pentru ea. Toate acestea, ca un făcut, își găseau confirmarea în ochii ei și prin faptul că începură să-i dea tîrcoale oameni ca Obnoskin, Mizincikov și zeci de alți indivizi, mînați de același țel. Deodată, toată lumea începu să-i intre în voie, s-o lingusească, s-o răsfețe. Departe de sărmana Tatiana Ivanovna gîndul că toate astea se întîmplă din pricina banilor ei. Era absolut convinsă că, la un semn magic, toată lumea devenise bună, veselă, drăguță și binevoitoare. *El* nu apăruse încă în carne și oase ; și cu toate că

nu putea fi nici o îndoială cum că *el* va apărea, viața de toate zilele devenise atît de plăcută, interesantă, îmbietoare, plină de feliurite distracții și delicii, încît mai putea aștepta încă. Tatiana Ivanovna ronțăia zaharicale, culegea petalele plăcerilor, citea romane. Romanele, părăsite, de altfel, chiar de la primele pagini, îi ațîșau și mai mult închipuirea. Nu mai era în stare să-și continue lectura, transportată în lumea visurilor sale chiar de la primele pasagii de cea mai neînsemnată aluzie la dragoste, ba uneori de simpla descriere a localității, a încăperii, a toaletelor. Neîncetat i se aduceau podoabe noi, dantele, pălărioare, bonețele, panglicuțe, eșantioane, mulaje, desene, bomboane, flori, cățelușe. Trei fete își petreceau zilele într-o cameră alăturată cosînd neîncetat, iar domnișoara, de dimineată și pînă seara, ba uneori și noaptea, încerca tot felul de podoabe, învîrtindu-se în fața oglinzii. Părea mai întinerită și se făcuse mai drăguță de cînd îi venise această moștenire. Nici pînă astăzi n-am putut afla cum anume se înrudea cu generalul Krahotkin. Eram convinși că rudenia aceasta fusese o născocire a generăleseii, dornică s-o ia pe Tatiana Ivanovna sub aripa ei ocrotitoare și s-o mărite cu unchiul meu. Domnul Bahceev avea dreptate susținînd că zeul amorului o adusese pe Tatiana Ivanovna la ultima limită ; și ideea unchiului, la vestea dispariției ei cu Obnoskin, de a-i urmări ca s-o aducă înapoi, fie chiar și cu forța, nu era lipsită de rațiune. Incapabilă să trăiască fără tutela cuiva, sărmana fată ar fi căzut ușor pradă vreunui nemernic.

Trecuse de ora nouă, cînd am sosit la Mișino. Era un sătuc sărac, la vreo trei verste depărtare de drumul mare, și ascuns într-un fel de groapă. Șase-șapte izbe țărănești, înnegrite de fum, lăsate pe o rînă și abia acoperite cu paie înnegrite de timp, priveau triste și amărîte la trecători. Nici urmă de grădiniță sau de tufă nu se zărea la cîteva sute de metri împrejur. Doar o singură salcie își lăsase crengile și dormita deasupra unei băltoace verzui, socotită eleșteu. O asemenea reședință, desigur, n-avea cum să facă o impresie prea plăcută Tatianeii Ivanovna. Conacul boieresc era o clădire nouă de lemn, lungă și îngustă, cu șase ferestre la rînd și acoperită în pripă cu paie. Funcționarul-moșier de-abia se instalase aici ca să-și gospodărească domeniul. Curtea nu era încă împrejmuită și numai într-o parte se zărea un început de îngrăditură de nuiele, de pe care nu apucaseră încă să cadă frunzele veștede. Lîngă acest gard se vedea docarul lui Obnoskin. Cădeam

pe capul fugarilor ca trăsnetul din senin. Printr-o fereastră deschisă se auzeau strigăte și plinsete.

Un băiețuș descult, pe care l-am întâlnit la intrare, o luă speriat la fugă. Chiar în prima odaie, pe un divan „turcesc” îmbrăcat într-o husă de cit, fără spetează, ședea cu ochii înroșiți de plîns Tatiana Ivanovna. Văzîndu-ne, scoase un țipăt și-și acoperi fața cu palmele. Lîngă ea stătea în picioare Obnoskin, speriat și jenat, mai mare mila. Se zăpăcise într-atît, încît se repezi să ne strîngă mîinile, ca și cum l-ar fi bucurat nespus sosirea noastră. Prin ușa întredeschisă spre odaia de alături, se zărea o rochie de damă : cineva trăgea cu urechea și se uita printr-o crăpătură nevăzută de noi. Gazdele nu apăreau : s-ar fi zis că lipseau de acasă ; se ascunseseră cu toții.

— Uite-o și pe călătoreala noastră ! ba își mai ascunde fața cu mînuțele ! strigă domnul Bahceev, pătrunzînd o dată cu noi în încăpere.

— Stăpînește-ți entuziasmul, Stepan Alexeici ! Nu crezi că e cam necuviincios, la urma urmei ? Singur Egor Ilici are dreptul să vorbească în cazul de față, iar noi sîntem cu totul străini aici, îl opri tăios Mizincikov.

Unchiul aruncă o privire severă domnului Bahceev, făcîndu-se că nici nu-l observă pe Obnoskin care se repezise să-i strîngă mîna, se apropie de Tatiana Ivanovna, care continua să rămînă cu fața ascunsă, și, cu vocea blîndă și plină de caldă compasiune începu să-i vorbească :

— Tatiana Ivanovna ! Noi cu toții te iubim și te respectăm mult, și de aceea am venit să aflăm de intențiile dumitale. Dorești să vii cu noi la Stepancikovo ? E ziua onomastică a lui Iliușa. Mă-mițica te așteaptă cu nerăbdare, iar Sașenka și cu Nastia, probabil, au plîns toată dimineața, regretînd plecarea dumitale...

Tatiana Ivanovna ridică sfios capul, îl privi printre degete și deodată, izbucnind în lacrimi, se aruncă de gîtul lui.

— Ah, luați-mă, luați-mă de aici, mai repede ! îngăima ea printre lacrimi, mai repede, cît mai repede !

— S-a lăsat ademenită și a sfeclit-o ! strecură printre dinți Bahceev înghiontindu-mă.

— Prin urmare, totul e limpede, zise unchiul sec, adresîndu-se lui Obnoskin și aproape fără să-l privească. Tatiana Ivanovna, brațul dumitale. Pornim !

Îndărătul ușii se auzi un foșnet ; ușa scîrțîi și se deschise mai mult.

— Totuși, îndrăzni să intervină Obnoskin, uitîndu-se cu teamă spre ușa întredeschisă, dintr-un anumit punct de vedere... judecă și dumneata, Egor Ilici... Atitudinea dumitale în casa mea... Și, în sfîrșit, eu te salut, iar dumneata nici n-ai vrut să-mi răspunzi la salut, Egor Ilici...

— Ceea ce ți-ai permis dumneata să faci în casa *mea*, domnule, a fost o faptă urită, a răspuns unchiul meu, uitîndu-se sever la Obnoskin, iar casa aceasta nici nu este a dumitale. Ai auzit doar : Tatiana Ivanovna nu vrea să mai rămînă nici o clipă aici. Ce mai dorești ? Nici un cuvînt, ai auzit ? Nici un cuvînt mai mult, te rog ! Aș vrea să evit orice alte explicații ; de altfel, va fi spre binele dumitale.

La aceste cuvinte, Obnoskin pierdu și ultimele rămășițe de curaj, care-l făcuseră capabil să-și formuleze cumva protestul atît de caraghios, și îndrugă tot felul de nerozii.

— Să nu mă disprețuiești, Egor Ilici, începu el aproape în șoaptă și gata să izbucnească în lacrimi de rușine, întorcînd mereu capul spre ușă, de teamă, probabil, să nu fie auzit acolo ; nu sînt eu de vină, ci mămițica. N-am făcut-o din interes. Egor Ilici, ci numai așa ; bineînțeles, am făcut-o și din interes, Egor Ilici... Dar din porniri nobile, Egor Ilici : aș fi întrebuințat capitalul cu folos... Aș fi ajutat mulți săraci... Am vrut să contribui și eu la progresul culturii contemporane, ba visam chiar să înființez o bursă la universitate... În felul acesta am vrut să-mi gospodăresc averea, Egor Ilici ; să nu crezi că altceva a fost în gîndul meu, Egor Ilici...

Ne simțirăm deodată foarte rușinați cu toții. Pînă și Mizincikov se roși și-și întoarse capul, iar unchiul păru atît de jenat, încît nu mai știa ce să spună.

— Ei bine, ajunge, ajunge ! zise el, în sfîrșit. Liniștește-te, Pavel Semionîci. Ce să-i faci ! Cu oricine se poate întîmpla... Dacă vrei, frate, vino la noi să luăm masa împreună... Voi fi bucuros, bucuros...

Cu totul altfel se manifestă domnul Bahceev.

— Să înființezi o bursă, hai ? zbieră el furios. Nu prea se potrivește cu felul dumitale un asemenea gest ! Te cunosc eu : ești gata să jecmănești pe primul întîlnit... N-are nici nădragi ca lumea și, uitați-vă la el, vrea să înființeze burse ! Poftim, cine vorbește ! Vai de capul tău, pricopsitul ! Cuceritor de inimi simțitoare ! Dar unde-i, mă rog, scumpa dumitale mămițică ? S-a ascuns, desigur ! Să nu-mi zici pe nume dacă nu stă pitită undeva în dosul perdelelor ori sub pat, de frică...

— Stepan, Stepan ! strigă unchiul. Obnoskin se înroși, gata să protesteze, dar înainte de a fi apucat să deschidă gura, ușa se căscă și Anfisa Petrovna în persoană, furioasă, cu ochii scăpărînd și cu fața învinețită de răutate pătrunse în încăpere.

— Ce-i asta ? strigă ea. Ce se petrece aici ? Dumneata, Egor Ilici, dai buzna cu banda dumitale într-o casă onorabilă, sperii doamnele, îl faci aci pe stăpînul !... Cum se numește asta ? Încă n-am căpiat, slavă Domnului, Egor Ilici ! Iar tu, nătărăule ! continuă ea să zbiere, năpustindu-se asupra fiului său, tu ești gata să izbucnești în lacrimi în fața dumnealor ! Mama dumitale este jignită în propria ei casă, iar tu stai cu gura căscată ! Ce fel de tînăr cavalier ești tu, după toate astea ? Ești o cîrpă, nu cavalier, după toate astea !

Dispăruse și gingășia de mamă, și ținuta simandicoasă, și manierele alese de ieri, dispăruse chiar și lornionul. Acum, Anfisa Petrovna apărea în adevăratul ei chip de furie autentică.

Unchiul meu, de cum o văzu pe Anfisa Petrovna, se grăbi s-o ia la braț pe Tatiana Ivanovna și se îndreptă spre ușă. Dar Anfisa Petrovna i se puse îndată în cale.

— N-ai să ieși așa, Egor Ilici ! turui iar. Cu ce drept o silești pe Tatiana Ivanovna să meargă cu dumneata ? Îți pare rău că a scăpat din mrejele voastre murdare, în care ați atras-o, dumneata, mămițica dumitale și idiotul de Foma Fomici ! Ai fi vrut, desigur, să te însori dumneata însuși cu ea, din interese meschine. Scuză-mă, dar aici în privința ei s-au plămădit gînduri mult mai nobile ! Tatiana Ivanovna, văzînd ce se pune la cale în casa voastră împotriva ei, că este sortită pierzaniei, singură și-a deschis sufletul în fața lui Pavlușa. L-a rugat, ca să zic așa, s-o salveze din mrejele voastre ; a fost nevoită să fugă din casa voastră noaptea — uite cum stau lucrurile ! Uite unde, în ce hal ați adus-o ! Așa este, Tatiana Ivanovna ? Iar dacă este așa, cum îndrăznești dumneata să năvălești cu o bandă întreagă într-o casă nobilă de oameni onorabili și să iei cu forța pe o fată distinsă, cu toate strigătele și lacrimile ei ? Nu permit așa ceva ! Nu permit ! N-am înnebunit încă !... Tatiana Ivanovna va rămîne aici, pentru că asta-i dorința ei ! Să mergem, Tatiana Ivanovna, n-ai de ce să-i ascuți : ei sînt dușmanii dumitale, și nu prieteni ! Nu-ți fie teamă, vino cu mine ! Îi dau eu afară îndată !...

— Nu ! nu ! strigă speriată Tatiana Ivanovna, nu vreau, nu vreau ! Ce fel de soț va fi el ? Nu vreau să mă mărit cu fiul dumitale ! Nu-l vreau de soț !

— Nu vrei ? ți-pă Anfisa Petrovna înăbușindu-se de furie. Nu vrei ? Ai venit aici, și acum nu vrei ? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să ne înșeli pe noi ? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să-i dai cuvîntul, să fugi cu el noaptea, stăruind chiar dumneata. și ne-ai băgat în încurcătură și în cheltuieli ? Fiul meu poate că a pierdut o partidă onorabilă din cauza dumitale ! A pierdut, poate, o zestre de zeci de mii din cauza dumitale ! Nu ! Ai să plătești, chiar acum trebuie să plătești ! Avem dovezi ! Ai fugit noaptea...

Sfîrșitul acestei tirade nu l-am mai ascultat. Cu toții deodată l-am înconjurat pe unchiul și am înaintat zid împotriva Anfisei Petrovna, răzbind afară. Trăsura a tras îndată în fața pridvorului.

— Așa procedează numai niște oameni necinstiți, niște ticăloși ! zbiera Anfisa Petrovna din pragul ușii, ajunsă în culmea furiei. Vă reclam ! Veți plăti... Te duci într-o casă necinstită, Tatiana Ivanovna ! Nu te poți mărita cu Egor Ilici ; chiar sub nasul dumitale el are o întreținută, pe guvernanta aceea !...

Stăpînindu-și mînia, palid, mușcîndu-și buza, unchiul se grăbi s-o așeze pe Tatiana Ivanovna în trăsură. Am trecut de cealaltă parte a trăsुरii, așteptînd momentul ca să mă urc și eu ; deodată, m-am pomenit însă cu Obnoskin, care m-a prins de mînă.

— Îngăduie-mi cel puțin să mă bucur de prietenia dumitale ! mi-a zis el, strîngîndu-mi cu putere mîna. Avea fața răvășită de cea mai deplorabilă deznădejde.

— Cum adică, de prietenia mea ? i-am zis eu punînd piciorul pe scărița trăsुरii.

— Așa ! Încă de ieri mi-am dat seama că ești un om cult. Să nu mă judeci rău... Pe mine, de fapt, m-a îndemnat mămițica, eu n-am nici un amestec. Înclinațiile mele sînt mai mult pentru literatură — te asigur ; iar toate astea sînt scorniri de ale mămițicăi...

— Te cred, te cred, adio !

Ne așezărăm cu toții și caii porniră în galop. Țipetele și blestemele Anfisei Petrovna se auziră încă mult timp din urmă, iar la toate ferestrele casei se arătară la un moment dat niște fețe necunoscute, privindu-ne cu o curiozitate sălbatică.

Acum, eram în trăsură cinci persoane, dar Mizincikov trecuse pe capră, cedîndu-și locul domnului Bahceev, care era așezat în fața Tatiane Ivanovna. Tatiana Ivanovna se arăta foarte mulțumită de faptul că am scos-o de acolo, dar continua să lăcrămeze. Unchiul, pe cît se pricepea, căuta s-o consoleze. El părea trist și îngîndurat : se vedea că vorbele turbate ale Anfisei Petrovna despre

Nastenka îl apăsau dureros și greu pe inimă. De altfel, drumul de întoarcere s-ar fi încheiat în deplină liniște, dacă nu-l aveam între noi pe domnul Bahceev.

Așezat în fața Tatianei Ivanovna, el nu-și mai găsea astîmpăr ; nu putea privi calm în fața lui ; mereu se răsucea pe locul său, roșea pînă la urechi, întorcea niște ochi fioroși ; mai ales cînd unchiul începea s-o consoleze pe Tatiana Ivanovna, grăsunul părea că începe să clocotească și mîriia ca un buldog întăritat. Unchiul meu îl privea cu teamă. În sfîrșit, Tatiana Ivanovna, observînd dispoziția neobișnuită a vecinului său din față, îl privi țintă de cîteva ori ; pe urmă își plimbă privirea pe fețele noastre, zîmbi și deodată, apucîndu-și umbreluța, îl lovi grațios pe domnul Bahceev peste umăr.

— Nebunule ! zise ea cu cea mai fermecătoare cochetărie și își acoperi îndată fața cu evantaiul.

Gestul acesta a fost ca o picătură ce a umplut peste margini paharul.

— Cu-u-um ? răcni grăsunul. Ce-ai spus, madam ? Acum m-ai ales pe mine drept țintă !

— Nebunule ! Nebunule ! repeta Tatiana Ivanovna și deodată izbucni în hohote, bătînd din palme.

— Oprește ! strigă Bahceev vizitiului, oprește !

Trăsura se opri. Bahceev dădu să coboare în grabă din trăsură.

— Dar ce-i cu tine, Stepan Alexeici ? Încotro ? strigă unchiul meu mirat.

— Îmi ajunge, sînt sătul pînă-n gît ! a răspuns grăsunul, tremurînd de indignare. Ducă-se naibii toate pe lumea asta ! Sînt prea bătrîn, madam, ca să mă ispitești cu amoruri. Mai bine rămîn aici, în drum, să mor în liniște ! Adio, madam, „*Coman vu porte vu ?*“ *

Și, într-adevăr, porni înainte pe jos. Trăsura îl urma la pas.

— Stepan Alexeevici ! strigă în sfîrșit unchiul, pierzîndu-și răbdarea, nu face pe caraghiosul, ajunge, urcă-te în trăsură ! Întîrziem prea mult.

— N-aveți decît să porniți înainte ! a răspuns Stepan Alexeevici sufocîndu-se de mers, pentru că din cauza obezității se dezvățase să umble pe jos.

* În text scris fonetic. Corect în limba franceză : *Comment vous portez-vous ? — Cum o mai duceți ?*

— Dă-i drumul la trap ! strigă Mizincikov vizitiului.

— Ce faci, ce faci, oprește !... dădu să strige unchiul, dar trăsură își luase zborul. Mizincikov nu greșise : rezultatul intervenției lui se văzu îndată.

— Stai ! Stai ! se auzi în urma noastră zbieretul desperat al lui Bahceev. Oprește, tilharule ! Oprește, asasinule !...

În sfârșit, grăsunul apăru, obosit, suflînd greu, cu fața transpirată, cu gulerul descheiat și cu șapca în mîină. Tăcut și încruntat, se urcă în trăsură și se așeză pe locul meu, pe care m-am grăbit să i-l cedez ; astfel, n-o mai avea în față pe Tatiana Ivanovna, care în timpul acestei scene se prăpădea de rîs, bătea din palme și tot restul drumului nu putea să-l privească calmă pe Stepan Alexeievici. Acesta însă n-a mai scos nici un cuvînt și cu încăpățîinare se uita tot timpul cum se învîrtește roata dinapoi a trăsurii.

Am ajuns la Stepancikovo pe la amiază. Coborînd din trăsură, m-am dus direct în pavilionul meu, unde imediat apăru Gavrilă cu ceaiul. M-am grăbit să-l descos pe bătrîn asupra celor ce s-au mai petrecut între timp la conac, dar imediat apăru și unchiul, poruncindu-i lui Gavrilă să iasă.

II

NOUTĂȚILE

— Am trecut pe la tine numai pentru o clipă, începu el grăbit, ca să-ți comunic... Am aflat totul. Nici unul dintre ei n-a fost astăzi la biserică, afară de Iliușa, Sașa și Nastenka. Se zice că mama a avut iar o criză groaznică de convulsii. I-au făcut frecții ; deabia au readus-o în fire. Acum s-a luat hotărîrea să mergem la Foma, m-au chemat și pe mine. Dar nu știu, să-l felicit sau nu de ziua onomastică — e o chestiune importantă ! Și apoi, nici nu-mi închipui cum vor reacționa ei la trăsnaia aceasta. E ceva îngrozitor, Serioja. Presimt parcă...

— Dimpotrivă, unchiule, m-am grăbit, la rîndu-mi, să-l liniștesc, totul merge de minune. Acum în orice caz nu poți să te căsătorești cu Tatiana Ivanovna — e ceva, nu ? Am vrut încă pe drum să ți-o spun.

— Să zicem că așa este, dragul meu, dar nu e ceca ce ar trebui să fie ; harul Domnului, firește, s-a arătat în toate astea, cum zici tu ; dar nu mă gîndesc la asta... Sărmana Tatiana Ivanovna ! Ca să vezi ce istorii se pot întîmpla cu dînsa !... Mare ticălos e acest Obnoskin ! De altfel, ce să mai vorbim despre el ? Parcă n-aș fi făcut o ticăloșie asemănătoare și eu, dacă mă însuram cu ea ?... Dar nu-i vorba despre asta... Ai auzit ce-a strigat adineauri despre Nastia, mizerabila aceea de Anfisa ?

— Am auzit, unchiule. Și acum cred că îți dai seama că trebuie neapărat să te grăbești.

— Negreșit, și cît mai neîntîrziat. A sosit momentul cel solemn. Numai că aseară nu ne-am gîndit la un singur lucru, din pricina căruia m-am chinuit, frămîntîndu-mă toată noaptea : va consimți ea oare să se mărite cu mine ? E o întrebare !

— Ce întrebare-i asta, unchiule ? Doar ți-a spus că te iubește...

— Așa e, dragul meu, dar a și adăugat îndată : „N-am să mă mărit niciodată cu dumneata“.

— Vai, unchiule ! Așa se spune totdeauna ; de altfel, și situația astăzi e cu totul alta.

— Așa crezi ? Nu, nu, dragă Serghei, chestiunea aceasta e foarte, foarte delicată ! Hm !... Un lucru curios, totuși : deși m-am chinuit toată noaptea, inima nu înceta să-mi bată de fericire... Ei, te las, deocamdată ; trebuie să mă grăbesc, căci mă așteaptă acolo ; sînt în întîrziere. Am trecut pe la tine ca să schimbăm cîteva vorbe. Dumnezeuule mare ! strigă el reîntorcîndu-se, am uitat să-ți spun principalul ! Știi că i-am scris lui Foma ?

— Cînd ?

— Astă-noapte ; iar dis-de-dimineată i-am trimis scrisoarea prin Vidopleasov. Am expus, dragul meu, totul pe două foi, i-am povestit de-a fir a păr, sincer, deschis, cinstit — într-un cuvînt, că trebuie, adică, negreșit trebuie — mă înțelegei ? — s-o cer pe Nastenka în căsătorie. L-am implorat să nu povestească despre înțilnirea noastră din parc, apelînd la noblețea lui sufletească ca să mă ajute intervenind pe lîngă mămițica. Nu m-am priceput, bineînțeles, să scriu în cuvinte frumoase, dar am scris din toată inima și, ca să spun așa, în cuvinte stropite cu lacrimi...

— Și ? Ți-a dat vreun răspuns ?

— Deocamdată nu ; dar adineauri, cînd ne pregăteam să plecăm în urmărire, l-am înțilnit în antreu în ținută de noapte, în papuci și cu tichie pe cap — doarme totdeauna cu tichia pe

cap — se ducea să ia puțin aer probabil. Nu mi-a adresat nici un cuvînt, nici nu s-a uitat la mine. I-am căutat ochii, așa, de jos, — nimic !

— Unchiule, nu te încrede în el ; nu te poți aștepta din partea lui decît la cine știe ce mîrșăvie.

— Nu, nu, dragul meu, greșești ! protestă unchiu-meu dînd din mîini. Sînt sigur de el. De altfel, e ultima mea speranță. Va înțelege el, își va da seama. E mofturos, arțăgos — nu zic ba ; dar cînd are ocazia să-și arate noblețea sufletească, e de nerecunoscut, se luminează la chip ca o perlă... Exact, ca o perlă. Spui așa, fiindcă tu, Serghei, nu l-ai văzut niciodată în momentele lui de nobilă generozitate... și totuși, Dumnezeuule ! Dacă se apucă într-adevăr să-mi divulge taina de aseară... Ei bine, nici nu vreau să mă gîndesc ce va fi atunci, Serghei ! În cine să te mai încrezi atunci, ce mai rămîne atunci demn de crezare pe lumea asta ? Nu, nu, este exclus ca el să facă asemenea ticăloșie. Nici n-aș merita să stau alături de el ! Nu da din cap, dragul meu ; este purul adevăr — nu merit !

— Egor Ilici ! Mămîțica e îngrijorată în privința matală, se auzi de jos vocea neplăcută a domnișoarei Perepelițina, care apucase probabil să tragă cu urechea prin fereastra deschisă și auzise toată conversația. Ești căutat prin toată casa și nu te putem găsi nicăieri.

— Vai de mine, am întîrziat ! Am dat de dracu ! se agita unchiul. Dragul meu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog îmbracă-te și vino numaidecît acolo ! Doar pentru asta venisem pe la tine, ca să te iau... Vin, vin, Anna Nilovna, vin îndată !

Rămas singur, mi-am adus aminte de întîlnirea mea cu Nastenka și eram bucuros că nu i-am povestit nimic despre asta unchiului, căci l-aș fi indispus și mai mult. Presimțeam o mare furtună și nu vedeam cum va reuși unchiul să treacă peste toate piedicile și s-o ceară pe Nastenka în căsătorie. Repet : cu toate că eram absolut convins de noblețea lui sufletească, fără să vreau mă îndoiam de reușită.

Dar trebuia să mă grăbesc. Mă consideram dator să-i vin în ajutor și de aceea m-am apucat îndată să mă schimb ; dar cu toate eforturile mele să fiu gata cît mai repede, dorința de a mă prezenta cît mai corect îmbrăcat mă făcu să mai zăbovesc. Intră Mizincikov.

— Am venit să te iau. Egor Ilici te roagă să vii neîntîrziat.

— Să mergem.

Eram gata îmbrăcat și am pornit.

— Ce mai e nou pe acolo ? l-am întrebat eu pe drum.

— Sînt adunați cu toții la Foma, a răspuns Mizincikov. Contrar obiceiului, el nu pare să fie capricios astăzi, e cam îngîndurat și vorbește puțin, printre dinți. L-a sărutat chiar pe Iliușa, ceea ce a avut darul să-l entuziasmeze pe Egor Ilici. Mai deunăzi, înștiințase prin Perepelițina să nu i se prezinte felicitări de ziua lui onomastică și că a vrut numai să-i pună pe toți la încercare... Bătrîna, deși mereu duce la nas flaconul cu eter, pare liniștită, pentru că îl vede și pe Foma liniștit. Despre istoria de adineauri, cu urmărirea, nimeni nu amintește nici un cuvînt, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat ; tac cu toții, pentru că tace Foma. Toată dimineața n-a lăsat pe nimeni să intre la el, cu toate că bătrîna, în lipsa noastră, l-a implorat în numele tuturor sfinților să treacă pe la dînsa ca să facă sfat, ba a încercat chiar să pătrundă în camera lui, zgîlțîind din răspuțeri ușa ; el însă se încuiase și răspundea că se roagă pentru tot neamul omenesc, sau ceva în felul acesta. Cred că pune la cale o nouă urzeală : îl cunosc eu după expresia feței. Cum Egor Ilici nu e în stare să deslușească nimic pe fața lui, în clipa aceasta este entuziasmat de blîndețea lui Foma Fomici : ca un copil ! Iliușa cîcă i-a pregătit niște versuri, iar pe mine m-au trimis să te aduc acolo.

— Dar Tatiana Ivanovna ?

— Ce-i cu Tatiana Ivanovna ?

— E și dînsa acolo ? Împreună cu ceilalți ?

— Nu ; a rămas în camera ei, răspunse cu asprime Mizincikov. Se odihnește și plînge. I-o fi poate și rușine. Acuma mi se pare că e la dînsa... guvernanta aceea. Dar, ce-i asta ? Parcă se apropie furtuna. Uită-te la cer !

— Da, vom avea furtună, încuviințai eu, privind norul întunecat ce se întindea tot mai mult pe bolta cerului.

Tocmai urcam pe terasă.

— Ce zici de Obnoskin, ai ? am adus vorba, neputîndu-mă stăpîni, ca să văd ce spune în privința asta Mizincikov.

— Să nu-mi amintești de el ! Nici nu vreau să aud despre acest ticălos ! strigă el, oprindu-se brusc, roșu ca racul și bătînd cu piciorul în pămînt. Un prost ! Un tembel ! Să ratez din cauza lui o asemenea afacere extraordinară, să-mi văd compromisă ideea atît de strălucită ! Ascultă : eu sînt un dobitoc, bineînțeles că n-am prins mișcarea — recunosc solemn tîmpenia mea

și poate că tocmai asta voiai să auzi : că-mi recunosc greșeala. Dar îți jur, dacă s-ar fi priceput să ducă totul la bun sfârșit, l-aș fi iertat poate ! Un neghiob, un nătărău fără pereche ! Și cum naiba sînt tolerați în societate asemenea oameni ! Păi, ăștia sînt buni de trimis în Siberia, în deportare, la ocnă ! Ei bine, nu mă las ! N-o să mă ducă ei ! Acum cel puțin am căpătat experiență și vom mai vedea cine cîștigă la urmă. Mi-a venit o altă idee... Cred că vei fi de acord că n-aș putea să renunț numai pentru că un nerod oarecare mi-a furat ideea și n-a știut s-o aplice ? Ar fi și nedrept ! De altfel, această Tatiană trebuie neapărat să se mărite — aceasta e menirea ei. Și dacă nimeni pînă acum n-a băgat-o într-un ospiciu, e o dovadă că ar putea fi încă luată de nevastă. Să-ți spun ce idee mi-a venit...

— Ai să mi-o spui, probabil, mai tîrziu, îl întrerupsei eu, căci iată că am și ajuns.

— Bine, bine, mai tîrziu ! răspunse Mizincikov, strîmbîndu-și gura într-un zîmbet convulsiv. Acum... Dar încotro o iei ? Ți-am spus doar : direct la Foma Fomici ! Vino după mine ; n-ai mai fost la el. Ai să asiste la o nouă comedie... Așa merge treaba aici — din comedie în comedie...

III

ONOMASTICA LUI ILIUȘA

Foma ocupa două camere mari, splendide ; pînă și zugrăveala și mobila erau mai frumoase decît în celelalte odăi. Un confort desăvîrșit îl înconjura pe marele om. Pereții erau îmbrăcați în tapițerii noi, admirabile, perdele multicolore de mătase atîrnau în fața ferestrelor. Covoarele, oglinzile venețiene, căminul, mobilierul comod și elegant, totul atesta grijă și o atenție afectuoasă din partea gazdelor. Glastre cu flori înfrumusețau pervazul ferestrelor și măsuțele rotunde de marmură așezate în față. În mijlocul cabinetului se afla o masă de scris imensă acoperită cu postav roșu, toată ticsită de cărți și manuscrise. Un serviciu de scris splendid, din bronz, cu sumedenie de penițe, îngrijite de Vidopleasov — avea menirea să demonstreze intensă activitate cerebrală a lui Foma Fomici. În treacăt fie spus, în cei aproape opt ani cît a stat

aici, Foma n-a reușit să scrie nimic cît de cît vrednic de menționat. Mai tîrziu, după ce părăsi acest pămînt pentru o lume mai bună, am cercetat manuscrisele rămase după el și ne-am convins că toate erau niște ineptii nemaipomenite. S-a găsit, de pildă, începutul unui roman istoric a cărui acțiune urma să se petreacă la Novgorod în secolul al VII-lea ; un poem monstruos : *Anahoretul în țintirim*, scris în versuri albe ; o polologhie absurdă despre însemnătatea și însușirile țaranului rus și despre felul cum trebuie tratat ; și, în sfîrșit, povestirea : *Contesa Vlonskaia*, din viața selectă mondenă, de asemeni neterminată. Altceva nimic. Și cînd te gîndești că acest Foma Fomici îl obliga pe unchiul meu să cheltuiască anual sume importante pentru cărți și reviste ! Multe din ele însă rămîneau cu paginile netăiate, în timp ce eu, mai tîrziu, l-am surprins de multe ori pe Foma la lectura romanelor lui Paul de Kock ²³, pe care le ascundea cu grijă de ochii vizitatorilor. În peretele din spate al cabinetului se afla o ușă cu geamuri, care dădea în curtea conacului.

Eram așteptați. Foma Fomici ședea într-un fotoliu comod, îmbrăcat într-o redingotă cu poalele lungi pînă pe la călcîie, dar tot fără cravată. Părea într-adevăr cam tăcut și îngîndurat. La intrarea noastră, își arcui ușor sprîncenele și mă privi scrutător. L-am salutat înclinîndu-mă, la care el mi-a răspuns cu o înclinare rezervată din cap, deși destul de politicoasă. Bunica, văzînd că Foma Fomici se arată atît de binevoitor, îmi adresă un zîmbet și dădu de cîteva ori din cap. Sărmana nici nu se așteptase în dimineața aceea că odorul ei va primi atît de calm vestea despre „cazul“ cu Tatiana Ivanovna și de aceea se bucura nespus, deși de dimineață trecuse într-adevăr printr-o serie de crize și de leșinuri. În spatele scaunului ei stătea ca de obicei domnișoara Perepelițina, cu buzele strînse într-o dungă subțire, frecîndu-și mîinile osoase cu un zîmbet acru și răutăcios pe față. Lîngă generăleasă mai ședea și două bătrîne oploșite și protejate ca fiind de familie bună de nobili scăpătați, veșnic tăcute. Mai erau acolo și o călugăriță pripășită în dimineața aceea, precum și o moșiereasă vecină, femeie în vîrstă, la fel de tăcută, care de la slujba liturghiei venise s-o felicite pe generăleasă cu ocazia sărbătorii. Mătușa Praskovia llinișna se retrăsese undeva într-un colț, privind cu nelișițe cînd la Foma Fomici, cînd la mămițica. Unchiu-meu ședea într-un fotoliu, o bucurie vie îi strălucea în ochi. În fața lui stătea Iliușa într-o bluză roșie de sărbătoare, cu părul încîrlion-

țat, draguț ca un îngeraș. Sașa și Nastenka îl învățaseră în ascuns niște versuri, pe care urma să le recite spre bucuria tatălui său și ca dovadă a succeselor la învățătură. Unchiul aproape că lăcrăma de fericire : blindețea neașteptată a lui Foma, buna dispoziție a generăleseii, onomastica lui Iliușa, poezia — toate acestea îl entuziasmaseră și de aceea ceruse solemn să fiu chemat și eu, ca să ia parte toată lumea la momentele acestea de fericire generală și să aud și eu recitarea lui Iliușa. Sașa și Nastenka, intrînd în urma noastră, se opriră lingă Iliușa. Sașa nu mai putea de ris și în clipa aceea se simțea fericită ca un copil. Privind-o, începu să zîmbească și Nastenka, deși, în general, părea palidă și deprimată. Era singura care o întîmpinase și o liniștise pe Tatiana Ivanovna, întoarsă din călătoria ei și la care stătuse pînă acum. Iliușa, radios la culme, nu se putea reține ca să nu rîdă și el privindu-și învățătoarele. Aveam impresia că tustrei pregătiseră o glumă plină de haz pe care urma s-o joace... Cît p-aci era să uit de Bahceev. Acesta ședea pe un scaun ceva mai deoparte, tot supărat și roșu la față, tăcut și morocănos, își sufla mereu nasul și în general oferea o priveliște destul de sumbră în cadrul acesta de sărbătoare familială. Pe lingă el țopăia Ejevikin care, de altfel, avusese grijă să treacă pe la toți, sărutînd mîna generăleseii și moșiereseii musafire, șoptind ceva domnișoarei Perepelițina, înconjurîndu-l de atenții pe Foma Fomici — într-un cuvînt, era prezent peste tot. Aștepta și el cu multă simpatie recitarea lui Iliușa, iar la apariția mea se repezi să mă salute cu numeroase plecăciuni, în semn de cel mai mare respect și devotament. Nu părea de loc că venise pentru a-și apăra fiica și a o lua de tot din Stepancikovo.

— Iată-l ! a strigat bucuros unchiul zărindu-mă în ușă. Iliușa a pregătit niște versuri, dragul meu, ca să vezi ce surpriză neașteptată ! Sînt pur și simplu uimit și de aceea am trimis să te cheme ca să auzi și tu recitarea lui... Așază-te lingă mine ! Să ascultăm. Foma Fomici, recunoaște, frate, că tu i-ai povățuit, ca să mă bucure pe mine, bătrînul ! Jur că așa este !

Faptul că pînă și unchiul vorbea pe tonul acesta în încăperea lui Foma, era, desigur, o dovadă că totul este în ordine. Spre nenorocirea lui, însă, unchiul era incapabil de a ghici ceva după expresia feței omului, cum s-a exprimat Mizincikov ; iar uitîndu-mă la Foma, a trebuit să fiu de acord, fără să vreau, că Mizincikov avea dreptate și că ne puteam aștepta la vreo ieșire din partea lui...

— Nu te gîndi la mine, colonele, a răspuns Foma cu o voce slabă, cu aerul omului care iartă totul dușmanilor săi. Surpriza, bineînțeles, este lăudabilă : e o dovadă de sensibilitate și bună creștere din partea copiilor dumitale. De altfel, și versurile sînt folositoare, chiar și pentru recitări... Personal însă, am fost preocupat de cu totul altceva în dimineața aceasta, Egor Ilici : am înălțat rugi... o știi prea bine... Dar sînt gata să ascult și versuri.

Între timp, l-am felicitat pe Iliușa și l-am sărutat.

— Firește, Foma, firește, scuză-mă ! Uitasem... Deși sînt convins de prietenia ta, Foma ! Sărută-l încă o dată, Serioja ! Uită-te ce băiat mare s-a făcut ! Ei, hai, începe, Iliușka ! Despre ce este vorba ? Probabil vreo odă solemnă din Lomonosov ?

Și unchiul se umflă în pene. De abia reușea să stea locului de nerăbdare și bucurie.

— Ba nu, tăticule, nu-i din Lomonosov, a precizat Sașenka, stăpînindu-și cu greu rîsul. Întrucît ai fost militar și ai luptat împotriva dușmanului, Iliușa a învățat o poezie despre lupte... Asediul Pambei, tăticule.

— Asediul Pambei ? Nu prea țin minte ! Ce fel de Pamba ? Tu știi, Serioja ? Ceva eroic, probabil.

Și unchiul arboră un aer și mai solemn.

— Începe, Iliușa ! comandă Sașenka.

De nouă ani Pedro Gomez...²⁴

Începu Iliușa cu glăsciorul lui limpede și melodios, fără virgule sau puncte, cum spun de obicei copiii mici versurile învățate pe de rost :

*De nouă ani Pedro Gomez
Asediază cetatea Pamba
Hrănindu-se doar cu lapte.
Și toată oastea lui don Pedro,
Cei nouă mii de castelani,
Respectîndu-și jurămintul
Nici pîine nu mănîncă,
Ci beau doar numai lapte.*

— Cum ? Ce-i asta ? Cum vine asta, numai lapte ? strigă unchiul privindu-mă nedumerit.

— Zi mai departe, Iliușa, porunci Sașenka.

*Zi de zi don Pedro Gomez
Își plinge neizbînda,
Ferindu-și fața în pelerină.
Începe, iată, anul zece,
Hainii mauri jubilează ;
Iar din oastea lui don Pedro
N-au rămas în totul
Decît nouăsprezece oameni...*

— Dar e o bazaconie ! zise unchiul îngrijorat. Așa ceva e cu neputință ! Nu se poate să rămînă numai nouăsprezece oameni dintr-o oaste întreagă, cînd de fapt fusese un corp întreg de armată ! Ce-o fi însemnînd asta, dragul meu ?

Aci însă, neputînd să se mai stăpînească, Sașa izbucni într-un rîs sincer și vesel de copil amuzat ; și cu toate că nu prea era cine știe ce de rîs, nu se putea să nu rîzi și tu privind-o.

— Sînt niște versuri hazlii, tăticule, strigă ea, bucurîndu-se grozav de născocirea ei ștregărească. Așa le-a scris poetul, aume ca să rîdă toată lumea, tăticule.

— Aha ! Versuri hazlii, va să zică ! se dumiri unchiul cu fața înșeninată, comice adică ! De-aia mă uit eu... firește, firește — versuri glumețe ! Și au mult haz, foarte mult haz ; și-a omorît oastea cu hrana de lapte, pe baza unui jurămint oarecare ! De, cine l-a pus să facă asemenea jurăminte ! Foarte spiritual, nu-i așa, Foma ? Să vezi, mămițico, sînt niște versuri comice, pe care uneori le scriu stihuiitorii, nu-i așa, Serghei, se scriu și de-astea ? Au haz ! Ei, hai, Iliușa, și ce urmează mai departe ?

*Nouăsprezece oameni !
Don Pedro Gomez îi adună
Și le spune : „Cei nouăsprezece !
Cu steagurile desfășurate,
Sunînd din trîmbițe și cornuri
În plesnet de chimvale,
Plecăm îndată de la Pamba !
Deși n-am luat cetatea,
Dar putem jura cu toții
Pe conștiință și onoare,
Că nici unul n-am călcat
Jurămîntul dat :*

*Nouă ani de-a rîndul,
N-am mîncat altceva
Decît numai lapte !*

— Ce guguman ! Şi-a găsit consolarea ! a intervenit iar unchiul meu. Auzi, nouă ani n-a băut decît numai lapte !... Mare virtute, n-am ce zice ! Mai bine dădea cîte un berbec la fiecare, mîncă şi el, şi oamenii, şi nu-i lăsa să moară ! Foarte bine, admirabil ! Văd, văd şi eu acum : e o satiră sau... cum se mai spune — alegorie, nu-i aşa ? Pe seama vreunei căpetenii străine, probabil, adăugă unchiul, uitîndu-se la mine cu ochii mijîţi şi cu sprîncenele încruntate într-un efort serios de gîndire — cum crezi ? Bineînţeles, e o satiră inofensivă, elegantă, care nu jigneşte pe nimeni ! Admirabil ! Admirabil ! Şi mai ales elegantă ! Ei hai, Iliuşa, continuă ! Ştrengăriţelor, ştrengăriţelor ! adăugă el uitîndu-se înduioşat la Saşa, iar pe furiş şi la Nastenka, care zîmbea îmbujorată la chip.

*Încurajaţi de acest logos,
Cei nouăsprezece castelani,
Legănîndu-se pe cai,
Strigară cu glasuri istovite :
„Santo Iago Compostello !
Onoare şi glorie lui don Pedro !
Cnoare şi glorie Leului Castiliei !”
Iar capelanul său, Diego,
Zise aşa printre dinţi :
„Dacă eu aveam comanda oastei,
Aş fi dat un jurămint
Să mănînc numai carne la frigare,
Şi să beau numai pedro-himenez !”*

— Ei vedeţi ! Ce v-am spus eu ? strigă unchiul bucuros la culme. Un singur om deştept s-a găsit în toată oastea, dar şi ăla era un capelan ! Ce înseamnă la ei capelan, Serioja, căpitan sau ce ?

— Un călugăr, faţă bisericească, unchiule.

— A, da, da ! capelan, capelan ? Ştiu, îmi aduc aminte ! am citit parcă despre aşa ceva în romanele scriitoarei Radcliffe. Sînt mai multe ordine, mi se pare... Benedictinii, sau aşa ceva. Există benedictini ?...

— Există, unchiule.

— Hm ... Așa mi-am zis și eu. Mai departe, Iliușa ? Ce mai urmează ? Admirabil, admirabil !

Auzind aceasta, don Pedro Gomez

A zis în hohote de ri :

„Să i se dea îndată un berbec barosan,

Căci a spus o glumă grozavă...”

— Și-a găsit momentul să ridă ! Mare guguman ! Până și lui însuși i-a venit să ridă ! Un berbec, hai ? Deci aveau și berbeci ; și de ce nu i-or fi mâncat ? Ei, și mai departe, Iliușa ! Admirabil, admirabil ! Foarte spiritual !

— Păi, s-a terminat, tăticule !

— Așa ? S-a terminat ! Într-adevăr, ce putea să mai urmeze după toate astea — nu-i așa, Serghei ? Foarte bine, Iliușa ! Ai spus-o admirabil ! Sărută-mă, puiule ! Dragul meu băiat ! Dar cine a fost cu ideea : tu, Sașa ?

— Ba nu, Nastenka. Într-o zi, am citit aceste versuri și atunci Nastenka a spus : „Ce versuri caraghioase, să-l punem pe Iliușa să le învețe și să le recite de ziua lui onomastică. Să vezi ce haz va fi !

— Așadar, ideea a fost a Nastenkăi ? Îți mulțumesc, îți mulțumesc, biigui unchiul roșindu-se brusc ca un copil. Sărută-mă încă o dată, Iliușa ! Sărută-mă și tu, strengărițo, zise el înduioșat îmbrățișînd-o pe Sașenka și uitîndu-se înduioșat în ochii ei.

— Așteaptă, Sașurka, vei fi și tu onomastică, adăugă el, neștiind parcă ce să mai spună de bucurie.

Mă adresai Nastenkăi, întrebînd-o cine este autorul versurilor ?

— Da, da ! Ale cui sînt versurile ? se agită unchiu-meu. Trebuie să le fi scris un poet inteligent, nu-i așa, Foma ?

— Hm !... făcu Foma.

În tot timpul recitării un zîmbet batjocoritor nu dispăru o clipă de pe buzele lui.

— Nu-mi mai aduc aminte, răspunse Nastenka, sfios, uitîndu-se la Foma Fomici.

— Le-a scris domnul Kuzma Prutkov, tăticule, și au fost publicate în *Sovremennik* ! sări Sașenka.

— Kuzma Prutkov ! Nu cunosc, mormăi unchiu-meu. Pe Pușkin îl cunosc !... De altfel, se vede că este un poet capabil, nu-i așa, Serghei ? Și mai ales cu însușiri nobile — e limpede !

Poate chiar și olișer... Bravo lui ! Și ce revistă grozavă este acest *Socremennik* ! Trebuie să ne abonăm negreșit dacă are asemenea colaboratori... Îmi plac poezii ! Buni băieți ! Orice îți descriu în versuri ! Ții minte, Serghei, am cunoscut la tine, la Petersburg, un scriitor. Avea și un nas cu totul deosebit... Zău !... Ce-ai spus, Foma ?

Foma Fomici, pe care-l umfla tot mai mult râsul, începu să chicotească.

— Nu, nimic, așa... N-am spus nimic... zise el cu aerul că-și stăpînește cu greu râsul. Continuă, Egor Ilici, continuă ! Îmi spun părerea mai târziu... Uite și Stepan Alexeici ascultă cu plăcere despre cunoștințele dumitale cu literații din Petersburg...

Stepan Alexeevici, care tot timpul a stat deoparte, dus pe gânduri, ridică brusc capul, se făcu roșu la față și se răsuci în ciudat în fotoliu.

— Te poftesc, Foma, să nu te legi de mine, ci să mă lași mai bine în pace ! zise el aruncînd lui Foma o căutătură furioasă a ochilor săi mici, injectați de sînge. Nu mă interesează literatura dumitale ! Să-mi dea Dumnezeu sănătate, mormăi el sub nas, încolo să-i ia naiba pe toți... Cu scriitorii lor cu tot... Ia, niște volterieni !

— Cine, scriitorii sînt volterieni ? se amestecă Ejevikin ajungînd imediat lîngă domnul Bahceev. Ai spus un mare adevăr, Stepan Alexeevici. Și Valentin Ignatici a binevoit să se exprime la fel mai deunăzi. Și pe mine m-a numit volterian, zău ! Și cînd te gîndești că n-am scris aproape nimic... Vorba ceea, nici cît negru sub unghie. Și tot domnul Voltaire este de vină ! Cam așa se-ntîmplă la noi totdeauna.

— Uite că aici chiar n-ai de loc dreptate ! obiectă unchiul cu importanță. E o mare greșeală ! Voltaire a fost un scriitor cu limba ascuțită care își bătea joc de superstiții și de prejudecăți ; dar volterian n-a fost niciodată ! E o scornire a dușmanilor săi. Și de ce, mă rog, s-au legat de bietul om ?...

Se auzi iar chicotitul veninos al lui Foma Fomici. Unchiul îl privi cu îngrijorare și vădit stînjenit.

— Să vezi, Foma, mă gîndeam, de fapt, la chestiunea revistelor, a zis el încurcat în dorința de a repara impresia. Tu, Foma, ai avut perfectă dreptate cînd spuneai dăunăzi că trebuie să ne abonăm. Și eu cred că trebuie să ne abonăm ! Hm... într-adevăr, revistele răsîndesc cultura ! Altminteri, ce fel de fiu al patriei vei fi dacă nu te abonezi la reviste ? Nu-i așa, Serghei ?

Îm !... Da !... Să luăm, de pildă, *Souremennik*... Cred însă că științele cele mai tari, Serioja, se cuprind în revista cea groasă, cum îi zice ? Aia în copertă galbenă...

— *Otecestvenniie zapiski*, tăticule.

— Așa, exact, *Otecestvenniie zapiski*, o denumire excelentă²⁵, Serghei, nu-i așa ? Întreaga patrie, ca să zicem așa, stă și scrie acolo... Ce scop nobil ! O revistă foarte folositoare ! Și ce groasă este ! Încearcă de scoate o diligență ca aceasta ! Și ce de-a științe, să-ți sară ochii din cap, nu alta... Mă opresc într-o zi — văd tomul ; îl iau de curiozitate, îl deschid și pe loc citesc trei pagini, ce să vă spun — am rămas cu gura căscată ! Găsești acolo lămuriri despre tot ce vrei : și ce va să zică o mătură, o lopată, un ciubăr și câte și mai câte ! Eu credeam că mătura este mătură ; ciubărul este ciubăr ! Da de unde ! Ciubărul, după părerea științei, nu-i de loc ciubăr, ci o emblemă sau mitologie²⁶, sau așa ceva, nu mai țin minte ce anume, dar ceva de felul acesta... Ca să vezi ! Peste tot pătrunde știința !

Nu știu ce anume se pregătea să facă Foma Fomici după această nouă reflecție a unchiului, dar am văzut că în clipa aceea apăru Gavrilă și rămase în prag, cu capul în piept.

Foma Fomici îl privi cu înțeles.

— E gata, Gavrilă ? întrebă el cu glas muiat, dar hotărît.

— Gata, să trăiți ! răspunse trist Gavrilă și oftă adînc.

— Mi-ai pus în căruță și bocceluța ?

— Am pus-o.

— Așadar, eu sînt gata ! zise Foma și dădu să se ridice încet din fotoliu. Unchiul îl privea uimit. Generăleasa sări din locul ei uitîndu-se speriată în jurul său.

— Dă-mi voie acum, colonele, începu Foma cu multă demnitate, să te rog să-ți întrerupi deocamdată expunerea aceasta foarte interesantă cu privire la ciuberele literare ; o vei continua și fără mine. Iar eu, *luîndu-mi rămas bun de la voi pentru totdeauna*, aș vrea să vă spun cîteva cuvinte de adio...

Uimirea și teama cuprinsesă pe toți cei de față.

— Foma ! Foma ! Da ce-i cu tine ? Unde vrei să pleci ? strigă în sfîrșit unchiul.

— Vreau să plec din casa dumitale, colonele, rosti Foma cu glasul cel mai calm. Am hotărît să plec unde m-or duce ochii și de aceea am tocmnit cu banii mei personali o căruță simplă, țărănească. Am în căruță acum bocceluța mea : nu este mare : cîteva cărți preferate, două schimburi de rufe — și atît ! Eu sînt un om

sărac, Egor Ilici, dar în ruptul capului n-aş lua acum un ban de la dumneata, necum aurul dumitale pe care l-am refuzat ieri !

— Dar, pentru Dumnezeu, Foma, ce înseamnă asta ? strigă unchiul mai alb ca varul.

Generăleasa scoase un ţipăt şi, întinzându-şi implorator braţele, se uită la Foma Fomici cu desperare. Domnişoara Perepeliţina sări s-o susţină. Bătrânele oploşite rămaseră înlemnite pe locurile lor. Domnul Bahceev se ridică greoi de pe scaunul său.

— Haiti, începe comedia ! şopti lângă mine Mizincikov.

În aceeaşi clipă se auziră bubuituri îndepărtate de tunet ; se apropia furtuna.

IV

IZGONIREA

— M-ai întrebat, mi se pare, colonele, „ce înseamnă asta ?“ rosti solemn Foma, savurînd oarecum impresia de nelinişte şi de consternare generală. Întrebarea dumitale mă uimeşte ! Explică-mi atunci, la rîndul dumitale, cum poţi *dumneata* să mă priveşti acum drept în ochi ? Explică-mi această enigmă psihologică de ultim moment privind capitolul neruşinarea omului, ca să plec cel puţin îmbogăţit cu noi cunoştinţe asupra perversităţii genului uman.

Unchiul însă nu era capabil să scoată nici o vorbă : se uita la Foma cu gura căscată, cu ochii holbaţi, înspăimîntat şi distrus.

— Dumnezeule ! Ce grozăvii ! genu domnişoara Perepeliţina.

— Îţi dai seama, colonele, continuă Foma, îţi dai seama că dumneata acum trebuie să mă laşi să plec fără să-mi pui întrebări ? În casa dumitale, chiar şi eu, un om în vîrstă şi cu scaun la cap, încep să mă tem serios de moralitatea mea. Crede-mă că orice întrebare în această privinţă nu va duce decît la dezvăluirea neruşinării dumitale revoltătoare.

— Foma ! Foma !... prinse glas unchiu-meu şi pe frunte îi apărură broboane reci de sudoare.

— Iată de ce, dă-mi voie să spun numai aceste cîteva cuvinte de rămas bun şi de urare — ultimele cuvinte pe care le rostesc în casa dumitale, Egor Ilici. Faptul s-a consumat şi urmările lui

nu mai pot fi îndreptate. Cred că mă înțelegi la ce anume mă refer. Dar te implor în genunchi : dacă în inima dumitale a rămas măcar o singură scinteie de moralitate, stăpînește-ți patimile ! Și dacă focul nimicitor n-a cuprins încă întregul edificiu, pe cît îți stă cu putință stinge incendiul !

— Foma ! Te asigur că te înșeli ! strigă unchiul meu revenindu-și treptat și presimțind cu groază deznodămîntul.

— Stăpînește-ți patimile, continuă Foma cu același glas solemn, ca și cum nici n-ar fi auzit exclamația unchiului, caută de te înfrînge. „Dacă vrei să învingi omenirea toată, începe prin a te învinge pe tine însuși.“ Iată principiul meu de totdeauna. Dumneata ești moșier ; ar trebui să strălucești ca un diamant pe domeniile dumitale ; și totuși, ce exemplu oribil de nestăpînit dezmăț oferi supușilor dumitale ! M-am rugat pentru dumneata nopți întregi și am tremurat cuprins de fiorii credinței, silindu-mă să aflu fericirea dumitale. Și n-am găsit-o. N-am găsit-o, fiindcă fericirea stă în virtute...

— Dar e peste putință, Foma, l-a întrerupt iar unchiul meu. Ai înțeles totul greșit și vorbești fără să știi...

— Așadar, adu-ți aminte că ești moșier, reluă Foma fără să țină seama de exclamația unchiului. Să nu-ți închipui cumva că trîndăvia și plăcerile sînt singura menire a proprietarului de moșie. O idee periculoasă, care te duce la pierzanie ! Nu trîndăvie, ci grijă datorează el Domnului, țarului și patriei ! Moșierul trebuie să muncească, să muncească, și să muncească, la fel ca și cel din urmă dintre țărani săi !

— Să mă apuc să ar eu, va să zică, pămîntul în locul țăranelui ? mormăi Bahceev, și eu sînt moșier...

— Mă adresez acum vouă, slujitorilor casei, continuă Foma întorcîndu-se către Gavrila și către Falalei care tocmai apăruse în ușă, iubiți-vă stăpînii și îndepliniți voința lor cu supunere și blîndețe, și vă veți bucura de dragostea lor. Iar dumneata, colonelule, fii bun și drept cu ei. Și ei au chip de om — chipul Domnului, ca să zic așa, chipul celor mici încredințat dumitale de către țar și patrie. E o mare datorință pentru dumneata, dar și meritul îți va fi mare !

— Foma Fomici ! Drăguțule ! Ce ți-ai pus în gînd ? strigă deznădăjduită generăleasa, gata să leșine de spaimă.

— Cam asta ar fi — nu ? conchise Foma, fără a da vreo atenție generăleseii. Acum cîteva amănunte, de ordin mărunț, să zicem, dar sînt necesare, Egor Ilici ! În lunca Harinskaia nici pînă

astăzi fînul dumitale n-a fost cîștit. Nu mai poate aștepta. Te sfătuiesc, cosește-l fără nici o întîrziere. Ascultă ce-ți spun...

— Dar, Foma...

— Aveai de gînd, știu bine, să tai pădurea din parchetul Zi-reanovski ; să n-o faci — un alt sfat pe care ți-l dau. Păstrează-ți pădurile, fiindcă pădurile ții umezeala pe suprafața pămîntului... Păcat că ai făcut așa de tîrziu însămînțările de primăvară ; dar nici nu înțeleg, cum a fost posibil să faci atît de tîrziu însămînțările de primăvară !...

— Dar bine, Foma...

— Dar ajunge și cu astea ! Toate n-ai cum să le spui și nici nu e momentul ! Am să-ți trimit niște instrucțiuni scrise într-un caiet special. Ei, și acum, adio, adio tuturor. Dumnezeu să vă binecuvînteze și să vă aibă în paza lui. Te binecuvîntez și pe tine, copilul meu, se adresează el direct lui Iliușa, și să te aibă Dumnezeu în grija lui, ferindu-te de otrava dăunătoare a viitoarelor tale pasiuni ! Te binecuvîntez și pe tine, Falalei ; uită de komarinskaia !... Și pe voi, pe toți... Să vă amintiți din cînd în cînd de Foma... Să mergem, Gavri! ! Ajută-mă să mă urc în căruță, bătrîne.

Și Foma se îndreaptă spre ușă. Generăleasa scoase un țipăt sfișietor și se repezi după el.

— Nu, Foma ! Nu te voi lăsa să pleci așa ! strigă unchiul și ajungîndu-l din urmă, îl apucă de braț.

— Așadar, vrei să mă ții cu forța ? întrebă Foma cu trufie.

— Chiar și cu forța, Foma ! răspunse unchiu-meu tremurînd de emoție. Ai vorbit prea mult aici ca să pleci fără nici o explicație ! N-ai înțeles bine — ai răstălmăcit greșit scrisoarea mea, Foma !...

— Scrisoarea dumitale ! țipă Foma aprinzîndu-se brusc ca și cum ar fi așteptat clipa aceasta ca să explodeze — scrisoarea dumitale ! Iat-o, poftim scrisoarea dumitale ! Poftim ! Rup în bucăți această scrisoare, scuip pe această scrisoare ! Calc în picioare scrisoarea dumitale și, făcînd aceasta, îmi îndeplinesc datoria cea mai sfîntă față de umanitate ! Iată ce fac eu, dacă mă obligi cu forța la explicații ! Privește ! Privește ! Privește !...

Și bucăți de hîrtie sfișiată zburară prin toată camera.

— Dar n-ai înțeles bine, Foma, ți-o repet ! striga unchiul din ce în ce mai palid. Îmi ofer mîna, Foma, îmi caut fericirea...

— Mîna ! Ai sedus această fată și mă duci în eroare oferindu-i mîna ; căci te-am văzut aseară cu dînsa, în parc, sub tufe !

Generăleasa mai scoase un țipăt și căzu istovită în fotoliu. Se iscă o larmă nemaipomenită. Sărmana Nastenka ședea albă ca varul. Înpăimîntată, Sașenka îmbrățișă pe Iliușa, tremurînd ca de un acces de friguri.

— Foma ! strigă unchiul înnebunit. Dacă vei divulga această taină, vei face fapta cea mai mîrșavă din lume !

— Da, divulg această taină, țipa la rîndu-i Foma, și voi face fapta cea mai nobilă ! Sînt trimis de Dumnezeu însuși ca să înfierez păcătoșenia oamenilor ! Sînt gata să mă urc pe acoperișul de paie al unei case țărănești și să strig de acolo despre fapta dumitale scîrnavă spre știința tuturor moșierilor din împrejurimi și a tuturor trecătorilor !... Da, să știți cu toții că noaptea trecută l-am surprins cu această domnișoară ce pare atît de nevinovată, în parc, sub tufișuri !...

— Vai, ce rușine ! chițcăi domnișoara Perepelițina.

— Foma ! Nu-ți săpa groapa singur ! strigă unchiul cu pumnii strînși și cu ochii scăpărători.

— ...Iar dumnealui, țipa înainte Foma, dumnealui, speriat că l-am văzut, a îndrăznit să mă atragă cu o scrisoare mincinoasă — pe mine, omul cel mai cinstit și drept — să mă fac complicele lui acoperindu-i crima, da, crima !... Căci dintr-o tînără fată cinstită și nevinovată dumneata ai făcut...

— Încă un cuvînt jignitor la adresa ei — și te omor, Foma, îi jur că te omor !...

— Rostesc acest cuvînt, căci dintr-o fată cinstită și nevinovată ai izbutit să faci făptura cea mai destrăbălată !

Nici nu-și sfîrși Foma ultimul cuvînt, și unchiul îl înșfăcă, îl întoarse roată împrejur și-l izbi cu toată puterea de ușa cu geamuri care dădea din cabinetul lui Foma în curtea conacului. Lovitura a fost atît de puternică, încît ușile închise se dădură de perete și Foma, rostogolindu-se de-a dura peste cele șapte trepte de piatră, rămase lungit în curtea conacului. Geamurile sparte se împrăștiară țandări pe treptele peronului.

— Gavri!a, ia-l de acolo ! strigă unchiul, palid ca un mort, urcă-l în căruță și în două minute să dispară din Stepancikovo !

Nu știu ce socoteli și-o fi făcut Foma Fomici, dar la un asemenea deznodămînt în orice caz nu se așteptase, desigur.

Mi-ar fi greu să descriu tot ce a urmat în primele clipe după această figură. Țipătul sfîșietor al generălesei răsturnată în fotoliu ; încremenirea domnișoarei Perepelițina în fața acestei reacții neașteptate a blîndului și supusului pînă atunci Egor Ilici ; ah-urile și

vai-urile băbătiilor ; spaima Nastenkăi aproape leșinată, în jurul căreia se agita tatăl ei ; Sașenka înnebunită de frică ; unchiul care se plimba tulburat, cu pași mari, prin cameră, așteptînd să-și revină din leșin maică-sa ; în sfîrșit, plînsul nepotolit al lui Falalei, care își căina stăpînii — toate acestea ofereau o priveliște de nedescris. Trebuie să mai adăugăm că în clipa aceea se dezlănțui și o furtună groaznică, cu tunete și fulgere înspăimîntătoare, aproape neîntreprupte, revărsînd o ploaie torențială ale cărei picături mari și dese răpăiră în geamuri.

— Ce mai sărbătoare ! murmură domnul Bahceev plecînd capul și desfăcîndu-și nedumerit brațele.

— E rău că s-a întîmplat așa ! îi șoptii eu tulburat de asemenea la culme, dar cel puțin Foma a fost alungat în sfîrșit și nu se mai întoarce.

— Mămițico ! Ți-ai venit în fire ? Ți-e mai bine acum ? Poți să mă asculți în sfîrșit ? întrebă unchiu-meu oprindu-se în fața fotoliului bunicii.

Bătrîna înălță capul, își împreună mîinile pe piept și cu o înfățișare implorătoare se uita la fiul ei, pe care nu-l văzuse încă niciodată atît de mînios.

— Mămițico ! continuă el, paharul s-a umplut, ai văzut. Aș fi vrut să-ți spun totul în altfel de împrejurări, dar ceasul a bătut și nu se mai poate amîna nimic ! Ai auzit calomnia, ascultă acum și justificarea. Mămico, o iubesc pe această domnișoară cu suflet nobil și ales, o iubesc de mult și voi rămîne cît voi trăi statornic în dragostea mea. Ea îi va face fericiți pe copiii mei și îți va fi o fiică respectuoasă. De aceea, acum, în fața dumitale, în prezența rudelor și prietenilor mei, cad la picioarele ei și o rog să-mi facă nemărginita onoare de a fi soția mea !

Nastenka tresări, apoi tot sîngele îi năvăli în obraz și sări din fotoliu. Generăleasa îl privi un timp pe fiul său, neînțelegînd parcă ce i se spune și deodată, cu un țipăt desperat, se aruncă în genunchi în fața fiului său.

— Egorușka, dragul meu, adu-l înapoi pe Foma Fomici ! strigă ea desperată. Adu-l înapoi îndată ! Căci de nu, pînă diseară mor fără dînsul !

Unchiul înlemni, văzînd în genunchi pe bătrîna lui mamă, totdeauna atît de tiranică, capricioasă și neînduplecată. Un simțămînt de durere se oglindi pe fața lui ; în sfîrșit, venindu-și în fire, se repezi s-o ridice și s-o reazeze în fotoliu.

— Întoarce-l pe Foma Fomici, Egoruşka ! continua să se roage bătrîna. Întoarce-l înapoi, dragul meu ! Nu pot trăi fără el !

— Mămico ! strigă îndurerat unchiul, dar n-ai auzit ce ți-am spus chiar acum ? Nu pot să-l readuc pe Foma — înțelege asta ! Nu pot și nu am dreptul după calomnia lui murdară și ticăloasă asupra acestui înger al cinstei și virtuții. Înțelege, mamă, că eu sînt dator, mi-o cere onoarea să apăr și să reabilitez virtutea calomniată ! Ai auzit : cer mîna acestei domnișoare și te implor să ne dai binecuvîntarea ta.

Generăleasa iar se smulse din locul ei și se aruncă în genunchi în fața Nastenkăi.

— Fata mea ! Scumpa mea ! țipă ea. Nu te mărita cu el ! Nu te mărita, ci roagă-l, drăguțo, să-l aducă înapoi pe Foma Fomici ! Scumpa mea, Nastasia Evgrafovna ! Îți las tot ce am ție, îți dăruiesc totul, dacă nu te măriți cu el. N-am irosit încă totul, mai am niște bănuți de la răposatul meu. Îți dau totul ție, drăguța mea, îți dăruiesc totul ; și Egoruşka îți va mai dărui, numai să nu mă trimiți vie în mormînt, convinge-l să-l întoarcă pe Foma Fomici !...

Mult timp ar fi ținut încă și ar fi îndrugat cine știe ce bătrîna, dacă Perepelițina și toate pripășitele nu s-ar fi repezit cu plîsete și suspine s-o ridice de jos, revoltate că stă în genunchi în fața unei guvernante. Nastenka de-abia se ținea pe picioare de spaimă, iar Perepelițina a început chiar să plîngă de răutate.

— O vei omorî pe mămițica dumitale, striga ea unchiului meu, o vei omorî ! Iar dumneata, Nastasia Evgrafovna, nu se cădea s-o cerți pe mămica cu fiul dumneaei ; și Dumnezeu nu îngăduie așa ceva...

— Anna Nilovna, ține-ți gura, strigă unchiul, am răbdat destul !...

— Și eu am răbdat destule din partea dumitale. Ce tot îmi scoți ochii cu sărăcia mea ? E ușor să jignești o orfană ! Nu sînt încă sclava dumitale ! Sînt și eu o fată de locotenent-colonel ! Nu mai rămîn o clipă în casa dumitale, nu mai rămîn... Chiar astăzi !...

Dar unchiul n-o mai asculta : apropiindu-se de Nastenka, îi luă cu adorație mîna.

— Nastasia Evgrafovna ! Ai auzit cererea mea ? a zis el privind-o cu durere, aproape cu desperare.

— Nu, Egor Ilici, nu ! Să lăsăm mai bine chestiunea asta, a răspuns Nastenka la rîndul ei, ajunsă în ultimul grad de descurajare. N-are nici un rost, îngînă ea strîngîndu-i mîinile și plîngînd amar. După cele de aseară te-ai hotărît la asta... Dar este ceva

imposibil, vezi doar și singur. Am greșit, Egor Ilici... Am greșit amîndoi... Te voi păstra în amintire toată viața ca pe un binefăcător al meu, blînd și cu sufletul cel mai nobil și... mă voi ruga veșnic pentru dumneata !...

Glasul ei se înecă în lacrimi. Bietul unchiu-meu presimțise, probabil, acest răspuns ; nici n-a mai încercat să stăruie pentru a o convinge.... O asculta aplecat spre dînsa și ținînd-o de mîină, tăcut, zdrobit. Lacrimi de durere apărură și în ochii lui.

— Încă ieri ți-am spus, continuă Nastia, că nu pot să-ți fiu soție, vezi doar : nu mă vor în casa dumitale... Mi-am dat seama de mult, am presimțit-o ; mămîița dumitale nu ne va binecuvînta... Nici *ceilalți*. Iar dumneata, chiar dacă nu te vei căi mai pe urmă, fiindcă ești omul cel mai generos din lume, vei fi nefericit din cauza mea cu firea dumitale prea bună...

— Bine ai spus, Nastenka, cu *firea dumnealui prea bună* ! Exact, *e prea blajin* ! Bine ai vorbit, Nastenka, bine ! o susținut bătrînul ei tată, care stătea de cealaltă parte a fotoliului ei. Așa este. E tocmai cuvîntul ce trebuia spus.

— Nu vreau să fiu cauza vrăjmășiei și zîzaniei în casa dumitale, continuă Nastenka. Nu te îngriji de soarta mea, Egor Ilici. Nimeni nu-mi va face nici un rău... Mă întorc la tatăl meu... chiar astăzi... Și de aceea să ne luăm rămas bun chiar acum, Egor Ilici...

Și sărmana Nastenka izbucni iarăși în plîns.

— Nastasia Evgrafovna ! Se poate oare ca acesta să-ți fie ultimul cuvînt ? blîgii unchiu-meu, privind-o cu cea mai cumplită desperare. O singură vorbă să-mi spui, și jertfesc totul pentru dumneata !

— E ultimul ei cuvînt, Egor Ilici, ultimul, se grăbi să intervină iar Ejevikin. Și ți-a explicat totul foarte bine, încît nici eu, drept să-ți spun, nu m-am așteptat s-o potrivească atît de bine. Ești un om de omenie și de o bunătate nemăsurată, Egor Ilici, exact, de o bunătate nemăsurată ; și ne-ai făcut o mare cinste, o mare, mare cinste !... Dar noi nu sîntem de seama dumitale, Egor Ilici. Dumitale îți trebuie o logodnică, Egor Ilici, care să fie și bogată, și de neam, și frumoasă, și glas să aibă, și care să se plimbe prin conacul dumitale împodobită cu diamante și cu pene de struț... Atunci poate că și Foma Fomici se lasă mai moale, se înduplecă... și te binecuvîntează ! Iar pe Foma Fomici adu-l înapoi ! Degeaba, degeaba l-ai jignit în felul acesta ! Căci el a vorbit cu gînd bun, din prea mare înflăcărare... Căci și dumneata, mai tîrziu, vei

spune că a vorbit cu gând bun — ai să vezi ! Un om cum nu se poate mai vrednic. Acum, însă, ce se întâmplă cu el, îl udă ploaia... Întoarce-l mai bine chiar acum... căci tot va trebui să-l aduci înapoi...

— Să-l aduci ! Să-l aduci înapoi ! strigă generăleasa. El, dragul meu, te sfătuiește bine !...

— Așa este ! continuă Ejevikin. Uite, și mămica dumitale se necăjește amarnic... Întoarce-l mai bine ! Iar noi cu Nastia între timp ne vedem de drum...

— Așteaptă puțin, Evgraf Larionici ! strigă unchiul, te implor ! Încă un cuvânt aş vrea să spun, Evgraf, un singur cuvânt...

Rostind asta, unchiul se retrase într-un colț și, așezându-se în fotoliu, își plecă fruntea și își acoperi fața cu mâinile ; părea că încercă să se reculeagă puțin și să chibzuiască mai bine asupra celor întâmplate.

În clipa aceea un tunet îngrozitor se sparse chiar deasupra casei. Clădirea se zgudui. Generăleasa țipă ; țipă și Perepelițina ; bătrânele pribege își făceau înspăimântate cruce, iar o dată cu ele și domnul Bahceev.

— Sfinte prooroace Ilie ! șoptiră cinci sau șase glasuri dintr-o dată.

Imediat după acest tunet cumplit se abătu o ploaie teribilă, încît părea că cerul își revarsă toate apele deasupra satului Stepancikovo.

— Dar Foma Fomici ? Ce se întâmplă cu el acum în cîmpul pustiu ? scînci domnișoara Perepelițina.

— Egorușka, adu-l înapoi ! reluă cu glasul desperat generăleasa, repezindu-se ca o nebună spre ușă. Femeile din jurul ei o reținură ; înconjurînd-o, ele plîngeau, scînceau, țipau — o adevărată Sodomă !

— A plecat numai în hăinuță ; să-și fi luat măcar mantaua ! continua Perepelițina. N-are nici măcar umbrelă. Îi omoară acum trăsnetul !...

— Îl omoară sigur ! se alătură acum și Bahceev, ba și are să-l ude ploaia pînă la piele.

— Cel puțin dumneata dacă ai tăcea ! i-am șoptit eu.

— Dar e suflet de om, tinere ! se răsti mînios Bahceev. Că doar nu e un ciîne. Dumneata, desigur, n-ai ieși pe vremea asta afară. Du-te și te scaldă, dacă crezi că e o mare plăcere. Hai să te văd !

Presimțind deznodămîntul, și temîndu-mă de așa ceva, m-am apropiat de unchiu-meu care părea că încremenise în fotoliul său.

— Unchiule, i-am zis eu la ureche. Ai de gînd cumva să-l aduci înapoi pe Foma ? Gîndește-te că ar fi culmea necuviinței, cel puțin cît timp se află încă aici Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, a răspuns unchiul înălțîndu-și capul și privindu-mă cu un aer hotărît. M-am judecat în clipa aceasta pe mine însumi și acum știu ce am de făcut ! Nici o grijă, nimeni nu o va mai jigni pe Nastia — ai să vezi cum aranjez...

Unchiul se sculă de pe fotoliu și se apropie de generăleasă.

— Mămîțico ! Liniștește-te. Îl întorc înapoi pe Foma Fomici, îl ajung din urmă — încă n-o fi prea departe. Dar îți jur că va rămîne aici numai cu o singură condiție ; chiar aici, în fața tu-turor, în fața celor care au fost martori la jignirea pe care a adus-o, el va trebui să-și recunoască cu glas tare vina și să-și ceară iertare de la această domnișoară cu sufletul cel mai neprihănit și nobil. Pretind acest lucru ! Și îl voi obliga s-o facă !... Altminteri nu-mi va călca pragul ! Îți jur, mămico, în chipul cel mai solemn : dacă va consimți de bunăvoie să facă asta, sînt gata să cad la picioarele lui și să-i dau tot, tot ce pot da, fără a nedreptăți pe copiii mei ! Iar în ce mă privește, chiar de astăzi mă dau la o parte. Steaua fericirii mele a apus ! Vă las vouă Stepan-cikovo. Stăpîniți-l în liniște și fericire. Iar eu mă întorc la regiment. Și pe cîmpurile de bătălie, în vijeliile luptelor îmi voi trăi destinul pînă la capăt... Destul ! Plec !

În clipa aceea se deschise ușa și Gavrilă, ud learcă, plin de noroi, apărui în fața asistenței înmărmurite.

— Ce-i cu tine ? De unde te-ai întors ? Unde e Foma ? strigă unchiul repezindu-se spre Gavrilă.

Întreaga asistență îl urmă și cu o curiozitate nerăbdătoare îl înconjură pe bătrîn, de pe care apa curgea șiroaie. Țipete, gemete, suspine însoțiră fiecare vorbă a lui Gavrilă.

— L-am lăsat lîngă mestecăniș, cam la un kilometru și jumătate de aici, începu el cu glas jalnic. Calul s-a speriat de trăsnet și a sărit în șanț.

— Și... strigă unchiul.

— Căruța s-a răsturnat...

— Și Foma ?...

— A căzut în șanț...

— Dar spune, spune mai repede, nu ne mai chinui !

— S-a stîlcit la o coastă și a început să plîngă. Am deshămat calul și m-am întors călare ca să vă raportez.

— Și Foma a rămas acolo, în șanț ?

— Ba nu, s-a ridicat din șanț și a pornit mai departe, propătindu-se în toiag, își încheie Gavrilă relatarea, apoi, oftând adînc, își lăsă capul în piept.

Lacrimile și văicărelile femeilor erau de nedescris.

— Să mi-l aducă pe Polkan ! strigă unchiul și se repezi afară. Fu adus calul Polkan ; unchiul îl încălecă neînșeuat și peste o clipă tropotul de copite vesti că unchiul meu a plecat în căutarea lui Foma Fomici. A plecat așa cum ieșise din casă, cu capul gol.

Doamnele săriră la ferestre. Printre gemete și suspine răsunară și unele sfaturi. Cineva sugeră o baie caldă pentru Foma Fomici, altul — frecții cu alcool, altcineva — un ceai fierbinte pectoral, pentru că Foma Fomici nu luase de dimineață „nici o fărîmiță de pîine și acum e flămînd“. Domnișoara Perepelițina îi găsi ochelarii, ceea ce făcu o impresie extraordinară : generăleasa îi apucă strigînd și lăcrămînd ; apoi, fără să-i lase din mîină, se lipi iar de fereastră cu ochii ațintiți spre drum. În sfîrșit, așteptarea ajunse pînă la ultimul grad de încordare. Într-un colț al încăperii, Sașenka o consola pe Nastia : stăteau amîndouă îmbrățișate și plîngeau. Nastenka îl ținea de mîină pe Iliușa și îl săruta mereu, luîndu-și rămas bun de la elevul ei. Iliușa plîngea desperat, deși nu-și dădea srama de ce plînge. Ejevikin și Mizincikov discutau mai la o parte. Mi se păru că Bahceev, uitîndu-se la cele două fete, era gata să izbucnească și el în plîns. Mă apropiai de dînsul.

— Orice-ai spune, flăcăule, îmi zise el, Foma Fomici poate va pleca de aici, dar n-a sosit încă timpul ; nu s-au găsit încă boii cu coarne de aur ca să-i tragă trăsura ! Nici o grijă, flăcăule, mai curînd îi scoate pe stăpîni din casa asta decît să plece el !

Furtuna trecu și domnul Bahceev, se vede, își schimbă și el convingerile.

Deodată se auziră strigăte : „Sosesc ! sosesc !“ și doamnele se repeziră țîpînd spre ușă. Nu treouseră nici zece minute de la plecarea unchiului : o asemenea repeziciune părea de necrezut, căci ar fi fost imposibil ca Foma să fie adus atît de repede ; dar misterul se lămuri mai tîrziu prin faptul foarte simplu că Foma Fomici, lăsîndu-l pe Gavrilă să plece, într-adevăr „pornise cu toiagul înainte“ ; dar simțindu-se absolut singur în mijlocul stihiei dezlănțuite, spre marea lui rușine, se înfricoșase și, făcînd calea întoarsă spre Stepancikovo, o luase la fugă după Gavrilă. Unchiul meu l-a găsit chiar la marginea satului. A oprit imediat o căruță care tocmai trecea ; se adunară cîțiva țărani și-l urcară pe Foma cu totul

cumințit în căruță. În felul acesta, Foma Fomici a fost adus direct în brațele generăleseii, care era aproape să înnebunească de înfățișarea groaznică în care apărea odorul ei. Era și mai murdar și mai ud de ploaie decât Gavrilă. Se stîrni o hărmălaie nemaipomenită : unii voiau să-l ducă îndată sus ca să-și schimbe hainele ; alții țipau că trebuie să i se dea ceai de tei și o băutură întăritoare ; alții se agitau fără nici un rost ; dar toată lumea vocifera în același timp... Foma însă părea că nu observă nimic și pe nimeni. Sprijinindu-l, îl aduseră în încăpere. Ajuns pînă la fotoliul său, Foma se lăsă greoi în el și închise ochii. Careva țipă că Foma moare : se stîrniră niște urlete groaznice ; cel mai tare zbiera însă Falalei, care încerca să ajungă prin mulțimea de cuconet la Foma Fomici, ca să-i sărute mîna negreșit...

V

FOMA FOMICI FAUREȘTE FERICIREA TUTUROR

— Unde mă aflu ? îngăimă el, în sfîrșit, cu glasul omului care moare pentru adevăr.

— Afurisit zezec ! șopti lîngă mine Mizincikov. Ca și cum n-ar vedea unde se află. Să vezi, ce se mai fandosește el acum !

— Ești la noi, Foma, printre ai tăi ! strigă unchiu-meu. Vino-ți în fire, liniștește-te ! Și, zău, ar fi bine să te schimbi îndată, Foma, căci ești ud learcă și ai să te îmbolnăvești... N-ai vrca să iei ceva întăritor — ai ? un păhărel de ceva... mai tărișor, ca să te încălzești...

— Aș bea un gît de malaga²⁷, gemu Foma închizînd ochii iar.

— Malaga ? Știu eu dacă mai avem ? a zis unchiul uitîndu-se îngrijorat la Praskovia Ilinișna.

— Avem, avem ! se grăbi să-l liniștească Praskovia Ilinișna — mai avem vreo patru sticle, și se repezi îndată, zăngănind din chei, să aducă malaga, însoțită de corul strident al doamnelor, care-l înconjuraseră pe Foma ca muștele un strop de dulceață. În schimb, domnul Bahceev părea revoltat la culme.

— Nici mai mult, nici mai puțin decât malaga ! mormăi el aproape cu glas tare. Ca să vezi ce vin a cerut ! i-a trebuit numai-decît un vin din care nu bea nimeni ! Mă rog, cine bea acum ma-

laga, afară de niște ticăloși ca el ? Ptiu, blestemaților ! Și de ce mai stau eu aici ? Ce mai aștept ?

— Foma ! început unchiul, poticnindu-se la fiecare cuvânt. Uite, acum... când ai mai răsuflat... și ești iarăși cu noi... adică, vreau să-ți spun, Foma, că, după cum cred eu, învinuind, ca să zic așa, o faptură nevinovată...

— Dar unde, unde-i nevinovăția mea ? reîncepu Foma, ca în fierbințeală și delir. Unde sînt zilele mele de aur ? Unde ești tu, copilărie de aur, când eu, copil nevinovat și frumos, alergam pe cîmp după un fluturaș de primăvară ? Unde sînt timpurile acelea ? Redați-mi nevinovăția, dați-mi-o, dați-mi-o !...

Și Foma, cu brațele larg desfăcute, se adresa fiecăruia pe rînd, ca și cum nevinovăția lui s-ar fi aflat în buzunarul vreunuia dintre noi. Cred că puțin mai lipsea ca Bahceev să crape de ciudă.

— I-auzi ce vrea dumnealui ! mormăi el furios. Dați-i nevinovăția lui ! Ce vrea, să se pupe cu ea, ori ce ? Și ca băiat tot tîlhar trebuie să fi fost, ca și acum ! Aș jura că așa a fost.

— Foma !... început iar unchiul meu.

— Unde, unde sînt zilele când credeam în dragoste și-i iubeam pe oameni ? îi dădea înainte Foma. Când îl îmbrățișam pe om și plîngeam la pieptul lui ! Dar acum — unde sînt ? Unde sînt ?

— Ești la noi, Foma, liniștește-te ! strigă unchiul. Ascultă ce voiam să-ți spun, Foma...

— Mai bine ai tăcea acum, șuieră Perepelițina cu ochii scînteind de răutate.

— Unde sînt ? continuă Foma. Cine-i în jurul meu ? Niște bivoli și tauri cu coarneau îndreptate împotriva mea. O ! viață, viață, ce ești tu ? Exiști, trăiești, ești dezonorat, batjocorit, umilit, bătut, și abia cînd mormîntul tău va fi acoperit cu nisip, abia atunci se vor dezmetici oamenii și bietul tău mormînt va fi strivit de apăsarea unui monument !

— Dumnezeuule, vorbește despre monumente ! șopti Ejevikin plesnind din palme.

— O, să nu-mi înălțați monumente ! strigă și mai tare Foma. Să nu-mi înălțați monumente ! N-am nevoie de monumente ! În inimile voastre să-mi făuriți un monument și altceva nimic, nimic, nimic !

— Foma ! îl întrerupse unchiul. Ajunge ! Liniștește-te ! Să lăsăm monumentele deocamdată. Ascultă ce vreau să-ți spun... Să vezi, Foma, înțeleg că poate te mistuia, ca să zic așa, o flacăra

nobilă, dojenindu-mă adineauri ; dar te-ai cam întrecut cu măsura, Foma, ai depășit limitele virtuții — te asigur, Foma, ai greșit...

— Dar încetează odată ! ți-pă iar Perepelițina. Ce vrei, să-l omori pe bietul om, pentru că e în mîinile dumitale ?...

După exemplul domnișoarei Perepelițina, se grăbi să intervină și generăleasa, urmată apoi de întreaga ei suită : cu toții făceau unchiului semne cu mîna să înceteze.

— Anna Nilovna, te poftesc să taci dumneata, eu știu ce vorbesc ! a răspuns tăios unchiul. Este vorba aici de o chestiune sacră ! O chestiune de onoare și dreptate. Foma ! Ești un om cu judecată și ești dator să-ți ceri îndată iertare de la ființa cu suflet nobil pe care ai jignit-o.

— Care ființă ? Pe cine am jignit eu ? îngăimă Foma, rotindu-și nedumerit privirea pe fețele tuturor, ca și cum ar fi uitat cu desăvîrșire cele întîmplate și nu înțelegea despre ce este vorba.

— Da, Foma, dacă ai să-ți recunoști vina cinstit, de bunăvoie, chiar acum, pe loc, îți jur, Foma, că am să cad în genunchi în fața ta și atunci...

— Dar pe cine am jignit ? se agită Foma — pe care ființă ? Unde este ea ? Unde este acea ființă ? Aduceți-mi aminte măcar ceva despre această ființă !...

În clipa aceea, Nastenka, tulburată și speriată, se apropie de Egor Ilici și îl trase de mîneacă.

— Lasă, Egor Ilici, dă-i pacc, n-am nevoie de scuze ! Ce rost au toate astea ? stărui ea cu glas implorător. Nu trebuie !...

— A ! Da, da ! Acum îmi aduc aminte ! strigă Foma. Dumnezeule ! Îmi aduc aminte ! O, ajutați-mă, ajutați-mă să-mi aduc aminte ! se ruga el cuprins parcă de o nemaipomenită tulburare. Spuneți-mi : e adevărat că am fost izgonit de aici ca un cîine rîios ? E adevărat că m-a lovit trăsnetul ? E adevărat că m-ați dat pe ușă afară ? E adevărat ? Sînt adevărate toate astea ?

Plîsetele și vaietele femeilor din jur erau răspunsul cel mai grăitor pe care îl primi Foma Fomici.

— Da, da ! Așa este ! continua el. Îmi aduc aminte... îmi aduc acum aminte că după trăsnet și prăbușirea mea am alergat încoace, urmărit de tunete, ca să-mi împlinesc datoria și să dispar pentru totdeauna ! Ridicați-mă ! Oricît de slab aș fi eu acum, trebuie să-mi îndeplinesc datoria.

Susținut de numeroase mîini, se ridică din fotoliu, luă apoi o poză de orator, cu mîna întinsă înainte.

— Colonele ! strigă el. Acum m-am dezmeticit de tot ; trăsnetul n-a ucis în mine toate capacitățile mintale ; m-am ales, e adevărat, cu surzenie la urechea dreaptă, poate nu atît din pricina tunetului, cît a căderii pe scară... Dar n-are nici o importanță ! Pe cine poate interesa urechea dreaptă a lui Foma ?

Ultimele cuvinte Foma le rosti cu atîta ironie și tristețe, însoțindu-le de un zîmbet atît de jalnic, încît doamnele, mișcate pînă-n străfundurile inimii, răspunseră toate deodată cu un geamăt sfîșietor. Toate se uitau cu reproș, iar unele cu mînie, la unchiul meu, care începu cîte puțin să cedeze, mistuindu-se în fața opiniei generale exprimate atît de grăitor. Mizincikov scui pă și se retrase la fereastră. Bahceev tot mai tare îmi dădea cu cotul ; abia reușea să stea locului.

— Ascultați dar acum confesiunea mea ! zbieră Foma, cuprinzînd pe fiecare pe rînd într-o privire mîndră și hotărîtă, și totodată decideți soarta bietului Opiskin. Egor Ilici ! Te observ de mult, te observam cu inima pierită și vedeam totul, totul ; încă pe vremea cînd nici nu bănuiai că te observ. Colonele ! Greșeam, poate, dar îți cunoșteam egoismul, orgoliul și amorul propriu nelimitat, fenomenala dumitale senzualitate și cine mă poate învinui că, fără să vreau, m-a cuprins îngrijorarea pentru cîntea celei mai nevinovate persoane ?

— Foma, Foma !... Te rog să-ți măsoari cuvintele, Foma ! strigă unchiul uitîndu-se îngrijorat la fața chinuită a Nastenkăi.

— Nu atît nevinovăția și încrederea nemărginită a acestei persoane mă nelinișteau, cît mai ales lipsa ei de experiență, continuă Foma, ca și cum nici n-ar fi auzit avertismentul unchiului. Mi-am dat seama că un sentiment gingaș îmbobocește în inima ei ca un trandafir primăvăratîc și, involuntar, mi-am adus aminte de cuvintele lui Petrarca : „adesea inocența atîrnă de un fir de păr deasupra pierzaniei“. Suspînam adînc, gemeam, mă frămîntam pentru această tînără curată ca mîrgăritarul ; eram gata să-mi dau tot sîngele meu drept cheazășie pentru ea, dar cine putea să-mi garanteze mie pentru dumneata, Egor Ilici ? Cunoșcînd pornirea patimilor dumitale nestăpînite, știind că ești gata să jertfești orice pentru satisfacerea lor de o clipă, m-am văzut cufundat într-un abis de spaimă și de teamă pentru soarta celei mai cinstite și nobile dintre domnișoare...

— Foma ! Dar cum ai putut să-ți închipui așa ceva ? strigă unchiul meu.

— Cu inima strînsă urmăream ce se petrece între voi. Dacă vreți să aflați măsura suferinței mele, întrebați-l pe Shakespeare : el vă va povesti în al său *Hamlet* despre starea mea sufletească. Am devenit bănuitor și necruțător. În îngrijorarea mea, în indignarea mea, vedeam totul în culori negre — și nu era acea „culoare neagră“, despre care se cîntă într-o romanță cunoscută, vă asigur ! Așa se explică faptul că ați întrezărit cu toții dorința mea constantă de a o îndepărta pe ea din casa aceasta : voiam s-o salvez ; de aceea mă vedeai mereu, în ultimul timp, nervos, supărăcios și pornit împotriva întregului neam omenesc. O ! Cine mă va împăca acum cu omenirea ? Îmi dau seama că sînt, poate, eram, poate, prea pretențios și nedrept față de musafirii dumitale, față de nepotul dumitale, față de domnul Bahceev, pretinzîndu-i cunoștințe de astronomie ; dar cine, cine va putea să-mi facă o vină din starea mea sufletească de atunci ? Referindu-mă iarăși la Shakespeare, voi spune că viitorul mi se înfățișează ca o bulboană întunecată de neînchipuită adîncime, pe fundul căreia se află un crocodil. Simțeam că datoria mea este să preîntîmpin nenorocirea, că sînt chemat, că am fost creat pentru aceasta. Și care a fost rezultatul ? Dumneata n-ai înțeles năzuința cea mai nobilă a sufletului meu și m-ai răsplătit în tot timpul acesta prin ura dumitale, printr-o neagră nerecunoștință, prin ironii și umiliri.

— Foma, dacă e așa... desigur, îmi dau seama... strigă unchiul pradă unei emoții teribile.

— Dacă simți, dacă-ți dai seama cu adevărat, colonele, binevoiește să mă ascuți pînă la sfîrșit și să nu mă întrerupi. Toată vina mea a fost, prin urmare, că mă chinuiam prea mult pentru soarta și fericirea acestei copile ; căci este o copilă în comparație cu dumneata. Dragostea cea mare pentru omenire m-a transformat în acest timp într-un fel de posedat al miniei și al suspiciunii. Eram gata să mă năpustesc asupra oamenilor și să-i chinui. Dar trebuie să recunoști și dumneata, Egor Ilici, că toată comportarea dumitale, ca un făcut, venea clipă de clipă să-mi confirme suspiciunile și să mă întărească în bănuielile mele ! Îți dai dumneata seama că ieri, cînd mă ademeneai cu aurul dumitale ca să mă îndepărtezi de dumneata, mă muncea un singur gînd : „încearcă să mă îndepărteze ca prin aceasta, în persoana mea, să scape de conștiința lui, ca să poată săvîrși mai ușor crima plănuită...“

— Foma, Foma ! Cum de-ai putut să te gîndești la așa ceva ieri ? strigă îngrozit unchiul. Dumnezeule mare, și eu să nu bănuiesc nimic din toate astea !

— Cere! însuși cere! mi-a insuflat toate bănuielele acestea, continuă Foma. Gîndește-te și dumneata, ce puteam crede eu, cînd o întîmplare oarbă m-a adus atunci, seara, la banca fatală din parc? Ce puteam simți eu în clipa aceea — Doamne! — văzînd aieveja, în sfîrșit, cu ochii mei, că toate bănuielele mele se adevăriră deodată în modul cel mai convingător? Dar îmi mai rămînea o singură speranță, o speranță slabă, desigur, și totuși o speranță. Dar iată că vii chiar dumneata însuși și în dimineața aceasta mi-o zdrobești; îmi zdrobești și această ultimă speranță, călcînd-o în picioare! Îmi trimiți o scrisoare în care declari că vrei să te însori, rugîndu-mă să nu-ți divulg intenția... „Dar de ce, gîndii eu, de ce mi-a scris el tocmai acum, cînd l-am surprins, și n-a scris-o mai înainte? Pentru ce n-a alergat la mine mai înainte, fericit și frumos — căci dragostea înfrumusețează chipul omului — pentru ce nu s-a aruncat atunci în brațele mele, n-a izbucnit în lacrimi la pieptul meu, în lacrimi de nemărginită fericire, și nu mi-a povestit totul, totul?“ Sînt eu un crocodil, care aveam să te înghit, în loc să-ți dau un sfat folositor? Sînt eu o gînganie dezgustătoare, care aveam să te mușc, în loc să contribui la făurirea fericirii dumitale? „Îi sînt eu prieten cu adevărat, sau cea mai scîrnăvă insectă din lume?“ Iată întrebarea pe care mi-am pus-o în dimineața aceasta! Și pentru ce, în sfîrșit, mă gîndeam eu, pentru ce l-a chemat din capitală pe nepotul său, susținînd că vrea să-l căsătorească cu această domnișoară? Pentru ce, dacă nu exclusiv ca să ne înșele și pe noi toți, și pe nepotul său *ușuratic*, continuînd între timp să-și urmărească pe ascuns intenția sa criminală? Nu, colonele, dacă m-a convins cineva de faptul că dragostea dumitale este criminală, acel cineva n-ai fost decît dumneata însuși! Mai mult, ești un criminal și în fața acestei domnișoare, pentru că ai expus-o la grave bănuieli și la ponegriri — cinstită, virtuoasă și cumințe cum este; ai expus-o la toate astea prin stîngăcia dumitale și prin egoismul dumitale neîncercător!

Unchiul meu tăcea cu capul lăsat în piept: elocința lui Foma părea să fi doborît toate obiecțiunile lui posibile, și el se recunoștea de pe acum un adevărat criminal. Generăleasa și anturajul ei ascultau cu profundă venerație cuvintele lui Foma, iar Perepelișina o privea cu răutate triumfătoare pe sărmana Nastenka.

— Uluit, zdrobit și înrăit, continuă Foma, m-am încuiat astăzi în camera mea, rugîndu-mă Celui-de-sus să-mi lumineze cugetul! Și, în sfîrșit, am zis să te supun în public și pentru ultima dată unei încercări supreme. Poate că am dat dovadă de prea multă în-

flăcărare, poate că mi-am lăsat frîu prea liber indignării ; și iată că pentru intențiile mele atît de nobile m-am pomenit aruncat pe fereastră afară ! În clipa aceea, mi-am zis : „Uite, așa este răsplătită totdeauna virtutea !” M-am izbit de pămînt și aproape că nu țin minte ce s-a mai întîmplat cu mine mai departe !

Un val de țipete și gemete sfîșietoare l-a întrerupt pe Foma Fomici la această tragică amintire. Generăleasa dădu să se repeadă spre el cu o sticlă de malaga în mînă, pe care o smulsese din mîinile Praskoviei Ilinișna, ce tocmai se întorsese, dar Foma, cu un gest măreț din mînă, înlătură și malaga, și pe generăleasă.

— Opriți-vă ! strigă el. N-am terminat încă. Ce s-a întîmplat după căderea mea, nu mai țin minte. Știu un singur lucru — că acum mă aflu aici, în fața voastră, ud learcă de ploaie și cu răceala încuibată în mine, mă aflu aici, ca să vă fac pe amîndoi fericiți. Colonele ! Anumite semne, asupra cărora nu vreau să insist acum, m-au convins, în sfîrșit, că dragostea dumitale era curată, ba chiar înălțătoare, deși totodată neîncrezătoare în modul cel mai condamnabil. Stîlcit în bătaie, umilit în ultimul grad, bănuir de jignirea domnișoarei, pentru onoarea căreia, ca un cavaler medieval, eram gata să-mi vărs singele pînă la ultima picătură — vreau să vă arăt în clipa aceasta cum se răzbună Foma Fomici Opiskin pentru toate jignirile care i-au fost aduse. Dă-mi mîna dumitale, colonele !

— Cu plăcere, Foma ! strigă unchiul, și întrucît ai dat toate explicațiile în ce privește cînstea neîntînată a acestei persoane cu sufletul ales și nobil, bineînțeles... iată mîna mea, Foma, o dată cu cîința mea cea mai desăvîrșită...

Și unchiul îi întinse mîna înflăcărat, fără a bănuir ce va urma mai departe.

— Dă-mi și dumneata mîna, domnișoară, continuă Foma cu glas moleșit, înlăturînd cu un gest larg mulțimea de femei ce-l înconjură și adresîndu-se Nastenkăi.

Nedumerită și zăpăcită, Nastenka se uită sfioasă la Foma.

— Vino, vino, apropie-te, copila mea ! Este absolut necesar pentru fericirea dumitale, adăugă cu bunătate Foma, continuînd să țină mîna unchiului meu.

— Ce și-o fi pus în gînd oare ? murmură Mizincikov.

Nastia, speriată și tremurînd din tot corpul, se apropie încet de Foma și îi întinse mînuța.

Foma îi luă mîna și o cuibări în mîna unchiului meu.

— Vă unesc și vă binecuvîntez ! rosti el cu glasul cel mai solemn. Și dacă binecuvîntarea unui om chinuit, doborît de neno-

rocire, poate să vă fie de folos, fiți fericiți. Iată cum se răzbună Foma Opiskin ! Ura !

Toată lumea rămase uluită. Deznodămîntul acesta era atît de neașteptat ! Generăleasa a rămas cu gura căscată și cu sticla de malaga în mînă ; Perepelițina se făcu albă ca varul și începu să tremure de furie ; bătrînele oploșite plesniră din palme și rămaseră nemișcate pe locurile lor ; tremurînd din tot corpul, unchiul voi să spună ceva, dar nu izbuti să scoată nici un cuvînt. Nastia se îngălbeni ca ceara și îngăimă cu vocea stinsă că, adică, așa „nu se poate“... Dar era prea tîrziu. Bahceev cel dintîi — trebuie să recunoaștem prezența lui de spirit — se alătură la strigătul ura ! al lui Foma Fomici, după care m-am alăturat și eu, iar după mine răsună ca un clopoțel și glasul cristalin al Sașenkăi, care alergă la tatăl ei ca să-l îmbrățișeze ; apoi Iliușa, apoi și Ejevikin ; la urmă de tot, slobozi glas și Mizincikov.

— Ura ! mai strigă odată Foma. Ura ! În genunchi, copii, copiii inimii mele, în genunchi în fața celei mai duiosase dintre mame ! Cereți-i binecuvîntarea și, de va fi nevoie, îngenunchez și eu în fața dumneaei împreună cu voi...

Unchiu-meu și Nastia, fără să fi apucat să se uite unul la celălalt, speriați și, pare-se, neînțelegînd încă prea bine ce se petrece cu ei, căzură în genunchi în fața generălesei. Toată lumea se îngămădi în jurul lor ; dar bătrîna stătea mută, uluită, neînțelegînd nimic și neștiind ce să facă. Foma veni și aici într-ajutor : se prăbuși în genunchi în fața protectoarei sale. Toate acestea avură darul să-i risipească orice îndoială. Scăldată în lacrimi, ea rosti, în sfîrșit, consimțămîntul său. Unchiul sări din loc și-l cuprinse pe Foma în brațe.

— Foma, Foma !... murmură el, dar glasul i se îneacă și el nu mai putu să continue.

— Șampanie ! răcni Stepan Alexeevici. Urraa !

— Mai stați pînă la șampanie, sări Perepelițina, care între timp izbutise să-și vină în fire, dîndu-și seama de întorsătura lucrurilor, așadar, și de urmările lor. Se cade mai întîi să aprindem o luminare în fața icoanei și să închinăm Domnului rugile noastre, după care *mămîtica* să-și dea binecuvîntarea cu icoana în mînă, cum se obișnuiește la oamenii dreptcredincioși...

Se grăbiră cu toții să urmeze acest sfat înțelept și din nou se iscă o zarvă nemaipomenită. Trebuia aprinsă luminarea. Stepan Alexeici aduse un scaun și se urcă pe el ca să aprindă luminarea în fața icoanei, dar sub greutatea lui scaunul scîrțîi și se frînse,

încît Bahceev abia apucă să sară jos, rămînînd, spre norocul lui, în picioare. Fără nici o supărare, el cedă imediat locul domnişoarei Perepeliţina. Aceasta, uscăţivă şi sprintenă cum era, aprinse repede lumînarea. Călugăriţa şi bătrînele oploşite începură să-şi facă semnul crucii şi să se închine pînă la pămînt. Coborîră icoana Mîntuitorului şi o înmînă ră generălese. Unchiul şi Nastia se lăsară din nou în genunchi şi ceremonia fu îndeplinită după poveţele cucernice ale domnişoarei Perepeliţina, care îngîna într-una : „Închinaţi-vă pînă la pămînt, sărutaţi icoana, sărutaţi mîna măicuţei !” După mire şi mireasă veni şi domnul Bahceev, care se socoti dator să sărute şi el icoana, iar după aceea şi mîna mamei-generălese. Era cuprins de un entuziasm de nedescris.

— Urra ! strigă el din nou. Acum vine şi rîndul şampaniei !

De altfel, entuziasmul era general. Bătrîna generăleasă plîngea, de astă dată cu lacrimi de fericire, căci unirea aceasta, binecuvîntată de Foma însuşi, deveni în ochii ei cuviincioasă şi sacră — dar mai ales ea îşi dădea seama că prin purtarea sa Foma Fomici şi-a recăpătat prestigiul şi acum va rămîne cu ea pînă la sfîrşitul zilelor. Bătrînele din anturajul ei împărtaşeau şi ele, cel puţin de ochii lumii, bucuria generală. Unchiul ba îngenunchea în faţa mamei sale şi îi săruta mîinile, ba se repezea să mă îmbrăţişeze pe mine, apoi pe Bahceev, pe Mizincikov şi pe Ejevikin. Pe Iliuşa era cît pe-acî să-l sufoce în îmbrăţişări. Sasa sări s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute pe Nastenka, Praskovia Ilinişna vărsa şiroaie de lacrimi, ceea ce îl făcu pe domnul Bahceev să meargă la ea şi să-i sărute mîna. Bătrînelul Ejevikin, înduioşat la culme, plîngea într-un colţ ştergîndu-şi ochii cu aceeaşi basma cadrilată, pe care o avusese şi ieri. Într-un alt colţ, se smiorcăia Gavriila uitîndu-se cu veneraţie la Foma Fomici, iar Falalei se îneca de plîns şi se ducea să sărute mîna, rînd pe rînd, tuturor celor prezenţi. Toţi erau copleşiţi de emoţie, aşa încît nimeni nu se gîndea să rupă tăcerea, să spună măcar o vorbă sau să comenteze ; părea că nu mai era nimic de spus ; nu se auzeau decît exclamaţii de bucurie. Nimeni nu-şi dădea încă seama cum de s-au aranjat toate aşa, dintr-o dată. Era limpede un singur lucru : că totul se datora lui Foma Fomici, şi acesta era adevărul esenţial de netăgăduit.

Dar nu trecură nici cinci minute de la manifestarea acestei fericiri generale, cînd deodată apăru Tatiana Ivanovna. În ce fel, prin ce intuiţie aflase ea atît de repede, stînd sus în camera ei, despre dragostea şi căsătoria celor doi ? Apăru cu faţa radioasă, cu lacrimi de bucurie în ochi, într-o toaletă seducător de elegantă (apucase

totuși să se schimbe) și cu strigăte de bucurie se repezi direct la Nastenka s-o îmbrățișeze.

— Nastenka, Nastenka ! Tu îl iubeai și eu n-am știut nimic, strigă ea. Doamne ! Ei se iubeau, sufereau în taină ! Erau prizoniți ! Ce romantic ! Nastia, drăguța mea, spune-mi sincer : îl iubești cu adevărat pe acest nebun ?

În loc de răspuns, Nastia o îmbrățișă și o sărută cu căldură.

— Doamne, ce roman încântător ! și Tatiana Ivanovna bătu din palme, entuziasmată. Ascultă, Nastia, ascultă, îngerașule : toți bărbații aceștia, dar toți pînă la unul, sînt niște ingrați, niște mizerabili și nu merită dragostea noastră. Dar poate că el este cel mai bun dintre toți. Apropie-te, nebunule ! strigă ea, adresîndu-se unchiului meu și prinzîndu-l de mînă. Așadar, ești îndrăgostit ? Într-adevăr, ești capabil să iubești ? Uită-te în ochii mei : vreau să-ți văd ochii ; vreau să-mi dau seama dacă mint acești ochi sau spun adevărul ? Nu, nu, nu mint : sînt luminați de dragoste. Vai, ce fericită sînt ! Nastenka, draga mea, ascultă-mă, tu nu ești o fată bogată : îți fac un dar de treizeci de mii. Te rog să-l primești ! Eu n-am nevoie de atîta, n-am nevoie ; îmi mai rămîne destul. Nu, nu, nu ! protestă ea cu vehemență, văzînd că Nastia e gata să refuze. Să taci și dumneata, Egor Ilici, nu e treaba dumitale. Nu, Nastia, așa am hotărît eu — să-ți ofer acest dar, de mult voiam să-ți fac un dar și așteptam prima ta dragoste... Mă voi bucura văzîndu-vă fericiți. Mă jignești, dacă refuzi să primești darul ; am să plîng, Nastia... Nu, nu, nu, nici o vorbă !

Tatiana Ivanovna era atît de transportată în clipa aceea, încît era greu, ba chiar și păcat să fie contrazisă. De aceea, nimeni nu cuteză să facă vreo obiecțiune, lăsînd pentru alt moment. Apoi Tatiana Ivanovna se repezi s-o sărute pe generăleasă, pe Perepelîșina și pe noi toți. Bahceev își făcu loc pînă la dînsa și îi ceru îngăduința să-i sărute mîna.

— Scumpă Tatiana Ivanovna ! Drăguța mea ! Iartă-mă pe mine, gugumanul, pentru gestul de adineauri : n-am știut că ai o inimă de aur !

— Nebunule ! Te cunosc eu de mult, gînguri cu o cochetărie extaziată Tatiana Ivanovna, îl lovi ușor peste nas cu mînușa și trecu pe lîngă el ca un zefir, atingîndu-l cu rochia ei superbă. Corpolentul Bahceev se dădu la o parte cu respect.

— O domnișoară plină de virtuți ! zise el înduioșat. Știi că am lipit nasul neamțului ! îmi șopti el confidențial, uitîndu-se fericit în ochii mei.

— Care nas ? Ce fel de neamț ? îl întrebai eu mirat.

— Păi, cel comandat, care sărută mîna nemțoaicei sale, iar ea își șterge lacrima cu batista. Evdokim al meu l-a reparat ieri. Chiar adineauri, după ce ne-am întors de la urmărire, am trimis un călăreț... Curînd trebuie să sosească. Un bibelou admirabil !

— Foma ! strigă unchiul extaziat, tu ești făuritorul fericirii noastre ! Cu ce aș putea să te răsplătesc ?

— Cu nimic, colonel, a răspuns Foma cu o mutră cam acră. Continuați a nu mă băga în seamă și fiți fericiți fără Foma.

Părea șocat că fusese uitat de tot în această atmosferă festivă.

— De bucurie, Foma, de bucurie ! strigă unchiul. Nici nu mai știu, frate, pe ce lume mă aflu. Ascultă, Foma : am fost nedrept cu tine. O viață întreagă, cu tot singele meu, nu voi putea să șterg jignirea pe care ți-am adus-o și de aceea tac ; nici n-are rost să-mi cer iertare. Dar dacă vreodată vei avea nevoie de capul meu, de viața mea, dacă va trebui să mă arunc pentru tine într-o prăpastie adîncă, poruncește-mi și vei vedea... Mai mult nu-ți spun nimic.

Și unchiul dădu din mîna, conștient că n-ar mai putea adăuga nimic peste cele spuse, ca să-și exprime și mai grăitor gîndurile. Îl privea pe Foma cu ochii plini de lacrimi de recunoștință.

— Ați văzut ce suflet de înger are ? scîrțîi la rîndul ei domnișoara Perepelițina drept laudă adusă lui Foma.

— Da, da ! reluă și Sașenka. Nici n-am știut că sînteți un om atît de bun, Foma Fomici, și m-am purtat necuviincios cu dumneavoastră. Vă rog să mă iertați, Foma Fomici, și să mă credeți că am să vă iubesc din toată inima. Dacă ați ști ce mult vă respect acum !

— Da, Foma ! interveni și Bahceev. Iartă-mă și tu pe mine, gugumanul ! Nu te-am cunoscut, n-am știut să te prețuiesc ! Tu, Foma Fomici, ești nu numai un savant, dar și un adevărat erou ! Casa mea toată e la dispoziția ta. Dar cel mai bine vino la mine, frate dragă, poimîine și, de s-ar putea, vino împreună cu măicuța-generăleasă și, bineînțeles, cu mirele și mireasa. Ce mai, cu toată familia ! Vă pregătesc o masă, nu vreau să mă laud dinainte, dar spun numai atît : am să vă servesc ce n-ați pomenit ! Îți jur pe cînte !

Se apropie de Foma Fomici și Nastenka, și, fără a mai spune vreo vorbă, îl îmbrățișă și-l sărută.

— Foma Fomici ! a zis ea apoi, ești binefăcătorul nostru ; ai făcut atîtea pentru noi, încît nici nu știu cum aș putea să-mi exprim

recunoștința ! De un lucru te asigur — că voi fi pentru dumneata cea mai duioasă și respectuoasă soră...

Nastia nu mai sfârși, căci lacrimile îi înceară cuvintele. Foma o sărută pe frunte, lăcrămînd la rîndu-i.

— Copiii mei, copiii inimii mele ! strigă el. Să trăiți, să înfloriți și în clipele voastre de fericire să vă mai aduceți aminte, din cînd în cînd, și de bietul surghiunit ! Cît despre mine, aș putea să vă spun doar atît — că nenorocirea este mama virtuții. A spus-o, mi se pare, Gogol²⁸, un scriitor cam ușuratic, căruia nu i-au lipsit însă uneori idei cu miez. Surghiunul este o mare nenorocire ! Ca un pribeag porni-voi acum în lume cu toiagul în mînă și cine știe ? Poate că prin aceste nenorociri ale mele mă voi îmbogăți cu și mai multe virtuți ! Gîndul acesta e singura mea consolare !

— Dar... Unde vrei să pleci, Foma ? strigă speriat unchiul.

Toată lumea tresări și îl înconjură pe Foma.

— Cum aș putea să rămîn în casa dumatăle, după gestul dumitale de adineauri, colonele ? întrebă Foma cu multă demnitate.

Dar ceilalți nu-l mai lăsară să vorbească : strigăte și exclamații îi înăbușiră cuvintele. Îl așezară în fotoliu, implorîndu-l și căinîndu-l ; și nici nu mai știu ce erau în stare să-i mai facă. Bineînțeles, nici gînd nu avea să plece din „casa aceasta“, după cum nu era în intenția lui s-o facă nici mai adineauri, nici ieri, nici atunci cînd s-a dus să sape în grădină. Acum era sigur că va fi reținut cu pioasă recunoștință, că se vor ține de el ca scaiul, mai ales după ce îi fericise pe toți, după ce cu toții începuseră să creadă în el, după ce se arătaseră gata să-l poarte în brațe, considerînd aceasta drept o cinste, o fericire. Probabil, însă, că reîntoarcerea lui lașă de adineauri, cînd se speriasă de furtună, îi întărita puțin amorul propriu și-l îndemna să mai facă pe grozavul ; dar mai cu seamă și înainte de toate nu ar fi putut, nu ar fi fost în stare să nu profite de excelenta ocazie ce i se oferea acum de a se mai fandoni, de a mai poza, lă-sîndu-se rugat : era un prilej atît de potrivit de a spune lucruri frumoase despre el însuși, de a se asculta și de a se lăuda pe el însuși, încît n-ar fi fost în stare să reziste acestei ispite. Nici nu încercase, de altfel : se smulgea din mîinile care-l rețineau ; cerea să i se aducă toiagul ; implora să i se redea libertatea, să fie lăsat să plece în pribegie prin lumea largă ; amintea că el „în casa aceasta“ a fost dezonorat, lovit și că s-a întors numai ca să aducă tuturor bucurie ; și cum, în sfîrșit, ar mai putea să rămînă el „în casa aceasta a nerecunoștinței și să mănînce bucate deși hrănitoare, dar și drese cu

bătăi“ ? În sfârșit, Foma încetă să se mai zbată. Îl așezară din nou în fotoliu ; dar elocința lui nu mai contenea.

— Spuneți și voi, dacă n-am fost eu mereu jignit aici ? dacă nu primeam din toate părțile numai bobîrnace și nu mi se arăta limba în semn de batjocură ? N-ai fost chiar dumneata, colonele, acela care, asemenea unor copii de țirgoveți incuți de pe străzile orașului, îmi dădeai mereu bobîrnace ? Da, colonele ! Insist asupra acestei comparații, pentru că, chiar dacă nu mi le dădeai în mod fizic, nu înseamnă de loc că nu mi-ai dat bobîrnace morale ; iar bobîrnacele morale, în unele cazuri, sînt mai dureroase și mai jignitoare decît cele fizice. Nu mai vorbesc despre bătaii...

— Foma, Foma ! strigă unchiul, nu mă omori cu aceste amintiri ! Ți-am spus doar, că tot sîngele dacă mi l-aș da și tot nu ar fi îndestulător ca să spăl această jignire adusă ție. Fii, dar, mărinimos ! Uită, iartă și rămii să contempli fericirea noastră ! Roadele inimii tale, Foma !...

— ...Vreau să iubesc, să iubesc omul, striga Foma. Și nu sînt lăsat, sînt împiedicat să-l iubesc pe om ; nu sînt lăsat să mă apropiu de om ! Dați-mi, dați-mi omul, ca să-l pot iubi ! Unde este acest om ? Unde s-a ascuns acest om ? Ca Diogene cu felinarul îl caut toată viața și nu-l pot găsi, și nu pot iubi pe nimeni, pînă nu-l voi găsi pe acest om. Vai și amar de acela care m-a făcut să urăsc omul ! Eu strig : dați-mi omul pe care să-l pot iubi ! Și mă pomenesc cu Falalei ! Să-l iubesc pe Falalei ? Dar voi dori eu oare să-l iubesc pe Falalei ? Aș putea, în sfârșit, să-l iubesc pe Falalei, chiar dacă aș voi ? Nu ; și de ce nu ? Pentru că el este Falalei. De ce nu iubesc omenirea ? Pentru că tot ce există în această omenire este întruchipat de Falalei sau seamănă cu Falalei ! Nu-l vreau pe Falalei, îl urăsc pe Falalei, scuip pe Falalei, îl voi strivi pe Falalei ; și dacă ar fi să aleg, îl voi iubi mai curînd pe Asmodeu decît pe *Falaleu* ! Vino, vino-ncoa, veșnicul meu călău, vino-ncoa ! strigă el, adresîndu-se deodată lui Falalei, care cu fața cea mai nevinovată se uita la el ridicîndu-se în vîrfurile picioarelor peste capul mulțimii ce-l înconjura pe Foma Fomici. Vino-ncoa ! Îți voi dovedi, colonele, striga Foma trăgîndu-l după dînsul pe Falalei, înnebunit de spaimă. Îți voi dovedi îndată adevărul celor spuse de mine despre bobîrnacele și batjocurile la care am fost mereu supus ! Spune, Falalei, dar să spui drept : ce-ai visat tu în noaptea asta ? Ai să vezi, colonele, roadele educației dumitale ! Ei, hai, spune, Falalei !

Bietul băiat, tremurînd de frică, își rotea privirea disperată în jur, căutînd în ochii fiecăruia salvarea ; dar toată lumea tremura și aștepta înfiorată răspunsul lui.

— Așadar, Falalei, aștept !

În loc de răspuns, Falalei își schimonosi fața, întinzînd gura pînă la urechi și zbieră ca un vițel.

— Colonele ! Ai văzut ce îndărătnicie ? Ți se pare firesc acest lucru ? Pentru ultima oară te întreb, Falalei, spune : ce-ai visat astă-noapte ?

— Am visat...

— Spune că m-ai visat pe mine, îi suflă Bahceev.

— Virtuțile dumneavoastră, să trăiți ! îi suflă la cealaltă ureche Ejevikin.

Falalei se uita ba la unul, ba la celălalt.

— Am visat... virtu... despre taurul alb !... urlă el, în sfîrșit, izbucnind iar în hohote de plîns.

Un ah ! general îi acoperi urletele. Dar Foma Fomici părea apucat de data aceasta de un acces de nemaipomenită mărînimie.

— Cel puțin văd că ești sincer, Falalei ; sincer, cum n-aș putea spune despre ceilalți. Du-te cu Dumnezeu ! Dacă îmi faci anume în necaz cu visul acesta din îndemnul altora, Dumnezeu să vă răsplătească și pe tine, și pe ceilalți, după fapta voastră. Dacă nu o faci înadins, te respect pentru sinceritate, pentru că pînă și în cea de pe urmă făptură, cum ești tu, m-am obișnuit să întrevăd chipul și asemănarea Domnului... Te iert, Falalei ! Copiii mei, îmbrățișa-ți-mă, rămîn cu voi !...

„Rămîne !“ strigară cu toții entuziasmați.

„Rămîn și iert. Colonele, răsplătește-l pe Falalei cu zahăr : nu se cade să plîngă într-o zi fericită cum e cea de astăzi.

Gestul acesta mărînimos fu socotit, firește, extraordinar de impresionant. Să arăți *atîta* grijă și într-o *asemenea* clipă, și față de cine ? Față de Falalei ! Unchiul se repezi să execute porunca primită. Imediat — Dumnezeu știe prin ce minune — în mîinile Praskoviei Ilinișna apărură o zaharniță de argint. Unchiul scoase cu mîna tremurătoare două bucăți, pe urmă apucă trei, apoi le scăpă iar în zaharniță, și, văzînd că nu este în stare să facă nimic de emoție, strigă :

— Hai ! Pentru o zi cum e cea de astăzi ! Ține, Falalei ! și răsturnă în faldul cămășii acestuia tot conținutul zaharniței. Pentru sinceritatea ta ! adăugă el povățuitor.

— Domnul Korovkin, anunță deodată Vidopleasov apărînd în pragul ușii.

Se produse o mică zăpăceală. Vizita lui Korovkin, evident, nu era tocmai binevenită. Cu toții se uitară întrebător la unchiul meu.

— Korovkin ! strigă el cam încurcat. Sînt bucuros, firește... adăugă el uitîndu-se sfios la Foma, dar nu știu, zău, să-l poftesc chiar acum — într-o clipă ca asta ? Ce zici, Foma ?

— Nu face nimic, nu face nimic ! rosti, binevoitor, Foma. Poftește-l și pe Korovkin ; să participe și el la bucuria tuturor. Într-un cuvînt, Foma Fomici era într-o dispoziție serafică.

— Respectuos îmi permit a vă raporta, zise Vidopleasov, că domnul Korovkin binevoiește să se afle într-o stare nu tocmai potrivită.

— Cum, într-o stare nu tocmai potrivită ? Ce vorbă-i asta ? strigă unchiul.

— Chiar așa, să trăiți : nu tocmai treaz...

Dar înainte ca unchiul să fi apucat să deschidă gura, să roșească, să se sperie și să se rușineze în ultimul hal, misterul se lămuri de la sine. În ușă apăru domnul Korovkin în persoană, îl dădu la o parte pe Vidopleasov și se înfățișă privirilor asistenței uimite. Era un domn de statură mijlocie, destul de corpulent, de vreo patruzeci de ani, cu părul negricios și puțin înspicat, tuns nemțește, cu fața rotundă, roșie, cu ochii mici, injectați, cu o cravată cam neobișnuită, prinsă după ceafă cu o cataramă, îmbrăcat cu un frac extrem de uzat, plin de fulgi și fire de fîn și cu o crăpătură vizibilă la subțioară, cu niște pantaloni de croială *impossible*, cu o șapcă cu cozoroc uzată în ultimul grad, pe care acum o avînta cu mîna dreaptă, într-un gest larg de salut. Domnul acesta era beat turtă. Pășind pînă-n mijlocul încăperii, se opri, legănîndu-se și bălăbănindu-și capul și rămase astfel, parcă într-o adîncă îngîndurare ; apoi schiță un zîmbet larg.

— Scuzați, domnilor, bîigui el, sînt cam... (aci, se lovi cu unghia unui deget pe guler) sînt cam... afumat !

Generăleasa luă imediat o atitudine de demnitate jignită. Foma, așezat în fotoliu, îl măsura pe excentricul musafir cu o privire ironică. Bahceev se uita la el nedumerit și cu oarecare compasiune. Dar jena unchiului era de nedescris ; suferea sincer pentru Korovkin.

— Korovkin ! Începu el, ascultă !

— *Atande**, îl întrerupse Korovkin, mă recomand : un copil al naturii... Dar ce-mi văd ochii ? Sînt doamne aici !... Și de ce nu m-ai prevenit, mizerabile, că ai în casă o societate de doamne ? adăugă el uitîndu-se la unchiul meu cu un zîmbet șmecher. Dar nu-i nimic ! Nu-ți fie teamă !... Ne prezentăm și sexului frumos... încîntătoare doamne ! Începu el, răsucindu-și cu greu limba și poticnindu-se la fiecare cuvînt. Aveți în fața dumneavoastră un biet nenorocit, care... mă rog, ș.a.m.d... Restul nu mai e de spus... Muzica ! O polcă !

— Dar n-ai vrea să te odihnești puțin ? întrebă Mizincikov, apropiindu-se calm de Korovkin.

— Să mă culc ? O spui ca să mă jignești ?

— Nici gînd. Știi, după drum face bine...

— Niciodată ! dădu din cap Korovkin cu indignare. Crezi că sînt beat ? Greșești, amice... Totuși, unde vrei să mă odihnesc aici, la voi ?

— Să mergem, te conduc eu.

— Unde ? În șură ? Nu primesc, stimabile, nu mă păcălești ! Am dormit o dată acolo... La urma urmelor, condu-mă... Cu un om de treabă sînt gata să merg, de ce n-aș merge ?... Nu-i nevoie de pernă — un militar n-are nevoie de pernă... Dacă ai putea însă, frățioare, să-mi procuri o canapeluță... Dar ascultă, adăugă el oprindu-se, văd că ești un băiat grozav, fă-mi rost... mă înțelegi... de un păhăruț de rom, numai așa ca să-mi astîmpăr... numai ca să-mi astîmpăr viermușorul, un păhărel numai...

— Bine, bine, se face ! îl asigură Mizincikov.

— Așa... Dar, ia stai puțin ; să-mi iau rămas bun... *Adieu, mesdames și mesdemoiselles !*... M-ați dat gata, ca să zic așa... Ei, dar nu-i nimic ! Pe urmă ne lămurim noi... Numai să mă trezești cînd o să înceapă... Sau chiar cu cinci minute înainte de a începe... Să nu începeți fără mine ! Ați auzit ? Să nu începeți !...

Și chefliul domn dispăru cu Mizincikov.

Toată lumea a rămas într-o adîncă tăcere. Nedumerirea era profundă. În sfîrșit, Foma începu să se hlizească și treptat, de la un chicotit ușor, rîsul lui crescînd din ce în ce și se transformă curînd într-un hohot nestăpînit. Uitîndu-se la el, se înveseli și generăleasa, deși o expresie de demnitate ofensată mai zăbovea pe chipul ei

* În text scris fonetic. Corect în limba franceză : *attendez* — așteptați.

acru. Toți ceilalți rîdeau nebunește. Unchiul stătea ca trăsnet, roșu la față, rușinat pînă la lacrimi, nefiind în stare să mai scoată nici o vorbă.

— Dumnezeuule mare ! băigui el, în sfîrșit. Cine și-ar fi închipuit ! E drept că... se poate întîmpla oricui. Foma, te asigur, e omul cel mai cinstit, cel mai nobil, ba și foarte cult. Foma... ai să vezi !..

— Văd, văd... a răspuns Foma înecoîndu-se de rîs. L-am văzut, foarte cult, n-am ce zice, foarte cult !

— Și cum vorbea despre căile ferate ! strecură cu glas scăzut Ejevikin.

— Foma !... dădu să mai zică ceva unchiul, dar un nou val de hohote îi acoperi glasul. Foma Fomici pur și simplu se prăpădea de rîs. Văzînd cum stau lucrurile, începu să ridă și unchiul.

— Ce să mai spun ! a declarat el înflăcărîndu-se. Ești mărinimos, Foma, ai o inimă de aur : m-ai făcut fericit... Ai să-l ierți și pe Korovkin...

Numai Nastenka nu rîdea. Se uita la logodnicul ei cu ochii plini de dragoste, voind parcă să spună :

„Ce om minunat și bun ești, ce suflet delicat și nobil, și cît de mult te iubesc !“

VI

ÎNCHEIERE

Triumful lui Foma era deplin și definitiv. Într-adevăr, fără amestecul lui, nimic n-ar fi fost dus la bun sfîrșit, iar faptul împlinit înlătura orice îndoieli sau obiecțiuni. Recunoștința perechii fericite era nemărginită. Unchiul meu și cu Nastenka au protestat aproape îngroziți atunci cînd încercasem să fac o cît de ușoară aluzie la modul în care a fost obținut consimțămîntul lui Foma pentru căsătoria lor. Sașenka striga : „E bun, e bun Foma Fomici ; am să-i brodez o pernă cu fire de lînă toarsă !“ ba mi-a și reproșat o anumită asprime sufletească. Iar noul convertit, Stepan Alexeici, ar fi sărit, desigur, să mă sugrume, dacă aș fi încercat, în prezența lui, să spun ceva nefavorabil despre Foma Fomici. Umbla acum după Foma ca un cățeluș după stăpînul său, îl privea cu venerație

și la orice cuvînt al acestuia adăuga : „Foma, ești omul cel mai cumsecade din lume ! Ești un savant, Foma !” Cît despre Ejevikin — acesta era entuziasmat la culme. Bătrînul observase de mult că Nastenka sucise capul lui Egor Ilici și de atunci și treaz, și în somn, nu visa decît să-și mărite fata după el. Tărăgănase această afacere în situația încordată ce s-a creat, pînă la ultima limită a posibilului și nu a renunțat la visul său decît atunci cînd deveni limpede că nu se mai putea să nu renunțe. Foma Fomici răsturnase complet situația intervenită. Bineînțeles, bătrînul, cu tot entuziasmul său, își dădea seama de adevăratele motive care-l determinaseră pe Foma să procedeze astfel. Într-un cuvînt, era limpede că Foma Fomici se întronase în această casă pentru totdeauna și că, de aci încolo, tirania sa nu va mai avea sfîrșit. Se știe că pînă și cei mai dezgustători, cei mai ținzoși și mofturoși oameni se pototesc un timp cînd dorințele lor sînt satisfăcute. Foma Fomici, dimpotrivă, părea că se proteste și mai mult cu fiecare succes, devenind de o obrăznicie nătîngă. Înainte de prînz, complet primenit, el se așeză în fotoliu, îl chemă pe unchiu-meu și, în prezența întregii familii, se apucă să-i țină o nouă predică exasperantă.

— Colonele ! începu el. Acum dumneata contractezi o căsătorie legitimă. Îți dai seama de îndatoririle și obligațiile pe care...

Și așa mai departe. Imaginați-vă zece pagini de formatul publicației *Journal des Débats* umplute cu literă mărunță și pline de tot felul de ineptii și aberații, în care nu există nimic despre îndatoriri și obligații, ci exclusiv niște laude nerușinate aduse înțelepciunii, blîndeții, mărinimiei, bărbăției și neprecupețirii lui Foma Fomici însuși. Toată lumea nu mai putea de foame ; toți așteptau cu nerăbdare să înceapă prînzul ; nimeni nu îndrăznea totuși să spună ceva ori să-l contrazică, ascultînd cu venerație întreaga lui polologhie pînă la capăt ; chiar și Bahceev, deși ros de o poftă nestăpînită, a rămas neclintit pe scaun, atent, într-o atitudine plină de respect. Satisfăcut de propria-i oratorie, Foma Fomici se înveseli în sfîrșit, ba și binevoi chiar să se amețească cu băuturi, rostind cele mai năstrușnice toasturi. Se lansă în tot felul de spirite și glume, bineînțeles pe seama logodnicilor. Toată lumea rîdea în hohote și-l aplauda. Unele din glumele sale erau însă atît de nesărate și pline de ambiguități, încît pînă și Bahceev se simți jenat. La urmă, Nastenka sări de la locul său și fugi de la masă. Faptul avu darul să-l aducă pe Foma Fomici într-un adevărat extaz ; găsi însă imediat suficientă prezență de spirit ca să descrie în cuvinte puține dar impresionante, virtuțile Nastenkăi și, la urmă, rosti un

toast în sănătatea celei absente. Unchiul, jenat și el pentru moment și chinuit de situația în care a fost pusă logodnica sa, era gata acum să-l îmbrățișeze pe Foma Fomici. În general, logodnicii se arătau foarte sfielnici unul față de celălalt și păreau că se rușinează de fericirea lor. Am observat că, din clipa binecuvîntării, ei n-au schimbat nici un cuvînt, ba evitau chiar să se privească. Cînd toată lumea se ridică de la masă, unchiul dispăru pe neașteptate. Căutîndu-l, am ajuns pe terasă. Tolănit într-un fotoliu, în fața unei cești de cafea, Foma perora, vizibil animat de băutură. În jurul lui nu erau decît Ejevikin, Bahceev și Mizincikov. M-am oprit să-l ascult.

— De ce, striga Foma, de ce sînt gata să mă las chiar și ars de viu pentru convingerile mele ? Și de ce nici unul dintre voi nu este în stare să meargă pe rug ? De ce, vă întreb, de ce ?

— Păi, ar fi cam de prisos, Foma Fomici, chiar pe rug ! glumea Ejevikin. Ce rost ar avea ? În primul rînd, ar fi chinuitor de dureros ; în al doilea, dacă te arde — ce rămîne ?

— Ce rămîne ? O cenușă sublimă rămîne. Dar tu nu poți să mă înțelegi, nu ești în stare să mă prețuiești la adevărata mea valoare ! Pentru alde voi nu există oameni celebri decît poate unii ca Cezar sau Alexandru Machedon ! Și ce merite au cezarii tăi ? Pe cine au făcut ei fericit ? Ce mare lucru a săvîrșit faimosul tău Alexandru Machedon ? Că a cucerit tot globul ? Păi, pune-mi la dispoziție o falangă ca a lui și să vezi cum îl cuceresc și eu, după cum l-ai cuceri și tu, după cum l-ar cuceri și el... În schimb, a ucis pe Clitus cel plin de virtute, pe cînd eu n-am ucis pe Clitus cel plin de virtute... Un puști ! Un șnapan ! Merita să fie bătut cu varga, și nicidecum preamărit în paginile istoriei universale... La fel și Cezar !

— Iartă-l măcar pe Cezar, Foma Fomici !

— Nu pot să-l iert pe dobitocul acela ! striga Foma.

— Și să nu-l cruți ! îl susținu cu foc Stepan Alexeevici, cam amețit și el de băutură. N-ai de ce să-i cruți, toți sînt niște saltimbanci, meșteri să țopăie și să se învîrtă într-un picior ! Niște panglicari ! Uite, mai deunăzi, unul a vrut să înființeze o bursă. Dar ce va să zică o bursă ? Dracu știe, ce-o fi însemnînd ! Pun rămășag că nu este decît o nouă mîrșăvie. Iar un altul, tot nu demult, într-o societate selectă, scria tot felul de înflorituri și tot cerea rom ! Mă rog, de ce să nu bea omul ? Bea cît bei, dar mai și oprește-te, nene ! Pe urmă, mă rog, n-ai decît să mai bei, pe

urmă... Nici o crutare ! Toți sînt niște escroci ! numai tu, Foma, ești un savant !

Bahceev, dacă apuca să se atașeze de cineva, apoi o făcea cu tot devotamentul, necondiționat și fără rezerve.

L-am găsit pe unchiul meu în parc, pe malul eleșteului, în locul cel mai retras. Zăbindu-mă, Nastenka dădu să se ascundă între tufe, ca o vinovată. Unchiul veni în întâmpinarea mea, cu fața radioasă ; avea în ochi lacrimi de fericire. M-a prins de mîini și mi le-a strîns tare.

— Dragul meu, nici pînă acum nu-mi vine a crede în fericirea care mă copleșește... La fel și Nastenka. Ne minunăm și aducem laude Celui de sus. În momentul cînd te-ai apropiat, ea tocmai plîngea. Știi, încă n-am reușit să-mi revin și mă simt complet zăpăcit : și cred, și nu cred ! De unde-mi pică atîta fericire ? Pentru ce ? Ce am săvîrșit ? Cu ce am meritat-o ?

— Dacă există cineva care s-o fi meritat, unchiule, acela ești dumneata, i-am spus eu cu înflăcărare. Încă n-am văzut un om mai cinstit, mai bun și cu sufletul mai curat și mai frumos ca dumneata...

— Nu, Serioja, nu ! E prea mult ! a zis el cu un fel de părere de rău în glas. Tocmai aci e răul, că sîntem buni (vorbesc despre mine, bineînțeles) cînd ne este nouă bine ; iar cînd dăm de rău, nici să nu te apropii de alde noi ! Tocmai despre asta vorbeam acum cu Nastia. Oricît de strălucitor mi se înfățișa Foma, dar te rog să mă crezi că nici în ultimul moment nu prea aveam încredere în el, deși căutam să mă conving de perfecțiunea lui ; nici măcar ieri n-am crezut în el, cînd a refuzat un asemenea dar bănesc oferit de mine ! O spun spre rușinea mea ! Mi se strînge inima la amintirea celor întîmplate între noi ieri ! Dar n-am mai putut să mă stăpînesc... Cînd a vorbit despre Nastia, am simțit ca o împunsătură în inimă. N-am înțeles și m-am năpustit ca un tigru...

— N-ai ce să regreti, unchiule : cra și foarte firesc.

Unchiul mă opri dînd din mîini.

— Nu, nu, dragul meu, să nu spui vorba asta ! Numai firea mea nenorocită e de vină, pentru că sînt un om ursuz și egoist, un senzual, și mă las pradă pasiunilor mele. Tocmai asta mi-o spune și Foma. (Ce puteam răspunde în cazul acesta ?) Nici nu știi, Serioja, continuă el tulburat, de cîte ori am fost pornit, neîndurător, nedrept, orgolios și nu numai față de Foma ! Uite, abia acum mi-au venit toate acestea în minte și, te rog să mă crezi,

mă simt rușinat că pînă acum n-am săvîrșit nimic de seamă, ca să merit această fericire. Și Nastia a spus-o chiar acum, în același sens, deși, zău, nu știu ce păcate ar putea să aibă ea, pentru că e un înger, nu om ! Mi-a spus că avem o datorie mare față de Dumnezeu, că trebuie să ne străduim de aci încolo să fim mai buni și mai generoși... Dacă ai fi auzit ce frumos, cu cîtă înflăcărare le-a spus toate astea ! Doamne, ce ființă minunată !

Unchiul se opri, copleșit de emoție. Apoi continuă :

— Am hotărît, dragul meu, să avem o grijă deosebită de Foma, de mămițica și de Tatiana Ivanovna. Dar ce zici de Tatiana Ivanovna ? Ce ființă adorabilă și ce suflet ales ! O, cît de vinovat sînt față de toți ! Și față de tine mă simt vinovat... Dar dacă cineva ar îndrăzni acum s-o jignească pe Tatiana Ivanovna, o ! atunci... Dar ce să mai vorbim !... Și pentru Mizincikov ar trebui să facem ceva.

— Da, unchiule, și eu mi-am schimbat acum părerea despre Tatiana Ivanovna. Merită multă, multă stimă și toată înțelegerea și compasiunea.

— Firește, firește ! reluă cu înflăcărare unchiul, merită toată stima ! Să-l luăm, de pildă, pe Korovkin ; cred că îți vine să rîzi de el, adăugă unchiul privindu-mă sfios drept în ochi ; de altfel, am rîs de el cu toții. Și cînd te gîndești că a fost de fapt o greșeală de neiertat... Căci poate că e un om admirabil, un om bun, dar soarta... nenorocirile... nu-ți vine să crezi, poate, dar o fi și adevărat.

— Dar de ce n-aș crede, unchiule ?

Și am început, la rîndu-mi, să-i demonstrez cu multă înflăcărare, că pînă și ființa cea mai decăzută păstrează, poate, anumite sentimente umane superioare ; că sufletul omului este de o adîncime neexplorabilă ; că cei decăzuți nu trebuie disprețuiți, ci, dimpotrivă, trebuie ajutați să se ridice ; că nu este exclus ca etalonul acceptat în general pentru aprecierea a ceea ce este bine și moral etc. etc. — într-un cuvînt, m-am înflăcărat într-atîta, încît i-am povestit unchiului chiar și despre școala naturală ; în încheiere i-am recitat și versurile :

Cînd din bezna rătăcirii... 29

Unchiul fu cuprins de un extaz de nedescris.

— Dragul meu, dragul meu ! rosti el înduioșat. Tu mă înțelegi atît de bine și ai relatat acum tot ce aș fi vrut să-ți spun

mult mai bine decît aş fi făcut-o eu. Da, da, așa este ! Doamne ! De ce o fi omul atît de rău ? De ce sînt eu însumi atît de rău uneori, cînd viața e atît de frumoasă și cînd e atît de frumos să fii bun ? Același lucru mi-a spus și Nastia adineauri... Privește, ce loc minunat e aici, adăugă el rotindu-și privirea în juru-i. Ce splendidă este natura ! Ce peisaj ! Ce copac frumos ! Privește : nu-l poți cuprinde cu brațele ! Cîtă sevă, ce frunze superbe ! Ce soare strălucitor ! Cum s-a înviorat și s-a înveselit toată firea după furtună !... Cînd te gîndești că și copacii înțeleg cîte ceva, simt și se bucură de viață... S-ar putea să nu fie așa — ai ? Cum crezi ?

— E foarte posibil, unchiule, ca în felul lor să înțeleagă, desigur...

— În felul lor, bineînțeles... O, minunat, minunat creator !... Tu, Serioja, cred că îți aduci aminte foarte bine de parcul acesta, prin care alergai și te jucai cînd erai mic ! Te țin foarte bine minte cum erai pe atunci, adăugă el uitîndu-se la mine cu ne-spūsă dragoste și fericire. Numai la eleșteu nu te lăsam să te duci singur. Dar ții minte cum o dată, pe înserat, răposata Katia te-a chemat și a început să te dezmiere... Alergaseși pînă atunci prin parc și erai cu obrajii îmbujorați ; aveai un păr blond — blond cîrlionțat... Ea se juca mult cu cîrlionții tăi și deodată o aud că-mi spune : „Ce bine ai făcut că l-ai luat pe bietul orfan la noi !“ Ții minte, ori nu ?

— Foarte vag, unchiule.

— Era spre seară, soarele vă învăluia pe amîndoi în razele lui aurii, iar eu ședeam într-un colț, îmi fumam pipa și vă priveam... Eu, Serioja, mă duc în fiecare lună la mormîntul ei, în oraș, adăugă el cu glas scăzut, în care am simțit un tremur și lacrimi stăpînite. I-am spus și Nastiei și ea mi-a răspuns că pe viitor vom merge acolo împreună...

Unchiu-meu tăcu, încercînd să-și stăpînească tulburarea.

În clipa aceea veni lîngă noi Vidopleasov.

— Vidopleasov ! strigă unchiul tresărind. Te-a trimis Foma Fomici ?

— Ba nu, am venit mai mult în chestiunea mea.

— Aha, foarte bine ! Aflăm acum și ce face Korovkin. Am vrut să mă interesez și mai adineauri... L-am pus, Serioja, să aibă grijă de Korovkin. Ei, ce este, Vidopleasov ?

— Îndrăznesc să vă raportez, zise Vidopleasov, că ieri ați binevoit a vă aminti de cererea mea și mi-ați făgăduit înalta dumneavoastră ocrotire împotriva jignirilor ce mi se aduc în fiecare zi.

— Iar e vorba despre numele tău ? strigă unchiul speriat.

— Ce să fac ? Jigniri zilnice...

— Ah, Vidopleasov, Vidopleasov ! Ce să mă fac eu cu tine ? se necăji unchiul. Despre ce fel de jigniri vorbești tu ? În felul acesta riști să înnebunești și să-ți închei zilele la balamuc !

— Mi se pare că eu... cu mintea mea... începu Vidopleasov.

— Păi tocmai despre asta îți vorbeam și eu, îl întrerupse unchiu-meu, ți-am spus-o spre binele tău. Ce fel de jigniri ți s-au adus ? Pun rămășag că-s niște prostii.

— Nu mă lasă în pace.

— Dar cine nu te lasă în pace ?

— Toți, și mai ales Matriona ! Din pricina ei, viața mea a ajuns un chin. Cine nu știe că toți oamenii mai răsăriți, care m-au cunoscut din copilărie, spuneau că semăn leit cu un străin, și mai cu seamă la chip. Și ce credeți, domnule ? Din pricina asta nu mă lasă în pace. Cum dau să trec pe lângă ei, strigă cu toții în urma mea cuvinte de ocară ; pînă și plozii pe care ar trebui să-i învețe cineva minte cu nuiua, pînă și ei strigă... Uite și acum, cînd veneam încoace, au strigat și acum... Nu mai pot ! Vă rog să mă ocrotiți, domnule, cu puterea dumneavoastră !

— Ah, Vidopleasov !... Și ce anume ți-au strigat acum ? Cine știe ce nerozie, pe care nici nu merită s-o bagi în seamă !

— O vorbă cam necuviincioasă, mi-e și rușine să spun.

— Ce anume ?

— Mi-e scîrbă s-o rostesc.

— Ei, hai, spune-o !

— Grișka olandezu a mîncat orezu !

— Ei, bată-te să te bată ! Și eu am crezut cine știe ce ! Scuipe și vezi-ți de treabă.

— Am scuipe, dar ei strigă și mai tare.

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu. Omul se plînge că n-are de loc pace aici din această cauză. Trimite-l pentru un timp la Moscova, la caligraful acela. După cum spuneai, a stat la un caligraf.

— Ehei, drăguțule, și caligraful a terminat-o cam tragic !

— Cum ?

— Dumnealui, răspunse Vidopleasov, a avut nefericirea să-și însușească bunul altuia, pentru care, cu tot talentul dumnealui, a fost băgat la răcoare și acolo a pierit definitiv.

— Bine, bine, Vidopleasov ; liniștește-te acum. O să văd eu ce-i de făcut ; mai chibzuiesc și aranjez totul, îți făgăduiesc ! Ce face Korovkin ? Doarme ?

— Nu, chiar acum au binevoit să plece. De aia veneam ca să raportez.

— Cum așa : a plecat ? Ce vorbești ? Și de ce l-ai lăsat ? strigă unchiul.

— Din bunătatea inimii mele ; mi-a fost milă să-l privesc. De cum s-a trezit, și-a adus aminte de cele întâmplate și a început să-și dea cu pumnii în cap, zbierînd cît îl ținea gura...

— Cît îl ținea gura !...

— Sau, ca să mă exprim mai delicat, mai cuviincios : urla în toate felurile. Striga : cum adică s-ar mai putea prezenta dumnealui în fața sexului frumos ? Apoi adăuga : „Nu sînt demn de specia umană“. Și tot așa vorbea tare jalnic, numai în cuvinte alese.

— Un om delicat, ce mai vorbă ! Ți-am spus doar, Serghei... Și de ce l-ai lăsat să plece, Vidopleasov, cînd te-am pus anume să-l păzești ! Of, Doamne, Dumnezeule !

— Mai mult din pricina inimii prea simțitoare. M-a rugat să nu vă spun. Vizitiul dumnealui, după ce a hrănit bine caii i-a înhămat. Iar pentru suma pe care a primit-o acum trei zile, mi-a dat poruncă să vă mulțumesc cu tot respectul și să vă spun că va trimite datoria cu prima poștă.

— Despre ce sumă e vorba, unchiule ?

— Dumnealui spunea despre douăzeci și cinci de ruble de argint, m-a lămurit Vidopleasov.

— Cînd l-am întilnit, dragul meu, i-am dat cu împrumut la stația de poștă : nu-i ajungeau banii. Îi va expedia el, bineînțeles, cu prima poștă... Ah, Dumnezeule, ce rău îmi pare ! Cum crezi, Serioja, n-ar fi bine să trimit pe cineva să-l aducă înapoi ?

— Nu, unchiule, nu cred că e cazul.

— Ai dreptate, Serioja. Sînt de aceeași părere. Să vezi, dragul meu, fără să fiu filozof, socot că orice om are mai multe tră-sături bune decît pare la prima vedere. Așa e și cu Korovkin : n-a putut să suporte rușinea... Dar, să mergem la Foma ! Am ză-

bovit cam mult ; nu cumva să se simtă jignit, socotind că nu-i dăm destulă atenție sau că sîntem niște ingrați... Să mergem dar ! Ah, Korovkin, Korovkin !

Romanul se sfîrșește aici. Cei doi îndrăgostiți au rămas uniți, iar geniul binelui, în persoana lui Foma Fomici, s-a instaurat încontestabil în acea casă. Aici s-ar putea face, desigur, numeroase comentarii de rigoare ; de fapt, însă, orice fel de lămuriri ar fi acum cu totul de prisos. Aceasta este, cel puțin, părerea mea. În locul comentariilor, voi spune doar cîteva cuvinte despre soarta tuturor eroilor istorisirii mele : fără aceasta, după cum se știe, nu se încheie nici un roman ; ba se impune chiar, conform unor reguli consacrate.

Cam peste vreo șase săptămîni a avut loc nunta celor doi îndrăgostiți, pe care „îi fericiseră“ binefăcătorii lor. Totul s-a petrecut într-o atmosferă intimă, de familie, fără prea multă ceremonie și fără invitați de prisos. Eu am fost cavalerul de onoare al Nastenkăi, Mizincikov — al unchiului. Fuseseră poftiți, de altfel, și cîțiva oaspeți. Dar personajul de frunte, cel mai important, era, bineînțeles, Foma Fomici. Toată lumea îl copleșea cu fel de fel de atenții ; era pur și simplu purtat pe brațe. S-a întîmplat, totuși, nu știu prin ce împrejurare nefericită, că nu i se oferise și lui o cupă de șampanie, cînd bea toată lumea. Ei bine, a fost o adevărată catastrofă, căci Foma izbucni în reproșuri, văicărindu-se și țipînd ca un firoskos, apoi fugi în camera lui, se încuie, continuînd să strige de-acolo că este desconsiderat, disprețuit, că acum au intrat în familie „oameni noi“ și el nu mai este luat în seamă, ca o zdreanță bună de aruncat. Unchiul era în culmea disperării ; Nastenka plîngea ; generăleasa, ca de obicei, fu cuprinsă de un tremur convulsiv, gata, gata să leșine... Ospățul de nuntă semăna acum mai mult cu o înmormîntare. Și așa, timp de șapte ani încheiați, bietul meu unchi și sărmana Nastenka avură parte de o asemenea conviețuire cu binefăcătorul lor, Foma Fomici. Pînă în clipa morții (Foma Fomici a murit anul trecut), el era tot mai acru, mai sucit, mai mofturos, se supăra mereu, se oțăra și spunea vorbe de ocară tuturor ; dar venerația celor pe care „îi fericise“ nu numai că nu scădea, ci, dimpotrivă, creștea din zi în zi, proporțional cu capriciile lui. Egor Ilici și Nastenka se simțeau atît de fericiți împreună, încît tremurau pentru această fericire, socotind că Dumnezeu a fost prea

darnic cu ei ; că, de fapt, nu merită acest har dumnezeiesc și erau convinși că le este sortit să-și răscumpere fericirea prin chinuri și amărăciuni. Bineînțeles, în casa aceasta supusă și smerită, Foma Fomici putea face orice îi trăsnea prin cap. Și cîte n-a făcut în cursul celor șapte ani ! Nimeni nu și-ar putea închipui pînă la ce fantezii năstrușnice ajungea omul acesta cu sufletul îmbuibat de trîndăvie, cît de nesăbuit era în născocirea celor mai rafinate și absurde capricii de ordin moral. La vreo trei ani după nunta unchiului, a murit bunica. Rămas orfan, Foma se lăsă pradă desperării. Chiar și acum în casa unchiului se povestește cu groază despre starea lui de atunci. Cînd a venit momentul coborîrii sicriului în mormînt, el se smulgea ca să sară în groapă, strigînd să-l îngroape și pe el împreună cu decedata. O lună întreagă nu i s-a dat nici cuțit, nici furculiță, iar o dată patru oameni i-au deschis gura cu forța ca să scoată un ac pe care voia să-l înghită. Careva dintre cei de față la această luptă remarcase că Foma Fomici ar fi avut de o mie de ori prilejul să înghită acul în timpul luptei, dar n-o făcuse. Această presupunere a fost respinsă cu indignare de toți și autorul ei demascat pe loc ca un om lipsit de inimă și necuviincios. Numai Nastenka a rămas tot timpul tăcută, schițînd un zîmbet ușor ; unchiul o privea cu oarecare neliniște. În general, trebuie spus că Foma, cu toate că își făcea de cap cu mofturile lui la fel ca și înainte în casa unchiului, nu-și mai permitea să țină lecții de morală și să debiteze tot felul de observații insolente față de unchiul, ca altădată. Se plîngea, reproșa, dojenea, dar nu mai sîcîia și nici nu mai ocăra ca înainte ; scene ca aceea cu „excelența-voastră” nu s-au mai repetat și cred că numai datorită Nastenkăi. Pe nesimțite, ea l-a făcut pe Foma să mai cedeze ici-colo și să se mai supună cîteodată. Nu voia să-și vadă soțul umilit și, într-adevăr, și-a atins scopul. Foma și-a dat seama că ea l-a înțeles aproape bine de tot. Zic *aproape*, pentru că Nastenka îl rîzgîia, la rîndu-i, ba uneori îi cînta și în strună soțului ei, cînd acesta se apuca să aducă laude entuziaste înțeleptului său prieten. Nastenka voia ca soțul ei să fie respectat întru totul de către cei din jur și de aceea căuta de fiecare dată să justifice cu glas tare și atașamentul lui față de Foma Fomici. Sînt însă convins că Nastenka, inimioară de aur, a uitat toate jignirile de altădată : i-a iertat lui Foma totul, din clipa în care el a adus o contribuție atît de hotărîtoare la unirea ei cu unchiul și, afară de aceasta, mi se pare că a îmbrățișat în mod serios, din toată inima, ideea unchiului că față de un „ne-

fericit“ și fost bufon nu poți avea cine știe ce pretenții, ci dimpotrivă, trebuie făcut totul ca rănilor lui sufletești să fie tămăduite. Sărmana Nastenka făcuse și ea parte din categoria celor *umiliți*, suferise mult și nu putea să uite această împrejurare. Cam după o lună, Foma se potoli, devenind iar blînd și duios ; în schimb, avu alte manifestări, cu totul surprinzătoare : cădea deodată într-un fel de catalepsie, care-i băga pe ceilalți în toți sperietii. Așa, de pildă, în timp ce nenorocitul vorbea sau chiar rîdea, se oprea deodată și încremenea exact în poziția în care se afla în momentul izbucnirii accesului ; dacă, rîdea, de pildă, rămînea cu rîsul pe față ; dacă ținea un obiect oarecare în mînă, să zicem, o furculiță, rămînea cu mîna suspendată în aer. După aceea, bineînțeles, mîna se lăsa în jos, dar Foma Fomici nu mai simțea și nici nu ținea minte cum s-au petrecut toate astea. Privea în gol, clipea din ochi chiar, dar nu mai scotea nici un cuvînt, nu auzea nimic și nu înțelegea nimic. Starea aceasta ținea cîteodată un ceas întreg. Bineînțeles, toți ai casei, îngroziți, aproape că nu mai respirau, umblau în vîrfurile picioarelor, plîngeau. În cele din urmă, Foma își revenea, dar se simțea complet sleit de puteri și susținea că în tot timpul acesta nu auzise nimic și nu văzuse nimic. Ca să vezi pînă unde putea să ajungă la om dorința aceasta de a poza, de a se fandoni, încît să suporte ore întregi de chin impus voit, și numai pentru faptul de a putea spune pe urmă : „Priviți-mă, vă sînt superior pînă și în simțire !“ Într-o bună zi, unchiul meu se pomeni nu știu de ce oară groaznic și la urmă blestemat în lege „pentru neîncetate jigniri și lipsă totală de respect“, după care Foma se mută subit la domnul Bahceev. Stepan Alexeevici, care după nunta unchiului se mai certase de multe ori cu Foma Fomici, isprăvind totuși de fiecare dată prin a-i cere iertare, de data aceasta îmbrățișă cu toată ardoarea cauza lui Foma : îl întîmpină cu entuziasm, îl ospătă din belșug și hotărî pe loc că Foma trebuie să rupă definitiv și formal orice relații cu unchiul, ba să înainteze și o jalbă împotriva lui. Aveau ei cu unchiul undeva o fișie de pămînt în litigiu, asupra căreia, de altfel, nu avuseseră niciodată vreo discuție, pentru că unchiul nu formulase nici un fel de pretenții. Fără a sta mult pe gînduri, domnul Bahceev porunci să i se pregătească trăsura, se repezi în oraș și înainte o jalbă prin care cerea tribunalului să i se recunoască formal dreptul de proprietate asupra pămîntului în cauză, cu despăgubiri și cheltuieli, și, în felul acesta, să fie pedepsite samavolnicile și lăcomia unchiului. Între timp, Foma, plictisin-

du-se chiar de-a doua zi la domnul Bahceev, îl iertă pe unchiul venit cu pocăința și se întoarce la Stepancikovo. Mînia domnului Bahceev, care, la sosirea din oraș, nu-l mai găsi pe Foma, a fost cumplită ; ceea ce nu l-a împiedicat, însă, ca peste vreo trei zile să se prezinte pocăit la Stepancikovo, rugîndu-l pe unchiul, cu lacrimi în ochi, să-l ierte și retrăgîndu-și plîngerea. În aceeași zi, unchiul îl împacă cu Foma Fomici și Stepan Alexeevici începui iarăși să se țină după Foma ca un cățeluș, adăugînd la fiecare sentință a acestuia aprecierea sa entuziastă : „Ești un om deștept, Foma ! Ești un savant, Foma !“

Foma Fomici doarme acum somnul cel de veci alături de mormîntul generăleseii, într-un cavou scump, de marmură albă, cu numeroase inscripții care-l proslăvesc și-l deplîng. Uneori, după plimbare, Egor Ilici și Nastenka se abat pe acolo, ca să se închine deasupra lespezii sub care zac rămășițele pămîntești ale lui Foma. Nici astăzi ei nu pot să vorbească despre el fără emoție : își aduc aminte de orice cuvînt al său, de mîncărurile lui preferate și de tot ce-i plăcuse cu deosebire. Lucrurile din camera lui sînt păstrate ca niște relicve. Simțindu-se acum cu totul orfani, unchiul și Nastia s-au atașat și mai mult unul de altul. Dumnezeu nu le-a dat nici un copil, lucru care îi întristează mult ; dar nu îndrăznesc să cîrtească. Sașenka s-a măritat demult cu un tînăr admirabil. Iliușa învață la Moscova. În felul acesta, unchiul și Nastia stau singuri și nu se mai satură unul de altul. Grija unuia față de celălalt a ajuns de-a dreptul bolnăvicioasă. Nastia se roagă neîncetat. Dacă vreunul din ei ar muri, cred că celălalt n-ar putea supraviețui nici o săptămînă. Dar să le dea Dumnezeu zile cît mai multe ! Își primesc musafirii cu multă căldură și sînt gata să-și împartă bunurile cu toți nenorociții. Nastenka citește cu multă pasiune din viețile sfinților și spune cu durere în suflet că prea puține fapte bune se fac pe lumea asta și că ar trebui să-și împartă toată averea celor suferinzi, și să trăiască fericiți în sărăcie. Dacă nu era grija viitorului lui Iliușa și al Sașenkăii, unchiul de mult ar fi procedat așa, pentru că absolut în toate este totdeauna de părerea nevastei sale. Praskovia Ilinișna stă la ei și caută să le fie de folos, ceea ce-i face o nespusă plăcere ; ea conduce toată gospodăria. Domnul Bahceev a cerut-o în căsătorie curînd după nunta unchiului, dar ea l-a refuzat categoric. Toată lumea a dedus din asta că ea vrea să se retragă într-o mînăstire, dar nici asta nu s-a întîmplat. Firea

Praskoviei Ilinișna are o trăsătură ciudată : personalitatea ei dispăre cu totul în fața celor pe care îi îndrăgește ; are o capacitate deosebită de a nu se face simțită, și totuși să fie numai ochi și urechi la vrerile lor ; de a se supune tuturor capriciilor, oricît de ciudate ar fi, de a-i îngriji și de a-i servi. Acum, după moartea mamei sale, generăleasa, socoate de datoria ei cea mai sfîntă să nu se despartă de fratele său și să-i satisfacă Nastenkăi toate dorințele. Bătrînul Ejevikin mai e încă în viață și în ultimul timp vine tot mai des la fiica sa. La început îl exasperase pur și simplu pe unchiul meu prin încăpățînarea lui de a nu lega relații mai strînse ; se depărtase cu totul, depărtînd și pe copiii săi de Stepancikovo. Toate invitațiile și rugămintile unchiului nu avură nici un efect : bătrînul n-o făcea atît din mîndrie, cît mai ales dintr-o susceptibilitate exagerată, care ajungea uneori pînă la absurd. Îl chinuia nespus gîndul că un om sărac ca el va fi primit într-o casă înstărită din milă și socotit plicticos și supărător ; refuza pînă și ajutorul oferit de Nastenka și nu primea decît strictul necesar. De la unchiul meu însă nu voia să primească nimic. Nastenka greșise cînd îmi spusese atunci, în parc, despre tatăl ei că acesta îl făcea pe bufonul *de dragul ei*. E drept că pe atunci dorea grozav s-o mărite pe Nastenka ; dar îl făcea pe bufonul pur și simplu dintr-o necesitate lăuntrică, pentru a scăpa de mînia acumulată în sufletul său. Nevoia de a ironiza și de a plasa *cuvinte usturătoare* o avea în sînge. Cînd apărea, bunăoară, ca un lingușitor preaplecător și dezgustător, dădea să se înțeleagă că o face numai de ochii lumii ; și cu cît mai înjosoare îi era lingușirea, cu atît mai usturătoare și mai limpede apărea batjocura. Așa îi era felul. Toți copiii săi au fost plasați la cele mai bune școli din Moscova și Petersburg, însă numai după ce Nastenka l-a convins că toată cheltuiala o suportă ea, din averea ei personală, în contul acelor treizeci de mii dăruite de Tatiana Ivanovna. De fapt, nici nu luaseră acești bani de la Tatiana Ivanovna ; dar pentru ca să n-o amărase și să n-o jignească, îi promisese că în momentul cînd vor avea mare nevoie de acești bani, vor apela la ajutorul ei. Exact așa au și procedat : s-au împrumutat de la dînsa, în două rînduri, cu sume destul de importante. Dar Tatiana Ivanovna a decedat cu vreo trei ani în urmă, așa că, pînă la urmă, Nastia s-a văzut în posesia celor treizeci de mii. Moartea sărmaneii Tatiana Ivanovna fusese neașteptată. Toată familia se pregătea să meargă la balul dat de un moșier din veci-

nătate și în momentul cînd, îmbrăcată în rochia ei de bal, și-a pus pe cap o cunună fermecătoare de trandafiri albi, i s-a făcut rău, s-a lăsat într-un fotoliu și și-a dat sufletul. A fost înmormîntată cu cununa ei de bal. Nastia era disperată. Tatiana Ivanovna fusese copilul rîzgîiat al casei lor. Toată lumea a rămas surprinsă de testamentul ei, întocmit cu multă înțelepciune : afară de cele treizeci de mii lăsate Nastiei, tot restul de aproximativ trei sute mii în asignate îl lăsase pentru creșterea fetițelor orfane și pentru înzestrarea lor la terminarea școlii. În același an cînd a murit Tatiana Ivanovna, s-a măritat și domnișoara Perepelițina, care după moartea generăleseii rămăsese în casa unchiului în speranța de a se aciui pe lângă Tatiana Ivanovna. Între timp, funcționarul-moșier, proprietar al sătucului Mișino, unde se petrecuse pe vremuri scena cu Obnoskin și cu mămițica lui din pricina Tatianeii Ivanovna, rămăsese văduv. Funcționarul acesta era un cîrcotaș nemaipomenit și avea șase copii de la prima lui soție. Bănuind că domnișoara Perepelițina are bani, trimise pețitori s-o ceară. Aceasta acceptă numaidecît. Dar Perepelițina era săracă : n-avea decît vreo trei sute de ruble argint, dăruite de Nastenka pentru nuntă. Acum, cei doi soți se ceartă de dimineată și pînă seara. Ea îi trage de păr pe copiii lui și îi bate fără milă ; iar soțul (cel puțin așa se spune) umblă mereu cu fața zgîriată și înghite la tot pasul aluziile la poziția ei socială superioară ca fiică de locotenent-colonel. A izbutit să-și găsească un rost și Mizincikov. Renunțase la timp și cu multă înțelepciune la proiectele sale în legătură cu Tatiana Ivanovna și s-a apucat să studieze cîte puțin agricultura. Unchiul meu l-a recomandat unui conte bogat, proprietarul unei moșii cu vreo trei mii de suflete, situată ca la vreo optzeci verste de Stepancikovo ; nu venea decît foarte rar la moșie. Observînd la Mizincikov aptitudini de gospodar și ținînd seama de recomandarea unchiului, contele îi oferi locul de administrator al domeniilor sale, alungîndu-l pe fostul administrator neamț, care, dezmințind faimoasa cinste nemțească, îl jecmănea pe conte cu nemiluita. Și într-adevăr, peste vreo cinci ani, domeniul era de nerecunoscut : țărani ajunseseră mai înstăriți, fuseseră introduse culturi noi, socotite mai înainte cu neputință de realizat ; veniturile moșiei se dublaseră — într-un cuvînt, noul administrator s-a dovedit un om capabil și priceput și faima lui de bun gospodar s-a răspîndit în toată gubernia. Mare a fost mi-rarea și amărăciunea contelui, cînd Mizincikov, exact peste cinci

ani, cu toate rugămințile contelui și sporurile de salariu oferite, demisionă din serviciul său ! Contele crezuse că a fost atras de careva dintre moșierii vecini, sau din vreo altă gubernie. Dar nu mai mică a fost surprinderea tuturor când, deodată, la vreo două luni după ce plecase de la conte, Ivan Ivanovici Mizincikov și-a cumpărat o moșioară excelentă, cu o sută de suflete, la vreo patruzeci kilometri de domeniile contelui, achiziționînd-o de la un husar ruinat, fostul său prieten ! Imediat după aceasta, a ipotecat cele o sută de suflete și peste un an a mai cumpărat în apropiere altele șazeci. Acum este un moșier cu o gospodărie excelentă. Toată lumea se miră : de unde a avut bani ? Cîte unii dau din cap cu înțeles. Dar Ivan Ivanovici are cugetul curat și se simte absolut în dreptul său. A adus-o de la Moscova pe sorăsa, care altădată îi dăruise ultimele trei ruble pentru cizme, ca să plece la Stepancikovo ; era o fată foarte drăguță, deși cam trecută de ani, blîndă, atentă, instruită, însă foarte timidă. Stătuse tot timpul la Moscova ca domnișoară de companie a unei doamne bătrîne ; acum îl adoră pe fratele său, îi conduce menajul, consideră voința lui drept lege ; pe ea însăși se socoate foarte fericită. Fratele nu o prea răsfăță, ba chiar o și umilește ; dar ea nu observă acest lucru. Cei din Stepancikovo au îndrăgit-o nespus și se spune că domnul Bahceev s-ar fi îndrăgostit de ea. Ar vrea s-o ceară în căsătorie, dar se teme de un refuz. De altfel, despre domnul Bahceev vom mai sta noi de vorbă cu altă ocazie, mai amănunțit, într-o altă povestire.

Mi se pare că am amintit toate personajele... Ba nu ! Uitasem de Gavrila : a îmbătrînit de-a binelea și nu mai vorbește franțuzește. Falalei s-a făcut un vizitiu de toată mîndrețea, iar bietul Vidopleasov a fost de mult internat într-un ospiciu și se pare că s-a și prăpădit acolo... Am de gînd să vizitez zilele acestea Stepancikovo și atunci voi afla, desigur, de la unchiu-meu mai multe amănunte despre el.

*PREZENTĂRI ȘI COMENTARII
DATE BIBLIOGRAFICE.
NOTE EXPLICATIVE*

Spre deosebire de volumul întâi al prezentei ediții de *Opere* de F. M. Dostoievski, cel de-al doilea volum are un profil mai puțin omogen. În virtutea criteriului cronologic, singurul valabil în alcătuirea unei ediții critice, volumul de față înmănunchiază câteva opere diferențiate sub raport tematic și ca substanță artistică, situându-se în momente semnificative, de cotitură, ale activității scriitorului — ultimii doi ani ai deceniului al cincilea, apoi, distanțat printr-un întreg deceniu de tăcere forțată, anul 1859.

Primele trei titluri (*Noapți albe*, *Netoșka Nezvanova*, *Micul erou*) încheie etapa inițială a evoluției talentului dostoievskian. Excepție făcând *Micul erou*, povestire de tip confesional, în care obiectul investigației este psihologia copilului, surprinsă în momentul critic al celor dintâi impulsuri pre-adolescentine, când erotismul îmbracă formele pure ale exaltației sentimentale, celelalte două opere continuă linia tematică umanitară a „dezmoșteniților” din mediul *citadin*, mai precis, reconstituie imaginea vieții de periferie a capitalei — Petersburgul. Ne aflăm, așadar, în spațiul specific de manifestare a contradicțiilor generate de capitalism, incipient în Rusia acelei vremi, când vechile întocmiri patriarhale ale feudalismului, acum în declin, se sfârșeau sub presiunea noilor relații în plină ascensiune, cu inerentele lor consecințe.

Trepidația marelui oraș, dramele care se petrec între zidurile lui, o întreagă atmosferă de agitație sterilă pot fi reconstituite nu numai din romanele capitale ale lui Dostoievski, dar și din operele sale de început, de la *Oameni sărmani* la *Netoșka Nezvanova*, care prefigurează,

ca într-un caleidoscop, motivele predominante de mai târziu. În raza de observație a scriitorului realist, înzestrat cu o uimitoare facultate de penetrație psihologică, intră aproape toate categoriile sociale care populează orașul, de la aristocrație și marea negustorie, pînă la fauna diversă și tristă a decलाsăților, a rataților.

Alături de titlurile specificate mai sus, figurează în volum două opere mai ample ca dimensiune și desfășurare epică (*Visul unchiului, Stepancikovo și locuitorii săi*), al căror climat aduce o notă distinctă ce se constituie pe altă coordonată geografică și spirituală — anume aceea a mediului *provincial*, cu unele elemente rustice, contingente cu viața patriarhală a conacelor moșierești (*Stepancikovo*). Sub aspect artistic și cronologic, ele reprezintă un moment de tranziție, un fel de *intermezzo*, fiind plasate în pragul unei etape noi, de mare efervescență creatoare, cînd geniul fecund al lui Dostoievski își va da măsura pleneră în opere de sinteză, scrise în ultimii cincisprezece ani ai vieții (1866—1881) — opere ce i-au adus celebritatea unui scriitor tragic prin definiție, consacîndu-i numele pe scara marilor valori ale literaturii universale.

În explicarea viziunii sumbre, tragice a lui Dostoievski nu trebuie neglijată importanța experienței biografice a scriitorului. Istoria literară consemnează cu minuție împrejurările în care s-a produs acel hiatus dureros în biografia scriitorului, întrerupînd cursul normal al unei activități febrile, în plină devenire. Este greu de crezut și pare aproape paradoxal, dar absolut toate scrisorile lui Dostoievski din anii 1846—1848 abundă în lamentații și strigăte desperate pe tema unei dezastruoase situații materiale în care se zbătea scriitorul, alternînd cu aprecieri pertinente despre cărțile noi, pe care le devora cu o rară aviditate, și conținînd notații fugare ca acestea : „nu am o clipă de răgaz...“, „lucrez ca un cal... scriu fără întrerupere și sînt la capătul puterilor“, „scriu acum un roman și două nuvele“; de asemenea, expresii ce revin frecvent : „o sumedenie de idei și imagini noi mă asaltează“, „am în minte o groază de idei ce se cer așternute pe hîrtie și nu-mi dau pace“ ș.a.m.d.

Procesul evoluției artistice și ideologice a scriitorului, în toată sinuozitatea lui oscilatorie și în nuanțele dialectice complexe, nu poate fi înțeles fără o cunoaștere a conjecturilor biografice și a evenimentelor zguduitoare, cu grave consecințe pentru gîndirea și mișcarea socială progresistă din Rusia de la mijlocul veacului trecut. Ele se cer amintite în linii mari pentru a se putea desprinde traiectoria generală de orientare și sfera problematicei în care se circumscrie creația dostoievskiană în diferitele ei momente. Dovada unei acute receptivități la frămîntările esențiale ale epocii și totodată o infirmare a părerii de multă vreme acreditate, anume că Dostoievski ar fi fost de la început un însingurat,

un mizantrop înstrăinat de mediul literar al vremii, o constituie faptul că, în situația lui de paria, fiind silit să se retragă din societatea literaților care-i sfidau stângăcia cu titlurile lor nobiliare și manierele alese (v. mai amănunțit în comentariile din prezentul volum la *Noapți albe*, pp. 629—630 și *Netoška Nezvanova*, p. 647), tânărul scriitor aderase trup și suflet la cercul literar-filozofic al lui Petrașevski, animat de idealuri socialist-utopice desprinse din lectura lui Saint-Simon, Fourier, Proudhon. Fără a avea un program revoluționar cristalizat, membrii cercului discutau în spiritul unei gândiri libere efectele nocive ale autocrației, proclamând necesitatea grabnicei desființări a iobăgiei, în numele înaltelor postulate ale echității și egalității sociale, ale compasiunii față de suferințele celor oprimați. Cu tot caracterul „pașnic” al acestor dezbateri, care nu depășeau formula unor reforme sociale mai larg democratice în sensul preconizat de doctrina socialismului utopic, se înjghebase din componența cercului un grup cu un program politic mai radical — inclusiv lupta revoluționară și schimbarea regimului prin răscoală populară. Era așa-numita „fracțiune conspirativă” în frunte cu N. A. Speșnev și poetul S. F. Durov (traducător al lui Béranger, Victor Hugo și Mickiewicz), constituită inițial la sugestia autorului *Oamenilor sărmani* și a bunului său prieten, poetul Pleșceev — ca un grup de literați-profesioniști, care să dezbată problemele propriu-zise ale creației artistice, urmînd să editeze în tipografie proprie o publicație de specialitate etc. În ciuda aderenței oarecum incerte, ambigue și confuze a lui Dostoievski — după cum reiese din declarațiile sale — la programul revoluționar al acestei grupări, el a fost socotit de către autoritățile țariste drept unul din cei mai primejdioși instigatori la revoltă, propagator al ideilor lui Bielinski.

Au urmat, se știe, evenimente dramatice. Împreună cu alți 34 membri ai cercului Petrașevski, tânărul prozator a fost arestat și înțemnițat în fortăreața Petropavlovskaia, procesul soldîndu-se cu sentința de condamnare la moarte prin împușcare a celor mai „activi și periculoși”, iar după monstroasa înscenare a execuției, pedeapsa a fost comutată în muncă silnică, urmată de exil. Astfel, în viața scriitorului, care debutase în literatură numai cu trei ani înainte, s-a așternut o lungă perioadă de tăcere.

De la povestirea *Micul erou* (1849), scrisă între zidurile fortăreței Petropavlovskaia (și publicată abia în 1857, fără știrea și fără semnătura autorului care-și executa acum pedeapsa într-un batalion disciplinar la Semipalatinsk) și nuvela *Visul unchiului* (1859), care marchează „cel de-al doilea debut” în activitatea literară a lui Dostoievski, s-a interpus acest interval de aproape zece ani — anii unei experiențe aspre, dar și decisive pentru viitoarea lui evoluție. Așadar, la vîrsta maturizării (între 28 și

38 de ani), scriitorul a cunoscut una din experiențele fundamentale, cu totul ieșită din comun, *aceea a contiguității cu moartea*, ale cărei ecouri le regăsim în multe din scrierile sale, în primul rând în *Idiotul* (evocarea de către Mișkin a execuției capitale în două momente ale romanului). Nu mai puțin chinuitoare și „moartea civilă”, cu pierderea tuturor drepturilor cetățenești și patru ani de detențiune grea în ocnă — *acea teribilă „casă a morților”* pe care o va descrie în zguduitorul carte publicată în 1861—1862. În sfârșit, alți cinci ani de pedeapsă abrutizantă, ca soldat într-un batalion disciplinar din Siberia.

Toate aceste cumplite încercări nu puteau să treacă fără urme. Ele au dus nu numai la agravarea bolii de care suferea, se pare, încă din adolescență (epilepsia), dar și la modificări structurale în psihologia, în conștiința artistului și gânditorului, imprimându-i acel unghi de vedere sceptic asupra omului și a fenomenelor vieții, ca un corolar al decepționismului derivat din „filozofia renunțării”. Cu sănătatea zdruncinată și deprimat de acele amintiri tragice, marele scriitor se lasă dominat, după infernul din „Casa morților” de o gândire fatalistă, convins a fi descoperit în smerenie și milă, în acceptarea suferinței, unica soluție salvatoare în stare să anihileze contradicțiile stridente și instabilitatea unei epoci zbuciumate. De fapt, el propunea aceste precepte ale martirajului evanghelic ca un fel de panaceu universal împotriva tuturor anomaliilor sociale care duceau la mutilarea și destrămarea morală a omului modern, la un chinuitor proces de alienare.

Vom observa că programul lui Dostoievski (căci își făurise un program în congruență cu noua lui orientare ideologică) — cristalizat teoretic în activitatea sa publicistică de la revistele *Vremea* (de la 1861) și *Epoha* (de la 1864), mai târziu (după 1873) la revista cu profil pro-monarhic *Grajdantin* — organ oficios al reacțiunii ruse din acea vreme, unde apare *Jurnalul unui scriitor* — este un *program al renunțării*. Unele teze ale acestui „program” vor fi postulate în ultimele două decenii ale vieții scriitorului, uneori cu o diabolică înverșunare, și în planul ficțiunii artistice. Cel ce repudiasse în tinerețe spiritul gregar și intolerant al ideologiei oficiale, în consecință și al doctrinei slavofile, va accepta mai târziu principiile acestei mișcări de idei limitativ naționaliste, elaborând o sinteză a lor conținută într-o teorie proprie de factură etnicistă — așa-numita teorie a „autohtonismului” (*pocivennicestvo*). În virtutea acestei teorii cu caracter programatic, având la bază o concepție *sui generis* despre necesitatea imperioasă a deplinei armonii și unități între popor și pătura cultă a societății, se preconiza întoarcerea la „glie”, la „solul natal”, la străvechile forme de viață ale civilizației strămoșești, ce trebuiau păstrate cu sfințenie, în stadiul lor primordial (dinaintea reformelor

lui Petru I), nealterat de mersul istoriei, de progresul gândirii omenești. Astfel, scriitorul, profund democratic în tendințele cardinale ale întregii sale creații, va postula (și aici trebuie căutat nodul tragicelor sale contradicții), în consens cu ortodoxismul tradiționalist, un ideal al împăcării claselor, al sublimării contradicțiilor prin trăirea religioasă, devenind un adversar declarat al oricăror aspirații revoluționare, refractar la orice idei înnoitoare, pe care le considera „nihiliste“ și, ca atare, pernicioase. De aici va rezulta predica maximalismului „panslav“, ideea, retrogradă în esența ei, a misiunii istorice care este, chipurile, hărăzită poporului rus (faimosul „mesianism“ dostoievskian), anume aceea de a salva omenirea de efectele dezastruoase ale civilizației burgheze occidentale, asigurându-i viitoarea renaștere.

Dar nu e mai puțin adevărat că filozoful ascezei și teoreticianul „autohtonismului“ de natură slavofilă, cu toate că pot fi întrezăriți în opera marelui creator epic, sînt dominați, în ultimă analiză, de artistul realist, înzestrat cu o luciditate care sfîșie adeseori mirajele — o luciditate pe care am putea-o numi *tragică și abisală*, străbătînd asemeni unui fascicol luminos regiunile cele mai adînci, insondabile ale sufletului omenesc, tărîmurile cele mai întunecate ale vieții, descifrînd sensurile și mobilurile ascunse ale acțiunilor, sentimentelor, gândurilor unei mari varietăți de tipuri umane. Produs al fecunde tradiții literare ruse inaugurate de Gogol, Dostoievski se va orienta spre alte zone ale existenței omenești, va descoperi modalități de investigare artistică, afirmîndu-se ca unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai realismului critic european, a cărui direcție specifică de investigație o formează procesele psihologice și etice. Este binecunoscută părerea scriitorului însuși cu privire la propria sa viziune și metodă de creație : „Toată lumea mă consideră un psiholog, ceea ce nu e cîtuși de puțin adevărat. Sînt, de fapt, un realist în sensul cel mai înalt al cuvîntului, adică știu să pătrund în tainele cele mai ascunse ale sufletului omenesc“. Este relevantă, în acest sens, pătrunzătoarea observație a lui Léon Daudet : „Fără îndoială, el este un rege, de o asemenea esență și calitate, cu care doar Shakespeare, dintre moderni, ar putea fi asemuit... Poate că, după Eschil și Shakespeare, el este ființa umană care a coborît cel mai profund și cel mai aspru în abisul inimilor și al trupurilor...“ (cf. *Dictionnaire biographique des auteurs*, Laffont-Bompiani, 1964, tome I, p. 437). Rămîne de văzut în ce măsură și în ce grad acest binemeritat apolog se aplică și creației din tinerețe a marelui scriitor.

Există o părere aproape unanimă îmbrățișată în critica occidentală, după care adevăratul Dostoievski apare abia în ultima etapă de creație, operele sale de dinainte de ocnă fiind considerate drept simple expe-

rimente literare, de minimă semnificație. Mai mult decât atât, unui comentator șterg cu buretele tot ce a fost creat înainte de 1861 (cînd apar *Amintirile din Casa morților* — prima parte), afirmînd că Dostoievski, ca scriitor, este un produs al anilor de grele încercări îndurate în Siberia. „Ocnă ni l-a dăruit pe Dostoievski!“, exclamă, nu fără emfază, Pierre Pascal în Introducerea sa (substanțială și interesantă, de altfel, sub aspectul exegezei propriu-zis literare) la ediția de *Opere* ale scriitorului rus din *Bibliothèque de la Pléiade* (1957, vol. I, p. 7). Dacă la baza unor asemenea judecăți ar fi stat criteriul valoric, fenomenul și-ar fi avut explicația și justificarea. Cum însă un alt unghi de vedere se propune în sprijinul acestor aserțiuni, tendențiozitatea transpare cu toată evidența. De altfel, prezentatorul lui Dostoievski în colecția *Pléiade*, urmînd linia tradițională a interpretărilor subiectiviste, își argumentează punctul de vedere în ceea ce privește cotitura care s-a produs în destinul literar al scriitorului și rolul ei în cristalizarea concepțiilor sale despre lume. Ocnă l-a făcut să renunțe la vechile idealuri socialiste din tinerețe, readucîndu-l la credință, la „Evanghelie, singura carte de căpătîi care l-a însoțit în cei patru ani de ocnă“ așa încît „...creștinismul a devenit pentru el o preocupare constantă, iar Cristos — o necesitate morală“ (idem, p. 9). Pornind de la aceste premise, comentatorul contemporan al ediției franceze recunoaște în creația timpurie a lui Dostoievski o singură operă valabilă — romanul *Oameni sărmani* pe care îl consideră „o capodoperă“ și conchide pe un ton categoric: „La drept vorbind, cine își mai amintește astăzi de *Domnul Proharcin*, de *Gazda* sau chiar de *Dublul*?“ Acest punct de vedere se oglindește, de altfel, în alcătuirea *Cuprinsului* respectivei ediții în care au fost incluse numai romanele mari, create după perioada siberiană, și, de remarcat, fără respectarea ordinii cronologice (*Amintiri din Casa morților* figurează după *Crimă și Pedepsă*, *Umiliți și obidiți* — după *Idiotul* etc.).

Revendicarea unui Dostoievski mistic și religios, supralicitarea acestei laturi a căutărilor sale filozofice și a rătăcirilor ideologice ignoră sensul obiectiv, profund umanist, al operei sale, care, indirect, neagă sau anulează chiar, cu o inegalabilă forță artistică, concluziile și soluțiile metafizice, împăciuitoare, net antirevoluționare, pe care le propune pentru remedierea plăgilor și maladiilor sociale ale veacului său. În privința dualității chinuitoare care-l măcina pe scriitor la fel ca și pe eroii săi, încercuindu-l într-un complex de contradicții pînă la extremele lor polare, găsim mărturii elocvente într-o scrisoare adresată din ocnă în 1854 către N. D. Fonvizina, fiica dramaturgului: „Vreau să-ți mărturisesc că sînt un copil al veacului nostru, un copil al necredinței; așa sînt, și așa voi rămîne pînă la sfîrșitul zilelor mele. Ce chinuri groaznice mi-a

pricinuit și-mi pricinuieste mereu această sete de a găsi un crez în viață! Ea devine cu atât mai copleșitoare, cu cât argumente contrare îmi năpădesc sufletul" (*Scrisori*, vol. I, p. 142).

Tocmai aceste „argumente contrare” formează substanța intimă a operei dostoievskiene, îi determină profunzimea și greutatea specifică, anume aceea a „romanului-dispută”, a romanului în care se desfășoară o continuă dezbatere *pro* și *contra* în problemele vitale, cele mai arzătoare ale epocii respective și ale societății umane în general. Un asemenea început de dezbatere descifrăm, la o privire mai atentă, și în creația sa din tinerețe, dinainte de ocnă — e drept, fără acel fior al anxietății, al neliniștii permanente, oscilînd între înălțare spre sublim și prăbușire în hăul pasiunilor care duc la crimă, la sinucidere, la incest. Desigur, orice pronosticuri categorice cu privire la semnificația decisivă a experienței trăite în ocnă sînt cel puțin prezumțioase, după cum nu se poate contesta importanța acestei experiențe. Dar, pornind de aici, mulți autori contemporani ai studiilor consacrate lui Dostoievski trag concluzii arbitrare și mult prea unilaterale. Așa, încă în deceniul al treilea, cercetătorul german Karl Nötzel, într-o amplă lucrare cu caracter biografic, numărînd peste 800 de pagini, promovează teza neaderenței lui Dostoievski la viața reală, deoarece „...în imperfecțiunea instituțiilor sociale, el vedea în primul rînd o consecință a imperfecțiunii naturii însăși a omului” (Karl Nötzel. *Das Leben Dostojewskis*. Leipzig, 1925, p. 414.) Tot în planul unor speculațiuni abstracte este interpretată opera acestui artist-titan de numeroși specialiști burghezi — americani, englezi, germani — care consideră creația lui sub un unghi de vedere mistico-religios, atribuind convertirii petrecute la ocnă concepția, considerată de ei dominantă, cu privire la natura irațională a artei și a psihicului uman. În interpretarea criticului englez Middleton Murry (*Fyodor Dostoevsky. A critical study*, London, 1923), marele scriitor realist apare doar ca un apologet al „resorturilor subterane ale sufletului” (op. cit., p. 263), ca propovăduitor al ideii de răscumpărare a păcatului prin suferință, ca „poet al imponderabilului transcendent”. În același sens se pronunță și americanul E. J. Simmons (*Dostojewski*, Oxford, 1940), mizînd pe problematica abstract-psihologică și etico-religioasă a operei dostoievskiene: „Ca romancier, el a deplasat acțiunea din lumea exterioară în inimile și sufletul eroilor și eroinelor sale, iar într-o asemenea viziune rămînea prea puțin loc pentru transformările sociale” (op. cit., p. 61). Pe aceleași considerente este construită cartea, mai recent apărută, a cercetătorului american Georg Steiner (*Dostojewski or Tolstoi*, cu specificarea *Un eseu pe linia criticii tradiționale*, New York, 1961), unde revin stăruitor tezele emise de antecesorii, prezente și la Eduard Thurneysen (*Dostojewski*,

München, 1925) și la Emil Lucka (*Dostojevski*, Stuttgart-Berlin, 1924) care afirmă că scriitorul rus „reproduce impulsurile și laturile întunecate ale umanității, existente în el însuși“ (op. cit., p. 36). Astfel, Dostoievski apare ca un fenomen patologic în interpretarea freudistă din cartea cercetătoarei franceze Dominique Arban (*Dostoievski-vinovatul*), ca și în articolul omagial al aceleiași autoare *Dostoievski și Demonii săi* (*Le Monde*, 5. I. 1956). El este tratat exclusiv ca „profet al renașterii morale în spiritul preceptelor evanghelice“ de către eclesiastul literat francez Henri de Lubac în cartea sa *Le drame de l'humanisme athée* (Paris, 1945), sau ca ideolog al politicii agresive țariste și purtător al specificului „spiritului rus“ în cartea lui Iosef Bohatec (*Der Imperialismusgedanke und die Lebensphilosophie Dostojewskys*, Graz-Köln, 1951). Un punct de vedere disimulativ găsim în studiul mai recent al criticului polonez Stanisław Mackiewicz (*Dostojevski*, Warszawa, 1957), unde se caută cu stăruință subtexte antirevoluționare în opera scriitorului, proclamându-se în concluzie că „...importanța mondială a lui Dostoievski rezidă în aceea că el a dezbătut problemele cuprinse în Evanghelie și, în virtutea acestui fapt, a devenit un fel de comentator modern al Sfintei scripturi, care și-a înveșmântat comentariile în forma unor romane-capodopere“ (op. cit., p. 151).

Împotriva unor atari interpretări ripostează de pe pozițiile esteticii marxiste mai mulți cercetători sovietici, printre care I. Anisimov în articolul *Dostoievski și exegeții săi* (*Literaturnaja gazeta*, 9 febr. 1956) și Tamara Motiliova, în substanțialul studiu *Dostoievski și literatura universală* (publicat în culegerea *Creația lui F. M. Dostoievski*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1959). La timpul său, luptătoarea germană Rosa Luxemburg a dat o nuanțată și comprehensivă explicație a dualității contradictorii, care caracterizează concepția despre lume a lui Dostoievski: „Ideile și sentimentele lui nu sînt dominate nici de ură socială, nici de sterilitate sufletească, nici de un egoism de castă sau de aderare la ordinea existentă, ci, dimpotrivă, de o largă umanitate și de un sentiment profund al răspunderii față de înecitățile sociale. Iată de ce tocmai reacționarul Dostoievski se afirmă în literatură ca apărător al celor «umiliți și obidiți»... Doar deducțiile... doar soluția ieșirii... din labirintul social îl duceau pe drumul greșit al misticii și ascetismului“ (Rosa Luxemburg. *Despre Literatură*, Ed. sov., 1934, p. 107). A. V. Lunacearski în articolul *Dostoievski, artist și gînditor* urmărește cu pătrundere evoluția filozofică a scriitorului, care fiind „un artist profund și genial, era veșnic torturat de conștiința sa uriașă, de sensibilitatea intensă și vibrantă față de viață... De bună seamă, Dostoievski nu a nutrit nici o clipă, în viața lui de după ocnă, credința fermă și

autentică în această fantomă mistică pe care a creat-o. Dar este de ajuns să se îndoiască de temeinicia ei pentru a nu-și mai găsi liniștea“ (F. M. Dostoievski în critica rusă, Goslitizdat, 1956, p. 443).

Rămîne de văzut în ce sens și în ce măsură linia de orientare ideologică a scriitorului se modifică de la prima pînă la ultima clipă de creație. Pentru aceasta, este indicat să recurgem la propriile sale mărturii.

Un document deseori invocat în favoarea ipotezei că Dostoievski și-ar fi repudiat definitiv vechile convingeri și aspirații este scrisoarea din 25 martie 1856 (deci, curînd după eliberarea din infernul ocnei de la Omsk), adresată lui E. I. Tottleben, pe care îl cunoștea încă de pe timpul studiilor la Școala militară superioară de ingineri și care acum devenise un om influent. Cuvîntul unui asemenea om — erou al apărării Sevastopolului în războiul Crimeii, încununat cu lauri alături de vestiții comandanți de oști (Kornilov, Nahimov), pentru meritul de a fi descoperit un nou sistem de apărare în arta fortificațiilor militare — cîntărea, desigur, greu. Așa se explică de ce scriitorul ostracizat i se adresase tocmai lui, conjurîndu-l să intervină pe lîngă țarul Alexandru al II-lea spre a-l îndupleca să-i îngăduie întoarcerea în capitală. „Îmi dau seama că am fost condamnat pentru visuri, pentru teorii“, scria Dostoievski, hotărît să rupă definitiv cu trecutul, căci „ideile și chiar convingerile se schimbă ; se schimbă și omul în întregime (s.n.) ; și cît de greu e să suferi pentru ceea ce nu mai există, ceea ce s-a transformat în tine, luînd direcția exact opusă — să suferi pentru rătăcirile trecutului, a căror netemeinicie îmi apare evidentă acum ; ce îngrozitor e să simți în tine forțe și capacități de a răscumpăra prin ceva lipsa de sens a celor săvîrșite în trecut, și totuși să lîncezești într-o totală inactivitate... Am crezut doar în teorii și utopii... Acum, dorința mea supremă, mărturisește pe un ton dramatic artistul silit să-și înăbușe vocația, e să capăt încuviințarea de a scrie. Munca de scriitor am considerat-o întotdeauna drept cea mai nobilă și folositoare muncă. Sînt convins că numai pe acest tărîm aş putea fi cu adevărat de folos“ (Scrisori, I, 183). Așadar, chinul cel mai mare i-l pricinuia imposibilitatea de a-și realiza proiectele literare, de a-și așterne pe hîrtie gîndurile, imaginile, personajele. Rezistînd cu stoicism la toate vicisitudinile vieții, scriitorul nu concepea să renunțe la scris. Chiar și în timpul detențiunii între zidurile fortăreței Petropavlovskaja, continuu anchetat înainte de proces, trăiește o viață cerebrală intensă, frămîntată, după cum atestă scrisoarea din 18 iulie către fratele său Mihail : „Să știi că nu mi-am pierdut timpul fără rost (se referea la cele trei luni de izolare într-una din celulele cele mai insalubre ale închisorii pentru deținuți politici — n.n.) ; am zămislit trei nule și două romane : unul din ele îl scriu acum (este vorba de Micul

erou — n.n.) ; mă feresc însă de eforturi prea mari. Munca aceasta, mai ales cînd e făcută cu pasiune (și aș putea spune că niciodată n-am lucrat așa *con-amore*), ca acum, mă consuma întotdeauna, zdruncinîndu-mi nervii pînă la epuizare. Cînd scriam în libertate, trebuia mereu să mă întrerup, căoi simțeam nevoia unei destinderi, căutam distracții ; aici însă, tulburarea pe care mi-o pricinuieste scrisul nu poate fi compensată și trebuie lăsată să treacă de la sine“. Urmează apoi oțeva reflecții concludente referitor la starea lui fizică și morală : „Cu sănătatea o duc destul de bine... doar dezechilibrul nervos merge *crescendo*“. Și în concluzie : „Există în om o putere de rezistență și o vitalitate inepuizabilă, ceea ce, mărturisesc, nu bănuisem vreodată, iar acum am prilejul să mă conving din proprie experiență“ (*Scrisori*, I, pp. 124—128). Accente depresive, fără lamentări, dar ușor nuanțate de melancolia singurătății, răzbat două luni mai tîrziu, în scrisoarea din 14 septembrie : „Iată că se apropie lunile de iarnă, iar o dată cu ele și ipohondria mea. Cerul e acum întunecat, iar acel crimpei de lumină, oare abia se întrezărește ca o dîră, prin fereastra cazematei mele, este singura cheazășie a sănătății și bunei mele dispoziții. Deocamdată, exist și sînt teafăr... Au trecut aproape cinci luni de cînd trăiesc cu propriile mele mijloace, adică numai cu creierul, cu gîndurile ce-mi roiesc în cap, și atîta tot. Deocamdată, mașina nu s-a defectat. Funcționează. De altfel, o permanentă concentrare în tine însuți, cufundarea în gînduri și numai în gînduri, fără impresii dinafară care să regenereze și să-ți susțină gîndirea — e ceva cumplit de greu... *Am senzația omului așezat sub un balon cu aer compresat, din care cineva golește treptat aerul* (s.n.). Totul s-a concentrat pentru mine în creier, toate funcțiile, dar absolut toate s-au redus la gîndire... Doar cărțile mă ajută cît de cît, deși nu sînt decît o picătură în mare. Am impresia că în asemenea condiții scrisul, ca unica supapă, este dezastruos și mă stoarce de puteri, totuși, sînt fericit că pot lucra“ (idem, p. 127).

În așteptarea sentinței, Dostoievski citea cu aviditate tot ce-i cădea sub mîină, adică tot ce putea să-i parvină în celulă datorită diligențelor fratelui său. Alături de Shakespeare, Schiller, operele lui Batiuşkov, Dal, apoi „patru volume de autori ruși... un volum de folclor alcătuit de Suhariov“, figurează în aceeași scrisoare, Biblia, două cărți de hagiografie și niște vechi scrieri ale Sf. Dumitru din Rostov („...acestea din urmă m-au interesat cu deosebire, deși o asemenea lectură nu este decît o picătură în mare, de aceea orice altă carte pe care aș primi-o m-ar bucura nespus“) (idem, p. 124).

Alegerea cărților și formularea preferințelor erau, bineînțeles, condiționate de controlul sever din partea cerberilor Secției a III-a secrete

— principalul organ de pază a tronului. Cert este însă că îl atrăgea cu forța unui magnet pulsul mișcării literare din care fusese smuls în plină efervescentă creatoare, când tocmai se angajase — după propria lui expresie — „într-o bătălie cu întreaga noastră literatură“. Iată de ce, cerea stăruitor să i se trimeată numerele curente ale revistei *Otecestvennii zapiski* pe care le aștepta cu înfrigurare, căci „nemaifiind acum abonat, ironizează Dostoievski nu fără amărăciune, le aștept ca pe un adevărat eveniment epocal, asemenea unui moșier de provincie care nu știe cum să-și omoare timpul. N-ai putea să-mi trimiți și niște cărți de istorie? Ar fi admirabil“. Și tot acolo, în continuare, pe tonul cel mai firesc, fără efuziuni sau comentarii: „Cel mai bine ar fi, însă, dacă mi-ai procura un exemplar din Biblie (...și Noul Testament). Aici, îmi lipsește. Dacă e posibil, aș prefera în traducerea franceză. N-ar strica să faci rost și de versiunea slavonă, ceea ce ar fi ideal“ (idem, I, 125). Totuși, nu la Biblie se referă în scrisorile următoare, ci mai cu seamă la opera „divinului brit“ al cărui admirator nu a încetat să fie pînă la sfîrșitul vieții („Recitînd cărțile pe care mi le-ai trimis, îți mulțumesc în special pentru Shakespeare. Cum de te-ai gîndit?“). În acele chinuitoare luni ale detențiunii preventive nu s-a desprins nici o clipă de viața literară curentă. „Romanul englez este excelent, întru totul admirabil“, scria Dostoievski din fortăreața Petropavlovskaja, referindu-se la opera de răsunător succes *Jane Eyre* de Charlotte Brontë, publicată în cîteva numere succesive ale revistei lui Kraievski, pe iunie—septembrie 1849, „în schimb, comedia lui Turgheniev mi-a părut inadmisibil de slabă, sub orice critică...“ (este vorba de piesa *Burlacul*, care a fost primită, de altfel, favorabil de public și de critica vremii).

Citind scrisorile lui Dostoievski din această perioadă, constatăm în primul rînd participarea ardentă la viața literară contemporană, extraordinara lui receptivitate la orice eveniment artistic nou, care nu-l va părăsi nici chiar după pronunțarea sentinței și nici între ghețurile îndepărtatei Siberii. Nimic însă din conținutul și tonul acestor scrisori nu trădează exaltarea sentimentului religios, nevoia sufletească a unui refugiu în credință, nici cea mai mică nuanță de remușcare sau vreo tendință de a-și răscumpăra vina prin acceptarea penitenței. Nu există, așadar, indicii certe în sprijinul părerii aproape unanim acceptate de către biografii și exegeții lui Dostoievski din trecut și prezent, după care perioada detențiunii în sumbra fortăreață din inima Petersburgului ar fi constituit momentul de declanșare a crizei spirituale și ideologice care va lăsa o puternică amprentă asupra operelor sale de mai tîrziu. Și nici supoziția lui L. P. Grossman (cf. monografia *Dostoievski*, 1961,

pp. 175—176) cum că momentul înscenării sinistre a execuției ar fi determinat începutul crizei religioase, alunecarea spre misticism, nu pare întemeiată. Dimpotrivă. În clipele acelea, cu totul alte gânduri și sentimente îl stăpîneau : regretul că se desparte de viață, speranța că va trăi totuși, o dîrzenie neînduplecată, în sfîrșit, conștiința nevinovăției, convingerea că și-a îndeplinit datoria și totodată o revoltă surdă împotriva sentinței inumane.

Nu există nici o mărturie personală a scriitorului, nici un document — chiar și din perioada căutărilor sale religioase, a propovăduirii smereniei și acceptării suferinței mîntuitoare în spiritul religiei creștine — care să pună la îndoială acest fapt. Nimic din notațiile făcute în diferitele opere sau în confesiunile sale intime nu lasă loc presupunerii că l-ar fi stăpînit în acele clipe sentimentul pocăinței sau gîndul la „viața de apoi“. În nuvela *Smerita* citim asemenea rînduri scrise cu multă luciditate și capacitate introspectivă : „Se spune că cei condamnați la moarte dorm extrem de profund în ultima noapte. Așa și trebuie, e cît se poate de firesc, altfel n-ar avea forța necesară pentru a suporta... etc. etc.“ Semnificativ, cu deosebire, apare faptul că în toate reeditările *Noptilor albe*, Dostoievski a eliminat următoarea frază, care figura în textul publicat inițial : „Se spune că apropierea pedepsei trezește în sufletul condamnatului sentimentul unei sincere pocăințe, provocînd pînă și în inima cea mai înăsprită muștrări de conștiință. Mulți înclină să creadă că aceasta se produce sub acțiunea spaimei“ (*Opere complete, Gosizdat, 1926—1930, vol. XI, p. 548*). Este limpede că experiența personală prin care a trecut scriitorul venea în directă contradicție cu generalizarea pe care o făcuse în această reflecție, notată cu puțin înainte de evenimentele dramatice. Evocînd peste un sfert de veac amintirea acestor evenimente, Dostoievski a lăsat în *Jurnalul unui scriitor* pe 1876, poate cea mai zguduitoare, prin sinceritatea ei, mărturie asupra adevăratei sale profesii de credință. Atunci, la sfîrșitul deceniului al cincilea, el a rămas credincios idealurilor de libertate pe care le împărtășise împreună cu ceilalți membri ai cercului Petrașevski, consecvent față de sine însuși și chiar dacă își dădea seama de caracterul lor utopic (așa cum rezultă din declarațiile scrise cu prilejul procesului), și-a păstrat neclintită conștiința datoriei cetățenești împlinite. Pasajul care urmează este edificator în acest sens : „Noi, petrașevșii, stăteam pe eșafod și ascultam sentința fără cea mai mică remușcare. Bineînțeles, nu pot garanta pentru toți, cred însă că nu voi greși afirmînd că atunci, în clipa aceea, dacă nu fiecare din noi, în orice caz marea majoritate ar fi socotit drept un act dezonorant să-și renege convingerile. Toate aceste întîmplări s-au petrecut foarte demult, așa încît

ar fi, poate, cazul să punem astăzi o întrebare : oare această *dirzenie* și refuzul de a se pocăi ar putea fi puse pe socoteala firii noastre vicioase de oameni turbulenți, calificați drept niște neisprăviți ? Nu, noi n-am fost doar niște tineri turbulenți, ba mai mult chiar, s-ar putea ca în comportarea noastră să nu fi fost nimic reprobabil. Cert este că sentința la moarte prin împușcare care ni s-a citit în piața de execuție, n-a sunat cîtuși de puțin ca o glumă ; aproape toți condamnații erau convinși că sentința va fi pusă în aplicare și au trăit cel puțin zece sfîșietoare minute de groază inexprimabilă în așteptarea morții. În aceste ultime clipe, unii dintre noi (o știu cu precizie) în mod instinctiv se concentrau în adîncul sufletului și, reconsiderîndu-și fulgerător existența, atît de tinăra încă, poate că își reproșau anumite fapte urite (dintr-acelea care, în taină, apasă toată viața conștiința fiecărui om) ; însă cauza pentru care am fost condamnați, acele idei, concepții ce ne stăpîneau spiritul nu numai că nu le consideram incriminabile, pasibile de ispășire și pocăință, ci, dimpotrivă, ele reprezentau pentru noi ceva purificator, un fel de martiraj în numele căruia meritam să fim absolviți de multe alte păcate ! Și această convingere ne-a îmbărbătat vreme îndelungată. Nici anii de ocnă și deportare, nici suferințele îndurate nu ne-au doborât. Dimpotrivă, nimic nu ne-a putut frînge, iar convingerile noastre n-au făcut decît să ne susțină prin conștiința datoriei împlinite" (idem, vol. XI, p. 138).

Aceste rînduri revelatoare le-a scris la o vîrstă matură autorul reputat al *Crimei și Pedepsei*, al *Insemnărilor din subterană* și al *Demnitorilor*, unde repudierea ideii de transformare a organizării sociale prin revoluție ia forma unei caricaturi îngroșate, asociindu-se cu predica suferinței și a supunerii în spiritul religiei creștine, cu exaltarea ortodoxismului și chiar a elementelor teologice. Cum se împacă aceste două atitudini diametral opuse, această dualitate paradoxală în abordarea complexelor probleme etice și sociale ? Fiecare epocă istorică, fiecare școală ideologică a dat alt răspuns, a căutat altă interpretare, reducînd, de cele mai multe ori, complexitatea operei dostoevskiene și contradicțiile ei structurale, generate de o perioadă istorică de tranziție, la un anumit aspect unilateral, pur teoretic. Chiar dacă soluțiile pe care le propunea „legitimistul" Dostoevski din ultimii ani ai vieții sînt inacceptabile pentru eșafodajul pozitiv al progresului uman, chiar dacă *Jurnalul unui scriitor* abundă în paradoxuri promonarhiste, care la timpul lor, au stîrnit indignarea legitimă a cercurilor ruse progresiste, nu poate fi ignorat sensul obiectiv al adevărului artistic — reflectare a crizei morale și ideologice a epocii. Cel dintîi imbold pe care l-a primit de la doctrina socialismului utopic, cu toate limitele

sale, n-a încetat să potențeze umanismul operei dostoievskiene. „Enigma” omului, a existenței umane, a continuat să-l frământa, însă într-o altă perspectivă istorică. Nici detențiunea, nici procesul și nici cumplita înscenare a execuției n-au fost, în ultimă analiză, singurii factori care au determinat intensificarea îndoielilor și oscilațiilor în gândirea filozofică a lui Dostoievski. Ca dovadă, nu întîlnim în scrisorile sau însemnările lui din acea perioadă apeluri la clemența divină, invocarea lui Dumnezeu ori lamentări desperate ale omului copleșit de remușcări. Nimic din toate acestea. Sub impresia proaspătă a zguduitoarei încercări din dimineața zilei de 22 decembrie 1849, el se confesează în aceeași seară fratelui său, scriindu-i rînduri de un impresionant stoicism, de tărie sufletească. Descrie întîi cu minuțioasă luciditate ceremonialul lugubru de pregătire a execuției. Îi rămăsese „de trăit nu mai mult de un minut”. „Frate dragă, eu nu mi-am pierdut cumpătul și nu m-am lăsat pradă desperării. Viața există peste tot și, de fapt, viața e în noi înșine și nu în lumea exterioară. În jurul meu vor fi oameni, iar să fii om printre oameni și să rămii pururea, în orice împrejurare, un om, să nu desperi și să nu decazi oricît de mari ar fi nenorocirile care se abat asupra ta — iată care este sensul vieții, rostul și menirea ei (s.n.). Am devenit conștient de acest lucru. Este o idee care mi-a intrat în trup și în sînge. Da! Este adevărat! Capul acela care crea, care trăia viața sublimă a artei, care a pătruns și a deprins cerințele înalte ale spiritului — capul acela mi-a fost retezat de pe umeri (s.n.). A rămas doar memoria, au rămas imaginile, pe care, deși le-am făurit, nu le-am întruchipat încă. Ce-i drept, ele îmi vor ulcera sufletul! Dar mi-am păstrat inima, același trup și același sînge, în stare să iubească, să sufere, să compătămească, să-și aducă aminte — ceea ce, totuși, înseamnă viața” (*Scrisori*, I, 129). Sînt rare asemenea confesiuni în biografia spirituală a personalităților literare și cu atît mai zguduitoare cu cît proiectează într-o lumină adevărată dramaticul proces de conștiință al scriitorului, suspectat mai tîrziu, și nu fără temeii încriminat pentru atitudini de incivilitate, de pactizare cu acele forțe ale despotismului autocrat (se cunoaște protecția de care s-a bucurat în ultima perioadă a vieții din partea procurorului general al Sinodului — temutul Pobedonostev) — forțe pe care în forul său intim nu putea să nu le deteste umanistul Dostoievski. Confesiunile acestea, și altele pe care le va face din „casa morților” sau chiar și în cartea amintirilor trăite acolo, confruntate cu cele din perioada începuturilor literare, demonstrează esența duală a personalității sale, rezultată nu numai dintr-o structură spirituală particulară, dar și din zbuciumul unei gândiri metafizice. Asimilată de la dascălii săi întru socialismul utopic,

moștenitori, la rindul lor, ai ideologiei iluministe, și substanțial modificată de corectivele epocii postrevoluționare, gândirea lui Dostoievski a evoluat pe o linie sinuoasă, oscilînd între materialismul metafizic și idealismul filozofic absolut, în sensul conceptului hegelian despre „fenomenologia spiritului“. Este interesant de urmărit și direcția în care s-au canalizat preocupările intelectuale ale scriitorului în sensul larg al cuvîntului, depășind sfera propriu-zisă a patrimoniului literar universal față de care receptivitatea lui avidă nu cunoștea margini. În perioada efervescentei ideilor de libertate sub steagul socialismului utopic, devora din biblioteca cercului Petrașevski, înzestrată cu un bogat arsenal de literatură antifeydală, alături de scrierile în original sau în traduceri ale gânditorilor francezi, precum : Charles Fourier, Saint-Simon, Pierre Leroux, E. Cabet, Louis Blanc, V. Considérant, Proudhon și ale ilumi niștilor (Voltaire, Rousseau, Diderot, Helvetius, Holbach), pe filozofii idealis ti germani : Strauss (*Viața lui Isus*), M. Stirner (*Unicul și proprietatea sa*) ; il pasionau în egală măsură Kant și Feuerbach, cunoștea sistemul sociologului și economistului englez din secolul al XIX-lea Robert Owen și nu era străin de opera lui Karl Marx *Mizeria filozofiei* pe atunci amplu dezbătută în cercurile tineretului rus progresist (de altfel, era una din cărțile cele mai solicitate de membrii cercului Petrașevski și se afla în biblioteca acestuia).

Din acest amalgam de lecturi cu profil atît de eclectic, trebuie amintită coloratura religioasă a socialismului preconizat de Etienne Cabet, căruia îi aparține faimosul crez, exprimat metaforic : „Dacă revoluția ar fi fost în mîna mea, n-aș fi desfăcut pumnul, chiar dacă ar fi trebuit să mor în exil“ (E. Cabet, *Voyage en Icarie*, Paris, 1845, p. 565). Cu atît mai mult opera lui fundamentală, *Adevăratul creștinism*, pe care tînărul Dostoievski o citea cu ardoare, sau *Sărbătorirea învierii* de Proudhon, sau doctrina „noului creștinism“ inventat de Saint-Simon. Studiînd fourierismul, Dostoievski nu putea să nu desprindă caracterul nerevoluționar al acestei teorii, care, se știe, ignora orice aspect politic în general și în special lupta politică bazată pe antagonismul de clasă. De altfel, în depozitia sa cu prilejul procesului, pentru a atenua gravitatea acuzațiilor, Dostoievski s-a străduit să prezinte programul acestei organizații într-o lumină cît mai inofensivă, subliniînd că în sistemul lui Fourier „nu există ură... Fourierismul nu preconizează reforme politice ; singura reformă pe care o admite este cea economică. Nu atentează nioi la autoritatea guvernamentală, și nici la proprietate. Este știut că sistemul lui Fourier nu respinge modul de guvernare autocrat“. De bună seamă, autorul *Oamenilor sărmani* și al *Netoșkăi Nezvanova* cunoștea și asemenea lucrări amplu dezbătute în

cecurile intelectualității ruse ca : *De la Propriété* a lui Proudhon sau *Organisation du travail* de Louis Blanc.

Se cere precizat faptul că, sprijinindu-se pe autoritatea lui Fourier, petrașevții împărtășeau sub acest stindard cele mai diverse concepții, unele opuse fourierismului, în special teza în virtutea căreia ateismul și chiar deismul erau considerate drept „doctrine rușinoase pentru spiritul uman” (v. Ch. Fourier, *Oeuvres complètes*, t. II, Paris, 1843, p. XXV). Or, majoritatea acestor tineri entuziaști erau atei convinși și, ca atare, nu puteau accepta integral învățătura filozofului francez. Aceste divergențe esențiale își au o explicație obiectivă, dacă ne gândim că în Rusia acelei vremi anumite condiții specifice feudalismului întârziat față de alte țări europene ridicau cu acuitate problema abolirii sistemului iobăgist pe calea acțiunii revoluționare. Așa se explică și existența unei aripi de stînga a așa-numiților „radicaliști” sau „extremiști” (N. A. Speșnev, V. A. Golovinski), care preferau fourierismului teoriile mai avansate ale lui Th. Dézarnie (adversar declarat al religiozității lui Cabet, al „socialismului creștin” propagat de Saint-Simon și Lamennais). Fapt este că Dostoievski care nu era de loc străin de această orientare, a rămas pînă la sfîrșitul vieții prizonier al „utopiilor”. Sub acest aspect al formației ideologice și politice, este greu de precizat adevărata esență a concepțiilor sale mereu oscilante, de mare labilitate, niciodată cristalizate într-un sistem de gândire unitar. „Mi-ar fi foarte greu, mărturisise Dostoievski în *Jurnalul unui scriitor* pe 1873, să reconstitui istoricul procesului de transformare a convingerilor mele” (*Opere complete*, vol. XI, p. 139). Este vorba, așadar, de un proces pe cît de complex, pe atît de contradictoriu, cu momente de chinuitoare instabilități sau de mari zguduiri și înfrîngeri. Amintindu-și de anii de ocnă și de suferințele îndurate, scriitorul constată :

„Nu, cu totul altceva a determinat schimbarea concepțiilor, convingerilor și sentimentelor noastre (...) Acel altceva a fost contactul direct cu poporul, comuniunea frățească ce s-a sudat cu oamenii din popor în împrejurări vitrege... Repet, toate aceste transformări nu s-au petrecut rapid, ci treptat, după un răstimp foarte-foarte îndelungat” (idem, p. 138). Germenii acestui proces îndelungat încolțesc, de fapt, încă înainte de perioada siberiană, manifestîndu-se în relațiile inegale, mergînd pînă la disensiunea totală de ordin ideologic cu Bielinski, iar la adîncirea lui a contribuit, în bună măsură, lipsa oricărei unități de vederi între membrii organizației lui Petrașevski. Atmosfera dezbaterilor era destul de haotică, confuză, iar pozițiile participanților greu de delimitat. Tocmai acest lucru îl semnala agentul-provocator P. D. Antonelli în denunțul înaintat Secției a III-a secrete (cf. vol. cit. *Dostoievski*

în procesul petrașevților, pp. 99—100), după ce se introdusese în anturajul cercului ca unul din membrii de încredere. La rîndul său, Dostoievski sublinia în ancheta procesului judiciar acea „disonanță“ ce domnea în opiniile petrașevților. „Nu am întîlnit, declara el în scris, nici un fel de unitate de vederi în cadrul asociației lui Petrașevski, nici un fel de orientare clară și precisă, nici un obiectiv comun. Se poate spune că literalmente nu era chip să găsești trei oameni măcar, care să fi căzut de acord într-un singur punct, indiferent de tema abordată. De aceea, se iscau dispute interminabile între doi sau mai mulți interlocutori, veșnice înfruntări de opinii. La unele din aceste dispute am participat și eu“ (idem, p. 76). De aici a rezultat acea optică deformată a lui Dostoievski, în ce privește sensul și perspectivele istorice ale revoluției. Pînă la sfîrșitul vieții, el a păstrat convingerea că atmosfera de confuzie și dezbinări în planul ideilor, precum și spiritul negatar, considerat drept nihilism destructiv, sînt atribute obligatorii și inevitabile ale oricărei organizații revoluționare. Această idee preconcepută și-a găsit o expresie exacerbată în romanul polemic *Demonii* (1871—1872), unde mai mulți membri ai cercului, cu personalitate puternică, de un voluntarism excesiv, au servit drept prototipuri ale personajelor centrale (Verhovenski-fiul, Șatov, Stavroghin). Cert este că Dostoievski nu a fost niciodată un revoluționar (așa cum încearcă să demonstreze în monografia sa V. I. Kirpotin sau cum sugerează un alt subtil exeget al operei dostoievskiene — V. Șklovski, în interesanta sa lucrare citată: *Pro și contra*). O asemenea deducție pare forțată, chiar dacă, în focal disputelor, negăsind alte soluții imediate pentru rezolvarea problemei țărănești și remedierea anomaliilor din realitate, tînărul scriitor acceptase uneori, teoretic, inevitabilitatea răscoalei, a intervenției energice.

În ceea ce privește aspectul acesta, important pentru definirea poziției scriitorului în raport cu mișcarea de idei din jurul anului revoluționar 1848 ca și a atitudinilor sale de mai tîrziu, se pot distinge în istoriografia literară consacrată lui Dostoievski două puncte de vedere exprimînd tendințe diametral opuse. Pe de o parte, totala negare sau minimalizare a oricăror înfruriri care să fi lăsat vreo amprentă asupra formației sale filozofice în scurta perioadă cînd aderasese la cercul tineretului liber-cugetător. Această poziție sceptică și vădit tendențioasă a recrutat numeroși adepți încă la sfîrșitul secolului trecut, începînd cu N. N. Strahov (adversar inveterat al democraților-revoluționari, care în deceniile 7 și 8 a avut o influență negativă asupra lui Dostoievski), urmat de alți prozeliți ai misticismului, în frunte cu Konst. Leontiev și V. V. Rozanov — animatori ai formulei biblice sacramentale „omul nu este decît un rob al păcatului originar, viermele pămîntului“ etc. În

vasta sa lucrare, scrisă sub formă de comentariu, numărînd 250 pagini, *Cu privire la Legenda Marelui Inchizitor* (1906) în care se exaltă mitul „adevărului pravoslavnic“, evocînd momentele semnificative din biografia lui Dostoievski, amintește doar în treacăt despre „zgomotosul cerc al lui Petrașevski“ (op. cit., p. 13). În același sens și M. de Vogüé (în *Le roman russe*, Paris, 1886) vorbește vag despre „conspirația lui Petrașevski“ și cele două curente afiliate. Dostoievski este plasat în rîndul moderaților, sau, mai curînd, printre vișătorii independenți; misticism și compasiune — iată tot ce putea să desprindă el dintr-o doctrină politică: „incapacitatea sa de a acționa îl făcea pe acest metafizician prea puțin periculos“. La începutul veacului nostru, criticii aparținînd curentelor așa-numite moderniste trec în general sub tăcere această perioadă, oprindu-se asupra „catastrofei“ (anii petrecuți la ocnă), sau îi neagă orice importanță (cf. cartea lui N. I. Abramovici, *Religia frumosului și a suferinței. O. Wilde și Dostoievski*, ed. Posev, S.Pb., 1909, p. 42).

Pe de altă parte, tendința opusă de a supralicita orientarea revoluționară a marelui scriitor (oa disoipol al lui Bielinski și al lui Speșnev) s-a manifestat inițial în lucrările cercetătorilor: E. Pokrovskaja (*Dostoievski și petrașevșii*, 1922), G. Ciulkov (*F. M. Dostoievski și socialismul utopic*, 1929), A. Dolinin (*Dostoievski în mijlocul petrașevșilor*, 1936). Semnificativă în această privință este o mărturie din *Jurnalul unui scriitor* pe 1873 și cu atît mai revelatoare, cu cît vine la un an după apariția *Demonilor*, ca o ripostă la atacul dezlănțuit de un publicist venal împotriva acțiunii organizate de Neceaev și a participanților implicați în acest răsunător proces politic. Paradoxal este faptul că fără a justifica „neceaeivismul“ pe care îl înfierase atît de vehement în romanul său pamflet, Dostoievski ia apărarea membrilor acestei organizații teroriste — „victime ale lui Neceaev“ — încercînd să explice fenomenul ca atare, cauzele și condiționarea lui istorico-socială. Important de semnalat că o face cu tot curajul opiniei chiar în paginile revistei oficioase, tutelate de Pobedonostev, anume în *Grajdani* (nr. 50, 1873, articolul *Una din falsificările contemporane*). Cităm în continuare un pasaj concludent: „...eu însumi sînt un vechi «neceaevist», și eu am urcat pe eșafod, fiind condamnat la moarte și, vă asigur, mă aflu acolo în societatea unor oameni de înaltă cultură (...) Știu, veți obiecta, de bună seamă, că nu este vorba de organizația lui Neceaev, ci doar a lui Petrașevski (...) Fie și așa. Dar de unde știți că petrașevșii n-ar fi putut să devină neceaeviști, adică n-ar fi pășit pe «drumul lui Neceaev», *dacă lucrurile ar fi luat o altă întorsătură?* (cursiv în textul original)... Desigur, pe atunci erau cu totul alte vremuri. În ce mă privește, dați-mi voie să vă

Spun următoarele : un *Neceaeu* cred că n-aş fi putut să mă fac niciodată, un neceaevist însă, nu garantez, poate că aş fi devenit... în anii tinereţii mele“ (*Opere complete*, vol. XI, pp. 133—134). Indignat de vulgaritatea atacului, Dostoievski demonstrează că „unii din prozelitii lui Neceaeu“ ar putea fi eventual „nişte monştri“, în nici un caz însă nu li se potriveşte calificativele de „cretini... neisprăviţi... escrocii... pierde-vară... inculti“, cum îi defăimează nevolnicul publicist. În ce priveşte „cazul Neceaeu“ şi „monstruoasa crimă comisă“, el se arată convins că tinerii participanţi *credeau* că săvârşesc o acţiune politică folositoare pentru viitoarea „măreaţă cauză comună“. Urmează apoi o revelatoare precizare a intenţiilor romanului său *Demonii*, de care, în general, nu se ţine seama în exegeza acestei opere : „De altfel, în romanul meu *Demonii* am încercat să înfăţişez acele multiple şi variate cauze, datorită cărora chiar şi cei mai cinstiţi oameni, cu inima cea mai pură, pot fi atraşi la săvârşirea unei fărădelegi atât de monstruoase. În aceasta constă grozăvia că la noi este posibil să săvârşeşti o faptă reprobabilă, o faptă odioasă, fără să fii propriu-zis un nemernic ! Şi nu numai la noi, ci peste tot, în lumea întreagă — aşa a fost de la începutul veacurilor, în vremuri de tranziţie, de mari zguduiri în destinul oamenilor, în vremuri dominate de îndoieli şi negări, de scepticism şi instabilitate a convingerilor sociale fundamentale (...) Faptul că te poţi considera, ba chiar să fii cu adevărat un om de bună-credinţă şi nu un nemernic, şi cu toate acestea să fii în stare a săvârşi o evidentă şi incontestabilă faptă odioasă — iată în ce constă marea nefericire a timpurilor noastre moderne“ (idem, p. 137).

Poate că tocmai în această reflecţie se ascunde geneza tuturor paradoxurilor lui Dostoievski cu privire la crimă, culpabilitate şi expiere, scepticismul şi decepţionismul care se acordă cu imensa lui umanitate, ca şi atitudinea ostilă faţă de revoluţie.

Acelaşi articol cuprinde o emoţionantă profesiune de credinţă retrospectivă : „Dar pe atunci (referindu-se la sfârşitul deceniului al 5-lea — n.n.) noi vedeam această cauză într-o lumină trandafirie, de o etică paradiziacă. E adevărat, socialismul abia în germene se identifica pe atunci, chiar de unii ideologi notorii, cu creştinismul, fiind receptat doar ca un corectiv menit să-l amelioreze pe acesta din urmă corespunzător cerinţelor veacului şi ale civilizaţiei. Toate aceste idei noi ne captivau literalmente... ne păreau sacre şi morale în cel mai înalt grad şi, mai cu seamă, general-umane — drept viitoare lege valabilă, fără excepţie, pentru întreaga umanitate. Cu mult înainte încă de revoluţia din Paris, de la 48, ne simţeam atraşi de farmecul acestor idei. În ce mă priveşte, încă din 46 am pătruns *adevărul* acestei viitoare

„renașteri a lumii», *sfințenia* viitoarei societăți comuniste în care mă inițiasse Bielinski (...) În orice caz, tema ne părea măreață, mult deasupra nivelului conceptelor dominante pe atunci — și tocmai acest lucru reprezenta pentru noi o tentație irezistibilă“ (p. 136). Oricât de confuză, oscilantă și imprecisă ar fi poziția ideologică a scriitorului, nu poate fi pusă la îndoială sinceritatea cu care își va califica aspirațiile din tinerețe drept regretabile „rătăcirii“ și nici faptul că, revizuiindu-și retrospectiv, în anii de ocnă, activitatea trecută, a ajuns la concluzia ineficienței și chiar a nocivității oricăror transformări prin forță. Cotitura (dacă se poate vorbi de o „cotitură“ sau de „un moment crucial“ în orientarea gândirii sale social-filozofice) nu s-a putut produce la capătul unui an de calvar în „casa morților“, așa cum presupune Kirpotin (propunînd, în sprijinul ipotezei sale, un paralelism cu *Epilogul* din *Crimă și Pedepsă*, care ar avea un substrat autobiografic (cf. monografia *F. M. Dostoievski*, 1960, p. 447). A fost, de fapt, rezultatul unor îndelungate meditații asupra propriului său drum în viață, sintetizate sub forma unui bilanț în încheierea *Amintirilor din Casa morților*: „Mi-aduc aminte, iarăși, că, deși aveam în jurul meu sute de alți frați de suferință, mă istoveam într-o singurătate înfiorătoare, care cu timpul mi-a devenit scumpă. Însingurat sufletește în mijlocul acestei mulțimi de ocași, îmi reveleam în gând, pas cu pas, viața pe care am trăit-o, îmi analizam trecutul, îmi cîntăream concepțiile și faptele pînă în cele mai mici amănunte și mă judecam singur cu toată asprimea; de multe ori chiar îmi binecuvîntam destinul că îmi dăruise singurătatea fără de care nu m-aș fi supus acestei judecăți severe, și nici nu m-aș fi încumetat să întreprind o asemenea revizuire totală a vieții mele de pînă atunci... Eram hotărît, îmi făgăduiam, îmi juram că nu vor mai fi în viața mea de aci înainte nici greșeli, și nici căderi de felul acelor pe care le avusesem“ (cap. IX, *Evadarea*). Dostoievski „își revizuia“, așadar, trecutul sub unghiul de vedere al unei *înfrîngerii*, al unui *eșec politic* și ținea ca acest lucru să fie cunoscut și de contemporanii săi, și de posteritate.

Un cor de voci disonante nu conținut pînă astăzi a rosti sentințe dintre cele mai extreme privind rolul pe care l-a avut perioada oanei și a deportării în evoluția geniului dostoievskian. În fond, e o problemă falsă și, ca orice absolutizare, duce la concluzii forțate, arbitrare. În general, apologetii fără rezervă ai așa-numitului „dostoievskism“, pe care Lenin îl considera atît de vătămător prin latura lui mistică, morbidă, acordă o importanță peremptorie acestei perioade, refuzînd, direct sau indirect, orice semnificație etapei anterioare. La începutul veacului nostru, cu mult înaintea lui Pierre Pascal, comentatorul mai sus citat al ediției *Pléiade*, se formase un adevărat curent în sensul acesta, ai cărui

promotori (Berdiaev, Merejkovski, Veaceslav Ivanov ș.a.) propagau teoria renașterii lui Dostoievski datorită „furcilor caudine” prin care a trecut — teoria „revelației” miraculoase, care ar fi determinat acel *katharsis* moral, restituindu-l pe marele „rătăcit” credinței și religiei creștine.

Cotitura în conștiința lui Dostoievski nu se produce brusc, sub forma unei revelații. În general, mărturiile scriitorului cu privire la perioada siberiană sînt contradictorii. Dintr-o scrisoare aflăm: „Această viațuire lungă și incoloră, insuportabilă din punct de vedere fizic și moral, m-a frînt (idem, p. 141). Cu toate acestea, „activitatea interioară era în plină fierbere” (idem, p. 166), se plămădesc nenumărate noi proiecte de creație. Experiența de viață, mult îmbogățită, îi ascute și-i adîncește perceperea celor mai subtile nuanțe ale psihologiei umane, ridică în fața lui nu numai problema destinului individual, dar și aceea a soartei poporului în perspectiva ei istorică: „Cîte tipuri de oameni din popor am luat cu mine de la ocnă, cîte caractere! M-am asimilat cu ei, de aceea cred că îi cunosc destul de bine. Cîte întîmplări cu vagabonzi și tilhari, în general, toată existența aceasta mizeră și întunecată! Ar ajunge pentru tomuri întregi. Dacă nu am cunoscut acolo Rusia, în schimb poporul rus l-am cunoscut bine, atît de bine, cum, poate, puțini îl cunosc” (idem, p. 139). Ar fi eronat să reducem întreaga operă a lui Dostoievski din ultimele două decenii (1861—1881) (pe care mulți comentatori o consideră ca fiind generată exclusiv de „experiența ocnei”) la o singură tendință, după cum este impropriu să-i circumscriem concepțiile într-o formulă limitativă, absolutizantă.

În ceea ce privește problema epilepsiei și măsura în care această maladie a afectat, negativ sau pozitiv, potențele sale creatoare, părerile sînt la fel de împărțite. Rămîne de stabilit cu exactitate momentul cînd Dostoievski a avut primele crize de epilepsie. Problema este discutată pe larg, din punct de vedere psiho-neurologic, în documentatul studiu al doctorului Loygue (*Un homme de génie, Th. M. Dostoievsky, étude médico-psychologique*, 1904). Concluzia, susținută pe mărturiile doctorului Ianovski, sub a cărui supraveghere medicală se afla scriitorul încă la începutul carierei sale literare, înclină spre ipoteza unei eredități maladeive, care se manifesta încă la vîrsta copilăriei prin stări febrile cu halucinații și hipersensibilitate ipohondrică. Derutantă este, desigur, afirmația scriitorului care, într-o scrisoare trimisă din Siberia, se plîngea nu de accentuarea acestei boli (epilepsia), ci de faptul că a căpătat-o acolo. După afirmația fiicei sale Liubov, care a publicat o carte de amintiri inițial în limba germană (1920), apoi în limba franceză (Aimée Dostoïevsky — *La vie de Dostoievsky*, Paris, 1926), primele

accese de epilepsie au survenit în urma tragicului sfârșit al bunicului — tatăl scriitorului — omorît de țărani. Aceleași date relatează și fratele scriitorului, Andrei (*Amintirile lui A. M. Dostoievski*, Editura scriitorilor din Leningrad, 1930). Aspectul acesta, însă, nu este esențial, ci oarecum adiacent pentru înțelegerea creației dostoievskiene și a substanței ei intime.

Importantă este situarea cît mai exactă a perioadei care înglobează operele cuprinse în volumul de față în coordonatele epocii și ale biografiei scriitorului, ca fiind o perioadă de tranziție ce încheie etapa inițială a activității sale și pregătește etapa cea mai fecundă și semnificativă, explicitînd, în bună măsură, sursele istorice și natura contradicțiilor din gîndirea sa filozofică. Cert este că accentuarea crizei spirituale are loc după 1860, cînd intervin mari schimbări în domeniul vieții sociale și personale, cînd, reluînd contactul cu problemele fundamentale ale contemporaneității, legate de existența însăși a poporului și de viitorul lui istoric, trebuia să opteze „*pro* sau „*contra*“, să descifreze imprevizibilul, să participe la frămîntările epocii sale zbuciumate. Aproximarea acestui moment de cotitură o presimțise în clipele cînd părăsea Omskul. În scrisoarea amintită, către N. D. Fonvizina, citim : „Sînt în așteptarea a ceva nelămurit ; parcă aș mai fi încă bolnav și acum, am meru senzația că în curînd, foarte curînd, trebuie să mi se îndeplinească ceva hotărîtor, că mă apropii de criza definitivă a vieții mele, ca și cum s-ar fi cîștigat ceva în mine și acel ceva ce trebuie să se îndeplinească poate să fie senin și liniștit, sau, dimpotrivă, cumplit și înfiorător — în orice caz, ceva inevitabil. Altfel, viața mea va fi o viață ratată“ (*Scrisori*, I, 143). Scriitorul însuși va recunoaște mai tîrziu caracterul dilematic al căutărilor și soluțiilor sale, ceea ce deseori ducea la o optică răsturnată asupra lucrurilor, determinînd acele sfișietoare contradicții conținute în opera sa, în care, după propria lui expresie, „...*alături de cea mai luminoasă idee*“ își face loc „*cea mai mizerabilă antiteză a ei*“ (s.n. cf. *Jurnalul unui scriitor*, ed. cit. de *Opere complete*, vol. XII, p. 133).

Semnificația unei asemenea mărturii, dovedind o extraordinară capacitate de obiectivare, de autocunoaștere și totodată cultul unei sincerități totale, nu poate fi subestimată în exegeza operei dostoievskiene. Poate tocmai din această ambivalență, din această permanentă antiteză față de propriile sale teze, au putut să ia naștere „omul din subterană“ și „demonii“ în conștiința unui artist de geniu, care s-a adăpat la izvoarele unui umanitarism larg, dar atemporal și anistoric, generat de antagonismele de clasă, dar ignorînd imperativul legității istorice a luptei de clasă. Și, cu certitudine, aici trebuie căutată cheia tuturor paradoxurilor frămîntatului scriitor.

Factura tranzitorie a scrierilor cuprinse în prezentul volum se conturează cu evidență atât prin aria lor tematică, cât și sub raportul structurii tipologice. Primele două opere — „romanul sentimental“ *Nopți albe* și cel social-psihologic *Netoșka Nezvanova* — situate la capătul unui drum pe cât de scurt (1846—1849), pe atât de prodigios ca fecunditate, continuă în linii mari tradiția „școlii naturale“. Cu singurul amendament: cele două romane depășesc cadrul tematic tradițional, circumscris la formula „omului mic“, neînsemnat, a funcționarului umil, lipsit de orizont și de personalitate, în condițiile abrutizante ale unui mecanism birocratic arbitrar (Devuškin, Goliadkin, Proharcin, Vasea Șumkov, Polzunov etc.). Climatul uman și cel social din *Nopți albe* și *Netoșka Nezvanova* sînt cu totul diferite. La fel și problematica. În fond, aceeași problemă a restabilirii condiției umane, considerată însă sub un alt unghi de vedere. Suflul ideilor generoase care au animat pe tinerii membri ai cercului Petrașevski și-a pus pecetea pe aceste două opere. Nu degradarea omului mărunț, și nici pierderea inerentă a demnității demonstrează ele, ci imensa capacitate a personalității umane de a-și manifesta valențele, în pofida tuturor vicisitudinilor. Caracterele sînt urmărite în evoluția lor ascendentă, idealul pozitiv constituindu-se din investigarea unui mediu social și a unui climat uman mai elevat din punct de vedere spiritual. Coordonate noi apar în creația lui Dostoievski — o nouă dimensiune, care va căpăta rezonanțe multiple în problematica romanelor de mai târziu. Anume, problema omului *reflexiv*, a intelectualului înzestrat cu o gîndire analitică, al cărui profil spiritual este incomparabil superior unui Devuškin sau unui Goliadkin, apropiindu-se tipologic mai curînd de reflexivitatea unor personaje ca Oneghin, Pecișorin sau Rudin. În afară de aceasta, se pun în discuție problemele artei și ale literaturii în general, problema resurselor creatoare ale omului — în particular, a modului în care aceste resurse native se valorifică printr-un efort continuu. În ultimă analiză se definește raportul dintre talent și muncă. Determinismul inegalității sociale, care funcționează cu atîta evidență în primele sale opere (opoziția bogat-sărac, opresor-oprîmat), deși nu se anihilează integral, este în bună măsură estompat de motivări psihologice. În schimb, soluția resemnării, ca unica posibilă, nu rămîne inuabilă. Printr-o metamorfoză dialectică, „resemnații“ și „inadaptabili“ din *Nopți albe* și *Netoșka Nezvanova* au fost investiți cu un nou atribut. Ei apar și în ipostaza de răzvrățiți, neîmpăcați, afirmîndu-și personalitatea liberă, voința de a-și apăra dreptul la respect, al demnității, de care nu erau în stare „abulicii“ striviți de împrejurările vitrege ale existenței lor mizere, toți cei cu „inima slabă“. În acest sens, *Netoșka Nezvanova*, mai cu seamă, este primul roman din seria

operelor din tinerețe (dinainte de experiența ocnei) care anunță marea artă a lui Dostoievski de a înfățișa caracterele umane în procesul lor de formare, spre deosebire de multitudinea de „tipuri“ finite, cu un profil oarecum liniar, din scrierile anterioare, tipuri surprinse într-un moment culminant, de criză extremă, când începe degradarea și alienarea lor totală.

În mai puțin de patru ani, Dostoievski a publicat în *Otecestvennii zapiski* și în *Sovremennik* unsprezece titluri — romane, nuvele și povestiri. Istoricul literar rus F. D. Batiuşkov le considera „simple experimente psihologice“, remarcabile prin forța lor de pătrundere în structura sufletului omenesc, dar construite asemenea unor silogisme abstracte, cu premise dinainte stabilite. Batiuşkov le refuză o anume tendință unitară și dominantă. „Aşa-numita orientare umanitaristă, pe care a născocit-o Dobroliubov, corespunde de fapt într-o măsură infimă conținutului propriu-zis al operelor lui Dostoievski din această perioadă“ (*Tratat de istorie a literaturii ruse din secolul al XIX-lea*, în 7 volume, sub îngrijirea lui D. N. Ovseaniko-Kulikovski, Moscova 1911, vol. IV, partea a 4-a, p. 290). Toate aceste opere, Batiuşkov le subsumează unei formule pe care o numește „raționamente a priori“ (p. 293), izvorâte din investigarea mecanismului psihic al omului, mergînd pînă la cazuri patologice, în timp ce marile opere din etapa maturității nu sînt „apriorice“, ci rezultate dintr-o experiență de viață, din observarea directă a realității, ale cărei fenomene au fost sublimite prin trăirea lor personală. Încercarea de a omologa o asemenea teză absolutizantă este mai mult sau mai puțin arbitrară. Nu există o singură dominantă în creația lui Dostoievski dinainte, ca și de după ocnă, iar însuși autorul a contestat (în *Jurnalul unui scriitor* pe 1873) acea semnificație unică și generalizatoare care se conferea operelor sale de început ca fiind, după expresia lui, o sinteză a „filozofiei mediului“. Nenumărate fire pornesc și se continuă, într-o formulă artistică mereu transfigurată, adîncită și diversificată, din solul cu un nesecat potențial de fecundare, pe care îl reprezintă aceste opere, unele fiind adevărate surse de arhetipuri. De pildă, atenția scriitorului a fost solicitată de la început de existența „omului mic“. Filaria începe cu *Oameni sărmani* și va continua cu seria nesfîrșită a „umiliților și obidiților“ pînă la *Frații Karamazov*. O altă direcție se configurează din problema „dualității“ naturii umane, a „dedublării“, inițiată în *Dublul*. Și ea va fi prezentă într-un plan mai complex, interiorizat, în toate marile romane de mai tîrziu. Ciocnirea dintre vis și realitate, cu dramatismul ei ireductibil, a cărei încarnare o găsim în *Nopti albe* și *Inimă slabă* va fi intensificată pînă la ultimele ei consecințe mai ales în *Idiotul*. Cu aceasta nu se epuizează

multitudinea liniilor subsidiare de ordin tipologic, începînd cu tipul generosului (Devușkin și eroul anonim din *Noapți albe*) pînă la individua-listul ros de egoism (Proharcin); de la „ambitiosul“ Goliadkin, înspăimîntat în fața instabilităților vieții pînă la inima slabă a lui Vasea Șumkov, la fel de temător, dar lipsit de „ambitii“, și care capitulează, nefiind în stare să-și suporte fericirea posibilă. Pe lingă numeroase alte variante, infinit nuanțate, trebuie consemnat tipul uman integru (Netoșka Nezvanova) și, în opoziție, acela al *ratatului* cu orgoliul hipertrofiat (muzicantul Efimov din același roman).

În general, se observă în această perioadă predominanța *caractere-lor slabe*, a oamenilor lipsiți de o personalitate viguroasă, determinați în toate manifestările lor de mediu, și care, prin natura lor primordială, au sufletul deschis spre bine, spre sacrificiu și abnegație.

Dar contactul cu acea categorie a delicvenților de drept comun, pe care Dostoievski îi confunda cu poporul, i-a dezvăluit și alte structuri sufletești, alte profiluri psihologice („Adevărul e că de omul simplu eu mă tem mai mult decît de unul complex“, mărturisirea scriitorul în 1854 în prima lui scrisoare din Siberia, adresată fratelui său Mihail). L-au atras cu deosebire „oamenii puternici“ de factura lui Orlov, Lușka, Baklușin și mai cu seamă Petrov („...cel mai nestăpînit și cel mai neînfricat dintre toți ocnașii. Era capabil de orice, nu se oprea în fața nici unei piedici, dacă i se năzărea să întreprindă ceva dintr-un simplu capriciu, dintr-un moft“).

În această perspectivă, cuvintele care încheie cartea sa închinată ocnei („În sfîrșit, libertate, o viață nouă, învierea din morți... Ce clipă sublimă!“) nu exprimă numai setea de viață și bucuria eliberării. Ele asound în miezul lor concepția scriitorului despre o libertate personală, interioară, posibilă în limitele ordinii existente. Libertatea într-un sens metafizic și în accepția religioasă a cuvîntului, o libertate care asigură omului dreptul la autoperfecționare morală, deoarece „și un sclav poate fi în cel mai înalt grad liber, rămînînd în starea lui de sclavie“ (*Demonii*). La aceste concluzii ajunge Dostoievski după ce îl regăsește pe Dumnezeu din anii copilăriei, oare, în infernul ocnei, reprezenta singurul punct de reazem și totodată unica punte de legătură cu „poporul“, cu oamenii simpli, în măsură să înlăture *prăpastia* ce-l despărțea de ei („Ei nu ne pot suferi, ne detestă și nu înțeleg cauza pentru care am fost condamnați“, reflectează Goreancikov, povestitorul *Amintirilor din casa morților* și purtătorul de cuvînt al deținuților politici). Întoarcerea la vechile crezuri nu mai era posibilă. În credință și împăcare căuta el să-și mențină echilibrul, tăria sufletească, puterea de rezistență pentru a nu ajunge la desperare. Acceptînd condamnarea ca pe o fatalitate, ca

pe un martiraj inevitabil, el a putut să găsească destulă tărie pentru a-l îmbărbăta pe fratele său Mihail, recurgînd, nu fără o crudă ironie, la argumente literare : „Trebuie să te împaci cu faptul împlinit, dragă prietene... faptele au o evidență incontestabilă... orice raționamente, chiar și cele mai înțelepte, vor aduce cu binecunoscuta exclamație : *Mais qu'allait-il faire dans cette galère ?* * Sînt de acord că fiul lui Oronte s-a pomenit într-o situație cît se poate de stupidă nimerind pe galeră la turci (celebra replică, devenită zicală, aparține de fapt lui Jeronte din *Violențele lui Scapin* de Molière, și nu fiul lui Oronte, personaj din *Mizantropul*, cum greșit citează din memorie Dostoievski — n.n.) ...dar oricît ai vocifera, oricît te-ai lamenta, el tot se află *dans cette galère* și, din moment ce a nimerit acolo, faptul rămîne fapt (Scrisori, II, 574).

Toate valorile în care crezuse cîndva au fost răsturnate. În acel climat al cumpănitei mizerii umane din *Casa morților*, pînă și conceptele de *bine* și *rău*, de *libertate* și *fericire* se cereau revizuite, reconsiderate. Și Dostoievski le judecă acum printr-o optică nouă, uneori inversată față de perioada „*credo*“-ului entuziast în *fondul originar bun* al omului, alterat doar de influența nefastă a mediului, de împrejurările nefavorabile ale vieții prost întocmite. Și nu numai criminalitatea observată la ocazii, cu diferitele ei motive și resorturi instinctuale, l-a făcut să pună la îndoială vechile sale convingeri despre om, mult visata armonie socială la care aspirase, dar și actele de tiranie și sadism, vădînd aptitudinea omului de a fi nu numai victimă, ci și călău, atît de pregnant atestată de figurile respingătoare ale ofițerilor-călăi (Jerebeatnikov, Smekalov) din cartea lui despre ocnă.

Treptat, în mintea scriitorului se cristalizează categoria tipologică a omului cu personalitate puternică, ieșită din comun, al cărui *voluntarism* excesiv (expresia consacrată de Nietzsche prin care își definea conceptul de „supraom“) îi conferă dreptul arbitrar de a încălea orice norme etice, umane sau sociale, în virtutea principiului, după care *unei personalități puternice îi este îngăduit orice*. Iată cum, termenul de *supraom* a fost introdus și a căpătat o circulație intensă în critica dostoievskiană, cu aplicare la personajele cu psihologia „subterană“, forțîndu-se uneori nota pînă la conexasă a acestei structuri psihologice la aceea a scriitorului însuși.

Această serie tipologică începe cu eroul, de fapt „non-erou“ al *Insemnărilor din subterană*, infiltrîndu-se apoi printr-o formulă intelec-

* Dar ce căuta el în galeră ? (Fr.)

tualizată în Raskolnikov, și, la modul forței clementare, în Rogojin din *Idiotul*. Multiplicată într-o viziune apocaliptică în *Demonii*, ea sugerează anumite aderențe la Versilov (*Adolescentul*), atingând apogeul unei reîncarnări zguduitoare prin tragismul ei în Ivan Karamazov. Dar filiera ar putea fi urmărită anticipativ în simbürele ei genetic încă la Foma Fomici Opiskin, personajul central din *Stepancikovo și locuitorii săi* — un avatar al „spiritului subteran“, ce-i drept lipsit de substanța complexă a urmașilor săi nihilști. Dacă urmărim, însă, mai în adâncime evoluția acestui „tip dostoevskian“, putem constata că, în antiteză cu formula destructivă „de a făptui binele pe calea răului“, pe care o preconizează oamenii săi stăpîniți de „spiritul subteran“, el propune, în consens cu vechile crezuri din tinerețe, idealul *omului pozitiv*, care corespundea formulei sale de „*vsecelovek*“ (omul total, omul integral). Intruparea absolută a unui asemenea ideal sublim trebuia să fie, după intenția scriitorului, un Mișkin, un Alioșa Karamazov, cu toate că Dostoievski își dădea soama de falimentul acestui ideal, arătîndu-i dramaticele consecințe în ciocnirea cu mediul înconjurător. Antecesorii ai acestui tip virtual sînt întrucîtva și visătorul din *Noapți albe*, și mult încercata Netoșka, iar o palidă prefigurare a lui se străvede în figura naivului (din categoria „inimilor slabe“) Rostancev din *Stepancikovo și locuitorii săi*, opusul și totodată victima „călăului de tip stirnerian“ — Foma Fomici Opiskin.

Un fenomen semnificativ pentru direcțiile de dezvoltare a literaturii universale în veacul XX rezidă în aceea că atît opigonii, cît și cei care și-au cultivat talentul la marea școală a artei sale, au fost atrași, cu sau fără voie, tocmai de această latură morbidă a creației dostoevskiene, fructificînd și exacerbînd cu predilecție spiritul demonic și irațional al „omului subteran“. Explicațiile sînt multiple; primează, desigur (cînd nu este vorba de imitații grosolane), climatul propice al dezorientării și al haosului propriu lumii capitaliste. Or, literatura lui Dostoievski oferă tot felul de soluții și paleative dintre cele mai contradictorii, dacă ar fi s-o privim sub aspect strict ideologic.

Vorbînd despre „polifonismul“ caracteristic manierei artistice a marelui scriitor, A. V. Lunacearski releva acel „lanț nesfîrșit de tipuri, de la revoluționari la obscuranțiști“ care, ieșînd din universul interior al scriitorului „unde au fost plămădiți... încep să vorbească fiecare cu vocea sa distinctă, îi scapă din mîini, demonstrînd fiecare propria lui teză“ (*F. M. Dostoievski în critica rusă*, 1956, p. 444). Această structură polifonică, intensificînd impresia de infern în ale cărui cercuri se mișcă personajele mînate de pasiuni și impulsuri subconștiente, o putem descifra și în *Netoșka Nezvanova* și chiar într-o operă aparent atît de

„inofensiv amuzantă“, cum o considerau unii, cum este *Stepancikovo* și locuitorii săi.

Acest din urmă roman, ca și *Visul unchiului*, apărut în același an (1859), nu ilustrează decât în foarte mică măsură perioada de la Semi-palatinsk (1854—1859), bogată în preocupări și proiecte literare, din care cele mai multe au rămas nerealizate. La 22 februarie 1854, o săptămână după eliberarea din ocnă, Dostoievski trimite fratelui său Mihail o lungă scrisoare cu descrierea amănunțită a celor trăite, cu nenumărate întrebări și planuri de viitor.

„Am acum o mulțime de nevoi și mari speranțe la care nici nu mă gândeam înainte vreme... Doar o să mi se îngăduie să scriu după vreo șase ani, sau, poate, chiar mai devreme. Multe se mai pot schimba, iar acum sînt convins că n-am să scriu fleacuri. Vei avea prilejul să auzi de mine“ (*Scrisori*, I. pp. 137—138). Pentru a recupera timpul pierdut, îl imploră să-i trimită cărți, cit mai multe cărți : „Să știi, frate, că pentru mine cărțile reprezintă însăși viața, hrana mea, viitorul meu“. Înainte de a părăsi Omskul, îi ceruse lucrări de istorie (Vico, Guizot, Thierry, Thiers, Ranke ș.a.), de asemenea „și pe economiști... Coranul, *Critique de la raison pure* de Kant (în textul original, titlul în lb. franceză) și... neapărat Hegel, în special *Istoria filozofiei*“ (idem, 139). Abia ajuns la Semi-palatinsk, repetă rugămintea, lărgind lista cu numele unor filozofi și istorici antici (Herodot, Tucidide, Tacit, Pliniu, Flaviu, Plutarh, Diodor ș.a.), la care adaugă lexiconul german, *Manualul de fizică* al lui Pisarev și „un tratat, oricare ar fi, de fiziologie... Te rog să mă înțelegi, nu mă pot lipsi de toată această hrană spirituală“ (idem, 145).

În perioada aceasta de izolare, Dostoievski urmărește cu febrilitate apariția noilor opere literare, formulînd aprecieri despre Pisemski, Turgheniev, Ostrovski, Lev Tolstoi ș.a. Scrie cîteva articole cu conținut politic privind destinele Rusiei (pe care însă nu le publică), un ciclu de studii teoretice despre problemele artei și ale literaturii și se îndeletnicește chiar cu meșteșugul versurilor. Într-o scrisoare din ianuarie 1856 către prietenul său, poetul A. N. Maikov, amintește de „un roman mare“ pe care l-a gândit încă la ocnă, apoi despre „opera fundamentală“ ce-l preocupă, dar e nevoit s-o amîne „pentru a nu strica ideea din prea mare pripă“. Tot aici îi comunică, încîntat și amuzat, că scrie „un roman comic“, transformat de fapt dintr-o comedie pe care o începuse. În aproape toate scrisorile din 1856 revine stăruitor asupra intenției de a scrie pînă în septembrie un nou roman „mai bun decât *Oameni sărmani*“ (idem, 171). „Principalul e că lucrez fără răgaz la romanul meu și e singura mea satisfacție. Numai așa sper să-mi fac un nume și să atrag atenția asupra mea“ (idem, 184). Și cîteva luni mai tîrziu :

„Am abandonat orice alte preocupări (literare) oa să-mi termin romanul. Tare îmi stă la inimă“ (idem, 222). Se pare că acest roman nu a mai fost terminat și e posibil ca materialul elaborat să fi fost folosit de autor pentru alte opere (manuscrisul nu s-a păstrat). Judecînd după scrisorile de la sfîrșitul anului 1857 și începutul lui 1858, Dostoievski era absorbit de un alt roman, legat de problemele arzătoare ale contemporaneității. Dar și acesta a rămas în suspensie: „Mi-am amînat romanul pînă la întoarcerea în Rusia. Altceva ce puteam să fac? În el apare o idee destul de fericită, și un caracter nou... cred că un asemenea caracter este acum de mare actualitate în Rusia, în viața reală, mai cu seamă în momentul de față, judecînd după mișcarea vremii și după ideile de care toată lumea e pasionată...” (idem, 236).

Avea o permanentă sete de a cunoaște pulsul vremii, de a fi în miezul lucrurilor și a se face ecoul celor mai palpitate evenimente. De aceea, nu concepea să scrie „la nimereală“. („Vreau să scriu un lucru bun, dar îmi lipsesc anumite date, pe care ar trebui să le culeg personal în Rusia. De aceea, am lăsat deocamdată deoparte romanul meu mare.“) (idem, 241). Tot în anii aceștia continuă să-l frămînte gîndul de a scrie sub formă de *Amintiri* o carte despre ocnă, fără a încălca principiul narațiunii, al construcției epice, ca modalitate tradițională a romanului în forma lui clasică.

La sfîrșitul lunii mai 1858, comunica lapidar fratelui său că a început să lucreze concomitent la două romane „care promit a fi pasabile (să dea Dumnezeu măcar atît!)“. Cele două lucrări anunțate sînt *Visul unchiului* și *Stepancikovo...*, care readuceau în viața literară a Rusiei numele aproape cu desăvîrșire uitat al lui Dostoievski, deși apariția lor a trecut aproape neobservată. Acesta a fost deocamdată bilanțul unor febrile căutări și proiecte pe care le atestă scrisorile lui Dostoievski din perioada Semipalatinskului. Nu există nicio temei de a socoti această perioadă drept cea mai semnificativă și rodnică sub aspectul virtualității, așa cum conchide P. Sakulin pe baza unei minuțioase statistici a tuturor notațiilor fugare cu privire la noi teme, subiecte, idei sau personaje (P. N. Sakulin, *Al doilea început*, în ed. cit. *Scrisori*, vol. I, p. 545). Ele mărturisesc mai curînd neliniștea scriitorului aflat la răsplată între trecut și viitor, decît momentul de cristalizare a concepțiilor sale artistice din care „se vor trage rădăcinile“ tuturor capodoperelor sale de mai tîrziu.

NOPTI ALBE

Publicat în revista *Otecestvennîe zapiski* din decembrie 1848 (în aceeași lună, deci, cu partea a 2-a a „poveștii umoristice“ *Nevasta altuia și un soț sub pat*), romanul *Nopti albe*, concentrat la evocarea unui singur episod din viața a doi eroi singulari, purta o dedicație închinată poetului A. N. Pleșceev, un vizitator-protestatar, tovarăș de idei al lui Dostoievski.

„Una din cele mai poetice opere din câte are literatura rusă“, cum s-a scris la apariția acestui „roman sentimental“, este o formulă care îi definește numai în parte profilul, fără a-i surprinde substanța ideatică, cuprinsă într-un bogat subtext. De altfel, autoarea acestei aserțiuni, Evghenia Tur, aprecia noua creație a tînărului prozator exclusiv sub aspectul farmecului ei inedit, relevînd totodată neverosimilul întregii fabulații „care aduce mai mult a basm, nefiind cu nimic legată de realitate“. Mai mult decît atît, cu rigurozitate de moralist, i se reproșează lui Dostoievski ideea năstrușnică de a fi născocit o aventură atît de puțin plauzibilă „la care e greu de presupus că s-ar putea preta vreo fată cinstită“ — anume „să petreacă nopți albe, hoinărind pe străzile Petersburgului cu un tînăr necunoscut“. O atare judecată de valoare simplifică pînă la anihilare substanța artistică a unei opere, aplati-zînd-o și reducînd-o la simpla copie, mai fidelă sau mai puțin fidelă, a realității, deplasînd discuția în afara sferei esteticului.

Emoționanta spovedanie a unui visător animat de nobile sentimente (căci este un roman prin definiție, de tip „confesional“) nu putea să nu fie însă pe placul publicului cititor. Și mult timp după aceea, ima-

ginea scriitorului „tragic“, înzestrat cu „un talent cumplit“ (Mihailovski) se însoțea cu cealaltă fațetă, suavă și diafană, pe care opinia publică o descifra la autorul *Noapților albe*. În schimb, critica vremii, ca și comentatorii de mai târziu, i-au acordat o foarte mică atenție, atât de bizară și disonantă apăsarea această operă în peisajul de ansamblu al literaturii ruse, cu orientarea netă pe făgașul realismului critic și cu o problematică fățiș socială. E adevărat, foarte curînd (în noaptea de 22 spre 23 aprilie 1849), intervenise catastrofa arestării, urmată de proces și condamnare, cînd numele lui Dostoievski nu mai putea fi amintit în presă, iar cîteva recenzii apărute anterior subliniau nota „sentimentală“ a romanului „relevantă, de altfel, și de autor în subtitlu). Scriitorul precizează că este vorba de „amintirile unui visător“, delimitînd astfel sfera observației sale la o categorie de oameni care îl preocupă în mod constant, fiind înrîndită cu propria lui structură sufletească. În ciclul de foiletoane, publicate sub titlul generic *Lectopiseful Petersburgului* (1847), Dostoievski încerca să găsească o motivare socială a acestui tip uman: „un fel de făptură stranie și hibridă, denumită visător (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, pp. 29–30).

Se știe că această operă a fost concepută și scrisă în perioada cînd scriitorul aderase, scurtă vreme, la „aripa de stînga“ a cercului Petrashevski — fracțiunea radicaliștilor Speșnev-Durov. Cum se poate împăca această orientare, fie chiar și spontan-entuziastă, cu ipoteza (formulată de către P. V. Annenkov ca o certitudine) că Dostoievski își afirma aici profesiunea de credință în favoarea „artei pentru artă“ și că noul său roman n-ar fi decît o transfigurare a personajului Ordinov din *Gazda* într-o nouă ipostază a eroului-visător? Era, într-o anumită măsură, explicabilă această prognoză, dată fiind atmosfera încordată din acel an al exploziilor revoluționare (1848), starea de spirit combativă în dezbaterile unor probleme de stringentă actualitate. Ideile lui Bielinski, care investea literatura cu înalta misiune de armă pentru înfăptuirea idealurilor superioare ale societății, prinseseră rădăcini puternice în conștiința păturilor progresiste din Rusia și orice abatere era socotită drept o încălcare a imperativelor epocii și ale istoriei. Dostoievski însă se angajase „într-o bătălie“ cu întreaga literatură rusă, și tocmai el, scriitor prin definiție tendențios și chiar tezist în tot ce a creat, calificase drept „utilitariste“ tezele lui Bielinski, iar mai târziu și ale urmașilor acestuia din pleiada democraților-revoluționari. Era, desigur, la mijloc și animozitatea reciprocă, dar și o optică diferită în aprecierea și raportarea fenomenului artistic la problemele imediate ale realității.

Iată ce-i scria Dostoievski lui Turgheniev în legătură cu povestirea acestuia *Fantomele* (scrisoarea din 23 decembrie 1863): „Socotiți că *Fantomele* nu sînt de actualitate. Dimpotrivă. Lipsa de talent, care timp de șase ani de-a rîndul nu făcuse decît să imite pe maeștri, a dus la o asemenea banalizare a tot ce era pozitiv și valabil, încît o operă cu adevărat poetică este binevenită și va stîrni, desigur, interes și satisfacție (...) Un utilitarism îngust — iată ce pretind ei (este vorba de „nihilisti“, cum îi numea Dostoievski pe democrații-revoluționari — *n.n.*). Puteți să le scrieți opera cea mai poetică și ei o vor respinge, preferînd una în care se descrie că cineva a fost biciuit ș.a.m.d. *Adevărul poetic* se consideră drept o bizazerie. Se cere exclusiv copierea faptului nud, a faptului real. Proza noastră a devenit lamentabilă. Partea sănătoasă a societății, care abia acum se trezește la viață, este dornică de acte îndrăznețe în domeniul artei. Iar *Fantomele* Dvs. reprezintă un act destul de cutezător și vor constitui un model excelent (pentru noi toți)... Forma *Fantomelor* îi va nedumeri pe toți. Dar latura lor reală este în măsură să satisfacă orice nedumerire (exceptînd, poate, nedumerirea proștilor și a celor oare, în afară de propaganda lor, *nu doresc* să înțeleagă nimic... Principalul e să surprindă și latura reală. După părerea mea, în *Fantome*... elementul real există cu prisosință... Forma *Fantomelor* este admirabilă... Rămîne o întrebare: dacă fantasticul are dreptul la existență în artă? ... Dacă se poate critica ceva în *Fantome* e că *nu sînt îndeajuns de fantastice*... Ar fi trebuit și mai multă îndrăzneală (...) Nu, ideea *Fantomelor* este actuală și asemenea opere fantastice sînt *cît se poate de pozitive* (Scrisori, I, 343—44).

Definindu-și maniera artistică prin formula foarte personală de „*realism fantastic*“, Dostoievski respingea nu numai canoanele estetice consacrate, dar și terminologia uzuală a teoriei și criticii literare. Impulsul îi venea din experiența școlii romantice, din al cărei izvor s-a alimentat de timpuriu. La vîrsta de 18 ani, sub înrîurirea lui Schelling, scria fratelui său mai mare: „Observă că poetul în elanul inspirației îl descifrează pe Dumnezeu, prin urmare el împlinește misiunea filozofiei. Așadar, extazul poetic este, în fond, o revelație filozofică“ (idem, 50—51). Iar doi ani mai tîrziu, exprimîndu-și admirația față de literatura romantică, îi cita alături de Schiller, Hoffmann, Hugo (pe atunci nu recepta încă poezia lui Byron, socotindu-l răzvîrît și ateu) și pe Corneille, și pe Shakespeare: „Îți dai seama oare că prin caracterile sale gigantice, prin acel *suflu al romantismului* (cursive în textul original — *n.n.*), el (Corneille — *n.n.*) aproape că îl egalează pe Shakespeare“ (idem, 59). Avînd o viziune atît de largă și de nuanțată a fenomenului artistic, este de mirare că vorbea de aplatizarea litera-

turii și de „utilitarism“ fără a lua în considerație sensul fundamental al concepțiilor lui Bielinski, care vedea în romantism o treaptă progresivă și necesară în evoluția ascendentă a artei universale. Fără „elementele“ romantismului, scria Bielinski „în vremea noastră nu poate exista nici un fel de poezie... Solul din care încolțește romantismul nu este nici istoria, nici viața reală, nici natura, și nici lumea exterioară, ci acel tainic laborator al sufletului omenesc, unde germinează și răsar impalpabile toate senzațiile și sentimentele, de unde izvorăsc fără încetare întrebări privind viața universului și problema eternității, a morții și a nemuririi, a destinului personal al omului, întrebări care încearcă să dezlege tainele iubirii, ale fericirii și suferinței“ (*Opere complete*, ed. rusă, 1954, V, p. 548). O asemenea interpretare coincidea într-un anume plan cu principiile artei dostoevskiene.

În opera lui Dostoievski, *visul*, această aptitudine a omului de a-și făuri o lume a lui *aparte*, o lume fantomatică și ideală, nu reprezintă numai un refugiu iluzoriu din banalitatea ucigătoare a vieții, un protest pasiv împotriva realității, așa cum la începutul veacului trecut demonstra cunoscutul apologet al fantasticului în literatură, scriitorul francez Charles Nodier (1780—1844) în lucrările sale programatice *Despre fantastic în literatură* și *Despre unele fenomene ale visului*. Pentru Dostoievski, *visul* se constituie ca o dimensiune psihologică, o componentă organică a sufletului omenesc, proprie indivizilor inadaptabili și acționînd ca un „catalizator“ în mecanismul reacțiilor lui față de mediul dinafară. Se afirmă într-un consens unanim, și pe bună dreptate, că un asemenea tip uman este cu deosebire caracteristic pentru Rusia deceniului al 5-lea, cînd în literatură apare o nouă varietate a așa-numitei categorii a „oamenilor de prisos“, pe care Herzen îi denumise „giganți în gîndire și pigmei în acțiune“.

Dar „visătorul“ lui Dostoievski, generat și el de aceeași epocă, purtînd și el pecetea frămîntărilor sterile pe care Turgheniev le consemnase în *Jurnalul unui om de prisos*, se diferențiază net de această „familie spirituală“. Nu aderă la nici un cerc, nu aparține nici unei tabere, iar în cei opt ani de cînd locuiește la Petersburg n-a reușit să lege „aproape nici o cunoștință“. În schimb, străbătînd zilnic „fundăturile capitalei unde se aciuiază lumea celor „dezmoșteniți“ — sărăcimea periferiilor — el a ajuns să cunoască la rînd „toate casele“, cu care întreține stranii dialoguri, de parcă ar fi niște ființe vii, fiecare cu trăsăturile ei distincte, cu bucuriile și amărăciunile ei. Procedeu acestuia la personificării și individualizării obiectelor (pe care îl vom reîntîlni în capodopere ca *Idiotul*, *Crimă și pedeapsă*, *Frații Karamazov*, nu este o simplă fantezie gratuită sau artificiu menit să se substituie universului

uman, ci constituie o componentă a psihologiei personajului, cu funcție de simbol. De altfel, este evident sensul simbolic al acestei opere atât de originale, pe care contemporanii au receptat-o ca pe o creație plină de farmec, dar desuetă, a fanteziei, fără a-i căuta semnificațiile ascunse. Chiar și Dobroliubov, în studiul său substanțial *Oameni năpăstuiți*, publicat în 1861, cu puțin înainte de moarte, stabilind categorii tipologice în opera lui Dostoievski (pînă la *Umiliți și obidiți* inclusiv) trece sub tăcere acest roman al „visărilor fantastice”. În perioada aceea zbuciumată a situației revoluționare, cînd viața reclama întii de toate „oameni de acțiune”, personajul dostoievskian părea mult prea anacronic. Geniul lui Dostoievski, însă, chiar și în acele opere care se plămădeau pe urmele proaspete ale *faptului imediat din realitatea curentă*, opere sugerate de *evenimentul zilei* (cum ar fi *Demonii* sau *Idiotul*, de pildă) s-a ridicat întotdeauna peste ceea ce era trecător, supus caducității, proiectîndu-se în mari și neperisabile generalizări. O asemenea sinteză generalizatoare este și tipul *visătorului*, al *vizionarului* din *Noapți albe*. Nu se cuvine neglijat faptul că tema ca atare l-a urmărit și mai tîrziu, deoarece în 1876 intenționa să scrie un roman cu acest titlu — *Vizionarul*.

Compozițional, romanul *Noapți albe* este construit dintr-o succesiune de dialoguri, sau, mai exact, din cîteva monologuri pe care enigmaticul visător le rostește în fața întîmplătoarei sale confidente. Încadrate fiind între o scurtă introducere și o la fel de rapidă încheiere, aceste confesiuni lirice monologate fixează un episod emoționant din viața celor doi eroi. În coordonatele timpului, strania lor idilă se desfășoară numai în „patru nopți albe” petersburgheze și „o dimineată mohorită”. Locul întîlnirii — același, neschimbat, undeva pe cheiul unui canal periferic al Nevei.

Elementul epic propriu-zis, ceea ce numim „expunere narativă”, adică acea calmă și curgătoare narare a faptelor și întîmplărilor din care se încheagă subiectul, acțiunea, conflictele, pînă la deznodămînt — lipsește aici aproape cu desăvîrșire. Este firesc ca într-o operă de tip confesional să predomine filonul liric, efuziunea directă, deși aceasta va fi trăsătura definitorie și în capodoperele sale de maturitate, unde tehnica, pe care am putea-o denumi „explozivă”, își atinge apogeul. Este acea explozie ce se produce prin concentrarea maximă a sentimentelor, a pasiunilor incandescente, care domină timpul și spațiul, ducînd la „catastrofa finală”, după expresia preferată a lui Dostoievski. Catastrofa echivalează cu atoteliberatorul *katharsis*, ca în tragedia antică greacă, chiar dacă purificarea implică cele mai monstruoase pervertiri, crime, sinucideri, prăbușirea în hău sau înălțarea prin pocăință. Obser-

văm că în nici o operă din prima etapă a creației nu există asemenea „catastrofe finale”. Soluția este fie împăcarea cu destinul, resemnarea (Devuškin, vistătorul din *Nopti albe*), fie alienarea omului în luptă inegală cu forțele ostile, atingând limitele nebuniei (Goliadkin, Vasea Șumkov, Efimov) — în fond, tot o catastrofă, după cum o califică textual chiar autorul în *Netoška Nezvanova*.

Romanul *Nopti albe*, fără a sugera catastrofe ireversibile, este *drama singurătății*, drama omului însingurat, care fuge de proza și mediocritatea vieții, căutând refugiu într-o lume de năluciri, de fantome, făurită de imaginația lui aprinsă. Dacă disociem în elementele ei componente formula pe care o propune, obținem acea permanentă polaritate a extremelor care se resping, veșnicul *zigzag* dostoevskian, aceeași ambivalență a criteriilor, incompatibilă cu armonia deplină, absolută, spre care aspiră eroul. Pe de o parte, viața pe care o duce este „un amestec de ceva pur fantastic, ceva înflăcărat și ideal” — o formulă romantică, deci, care se situează dincolo de datele realității. Pe de altă parte, și „de ceva foarte-foarte prozaic, plat și banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial” — așadar, imixtiunea inevitabilă a realității brutale, căci viața pe care o visează eroul „poate fi numai într-o țară neștiută de peste mări și țări, nu la noi, nu în epoca noastră atât de serioasă, mult prea serioasă”. Din nou, deci, antiteza romantică confruntată cu o teză lucidă, realistă.

O întâmplare cu totul neprevăzută și puțin plauzibilă (de unde și suspiciunea unor critici, nu lipsită de o aplatizantă naivitate, ca aceea a Evgheniei Tur, preluată integral în argumentarea lui Serge Persky, care se îndoiește că o fată onestă ca Nastenka ar putea consimți să hoinărească noaptea cu un necunoscut — cf. monografia cit., p. 57) — o întâmplare ieșită din comun îl face să întâlnească pe aceea care va deveni eroina visurilor sale, niciodată împlinite. Episodul întâlnirii lor romanțioase — mai bine zis, al celor patru întâlniri, întrerupte de scurte „interludii”, din care aflăm de chinuitoare și febrile așteptări în preajma unei noi revederi, ce sfîșie sufletul eroului nostru — se încheie cu ne-lipsitul epilog — scrisoarea Nastenkăi anunțându-i căsătoria ei cu logodnicul mult așteptat. Un episod emoționant, în care se întreș accentuate de melancolie cu zîmbetul împăcat al sacrificiului dragostei pure. Subiectul, intriga în sine, nu este decît un pretext literar, pentru a contura figura visătorului care „nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de ființă hibridă”. Încă în 1847 (în *Letopisețul Petersburgului*), Dostoevski îl definea ca pe un tip cu o structură spirituală profund dramatică: „Este un coșmar petersburghez, o întrupare a păcatului, este o tragedie, tainică, tăcută, sumbră și cumplită, cu toate grozăviile, cu

toate inerentele catastrofe..." (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, p. 30). Acest tip, abia schițat în figura lui Ordinov (din *Gazda*) va evolua ulterior, ca unul din laitmotivele dostoevskiene, peregrinînd în *Visul unchiului* (nefericitul învățător Vasea, admirator al lui Shakespeare, convins de talentul său de poet nerecunoscut, smuls brutal din viață de o moarte prematură), apoi în figura omului modern, a intelectualului obsedat de căutarea unui adevăr nou din *Crimă și pedeapsă* (Raskolnikov, cu falsa lui teorie și experiment criminal). O transfigurare purificată este Mișkin (cu predica dreptății și a sublimului etic). În sfîrșit, alți gînditori-vizionari cu psihologia inversată, precum Stavroghin (în tinerete) sau Kirillov, alegînd moartea pentru triumful ideii (*Demnii*) sau Versilov (din *Adolescentul*) cu monoloagele lui despre cultura viitorului, pînă la sinteza cea mai complexă a vizionarului răzvrătit — Ivan Karamazov.

Vizionarul din *Nopti albe* are „o inimă pură“, pentru a nu folosi termenul de „slabă“, puritatea fiind o dominantă a lui, care estompează slăbiciunea voinței. Aflînd „povestea Nastenkăi“, visătoare și ea, dar nu mai puțin înzestrată cu simț practic, care o aduce mereu pe pămînt, generozitatea eroului nostru nu cunoaște margini. La fel ca și Devuşkin, dar fără naivitatea dezarmantă a acestuia, el renunță la propria fericire, la dragostea atît de poetic înfiripată între cei doi tineri în timpul plimbărilor pe cheiul singuratic. Lucida Nastenka, cu tot romantismul ei visător, trăiește și ea o dramă în microcosmosul ei, dar pe planuri mai concrete. Ea luptă cu destinul și obține fericirea rivnită — întoarcerea logodnicului, bănuît de trădare, păstrînd totuși „în suflet poate mai mult decît dragoste“ pentru generosul ei salvator. „O, Doamne! Dacă v-aș putea iubi pe amîndoi deodată!“ este veșnica formulă dostoevskiană a dualității sentimentelor, după cum: „O, dacă dumneata ai fi el!“ sau „O, dacă el ar fi dumneata!“ sugerează aceeași dilemă a omului, care întotdeauna este *el* însuși, dar și *un altul* (o întîlnim la Goliadkin din *Dublul*, la Verhovenski și Kirillov din *Demonii*, la Ivan Karamazov în fantasticul lui dialog cu diavolul).

Sub aparența unui episod sentimental, și, în ultima analiză, banal (dacă nu era învăluit în farmecul unei poezii inedite), Dostoevski ridică cîteva probleme fundamentale care îl frămîntau. Fără a încerca analogii care nu se reduc numai la colindarea „fundăturilor“ Petersburgului, cînd scriitorul își acumula datele observației privind lumea „oamenilor mărunți“, a celor „umiliți și obidiți“, intelectualul solitar, care fuge de lume și de „lumina zilei“, apare în postura unui om ciudat (revine stăruitor în roman epitetul de „ciudat“, „straniu“, „bizar“). El nu are „o biografie“ și numai în treacăt se amintește de „obligațiile de serviciu“,

de „ocupațiile” cotidiene, care îi asigură o existență mizeră, dar atât de bogată, „prin viața lui cu totul neobșinuită” — o viață „urzită din umbre și păreri”. Suprapunerea acestor două planuri — real și imaginar — este permanentă. De ce a ajuns el „nedezipit de birlogul său ca un melc, sau semănînd cel puțin în această privință cu acel interesant soi de vietate care este și făptură, și casă la un loc, și care se numește broască țestoasă”? Pentru a-i explica Nastenkăi psihologia unui asemenea „individ ridicol”, el imaginează vizita unui om de societate în prezența căruia se simte atât de stingherit (*A doua noapte*), deși crede că nici el „nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene”, că ar putea și el să pălăvrăgească „despre farmecele sexului frumos” etc. etc. Episodul se termină cu presupusele „hohote de rîs” de la care nu se poate abține vizitatorul nepoftit, de cum părăsește odăița poetului visător. Asemenea situații unilitoare le-a trăit și Dostoievski, și evocarea lor nu e lipsită de tîlc. „Cavalerul tristei figuri” ni se înfățișează în drama acestui bizar personaj dostoievskian. La fel de bizar și neîndeminatic era considerat și scriitorul-plebeu în societatea aristocratică de literați pe care o frecventase scurtă vreme în tinerețe. Cei pe care îi admirase (în special Turgheniev) și de care se credea apreciat („Turgheniev e îndrăgostit de mine... Ce om! Prințul Sollogub îmi caută prietenia...” etc.), i-au jucat o farsă, care îl dezgustase pentru totdeauna de societatea „mondenă” (după cum relatează biografia lui Dostoievski, era în preajma aderării sale la cercul Petrașevski — pe la sfîrșitul anului 1846). La una din fastuoasele recepții ale familiei Panaev (literat și coeditor, împreună cu Nekrasov, al revistei *Sovremennik*, începînd din 1847), Dostoievski se prezentase, timid și agitat, nesimțîndu-se în apele lui în lumina orbitoare a lămpioanelor, într-un salon feeric cu pereții acoperiți de oglinzi.

Era mereu luat peste picior de Annenkov, de Sollogub și Turgheniev, care născociseră tot felul de legende și anecdote amuzante pentru a-i tempera orgoliul literar și a-i estompa gloria răsunătoare, reputată cu *Oameni sărmani*. În seara aceea funestă, glumele s-au întetit în așa măsură, încît Dostoievski, încercînd să riposteze destul de agresiv, pînă la urmă își pierde cunoștința, căzînd într-un leșin greu. Cei de față au interpretat, cu aceeași malițiozitate, leșinul drept un efect al presupusei lui pasiuni (de care îl tachinau mereu) pentru frumoasa soție a lui Panaev, considerată pe atunci „o stea” — cuceritoare de inimi — în societatea mondenă a Petersburgului. Se insinua, de asemenea, că adevărata cauză a leșinului ar fi fost tînăra „cu plete blonde”, care îi fusese prezentată lui Dostoievski în aceeași seară. Fapt este că a fost ticluit un pamflet usturător (compus, probabil, de Turgheniev, deși Dostoievski îl bănuia ca autor pe Nekrasov), intitulat *Cavalerul tristei figuri*, și, chipurile, adre-

să ca mesaj tînărului scriitor de către Bielinski. Gluma întrecea orice măsură. Era luat în deridere eşecul suferit cu *Dublul*, se vorbea despre gloria efemeră a tînărului literat care „roşeşte ca un boboc de trandafir“ în mijlocul „unei societăţi alese de persoane princiare“, de leşinul lui în faţa „frumuseţii cu plete blonde“ care l-a orbit, şi multe altele de acest fel. Jignirea era cu atît mai mare, cu cît „leşinul“ a fost de fapt o criză de epilepsie (afirmaţie bazată pe relatările doctorului S. D. Iarovski). Această cruntă încercare, în aparenţă nevinovată, va lăsa o amprentă puternică asupra psihologiei şi operei lui Dostoievski. O vom găsi pregnant ilustrată în reflecţiile muzicantului B. (*Netoşka Nezvanova*) despre talentul artistului, care trebuie menajat, cultivat, dispreţul fiindu-i uneori fatal („...tu vei rămîne singur, iar ei vor fi mulţi şi te vor sfirteca şi te vor străpunge cu acele lor veninoase“).

Eroul *Noapţilor albe* e şi el un poet care nu îndrăzneşte „să-şi încercînteze tiparului stilurile“, şi totuşi, un poet „pentru că el însuşi este meşterul-faur al vieţii sale, pe care o creează singur, clipă de clipă, şi mereu în alte forme, după vrerea inimii şi bunul său plac“ (n.s.). Aceste cuvinte semnificative nu sînt fără adresă. Ele conţin o polemică ascunsă cu adversarii literari, în frunte cu Annenkov, care demonstrau inutilitatea unor opere ca *Dublul* sau *Gazda*, socotindu-l pe Dostoievski un visător, desprins de problemele concrete ale vieţii, un tributar al „artei pentru artă“. În tot subtextul romanului se dezbate problema raportului între *real* şi *ideal*, a contradicţiei dintre *vis* şi *realitate*.

Se ştie că în ultima etapă a activităţii, ca teoretician al „şcolii naturale“, Bielinski demonstra primatul realităţii, subliniind inconsistenţa şi chiar caracterul nociv al reveriilor deşarte: „Ce este visul? se întreba criticul democrat-revoluţionar. O fantomă, formă fără conţinut, un produs al imaginaţiei dezechilibrate, bolnăvicioase... («liniştea bolnăvicioasei sale fantezii... visătorul nostru... adoarme în voia spiritului său bolnav, zguduit de extaz...», citim la Dostoievski în textul romanului — n.n.). Veacul nostru, continuă Bielinski, este un duşman al visului, al înclinaţiei spre visare, şi toamă de aceea este un veac măreţ! Reveria în veacul al XIX-lea e la fel de ridicolă, dulceagă şi banală ca şi sentimentalismul («...în timp ce atît de tristă, atît de monotonă, monotonă pînă la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii...», reflectează eroul din *Noapţi albe*). *Realitatea* (îşi dezvoltă mai departe tezele criticul) — iată parola şi lozincă veacului nostru, realitatea în toate domeniile ei: în crez, în ştiinţă, în artă, în viaţă. Fiind un veac viguros, un veac al fermităţii cutezătoare, el nu tolerează nimic fals, nimic contrafăcut, slab, destrămat, şi acceptă numai ce-i puternic şi echilibrat, tot ce-i viu şi palpabil («...în vremea noastră atît de *cumpănită*, mult prea *serioasă* şi

cumpănită», este «o crimă și un păcat» să te lași pradă unor «reverii deșarte și sterile», citim în *Noapți albe*, și mai departe : «încep să cred... că am pierdut demult orice măsură, orice senzație a concretului, că nu mai am simțul realității» și solitarul visător ar vrea să creadă că viața lui «de fantome... nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginației exaltate, ci că toate există aievea, sint reale, palpabile, vii»). Până și cea mai mărginită, cea mai banală realitate, conchide Bielinski, este preferabilă unei vieți irosite în visare” (*Opere complete*, ed. rusă, 1953, vol. III, pp. 258, 432). Și în altă parte : „Oricît de fermecător ar fi universul lăuntric al omului, fără o împlinire exterioară, el rămîne doar o lume de fantome, de miraje, o lume a deșertăciunii, o lume de vis...” (idem, ed. 1956, vol. XI, p. 442).

În „patetica spovedanie” a visătorului (cum o numește însuși eroul) se exprimă regretul de a nu fi trăit „o viață reală... o viață adevărată” oricît de „jalnică și meschină” ar fi, deoarece, mărturisește el Nastenkăi „...cît de copleșitoare e durerea de a rămîne singur... fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decît un zero stupid și gol, decît un vis !” (*A doua noapte*)

Urmărind cu atenție aceste raționamente și minuțioasa disecție anatomică a sufletului unui visător-vizionar, surprindem o uimitoare corespondență nu numai cu unele teze, dar și cu terminologia folosită de Bielinski. Este izbitoare parafrizarea aceluiași idei, a aceluiași expresii. Faptul acesta a dus la concluzia că romanul *Noapți albe* ar fi o ilustrare tezistă a concepțiilor marelui critic contemporan cu Dostoievski, un fel de „paralelism artistic” (cf. V. I. Kirpotin, monografia cit., p. 338). Același autor descifrează în pasionanta diatribă a eroului dovada unei atitudini negative a lui Dostoievski față de acest tip uman, afirmînd că scriitorul înfierează „visarea deșartă și sterilă”, îl denunță pe visător, „îl condamnă cu indignare, cu dezgust (s.n.), încercînd să-l îndemne la un protest activ” (idem, p. 298). Chiar dacă am încerca să desprindem din contextul de ansamblu al spovedaniei eroului argumentele *contra*, și încă nu am putea ajunge la această concluzie, decît făcînd abstracție de „rolul uriaș pe care îl are polifonismul în romanele lui Dostoievski, ca fiind trăsătura esențială și cea mai caracteristică a romanului său”, tocmai acea trăsătură care ne dă posibilitatea „să definim fără greș extraordinara anatomie și semnificația de sine stătătoare a fiecărei voci, căreia Dostoievski îi dă o amploare zguduitoare și care este cu totul de neconceput la marea majoritate a scriitorilor” (A. V. Lunacearski, op. cit., p. 405). Comentînd teoria „polifonismului”, fundamentată de M. M. Bahtin (*Problemele creației lui Dostoievski*, 1928), prima oară enunțată de O. Kaus (*Dostoievski și destinul său*, Berlin, 1923), Lunacearski

conchide că „este într-adevăr greu să sesizezi concluziile definitive ale lui Dostoievski, dacă nu ca teoretician și publicist, în orice caz oa artist romancier“ (idem, p. 415). Tocmai în aceasta rezidă esența mării arte a scriitorului rus, care a proliferat importante descoperiri estetice cu incalcabile filiații în literatura universală contemporană. Ca un adevărat „stăpîn al casei“ (expresia aparține lui O. Kaus), lăsîndu-și personajele („propriii lui copii, fiecare fiind o altă mască a sa“ — punctează metaforic Lunacearski) să acționeze în voie, Dostoievski nu intervine în haosul, în învîlmășeala de pasiuni și idei cu care acestea se înfruntă. Fiecare „voce“ exprimă „o convingere“, reprezintă „un punct de vedere asupra lumii“ (M. M. Bahtin), fiecare „demonstrează propria lui teză“ (Lunacearski), fără ca autorul să-și impună punctul lui de vedere, așa cum constatăm la Balzac, de pildă, în lungile lui raționamente și deducții logice. Dar nici nu încearcă să facă „ordine“ în această pluralitate, întotdeauna antagonică, așa cum, de pildă, acționează cu regularitatea unui manometru acel „principiu ordonator“ în creația shakespeariană. Dostoievski, însă, nu scapă din mînă bagheta lui de mare maestru-dirijor, chemat să conducă o orchestră cu disonanțe stridente uneori, dar organic sudată în grandioasele ei acorduri din care se recompune tonalitatea melodică fundamentală. O asemenea orchestrație, oricît ar părea de paradoxal, se face auzită și în romanul-monolog *Noapți albe* (de altfel, și aici, ca pretutindeni la Dostoievski, elementul muzical este mereu invocat, conform concepției lui că o operă de artă trăiește nu atît prin semnul exterior al cuvîntului, ca modalitate a descrierii sau narației, ci prin sugerarea auditivă a melodiei ei interioare, care ține deci de componentele muzicii; de aceea, cititorul, parcurgînd paginile unei opere literare, trebuie întîi de toate „s-o audă“). Rostindu-și „propriul său verdict“, acest intelectual reflexiv și analist subtil apare într-o postură dublă — de *acuzat* și *acuzator*. În perspectiva unei fericiri reale, obișnuite, alături de ființa iubită (este evidentă confruntarea cu destinul tragic al lui Evgheni din *Călărețul de aramă* de Pușkin), el e gata să renege tot ce plătise în „visurile lui fantastice“, în „noapțile lui fantastice“. Dar coborîrea bruscă a tonului pînă la o banalitate aproape penibilă, în scena cînd Nastenka consimte să-i devină soție (*A patra noapte*), nu lasă nici un dubiu asupra adevăratului mesaj al operei. Iată de ce, apariția neașteptată a „logodnicului“, care schimbă cursul evenimentelor, este aproape salvatoare, fiind, desigur, una din acele mișcări ale baghetei genialului dirijor, menită să sugereze sensul incifrat în această originală operă. Eroul său nu cade doborît precum pictorul-visător Piskariov din *Nevski-Prospekt* al lui Gogol, la cea dintîi

lovitură a soartei. El nu-și pune capăt zilelor oa acesta, și nici nu ajunge la degradarea totală, culminând cu nebunia și sinuciderea, asemenea muzicantului Efimov din *Netoșka Nezvanova*. Ideea redresării prin sacrificiu și abnegație, acel *katharsis* purificator prin suferință, rămâne dominantă. „Doamne! O clipă doar! O întreagă clipă de încântare sublimă... Oare nu e de ajuns chiar și pentru o viață de om?...“ răsună în tonalități majore ultimul acord al acestui admirabil poem în proză. Astfel, tragismul destinului său se înscrie în categoria estetică a „sublimului“ și pare mai puțin plauzibilă părerea cum că „...finalul trist și elegiac al *Nopților albe* este determinat de concluzia că «a trăi cu fundat în visuri nu mai e cu putință»“ (L. Rosenblum, prefața la culegerea *Nușele și Povestiri* de F. M. Dostoievski, Moscova, 1956, vol. I, p. XII).

Romanul sugerează mai curînd o polemică voalată împotriva tezelor lui Bielinski cu privire la vis și realitate (de aceea sînt atît de imperceptibile, difuze, granițele dintre *real* și *imaginar* în viziunea eroului dostoievskian), anticipînd, totodată, modalitatea artistică a pasionantelor dispute în controversă, ce se declanșează ca o descărcare electrică în conștiința anxioasă a eroilor — niciodată împăcați cu ei înșiși — care populează universul dostoievskian. În pofida faptului că în *Nopți albe* acționează (de fapt, reflectează) un singur personaj, romanul are un caracter „polifonic“ — aici încep, în fond, acele „fanatice“ dispute care „niciodată nu au un sfîrșit“ (O. Kaus) și nu duc la triumful nici unuiu din punctele de vedere („La el, niciodată nimeni nu iese învingător“, constată cu pătrundere Lunacearski). Nu este greu să identificăm în acest procedeu elementele formulei hegeliene „teză-antiteză-sinteză“. Poate că tocmai de aceea, eroul vorbește „*ca din carte*“ (expresia se repetă de cîteva ori), lucru pe care i-l reproșează o ființă atît de spontană ca Nastenka. Cuprins de extaz (starea naturală a eroilor dostoievskieni), el nu-și deapănă numai amintirile, reveriile, el demonstrează, pledează, este angajat într-o „dispută“ cu propriile teze emise. În acest sens, acum aproape un veac, criticul rus S. A. Andreevski făcea o remarcă sugestivă: „Dostoievski se dovedește a fi un dialectician atît de subtil, încît uneori e greu să spui unde este mai convingător: acolo unde combate propria sa teorie, sau acolo unde o preconizează și o apără“ (după *Istoria literaturii ruse* de Ovseaniko-Kulikovski, vol. cit., p. 286). Caracterizarea se aplică întocmai și eroului din *Nopți albe* — operă cu *tendință*, prin definiție, dar în care „tendenționalismul“ lui Dostoievski este dominat de o uriașă capacitate de detașare, de obiectivizare, proprie genialului scriitor: „ca nimeni altul capabil să între

în pielea altuia" (Bielinski). Tendința romanului se desprinde mai clar din pasajul în care se vorbește despre „*menirea poetului necunoscut, încununat mai târziu cu lauri*" care visează „la prietenia cu Hoffmann, la noaptea sfântului Bartolomeu", la personajele lui Walter Scott, la momente eroice din istoria poporului rus, la destinul lui Ian Hus, la Danton și la atâtea alte figuri învăluite în aureola romantică. Prin contrast, este evocată și cealaltă soluție — „realistă" — a vieții banale și monotone pe care a ironizat-o magistral Pușkin în a sa „poveste în versuri" *Căsuța din Kolomna*. Enumerarea este semnificativă pentru concepțiile estetice ale lui Dostoievski, pentru formația sa artistică și ideologică din acea perioadă a participării la cercul Petrașevski.

În acest sens, departe de a plăti un tribut „artei pentru artă", romanul se profilează ca o operă „programatică" în înțelesul cel mai larg al cuvântului, și tocmai de aceea solicită o mai minuțioasă sondare a semnificațiilor lui multiple. Atâtea trăsături ale „eroului solitar" vor fi revitalizezate și proliferate în marile tipuri paradoxale de mai târziu. Este și Raskolnikov, cu falsa lui teorie și experiment criminal; este și Mișkin, cu predica purității sublime, dezmințită de viață; este și Stavroghin (în tinerețe), este și Kirillov — misticul entuziast dublat de ateu — care renunță la viață pentru triumful ideii sale; este și Versilov din *Adolescentul*, cu monoloagele lui despre o cultură a viitorului; un avatar, în sfârșit, este și Ivan Karamazov în tragica lui răzvrătire și enigmatică *Legendă a marelui Inchizitor*. Cea mai înrudită este, desigur, figura scriitorului Ivan Petrovici, personaj autobiografic din *Umiliți și obișniți*. Surprindem chiar și anume analogie de situații (*procedeele laitmotivului*) — rolul ingrat de mesager, care transmite rivalului misive din partea ființei pe care o iubește. În această privință, scriitorul dovedește o genială previziune (de fapt, o remarcabilă intuire a tainelor psihicului omenesc), anticipând în *Noapți albe* întâmplări și situații prin care avea să treacă personal opt ani mai târziu.

Din scrisorile datate cu anul 1856 (perioada de la Semipalatinsk) în legătură cu prima lui căsătorie, aflăm că tinăra văduvă Maria Isaieva oscila în sentimentele ei, iar Feodor Mihailovici, procedând cu aceeași generozitate ca și personajul *Noapților albe* față de Nastenka, care tinjia după logodnicul dispărut (în cazul real — un obscur învățător, pe nume Vergunov), s-a zbatut din rășputeri spre „a le asigura fericirea".

Cu acest prilej, se cuvine a fi semnalată o interpretare cel puțin curioasă, care multă vreme și-a găsit adepți în rîndurile comentatorilor lui Dostoievski. Un cunoscut psihiatru rus, doctorul Cij, în lucrarea sa *Dostoievski-psihiopatologul* (1885), tradusă în câteva limbi străine, ex-

plică abundența oazurilor morbide în opera scriitorului („peste 25% din personaje sînt alienați mintali sau dezechilibrați”), pe de o parte, prin starea lui malativă (epilepsia sau „anxietatea epileptică”), pe de altă parte, prin puterea de observație („în viața reală, proporția alienaților este de 4 la 1000”). În lista personajelor patologice (numărînd 35 de cazuri cu halucinații și maladie avansată) figurează și eroul fără nume din *Noapțile albe*, pe care respectivul medic îl botează „Autorul”, identificîndu-l, deci, cu Dostoievski.

Farmecul acestei opere, evocînd acea stranie luminozitate de clar-obscur a „noapților albe” petersburgheze, este încă un moment care i-a asigurat durabilitatea de-a lungul deceniilor. Pentru Dostoievski a fost un climat necesar visătorului care nu trăiește cu adevărat decît în aceste „noapți albe”, ziua, cu atmosfera ei cotidiană și cu preocupările ei mărunte, fiind ucigătoare pentru un făuritor de visuri și apare întotdeauna, în scurte notații, tristă, monotonă, cu ploaie și ceață sau cu un asfințit de soare (momentul preferat în întreaga lui creație), în consonanță cu starea sufletească a eroului. Hieratismul viziunii lirice se asociază cu perceperea sensibilă a naturii umanizate, personificate (*Intîia noapte*). În ansamblu, acest scurt roman sună ca un poem în proză, amintind de *Povestirile venețiene* ale lui George Sand, pe care Dostoievski le denumise „adevărate poeme, scrise într-o formă de un farmec ireproșabil” (ed. cit. de *Opere complete*, v. XI, p. 314). De altfel, nu este lipsită de semnificație evocarea Italiei (pînă atunci Dostoievski nu călătorise în Apus) în primele pagini ale romanului, unde povestitorul, nimerind la marginea Petersburgului și apucînd „pe drumul dintre lanuri și fînețe” se simțea „copleșit de un inexplicabil sentiment de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întimplase niciodată. Ca și cînd m-aș fi pomenit deodată undeva în Italia — atît de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrosfătînd forțele inimii mele de orășean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile orașului”. În vremea aceea, el avea cultul scriitoarei franceze „...una din cele mai idealiste contemporane ale noastre din deceniile al patrulea și al cincilea. Una din acele figuri ale veacului nostru măreț — încrezător în sine, dar în același timp și bolnav — a cărei operă este plină de idealurile cele mai nedesluite și de cele mai irealizabile dorințe” (idem, p. 308). Cu puțin înainte de *Noapți albe*, Dostoievski tradusese nuvela romantică *Ultima Aldini*, o narațiune dintre cele mai emoționante, ca farmec poetic, din ciclul „povestirilor venețiene” care îl captivase atît de mult pe adolescentul Dostoievski.

Romanul *Nopți Albe* a cunoscut o largă circulație pe aria europeană. Dintre cele mai bune traduceri, menționăm versiunea franceză din 1887, *Les nuits blanches* (trad. Halpérine-Kaminsky, Ed. Plon). În limba germană, *Weisse Nächte* (în 1888), o nouă versiune în *Opere complete* din 1922—23, ultima versiune în ediția separată din 1960. De asemenea a circulat în limbile : italiană, daneză, suedeză, finlandeză și în toate limbile slave. La noi, a apărut în patru ediții, fiecare în altă versiune, primele trei transpuse sub titlul invariabil de *Nopți senine*, ceea ce dovedește neînțelegerea sensului cuprins în operă și a denumirii ei (*Nopți senine*. Narațiune. Trad. de Gil. Tribuna, V, 1888, nr. 237—240 ; *Nopți senine*. Trad. de C. Săteanu, *Carmen*, II, 1902, nr. 7 ; în culegerea *Povestiri de F. M. Dostoievski*, cuprinzând și *Pom de Crăciun și Nuntă, Hoțul Cînstit, Crăciun*. Trad. de Willy Ghül, Ed. Alcala, 1909, *Biblioteca pentru toți* nr. 421). În 1956 a fost publicat împreună cu nvela *Smerita* într-o culegere intitulată *Nopți albe*, E.S.P.L.A., Colecția *Meridiane*, în traducerea lui N. Gane.

1. (p. 5) Epigraful-motto este extras din poezia lui I. S. Turghe-niev *Floarea* (1843). În original versurile nu sînt citate exact.

2. (p. 7) „...zgrăvind-o în culoarea Imperiului ceresc“. „Imperiul ceresc“ — denumire oficială a Chinei imperiale al cărei drapel pînă în 1912 purta imaginea dragonului pe fond galben.

3. (p. 24) *Hoffmann* Ernst Theodor Amadeus (1776—1822) — remarcabil reprezentant al romantismului german. În operele sale apare imaginea artistului-visător care evadează într-o lume fantastică. Într-o serie de nuvele : *Elixirul diavolului*, *Micuțul Zaches*, *Prințesa Brambilla*, *Dublul* ș.a. (care figurează în lectura lui Dostoievski), viața se prezintă ca o îmbinare de elemente fantastice și reale.

4. (p. 24) *Diana Vernon*... *Clara Mowbray*... *Eufia Dens* — personaje feminine din romanele lui Walter Scott, respectiv : *Rob-Roy*, *Apele de la Saint-Ronan* și *Temnița din Edinburgh*, foarte răspîndite în Rusia și apreciate cu entuziasm de către Dostoievski pentru „forța pasiunilor clocotitoare“.

5. (p. 24) „...răscoala morților din Robert“... — este vorba de opera compozitorului francez Meyerbeer (1791—1864) *Robert Diavolul*, zguduitoare prin scena în care morții dintr-un cimitir se răzvrătesc, ieșind din morminte, împotriva celor care i-au oprimat în viață.

6. (p. 24) *Minna* (imitație după Goethe), poezie a romanticului rus V. A. Jukovski (1783—1852). *Brenda* — titlul unei balade a poetului I. Kozlov (1779—1840) din pleiada pușkiniană.

7. (p. 24) „*lupta de la Berezina*“ — este evocat subiectul nuvelei *Adio de Balzac*.

8. (p. 24) „...*lectura aceluia poem din casa contesei V. D.*“ — este vorba de o figură cunoscută în lumea literară din acea vreme, o „protectoare a muzelor“ A. K. Voronțova-Dașkova (1818—1856), al cărei salon era frecventat de scriitori și de artiști cu renume. Aluzia se referă, probabil, la poemul *Demonul* de Lermontov, rămas multă vreme nepublicat din cauza opreliștilor cenzurii.

9. (p. 24) „*Cleopatra e i suoi amanti*“ — personaj istoric amintit (în această formulare) în nuvela *Nopti egiptene* (1835) de Pușkin.

10. (p. 24) „*Căsuța din Kolomna*“ — poem al lui Pușkin (1830), denumit de autor „narațiune în versuri“, fiind o satiră a banalității și a platitudinii unei vieți molcome în căsnicie.

11. (p. 39) „*O amintire foarte familiară și nostimă, încântător de gingașă și grațioasă îmi flutură prin cap... Ro-ro-si-si-na*“ — amintirea se referă la situația oarecum similară a Rosinei, personaj feminin principal din opera compozitorului italian Rossini *Bărbierul din Sevilla*.

NETOȘKA NEZVANOVA

„Istoria unei femei“ — cu acest subtitlu (ulterior eliminat din edițiile apărute în timpul vieții scriitorului) a început publicarea primelor capitole (I—V) ale romanului în revista *Otecestvennîie zapiski*, numerele pe ianuarie-februarie 1849. Următoarele două capitole (VI—VII) au apărut în numărul din mai al aceleiași reviste, fără semnătura autorului, întrucât Dostoievski se afla încarcerat în fortăreața Petropavlovskaja. Din cauza evenimentelor dramatice care au urmat, această operă — *cea mai matură* sub raport artistic și conceptual din perioada timpurie a creației sale — a rămas *neterminată*.

După cum a fost proiectat, pe baza principiului compozițional *multiplan*, romanul *Netoșka Nezvanova* trebuia să înfățișeze evoluția în

timp a unui caracter de la vîrsta fragedă și pînă la cristalizarea lui deplină, constituindu-se într-o personalitate bine definită și tipologic viabilă. Dar și în stadiul la care a fost întrerupt (eroina principală ajungînd la vîrsta de 17 ani, cu perspectiva de a se afirma ca un mare talent vocal) este, neîndoielnic, primul roman al lui Dostoievski de largă respirație. Prin textura complexă și fabulația unitar întregită, nu episodică, în acest roman sînt conținute embrionar *virtuțile fundamentale ale speciei*, așa cum le va fixa scriitorul în operele sale monumentale. Conștient de această perspectivă, care distanța net noua lui operă de scrierile anterioare, clasificate ca romane (*Oameni sărmani, Dublul, Nopti albe*), dar prin structura lor situîndu-se în registrul prozei epice intermediar între *nuvelă* și *roman*, Dostoievski a investit în ea mari speranțe și o străduință laborioasă, care i-a cerut peste doi ani de elaborare. „Sînt acum covîrșit de lucru, comunica el fratelui său în decembrie 1848, deoarece pînă la 5 ianuarie viitor m-am angajat să predau lui Kraevski prima parte a romanului *Netoșka Nezvanova*, despre a cărui apariție ai aflat, probabil, din *Otecestvennîie zapiski*. Îți scriu printre picături, căci zi și noapte nu fac altceva decît să lucrez la romanul meu. Lucrez cu rîvnă și încordare. Am impresia că m-am angajat într-o bătălie cu întreaga noastră literatură, cu revistele și criticii, și că, prin cele trei părți ale romanului pe care îl pregătesc pentru *Otecestvennîie zapiski*, îmi asigur, în ciuda tuturor răuvoitorilor, și pentru acest an, prioritatea“ (*Scriori*, I, p. 104).

Concomitent cu *Netoșka Nezvanova*, scriitorul lucra la definitivarea *Gazdei* și la *Nopti albe*. Eșecul total și atît de neașteptat al *Gazdei*, aprecierea categoric negativă a lui Bielinski, i-au pricinuit mari suferințe, rănindu-i orgoliul de scriitor cu faima cucerită vertiginos și făcîndu-l mai circumspect, mai necruțător față de sine însuși, pentru că „...multă vreme după aceea nu mai eram în stare să scriu ceva serios, ceva bun... Fiecare eșec a însemnat pentru mine o adevărată boală“, scria el redactorului revistei *Otecestvennîie zapiski*, Kraevski, la începutul lunii februarie 1849. Și în aceeași scrisoare: „Sînt pe deplin convins, Andrei Alexandrovici, că prima parte din *Netoșka Nezvanova*, pe care am publicat-o în ianuarie, este o lucrare bună, o operă izbutită, așa încît *revistei nu trebuie să-i fie cîtuși de pușin rușine să-i rezerve loc în paginile sale* (cursiv în textul original — *n.n.*). Am convingerea că este o operă serioasă. În sfîrșit, asta o spun nu numai eu, ci o spun toți“. Într-adevăr, speranțele lui Dostoievski n-au fost dezmințite, ci doar înșelate de intervenția brutală a procesului judiciar în care a fost implicat, din care cauză nu și-a putut împlini în întregime proiectul.

Tema romanului se încadrează în sfera preocupărilor pe atunci dominante nu numai în literatura rusă, dar și în literatura universală : destinul femeii care năzuiește spre emancipare din normele înguste și umilitoare ale familiei și ale conveniențelor sociale, care înăbușeau libera dezvoltare a personalității sale. Tema de orientare evident romantică, cu ascendență în iluminismul veacului al XVIII-lea și în postulatele primei Revoluții franceze a fost amplu dezbătută în literatura anterioară lui Dostoievski. Ecoul direct îl găsim la Madame de Staël, care îi stabilește coordonatele, dînd o ripostă categorică tradiționalismului patriarhal și concepțiilor retrograde ale lui Chateaubriand. Cu romanul epistolar *Delphine* (1801), urmat de *Corinne ou l'Italie* (1807), a cărui eroină principală, poetă și actriță, se rupe din mediocritatea banală a mediului aristocratic englez și pleacă în Italia, țara pasiunilor ardente, scriitoarea franceză deschide o largă ieșire femeii pe arena istorică și socială. Mai tirziu, în prima jumătate a deceniului al patrulea, evoluează, în cadrul conflictului de familie și al răzvrătirii individuale fără perspective de a birui impasul, cunoscutele eroine ale lui George Sand, care dau denumirea respectivelor romane cu problematică feminină (*Indiana*, *Valentina*, *Lelia*, mai tirziu *Consuelo*).

În literatura rusă, interesul față de soarta femeii, față de situația ei în societate, față de structura ei psihologică specifică, se manifestă în epoca lui Pușkin și a decembriștilor, autorul lui *Evgheni Oneghin* fiind primul care a propus o formulă „ideală” în procesul evoluției morale și spirituale a femeii ruse (figura Tatianei). Către mijlocul veacului al XIX-lea, diapazonul tematic pe respectivul profil se lărgeste considerabil, ca o reacție la invazia romanului istoric, de aventuri, sau pur și simplu „de moravuri” (așa-numitele „tablouri din viața mondenă”) cu cea mai mare pondere în deceniile anterioare.

Printre inițiatorii genului axat pe dezvoltarea aspectului atât de acut cum a fost „chestiunea feministă” nu trebuie omis numele lui P. N. Kudreavțev, astăzi îngropat în arhiva literară, dar în deceniul al patrulea aproape senzațional cu romanele sale *Antonina* (1836), *Steaua* ș.a. După *Logodnica de la iarmaroc* a lui M. P. Pogodin, apare romanul de mare răsunet *Polinka Saks* (1846) al aceluiași, tratînd tema destinului dramatic al unei femei, ca rezultat al educației false, problemă care formează obiectul romanului său următor, *Iulie* (1848). Într-un stil romantic tradițional, se conturează cele două romane ale lui V. F. Odoievski : *Prințesa Zizi* și *Prințesa Mimi*. Își fac loc și proze de factură galantă, precum modelele lui I. I. Panaev : *Iatacul unei mondene* și *Ea va fi fericită*. Scriitoarea Zinaida R. (E. A. Gan), un fel de George Sand a literaturii ruse, este elogios apreciată de Bielinski tocmai pentru acuitatea

tonei pe care și-a construit romanele. Un sincronism se observă și la altă scriitoare-femeie, A. I. Panaieva, care scrie sub forma jurnalului unei femei romanul *Familia Talnikov* (1848), apărut cu puțin înainte de *Netoșka Nezvanova*. Cuvîntul cel mai greu i-a revenit lui A. I. Herzen, atît în *Cine-i de vină?* cît mai ales în nuvela *Coșofana hoată* (1847), unde numai afinitatea tematică îndreptățește un paralelism cu *Netoșka Nezvanova* (problema talentului și a omului dotat din păturile de jos, neprivilegiate ale societății).

Mai e nevoie de amintit că un ecou tîrziu al acestei eterne probleme, cu rezonanțe care au depășit limitele unei epoci, ne vine de la Flaubert (*Doamna Bovary*) și de la Tolstoi (*Anna Karenina*) care din toată creația confratelui său Dostoievski nu a apreciat decît două opere : *Istoria unei femei* (*Netoșka Nezvanova*) și *Umiliți și obidiți* — mărturie ce nu e cituși de puțin lipsită de semnificații.

Faptul că *Netoșka Nezvanova* se prezintă doar ca un mare fragment dintr-un roman nu exclude valoarea de sine stătătoare a celor trei părți, care, în prima ediție (din revistă), aveau o strictă delimitare și anume : „Copilăria“, „Viața nouă“ și „Taina“. Sînt cele trei etape în procesul de formare spirituală a eroinei principale, care își deapănă impresiile, amintirile, romanul fiind scris, ca și *Nopti albe*, la persoana întîi, sub formă de jurnal, de confesiune intimă. Ca manieră, amintește de notele autobiografice ale personajului feminin din *Oameni sărmăni* (Varenka Dobroselova) și de *Povestea Nastenkăi*, intercalată în *Nopti albe*, unde abia erau schițate cîteva aspecte, care vor intra în problematica fundamentală a *Istoriei unei femei*.

Spre deosebire de operele amintite, în care, ca într-un focar concentric, acțiunea gravitează în jurul unui singur episod, de obicei final, hotărîtor, aici detaliile se acumulează treptat, reconstituind tabloul prin încrucișări de umbre și lumini, cu infiltrații retrospective, cu enigme sugerate în semitonuri, pe jumătate glas, cu înfruntări dramatice între caractere și destine ireconciliabil opuse. De aceea și ritmul desfășurării în timp este cu totul diferit. Drama lui Devuşkin se consumă în mai puțin de șapte luni (aprilie—septembrie), ca un fel de fatalitate implacabilă, față de care voința omului este neputincioasă. La fel, meschinul ambițios Goliadkin, numai în patru zile, trece prin metamorfoze neînchipuite : cunoaște impostura „dublului“ său („la fel ca mine — și totuși un altul“), prăbușirea tuturor iluziilor legate de o carieră strălucită, pentru a termina într-un ospiciu de nebuni. În *Nopti albe* -- numai în patru nopți și o dimineață — strădania de a se rupe din mrejele visării și ale solitudinii se dovedește a fi zadarnică.

În *Netoșka Nezvanova* se dă în permanență o luptă surdă între om și împrejurările ce-i sînt ostile, între oamenii cei mai apropiați, demonstrînd parcă friabilitatea preceptului feuerbachian „*homo homini deus*“, în care Dostoievski crezuse cu un entuziasm nestrămutat la vîrsta adolescenței și a primei tinereți. Într-un anumit sens, Netoșka îi repetă experiența, visătoare și ea, pradă unor himere și „năluciri fantastice“, pînă cînd cruda realitate o trezește „din somnul prunciei“. Dar procesul acesta de formare și redresare a caracterului ei, de maturizare „nefiresc de timpurie“ se petrece de-a lungul a opt ani, firul amintirilor (propriu-zis al romanului) fiind întrerupt brusc cînd abia implinea șaptesprezece ani și cînd o vedem pășind în viață, pregătită pentru orice încercări, încrezătoare în talentul său, gata să înfrunte, demnă și curajoasă, ostilitatea celor din jur.

Prima parte a romanului evocă în culori sumbre (sub forma amintirilor personale) copilăria Netoșkăi, care, de la vîrsta de trei-patru ani, crește într-o ambianță viciată nu atît din cauza sărăciei lucii în care trăiau mama și tatăl său vitreg, muzicantul Efimov, cît mai ales datorită plămuirilor fantasmagorice ale acestuia, obsedat de ideea că este „un geniu muzical“, un talent „nerecunoscut“ și totodată „martirul“, „victima“ soției sale. De fapt, pretinsul „martiraj“ al acestui maniac ratat a fost tot o fantezie bolnăvicioasă, după cum tabloul vieții fericite pe care îl evocă în fața imaginației aprinse a micuței Netoșka nu era decît închipuire („spunea că va veni vremea cînd nici el nu va mai trăi în mizerie, cînd va fi și el un domn, un om bogat și că, în sfîrșit, va renaște la o viață nouă după moartea mamei“). De aceea, de la o vîrstă foarte fragedă, ea își închipuie o lume în care „toate îmbrăcau veșmîntul basmului“. Curînd, sub impresia nălucirilor tatălui său vitreg, Netoșka devine „un copil straniu, cu o fantezie înfrigurată“. Visul despre o viață nouă, fericită, alături de tatăl său vitreg, se materializează, luînd formele concrete ale „casei de peste drum“, cu misterioasele „draperii roșii“, „casa plină de vrajă“, care pune stăpînire pe sufletul, pe gîndurile, pe întreaga simțire a fetei, ca o obsesie. Este casa în care „ei vor trăi într-o veșnică sărbătoare și o veșnică fericire“. Și atunci, contrastul dureros între casă, prin ferestrele căreia se revărsau „sunetele unei muzici minunate“, și umila lor cămăruță de la mansardă îi stîrșește Netoșkăi izbucniri de revoltă („Îmi închipuiam că acolo era raiul și o nesfîrșită sărbătoare. Am început să urăsc locuința noastră sărăcăcioasă și zdrențele mele...“). Visurile ei capătă gustul amar al primelor lacrimi, caracterul ei se maturizează și, la vîrsta de opt-nouă ani, ea nu mai privește lucrurile și întîmplările din jur cu ochi de copil („Uneori, în cămăruța noastră, săptămîni întregi se așterne o liniște de moarte.

Tata și mama obosiseră de atîta ceartă, iar eu trăiam tăcută, cu gîndurile mele, mereu tristă, cu dorurile și visurile mele"). Și așa se deapănă povestea dramatică a Netoșkăi, sfișietor de dramatică în marea și sincera ei simplitate.

Visătorii lui Dostoievski (și aici „o visătoare incurabilă“ este și mama Netoșkăi, care s-a sacrificat pentru Efimov dintr-o dragoste pătimașă și a crezut aproape cu fanatism în genialitatea lui) sînt niște ființe moralicește infirme. Carența lor sufletească merge pînă acolo, încît pierd noțiunea binelui și a răului, capacitatea de a discerne frumosul de urît. Exaltarea delirantă în care trăiesc, lumea fantomatică pe care o plămăuiește imaginația lor bolnavă îi duce la stări morbide, halucinante. Netoșka acceptă ca pe o fatalitate, ca pe ceva necesar și salvator, gîndul monstruos al morții mamei sale.

Psihologia copilului, a cărui conștiință devine *invertită* sub influența mediului, a educației, este analizată magistral, cu o inegalabilă forță de pătrundere, fiind urmărită în manifestările ei cele mai tenebroase, pînă dincolo de rațional. Netoșka îl idolatrizează pe acest om decăzut, singura cauză a nefericirii lor, sustrage pe ascuns bani din micile rezerve ale mamei sale în care vede „un călău“ al tatălui său vitreg. Mai mult decît atît, începe să-l iubească cu „o dragoste nemăsurată... o dragoste ciudată, de fel copilărească (s.n.). „Aș spune mai curînd că era vorba de un simțămînt matern, de compătimire“ etc. etc., mărturisește Netoșka în spovedania ei, stăpînită fiind de acea „idee fixă care-l obseda“ pe Efimov, convins că soția lui i-ar fi ucis talentul („nu s-a sfiit să-i arunce în față jurămîntul că nu va pune mina pe vioară pînă în clipa morții ei“). Astfel, pentru a-l salva pe acest „geniu“ nerecunoscut al muzicii, fetița ajunsese s-o urască pe propria sa mamă, să dorească moartea acestei nefericite victime. Sentimente năvalnice și contradictorii (dragoste-ură, milă-cruzime) îi măcinau sufletul: „Nu, cruzimea mea față de ea nu era firoască, nu putea să fie firească“. Dar totul era posibil în această lume a mizeriei morale și materiale, unde „nimeni nu se bucura, nimeni nu rîdea vreodată“.

Oprindu-se asupra personalității și operei lui Dostoievski, un emul al lui Freud — J. Neuenfeld — interpretează toate fenomenele stranii, maladive, explorate de scriitorul rus, prin prisma „complexului oedipian“. Principiul este aplicat în special la investigarea psihologiei copilului așa cum apare în literatura lui Dostoievski, ilustrată printr-o galerie de „cazuri complexe“ („precocii“ din *Frații Karamazov* — cu deosebire Iliușecika Sneghirev și Kolea Krasotkin, momente din copilăria adolescentului Dolgoruki, „micul erou“ din povestirea cu același titlu, Nelli din *Umiliți și obidiți*, Netoșka Nezvanova și sadicul băiețel Larea din același

roman, care figura în prima variantă (din revistă) și, după declarația scriitorului, trebuia să fie „eroul principal al acestui roman“. Cercetătorul german (în lucrarea *Studii privind rolul subconștientului în artă*, cu o prefață de S. Freud, Berlin, 1924) pornește de la ideea că „atît viața, cît și opera lui Dostoievski sînt enigmatice“ și că numai cheia fermecată a psihanalizei poate să dezlege aceste enigme. „Punctul de vedere al psihanalizei explică toate contradicțiile și toate enigmele... eternul Oedip sălășluia în acest om și crea aceste opere“, conchide J. Neuenfeld (op. cit., p. 12). Concluzia se sprijină pe teza după care „un scriitor nici nu poate să înfățișeze altceva decît propriile sale conflicte inconștiente“ (p. 28). În același sens se pronunță și alți freudiști, ca O. Rank și H. Sachs (în *Der Künstler*), R. Müller-Freienfeld (în *Psychologie der Kunst*, Leipzig-Berlin, 1923) și în primul rînd capul școlii, S. Freud (în *Jenseits des Lustprinzips* și în alte lucrări). Considerînd că la baza creației artistice, la baza visului și a fanteziei stau „impulsuri nesatisfăcute“, de multe ori monstruoase, criminale, „de care ne este rușine, pe care trebuie să le ascundem de noi înșine și care, de aceea, se deplasează în sfera subconștientului“ (*Studii de psihologie*, pp. 20—23), Freud ajunge la concluzia că dacă Shakespeare și Dostoievski nu erau „mari genii creatoare“, ar fi fost, desigur, niște „criminali“.

Conform acestei teorii, adoptate de mulți exegeți ai lui Dostoievski, trăirile personajelor sale cu personalitate duală, a căror conștiință este torturată de contradicții (Stavroghin, Kirillov, Șatov, Raskolnikov, Svidrigailov, Versilov, Ivan și Dmitri Karamazov), oglindesc propriul univers al scriitorului, că toate „cazurile“ legate de copii în opera lui nu sînt decît refractări ale unor fapte biografice sau impulsuri subconștiente — în speță : Dominique Arban, J. Simmons, Middleton Murry, Oscar Wilde (în studiul său despre *Umiliți și obidiți*), Walter Kaufmann (în lucrarea mai recentă *Existențialismul, de la Dostoievski la Sartre*, New York, 1957).

În privința figurii violonistului Efimov, care aduce în discuție problemele artei, ale talentului, ale atitudinii artistului față de arta pe care o profesează, problema locului și menirii lui în societate, s-au formulat păreri divergente. Există tendința de a-l justifica, de a vedea în el un simbol, exclusiv sub aspectul de „victimă“ a condițiilor vitrege din Rusia țaristă unde un artist-plebeu nu avea posibilitatea să-și valorifice talentul (punct de vedere susținut de V. I. Kirpotin, G. M. Fridlender, L. Rosenblum). Opusă acestei tendințe este interpretarea pe care o dă L. P. Grossman. După părerea lui, „impertinentul“ Efimov este „un personaj amoral, ba chiar un individ mîrșav“, în opoziție cu reprezentanții clasei nobiliare, înfățișați ca „protectori ai artei“, oameni „de înaltă ținută morală“ cum sînt : „generosul moșier-meloman... și mări-

nimosul prinț, care o salvează pe nefericita orfană" (cf. op. cit., pp. 125—126).

Această incongruență de opinii derivă, credem, dintr-o anume absolutizare a caracterizărilor și a judecăților critice, dar și din confundarea unor sfere și categorii diferite pe plan estetic, cum sînt arta și realitatea. Toată viața, Dostoievski s-a războit cu teoreticienii literaturii care preconizau „reproducerea fidelă a realității". După el, rolul artistului nu este de a reproduce fenomenele realității, copiindu-le întocmai, ci de a le transfigura, de a le investi cu semnificații care depășesc înțelegerea logică, rațională a lucrurilor, afectînd domeniul percepției senzorial-intuitive.

Așa se explică acea venerație nelimitată a simboliștilor, suprarealiștilor, expresioniștilor și altor școli literare față de Dostoievski, care l-au reclamat stăruitor ca pe un dascăl și un „înnaintaș direct".

Cu tot „tezismul" lui, uneori excesiv, Dostoievski susținea că artistul nu este chemat să rostească sentințe, „verdicte" asupra vieții (în opoziție cu binecunoscuta formulă a lui Cernîșevski, al cărui adversar ideologic a fost), ci „să sugereze", să propună „alternative" și, în orice caz, „să nu repete ceea ce s-a mai spus și mai ales *ceea ce se înțelege de la sine*" (s.n. — cf. scrisoarea către A. V. Korvin-Krukovskaia din 14 dec. 1868. *Scrisori*, vol. I, p. 381). În același an, scria din străinătate fratelui său Mihail: „Am conceput un articol admirabil despre teoreticismul și aberaționismul teoreticienilor noștri de la *Sovremennik* (idem, p. 349).

Suspiciunea și animozitatea erau, de altfel, reciproce. Lucru explicabil, întrucît ideologii democrației revoluționare postulau în domeniul artei principiul unei înalte civilizații, chemată să militeze pentru interesele poporului oprimat, în timp ce Dostoievski considera acest principiu, ridicat la rangul de criteriu în formularea judecăților de valoare, drept „îngust și utilitarist", de unde a și survenit ruptura dintre el și Bielinski. Discordia cu ideologia avansată a veacului se va adînoi pe măsură ce scriitorul își va constitui o perspectivă falsă cu privire la dezvoltarea procesului istoric. Imensa lui receptivitate față de frământările epocii s-a orientat spre zonele mai puțin sau de loc explorate în literatura rusă de pînă atunci (primele imbolduri îi veneau de la Pușkin și Lermontov). Natura omului, ca una din determinantele destinului istoric și social al umanității i-a absorbit de la început atenția, făcîndu-l să-și îndrepte cu febrilitate atenția spre universul său lăuntric. „Omul este o enigmă. Ea trebuie dezlegată și chiar dacă ai consacra o viață întreagă spre a o dezlega, să nu spui că ai pierdut vremea fără rost. Eu mă ocup de această enigmă, deoarece vreau să fiu om", scria el fratelui mai mare în 1839, la vîrsta de 18 ani (*Scrisori*, II, 550). Iar cinci ani mai

tîrziu, într-o scrisoare către Karepin : „A studia viața și oamenii este principalul meu țel și unica mea preocupare“. Iată de ce, Shakespeare era pentru el cel mai mare dintre genii, deoarece „el știa despre om mai mult ca oricine“. revenind mereu asupra dramaturgului englez, îl numea „profet trimis de divinitate pentru a ne face cunoscută enigma sufletului omenesc“ și acolo unde el „o singură dată străpunge inima, acolo rana rămîne deschisă pentru vecie“. În sfîrșit, printre cărțile lui preferate era și *Don Quijote*, pentru că din ea aflăm „cea mai profundă și mai fatală enigmă a omului și umanității“.

În studiul său *Oameni năpăstuiți*, Dobroliubov se oprește mai îndelung asupra romanului *Umiliți și obidiți* (apărut cu puțin înainte de moarte), apreciind în general pozitiv talentul autorului, care de la început (de la *Oameni sărmani*) se dovedise ca exponent al „orientării umanitare“ în literatura rusă. Dar urmărind evoluția scriitorului și făcînd aprecieri pertinente cu privire la forța cu care este înfățișată lumea celor oropsiți, criticul formulează cîteva obiecții și exprimă nedumeriri în legătură cu unele manifestări, după părerea sa inexplicabile, nemotivate ale unor personaje („De ce oare micuța Netoșka se înjosește atît de mult în fața Katiei ? De ce renunță Rostanev la voința sa în fața lui Foma Fomici și se consideră nedemn de dragostea Nastenkaî etc. etc. ?“) pentru a conchide că : „De la Goliadkin și pînă la Foma Fomici din *Stepancikovo*, el a zugrăvit de-a lungul anilor numeroase fenomene bolnăvicioase și anormale“ (op. cit., ed. rom., vol. II, p. 384). Și nu fără ascunsă ironie, criticul democrat-revoluționar reproduce întocmai o frază dintr-un articol al lui Dostoievski, publicat cu puțin înainte : „E știut că scriitorul este întotdeauna imparțial : el nu se amestecă în discuții și teorii, ci doar observă realitatea, pe care o zugrăvește așa cum se pricepe, fără să se gîndească cui va servi, ce idee va promova“ (idem, p. 392). „Primul psiholog al literaturii universale“, cum îl denumise Thomas Mann pe marele său confrate rus (*Betrachtungen eines Unpolitischen*, Berlin, 1918, p. 3) știa să se transpună, rînd pe rînd, în fiecare personaj pe care îl crea, dar în aceeași măsură izbutea să se detașeze, să se obiectivizeze, privind dinafară acea lume halucinantă care se mistuia la flacăra pasiunilor incandescente. Sub acest aspect, *Netoșka Nezvanova* se situează chiar la începutul seriei marilor sale romane psihologice, în sensul cel mai strict al cuvîntului. Este prima oară în care se face simțită amprenta teoriei lui Fourier despre pasiunile și înclinațiile omenești native ce se dezvoltă într-o anumită direcție în funcție de mediul înconjurător.

Se cuvine menționat că în *Netoșka Nezvanova*, motivarea socială, determinismul obiectiv nu lipsește alături de motivarea psihologică.

Un om înzestrat cu talent autentic, cum este Efimov, ajunge la ultima treaptă a degradării, culminând cu nebunia și moartea, pentru că nu are altă soluție decât să se angajeze în orchestra unui moșier-meloman (și nu ca violonist, ci ca simplu clarinetist), fiind la cheremul „celor avuți”. El este pus în situație de inferioritate față de artiștii din mediul privilegiat, neavînd posibilitatea să-și cultive talentul printr-un studiu sistematic. Aflăm că a fost și el în tinerețe un visător entuziast, dar „în cele din urmă, rămas singur, în cea mai neagră mizerie, fără nici un ajutor de nicăieri”, s-a văzut silit să se angajeze în orchestra nenorocită a unui teatru ambulant de provincie. Așa se face că „la treizeci de ani împliniți nu se mai bucura de prospețimea forțelor tinerești, pentru că le irosise într-un vagabondaj de șapte ani pe la teatrele din provincie și pe la orchestrele moșierilor, pentru o bucată de pîine”. Dar pe nesimțite, circumstanțierea socială se estompează tot mai mult, lăsînd să iasă în relief firea „demonică” a lui Efimov, orgoliul lui nemăsurat, înclinația sadică de a tortura și pe cei din jur, și pe sine însuși. Pe de o parte, își dădea seama cît rău a pricinuit talentului său „*viața dezordonată pe care o dusesese și mizeria în care se zbatuse*”, pe de altă parte, pînă și „entuziasmul său era convulsiv, înveninat, violent...” L. Grossman întrezărește în Efimov o prefigurare a lui Foma Fomici din *Stepancikovo și locuitorii săi*. Observația nu e lipsită de temei. Atîta doar că Efimov este un obsedat fanatic, și nu un ipocrit abil de genul lui Foma. Prin cinismul și amoralitatea sa, el anticipează, de bună seamă, pe „omul din subterană”.

Împrejurările biografice ale lui Efimov le aflăm de la începutul romanului din relatarea muzicantului B., reprodușă în amănunțime, ca într-un reportaj-foileton inserat în paginile unei gazete cotidiene. Este un procedeu frecvent, s-ar putea spune *structural* pentru romanele lui Dostoievski, pe care scriitorul, folosind expresia franțuzească, îl numea *entrefilet* — procedeu intercalării unor episoade în aparență desprinse de fabulația propriu-zisă, a unor „scurte biografii”, menite să-l introducă pe cititor în viața eroilor principali, în atmosfera acelor neprevăzute cataclisme ce aveau să le zguduie existența. În cazul de față, „biografia” lui Efimov are un rol funcțional, anume de a motiva înrîurirea nefastă a acestui om (care „se hrănesc cu prea multe iluzii și visuri despre propria lui genialitate” pînă a ajuns „un măscărici trăsniț și hazliu”) asupra psihologiei unui copil oropsit (Netoșka). Surprinde misterul în care este învăluită și personalitatea lui Efimov, și existența lui. Bănuit de crimă, apoi absolvit de orice vină datorită intervenției „protectorului” său, amestecat în niște calomnii și intrigi abjecte, acceptînd căsătoria din

interes cu o biată truditoare, mama Netoșkăi, pe care o spoliază la sînge și a cărei moarte intervine în împrejurări destul de enigmatice — toate acestea amintesc de literatura, plină de senzational și inedit a lui Frédéric Soulié, autor al *Memoriilor unui diavol*, unul din scriitorii agreeți de tînărul Dostoievski, alături de continuatorul acestuia, Eugène Sue, pe linia intrigilor complicate, tenebroase, cu întîmplări bizare, omoruri, otrăviri, coșmaruri și alte excese de tot felul. În legătură cu atmosfera sumbră, apăsătoare de care Netoșka va scăpa ca prin minune, s-a invocat, în general, numele lui Dickens cu romanele sale *Oliver Twist*, *Dombey și fiul* sau *Magazinul de antichități*, de unde a ieșit, de fapt, figura micuței Nelli din *Umiliți și obidiți*.

Un motiv dominant se desprinde din prima parte a romanului, atît prin procedeul dialogului (sau al monologului) filozofic despre destinul și menirea unui om de talent cît și prin contactul dintre Efimov și confratele său întru meserie — muzicantul B. — „german de origine... un om rece din fire și metodic“, care prin muncă asiduă și tenacitate își asigură un loc în lumea artei. Mergînd pe urmele lui Balzac, tînărul Dostoievski pune o problemă cardinală, aceea a muncii fără preget, ca singura condiție pentru înflorirea unui talent, și nu întîmplător tirada despre nenumăratele piedici pe care trebuie să le învingă un artist („Invidia, ticăloșia meschină și, mai cu seamă, neghiobia se vor prăvăli peste tine și te vor apăsa mai rău decît mizeria“ — invidie și nepăsare umilitoare pe care le-a cunoscut și Dostoievski, constrîns să părăsească cercul confrăților săi din lumea aristocratică) — această emoționantă tiradă este pusă în gura muzicantului B. și nu putea fi rostită de un trădător al artei ca Efimov. Desigur, e un întreg complex de împrejurări care îl duce pe acesta la degradare. Efimov nu s-a putut afirma, cu tot sprijinul „înălților“ săi protectori, pentru că i-a lipsit, în primul rînd, dorința de a munci. În schimb, Netoșka va izbuti, fructificînd condițiile de care a beneficiat. Totul se petrece ca în vis (de altfel, stările halucinante, delirul, crizele de nervi scot în relief sensibilitatea excesivă a eroinei). După scena zguduitoare în fața trupului neînsuflețit al mamei sale, urmează rătăcirea bezmetică pe străzi... apoi Netoșka, părăsită de tatăl său vitreg, va cădea într-un lung leșin. Trezirea înseamnă începutul „unei vieți noi“, în casa prințului H-i, mare iubitor de muzică, misticul și virtuosul care prefigurează imaginea pură a lui Mișkin din *Idiotul*. Nu este exclus ca pentru conturarea acestui personaj ideal, purtătorul de cuvînt al autorului, să-i fi servit ca prototip prințul V. F. Odoievski, poet și prozator, din a cărui operă și-a ales epigraful pentru opera de debut *Oameni sărmani*.

Desigur, atmosfera din casa prințului H-i, unde Netoșka își va petrece adolescența, este idealizată, iar raporturile dintre ea și Katia, orgolioasă, tiranica fiică a prințului, care trec dincolo de sentimentalismul vârstei, devenind complicate manifestări de afecțiune erotică, concentrează anticipativ în câmpul vizual al scriitorului fenomene pe care mai târziu le va descrie Wedekind în al său tratat *Trezirea primăverii*.

În sfârșit, trei ani petrecuți în casa delicatei Alexandra Mihailovna ridică vâlul asupra unor mistere dramatice în relațiile conjugale. Poziția ingrată a acestei femei în societate (ea fiind copil dintr-o căsătorie inegală), disprețul sfidător al soțului, încercarea zadarnică de a se rupe din robia conveniențelor sociale și familiale închistate, aspirația spre o dragoste pură, spre frumos — toate acestea i se dezvăluie Netoșkai din observarea zilnică și mai ales din scrisoarea tănuită într-o carte din biblioteca lui Piotr Alexandrovici — procedeu din recuzita romantismului, care și-a lăsat o puternică amprentă în această operă cu o solidă bază realistă. Netoșka, maturizată înainte de vreme de experiența vieții, știe să-l înfrunte pe cinicul și ipocritul Piotr Alexandrovici (atât de înrudit prin înclinațiile lui tiranice cu prințul Valkovski din *Umiliți și obidiți*, care poartă, de altfel, aceleași prenume și nume patronimic). Prin figura acestuia, situată la un pol al condiției sociale și aceea a lui Efimov — la polul opus — Dostoievski pare să promoveze una din preferatele sale teze, ilustrate prin atâtea personaje, culminând cu bătrînul Feodor Karamazov, și anume că „*omul este din fire un despot și se complăce în rolul de călău al celor din jur*” (*Jucătorul*), „*tirania este o deprindere care se transformă în necesitate*” (*Visul unchiului*).

Impletirea elementelor romantice, țesute din visuri nebuloase, ce se spulberă iremediabil, cu cea mai lucidă viziune realistă conferă romanului o notă dominantă *tragică*. Fiecare personaj trăiește o dramă a lui, iar cei mai slabi — inadaptabili — „se sting” asemenea unui sunet muzical „în tînguiri”, după admirabila comparație din final a muribundeii Alexandra Mihailovna. Tocmai acest tragism autentic, care apasă ca o fatalitate destinul oamenilor, indiferent de poziția lor socială, pare a sugera scriitorul, atenuează accentele melodramatice și unele momente romanțioase prezente și în această operă, unde viața și moartea, suferința și bucuria se îngemănează într-un tot inseparabil.

Cu toate că Dostoievski, după întoarcerea din ocnă, renunțase la ideea de a-și termina romanul, pentru edițiile ulterioare el a făcut numeroase scurtări, eliminînd fragmente și capitole întregi, renunțînd la unele personaje care figurau în prima variantă. Și în acest caz, se do-

vedise consecvent față de principiul pe care el însuși îl enunțase : „Arta adevărată constă în a ști să scrii concis. Meritul cel mai mare al unui scriitor este să șteargă cât mai mult din ceea ce a scris“.

„Istoria unei femei“, cum urma inițial să se numească *Netoșka Nezvanova*, a făcut ocolul lumii în traduceri numeroase, aproape în toate limbile europene încă la sfârșitul veacului trecut. În țara noastră, a circulat sub diferite titluri : *Netoșka. Romanul unei fete sărmâne, Sufler de copil, Mărturisirea*, fiind editat în câteva versiuni diferite (Trad. de N. Dașkoviici, Ed. *Alcalay*, 1909, *Biblioteca pentru toți*, nr. 509—510). În 1918, apare o nouă traducere de George B. Rareș, reeditată de două ori într-o culegere din 1928, și în Biblioteca literară și științifică *Căminul*, Ed. *Cultura românească*, 1933. În 1956, apare o nouă traducere : *Netoșka Nezvanova*, Buc., Ed. *Cartea Rusă*, în românește de C. Stroia și M. Bistrițeanu.

1. (p. 59) Numele și prenumele eroinei nu sînt lipsite de tilc : Netoșka, diminutiv de la Anna, asociindu-se cu *Nezvanova* (fără nume, necunoscută), subliniază destinul modest al unei orfane, purtînd un nume care cuprinde parcă o negare repetată.

2. (p. 78) „*Ajunsesse un fel de Thersit al teatrului*“ — în sens de om înveninat, care se complăcea să opună rezistență tuturor celor din jur, după semnificația personajului din *Iliada* lui Homer.

3. (p. 89) *Fortinbras* — personaj din tragedia *Hamlet* de Shakespeare, regele Suediei care sosește după moartea lui Hamlet în Danemarca, pentru a prelua tronul și a păstra tradițiile dinastiei.

4. (p. 90) „*Era o dramă în versuri, scrisă de un autor rus bine-cunoscut pe vremea aceea...* despre un oarecare Ghennaro sau Jacobo...” — în 1834 a fost publicată „o fantezie dramatică” despre pictorul Jacobo Sannazare, semnată de N. V. Kukolnik, care devenise „binecunoscut” prin piesa istorică patriotardă *Mina Celui de sus a salvat patria* în jurul căreia critica oficioasă a vremii a făcut mare vîlvă.

5. (p. 128) „*Astăzi, Falstaff a vrut să mă muște*“ — cîinele prințesei purta numele personajului shakespearean care, pe lângă alte trăsături, semnifică opulența și lăcomia.

Povestirea a văzut lumina tiparului în revista *Otecestvenniie zapiski* din august 1857, purtînd în loc de semnătură pseudonimul M-i ; a fost scrisă în timpul detențiunii scriitorului în fortăreața Petropavlovskaja în lunile iulie-septembrie 1849 (după cum reiese din corespondența sa).

În scrisoarea din 18 iulie 1849 (la trei luni după arestarea membrilor cercului Petrașevski, deci în plină anchetă judiciară), Dostoievski comunică fratelui său Mihail că a conceput trei nuvele și două romane. Această prodigioasă fecunditate artistică, chiar și în împrejurările cele mai vitrege, era, desigur, încă o dovadă a vitalității sale („Am o vitalitate de pisică“, scria Dostoievski) și totodată un semn al încrederii în viață, în oameni, în rațiunea superioară a existenței. „Viața e peste tot viață, citim într-o altă scrisoare, trimisă înainte de plecarea în Siberia, viața e în noi înșine, și nu în lucrurile exterioare. Alături de mine vor fi oameni, iar a fi om printre oameni și a rămîne pururea om, indiferent de împrejurări, a nu te lăsa pradă desperării și a nu te prăbuși — iată în ce constă viața, iată care este rostul și menirea ei. Mi-am dat seama acum de acest lucru...” (*Scrisori*, I, 129). În aceeași scrisoare îl ruga pe fratele său mai mare să păstreze „cîteva foi de manuscris, planul în cîrnă al unei drame și al unui roman (precum și nuvela terminată care are ca titlu *Poveste pentru copii*). Toate acestea mi-au fost sechestrate și vor ajunge, probabil, în mîinile tale“. În această scurtă operă, al cărei manuscris a fost într-adevăr predat, împreună cu alte obiecte personale ale scriitorului, în păstrarea lui M. M. Dostoievski, surprindem același optimism tineresc și o nesecată încredere în laturile pozitive ale omului, care se degajă și din scrisoarea amintită, ceea ce distonează, evident, cu atmosfera sumbră și accentul fundamental tragic al operei sale, luate în ansamblu.

Opt ani mai tîrziu, în timp ce scriitorul executa pedeapsa disciplinară, ca simplu soldat, într-un regiment din Semipalatinsk, această operă, purtînd amprenta viziunii romantice de certă ascendență schilleriană, a fost publicată sub titlul semnificativ *Micul erou*, fără semnătura autorului, care nu-și recăpătase încă dreptul de cetățenie în literatură. Vestea apariției acestei „povești pentru copii“ l-a întristat profund : „De multă vreme mă bătea gîndul s-o refac, s-o transform radical, mărturisirea el fratelui său, și în primul rînd să scot cu desăvîrșire începutul, care e un balast cu totul impropriu“ (idem, p. 231). Pentru ediția de *Opere* din 1880, Dostoievski a făcut modificări substan-

țiale, eliminând partea introductivă — o lungă tiradă sentimentală a povestitorului adresată iubitei sale, Mașenka, căreia îi erau destinate aceste „Memorii ale unui necunoscut“. Au fost îndepărtate, de asemenea, din text toate referirile la această „confidență“ imaginară, precum și toate imprecățiile și dialogurile presărate de-a lungul narațiunii.

Micul erou apare ca un fel de „intermediu“ între cele două etape distincte în creația lui Dostoievski — experiența dramatică din „Casa morților“ are o semnificație esențială pentru înțelegerea stării lui de spirit, a concepției lui despre viață, care pînă atunci a rămas încă nezdruincată de evenimentele grave ce au schimbat cursul normal al existenței și al activității sale.

Considerînd creația dostoievskiană în ansamblu, observăm locul important ce i se rezervă copilului în contextul ei. De cele mai multe ori, figurile de copii întrupează imensa suferință hărăzită, după concepția scriitorului, fiecărui om și umanității în general. O suferință nejustificată și irațională, care face din ei niște făpturi cu o psihologie deformată, cu o sensibilitate excesivă, pregătind parcă pe viitorii „sceptici“ sau „răzvrătiți“, oameni abrutizați în smerenia lor, sau, dimpotrivă, cu voința îndîrjită de a-și afirma personalitatea — toți acești indivizi stranii, care populează, în diferite ipostaze, marile sale romane. Suferința unor ființe pure, nevinovate, constituia, după concepția filozofică a lui Dostoievski, un permanent reproș și un cap de acuzație împotriva acelor care considerau *răul* ca o stare firească și imuabilă a societății omenești. Procesul de alienare a omului modern, pe care îl urmărim în opera marelui scriitor rus, începe de la o vîrstă fragedă.

Contaminarea romantică din tinerețe nu l-a părăsit niciodată pe Dostoievski, admirator al lui Schiller și al lui George Sand, al lui Victor Hugo, Hoffmann și Eugène Sue. Ea s-a grefat puternic pe o viziune lucid realistă și critică, ceea ce se poate constata cu evidentă mai cu seamă în analiza psihologiei copilului. Sînt puține pagini în literatura universală care să evoce cu atîta putere viața interioară bogată a copilului ca acelea în care Dostoievski urmărește manifestările micilor săi eroi, afirmînd indirect un concept fundamental al întregii sale opere : chiar și exemplarele umane cele mai degradate sînt susceptibile de recuperare, umanitatea se poate reafirma și reabilita, întrucît vocația omului spre fericire este atributul lui nativ, cel mai firesc. „Puțini sînt scriitorii care au zugrăvit cu trăsături mai delicate portretul omului tînr, al adolescentului și al copilului“, observă cu pătrundere Tudor Vianu, referindu-se la episodul final al *Fraților Karamazov*, publicat

în multe țări, inclusiv și la noi, acum câteva decenii, separat, desprins din contextul romanului, sub titlul *Precocii*, atât de profundă și de sine stătătoare este semnificația mesajului ce-l transmite scena morții lui Iliușa Snegirev și reacțiile tovarășilor săi de joacă adunați la căpățul său împreună cu „angelicul” Alioșa Karamazov. „Sentimentul juvenilului era unul din cele mai puternice în sufletul lui Dostoievski... observația societății de copii din jurul patului lui Iliușa este una din marile realizări ale realismului psihologic. Este o galerie de portrete zugrăvite cu o mare artă a diferențierii individualităților și cu cea mai adâncă știință a motivelor care lucrează în sufletele tinere, a timidității mîndre, a bunătății neștiutoare de sine, a emulației morale, a dorinței de a plăcea aceluia pe care-l stimezi mai mult, o dorință din care se dezvoltă între Kolea Krasotkin și Alioșa o prietenie cum nu se poate ivi decît în sufletele cele mai înalte”, conchide Tudor Vianu. Aceste subtile observații pot fi aplicate cu aceeași justete și *Micului erou*, care, virtual și abia schițat, conține trăsăturile de caracter esențiale la Kolea Krasotkin — capacitatea de abnegație, puritatea morală a sentimentelor, aspirația către tot ce-i frumos și uman. Disparat, le găsim aproape la toți „micii eroi” ai lui Dostoievski, dar întotdeauna împletite cu impulsuri tenebroase, uneori sadice — cazul lui Iliușa, care moare răpus de remușcări pentru actele de violență și răutate la care îl împinsese orgoliul său ofensat; de asemenea, unele manifestări ale Netoskăi Nezvanova față de nefericita sa mamă sau ale lui Nelli, înveninată pînă la paroxism din cauza unei existențe dramatice din vina cinicului și imoralului prinț Valkovski, seducătorul inamei sale.

Sumbra dramă a Karamazovilor, drama chinuitoarelor îndoieli ale spiritului și a dezlănțuirilor instinctuale, care au generat crime, sinucideri sau nebunie (Ivan), sfîrșește într-o revărsare de lumină și nădejdi, aducînd parcă prin prezența copiilor o perspectivă de claritate în acel infern pămîntesc: „Copii, rostește Alioșa, nu vă temeți de viață! E frumoasă atunci cînd săvîrșești binele și cunoști adevărul”. Din nou, acea apoteozare a „armoniei generale” la care visa romanticul Dostoievski, mereu înfruntat și combătut de realistul Dostoievski. Căci numai neînduplecata luciditate a realistului putea să conceapă monologul lui Ivan Karamazov despre suferința universală ca preț al acestei armonii: „...Și dacă toți oamenii trebuie să sufere pentru a contribui la armonia eternă, care poate fi aici rolul copiilor? Ce rost are suferința copiilor?... De ce să slujească ei ca materiale menite să pregătească această armonie... Ce rost are suferința copiilor?... În cazul acesta, refuz să accept o asemenea armonie...”

Chipul „micului erou“ din povestirea cu același titlu este puțin obișnuit și ocupă un loc aparte în peisajul copilăriei evocat în opera dostoevskiană. Este imaginea vârstei de trecere de la copilărie la adolescență — momentul primelor manifestări ale pubertății — o imagine de rară luminozitate și armonie. La cei unsprezece ani ai săi, el receptează cu aviditate orice impresie sau senzație nouă și toate îi par extraordinar de „proaspete, nemaivăzute și nemaiauzite“ pînă atunci. Micul erou fără nume (fapt care îi sporește parcă și mai mult semnificația de simbol), într-un sens, are o fire de artist. Este sensibil și receptiv la frumusețile naturii, ca și la frumusețea spiritualizată a chipului omenesc. Acesta este, în fond, imboldul intim care-i trezește un sentiment de adorație, aproape idolatric, față de d-na M., al cărei farmec se degajă din interior, dintr-o imensă bogăție sufletească.

La vârsta primelor iubiri (în cazul de față, cu o nuanță de precocitate), micul nostru erou încearcă o pasiune obsesivă, aproape inconștientă, cu totul lipsită de egoism, de impulsuri erotice, capabilă de sacrificiu și abnegație, o iubire ideală, care nu așteaptă recompensă, în sensul cavalerismului nobil al eroilor lui Schiller (evocarea personajelor schilleriene: Delorges și Togenburg are, desigur, un tîlc ascuns).

Romantismul poetului german simboliza pentru Dostoievski în anii debutului său literar expresia cea mai desăvîrșită a eroismului, ca resort al sentimentelor și acțiunilor omenești, ca ideal de perfecțiune morală din care se constituie categoria estetică a *sublimului*. „L-am învățat pe de rost și în întregime pe Schiller, nu vorbeam decît de el, prin prisma lui, ca într-un fel de delir“, mărturisea tînărul Feodor Dostoievski la vârsta de 19 ani neîmpliniți (în 1840) într-o scrisoare către fratele său mai mare. Evocînd apoi figura „nobilului și înfocatului Don Carlos, a marchizului de Posa și a lui Mortimer“, viitorul scriitor asemuia numele lui Schiller cu „un sunet vrăjit, care trezește în mine atîtea visări; ele sînt amare, dragă frate... și simpla amintire a numelui său îmi pricinuieste durere“ (*Scrisori*, vol. I, p. 57). „Într-adevăr, relua el mereu aceeași idee în *Jurnalul unui scriitor*, Schiller a intrat în singele societății ruse, îndeosebi al generațiilor anterioare. Noi toți am crescut și am fost educați pe opera lui, de aceea ne este atît de apropiat sufletește, și înînrurirea lui asupra dezvoltării noastre nu a fost mică“. (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, p. 107.) În spiritul concepțiilor lui Herzen și Bielinski, tînărul scriitor, ca și întreaga generație a vremii sale, vedea în poetul german, exponent al furtunoasei perioade *Sturm und Drang* pe „avocatul nobil al speciei umane“, poezia lui reprezentînd „manifestul demnității omului“ pe oare a descoperit-o Re-

nașterea. De aici provine apelul stăruitor al lui Dostoievski adresat istoricilor literaturii ruse de a studia influența exercitată de Schiller, care, datorită excelentelor tălmăciri ale romanticului V. A. Jukovski, s-a bucurat de un larg sufragiu în rîndul intelectualității: „Jukovski și, prin intermediul său, înfrîurirea lui Schiller, nu constituie oare o forță uriașă?” (*Fondul F. M. Dostoievski, Arhiva Centrală de Stat pentru literatură și artă în R.S.F.S.R., ms. 1, nr. 16, p. 277*).

În general, comentatorii lui Dostoievski nu-și opresc atenția asupra acestei povestiri. Fapt explicabil, dacă o confruntăm cu marile sale capodopere. Cei mai mulți biografi se pierd în tot felul de presupuneri, căutînd să depisteze momente autobiografice în destăinuirea „micului erou”. Chiar și în eventualitatea unei pure ficțiuni care i-ar prilejui această scurtă proză plină de idealitate și de un farmec poetic inedit, nu putem trece cu vederea indicii certe ale unei afinități sufletești — dintre autor și povestitor. Spovedania acestuia, ca și aceea a eroului *Noaptea albe*, prin lirismul ei emoționant sugerează prezența unor efluvii puternice ale bogatei sale biografii spirituale. Cititorul este îndreptățit să-și pună întrebarea: ce tainice resorturi i-au dat lui Dostoievski imboldul de a așterne pe hîrtie această confesiune nevinovată a unui suflet de copil, tocmai în momentele de mare zbucium pe care le trăia izolat de restul lumii între zidurile sumbre ale fortăreței? În general, se consideră că este vorba de un simplu „divertisment literar”. Unii înclină să vadă aici intenția scriitorului încarcerat de a demonstra printr-o operă lipsită de orice substrat politic neapartenența sa la complotul în care fusese implicat. Este semnificativ, în această ordine de idei, filonul optimist ce străbate spovedania micului erou și sensul denunțător al invectivelor adresate în retrospectivă unei societăți inumane și ipocrite, ai cărei membri sînt dispuși oricînd să pîngărească tot ce-i înalt și sublim, „să înfieraze neîncetat romantismul” (s.n.), așa cum procedează d-l M. față de nefericita lui soție. În egoismul și cruzimea lor, ei nesocotesc nevoia sufletească a omului de a-și făuri visuri romantice, de a cunoaște afecțiunea și înțelegerea adevărată, pentru că „seamănă cu specia aceea de indivizi abili, niște Tartuffi și Falstaffi înnăscuți... Pentru ei, în primul plan se află pururea și întru toate prețioasa lor persoană, Molohul și Baalul lor, magnificul lor eu.” Se ascunde aici o rană sufletească a demnității ofensate de către susținătorii ordinii existente, care, sub frazele grandilocvente ale iubirii de aproapele, își camuflau odioasa ipocrizie. De aceea, personajul-copil este investit cu aureola de naivitate, eroism cavaleresc, trăsături ce-și vor găsi încarnarea deplină în nemuritorul Don Quijote rus — „idiotul” Mișkin.

Nuvela a circulat în România încă la sfîrșitul veacului trecut în două versiuni cu titluri diferite, ceea ce demonstrează tălmăcirea ei prin intermediul altor limbi. Versiunea din 1893 (Trad. de Dem. A. Rizeanu. *Amicul progresului român*, I, nr. 7—24 cu titlul *Inimă de copil*, reproduce întocmai denumirea franceză *Ame d'enfant* (Trad. Halpérine-Kaminsky), apărută în ed. Flammarion, 1890. A doua versiune apare în culegerea *Trei nuvele postume*, traduse de I. Huxar (cu specificarea — din nemțește) în *Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință, artă*, nr. 22, Craiova, 1896, cu titlul *Copilul erou*.

1. (p. 216) „...faimoasa brună slăvită de acel mare și ilustru poet care jurase, în minunatele sale versuri, pe întreaga Castilie...” — este vorba, probabil, de Cervantes.

2. (p. 228) „...el era de mult cu ea exact în relațiile care existau între Benedict și Beatrice în *Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare” — formulă deghizată pentru a sugera pasiunea puternică care-i lega pe cei doi oroi shakespeareeni, în ciuda tuturor opreliștilor și a conveniențelor sociale.

3. (p. 238) „Delorges! Togenburg!” — Cavalerul Delorges din poezia lui Schiller *Mănușa*, capabil de sacrificii în numele dragostei; la fel, cavalerul Togenburg — erou din balada cu același nume de Schiller.

VISUL UNCHIULUI

Cu această nuvelă, numele lui Dostoievski reapare cu drept de publicitate pe tărîmul literelor rusești, după ce timp de un deceniu fusese cu desăvîrșire trecut sub tăcere.

Publicată în numărul din martie al revistei *Russkoie slovo* pe 1859, nuvela nu a suscitat discuții sau comentarii în presa vremii și nici mai tîrziu, de-a lungul deceniilor ce au urmat, nu a atras atenția binevoitoare a criticii, fiind receptată ca ceva „incidental” și deci nesemnificativ în activitatea lui Dostoievski, calificată apoi ca operă „de circumstanță”, scrisă cu unicul scop de a restabili contactul cu mișcarea

literară de care, prin forța împrejurărilor, scriitorul fusese înstrăinat. Această prezumție (menținută, de altfel, până astăzi) se întemeiază pe unele aprecieri excesiv de aspre ale autorului însuși, scutindu-i astfel pe exegenți de necesitatea unei analize mai adâncite a operei, la obiect, și lăsând doar pe seama istoricilor literari sarcina de a-i stabili locul și importanța în tabloul de ansamblu al creației dostoevskiene. Așa s-a încetățenit în aproape toate tratatele de istorie a literaturii ruse aceeași formulă stereotipă (preluată și de cei mai mulți cercetători străini), care s-a perpetuat, oîrbind în secolele XIX și XX, și anume că *Visul unchiului* este o operă „slabă“, „ratată“, o „improvizație“ compusă în grabă, scriitorul fiind „nevoit“, după propria lui expresie, „s-o expedieze cu viteza cailor de poștă“. Este notorie și chiar proverbială intransigența lui Dostoevski față de sine însuși, față de orice filă pe care o scria (cu excepția primului roman, *Oameni sărmani*, al cărui succes și entuziasmul pe care l-a stîrnit întrecuse propriile așteptări) și, de obicei, după primele momente de încîntare, urma dezamăgirea, insatisfacția, veșnica tortură de a nu fi putut atinge perfecțiunea rîvnită, acea nevoie de a-și autocenzura fără nici o concesiune propriile producții — necesitatea organică a spiritului său criticist. De ajuns să amintim asprimea cu care și-a calificat majoritatea operelor. „Făcea parte din acele rare genii care se înalță de la o operă la alta într-un fel de progresie continuă, pînă cînd moartea vine brusc pentru a le întrerupe“, notează André Gide, relevîndu-i apoi exigența, niciodată satisfăcută, se pare, pînă la abordarea *Fraților Karamazov*: „Fără nici o îngăduință față de sine însuși, mereu nesatisfăcut, exigent pînă la imposibil, și totuși pe deplin conștient de valoarea sa...“ (*Dostoevski, Articles et causeries*, Librairie Plon, Paris, 1926, p. 61). Chiar și în ultimul an al vieții (la vîrsta de 59 ani), scria cu obișnuita-i sinceritate: „Constat adeseori cu amărăciune că n-am exprimat, literalmente, nici a douăzecea parte din ceea ce aș fi vrut și poate chiar aș fi putut să exprim. Ceea ce mă salvează este speranța mea permanentă că odată și odată Dumnezeu îmi va trimite atîta forță și inspirație, încît să mă pot exprima mai complet, într-un cuvînt, să pot expune tot ce este conținut în inima și în imaginația mea“ (*Jurnalul unui scriitor, în Opere complete*, ed. A. F. Marks, S. Petersburg, 1895, vol. X, p. 419). Și doar o singură frază îi scapă, atunci cînd, ancorat în tragedia Karamazovilor, găsisese modalitatea de a se exprima deplin, descoperise *tema fundamentală*, pe măsura geniului său singular: „Rareori mi s-a întîmplat să am de spus ceva mai nou, mai complet, mai original“. De aici, din această

uriasă, demiurgică sforțare de a spune ceva esențial despre condiția umană și despre sensul etern al vieții, derivă inflexibila lui exigență. Este aceea trăsătură organică, izvorită din sentimentul unei imense responsabilități față de destinele artei, care pentru el reprezenta nu numai rațiunea propriei sale existențe, dar și calea unei posibile regenerări a umanității, căreia arta avea să-i dezvăluie marile adevăruri despre natura umană, incognoscibile, după concepția sa, prin rațiune și speculații abstracte. În consecință, marile sale personaje, constituind un univers aproape halucinant prin reacțiile lor imprevizibile ce sparg normele consacrate ale psihologiei și eticii tradiționale, acționează altfel decît gîndesc și gîndesc altfel decît acționează. Aproape întotdeauna sentimentele, pasiunile, împinse la limita extremă, se convertesc fără o motivare logică în contrariul lor : dragostea în ură, umilința în trufie nemăsurată, aspirația spre bine în făptuirea răului ș.a.m.d. (oricît ar părea de hazardată constatarea, dar pînă și într-o operă ca *Visul unchiului*, avînd o structură voit umoristică, spre a deplasa gravitatea conflictelor, asemenea fenomen transpare, de pildă, în sfîrșitul dramatic al învățătorului Vasea și chiar în inconsecvențele eroinei principale, Zina).

Cu atît mai firească și justificată este atitudinea sceptică, negativă a scriitorului față de unele producții ale sale, în care personalitatea lui de scriitor tragic prin definiție, creator al unui nou tip de roman în literatura universală, al romanului-tragedie, este aproape neidentificabilă. S-ar părea că numai cu mare greutate se pot detecta trăsături și indicii specifice talentului său în asemenea scrieri ca *Visul unchiului*. Și totuși, ele există, ce-i drept, într-o formulă artistică bizară, ce nu se asociază cu profilul marelui romancier, dar cu atît mai revelatoare pentru întregirea acestui profil. În faza proiectului, autorul se arată captivat de perspectiva unei asemenea formule noi : „M-am apucat în glumă să scriu o comedie, comunica el lui A. N. Maikov în scrisoarea din 18 ianuarie 1856, și tot în glumă am inventat atîtea situații hazlii, atîtea personaje comice, iar personajul principal începuse să-mi placă atît de mult, încît pînă la urmă am renunțat la forma comediei, cu toate că îmi reușea destul de bine. Propriu-zis, am făcut-o din plăcerea de a urmări cît mai mult pățaniile noului meu crou și a mă amuza, rîzînd cu hohote pe seama lui“ (*Scrisori*, I, pp. 166—167). Aproape toate scrisorile din primii ani petrecuți în armată la Semipalatinsk conțin referiri la același „roman comic“ ce se configurase dintr-o comedie începută cu puțin înainte, care „promite să fie o capodoperă... mai ceva decît *Oamenii sărmani*“ (idem, p. 171). Și într-un alt loc : „Romanul de care sînt absorbit

acum îmi procură mari satisfacții. Numai așa pot să-l fac un nume și să atrag atenția asupra mea" (idem, p. 184). Curînd, o nouă explozie de entuziasm: „Nu mă preocupă nimic altceva (în domeniul literar) decît romanul meu, pentru care am o mare tragere de inimă" (idem, p. 222). În toamna aceluiași an (1856), comunica fratelui său Mihail: „Cîteva fragmente, episoade pe deplin finisate din acest amplu roman aş vrea să le public *acum*, cît mai curînd" (idem, II, pp. 570—571). Este într-un totu plauzibilă ipoteza lui P.N. Sakulin (cf. articolul *Cel de-al doilea început* în *Scrisori*, II, p. 534), anume că *Visul unchiului* ar fi un episod din „acest amplu roman", pe care Dostoievski nu l-a mai dus pînă la capăt, în ciuda faptului că-l absorbise un timp atît de îndelungat (1856—1858). Este discutabilă și impune anumite rezerve afirmația aceluiași comentator care întrevăde în această nuvelă „germenii romanului *Crimă și pedeapsă*" (idem, p. 545).

Cu totul altă stare de spirit vădește scrisoarea din 13 decembrie 1858 către fratele său Mihail, trimisă, deci, cu cîteva luni înainte de publicarea nuvelei: „Te anunțasem în octombrie că la 8 noiembrie urma să-ți expediez negreșit nuvela mea. M-au împiedicat mai multe cauze. Și o stare fizică proastă, și depresiunea sufletească, și abrutizarea provincială, dar mai ales faptul că m-am scîrbit de această nuvelă. Nu-mi place de loc, mă întristează gîndul că sînt constrîns să apar din nou în fața publicului într-o lumină atît de nefavorabilă. Cu atît mai trist, cu cît sînt *nevoit* să apar în felul acesta (...). Aș fi vrut să las în urma mea măcar o singură operă ireproșabilă. Dar ce pot să fac? Nu e chip să scrii ceea ce vrei, ci trebuie să scrii orice se nimerește și cum nici nu te-ai gîndi măcar, dacă n-ai avea nevoie presantă de bani. Pentru bani deci trebuie să *inventez special* niște nuvele (subliniat de autor — *n.n.*). Și dacă ai ști ce greu îmi vine! Urită-i meseria scriitorului sărac. Nuvela mea s-a întins pe șase coli și sper să-ți-o trimit curînd (idem, II, p. 595).

Numeroase momente din *Visul unchiului* și chiar maniera în care este construită această nuvelă atestă înrudirea ei incontestabilă cu genul dramatic, ceea ce întărește presupunerea că intenția inițială din care a izvorît a fost aceea de a scrie o comedie, schema subiectului fiind păstrată în acest „episod" al romanului „comic" cu o intrigă antrenantă, cu dialoguri alerte și situații vizibil șarjate. Ori de cîte ori se anunță un tablou sau o scenă în care își fac apariția personaje noi, apar un fel de „indicații regizorale". Dialogurile presărate cu expresii franțuzești și pigmentate de „ticuri verbale" de o mare platitudine contribuie la o și mai pregnantă individualizare a personajelor prin specificul limbajului. Vorbînd despre concretitatea uimitoare, aproape

palpabilă și diferențiată a personajelor dostoievskiene, André Gide stăruie asupra faptului că ele „nu sînt niciodată abstracte“, chiar dacă sînt „suprîncărcate de idei“. Observația pe care o face scriitorul francez, poate cel mai profund cunoscător al lui Dostoievski, în sensul afinităților spirituale și totodată un mare admirator al său, deși se referă la scrierile lui capitale, se aplică uimitor chiar și unei opere socotită de autor ca lipsită de „substanță“: „Oricît de reprezentative ar fi personajele lui Dostoievski, niciodată nu le vedem părăsind umanitatea concretă, ca să zicem așa, pentru a deveni niște simboluri. Nu sînt cituși de puțin *tipuri* în sensul comediei noastre clasice; ele rămîn niște indivizi la fel de pregnanți ca și cele mai particulare personaje ale lui Dickens, desenați, pictați cu o rară vigoare...” (vol. citat, p. 73).

Nu întîmplător, în 1873, un student literat, pe nume M. P. Feodorov, îi ceruse lui Dostoievski consimțămîntul de a face o dramatizare după această nuvelă, spre a fi reprezentată pe scenă, solicitîndu-i colaborarea în calitate de autor. A urmat refuzul categoric cu motivarea ce confirmă o dată în plus extraordinara francheță a scriitorului, întotdeauna dispus să scoată în relief defectele operelor sale: „Iată care este hotărîrea mea definitivă: nu mă pot decide și nu sînt dispus să întreprind această prelucrare, care va necesita modificări. Au trecut 15 ani de cînd n-am mai luat în mînă nuvela mea *Visul unchiului*. Acum, după ce am recitit-o, o găsesc slabă. Am scris-o atunci, în Siberia, imediat după ocnă, exclusiv cu scopul de a-mi relua activitatea literară întreruptă și mă temeam îngrozitor de amestecul cenzurii (fiind vorba de un fost deținut politic). Iată de ce, fără să vreau, am scris o bucată fără mare valoare, fadă prin conținutul ei *de o blîndețe angelică și de o splendidă nevinovăție* (s.n.). Un vodevil s-ar mai putea construi din ea, pentru o comedie însă este lipsită de substanță pînă și figura prințului, singurul personaj mai consistent din întreaga nuvelă. În concluzie, procedați cum veți crede de cuviință. Dacă vreți, totuși, s-o montați pe scenă, n-aveți decît, în ce mă privește, eu mă spăl pe mîini... În legătură cu aceasta, am o singură doleanță, pe care vă rog stăruitor să n-o încălcați: în nici un caz numele meu să nu figureze pe afiș...” (*Scrisori*, III, p. 86). G. Ciulkov, de pildă, consideră, pe bună dreptate, aceste autoaprecieri „mult prea severe și exagerate” (*Cum lucra Dostoievski*, Moscova, 1939, p. 87). În schimb, numeroase glasuri califică *Visul unchiului* cu epitetul de operă „minoră“, solidarizîndu-se cu aprecierile autorului, cu care „nu putem decît să ne declarăm de acord” (M. Gus, *Idei și personaje în opera lui Dostoievski*, Moscova, 1962, p. 144), deoarece ele dovedesc „o

perfectă obiectivitate din partea scriitorului... nuvela fiind un fel de probă de exeroiții ale unui talent ce-și încerca forțele într-un domeniu pe care nu putea, desigur, să-l abordeze cu seriozitate" (V. I. Kirpotin, monografia cit., pp. 510—511).

Fără a pune la îndoială buna-credință a scriitorului, cu atât mai mult cu cât nuvela cu pricina era în momentul acela cu totul eclipsată de strălucirea marilor romane ce i-au adus faima mondială, nu e greu să constatăm că *Visul unchiului*, cu tot caracterul său de șarjă, pe alocuri intenționat melodramatizată, nu se încadrează în formula „*blindeții angelice*” și a „*splendidei nevinovății*”. Indiferent de comicul situațiilor și de rezolvarea lor printr-un deznodământ mai mult sau mai puțin convențional (L. P. Grossman îl denumește „*deznodământul à la Revizorul*” — v. monografia cit., p. 203), nuvela propune o temă gravă, tema unei vânzări-cumpărări al cărei obiect este o tinăra fată, afacerea fiind pusă la cale de propria sa mamă, tiranica Maria Alexandrovna, care terorizează întreaga societate „mondenă” din orașelul Mordasov prin pretinsa ei inteligență și cultură, iar toți o compară cu Napoleon, datorită vanității nemăsurate și setei ei de putere. Ea își exercită autoritatea nelimitată în familie și dirijează cu abilitate toate ștețele încurcate ale birfelilor, calomniei și intrigilor. Monstruozitatea acestei vânzări și mirșăvia mobilurilor sînt evidente (beneficiarul ales fiind prințul K., un senil „pe jumătate mort, pe jumătate falsificat”) și doar tonul semiironic, semiglumeț trădează intenția autorului de a deplasa motivul dramatic grav pe un plan mai facil, de farsă „nevinovată”. Era la mijloc teama de cenzură sau căutarea unei modalități de expresie noi, inedite, care, cu toate aparențele pur exterioare, nu poate fi identificată cu maniera gogoliană, așa cum s-a tradiționalizat în istoriografia literară teza parodierii lui Gogol, dezvoltată și consacrată în lucrarea lui I. Tîneanov — *Dostoievski și Gogol* (1921). Cît de largă circulație a căpătat această teză o dovedește faptul că ea și-a găsit loc și în *Dictionnaire des oeuvres* (Laffont-Bompiani, 1962, t. IV, p. 440), deși articolul (*Songe de l'oncle*) face o pertinentă apreciere a nuvelei ca „una din rarele tentative umonistice ale autorului. Dar umorul acesta nu reușește niciodată să se elibereze complet de compasiunea pe care scriitorul o încearcă față de personajele sale. Dostoievski nu mai este aici autorul intim și emoționat din primele sale opere și pare să nu fi găsit încă acea cale care îl va duce la crearea capodoperelor sale”. Supralicitarea tezei lui Tîneanov se observă și în monografia lui Kirpotin, care ajunge la o concluzie aproape

absolutizantă, socotind că „*Visul unchiului* este construit în cea mai mare măsură din pașirea vechilor modele literare, ale sale personale și ale altora... Astfel, din vestigiile altor condeie (accentul se pune pe Gogol și Pușkin — *n.n.*) și ale propriei sale creații, Dostoievski și-a clădit această operă care se susține exclusiv pe forța talentului său remarcabil“ (pp. 511, 512).

Or, dacă este vorba de un „talent remarcabil“, pașirea într-o formă parodistică, chiar dacă am admite-o, nu poate fi pur și simplu imitație. Atunci, care sînt virtuțile acestei opere vădit depreciate? Și există asemenea virtuți (chiar dacă au fost negate de autor) care, în perspectiva timpului, să-i confere originalitate? Un fapt de loc neglijabil ne reține atenția. Cele două „producții siberiene“, așa-numitele opere „de tranziție“ (*Visul unchiului* și *Stepancikovo și locuitorii săi*), au intrat la începutul veacului nostru în repertoriul teatrelor din Rusia și din Occident, alături de dramatizările făcute după *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Frații Karamazov* la care se adaugă cunoscuta dramatizare după romanul *Demonii*, realizată mai recent de Albert Camus, cu titlul *Les Possédés* (1947).

La fel ca și romanul *Stepancikovo*, nuvela *Visul unchiului* prezintă interes nu numai prin noutatea peisajului uman (moravurile provinciale), dar aduce și o notă aparte în comparație cu scrierile anterioare ale lui Dostoievski, datorită diversității tipologice, sau mai exact *characterologice*, cu fecunde iradiații în operele de mai târziu. Fabulația nu se reduce la investigarea unui „caz“ din care se configurează *destinul unui singur personaj* sau *al unui cuplu* (după principiul confesiunilor lirice), concentrînd ca într-un *simbol* o anume trăsătură umană sau socială, cum se întîmplă în literatura clasicistă (și în această privință, sensul notației fugare a lui André Gide, pe care am citat-o mai sus, este revelator) sau la scriitori realiști-satirici precum Gogol și Caragiiale, cu certe ascendențe, fie chiar și temperamentale, în estetica riguros ordonată a clasicismului european — prezentă la Dostoievski, sub aspect tipologic, și nu conceptual, în operele de debut: umilînța și resemnarea „omului mic“, ambiția nemăsurată sau orgoliul bolnăvicios al insului inadaptabil, înclinația spre visare în cele două ipostaze opuse — egoismul exagerat sau, dimpotrivă — abnegația totală a „inimilor pure“.

Cu totul altă formulă este propusă în *Visul unchiului*. În primul rînd, aria personajelor este mult lărgită (o numeroasă adunare de oameni, o întreagă societate), gravitînd în jurul unor conflicte imprevizibile, ca și pasiunile care determină mobilul acțiunii. Dragostea umi-

lului poet-visător romantic (Vasea), deși împărtășită de fiica doamnei Moskaleva (Zina) se transformă fără un motiv logic în ură cu tendințe de răzbunare. În vădită contradicție cu structura sa sufletească, tânărul îndrăgostit recurge la acte josnice (divulgarea unei scrisori compromițătoare pentru tinăra fată și punerea ei în circulație în acest scop), după care urmează calvarul muștrărilor de conștiință ce-l împing, cu un fel de sadică voluptate, la boală, apoi la moarte. Celălalt pretendent la mîna și inima frumoasei Zina, Mozgliakov, văzîndu-se păcălit, după ce află de planurile ambițioase ale Mariei Alexandrovna (scena ascultatului la ușă) devine cinic și brutal, uitînd de „bunele maniere” și aruncînd invective grosolane în obrazul „logodnicei” adorate. Aceasta din urmă află la rîndul ei pînă unde merge mîrșăvia energice sale mame care o promite pretendentului dizgrațiat (Mozgliakov) după ce Zina va fi rămas tinăra prințesă-văduvă — ceea ce se va întîmpla, desigur, foarte curînd, deoarece „sărmanul” prinț nu mai are multe zile. Surpriza cea mare: ingenua și neprihănită Zina, cu tot romantismul ei (scena despărțirii de Vasea pe patul morții), pe care i-l reproșează mult prea lucida și calculata ei mamă, acceptă „mîrșăvia”, această „ticăloșie” (cum o califică chiar ea), dîndu-și seama de avantajele unei asemenea partide strălucite pentru o fată „fără zestre”. Intriga, din ce în ce mai complicată, mai încîlcită, pare a se apropia de sfîrșit. Întîmplările se desfășoară ca pe scenă, în văzul spectatorilor, acțiunea avînd la bază o dinamică exterioară (înteruptă mereu de narațiunea lentă, sfîtos-ironică a cronicarului-povestitor), cu caracter spectaculos. În final, intervine deznodămîntul — aproape senzational. Tocmai cînd planul „măreț și curajos” al Mariei Alexandrovna trebuia să triumfe, izbucnește *scandalul*, după care se produce *catastrofa* (moment de tensiune maximă), apoi lucrurile reintră în ordinea lor obișnuită, iar *happy-end*-ul din epilog nu face decît să sublinieze această ordine imperturbabilă și cît se poate de banală. Deznodămîntul „scandalos” are loc în casa „onorabilă” a Mariei Alexandrovna Moskaleva, unde se adunase toată „crema” societății din Mordasov, pentru a asista la logodna fiicei sale cu prințul K. Dar spre stupefacția tuturor, bătrînul prinț, ajuns în mintea copiilor, anunță că cererea în căsătorie (pusă la cale cu atîtea eforturi de către energica „mămăică”) n-a fost decît „un vis”, că de fapt avusese în ajun un „vis în-cîn-tă-tor” (deși „visul” i-a fost sugerat de Mozgliakov). Jubilarea vulgară a invideoaselor parvenite (cronicarul le numește eufemistic „gaițe”), care practicau cu pasiune birfeala și intrigăria — singura lor hrană spiri-

tuală — este brusc întreruptă de confesiunea patetică-denumitoare a Zinei.

Caracterul voit „*inofensiv*“ al operei „de o blindețe angelică și... splendidă nevinovăție“ încearcă să fi salvat cu ajutorul unor clișee convenționale în epilog. Undeva, într-un „foarte îndepărtat ținut“, cei doi protagoniști rămași în viață — Zina și Mozgliakov (asemenea Tatiane și lui Oneghin) se vor reîntâlni peste câțiva ani în împrejurări similare la un bal, în salonul guvernatorului. Zina este acum „mindra și inaccesibila“ consoartă a guvernatorului. Schemele se mimează cu o izbitoare exactitate, dar pe niște planuri inversate. Mozgliakov, cu „înfățișarea lui distrată și posomorită totodată și zîmbetul caustic, mefistofelic pe buze... se sprijini de o coloană (salonul parcă dinadins avea coloane — remarcă autorul — *n.n.*)... urmărind-o din priviri pe Zina“. Paralelismul apare evident. Să fie oare o preluare a vechilor clișee, o pastişare, cum se afirmă în general? Caracterul parodistic al episodului, ca și al întregii narațiuni, banalizarea intenționată a momentului reîntâlnirii atât de solemn și emoționant la Pușkin (Zina nici măcar nu-l recunoaște pe fantele petersburghez, fostul ei adorator), ne conving că sintem în plină recrudescență a genului *burlesc*. Dorind să se întoarcă în literatură, după dramaticele încercări, cu un zîmbet *de voieșie*, Dostoievski a recurs, poate chiar fără voie, la această modalitate, pecetluind indirect amoralismul unei societăți oare, istoricește, își trăia ultimele ei forme — *comedia ei*. Zîmbetul lui însă niciodată n-a fost senin, trădînd profunda suferință a scriitorului în fața meschinăriei și incomprehenșiunii oamenilor din jur.

Reminiscențele tirzii ale genului *burlesc*, cu larg răsunet în secolele XIV—XVII, nu puteau să-i fie străine lui Dostoievski, cu atât mai mult cu cît nici autorul eternului Don Quijote (opera preferată a lui Dostoievski) n-a depreciat cituși de puțin virtuțile acestui gen, cu nelipsitul arsenal de echivocuri, *situații grotești și qui-pro-quo-uri* în denunțarea parodistică a cavalerismului desuet. Pușkin l-a cultivat cu eleganță (*Contele Nulin, Căsuța din Kolomna*, momentele de parodiare burlescă a aventurilor amoroase în *Ruslan și Ludmila*, fără a mai vorbi de unele episoade din *Evgheni Oneghin* despre care însuși poetul spunea că este „o descriere burlescă a moravurilor“). La Gogol, în schimb, al cărui *Revizor* îl parodiază aici Dostoievski (prințul K. a fost și el în relații de prietenie cu Beethoven, cu Byron, precum laudărosul Hlestakov — cu Pușkin etc., scena prăbușirii Mariei Alexandrovna este evident consonantă cu scena în care primarul urma să anunțe logodna fiicei sale cu aventurierul Hlestakov) aceeași consternare, dar fără monologul patetic, pen-

tru că viciul, conform normelor estetice ale clasicismului de care nu era străin Gogol, trebuia să fie pedepsit, iar în societatea aceea virtuțile erau existente

O anume vulgaritate și accente naturaliste în *Visul unchiului* (prințul vorbește de hemoroizi, este un senil libidinos, prilejuind d-rului Cij o întreagă dizertație pe tema „maladiei senilității“, magistral redată în figura prințului K. și dezvoltată apoi în personajul Sokolski, bătrînul obsedat erotic din *Adolescentul*) amintesc atmosfera încilcității, cu patimi dezlănțuite, învălmășite pînă la halucinație, din celebrele „Farse de carnaval“ — gen consacrat de germanicul burlesc Fischeard. Ascendența spaniolă pare a fi, însă, mai plauzibilă, moravurile orașului Mordasov purtînd amprenta obscurantismului medieval, pe care, cu o sublimă naivitate, a încercat să le înfrunte eroul lui Cervantes. Nu fără tîlc revine mereu în gura Mariei Alexandrovna evocarea „Guadaluquivirului“, a splendidei „Alhambra“. Prințul, pentru ea, este „bun ca pîinea caldă, de o cinste cavalească... E un adevărat cavaler medieval“, Zina de asemenea „are ceva cavaleresc într-însa“. Sub masca sentimentelor nobile, a blîndeții și pioșeniei „creștinești“ (necesitatea căsătoriei Zinei cu prințul îi este sugerată ca „o faptă înaltă, creștinească“) apare acel monstruos simulacru care numai „inofensiv“ nu putea fi. Altfel, cum s-ar putea explica îngrijorarea și neliniștea scriitorului care îl întreba în scrisori pe fratele său, dacă cenzura a intervenit în text sau a avut obiecții (v. *Scrisori*, vol. II, pp. 506—507). Tonul polemic împotriva snobismului răzbate, oricît de disimulat ar fi. Bătrînul prinț cochetează cu ideile noi (la fel, Mozgliakov și Maria Alexandrovna). Ar vrea să plece chiar în străinătate ca să se adape de la sursă, „iubește mai mult arta decît natura“, îl obligă pe vizitiu să-și radă barba și să-și pună una falsă, vrea ca țăraniile lui să învețe limba franceză. În schimb, tînărul învățător Vasea e periculos (ironia are colți!) pentru că-l propagă pe „nesuferitul, blestematul acela de Shakespeare“ etc.

Ignoranța insolentă, venalitatea, pîngărirea celor mai sacre sentimente umane și-au găsit aici rechizitoriul, care va atinge culmi inegalabile în contextul *Idiotului*. Poate tocmai de aceea, nuvela, puțin specifică talentului lui Dostoievski, insuficient înțeleasă de unii din cauza modalităților ei artistice socotite „facile“ (Dobroliubov nici măcar n-o menționează în studiul său), repudiată de alții (H. Troyat, de pildă, o califică drept „o bufonerie greoaie, avînd ca temă centrală căsătoria forțată a unui bătrîn“ — cf. monografia cit., p. 277), nu s-a bucurat de o circulație largă. La noi, a fost printre puținele opere ale scriitorului rus care n-au intrat în atenția traducătorilor și a editu-

rilor. În schimb, a fost transpusă în limbile germană, engleză și italiană încă la sfârșitul veacului trecut. Cele mai bune traduceri se înregistrează în lb. franceză (*Le Rêve de l'oncle*, trad. Halpérine-Kaminsky, Plon, 1955 ; *Songe de l'oncle*, Gallimard, 1937).

1. (p. 249) „*Din cronica orașului Mordasov*” — denumire fictivă, nu lipsită de tîlc, *Mordasov* provenind de la cuvîntul *morda*-mutră, în sens peiorativ.

2. (p. 250) „...*ea îl întrece pînă și pe faimosul Pinetti*” — Pinetti, scamator italian, cu reputație mondială (a trăit în prima jumătate a sec. al XIX-lea).

3. (p. 250) „*Apărătorii vechii dinastii...*” — este vorba de legitimiști, adepți ai dinastiei Bourbonilor, răsturnată de revoluția franceză din 1789.

4. (p. 253) „*Se vorbește că o cere Mozgliakov*” — numele pre-tendentului la mîna Zinei derivă din cuvîntul *mozg* — creier. Corespondentul românesc ar fi *Căposul* aici, în sens ironic.

5. (p. 253) „...*după modelul scrisorilor ce se tipăreau cîndva în SEVERNAIA PCELA și în alte publicații periodice în vremurile de aur de altădată...*” — în revista *Severnaia pcela*, cu profil conservator (v. mai amănunțit în notele finale la *Oameni sărmani*, figurînd cu diminutivul *Pciolka*, în vol. I din prezenta ediție, p. 561), ca și în alte reviste și almanahuri ca : *Severniiie tsveti*, *Moskovski vestnik*, *Literaturnaia gazeta*, *Biblioteka dlia citenia* apăreau în deceniile trei și patru articole polemice sau de critică literară sub formă de scrisori, gen publicistic cultivat în special de Nadejdin, Polevoi, Pogodin, Panaev, Pletnev. Dostoievski, prin intermediul cronicarului, vorbește cu ironie despre „vremurile de aur de altădată” (aluzie la domnia lui Nicolae I), care „slavă Domnului, nu se mai pot întoarce”.

6. (p. 253) „*Povestirea mea cuprinde minunata istorie despre înălțarea, slava și triumfala cădere a Mariei Alexandrovna...*” — aceste rînduri parafrazează titlul ironic al romanului lui Balzac *Istoria înălțării și decăderii lui César Birotteau, proprietarul unui magazin de parfumerie* (1837).

7. (p. 260) „*Are Fet ceva în genul acesta, într-o elegie*” — Fet, Afanasi Afanasievici (1820—1892), remarcabil poet rus, cîntăreț al emo-

șilor intime. Dostoievski se referă aici la celebra lui elegie *Depărtări* (1843).

8. (p. 263) „*Dar toate astea se datorează faptului că prea ți-ai îmbîcsit capul, tot citindu-l pe Shakespeare al dumitale!*” — Numele lui Shakespeare revine de mai multe ori de-a lungul nuvelei într-un context asemănător. Este evident aici tonul polemic îndreptat împotriva curentului „antishakespearean” destul de puternic în vremea aceea în Rusia. Pe de o parte, marele dramaturg englez nu se bucura de favoarea cerberilor autocrației, piesele sale, în traduceri sau reprezentații teatrale, fiind grosolan amputate de cenzură, iar unele chiar interzise (*Iuliu Cezar*, *Henric al IV-lea*); pe de altă parte, era în dizgrația unor cercuri de literați, tributari schellingianismului la modă, care îl considerau desuet, inactual. Alături de Pușkin, Bielinski și Turgheniev, Dostoievski era un profund cunoscător și mare admirator al creației lui Shakespeare. Încă în 1844, scria cu indignare fratelui său: „Într-o scrisoare recentă, Karepin, așa, din senin, mă sfătuia să-mi ponderez pasiunea pentru Shakespeare! Pentru el, Shakespeare nu este decît un «balon de săpun». Sper că ai surprins și tu latura comică a acestei înveninări împotriva lui Shakespeare” (*Scrisori*, I, pp. 73—74).

9. (p. 273) „*Am studiat și filozofia în Germania, am urmat cursul complet, numai că am uitat totul cu desăvîrșire, chiar atunci, pe loc*” — nu este exclusă aici o aluzie răutăcioasă la adresa lui Turgheniev, care studiasse filozofia în Germania. Dostoievski îi era ostil, mai ales după conflictul din 1847, reproșîndu-i „aristocratismul și infatuarea”.

10. (p. 281) „*mîzgălitor de versuri proaste pe care, din milă, i le tipăresc în Biblioteka dlia citenia* — revistă editată de industriașul A. F. Smirdin, care apărea la Petersburg (în anii 1838—1865), fiind cea mai populară publicație, destinată mai ales provinciei. În paginile ei, alături de „rețete culinare” și „tălmăcirea viselor”, alături de rubrica „știri și mode” își încercau condeiul literați obscuri.

11. (p. 281) „*Dar așa ceva se potrivește cu Florian și cu păstorașii lui!*” — Florian Jacques Pierre (1755—1799), scriitor francez de orientare sentimentalistă, autor al unor romane, comedii și nuvele idilice — gen „pastorale”.

12. (p. 309) „*Oare Maria nu s-a îndrăgostit de bătrînul Mazepa?*” — personaje din poemul *Poltava* de Pușkin. Referirea este, cu certi-

tudine, literară, deoarece, după datele istorice, tinăra fiică a lui Kociubei, care și-a părăsit casa părintească pentru a pleca cu Mazepa, bătrînul și ambițiosul hatman al Ucrainei, se numea Matriona.

13. (p. 309) *Lauzun* — demnitar la curtea lui Ludovic al XIV-lea.

14. (p. 325) „*Scandalurile din înalta societate... trebuiau să fie totdeauna deosebite, grandioase*” — ideea aceasta, formulată pentru prima oară în *Visul unchiului*, constituie unul din motivele fundamentale care vor alimenta problematica marilor romane ale lui Dostoievski legate de tema dragostei, a căsătoriei, a familiei (*Umiliți și obidiți, Idiotul, Demonii, Adolescentul, Frații Karamazov*).

15. (p. 325) *Mémoires du Diable* — roman social de aventuri, avînd o tonalitate melodramatică, primul roman-foileton în literatura franceză, aparținînd scriitorului Melchior Frédéric Soulié (1800—1847), unul din reprezentanții romantismului. A fost scris sub impresia directă a evenimentelor revoluționare din iulie 1830, avînd o orientare net anti-regalistă. Abundă crime, incesturi, defăimări, intriga fiind extrem de complicată, cu situații de coșmar și atmosferă tenebroasă. Accentul cade pe destinul femeii în societatea burgheză : o mamă își duce fiicele la pierzanie și rămîne respectată în această societate lipsită de virtuți. O prostituată ajunge doamnă în înalta societate, bucurîndu-se de prestigiu. O tinăra fată (Nathalie Tirillon) se căsătorește cu un baron, în speranța că în curînd îi va moșteni averea și-și otrăvește soțul, devenind apoi un model de virtute etc. Soulié, și mai cu seamă acest roman, a captivat atenția lui Dostoievski încă din tinerețe.

16. (p. 353) „*...vreunul din șematonii de pe timpul regenței*” — După moartea lui Ludovic al XIV-lea (1715), urmașul la tron fiind minor, a fost ales ca regent ducele Philippe d'Orléans. Această perioadă a rămas cunoscută în istorie prin libertinajul extrem al moravurilor de la curte. *Șematon (chematon)* — cuvînt intrat în circulație atunci cu sensul de pișicher, om lipsit de principii morale.

17. (p. 353) „*Vreun Fairelacour*” — nume propriu compus, avînd un sens generic de simbol, de la expresia franceză *faire la cour* — a face curte.

18. (p. 372) „*...se aruncă în vîltoarea vieții mondene, pe Vasilevski ostrov și în rada Galernaia*” — fraza are un substrat ironic, întrucît în vechiul Petersburg Vasilevski ostrov și rada Galernaia erau cartiere locuite de mici funcționari nevoiași.

Publicat prima oară în *Otecestvenniie zapiski* (numerele din noiembrie-decembrie) 1859, romanul a avut un destin ingrat și inechitabil, cu totul disproporționat față de valoarea lui intrinsecă. Fără a cunoaște datele reale care au dus la această ciudată impermeabilitate a publicului și a criticii din vremea sa, rămâne aproape de neînțeles anonimatul perpetuat de-a lungul multor decenii. Cu atât mai mult cu cât puținii dostoevskologi ruși și străini, din cei care s-au referit fugăr la această operă (inclusiv primul biograf al scriitorului, Orest Miller) îi recunoșteau, ce-i drept în aprecieri generale și cu totul sumare, calitățile, menționînd, nu fără regret, că a fost subestimată și pusă în umbră chiar de la apariție.

Fenomenul își are, desigur, explicația în cazul altor țări, în măsura în care accesibilitatea și receptibilitatea erau inerent mai reduse față de o operă cu specific rusesc atât de pronunțat și, implicit, cu un profil și o problematică oarecum strict localizată (cel puțin în ceea ce privește cadrul exterior în care se mișcă oamenii și acțiunea). O singură traducere se înregistrează la sfîrșitul veacului trecut — în limba germană (1890); prima versiune franceză apare abia în 1906, sub titlul *Carnet d'un inconnu (Stepanchikovo)*, Trad. Bienstock et Torquet, *Mercure*, reeditată în *Gallimard*, 1937 (*Stepanchikovo et ses habitants*); în limbile engleză și italiană — nici o ediție separată; de asemenea și în țara noastră, romanul *Stepancikovo și locuitorii săi* se numără printre puținele creații ale scriitorului rus care pînă în prezent nu a văzut lumina tiparului în haina limbii românești.

Nereceptarea, aproape ostentativă, a romanului în Rusia avea însă cauze mai complexe. Inițial, scriitorul intenționa să-și publice noul roman în *Ruski vestnik*, fapt despre care îl înștiința pe fratele său, Mihail, în scrisoarea din 31 mai 1858: „Nu-mi amintesc dacă ți-am mai scris că am intrat în tratative cu Katkov (*Ruski vestnik*), propunîndu-i într-o sorisoare colaborarea mea la revistă, cu care prilej i-am promis încă pentru anul acesta un roman, cu condiția să-mi avanseze imediat 500 de ruble în argint“. Și în continuare: „Acum lucrez de zor pentru *Ruski vestnik* (va fi un roman mare)“ (*Scrisori*, I, p. 236). Procesul de elaborare a romanului a durat peste trei ani, dar cu intermitențe, scriitorul fiind nevoit să-l întrerupă la sfîrșitul anului 1858 pentru „a expedia cu viteza cailor de poștă“ *Visul unchiului*. Se pare însă că ideea de a crea „un caracter nou“ încolțise cu ani în urmă, în ocna

siberiană, după cum reiese din scrisoarea adresată curînd după eliberare prietenului său — poetul Apollon Maikov : „Am făurit acolo în minte un roman amplu și fundamental ; personajul pe care l-am imaginat și pe care se sprijină întregul roman mi-a răpit cîțiva ani pentru dezvoltarea lui“ (idem, I, p. 166). În timp ce-și scrie romanul, convins că va fi „infiniit superior nuvelei *Visul unchiului*, se configurează tot mai limpede conflictul între două caractere umane opuse (Foma Fomici și Rostanev) și pe măsură ce tensiunea crește, efortul creator devine tot mai anevoios, mai chinuitor : „Există aici două caractere substanțiale și chiar noi, pînă acum neîntîlnite la nici un scriitor. Mă întreb : oare cînd am să ajung la capăt ? Mă torturează cumplit, ba chiar m-a stors de puteri. Sper să-l public în august sau septembrie în *Russki vestnik*“ (idem, I, p. 143). Curînd însă își vede speranțele spulberate. După ce Nekrasov a refuzat, sub diferite pretexte, să-i publice romanul în *Sovremennik*, urmează, fără nici o explicație, și refuzul lui Katkov. Și abia un an mai tîrziu, Kraievski se arată mai înțelegător, acceptînd să-i insereze romanul în paginile revistei *Otcestvennîie zapiski*. Impasul era greu, mai ales în izolarea de la Semi-palatinsk. Dostoievski se simțea profund abătut și chiar nedumerit de această opoziție, despre care îl ținea la curent fratele său Mihail, sfătuindu-l : „Pentru anul care vine, trebuie să scrii neapărat ceva de efect... În primul rînd, e necesar să-i amintești publicului de tine cu ceva pasionant și grațios totodată, și asta cît mai repede cu putință“.

Cît de mult îl preocupa romanul și cîte speranțe pusese în el, o dovedește scrisoarea din 9 mai 1859 — o adevărată confesiune de artist, un document de o obiectivitate perfect lucidă în aprecierea propriei sale creații și totodată cheia care descifrează substanța fundamentală a operei și semnificațiile ei inezisabile : „Romanul meu are, desigur, defecte imense și, întîi de toate, este poate mult prea diluat. Dar ceea ce rămîne neîndoielnic pentru mine, ca o axiomă, e că are în același timp și mari calități, precum și faptul că este incontestabil cea mai bună operă a mea... Inceputul și partea de la mijloc sînt șlefuite cu migală, în schimb, sfîrșitul e scris în grabă, cam neglijent. Trebuie să spun că în romanul acesta mi-am pus tot sufletul, tot sîngele, întreaga mea ființă (s.n.). Nu vreau să spun că m-am exprimat în el în întregime ; ar fi absurd ! Mai am multe de spus. Pe lingă aceasta, în roman nu e suficient de puternic elementul afectiv, emoțional (cu alte cuvinte, acel element pasional pe care îl găsim, de pildă, în *Un cuib de nobili*) ; în schimb, conține două caractere tipice colosale pe care le-am purtat în mine și le-am notat (subliniat în textul original

— n.n.) timp de cinci ani și care acum sînt cristalizate ireproșabil (după părerea mea) — fiind niște caractere întru totul rusești, pînă în prezent slab reprezentate în literatura rusă. Nu știu cum îl va aprecia Katkov, dar dacă publicul îl va primi cu răceală, mărturisesc, asta mă va duce la desperare! În opera aceasta mi-am investit cele mai bune speranțe și, ceea ce este esențial, speranța de a-mi consolida prestigiul literar" (idem, I, p. 246).

Toate speranțele scriitorului s-au dovedit iluzorii. Din nou nu a fost acceptat, din nou nu a fost înțeles acest „discipol" al lui Gogol (cum le plăcea criticilor să-l numească) pentru că îndrăznea să-și croiască drumul său propriu, pentru că se încumeta să polemizeze cu marele lui „model" chiar în această operă în care destinele lor se mai încrucișau o dată pe același tărîm spinos al satirei. Apariția romanului *Stepancikovo și locuitorii săi* a trecut aproape neobservată. În jurul lui se urzise parcă un complot al tăcerii (nici măcar un singur atac!). Apariția romanului lui Dostoievski a coincis cu momentul ascuțirii maxime a luptei duse în preajma reformei țărănești din 1861, de care Dostoievski era total desprins. Nici una din taberele beligerante nu putea să găsească un răspuns în măsură să limpezească marile frământări și controverse ale vremii în această operă, care, după toate aparențele, se ocupa de un caz particular, ieșit din comun, un caz morbid. Dobroliubov, urmărind în amplul său studiu *Oameni năpăstuiți* evoluția scriitorului de la primul său roman epistolar și pînă la *Umiliți și obidiți*, făcea următoarea reflecție, al cărei sens reprobativ este destul de clar: „Să zicem, însă, că în viață există destul de multe anomalii. Iar d-l Dostoievski se bucura într-un fel de privilegiul zugrăvirii lor. De la Goliadkin și pînă la Foma Fomici din *Satul Stepancikovo*, el a zugrăvit de-a lungul anilor numeroase fenomene bolnăvicioase și anormale" (*Opere alese*, E.L.U., 1964, vol. II, p. 364).

Nu putea să pară decît anacronică, cu totul atemporală, o asemenea operă în care, paralel cu dramele personale ce se consumau într-un conac moșieresc, era evocat tabloul idilic al vieții țăranilor — „niște copii buni și naivi" — răsfățați de generosul lor stăpîn (Rostanov), trăind în armonie și îndestulare. Nici un fel de zguduiri sociale (nici un murmur măcar) nu se produc în acest colț patriarhal, în timp ce statisticile înregistrează valul mereu crescînd al răscoalelor țărănești. Desigur, sensul profund al tiraniei, ca o calamitate umană și socială, pe care autorul îl înoifra în figura personajului central Foma Fomici Opiskin, nu putea să aibă rezonanțe imediate în conștiința

cititorilor. În consecință, opera a rămas fără ecou. Filonul critic acuzator, ca atribut inalienabil al satirei, este, desigur, prezent în acest roman. În ceea ce privește descendența gogoliană directă, atât de fervent și aproape unanim invocată, ea este discutabilă. Într-o scrisoare, Dostoievski atinge, deși tangențial, dar cu o precizie a dozării irefutabile, tocmai acest aspect privind *Stepancikovo și locuitorii săi*: „Sînt convins că în romanul meu există destul de multe părți slabe. Dar sînt la fel de convins — chiar dacă m-ai tăia! — că el conține și lucruri admirabile, izvorîte din preaplinul sufletesc. Există, de asemenea, scene de un înalt comism, scene pe care le-ar fi semnat, fără ezitare, însuși Gogol” (*Scrisori*, I, p. 251). Această permanentă tendință de a se confrunta cu marele său înaintaș are un substrat adînc. Evident, printr-o anumită latură a operelor sale de tinerețe, Dostoievski descinde din universul spiritual gogolian, sau, poate mai exact, din potențialul virtuților tehnice ale artei lui incisive. Orice identificare mecanică, însă, orice nivelare și subordonare filiativă nu poate decît să dăuneze (cum se și întîmplă!) unei nuanțate și comprehensive diferențieri a celor două individualități distincte. Precizări interesante, demne de luat în seamă sub acest aspect, a făcut anticipativ, cu caracteristica-i sagacitate și ascuțime V. G. Bielinski, chiar dacă diagnosticarea lui în ce privește *umorul* ca fiind trăsătura predominantă a talentului dostoievskian a fost infirmată ulterior de esența lui fundamental tragică. Apreciind într-o perspectivă largă debutul literar al lui Dostoievski, criticul scria: „De la prima vedere se poate constata că talentul d-lui Dostoievski nu este satiric și nici descriptiv, ci în cel mai înalt grad creator, și că trăsătura dominantă a talentului său este umorul... Nu avem intenția să-l comparăm cu nimeni... Vom spune doar că este un talent neobișnuit și original, care dintr-o dată, de la cea dintîi operă, s-a diferențiat net din toată mulțimea scriitorilor noștri mai mult sau mai puțin tributari lui Gogol, sub aspectul orientării și al temperamentului, deci și al succeselor obținute. În ceea ce privește raportul lui față de Gogol, nu putem, de bună seamă, califica drept imitator sau epigon un asemenea artist înzestrat cu un talent atât de viguros și de sine stătător, dar nici nu putem ignora faptul că el datorează lui Gogol incontestabil mai mult decît Lermontov lui Pușkin. În multe aspecte particulare ale celor două romane ale d-lui Dostoievski (*Oamenii sărmani* și *Dublul*) este evidentă o puternică influență a lui Gogol, pînă și în structura frazei; cu toate acestea, există în talentul său atât de multă independență, încît această înrîurire, în prezent fără tăgadă, nu va fi, probabil, de lungă durată și ea va dispărea împreună

cu alte defecte ale lui personale (s.n. — T.G.), deși, oricum, Gogol va rămâne pentru totdeauna, ca să zicem așa, un părinte al său întru creație. Continuând această figură retorică a comparației, menționăm că ea nu conține nici măcar cea mai mică aluzie care să insinueze vreun caracter imitativ... Oricât de mare și bogată ar fi eferescența ulterioară a talentului d-lui Dostoievski, Gogol va rămâne pentru totdeauna un adevărat Columb al acelei sfere de creație, nemărginite și inepuizabile, căreia trebuie să i se afilieze și d-l Dostoievski. Deocamdată, este greu de definit cu exactitate în ce constă specificul, ca să zic așa, fizionomia individuală a personalității acestui scriitor, dar faptul că le posedă este în afara oricărui dubiu. Judecând după *Oameni sărmani*, am fi înclinați să conchidem că elementul profund uman și patetic, în îmbinare cu cel umoristic, constituie particularitatea definitorie a talentului său; dar, după lectura *Dublului* am constatat că o asemenea concluzie ar fi mult prea hazardată. Într-adevăr, numai cei orbi și cei surzi moralicește n-ar fi în stare să vadă și să audă în *Dublul* tonalitatea profund patetică și un colorit profund tragic; în primul rînd, însă, această tonalitate și acest colorit s-au camuflat în *Dublul*, ca să zicem așa, în spatele umorului, s-au mascat în el, așa cum se întîmplă și în *Insemnările unui nebun* de Gogol... În general vorbind, talentul d-lui Dostoievski, cu toată imensa lui dimensiune, este încă atît de tînăr, încît nu poate deocamdată să se exteriorizeze și să se exprime în toată plenitudinea. De altfel, e și firesc: nu te poți aștepta la prea multe din partea unui scriitor care se manifestă în întregime chiar de la prima sa operă" (s.n. — T.G.) (*Dostoievski în critica rusă, Goslitizdat, 1956, pp. 12—13*).

Pasajul de mai sus se înscrie printre acele judecăți de valoare, care scrutează cu o extraordinară clarviziune perspectiva evoluției unui talent. La un examen mai minuțios, se poate constata fără greș că romanul *Stepancikovo și locuitorii săi* este o operă polemică, profund tendențioasă, care, sub aparența unui umor inofensiv, angajează în discuție problemele la ordinea zilei privind nu atît situația socială a individului, raportul om-societate, cît mai ales condiția lui etică în realitatea concretă, într-o realitate, ce-i drept, circumscrisă la un cadru exterior limitat — poate mult prea limitat față de obiectivele propuse — de unde o anume disproporție dintre conținut și formă, aceasta din urmă fiind un fel de îngrădire „procustiană“, defavorabilă operei în ansamblu. Cu toate acestea, circulă aici numeroase filoare subterane, legate de literatura vremii și din etapa imediat anterioară, de orientări și tendințe noi în critica literară și în creația scriitorilor

contemporani. Nu acesta, însă, pare a fi motivul pentru care noua producție a fostului deținut politic a fost primită cu răceală, dacă nu cu ostilitate. Și nici o eventuală rezervă sau suspiciune față de un scriitor încă suspectat de cenzură și autorități. Cauzele sînt mai adînci și ele derivă din însăși structura romanului, țesut din aluzii vagi și parodieri specific dostoevskiene, în care totul este doar sugerat, iar tezele propuse, ca și personajele, devin de cele mai multe ori propriile lor antiteze (exemplul cel mai edificator îl constituie însuși personajul central — sadicul tiran Foma Fomici Opiskin). Lui Dostoevski i se reproșă atenuarea determinismului social, considerat aproape inexistent în *Stepancikovo și locuitorii săi*, în măsura în care acțiunile și manifestările celor două personaje opuse (Rostanev și Foma Fomici), din care se constituie conflictul, nu au o fâțișă motivare obiectivă. Unii cercetători ocolesc conținutul problematic al romanului, ca și structura lui compozițională cu largă deschidere spre capodoperele de maturitate, fiind preocupați îndeosebi de *tehnica parodiei* (cf. I. Tinianov. *Dostoevski și Gogol. Cu privire la teoria parodiei*, ed. Opoiuz, 1921). Or, înțelegerea adecvată a romanului, a cărui fabulație se sprijină pe această tehnică, implică examinarea tuturor componentelor, privind substanța însăși a operei. O componentă esențială, și totodată obiectivul principal al romanului — care îi asigură durabilitatea și rezonanța universală, unică în felul ei — este *psihologia imposturii și a despotismului* cu toate consecințele lor nocive, antisociale și antiumane.

Reducînd subiectul și intriga la elementele lor exterioare, obținem o „narațiune” care „...se compune dintr-o întreagă serie de portrete umoristice, schițate cu o asemenea dezinvoltură, încît mica localitate Stepancikovo ne apare ca o casă de nebuni ai cărei pacienți sînt studiați prin prisma unei psihologii infailibile și minuțioase, capabile de a le lua în derîdere și a le deplînge în același timp (cf. *Dictionnaire des oeuvres*, Laffont-Bompiani, Paris, 1962, t. IV, p. 476). Și tot aici, în succinta prezentare, citim : „Toate personajele care figurează aici sînt anormale, iar autorul scoate în relief, cu vervă și subtilitate, aspectele ridicole ale acestei anomalii, fără a neglija să releve din cînd în cînd acel fond de bună-tate pe care el îl depistează în toți oamenii” (ibidem).

Intr-adevăr, dacă privim lucrurile în secțiune orizontală, ne apare cu totul inadecvată și logic inexplicabilă situația ce se creează la conacul generosului moșier, colonelul în retragere Rostanev. Un intrus, Foma Fomici Opiskin, tolerat din milă, ca fost măscărici al defunctului proprietar al moșiei, se transformă după moartea acestuia într-un „călău”, care tiranizează cu un sadism feroce pe cei din jur, erijîndu-se în *bine-făcătorul* tuturor, inclusiv al adevăratului său binefăcător, Rostanev,

omul blînd și total lipsit de voință, care îi oferise ospitalitate. O galerie întreagă de oameni cu „inima slabă“ se lasă dominați de acest veleitar cu orgoliul hipertrofiat (se crede poet, scriitor nerecunoscut, erudit, simulînd că lucrează la un tratat pe o temă vagă, care îi va consacra numele și va răsturna datele științei contemporane). Această subordonare, această capitulare față de voința despotică a unui impostor, a unei nulități, ia proporții fantasmagorice, de neînchipuit, fapt pentru care romanul, cu toată fauna lui atît de bizară, nu a fost înțeles la vremea lui, iar Foma Opiskin socotit ca un tip șarjat : „...un om total lipsit de simț practic, care urmărește în mod dezinteresat ceea ce îi este cu totul inutil... iar această tendință gratuită, neprofitabilă, ajunge la Foma o pură aberație, frizînd ridicolul, dacă de pe urma ei n-ar fi suferit alți oameni“ (N. K. Mihailovski, *Opere complete*, vol. V, pp. 20—23). Într-adevăr, acela care toată viața a fost umil, făcînd pe bufonul, ajunge spaima locuitorilor de la Stepancikovo, devine „călău“ prin circumstanțe. Pentru a se convinge de puterea sa nelimitată, îi torturează pe ceilalți, așadar, puterea lui nu e decît *rezultatul slăbiciunii altora*.

Ideea gravă, de esență tragică, îmbrăcînd în *Stepancikovo* forma umoristică, vecină cu șarja, va fi pusă la baza romanelor *Demonii* și *Frații Karamazov*, ca teză fundamentală : „Există în om o tendință ancestrală, o necesitate de a avea un stăpîn, iar dacă nu-l are, și-l va căuta negreșit“ — formulă ce justifică indirect rolul dominator, de stăpîn al celorlalți, pe care și-l arogă tenebrosul impostor și terorist Piotr Verhovenski (*Demonii*). Aceeași pecctluire predestinată și în monologul „Marelui Inchizitor“ (din *Frații Karamazov*) : „Nu există în om o tortură mai cumplită decît aceea de a căuta pe cineva căruia să-i încredințeze darul libertății cu care se naște această nefericită ființă...”

Este limpede că pe Dostoievski nu-l preocupau în acest roman fenomenele la ordinea zilei, generate de sistemul iobăgist agonizant. Atenția lui e captată aici de natura umană ca atare, pe care o consideră dintr-un punct de vedere sceptic, prin prisma a ceea ce numește el „filozofia mediului“, descoperind, în opoziție cu principiile „școlii naturale“, latura ei bestială ca un „impuls ancestral“ imuabil. Prin niște fire intime, abia sezizabile, Foma Opiskin se trage din fenomenul goliadkinismului (ambițiile nesatisfăcute ale lui Goliadkin se materializează în odiosul său „dublu“ care conține în germene complexitatea morbidă a „omului din subterană“, acel „spirit subteran“, al individului înveninat, care calcă în picioare tot ce este sfînt pentru om, sentimentele „cele mai nobile și mai înalte“, arogîndu-și dreptul de a fi „călău“ altora și încercînd o voluptate sadică în a pricinui nefericirea și prăbușirea morală

a celor din jur. De aici nu putem deduce că figura lui Foma Opiskin nu e decât un simplu *rudiment* din care se vor diversifica atâtea personaje dostoevskiene cu „psihologia subterană“, așa cum sugerează H. Troyat, calificându-l drept „profitor cinic și nerușinat, simplu impostor al liberei cugetări, un demon fătarnic, prefigurând pe demonii din marea epocă“ de efervescentă a geniului dostoevskian (monografia cit., p. 278). Foma Fomici se profilează, de fapt, ca o personalitate pe deplin întregită, o figură de sine stătătoare, colosală prin monstruozi-tatea ei, care nu numai că-l egalează pe Iudușka Golovliov — sinteză a ipocriziei și a bigotismului — dar, în multe privințe, depășește egoismul primitiv și fantasmagoriile personajului șcedrinian. El se refuză oricăror clasificări limitative, oricăror clișee, deși îndeobște i se atribuie calificativul de „Tartuffe rus“. Față de prototipul său molieresc (cu ingerința unor trăsături de stare socială care alimentează parvenitismul domnului Jourdain din *Burghezul gentilom*), Foma Opiskin este investit cu atribute noi și mai complexe ale ipocriziei, inexistente în caracterul liniar al fostului ocaș, travestit în haina moralizatoare de „sfânt“ din piesa lui Molière. Cinicul și egoistul ipocrit pe care l-a creat Dostoievski în figura lui Foma nu se mulțumește să-și etaleze falsele virtuți cu un aer de superioritate nimicitoare, disprețuind pe toți cei de la conac, inclusiv slugile și țărani. El acționează de multe ori împotriva propriilor sale interese, sadismul său neavînd un substrat propriu-zis utilitar („este, în felul lui, un poet“, îl caracterizează calculatul Mizincikov). Refuză cu indignare o considerabilă sumă de bani pe care Rostanov i-o oferă, împreună cu o moșioară, spre a-l înlătura din Stepancikovo. Pentru Foma, însă, mai important este să rămînă în postura de „apostol“ și „propovăduitor“, să-și asigure un cîmp de desfășurare pentru a-și putea exercita nestingherit despotismul. Căci celebra formulă cu care „cronicarul“ orașului Mordasov din *Visul unchiului* o stigmatizează pe „mărețea“ intrigantă Maria Alexandrovna Moskaleva : „*Tirania este o deprindere care se transformă într-o necesitate*“ i se poate aplica lui Opiskin parafrazată în termeni inversați : „*Tirania este pentru el o necesitate, care se transformă în deprindere*“. Și mai concludentă pentru esența acestui personaj ar fi formula aforistică pe care Dostoievski o strecoară în romanul său *Jucătorul*, definindu-și unghiul de vedere sceptic asupra naturii unane, în bună măsură inoculat de trista experiență a ocnei : „În fiecare om zace un călău... Omul este un despot din fire, de aceea se complace în a chinui pe alții.“

În legătură cu *Stepancikovo*, Dostoievski anunța într-o scrisoare că intenționează să scrie un roman cu „*idee*“. Și chiar dacă aceasta ar fi ideea fundamentală pe care o promovează, coordonatele operei — in-

clusiv personajul central și problematica ei — sînt considerabil lărgite (așa cum se întîmplă cu toate marile sale romane), dat fiind structura ei *polifonică*. Se poate spune că este primul *roman polifonic* în literatura lui Dostoievski, atît de vădită fiind multitudinea „vocilor“ ce se interferează și se învîlmășesc, aproape haotic, pe plan exterior și interior, îmbogățind forul lăuntric al personajelor-cheie. Aceasta se referă îndeosebi la Foma Opiskin și la opusul său, Egor Ilici Rostanov. Despre cel dintîi s-a afirmat că ar fi un *dublu* (o personalitate dedublată) : „Contradicția dintre orgoliu și autoumîlire în caracterul lui Opiskin se desăvîrșește, cristalizîndu-se într-o contradicție mai profundă a sadismului îmbinat cu suferința. Căluș și martir în același timp — iată noul tip al dublului pe care ni-l oferă Dostoievski...” (V. F. Pereverzev, *Creația lui Dostoievski, Gosizdat, Moscova, 1922, p. 77*).

De fapt, în roman se sugerează, punctat în diferite momente, că în înclinațiile tiranice ale acestui personaj se cuvine a fi deslușit un raport de cauzalitate obiectivă, ele fiind produsul legitim al unei compensații pentru suferințele și înjosirile îndurate. Fostul bufon (frate bun cu Polzunkov), angajat în calitate de lector-guvernator pe lingă un moșier capricios și voluntar (generalul Krahotkin) și expus umilințelor la cherețul acestuia, se transformă, la rîndul său, în stăpînul tiranic al întregului conac, atunci cînd capătă „puterea“ nelimitată, obligîndu-i pe toți, începînd cu bătrîna generăleasă, „să facă pe bufonii“ și să se prosternă în fața voinței lui, să-i îndeplinească pînă și cele mai absurde oapricii.

Cu toate acestea, unii cercetători, în speță Orest Miller, sînt înclinați a crede că „metamorfoza“ s-a produs în sens pozitiv, și că acest personaj dostoievskian s-a transformat cu adevărat într-un „om mare“ (așa cum pretinde), neînțeles în măreția lui de cei din jur, deci victimă a ingraturii și mediocrității (cf. *Scriitori ruși după Gogol, vol. I, ed. a 6-a, 1913, p. 130*).

De fapt, Opiskin nu încetase a fi un *bufon*, de data aceasta însă sinistru și diabolic. Există, așadar, o anume duplicitate în comportarea și în caracterul său, care pare a îndreptăți teza lui Pereverzev, dacă ciudata, paradoxala îmbinare dintre *tiranie* și *umilință* n-ar fi în cazul de față un apanaj sau, mai bine zis, o tactică abilă a *ipocriziei*. Și chiar dacă ne aflăm în domeniul unor resorturi subconștiente, al unor impulsuri primitive, instinctuale, raportul de la cauză la efect rămîne același : Foma Fomici Opiskin *se lasă umilit*, ba chiar provoacă și se complace în această ipostază numai și numai *pentru a putea umili*. Motivul *auto-umilinței*, al autoflagelării cu reversul lui — *umilirea altora*, străbate de la un capăt la celălalt această operă. Toți sînt victimele lui Foma, toți

se umilesc și sînt umiliți : țărani iobagi, bătrînul servitor Gavrilă (ciinele credincios al stăpînilor și totuși singurul om cu demnitate, care îl înfruntă pe Foma Opiskin), nefericita guvernantă Nastenka, tînărul iobag Falalei, întreaga mulțime pestriță de rubedenii sărace și de oaspeți, măscăriciul de nevoie Ejevikin, bătrîna și capricioasa generăleasă, mama lui Rostanev, și, în primul rînd, acest „candid rus“ incurabil, gata să-și sacrifice propria „fericire“ pentru a fi pe placul tiranului intrus. Un spectacol al degradării umane, ilustrînd parcă acea dependență inevitabilă de subordonare — morală, socială, biologică — acționînd infailibil în relațiile dintre oameni, relații constituite pe temelii inechitabile. Cu toată gravitatea se pune problema fericirii individuale în condițiile unei armonii colective, una din problemele esențiale pe care le-a abordat Dostoievski. Rezolvarea ei formală, convențională, datorată „generozității“ lui Foma Fomici, aruncă o umbră de tristețe, cu tot finalul senin și entuziast, triumfător, în ultimă analiză, al romanului. Gravitatea motivului fundamental este atenuată de situații grotești, de tonul „prețios“ și melodramatic al protagonistului, de abundența echivocurilor, a imprecățiilor, a scencelor hilare, din care nu lipsește un substrat tragicomic, amintind, poate mai puțin decît în *Visul unchiului*, ecoul *farselor carnavalești*, reminiscențele *genului burlesc*. Tragicomică este însăși figura „mărețului“ și fățarnicului *intrigant* Foma Fomici Opiskin, rivalizînd sub acest aspect al intrigii insidioase, defăimătoare, abil țesute, cu shakespearianul Iago. Căci în acel veac modern al „automatizării“ capitaliste, cînd procesul înstrăinării și alienării omului devine o maladie istoricește determinată, „spiritul subteran“ pune în mișcare monstruoasa psihologie a lui Foma Opiskin, care va atinge apogeul totalei decrepitudini în *fenomenul Smerdiakov*, afundat în mocirla urii ancestrale și a criminalității abominabile. Toate acțiunile acestui bizar personaj dostoievskian, întreaga lui comportare : tirania deșănțată, alături de predica smereniei, povățuirea în stil didactico-moralizator a țăranilor (Foma îi silește să învețe limba franceză, să-și radă bărbile și mustățile, le împuie capul cu noțiuni foarte elementare și aproximative de astronomie, de economie politică, vorbindu-le, fără a se face înțeles, despre diviziunea muncii, despre forțele de producție, ba chiar le dă sfaturi „în diferite treburi gospodărești, deși nu știa să deosebească griul de ovăz“) — toate acestea n-ar fi decît elemente ale unui comism de suprafață, facil, dacă n-ar circula ideea subterană a fericirii. Căci veleitatea cea mai mare a nesățiosului Opiskin este aceea de a hotărî *fericirea* sau *nefericirea* oamenilor. Intriga pe care o urzește împotriva lui Rostanev și a Nastiei, legați prin sentimentul unei sincere afecțiuni, se va întoarce împotriva lui însuși. Sценеle *mari, puternice*, specific dostoievskiene, construite

după principiul *conclavului*, excelează printr-un dinamism haotic, printr-o febrilitate anxioasă care domină într-un *crescendo* gradat pînă la *Epilog* întreaga această pestriță adunare (capitolele : *La ceai, Catastrofa, Onomastica lui Iliușa, Izgonirea, Foma Fomici făurește fericirea tuturor*). Cea mai puternică prin dramatismul ei este scena izgonirii lui Foma. Cu violența și brutalitatea, proprii în anumite momente de maximă încordare numai oamenilor timizi, Rostanev îl aruncă pe „venerabilul”, „adoratul” său proteguitor peste cele șapte pietre de treaptă, în curtea conacului. S-ar părea că, după o asemenea scenă, totul este ireparabil. Împreună cu mistificatorul Foma, trebuie să se prăbușească și mitul lui. Coarda fusese prea mult întinsă. Jignirea, defăimarea sărmanei Nas-tenka, „cea mai destrăbălată făptură” cum o numește Foma (de fapt, întruchipare a purității), a avut un efect cu totul neașteptat asupra timidului Rostanev. Intervine imprevizibilul. Planul urzit diabolic de a-l căsători cu isterica, dar bogata Tatiana Ivanovna a căzut. Dar nu a căzut definitiv, deși defăimătorul a fost demistificat. Dinpotrivă, mistificarea reîncepe. Întors din drum pe o ploaie torențială, Foma va fi din nou cocoțat pe pedestalul său de „binefăcător”, printr-o manevră iscusită hotărînd, tocmai el, fericirea celor doi îndrăgostiți, a căror unire „o binecuvîntează”. Din nou, valorile sînt răsturnate. Exact în stilul clasicelor *moralités* medievale sau la modul *sacramentaliilor* barocului, totul reîntre în ordinea „normală” a lucrurilor. Fascinația pe care o exercită acest monstruos delator va fi restabilită, dar cu inerentele breșe.

De cele mai multe ori, comentatorii au ocolit acest exemplar uman, a cărui unicitate în literatura universală este incontestabilă. Mai abominabil decît Tartuffe, decît Iago sau Iudușka Golovliov, că orice fenomen morbid, deformat, el ridică probleme dificile, implicînd elucidarea comportării inexplicabile pînă la absurd a celor din jur. Este interesant în această privință punctul de vedere al unui cercetător, medic de profesie, I. D. Slucevski, care la sfîrșitul veacului trecut dedicase un studiu acestui fenomen considerîndu-l sub aspectul sugestiei, al autosugestiei și hipnozei. Supunînd unei analize minuțioase manifestările și mișcările sufletești ale personajelor din *Stepancikovo*, el ajunge la concluzia că toți se aflau într-o stare de catalepsie (literar vorbind, erau „vrăjiți”, fascinați). Slucevski emite o judecată de valoare demnă de reținut. După părerea lui, marele scriitor și-a cucerit pe bună dreptate „o poziție înaltă în literatură, atît în patria sa cît și dincolo de granițele ei datorită faptului că a detectat datele esențiale pentru caracterizarea fenomenelor sugestiei... și, cu mult înainte de constituirea școlii științifice existente azi în acest domeniu, a surprins și a înfățișat asemenea procese, care, fiind fapte de faptură psihologică, țin de do-

meniu înconștientului și nu pot fi explicate exclusiv prin motivarea acțiunilor“. Referindu-se apoi la opere precum : *Gazda*, *Stepancikovo*, *Idiotul*, *Crimă și pedeapsă*, *Frații Karamazov*, psihiatrul rus conchide : „El ne-a făcut să cunoaștem o asemenea putere de dominare a omului asupra altui om, cum celor lipsiți de spiritul de observație și de pătrundere cu care a fost înzestrat Dostoievski ar fi putut să le pară pînă în prezent cu totul imposibilă și nefirească, deoarece abia acum experiențele în domeniul sugestiei și al hipnozei dovedesc științific exactitatea fenomenelor descrise“ (cf. *Culegerea de studii istorico-literare despre Dostoievski* alcătuită de V. Pokrovski, partea a II-a, Moscova, 1912, pp. 19, 30).

Numeroși cercetători au căutat să detecteze prototipul personajului Foma Opiskin. I. Tînianov, de pildă, îl identifică cu Gogol, afirmînd că pentru crearea acestei figuri, Dostoievski nu a avut ca punct de plecare numai *Pagini alese din corespondența cu prietenii*, ci chiar „personalitatea lui Gogol... cu toate detaliile mărunte“ ale vieții și comportării sale (I. Tînianov, *op. cit.*, pp. 27—28). Un asemenea punct de vedere nu poate fi însă împărtășit fără anumite corective. L. P. Grossman, invocînd argumentul, pe deplin întemeiat, al admirației lui Dostoievski față de artistul Gogol, adoptă în schimb versiunea evident eronată a cercetătorului francez A. Lewinsohn, care întrevede în Opiskin „o caricatură monstruoasă“ a lui V. G. Bielinski (versiune care continuă să circule în numeroase studii ale unor comentatori francezi). „Autorul nu-și sprijină afirmația pe nici un fel de argumente, scrie Leonid Grossman, dar trebuie să recunoaștem că, în pofida caracterului ei paradoxal, această asociere ar putea fi destul de temeinic fundamentată“ (F. M. Dostoievski, *Stepancikovo și locuitorii săi*, Moscova, 1935, Comentarii, p. 221).

Este în afara oricărui dubiu că o bună parte din perorațiile lui Foma Fomici parafrazează diferitele teze expuse de Gogol în *Pagini alese din corespondența cu prietenii*, din *Testamentul* cu care se deschid aceste pagini, precum și din cîteva articole ca *Moșierul rus*, *Subiecte pentru un poet liric* și *Despre teatru* (a se vedea mai detaliat notele respective din aparatul critic de la finele prezentului volum, pp. 682, 685—686). Insuși Kraievski, editorul revistei în care a fost publicat romanul, mărturisea că „unele pasaje sînt admirabile. Foma îi place imens. El îi amintește de N. V. Gogol în perioada tristă a vieții sale“ (apud L. P. Grossman, *Viața și operele lui Dostoievski*. *Academia*, 1935, p. 96). Argumentul cel mai cuncludent îl găsim în ciorna notițelor-manuscripte ale lui Dostoievski, de la începutul deceniului al 8-lea, unde scriitorul sugera legătura directă a lui Gogol (din ultima etapă a prăbușirii sale morale, cînd, pradă misticismului, și-a arogat rolul de propovăduitor,

renegându-și în mod public capodopere ca *Revizorul* și *Suflete moarte*), cu psihologia „spiritului subteran“, atât de caracteristică lui Opiskin. Aluziile foarte transparente în romanul *Stepancikovo* culminează cu exclamația patetică a lui Foma : „O, să nu-mi înălțați monumente !... n-am nevoie de monumente ! În inimile voastre să-mi făuriți un monument...“ Este o parodie a celebrului pasaj din *Pagini alese...* : „Cu limbă de moarte rog să nu mi se ridice monumente... Iar cei apropiați, care m-au prețuit cu adevărat, îmi vor înălța un altfel de monument — un monument în inimile lor...“ (N. V. Gogol. *Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1952, vol. VIII, p. 219). Este limpede că atacul lui Dostoievski se îndreaptă împotriva unui Gogol din perioada crepusculară a vieții sale, și nu împotriva marelui artist Gogol, rechizitoriul fiind rostit de pe pozițiile și în spiritul cunoscutelor acuzații formulate de Bielinski în a sa *Scrisoare către Gogol*. De altfel, și limbajul „simpaticei“ Bahceev, adversar al lui Foma Opiskin, este presărat cu expresii foarte „gogoliene“.

Polifonismul acestui roman „de tranziție“, cu incalculabile anticipații și prefigurări în literatura marilor sinteze dostoievskiene, nu trebuie ignorat și nici subestimat. Nu se poate vorbi de o „involuție“ a talentului lui Dostoievski, care, după credința unora, ar fi început după *Oameni sărmani* și pînă la perioada postsiberiană, ci de acele infinite valențe proteice ale geniului său, manifeste și în *Gazda*, și în *Domnul Proharcin*, și în *Noapți albe* și în *Netoșka Nezvanova*, dar mai ales în *Dublul* și în *Stepancikovo* și *locuitorii săi*. De altfel, nici una din operele lui Dostoievski pînă la sfîrșitul vieții sale nu a trecut fără a stîrni polemici și discuții violente — dovadă că n-au fost receptate de contemporani în adevărata lor semnificație, ceea ce a dus la interpretările cele mai controversate, uneori chiar arbitrare, prin prisma diverselor orientări ale vremii. Cu atât mai ingrat a fost destinul operelor care au precedat zguduitorile *Amintiri din Casa morților*, pe care Turgheniev le-a asemuit cu „lugubrele cercuri ale infernului dantesc“. Și așa precum Dante, prin a sa *Divina Comedie*, sau Miguel Cervantes, prin eternul *Don Quijote*, și-au condamnat ei înșiși tot restul operei lor, la fel și genialul creator al romanelor *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Frații Karamazov* și-a condamnat indirect la o existență obscură numeroase opere, care nu atingeau imensele altitudini ale maturității artistice împlinite.

Relativitatea este evidentă și ea se aplică, *mutatis mutandis*, tuturor scrierilor lui Dostoievski care nu pot rivaliza cu romanele sale de mare rezonanță mondială, sugerîndu-ne, pentru a folosi o expresie metaforică, adevărul după care „Gulliver este uriaș în țara piticilor

și pitic în țara uriașilor". Ideile și sentimentele pe care aceste opere le conțin în subtext, de multe ori într-un stadiu larvar, vor fi mereu revitalizate și fecundate în etapa creației lui fundamentale. Tocmai de aceea, ele solicită o sondare cât mai profundă, ca treaptă necesară pentru înțelegerea adecvată a întregii moșteniri dostoevskiene, atât de polimorfe și polivalente în semnificațiile ei.

1. (p. 378) *Foma Fomici Opiskin* — numele și prenumele personajului central (inclusiv cel patronimic) nu sînt lipsite de tîlc, implicînd un semantism în care se poate descifra intenția satirică a autorului de a reda esența unui individ sceptic și negativist din vanitate, a unui megaloman care nu recunoaște opinia nimănui, contestă orice adevăr și pune la îndoială bunăvoința celor din jur (Foma Fomici — în accepția de „Foma necredinciosul”). Numele de familie *Opiskin* derivă de la substantivul *opiska* — greșeală făcută din fuga condeiului, greșeală de tipar; în sens figurat: „stîrpitură” sau „nulitate”.

2. (p. 379) „...o influență ciudată, în parte asemănătoare cu aceea a tot felul de Ivani Iakovlevici” — este vorba de o persoană reală, Ivan Iakovlevici Koreișa (1780—1861), care și-a cîștigat faima de prezicător-clarvăzător nu numai la Moscova, dar și în cele mai îndepărtate colțuri ale Rusiei, fiind socotit „omul lui Dumnezeu”, „blajinul”, de fapt — „un sărac cu duhul”.

3. (p. 384) „...ca Eliberarea Moscovei, Hatmanul Vijelie, Fiii dragostei sau Rușii în anul 1104 etc., etc., romane care furnizaseră o hrană copioasă spiritului zeflemist al baronului Brambeus” — aluzie răutăcioasă la afluxul unor producții minore, cu teme pseudoistorice, care se confeccionau de diferiți literați obscuri, lipsiți de talent, de teapa pretinsului scriitor Foma Fomici Opiskin. Cu privire la romanul *Hatmanul Vijelie*, de pildă, Bielinski scria: „Cartea aceasta face parte dintr-o anumită categorie de opere, a căror idee se zămislea într-un mediu de bilci (*Opere complete*. Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1953, I, p. 319). Despre baronul Brambeus (pseudonimul literatului Senkovski), a se vedea mai amănunțit în notele explicative la *Oameni sărmani*, în vol. I al prezentei ediții, p. 558.

4. (p. 388) „Trebuie să fii mult mai delicat cu omul căruia îi faci un bine...” — Aceste cuvinte pe care le rostește Rostanev, relevînd delicatetea și susceptibilitatea lui excesivă, sînt reproduse aproape textual dintr-o scrisoare a lui Dostoievski către redactorul revistei *Ote-*

cestvennîe zapiski, A. Kraievski — un om calculat, care nu se purta cu prea multe menajamente față de scriitorii cărora le acorda avansuri (*Scrisori*, I, p. 157). Reproducerea lor sugerează o anumită înrudire spirituală între autor și eroul său.

5. (p. 389) „...unchiul meu, la porunca lui Foma, a trebuit să-și radă superbii favoriți castanii” — aluzie la ordinul lui Nicolae I prin care se interzicea portul favoriților” ca fiind o modă importată din Franța, vădind lipsă de patriotism și ploconire în fața Apusului. Încă în 1846, Dostoievski intenționa să abordeze această temă într-o nvelă rămasă în proiect, cu titlul *Favoriții rași*.

6. (p. 389) „...Pușkin povestește despre un tată, care îi bagă în cap băiețașului său de patru anișori că el, tatăl lui, este atît de viteaz și neînfricat, încît îl îndrăgise însuși țarul...” — este vorba de unul din pamfletele lui Pușkin, scrise sub formă de parabole, în care poetul înfiera servilismul și falsul patriotism, cu efecte dezastruoase asupra educației (*Cum își povățuia un tată odrasla* — A. S. Pușkin, *Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. VII).

7. (p. 390) „De altfel, acesta era tonul cu care Foma Fomici obișnuia să vorbească cu mușicul rus ager la minte” — felul în care Foma Opiskin vorbea cu țărani parodiază un pasaj din *Pagini alese din corespondența cu prietenii* de Gogol, în oare scriitorul, situîndu-se în ultimii ani ai vieții pe poziții conservatoare, de apărare a formelor patriarhale-iobăgiste ale vieții, îndemna pe moșieri să vorbească cu țărani în felul următor: „Ei, tu, rît nespălat ce ești! Te-ai afundat în murdărie de nu ți se mai văd nici ochii etc., etc.” (N. V. Gogol, *Opere complete*, vol. VIII, p. 323). În celebra *Scrisoare către Gogol*, Bielinski acuzîndu-l pe marele satiric pentru trădarea artei sale, scria cu indignare: „Și apoi expresia «Rît nespălat ce ești!» De la care Nozdriov sau Sobakevici ați auzit-o, ca s-o transmiteți mai departe ca pe o mare descoperire în favoarea și spre îndrumarea mușicilor, care și așa nu se spală, pentru că, dînd crezare boierilor, nu se socotesc oameni!” (*Opere filozofice alese*, Ed. Cartea Rusă, 1957, vol. II, p. 500).

8. (p. 403) „...Vidopleasov, lacheul unchiului dumitale...” — numele lacheului lui Rostanev, în jurul căruia se iscă mereu discuții, provine din alăturarea a două cuvinte: *vid* — specie, varietate și *pleasati* — a juca, a dăntui (aici, în sens de a se maimuțări). În românește, corespunde cu „specie de saltimbanc”.

9. (p. 412) „...aduse vorba... despre un oarecare domn Korovkin...” — numele personajului episodic, de la substantivul *korova* — vacă, la forma diminutivă — *văcuță*.

10. (p. 421) „*Avem și oaspeți din oraș : Pavel Semionici Obnoskin, cu maică-sa*” — Numele de *Obnoskin* derivă de la substantivul *obnoska* — vechitură, haină uzată.

11. (p. 425) „*E un fel de Bedlam aici...*” — ospiciu de nebuni (după denumirea celebrei instituții din Londra); în sens figurat: zăpăceală, haos, balamuc.

12. (p. 430) „Ați citit, desigur, *Motologul*” — este vorba de nuela satirică (titlul original: *Tiufeak*) a lui A. F. Pisemski (1821—1881), al cărei personaj principal este un om lipsit de voință, molîu și neîndeminatic, care se lasă dominat de toți și este luat în deridere.

13. (p. 437) „*Și am la copii, o droaie, nici mai mult nici mai puțin — familia Holmski*” — după titlul romanului-cronică de familie de D. N. Beghicev (1785—1855): *Familia Holmski. Unele trăsături ale morăvurilor și felul de trai în sinul familiei și de unul singur, la nobilii ruși*. Deși operă de mică însemnătate, a avut o largă rezonanță în Rusia veacului trecut, fiind reeditată de mai multe ori.

14. (p. 447) „*Despre taurul cel alb și mușicul din Komarinsk*” — *Povestea cu Taurul cel alb*, basm popular rus, are aici semnificația povestirii monotone, fără sfârșit, *Mușicul din Komarinsk* — localitate presupusă a fi patria cunoscutului cântec și dans popular *Komarinskaia*.

15. (p. 458) „*În definitiv, ce-au făcut pînă acum toți cei de teapa lui Pușkin, Lermontov sau Borozdna?*” I. P. Borozdna, poet minor, de mîna a patra, aproape necunoscut. Alăturarea lui la numele lui Pușkin și Lermontov are un vădit substrat ironic, relevînd ignoranța personajului.

16. (p. 459) „*Eu cunosc Rusia și Rusia mă cunoaște pe mine*” — parafrizarea expresiei aparținînd literatului-publicist N. Polevoi, care, după suspendarea revistei *Moskovski telegraf*, a aderat la tabăra de extremă dreaptă a slavofilismului „oficial”. Expresia a fost extrasă din prefața la romanul său *Jurămînt pe mormîntul Domnului*, în care face apologia puterii autocrate și se referă la țară: „El cunoaște Rusia și Rusia îl cunoaște”.

17. (p. 460) „...dacă îi păstrez respect nemuritorului Karamzin...” — Karamzin Nikolai Mihailovici (1766—1826), inițiator și reprezentant

de seamă al sentimentalismului în literatura rusă, opera model a noului curent fiind *Sărmana Liza* (1792); autor al câtorva nuvele istorice, dintre care *Starostița Marfa* și *Natalia, fiică de boier*, al epopeii eroice *Frol Silin* și al *Insemnărilor unui călător rus*. Latura cea mai importantă a activității lui Karamzin o reprezintă cea de istoric și de reformator al limbii literare ruse. A scris primul tratat de *Istorie a Statului Rossian* în 11 volume, la care s-a referit adeseori în prelegerile și în lucrările sale M. Kogălniceanu, prețuind în mod deosebit aportul istoricului rus.

18. (p. 461) „*Perepiscik*“ — pseudonimul scriitorului N. V. Kukulnik (v. mai amănunțit în notele explicative la *Netoșka Nezvanova* din prezentul volum, p. 649) cu care își semna articolele de gazetă, scrise de preferință sub formă epistolară. *Perepiscik* — în românește *copist*.

19. (p. 487) „*Și cînd te gîndești, poate că în fața lui se afla Machiavelli în persoană sau un Mercadante...*“ — *Mercadante* Saverio (1797—1870), compozitor italian. Se poate presupune că personajul dostoevskian, după intenția autorului, confunda acest nume cu numele filozofului și savantului italian din sec. al XV-lea Pico della Mirandola, reprezentant al Renașterii și adversar al dogmelor catolicismului, despre care se spunea că „știe tot și încă ceva pe deasupra“ (formula apare parafrazată în perorația lui Opiskin).

20. (p. 495) „...*va fi ceva în genul practicii de la Gretna-Green...*“ — *Gretna-Green* — sat din Scoția, în care a fost introdus pentru prima oară sistemul de oficiere a căsătoriilor fără respectarea condițiilor prealabile, obligatorii, de domiciliu și publicitate.

21. (p. 495) „...*înitîndu-l pe Burțov*“ — este vorba de ofițerul de husari A. P. Burțov, renumit prin viața de boemă și chefuri interminabile, pe care poetul Denis Davîdov (1784—1839), organizator al acțiunilor de partizanat în războiul antinapoleonian din 1812, l-a imortalizat în mesajul *Către Burțov* și în poezia *Invitația la un punci*. Numele personajului Mizincikov provine de la cuvîntul rusesc *mizin* — mezinul, cel mai mic.

22. (p. 523) *Fevronia* — nume feminin cu semnificație generică în folclorul rus, întruchipînd virtutea în dragoste.

23. (p. 541) „...*l-am surprins de multe ori pe Foma la lectura romanelor lui Paul de Kock*“ (v. în nota explicativă la *Oameni sărmani*, din vol. I al prezentei ediții, p. 559).

24. (p. 543) „*De nouă ani Pedro Gomez...*” — versuri din poezia semnată Kuzma Prutkov (pseudonim colectiv al unui grup de scriitori umoriști format din A. K. Tolstoi și frații V. M. și A. M. Jemciujnikov), cu titlul *Asediul cetății Pamba*, publicată în *Sovremennik* din martie 1854. Prima parte a poeziei este citată de către Dostoievski inexact, probabil din memorie.

25. (p. 548) „...*Otecestvennîie zapiski*, o denumire excelentă...” — elogiul entuziast al revistei *Otecestvennîie zapiski* pe care îl face Rostanev conține o bună doză de ironie, avînd un incontestabil substrat polemic. Dostoievski ia peste picior revista (în care, de altfel, a fost nevoit să publice chiar acest roman al său, fiind refuzat de *Sovremennik* și de *Russki vestnik*) implicit și pe editorul ei, A. A. Kraievski, care îi imprimase în deceniile 6 și 7 un profil hibrid, eclectic. Comparăția cu revista *Sovremennik* este vădit în favoarea acesteia din urmă.

Cu o lună înainte de apariția romanului (la 20 octombrie 1859), scriitorul sezisa stăruitor pe fratele său Mihail: „Îți amintești, desigur, de opiniile colonelului Rostanev despre literatură, despre reviste, despre excesul de erudiție ce caracterizează *Otecestvennîie zapiski* ș.a.m.d. Ca o condiție *sine qua non* nu accept ca Kraievski să scoată măcar un singur rînd din această discuție. Consider că părerea colonelului Rostanev nu este de natură să-l înjosească și nici să-l jig-nească pe Kraievski (*Scrisori*, I, p. 268).

26. (p. 548) „*Ciubărul, după părerea științei, nu-i de loc ciubăr, ci o emblemă sau o mitologie...*” — aluzie la un articol al folcloristului slavofil A. N. Afanasiev, reprezentant al „școlii mitologice” în folcloristica rusă. Articolul, intitulat *Semnificația paginii a izbei țăranului slav* apăruse în *Otecestvennîie zapiski* din iulie 1851, ceea ce demonstrează că Dostoievski a cercetat, probabil retrospectiv, aflîndu-se la Semipalatinsk după ispășirea pedepsei cu muncă silnică, colecția acestei reviste ca, de altfel, colecțiile tuturor publicațiilor din acea vreme. Mai tîrziu (în 1861), scriitorul îl va denumi ironic „un articol despre mătură, despre lopată și ciubăr și despre semnificația lor mitologică rusă” (*Opere*, 1930, vol. XIII, p. 63).

27. (p. 559) „*Aș bea un git de malaga*” — mulți comentatori (V. I. Tinianov, Dostoievski și Gogol. Cu privire la teoria parodiei. Ed. Opoiiaz, 1921, p. 28) interpretează aceste cuvinte ale lui Foma Opiskin

ca o parodiere a unui capriciu al lui Gogol, care, după cum reiese din *Amințirile* lui S. T. Aksakov, aflindu-se o dată la conacul acestuia, ar fi cerut insistent să i se servească malaga, refuzând orice altă băutură.

28. (p. 570) „...nenorocirea este mama virtuții. A spus-o, mi se pare, Gogol...” — aici Dostoievski reproduce, parafrazînd, un pasaj din *Pagini alese din corespondența cu prietenii* de Gogol și anume: „Nenorocirea îl face pe om mai blind, mai virtuos, natura lui devine mai sensibilă” (N. V. Gogol, *Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. VIII, p. 236).

29. (p. 579) „În încheiere, i-am recitat și versurile: *Cînd din bezna rătăcirii...*” — versul inițial dintr-o poezie a lui N. A. Nekrasov (publicată în *Otecestvenniie zapiski*, tomul III, 1846).

NOPTI ALBE

<i>Roman sentimental</i>	5
Traducere de Nicolae Gane	

<i>NETOŠKA NEZVANOV</i>	59
Traducere de Constantin Streia și Maria Bistrițeanu	

MICUL EROU

<i>Din memoriile unui necunoscut</i>	214
Traducere de Demostene Botez și Tatiana Berindei	

VISUL UNCHIULUI

<i>Din cronică orașului Mordasov</i>	249
Traducere de Mihai Sevastos și Ecaterina Șigmanian	

STEPANCIKOVO ȘI LOCUITORII SĂI

<i>Din însemnările unui necunoscut</i>	375
Traducere de Nicolae Gane	

PREZENTĂRI ȘI COMENTARII. DATE BIBLIOGRAFICE.

<i>NOTE EXPLICATIVE</i>	591
de Tamara Gane	

Redactor responsabil : MARIA BISTRÎTEANU
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

*Dat la cules 20.07.1966. Bun de tipar 07.12.1966.
Apărut 1966. Tiraj 15.180. Broșate 12.090. Legate
3090. Hirtie tipar înalt B satinat de 63 g/m². For-
mat 540×840/16. Coli ed. 45,95. Coli tipar 43.
A. nr. 9353, C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z.
pentru bibliotecile mici 8S—O=R.*

Tiparul executat sub comanda nr. 60 478 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața
Scintei nr. 1, București — Republica Socialistă
România

Dostoievski • Opere (în 11 volume)

- Vol. 1** Oameni sărmani • Dublul
Un roman în nouă scrisori
Domnul Proharcin • Gazda • Polzunkov
Inimă slabă • Un hoț cinstit
Un pom de Crăciun și o nuntă
Nevasta altuia și un soț sub pat
- Vol. 2** Nopti albe • Netoska Nezvanova
Micul erou • Visul unchiului
Stepancikovo și locuitorii săi
- Vol. 3** Umiliți și obidiți
Amintiri din Casa morților
- Vol. 4** O întâmplare penibilă
Însemnări din subterană
Însemnări de iarnă despre impresii de vară
Crocodilul • Jucătorul • Eternul soț
- Vol. 5** Crimă și pedeapsă
- Vol. 6** Idiotul
- Vol. 7** Demonii
- Vol. 8** Adolescentul
- Vol. 9 și 10** Frații Karamazov
- Vol. 11** Visul unui om ridicol
Bobok • Smerita • Poveste de Crăciun
Mujicul Marei • Centenara • Pușkin — eseu
Pagini din jurnal și Scrisori